ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1904

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Παρακαλοῦνται ὅσοι τῶν ἑταίρων ἢ συνδρομητῶν μετοικήσωσι, νὰ δηλώσωσι τὴν νέαν διεύθυνσιν αὐτῶν τῇ διευθύνσει τῆς «Ἀθηνᾶς», ὅπως μὴ ἐπέλθῃ βραδύτης ἢ καὶ διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς τοῦ περιοδικοῦ.

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1904

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΔΙΑΜΕΜΕΤΡΗΜΕΝΗΣ ΗΜΕΡΑΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΚΛΕΨΥΔΡΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΘΗΝ. ΠΟΛΙΤΕΙΑΝ

Στήλ. 33 ἑπ.

(Συνέχεια) (1)

Ε'

Τὴν προτέραν μελέτην ἡμῶν περὶ μισθοφορᾶς τῶν ἠλιαστῶν καὶ δικαστικῶν συμβόλων περατοῦντες, ἀνεβάλομεν (2), ἵν' ἐν τοῖς ἑξῆς ἐξετάσωμεν τίνι ποτὲ τρόπῳ ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης κατώρθωσεν, ὅπως αἱ δικαστικαὶ συνεδρίαι πᾶσαι τὴν αὐτὴν σχεδὸν χρονικὴν διάρκειαν ἔχωσι, καὶ ταῦτα ἐπὶ τῷ διττῷ τέλει, ὡς εἰκός, ἵνα τουτέστιν οἵ τε δικασταὶ ἀδιακρίτως ἑκάστοτε προσέρχωνται εἰς αὐτὰς καὶ τὸ δημόσιον μὴ δαπανᾷ μάτην πρὸς τὴν τῶν ἠλιαστῶν μισθοφορὰν πλείω τῶν πράγματι ἀναγκαίων χρημάτων.

Ταῦτα δ' ὅμως ἀδύνατον εἶνε, ἵνα προσηκόντως ἐξετασθῶσι καὶ νοηθῶσιν, ἐὰν μὴ πρότερον καὶ διὰ πάσης κατὰ τὸ δυνατὸν ἀκριβείας ἀναζητήσωμεν, τίς ἡ πιθανὴ διάρκεια τῶν ἠλιαστικῶν συνεδριῶν, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους τοὐλάχιστον, ὃ αὖθις ζήτημα στενότατα συνάπτεται ἢ μᾶλλον ἀχωρίστως ἐξαρτᾶται ἔκ τε τοῦ εἴδους καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατὰ τὴν συνεδρίαν ἑκάστην εἰσακτέων κατὰ τὸν νόμον (3) δικῶν καὶ ἐκ τοῦ ποσοῦ τοῦ ἐν ἑκάστῃ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ

(1) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΕ' σ. 1 ἑπ.

(2) Ἔνθ' ἀνωτ. σ. 27.

(3) Στήλ. 33 στιχ. 23 ἑπ.: «εἰ]σκαλοῦσι τοὺς ἀγῶνας, ὅταν μὲν τ[ὰ ἴδια δι]κάζωσι τοὺς ἰδίους, τῷ ἀριθμῷ [ὃς ἂ]ν ᾖ [ἑκά]στων [τ]ῶν δι-

δίκῃ χορηγητέου τοῖς ἀντιδίκοις ὕδατος. Ἀλλ' ἵνα ταῦτα ἐπιτευχθῶσιν — ὅπερ αὖθις ἐν μέρει μόνον εἶνε ἐφικτόν, διὰ τὴν ἔλλειψιν ἱκανῶν καὶ τελέως ἀπηκριβωμένων εἰδήσεων — πάλιν εἶνε ἀνάγκη ν' ἀνεύρωμεν πρότερον τίνα ὡρισμένως διάρκειαν χρόνου παρίστασαν τὰ ὑπό τε τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ Ἀθην. Πολιτείᾳ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων παλαιῶν μνημονευόμενα μέτρα ὕδατος (οἷον ἡμίχους, δίχους, ἀμφορεὺς κτλ.) ὡς διὰ τῆς κλεψύδρας κατὰ λόγον τῶν διαφόρων δικῶν ἢ γραφῶν τοῖς ἀντιδίκοις χορηγούμενα.

Δυστυχῶς οὐδεμία ἄμεσος περὶ τούτων μαρτυρία ὑπάρχει, κατ' ἀκολουθίαν ἠναγκασμένοι ἐσμέν, ἵνα τὴν λύσιν ἁπάντων τῶν ζητημάτων τούτων ἐπιζητήσωμεν δι' εἰκασιῶν καὶ συλλογισμῶν, τοσοῦτο μᾶλλον ἐπιπονωτέρων, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως δυσπαραδέκτων, ὅσον αἱ πλεῖσται τῶν περὶ τούτων νῦν κρατουσῶν δοξασιῶν ἢ συγκεχυμέναι καὶ ἀναπόδεικτοί εἰσιν ἢ καὶ ὅλως ἐσφαλμέναι.

Παντὶ συμφανὲς ὑπάρχει ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ὁρίζων κατὰ χόας ἢ ἀμφορέας τὴν χρονικὴν διάρκειαν τῶν ἀγορεύσεων τῶν ἀντιδίκων, κατ' ἀνάγκην ἀπέβλεπε πρός τινα μείζονα καὶ ὡρισμένην χρονικὴν διάρκειαν, δυναμένην ἀσφαλῶς νὰ περιλαμβάνῃ τὰ οὑτωσὶ κατὰ χόας ἢ ἀμφορέας ὁριζόμενα χρονικὰ διαστήματα. Ταῦτ' ἄρα οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν ἦσαν ἢ κλάσματα μονάδος τινός. Ἀλλὰ περὶ μετρήσεως τοῦ χρόνου προκειμένου, οἴκοθεν νοεῖται ὅτι ἡ μονὰς αὕτη δὲν ἐδύνατο νὰ ᾖ ἀλλ' ἢ φυσική τις καὶ αὐτοτελὴς καὶ τοῖς πᾶσι δήλη μονάς, τοιαύτη δ' ἀναντιλέκτως εἶνε ἡ ἡμέρα.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλως· ἐπειδὴ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου κατὰ γραφὰς ἢ δίκας ὁριζόμενα μέτρα ὕδατος (ἡμίχους, τρίχους, ἑπτάχους κτλ.), βραδέως διὰ τῆς κλεψύδρας διαρρέοντα, παρίστασαν διάφορα, ἀκριβῶς ὡρισμένα χρονικὰ διαστήματα, ἀναγκαίως ἕπεται ὅτι, ὥσπερ ἡμεῖς νῦν, οὕτω καὶ οἱ τότε ἄνθρωποι, ἵν' ἀντιλαμβάνωνται τοῦ μήκους τῶν μερικῶν τούτων τμημάτων τῆς ἡμέρας, ὤφειλον ἀεὶ ν' ἀναφέρωσι ταῦτα πρὸς ὡρισμένην καὶ ῥᾳδίως καταληπτὴν μονάδα χρόνου, διαμεμετρημένην πρὸς ὡρισμένον ποσὸν ὕδατος, οὐ καθόλου ὕδατος τὰ διειλημμένα δικαστικὰ μέτρα οὐδὲν ἄλλο νὰ ἦσαν ἢ κλάσματα.

κῶν τ[ῶ]ν ἐκ τοῦ νόμο[υ κτέ.». Αἱ παραπομπαὶ πᾶσαι ἀναφέρονται εἰς τὴν ἄρτι δημοσιευθεῖσαν Δ' ἔκδοσιν (1903) τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτείας ὑπὸ τοῦ κριτικωτάτου Blass.

Ἀλλ' ἐπαναλαμβάνομεν, περὶ μετρήσεως τοῦ χρόνου προκειμένου, τουτέστι περὶ χρονικοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ μήκους διαφόρων τμημάτων τῆς ἡμέρας, ἡ μονὰς αὕτη οὐδεμία ἄλλη ἐδύνατο νὰ ᾖ ἢ αὐτὴ ἡ ἡμέρα.

Αἱ ἡμέραι ὅμως πᾶσαι, ὡς οὐδεὶς ἀγνοεῖ, οὐ τὴν αὐτὴν διάρκειαν ἔχουσιν. Ἐρωτᾶται κατ' ἀκολουθίαν, γνωστοῦ μάλιστα ὄντος ὅτι οἱ παλαιοὶ ἄλλως ἢ ἡμεῖς διῄρουν τὸν ἡμερήσιον χρόνον, τίνι ποτὲ τρόπῳ οὗτοι κατώρθωσαν, ἵν' ὑπερβῶσι τὴν δυσχέρειαν ταύτην; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο, πρὸς ἱκανὰ ἄλλα συνημμένον, θ' ἀπαντήσωμεν ἐν τοῖς ἑξῆς.

Τοῖς συλλογισμοῖς τούτοις στοιχοῦντες, ἀναγκαίως καταντῶμεν εἰς τὸ συμπέρασμα τόδε, ὅτι παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ὑπῆρχεν ὡρισμένη τις χρονικὴ μονὰς (ἡμέρα), διαμεμετρημένη καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτῆς πρὸς κλεψύδραν, ἧς αὖθις κλεψύδρας ἦν ὡρισμένη ὡσαύτως ἡ διάμετρος τοῦ ἔκρου αὐλίσκου αὐτῆς, ὅτι δὲ τὰ τοῖς ἀντιδίκοις χορηγούμενα ἑκάστοτε διάφορα μέτρα ὕδατος οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν ἦσαν ἢ κλάσματα τῆς ὡρισμένης χρονικῆς ταύτης διαρκείας, αὐτῆς ταύτης δῆλον ὅτι τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας.

Ἀλλὰ ταῦτ' ἆρά γε κυροῦνται ὑπὸ τῶν παλαιῶν μαρτυρίων; Συμβιβάζονται δὲ καὶ πρὸς τὰς ἐκ τῶν σῳζομένων ῥητορικῶν λόγων ἀντιλήψεις ἡμῶν; Εἰς τὸν ἀναγνώστην ἀπόκειται νὰ κρίνῃ ἐκ τῶν ἑξῆς.

ϛ'

Διαμεμετρημένη ἡμέρα.

Περὶ ταύτης ἱκανῶς ἐκτενῶς πραγματεύεται ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθην. Πολιτείᾳ στήλ. 34 στίχ. 3-22, πιθανώτατα δ' ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ σὺν τοῖς ἄλλοις ἐδίδασκε καὶ τίνες τῶν δικαστικῶν ἀγώνων πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἠγωνίζοντο, προσετίθει δ' ἴσως καί τινα ἄλλα διεξηγούμενος τὴν τοῦ ὕδατος διανομήν, κατὰ λόγον τῶν πρὸς ταύτην διεξαγομένων ἀγώνων, οἳ βεβαίως ἦσαν οἱ περὶ τῶν μεγίστων καὶ μέγιστοι.

Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ πολυτίμου παπύρου τοσοῦτον οἰκτρῶς εἶνε καταλελωβημένον, ὥστε οὐδὲν μὲν ὅλως ἀσφαλὲς οὐδ'

ἄρτιον δύναται ἐκ τῶν ὀλίγων ὑπολοίπων ἰχνῶν νὰ συναχθῇ, ἄγεται δέ τις καὶ ἄκων νὰ καταγανακτήσῃ κατὰ τοῦ ἀγαθοῦ Ἁρποκρατίωνος (1), ὅτι οὗτος καίπερ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν περὶ διαμεμετρημένης ἡμέρας ἐπιστημονικὴν διδασκαλίαν τοῦ σοφωτάτου ἁπάντων Ἑλλήνων, περὶ ταύτης μὲν ἠρκέσθη ἁπλῶς ν' ἀναγράψῃ: «Ἀριστοτέλης δ' ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ διδάσκει περὶ τούτων», δι' ὀλίγων δέ τινων δηλώσας τίς ἦν κατ' αὐτὸν ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα, εἶτα νὰ ἐπαγάγῃ ὡς περὶ πράγματος σφόδρα εὐνοήτου δῆθεν ἢ ἁπλουστάτου: «ταῦτα δὲ σαφέστατα αὐτοὶ οἱ ῥήτορες δεδηλώκασιν, ὥσπερ καὶ Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος».

Καὶ ὅμως παρὰ πᾶσαν τὴν ἄκραν δῆθεν σαφήνειαν ταύτην, ἔτι καὶ νῦν ἀγνοοῦνται μὲν ἢ τοὐλάχιστον πολλαχῶς ἀμφιβάλλονται τὰ κατὰ τὴν διαμεμετρημένην ἡμέραν (2), τινὰ δὲ τῶν ταύτην μνημονευόντων χωρίων ἢ ἀτελῶς νοοῦνται ἢ ἀμφιβόλως ἑρμηνεύονται (3). Κατ' ἀκολουθίαν ἀνάγκη αὖθις ἔσται ἡμῖν ἵνα τῇ αὐτῇ ᾗ καὶ πρότερον μεθόδῳ ἀκολουθοῦντες, ὑπ' αὐτῶν δὲ μάλιστα τῶν πραγμάτων διδασκόμενοι, ἐπιμελῶς μὲν ἐξετάσωμεν τὰς ἀρχαίας πηγάς, σὺν αὐταῖς δὲ καὶ τὰς τῶν Γραμματικῶν μαρτυρίας, εἰς τὸ ἀριστοτελικὸν δὲ βιβλίον ἀεὶ ἀποβλέποντες καὶ εἰς τὰ συμφραζόμενα ἀφορῶντες, ἀκριβώσωμεν μὲν κατὰ τὸ δυνατὸν τὰ πράγματα, δι' αὐτῶν δέ, εἰ δυνατόν, καταλήξωμεν καὶ εἰς συμπεράσματά τινα περὶ τῆς πιθανῆς συμπληρώσεως τοῦ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος ἐφθαρμένου ἀριστοτελικοῦ χωρίου. Ἔχομεν δ' ἀεί, ὡς εἰκός, πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι, ὥσπερ πλεῖστ' ἄλλα, οὕτω καὶ τὰ καθόλου εἰς τὴν χορηγίαν μέτρου ὕδατος τοῖς δικαζομένοις ἀφορῶντα, πλέον ἢ ἅπαξ κατὰ καιροὺς μετερρυθμίσθησαν (4), ὅτι δὲ κατ' ἀκολουθίαν προσῆκον εἶναι, ἵνα ἐν τῇ χρήσει τῶν παλαιοτέρων πηγῶν μηδέποτε ἐπιλανθανώμεθα τούτου.

(1) Ἐν λ. διαμεμετρημένη ἡμέρα.

(2)-(3) Πρβλ. λ. χ. Meier-Schömann-Lipsius *Att. Process* σ. 927 ἑπ. — Daremb.-Sagl. Dict. Antiqu. Grecq. λ. *Horologium* σ. 260 ἑπ. — Σμίθ, Λεξικ. Ἑλλ. Ἀρχαιοτ. λ. Ὡρολόγια σ. 1022 (μεταφρ. Σ. Τσιβανοπούλου). — R. Dareste, *Plaid. civ. Démosthen.* τόμ. Β' σ. 195. 202, κτλ.

(4) Περὶ τῶν ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ ὕδατος μεταβολῶν τούτων τελευταῖος διέλαβεν ὁ διαπρεπὴς τοῦ ἐν Στρασβούργῳ Πανεπιστημίου Καθηγητὴς Bruno Keil ἐν ἰδίᾳ καὶ σφόδρα ἐπιμεμελημένῃ διατριβῇ, ἐπιγεγραμμένῃ Zum Athenischen Gerichtswesen, ἐπιτεταγμένῃ δὲ (σελ. 225-269) λόγῳ Β' Παραρτήματος εἰς τὸ πέρυσι (1902) ὑπ'

Ὁ Ἁρποκρατίων οὑτωσὶ τὴν διαμεμετρημένην ἡμέραν (ἐν λ.) ὁρίζεται: «μέτρον τι ἐστὶν ὕδατος πρὸς μεμετρημένον ἡμέρας διάστημα ῥέον· ἐμετρεῖτο δὲ τῷ Ποσιδεῶνι μηνί· πρὸς δὴ τοῦτο ἠγωνίζοντο οἱ μέγιστοι καὶ περὶ τῶν μεγίστων ἀγῶνες». Εὐθὺς δ' εἶτα προστίθησι: «διενέμετο δὲ τρία μέρη τὸ ὕδωρ, τὸ μὲν τῷ διώκοντι, τὸ δὲ τῷ φεύγοντι, τὸ δὲ τρίτον τοῖς δικάζουσι». Αὐτὰ δὲ ταῦτ' ἐπὶ λέξει ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Σουίδας (ἐν λ.), βεβαίως ἀντιγράφων ἐκ τοῦ Ἁρποκρατίωνος.

Ὥστε, κατὰ τὸν Ἁρποκρατίωνα, ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα οὐδὲν ἄλλο ἦν ἢ μέτρον τι ὕδατος, διὰ τῆς κλεψύδρας βεβαίως μεμετρημένον, καὶ ῥέον πρὸς ἡμέρας ὅλης διάστημα. Ἀλλὰ τίνος ὡρισμένως ἡμέρας; Διότι, ἐπαναλαμβάνομεν, αἱ ἡμέραι πᾶσαι οὐ τὴν αὐτὴν διάρκειαν ἔχουσιν. Ἐπάγει λοιπὸν ἀμέσως ὁ γραμματικός, πιθανώτατα παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους τοῦτο τοὐλάχιστον παραλαβών (1): ἐμετρεῖτο δὲ τῷ Ποσιδεῶνι μηνί, τῷ μηνὶ τουτέστι τῷ τὰς βραχυτάτας ἡμέρας ἔχοντι, περίπου δ' ἀντιστοιχοῦντι τῷ ἡμετέρῳ Δεκεμβρίῳ.

Ἕτερος δὲ γραμματικός (2), ἑρμηνεύων τὰ τοῦ Αἰσχίνου ἐν τῷ π. Παραπρεσβ. λόγῳ § 126: πρὸς ἕνδεκα γὰρ ἀμφορέας ἐν

αὐτοῦ δημοσιευθὲν σύγγραμμα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: **Anonymus Argentinensis.** Κατὰ τὸν συγγραφέα, τὴν γνώμην αὐτοῦ ταύτην δικαιολογοῦντα καὶ δι' ἄλλων μὲν λόγων, ἀλλὰ μάλιστα διὰ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τοῦ μήκους τῶν σῳζομένων ῥητορικῶν λόγων ἀπὸ τοῦ Ἀντιφῶντος καὶ ἐφεξῆς, διακριτέον Δ' περιόδους καθ' ἅς, κατα πᾶσαν πιθανότητα, μετεβλήθησαν ὅπως δήποτε τὰ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν Ἀθήνησι δικαστηρίων, ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ μέτρα διαρκείας τῶν ἀγορεύσεων: Α' τὴν πρὸ τοῦ 403/2 π. Χ. Β' τὴν μεταξὺ τοῦ ἔτους 403/2 καὶ τῶν ἐτῶν 380-370 ἢ μᾶλλον τοῦ ἔτους 375. Γ' τὴν μετὰ τὸ ἔτος 375. Δ' τὴν μετὰ τὸ ἔτος 348 ἢ πιθανώτερον τὸ 340, ἣν καὶ μόνην φαίνεται ἔχων ὑπ' ὄψει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθην. Πολιτείᾳ (Ὅρ. σ. 266-8, πρβλ. ἔτι σ. 237, 242 καὶ 246).

Τὴν ἀξιόλογον ὄντως συμβολὴν ταύτην τοῦ ἐπιφανοῦς φιλολόγου, καίπερ περὶ τὸ πέρας σχεδὸν τῆς παρούσης πραγματείας λαβόντες, ὅμως μετ' ἐπιστάσεως διεξήλθομεν, πολλὰ δὲ καὶ ὠφελήθημεν ἐξ αὐτῆς, μάλιστα μὲν διότι ἐξ ἄλλης ὅλως ἀπόψεως ἐξετάζει τὰ κατὰ τὸ ἡμέτερον θέμα, οὕτω δὲ διὰ τὴν ἐν τοῖς πλείστοις ταυτότητα τῶν συμπερασμάτων, ἔτι μᾶλλον ἐπείσθημεν περὶ τῆς ὀρθότητος καὶ τῶν ἡμετέρων, ἀλλὰ καὶ διότι παρέσχεν ἔστιν ὅτε ἡμῖν ἀφορμήν, ἵνα περί τινα ζητήματα ἔτι μᾶλλον πολυπραγμονήσωμεν.

(1) Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 7-8: διαμετ[ρούμενον πρὸς τὰς ἡμέ]ρας [το]ῦ Ποσιδεῶνος [μηνός.

(2) Σχολ. Αἰσχίν. σ. 66 (ἐκδ. Dindorf, Ὀξων. 1852).

διαμεμετρημένῃ τῇ ἡμέρᾳ κρίνομαι, οὑτωσὶ διεξηγεῖται τὸν λόγον δι' ὃν ὁ μὴν Ποσιδεὼν προυτιμήθη: «φασὶν ὅτι τὰς ἡμέρας τοῦ Ποσιδεῶνος μηνὸς ἐπιλεξάμενοι (1) οἱ Ἀθηναῖοι ὡς συμμέτρους καὶ δυναμένας κατασχεῖν ἕνδεκα ἀμφορέας, πρὸς αὐτὰς καὶ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις (2) ἐσκεύαζον τὴν κλεψύδραν, μεγάλου πράγματος δηλονότι γυμναζομένου (3). ἀπενέμοντο δὲ οἱ ἕνδεκα ἀμφορεῖς κατὰ τὸ τρίτον τοῖς ἀντιδίκοις καὶ τοῖς δικασταῖς».

Αἱ εἰδήσεις αὗται ὅθεν δή ποτε καὶ ἂν ἠρύσατο (4) αὐτὰς ὁ τοῦ Αἰσχίνου σχολιαστής, πάντως ὅμως φαίνονται ἐκ παλαιᾶς πηγῆς ἠντλημέναι, διὰ δὲ τοῦτο καὶ μείζονος ἐπιστάσεώς εἰσιν ἄξιαι. Διδάσκει λοιπὸν ὁ γραμματικὸς οὗτος ὅτι ὁ μὲν λόγος τῆς τοῦ Ποσιδεῶνος μηνὸς ἐκλογῆς ἦν τὸ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ σύμμετρον, ὅτι δ' ἡ τῶν ἡμερῶν τούτων μέση διάρκεια παρίστατο δι' ὕδατος ἕνδεκα ἀμφορέων, μεμετρημένου, ὡς εἰκός, δι' ὡρισμένης κλεψύδρας, ὡρισμένον ὡσαύτως αὐλίσκον ἐχούσης. Διὰ τοῦ συμμέτρου ὅμως καὶ μόνου τῶν ἡμερῶν οὐδαμῶς ἐξηγεῖται ἡ τοῦ Ποσιδεῶνος προτίμησις. Ἄλλος ἄρα ἦν ὁ λόγος τῆς τοιαύτης προτιμήσεως. Ἀλλὰ τίς; Καθ' ἡμᾶς οὐδεὶς ἄλλος, ἀλλ' ἢ ἀναντιλέκτως τὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ μηνὸς τούτου βραχύτατον. Τῷ ὄντι ἡ δικαστικὴ ἡμέρα, ἵνα ᾖ ἐν παντὶ χρόνῳ χρήσιμος, τοιαύτη τις ἔδει νὰ ᾖ κατ' ἀνάγκην, ὥστε νὰ δύνηται νὰ χωρῇ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἡμέρᾳ τοῦ ἔτους, καὶ δὴ ἄρα ἡ ἐλαχίστη πασῶν, ὃ ἄλλως καὶ τοῖς ἡλιασταῖς ἤρεσκεν (5). Πράγματι δ' αἱ ἐλάχισται τῶν τοῦ ἔτους ἡμερῶν εἰσιν αἱ τοῦ Ποσιδεῶνος μηνός.

Ἀλλ' ὡς πρὸ μικροῦ εἴδομεν, ὁ γραμματικὸς οὗτος περὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ποσιδεῶνος λέγων, ἀμέσως προστίθησι: πρὸς αὐτὰς καὶ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις ἐσκεύαζον τὴν κλεψύδραν, μεγάλου

(1) Οἱ K-W³ ἀναγιγνώσκουσι διορθούμενοι: ἐκλεξάμενοι

(2) Οὕτω κατὰ διόρθ. Σαουππίου, ἀντὶ τῶν ἐν τῷ κώδ.: τὰς ἄλλας ἡμέρας.

(3) Οἱ K-W, οἷς καὶ ὁ Sandys ἠκολούθησε, κελεύουσιν ἵν' ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κώδ.: γυμναζομένου ἀναγνῶμεν: ἀγωνιζομένου· ἀλλ' ἡμεῖς καλῶς μεμνημένοι ὅτι ἄλλοτέ ποτε ἀνέγνωμεν παρὰ νομικῷ βυζαντίνῳ, οὗ δυστυχῶς οὐδὲ τοῦ ὀνόματος τῇ ὥρᾳ ταύτῃ κατορθοῦμεν ν' ἀναμνησθῶμεν, τὴν φράσιν: ἡ δεῖνα ἀγωγὴ γυμνάζεται, εἰκάζομεν ὅτι καὶ ὁ γραμματικὸς ὧδε τούτῳ τῷ ῥήματι ἐχρήσατο.

(4) Τὰς τοῦ Dindorf εἰκασίας ὅρα ἔνθ' ἀνωτ. Praef. σ. IV ἐπ.

(5) Πρβλ. Ἀριστοφ. Σφηξ. 776 ἐπ.

πράγματος δηλονότι γυμναζομένου. Παντὶ συμφανὲς ὑπάρχει ὅτι ὧδε μάλιστα ἔχει ὑπ' ὄψει τὴν διαμεμετρημένην ἡμέραν ἥ, ἵν' ἀκριβέστερον εἴπωμεν, τοὺς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν μεγίστους καὶ περὶ τῶν μεγίστων ἀγῶνας. 'Αλλ' ὑπάρχει ἀμφιβολία ἆρά γε ὅτι καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας, ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις γραφαῖς τε καὶ δίκαις, ὅτε κλάσματα μόνον τῆς πρὸς ὕδωρ διαμεμετρημένης ἡμέρας τοῖς δικαζομένοις παρείχοντο, ὡσαύτως τὰς κλεψύδρας ἐκανόνιζον πρὸς τὸ αὐτὸ μέτρον τῶν τοῦ Ποσιδεῶνος μηνὸς ἡμερῶν; Εἰ δὲ μή, πρὸς τίνος ἄλλου μηνὸς τὰς ἡμέρας, πάντως μείζονας, ἐκανόνιζον τὴν ῥοὴν τοῦ ὕδατος; Ἔπειτα, εἶνε δυνατὸν ἵνα παραδέξηταί τις εὐλόγως, ἄνευ μάλιστα οἵας δή ποτε περὶ τούτου μαρτυρίας, ὅτι ἐν 'Αθήναις δύο συγχρόνως ἴσχυον μονάδες χρόνου, ἡ μὲν μείζων, ἐλάσσων δὲ ἡ ἑτέρα;

Ὥστε καὶ κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Αἰσχίνου εἰς τὰ αὐτὰ ἢ μᾶλλον εὐρύτερά πως καταντῶμεν συμπεράσματα, ὅτι τουτέστιν ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα, ἡ καὶ δικαστικὴ δυναμένη νὰ κληθῇ, πρός τινα τῶν βραχυτάτων ἡμερῶν τοῦ Ποσιδεῶνος μηνὸς ἀντιστοιχοῦσα καὶ δι' ὕδατος ἕνδεκα ἀμφορέων παρισταμένη, τοῦτο μὲν ἐχρησίμευεν ὡς μέγιστον ὅριον χρόνου τῆς τῶν δικαστικῶν συνεδριῶν διαρκείας, τοῦτο δ' ἅμα ἀπετέλει καὶ τὸν κανόνα πρὸς ὃν καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐκανόνιζον τὰς κλεψύδρας ἐν τῇ παροχῇ τῶν νομίμως κατὰ γραφὰς καὶ δίκας ὡρισμένων μέτρων ὕδατος.

Ἤδη, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἕνδεκα ἀμφορεῖς παριστᾶσι τὸ ὅλον μῆκος τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας, ὅτι δ' αὕτη ἦν μία τῶν τοῦ Ποσιδεῶνος μηνὸς ἡμερῶν, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ἡ ἐλαχίστη τοῦ ἔτους, σαφῶς ἕπεται ὅτι, ἐὰν τῆς τελευταίας ταύτης τὴν πραγματικὴν διάρκειαν ἔχωμεν, σφόδρα εὐκόλως θὰ δυνηθῶμεν οὐ μόνον τὸ ὅλον μῆκος τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας κατά γε τὸ νῦν ἰσχῦον ὡρολογικὸν σύστημα νὰ προσδιορίσωμεν ἀλλ' ἅμ' ἀκριβῶς νὰ ὁρίσωμεν καὶ τὸ μῆκος ἑκάστου τῶν ὑπὸ τοῦ 'Αριστοτέλους ἀναφερομένων μέτρων ὕδατος (1).

Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀπετάθημεν, ὅτε πρὸ ἑπτὰ περίπου μηνῶν ἐν 'Αθήναις παρεπεδημοῦμεν, πρὸς τὸν ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ Καθηγητὴν καὶ Διευθυντὴν τοῦ 'Αστεροσκοπείου κ. Αἰγινήτην, ὁ δὲ δια-

(1) 'Αριστοτ. 'Αθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 31 ἑπ.

πρεπὴς ἀνὴρ εὐμενῶς ἡμῖν χαριζόμενος, μετά τινας ἡμέρας ἀπέστειλεν ἡμῖν τὴν ἑξῆς λύσιν, ἣν καὶ εὐγνωμόνως ἐπὶ λέξει καταχωρίζομεν:

Ἡ ἐλαχίστη ἡμέρα, κατὰ τὸ χειμερινὸν ἡλιοστάσιον, ἐν Ἀθήναις, περὶ τὸ 400 π. Χ., ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς φαινομένης ἀνατολῆς μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς φαινομένης δύσεως (ληφθείσης ὑπ' ὄψιν τῆς διαθλάσεως) τοῦ κέντρου τοῦ Ἡλίου, ἦτο: 9ὥ. 25λ, 8.

Κατ' ἀκολουθίαν, τῆς μὲν ἐλαχίστης ἡμέρας τοῦ Ποσιδεῶνος μηνὸς ἀντιστοιχούσης, ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω ἀναγκαίας προϋποθέσεις (1) πρὸς ὥρας 9 καὶ λεπτὰ 25, 8 (ἢ ἐν ὅλῳ πρὸς λ. 565, 8), δεδομένου δ' ὅτι ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα ἦν ἴση πρὸς 11 ἀμφορέας (2), σαφῶς ἕπεται ὅτι ἕκαστος μὲν ἀμφορεὺς ἀντιστοίχει $\left(\frac{565^{\lambda\cdot}\ 8}{11}=\right)$ πρὸς λ. 51, 4 περίπου, ἕκαστος δὲ χοῦς (τοῦ ἀμφορέως 12 χόας περιλαμβάνοντος) ὡσαύτως περίπου πρὸς λ. 4, 3 (3).

(1) Ἀκριβείας χάριν παρατηροῦμεν ὅτι ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος τοῦ κ. Αἰγινήτου εἶνε ὁ πάντων συμφωνότατος πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων ἀντίληψιν, διότι ὡς πᾶς τις ὁρᾷ ἐν τῇ ἄνωθι σημειώσει τοῦ κ. Καθηγητοῦ, οὗτος ἐγένετο ἑπομένως ταῖς παρατηρήσεσι τῶν παλαιῶν, ἀπὸ τῆς φαινομένης ἀνατολῆς μέχρι τῆς φαινομένης δύσεως τοῦ κέντρου τοῦ Ἡλίου.

(2) Τοῦτ' ἄλλως συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ Αἰσχίν. π. Παραπρεσβ. § 126, περὶ οὗ χωρίου λέγομεν κατωτέρω.

(3) Ὁ κ. Keil ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ καλλίστῃ αὐτοῦ πραγματείᾳ εἰς ταὐτὰ σχεδὸν καταλήγει συμπεράσματα. Ἐπειδὴ δ' ὅμως εἰς ταῦτα φθάνει δι' ἄλλης ὁδοῦ, εἰσηγεῖται δ' ἅμα καὶ νέας τινὰς ὑποθέσεις πολλοῦ λόγου ἀξίας, χρησιμώτατον πρὸς τὴν ὅσον οἷόν τε κρατίστην διασάφησιν τοῦ πράγματος νομίζομεν ἵνα, περὶ μὲν τούτων ποιώμεθα τὴν προσήκουσαν μνείαν ὅπου ἂν παρέχηται ἡμῖν ἀφορμὴ ἐν τοῖς ἑξῆς, περὶ δὲ τῆς μεθόδου εὐθὺς παραχρῆμα καὶ διὰ βραχέων κατὰ τὸ δυνατὸν ὑποδείξωμεν αὐτήν.

Μεθ' ἱκανὰς λοιπὸν παρατηρήσεις περὶ τῶν ἔν τέ τισιν ἄλλοις καὶ δὴ μάλιστα ἐν ταῖς προθεσμίαις τοῦ δικαστικοῦ λόγου ἐπελθουσῶν μεταβολῶν, κατὰ τοὺς μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτάτων ῥητόρων χρόνους καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἀριστοτέλους διατάξεως τῶν δικαστηρίων (σ. 235 ἑπ.) ὁ κ. Keil ἔχων ὑπ' ὄψει τοῦτο μὲν τὴν ἐν τῷ Δημοσθ. π. Μακάρτατ. λόγῳ (ὃν τάσσει περὶ τὸ 361 π. Χ.) μνείαν μέτρων ὕδατος (§ 8-9), τοῦτο δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 31 ἑπ. ἔτι πληρέστερον ἀναφερόμενα μέτρα ὕδατος ἔν τε ταῖς διαδικασίαις καὶ ταῖς ἄλλαις δίκαις, ἐν ταύταις κατὰ λόγον τοῦ ἐπιδίκου ποσοῦ, ἐκ δὲ τούτων εὐλόγως συνάγων τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἐὰν πράγματι οἱ δικαστικοὶ λόγοι πρὸς ταῦτα ἢ οἷα δήποτ' ἄλλα ὡρισμένα μέτρα συνετάσσοντο, ἔδει πάντως νὰ ὑπάρχῃ ἀναλογία τις μεταξὺ τῶν μέτρων τούτων καὶ τοῦ μήκους τῶν ῥητορικῶν λόγων, ἵν' ἀνεύρῃ τὴν ἀναλογίαν ταύτην, τίθησιν ἑαυτῷ τὸ ἑξῆς ἐρώτημα (σ. 240): πόσοι στίχοι — διότι, λέγει, τούτῳ μόνῳ τῷ κα-

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸ μῆκος τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας. Ἀλλ' ἤδη ἄλλα ἐγείρονται ζητήματα, χαλεπὰ καὶ δυσεπίλυτα καθ' ἑαυτά, ἃ ὅμως προσῆκον εἶνε νὰ ἐξετασθῶσιν, ἕκαστον ἐν τῷ προσή-

νόνι δίδοται ἡμῖν ἵνα χρησώμεθα — ἐδύναντο ν' ἀπαγγελθῶσι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ῥοῆς ἑνὸς χοὸς ἢ ἑνὸς ἀμφορέως ὕδατος; Πρὸς ποῖον δ' ἄρα μέτρον χρόνου, τούτου λογιζομένου κατὰ τὸ ἡμέτερον ὡρομετρικὸν σύστημα, εἷς χοῦς ἢ εἷς ἀμφορεὺς ἀντεστοίχει;

Ὁ συγγραφεύς, πρὸ πάσης ἐρεύνης, φροντίζει (σ. 240 ἑπ.), ἵν' ἐμφανίσῃ ἡμῖν τὰς δυσχερείας τῆς τοιαύτης ζητήσεως, ὀρθῶς παρατηρῶν ὅτι οἱ σῳζόμενοι ῥητορικοὶ λόγοι, πλὴν τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος διασκευῆς ἣν καθόλου εἰπεῖν ὑπέστησαν κατὰ τὴν δημοσίευσιν (προσπαρατηροῦμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ὅτι τὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ῥητορικῶν λόγων ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, καὶ δὴ ἐκ τούτων μάλιστα τῶν δικανικῶν, εὐκταῖον εἶνε ἵνα τύχωσιν ἰδίας μελέτης, ἅτε ἀποτελοῦντες διακεκριμένην ὅλως κατηγορίαν, εἰς ἣν ἡ θεωρία τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἄλλων ἀρχαίων λόγων, τοῦ Ἀριστοτέλους λ. χ. ἢ τῶν τοῦ Πλάτωνος, οὐδαμῶς δύναται νὰ ἐφαρμόζηται) ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλους ἔτι λόγους, οὓς συντόμως μὲν πλὴν σαφῶς ἐκτίθησι, δὲν ἀνταποκρίνονται πάντες οὐδὲ πάντοτε πρὸς τὰς νομίμους προθεσμίας τοῦ λόγου. Οὕτω λ. χ. αἱ συνηγορίαι καὶ οἱ ἐπίλογοι οὐδαμῶς δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς εὕρεσιν τοῦ χορηγηθέντος ὕδατος, ἐν ᾧ ἄλλοι τινὲς λόγοι, κατ' ἰδίαν ἕκαστος ἐξεταζόμενοι, κατὰ προσέγγισιν μόνον δύνανται νὰ ἐμφανίσωσι τοῦτο. Κατ' ἀκολουθίαν ἀνάγκη ὑπάρχει, πρὸς περιορισμὸν τοὐλάχιστον τῶν ἐνδεχομένων σφαλμάτων, ἵνα πάντες οἱ λόγοι συνεξετασθῶσι παραλλήλως. Δέχεται δ' ὁ συγγραφεὺς ὅτι μείζονα σχετικῶς βεβαιότητα ἐν τῷ προσδιορισμῷ τοῦ ὕδατος παρέχουσιν αἱ περιπτώσεις καθ' ἃς ὀλίγος μόνον χρόνος παρείχετο πρὸς ἀγόρευσιν τοῖς ἀντιδίκοις, ὅτε φυσικῷ τῷ λόγῳ οὗτος ἅπας κατανηλίσκετο, καὶ δὴ ἄρα διὰ τοῦτον τὸν λόγον προτιμᾷ τοὺς βραχεῖς λόγους τῶν παλαιοτέρων χρόνων καὶ τὰς δευτερολογίας.

Εὐθὺς μετὰ ταῦτα (σ. 243) ὁ κ. Keil — χρῆται δὲ τῇ ἐκδόσει Ζυρίχης — ἐξετάζει κατὰ πρῶτον τοὺς ἐγγύτατα πρὸς τἀριστοτελικὰ μέτρα ὕδατος, ἀσφαλῶς τουτέστι μετὰ τὸ 340 π. Χ., ἀπαγγελθέντας 4 δημοσθενικοὺς λόγους ἤτοι α') τὸν LVI κ. Διονυσοδ. βλάβης ἔχοντα στίχ. 431· β') τὸν XLII π. Φαίνιππ. ἀντιδόσεως ἔχοντα στίχ. 294· γ') δὲ καὶ δ') τὰς δύο παραγραφάς, τὴν XXXIV π. Φορμ. ἔχουσαν στίχ. 437 καὶ τὴν XXXIII π. Ἀπατούρ. ἔχουσαν στίχ. 342. Ἐπειδὴ δὲ διαιρῶν τοὺς ἀριθμοὺς τούτους στίχων διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους (ἔνθ' ἀνωτ.) μνημονευομένων ἀριθμῶν χοῶν, τουτέστι τὸν μὲν β' ἐκ στίχ. 294, ἅτε εἰς διαδικασίαν ἀναφερόμενον, διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 6, τοὺς δὲ λοιποὺς πάντας (στίχ. 431, 437 καὶ 342) διὰ τοῦ ἀριθμοῦ χοῶν 7 (ὡς τοῦ ἐπιδίκου ποσοῦ ὑπερβαίνοντος μὲν τὰς 1000 δρ. ὄντος δ' ἐλάσσονος τῶν δρ. 5000) εὑρίσκει ὅτι εἰς μὲν τὸν α' καὶ γ' ἀναλογοῦσι στίχ. 49 κατὰ χοῦν, εἰς δὲ τὸν β' στίχ. 62 καὶ εἰς τὸν δ' στίχ. 62 ½, προσέτι δὲ ἐπειδὴ ἐν μὲν τῷ β' (π. Φαίνιππ.) λόγῳ οὐδὲν λέγεται παράπονον περὶ ἀνεπαρκείας τοῦ διαμετρηθέντος ὕδατος, ἐν δὲ τῷ δ' (π. Φορμ.), ἔνθ' ἀναλογοῦσι στίχ. 62 ½ πρὸς ἕκαστον χοῦν, διαρρήδην λέγει τελευτῶν ὁ ῥήτωρ: «καλῶ δὲ καὶ ἄλλον τινὰ τῶν φίλων, ἐὰν κελεύητε» ὑποδηλοῖ ἄρα σαφῶς ὅτι ὑπελείπετό τις ἔτι χρόνος πρὸς ἐπίλογον ἢ συνηγορίαν, ἐκ ούτων πάντων συνάγει ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἐν τοῖς λόγοις τούτοις δὲν κατανηλώθη πᾶσα

κοντι τόπῳ, ἵν' ὁρισθῶσι μὲν ὅπως δή ποτε τὰ ἀπορούμενα, ζητηθῇ δὲ κατὰ τὸ ἐνὸν καὶ ἡ πιθανὴ λύσις αὐτῶν.

ἡ προθεσμία τοῦ λόγου, ὅτι δ' ἄρα προσῆκον εἶνε ν' αὐξηθῇ πως ὁ ἀριθμὸς τῶν στίχων κατὰ χοῦν καὶ δὴ πιθανῶς μέχρι τῶν στίχ. 70.

Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ κατ' εἰκασίαν ὑπολογισμοῦ τούτου, ὅτι δηλονότι 1 χοῦς = στίχ. 70, ἐπειδὴ δ' ἄλλως οἱ ἤδη καταμετρηθέντες 4 λόγοι σφόδρα ὀλίγοι εἰσίν, ὁ κ. Keil τρέπεται (σ. 244 ἑπ.) ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν ἑτέρων τινῶν λόγων, ἀπαγγελθέντων πάντως πρὸ τοῦ 340 π. Χ. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ π. Μακάρτατον δημοσθεν. λόγῳ, περὶ διαδικασίας κλήρου προκειμένου, ὡς μέτρον ὑπὲρ τῆς δευτερολογίας 3 χόες ὕδατος μνημονεύονται (§ 7-8), δύο ὡσαύτως δευτερολογίας ἐκλέγεται πρὸς ἐξέτασιν, κατὰ προτίμησιν ὡς ἐμφανιζούσας πλήρες τὸ νόμιμον μέτρον, τουτέστι τὰς δημοσθεν. XXVIII κ. Ἀφόβ. Β' καὶ XLVI κ Στεφ. ψευδομαρτ. Β', προσέτι δὲ τὸν Ἰσαίου Χ λόγον π. τ. Ἀριστάρχ. κλήρ., καθ' οὓς ἅπαντας λόγους τὸ ἀμφισβητούμενον ποσὸν ὑπερβαίνει τὰς δρ. 5000. Ἀριθμῶν αὖθις τοὺς στίχους, εὑρίσκει ἐν μὲν τῷ α' 206, ἐν τῷ β' 211, ἐν δὲ τῷ γ' 225. Διαιρεῖ ἄρα τοὺς ἀριθμοὺς τούτους διὰ τοῦ 3 (διότι, ὡς εἴρηται, 3 χόες μνημονεύονται ὡς νόμιμον μέτρον ἐν τῷ ὑστέρῳ λόγῳ), ἐπειδὴ δ' εὑρίσκει κατὰ μέσον ὅρον πηλίκον 69-70, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι 70 στίχοι ἀντιστοιχοῦσι πρὸς 1 χοῦν ὕδατος.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Keil, βουλόμενος ν' ἀκριβώσῃ ἂν ὄντως τὸ εὑρεθὲν μέτρον (1 χοῦς = στίχ. 70) τυγχάνει ὂν ἀκριβές, πρῶτον μὲν ἐξετάζει (σ. 246 ἑπ.), κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον, ὡς εἰκός, 35 ὅλους λόγους, ὧν οἱ μὲν 28 δημοσθενικοί, οἱ δ' ἐπίλοιποι 7 τοῦ Ἰσαίου, πάντας ἰδιωτικούς, γραφέντας δὲ μετὰ τὸ 370 π. Χ. Ἐπειδὴ δ' ἐν πᾶσι σχεδὸν τούτοις εὑρίσκει εἰς ἀριθμοὺς χοῶν ἀκριβῆ περίπου πολλαπλάσια τοῦ ἀριθμοῦ 70, τὸ τοιοῦτον θεωρεῖ ὡς ἀπόδειξιν ὅτι ὄντως 1 χοῦς ἀντεστοίχει πρὸς στίχους 70. Εἶτα δ' εἰς τὴν αὐτὴν ὑποβάλλει βάσανον (σ. 248 ἑπ.) ἱκανοὺς δημοσίους λόγους, μετὰ δὲ τούτους (σ. 251) τοὺς τοῦ Αἰσχίν. κ. Κτησιφῶντ. καὶ π. Παραπρεσβ., καὶ τὸν τοῦ Δημοσθ. π. τ. στεφάν., ἐν οἷς ταὐτὰ ἢ περίπου ταὐτὰ εὑρίσκει πολλαπλάσια. Δὲν παραλείπει δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ ἐξελέγξῃ οὐδ' αὐτοὺς τοὺς ἀσυντελέστους ἢ οὐδέποτ' ἀπαγγελθέντας λόγους.

Ἀκολούθως ὁ συγγραφεὺς προβαίνει (σ. 254 ἑπ.) εἰς τὴν λύσιν τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ ἀρχῆθεν τεθέντος προβλήματος. Ἐπανειλημμέναι, λέγει, δοκιμαὶ ἀπέδειξαν αὐτῷ ὅτι 70 στίχοι οὐ βραδέως, μεγαλοφώνως δὲ καὶ ῥητορικῶς ἀπαγγελλόμενοι, κατὰ μέσον ὅρον ἀπαιτοῦσι λ. 4 $^1/_3$. Τὸν ἀριθμὸν ὅμως τοῦτον, λόγῳ τῆς ἀσκήσεως τῶν ῥητόρων καὶ διότι, ὡς εἰκός, οἱ ἐκ γενετῆς Ἀθηναῖοι προέφερον ταχύτερον, ἐλαττοῖ εἰς λ. 4. Οὕτω δὲ καταλήγει εἰς τὰς ἑξῆς ἐξισώσεις: ἐὰν 1 χοῦς = 4λ., εἷς ἀμφορεὺς ἄρα $(4 \times 12) = 48$λ. Πρὸς ἀπόδειξιν δ' ὅτι ἡ ἐξίσωσις αὕτη ὄντως ὀρθὴ τυγχάνει οὖσα καταφεύγει εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν τοῦ Αἰσχίν. π. Παραπρεσβείας § 126: «πρὸς ἕνδεκα γὰρ ἀμφορέας ἐν διαμεμετρημένῃ τῇ ἡμέρᾳ κρίνομαι», ὀρθῶς διδάσκων καί, ὥσπερ ἡμεῖς κατωτέρω, διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς σαφῶς ἀποδεικνύς, ὅτι οἱ ὧδ' ἀναφερόμενοι 11 ἀμφορεῖς παριστῶσι τὸ ὅλον μῆκος τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας.

Ἀλλ' ὡς ἤδη παρετήρησεν ἴσως ὁ ἀναγνώστης, ἐνταῦθα διαφορά τις, ἱκανῶς σπουδαία, λόγῳ τῶν περαιτέρω συμπερασμάτων τοῦ κ. Keil, ἄγει ἡμᾶς εἰς διαφωνίαν.

Καὶ δὴ εὐθὺς ἐρωτᾶται: πότε τὸ πρῶτον εἰσήχθη ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα; Δυστυχῶς αἱ πηγαὶ οὐδὲν ἡμᾶς περὶ τούτου διδάσκουσιν· ἂν μὴ ὅμως ἐν τοῖς ἀπ' ἀρχῆς ὑφ' ἡμῶν (1) ἐκτεθεῖσι συλλογισμοῖς ὅλως ἐπλανήθημεν, εὐλόγως, νομίζομεν, δυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι εὐθὺς ὡς πρωιαίτατα ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ᾔσθετο τὴν ἀνάγκην ἵνα τάξῃ ὡρισμένα χρονικὰ ὅρια τοῖς τε δικασταῖς καὶ τοῖς πρὸς τὰ ἡλιαστικὰ δικαστήρια λέγουσιν (2), ἅμα, ἢ σχεδὸν ἅμα,

Κατ' αὐτὸν τουτέστιν, ἐπειδὴ λόγῳ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ χοὸς ἀπὸ λ. $4\,^1/_3$ εἰς λ. 4 μόνον (ἡμεῖς εὕρομεν λ. 4, 3) ὁ ἀμφορεὺς πρέπει νὰ λογίζηται ἴσως πρὸς λ. 48 (καθ' ἡμᾶς λ. 51, 4), ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα ἄρα εἶχε μῆκος, οὐχὶ ὥσπερ ἡμεῖς διατεινόμεθα ὡρῶν 9 καὶ λ. 25, 8, ἀλλὰ μόνον ὡρῶν 8 καὶ λ. 48, ἣν δηλονότι βραχυτέρα τῆς πραγματικῆς ἡμέρας τοῦ Ποσιδεῶνος μηνός.

Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ τὰ τούτῳ ἀδελφὰ μέλλομεν νὰ ἐπανέλθωμεν κατωτέρω, μάλιστα λόγῳ τῶν εὐρυτέρων συμπερασμάτων τοῦ συγγραφέως.

(1) Ἀνωτέρ. σ. 4.

(2) Προσῆκον, μᾶλλον δ' ἀναγκαῖον, εἶνε νὰ παρατηρηθῇ ὧδε ὅτι οὐχ ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ Σχολ. Ἀριστοφ. Σφηξ. 93 διδάσκεται, ἐπαναλαμβάνεται δὲ καὶ ὑπὸ τῶν νεωτέρων, ὅτι αἱ προθεσμίαι τοῦ λόγου ἁπλῶς δῆθεν ἐτάχθησαν πρὸς περιορισμὸν τῆς τοῦ λόγου καταχρήσεως, ἢ «διὰ τὸ φλυαρεῖν τὸν λέγοντα καὶ ἐμποδίζειν ἄλλοις θέλουσι λέγειν». Πλείονές εἰσιν οἱ λόγοι, πολλῷ δὲ μείζων ἡ νομικὴ ἔκτασις αὐτῶν. Οἱ ἡλιασταί, ὡς γνωστόν, ὤμνυον σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅτι ὁμοίως ἀμφοῖν τοῦ τε κατηγόρου καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ἀκροάσονται· ὤφειλον ἄρα καὶ ἐπὶ ἴσον διάστημα χρόνου ν' ἀκροῶνται τῶν ἀντιδίκων. Παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς δικαστηρίοις σήμερον οὐδεμία προθεσμία λόγου ὁρίζεται, ἀλλ' ὁ πρόεδρος, ὁσάκις ἂν κρίνῃ ἱκανὰ τὰ λεχθέντα, καταπαύει τὸν λέγοντα. Ἐν τοῖς ἡλιαστικοῖς ὅμως δικαστηρίοις ἄλλη ὅλως ἐπεκράτει τάξις, ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ἐκ πλείστων ἀεὶ συνεκροτοῦντο δικαστῶν, οὐχὶ ὡς νῦν νομικῶν καὶ ἀποκλειστικὸν ἔργον τὸ δικάζειν ἐχόντων, ἀλλ' ἐκ τῶν τυχόντων ἁπλῶς, ἐὰν εἰς τὴν ἐλευθέραν βούλησιν τούτων ἀφίετο ὁ ἑκάστοτε προσδιορισμὸς τῆς διαρκείας τοῦ λόγου, οὐ μόνον ἡ μεταξὺ τῶν ἀντιδίκων ἰσότης θὰ παρεβιάζετο, ἀλλὰ βεβαίως καὶ καταχρήσεις θὰ συνέβαινον, τῶν δικαστῶν ἢ τοὐλάχιστον τῶν ζωηροτέρων ἐκ τούτων, καταπαυόντων αὐθαιρέτως τὸν λέγοντα, κατὰ λόγον τῶν συμπαθειῶν ἢ ἀντιπαθειῶν αὐτῶν. Τοσοῦτο δὲ μᾶλλον βέβαιον εἶνε ὅτι θὰ συνέβαινον ταῦτα, ὅσον καίπερ ὑπαρχουσῶν ὡρισμένων προθεσμιῶν τοῦ λόγου, ὅμως μνημονεύονται παραδείγματα τοιούτων καταχρήσεων (Ὅρ. Meier-Schömann-Lipsius, *Att. proc.* σ. 932 καὶ σημ. 476). Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ἡ τῶν προθεσμιῶν τοῦ λόγου εἰσαγωγὴ εἰς τρία τινὰ ἀπεσκόπει· 1) εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἰσότητος τῶν ἀντιδίκων ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης· 2) εἰς τὸν περιορισμὸν μὲν τῶν ἀγορεύσεων τῶν δικαζομένων ἐντὸς τῶν δι' ἑκάστην δίκην ὡρισμένων νομίμων προθεσμιῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ἅμα τῶν δικαζόντων ἵνα, κατὰ τὰς αὐτὰς προθεσμίας, ἀκροῶνται ὁμοίως τῶν ἀντιδίκων· ἡ προθεσμία τουτέστι τοῦ λόγου ἦν μὲν δεσμός τις ἢ ὑποχρέωσις τῶν δικαζομένων ἀπέναντι τοῦ δικαστηρίου, ἀλλ' ἅμα καὶ δικαίωμα αὐτῶν· 3) δὲ πιθανώτατα, εἰς τὸ δυνατὸν τῆς ἐκδικάσεως πλειόνων δικῶν, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου, ἐν μιᾷ καὶ τῇ

καὶ ἠναγκάσθη ἵνα κατατέμῃ τὸν χρόνον, κατὰ λόγον τοῦ εἴδους καὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν δικῶν καὶ γραφῶν, καὶ δὴ ἄρα καὶ νὰ εἰσαγάγῃ μὲν ὄργανόν τι πρὸς καταμέτρησιν τοῦ χρόνου, νὰ ὁρίσῃ δὲ καὶ μονάδα τινά, ἣν κατ' ἀνάγκην ὑποτίθησιν ἡ εἰς τμήματα διαίρεσις τοῦ χρόνου. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἀρχαιότατον μὲν ὄργανον ἢ δικαστικὸν σκεῦος ἡ κλεψύδρα μόνη εἶνε ἡμῖν γνωστή, ὡς χρονικὴ δὲ μονὰς μόνη ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα, νομίζομεν ὅτι εὐλόγως δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης συγχρόνως ταῦτ' ἀμφότερα ἢ σχεδὸν συγχρόνως εἰσήγαγεν, εὐθὺς ὡς δηλονότι ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἠναγκάσθη, ἵνα τὴν διάρκειαν τῶν τε ἀγώνων καθ' ἕκαστον καὶ τῶν τοῦ λόγου προθεσμιῶν κανονίσῃ πρὸς τὸ μῆκος μιᾶς ὡρισμένης ἡμέρας (1). Καὶ δὴ ἄρα, ἐπειδὴ ἦν μὲν ἤδη ἡ κλεψύδρα

αὐτῇ δικαστικῇ συνεδρίᾳ, κατὰ λόγον τοῦ ὅλου μήκους τῶν κατὰ μέρος προθεσμιῶν τῶν δικῶν τούτων συνυπολογιζομένων πρὸς τὸ νόμιμον μῆκος τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἔτι μᾶλλον ἄπορον ἀποβαίνει τὸ καὶ νῦν ἔτι ἄλυτον πρόβλημα τῶν λεγομένων χωρὶς ἢ ἄνευ ὕδατος δικῶν. Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων κατωτέρω, ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

(1) Ὁ κ. Keil (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 236, πρβλ. ἔτι σ. 265, 268), καίπερ παραδεχόμενος ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀντιφῶντος ὑπῆρχον ἤδη νενομοθετημέναι προθεσμίαι τοῦ λόγου, διάφοροι βεβαίως τῶν ἐπὶ Ἀριστοτέλους, διδάσκει ὅμως ὡς βέβαιον, εἰς μαρτύριον προσαγόμενος τὸν π. τ. Χορευτοῦ (VI, 37 f.) λόγον τοῦ Ἀντιφῶντος (τάσσεται δ' ὁ λόγος οὗτος ὑπὸ Jebb περὶ τὸ 413 π. Χ. Ὅρ. *Att. Orators* τόμ. Α' σ. 33 σημ. 2, πρβλ. σ. 62 σημ. 1), ὅτι ἐπὶ τοῦ ῥήτορος τούτου δίκη τις ἐδύνατο νὰ παραταθῇ ἐπὶ δύο ἡμέρας. Ἀλλά, πλὴν ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον ἀμέσως ἢ καὶ ἐμμέσως, ἀλλά πως σαφῶς, ἐντεῦθεν συνάγεται, οὐδ' ἄλλοθέν ποθεν οὐδαμῶς μαρτυρεῖται, τοὐναντίον μάλιστα, ἱκανοὶ λόγοι ὑπάρχουσιν, οἳ πείθουσιν ἡμᾶς περὶ τοῦ ἐπισφαλοῦς τοῦ διδάγματος τούτου. Καὶ δὴ α' ἡμῖν τοὐλάχιστον, τὸ δόγμα τοῦτο φαίνεται ὑπεναντίον πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ περὶ διαμεμετρημένης ἡμέρας καὶ μέτρων τοῦ λόγου θεσμοῦ τοῦ ἀττ. δικαίου, πρόσθες δὲ καὶ πρὸς τὴν ἄχρι τοῦδε γνωστὴν πρᾶξιν τῶν ἀττ. δικαστηρίων: δίκη τις ἐδύνατο δι' ὑπωμοσίας, παραγραφῆς ἢ σκήψεως ν' ἀναβληθῇ, οὐδέποτε ὅμως καὶ νὰ παραταθῇ, δικαζομένη ἐπὶ δύο ἡμέρας· β' κατὰ τὸν Ξενοφῶντα (Ἑλλην. Α' κεφ. Ζ' § 23 ἑπ.) ὁ Εὐρυπτόλεμος ὅπως πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους, ἵνα δῶσιν ἑκάστῳ τῶν 10 στρατηγῶν ἡμέραν πρὸς ἀπολογίαν, οὕτω δὲ κριθῶσιν εἷς ἕκαστος «διῃρημένων τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν», οὐδὲν ἄλλο ἐπικαλεῖται ἢ τοὺς νόμους ἀκριβῶς καὶ τὸ τῆς δίκης τοῦ Ἀριστάρχου προηγούμενον (§ 28). Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ταῦτ' ἐλέγοντο κατὰ τὸ 406 π. Χ. καὶ περὶ ὡρισμένου εἴδους ἀδικημάτων, τουτέστι προδοσίας καὶ ἱεροσυλίας. Ἀλλ' εἶνε πιθανὸν ἄρά γε ὅτι οἱ νόμοι οὗτοι δὲν ἴσχυον 10 ἢ 20 ἔτη πρότερον; Εἰ δ' ἴσχυον, πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ παραδέξηταί τις ὅτι ἐπί τινων μὲν ἀδικημάτων καὶ δὴ τῶν μεγίστων ἐπεβάλλετο ἡ ἐν μιᾷ μόνῃ ἡμέρᾳ ἐκδίκασις, ἐπί τινων δ' ἄλλων συνεχωρεῖτο ἡ τῆς δίκης παράτασις ἐπὶ

ἐν χρήσει κατὰ τὸ ἔτος 425, ὡς μηνύει σαφῶς ἡ περὶ ταύτης μνεία ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσι (1) τοῦ Ἀριστοφάνους, αὕτη δ' ἀναγκαίως προϋποτίθησι τὴν ὕπαρξιν τῶν τοῦ λόγου προθεσμιῶν, εὔλογον νομίζομεν, ἵνα συμπεράνωμεν ὅτι, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 425, ὡσαύτως ὑπῆρχεν ἐν χρήσει ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα (2).

Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι ἐντεῦθεν οὐδαμῶς ἕπεται ὅτι ταῦτα πάντα

δύο ἡμέρας; γ' ὁ Πλάτων ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ (Κεφ. ΚΖ', σ. 37 Α) παρίστησι τὸν Σωκράτη λέγοντα πρὸς τοὺς δικαστάς: «ἀλλὰ ὑμᾶς τοῦτο οὐ πείθω· ὀλίγον γὰρ χρόνον ἀλλήλοις διειλέγμεθα· ἐπεί, ὡς ἐγῷμαι, εἰ ἦν ὑμῖν νόμος, ὥσπερ καὶ ἄλλοις ἀνθρώποις, περὶ θανάτου μὴ μίαν ἡμέραν μόνον κρίνειν, ἀλλὰ πολλάς, ἐπείσθητε ἄν· νῦν δὲ κτέ.». Ἄν πράγματι, οὐ σφόδρα μακρὸν χρόνον πρὸ τοῦ ἔτους 399 π. Χ., δίκη τις ἐδύνατο νὰ παραταθῇ ἐπὶ 2 ἡμέρας ἢ ἐν ἀνάγκῃ καὶ πλείονας, εἶνέ ποτε πιθανὸν ὅτι ὁ Πλάτων, ἀντὶ νὰ ὑπομνήσῃ τοὺς Ἀθηναίους τὸν ὑπάρξαντά ποτε πάτριον θεσμὸν περὶ παρατάσεως, θὰ ἐπεκαλεῖτο τὰ παρ' ἄλλοις ἀνθρώποις ἰσχύοντα, ἵνα δείξῃ ὅτι, τοὐναντίον, παρ' αὐτοῖς ὁ νόμος κελεύει καὶ περὶ θανάτου ἔτι μίαν ἡμέραν μόνον κρίνειν; Ἐν σφόδρα παλαιοῖς χρόνοις, πάντως δὲ πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν προθεσμιῶν τοῦ λόγου, ὅτι δίκη τις ἐν Ἀθήναις ἐδύνατο ἐπὶ 2 ἢ πλείονας ἡμέρας νὰ παρατείνηται, οὔτε ἀδύνατον νομίζομεν, ἀλλ' οὔτε ἀμφισβητοῦμεν, καίπερ ἄλλως ἐκ μεμαρτυρημένης διατάξεως τοῦ Δωδεκαδέλτου νόμου (450 π. Χ.) συνάγοντες ὅτι, καθάπερ ἐν Ῥώμῃ περὶ τὸ μέσον τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ. ἴσχυεν ἤδη ὁ κανὼν τῆς ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἡμέρας, πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, περατώσεως τῆς δίκης (: ***sol occasus suprema tempestas esto***), οὕτω πιθανώτατα καὶ ἐν Ἀθήναις κατὰ πάντα τὸν Ε' αἰῶνα ἡ αὐτὴ ἴσχυεν ἀρχή.

Συμφωνοῦμεν δὲ καὶ τῷ Gilbert (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 487 καὶ σημ. 2 μτφρ. Ν. Γ. Πολίτου) οὐδαμῶς πειθομένῳ τῷ Schömann (Antiqu. Jur. Publ. Gr. σ. 291 ἐπ. Πρβλ. Antiqu. Grecques τόμ. Α' σ. 534 ἐπ. γαλλ. μτφρ. Galuski) βεβιασμένως συναγαγόντι ἐκ χωρίου τοῦ Πολυδεύκους (Η. 117: «καθ' ἕκαστον δὲ μῆνα τριῶν ἡμερῶν ἐδίκαζον ἐφεξῆς, τετάρτῃ φθίνοντος, τρίτῃ, δευτέρᾳ») ὅτι δῆθεν αἱ ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου εἰσαγόμεναι δίκαι διήρκουν ἑκάστη τρεῖς ὅλας ἡμέρας.

(1) Στίχ. 693: ταῦτα πῶς εἰκότα, γέροντ' ἀπολέσαι πολιὸν ἄνδρα περὶ κλεψύδραν.

(2) Παρετηρήσαμεν μικρὸν ἀνωτέρω (σ. 14 σημ. 1) ὅτι κατὰ τὸν κ. Keil δίκη τις ἐπὶ τοῦ ῥήτορος Ἀντιφῶντος ἐδύνατο νὰ παραταθῇ ἐπὶ δύο ἡμέρας, ἀπεκρουσάμεθα δὲ τὸ δίδαγμα τοῦτο καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, ἰδίᾳ ὅμως ὡς μαχόμενον πρὸς τὴν σύγχρονον ὕπαρξιν τῶν τοῦ λόγου προθεσμιῶν. Ἤδη προστίθεμεν ὅτι ἐξ ὧν οἱονεὶ τοπάζων ἐρωτᾷ ὁ σοφὸς φιλόλογος ἐν τέλει τῆς πολλάκις ἤδη μνημονευθείσης πραγματείας αὐτοῦ (σ. 269): ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα ἆρά γε μὴ τότε τὸ πρῶτον εἰσήχθη, ὅτε κατηργήθη ἡ κατα τὸν 5 αἰῶνα ἐνδεχομένη παράτασις δίκης τινος ἐπὶ δύο ἡμέρας, φαίνεται ἀποκλίνων καὶ οὗτος εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἀφ' οὗ χρόνου τοὐλάχιστον ὡρίσθησαν αἱ προθεσμίαι τοῦ λόγου, ἡ εἰκαζομένη αὕτη παράτασις ἐπαύσατο οὖσα δυνατή.

ἅπαξ εἰσαχθέντα καὶ κανονισθέντα, οὐδέποτ' ἐν τοῖς ἑξῆς μετεβλήθησαν· τοὐναντίον, ὀφείλομεν κατὰ κανόνα νὰ παραδεχώμεθα, ὅτι πάντα τὰ εἰς τὰ δικαστήρια ἀφορῶντα ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀεὶ καὶ κατὰ τὰς ἑκάστοτε ἀνάγκας τῆς δικαιοσύνης μετεβάλλοντο (1), ὅτι δὲ κατ' ἐπακολούθημα οὐκ ἀπίθανον μὲν εἶνε ὅτι καὶ ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα διεμετρήθη μεταγενεστέρως ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερον (2), σφόδρα

(1) Τοιαύτας ἐν τοῖς κατὰ μέρος παρατηρήσεις ἐποιησάμεθα ἤδη ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΓ' σ. 153 σημ. 2, τόμ. ΙΔ' σ. 244 σημ. 2, 258 σημ. 1, τόμ. ΙΕ' σ. 11, 18 σημ. 1 καὶ πολλάκις ἀλλαχοῦ.

(2) Ὁ κ. Keil (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 257 ἐπ.) ἄλλην ἔχει περὶ τούτου γνώμην, διδάσκων ὅτι κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ Δημοσθένους χρόνους, τουτέστι πρὸ τοῦ 375 π.Χ., ἄλλη ἦν ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα, οὐχί τις τῶν τοῦ Ποσιδεῶνος μηνός, ἀλλὰ τοῦ Πυανεψιῶνος, ἀντιστοιχοῦντος τῷ ἡμετέρῳ Ὀκτωβρίῳ. Καταλήγει δ' ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ὡς ἑξῆς που συλλογιζόμενος. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν αὐτὴν ἀεὶ μέθοδον ἐξετάζων τὰ μήκη τῶν ἀσφαλῶς πρὸ τοῦ 375 π.Χ. ἀπαγγελθέντων ῥητορικῶν λόγων (λ.χ. Ἀντιφῶντος, Ἀνδοκίδου, Λυσίου κλ.), εἰς τὰ $^2/_3$ περίπου τῶν λόγων τούτων, διαιρῶν τοὺς στίχους, εὑρίσκει προσεγγίζοντα πολλαπλάσια, οὐχὶ πλέον τοῦ ἀριθμοῦ 70 (ὥσπερ ἐν τοῖς μετὰ τὸ 375 ἀπαγγελθεῖσι λόγοις), ἀλλὰ τοῦ ἀριθμοῦ 80, ἐντεῦθεν συνάγει κατὰ πρῶτον ὅτι 1 χοῦς = πρὸς στίχ. 80. Εἶτα ποιεῖται τὴν ἑξῆς ἀναλογίαν: ἐὰν στίχ. 70 ἀντιστοιχῶσι πρὸς λ. 4, στίχοι 80, ὡσαύτως ἀπαγγελλόμενοι, βεβαίως θ' ἀπαιτήσωσι λ. 4 καὶ δευτερόλεπτα 34 $^2/_7$. Πολλαπλασιάζει ἄρα τὸν ἀριθμὸν τοῦτον (λ. 4'. 34'' $^2/_7$) ἐπὶ χόας 144, ἐπειδὴ δ' εὑρίσκει γιγνόμενον λ. 658 ἢ ὥρ. 10 καὶ λ. 58, καὶ δὴ ἄρα ἡμέραν μείζονα τῶν τοῦ Ποσιδεῶνος μηνὸς ἡμερῶν, συνάγει ἕτερον συμπέρασμα, ὅτι τουτέστιν ἄλλος τις ἦν ὁ μὴν πρὸς ὃν διεμετρήθη ἡ τότε δικαστικὴ ἡμέρα. Ἀλλὰ τίς οὗτος; Ἵνα τοῦτον ἀνεύρῃ, στρέφει τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ἀττ. ἡμερολόγιον, εὑρίσκει δ' ὅτι δύο μῆνες ἐμφανίζουσι τὸ εὑρεθὲν μῆκος ἡμέρας, κατὰ μέν που τὴν ἄνοιξιν ὁ Ἀνθεστηριών, κατὰ δὲ τὸ φθινόπωρον ὁ Πυανεψιών. Ἐκ τούτων ἐκλέγεται ἀνενδοιάστως τὸν Πυανεψιῶνα, διότι, λέγει, κατὰ τοῦτον ἄρχεται ἡ χειμερινὴ σπορὰ καὶ καθόλου ἡ χειμερινὴ περίοδος τῶν δικαστηρίων, ἑορτάζονται τὰ Ἀπατούρια, γίγνεται ἡ ἔναρξις τῶν ἐμπορικῶν δικῶν κτλ. κτλ. Ἐντεῦθεν δὲ συνάγει πρὸς τούτοις (σ. 263) ὅτι καὶ ἡ κλεψύδρα τότε εἶχέ πως τοὺς αὐλίσκους στενοτέρους ἢ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δημοσθένους.

Ἤδη σημειωτέον ὅτι ὁ κ. Keil, ὥσπερ τὴν πραγματικὴν (οὐχὶ νομικὴν) ἐλαχίστην διαμεμετρημένην ἡμέραν τοῦ Ποσιδεῶνος λογίζεται οὐχὶ πρὸς ἀμφορέας 11 ἀλλὰ 12, δι' οὓς προβάλλεται λόγους, οὕτω καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ὑποτιθεμένην διαμεμετρημένην ἡμέραν τοῦ Πυανεψιῶνος μηνός, ὡσαύτως πρὸς 12 ἀμφορέας λογίζεται, διὰ δὲ τοῦτο καὶ πολλαπλασιάζει τὰ λ. 4' καὶ 34'' $^2/_7$ ἐπὶ χόας (12 × 12 =) 144. Περὶ τῶν λόγων τοῦ πρὸς 12 ἀντὶ 11 ἀμφορέων ὑπολογισμοῦ τῆς πραγματικῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας λέγομεν μικρὸν κατωτέρω. Ἐπιτραπήτω δ' ὅμως ἡμῖν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι καίπερ τὸ δίδαγμα τοῦτο τοῦ συγγραφέως εὐφυέστατον κρίνοντες, ὅμως κατ' οὐδένα τρόπον νομίζομεν ἀναντίρρητον, οὐδὲ τὸ παράπαν ἀσφαλές, ἅτε δὴ ἁπλῶς στηριζόμενον ἐπὶ ὑποθέσεων ἐνδεχομένων μὲν ἀλλὰ μὴ ἀσφαλῶν, πρόσθες δὲ καὶ μὴ ἐφαρμόσιμον κατὰ πάσας τὰς ὥρας τοῦ ἔτους. Τῷ ὄντι ἄν τις τῶν τοῦ Πυανεψιῶνος μηνὸς

δὲ πιθανὸν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν βέβαιον ὅλως. ὅτι καὶ αἱ πρὸς μέτρα ὕδατος ὡρισμέναι προθεσμίαι τοῦ λόγου πλέον ἢ ἅπαξ μετεβλήθησαν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀντιφῶντος μέχρις Ἀριστοτέλους. Τοῦτο δ' ἀσφαλῶς ἀποδείκνυται, μέρος μὲν διὰ τῶν παρ' Ἀριστοτέλει (1) καὶ Δημοσθένει (2) διαρρήδην μνημονευομένων διαφόρων μέτρων ὕδατος, μέρος

ἡμερῶν ἦν ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα, αὕτη δ' ἔχῃ μῆκος περίπου ὡρῶν 11 πῶς ἐδύνατο νὰ χωρῇ ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις τῶν μηνῶν Ποσιδεῶνος καὶ Γαμηλιῶνος, ἐχούσαις μῆκος τῶν μὲν περίπου ὡρῶν 9, τῶν δὲ περίπου 10 ὡρῶν;

(1) Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 31 ἑπ. Κατὰ ταῦτα μέγιστον μέτρον ὕδατος ἐν ταῖς ὑπὲρ τὰς 5000 δρ. δίκαις ἦν δεκάχους καὶ τρίχους τῷ ὕστερον λόγῳ. Τοὐναντίον, κατὰ τὸ 361 π. Χ., μέγιστον μέτρον φέρεται ὁ ἀμφορεύς. Ὅρ. ἑπομ. σημείωσιν.

(2) Πρ. Μακάρτατ. § 8-9: «καὶ ἐπειδὴ . . . ἔδει ἀγωνίζεσθαι, τά τε ἄλλα ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κατεσκευασμένα εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ τὸ ὕδωρ . . . ***τετραπλάσιον*** ἡμῶν ἔλαβον· ἐξ ἀνάγκης γὰρ ἦν . . . τῷ ἄρχοντι ἀμφορέα ***ἑκάστῳ*** ἐγχέαι τῶν ἀμφισβητούντων, καὶ τρεῖς χόας τῷ ὑστέρῳ λόγῳ. ὥστε . . . οὐδ' ἀπολογήσασθαί μοι ἐξεγένετο οὐδὲ πολλοστὸν μέρος ὧν κατεψεύδοντο ἡμῶν· ***πέμπτον*** γὰρ μέρος εἶχον τοῦ ὕδατος». Σαφῶς, νομίζομεν, προκύπτει ἐκ τούτων ὅτι ἑκάστῳ τῶν ἀμφισβητούντων — ἦσαν δ' ουτοι τέσσαρες — ἐδόθησαν ἀμφορεὺς εἷς καὶ χόες 3 ὕδατος, ἐν ὅλῳ ἄρα (12 + 3 =) χόες 15 ἑκάστῳ, ὅτι δὲ τὸ αὐτὸ μέτρον ὕδατος, τουτέστι χόες 15, ἐδόθησαν καὶ τῇ τότ' ἐχούσῃ τὸν κλῆρον Φυλομάχῃ, διωκομένῃ. Εὐλόγως ἄρα λέγεται ὅτι αὕτη μὲν εἶχε πέμπτον μέρος τοῦ ὕδατος, οἱ δ' ἀντίδικοι τετραπλάσιον. Καίτοι δὲ παραπονεῖται ὁ ῥήτωρ ἐπὶ τῇ καταστρατηγήσει ταύτῃ τοῦ νόμου καὶ τῇ ἀνισότητι τῆς προθεσμίας τοῦ λόγου, ἀναγνωρίζει ὅμως ὅτι ὁ ἄρχων (ἦν δ' οὗτος ὁ ἐκ τῶν 9 ἀρχόντων ἁρμόδιος ἄρχων, οὐχὶ δ' ὡς διδάσκεται ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ, ὅστις ἦν ἁπλοῦς ἡλιαστής, ἑκάστοτ' ἐπὶ τούτῳ κληρούμενος) κατὰ νομικὴν ἀνάγκην ἔχεεν ἑκάστῳ τῶν ἀμφισβητούντων τὸ νόμιμον ὕδωρ, ἀφ' οὗ, κατ' ἐπίφασιν τοὐλάχιστον, ἕκαστος τούτων δι' ἑαυτὸν καὶ ἐν ἰδίῳ δικαιώματι διεξεδίκει τὴν τοῦ Ἁγνίου κληρονομίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐναγομένη, ὡς πρὸς ἕκαστον τῶν ἀντιδίκων, πλῆρες ὡσαύτως ἔλαβε τὸ νόμιμον ὕδωρ, ἐὰν δ' οὗτοι μὴ ἐξ ἐπιβουλῆς ἀλλήλοις συνηγωνίζοντο, (καὶ ἐν τούτῳ ἔγκειται ἡ καταστρατήγησις τοῦ νόμου καὶ ὁ δόλος αὐτῶν), ἀλλ' ὄντως ἠντεδίκουν πρὸς ἀλλήλους, ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ κατὰ πάντων ἀμυνόμενος, βεβαίως ἡ ἰσότης, ἔν τινι μέτρῳ τοὐλάχιστον, δὲν θὰ παρεβιάζετο. Τὸ τότε δ' ἐν τῇ δίκῃ ταύτῃ γενόμενον καὶ νῦν παρ' ἡμῖν δύναται νὰ συμβῇ, καὶ δὴ καὶ συμβαίνει ἐνίοτε, ὁσάκις λ. χ. ἐν δίκῃ μεταξὺ δύο, περὶ τῆς αὐτῆς κληρονομίας, διὰ τῆς hereditatis petitio μαχομένων, παρεμβαίνουσιν εἷς ἢ πλείονες ὅσοι δή ποτε, διὰ κυρίας παρεμβάσεως (interventio principalis), ἰδίας ἕκαστοι ἀξιώσεις προβαλλόμενοι καὶ ἀξιοῦντες ἵνα ἐξέλθωσι νικηταὶ ἀμφοτέρων τῶν ἀντιδίκων· ἡ σύγχρονος δὲ συζήτησις καὶ συνεκδίκασις πασῶν τῶν καθόλου ἢ καὶ ἐν μέρει μόνον ἀντιθέτων ἀξιώσεων τούτων, κατ' ἀρχὴν οὐδὲν τὸ παρόνομον ἔχει, οὐδ' ἀνυπέρβλητον τῷ Δικαστηρίῳ παρέχει δυσχέρειαν, ὁσάκις μάλιστα ἥ τε κυρία ἀγωγὴ καὶ αἱ παρεμβάσεις συγχρόνως εἰσάγονται.

Ἤδη εἶνε πιθανὸν ὅτι οἱ τότε τὴν Φυλομάχην εἰς διαδικασίαν τοῦ Ἁγνίου κλήρου

δὲ διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους, καθ' ἕκαστον καὶ κατὰ κατηγορίας, ἀντιβολῆς τῶν σῳζομένων λόγων, πολλαχῶς συνεξεταζομένων, τουτέστι

προσκαλεσάμενοι, συγχρόνως πάντες ἐνήγαγον αὐτὴν (καθόσον ἄλλως ἡ interventio principalis, ὥσπερ τοῖς Ῥωμαίοις, οὕτω καὶ τοῖς τότε Ἀθηναίοις φαίνεται ἄγνωστος οὖσα, οἵα τοὐλάχιστον ὑπάρχει σήμερον), καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ κυρίως ἐντεῦθεν προκύπτον πόρισμα εἶνε τόδε, ὅτι πλείονες ἀγωγαὶ περὶ κλήρου, ὑπὸ πλειόνων ἑκάστου ἐν ἰδίῳ συμφέροντι ἐναγόντων, κατὰ τοῦ αὐτοῦ ὡς κληρονόμου νεμομένου, περὶ τῆς αὐτῆς κληρονομίας, συγχρόνως ἢ περίπου συγχρόνως εἰσαγόμεναι, ἐδύναντο νὰ παραπεμφθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου ἄρχοντος εἰς τὴν αὐτὴν συνεδρίαν καὶ νὰ ἐκδικασθῶσι συγχρόνως, παρεχομένου ἑκάστῳ τῶν ἀντιδίκων τοῦ νομίμου μέτρου ὕδατος. Τὰ περὶ τούτων ἄλλοτε σὺν Θεῷ θὰ ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον, τότε δὲ θὰ διαλάβωμεν καὶ περὶ τοῦ πιθανοῦ λόγου, δι' ὃν 4 μόνον καδίσκοι καὶ οὐχὶ 5 ἐτέθησαν (Δημοσθ. π. Μακάρτατ. § 10). Νῦν δὲ παρατηροῦμεν ὅτι οὐχ ὀρθὴ φαίνεται ἡμῖν ἡ γνώμη τῶν ἕνεκα τοῦ ὑποκειμένου ἡμῖν δημοσθενικοῦ χωρίου διδασκόντων, ὅτι εἶχε δῆθεν ὁ ἄρχων τὸ δικαίωμα, ἵν' ἐν ταῖς περὶ κλήρου διαδικασίαις ὁρίζῃ τὸ δοτέον τοῖς ἀντιδίκοις ὕδωρ, κατὰ λόγον ἑκάστοτε τῆς ἀξίας τοῦ κλήρου ἢ τῶν ἰδιαιτέρων περιπλοκῶν ἑκάστης δίκης περὶ κληρονομίας. (Ὅρ. Beauchet, Hist. D[t] Privé Rép. Athen. τόμ. Γ' σ. 612 καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ).

Τὴν αὐτὴν κατ' ἀρχὴν δόξαν περὶ τῆς κατὰ τὸ 361 π. Χ. ὑποτιθεμένης ἐξουσίας τοῦ ἄρχοντος, ἵνα κατὰ τὴν ἰδίαν ἑκάστοτε κρίσιν προσδιορίζῃ τὸ δοτέον τοῖς ἀντιδίκοις ὕδωρ, πρεσβεύει καὶ ὁ κ. Keil (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 239 ἐπ. 268, πρβλ. 243 σημ. 1), ἀλλ' ὃς ἔτι περαιτέρω χωρῶν, προβαίνει εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ διειλημμένου δημοσθενικοῦ χωρίου (π. Μακάρτατ. § 7-9), πάντα σχεδὸν παρορῶν τὰ συμφραζόμενα. Καὶ δὴ ἄρα, ἐπειδὴ αὐτόθι (§ 8) κεῖται: «πέμπτον γὰρ μέρος εἶχον τοῦ ὕδατος», ἐπιλανθάνεται μὲν ὅτι ἤδη διαρρήδην εἴρηται ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἦν τῷ ἄρχοντι ἀμφορέα *ἑκάστῳ* ἐγχέαι τῶν ἀμφισβητούντων καὶ τρεῖς χόας τῷ ὑστέρῳ λόγῳ, 15 ἄρα χόας ἑκάστῳ, ὅτι δ' οἱ ἀμφισβητοῦντες ἦσαν 4, ὡσεὶ δ' ἦν γεγραμμένον ἁπλῶς ὅτι ἡ ὅλη δίκη πρὸς χόας 15 ἐκρίνετο, διαιρεῖ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον διὰ 5 καὶ εὑρίσκει ὅτι ἑκάστῳ τῶν ἀντιδίκων παρεχωρήθησαν ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος ἀνὰ χόες 3, καὶ ταῦτα διά τε τὸν κύριον λόγον καὶ τὴν δευτερολογίαν. Ἀλλ' ὅτι ἡ ἑρμηνεία αὕτη κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ φανῇ πιθανή, πλὴν ἄλλων δείκνυσιν αὐτὴ καὶ μόνη ἡ ἀναγωγὴ τῶν χοῶν εἰς λεπτὰ τῆς ὥρας. Τῷ ὄντι ἂν 1 χοῦς = λ. 4 (καθ' ἡμᾶς λ. 4,3), οἱ 3 χόες = λ. 12 (καθ' ἡμᾶς λ. 12, 9)· ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ τῶν λ. 12 περιλαμβάνεται καὶ ὁ ὕστερον λόγος, σαφῶς ἕπεται ὅτι ὑπὲρ μὲν τοῦ κυρίου λόγου ἐδόθησαν λ. 9, 6 ὑπὲρ δὲ τῆς δευτερολογίας μόνον λ. 2, 4. Ἀλλ' ὁ χρόνος οὗτος, πρὸς δευτερολογίαν μάλιστα, εἶνε προφανῶς ἀνεπαρκέστατος. Εἶν' ἀληθές, ὅπερ ὁ κ. Keil πρὸς δικαιολογίαν ἐπικαλεῖται, ὅτι ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης μαρτυρεῖ (Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 36 στίχ. 4 ἐπ.), ἡ τίμησις ἦν πρὸς ἡμίχουν (= λ. 2) μόνον ὕδατος· ἀλλ' εἶνε ὡσαύτως συμφανέστατον ὅτι οὐδεμία κατὰ λόγον σύγκρισις δύναται μεταξὺ τιμήσεως καὶ δευτερολογίας νὰ ὑπάρξῃ, ἀφ' οὗ ἑκατέρα τούτων διάφορον ὅλως προτίθεται σκοπόν, ἡ δὲ τίμησις ἁπλῶς τὴν πρότασιν καὶ ἀντιπρότασιν περὶ τῆς ἐπιβλητέας ποινῆς, ὅτε βεβαίως ἤρκει ἡμίχους ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων. Προσθῶμεν δ' ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης καὶ δι' ἄλλον ἴσως λόγον ἐπεβράχυνε τὴν προθεσμίαν τῆς τιμήσεως, ἵνα τουτέστιν ἀπαλλάξῃ τοὺς δικαστὰς τῶν

καὶ κατὰ τὸ μῆκος ἑκάστου, καὶ κατὰ τὸ εἶδος τῆς διαδικασίας, καὶ κατὰ τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐγράφη ἢ ἀπηγγέλθη ἕκαστος, καὶ τέλος κατὰ πᾶσαν ἄλλην οἵαν δή ποτε ἔποψιν, χρήσιμον πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας (1).

Παρεδεξάμεθα ἀνωτέρω, τῷ Σχολιαστῇ τοῦ Αἰσχίνου ἀκολουθοῦντες καὶ τοῦτον ἑρμηνεύοντες, ὅτι ἡ *ὅλη* διαμεμετρημένη ἡμέρα παρίστατο δι' ἕνδεκα ἀμφορέων ὕδατος. Ὀφείλομεν ἄρα ὡσαύτως νὰ παραδεξώμεθα ὅτι καὶ ἡ τοῦ Αἰσχίνου (2) ῥῆσις: «πρὸς ἕνδεκα γὰρ ἀμφορέας ἐν διαμεμετρημένῃ τῇ ἡμέρᾳ κρίνομαι» προσῆκον εἶνε νὰ νοηθῇ ὡςεὶ ὁ ῥήτωρ ἔλεγε: πρὸς διαμεμετρημένην γὰρ τὴν ἡμέραν (3) κρίνομαι, ἡ ἡμέρα μεμετρημένη (4) ἐστὶ πρὸς ὕδωρ ἕνδεκα ἀμφορέων. Ἐπειδὴ δὲ πάντες σχεδὸν οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς (5), πλὴν τοῦ Sandys (6), τοῦ Keil (7) καὶ

πολλῶν δεήσεων καὶ δακρύων τῶν καταψηφιζομένων, ὅτι δέ, ὡς δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ μήκους τῆς ἐπὶ τῇ τιμήσει ἀγορεύσεως τοῦ Σωκράτους, ἢ ἄλλως ἀγόρευσις φαίνεται πάντως ἐπιμηκυνθεῖσά πως ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος (Ἀπολογ. Κεφ. ΚΕ'-ΚΗ'), καὶ κατὰ τὸ ἔτος ἔτι 399 π. Χ. ὁ τῆς τιμήσεως χρόνος ὑπερέβαινε μὲν ἴσως τὸν ἡμίχουν, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὐχὶ καὶ τὸν χοῦν.

(1) Τὴν δευτέραν ταύτην δι' ἀντιβολῆς καὶ συνεξετασμοῦ τῶν λόγων μελέτην τῆς προθεσμίας τοῦ λόγου πρῶτος, καθ' ὅσον γιγνώσκομεν, ἐποιήσατο ὁ κ. Keil, διὰ πλείστης ἐπιμελείας καὶ πολυμαθῶς ὄντως διαλαβὼν περὶ τῶν καθ' ἕκαστα ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος διατριβῇ.

(2) Π. παραπρεσβ. § 126.

(3) Πρβλ. Ἀριστοτελ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 3 ἑπ: «ἐπειδὰν δ' ὁ ἀγὼν πρὸς] διαμεμετρη[μένην τὴν ἡμέραν γίγνηται]ι κτέ.». Κατὰ δὲ τὴν τοῦ Kenyon ἀκαδημ. ἔκδοσιν, βέλτιον ἴσως: ὅταν δὲ] ᾖ [πρὸς] διαμεμετρη[μένην τὴν ἡμέρα]ν ὁ [ἀγὼν κτέ.

(4) Πρβλ. Ἁρποκρατ. ἐν λ. διαμεμετρημένη ἡμέρα: «μέτρον τι ἐστὶν ὕδατος πρὸς μεμετρημένον ἡμέρας διάστημα ῥέον».

(5) Meier-Schömann-Lipsius, *Att. Process* σ. 928. — Ardaillon ἐν Dict. Antiqu. Daremb.-Sagl. λ. *Horologium* σ. 261. — Smith, Dict. of Greek Rom. Antiqu. ἐν λ. ὡρολόγια, μετάφρ. Σ. Τσιβανοπούλου, σ. 1022. — Ραγκαβῆς ἐν Πολιτ. Ἀρχ. Ἑλλ. τόμ. Α' σ. 360 καὶ ἄλλοι.

(6) Ἐν τῇ καλλίστῃ ἑρμηνευτικῇ ἐκδόσει (1893) τῆς Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. σ. 245 ἐν ταῖς σημ.

(7) Ἔνθ' ἀνωτ. σ. 254 ἑπ. Προτείνει δ' ἅμα (σ. 256), χάριν μείζονος σαφηνείας, καὶ νέαν διάστιξιν τοῦ ὑποκειμένου ἡμῖν χωρίου, τιθέμενος ὑποστιγμὴν ἐν τῷ μέσῳ: πρὸς ἕνδεκα γὰρ ἀμφορέας, ἐν διαμεμετρημένῃ τῇ ἡμέρᾳ κρίνομαι. Ἔν τισιν ὅμως σημείοις διιστάμεθα πρὸς τὸν ἐπιφανῆ φιλόλογον, διὰ δὲ τοῦτο ἐπιφυλασσόμεθα ἵν' ἐν τοῖς ἑξῆς δηλώσωμεν ἣν περὶ τούτων ἑκάστου ἔχομεν γνώμην.

εἴ τινος ἄλλου, διαστρόφως τὸ χωρίον τοῦτο ἐνόησαν, διδάσκοντες ὅτι ἐν τῷ περιφήμῳ περὶ τῆς Παραπρεσβείας ἀγῶνι ἐδόθησαν ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων ἀμφορεῖς ὕδατος ἕνδεκα, καλὸν νομίζομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ὡς δι' ἁπλουστάτου ὑπολογισμοῦ ν' ἀποδειχθῇ δύναται, μόνη ὀρθὴ γνώμη εἶνε ἡ τοῦ μνημονευθέντος Σχολιαστοῦ τοῦ Αἰσχίνου.

Τῷ ὄντι, ἐπειδὴ πάντα τὰ τοῖς ἀντιδίκοις διὰ τῆς κλεψύδρας χορηγούμενα διάφορα μέτρα ὕδατος (οἷον ἀμφορεύς, χοῦς ἢ ἡμίχους) παρίστασαν ἕκαστον ὡρισμένον διάστημα χρόνου, πᾶν δὲ τοιοῦτον χρονικὸν διάστημα ἦν κατ' εὐθὺν λόγον ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀντιστοιχοῦν αὐτῷ ποσὸν ὕδατος (ὁ χοῦς λ. χ. ὢν τὸ $^1/_{12}$ τοῦ ἀμφορέως, παρίστα χρονικὸν διάστημα ἴσον πρὸς τὸ $^1/_{12}$ τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀμφορέως παρισταμένου χρόνου), ἐὰν τὴν διαμεμετρημένην ἡμέραν νοήσωμεν ἴσην, οὐχὶ πρὸς ἀμφορέας 11, ἀλλὰ πρὸς 33 (1), ἐπειδὴ ἡ τοῦ Ποσιδεῶνος ἡμέρα εἶχεν, ὡς εἴρηται, μῆκος ὡρ. 9 καὶ λ. 25, 8 ἢ ἐν ὅλῳ λ. 565, 8, ἕξομεν τὰ ἑξῆς περίπου χρονικὰ διαστήματα, ὡς πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ Ἀθην. Πολιτείᾳ (στήλ. 33 στίχ. 31 ἑπ.) ἀναφερόμενα μέτρα ὕδατος:

δεκάχους	$\left(\frac{565{,}8\times10}{33\times12}=\right)$	λεπτὰ	14,3
ἑπτάχους	$\left(\frac{565{,}8\times7}{33\times12}=\right)$	»	10
ἑξάχους	$\left(\frac{565{,}8\times6}{33\times12}=\right)$	»	8,5
πεντάχους	$\left(\frac{565{,}8\times5}{33\times12}=\right)$	»	7,1
τρίχους	$\left(\frac{565{,}8\times3}{33\times12}=\right)$	»	4,2
δίχους	$\left(\frac{565{,}8\times2}{33\times12}=\right)$	»	2,8
ἡμίχους	$\left(\frac{565{,}8\times0.5}{33\times12}=\right)$	»	0,7

(1) Λέγομεν 33, οὐχὶ δ' ἁπλῶς (11 + 11 =) 22 ἀμφορέας, οὓς κατὰ τὴν πλημμελῆ ἑρμηνείαν ὑπετίθεντο λαμβάνοντες ἀμφότεροι οἱ ἀντίδικοι, διότι, ἐπειδὴ κατὰ τὰς

Προσθῶμεν δ' ὅτι, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀεὶ πλημμελῆ ἀναλογίαν, καὶ ὁ ἀμφορεὺς (565, 8 : 33) ἔσται ἴσος περίπου πρὸς λεπτ. 17, 1. Ἀλλ' εἶνε παντὶ φανερόν, νομίζομεν, ὅτι πάντα τὰ χρονικὰ διαστήματα ταῦτα, καὶ δὴ μάλιστα τὰ πρὸς τὸν ὕστερον λόγον (τρίχους = λ. 4, 2 καὶ δίχους = λ. 2, 8) προωρισμένα, εἰσὶν ἀναντιλέκτως ἀνεπαρκέστατα πρὸς προφορικὴν ἀνάπτυξιν τῶν δικῶν, ἐφ' ἧς ἄλλως καὶ μόνης, κυρίως εἰπεῖν, ἐστηρίζετο ἡ ὅλη ἐπὶ δικαστηρίου διαδικασία καὶ ἡ ἀπόφασις τῶν δικαστῶν. Ὁ δὲ τῆς τιμήσεως χρόνος (ἡμίχους) τοσοῦτον ἐλάχιστος καταντᾷ (0,7 τοῦ λ. ἢ 42 λεπτὰ δεύτερα), ὥστε τῇ ἀληθείᾳ δύναταί τις εὐλόγως πάνυ ν' ἀμφιβάλλῃ καὶ ἂν ἡ κλεψύδρα ἐδύνατο νὰ μετρήσῃ χρονικὰ διαστήματα τοσοῦτον ἐλάχιστα (1). Τοὐναντίον, τριπλασιαζόμενα τὰ

παλαιᾶς μαρτυρίας : διενέμετο τρία μέρη τὸ ὕδωρ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας, ὧν τὸ τρίτον τοῖς δικασταῖς, ἀναγκαίως ἔχει νὰ ὑποτεθῇ ὅτι 11 ἔτι ἀμφορεῖς ἀπενέμοντο τοῖς δικασταῖς πρὸς κλήρωσιν τῶν δικαστηρίων, διαψηφισμὸν κτλ. Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι ὅλως ὑποθετικὸς εἶνε καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος ἀριθμός, ἀφ' οὗ οὐδαμῶς ἔτι ἐβεβαιώθη ὅτι τὰ εἰς ἃ τρία μέρη διενέμετο ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα ἦσαν ἴσα ἀλλήλοις. Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου πλείονα ἐν τοῖς ἑξῆς. Ὅρ. δὲ καὶ Υ. Γ.

(1) Τὸ προφανῶς ἀδύνατον τῆς κρατούσης γνώμης, ὅτι 11 ἀμφορεῖς δῆθεν ἐδόθησαν ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων, τῷ τε Αἰσχίνῃ δηλονότι καὶ τῷ Δημοσθένει, λαμπρῶς ἀποδείκνυσι καὶ ὁ Keil (αὐτόθ. σ. 254 ἑπ.), ἑτέρως συλλογιζόμενος. Ἐάν, λέγει, ὡς ἀπεδείχθη, 1 ἀμφορεὺς = πρὸς λ. 48, τότε ἑκάτερος τῶν ῥητόρων ἔσχε χρόνον πρὸς ἀγόρευσιν (ἀμφορ. 11 × λ. 48 =) ὥρας 8 καὶ λ. 48, ὁμοῦ ἄρα οἱ δύο ῥήτορες ὥρας 17 καὶ 1/2, καὶ ταῦτα μὴ συνυπολογιζομένου τοῦ ἀναγκαίου χρόνου πρὸς διαψηφισμὸν τῶν δικαστῶν, ἀρίθμησιν τῶν ψήφων κτλ. Ὥστε, ἐὰν καὶ ταῦτα συνυπολογισθῶσιν, ἡ ὅλη δίκη ἔδει κατ' ἀνάγκην νὰ διήρκεσεν ἐπὶ ὥρας τοὐλάχιστον 19. Ἀλλὰ μηδὲ τῆς μεγίστης ἡμέρας τοῦ θέρους ἐξικνουμένης εἰς τηλικοῦτον μῆκος, ἄλλως δὲ ἀδυνάτου οὔσης καὶ τῆς ἀναβολῆς τῆς δίκης εἰς ἑτέραν ἡμέραν, σαφῶς ἕπεται ὅτι οἱ 11 ἀμφορεῖς παριστᾶσι τὴν ὅλην δικαστικὴν ἡμέραν.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ γράμμα τοῦ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος χωρίου τοῦ Αἰσχίνου (π. Παραπρεσβ. § 126), ἐπιμελῶς μετὰ τῶν συμφραζομένων συνεξεταζόμενον, δύναται νὰ μαρτυρήσῃ, νομίζομεν, ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς ἑρμηνείας. Τὸ ῥ. κρίνομαι φανερῶς ἰσοδυναμεῖ τῷ ῥ. δικάζομαι, τοῦτο δὲ βεβαίως ἀναφέρεται, οὐχὶ εἰς τὴν τοῦ φεύγοντος ἀπολογίαν ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς τὴν ὅλην δίκην· ὁ ῥήτωρ ἄρα λέγων : πρὸς ἕνδεκα γὰρ ἀμφορέας . . . *κρίνομαι* δὲν δύναται ν' ἀφορᾷ εἰς μόνον τὸ εἰς αὐτὸν δοθὲν ὕδωρ, ἀλλ' εἰς τὸ ὅλον ὕδωρ τῆς ὅλης δίκης. Ἐδύνατο δὲ ὁ ῥήτωρ καὶ ἄλλως νὰ ἐξενέγκῃ ἣν ἐξήνεγκεν ἔννοιαν, λέγων ἁπλῶς : πρὸς διαμεμετρημένην γὰρ τὴν ἡμέραν κρίνομαι (Πρβλ. Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσβ. § 120. π. Νικόστρατ. § 17). Ἐπειδὴ ὅμως προέταξεν ἤδη (εὐθὺς πρότερον, ἐν τῇ αὐτῇ § 126) : «ἐνδέχεται δὲ τὸ λοιπὸν μέρος τῆς *ἡμέρας* ταῦτα πρᾶξαι», ἵν' ἔτι ἐμφαντικώτερον καταδείξῃ ὅτι πολὺς ἔτι χρόνος ὑπολείπεται μέχρι τέλους τῆς ὅλης ἡμέρας, εὐθὺς παρα-

χρονικὰ ταῦτα διαστήματα ἐμφανίζουσιν οὐχ ἁπλῶς τὰς εὐλόγους, ἀλλὰ δυνάμεθα εἰπεῖν, τὰς ἀσφαλεῖς προθεσμίας τοῦ λόγου ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους.

Καὶ νῦν μεταβαίνομεν εἰς τὴν λύσιν ἑτέρων ἀπορημάτων.

Ὡς γνωστόν, τινὲς τῶν δημοσίων γραφῶν πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐδικάζοντο (1), καθὰ δὲ ὁ Ἁρποκρατίων (2) διδάσκει, πρὸς ταύτην ἠγωνίζοντο οἱ μέγιστοι καὶ περὶ τῶν μεγίστων ἀγῶνες· αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐπαναλαμβάνουσι καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν γραμματικῶν, εἴτε παρὰ τούτου, εἴτε παρ' ἄλλου παραλαβόντες (3). Ἐν ᾧ δὲ ὁ αὐτὸς Ἁρποκρατίων (4), ᾧ συμφωνεῖ καί τις τῶν σχολιαστῶν τοῦ Αἰσχίνου (5), τοὺς ῥήτορας μὲν καθόλου, διαρρήδην δὲ καὶ ἰδίᾳ τὸν Αἰσχίνην ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος λόγῳ μάρτυρας προσαγόμενος, διδάσκει ὅτι διενέμετο τρία μέρη τὸ ὕδωρ, τὸ μὲν τῷ διώκοντι, τὸ δὲ τῷ φεύγοντι, τὸ δὲ τρίτον τοῖς δικάζουσιν, ἕτερός τις τῶν γραμματικῶν, αὐτὸ τοῦτο τὸ χωρίον τοῦ Αἰσχίνου (π. Παραπρεσβ. § 126) ὑπομνηματιζόμενος, τάδε λέγει, ἅ, κατὰ τὸ φαινόμενον τοὐλάχιστον, φαίνονταί πως μαχόμενα τοῖς ἄρτι διειλημμένοις: «διῃρεῖτο ἡ ἡμέρα καὶ ἐδίδοτο αὐτῆς ἥμισυ μὲν τῷ κατηγόρῳ, ἥμισυ δὲ τῷ ἀπολογουμένῳ, καὶ διεμετρεῖτο τὸ ὕδωρ ὅσον ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ὥρας τοῦ ἡμίσεος μέρους τῆς ἡμέρας· τοῦτο δὲ ἀπὸ μιᾶς ὥρας κτέ.» (6).

χρῆμα ἐπέταξε τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν δεδομένων ἀμφορέων, ὃς οὐδὲν ἄλλο εἶνε, κυρίως εἰπεῖν, ἢ ἐπεξήγησίς τις τοῦ μήκους τῆς πάσης διαμεμετρημένης ἡμέρας. Οὕτω δὲ τὸ πρᾶγμα ἐνόησε καί τις ἄλλος τῶν παλαιῶν γραμματικῶν (Σχολ. Αἰσχίν. ΙΙ. § 126): «ἡ πᾶσα, φησίν, ἡμέρα τῷ ἀγῶνι ἀποδέδοται. εἰ οὖν βούλει ταῦτα γίνεσθαι καὶ παύσομαι λέγων· δύναται ⟨γὰρ⟩ ἐν τῷ λοιπῷ μέρει ταῦτα πράττεσθαι».

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 3 ἑπ.

(2) Ἐν λ. διαμεμετρημένη ἡμέρα.

(3) Σχολ. Αἰσχίν. π. Παραπρεσβ. § 126: «τοῖς περὶ τῶν μεγίστων ἀγωνιζομένοις κτέ.» Αὐτόθ. ἕτερον σχόλιον: «μεγάλου πράγματος δηλονότι γυμναζομένου». — Σουΐδ. ἐν λ. διαμεμετρημένη ἡμέρα, ἀντιγράφων ἐπὶ λέξει τὸν Ἁρποκρατίωνα. — Ἡσύχ. ἐν λ. διαμεμετρημένη ἡμέρα: «ἐπὶ τῶν μεγάλων δικῶν τὴν ἡμέραν ἐμέριζον εἰς διαστήματα».

(4) Αὐτόθι.

(5) Σχολ. Αἰσχίν. ἔνθ' ἀνωτ: «ἀπενέμοντο δὲ οἱ ἕνδεκα ἀμφορεῖς κατὰ τὸ τρίτον τοῖς ἀντιδίκοις καὶ τοῖς δικασταῖς».

(6) Σχολ. Αἰσχίν. ἔνθ' ἀνωτ.

Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο σχόλιον ἐχρησίμευσε τῷ κριτικωτάτῳ Blass πρὸς συμπλήρωσιν μέρους τοῦ καταλελωβημένου ἀριστοτελικοῦ χωρίου (στήλ. 34 στίχ. 5-6): «δίδοται δὲ] τὸ ἴ[σο]ν ὕδωρ τῷ τε κα[τηγοροῦντι καὶ τῷ ἀπο]λογ[ου]μένῳ, διαμετ[ρούμενον κτέ».

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα πῶς κατ' ἀκρίβειαν ἔχουσι; Τίνες ὡρισμένως δίκαι πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐδικάζοντο; Οἱ ἕνδεκα ἀμφορεῖς, τουτέστιν ἡ πᾶσα δικαστικὴ ἢ διαμεμετρημένη ἡμέρα, εἰς τρία μέρη ἀεὶ διενέμετο ἢ καὶ εἰς δύο μόνον; Πῶς δ' ἐγίγνετο ἡ διανομὴ αὕτη; Προσυπελογίζετο ἆρά γε ὁ πρὸς τὴν τῶν δικαστῶν κλήρωσιν καὶ καθόλου πρὸς συγκρότησιν τοῦ δικαστηρίου ἀναγκαῖος χρόνος, ἢ προαφῃρεῖτο ἐκ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας (1); Δυστυχῶς,

(1) Ἀντὶ τῶν ἐρωτημάτων τούτων, ὁ κ. Keil (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 255 ἐπ.) προβάλλεταί τι ἕτερον, πολλοῦ λόγου ἄξιον πρόβλημα, δι' οὗ ἅμα πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἐν τῇ πρὸς 11 ἀμφορέας (οἵ, κατ' αὐτόν, ἴσοι πρὸς ὥρ. 8 καὶ λ. 48) διαμεμετρημένῃ ἡμέρᾳ δὲν περιελαμβάνετο καὶ ὁ ἀναγκαῖος χρόνος πρός τε τῶν δικαστῶν τὴν κλήρωσιν καὶ τὴν συγκρότησιν τοῦ δικαστηρίου. Ὅπως δ' εἰς τοῦτο καταλήξῃ τὸ συμπέρασμα, λαμβάνων τὴν ἀφορμὴν ἐκ τοῦ μεμαρτυρημένου ἀριθμοῦ τῶν ἀμφορέων 11, εἰς ὅν, λέγει, προσκρούει, τόδε τὸ πρόβλημα τίθησι: διὰ τίνα λόγον ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα νὰ διαιρῆται εἰς ἀμφορέας 11, οὐχὶ δὲ 10, ὡς ἐδύνατό τις ἴσως νὰ προσδοκᾷ ἐν ἀθηναϊκοῖς ἐπισήμοις ὑπολογισμοῖς, ἢ ἔτι μᾶλλον 12, συμφώνως πρὸς τὸ σταθερῶς ἰσχῦον παρὰ τοῖς παλαιοῖς δυοκαιδεκαδικὸν σύστημα ἐν τῇ μετρήσει τῶν ὡρῶν τῆς ἡμέρας; (Ἡροδοτ. Β' 109: τὰ δυώδεκα μέρεα τῆς ἡμέρης παρὰ Βαβυλωνίων ἔμαθον οἱ Ἕλληνες). Δέχεται λοιπὸν ἀνενδοιάστως ὅτι καὶ ἡ ὅλη δικαστικὴ ἡμέρα πράγματι διῃρεῖτο εἰς μέρη 12 (=12 ἀμφορέας), τοῦτο δὲ καὶ δι' ἄλλον ἔτι λόγον, διότι, λέγει, ἐὰν ἡ ἐξ 11 ἀμφορέων διαμεμετρημένη ἡμέρα τὸ ὅλον φῶς τῆς ἡμέρας κατελάμβανεν, οὐδεὶς ἔτι χρόνος θὰ ὑπελείπετο πρός τε τὴν κλήρωσιν τῶν δικαστῶν καὶ τὴν συγκρότησιν τῶν δικαστηρίων. Τούτοις δ' ἀκολούθως διδάσκει, ὅτι πᾶς τις ὀφείλει ἀνεξετάστως νὰ παραδέξηται, ὅτι καὶ ἡ κλεψύδρα ἐκανονίζετο πρὸς τὴν μονάδα τοῦ ἀμφορέως, συμφώνως πρὸς τὴν εἰς 12 μέρη συνήθη διαίρεσιν τῆς ἡμέρας. Ἐπειδὴ δὲ 11 ἀμφορεῖς, ἕκαστος κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ συγγραφέως ἴσος πρὸς λ. 48, παριστᾶσιν ὥρας ἐν ὅλῳ 8 καὶ λ. 48, προστίθησιν ἔτι 1 ἀμφορέα ἤτοι λ. 48, οὕτω δὲ φθάνει εἰς τὸ ὅλον μῆκος τῆς τοῦ Ποσιδεῶνος ἡμέρας ἤτοι ὥρ. 9 καὶ λ. 36 = ἀμφορεῖς 12. Ὅπως δ' ἐξεύρῃ τὸν πρὸς συγκρότησιν τοῦ δικαστηρίου ἀναγκαῖον χρόνον, προστίθησιν εἰς τὸν δωδέκατον ἀμφορέα (=λ. 48) τὸ τρίτον (λ. 31) τοῦ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ μετὰ τὴν δύσιν αὐτοῦ ἱκανῶς ἔτι φωτεινοῦ μέρους τῆς ἡμέρας, κατὰ τὸν μῆνα Ποσιδεῶνα, καὶ οὕτω καταλήγει τέλος εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐκ τῶν 12 ἀμφορέων, εἰς οὓς κατ' ἀλήθειαν διῃρεῖτο ἡ τοῦ Ποσιδεῶνος ἡμέρα, προαφῃρεῖτο μὲν 1 ἀμφορεύς, τὸ δ' ἐξ 11 ἀμφορέων ὑπόλοιπον ἀπενέμετο ἅπαν τῇ κυρίως διαδικασίᾳ.

Ἡ θεωρία αὕτη καὶ εὔλογος φαίνεται καὶ ὄντως εἶνε εὐφυεστάτη. Ἐπιτραπήτω δ' ὅμως ἡμῖν εὐλαβῶς νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι οἱ ὑπὸ τοῦ κ. Keil προϋποτιθέμενοι ὅροι

παρὰ τὴν ἐπιπολαιότατα ὑπὸ τοῦ Ἁρποκρατίωνος ἐξενηνεγμένην ἀπόφανσιν ὅτι ταῦτα σαφέστατα δῆθεν αὐτοὶ οἱ ῥήτορες δεδηλώκασιν, οὐδὲν ὄντως σαφὲς ἐκ τῶν ρητορικῶν κειμένων συνάγεται. Κατ' ἀκολουθίαν μία μόνη ὁδὸς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμῖν ὑπολείπεται, ἡ δι' εἰκασιῶν ζήτησις τῆς ἀληθείας, ἄχρις οὗ τοὐλάχιστον ἡ φιλογράμματος γῆ τῆς Αἰγύπτου ἢ ἡ μήτηρ ἀττικὴ γῆ νέα αὖθις καὶ ἀδόκητα ἐφόδια δωρήσηται ἡμῖν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν παμπόλλων χασμάτων τῆς ἀττικῆς δικονομίας.

Ἐπειδὴ κατὰ κανόνα, ὃν ἡμεῖς τοὐλάχιστον ἀπαράβατον νομίζομεν, πάντες (1) οἱ ἐνώπιον τῶν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων εἰσαγόμενοι ἀγῶνες πρὸς ὕδωρ ἀεὶ διεξήγοντο, οὐδεμία ἀμφιβολία νὰ ὑπάρξῃ δύναται, ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ὥριζε μὲν ἐπ' ἀκριβὲς τὸ χορηγητέον ἑκάστοτε τοῖς ἀντιδίκοις ὕδωρ, ὥριζε δὲ τοῦτο ὁτὲ μὲν κατὰ λόγον τοῦ ἐπιδίκου ποσοῦ (2), ὁτὲ δὲ κατὰ τὸ εἶδος τῆς γραφῆς (3)

κατ' οὐδένα τρόπον δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀναντίλεκτοι. Τῷ ὄντι, ὁ τοῦ ἀμφορέως ὑπολογισμὸς (λ. 4 × 12 χόας =) πρὸς λ. 48, δι' οὗ, πολλαπλασιαζομένου ἐπὶ 12, εὑρίσκει ὁ συγγραφεὺς τὸ ὅλον μῆκος τῆς τοῦ Ποσιδεῶνος ἡμέρας, τουτέστιν ὥρας 9 καὶ λ. 36, οὐδαμῶς εἶνε ἀσφαλὴς οὐδὲ βέβαιος: αὐτὸς οὗτος ὁ κ. Keil κατ' εἰκασίαν ὥρισε τὸν χοῦν, ἀντὶ λ. 4 ½ ἃ εὗρεν, εἰς λ. 4, ἡμεῖς δ' εὕρομεν λ. 4, 3 (ὅρα ἀνωτ. σ. 10). Ἔπειτα, ἀφ' οὗ διὰ τῶν ἄνωθι ἐν τῷ κειμένῳ παρατεθέντων χωρίων τῶν γραμματικῶν μαρτυρεῖται, (ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλα μαρτύρια) ὅτι τὸ τρίτον μέρος τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας τοῖς δικάζουσιν ἀπενέμετο, οὔπω δ' ἐξητάσθη ὁπόσον τὸ τρίτον τοῦτο μέρος καὶ πῶς ὑποδιῃρεῖτο καὶ τίνα χρῆσιν ἐποιοῦντο τούτου οἱ δικασταί, πῶς δύναταί τις νὰ ἰσχυρίσηται ὅτι ὁ πρὸς συγκρότησιν τοῦ δικαστηρίου ἀναγκαῖος χρόνος βεβαίως δὲν περιελαμβάνετο ἐν αὐτῷ; Τρίτον δὲ τέλος παρατηροῦμεν ὅτι οὐδεμία σχεδὸν ὑπάρχει χρεία ἵν' ἐξετάζηται τὸ μῆκος τοῦ λυκαυγοῦς καὶ τοῦ λυκόφωτος κατὰ τὰς ἐλαχίστας ἡμέρας τοῦ Ποσιδεῶνος, διότι πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ λοιπαὶ τοῦ ἔτους ἡμέραι ἦσαν μείζονες τῆς ὅλης διαμεμετρημένης ἡμέρας (= ὥρ. 9 καὶ λ. 25. 8), καὶ δή, μετὰ τὸν μῆνα Ποσιδεῶνα, κατὰ ὥρας 1 περίπου μέχρις 6.

Ἐντεῦθεν οὐδαμῶς ἕπεται ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς συγγραφέως προβαλλόμενον πρόβλημα: διατί ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα νὰ διαιρῆται εἰς ἀμφορέας 11 κτλ., ἕνεκα τῶν ἡμετέρων ἀντιρρήσεων ἀπόλλυσιν οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ. Τοὐναντίον, ἀνενδοιάστως ἀποφαινόμεθα, ὅτι προσῆκον εἶνε ἵνα ζητηθῇ μετ' ἐπιμελείας ὁ λόγος τῆς εἰς 11 διαιρέσεως, ὅστις τίς οἶδε μὴ στηρίζηται ἐπὶ τῆς καταργήσεως τῆς πρότερον ἴσως ἰσχυούσης μείζονος διαμεμετρημένης ἡμέρας, βέλτιον εἶτα διαμετρηθείσης καὶ περισταλείσης εἰς 11 μόνον ἀμφορέας ὕδατος (ὅρ. ἀνωτ. σ. 16).

(1) Περὶ τῆς ὑποτιθεμένης ἐξαιρέσεως τῶν χωρὶς ἢ ἄνευ ὕδατος δικῶν λέγομεν ἐν τοῖς ἑξῆς.

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 31 ἐπ: «δίδ[οτ]αι ⟨δὲ⟩ δεκάχους [τ]αῖς ὑπὲρ πεντακισχιλίας κτλ.».

(3) Περὶ ὡρισμένων μέτρων ὕδατος ἐπὶ τῶν ἐπὶ μέρους ποινικῶν δικῶν, πλὴν τῶν

ἢ τῆς δίκης (1), ἔχων ἅμα ὑπ' ὄψει ἀεὶ καὶ τὴν κατὰ τὴν ἀττικὴν δικονομίαν θεμελιώδη διάκρισιν τῶν ἀγώνων εἰς ἰδίους καὶ δημοσίους (2). Τούτοις ἀκολούθως ὀφείλομεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ὡσαύτως ὥριζε καὶ τὰ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν δικαστέα δημόσια ἀδικήματα. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῶν ἀδικημάτων τούτων διαρρήδην μαρτυρεῖται ὅτι περὶ ταῦτα συνήπτοντο οἱ μέγιστοι καὶ περὶ τῶν μεγίστων ἀγῶνες, εὔλογον εἶνε νὰ συναγάγωμεν ὅτι τὰ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν δημόσια ἀδικήματα ἐδίκαζον τὰ κατ' ἀριθμὸν δικαστῶν μέγιστα τῶν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων, περὶ ὧν ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκει ἐν στήλ. 34 στίχ. 23-27 τῆς Ἀθην. Πολιτείας, σφόδρα λελωβημένοις καὶ τούτοις.

Τίνες ὡρισμένως δίκαι πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐδικάζοντο, δυστυχῶς διατελεῖ ἄγνωστον, τὸ δὲ ἀριστοτελικὸν χωρίον (στήλ. 34 στίχ. 3-22) ἐν ᾧ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διευκρινοῦντο τὰ περὶ τούτων, τοσοῦτον ἐν τοῖς πλείστοις εἶνε διεφθαρμένον ὥστε, σχεδὸν εἰπεῖν, οὐδὲν ἀσφαλὲς ἐντεῦθεν συνάγεται.

Ὑπάρχουσιν ὅμως μεμαρτυρημέναι τινὲς περιπτώσεις ἀγώνων πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν, καὶ ταύτας προσῆκον εἶνε νὰ ἐξετάσωμεν.

Καὶ δὴ πρῶτον δύο τοιαῦται περιπτώσεις προκύπτουσιν, ἀμφότεραι ἐκ τῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἀγορεύσεως Εὐρυπτο-

πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν, οὐδὲν δυστυχῶς παρεδόθη ἡμῖν. Ἔξω ὅμως πάσης ἀμφιβολίας κεῖται ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῶν ἴσχυον ἀνάλογοι πρὸς τὰς περὶ τῶν ἰδίων δικῶν διατάξεις. Ἐπ. Keil ἔνθ' ἀνωτ. σ. 248. Ἡ παρὰ Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσβ. § 57 ῥῆσις: ἄν τις ἀντιλέγῃ τούτων, ἀναστὰς ἐν τῷ ἐμῷ ὕδατι εἰπάτω, δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις, ἅτε δὴ λεχθεῖσα ἐν δίκῃ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν.

(1) Αὐτόθ. στίχ. 34-35: «ἐξάχους δὲ ταῖς διαδικασί[α]ις, [καὶ ὕστ]ερον λόγος οὐκ ἔστι».

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 23 ἑπ: «ταῦτα δὲ ποιήσ αντες εἰ]σκαλοῦσι τοὺς ἀγῶνας, ὅταν μὲν τ[ὰ ἴδια δι]κάζωσι, τοὺς ἰδίους... ὅταν] δὲ τὰ δ[η]μόσια, τοὺς δημοσίο[υς κτέ». Πρβλ. στήλ. 34 στίχ. 22 ἑπ. — Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ διάκρισιν καὶ τὰ δικαστήρια διακρίνονται εἰς ἴδια καὶ δημόσια· αὐτόθ. Κεφ. 59. 5: «καὶ ἐπικληροῦσι ταῖς ἀρχαῖς οὗτοι (οἱ θεσμοθέται) τὰ δικαστήρια τά ⟨τ'⟩ ἴδια καὶ τὰ δημόσια». Πρβλ. στήλ. 32 στίχ. 32 ἑπ. Κατωτέρω ἐξετάζομεν καὶ ταῦτα εὐρύτερον.

λέμου τοῦ Πεισιάνακτος, ἀγορεύσαντος ὑπὲρ τῶν δέκα στρατηγῶν, κρινομένων μετὰ τὴν ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίαν (π. Χ. 406/5) ὅτι οὐκ ἀνείλοντο τοὺς ναυαγούς. Παρατιθέμεθα δὲ σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ ξενοφώντειον χωρίον (1): «Ἴστε δέ, ὦ ἄ. Ἀ., πάντες ὅτι τὸ Καννωνοῦ (2) ψήφισμά ἐστιν ἰσχυρότατον, ὃ κελεύει, ἐάν τις τὸν Ἀθηναίων δῆμον ἀδικῇ, δεδεμένον ἀποδικεῖν ἐν τῷ δήμῳ, καὶ ἐὰν καταγνωσθῇ ἀδικεῖν, ἀποθανεῖν εἰς τὸ βάραθρον ἐμβληθέντα, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημευθῆναι καὶ τῆς θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον εἶναι. κατὰ τοῦτο τὸ ψήφισμα κελεύω κρίνεσθαι τοὺς στρατηγούς . . . τοῦτο δ' εἰ μὴ βούλεσθε, κατὰ τόνδε τὸν νόμον κρίνατε, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις καὶ προδόταις, ἐάν τις ἢ τὴν πόλιν προδιδῷ ἢ τὰ ἱερὰ κλέπτῃ, κριθέντα ἐν δικαστηρίῳ, ἐὰν καταγνωσθῇ, μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Ἀττικῇ, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημόσια εἶναι. τούτων ὁποτέρῳ βούλεσθε, ὦ ἄ. Ἀ., τῷ νόμῳ κρινέσθων οἱ ἄνδρες κατὰ ἕνα ἕκαστον, διῃρημένων τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν, ἑνὸς μὲν ἐν ᾧ συλλέγεσθαι ὑμᾶς δεῖ καὶ διαψηφίζεσθαι, ἐάν τε ἀδικεῖν δοκῶσιν ἐάν τε μή, ἑτέρου δ' ἐν ᾧ κατηγορῆσαι, ἑτέρου δ' ἐν ᾧ ἀπολογήσασθαι».

Μικρὸν δὲ κατωτέρω (3) προστίθεται: «δεινὰ δ' ἂν ποιήσαιτε, εἰ Ἀριστάρχῳ (4) μὲν πρότερον τὸν δῆμον καταλύοντι,

(1) Ξενοφ. Ἑλλ. Α' 7 § 20 ἑπ.

(2) Τοῦ ψηφίσματος Καννωνοῦ, οὗ καὶ κατωτέρω (αὐτόθ. § 34) μνημονεύει ὁ Ξενοφῶν, μνείαν ποιεῖται καὶ ὁ Ἀριστοφ. ἐν Ἐκκλησιαζ. (τῷ 392 ἢ κατ' ἄλλους 389 π.Χ.) στίχ. 1089: τουτὶ τὸ πρᾶγμα κατὰ τὸ Καννωνοῦ σαφῶς ψήφισμα. Πρβλ. ἔτι Ἡσύχ. ἐν λ. Καννωνός. Πότε τὸ πρῶτον εἰσήχθη τὸ ψήφισμα τοῦτο, ἡμῖν τοὐλάχιστον, εἶνε ἄγνωστον. Περὶ τοῦ τονισμοῦ τοῦ ὀξυτονουμένου ὀνόματος Καννωνός, ὃ παροξυτονοῦσιν ὅ τε Bergk (ἔνθ' ἀνωτ. ἐν ἐκδ. Ἀριστοφ.) καὶ ἄλλοι, ὅρ. Κραμ. Ἀνέκδ. Ὀξων. τόμ. Β' σ. 68, 16.

(3) Αὐτόθ. § 28.

(4) Περὶ τοῦ Ἀριστάρχου καὶ τῆς ὑπὸ τούτου εἰς τοὺς Βοιωτοὺς παραδόσεως τῆς Οἰνόης (411 π. Χ.) πρβλ. Θουκυδ. Θ' 90 καὶ 98. Κατὰ δὲ τὸν Λυκοῦργον (κ. Λεωκρ. § 112-115), ἐπειδὴ κατά τι ψήφισμα τοῦ δήμου, ψηφισθὲν ἐπὶ τῷ φόνῳ τοῦ Φρυνίχου, κατηγορουμένου προδοσίας, διετάσσετο «τον μὲν νεκρὸν (τοῦ Φρυνίχου) κρίνειν προδοσίας, κἂν δόξῃ προδότης ὢν ἐν τῇ χώρᾳ τεθάφθαι, τά τε ὀστᾶ αὐτοῦ ἀνορύξαι καὶ ἐξορίσαι ἔξω τῆς Ἀττικῆς . . . . . καὶ ἐὰν

εἶτα δὲ Οἰνόην προδιδόντι Θηβαίοις πολεμίοις οὖσιν, ἔδοτε ἡμέραν ἀπολογήσασθαι ᾗ ἐβούλετο καὶ τἄλλα κατὰ νόμον προύθετε, τοὺς δὲ στρατηγοὺς . . . τῶν αὐτῶν τούτων ἀποστερήσετε».

Ἐκ τῶν χωρίων τούτων, ὅσον εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα ἀφορᾷ, προκύπτουσι, νομίζομεν, σαφῶς ἱκανῶς τὰ ἑξῆς:

Α' ὅτι, κατὰ τὴν ἤδη τότε ἰσχύουσαν νομοθεσίαν, καὶ δὴ ὡρισμένως, κατά τε τὸ Καννωνοῦ ψήφισμα περὶ τῶν ἀδικούντων τὸν δῆμον καὶ κατὰ τὸν ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις καὶ προδόταις νόμον, οἱ κατὰ τοὺς νόμους τούτους διωκόμενοι, ἐκρίνοντο πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν. Τῷ ὄντι, τὰ τοῦ Εὐρυπτολέμου ῥήματα: «τούτων ὁποτέρῳ βούλεσθε . . . τῷ νόμῳ κρινέσθων οἱ ἄνδρες κατὰ ἕνα ἕκαστον, διῃρημένων τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν, ἑνὸς μὲν ἐν ᾧ συλλέγεσθαι ὑμᾶς δεῖ καὶ διαψηφίζεσθαι . . . ἑτέρου δ' ἐν ᾧ κατηγορῆσαι, ἑτέρου δ' ἐν ᾧ ἀπολογήσασθαι» πλέον ἢ σαφῶς τοῦτ' ἐμφαίνουσι· διότι, ἂν μὴ ἡ πᾶσα ἡμέρα ἦν ὡρισμένη καὶ διαμεμετρημένη, ἡ εἰς τρία ἢ ὅσα δή ποτε μέρη διαίρεσις αὐτῆς ἢ ἀδύνατος ἦν ἢ τοὐλάχιστον αὐθαίρετος.

Β' ὅτι, ἵνα ὁ εἰς τρία μέρη μερισμὸς τῆς ἡμέρας γίγνηται ἀκριβής, ὥστε μηδεὶς ν' ἀδικῆται, ἐπάναγκες ἦν νὰ μετρῆται ὁ χρόνος· τοῦτο δὲ βεβαίως ἐγίγνετο διὰ τῆς τότ' ἤδη ἐν χρήσει οὔσης κλεψύδρας (1), ὡς ἄλλως μαρτυρεῖ διαρρήδην καὶ ὁ τοῦ Ἀριστοφάνους Σχολιαστὴς (2), μάρτυρα προσαγόμενος Κράτερον τὸν τὰ Ψηφίσματα συναγαγόντα.

ἀπολογῶνταί τινες περὶ τοῦ τετελευτηκότος, ἐὰν ἁλῷ ὁ τεθνηκώς, ἐνόχους εἶναι καὶ τούτους τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις», τούτου ἁλόντος, «καὶ τοὺς ἀπολογουμένους ὑπὲρ αὐτοῦ Ἀρίσταρχον καὶ Ἀλεξικλέα ἀπέκτειναν καὶ οὐδ' ἐν τῇ χώρᾳ ταφῆναι ἐπέτρεψαν».

(1) Ὅρ. ἀνωτ. σ. 14-15.

(2) Σχόλ. εἰς Ἐκκλησιαζ. στίχ. 1089: «Ψήφισμα ἐγεγράφει (Καννωνός), κατεχόμενον ἑκατέρωθεν ἀπολογεῖσθαι τὸν κατ' εἰσαγγελίαν κρινόμενον. Κρατῖνος δὲ (πάντως ὅμως ἀναγνωστέον: Κράτερος δέ, ὡς ἤδη καὶ ὁ Δινδόρφιος ᾔκασε) καὶ ***πρὸς κλεψύδραν*** κελεῦσαι, κτέ.» Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τοῦ Ἁρποκρατίωνος (λ. ἀρκτεῦσαι) ὡσαύτως ἦν γεγραμμένον κακῶς Κρατῖνος, ὅπερ ὁ Μαουσσάκιος εἰς τὸ ὀρθὸν Κράτερος μετετύπωσε. Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ σχολίου τούτου ἐπὶ λέξει ἀναγιγνώσκεται καὶ παρὰ Σουίδᾳ ἐν λ. εἰσαγγελία.

Γ' ὅτι, ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν τὰ περὶ τούτων ἐκτίθησιν ὁ Εὐρυπτόλεμος (: τούτων *ὁποτέρῳ* βούλεσθε... τῷ νόμῳ κρινέσθων οἱ ἄνδρες... διῃρημένων τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν) συμφανὲς καθίσταται ὅτι, εἴτε τις δεδεμένος ἀπεδίκει ἐν τῷ δήμῳ, κατὰ τὸ Καννωνοῦ ψήφισμα, εἴτ' ἐν δικαστηρίῳ ἐκρίνετο, κατὰ τὸν περὶ προδοτῶν νόμον, ὁ ἀγὼν ἀεὶ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐγίγνετο.

Δ' ὅτι ἀμφότεροι οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἦσαν ἀτίμητοι, ἐπειδὴ ἡ ποινὴ ἦν ἀκριβῶς ἤδη ὡρισμένη ὑπὸ τῶν διειλημμένων νόμων.

Ε' δὲ τέλος ὅτι ἐν τῷ τρίτῳ τῆς ἡμέρας μέρει περιελαμβάνετο οὐ μόνον ὁ πρὸς διαψήφισιν περὶ τῆς ἐνοχῆς τῶν κατηγορουμένων ἀναγκαῖος χρόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ πρὸς συγκρότησιν εἴτε τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, συνερχομένης πρὸς τὸ δικάσαι, εἴτε τοῦ δικαστηρίου: « ἑνὸς μὲν ἐν ᾧ συλλέγεσθαι ὑμᾶς δεῖ καὶ διαψηφίζεσθαι ».

Ταῦτα δὲ νομίζομεν παραδεκτέον, κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ Εὐκλείδου χρόνους, ἐν τοῖς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσι, καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ περιπτώσει δημοσίας εἰσαγγελίας, εἴτ' αὐτὸς ὁ δῆμος ἐδίκαζεν (1), εἴτε ἡ Ἡλιαία, κατὰ παραπομπὴν τῆς Βουλῆς (2) ἢ τοῦ δήμου (3). Εἰσαγγελίας δ' ὧδε λέγοντες, νοοῦμεν τὰς κυρίως περιπτώσεις δημοσίας εἰσαγγελίας, διακρινομένας ὡς τοιαύτας καὶ πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις νομοθετηθέντος Εἰσαγγελτικοῦ νόμου (4).

Ἐνταῦθα προσῆκον εἶνε ν' ἀναμνησθῶμεν τῶν παλαιῶν μαρτυρίων τῶν γραμματικῶν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τὰς εἰσαγγελίας κρινόντων ἡλιαστῶν, « ὡς μὲν Φιλόχορος, χιλίων καθεζομένων, ὡς δὲ

(1) Ἐδίκαζε δὲ ὁτὲ μὲν μετὰ προβούλευμα τῆς Βουλῆς, ὁριζούσης καὶ τὸν τρόπον τῆς κρίσεως, (Πρβλ. Schömann *de Comitiis Atheniens.* σ. 207 ἑπ. καὶ σημ. 109) ὁτὲ δ' ἄνευ προβουλεύματος. Ξενοφ. Ἑλλ. Α' 7 § 9. — Παραδείγματα κρίσεων εἰσαγγελιῶν ὑπὸ τοῦ δήμου ὅρα παρὰ Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσβ. § 31, κ. Τιμοκρ. § 134, πρ. Τιμόθ. § 9. — Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 117.

(2) Παράδειγμα παραπομπῆς ὑπὸ τῆς Βουλῆς τὸ κατ' Ἀντιφῶντος καὶ λοιπῶν ψήφισμα παρὰ Ψ/Πλουτάρχ. Β. δέκ. Ρητόρ. Ἀντιφ. 23 ἑπ. Πρβλ. Δημοσθ. κ. Εὐεργ. κ. Μνησιβ. § 43.

(3) Ὅρ. Γίλβερτ Ἐγχ. Ἀρχ. μεταφρ. Ν. Γ. Πολίτου σ. 382 ἑπ.

(4) Ὅρ. ἡμέτερ. Ἑρμην. καὶ Διορθ. εἰς τὸ Κανταβριγ. Λεξ. ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' (1899) σ. 109 ἑπ. 103 ἑπ.

Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, χιλίων πεντακοσίων» (1). Αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ Πολυδεύκης διδάσκει (2), λόγῳ δὲ τῶν μαρτύρων, οὓς ὅ τε συλλογεὺς τοῦ Κανταβριγ. λεξικοῦ καὶ ὁ Πολυδεύκης προσάγονται, τοῦ Φιλοχόρου δηλονότι καὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, οὐκ ἀπεικότως, νομίζομεν, δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων ἔτι τοῦ Ἀριστοτέλους τοσοῦτοι ἑκάστοτε δικασταὶ τὰς περὶ δημοσίων καὶ μεγίστων πραγμάτων Εἰσαγγελίας ἐν τῇ Ἡλιαίᾳ ἐδίκαζον.

Ὡσαύτως εὔλογον εἶνε ν' ἀναμνησθῶμεν ἐνταῦθα ὅτι, κατὰ τὰς τῶν γραμματικῶν αὖθις σαφεῖς μαρτυρίας, (3) ὁσάκις ἐν τῇ Ἡλιαίᾳ «τὰ μέγιστα τῶν δημοσίων πραγμάτων ἐκρίνετο», καὶ δὴ ἄρα καὶ αἱ ὑπὸ τύπον εἰσαγγελίας εἰσαγομεναι μέγισται δίκαι, ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν χιλίων καὶ ἑνὸς δικαστῶν ἀπετελεῖτο ἐκ δύο δικαστηρίων, ὁ δὲ τῶν χιλίων καὶ πεντακοσίων καὶ ἑνὸς ἐκ δικαστηρίων τριῶν. ἑκάστου τούτων συνισταμένου, ὡς εἰκός, ἐξ ἀνδρῶν 501, ὃς ἄλλως ἦν ὁ τακτικὸς (4) ἀριθμὸς τῶν δημοσίων ἡλιαστικῶν δικαστηρίων.

(1) Λεξ. Κανταβριγ. λ. Εἰσαγγελία.

(2) Πολυδεύκ. Η. 53: «χίλιοι δὲ κατὰ μὲν τὸν [[Σόλωνα]] τὰς εἰσαγγελίας ἔκρινον, κατὰ δὲ τὸν Φαληρέα καὶ πρὸς πεντακόσιοι». Ἀλλ' ὡς ἄλλοτ' ἤδη ἐδείξαμεν (ὅρ. ἡμετέρ. δικαιολογίας ἐν Ἑρμην. καὶ Διορθ. εἰς Κανταβρ. Λεξ. ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σ. 92 ἑπ.) κακῶς ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ γέγραπται τὸ τοῦ Σόλωνος ὄνομα, ἀνθ' οὗ πάντως γραπτέον τὸ τοῦ Φιλοχόρου, ὡς διδάσκει τὸ Κανταβριγ. Λεξικόν.

(3) Ἁρποκρατ. λ. Ἡλιαία: «ἔστι τὸ μέγιστον δικαστήριον τῶν Ἀθήνησιν, ἐν ᾧ τὰ δημόσια τῶν πραγμάτων ἐκρίνετο χιλίων δικαστῶν ἢ χιλίων καὶ πεντακοσίων συνιόντων. συνῄεσαν δὲ οἱ μὲν χίλιοι ἐκ δυοῖν δικαστηρίων, οἱ δὲ χίλιοι πεντακόσιοι ἐκ τριῶν».— Πατμ. Λεξ. Σακκελ. σ. 137: «Ἡλιαία: τὸ μέγα δικαστηρίον, ἐν ᾧ τα μέγιστα τῶν δημοσίων πραγμάτων ἐκρίνετο. ἦν δὲ ποτὲ μὲν χιλίων ἀνδρῶν καὶ πεντακοσίων καὶ ἑνός, ⟨ποτὲ δὲ χιλίων καὶ ἑνός⟩· ἦσαν δὲ οἱ χίλιοι καὶ πεντακόσιοι ἐκ τριῶν δικαστηρίων, οἱ δὲ χίλιοι ἀπὸ δύο δικαστηρίων».— Βεκκ. Ἀνέκδ. 262, 10: «Ἡλιαία: μέγα δικαστήριον Ἀθήνησιν. ἐν ᾧ τὰ μέγιστα τῶν δημοσίων πραγμάτων ἐκρίνετο· ἦν δὲ ⟨ποτὲ μὲν⟩ χιλίων πεντακοσίων καὶ ἑνός, ⟨ποτὲ δὲ χιλίων καὶ ἑνός⟩. συνῄεσαν δὲ οἱ μὲν χίλιοι πεντακόσιοι ἐκ τριῶν δικαστηρίων (Κώδ: φυλῶν) ⟨οἱ δὲ χίλιοι ἐκ δύο⟩». — Πολυδεύκ. Η. 123: «Ἡ Ἡλιαία πεντακοσίων· εἰ δὲ χιλίων δέοι δικαστῶν, συνίστατο δύο δικαστήρια, εἰ δὲ πεντακοσίων καὶ χιλίων, τρία». Πρβλ. Μ. Ἐτ. Φώτ. Σουίδ. λ. Ἡλιαία, Σχολ. εἰς Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. § 9.

(4) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 22 ἑπ: τὰ δὲ δημόσι]α τῶν

Ἀλλὰ πότε 1001 δικασταί, πότε δὲ 1501 τὰς δίκας ταύτας ἐδίκαζον; Δυστυχῶς καὶ τοῦτο ἐκ τῶν σφόδρ' ἀπορουμένων εἶνε, οὐδ' ὑπάρχει ἴσως ἐλπὶς νὰ γνωσθῇ, ἂν μὴ προσηκόντως ἀναγνωσθῇ τὸ οἰκεῖον χωρίον τῆς ἀριστοτελικῆς Ἀθην. πολιτείας (1).

Ἕτερον μεμαρτυρημένον, ἅμα δὲ καὶ ἐπισημότατον παράδειγμα δίκης πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν εἶνε τὸ τοῦ Αἰσχίνου ἐν τῷ περὶ τῆς Παραπρεσβείας περιφήμῳ ἀγῶνι, διεξαχθέντι τῷ 343 π. Χ., εἰς ὃν ἀναφέρεται καὶ τὸ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἤδη ἑρμηνευθὲν χωρίον τοῦ ῥήτορος τούτου (§ 126): πρὸς ἕνδεκα γὰρ ἀμφορέας, ἐν διαμεμετρημένῃ τῇ ἡμέρᾳ κρίνομαι». Καὶ εἶνε μὲν γνωστὸν ὅτι ὁ ἀγὼν οὗτος ἦν τιμητός, (2) ὅτι δ' εἰσήχθη διὰ γραφῆς (3) εἰς τὸ δικαστήριον, ἀλλ' οὐδεμία μαρτυρία περιεσώθη περὶ τοῦ πλήθους τῶν δικασάντων αὐτὸν δικαστῶν.

[δικ]αστηρίων ἐστὶ φ[ά κτὲ.» Τοὺς λόγους δι' οὓς οὕτως ἀναγιγνώσκομεν ἀντὶ τῶν ἐν ταῖς ἐκδόσεσι (Blass[4], Kenyon βερολιν. ἐκδ.): τὰ δὲ πολλ]ὰ κτέ. ὅρ. ἐν τῷ ἐπιτασσομένῳ Υ. Γ. Τοιοῦτο δέ τι βεβαίως νοεῖ καὶ ὁ Πολυδεύκης ἐν Η. 123 λέγων: «ἡ Ἡλιαία πεντακοσίων· εἰ δὲ χιλίων δέοι κτέ.»

Ὅτι δὲ τὸ σύνηθες πλῆθος ἡλιαστ. δικαστηρίου κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἦσαν ἄνδρες 500, προκύπτει ὡς ἤδη ὁ Γίλβερτ παρετήρησεν (ἔνθ' ἀνωτ. μεταφρ. σ. 496 σημ. 1) καὶ ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ ὁριστικοῦ ἄρθρου ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς τῶν φόρων (CIA. I, 266: «ἡ βουλὴ καὶ οἱ πεντακόσιοι»). Παρὰ τῷ αὐτῷ Γίλβερτ (αὐτόθι) κεῖται καὶ ἱκανῶς λεπτομερὴς ἀναγραφὴ μεμαρτυρημένου (εἰ καὶ οὐχὶ ἀναντιλέκτου πάντοτε) ἀριθμοῦ δικαστῶν ἐν ὡρισμέναις δίκαις, γραφαῖς καὶ εἰσαγγελίαις.

(1) Στήλ. 34 στίχ. 23-27. — Ἐκ τῶν ἀπορουμένων ὡσαύτως εἶνε ἂν ὑπὸ τοῦ νόμου ἢ δι' εἰδικοῦ ἑκάστοτε ψηφίσματος ὡρίζοντο αἱ ὑπὸ 1001 ἢ 1501 δικαστῶν δικαστέαι δίκαι. Ἡμῖν πιθανώτερον φαίνεται τὸ δεύτερον, ὑπὲρ οὗ ἄλλως ὑπάρχουσι καί τινα ἐπὶ μέρους μαρτύρια οἷον Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. § 9. — Λυσ. κ. Ἀγοράτ. § 35, ὅπερ ὅμως χωρίον φαίνεταί πως τεταραγμένον.

(2) Αἰσχίν. π. Παραπρεσβ. § 139»: οὐ γὰρ δὴ φθονεῖς γέ μοι τῶν εἰς τὸ σῶμα τιμημάτων». πρβλ. § 184: «ὁ μὲν οὖν ἐμὸς λόγος εἴρηται, τὸ δὲ σῶμα τοὐμὸν ἤδη παραδίδωσιν ὑμῖν καὶ ἐγὼ καὶ ὁ νόμος». Περὶ τῶν τιμημάτων διαλαμβάνει ὁ Ἀριστοτ. ἐν Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 19-22.

(3) Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἐν τῇ Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 48,4-5 καὶ 54,2 κρίνοντες, προσέτι δ' ἐξ ὧν αὐτὸς ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ π. Παραπρεσβ. § 211 ἐπ. διδάσκει, βέβαιον νομίζομεν ὅτι ἡ κατὰ τοῦ Αἰσχίνου ὡς πρεσβευτοῦ εἰσαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους δημοσία περὶ πρεσβείας εὔθυνα εἰσήχθη ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς δέκα λογιστὰς τῆς ἐγκυκλ. διοικήσεως, οἳ καὶ εἰσήγαγον αὐτὴν εἰς τὸ δικαστήριον.

Παρασημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ὁσάκις ἢ ὁ πρεσβευτὴς ἐκ τῶν ῥητόρων ἦν, ἢ αἱ κατ' αὐτοῦ κατηγορίαι ἐδύναντο νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὰς διατάξεις τοῦ Εἰσαγγελτικοῦ νόμου, τότε ἡ συνήθης καὶ δὴ καὶ μᾶλλον προσήκουσα ὁδὸς πρὸς καταδίωξιν ἦν ἡ δι' Εἰσαγ-

Τέλος, ἄλλος σαφῶς μεμαρτυρημένος πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγών, βεβαίως δ' ἁπάντων ἀγώνων ὀνομαστότατος (1), ὑπάρχει γνωστὸς ἡμῖν ὁ κατὰ Κτησιφῶντος, διωχθέντος ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου διὰ γραφῆς παρανόμων, ἐκδικασθείσης τῷ 330 π. Χ., ὀλίγιστα τουτέστιν ἔτη πρὸ τῆς τελευταίας ἐπεξεργασίας τῆς 'Αθην. Πολιτείας ὑπὸ τοῦ μεγάλου 'Αριστοτέλους. 'Επειδὴ δὲ τὸ χωρίον, ἐν ᾧ ὁ ῥήτωρ διεξηγεῖται τὰ κατὰ τὴν διαίρεσιν τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας, πολλοῦ λόγου τυγχάνει ὄν ἄξιον, ἄλλως δ' εἰς τοῦτο μάλιστα φαίνεται ἀποβλέψας καὶ ὁ 'Αρποκρατίων ὅπως διορίσηται τὴν διαμεμετρημένην ἡμέραν (2), καλόν, μᾶλλον δ' ἀναγκαῖον νομίζομεν

γελίας μήνυσις (Αἰσχίν. π. Παραπρεσ6. § 139: «πρεσβεύοντος ἐμοῦ τὴν τρίτην. ἤδη πρεσβείαν ... ἐχθρὸς δ' ὢν οὔπω καὶ τήμερον ἠθεληκάς με εἰσαγγεῖλαι παραπρεσβεύσασθαι». Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσ6. § 103: «εἰ γέ τι τῶν προσηκόντων ἐγίγνετο, ἐν εἰσαγγελίᾳ πάλαι ἂν ἦν· νῦν δὲ διὰ τὴν ὑμετέραν εὐήθειαν καὶ πραότητα εὐθύνας δίδωσι, καὶ ταύτας ὁπηνίκα βούλεται»). Τούτῳ τῷ λόγῳ ὁ 'Υπερείδης τὸν Φιλοκράτη δι' εἰσαγγελίας ἐδίωξε (343 π. Χ), ἀκολούθως ταῖς διατάξεσι τοῦ Εἰσαγγελτ. νόμου, ῥήτορα ὄντα λέγειν μὴ τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ κτέ. ('Υπερ. ὑ. Εὐξενίππ. § 29. — Αἰσχίν. κ. Κτησιφ. § 80: «ἐν ταῖς μεγίσταις δ' ἦσαν αἰτίαις οἱ πρέσβεις οἱ τὴν εἰρήνην πρεσβεύσαντες, πολὺ δὲ τῶν ἄλλων διαφερόντως Φιλοκράτης κτέ.» Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσ6. § 116 ἐπ. κλ.). 'Ωσαύτως ὁ Λέων τὸν συμπρεσβευτὴν Τιμαγόραν, πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα πρεσβεύσαντα (367 π.Χ.), δι' εἰσαγγελίας ἐδίωξεν, κατηγορῶν αὐτοῦ ὡς οὔτε συσκηνοῦν ἑαυτῷ ἐθέλοι μετά τε Πελοπίδου πάντα βουλεύοιτο (Ξενοφ. 'Ελλ. Ζ' 1 § 38. πρβλ. Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσ6. § 31. 137. — Πλούταρχ. β. Πελοπίδ. 30. 'Αρτοξέρξ. 22) καὶ ἄλλοι ἄλλους, τῆς κατηγορίας στηριζομένης ἀεὶ ἐπί τινος τῶν λόγων τοῦ Εἰσαγγελτ. νόμου (πρβλ. Δημοσθ. Παραπρεσ6. § 191).

(1) Οὑτωσὶ εἰκονίζει τὸ ἔξοχον διαφέρον τῆς δίκης ταύτης ὁ Jebb ἐν τῷ καλλίστῳ αὐτοῦ συγγράμματι The Attic Orators (ἔκδ. Β' 1893, τόμ. 2 σελ. 400), ἔχων βεβαίως ὑπ' ὄψει καὶ τὴν περὶ τούτου γνώμην τοῦ Κικέρωνος: «Οὐδεμία οὐδέποτε δημοσία δίκη τοσοῦτο μέγα πλῆθος ἀκροατῶν προσειλκύσατο, οὐκ 'Αθηναίων ἁπλῶς, ἀλλ' 'Ελλήνων καθόλου, ἀθρόων προσδραμόντων ἐκ πάσης γῆς τῆς 'Ελλάδος. Τρισκαίδεκα ἤδη ἔτη πρότερον ὁ μεταξὺ Δημοσθένους καὶ Αἰσχίνου περὶ τῆς Παραπρεσβείας ἀγὼν εἶχεν ὡσαύτως μέγα συναγείρει πλῆθος. 'Αλλ' ἔκτοτε ἀμφοτέρων τῶν ἀνδρῶν τούτων ἡ δόξα ἐξόχως ηὐξήθη· ἔπειτα, ὁ περὶ τοῦ στεφάνου ἀγὼν ἔμελλε νὰ ᾖ τι μεῖζον λαμπρᾶς ῥητορικῆς ἐπιδείξεως ἢ ἀνταλλαγῆς προσωπικῶν αἰτιάσεων. Κατ' αὐτὸν ἔμελλε νὰ ἐξενεχθῇ ἡ δημοσία ἐτυμηγορία, μετὰ τελείαν ἀκρόασιν τῶν πραγμάτων, περὶ ἀποτελέσματος ἐπελθόντος, ἐπ' ἀγαθῷ ἢ κακῷ, ἐπὶ πᾶσαν ἑλληνίδα πόλιν, ἐπὶ πᾶσαν ἑλληνικὴν ἑστίαν, περὶ ἀποτελέσματος θιγόντος πᾶσαν ἑλληνικὴν συνείδησιν. 'Επὶ τῇ ἐτυμηγορίᾳ ταύτῃ ἡ 'Ελλὰς πᾶσα ἐν προσδοκίᾳ ἦν».

(2) 'Εν λ: «ταῦτα δὲ σαφέστατα αὐτοὶ οἱ ῥήτορες δεδηλώκασιν, ὥσπερ καὶ Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος».

ἵνα καὶ τοῦτο παραθῶμεν ὧδε ὁλόκληρον (1): « εἰς τρία μέρη διαιρεῖται ἡ ἡμέρα, ὅταν εἰσίῃ γραφὴ παρανόμων εἰς τὸ δικαστήριον. ἐγχεῖται γὰρ τὸ μὲν πρῶτον ὕδωρ τῷ κατηγόρῳ καὶ τοῖς νόμοις καὶ τῇ δημοκρατίᾳ, τὸ δὲ δεύτερον ὕδωρ τῷ τὴν γραφὴν φεύγοντι καὶ τοῖς εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα λέγουσιν· ἐπειδὰν δὲ τῇ πρώτῃ ψήφῳ μὴ λυθῇ τὸ παράνομον, ἤδη τὸ τρίτον ὕδωρ ἐγχεῖται τῇ τιμήσει καὶ τῷ μεγέθει τῆς ὀργῆς τῆς ὑμετέρας ».

Ὡς πᾶς τις ὁρᾷ, ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ, ἄλλως ἢ παρὰ τῷ Ξενοφῶντι ὁ Εὐρυπτόλεμος ἐκτίθησι τὰ κατὰ τὴν διαίρεσιν τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας. Συνομολογεῖ μὲν καὶ οὗτος ὅτι εἰς τρία μέρη διαιρεῖται ἡ ἡμέρα, ἀλλ' εἶτα, ἀντὶ τὰ τρία ταῦτα μέρη ὥσπερ ὁ Εὐρυπτόλεμος νὰ διορίσηται, οὗτος εἰς αὐτὸν τὸν ἀγῶνα ἀποβλέπων καὶ εἰς μόνον τὸ ὕδωρ τὸ τοῖς ἀντιδίκοις χορηγούμενον, εὐθέως προστίθησιν: ἐγχεῖται γὰρ τὸ μὲν πρῶτον ὕδωρ τῷ κατηγόρῳ... τὸ δὲ δεύτερον ὕδωρ τῷ τὴν γραφὴν φεύγοντι... ἐπειδὰν δὲ τῇ πρώτῃ ψήφῳ μὴ λυθῇ τὸ παράνομον, ἤδη τὸ τρίτον ὕδωρ ἐγχεῖται τῇ τιμήσει. Ὁ Αἰσχίνης ἄρα ἔχων ὑπ' ὄψει γραφὴν παρανόμων, ἀγῶνα τουτέστι τιμητόν (2), οὐχὶ δ' ἀγῶνας ἀτιμήτους, ὥσπερ ὁ Εὐρυπτόλεμος, ἁπλῶς διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ (3) ἠγόρευον ὕδατι ὅ τε κατήγορος καὶ ὁ φεύγων καὶ οἱ ὑπὲρ ἑκατέρου τούτων συνηγοροῦντες, ὅτι δ' ὡσαύτως πρὸς ὕδωρ ἦν καὶ ἡ τίμησις. Πλὴν τούτων ὅμως καί τι ἄλλο, εἰ καὶ ἐμμέσως μόνον, περὶ οὗ τέλεον σιωπῶσιν οἱ γραμματικοί, προκύπτει ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἄξιον λόγου δίδαγμα ὅτι τουτέστιν, ὥσπερ ἐν ταῖς διαδικασίαις, (4) οὕτω κατ' ἐξαίρεσιν καὶ ἐν τοῖς πρὸς διαμεμε-

(1) Αἰσχίν. κ. Κτησιφ. § 197.

(2) Ἁρποκρατ. λ. ἀτίμητος ἀγὼν καὶ τιμητός. — πρβλ. Πολυδεύκ. Η. 63 καὶ Κανταβριγ. λεξ. λ. ἀτίμητος δίκη (Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σ. 70 ἑπ.). Κατὰ ταῦτ' ἀσφαλῶς διορθωτέον καὶ τὰ ἐν Ἀνεκδ. Bekk. σ. 202. 7 καὶ 459. 26.

(3) Ὅτι ἐν τῷ ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων προσμεμετρημένῳ χρόνῳ, ὤφειλον ὡσαύτως καὶ οἱ ὑπὲρ ἑκατέρου τούτων συνηγοροῦντες νὰ ἀγορεύωσι, διδάσκει διαρρήδην ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ. Τοῦτο δ' ὅμως προκύπτει καὶ πολλαχόθεν ἄλλοθεν. Ὅρ. Δείναρχ. κ. Δημοσθ. § 114. — κ. Ἀριστογείτ. § 6. — Ὑπερείδ. κ. Φιλιππίδ. § 13. Πρβλ. Ἰσοκρ. κ. Λοχίτ. § 22. — Δημοσθ. π. Φορμ. § 52. — κ. Διονυσοδ. § 50. — κ. Θεοκρ. § 70.

(4) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 34 ἑπ: « ἐξάχους δὲ ταῖς διαδι-

τρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσιν ὕστερον λόγος ἢ δευτερολογία οὐκ ἐδίδοτο (1). Τοῦτο πολλῷ σαφέστερον διδάσκει ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ π. τ. Παραπρεσβείας λόγῳ (§ 213), οὑτωσὶ λέγων: «ἂν γέ τι ἔξω τῆς πρεσβείας βλασφημῇ περὶ ἐμοῦ, κατὰ πολλὰ οὐκ ἂν εἰκότως ἀκούοιτε αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἐγὼ κρίνομαι τήμερον, οὐδ' ἐγχεῖ μετὰ ταῦθ' ὕδωρ οὐδεὶς ἐμοί». Περὶ τοῦ εἰδικοῦ ὅμως μήκους τῆς προθεσμίας τοῦ λόγου ἐν τοῖς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσι, πόσοι ἀμφορεῖς ὕδατος δῆλον ὅτι ἐκ τῶν ἕνδεκα ἀμφορέων ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων ἐδίδοντο, οὐδὲν δυστυχῶς ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Αἰσχίνου συνάγεται, εἰ δὲ μὴ συνεπεκούρει ἡμῖν ὁ θεῖος Ἀριστοτέλης οὐδὲ περὶ τῆς τιμήσεως θὰ ἐγιγνώσκομεν ὅτι αὕτη ἦν πρὸς ἡμίχουν (2) (λεπτ. 2 $^1/_7$ περίπου).

Καὶ περὶ τούτου δὲ τοῦ ἀγῶνος παρατηροῦμεν ὅτι, καίτοι ἐπισημότατος ἐγένετο, οὐδὲν ὅμως παρεδόθη ἡμῖν περὶ τοῦ πλήθους τῶν πληρωσάντων τὸ δικαστήριον ἠλιαστῶν (3). Κατ' εἰκασίαν ὅμως κρίνοντες, βέβαιον ὅλως ὑπολαμβάνομεν ὅτι 1001 τοὐλάχιστον δικα-

κασί[α]ις, [καὶ ὕστε]ρον λόγος οὐκ ἔστι». Μικρὸν διαφόρως ἀναγιγνώσκει νῦν ὁ Κενυὼν ἐν τῇ βερολιν.ῇ ἐκδόσει (σ. 79, 1): «ἐξάχους δὲ ταῖς διαδικ[ασ]ί-[α]ις ⟨αἷς⟩ [ὕστ]ερον λόγος οὐκ ἔσ[τιν οὐ]δεις».

(1) Τίς ὁ νομοθετικὸς λόγος τῆς τοιαύτης ἐξαιρέσεως οὐδαμόθεν προκύπτει. Βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι ἡ τοῦ δικαιώματος τῆς δευτερολογίας ἀφαίρεσις ἀποτελεῖ πάντως περιορισμὸν τῆς κατηγορίας, στερουμένης οὕτω τοῦ δικαιώματος ἵν' ἀνατρέψῃ καὶ ἀνασκευάσῃ τὴν ἀπολογίαν τοῦ φεύγοντος. Ὥστε οὐκ ἀπιθάνως ἴσως δυνάμεθα ν' ἀποφηνώμεθα ὅτι ἐν ταῖς μεγάλαις ταύταις δημοσίαις δίκαις ἡ τοῦ ὕστερον λόγου στέρησις ἐγένετο ὑπὲρ τοῦ διωκομένου, ἵνα ᾖ πως κρείσσων ἡ θέσις αὐτοῦ.

Προσπαρατηρητέον δ' ἔτι ὅτι ὁ ὕστερον λόγος, καίπερ ὑπὲρ ἀμφοτέρων τῶν ἀντιδίκων νενομοθετημένος, πράγματι ὅμως ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ διώκοντος καὶ μόνου ἐξαρτᾶται· διότι ἂν μὴ βουληθῇ οὗτος νὰ ποιήσηται χρῆσιν αὐτοῦ, οὐδὲ τῷ φεύγοντι συγχωρεῖται ἡ δευτερολογία. Ὡσαύτως παρασημειωτέον ὅτι εὔλογον εἶνε μετά τινος δυσπιστίας νὰ κρίνωνται αἱ σῳζόμεναι δευτερολογίαι (δὲν νοοῦμεν δ' ὡς εἰκὸς τὰς τοῦ Ἀντιφῶντος ἁπλῶς ὑποδειγματικάς) καὶ ταῦτα δι' αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος· τῷ ὄντι σφόδρα ἀπίθανον εἶνε (πλὴν ἂν ἐπίτηδες καὶ κατὰ νομικὸν στρατήγημα, πρὸς σύγχυσιν τοῦ φεύγοντος) νὰ συνταχθῇ ἐκ τῶν προτέρων ἀληθὴς ὕστερον λόγος, πρὸ τῆς ἀπαγγελίας τῆς μήπω ἔτι γνωσθείσης ἀπολογίας τοῦ διωκομένου· ὅσον δ' εἰς τὸν ὕστερον λόγον τοῦ φεύγοντος ἀφορᾷ, ἀνενδοιάστως προστιθέμεθα, καὶ ἀδύνατον.

(2) Αὐτόθ. στήλ. 36 στίχ. 4 ἑπ.

(3) Keil ἔνθ' ἀνωτ. σ. 254.

σταὶ τὴν κατὰ Κτησιφῶντος κατηγορίαν ἐδίκασαν (1), τοῦτ' αὐτὸ δὲ δοξάζομεν καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τὴν γραφὴν Παραπρεσβείας ἐκδικασάντων ἡλιαστῶν.

Ἀναγκαῖον νομίζομεν ἵνα προσκαταχωρίσωμεν ὧδε ἕτερόν τι χωρίον δημοσθενικόν, ὅ οἰκεῖον τῷ παρόντι θέματι ὑπολαμβάνομεν, ἐν ᾧ δ' ὁ ῥήτωρ τοιάδε τινὰ λέγει πρὸς τὸν Αἰσχίνην: «ἀπόκριναι γάρ δεῦρ' ἀναστάς μοι. οὐ γὰρ δὴ δι' ἀπειρίαν γε οὐ φήσεις ἔχειν ὅ τι εἴπῃς· ὃς γὰρ ἀγῶνας καινοὺς ὥσπερ δράματα, καὶ τούτους ἀμαρτύρους, πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν αἱρεῖς διώκων, δῆλον ὅτι πάνδεινος εἶ τις» (2). Ἔγνωμέν ποτε καὶ ἔχομεν ὑπ' ὄψει τὴν περὶ τούτων διδασκαλίαν τοῦ Οὐλπιανοῦ, (3) ἀλλ' ἡμῖν πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι ὁ ῥήτωρ λέγων ἐνταῦθα περὶ ἀγώνων καινῶν ὥσπερ δραμάτων οὓς ὁ Αἰσχίνης πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ᾕρει διώκων, μᾶλλον εἰ μὴ καὶ ὅλως ὑπονοεῖ τὰς εἰσαγγελίας (4).

(1) Τὸν ἀριθμὸν τοῦτον δέχεται καὶ ὁ Jebb ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Β' σ. 401.

(2) Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσβ. § 120.

(3) Οὐλπιαν. εἰς τὸν Δημοσθ. π. Παραπρεσβ. μη' (§ 120): «Ὃς γὰρ ἀγῶνας καινούς· παράδοξος ὁ κατὰ Τιμάρχου ἀγών· ἐπειδὴ σχεδὸν γεγηρακότος αὐτοῦ λοιπὸν περὶ τῆς ἑταιρήσεως κατηγόρησε. . . τὸ δὲ ὥσπερ δράματα διὰ τὸ εἶναι ὑποκριτὴν εἶπεν, οἱονεὶ πλάσματα εἰσάγοντα κἀκεῖ ὥσπερ ἐπὶ τῆς σκηνῆς καινὰ δράματα... τὸ δὲ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν, φησίν, ὅτι τινὲς τῶν ἀγώνων διὰ τὸ μέγεθος λαμβάνουσιν ὅρον τὴν ἡμέραν καὶ ὕδωρ τὸ ἐξαρκοῦν».

(4) Πειθόμεθα δὲ περὶ τούτου ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν πρῶτον μὲν ἃ οἱ γραμματικοὶ παρέδοσαν ἡμῖν περὶ Εἰσαγγελίας, ὅτι «ἐστὶν δ περὶ καινῶν ἀδικημάτων δεδώκασιν ἀπενεγκεῖν οἱ νόμοι» (ὅρ. ἡμέτ. Ἑρμ. καὶ Διορθ. εἰς Κανταβριγ. Λεξ. ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σ. 89 ἑπ., πρὸς τοῖς αὐτόθ. δὲ κατειλεγμένοις μαρτυρίοις ἐκ Γρηγόρ. Κορίνθ. παρὰ Walz, Rhet. Graec. τόμ. 7 β' σ. 1119 ἑπ. καὶ τόμ. 4 σ. 72, πρβλ. καὶ Βεκκ. Ἀνέκδ. 244. 14, 331. 5). Εἶτα δ' ὅτι πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἠγωνίζοντο οἱ περὶ τῶν μεγίστων ἀγῶνες, ὅτι δὲ τοιοῦτοι κυρίως ἦσαν οἱ δι' εἰσαγγελίας διωκόμενοι. Εἶνε πρὸς τούτοις σημειώσεως ἄξιον ὅτι καὶ ὁ Ὑπερείδης ἐν τῇ δ. Λυκόφρ. ἀπολογίᾳ (τάσσεται δ' αὕτη ὑπὸ μὲν τοῦ Schaefer, ᾧ καὶ ὁ Jebb — αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 387 — ἀκολουθεῖ, μικρὸν πρὸ τοῦ 349 π. Χ., ὑπὸ δὲ τοῦ Blass, πολλῷ πιθανώτερον λέγοντος — Ὑπερείδ. ἐκδ. γ' σ. LI ἑπ. — πρὸ τοῦ 338 π.Χ.), παραπλησίᾳ ἐπὶ εἰσαγγελίας ὡσαύτως ἐχρήσατο φράσει (§ 12): «αὐ[τὸς] δ'... εἰσαγγελία[ν δέδ]ωκας... ἵνα π[ρῶτον μ]ὲν ἀκίνδ[υνος εἰσ]ίῃς εἰς τὸ[ν] ἀγῶνα], ἔπε[ιτ]α ἐξ[ῇ σοι τραγ]ῳδίας γρ[άψαι εἰς τὴ]ν εἰσαγγελ[ίαν, οἵασ]περ νῦν γέγρ[αφας». Ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις οἱ ἐρωτικοὶ συγγραφεῖς χρῶνται πολλάκις τῇ λ. δρᾶμα ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ σκευωρήματος, δολίου ἐπιχει-

Παραπήγνυμεν δὲ καὶ τὰ παρὰ τῷ αὐτῷ ῥήτορι ἐν τῷ π. Νικόστρατον λόγῳ § 17 ὡσαύτως εἰς τιμητὸν καὶ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶνα ἀναφερόμενα: «ἡμέραις δ' οὐ πολλαῖς ὕστερον εἰσελθὼν εἰς τὸ δικαστήριον πρὸς ἡμέραν διαμεμετρημένην, καὶ ἐξελέγξας αὐτὸν τὰ ψευδῆ κεκλητευκότα καὶ τὰ ἄλλα ὅσα εἴρηκα ἠδικηκότα, εἷλον. καὶ ἐν τῇ τιμήσει βουλομένων τῶν δικαστῶν θανάτου τιμῆσαι αὐτῷ, ἐδεήθην ἐγὼ τῶν δικαστῶν... συγχωρῆσαι ὅσουπερ αὐτοὶ ἐτιμῶντο, ταλάντου κτλ.» (1).

Καὶ νῦν, πρὶν περαιτέρω χωρήσωμεν, φέρ' ἐν κεφαλαίῳ ἴδωμεν τίνα ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων χωρίων προύκυψαν σὺν τοῖς ἄλλοις διδάγματα περὶ τῶν πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγώνων:

1. Τίνες ὡρισμένως δίκαι πρὸς ταύτην ἐδικάζοντο βεβαίως δὲν ἐγένετο φανερόν· σφόδρα πιθανὸν ὅμως κατέστη ὅτι, πλὴν τῶν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰδικῶς ἤδη μνημονευθεισῶν δικῶν, ἀφορωσῶν εἰς μέγιστα πολιτ. ἀδικήματα, ὡσαύτως πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐδικάζοντο καὶ αἱ περὶ μεγίστων δημ. ἀδικημάτων εἰσαγγελίαι.

2. Ὅτι τὰς δίκας ταύτας ὁτὲ μὲν 1001, ὁτὲ δὲ καὶ πρὸς 500 ἐδίκαζον· ἂν ὅμως ἀεὶ τοσοῦτοι, καὶ πότε δύο μόνον ἢ πότε τρία

ῥήματος κτλ. (ὅρ. ἐν περιοδ. συγγράμμ. Σωκράτει τόμ. Α' σ. 492 πλεῖστα χωρία, κατειλεγμένα ὑπὸ τοῦ σεβαστοῦ Διδασκάλου κ. Κόντου), ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐπὶ δραματικῶν συγκυριῶν, οἷον τὸ παρ' Ἀχιλλ. Τατίῳ ΣΤ', 3, 1: «ἐμοὶ δὲ ἡ συνήθης τύχη πάλιν ἐπιτίθεται καὶ συντίθεται κατ' ἐμοῦ δρᾶμα καινόν». Χαρίτ. Ἀφροδ. Δ'. 4, 2: «ἐπεὶ δὲ ἡ φιλόκαινος τύχη δρᾶμα σκυθρωπὸν ὑμῖν περιτέθεικε».

(1) Ὁ Dareste ἐν τῇ μεταφράσει τῶν αστικ. λόγων τοῦ Δημοσθένους (Plaid. Civils τόμ. Β' σ. 195) οὑτωσὶ διεξηγεῖται τὸ χωρίον τοῦτο: «Quelques jours après, je me présentai devant le tribunal, *un jour où chaque affaire avait son heure;* je prouvai... et j'obtins la condamnation». Πρὸς δικαιολογίαν δὲ τῆς ἑρμηνείας ταύτης ἐπικαλεῖται ἐν ταῖς σημειώσεσιν (αὐτόθ. σ. 202) αὐτὸν τὸν Ἁρποκρατίωνα: «C'est-à-dire un jour où les affaires inscrites au rôle étaient nombreuses et où, par suite, le temps était plus limité, qu'à l'ordinaire. Voyez. Harpoct. au mot διαμεμετρημένη ἡμέρα».

Τίνα ἡμεῖς περὶ τοῦ ὅρου διαμεμετρημένη ἡμέρα γνώμην ἔχομεν τοῦτ' ἐγένετο ἤδη σαφές. Παρατηροῦμεν δὲ μόνον ὅτι ὁ ἐπιφανὴς Γαλάτης νομοδιδάσκαλος ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ ταύτῃ φαίνεται ἀκολουθήσας τῇ τοῦ Ῥεϊσκίου εἰκασίᾳ, ἣ καὶ ἄλλοις ἤρεσε. Πρβλ. Meier-Schömann-Lipsius *Att. Process* σ. 928 σημ. 458.

δημόσια δικαστήρια συνήρχοντο πρὸς πλήρωσιν τῆς Ἡλιαίας, ταῦτα δυστυχῶς οὔπω ἐξηκριβώθησαν. Πιθανώτατον ὅμως ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης καὶ περὶ τούτων διώριζετο τὰ προσήκοντα ἐν τοῖς ἐφθαρμένοις στιχ. 24-27 στήλ. 34 τῆς Ἀθην. Πολιτείας.

3. Ὅτι πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐδικάζοντο οὐ μόνον ἀγῶνες τιμητοί, ἀλλὰ καὶ ἀτίμητοι

4. Ὅτι οἱ ἀγῶνες οὗτοι εἴτε ὑπὸ τῆς Ἡλιαίας ἐδικάζοντο, εἴτε ὑπὸ τοῦ δήμου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τὸ ὕδωρ ἀεὶ διὰ τῆς κλεψύδρας ἐμετρεῖτο.

5. Ὅτι ἐν τοῖς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσιν ὕστερον λόγος οὐδέποτ' ἐδίδοτο.

6. Ὅτι, πρὸς τὸ τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος τοὐλάχιστον, ὡς μαρτυρεῖ διαρρήδην ἡ ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος παρατεθεῖσα ἀγόρευσις τοῦ Εὐρυπτολέμου, πιθανώτατα δὲ καὶ ἐφεξῆς μέχρις Ἀριστοτέλους, ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας οὐ μόνον ἡ διαψήφισις περιελαμβάνετο, ἀλλὰ καὶ ἡ κλήρωσις τῶν δικαστῶν, δὸς δὲ νομικώτερον εἰπεῖν, ἡ καθόλου πλήρωσις (1) τοῦ δικαστηρίου.

Ἡ τῶν πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγώνων διάκρισις εἰς ἀτιμήτους καὶ τιμητοὺς διέλαθε μὲν τὸν Ἁρποκρατίωνα, φαίνεται δὲ διαλαθοῦσα καὶ πάντας τοὺς ἄλλους γραμματικούς, διότι οὐδεὶς τούτων οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην περὶ αὐτῆς μνείαν ποιεῖται. Τοὐναντίον, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχομεν ὅτι ὁ ἐπιστημονικώτατος Σταγιρίτης καὶ τὰ περὶ τούτων διεξηγεῖτο διὰ βραχέων μὲν ὡς αὐτῷ φίλον καὶ σύνηθες, ἀλλὰ σαφέστατα ἐν τῇ Πολιτείᾳ, καὶ δὴ ὡρισμένως ἐν στήλ. 34 στίχ. 17, οὗ τὴν ἀρχὴν ὧδε συμπληρωτέον νομίζομεν: ἐν δὲ τοῖς [τιμητοῖς ἀγῶσι (2)..... Ὅτι δ' ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ περὶ τῶν τιμητῶν ἀγώνων διελάμβανε ἱκανῶς, νομίζομεν, μαρτυροῦσι σχεδὸν τὰ εὐθὺς παραχρῆμα ἀκολουθοῦντα (στίχ. 19 ἐπ.): ἀγώ]νω[ν ὅ]σοις πρόσεστι δεσμ[ὸς ἢ θάνατος ἢ φυγὴ ἢ ἀτ]ιμία κτέ.(3) Εἶνε δὲ σπουδαιοτάτη ἡ διάκρισις αὕτη ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν

(1) Τὸν ὁρισμὸν τῆς πληρώσεως ἴδομεν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 242.

(2) Ὅρ. Blass ἐκδ. Δ' σ. 162 ἐν Addenda et Corr.

(3) Οὕτως ὁ Kenyon ἐν τῇ ἀκαδημ. ἐκδόσει (σ. 80,2) Πρβλ. Blass[4]. Ὅρ. ἡμετέραν συμπλήρωσιν ἐν τῷ ἐπιτασσομένῳ Υ. Γ.

θέματι, διότι ἂν μή τις ἔχῃ ταύτην ὑπ' ὄψει, νοήσῃ δὲ καὶ καλῶς, ἀδύνατον εἶνε νὰ προβῇ ἀσφαλῶς ὁπωσοῦν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν συναφῶν αὐτῷ ζητημάτων, ὅλως ἀνεξετάστων ἀπολειφθέντων μέχρι τοῦ νῦν, πῶς δῆλον ὅτι νοητέον τὴν εἰς τρία ἢ ὅσα δή ποτε μέρη διαίρεσιν τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας, τίς ἡ κατ' αὐτὴν νόμιμος διάρκεια τῶν ἀγορεύσεων τῶν ἀντιδίκων, πῶς ὑπελογίζετο ὁ χρόνος τῆς διαψηφίσεως τῶν δικαστῶν κτλ. Πλὴν δὲ τούτων, οὐδὲ νὰ χωρήσῃ δυνήσεται οὗτος εἰς οἵαν δή ποτε εἰκασίαν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος μακροῦ ἱκανῶς ἀριστοτελικοῦ ἐφθαρμένου χωρίου (στήλ. 34 στίχ. 5-22), ὃ ἄλλως ἅπαν φαίνεται ἀφορῶν εἰς τὴν τοῦ ὕδατος διανομὴν ἐν τοῖς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσι.

Τῷ ὄντι, ἀγῶνος τιμητοῦ προκειμένου, τοιοῦτοι δ' ὡς εἴδομεν ἦσαν ὅ τε περὶ τῆς Παραπρεσβείας καὶ ὁ κατὰ Κτησιφῶντος, δὶς ἐνδεχόμενον ἦν νὰ ψηφίσωνται οἱ δικασταί· τὸ μὲν πρῶτον, ἐπειδὰν εἰρημένοι ὦσιν οἱ λόγοι, ἀγορεύσωσιν δῆλον ὅτι ὅ τε κατήγορος καὶ ὁ φεύγων καὶ οἱ σὺν ἑκατέρῳ τούτων λέγοντες, οἱ μὲν περὶ τῆς ἐνοχῆς, οἱ δ' ὑπὲρ τῆς ἀθῳότητος τοῦ διωκομένου· τὸ δὲ δεύτερον, ἐπειδὰν τῇ πρώτῃ ψήφῳ μὴ λυθῇ τὸ παράνομον, κηρυχθῇ δῆλα δὴ ἔνοχος ὁ φεύγων, ὅτε οἱ δικασταὶ καλοῦνται καὶ αὖθις ἵνα ψηφίσωνται περὶ τῆς τιμήσεως. Ὡς δ' ἐκ τοῦ ἀριστοτελικοῦ βιβλίου γίγνεται ἡμῖν γνωστόν, οἱ δικασταὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ψήφοις ψηφίζονται, τὸ μὲν σύμβολον ἀποδιδόντες, βακτηρίαν δὲ πάλιν παραλαμβάνοντες. (1) Οὐδεὶς δ' ἀγνοεῖ σήμερον, μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ἀριστοτελικοῦ βιβλίου, ὁπόσον ἔντεχνος ἦν καὶ κατὰ τῶν κακοτεχνιῶν ἀσφαλῶς πεφρουρημένη ἡ τῶν δικαστῶν διαψήφισις, (2) ἡ τῶν βακτηριῶν πρὸς τὰ τοῦ τριωβόλου σύμβολα (3) ἀνταλλαγή, ἡ διαρίθμησις τῶν ψήφων κτλ.

Ἀλλ' ἂν μία διαψήφισις εὔλογόν τι διάστημα χρόνου ἀπῄτει, δύο διαψηφίσεις βεβαίως ἀπῄτουν χρόνον διπλάσιον. Κατ' ἀκολουθίαν ἀναγκαίως ἔχει νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ἐπὶ ἀγώνων τιμητῶν ὁ νομοθέτης εἶχεν ὑπ' ὄψει καὶ τὴν ἐνδεχομένην, πιθανώτατα δὲ καὶ μᾶλλον συνήθη περίπτωσιν τῆς δευτέρας ταύτης διαψηφίσεως. Πόσον περίπου

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. στήλ. 36 στίχ. 2 ἑπ.
(2) Αὐτόθ. στήλ. 34 στίχ. 27 ἑπ. στήλ. 35 στίχ. 3 ἑπ.
(3) Περὶ τούτων διελάβομεν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΕ' σ. 1 ἑπ. Ὅρ. Blass[4].

χρόνον οἱ Ἀθηναῖοι ἠλιασταὶ ἐν ταῖς διαψηφίσεσι κατανήλισκον εἶνε ἄγνωστον, βεβαίως ὅμως ὁ χρόνος οὗτος ἦν ἐλάσσων ἢ μείζων κατὰ λόγον τοῦ πλήθους ἑκάστου δικαστηρίου. Κατὰ κανόνα ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἑκάστῳ δύο μόνοι ἀμφορεῖς ἔκειντο, ὁ μὲν χαλκοῦς ὁ δὲ ξύλινος, (1) εἰς οὓς οἱ δικασταὶ τὰς ψήφους ἀνὰ μίαν ἐνέβαλλον. Ἐκ τῆς ἀριστοτελικῆς φράσεως, ἢ ἴσως ἦν καὶ φράσις τοῦ νομοθέτου, περὶ τῆς πληρώσεως τῶν μεγίστων ἠλιαστικῶν δικαστηρίων, συνισταμένων ἐκ 1001 ἢ 1501 δικαστῶν, ὅτι πρὸς συγκρότησιν τῶν δικαστηρίων τούτων συνέρχονται ὁτὲ μὲν δύο, ὁτὲ δὲ τρία δικαστήρια (2), πολλά τις ἠδύνατο νὰ εἰκάσῃ, καὶ δὴ σὺν τοῖς ἄλλοις πρῶτον μὲν ὅτι ἡ εἰς ἓν σύνοδος τῶν 2 ἢ 3 δικαστηρίων ἐτελεῖτο μετὰ τὴν κατὰ τὴν συνήθη τάξιν κλήρωσιν καὶ πλήρωσιν αὐτῶν (3), πιθανώτατα δὲ καὶ κατὰ νόμιμον ἐπικλήρωσιν τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς, εἶτα δ' ὅτι ἐν τοῖς περὶ ὧν νῦν ἡμῖν ὁ λόγος μεγίστοις δικαστηρίοις, οὐχὶ δύο μόνον ἀμφορεῖς πρὸς διαψήφισιν προυτίθεντο, ἀλλὰ τοσάκις δύο, ὅσα τὰ εἰς ἓν συνερχόμενα ἐκ 501 δημόσια δικαστήρια, τουτέστιν ὁτὲ μὲν 4 ἀμφορεῖς, ὁτὲ δὲ 6, ὧν οἱ μὲν ἡμίσεις χαλκοῖ ἢ κύριοι, οἱ δὲ λοιποὶ ξύλινοι ἢ ἄκυροι (4).

Ὑπὲρ δὲ τῆς εἰκασίας ἡμῶν ταύτης συνηγορεῖ μὲν ἡ ἀρχὴ τῆς ταχύτητος, ἣν ὡς ἤδη παρετηρήσαμεν (5) ἐν πᾶσιν ἐθήρα ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον καὶ ἰσχυρότερον ὑπὲρ αὐτῆς συνηγορεῖ ἡ ἀνάγκη τῆς παραθέσεως πλειόνων τῶν 2 ἀμφορέων, ὁσάκις ἔμελλον νὰ ψηφίσωνται 1001 ἢ 1501 δικασταί (6).

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 35 στίχ. 3-ἑπ.
(2) Αὐτόθ. στήλ. 34 στίχ. 2-7.
(3) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 241 ἑπ.
(4) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στηλ. 35 στιχ. 6 ἑπ.
(5) Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 260-1.
(6) Βοηθεῖ δ' ἡμῖν καὶ τὸ παρὰ Ξενοφῶντι (Ἑλλ. Α' 7.9) προβούλευμα τῆς βουλῆς ἐν τῇ δίκῃ τῶν 10 στρατηγῶν: «διαψηφίσασθαι Ἀθηναίους ἅπαντας κατὰ φυλάς· θεῖναι δὲ εἰς τὴν φυλὴν ἑκάστην δύο ὑδρίας· ἐφ' ἑκάστῃ δὲ τῇ φυλῇ κήρυκα κηρύττειν, ὅτῳ δοκοῦσιν ἀδικεῖν οἱ στρατηγοὶ οὐκ ἀνελόμενοι τοὺς νικήσαντας ἐν τῇ ναυμαχίᾳ, εἰς τὴν προτέραν ψηφίσασθαι, ὅτῳ δὲ μή, εἰς τὴν ὑστέραν». Εἶνε παντὶ πρόδηλον (εἰ καὶ ἄλλως ἐνταῦθα ἡ μὲν ψηφοφορία ἦν πολλῷ ἁπλουστέρα καὶ ὅλως διάφορος, ἀτίμητος δὲ ὁ ἀγών, δν οἱ 10 στρατηγοὶ ἠγωνίζοντο), ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας πρὸς τὴν ψηφοφορίαν ταύτην θὰ κατανηλίσκετο, ἂν ἀντὶ 20 ὑδριῶν 2 μόναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐτίθεντο.

Τῷ ὄντι, καθ' ὃν προχείρως καὶ κατ' εἰκασίαν ὑπολογισμὸν ἐποιησάμεθα, ἔχοντες ὡς εἰκὸς ὑπ' ὄψει τὸ ὅλον σύστημα διαψηφίσεως τῶν ἡλιαστῶν, προσέτι δ' ὅτι ἕκαστος δικαστὴς οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ δύο ἐν ἑκάστῃ ψηφοφορίᾳ ψήφους, τὴν μὲν κυ[ρί]αν εἰς [τὸν χαλ]κοῦν ἀμφορέα, τὴν δὲ ἄκυρο[ν ε]ἰς τὸν ξύλινον (1) ὤφειλε νὰ ἐμβάλλῃ, ἅμα δὲ νὰ παραλαμβάνῃ καὶ τὸ τοῦ τριωβόλου σύμβολον, τὴν βακτηρίαν ἀποδιδούς, (2) ταῦτα, λέγομεν, ὑπ' ὄψει ἔχοντες, κατελήξαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, κατὰ μέσον ὅρον, ἀλλὰ ταχέως ὁπωσοῦν καὶ ἀδιαλείπτως τούτων τελουμένων, μόλις 10 δικασταὶ ἐδύναντο νὰ ψηφίζωνται ἐν ἑνὶ λεπτῷ τῆς καθ' ἡμᾶς ὥρας, ὅτι δὲ κατ' ἀκολουθίαν, ὅπως 1501 δικασταὶ ψηφίσωνται, θ' ἀπῃτεῖτο χρόνος περίπου λεπτ. 150 ἢ ὡρῶν 2 ¹|₂. Ἐπὶ τιμητῶν ἄρα ἀγώνων, ὅτε δύο ψηφοφορίαι ἦσαν ἐνδεχόμεναι, μόνον πρὸς ταύτας θ' ἀπῃτοῦντο 5 πλήρεις ὧραι, τουτέστιν ὑπὲρ τὸ ἥμισυ τῆς ὅλης διαμεμετρημένης ἡμέρας (ὥρ. 9 λ. 25,8), καὶ ταῦτα χωρὶς νὰ συνυπολογισθῶσι, πλὴν τοῦ πρὸς κλήρωσιν καὶ πλήρωσιν τῶν δικαστηρίων ἀναγκαίου χρόνου, πλεῖσται ἄλλαι ἀναγκαῖαι καὶ ἱκανῶς μακροχρόνιοι δικαστικαὶ πράξεις, οἷον ἡ δὶς διανομὴ τῶν ψήφων τοῖς δικασταῖς, εἶτα, μετὰ τὴν πρώτην ψηφοφορίαν, ἡ πρώτη διαρίθμησις τῶν ψήφων, καταδικαστικῆς δ' οὔσης τῆς προτέρας ψήφου τῶν δικαστῶν καὶ διὰ τοῦτο μελλόντων τιμῆσαι, ἡ τῶν συμβόλων τοῦ τριωβόλου ἀπόδοσις καὶ ἡ ἀνάληψις τῶν βακτηριῶν, ἔπειτα ἡ δευτέρα διαρίθμησις τῶν ψήφων, τἀναγκαῖα ἐν τῷ μεταξὺ διαλείμματα, ἃ δ' ὅμως πάντα πολὺν ἔτι χρόνον ἀπῄτουν. (3)

Ἐντεῦθεν ἀναγκαζόμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐν τοῖς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσι, 1001 ἢ 1501 καθεζομένων ἡλιαστῶν, διπλάσιοι ἢ τριπλάσιοι ἀμφορεῖς ψήφων ἀεὶ παρετίθεντο, διπλάσιοι δὲ ἢ τριπλάσιοι καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ψήφους 4 διεκληροῦντο, (4) τουτέστιν 8 ἢ 12, κατὰ λόγον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 35 στίχ. 20 ἑπ.

(2) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΕ' σ. 21-23. Ὅρ. Blass⁴.

(3) Εἰς τὸ αὐτὸ δ' ἄτοπον καταντῶμεν καὶ ἐπὶ 1001 μόνον δικαστῶν, διότι, κατὰ τὴν αὐτὴν κατ' εἰκασίαν ἀναλογίαν, δι' ἑκάστην διαψήφισιν ἀπαιτηθήσονται λεπτ. 100, ἐπὶ δὲ τιμητῶν ἀγώνων δι' ἀμφοτέρας λ. 200, ὧραι τουτέστι 3 καὶ λ. 20, ὃ μέτρον καὶ αὖθις ὑπερβαίνει τὸ $^1/_3$ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας.

(4) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 10-15.

συνερχομένων δικαστηρίων. Οὕτω δὲ τελουμένης τῆς διαψηφίσεως, ἠλαττοῦτο μεγάλως ὁ κατ' εἰκασίαν ἐπὶ 1501 δικαστῶν ὑπολογισθεὶς χρόνος, ἐμειοῦτο δηλονότι εἰς λεπτ. 50, ἢ ἐπὶ ἀγώνων τιμητῶν, ἐπελθούσης καὶ τῆς δευτέρας διαψηφίσεως, σὺν ταύτῃ, εἰς λεπτ. 100 ἢ ὥρ. 1 καὶ λ. 40 περίπου.

Ἀλλ' οὐδ' οὕτως, ἀγῶνος τιμητοῦ προκειμένου, λύεται τὸ ζήτημα. Τῷ ὄντι, καὶ ἂν αὖθις ἐν τοῖς ἡμετέροις ὑπολογισμοῖς παραλίπωμεν τὸν πρὸς κλήρωσιν καὶ πλήρωσιν δικαστηρίου (1) ἐκ 1501 ἀνδρῶν ἀναγκαῖον χρόνον, οὐδαμῶς ἐλάττονα τῆς 1 ὥρας, πάλιν ὁ πρὸς τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας ἑτέρας δικαστικὰς πράξεις (οἷον δύο διανομὰς καὶ διαριθμήσεις ψήφων, ἀπόδοσιν βακτηριῶν κτλ.) κατ' ἀνάγκην διελευσόμενος χρόνος, ὑπερέβαινεν ἴσως τὴν ὥραν 1 καὶ 35 λεπτά, (2) ὅτε προστιθεμένου καὶ τοῦ πρὸς τὰς 2 διαψηφίσεις

(1) Πιθανώτατον δ' ἡμῖν φαίνεται, τοῦτο δ' εἰκάζομεν ἐκ τοῦ ὅλου συστήματος πληρώσεως τῶν ἡλιαστ. δικαστηρίων, ὅτι προκειμένης πληρώσεως δικαστηρίου ἐκ 1001 ἢ 1501 δικαστῶν, τὰ πρὸς τοῦτο συνερχόμενα 2 ἢ 3 δικαστήρια, ἀκολούθως τῷ γενικῷ κανόνι περὶ ἐπικληρώσεως τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς, ἐπεκληροῦντο καὶ ταῦτα τῇ ἁρμοδίᾳ εἰσαγούσῃ ἀρχῇ. Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 71 ἑπ. σ. 225 ἑπ. σ. 274 ἑπ. ἔνθα διὰ μακρῶν πραγματευόμεθα περὶ ἐπικληρώσεως. Πρβλ. αὐτόθ. σ. 366 ἑπ. ἔνθα διόρθ. χωρίου Δημοσθ. κ. Ἀριστογείτ. Α' § 27.

(2) Ὧδε δὲ λογιζόμεθα κατ' εἰκασίαν:

α' διανομὴ ψήφων ἀνὰ 2 πρὸς δικαστὰς 1500	λ.	20
α' διαρίθμησις ψήφων.	»	10
Ἀνάληψις 1500 βακτηριῶν καὶ ἀπόδοσις συμβόλων.	»	20
6' διανομὴ ψήφων	»	20
6 διαρίθμησις ψήφων	»	10
Διαλείμματα ἐν τῷ μεταξύ, ἄλλως καὶ διότι μεσολαβοῦσιν αἱ περὶ τῆς τιμήσεως ἀγορεύσεις	»	15
	λεπτ.	95

Τοὐναντίον, ἀτιμήτου ὄντος τοῦ ἀγῶνος, συνυπολογιζομένης δὲ καὶ τῆς κληρώσεως καὶ πληρώσεως τοῦ δικαστηρίου, κατὰ τὰς αὐτὰς ἀεὶ εἰκασίας, ἔχομεν τοὺς ἑξῆς ἀριθμούς.

Κλήρωσις καὶ πλήρωσις δικαστηρίου	λ.	60
διανομὴ ψήφων.	»	20
διαψήφισις	»	50
διαρίθμησις ψήφων	»	10
διαλείμματα	»	8
Τὸ ὅλον	λ.	148

Ὥστε ἐκ τοῦ $^1/_8$ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας (=λ. 188,6) ἐπερίσσευον καὶ λ. 40,6 ἱκανὰ ὅπως δή ποτε πρὸς αὔξησιν τῶν κατ' εἰκασίαν ὑπολογισθέντων ἀριθμῶν

ὑπολογισθέντος χρόνου ἤτοι ὥρας 1 καὶ λ. 40, ἔχομεν ἄθροισμα ὥρ. 3 καὶ λ. 15, πάντως αὖθις μεῖζον τοῦ $^1/_3$ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας.

Κατ' ἀκολουθίαν συγχωρεῖται, μᾶλλον δ' ἐπιβάλλεται ἵνα συμπεράνηταί τις ὅτι ἐπὶ ἀγώνων τιμητῶν, πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν κρινομένων, οὐκ ἀκριβῶς τὸ $^1/_3$, ἀλλὰ μεῖζον μέρος τῆς ὅλης δικαστικῆς ἡμέρας τοῖς δικάζουσιν ἀπενέμετο. Ἀλλ' ὁπόσον ἦν τοῦτο; Τί δὲ περὶ τούτων διδάσκουσι τὰ κείμενα;

Εἴδομεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν παρατεθεῖσι χωρίοις, ὅτι κατὰ πάσας τὰς σῳζομένας μαρτυρίας, πλὴν μιᾶς, καὶ ταύτης μὴ ἀντιφασκούσης, ἡ πᾶσα διαμεμετρημένη ἡμέρα διῃρεῖτο εἰς μέρη τρία. Τοῦτο διδάσκουσιν ὅ τε Ξενοφῶν (1) καὶ ὁ Αἰσχίνης, (2) ἐπαναλαμβάνουσι δὲ ὅ τε Ἀρποκρατίων (3) καὶ εἷς τῶν τοῦ Αἰσχίνου σχολιαστῶν. (4) Εἶνε δ' ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ μὲν Ξενοφῶν ἔχει ὑπ' ὄψει ἀγῶνα ἀναντιλέκτως ἀτίμητον, ὁ δ' Αἰσχίνης σαφῶς καὶ βεβαίως ἀγῶνα τιμητόν. Ὡσαύτως πάντες οὗτοι, πλὴν τοῦ Αἰσχίνου, ὅστις ὅμως δὲν ἀντιλέγει, ἀλλ' ἁπλῶς σιωπᾷ, διαρρήδην μαρτυροῦσιν ὅτι τὸ τρίτον τοῦτο μέρος ἅπαν τοῖς δικασταῖς ἀπενέμετο, ὁ δὲ Ξενοφῶν καὶ διασαφεῖ ὅτι ἐν τούτῳ καὶ τὸ συλλέγεσθαι, τουτέστι τὸ πληροῦν τὰ δικαστήρια περιελαμβάνετο. Οὔτε ὁ Αἰσχίνης ὅμως, οὔτε ὁ Ξενοφῶν, οὔτε τις τῶν προμνημονευθέντων γραμματικῶν φαίνεται διδάσκων, ὅτι τὰ τρία ταῦτα μέρη ἦσαν ἴσα ἀλλήλοις ἀεί.

Τοὐναντίον, ἐκ τῆς μικρὸν ἀνωτέρω γενομένης διακρίσεως τιμητῶν καὶ ἀτιμήτων ἀγώνων, προύκυψε σαφῶς ἱκανῶς, νομίζομεν, ὅτι ἐν τῷ τρίτῳ ἀκριβῶς μέρει τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας, ἀδύνατον ἦν νὰ χωρήσῃ ἡ πᾶσα διαδικασία ἀγῶνος τιμητοῦ. Πλὴν τούτου δ' ὅμως ὑπάρχει καί τις καθαρῶς νομικὸς λόγος, ὃν πιθανῶς εἴ-

τούτων, οὓς δ' ἄλλως ἄλλοι ἐμπειρότεροι δύνανται ἐξελέγχοντες νὰ προσδιορίσωσιν συμφωνότερον πρὸς τὰ πράγματα.

(1) Ἑλλην. Α' 7. 23: «κρινέσθων οἱ ἄνδρες κατὰ ἕνα ἕκαστον διῃρημένων τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν, ἑνὸς μὲν ἐν ᾧ συλλέγεσθαι ὑμᾶς δεῖ καὶ διαψηφίζεσθαι κτλ.».

(2) Κ. Κτησιφωντ. § 197: «εἰς τρία μέρη διαιρεῖται ἡ ἡμέρα, ὅταν εἰσίῃ γραφὴ παρανόμων εἰς τὸ δικαστήριον».

(3) Λ. Διαμεμετρημένη ἡμέρα: «διενέμετο δὲ τρία μέρη τὸ ὕδωρ, τὸ μὲν τῷ διώκοντι, τὸ δὲ τῷ φεύγοντι, τὸ δὲ τρίτον τοῖς δικάζουσι».

(4) Σχολ. Αἰσχίν. 2 § 126: ἀπενέμοντο δὲ οἱ ἕνδεκα ἀμφορεῖς κατὰ τὸ τρίτον τοῖς ἀντιδίκοις καὶ τοῖς δικασταῖς».

χεν ὑπ' ὄψει ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης, ὅπως ἐν τοῖς ἀτιμήτοις ἀγῶσι πλεῖον ὕδωρ ἢ ἐν τοῖς τιμητοῖς τοῖς ἀγωνιζομένοις παρέχηται. Τῷ ὄντι, ἐν τοῖς ἀτιμήτοις πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσιν, ἀφ' οὗ οὗτοι ἐκ τῶν μεγίστων καὶ περὶ τῶν μεγίστων ἦσαν, μία μόνη ποινὴ ἐνδεχομένη ἦν, ὁ θάνατος, ἴσως διὰ τῆς εἰς τὸ βάραθρον ἐμβολῆς, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ ἡ δήμευσις. Τοὐναντίον, ἐπὶ τιμητῶν ἀγώνων, πολλὰ ἐξηρτῶντο ἐκ τῆς συνήθους εὐηθείας καὶ πραότητος τῶν ἀθηναίων ἡλιαστῶν, δυναμένων ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ ψηφίσωνται ὑπὲρ τοῦ τιμήματος τοῦ διωκομένου, πάντως ἐλάσσονος τοῦ προτεινομένου ὑπὸ τοῦ διώκοντος. Οὐδαμῶς λοιπὸν εἶνε ἀπίθανον ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης, ταῦτ' ἔχων ὡσαύτως ὑπ' ὄψει εἰς ἄνισα μέρη τὴν ἡμέραν διῄρει, κατὰ λόγον τῆς διακρίσεως τῶν ἀγώνων εἰς ἀτιμήτους καὶ τιμητούς.

Ὑπὲρ δὲ τῆς εἰκασίας ἡμῶν ταύτης ἰσχυρῶς συνηγορεῖ καί τις τῶν σχολιαστῶν τοῦ Αἰσχίνου, ὅς ἀγῶνα τιμητὸν ἔχων ὑπ' ὄψει, τάδ' ἐπὶ λέξει διδάσκει: τοῖς περὶ τῶν μεγίστων ἀγωνιζομένοις διῃρεῖτο ἡ ἡμέρα καὶ ἐδίδοτο αὐτῆς ἥμισυ μὲν τῷ κατηγόρῳ, ἥμισυ δὲ τῷ ἀπολογουμένῳ, καὶ διεμετρεῖτο τὸ ὕδωρ ὅσον ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ὥρας τοῦ ἡμίσεος τῆς ἡμέρας». (1) Ὥστε κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὰ ἑξῆς συμπεράσματα, πάντως σύμφωνα τοῖς ἄνω διειλημένοις Α' ὅτι ἡ πᾶσα διαμεμετρημένη ἡμέρα ἀεὶ διῃρεῖτο εἰς μέρη τρία, ἴσα μὲν ἴσως ἐπὶ ἀγώνων ἀτιμήτων, βεβαίως δ' ἄνισα ἐπὶ ἀγώνων τιμητῶν. Β' ὅτι ἐπὶ ἀγώνων τιμητῶν ἡ ἡμέρα διῃρεῖτο τὸ πρῶτον εἰς δύο μέρη ἴσα (2) ὧν τὸ μὲν τοῖς δικασταῖς ἀπενέμετο, τὸ δὲ τοῖς ἀγωνιζομένοις, ὅτι δὲ τὸ ἕτερον τῶν δύο μερῶν τούτων ὑποδιῃρεῖτο αὖθις εἰς μέρη δύο, ὧν τὸ μὲν τῷ κατηγόρῳ, τὸ δὲ τῷ ἀπολογουμένῳ ἀπενέμετο, οὑτωσὶ ἑκατέρου τούτων τὸ ἴσον ὕδωρ λαμβάνοντος. Ὥστ' ἐτηρεῖτο μὲν καὶ αὖθις ἡ εἰς 3 μέρη ἀεὶ διαίρεσις τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ τὰ 3 μέρη ταῦτα ἦσαν ἄνισα.

Ἵνα δ' ἔτι σαφέστερον παραστήσωμεν ὅπως νοοῦμεν τὸ πρᾶγμα, φέρ' ἐφαρμόσωμεν ταῦτα πρὸς τὸ μεμαρτυρημένον μέτρον τῶν ἀμφο-

(1) Σχολ. Αἰσχίν. 2 § 126.
(2) Ὅρ. τὰ ἴχνη ἐν Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 17 ἑπ.

ρέων 11, παριστάντων τὴν ὅλην διαμεμετρημένην ἡμέραν, ἴσην πρὸς ὥρ. 9 λ. 25,8 ἢ καθόλου πρὸς λεπτ. 565,8:

Ἐπὶ ἀγώνων ἀτιμήτων δικασταί τε καὶ δικαζόμενοι ἐλάμβανον πάντες τὸ ἴσον ὕδωρ, τουτέστιν ἀνὰ ἀμφορέας 3 καὶ χόας 8 ἢ ἀνὰ ὥρ. 3 λ. 8,6.

Ἐπὶ ἀγώνων τιμητῶν οἱ μὲν δικασταὶ ἐλάμβανον ἀμφορέας 5 καὶ χόας 6 ἢ ὥρ. 4 λ. 42,9 οἱ δ' ἀντίδικοι ἀνὰ ἀμφορέας 2 καὶ χόας 9 ἢ ἀνὰ ὥρ. 2 λ. 21, 4.

Ἀλλ' ἤδη νέον αὖθις προκύπτει ζήτημα: εἶνε παντὶ φανερὸν ὅτι, ὅσον εἴς τε τὸν διώκοντα καὶ τὸν φεύγοντα ἀφορᾷ, τούτων ἑκατέρῳ προσεμετρεῖτο τὸ νόμιμον ὕδωρ (ἴσον ὕδωρ), ἐπὶ δ' ἀγώνων τιμητῶν, ἐπελθούσης τῆς ὥρας τῆς τιμήσεως, προσεμετρεῖτο καὶ τὸ ἐπὶ ταύτῃ ὡρισμένον ὕδωρ (1), τουτέστιν ἑκατέρῳ ἡμίχους. Ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς δικαστὰς ἆρά γε ὑπῆρχον ὡσαύτως μέτρα ὕδατος πρὸς ὁρισμὸν τῆς διαρκείας ἑκάστου τῶν ἔργων αὐτῶν, καὶ δὴ μάλιστα ἐπὶ ἀγώνων τιμητῶν, ὅτε ταῦτα ἔτι μᾶλλον πλείονα καὶ ποικίλα ἀπέβαινον; Ἐν ἀγνοίᾳ διατελοῦντες τοῦ χρόνου, ἀσημειώτως παρερχομένου, δὲν ἐδύναντο ὁτὲ μὲν λίαν νὰ βραδύνωσιν, ὁτὲ δὲ σφόδρα νὰ σπεύδωσιν οἱ δικασταὶ καὶ ταῦτα ἐπὶ βλάβῃ τῆς δικαιοσύνης; Ἐὰν λ. χ. ἀγῶνος τιμητοῦ δικαζομένου, πολλῷ πλείων τοῦ ὑπολελογισμένου χρόνου ἐν τῇ πρώτῃ διαδόσει τῶν ψήφων καὶ τῇ πρώτῃ διαψηφίσει τῶν δικαστῶν κατανηλίσκετο, ὁ δ' ἐπίλοιπος χρόνος μὴ ἐπήρκει πρὸς τὴν τῶν αὐτῶν καὶ ἄλλων ἔτι ἀναγκαίων ἔργων προσήκουσαν ἐπιτέλεσιν, δὲν θὰ ἠναγκάζοντο νὰ διαλύσωσιν ἄπρακτοι τὴν συνεδρίαν; Ἡμῖν τοὐλάχιστον, ἀδύνατον φαίνεται ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης παρέλιπεν ἵνα καὶ περὶ τούτων προνοήσηται, καίτοι δέ, καθ' ὅσον γιγνώσκομεν, οὐδεμία εἴδησις παρεδόθη ἡμῖν, ὅμως ἐκ τῶν πραγμάτων εἰκάζοντες, συμβοηθούντων δὲ καί τινων ἰχνῶν τοῦ ἀριστοτελικοῦ παπύρου, τολμῶμεν νὰ ἐξενέγκωμεν τὴν εἰκασίαν ὅτι καὶ ταῦτα διεσάφει καὶ ἀνέγραφεν ἴσως ὁ μέγας Σταγιρίτης ἐν στήλ. 34 στίχ. 9-16 τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας.

(1) Τοῦτο ἀκυρολογῶν πως ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ κ. Κτησιφῶντ. (§ 197) λόγῳ ὀνομάζει τρίτον ὕδωρ, μετὰ πρῶτον, τὸ τῷ κατηγόρῳ ἐγχεόμενον, καὶ δεύτερον, τῷ φεύγοντι τὴν γραφήν. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἔδει νὰ ὑπάρχῃ καὶ τέταρτον ὕδωρ, τὸ ἐπὶ τῇ ἀντιτιμήσει τῷ διωκομένῳ διδόμενον.

Παρετηρήσαμεν άνωτέρω ὅτι ἐν τοῖς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσιν ὕστερον λόγος οὐκ ἐδίδοτο· προσθῶμεν δὲ νῦν, μάρτυρα τὸν Ἀριστοτέλη, (1) προσαγόμενοι ὅτι, κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀγῶνας, νόμου ἢ μαρτυρίας ἤ τινος τοιούτου ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἀναγιγνωσκομένου, παρὰ τὸν γενικὸν κανόνα, (2) οὐδὲ τὸ ὕδωρ ἐπελαμβάνετο, ἀλλ' ἐξηκολούθει ῥέον ἐκ τῆς κλεψύδρας τοῦ ἐκ τῶν ἀντιδίκων ἀγορεύοντος. (3) Κατ' ἀκολουθίαν ἀναγκαίως ἔχει νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ὁ μέλλων ν' ἀγορεύσῃ ἐν δίκῃ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ὤφειλε πάντως ἐν τῇ συντάξει τοῦ λόγου αὐτοῦ νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει μαρτυριῶν ἢ νόμων κτλ. διελευσόμενον χρόνον, διότι ἄλλως ἐκινδύνευε, τοῦ παντὸς προσμεμετρημένου αὐτῷ ὕδατος διαρρεύσαντος, νὰ μὴ φθάσῃ ν' ἀγάγῃ εἰς πέρας εἴτε τὴν κατηγορίαν εἴτε τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ. (4) Ἐπειδὴ δ' ἀγνοοῦμεν τὸ μὴ-

(1) Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 4-5.

(2) Αὐτόθ. στήλ. 33 στίχ. 36, στήλ. 34 στίχ. 1 ἑπ.

(3) Ὁ λόγος τῆς ἐξαιρέσεως ταύτης ἱκανῶς εὐδιάγνωστος φαίνεται. Ἐπειδὴ δῆλον ὅτι ἡ πᾶσα διαμεμετρημένη ἡμέρα εἰς τρία ὡρισμένα διαστήματα διενέμετο, ἕκαστον δὲ τούτων τὸ μὲν τῷ κατηγόρῳ, τὸ δὲ τῷ ἀπολογουμένῳ, τὸ δὲ τοῖς δικασταῖς ὁλόκληρον ἀπενέμετο, οὕτω δ' οὐδὲν ὑπόλοιπον ὑπελείπετο, παντὶ φανερὸν ἀποβαίνει ὅτι, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τὸ ὕδωρ ἐπελαμβάνετο, ὁ κατὰ τὴν ἐπιλαβὴν διαρρέων χρόνος, ἔμελλε πάντως νὰ ὑφαιρῆται ἐκ τοῦ τῷ ἑτέρῳ τῶν ἀντιδίκω· καὶ τοῖς δικασταῖς ἀπονενεμημένου χρόνου, ὅπερ βεβαίως ἄτοπον.

Ὁ Αἰσχίνης λέγων ἐν τῷ π. Παραπρεσβ. § 126: «ἄγομεν δὲ καὶ τοὺς οἰκέτας καὶ παραδίδομεν εἰς βάσανον. καὶ τὸν μὲν λόγον, εἰ συγχωρήσει ὁ κατήγορος, καταλύω· παρέσται δὲ ἤδη ὁ δήμιος καὶ βασανιεῖ ἐναντίον ὑμῶν, ἂν κελεύητε. Ἐνδέχεται δὲ τὸ λοιπὸν μέρος τῆς ἡμέρας ταῦτα πρᾶξαι· πρὸς ἕνδεκα γὰρ ἀμφορέας, ἐν διαμεμετρημένῃ τῇ ἡμέρᾳ κρίνομαι», βεβαίως πρὸς ἁπλῆν ἐπίδειξιν λέγει ταῦτα καὶ οὐ σπουδάζων· διότι, καὶ τοῦ κατηγόρου δεχομένου τὴν πρόκλησιν, τοῦ δὲ ῥήτορος ἐνταῦθα τὸν λόγον καταλύοντος, πάλιν ἐν τῷ ὑπολοίπῳ καὶ μόνῳ τοῦ δεδομένου αὐτῷ ὕδατος (οὗ ἄλλως τὸ πλεῖστον μέρος ἦν ἤδη κατηναλωμένον), ἔδει νὰ συντελεσθῇ ἡ τῶν ἀνδραπόδων βάσανος· ἀλλ' αὕτη, τῇ συναινέσει τοῦ δικαστηρίου ἀρξαμένη (: ἂν κελεύητε), ἐὰν μὴ ἐπήρκει ὁ τῷ Αἰσχίνῃ ὑπολειπόμενος χρόνος, βεβαίως δὲν ἐδύνατο νὰ διακοπῇ, οὕτω δ' ὁ πρὸς συντέλεσιν τῶν βασάνων χρόνος κατ' ἀνάγκην θὰ ὑφῃρεῖτο ἐκ τοῦ τοῖς δικασταῖς ὡρισμένου, ὅπερ αὖθις ἄτοπον.

(4) Τοὐναντίον, ὁ κ. Keil (ἔνθ' ἀνωτ σ. 251 σημ. 1), καίπερ ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος διάταξιν τῆς ἀττ. ποιν. δικονομίας, ὅμως διδάσκει ὅτι καὶ ἐν τοῖς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσι τούτοις ὁ ῥήτωρ οὐδαμῶς ἐν τῇ συντάξει τοῦ λόγου αὐτοῦ ὑπ' ὄψιν ἐλάμβανε τὸν κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐγγράφων, μαρτυριῶν κλ. διελευσόμενον χρόνον, διότι, λέγει, ὁ καθόλου ταῖς δίκαις ταύταις προσμετρούμενος χρό-

κος τῶν ἐν τοῖς σῳζομένοις λόγοις μνημονευομένων ἑκάστοτε νόμων, ψηφισμάτων, μαρτυριῶν καὶ ἄλλων ἐγγράφων οἵων δή ποτε, (1) σαφῶς ἕπεται ὅτι ἐκ τοῦ νῦν μήκους τῶν λόγων τούτων οὐδὲν ἀσφαλές, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν βέβαιον δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν συμπέρασμα περὶ τῶν τοῦ λόγου προθεσμιῶν ἐν ταῖς δίκαις πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν (1).

νος ἦν μέγας ἱκανῶς. Καταλήγει λοιπὸν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ῥήτωρ ἀνεξαρτήτως τούτων καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ ἀεὶ τὸν λόγον εἰς μῆκος ἐνέτεινε.

(1) Καίτοι καὶ ἄλλαι διακοπαὶ ἦσαν ἐνδεχόμεναι, περὶ ὧν λέγομεν κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ κλεψύδρας.

(2) Ἐπειδὴ ὅμως ὁ κ. Keil (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 250 ἑπ.) καὶ τοὺς κατὰ ταύτας τὰς δίκας ἀπαγγελθέντας λόγους ὡσαύτως ἐξετάζει κατὰ τὴν ἑαυτοῦ μέθοδον, ὅπως ἐκ τοῦ μήκους ἑκάστου προσδιορίσῃ τὰς προθεσμίας τοῦ λόγου ἐν ταῖς δίκαις πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν, καλὸν καὶ ὠφέλιμον νομίζομεν ἵνα παραθῶμεν μὲν ὧδε τὰ πορίσματα τοῦ ἐπιφανοῦς φιλολόγου, δείξωμεν δ' ἅμα οἷα ἡμεῖς, τοὐναντίον, συμπεράσματα ἐντεῦθεν συνάγομεν.

Ὡς εἴρηται, βάσις τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ κ. Keil εἶνε ὅτι στίχοι 70 (ἐκδόσ. Ζυρίχης) ἀναλογοῦσι πρὸς 1 χοῦν ὕδατος, ὅτι δὲ 1 χοῦς ἰσοῦται πρὸς λ. 4 καὶ δὴ ἄρα ὅτι 1 ἀμφορεὺς = λ. 48. Ὡσαύτως δ' ἐσημειωσάμεθα ὅτι, κατ' αὐτόν, ἡ ὅλη πραγματικὴ διαμεμετρημένη ἡμέρα ἦν διῃρημένη εἰς ἀμφορέας 12 ἢ ὥρ. 9 λ. 36, ὅτι δ' ἐντεῦθεν προῆλθεν, ὡς διατείνεται, ὁ εἰς ἀμφορέας 11 ἢ ὥρ. 8 λ. 48 προσδιορισμὸς τῆς νομικῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας.

Τέσσαρες ἐν ὅλῳ λόγοι, σαφῶς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀπαγγελθέντες, σῴζονται: 1) ὁ τοῦ Δημοσθένους π. τ. Παραπρεσβ. 2) ὁ τοῦ Αἰσχίνου π. Παραπρεσβ., περιέχων τὴν εἰς τὸν ἡγούμενον ἀπολογίαν. 3) ὁ τοῦ Αἰσχίνου κ. Κτησιφῶντος καὶ 4) ὁ τοῦ Δημοσθ. π. τ. στεφάνου, ὡσαύτως περιέχων τὴν εἰς τὸν ἡγούμενον ἀπολογίαν. Τουτέστιν ἐν δίκαις δύο λόγοι τέσσαρες. Ἄλλοτε σὺν Θεῷ θα ἐξετάσωμεν ἄν, ὡς δοξάζομεν, καὶ ὁ Κτησιφῶν ἠναγκάσθη, κατὰ νομικὴν ἀνάγκην τοὐλάχιστον, ἵνα καταναλώσῃ ὡσαύτως ποσόν τι ὕδατος ἐν τῇ κατ' αὐτοῦ κατηγορίᾳ.

Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ κ. Keil ἔχομεν τὸ ἑξῆς διάγραμμα:

Α'	Δημ. π. Παραπρεσβ.	(343 π. Χ.)	στίχ.	3076 =	χόες	44 =	ἀμφορ.	3	8/12
	Αἰσχιν. » »	(»)	»	1699 =	»	24 =	»	2	
Β'	Αἰσχιν. κ. Κτησιφ.	(330 π. Χ.)	»	2457 =	»	35 =	»	2	11/12
	Δημ. π. τ. στεφ.	(»)	»	2589 =	»	37 =	»	3	1/12

Ἐντεῦθεν ὁ συγγραφεὺς συνάγει ὅτι ὁ μὲν τοῦ Δημοσθ. π. τ. παραπρεσβ. λόγος, (ὃς δ' ἄλλως καθὰ προκύπτει καὶ ἄλλοθεν, μεγάλας ὑπέστη κατὰ τὴν ἔκδοσιν μεταβολὰς καὶ προσθήκας) ἐπειδὴ δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς στρογγύλον ἀριθμὸν ἀμφορέων, οὐδαμῶς ἐμφανίζει τὸ κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν πραγματικὸν μῆκος τοῦ λόγου τούτου· ὅτι δὲ τοὐναντίον, ὁ τοῦ Αἰσχίνου περὶ Παραπρεσβ. λόγος, ἀντιστοιχῶν κατ' ἀριθμὸν στίχων πρὸς τὸ στρογγύλον μέτρον 2 ἀμφορέων, σαφῶς δείκνυσιν ὅτι πρὸς τοῦτο τὸ μέτρον ἐξ ἀρχῆς συνετάχθη. Ὅσον δ' εἰς τοὺς ἑτέρους δύο λόγους ἀφορᾷ, τὸν τοῦ Αἰσχίνου κ. Κτησιφ. καὶ τὸν τοῦ Δημοσθ. περὶ τοῦ στεφάνου, ἐπειδὴ ἡ κατὰ στίχους ἔκτασις αὐτῶν μικρὰν

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε διειλημμένων ἐγένετο φανερὸν ὅτι πᾶσαι αἱ δίκαι, ἀστικαί τε καὶ ποινικαί, πρὸς ὕδωρ ἀεὶ ὑπὸ τῶν ἡλιαστῶν ἐδικάζοντο, (1) ἁπλῶς δὲ πιθανόν, τοὐλάχιστον, ὅτι οἱ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶνες, καὶ ὁσάκις ἔτι ὑπὸ τοῦ δήμου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκρίνοντο, ὡσαύτως πρὸς ὕδωρ διεξήγοντο, ὃ ὕδωρ ἐμετρεῖτο διὰ τῆς κλεψύδρας (2). Ἀλλ' ἐρωτᾶται, ὁ κανὼν ἄρά γε οὗτος εἰς οὐδεμίαν ὑπέκειτο ἐξαίρεσιν; Τοῦτ' εὐθὺς παραχρῆμα ἐξεταστέον.

Ζ'

Δίκαι χωρὶς ἢ ἄνευ ὕδατος.

Κοινῶς διδάσκεται (3) σήμερον, χωρὶς ὅμως οὐδενὶ νομικῷ ἢ ἱστορικῷ λόγῳ ὁπωσοῦν νὰ δικαιολογῆται, ὅτι ὑπῆρχον καὶ δίκαι χωρὶς ἢ ἄνευ ὕδατος.

Τὸ δίδαγμα τοῦτο, σκοτεινὸν καὶ ἀσαφὲς καθ' ἑαυτό, προύκυψεν

ἐμφανίζει ἀπόκλισιν ἀπὸ τοῦ στρογγύλου ἀριθμοῦ τῶν 3 ἀμφορέων (τουτέστιν ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου μόνον 1 χοῦν ἐπὶ ἔλασσον, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου 1 χοῦν ἐπὶ πλέον), τούτου ἕνεκα καὶ περὶ τούτων δέχεται ὅτι ἐξ ἀρχῆς πρὸς μῆκος 3 ἀμφορέων ἀμφότεροι συνετάχθησαν.

Ἡμεῖς ὅπ' ὄψει ἔχοντες τὴν τῶν ἀγώνων εἰς τιμητοὺς καὶ ἀτιμήτους διάκρισιν, προσέτι δ' ὅτι ἀμφότεροι οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀγῶνες ἦσαν τιμητοί, περὶ μὲν τοῦ λόγου Αἰσχίνου π. Παραπρεσβείας ἀποφαινόμεθα ὅτι μόνον οὗτος ἐμφανίζει τὸ πραγματικὸν περίπου μῆκος πρὸς ὃ ἐξ ἀρχῆς συνετάχθη (= ἀμφορ. 2), ἐν ᾧ οἱ λοιποὶ πάντες φαίνονται μεγάλως ἐπηυξημένοι πρὸς ἔκδοσιν. Τῷ ὄντι, μῆκος χρόνου ἀμφορέων 2 ἀντιστοιχεῖ καθ' ἡμᾶς πρὸς ὥρ. 1 λ. 42 περίπου (κατὰ τὸν κ. Keil ὥραν 1 λ. 36) εἰς ὃν χρόνον προστιθεμένων λ. 39 (χρόνου ἱκανοῦ πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν ἐγγράφων, μαρτυριῶν, κτλ.) ἔχομεν πλῆρες τὸ $^1/_4$ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας, ἀντιστοιχοῦν πρὸς ἀμφορέας 2 καὶ χόας 9 ἢ ὥρ. 2 λ. 21 περίπου. Τοὐναντίον, ἀμφορεῖς (α) $3\,^8/_{12}$, (β) $2\,^{11}/_{12}$, (γ) $3\,^1/_{12}$ παριστᾶσι καθ' ἡμᾶς μῆκος χρόνου ἴσον πρὸς (α) ὥρ. 3 λ. 8 (β) ὥρ. 2 λ. 30 (γ) ὥρ. 2 λ. 38 (ἢ κατὰ Keil (α) ὥρ. 2 λ. 56 (β) ὥρ. 2 λ. 20 (γ) ὥρ. 2 λ. 28) εἰς ἃ μήκη, ἐάν τις προσθῇ εὔλογόν τινα χρόνον πρὸς τὴν τῶν μαρτυριῶν κτλ. ἀνάγνωσιν, $^1/_2$ ὥραν τοὐλάχιστον, ἀναγκαίως θὰ φθάσῃ εἰς μῆκος χρόνου, ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων προσμεμετρημένου, ὅλως ἀσυμβίβαστον πρὸς ἀγῶνα τιμητὸν ἐν διαμεμετρημένῃ ἡμέρᾳ.

(1) Ἐπ. ἀνωτ. σ. 24.

(2) Αὐτόθ. σ. 27. 36.

(3) Meier - Schömann - Lipsius, *Att. Proc.* σ. 927. — Γίλβερτ, Ἐγχειρ. (μετάφρ. Ν. Γ. Πολίτου) σ. 522. — Σμίθ. Λεξ. Ἑλλ. Ἀρχ. (μεταφρ. Τζιβανοπούλου) λ. Ὡρολόγια σ. 1022. — Ῥαγκαβῆς, Ἑλλ. Πολ· Ἀρχ. τόμ. Α' σ. 361 κτλ.

ἐκ τοῦ ἑξῆς χωρίου τοῦ Ἁρποκρατίωνος ἐν λ. διαμεμετρημένη ἡμέρα (ἐν τέλει): «σκεπτέον δὲ τὸ παρ' Ἰσαίῳ ἐν τῷ κατ' Ἐλπαγόρου καὶ Δημοφάνους, πῶς μεμετρημένης τῆς ἡμέρας, ὁτὲ μέν φησι χωρὶς ὕδατος γίνεσθαι τοὺς ἀγῶνας, ὁτὲ δὲ πρὸς ὕδωρ». Ἐπειδὴ δ' ὁ αὐτὸς γραμματικὸς ἐν τέλει τῆς λ. κακώσεως προστίθησιν: «ἦν δὲ καὶ ἄνευ ὕδατος» (1), ἐντεῦθεν πάντες συνήγαγον ὅτι ὄντως ὑπῆρχον καὶ ἄνευ ὕδατος δίκαι.

Ἀλλὰ τίνες ἦσαν αἱ δίκαι αὗται; Ἔπειτα, διατί κατ' ἐξαίρεσιν αἱ γραφαὶ ἢ δίκαι αὗται, καὶ δὴ λ. χ. ἡ γρ. κακώσεως, ἦσαν ἄνευ ὕδατος; Τίς ὁ νομικὸς λόγος τῆς ἐξαιρέσεως ταύτης, ὑποτιθεμένου ὅτι πράγματι ὑπῆρξέ ποτε τοιαύτη ἐξαίρεσις; Τέλος δέ, τί κατ' ἀκρίβειαν σημαίνουσιν αἱ λ: ἄνευ ὕδατος; Δίκαιον ἡμῖν φαίνεται νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὰ ζητήματα ταῦτα οὐδέποτ' ἄχρι τοῦδε μετὰ τῆς προσηκούσης ἀκριβείας προυβλήθησαν, ὅτι δὲ διὰ τοῦτον ἴσως τὸν λόγον οὐδ' ἐξητάσθησαν νομικῶς, οὔτε καθ' ἑαυτά, οὔτ' ἐν ἀναφορᾷ, ὃ καὶ σπουδαιότατον, πρὸς τὰς καθόλου διατάξεις τῆς ἀττ. δικονομίας. Ἁπλῶς ἐδιδάχθη ὅτι δίκαι τινὲς ἦσαν ἄνευ ὕδατος, ὅτι δὲ κατ' αὐτὰς οὐδεμία προθεσμία λόγου ἦν ὡρισμένη, καὶ δὴ κατ' ἐπακολούθησιν, ὅτι ἐν τῇ ὑποτιθεμένῃ ἄνευ ὕδατος γρ. κακώσεως, ὑπὸ τῆς ἡλιαίας δικαζομένῃ, ὁ κατήγορος ἐδύνατο κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ ν' ἀναπτύσσῃ τὴν κατηγορίαν, χωρὶς οὐδαμῶς ὑπὸ τῆς κλεψύδρας ν' ἀναγκάζηται (2).

Εὐθὺς παραχρῆμα λέγομεν ὅτι τὸ δίδαγμα τοῦτο, οὑτωσὶ μάλιστα ἀδικαιολογήτως ἐξενηνεγμένον, ἡμῖν τοὐλάχιστον φαίνεται σφοδρα ἀπί-

(1) Σημειωτέον δ' ὅτι τὰς λέξεις ταύτας, ἐλλειπούσας ἀπὸ τῆς τοῦ Ἄλδου ἐκδόσεως καὶ τῶν ἄλλων, πρῶτος προσέθηκεν ὁ Μαουσσάκιος ἐκ τοῦ λεγομένου κώδ. τοῦ Fed. Morelli. Ὅρ. Dindorf. Annot. ad Harpocrat. τόμ. Β' σ. 194.

(2) Gust. Glotz ἐν Daremb.-Sagl. Dictionn. Antiqu. λ. κακώσεως γρ. σ. 795 b: «La procédure est expéditive . . . Enfin, à l'audience de l'Héliée, l'accusation peut se développer à loisir, ἄνευ ὕδατος».— Beauchet, Histoire Dt. Priv. Rép. Athén. τόμ. Β' σ. 282: «D'autre part, quand est venu le jour du jugement, le demandeur n'est nullement limité par le temps, mme dans les procès ordinaires pour développer son accusation, car Εἰσαγγελία κακώσεως était, suivant Harpocration, ἄνευ ὕδατος, c'est-à-dire 'il n'y avait pas de clepsydre pour mesurer le discours de l'orateur. r, il n'y a aucune raison pour suspecter le témoignage du lexicographe ᾿Αρποκρ. λ. κακώσεως) sur ce point. Ταὐτὰ ὁ αὐτὸς καὶ ἐν τόμ. Α' σ. 370.

θανον ὄν, πιστεύομεν δ' ὅτι πᾶς τις ἡδέως θὰ συμφωνήσῃ ἡμῖν περὶ τούτου, εὐθὺς ὡς συλλογισθῇ ὅτι, καὶ ἐν αὐταῖς ἔτι ταῖς πρὸς ὕδωρ δίκαις, ὁ τῶν ἀγορεύσεων κατὰ χρόνον προσδιορισμός, σκοπὸν εἶχεν οὐχ ἁπλῶς τὸν τῶν ἀντιδίκων περιορισμὸν ἐντὸς ὡρισμένων κατὰ δίκας χρονικῶν ὁρίων, ἀλλ'ἅμα, πλὴν τῆς μεταξὺ τούτων τηρήσεως τῆς ἰσότητος, καὶ τὴν τῶν δικαστῶν ἀντίστοιχον ὑποχρέωσιν ἵνα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁμοίως ἀμφοῖν ἀκροῶνται τῶν ἀντιδίκων (1). Κατ' ἀκολουθίαν, ἂν παραδεχώμεθα ὅτι ἐν ταῖς δῆθεν ἄνευ ὕδατος δίκαις ταύταις, πάντες οἱ κανόνες οὗτοι παρεβιάζοντο, ἀνάγκη ἔσται ἡμῖν ἵν' ὡσαύτως ὁμολογήσωμεν, ὅτι κατ' αὐτὰς τὸ τῶν ἀγορεύσεων μέτρον ἀεὶ ἐν τοῖς δικασταῖς ἦν, ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον συγχωροῦσι τὸν λόγον, καὶ δὴ τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῶν ἀντιδίκων, ἐφ' ὅσον δῆλον ὅτι ἐνόμιζον πρέπον ἢ καὶ ἁπλῶς ἠρέσκοντο ν' ἀκροῶνται ἐναλλὰξ ἀμφοτέρων ἢ καὶ τοῦ ἑτέρου μόνον αὐτῶν, μάλιστα τοῦ κατηγόρου. Ἀλλὰ τίς οὐκ εὐθὺς συνορᾷ τὸ ἄτοπον τῶν ὑποθέσεων τούτων; Πρὸς τίνα ποτὲ λόγον ὁ τῆς ἄκρας ἰσότητος φίλος Ἀθηναῖος νομοθέτης τηλικαύτην ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ ἀνισότητα;

Ἔπειτα, ἐάν τις μετ' ἐπιστάσεως ἀναγνῷ αὐτὰς ταύτας τὰς ἀνωτέρω παρατεθείσας λέξεις τοῦ Ἁρποκρατίωνος, ἐνθυμηθῇ δ' ὅτι διαρρήδην δηλοῖ οὗτος ὅτι ἔχει ὑπ' ὄψει τὸ ἀριστοτελικὸν σύγγραμμα, ἐν ᾧ βεβαίως οὐδεὶς περὶ δικῶν ἄνευ ὕδατος ἐγίγνετο λόγος (ἄλλως τε καὶ διότι ἀδιανόητος θ' ἀπέβαινεν ἡ ἀπορία τοῦ γραμματικοῦ), εὐθέως πεισθήσεται ὅτι αὐτὸς οὗτος, τὸ καθ' ἑαυτόν, ἀπεκρούσατο τὴν ἔννοιαν δικῶν ἄνευ ὕδατος, δι' ὃν ἀκριβῶς, εἰ καὶ λίαν συντόμως, ἐκτίθησι λόγον, διότι τουτέστιν ἠδυνάτει νὰ νοήσῃ πῶς, ἀφ' οὗ ἡ πᾶσα δικαστικὴ ἡμέρα ἦν διαμεμετρημένη, αἱ εἰς τὰ ἡλιαστικὰ δὲ δικαστήρια εἰσαγόμεναι γραφαὶ καὶ δίκαι, ἀπὸ τῆς ἐλαχίστης ἐν[τὸς χιλιῶν] (2) δραχμῶν ἀστικῆς δίκης μέχρι τῶν μεγίστων καὶ περὶ τῶν μεγίστων ἀγώνων, πᾶσαι πρὸς ὕδωρ ὡρισμένον ἐδικάζοντο, πῶς, λέγομεν, ἦν ποτε δυνατὸν νὰ συνέβαινεν, ὃ ὁ Ἰσαῖος ἐν τῷ κατ' Ἐλπαγόρου καὶ Δημοφάνους λόγῳ ἐφαίνετο λέγων, τουτέστιν ὁτὲ μὲν χωρὶς ὕδατος γίνεσθαι τοὺς ἀγῶνας, ὁτὲ δὲ πρὸς ὕδωρ.

(1) Ὅρ. ἀνωτ. σ. 13 σημ. 2.

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 35 Blass[4] Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΕ' σ. 27 σημ. 3.

Καὶ ἔχει πληρέστατα δίκαιον ν' ἀπορῇ ὁ Ἁρποκρατίων καὶ δὴ ἐμμέσως καὶ ν' ἀποκρούηται τὴν περὶ ὑπάρξεως δικῶν ἄνευ ὕδατος γνώμην, διότι, καθὰ νῦν μάλιστα ἐκ τοῦ ἀριστοτελικοῦ βιβλίου προκύπτει σαφέστατα, πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ δίκαι, αἱ εἰς τὰ ἡλιαστικὰ δικαστήρια εἰσαγόμεναι, αἵ τε ἴδιαι καὶ δημόσιαι, πᾶσαι, λέγομεν, πρὸς ὕδωρ ἀεὶ ἐδικάζοντο.

Ἐντεῦθεν ὅμως οὐδαμῶς ἕπεται ὅτι ἐν ἀμφιβόλῳ τιθέμεθα τὴν τοῦ Ἁρποκρατίωνος μαρτυρίαν. Τοὐναντίον, ἀνενδοιάστως πιστεύομεν ὅτι ὄντως ἀνέγνω ἐν τῷ τοῦ Ἰσαίου διειλημμένῳ λόγῳ ἃ λέγει ὅτι εἰς ἀπορίαν αὐτὸν ἐνέβαλον· ἡδέως ὅμως καὶ τῷ Λιψίῳ πειθόμεθα, μετὰ πλείστης ἀγχινοίας ἐκ τῆς τοῦ Ἁρποκρατίωνος ἐκφράσεως συναγαγόντι, ὅτι ὁ γραμματικὸς οὗτος περὶ δικῶν πρὸς ὕδωρ καὶ ἄνευ ὕδατος λέγων, τὰς αὐτὰς δίκας νοεῖ (1).

Τούτων οὕτως ἐχόντων εὔλογον ἡμῖν φαίνεται ἵνα εἰκάσωμεν ὅτι ὁ Ἰσαῖος ἐν τῷ κατ' Ἐλπαγόρου καὶ Δημοφάνους λόγῳ, οὐχὶ βεβαίως περὶ τῆς Ἡλιαίας ἢ τῶν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων ἐποιεῖτο τὸν λόγον, ἀλλὰ περὶ ἄλλων δικαστῶν ἢ δικαζόντων συνεδρίων οἵων δή ποτε, ὅτι δ' ὁ Ἁρποκρατίων μὴ νοήσας τὴν διάκρισιν ταύτην, περιῆλθεν εἰς ἣν ὁμολογεῖ εὔλογον ἀπορίαν. Ἴσως μάλιστα ἐν ἐκείνῳ τῷ λόγῳ παρεπονεῖτο ὁ λέγων ὅτι, ἐπειδὴ οὐδεὶς νόμιμος χρόνος ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων πρὸς ἀγόρευσιν ὥριστο, τούτου ἕνεκεν ἀναπολόγητος κατεδικάσθη.

Ἵνα δὲ μηδενὶ φανῶμεν εἰκῇ καὶ ἀμαρτύρως περὶ τούτων εἰκάζοντες, μνημονεύομεν ὡς ἐν παραδείγματι πρῶτον μὲν τοὺς δημοσίους ἢ κληρωτοὺς διαιτητάς (2), παρ' οἷς βεβαίως οὐδεμία ὕδατος χρῆσις ἐγίγνετο, ὧν ὅμως αἱ ἀποφάσεις εἰς ἔφεσιν (3) πρὸς τὴν ἡλιαίαν ὑπέκειντο, δεύτερον δὲ τὸ τῶν αὐτῶν δημ. διαιτητῶν συνέδριον (4), ὡσαύτως ἄνευ ὕδατος δικάζον τὰς κατὰ δημ. διαιτητῶν εἰσαγγελίας (5), οὗ δὲ συνεδρίου αἱ ἀποφάσεις ἐπίσης ἦσαν ἐφέσιμοι (6), τρί-

(1) Meier-Schömann-Lipsius *Att. Proc.* σημ. 458 ἐν σ. 928.
(2) Περὶ τούτων ἱκανῶς ἐκτενῶς διελάβομεν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 75 ἑπ.
(3) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 2.
(4) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 95 καὶ σημ. 4.
(5) Αὐτόθ. σ. 81.
(6) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 6-7.

τον δὲ καὶ μάλιστα τὰ ἐκ δημοτῶν ἑκάστοτε συγκροτούμενα δικαστήρια ἢ συνέδρια, δικάζοντα περὶ τῶν ὡς παρεγγράπτων κατηγορουμένων, καὶ ὧν αἱ κρίσεις διαψηφίσεις καλούμεναι(1), ὡσαύτως εἰς ἔφεσιν πρὸς τὴν ἡλιαίαν ὑπέκειντο (2). Οὐκ ἀπίθανον δ' ἡμῖν φαίνεται, εἰκάζουσιν ἐκ τῶν Λέξεων (3) ἐν αἷς ὁ Ἁρποκρατίων μνείαν ποιεῖται τοῦ διειλημμένου κατ' Ἐλπαγόρου καὶ Δημοφάνους λόγου τοῦ Ἰσαίου, ὅτι καὶ οὗτος ὁ λόγος ἦν ἔφεσις εἰς ἡλιαστ. δικαστήριον, ὑποκείμενον ἔχων τοιαύτην τινὰ διαψήφισιν.

Καὶ νῦν, νομίζομεν, σαφῶς νὰ νοηθῇ δύναται πῶς αἱ αὐταὶ δίκαι, ὁτὲ μὲν πρὸς ὕδωρ, ὁτὲ δὲ χωρὶς ὕδατος ἐδικάζοντο· ἡ διαφορὰ πᾶσα ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἔγκειται· ὥσπερ τὰ κοινὰ (4) ἢ ἡλιαστικὰ δικαστήρια ἀεὶ πρὸς ὕδωρ ἐδίκαζον, οὕτω τὰ μὴ τοιαῦτα ἤ, ὡς εἰπεῖν, εἰδικά, ἀεὶ χωρὶς ὕδατος ἔκρινον.

Ἀλλ' εἰς ταῦτα ἕν τι ἀντίκειται ἢ μᾶλλον, φαίνεται ὅτι ἀντίκει-

(1) Περὶ διαψηφίσεως καὶ διαψηφισμοῦ, ἃ δ' ὁ Ἀριστοτέλης φαίνεται διακρίνων, διελάβομεν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σ. 79 ἑπ. Ἔπ. Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 42. Πρβλ. Κεφ. 13. 5.

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 42· 1. Ἄξια δὲ παραθέσεως νομίζομεν καὶ τάδ' ἐκ τῆς Δημοσθ. π. Εὐβουλίδ. ἐφέσεως (§ 8 ἑπ.), ἐν οἷς ὁ λέγων, κατ' ἔφεσιν πρὸς ἡλιαστικὸν δικαστήριον ἀπολογούμενος, πικρῶς παραπονεῖται ὅτι ἐστερήθη πάσης ἀπολογίας: «Εὐβουλίδης γὰρ οὗτος ... τί ποιεῖ, πρῶτον μέν, ἐπειδὴ συνελέγησαν οἱ δημόται, κατέτριψε τὴν ἡμέραν δημηγορῶν καὶ ψηφίσματα γράφων ... ὅπως ὀψιαίτατα ἡ διαψήφισις ἡ περὶ ἐμοῦ γένοιτο ... ἠρξάμεθα δὲ τοῦ διαψηφίζεσθαι δείλης ὀψίας, ὥστε συνέβη, ἡνίκα τοὐμὸν ὄνομ' ἐκαλεῖτο, σκότος ἤδη εἶναι ... ἐπειδὴ δ' ἐκλήθη τοὐμὸν ὄνομα, ἀναπηδήσας οὗτος ἐβλασφήμει κατ' ἐμοῦ ταχὺ καὶ πολλὰ ... παρεκελεύετο δὲ τοῖς δημόταις ἀποψηφίζεσθαι. ἀξιοῦντος δέ μου ἀναβαλέσθαι εἰς τὴν ὑστεραίαν ... ἵνα τούτῳ τ' ἐξουσία γένοιτο ὁπόσα βούλοιτο κατηγορῆσαι ... ἐμοί τε ἐκγένοιτο ἀπολογήσασθαι ἐν ἅπασι τοῖς δημόταις καὶ τοὺς οἰκείους μάρτυρας παρασχέσθαι ... οὗτος ὧν μὲν ἐγὼ προυκαλούμην οὐδὲν ἐφρόντισε, τὴν δὲ ψῆφον εὐθὺς ἐδίδου τοῖς παροῦσι τῶν δημοτῶν, οὔτε ἀπολογίαν οὐδεμίαν ἐμοὶ δοὺς οὔτ' ἔλεγχον οὐδένα ἀκριβῆ ποιήσας κτὲ». Πρβλ. ἔτι § 16.

(3) Ὅρ. τὰς λλ. Ἰσοτελὴς καὶ Ἰσοτέλεια, Μετοίκιον, Πωληταὶ καὶ Πωλητήριον, Σύμβολα ἐν αἷς πάσαις μνημονεύεται ὁ λόγος οὗτος.

(4) Οὕτως ὀνομάζεται τὸ ἡλιαστ. δικαστήριον ἐν Κανταβριγ. Λεξ. λ. διαψήφισις. Ὡσαύτως ἔν τε Ἀνεκδ. Βεκκ. σ. 186. 10 καὶ ἐν τῷ Περὶ μεθόδ. δεινότητος Γρηγορίου τοῦ Κορίνθου (Walz, Rhet. Gr. τόμ.7 σ.1119. 20): «εἰ δ' ὁ ἀποψηφισθεὶς ἀπὸ τῶν δήμων εἰς τὸ κοινὸν δικαστήριον μετετίθετο, ἐφιέναι ἐλέγετο, καὶ ἡ μετάθεσις ἔφεσις ὠνομάζετο». Πρβλ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σ. 82.

ται, ὃ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἤδη παρέθεμεν ἐκ τοῦ Ἁρποκρατίωνος χωρίον, αἱ ἐν τέλει δῆλον ὅτι τῆς λ. κακώσεως λέξεις: ἦν δὲ καὶ ἄνευ ὕδατος. Πλὴν τοῦ Πετίτου, ἐσφαλμένον ὑπολαβόντος τὸ χωρίον, διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἐπιχειρήσαντος ἵνα διορθώσηται αὐτό (1), οὐ μόνον οἱ ἀρχαιότεροι ἑρμηνευταὶ πάντες, ἀπὸ τοῦ Μαουσσακίου (2) καὶ ἐφεξῆς εἰς τοῦτο ἐπίστευσαν, ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι ὡσαύτως, οἱ δὲ κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη τὰ περὶ τούτων πραγματευθέντες συγγραφεῖς (3), κατέληξαν εἰς τὸ δίδαγμα ὅτι αἱ γραφαὶ γονέων κακώσεως, ὀρφανῶν κακώσεως καὶ ἐπικλήρου κακώσεως, κατ' οὐσίαν πρὸς τὰς εἰσαγγελίας (4) ἀφομοιούμεναι, πᾶσαι ἄνευ ὕδατος ἐδικάζοντο, τοῦ κατηγόρου δυναμένου ἀεὶ ν' ἀναπτύσσῃ τὴν κατηγορίαν κατ' ἀρέσκειαν κτέ.

Σημειωτέον δ' ὅτι, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης (5) διαρρήδην διδάσκει, αἱ γραφαὶ αὗται πρὸς τὸν Ἄρχοντα ἐλαγχάνοντο, εἰσάγοντα αὐτὰς μετ' ἀνάκρισιν εἰς τὸ δικαστήριον, τὴν Ἡλιαίαν (6) τουτέστιν, ὅτι δ'οὐδὲν ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ κεῖται, ὑπεμφαῖνον οὐδὲ πόρρωθεν, ὅτι δῆθεν αἱ δίκαι αὗται ἐδικάζοντο ἄνευ ὕδατος, ἐν ᾧ, ἄν τι τοιοῦτον ἐξαιρετικὸν ὅλως συνέβαινεν, ὁ Ἀριστοτέλης κατ' οὐδένα τρόπον ἐδύνατο νὰ παραλίπῃ ἵνα δηλώσῃ καὶ τοῦτο. Προσθῶμεν δ' ὅτι οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀγῶνες οὗτοι ἦσαν τιμητοί, ὅτι δὲ τὸ τιμᾶν ὅ τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτεῖσαι μόνοις τοῖς δικασταῖς κατὰ τὸν νόμον φαίνεται ὅτι προσῆκε.

Τούτων ἕνεκα, προσέτι δὲ ἐπειδὴ καίπερ πολλὰ ζητήσαντες, οὔτε παρ' ἄλλου τινὸς νὰ διδαχθῶμεν ἐδυνήθημεν, οὔτε ἡμεῖς αὐτοὶ μελε-

(1) Comment. in Leg. Att. Lib. II. tit. IV σ. 241 ἑπ. Ὁ Πετίτος ἐκ τῆς δόξης ὁρμώμενος (ἣν δόξαν ἄλλως τε καὶ ἡμεῖς ἀνενδοιάστως συμμεριζόμεθα), ὅτι, ἀφ' οὗ ἡ γρ. γονέων κακώσεως ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ἦν ἀδύνατον ἄνευ ὕδατος νὰ ἐδικάζετο, τοιαύτην τινὰ ὑπετόπασεν, ἀλλ' ὅλως παράδοξον διόρθωσιν: ἦν δὲ καὶ ἂν ε' κ. ὕδατος: quin etiam erat quinque cotylarum aquae.

(2) Παρὰ Dindorf ἐν ἐκδ. Ἁρποκρατ. τόμ. Β' σ. 194.

(3) Beauchet ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Α' σ. 370 τόμ. Β' σ. 282.—G. Glotz ἐν Daremb.-Sagl. λ. κακώσεως γρ. σ. 795 ἑπ. Ὅρ. δὲ καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς.

(4) Οἱ αὐτοὶ αὐτόθ.—Περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς, διὰ τῆς ἑρμηνείας, ἐπεκτάσεως τοῦ Εἰσαγγελτ. νόμου εἰς τὰς δίκας ταύτας ὅρα Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σ. 113 ἑπ. ἐν Συμβολαῖς εἰς τὸ Ἀττ. Δίκαιον.

(5) Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 56. 6.

(6) Δημοσθ. π. Μακάρτ. § 75 (Νόμος).

τῶντες ν' ἀνεύρωμεν, εὔλογόν τινα καὶ πιθανὸν λόγον, εἴτε νομικὸν εἴτε ἱστορικόν, ὑπὲρ τῆς τοιαύτης δῆθεν ἐξαιρετικῆς διατάξεως περὶ τῶν διειλημμένων τριῶν περιπτώσεων τῆς γρ. κακώσεως, κατὰ δὲ πᾶσαν πιθανότητα οὐδ' ὑπάρχει τοιοῦτος, διὰ ταῦτα καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δυοῖν θάτερον, ἢ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον τοῦ Ἁρποκρατίωνος τυγχάνει ὂν ἐφθαρμένον ἤ, ὃ καὶ πολλῷ πιθανώτερον ἡμῖν φαίνεται ἁπλῶς ἐκ παρανοήσεως προύκυψε, τοῦ γραμματικοῦ συγχέαντος καὶ αὖθις τά τε δικαστήρια καὶ τὰ πράγματα.

Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτων διαλαβόντες, φέρε νῦν ἴδωμεν πῶς ἔχουσι τὰ κατὰ τὴν κλεψύδραν.

Η´

Περὶ τῆς δικαστικῆς Κλεψύδρας (1)

Ἐδείχθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ῥήτορος Ἀντιφῶντος ὑπῆρχον ἤδη εἰσηγμέναι αἱ προθεσμίαι τοῦ λόγου. Ἐν ᾧ δὲ παρὰ πρώτῳ τῷ Ἀνδοκίδῃ, πρὸς δήλωσιν τοῦ τῷ ῥήτορι προσμεμετρημένου χρόνου, ἀπαντᾷ ἡ τότε, ἀλλὰ βεβαίως καὶ πρότερον, συνήθης ἔκφρασις ἐν τῷ ἐμῷ λόγῳ (2), βαθμηδὸν ἄρχονται (3) εἰσαγόμεναι νέαι δικανικαὶ ῥήσεις, κοινόταται ἐπὶ Δημοσθένους καταστᾶσαι, ἐν αἷς δέ, κατά τινα συνεκδοχήν, ἐπειδὴ ὁ χρόνος διὰ τῆς ῥοῆς τοῦ ὕδατος ἐμετρεῖτο, ὕδωρ καταντᾷ νὰ καλῆται αὐτὸς οὗτος ὁ χρόνος·

(1) Περὶ κλεψύδρας, καθ' ὅσον γιγνώσκομεν, δύο μόναι μικραὶ πραγματεῖαι καὶ δὴ ἐπ' ἐσχάτων ἐγράφησαν παρ' ἡμῖν, ἡ μὲν ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Μαλτέζου ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι 1902 σ. 18 ἑπ., ἡ δ' ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Ν. Σβορώνου, Διευθυντοῦ τοῦ Ἀθήνησιν Ἐθν. Νομισμ. Μουσείου, ἐν τῷ περιοδ. συγγράμματι Παναθηναίοις τόμ. Γ' 1902 σ. 29. Ἄλλην περὶ κλεψύδρας πραγματείαν οὐδεμίαν κατωρθώσαμεν νὰ προμηθευθῶμεν.

(2) Ἀνδοκίδ. π. τ. Μυστηρ. § 26. 35. 55. Τῇ αὐτῇ ῥήσει ἐχρήσατο ὅ τε Λυσίας ἐν τῷ ὑ. Πολυστρ. § 11: ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ καὶ ὁ Αἰσχίν. ἐν τῷ π. Παραπρεσβ. § 59: ἐν τῷ ἐμῷ λόγῳ.

(3) Ἰσοκράτ. π. Καλλίμαχ. (πάντως πρὸ τοῦ 400 π. Χ.) § 51: οὐδ' ἂν δὶς τοσοῦτον ὕδωρ ἱκανὸν διηγήσασθαι γένοιτο.

οἷον ἐν τῷ ἐμῷ ὕδατι (1), ἐπὶ τοῦ ἐμοῦ ὕδατος (2), ἂν ἐγχωρῇ τὸ ὕδωρ (3) κτέ.

Κλεψύδρα δὲ λέγεται τὸ δι' οὗ ἐμετρεῖτο ὁ χρόνος δικαστικὸν σκεῦος (4).

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθην. Πολιτείᾳ (5) τὴν δικαστικὴν ἀττικὴν κλεψύδραν ὁρίζεται ὡς τι ἀγγεῖον ἢ σκεῦος, ἔκρουν αὐλίσκον ἔχον, εἰς ὃ τὸ ὕδωρ ἐγχέουσι, πρὸς ὃ δεῖ λέγειν τὰς δίκας.

Ἀλλὰ τίς ἡ πρώτη ἢ κυρία ἔννοια τοῦ ὀνόματος κλεψύδρα; Διατί δ' οὕτως ἐκλήθη;

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ἐρώτημα, καὶ αὖθις διδάσκει ἡμᾶς ὁ Σταγι-

(1) Δημοσθ. π. τ. στεφ. § 139, π. τ. Παραπρεσδ. § 57, κ. Πολυκλέα § 2.

(2) Ὁ αὐτ. π. Εὐδουλίδ. § 61.

(3) Ὁ αὐτ. π. Λεωχάρ. § 45. Πρβλ. ἔτι τὰς ῥήσεις: ὀλίγον εἶναι τὸ ὕδωρ (Δημοσθ. κ. Βοιωτ. Α' § 38 — π. Σπουδ. § 30) οὐχ ἱκανὸν εἶναι τὸ ὕδωρ (Δημοσθ. κ. Στεφ. Α' § 47. 86 — κ. Κόνων. § 44 — π. Νικίστρ. § 3) κτλ. κτλ.

Καθὰ ὁ κ. Keil παρατηρεῖ (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 236) ἐν ᾧ παρὰ τῷ Λυσίᾳ ἐν μόνῳ τῷ κ. Παγκλ. λόγῳ (§ 4. 8. 11. 14. 15) καὶ παρὰ τῷ Ἰσαίῳ ἐν δυσὶ λόγοις, τῷ π. τ. Μενεκλ. κλήρ. § 34 καὶ τῷ π. τ. Πύρρ. κλήρ. § 12. 76 ἀπαντᾷ μόνον ἡ πρὸς τὸν ἐπὶ τὸ ὕδωρ πρόσκλησις: ἐπίλαβε τὸ ὕδωρ, τοὐναντίον, παρὰ τῷ Δημοσθένει ἥ τε ῥῆσις αὕτη καὶ αἱ πρὸς τὸ ὕδωρ καθόλου ἀναφοραί εἰσι συχνόταται.

Ἐπειδὴ δὲ περὶ τούτων ὁ λόγος, μνημονεύσωμεν καὶ ἑτέρας εἰκασίας τοῦ κ. Keil[1] (αὐτόθ. σ. 237), ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Πλάτων οὐδαμοῦ τῶν διαλόγων αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ ἐν Θεαιτήτῳ μόνῳ (201 Β: πρὸς ὕδωρ σμικρὸν διδάξαι ἱκανῶς τῶν γενομένων τὴν ἀλήθειαν καὶ 172 D: κατεπείγει γὰρ ὕδωρ ῥέον) μνείαν τοῦ ὕδατος ποιεῖται, ἐντεῦθεν εἰκάζοντος ὅτι τοῦτο ἴσως ἐγένετο, ἀκριβῶς διότι ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ, ὅτε δῆλα δὴ ὁ Θεαίτητος ἐγράφετο (περὶ τὸ 370/69 π. Χ.) συνέβη τις μεταβολὴ ἢ περιορισμὸς ἐν ταῖς προθεσμίαις τοῦ λόγου. Ἡμῖν πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ὁ Πλάτων ποιεῖται καὶ αὖθις ἀναφορὰν εἰς τὸ ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ (Κεφ. 27), πρότερον ἤδη συντεταγμένῃ, παράπονον τοῦ Σωκράτους, ὅτι οὐ πείθει τοὺς δικαστάς, ἐπειδὴ ὀλίγον χρόνον διελέχθησαν πρὸς ἀλλήλους. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Ἀπολογίας (Κεφ. 1), ἄν τις παραβάλῃ τὰ διαληφθέντα χωρία τοῦ Θεαιτήτου (172 καὶ 201) ῥᾳδίως πεισθήσεται, νομίζομεν, ὅτι ὁ Πλάτων πιθανώτατα εἶχεν ὑπ' ὄψει αὐτοὺς τοὺς ὑπὸ τοῦ Σωκράτους κατὰ τὴν ἀπολογίαν ὄντως ῥηθέντας λόγους καὶ τὴν δημοσίᾳ τότε ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου ἐξενεχθεῖσαν ὁμολογίαν ὅτι ἀτεχνῶς ξένως ἔχει τῆς ἐν τοῖς δικαστηρίοις λέξεως. Ἴσως μάλιστα καὶ διότι ἐχλευάσθη κατόπιν ὑπὸ τῶν κατηγόρων ὁ Σωκράτης ὡς περὶ τὰ δικανικὰ ἀδαέστατος, ἠναγκάσθη μετά τινος πικρίας νὰ παρατηρήσῃ ὁ Πλάτων ἐν τῷ Θεαιτήτῳ (172 C) ὡς εἰκότως οἱ ἐν ταῖς φιλοσοφίαις πολὺν χρόνον διατρίψαντες εἰς τὰ δικαστήρια ἰόντες γελοῖοι φαίνονται ῥήτορες.

(4) Πολυδεύκ. Η. 16, Ι. 61.

(5) Στήλ. 33 στίχ. 29 ἑπ.

ρίτης, ἔμμετρον ἀποσπασμάτιον τοῦ Ἐμπεδοκλέους παρατιθέμενος (1), ἐξ οὗ δὲ χωρίου ἀναντιλέκτως προκύπτει ὅτι ἡ κλεψύδρα, ἣν ὁ Ἐμπεδοκλῆς τοὐλάχιστον ἔχει ὑπ' ὄψει καὶ περὶ ἧς ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἀλλαχοῦ (2) πραγματεύεται, τὰ κατ' αὐτὴν διεξηγούμενος, ἦν ἀγγεῖον χαλκοῦν (ἀλλ' ὃ βεβαίως καὶ ἐκ πηλοῦ τότε ἐποίουν), ἔχον ἄνωθεν μὲν αὐλὸν μετὰ ὀπῆς μιᾶς ἐπ' αὐτοῦ, στόματος ἢ πορθμοῦ καλουμένης, κάτωθεν δὲ πυκνὰ τρυπήματα ἢ ἠθμόν, ταῖς κόραις δὲ μάλιστα πρὸς παιδιὰν χρήσιμον. Ὥστε ἡ ὑπὸ τοῦ Ἐμπεδοκλέους (3) περιγραφομένη κλεψύδρα, ἣ καὶ πρώτη τυγχάνει οὖσα γνωστὴ ἡμῖν ἱστορικῶς, οὐδὲν ἄλλο ἦν, ἀλλ' ἢ παίγνιον, παίγνιον ὅμως ἐπιστημονικόν, διὰ δὲ τοῦτο ἰδίας μνείας καὶ ἑρμηνείας ἀξιωθὲν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ φιλοσόφου (4).

(1) Ἀριστοτ. Περὶ Ἀναπνοῆς τόμ. Α' σ. 473 b: «Λέγει δὲ περὶ ἀναπνοῆς καὶ Ἐμπεδοκλῆς ... παρεικάζων τὸ συμβαῖνον ταῖς κλεψύδραις·

ὥσπερ ὅταν παῖς
κλεψύδρην παίζησι δι' εὐπετέος χαλκοῖο.
εὖτε μὲν αὐλοῦ πορθμὸν ἐπ' εὐειδεῖ χερὶ θεῖσα
εἰς ὕδατος βάπτησι τέρεν δέμας ἀργυφέοιο,
οὐδ' ὅγ' ἐς ἄγγοσδ' ὄμβρος ἐσέρχεται, ἀλλά μιν εἴργει
ἀέρος ὄγκος ἔσωθε πεσὼν ἐπὶ τρήματα πυκνά,
εἰσόκ' ἀποστεγάση πυκινὸν ῥόον· αὐτὰρ ἔπειτα
πνεύματος ἐλλείποντος ἐσέρχεται αἴσιμον ὕδωρ».

(2) Προβλήμ. ΙϚ' 8 σ. 914 ἐπ: «Τῶν περὶ τὴν κλεψύδραν συμβαινόντων το μὲν ὅλον ἔοικεν εἶναι αἴτιον καθάπερ Ἀναξαγόρας λέγει· ὁ γὰρ ἀὴρ ἐστιν αἴτιος ἐναπολαμβανόμενος ἐν αὐτῇ, τοῦ μὴ εἰσιέναι τὸ ὕδωρ ἐπιληφθέντος τοῦ αὐλοῦ ... κἂν γάρ τις αὐτὴν πλαγίαν ἐνῇ εἰς τὸ ὕδωρ, ἐπιλαβὼν τὸν αὐλόν, εἴσεισι τὸ ὕδωρ ... Πλαγίας μὲν οὖν βαφείσης τῆς κλεψύδρας, διὰ τῶν ἐναντίων τοῖς ἐν τῷ ὕδατι τρυπημάτων, ἐπ' εὐθείας μένων, ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἐξέρχεται, ὑποχωροῦντος δι' αὐτοῦ τὸ ὕδωρ εἰσέρχεται· ὀρθῆς δ' εἰς τὸ ὕδωρ βαφείσης τῆς κλεψύδρας, οὐ δυνάμενος πρὸς ὀρθὴν ὑποχωρεῖν, διὰ τὸ πεφράχθαι τὰ ἄνω, μένει περὶ τὰ πρῶτα τρυπήματα ... Σημεῖον δ' ἐστὶ τοῦ εἴργειν δύνασθαι τὸ ὕδωρ ἀκινητίζοντα τὸν ἀέρα τὸ ἐπ' αὐτῆς γινόμενον τῆς κλεψύδρας· ἐὰν γάρ τις αὐτῆς [[αὐτὴν]] τὴν κωδύαν ἐμπλήσας ὕδατος, ἐπιλαβὼν τὸν αὐλόν, καταστρέψῃ ἐπὶ τὸν αὐλόν, οὐ φέρεται τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ αὐλοῦ ἐπὶ τὸ στόμα· ἀνοιχθέντος δὲ τοῦ στόματος οὐκ εὐθὺς ἐκρεῖ κατὰ τὸν αὐλόν, ἀλλὰ μικροτέρῳ ὕστερον, ὡς οὐκ ὂν ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ αὐλοῦ, ἀλλ' ὕστερον διὰ τούτου φερόμενον ἀνοιχθέντος. Πλήρους τε καὶ ὀρθῆς οὔσης τῆς κλεψύδρας, ἀνοιχθέντος τοῦ αὐλοῦ, εὐθὺς ῥεῖ διὰ τοῦ ἠθμοῦ, διὰ τὸ ἐκείνου μὲν ἅπτεσθαι, τῶν δὲ ἄκρων τοῦ αὐλοῦ μὴ ἅπτεσθαι. Οὐκ εἰσέρχεται μὲν οὖν τὸ ὕδωρ κτέ.» Πρβλ. ἔτι Πρόβλ. Β' σ. 866 b.

(3) Λέγεται δ' οὗτος γεννηθεὶς περὶ τὸ 492 καὶ ἀκμάσας περὶ τὸ 445 π. Χ.

(4) Τοιαῦτ' ἀγγεῖα, ἀλλὰ πάντα πήλινα, περιεσώθησαν καὶ μέχρις ἡμῶν, περὶ δὲ

Ὡς πρὸς τὸ ἕτερον δ' ἐρώτημα, διατί τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγγεῖον

τούτων πραγματεύονται ὅ τε κ. Μαλτέζος καὶ ὁ κ. Σβορῶνος ἐν ταῖς ἀνωτέρω μνημονευθείαις διατριβαῖς αὐτῶν. Εἰσὶ δὲ τάδε κατὰ τοὺς συγγραφεῖς τούτους:

1. Τὸ ἐν Revue Archéolog. (1899, I. σ. 7) ὑπὸ Pottier περιγραφέν, ἐν Βοιωτίᾳ δ' εὑρεθέν, τοῦ ϛ' π. Χ. αἰῶνος, μετὰ παραστάσεων τοῦ Ἡρακλέους, τὸν λέοντα τῆς Νεμέας φονεύοντος, σχήματος ᾠοειδοῦς, ὕψ. 22 ὑφμ., ἐντελῶς κλειστὸν ἄνωθεν, ἔχον πυθμένα ἐπίπεδον διάτρητον ὑπὸ πυκνῶν τρυπημάτων, φέρον δ' ἄνωθεν καὶ ἑκατέρωθεν ἐπικεκολλημένον ἐπὶ τοῦ σώματος, ἐν εἴδει λαβῆς κυκλικῆς, αὐλὸν τετρυπημένον, συγκοινωνοῦντα ἔσωθεν μετὰ τοῦ ἀγγείου, καὶ ἔχοντα ἐν τῷ μέσῳ πρὸς τἄνω ὀπὴν μικράν, τουτέστι πορθμὸν κατ' Ἐμπεδοκλέα, ἢ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη στόμα. Εὕρηται δὲ τανῦν ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Λούβρου. Τοῦτο ὅ τε Pottier καὶ ὁ Clermont-Ganneau (αὐτόθ. σ. 323 ἑπ.) ὑπέλαβον ὡς σκεῦος πρὸς καταιονήσεις χρήσιμον (Σχ. 1).

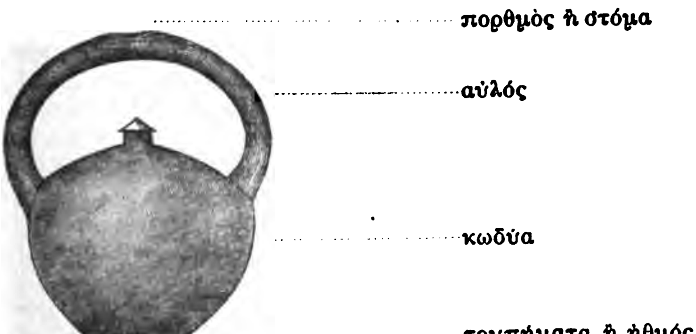

Σχ. 1.

2. Τὸ ἐν Mitheil. d. D. Inst (1897 σ. 387) ὑπὸ τοῦ Bulle περιγραφέν, ὃ δ' ἐν Ἐλευσῖνι εὑρεθὲν καὶ ἐν τῷ αὐτόθι Μουσείῳ κείμενον, ὁ Zahn (αὐτόθ. 1899 σ. 339) ἐκ τῶν τεμαχίων κρίνων, νομίζει ὅμοιον τῷ ἡγουμένῳ.

3. Ἕτερον, ὅμοιον τοῖς ἡγουμένοις, ὡσαύτως μετὰ παραστάσεων, εὑρεθὲν ἐν τάφῳ ἐν τῷ Καυκάσῳ, ὑπὸ τοῦ Kieseritzky δὲ περιγραφὲν ἐν Arch. Anzeiger (1899 σ. 57).

4. Ἄλλο, ὅμοιον ὡσαύτως, ἀλλ' ἄνευ παραστάσεων, ἐν Τανάγρᾳ εὑρεθέν, νῦν δὲ παρὰ τῷ ἐν Ἀθήναις ἀρχαιοπώλῃ κ. Παπαδήμᾳ εὑρισκόμενον, ὃ καὶ ἡμεῖς πρό τινων μηνῶν παρὰ τούτῳ εἴδομεν, ὕψ. 9, 4 ὑφμ., σὺν δὲ τῷ αὐλῷ ὕψ. 12, 6 ὑφμ., χωρητικότητος δὲ τῆς κωδύας, κατὰ τὸν κ. Μαλτέζον, 230 κ. ὑφμ. (Σχ. 2).

Σχ. 2.

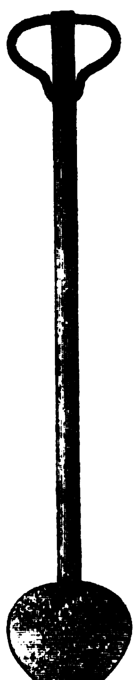
Κατὰ τὸν Zahn πάντα τἀγγεῖα ταῦτα ἐχρησίμευον πρὸς ἄντλησιν οἴνου, ἦσαν του-

ἐκλήθη κλεψύδρα, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, νομίζομεν, διδάσκει τὸν λόγον σαφῶς, διότι τουτέστιν, ἀντὶ τὸ ἀγγεῖον τοῦτο, ὥσπερ τὰ λοιπὰ πάντα, νὰ πληρῶται ἄνωθεν, τοὐναντίον ἐπληροῦτο δι' ἀπορροφήσεως κάτωθεν, οἱονεὶ κλέπτον ἢ λάθρᾳ ὑπεξαιρούμενον τὸ ὕδωρ (1).

Συγγενεῖς πρὸς τὰς κλεψύδρας ταύτας, χαλκᾶς ἢ πηλίνας, εὔλογον ἡμῖν φαίνεται νὰ θεωρήσωμεν, ἅτε δὴ ἐπὶ τῆς αὐτῆς στηριζομένους ἀρχῆς, τοὺς πάλαι (2) τε καὶ νῦν λεγομένους σίφωνας (3), δια-

τέστιν οἰνηρύσεις, τὴν γνώμην δὲ ταύτην καὶ ὁ κ. Μαλτέζος δέχεται, ὀρθότερόν πως ἴσως δοξάζων ὅτι ταῦτα «πρὸς διαφόρους χρήσεις, ἰδίως δ'ὡς οἰνηρύσεις» ἦσαν χρήσιμα.

Καθ'ἡμᾶς, τῆς μαρτυρίας μάλιστα τοῦ Ἐμπεδοκλέους ἐχομένους, ταῦτα ἦσαν παίγνια, οἷς ἀπώτατα παραπλήσιον εἶνε καὶ τὸ νῦν παρὰ τοῖς ἡμετέροις παιδίοις πρὸς παιδιὰν χρήσιμον ἀγγεῖον, τὸ καλούμενον κουκλουκιά, ἄνωθεν μὲν πληρούμενον ὕδατος (διὰ δὲ τοῦτο οὐδαμῶς δυνάμενον νὰ ὀνομασθῇ κλεψύδρα), ἔχον δὲ τὰ τρυπήματα οὐχὶ ἐν τῷ πυθμένι, ἀλλὰ πρὸς τἄνω, ἀκριβῶς ἐν τῇ βάσει τοῦ τραχήλου. Καὶ τούτου δὲ κενουμένου συμβαίνει ὡς ἐπὶ τῆς κλεψύδρας (Ἀριστοτ. Προβλ. Ϛ' 8) ὁ αὐτὸς ἐρυγμός, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα κου-κλου-κιά.

Σχ. 3.

(1) Διά τινα τοιοῦτον ἴσως λόγον ἥ τε ἐν Ἀθήναις ἐν τῇ Ἀκροπόλει πηγὴ καὶ ἡ ἐν Ἰθώμῃ Κλεψύδραι ὠνομάσθησαν, ὡς λάθρᾳ δῆθεν τὸ ὕδωρ ὑποκλέπτουσαι καὶ διὰ τούτου πληρούμεναι. Κατὰ τὸν Σχολ. Ἀριστοφ. Λυσιστρ. 913 οὕτως ἐκλήθη «διὰ τὸ ποτὲ μὲν πλημμυρεῖν, ποτὲ δὲ ἐνδεῖν». Πρβλ. αὐτ. Ὄρνιθ. 1694. Κατὰ δὲ τὸν Παυσανίαν (4, 33, 2) τὴν περὶ τῆς ἐν Ἰθώμῃ Κλεψύδρας παράδοσιν ἀναγράφοντα, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐτέθη «τῷ ὕδατι ἀπὸ τῶν Κουρήτων τῆς κλοπῆς».

(2) Ὅρ. λ. χ. Πολυδεύκ. Ϛ' 19, I. 75.

(3) Κατὰ τὴν τοῦ κ. Μαλτέζου (αὐτόθ. σ. 21) ὀρθὴν παρατήρησιν τοὺς σίφωνας τούτους, εὐθεῖς τε καὶ καμπύλους, πάντως θεωρητέον ὡς ἐπινοηθέντας πρὸ τῆς κλεψύδρας.

Ὁ κ. Μαλτέζος (αὐτ. σ. 18) περιγράφει καὶ ἕτερον ἀγγεῖον, ἀλλὰ τοῦτο χαλκοῦν, ὅλως δὲ κατὰ τὸ σχῆμα τῶν ἡγουμένων διάφορον, (καθ' ἡμᾶς δὲ καὶ κατὰ τὸν σκοπὸν) πρότερον ἤδη ὑπὸ τοῦ Zahn (ἔνθ' ἀνωτ.) περιγραφέν, συγκείμενον δὲ ἐκ κωδύας σχήματος ᾠοειδοῦς, μήκους 5, 5 ὑφμ., εἰς ἧς τὸ ὀξὺ ὑπάρχουσι πλείονα μικρὰ τρυπήματα, ἐπὶ δὲ τοῦ ἄνω μέρους, τοῦ πλατυτέρου, ὑπάρχει μεγάλη ὀπή, κλειομένη ἑρμητικῶς διὰ δίσκου φέροντος εὐθὺν αὐλόν, ὀκταγωνίου τομῆς, μήκους 25 ὑφμ. Περὶ δὲ τὸ ἄκρον τοῦ αὐλοῦ ὑπάρχουσι δύο πτερύγια χρησιμεύοντα ὡς λαβαὶ καὶ πρὸς ἀνάρτησιν τοῦ ὀργάνου. Ἡ χωρητικότης τοῦ ᾠοῦ εἶνε 73 κ. ὑφμ., τοῦ δὲ αὐλοῦ 4 κ. ὑφμ. Εὕρηται δὲ νῦν τὸ σκεῦος τοῦτο ἐν τῷ Ἀθήνησιν Ἐθν. Μουσείῳ (Σχ. 3).

Κατὰ τὸν κ. Μαλτέζον, ὑποβαλόντα εἰς χημικὴν ἐξέτασιν τὴν ἐντὸς τῆς κωδύας

φόρων σχημάτων καὶ κατασκευῆς, χρησίμους δ' ὄντας πρὸς τὸ ἀρύτεσθαι τὸν οἶνον, τὸ ἔλαιον ἢ πᾶν ἄλλο ὑγρόν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὑγρὸν διὰ τοῦ σίφωνος οἱονεὶ ὑποκλέπτεται, τούτῳ τῷ λόγῳ ὁ μὲν χαριέστατος Ἀριστοφάνης ἐπὶ οἴνου ἐχρήσατο, παρὰ τῶν καπήλων ἴσως παραλαβών, τῷ ῥ. σιφωνίζειν (1), πάντως παραστατικωτέρῳ ὄντι τοῦ ῥ. κλεψιποτεῖν (2), ἅτε δὴ ἐμφαίνοντι καὶ τὸν τρόπον δι' οὗ οἱ κλεψιποτοῦντες κρύφα τὸν οἶνον πορίζονται, ὁ δὲ νεώτερος ἕλλην, ἐναργῆ τὴν παράστασιν τοῦ πράγματος σῴζων, ἔτι καὶ νῦν ἐξακολουθεῖ κλέφτην (3) ὀνομάζων ἐν τῇ καθωμιλημένῃ τὸν σίφωνα, ᾧ

ὑπάρχουσαν σκωρίαν, ἐξ ἧς δ' ἐξετάσεως ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ὀξείδωσις τοῦ χαλκοῦ προῆλθεν ἐξ ἐλαίου, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγγεῖον προσῆκον εἶνε νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐλαιήρυσις. Καὶ ταῦτα μὲν βεβαίως οὕτως ἔχουσιν· οὐδαμῶς ὅμως δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν τῷ κ. Μαλτέζῳ τὸ σκεῦος τοῦτο συγχέοντι πρὸς τὴν παρὰ Πολυδεύκει (I. 92 πρβλ. 109) ἐλαιηρὰν ἐπίχυσιν, ἀγγεῖον «τῶν ἡδυσμάτων», κατὰ τὸν αὐτὸν γραμματικόν, ἣ δ' ἄλλως κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὐδὲν ἄλλο φαίνεται οὖσα ἢ τὸ νῦν ἐν τῇ καθωμιλημένῃ λεγόμενον λαδικόν, τουτέστιν ἀγγεῖον στενὸν καὶ μακρόν, μετὰ στενοῦ καὶ μακροῦ ἱκανῶς σωληνίσκου, δι' οὗ ἐκρεῖ κατὰ μικρὸν τὸ ἐν αὐτῷ ἔλαιον.

(1) Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 556:

ἐπεὶ τόδ' οὐκ εἴρηχ', ὁρᾷς, ὡς στλεγγίδας λαβοῦσαι
ἔπειτα σιφωνίζομεν τὸν οἶνον.

(2) Πολυδεύκ. ΣΤ. 20. Ἀνώνυμ. παρὰ Σουίδ. ἐν λ. κλεψιποτῶ: «Αὐτή γε μὴν κλεψιποτοῦσα και σωφρονοῦσα». Τὸ καθ' ἡμᾶς οὐδαμῶς δυνάμεθα νὰ πεισθῶμεν τῷ γραμματικῷ τούτῳ ἑρμηνεύοντι τὸ ἐν τῇ ῥήσει ταύτῃ ῥ. κλεψιποτῶ διὰ τοῦ: «φειδομένως πίνω καὶ φενακίζω τὸν συμπότην». Πρβλ. τὰ μτγν. κλεψιγαμέω - κλεψίγαμος - ία, κλεψικοίτης, κλεψιλογέω - κλεψίλογος (παρὰ Στ. Κουμανούδῃ ἐν Λεξ. Λέξ. Ἀθησαυρ. σ. 189 ἑπ.), κλεψίρρυτος, κλεψίτοκος, κλεψιφάγος κτέ.

(3) Ἡ λ κλέφτης (=κλέπτης) σῴζεται ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἐν Σμύρνῃ καὶ τοῖς περιχώροις, ἴσως δ' ἐπιχωριάζει καὶ ἀλλαχοῦ οἷον λ. χ. ἐν Σάμῳ, ὡς ἠκούσαμεν. Καλῶς δὲ γιγνώσκομεν, ἅτε δὴ ἰδόντες τὸ ἀρχαϊκὸν σκεῦος τοῦτο, ὅτι κατασκευάζεται ἐκ λευκοσιδήρου, ὃν κατὰ τὸ σχῆμα ὅμοιον τῷ εὐθὺς ἀνωτέρω περιγραφέντι ἀρχαίῳ (Σχ. 3), πλὴν ὅτι ἕνεκα τοῦ νῦν σχήματος καὶ τοῦ εἴδους τῶν οἰνοφόρων ἀγγείων (βαρελίων), ἀντὶ μικρῶν τρυπημάτων ἐν τῇ βάσει τῆς κωδύας, ἔχει ἐπὶ τοῦ κάτω μέρους αὐτῆς καὶ ἄλλον αὐλόν, ὃς καὶ μόνος βυθίζεται ἄνωθεν ἐν τῷ οἰνοφόρῳ ἀγγείῳ πρὸς ἄντλησιν, οὑτωσὶ τοῦ οἴνου συναγομένου δι' ἀπορροφήσεως ἐν τῇ κωδύᾳ, ἐχούσῃ ὡσαύτως σχῆμα ᾠοειδές. Τοιοῦτοι δὲ κλέφτες ἔτι καὶ νῦν εἰσιν ἐν χρήσει, ἰδίᾳ ἐν τοῖς χωρίοις.

Ἐν δὲ τῇ Κρήτῃ τῷ ὀνόματι κλέφτης σημαίνεται, ὡς διδάσκει ἡμᾶς ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκης, καλάμιον μήκους συνήθους μολυβδοκονδύλου, ἀλλ' οὐ στρογγύλον, ἐν τῇ

οἱ οἰνοπῶλαι μάλιστα χρῶνται εἴτε πρὸς μετάγγισιν οἴνου ἀπὸ ἀγγείου εἰς ἀγγεῖον, εἴτε καὶ ἁπλῶς πρὸς ἄντλησιν οἴνου, δοκιμῆς χάριν ἢ γεύσεως (1).

Φέρε νῦν ἐξετάσωμεν τίς ἡ τῆς δικαστ. κλεψύδρας σχέσις πρὸς τὰ ἤδη διειλημμένα σκεύη, ἐὰν ὄντως ὑπάρχῃ τοιαύτη, ὁποῖον δὲ τὸ σχῆμα αὐτῆς, καὶ διατί ἆρά γε οὕτως ἐκλήθη.

Ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἐμπεδοκλέους περιγραφομένη κλεψύδρα, ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐχρησίμευσέ ποτε ὡς σκεῦος δικαστικόν, πᾶς τις, νομίζομεν, ἀνενδοιάστως θὰ συνομολογήσῃ ἡμῖν, ἐὰν μόνον ἀναμνησθῇ ὅτι αὕτη ἐπληροῦτο μὲν κάτωθεν διὰ τῶν ἐν τῷ πυθμένι τρυπημάτων, ἐκενοῦτο δ' ὡσαύτως διὰ τῶν αὐτῶν, ὄντων πλειόνων, ὅτι δ' οὐδεὶς λόγος ὑπῆρχεν ἵνα ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ποιῆται χρῆσιν ἀθύρματος ἢ παιγνίου, καὶ δὴ οὕτω παιδαριωδῶς, πρὸς μέτρησιν τοῦ χρόνου ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Ἂν δὲ προσέτι λάβῃ ὑπ' ὄψιν τάς τε περὶ τοῦ σχήματος τῆς δικαστ. κλεψύδρας μαρτυρίας ἐνίων τῶν παλαιῶν γραμματικῶν καὶ τὰς περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ δικαστικοῦ τούτου σκεύους παρὰ τοῖς ῥήτορσιν ἀπαντώσας εἰδικὰς ῥήσεις: ἐγχεῖν, ἐξερᾶν τὸ ὕδωρ περὶ ὧν δὲ κατωτέρω λέγομεν, καὶ θ' ἀπορήσῃ ἴσως διὰ τὴν ἔτι καὶ νῦν ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν (2).

ὑφαντικῇ χρήσιμον, ὃ δὲ διὰ τῶν ὀδόντων τοῦ λεγομένου κτενιοῦ εἰσαγόμενον, χρησιμεύει πρὸς ἕλξιν τοῦ στήμονος εἰς τὸ ἀντίθετον μέρος, οἱονεὶ λάθρα αὐτὸν ὑπεξάγον.

(1) Πολυδεύκ. ΣΤ. 19: «καὶ σίφωνα μέν, ὅτῳ ἐγεύοντο, Ἱππῶναξ εἴρηκεν·

σίφωνι λεπτῷ τοὐπίθημα τετρήνας.

ὁ δ' Ἀριστοφάνης, ὡς μαρτυρεῖ ὁ αὐτὸς Πολυδεύκ. Ι. 75, σὺν τῷ σίφωνι κατέλεξε καὶ τὸ γευστήριον, οὐδὲν ἴσως διάφορον ἐκείνου ὄν:

τρέχ' ἐς τὸν οἶνον ἀμφορέα κενὸν λαβὼν
τῶν ἔνδοθεν καὶ βύσμα καὶ γευστήριον.

(2) Οὕτω λ. χ. ἐν Daremb.-Sagl. *Dict. Antiqu.* (1897) λ. *Horologium* σ. 261 b διδάσκεται: Ce récipient (la clepsydre), quel qu'il fût, était percé à sa partie inférieure d' un ou de plusieurs petits trous; il était placé sur un trépied, et un autre récipient recevait au-dessous le liquide qui s'écoulait. On ouvrait ou l'on bouchait avec des tampons de cire les trous d'échappement etc. Ὁ Σμίθ, ἐν Λεξ. Ἀρχ. (μεταφρ. Τζιδανοπούλου) λ. ὡρολόγια σ. 1022, ἄλλα πάλιν διδάσκει: «Ἦτο δὲ αὕτη (ἡ κλεψ.) τὸ πρῶτον ἁπλῆ φιάλη, ἔχουσα ἐν τῷ πυθμένι αὐτῆς διάφορα τρυπήματα, δι' ὧν τὸ ἐν αὐτῇ περιεχόμενον ὕδωρ κατέπιπτε τρόπον τινὰ λάθρᾳ. Τὴν κλεψ. μετεχειρίζοντο κυρίως πρὸς καταμέτρησιν τοῦ

Ἐντεῦθεν ὅμως οὐδαμῶς ἕπεται ὅτι οὐδεμία ὑπῆρχε σχέσις μεταξὺ τῆς τοῦ Ἐμπεδοκλέους κλεψύδρας καὶ τῆς δικαστικῆς· διότι ἄλλως μένει μὲν ὅλως ἀκατανόητος ἡ ταυτότης τοῦ ὀνόματος, καὶ δὴ καὶ ὁ λόγος δι' ὃν τὸ δικαστ. σκεῦος ὠνομάσθη κλεψύδρα, δὲν ἐξηγεῖται δὲ οὐδ' ἡ χρῆσις τοῦ τε κοινοῦ ἀμφοτέροις ὀνόματος αὐλοῦ καὶ τῆς ὡσαύτως ἐπ' ἀμφοτέρων κοινῇ χρήσεως τῆς φράσεως ἐπιλαμβάνειν τὸν αὐλὸν ἢ τὸν αὐλίσκον (1).

Πρὸς τῷ ἐν τοῖς πρόσθεν ἤδη παρατεθέντι ἀριστοτελικῷ ὁρισμῷ (2) τῆς δικαστ. κλεψύδρας, ἐφ' οὗ δὲ καὶ κυρίως ὀφείλομεν νὰ στηριζώμεθα, εὔλογον εἶνε ἵν' ὡσαύτως ἔχωμεν ὑπ' ὄψει καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν γραμματικῶν. Κατὰ τούτους λοιπὸν ἡ κλεψύδρα ἀγγεῖον ἦν μικροτάτην ὀπὴν ἔχον περὶ τὸν πυθμένα, ὅπερ ἐν τῷ δικαστηρίῳ μεστὸν ὕδατος ἐτίθετο καὶ πρὸς ὃ ἔλεγον οἱ ῥήτορες (3). Οὐδείς, πιστεύομεν, θ' ἀντείπῃ ἡμῖν ἀποφαινομένοις, ὅτι ὁ

χρόνου, ὃν παρεχώρουν εἰς τοὺς ὁμιλοῦντας ἐνώπιον τῶν ἐν Ἀθήναις δικαστηρίων... Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοφάνους ἦτο κοινὴ ἡ κλεψύδρα αὕτη κτλ.». Ὡσαύτως ἐν τῷ ἄλλως καλλίστῳ καὶ χρησιμωτάτῳ Ἐγκυκλοπ. Λεξικῷ τῶν Μπαρτ καὶ Χιρστ (1894) τόμ. Δ' σ. 698 λ. κλεψύδρα κεῖται: «ἀμφορεὺς πληρούμενος δι' ὡρισμένου ποσοῦ ὕδατος, κάτω δὲ φέρων τρυπήματα δ' ὧν ἐξέρρεε τὸ ὕδωρ ἐν ὡρισμένῳ διαστήματι καιροῦ. Ἐχρησίμευεν ἐν Ἀθήναις ὡς μέτρον τοῦ χρόνου κυρίως εἰς τὰς δίκας κτέ.» Ὁ δὲ μακαρίτης Α. Α. Ῥαγκαβῆς ἐν τῷ Λεξ. Ἑλλ. Ἀρχαιολ. σ. 501 ὡς ἑξῆς περιγράφει τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος κλεψύδραν: «ἀμφορεύς, δι' οὗ, ἔχοντος αὐλόν (τράχηλον) μετὰ πώματος, καὶ προσέτι τρυπήματα καὶ ἠθμόν, τὸ ὕδωρ ἐξέρρει βραδέως καὶ εἰς χρόνον μεμετρημένον. Ἐγίνετο δ' αὐτοῦ χρῆσις ἰδίως εἰς τὰ δικαστήρια κτλ.». Ὁ δὲ κ. Μαλτέζος (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 25), ἐπειδή, λέγει, ἡ μὲν ἀρχαιοτέρα κλεψύδρα (οὕτω δ' ὀνομάζει τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰκονισθέντα ἀγγεῖα) ἀδύνατον ἦν νὰ πληρῶται ὕδατος δ' ἐγχύσεως ἄνωθεν διὰ τῆς ὀπῆς τοῦ αὐλοῦ, ὁ δ' Ἀριστοτέλης διαρρήδην διδάσκει ὅτι ἡ κλεψύδρα εἶχεν αὐλίσκον ἔκρουν, ἐνεφάνιζεν ἄρα «ἀνομοιότητά τινα πρὸς τὴν ἀρχαιοτέραν», πρὸς ἄρσιν τῆς δυσχερείας ταύτης καταφεύγει εἰς τάςδε τὰς δύο ὑποθέσεις, ἐξ ὧν τὴν δευτέραν ἀσπάζεται: ἢ α' «ἡ δικαστ. κλεψύδρα... ἦτο ἀγγεῖον, φέρον κάτωθι αὐλίσκον καὶ κλειόμενον ἄνωθεν δι' ἠθμοειδοῦς ἀγγείου, ἀποτελοῦντος σῶμα μετ' αὐτοῦ» ἢ β' «εἶχεν ἄνωθεν αὐλόν, ὡς ἡ κοινὴ τοιαύτη, κάτωθι δὲ αὐλίσκον ἔκρουν ἀντὶ ἠθμοῦ ἔκρου, ἠδύνατο δὲ νὰ πληρῶται δι' ἰδίας εὐρείας ὀπῆς κλειομένης εἶτα διὰ πώματος. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ μορφῇ, ὁ ἐφ' ὕδωρ ἐπιλαμβάνει οὐχὶ τὸν ἔκρουν αὐλόν, ἀλλὰ τὸν ἀνώτερον πρὸς ἐπίσχεσιν τοῦ ὕδατος διὰ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως».

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 36, στηλ. 34 στίχ. 1 καὶ 4-5. — Προβλημ. ΙϚ'. 8 πρβλ. Προβλημ. Β'.

(2) Ὅρ. ἀνωτέρ. σ. 53.

(3) Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 693· ταὐτὰ δ' ἐπὶ λέξει παρά τε Σουΐδ. ἐν λ. κλεψύ-

ὁρισμὸς οὗτος, καίπερ ὅλως ἰδιωτικὸς ὤν, κατ' οὐδὲν ὅμως ἀντίκειται τῷ ἐπιστημονικωτάτῳ ὁρισμῷ τοῦ Ἀριστοτέλους, βουληθέντος ἵνα πολλὰ καὶ συγχρόνως διδάξῃ ἡμᾶς ἐν ὀλίγοις. Τοὐναντίον μάλιστα ὑπὸ τούτου προσδιδασκόμεθα ὅτι ὁ ἔκρους αὐλίσκος ἔρρει διὰ μικροτάτης ὀπῆς κατεσκευασμένης περὶ τὸν πυθμένα τοῦ ἀγγείου· τοῦτο δ' ἔχει τινὰ σημασίαν.

δρα καὶ παρὰ τῷ Σχολ. Αἰσχίν. κ. Κτησιφ. § 198. Κεῖται δὲ παρὰ τῷ αὐτῷ Σχολ. Ἀριστοφ. Σφηξ. 93 καὶ τόδε τὸ σχόλιον: «κλεψύδρα γὰρ ἀγγεῖον τετρημένον, ἐν ᾧ ὕδωρ ἔβαλλον καὶ εἴων ῥεῖν ἄχρι (γρ. ἴσως: ἀπό) τινος ὀπῆς, καὶ οὕτως ἔπαυον τὸν ῥήτορα κτέ.».

Ἀνακριβὲς εἶνε τὸ κατ' ἐνίους τῶν γραμματικῶν (Ἡσύχ. Σουΐδ. ἐν λ. κλεψύδρα: «καὶ δικαστήριον ἡ κλεψύδρα») ὑπὸ τῶν νεωτέρων πλασθὲν δίδαγμα, ὅτι διὰ τὴν ἐν τοῖς δικαστηρίοις συχνὴν χρῆσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος δικαστ. σκεύους, αὐτὸ δῆθεν τὸ δικαστήριον κατήντησε νὰ καλῆται κλεψύδρα. Ἐπειδὴ ἔν τε τοῖς Ἀχαρν. 693 καὶ τοῖς Σφηξ. 93 παίζων ὁ ποιητὴς εἶπε κατὰ μεταφοράν: ἀπολέσαι πολιὸν ἄνδρα περὶ κλεψύδραν καὶ ὁ νοῦς πέτεται τὴν νύκτα περὶ τὴν κλεψύδραν, διὰ τούτων βεβαίως νοῶν τὸ δικαστήριον, τούτου ἕνεκα οἱ σχολιασταὶ ἐποιήσαντο κατὰ χώραν τὴν προσήκουσαν περὶ τούτου παρατήρησιν (Σχολ. Ἀριστοφ. Σφηκ. 93, Ἀχαρν. 693) ἐκ δὲ τῶν λεξικογράφων, οἱ ἀμελέστερον τὰ τοιαῦτα καταλέγοντες, καὶ προσέγραψαν ὡς ἰδίαν δῆθεν σημασίαν τῆς λ. κλεψύδρα. Ὁ Ἀριστοφάνης, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ἐν Σφηξ. 320 ἑπ., ἀπὸ μέρους τὸ δικαστήριον ὑπεσήμηνε: βούλομαί γε πάλαι μεθ' ὑμῶν ἐλθὼν ἐπὶ τοὺς καδίσκους κακόν τι ποιῆσαι· ἀλλ' οὐδενὶ ἐπῆλθεν ἵνα συναγάγῃ ἐντεῦθεν ὅτι τὸ δικαστήριον ἐκαλεῖτο δῆθεν καὶ καδίσκοι (Πρβλ. Σχολ. Ἀριστοφ. Σφηκ. 321).

Ὡσαύτως ἀνάληθες εἶνε καὶ τὸ κατακόρως ἔτι καὶ νῦν διδασκόμενον, ὅτι δῆθεν ἡ δικαστ. κλεψύδρα ἐκαλεῖτο καὶ ἀνάγκη. Προύκυψε δὲ καὶ τοῦτο τὸ δίδαγμα, ὑπὸ πρώτου, νομίζομεν, τοῦ Μαουσσακίου ἐξενεχθὲν (παρὰ Dindorf. ἐν ἐκδ. Ἁρποκρατ. τόμ. Β' σ. 193) τοῦτο μὲν καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ Ἡσυχίου λέγοντος ἐν λ ἀνάγκη: ἡ δικαστικὴ κλεψύδρα, τοῦτο δ' ἐκ τοῦ Πολυδεύκους (Η. 17), ἀορίστως καὶ διστακτικῶς παρατηροῦντος: «ἔνιοι δ' οἴονται καὶ ἀνάγκην σκεῦος εἶναι δικαστικόν, εἰπόντος Ἀριστοφάνους:

> οὐκ εἶ λαβὼν θύραζε τὰ ψηφίσματα
> καὶ τὴν ἀνάγκην ἐς κόρακας ἐντευθενί;»

Εἶνε δὲ περίεργον ὅτι πρὸς δικαιολογίαν τῆς πλημμελοῦς ὑπολήψεως ταύτης ἐπικαλοῦνται χωρία (λ. χ. Πλάτ. Θεαίτ. 172 E, Δημοσθ. π. Μακαρτ. § 8, π. Βοιωτ. Β' § 38, π. Σπουδ. § 30) ἐξ ὧν κατ' ἀλήθειαν οὐδὲν προκύπτει ὑπὲρ αὐτῆς. Πρβλ. Meier-Schömann-Lipsius *Att. Proc.* σ. 927 σημ. 455.

Παρὰ τῷ Σουΐδᾳ ἐν λ. Κλεψύδρα ὡσαύτως ἀναγιγνώσκεται: «καὶ ὄνομα ἑταίρας». Ὁ γραμματικὸς τὴν εἴδησιν ταύτην κατὰ πᾶσαν πιθανότητα παρέλαβε παρὰ τοῦ Δειπνοσοφιστοῦ ὧδε λέγοντος: «καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ ... δράματα ἀπὸ ἑταιρῶν ἔσχε τὰς ἐπιγραφάς, Θάλαττα Διοκλέους ... Εὐβούλου Κλεψύδρα. οὕτω δ' ἐκλήθη αὕτη ἡ ἑταίρα, ἐπειδὴ πρὸς κλεψύδραν συνουσίαζεν». (Ἀθήν. ΙΓ' σ. 567 D).

Τέλος χρησιμωτάτην εἴδησιν πρὸς κρείσσονα γνῶσιν τῆς ἀττικῆς δικαστικῆς κλεψύδρας πορίζει ἡμῖν ἐπιγραφή τις ἐξ Ἰασοῦ, ἐν ᾗ κεῖται: καὶ ταῖς [ἐκκλη]|σίαις ἐκτιθέναι ἅμα τῇ ἡμέρᾳ κεράμιον μετρητιαῖον | [ὕδατο]ς πλῆρες, τρύπημα ἔχον κυαμιαῖον, ἀπέχον ἀπὸ τῆς γῆς | [ἐ]φ' [ὅ]σον ποδῶν ἑπ[τ]ά· ἀφέσθαι δὲ τὸ ὕδωρ ἅμα τῷ ἡλίῳ [ἀν]|ατέ[λλ]οντι (1). Ὡς πᾶς τις παρατηρεῖ ἡ κλεψύδρα ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἁπλῶς καλεῖται κεράμιον, ἴσως διότι ἐστερεῖτο ἰδίου παρὰ τοῖς Ἰασεῦσιν ὀνόματος, καίτοι δ' ὁρίζεται ἡ χωρητικότης τοῦ ἀγγείου, δηλουμένου ὅτι τοῦτο εἶνε μετρητιαῖον (2), ὅμως προστίθεται καὶ τὸ μέγεθος τοῦ τρυπή-

(1) Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην πρῶτος ἐξέδωκεν ὁ Haussoullier τῷ 1884 (BCH. VIII σ. 218 ἑπ.) μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Hicks τῷ 1887 (Journ. of Hell. Stud. VIII σ. 103 ἑπ. 116 ἑπ.) κατὰ νεώτερον τοῦ Paton ἀντίγραφον, τελευταῖος δ' ὁ Michel τῷ 1898 ἐν Rec. Inscript. Grecq. ὑπ' ἀρ. 466. Περὶ ταύτης, σπουδαιοτάτης οὔσης ὑπὸ νομικὴν καθόλου ἔποψιν, μέλλομεν ἄλλοτε σὺν Θεῷ νὰ διαλάβωμεν εἰδικώτερον· ἀπὸ τοῦδε ὅμως παρατηροῦμεν ὅτι, ἡμῖν τοὐλάχιστον, φαίνεται πολλῷ προγενεστέρα τοῦ ἔτους 168 π. Χ., μεθ' ὃ τάσσει αὐτὴν κατ' εἰκασίαν ὁ Hicks (αὐτόθ. σ. 103, 110). Πλὴν τῶν γλωσσικῶν τεκμηρίων, δι' ἃ προσῆκον εἶνε ἵν' ἀναγάγωμεν ταύτην εἰς τὸ τέλος τοῦ Δ' αἰῶνος ἤ, τοὐλάχιστον, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χ.,τοσαῦται λεξικαὶ ὁμοιότητες ἐν αὐτῇ ἀπαντῶσι πρὸς τὴν ἀριστοτελικὴν Ἀθην. Πολιτείαν, βεβαίως γεγραμμένην, ὡς πρὸς τοὺς νομικοὺς ὅρους, συμφώνως τοῖς τότ' ἐν Ἀθήναις ἰσχύουσι νόμοις, ὥστε καταντῶμεν καὶ νὰ εἰκάσωμεν ὅτι οἱ Ἰασεῖς ἐν τῇ συντάξει τοῦ ψηφίσματος τούτου εἶχον ὑπ' ὄψει τοὺς ἀττ. νόμους. Οὕτω λ. χ. πρὸς τὰ ἐν τῇ Ἰασικῇ ἐπιγραφῇ ἀναγιγνωσκόμενα: τρύπημα ἔχον — τοὺς νεωποίας καθῆσθαι — παρακεῖσθαι ἑκάστῳ κιβώτιον ... ἔχον — ἐπιγεγράφθω τῷ κιβωτίῳ τῆς φυλῆς τοὔνομα — διδότω ἕκαστος πεσσόν ... ἐπιγράψας τὸ αὑτοῦ ὄνομα πατρόθεν ... ὁ δὲ νεωποίης ἐμβαλλέτω εἰς το κιβώτιον κτλ. ἀντιστοιχοῦσι τἀριστοτελικά: ἐξεροῦσι ἐπι ἄβακα τρυπήματα ἔχοντα — οἷς ἀναγκαῖόν ἐστι καθῆσθαι — παράκειται δὲ τῷ ἄρχοντι κιβώτια... ἔχοντα — ἐπιγέγραπται δ' ἐπ' αὐτῶν (τῶν κιβ.) τὰ στοιχεῖα — ἔχει δ' ἕκαστος ... πινάκιον ... ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα τὸ ἑαυτοῦ πατρόθεν ... ὁ δὲ ἄρχων ... ἐνδάλλει τὸ πινάκιον αὐτοῦ εἰς τό κιβώτιον κτλ. Ὥστε καὶ διὰ ταῦτα λεκτέον ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη δὲν δύναται νὰ ᾖ πολλῷ μεταγενεστέρα τῶν μετὰ τὸν Ἀριστοτέλη χρόνων.

Ὡσαύτως παρατηροῦμεν ὅτι οἱ **πεσσοί**, ἐφ' ὧν ἕκαστος τῶν Ἰασέων ἐκκλησιαστῶν ἐπιγράφει τὸ αὑτοῦ ὄνομα πατρόθεν (βεβαίως δὲ καί τι ἄλλο, παραμένον ἔτι ἄγνωστον, διὰ τὴν φθορὰν τοῦ λίθου), εὔλογον ἴσως εἶνε νὰ σχετισθῶσι πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Fougères ἐν Μαντινείᾳ εὑρεθέντα πήλινα πινάκια (μᾶλλον πεσσούς) καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Καστριώτου ἐν τῇ Μεγάλῃ πόλει εὑρεθὲν πήλινον δισκάριον. Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 246 σημ. 2 καὶ τόμ. ΙΕ' σ. 164.

(2) Ὁ ἀττ. μετρητὴς ἦν ἴσος πρὸς 39 λιτρ. περίπου.

ματος, ὁριζομένου καὶ περὶ τούτου ὅτι εἶνε κυαμιαῖον (1). Ἐντεῦθεν εὔκολον ἀποβαίνει ἡμῖν νὰ ὁρίσωμεν τὰς δύο τοὐλάχιστον κυριωτάτας διαφορὰς μεταξὺ τῆς Ἰασικῆς κλεψύδρας καὶ τῆς ἀττικῆς· 1 ὅτι ἡ τῆς Ἰασοῦ λειτουργεῖ ἄνευ αὐλοῦ ἢ αὐλίσκου· τοιοῦτος τῷ ὄντι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ δὲν ἀναφέρεται· ἔπειτα ἡ ὅλη περιγραφὴ ἐμφαίνει μᾶλλον ὅτι τὸ σκεῦος τοῦτο ἦν ἐγχωρίου κατασκευῆς, καθόλου δ' εἰπεῖν τοῦ ἀττικοῦ ὑποδεέστερον· 2 ὅτι, ἐν ᾧ ὁ τῆς ἀττ. κλεψύδρας αὐλίσκος τὴν αὐτὴν ἀεὶ κατὰ τὸ ἄκρον ἔχει ὡρισμένην διάμετρον, μόνον δὲ τὸ ποσὸν τοῦ εἰς αὐτὴν ἐγχεομένου ὕδατος ἄλλοτε ἄλλως ὁρίζεται, κατὰ λόγον τοῦ τοῖς ἀντιδίκοις παρεχομένου χρόνου, τοὐναντίον, τὸ τῆς Ἰασικῆς κλεψύδρας τρύπημα, ὡς ὑπὸ τοῦ ψηφίσματος διδασκόμεθα, εἰδικῶς ὁρίζεται δι' αὐτοῦ ὡς κυαμιαῖον.

Ἀλλὰ καί τι ἕτερον ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης προσδιδασκόμεθα, ὅτι τουτέστιν, ὥσπερ ἐν Ἰασῷ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ δήμου, οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ καὶ δὴ καὶ ἐν Ἀθήναις ἡ κλεψύδρα ἐδύνατο νὰ ὑπῆρχε

(2) Ὥσπερ ἡ λ. μετρητιαῖον προφανῶς ἐμφαίνει μέτρον χωρητικότητος, ἴσον πρὸς μετρητὴν ἕνα, οὕτω βεβαίως καὶ ἡ λ. κυαμιαῖον προσῆκον εἶνε νὰ νοηθῇ ὡς δηλοῦσα μέτρον τι μήκους, προσδιορίζον τὴν διάμετρον τοῦ τρυπήματος. Ὅτι δὲ ὄντως οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα τεκμήριον τὰ μικρὸν κατωτέρω ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ, κατὰ τὴν τοῦ Hicks συμπλήρωσιν ἀναγιγνωσκόμενα: κιβώτιον ἐσφραγισμένον ὑπὸ τῶν προστατῶν, ἔχον | [ἕκαστον ε]ἰσ[βολὴν;] (ἀλλ' ἴσως βέλτιον: [ἄνωθεν ε]ἶσ[υδον]) μῆκος διδάκτυλον πλάτος [οὐ μείζονα; | κυά;]μου.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἰασεῦσι μέτρον τι μήκους, πιθανώτατα τὸ πάντων ἐλάχιστον, ὑποδιαίρεσίς τις τοῦ δακτύλου, ὡσαύτως ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ μνημονευομένου (διδάκτυλον), ὃ δ' ἐκαλεῖτο κύαμος.

Ἐὰν ἐγιγνώσκομεν τὸ μῆκος τοῦ μέτρου τούτου, ἀσφαλῶς θὰ ἐδυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν διὰ τῆς Ἰασικῆς ταύτης κλεψύδρας διάρκειαν τῆς ῥοῆς ἑνὸς μετρητοῦ ὕδατος. Ἡ τοῦ Haussoullier (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 220) γνώμη ὅτι τὸ τρύπημα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος κεραμίου ἦν grand comme une fève, ὅτι δὲ κατ' ἀκολουθίαν (αὐτόθ. σ. 221) un délai très-court a été fixé ... c'est le temps que 40 litres d'eau mettent à s'écouler d'un vase par un trou de la grandeur d'une fève, ἡμῖν τοὐλάχιστον, φαίνεται ὅλως δυσπαράδεκτος. Τῷ ὄντι, πλὴν ὅτι οἱ φυσικοὶ κύαμοι παρ' ἡμῖν εἰσὶ διαφόρου μεγέθους, ἄλλοι ἄλλων διπλάσιοι καὶ τριπλάσιοι, κατὰ λόγον τοῦ εἴδους ἢ τοῦ ποιοῦ αὐτῶν, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει οὐδαμῶς τῷ νομοθέτῃ ἐπετρέπετο ἵνα τοσοῦτον ἀορίστως καὶ αὐθαιρέτως προσδιορίσῃ τὴν διάμετρον τοῦ τρυπήματος, ἀλλὰ καθὰ καὶ διὰ προχείρου πειράματος ἐδυνήθημεν νὰ πεισθῶμεν ἡ δι' ὀπῆς ἴσης πρὸς συνήθη καὶ μέτριον κύαμον συνεχὴς ῥοὴ ἑνὸς μετρητοῦ ὕδατος ἐν οὑτωσὶν ἐλαχίστῳ χρόνῳ τελεῖται, ὥστε καταντᾷ ὅλως ἀπίθανον ὅτι τοιαύτην τινὰ προθεσμίαν ἐδύνατο νὰ τάξῃ ὁ Ἰασεὺς νομοθέτης πρὸς τὰ ἐν τῷ ψηφίσματι διαλαμβανόμενα.

χρήσιμος καὶ πρὸς ἄλλας ἔτι χρείας, ὡς λ. χ. πρὸς ὁρισμὸν τοῦ χρόνου καθ' ὃν ὤφειλον οἱ ἡλιασταὶ νὰ προσέρχωνται πρὸς κλήρωσιν εἰς τὰ δικαστήρια, οὗ δὲ παρερχομένου, κατεβιβάζετο τὸ σημεῖον, ἀποκλειομένων οὕτω τῶν ὑστερούντων (1).

Καὶ νῦν εἶνε καιρὸς ἵν' ἔτι ἐγγύτερον ἐξετάσωμεν τὰ ἐν τῇ 'Αθην. Πολιτείᾳ (2) περὶ κλεψύδρας ἀριστοτελικὰ ῥήματα: εἰσὶ δὲ κλεψύδ[ραι] αὐλ[ίσκους] ἔχουσαι ἔκρους, εἰς ἃς τὸ ὕδ[ωρ] ἐνχέ[ουσι, πρὸ]ς ὃ δεῖ λέγειν τὰς δίκας (3).

'Ο μετ' ἐπιστάσεως διεξελθὼν τὰ ὑφ' ἡμῶν ἀνωτέρω περὶ τῆς τοῦ 'Εμπεδοκλέους κλεψύδρας διειλημμένα, καὶ ἐποιήσατο ἤδη, πιστεύομεν, καθ' ἑαυτὸν τὸν συλλογισμόν, ὅτι ὁ σοφώτατος Σταγιρίτης ἐπίτηδες οὕτω τὰς δικαστ. κλεψύδρας ὡρίσατο, ἵν' ἀκριβῶς ἀντιδιαστείλῃ πρὸς τὴν ἑτέραν κλεψύδραν, τὴν κοινὴν ἢ τὸ παίγνιον, περὶ ἧς ἤδη ἐν τοῖς παλαιοτέροις λόγοις διέλαβε, καὶ δὴ ἵνα δείξῃ ὅτι καίτοι ἀμφότεραι τὸ αὐτὸ ὄνομα ἔφερον, ὅμως ἡ μὲν εἶχεν αὐλὸν ἡ δ' αὐλίσκον, ὅτι δ' ὁ τῆς δικαστικῆς μὲν κλεψύδρας αὐλίσκος ἦν ἔκρους, χρήσιμος ἄρα πρὸς τὴν τοῦ ὕδατος ἐκροήν, καὶ κατ' ἀκολουθίαν διάφορος τοῦ τῆς ἑτέρας, κενουμένης διὰ τῶν ἐν τῷ πυθμένι τρυπημάτων, ὅτι δὲ τέλος ἐν ᾧ ἡ κλεψύδρα, τὸ παίγνιον, ἐπληροῦτο διὰ τῶν τρυπημάτων κάτωθεν, ἀποστεγαζομένου ἄνωθεν τοῦ στόμα-

(1) Ὁρ. 'Αθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 163-4. Σημεῖον ὡσαύτως καὶ πρὸς τὰς συναθροίσεις τῆς ἐκκλησίας ἐν 'Αθήναις ἀνεβιβάζετο ('Αριστοφ. Θεσμοφ. 277. Σουΐδ. ἐν λ. σημεῖον) καὶ πρὸς τὰς τῆς Βουλῆς συνεδρίας ('Ανδοκίδ. π. τ. Μυστηρ. § 36), χωρὶς ὅμως καὶ ν' ἀποκλείωνται οἱ ὑστεροῦντες τῶν βουλευτῶν.

(2) Στήλ. 33 στίχ. 29 ἑπ.

(3) Blass[4]. — 'Ο δὲ Kenyon οὑτωσὶν ἤδη ἀναγιγνώσκει τὸ χωρίον τοῦτο ἐν τῇ ἄρτι δημοσιευθείσῃ βερολινείῳ ἐκδόσει (Κεφ. 67 σελ. 78, 17 ἑπ.): εἰσὶ δὲ κλεψύδ[ραι] αὐλ[ίσκους] ἔχουσ[αι μι]κρούς, εἰς ἃς τὸ ὕδ[ω]ρ ἐγχέ[ουσι πρὸ]ς ὃ δεῖ [λ]έγειν τὰς δίκας. Καίτοι ἡ ἀνάγνωσις τῆς λ: μι]κρούς, ἀντὶ τοῦ ἔκρους, ὅπερ σαφῶς ἀνέγνω ὁ Blass[2], εἶτα δ' ἐβεβαίωσε καὶ ὁ Wilcken, παρεδέξαντο δὲ καὶ οἱ K. - W[3], οὐχ ὅλως ἀσυμβίβαστος τυγχάνει οὖσα πρὸς τἄνω ἐν τῷ κειμένῳ ὑφ' ἡμῶν ἤδη περὶ ἔκρου αὐλίσκου διειλημμένα, πιθανωτέραν ὅμως ὑπολαμβάνομεν τὴν τοῦ Βλασσίου ἀνάγνωσιν, νομίζοντες ὅτι περιλαμβάνεται μὲν ἐν τῇ καταλήξει αὐλ-ίσκοι ἔννοια τοῦ μικροί, οὐδεὶς δὲ λόγος ὑπάρχει, ἡμῖν τοὐλάχιστον γνωστός, ἵν' ὑποτιθῶμεν ὅτι ὁ 'Αριστοτέλης, ὁ ἀεὶ φειδωλότατος καὶ ἀκριβέστατος περὶ τὰς ἐκφράσεις αὐτοῦ ὤν, ἠθέλησε καὶ δι' ἰδίας λέξεως ἔτι ἐντονώτερον νὰ δηλώσῃ, ὅτι ὁ τῆς δικαστικῆς κλεψύδρας αὐλίσκος, ὃν οὕτω καλεῖ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν τῆς ἐμπεδοκλείου κλεψύδρας αὐλόν, οὐκ ἦν ἴσος ἐκείνῳ, ἀλλὰ μικρός.

τος τοῦ αὐλοῦ, τοὐναντίον, ἡ δικαστικὴ ἐπληροῦτο ἄνωθεν, ἐγχεομένου (1) εἰς αὐτὴν τοῦ προσήκοντος ὕδατος κατὰ δίκην. Ἀλλὰ πλὴν τούτων, καί τι ἄλλο ὑπάρχει ἐν τῇ ἀριστοτελικῇ ῥήσει ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι τουτέστιν ὁ φιλόσοφος ἐχρήσατο τῇ κατὰ πληθυντ. ἀριθμὸν ἐκφορᾷ: κλεψύδραι, βεβαίως ἵνα δηλώσῃ ὅτι οὐχὶ μία ἐν ἑκάστῳ τῷ δικαστηρίῳ ὑπῆρχε κλεψύδρα, ἀλλὰ πάντως πλείονες, τοσαῦται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὅσα τὰ τοῖς ἀντιδίκοις, κατὰ λόγον γραφῶν καὶ δικῶν, συμφώνως τῷ νόμῳ, χορηγούμενα διάφορα μέτρα ὕδατος. Διατί δὲ πλείονες, καὶ δὴ καθ' ἡμᾶς τοσαῦται, ὤφειλον ἀεὶ αἱ κλεψύδραι νὰ ὦσι, τοῦτο ῥηθήσεται ἐν τοῖς ἑξῆς.

(1) Ὅτι τὸ ὕδωρ ἐγχεῖται, ἄνωθεν δηλονότι διὰ τοῦ στομίου εἰς τὰς κλεψύδρας εἰσάγεται, πλὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, μαρτυροῦσι καὶ οἱ ῥήτορες. Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσβ. § 213: οὐδ' ἐγχεῖ ... ὕδωρ οὐδεὶς ἐμοί.—π. Μακάρτ. § 8: ἐξ ἀνάγκης γὰρ ἦν ... ἀμφορέα ἑκάστῳ ἐγχέαι. — Αἰσχίν. κ. Κτησιφ. § 197: ἐγχεῖται ... τὸ ὕδωρ κτέ. Κεῖται δὲ καὶ παρὰ Λουκιαν. Ἀλ. 24: ἤδη γὰρ ἐγκέχυται τὸ ὕδωρ — αὐτ. 28: ἔγχει τῷ ἀπολογουμένῳ — Δὶς Κατηγορ. 15: σὺ δὲ τὸ ὕδωρ ἔγχει κτλ.

Εἶνε δὲ καὶ τόδε ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι, ὥσπερ περὶ τοῦ ὕδατος λέγεται ὅτι ἐγχεῖται εἰς τὴν κλεψύδραν, οὕτω τούτου περισσεύοντος, διὰ δὲ τοῦτο οὐκέτι χρησίμου ὄντος, ὡσαύτως λέγεται ὅτι τὸ ὕδωρ ἐξερᾶται, οὐδαμόθεν βεβαίως ἄλλοθεν, ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ στόματος τῆς κλεψύδρας ἀναστρεφομένης. Ἐντεῦθεν τὸ παρὰ τῷ Δημοσθ. ὑ. Φορμ. § 62 καὶ π. Ναυσίμ. § 28 πρὸς ἐπίδειξιν παράγγελμα: ἐξέρα τὸ ὕδωρ.

Περὶ τοῦ ῥ. ἐξερᾶν σοφῶς καὶ κατὰ διέξοδον διέλαβεν ὁ σεβαστὸς Διδάσκαλος κ. Κόντος ἐν Λογίῳ Ἑρμεῖ τόμ. Ε' (Ἀθήνησι 1876) σ. 178 ἑπ. πρβλ. ἔτι σ. 90-93.

Ἀναγιγνώσκεται δὲ νῦν καὶ ἐν τῇ ἀριστοτελικῇ Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 35 στίχ. 23 ἑπ. (Kenyon ἐν ἀκαδημ. ἐκδ. Κεφ. 69 σελ. 81, 17): λαβόντες οἱ ὑπηρέται [τὸν ἀ]μφορέα τὸν κύριον ἐ[ξ]ερῶσιν ἐπὶ ἄβα[κα τρ]υπήματα ἔχοντα ὅ[σ]απερ εἰσὶν αἱ ψῆ[φ]οι κτέ. Πᾶς ὁ μετ' ἐπιστάσεως μελετήσας τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου, εὐθὺς συνορᾷ ὅτι οὗτος, «ἵνα μηδεμία κακουργία γίγνηται», καὶ ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ ἀπῄτησεν, οὐχὶ τὰς ψήφους ἐκ τοῦ ἀμφορέως νὰ **ἐξαιρῶσιν**, ἀλλὰ τοὐναντίον, τὸν ἀμφορέα ὁλόκληρον οἱ ὑπηρέται λαμβάνοντες καὶ φανερῶς τοῖς πᾶσι δεικνύντες καὶ ἀνατρέποντες, τοῦτον ἐπὶ τὸν ἄβακα νὰ **ἐξερῶσι.** Πρβλ. Ἀριστοφ. Σφηξ. 993.

Παράδοξον δ' ἀληθῶς ἡμῖν φαίνεται ὅτι, καίτοι ὁ Δοβραῖος πρῶτος (Adversar τόμ. Α' σ. 295) τὸ παρ' Ἰσαίῳ π. τ. Δικαιογ. κλ. § 17 πλημμελῶς κείμενον ἐξαιρεθεισῶν τῶν ψήφων κάλλιστα εἰς: ἐξεραθεισῶν διωρθώσατο, μετὰ δ' αὐτὸν καὶ ὁ Naber δὶς τὴν αὐτὴν παρατήρησιν οἴκοθεν ἐποιήσατο (Mnemos.1877 σ.405 καὶ 1879 σ.82), ὅμως ἔτι καὶ νῦν παροραται ἡ καλλίστη καὶ συμφανεστάτη διόρθωσις αὕτη. Ὅλως διάφορον εἶνε τὸ παρ' Ἰσοκράτ. ἐν Τραπεζ. § 33: Πυθόδωρον ... τίς οὐκ οἶδεν ... ἀνοίξαντα τὰς ὑδρίας καὶ τοὺς κριτὰς **ἐξελόντα,** ἔνθα τὸ ἐξαιρεῖν ἄριστα κεῖται, δηλοῦν ὅτι ὁ Πυθόδωρος, ὃς τὰς σεσημασμένας ὑδρίας «ὑπανοίγειν» ἐτόλμησεν, ὑπεξεῖλεν, ἔκλεψε δῆλον ὅτι τὰ ἐν αὐταῖς ὀνόματα τῶν κριτῶν.

Ἀλλ' ἐὰν ταῦτα οὕτως ἔχωσιν, ἡ δὲ κυρίως κλεψύδρα οὑτωσὶ διάφορος ἦν τῆς δικαστικῆς, διατί τότε αὕτη ὠνομάσθη κλεψύδρα (1); Τίς ἡ μεταξύ τούτων ἀναλογία ἢ σχέσις; Καὶ τέλος, ἵνα τὰ πολλὰ παραλίπωμεν, ὁποῖόν τι ἦν τὸ πολυθρύλητον τοῦτο δικαστικὸν σκεῦος τῶν Ἀθηναίων;

Τοιούτου οὔπω ἀνευρεθέντος, ἀνάγκη ἔσται ἡμῖν ἵνα δι' εἰκασιῶν καὶ συλλογισμῶν αὖθις ἀναζητήσωμεν τὴν λύσιν τοῦ ὑποκειμένου ἡμῖν προβλήματος. Λοιπόν, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἡ δικαστικὴ κλεψύδρα ἀγγεῖον ἦν σχήματος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑδρίας (2) ἢ ἀμφορέως (2), ὅτι δὲ τοῦτο ἄνωθεν πληρούμενον, ἐλειτούργει, οὐχὶ ὡς τὸ τῆς Ἰασοῦ κεράμιον, δι' ἀμέσου ἐκροῆς τοῦ ὕδατος ἔκ τινος τρυπήματος ἐν τοῖς κάτω, ἀλλὰ δι' ἔκρου αὐλίσκου, νομίζομεν ὅτι εἰκότως δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι κλεψύδρα ἐκλήθη αὐτοῦ τούτου ἀκριβῶς τοῦ αὐλίσκου ἕνεκα, οὕτω πως πλέον ὑπουργοῦντος, ὥστε δι' αὐτοῦ, ὡς διὰ σίφωνος, νὰ ὑποκλέπτηται μὲν κατὰ τὴν γνωστὴν ἤδη φυσικὴν ἀρχὴν τὸ ἐν τῷ ἀγγείῳ ὕδωρ, ἅμα δὲ ν' ἄγηται πρὸς ἔξοδον διὰ τῆς κατὰ τοὺς γραμματικοὺς μικροτάτης ὀπῆς περὶ τὸν πυθμένα.

Ἐπειδὴ δ' ὁ ἔκρους αὐλίσκος, τοῦτο μὲν πρὸς συγκράτησιν τοῦ εἰς τὴν κλεψύδραν ἐγκεχυμένου ὕδατος, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς ἐπίληψιν αὐτοῦ, τῆς ῥοῆς ἅπαξ ἀρξαμένης, ἔδει νὰ ἔχῃ κατὰ τὸ ἄκρον στρόφιγγά (3) τινα, οὗ ἑκατέρωθεν στρεφομένου ν' ἀφιῆται ἢ ἐπι-

(1) Ἐκ τῶν ἐν τοῖς πρόσθεν ἤδη εἰρημένων ψευδὴς ὡσαύτως ἐλέγχεται καὶ ἡ δόξα ὅτι κλεψύδρα ἐκαλεῖτο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος δικαστικὸν σκεῦος, διότι δῆθεν τὸ ἐν αὐτῇ ὕδωρ «κατέπιπτε τρόπον τινὰ λάθρᾳ». (Σμίθ, Λεξ. Ἀρχ. μτφρ. Τζιβανοπούλου λ ὡρολόγια σ.1022.—Grande Encyclop. λ. Clepsydre ἐκδ. νεωτάτη: «l'eau s'écoulait comme à la dérobée» καὶ ἄλλοι). Ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἀποδείκνυται ἡμαρτημένον τὸ δίδαγμα τοῦτο, διότι ὡς σαφῶς ἱκανῶς ὑποδηλοῦσιν αἱ νομικαὶ ῥήσεις: ἐπίλαβε τὸ ὕδωρ, ἐξέρα τὸ ὕδωρ, ὁ ῥήτωρ, ἵνα τοιαῦτά τινα παραγγέλλῃ, ἔδει νὰ βλέπῃ τὸ ὕδωρ ῥέον, καὶ δὴ κατὰ τρόπον τοῖς πᾶσι συμφανῆ, ὥστε μηδεὶς ν' ἀγνοῇ πότε τοῦτο ἀνηλώθη. Προσθῶμεν τέλος ὅτι καὶ ἐκ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης ἰασικῆς ἐπιγραφῆς μαρτυρεῖται, ὅτι ἡ κλεψύδρα ἐτίθετο ἐν τόπῳ περιφανεῖ, ὥστε πάντες νὰ βλέπωσι ῥέο· τὸ ὕδωρ· οὐδεμίαν ἄλλην ἔννοιαν δύναται νὰ ἔχῃ τὸ ῥ. ἐκτιθέναι ἐν τῇ ῥήσει: «καὶ ταῖς ἐκκλησίαις ἐκτιθέναι κεράμιον μετρητιαῖον κτέ.».

(2) καὶ (2) Σχολ. Λουκ. Ἀλ. (10. 28) ἐν ἐκδ. Jacobitz τόμ. Δ' σ. 94 καὶ 97.

(3) Πρβλ. Σχολ. Ἀριστ. Νεφ. 450 (Adn. in Schol. σ. 433 b): «Λέγεται δὲ στρόφιγξ τὸ τοῖς σωλῆσιν ἐμβαλλόμενον ὥστε τὴν τοῦ ὕδατος ἐπέχειν, ὅτε τις θελήσει, καὶ αὖ πάλιν ἀνιέναι φοράν». Τοῦτ' ἴσως τὸ τοῖς σωλῆσιν ἐμβαλλόμενον νοεῖ

λαμβάνηται τὸ ὕδωρ, τούτῳ τῷ λόγῳ εὔλογον ὡσαύτως νομίζομεν, ἵνα κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἄκρον τοῦ ἔκρου αὐλίσκου ὑποτιθῶμεν ὑπάρχοντα κρουνίσκον, ὑπὲρ οὗ ἄλλως μαρτυρεῖ καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Λουκιανοῦ, τίς οἶδε πόθεν ἢ παρὰ τίνος τὰ περὶ τούτου διδαχθείς· λέγει δὲ τάδε: «οἱ Ἀθήνησι δικασταὶ ... ὑδρίας ὕδατος ἐπλήρουν καὶ διά τινος διατρήματος παρεῖχον τῷ ὕδατι

Εἰκ. 4. Εἰκαζομένη δικαστικὴ κλεψύδρα.

ΑΒΓ αὐλίσκος ἔκρους — Δ στόμιον δι' οὗ ἐγχεῖται τὸ ὕδωρ — Ε κρουνίσκος καὶ στρόφιγξ.

καὶ ὁ Πολυδεύκης Ι. 61 λέγων: «καὶ ἠλίσκος ἐπικρούειν τὴν κλεψύδραν», δι' οὗ δῆλα δὴ ἐφράσσετο ἡ τῆς ἐξόδου τοῦ ὕδατος ὀπή. Πρβλ. Meier-Schömann-Lipsius *Att. Proc.* σ. 929 σημ. 461.

ἔκροιαν, καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἀφέσεως τοῦ κρουνίσκου ἐκέλευον τοὺς ῥήτορας λέγειν, ἄχρις ἂν τὸ πᾶν ἐκρυῇ» (1).

Καὶ ταῦτα μὲν καθ' ἡμᾶς ὡς πρός τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς δικαστικῆς κλεψύδρας. Τὸν ἐσωτερικὸν δὲ μηχανισμὸν αὐτῆς ἐπεξηγούμενοι, προστίθεμεν ὅτι, ἵν' αὕτη ἄρξηται ῥέουσα, ἐπάναγκες ἦν ἵνα τὸ εἰς αὐτὴν ἐγχεόμενον ὕδωρ καλύπτῃ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τοῦ αὐλίσκου (σχ. 4), τούτου δὲ τὸ μὲν ἕτερον σκέλος νὰ ἐφάπτηται ἀκριβῶς τοῦ ἔσω πυθμένος τοῦ ἀγγείου, ἀπορροφῶν μέχρι τελευταίας σταγόνος τὸ ἐν αὐτῷ ὕδωρ, τὸ δ' ἕτερον σκέλος νὰ ἐξέρχηται τοῦ ἀγγείου διὰ τῆς περὶ τὸν πυθμένα μικροτάτης ὀπῆς. Ἦν δὲ καὶ τοῦτο σαφής τις περιπλέον ἀπόδειξις ὅτι τὸ τῇ δεῖνι τῆς δεῖνος χωρητικότητος κλεψύδρᾳ, προσῆκον κατὰ τὸν νόμον ὕδωρ, πράγματι ἅπαν καὶ ἐνεχύθη εἰς αὐτήν (2).

(1) Ἐκδ. Jacobitz τόμ. Δ' σ. 94 πρβλ. ἔτι σ. 97. Ὁ Πολυδεύκης Ι. 61 ἐν τοῖς δικαστικοῖς σκεύεσιν, εὐθὺς μετὰ τὴν κλεψύδραν, καταλέγει καὶ τὸ λεγόμενον προχοίδιον, ὃ ὑπελήφθη ὡς μέρος τοῦ δικαστικοῦ σκεύους τούτου, καὶ δὴ τὸ δι' οὗ τὸ ὕδωρ ἐξέρρει (Meier-Schömann-Lipsius *Att. Proc.* σ. 929 σημ. 461). Ἡμεῖς ἐνδοιάζομεν ἵνα τὴν ἑρμηνείαν ταύτην παραδεξώμεθα, μὴ δυνάμενοι νὰ νοήσωμεν πῶς τὸ ὑποκοριστικὸν τοῦ πρόχους δύναται τοιαύτην τινὰ νὰ ἔχῃ ἔννοιαν. Ἔπειτα οὐδ' ἐκ τοῦ εἰρημένου χωρίου τοῦ Πολυδεύκους προκύπτει ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σκεῦος ἦν μέρος ἢ παράρτημα τῆς κλεψύδρας. Ἐὰν ὅμως ἡ εἰκασία αὕτη ἀποδειχθῇ ποτε ἀληθής, τότ' ἴσως εὔλογον ἔσται ἵν' εἰκάσῃ τις ὅτι τὸ προχοίδιον τοῦτο ἦν μικρός τις σωληνίσκος κινητός, τὴν αὐτὴν ἀεὶ ὡρισμένην διάμετρον ἔχων, τιθέμενος δ' ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἄκρῳ τοῦ ἔκρου αὐλίσκου πάσης κλεψύδρας, ὅπως κανονίζῃ κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον ἀεὶ τὸ ποσὸν τοῦ ἐκρέοντος ὕδατος·

(2) Σπεύδων τις ἴσως θὰ ἐπειρᾶτο ν' ἀντείπῃ ἡμῖν ὅτι οὐδὲν κωλύει ἀνυπερβλήτως, ἵνα τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος αὐλίσκον ὑποτιθῶμεν εὐθύν, τεθειμένον ἔσωθεν πρὸς τὴν ἐν τῷ πυθμένι ὀπὴν τοῦ ἀγγείου καὶ διὰ ταύτης ἐξερχόμενον, εἶτα δέ, οὐχὶ διὰ στρόφιγγος, ἀλλ' ἔξωθεν διὰ τοῦ δακτύλου ἐπιλαμβανόμενον ἢ καὶ κλειόμενον διὰ τοῦ κατὰ Πολυδεύκην ἠλίσκου. (Ὅρ. καὶ τὴν ἀμέσως ἡγουμένην σημείωσιν). Ἀλλ' ὁ μέλλων τοιαῦτά τινα ἡμῖν ν' ἀντιπαρατηρήσῃ, ἂν ὄντως ἐπέλθῃ τινὶ τοιαύτη σκέψις, φωραθήσεται ἐπιλαθόμενος ὅτι οὑτωσὶ νοουμένου τοῦ μηχανισμοῦ τῆς κλεψύδρας, ἐκλείπει μὲν ἡ ἔννοια τοῦ ὀνόματος, ἀναιρεῖται δὲ πᾶσα σχέσις καὶ ἀναλογία πρὸς τὴν ἀρχαιοτέραν κλεψύδραν, τὴν τοῦ Ἐμπεδοκλέους, μένουσι δ' ἀκατάληπτοι καὶ αἱ κοιναὶ ἀμφοτέραις ἐκφράσεις, περὶ ὧν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διελάβομεν.

Ἄλλοτε, πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Blass καὶ τοῦ Wilcken ἀναγνώσεως τῶν ἐν στήλ. 33 στίχ. 29 ἑπ. τοῦ ἀριστοτελικοῦ παπύρου, συνεχωρεῖτο ἔτι ὡς αὐλίσκος μὲν νὰ ὑπολαμβάνηται ὁ τράχηλος τῆς κλεψύδρας, δς καὶ ἐνομίζετο βραχύς, νὰ διδάσκηται δ' ὅτι ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἐπελάμβανε τὴν τοῦ ὕδατος ῥοὴν διὰ τοῦ δακτύλου, τιθεμένου δῆθεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑποτιθεμένου αὐλίσκου. Ἀλλὰ νῦν ὅτε πλέον ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ τῆς δικα-

Ἐπανειλημμένως ἄχρι τοῦδε παρετηρήσαμεν ὅτι μεγίστη ἦν ἡ πρόνοια τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου, μάλιστα κατὰ τοὺς ἀριστοτελικοὺς χρόνους, ὅπως προλαμβάνῃ πᾶσαν οἵαν δή ποτε κακουργίαν περὶ τὰ δικαστικὰ πράγματα, εἰδικώτερον δ' εἴδομεν (1) ὅτι, ὥσπερ οἱ ἐπὶ τὰς ψήφους τέτταρες, οὕτω καὶ ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἔσχατος ἀεὶ διεκληροῦτο ὑπὸ τῆς ἐφεστηκυίας ἀρχῆς, κατὰ τὴν ἑκάστοτε συγκρότησιν παντὸς ἡλιαστικοῦ δικαστηρίου, καὶ δὴ ὡς εἰπεῖν, μετὰ τὴν πλήρωσιν αὐτοῦ, εὐθὺς πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης, ἵνα, ὡς διαρρήδην αὖθις διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης, μηδεὶς παρασκευάζῃ μήτε τὸν ἐπὶ τὸ ὕδωρ μήτε τοὺς ἐπὶ τὰς ψήφους, μηδὲ γίγνηται περὶ ταῦτα κακουργία μηδεμία (2).

Ἀλλὰ τοῦτο καὶ μόνον δὲν ἤρκει· προσῆκον ἦν, σὺν τοῖς ἄλλοις, νὰ κανονισθῇ μὲν ἡ διὰ τῆς κλεψύδρας κανονικὴ ῥοὴ τοῦ ὕδατος, ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ, κατὰ λόγον ἀεὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ κατὰ τὸν νόμον χορηγητέου ὕδατος, εἶτα δὲ νὰ ληφθῇ ἡ προσήκουσα πρόνοια, ὥστε τὸ εἰς τὰς κλεψύδρας ἐγχεόμενον ὕδωρ νὰ ᾖ μὲν ἁγνὸν ἀεὶ καὶ ἀμιγές, ἅμα δὲ καὶ τῆς αὐτῆς, κατὰ τὸ δυνατόν, ἐν παντὶ χρόνῳ θερμοκρασίας· διότι ὑπὸ τούτους μόνον τοὺς ὅρους, ἄλλως τε καὶ τοῖς παλαιοῖς βεβαίως γνωστούς, ἦν δυνατὸν νὰ παρέχηται τοῖς ἀντιδίκοις ἀκριβῶς ὁ ὑπὸ τοῦ νόμου ὡρισμένος πρὸς ἀγόρευσιν χρόνος.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον:

Εἶνε τοῖς πᾶσι γνωστόν, ὅτι λόγῳ τοῦ νόμου τῆς βαρύτητος, τὸ εἴς τι ἀγγεῖον ἐγχεόμενον ὕδωρ, ἐκρέον κάτωθεν διὰ τρυπήματος ἢ σωληνίσκου, ὡρισμένην ἔχοντος διάμετρον, θὰ ἐκχυθῇ ἐν χρόνῳ μείζονι ἢ ἐλάσσονι, κατὰ λόγον τοῦ τε σχήματος καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ ἀγγείου, ἅμα δὲ καὶ ποσοῦ τοῦ εἰς αὐτὸ ἐγκεχυμένου ὕδατος. Ἐντεῦθεν σαφῶς ἕπεται ὅτι, ἵνα τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου κατὰ δίκας ἑκάστοτε χορηγούμενον δεῖνα ποσὸν ὕδατος, ᾖ πράγματι ἀνάλογον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ ποσοῦ τούτου παριστάμενον διάστημα χρόνου (πάντως κλάσμα τι, ὡς εἴρηται, τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας), ἐπάναγκες ἦν ἢ διαφόρου ἑκάστοτε, κατὰ τὸ ποσὸν τοῦ χορηγουμένου ὕδα-

στικῆς κλεψύδρας αὐλίσκος ἦν ἔκρους, διάφορος ἄρα τῆς τοῦ Ἐμπεδοκλέους, οὐδεὶς πιστεύομεν θὰ συνηγορήσῃ πλέον ὑπὲρ τῆς διειλημμένης διδασκαλίας.

(1) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 276.

(2) Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 12 ἐπ.

τος, κλεψύδρας χρῆσις νὰ γίγνηται, ἤ, ὅπερ ἥκιστα πιθανόν, ὁ ἔκρους αὐλίσκος, πρὸς τὴν αὐτὴν ἀεὶ κλεψύδραν μεθαρμοζόμενος, συνεχῶς νὰ ἐναλλάσσηται, ἀντικαθιστάμενος δι' ἑτέρου, μείζονος ἢ ἐλάσσονος διαμέτρου, κατὰ λόγον ἑκάστοτε τοῦ ποσοῦ τοῦ εἰς τὴν κλεψύδραν ἐγχεομένου ὕδατος. Ἡμῖν μόνη ἡ πρώτη ὑπόθεσις φαίνεται πιθανὴ οὖσα, ἄλλως δὲ καὶ καθόλου εἰπεῖν σύμφωνος τοῖς ἐν τοῖς πρόσθεν ἤδη περί τε τοῦ σχήματος καὶ τῆς κατασκευῆς τῆς κλεψύδρας διειλημμένοις. Ἐπειδὴ δ' ὡς ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης περὶ κλεψύδρας λέγων ἐχρήσατο τῇ κατὰ πληθ. ἀριθμὸν ἐκφορᾷ (: εἰσὶ δὲ κλεψύδραι κτέ.), τούτων πάντων ἕνεκα σχεδὸν εἰπεῖν μετὰ βεβαιότητος καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν ἑκάστῳ τῶν Ἀθήνησιν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων ὑπῆρχον πλείονες κλεψύδραι, τοσαῦται ὅσα κατὰ τὸν νόμον τὰ τοῖς ἀντιδίκοις χορηγούμενα διάφορα μέτρα ὕδατος, ὅτι δὲ αὗται οὑτωσὶν ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων κεκανονισμέναι καὶ δεδοκιμασμέναι, ὥστε οὐδεμία ἀμφιβολία κατελείπετο περὶ τῆς ἀκριβείας αὐτῶν. Ἴσως μάλιστα, πρὸς ἄρσιν πάσης ἀμφιβολίας τῶν δικαζομένων (διότι καὶ περὶ τούτου ἐμερίμνα ὁ νομοθέτης (1)) καὶ ἔξωθεν ἑκάστη κλεψύδρα ἦν ἐπιγεγραμμένη ὄνομά τι δηλοῦν τὴν χορητικότητα αὐτῆς οἷον δεκάχους, τρίχους κτλ. (2).

Ὡς πρὸς τὸ ἕτερον:

Ἀλλὰ τὸ ὕδωρ, διὰ τοῦ αὐλίσκου ἐκχεόμενον, ῥεῖ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ταχέως, κατὰ λόγον τῆς θερμοκρασίας αὐτοῦ (3). Πλὴν

(1) Οὕτω λ. χ. περὶ τῆς διαδόσεως τῶν ψήφων τοῖς δικασταῖς διαρρήδην διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης (Ἀθην. Πολ. στήλ. 34 στίχ. 30 ἑπ.) ὅτι οἱ ἐπὶ τὰς ψήφους λαχόντες παραδιδόασιν ἑκάστῳ δύο ψήφους «[φανερὰς ὁρᾶν τοῖς ἀντιδί]κο[ις, ἵνα μήτε πλή[ρεις μήτε τετρυπημένας] ἀμφ[ο]τέρας λαμβά[νωσιν».

(2) Πιθανὸν ὡσαύτως νομίζομεν ὅτι ἡ αὐτὴ ἑκάστοτε κλεψύδρα ἐχρησίμευεν ἀμφοτέροις τοῖς ἀντιδίκοις, ἀφ' οὗ ταὐτὸ μέτρον ὕδατος ἑκατέρῳ ἐδίδοτο· συνηγορεῖ δ' ἴσως τῇ εἰκασίᾳ ταύτῃ καὶ ἡ ῥῆσις ἐξέρα τὸ ὕδωρ, ἢ ἐμφαίνει μὲν βεβαίως κόμπον τινὰ μετ' ἐπιδεικτιάσεως τοῦ λέγοντος, ἀλλ' ὑποδηλοῖ ἅμα ὅτι πρέπον ἐνομίζετο ἵνα κενῶται ἑκάστοτε ἄνωθεν ἡ κλεψύδρα, ὅπως ἐγχέηται εἰς αὐτὴν καὶ τὸ τῷ ἀντιδίκῳ προσῆκον ὕδωρ.

(3) Τῆς τοῦ ὕδατος ἰδιότητος ταύτης, ὡς σημειοῦται ὁ Sandys (ἐν ἑρμ. ἐκδ. Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. σ. 245 ἐν ταῖς σημ.) εἶχον ἤδη γνῶσιν καὶ οἱ παλαιοί, εἰς ὧν τὰ βιβλία καὶ παραπέμπει. Παρατίθησι δ' ὁ σοφὸς Βρεττανὸς καὶ τὴν ἐπὶ πειραμάτων στηριζομένην γνώμην τοῦ Poiseuille (*Mém. de l'Institut,* X), καθ' ἣν ἡ ἀνύψωσις καθ' ἕνα βαθμὸν τοῦ ἑκατονταβάθμου ποιεῖ τὸ ὑδραυλικὸν ὡρολόγιον νὰ τρέχῃ δύο περίπου λεπτὰ ἐπὶ πλέον κατὰ τὴν ὥραν ἑκάστην.

δὲ τούτου, παντὶ συμφανὲς ὑπάρχει, ὅτι τὸ ὕδωρ καὶ ἄλλως δύναται νὰ καθιστῆται πυκνότερον, μεθ' ἑτέρων οὐσιῶν συναναμιγνύμενον, ὅτε ἡ ῥοὴ ἀποβαίνει ἔτι μᾶλλον βραδεῖα. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν πλημμελειῶν τούτων, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ τῆς δολίας νοθεύσεως τοῦ ὕδατος, βεβαίως δὲν ἤρκει ἡ προσοχὴ τοῦ ἐπὶ τὸ ὕδωρ, ὃν πολλὰ περὶ τὴν παρασκευὴν τοῦ εἰς τὸ ἀγγεῖον τοῦτο ἐγχεομένου ὕδατος ἐδύναντο νὰ διαλάθωσιν. Ἔπειτα ἀναμφίλεκτον φαίνεται ὂν ὅτι οἱ παλαιοὶ εἶχον μὲν γνῶσιν τῆς εἰρημένης ἰδιότητος τοῦ ὕδατος, οὐδαμῶς δ' ἐδύναντο ν' ἀγνοῶσι καὶ τὰς ἐνδεχομένας νοθεύσεις αὐτοῦ. Πῶς ὅμως πάντα ταῦτα προυλάμβανον; Ἐστερημένοι ἀμέσων εἰδήσεων, ὀφείλομεν καὶ αὖθις νὰ καταφύγωμεν εἰς εἰκασίας. Συλλογιζόμεθα δ' ὡς ἑξῆς· ὑποτιθεμένου ὅτι ὁρίζεται κρήνη τις, πρὸς ἣν ὑπογείως καὶ προσηκόντως νὰ διοχετεύηται τὸ κατάλληλον ὕδωρ, ὅτι δὲ αὕτη, παρὰ τὰ δικαστήρια ἱδρυμένη, χρησιμεύει ὅπως ἀποκλειστικῶς καὶ ἀμέσως ἐξ αὐτῆς πληρῶνται ἀεὶ αἱ κλεψύδραι, τὰ πολλὰ τοὐλάχιστον τῶν διαληφθέντων ἀτοπημάτων ἐδύναντο νὰ ἐκλίπωσιν. Ἀλλ' ὑπῆρχεν ἆρά γε κρήνη τοιαύτη; Καθ' ἡμᾶς οὐδαμῶς εἶνε ἀπίθανον ὅτι ὑπῆρχε, νομίζομεν δ' ὅτι ἀκριβῶς ταύτην νοεῖ ὁ Πολυδεύκης, αὐταῖς λέξεσι λέγων ἐν Η 113: «καὶ λέων δέ τις ἐκαλεῖτο κρηνοφύλαξ, χαλκοῦ πεποιημένος ἐπὶ κρήνης τινός, δι' οὗ τὸ ὕδωρ ἐφέρετο ἐν ταῖς πρὸς ὕδωρ δίκαις» (1). Οὐδεὶς πιστεύομεν θ' ἀντείπῃ ἡμῖν διατεινομένοις ὅτι ἡ τελευταία ῥῆσις: ἐν ταῖς πρὸς ὕδωρ δίκαις δύναται νὰ νοηθῇ κάλλιστα ὡς ἀναφερομένη εἰς τὰ ἡλιαστικὰ δικαστήρια, ἀφ' οὗ, ὡς ἀπεδείχθη, αἱ ὑπὸ τούτων δικαζόμεναι δίκαι ἀνεξαιρέτως πᾶσαι πρὸς ὕδωρ ἀεὶ ἐδικάζοντο. Οὕτω δὲ νοουμένου τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος πολυδευκείου χωρίου ἐκλείπει, νομίζομεν, καὶ πᾶσα ὑπόνοια περὶ διαταράξεως αὐτοῦ (2).

(1) Πρβλ. Φώτ. ἐν λ. Κρηνοφύλαξ: «Λέων χαλκοῦς ἐπὶ κρήνης, δι' οὗ τὸ ὕδωρ ἐφέρετο· ἦν δὲ καὶ ἀρχή τις Ἀθήνησιν». Ἔτι δὲ Ἡσύχ. Σουΐδ. Ἐτυμ. Μ. ἐν λ.

(2) Ἡμῖν οὐδαμῶς ἀναγκαῖον φαίνεται ν' ἀναγνῶμεν: δι' ἧς ἀντὶ τοῦ τῶν χειρογράφων: δι' οὗ, μαρτυρουμένου ἄλλως τε ὑπὸ τοῦ Φωτίου (ὅρ. ἡγουμένην σημ.) δυναμένου δὲ νὰ νοηθῇ ἀβιάστως· ὅτι τουτέστι διά τινος εἰδικοῦ σωλῆνος, συγκοινωνοῦντος πρός τι μέρος τοῦ σώματος τοῦ λέοντος, καὶ δὴ λ. χ. πρὸς τὸ στόμα αὐτοῦ, τὸ ὕδωρ διωχετεύετο πρὸς τὰ δικαστήρια. Ὡσαύτως περιττὰς νομίζομεν καὶ τὰς ὑπὸ τῶν Meier-Schömann-Lipsius (*Att. Proc.* σ. 930 σημ. 467) προτεινομένας μεταθέσεις τῶν λλ: ἐν ταῖς πρὸς ὕδωρ δίκαις, τῶν περὶ διαταράξεως ὁλοκλήρου τοῦ

Φέρε νῦν ἴδωμεν τὰ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς κλεψύδρας ἐν τοῖς δικαστηρίοις.

Ἡ κλεψύδρα τοιαύτη ἢ παραπλησιαίτατα τοιαύτη τις οὖσα, λειτουργεῖ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιστασίαν τοῦ ἐπὶ τὸ ὕδωρ, ἡλιαστοῦ ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ ἐφεστηκότος ἄρχοντος διακληρουμένου, κατὰ τὴν συνεδρίαν ἑκάστην.

Ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ, παρὰ τὸ δικαστικὸν σκεῦος τοῦτο ἱστάμενος, ἔργον ἔχει ἵνα παραφυλάττῃ τὴν ἰσότητα τῆς κλεψύδρας (1), ἡ ἰσότης, καθόλου νοουμένη, βεβαίως περιλαμβάνει σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν εἰς τὴν κλεψύδραν ἔγχυσιν ἴσου ἀεὶ ὕδατος, κατά τε ποιὸν καὶ ποσόν· αὐτῷ δ' ἀνατέθειται καὶ τὸ ἐπιλαμβάνειν τὸ ὕδωρ (2) ἢ τὸν αὐλίσκον (2), ὁσάκις ἂν «μέλλῃ τινὰ ἢ] νόμον ἢ μαρτυρίαν ἢ τοιοῦτόν τι ὁ γραμμ]ατεὺς ἀναγιγ[νώσκειν» (3).

Ἡ ἐναλλὰξ ἄφεσις καὶ ἐπίσχεσις τοῦ ὕδατος τελεῖται ὡς τάχιστα, κατὰ τὰς ἑκάστοτε ἀνάγκας τῆς δίκης. Ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ ὀφείλει μετὰ πλείστης ἀεὶ προσοχῆς νὰ παρακολουθῇ τῷ ἀγορεύοντι, ὥστε ὅταν μὲν οὗτος παύηται λέγων, ὅπως ὁ γραμματεὺς ἀναγιγνώσκῃ ἐν τῷ μεταξὺ τὰ εἰς τὸν ἐχῖνον ἤδη ἐμβεβλημένα ἔγγραφα (4), στερ-

χωρίου τούτου (Η. 113) γνωστῶν ἤδη ὑπονοιῶν προελθουσῶν ἐκ τοῦ ἀσαφοῦς τῆς τοῦ Πολυδεύκους ἐκφράσεως. Ἀλλ' ἐπαλαμβάνομεν, ὅτι καὶ οὕτως ἔχον τὸ χωρίον δύναται νὰ νοηθῇ κάλλιστα ὡς σημαῖνον ὅτι τὸ ἐν ταῖς πρὸς ὕδωρ δίκαις χρήσιμον ὕδωρ, ἐξ ὡρισμένης τινὸς κρήνης ἀεὶ λαμβανόμενον, ἐφέρετο εἰς τὰ δικαστήρια διά τινος λέοντος, ὃς χαλκοῦ πεποιημένος ἐκαλεῖτο κρηνοφύλαξ καὶ ἐπὶ τῆς κρήνης ταύτης ἵδρυτο.

(1) Πολυδεύκ. Η. 113: «ὃς καὶ ἐκαλεῖτο ἐφ' ὕδωρ, ὁ παραφυλάττων τὴν ἰσότητα τῆς κλεψύδρας».

(2) καὶ (2) Οἱ ῥήτορες τῇ συνηθείᾳ στοιχοῦντες, λέγουσιν ἐπιλαμβάνειν τὸ ὕδωρ, χρῶνται δὲ τῇ ἐκφορᾷ ταύτῃ ἐν τῇ γνωστῇ δικανικῇ ῥήσει: ἐπίλαβε τὸ ὕδωρ (Λυσ. κ. Παγκλ. § 4. 8 κέ.—Ἰσαῖ. π. τ. Μενεκλ. κλήρ. § 34—π. τ. Πύρρ. κλήρ. § 12. 76. Πολλάκις δὲ παρὰ Δημοσθένει· οἷον κ. Στεφ. Α' § 8—π. Εὐβουλίδ. § 21 κτλ.). Τοὐναντίον ὁ Ἀριστοτέλης, μεμνημένος μὲν ἃ ἤδη ἐν προηγουμένοις βιβλίοις περὶ κλεψύδρας διέλαβε, βουλόμενος δὲ καὶ αὖθις νὰ δείξῃ τὴν μεταξὺ τῆς τοῦ Ἐμπεδοκλέους κλεψύδρας καὶ τῆς δικαστικῆς ἐνοῦσαν σχέσιν ἐπιστημονικώτερον εἶπεν ἐπιλαμβάνειν τὸν αὐλίσκον (Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 36 ἑπ.).

(3) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 1 ἑπ. Blass.[4] Πρβλ. K.-W.[3]. Ken. ἐν βερολιν. ἐκδόσει.

(4) Καίτοι οὐδεὶς διαρρήδην διδάσκει τῶν παλαιῶν ὅτι τὰ κατ' αἴτησιν τῶν ἀντιδίκων ἐν τοῖς ἡλιαστικοῖς δικαστηρίοις ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἀναγιγνωσκόμενα οἷα δή ποτε

ρῶς καὶ ἀμέσως νὰ ἐπιλαμβάνῃ τὸν αὐλίσκον, ὅταν δὲ τοὐναντίον, ὁ μὲν γραμματεὺς παύηται ἀναγιγνώσκων, ὁ δὲ ῥήτωρ αὖθις ἀναλαμβάνῃ τὸν λόγον, εὐθὺς ν' ἀφιῇ πάλιν τὸ ὕδωρ ὅλως ἐλεύθερον (1).

ἔγγραφα (ἀντίγραφα νόμων ἢ ψηφισμάτων, μαρτυρίαι κτλ.) εὕρηντο ἤδη ἐμβεβλημένα εἰς ἐχίνους κατασεσημασμένους, νομίζομεν ὅμως ὅτι τοῦτο δύναται νὰ θεωρῆται ὡς βέβαιον. Τῷ ὄντι, πλὴν ὅτι διαρρήδην μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ 'Αριστοτέλους ('Αθην. Πολιτ. Κεφ. 53) ὅτι ἐπὶ ἐφέσεως εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον κατὰ γνώσεως διαιτητοῦ, οὐκ ἔξεστιν οὔτε νόμοις οὔτε προκλήσεσι οὔτε μαρτυρίαις ἀλλ' ἢ ταῖς παρὰ τοῦ διαιτητοῦ χρῆσθαι, ταῖς εἰς τοὺς ἐχίνους ἐμβεβλημέναις (παραλείπομεν τὰς τῶν ῥητόρων καὶ τῶν γραμματικῶν μαρτυρίας), οὐδεὶς δὲ λόγος ὑπάρχει ἵνα περὶ τῶν ἄλλων δικῶν ὑποτιθῶμεν ἄλλως ταῦτα γιγνόμενα, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἐγγύθεν ἐξεταζόμενον, ἐπιβάλλει ἡμῖν ἵνα παραδεξώμεθα ὅτι, κατὰ τὴν ἐπ' ἀκροατηρίου δημοσίαν διαδικασίαν, οὐδὲν ἔγγραφον ἐδύνατο ὑπὸ τοῦ γραμματέως ν' ἀναγνωσθῇ, ἂν μὴ πρότερον προσαχθὲν παρακατετίθετο κατὰ τὴν ἀνάκρισιν, οὕτω δ' ἐγίγνετο γνωστὸν τῷ τε εἰσάγοντι ἁρμοδίῳ ἄρχοντι καὶ τοῖς ἀντιδίκοις, εἶτα δ' ἐνεβάλλετο εἰς τὸν ἐχῖνον τοῦ ἐκ τῶν ἀντιδίκων τὸ ἔγγραφον τοῦτο προσάγοντος. Ἵνα δὲ πᾶς τις πεισθῇ περὶ τούτου, ἀρκεῖ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι, τοὐναντίου δεκτοῦ γιγνομένου, πλὴν τῶν ἄλλων ἀτόπων, οἱ μὲν ἀντίδικοι θὰ ἐνεφανίζοντο πρὸ τῶν δικαστῶν ἀγνοοῦντες τὰ κατ' ἀλλήλων προσαγόμενα οἷα δή ποτε ἔγγραφα, θὰ ἐδύναντο δὲ τῇ τοῦ νόμου ἀδείᾳ καταχρώμενοι, καὶ νὰ ἐπιζητῶσι τὴν ἀνάγνωσιν παντὸς εἴδους ἐγγράφων ἢ ἀντιγράφων, ἴσως καὶ ὅλως ἔξω τοῦ πράγματος ὄντων, κατατρίβοντες οὕτω τὸν χρόνον τῶν δικαστῶν. Ὑπῆρχον ἄρα ὅριά τινα καὶ περιορισμοί, ἦσαν δὲ βεβαίως κατ' εἶδος ὡρισμένα καὶ τὰ ἔγγραφα, ὧν τὴν ἀνάγνωσιν, κατὰ τὴν ἀνάκρισιν ἤδη ἐγχειρισθέντων καὶ ὁρισθέντων, ἐδύναντο ν' ἀπαιτῶσιν οἱ δικαζόμενοι. Ἀλλὰ περὶ τούτων ἴσως ἄλλοτέ ποτε σὺν Θεῷ διαλάβωμεν διεξοδικώτερον.

(1) Εἰς τοῦτο τὸ ἔργον τοῦ ἐπὶ τὸ ὕδωρ ὁρᾷ ὁ ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ στήλ. 33 ἐφθαρμένος στίχος 36, ὃν οἱ μὲν K - W[3] ὧδε συμπληροῦσιν: ὁ δὲ [ἐφ' ὕδωρ ἐν τῷ] πρ[ότ]ερ[ον λόγ]ῳ ἐπιλαμβάνει τὸν α[ὐλίσκον κτέ., ὁ δὲ Blass[4] ὡς ἑξῆς ὁ δ' ἐ]φ' ὕδωρ] πρ[ότ]ερ[ον τέ]ως ἐπιλαμβάνει τὸν α[ὐλίσκον κτέ. Ὁμολογοῦσι δὲ οἱ σοφοὶ ἐκδόται ὅτι πρὸ τοῦ ἐπιλαμβάνει σαφῶς ἀναγιγνώσκεται —ΩC, οἱ δὲ K.-W καὶ ἀναγνωρίζουσιν ὅτι ὡς συμπληροῦσι τὸν στίχον διὰ τῶν [ἐφ' ὕδωρ ἐν τῷ] ὑπερβαίνουσι τὰ ὅρια τοῦ χάσματος.

Ἡμεῖς πολλὰ ζητήσαντες, ὡς πρὸς μὲν τὸν νοῦν τῶν ἐφθαρμένων κατελήξαμεν εἰς τὰ ἐν τῷ κειμένῳ ἄνω ἐκτιθέμενα συμπεράσματα, οὐ λίαν ἴσως ἀφιστάμενα τῶν πραγμάτων, ὡς πρὸς αὐτὰ δὲ τἀριστοτελικὰ ῥήματα τολμῶμεν νὰ νομίζωμεν, ὅτι, ὥσπερ ὁ Ἀριστοτέλης δὶς ἤδη ἀνωτέρω (στήλ. 33 στίχ. 11 καὶ 13) ὡρισμένως εἶπεν ὁ ἐπὶ το ὕδωρ, οὕτω πιθανώτατον εἶνε ὅτι καὶ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ τῇ αὐτῇ πλήρει καὶ ὡρισμένῃ ῥήσει ἐχρήσατο. Ἐὰν δὲ ταύτην καὶ πρὸς ἑτέραν παραβάλωμεν, παραπλησίαν οὖσαν καὶ ὅλως ἀνάλογον, ὡσαύτως δὲ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει καὶ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἀπαντῶσαν (στήλ. 33 στίχ. 12 καὶ 14, στήλ. 34 στίχ. 30 καὶ στήλ. 35, στίχ. 28): οἱ ἐπὶ τὰς ψήφους, καὶ θὰ εὕρωμεν εὔλογον ἴσως ἵν' ἀποφηνώμεθα, ὅτι ὥσπερ ἀδύνατον εἶνε ἵνα τις εἴπῃ ὀρθῶς καὶ καλῶς: οἱ ἐπὶ ψήφους ἁπλῶς, ἄνευ τοῦ ἄρθρου, οὕτως οὐ δόκιμον ἔσται ἐὰν εἴπῃ ἀνάρθρως: ὁ ἐφ' ὕδωρ, ἀντὶ τοῦ

Ποιεῖ δὲ ταῦτα ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἐνπάσαις ταῖς δίκαις, ἰδίαις τε καὶ δημοσίαις, πλὴν τῶν πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν, ὅτε οὐκ ἐπιλαμβάνει τὸ ὕδωρ (1), διότι κατὰ ταύτας ἡ πᾶσα ἡμέρα τῷ ἀγῶνι ἀποδίδοται, οὐδενὸς μέρους αὐτῆς καταλειπομένου ἀδιαθέτου (2). Ἐντεῦθεν δ' ἴσως συγχωρεῖται καὶ νὰ εἰκάσωμεν μετά τινος πιθανότητος ὅτι ἐπὶ τῶν πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγώνων μείζων πως ἐλευθερία τοῖς δικαζομένοις παρείχετο ἐν τῇ ἐπικλήσει τῶν ὑπὸ τοῦ γραμματέως (3) ἀναγνωστέων ἐγγράφων, ἀφ' οὗ, ὡς εἴρηται,

κλήρους: ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ. (Πρβλ. ἔτι Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 43.1: οἱ ἐπὶ τὸ θεωρικόν, κεφ. 46.1: οἱ ἐπὶ τὰς ναῦς - ἀρχιτέκτονες -, κεφ. 54.4: ὁ ἐπὶ τοὺς νόμους - γραμματεύς, κεφ. 54.6: οἱ ἐπὶ τὰ ἐκθύματα - ἱεροποιοί -, κεφ. 61.1: στρατηγὸς ὁ ἐπὶ τοὺς ὁπλίτας, ἕτερος ὁ ἐπὶ τὴν χώραν, ἄλλος ὁ ἐπὶ τὰς συμμορίας. Ὅρ. δὲ καὶ CIA, II 114,809 a 210).

Ὁ δὲ Κενυὼν ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει (Κεφ. 67 σελ 79,2) τηρῶν τὸ ἐφ' ὕδωρ, ὧδε νῦν ἀναγιγνώσκει τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον: ὁ] δ' ἐ]φ' ὕδ]ωρ [εἰ]λη[χ]ὼς ἐπιλαμβάνει τὸν α[ὐλίσκον κτἑ. Ὑποσημειοῦται δ' ὁ σοφὸς ἀνὴρ ὅτι τὸ τοῦ εἰ]λη]-[χ]ὼς ΛΗ in frag. nunc deperdito (in ectypo pl. XX) conspicitur· ὥστε βεβαία ἡ τοῦ εἰληχὼς ἀνάγνωσις.

Εἴν' ἀληθὲς ὅτι τὸ ὁ ἐφ' ὕδωρ ἀναγιγνώσκεται παρὰ τῷ Πολυδεύκει (Η 113), μνημονεύεται δὲ καὶ ὑπό τινων ἄλλων ἔτι μεταγενεστέρων γραμματικῶν (Φωτ. Ἡσυχ. Σουΐδ. ἐν λ.) Ἀλλ' οὐδὲν ὅλως, νομίζομεν, συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς τοῦ ἐλλιποῦς τούτου τύπου ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ κειμένῳ.

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 3 ἐπ: ἐπειδὰν δ' ὁ ἀγὼν πρὸς] διαμεμετρη[μένην τὴν ἡμέραν γίγνητα]ι, [τότ]ε δὲ οὐκ ἐπιλαμβ[άνει αὐτὸν (τὸν αὐλίσκον) κτἑ. Ὅρ. ἐν τέλει Υ. Γ.

(2) Ὅρ. ἀνωτ. σ. 5 κἑξ.

(3) Ἡ παράστασις γραμματέως ἐν τοῖς ἡλιαστικοῖς δικαστηρίοις βεβαίως ἦν ἀναγκαία πρὸς νόμιμον συγκρότησιν αὐτῶν. Συχνόταται δ' εἰσὶν αἱ ἐν τοῖς σωζομένοις δικανικοῖς λόγοις παρακελεύσεις τῶν ῥητόρων πρὸς τὸν γραμματέα· οἷον λέγε, ἀναγίνωσκε, ἀνάγνωθί μοι, λαβὲ τὴν μαρτυρίαν ἢ τὰς μαρτυρίας, τὸν νόμον κτλ. ἐπίσχες τὴν ἀνάγνωσιν δηλονότι Δημοσθ. π. Φαίνιππ. § 19. 27 κ. Θεοκρ. § 15. — Ἰσαῖ. π. τ. Ἀγν. κλήρ. § 5) ἢ λαβὲ ... τὴν μαρτυρίαν, καὶ λέγ' ἐπισχὼν οὗ ἂν σε κελεύω (Δημοσθ. κ. Στεφ. Α' § 24) ἢ ἔα ταῦτα (Δημοσθ. πρ. Φαίνιππ. § 26) κτλ. Ἔστιν ὅτε δ' ὁ ῥήτωρ καὶ διαρρήδην ὀνομάζει τὸν γραμματέα· οἷον λέγε, γραμματεῦ ἢ λαβὲ ... γραμματεῦ, καὶ ἀνάγνωθι (Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 77. 114 κἑ.) ἢ λαβέτω μοι τὸ ψήφισμα ὁ γραμματεὺς καὶ ... ἀναγνώτω (Αἰσχίν. π. Παραπρεσβ. § 46) κτλ. Ὁτὲ δὲ πάλιν αὐτὸς οὗτος ὁ ῥήτωρ ἀναγιγνώσκει ἢ ποιητῶν ἀποσπάσματα (Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 100, 103, 107) ἢ νόμους (Δημοσθ. καὶ Εὐεργ. κ. Μνησιβ. § 73). Μαρτυρεῖ δ' ὁ Αἰσχίνης (κ. Κτησιφ. § 192) ὅτι καὶ οἱ δικασταί, ἐν τοῖς παλαιοτέροις χρόνοις τοὐλάχιστον, χρῆσιν ἰδίου δικαιώματος ποιούμενοι «πολλάκις ἀνεπόδιζον τὸν γραμματέα καὶ ἐκέλευον πάλιν ἀναγινώσκειν τοὺς νόμους κτἑ.».

ταῦτ' ἀνεγιγνώσκοντο ἐντὸς τοῦ τῷ ῥήτορι ἐπιμεμετρημένου χρόνου.

Ἐνίοτε πλείονες τοῦ ἑνὸς ῥήτορες εἴτε ὑπὲρ τοῦ διωκομένου (1) εἴτε κατ' αὐτοῦ (2) τὸν λόγον ἐλάμβανον, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει οἱ ὑπὲρ ἑκατέρου τῶν ἀντιδίκων λέγοντες, ἠγόρευον πάντες ἐν τῷ αὐτῷ ὕδατι, συνεχῶς ῥέοντι, χωρὶς οὐδαμῶς νὰ ἐπιλαμβάνηται ὁ αὐλίσκος (3).

Πλὴν δὲ τῆς ἀναγνώσεως, ἔχει καὶ ἕτερα ἔργα ὁ δικαστικὸς γραμματεὺς οἷον νὰ ἐγγράφῃ τὰς δίκας (οὕτω νοοῦμεν κατ' εἰκασίαν τὰ παρ' Ἀριστοφ. Νεφ. 770: ὁπότε γράφοιτο τὴν δίκην ὁ γραμματεύς), ἴσως δὲ καὶ νὰ συντάσσῃ ἃ νῦν λέγομεν δικαστικὰ πρακτικά, ὡς διδάσκει ὁ Σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ. 77: «ὁ γραμματεύς: ὁ γράφων τὰ λεγόμενα ἐν ταῖς δίκαις, ὃν νῦν καλοῦμεν ἐκσκέπτορα» (ἀνάγν. ἐξ-κέπτωρα).

Ὡσαύτως παρασημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι ἕτεραί τινες φράσεις οἷον κάλει μοι τὸν δεῖνα ἢ τοὺς δεῖνας ἢ κάλει μοι τοὺς μάρτυρας κτλ. παρὰ τοῖς ῥήτορσιν ἀπαντῶσαι, οὐχὶ πρὸς τὸν γραμματέα λέγονται, ἀλλὰ πρὸς τὸν δικαστικὸν κήρυκα, οὗ ἡ παρουσία καὶ σύμπραξις ἐπίσης ἦν ἀναγκαία κατά τε τὴν κλήρωσιν τῶν δικαστηρίων καὶ κατὰ τὰς συνεδρίας αὐτῶν (πρβλ. Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 31 στίχ. 24. στήλ. 32 στίχ. 37, στήλ. 33 στίχ. 23 — ἐνταῦθα ἐξ ἑρμηνείας, ὑποτιθεμένου ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ἢ ὁ κῆρυξ ἦν ὁ ἁρμοδίως φωνῶν πρὸς τοὺς ἀντιδίκους ἵνα προσέλθωσι — στήλ. 35 στίχ. 11 ἑπ., 31 ἑπ.). Οὕτω λ. χ. ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ π. Παραπρεσβ. λόγῳ § 86 τὸ μὲν πρὸς τὸν κήρυκα διαρρήδην, τὸ δὲ καὶ πρὸς τὸν γραμματέα ἐμμέσως ἀποτεινόμενος φωνεῖ: «Καλείτω δέ μοι τοὺς στρατηγοὺς ὁ κῆρυξ καὶ τοὺς συνέδρους τῶν συμμάχων, καὶ τὰς μαρτυρίας αὐτῶν ἀκούσατε». Ὡσαύτως κατωτέρω § 127: «Κάλει μοι (πρὸς τὸν κήρυκα) τοὺς οἰκέτας δεῦρο ἐπὶ τὸ βῆμα, καὶ τὴν τῶν συμπρέσβεων ἀναγίνωσκε (πρὸς τὸν γραμματέα) μαρτυρίαν». Ἐπ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΕ' σ. 17 σημ. 2 ἐν τέλει, καὶ σ. 22.

(1) Αἰσχίν. π. Παραπρεσβ. § 184. — Ὑπερείδ. ὑ. Λυκόφρ. § 20. — ὑ. Εὐξενίππ. § 41 Blass.[3]

(2) Ἰσοκράτ. κ. Λοχίτ. § 22. — Δημοσθ. πρ. Φορμ. § 52 — κ. Διονυσοδ. § 50 — κ. Θεοκρ. § 70.

(3) Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι οὐδὲν ἐκώλυεν, ἵν' ἐξωδίκως οἵ τε ὑπὲρ τοῦ φεύγοντος καὶ οἱ ὑπὲρ τοῦ διώκοντος μέλλοντες νὰ συνηγορήσωσι, μερίζωσι πρὸς ἀλλήλους τὸ ὅλον ὕδωρ τὸ τῷ διαδίκῳ ἐπιμεμετρημένον, ὁρίζοντες οὕτω τὸ μῆκος τῆς ἀγορεύσεως ἑκάστου αὐτῶν· προστίθεμεν μάλιστα ὅτι οὕτω μόνον ποιοῦντες ἐδύναντο νὰ συμμορφῶνται πρὸς τὰς προθεσμίας τοῦ λόγου, ἄνευ βλάβης τῆς κατηγορίας ἢ τῆς ὑπερασπίσεως. Τὸ τοιοῦτον δ' ἔτι μᾶλλον ἐπεβάλλετο, ὁσάκις ἂν πλείονες ἀνέκαθεν ἦσαν οἱ τὴν κατηγορίαν διώκοντες, ὅτε οὐ μόνον ἐδικαιοῦντο ἀλλὰ καὶ ὑπεχρεοῦντο ἴσως ν' ἀγορεύσωσι πάντες. Οὕτω λ.χ. ὁ Ὑπερείδης ἐν τῇ κ. Φιλιππίδου (§ 13 Blass[3]) κατηγορίᾳ· ἐπὶ γρ. παρανόμων (§ 4), πιθανώτατα πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐκδικασθείσῃ, ὁρίζει εἰς ἀμφορέα τὸ ἀναλογῆσαν αὐτῷ ὕδωρ: «ἵνα δὲ μὴ προθέμενος πρὸς ἀμφορέα ὕδατος εἰπεῖν μακρολογῶ, ὁ μὲν γραμματεὺς ὑμῖν ἀναγνώσεται κτέ.». Πρβλ. ἔτι Δείναρχ. κ. Ἀριστογείτ. § 6: «Ἐὰν μὲν ἡμεῖς οἱ κατήγοροι δέκα ὄντες τὸ ὕδωρ ἀναλώσωμεν ἅπαν κτέ.» — κ. Δημοσθ. § 114:

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ κανόνα τὸ ὕδωρ ῥεῖ συνεχῶς, οὕτω δὲ ὁ τῷ ῥήτορι ἐπιμεμετρημένος χρόνος ἀδιαλείπτως καταναλίσκεται, οὐδενὶ συγχωρεῖται νὰ διακόπτῃ αὐτὸν ἀγορεύοντα. Μόνον τοῖς δικασταῖς τοιοῦτον δικαίωμα δέδοται, κατ' ἀνάγκην, εἴτε ὅπως ἐπιτιμῶσι τῷ ῥήτορι ἄτοπα λέγοντι, εἴτε καὶ ὅπως ζητῶσι παρ' αὐτοῦ ἐξηγήσεις περὶ πραγμάτων, ἃ ἢ οὐδαμῶς ἢ ἀτελῶς μόνον ἐδυνήθησαν νὰ νοήσωσιν (1). Ἐννοεῖται δ' ὅτι οὐδὲ τότε ὁ αὐλίσκος ἐπελαμβάνετο, ἀφ'

«παραδίδωμι τὸ ὕδωρ τοῖς ἄλλοις κατηγόροις» κτλ. Ἀνετίθετο δ' ὡς εἰκὸς ἑκάστῳ τῶν ῥητόρων τὸ μέρος τῆς κατηγορίας πρὸς ὃ μᾶλλον ἐπιτήδειος ἐτύγχανεν ὤν. Ἔπ. Ὑπόθεσ. εἰς Δημοσθ. κ. Ἀριστογείτ. Α' σ. 769.

(1) Ὅρ. Meier-Schömann-Lipsius *Att. Proc.* σ. 931—2. Ἀλλὰ καὶ ὁσάκις ὁ ῥήτωρ ἔξω τοῦ πράγματος ἔλεγεν, ὡσαύτως οἱ δικασταὶ ἐδικαιοῦντο νὰ κατασιωπῶσιν αὐτόν, τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου διαρρήδην ἀπαγορεύοντος τὸ ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν. Ἴσχυε δ' ἡ διάταξις αὕτη οὐ μόνον ἐπὶ τῶν φονικῶν δικῶν (Ἀντιφ. π. τ. χορευτ. § 9: ἐν δὲ τούτῳ τῷ ἀγῶνι, φόνου διώκοντες καὶ τοῦ νόμου οὕτως ἔχοντος, εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα κατηγορεῖν κτέ.), ἀλλ' ἐπὶ πάντων τῶν ἀγώνων ἐν γένει, καὶ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἰδίων ἀγώνων, ὡς διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 26 ἐπ: «κα]ὶ δ[ιο]μνύο]ντ]αι οἱ ἀντίδικοι εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμ[α] ἐρεῖν». Ὅτι δὲ τὸ ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν καὶ ἐν ἄλλαις τῶν ἑλληνίδων πόλεων ἀπηγορεύετο ὡσαύτως μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης (Ῥητορ. Α' 10): «διὸ καὶ πολλαχοῦ, ὥσπερ καὶ πρότερον εἶπον (αὐτόθι 3—5) ὁ νόμος κωλύει λέγειν ἔξω τοῦ πράγματος, ἐκεῖ δ' αὐτοὶ οἱ κριταὶ τοῦτο τηροῦσιν ἱκανῶς».

Ἀλλ' ἐν Ἀθήναις, καὶ διὰ τὴν φαυλότητα τῶν δικαστηρίων (ὁ δὲ Πλάτων τάττικὰ δικαστήρια ἔχει βεβαίως ὑπ' ὄψει λέγων ἃ λέγει ἐν Νόμ. Θ' σ. 876) καὶ διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Σόλωνος ἤδη κρατοῦσαν ὀλεθρίαν ἀρχήν: πάντα βραβεύειν καὶ τὰ κοινὰ καὶ τὰ ἴδια τὸ δικαστήριον, τουτέστι τὸ πλῆθος (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 9) ὁ κανὼν οὗτος ἥκιστα ἐτηρεῖτο· διότι οἱ μὲν δικασταὶ πάντες, πλὴν τῆς Ἀρεοπαγίτιδος βουλῆς, ᾗ πάτριον ἦν κατασιωπᾶν τοὺς ἔξω τοῦ πράγματος λέγοντας (Ἀριστοτ. Ῥητορ. Α' α' 5 - Λυκοῦργ κ. Λεωκρ. § 12 - Λυσ. πρ. Σίμ. § 46 - Λουκ. Ἀνάχαρσ. 19), τοὐναντίον, φαίνονται ἀρεσκόμενοι εἰς τὰ ἔξω τοῦ πράγματος λεγόμενα πρὸς διαβολὴν καὶ ὀργὴν καὶ ἔλεος (Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 12: τούτων δὲ αἴτιοι ὑμεῖς ἐστε, ὦ ἄνδρες· τὴν γὰρ ἐξουσίαν ταύτην δεδώκατε τοῖς ἐνθάδε εἰσιοῦσι κτέ». Αἰσχίν. κ. Τιμάρχ. § 178: «ἐν δὲ... τοῖς δικαστηρίοις πολλάκις ἀφέμενοι τῶν εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα λόγων, ὑπὸ τῆς ἀπάτης καὶ τῶν ἀλαζονευμάτων ἄγεσθε κτέ.»), οἱ δ' ἀντίδικοι, καίπερ κατ' ἀλλήλων ἀδιαλείπτως τὸν κανόνα ἐπικαλούμενοι (ὅρ. λ. χ. Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 11 ἐπ. Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσβ. § 213 - Ἀντιφ. π. τ. Χορευτ. § 9-10) ὅμως αὐτοὶ μὲν ἀεὶ αὐτὸν παραβαίνουσιν, σπανιώτατα δὲ καὶ μόνον ἐπιδείξεως χάριν ἐκκρίνονταί τινα σεβασμὸν πρὸς αὐτὸν (ὅρ. λ. χ. Δημοσθ. πρ. Εὐβουλίδ. § 66. 60.7 κλ.). Καὶ ὁ Πλάτων δέ πως φαίνεται παρορῶν τὴν μεγίστην χρησιμότητα καὶ ὀρθότητα τοῦ νομικοῦ κανόνος μὴ ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν, ὅταν ἐν Θεαιτήτῳ

οὗ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει αἴτιος τῆς διακοπῆς ἦν ὁ ῥήτωρ αὐτός, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ, εἰ μὴ αὐτὸς αὖθις, πάντως ὅμως ἡ διακοπὴ λόγον εἶχε τὸ συμφέρον τοῦ ἀγορεύοντος.

Τοσαῦτα δὲ καὶ περὶ κλεψύδρας διαλαβόντες, σπεύδωμεν πλέον πρὸς τὸ τέλος καὶ τῆσδε τῆς πραγματείας, τινὰ μόνον ἐφεξῆς προστιθέμενοι, ὅσα ἀναγκαῖα, πρὸς κρείσσονα ἔτι, εἰ δυνατόν, διασάφησιν τῶν περὶ ὧν ἡμῖν λόγος θεμάτων.

Ἐδείχθη ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι ἡ μὲν διαμεμετρημένη ἡμέρα ἦν ἡ ὅλη δικαστική, ὅτι δὲ τὰ τοῖς ἀντιδίκοις χορηγούμενα κατὰ δίκας διάφορα μέτρα ὕδατος οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν ἦσαν, ἀλλ' ἢ κλάσματα τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας.

Τὰς ἐν ταῖς ἰδίαις δίκαις προθεσμίας τοῦ λόγου, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους, νῦν τὸ πρῶτον καὶ συστηματικῶς ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου διδασκόμεθα: « δίδ[ο]ται ⟨δὲ⟩ δεκάχους [τ]αῖς ὑπὲρ πεντακισχιλίας δραχμὰς καὶ τρίχ[ο]υς τῷ [ὕστερον] λό[γῳ], ἑπτάχους δὲ ταῖς μέχρι πεν[τα]κ[ισχιλί]ων καὶ δίχους, [π]εντάχους δὲ τα[ῖς] ἐν[τὸς χιλιῶν] καὶ δίχους, ἑξάχους δὲ ταῖς διαδικασί[α]ις, [καὶ ὕστ]ερον λόγος οὐκ ἔστι» (1).

Ἐντεῦθεν βλέπομεν ὅτι, ὥσπερ ἐν ταῖς συγχρόνοις νομοθεσίαις ἥ τε ἁρμοδιότης τοῦ δικαστηρίου καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς κολασίμου πράξεως πολλάκις ὁρίζονται εἴτ' ἐκ τοῦ ἀμφισβητουμένου ποσοῦ, εἴτ'

172 D διδάσκῃ: «οἱ δὲ (ἐν τοῖς δικαστηρίοις) ἐν ἀσχολίᾳ τε ἀεὶ λέγουσι· κατεπείγει γὰρ ὕδωρ ῥέον, καὶ οὐκ ἐγχωρεῖ περὶ οὗ ἂν ἐπιθυμήσωσι τοὺς λόγους ποιεῖσθαι, ἀλλ' ἀνάγκην ἔχων ὁ ἀντίδικος ἐφέστηκε καὶ ὑπογραφὴν παραναγιγνωσκομένην ὧν ἐκτὸς οὐ ῥητέον· [[ἣν ἀντωμοσίαν καλοῦσιν·]] οἱ δὲ λόγοι ἀεὶ περὶ ὁμοδούλου πρὸς δεσπότην καθήμενον, ἐν χειρὶ τὴν δίκην ἔχοντα». Τοὐναντίον, ὀρθότατα καὶ συνετώτατά εἰσιν ἃ καὶ περὶ τούτων διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ῥητορ. Α' α' 4 ἑπ. Γ' ιδ' 8.

(1) Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 31 ἑπ. Blass.[4] — Διαφόρως πως ἀναγιγνώσκει νῦν ὁ Κενυὼν τὸ χωρίον ἐν τῇ βερολινείῳ ἐκδόσει (Κεφ. 67 σελ. 78, 18): δίδ[οτ]αι ⟨δὲ⟩ δεκά[χους τ]αῖς ὑπὲρ πεντακισχιλίας, καὶ τρίχ[ο]υς τῷ δ[ευτέρῳ] λό[γῳ], ἑπτάχους δὲ τα[ῖς μέχρι πεν[τα]κ[ι]σχ[ιλί]ων καὶ δίχους, [πεν]τάχους δὲ τα[ῖς] ἐντὸς [α] καὶ δίχους, ἑξάχους δὲ ταῖς διαδικ[ασ]ί[α]ις, ⟨αἷς⟩ [ὕστ]ερον λόγος οὐκ ἔσ[τιν οὐ]δεί[ς. Ὑποσημειοῦται δὲ τάδε περὶ τῶν τελευταίων λέξεων: «αἷς (per haplographiam omissum) suppl Wilam.; καὶ Bl., Keil. — ὕστερον K.-W. — ε[στιουδε Wn; τιου discernere nequeo, de ceteris non dubito».

ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ ἀντικειμένου τοῦ ἀδικήματος, οὕτω καὶ ἐν Ἀθήναις, κατά τινα κανόνα παραπλησίως ἐφαρμοζόμενον, οὐ μόνον ἡ δικαστικὴ ἁρμοδιότης ἔν τισιν θέμασιν (1), ἀλλὰ καὶ ἡ προθεσμία τοῦ λόγου, ἐν ταῖς ἰδίαις δίκαις, ἀεὶ κατὰ λόγον προσδιορίζεται τοῦ ποσοῦ περὶ οὗ ἡ δικαστικὴ ἀμφισβήτησις. Ὅθεν δίδοται ταῖς μὲν ὑπὲρ τὰς 5000 δραχμὰς δίκαις δεκάχους (=λ. 43 περίπου) καὶ τρίχους (=λ. 13 περίπου) τῷ ὕστερον λόγῳ, ταῖς μέχρι τῶν δραχμῶν 5000 ἑπτάχους (=λ. 30) καὶ δίχους (=λ. 8 $^1/_2$ περίπου), ταῖς δ' ἐντὸς τῶν δραχμῶν 1000 πεντάχους (=λ. 21 περίπου) καὶ δίχους τῷ ὕστερον λόγῳ.

Περὶ δὲ τῶν διαδικασιῶν εὐθὺς προστίθεται: ἑξάχους δὲ ταῖς διαδικασί[α]ις, [καὶ ὕστ]ερον λόγος οὐκ ἔστι. Ὥστε, διττὴ ἐπὶ τούτων καθιεροῦται διάκρισις· ὅτι 1 ἐπὶ διαδικασιῶν, ὕστερον λόγος οὐ δίδοται· ὅτι δὲ 2 ἐν αὐταῖς ἡ προθεσμία τοῦ λόγου ἀεὶ εἰς ἑξάχουν (=λ. 26) ὁρίζεται. Ἀλλὰ τίς ὁ λόγος τῆς διττῆς ἐξαιρέσεως ταύτης; Ἢ μᾶλλον, τίνες εἰσὶν αἱ δίκαι, ἃς τῷ ὀνόματι διαδικασίαι ὀνομάζει ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης; Διότι τοῦτο μόνον ἂν γνῶμεν, ἔσται πως δυνατὸν ἡμῖν νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ λόγου τῆς ἐξαιρέσεως, προσέτι δὲ καὶ ἂν ὄντως περὶ ἐξαιρέσεως πρόκειται. Λοιπὸν διαδικασίας ὀνομάζει τὸ ἀττικὸν δίκαιον, βεβαίως δὲ ταύτας νοεῖ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐνταῦθα, δίκας τινάς, καθ' ἃς ἡ ὅλη ἀμφισβήτησις ὑποκείμενον ἔχει οὐχὶ ὡρισμένον πρᾶγμα ἢ ποσὸν εἰς οὗ τὴν καταβολὴν ἢ τὴν ἀπόδοσιν ζητεῖ ὁ ἐνάγων ἵνα καταδικασθῇ ὁ ἐναγόμενος, ἀλλὰ τὴν ψιλὴν μεταξὺ τῶν διαδικαζομένων ἀναγνώρισιν τίνι τούτων ἀνήκει δικαίωμά τι ἢ τίνι τούτων ἐπιβάλλεται ἡ ἐπιτέλεσις δημοσίου τινὸς καθήκοντος. Τοιαῦταί εἰσιν λ. χ. αἱ περὶ τριηραρχίας διαδικασίαι τοῖς τριηράρχοις (2). Ὥστε, κατ' ἀλήθειαν, οὔτε περὶ ἐξαιρέσεως

(1) Οὕτω λ. χ. οἱ ἀποδέκται τοῖς τελώναις καὶ κατὰ τῶν τελωνῶν εἰσὶ κύριοι δικάζειν τὰ μέχρι δέκα δραχμῶν (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 52. 3). Ὡσαύτως οἱ τετταράκοντα, τὰ μέχρι δέκα δραχμῶν αὐτοτελεῖς εἰσι δικάζειν (αὐτόθ. Κεφ. 53. 1). Ἐπίσης, ὡς πρὸς τὰς ἐφέσεις κατ' ἀποφάσεων τῶν δημ. διαιτητῶν, ὁρίζεται ὅτι, κατὰ λόγον τοῦ ἐπιδίκου ποσοῦ, τὰς μὲν ἐντὸς τῶν δραχμῶν 1000 εἰσάγουσιν εἰς δικαστήριον ἐξ ἑνὸς καὶ διακοσίων, τὰς δ' ὑπὲρ τὰς 1000 εἰς ἕνα καὶ τετρακοσίους (αὐτόθ. Κεφ. 53. 3) κτλ.

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 61.1. Πρβλ. Κεφ. 56.3. - Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ σ. 36 ἐπ. Πρβλ. Βεκκ. Ἀνέκδ. 236.16, 186.12. - Γρηγ. Κορίνθ. Walz, Rhet.

πρόκειται, οὔτε περὶ παραβάσεως τοῦ κανόνος. Τοὐναντίον, ὁ νομοθέτης ἐπειδὴ ἐν ταῖς διαδικασίαις οὐδὲν μὲν ὡρισμένως ποσὸν χρημάτων ἦν τὸ ἀμφισβητούμενον, αὗται δὲ ἁπλαῖ καθ'ἑαυτὰς οὖσαι, προσῆκον ἦν ταχέως νὰ ἐκδικάζωνται, τούτῳ τῷ λόγῳ τὴν μὲν προθεσμίαν τοῦ λόγου ὥρισεν εἰς ἐξάχουν ἀεί, ἀπηγόρευσε δὲ καὶ τὸν ὕστερον λόγον. Βεβαίως ὅμως καὶ ἐπὶ τούτων ὁ αὐλίσκος ἐπελαμβάνετο κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἀνάγνωσιν τῶν ἐγγράφων, ἃ ἑκάτερος τῶν ἀντιδίκων ἐπεκαλεῖτο ὑπὲρ ἑαυτοῦ.

Ὑπεδηλώσαμεν ἤδη ἐν ἀρχῇ τῆσδε τῆς πραγματείας ὅτι αἱ δικαστικαὶ συνεδρίαι πᾶσαι τὴν αὐτὴν σχεδὸν εἶχον διάρκειαν (πλήρους διαμεμετρημένης ἡμέρας). Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ὡρισμένος ἔδει νὰ ᾖ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὴν συνεδρίαν ἑκάστην εἰσακτέων δικῶν, οὕτως ὥστε ἡ ὅλη δικαστικὴ ἡμέρα οὐ μόνον νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὴν ἐκδίκασιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὠφελίμως νὰ καταναλίσκηται πᾶσα, χωρὶς οὐδὲν μέρος αὐτῆς νὰ καταλίπηται ἄχρηστον. Εἰς ταῦτα προφανῶς ὁρᾷ τὸ ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ χωρίον (στήλ. 33 στίχ. 23 ἑπ.): ταῦτα δὲ ποιήσ[αντες εἰ]σκαλοῦσι τοὺς ἀγῶνας, ὅταν μὲν τ[ὰ ἴδια δικάζωσι τοὺς ἰδίους, τῷ ἀριθμῷ [ὃς ἂ]ν ᾖ [ἑκά]στων [τ]ῶν δικῶν τ[ῶ]ν ἐκ τοῦ νόμο[υ κτέ. (1).

Gr. τόμ. 7 σ. 1119. Ἐπ. Meier etc. ***Att. Proc.*** σ. 471 ἑπ.- Gilbert ἔνθ' ἀνωτ. (μετάφρ. Ν. Γ. Πολίτου) σ. 515. Εἰς τοιαύτην διαδικασίαν ὁρᾷ ὁ πρ. Φαίνιππ. π. ἀντιδόσεως δημοσθενικὸς λόγος (περὶ τὸ 323 π. Χ.), ὃν ὁ κ. Keil (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 248) προσδιορίζει εἰς 4 μόνον χόας. Τοῦτο οὐδὲν ἄλλο σημαίνει, ἀλλ' ἢ ὅτι ὁ ῥήτωρ δὲν κατανήλωσε πάντα τὸν νόμιμον χρόνον. Περὶ τῶν διαδικασιῶν τούτων ἄλλοτε σὺν Θεῷ μέλλομεν νὰ διαλάβωμεν κατὰ διέξοδον, τότε δὲ θὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὰ διάφορα εἴδη αὐτῶν. Νῦν τοῦτο μόνον ἔτι παρατηροῦμεν ὅτι τὴν τοῦ κ. Keil παρατήρησιν (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 239 πρβλ. σ. 268) ἐκ τοῦ ἀριστοτελικοῦ τούτου χωρίου, ἐν παραβολῇ πρὸς τὸν Δημοσθ. πρ. Μακάρτ. (§ 7—8) λόγον συνάγοντος, ὅτι ἡ δευτερολογία ἐν ταῖς κληρικαῖς δίκαις κατηργήθη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους, ἡμεῖς τοὐλάχιστον ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐγκρίνωμεν. Τοὐναντίον, ἀνενδοιάστως δοξάζομεν ὅτι καὶ αἱ ἐπιδικασίαι ἢ ἀμφισβητήσεις κλήρου ὡσαύτως εἰς τὸν γενικὸν κανόνα ὑπήγοντο, τοῦ ὕδατος ἐπιμετρουμένου ἀεὶ κατὰ λόγον τοῦ ἐπιδίκου ποσοῦ, ὅτι δ' ἐπ' αὐτῶν οὐδ' αἱ δευτερολογίαι κατηργήθησαν.

(1) Οὕτως ὁ Blass[4]. - Ὁ δὲ Kenyon ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει (Κεφ. 67 σελ. 78,13 ἑπ.) ὧδε τὸ χωρίον τοῦτο ἀναγιγνώσκει: ταῦτα δὲ ποιήσ[αντες εἰ]σκαλοῦσι τοὺς ἀγῶνας, ὅταν μὲν τὰ ἴδια [δι]κάζωσι, τοὺς ἰδίους, τῷ ἀριθμῷ $\overline{\delta}$ [ἐ]ξ [ἑκά]στων [τ]ῶν δικῶν τ[ῶ]ν ἐκ τοῦ νόμ[ου], κτέ. Ὑποσημειοῦται δὲ τάδε: « $\overline{\delta}$ ἐξ ita L (=papyrus Londinensis), ut vid.; [ὃς ἂ]ν ᾖ Bl., sed NH non

Νῦν, μεθ' ἃ κατὰ διέξοδον διελάβομεν, εὔκολον ἀποβαίνει ἡμῖν νὰ παραστήσωμεν, πῶς καθ' ἡμᾶς ὁ νομοθέτης κατώρθου, ἵνα ὁρίζῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑκάστοτε εἰσακτέων δικῶν. Ἔχων τὴν ὅλην διάρκειαν τῆς δικαστικῆς ἡμέρας, προσέτι δὲ τὰ κατὰ δίκας δοτέα ὡρισμένα μέτρα ὕδατος, γιγνώσκων δ' ἅμα κατ' ἐμπειρίαν καὶ πόσος που χρόνος ἀπῃτεῖτο πρὸς τὰ διάφορα ἔργα τῶν δικαστῶν (οἷον κλήρωσιν, πλήρωσιν καὶ ἐπικλήρωσιν τῶν δικαστηρίων, διαψηφίσεις κτλ.), εὐκόλως ἐδύνατο πάντα ταῦτα λογιζόμενος νὰ εὑρίσκῃ πόσαι δίκαι, τῆς αὐτῆς κατά τε εἶδος καὶ ἐπίδικον ποσὸν ἁρμοδιότητος, ἐδύναντο νὰ ἐκδικάζωνται ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ συνεδρίᾳ. Ἐλάμβανε δ' ὑπ' ὄψιν, ὡς εἰκός, καὶ τὸν πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν διαφόρων ἐγγράφων κατ' ἀνάγκην διαρρέοντα χρόνον, καθ' ὅν, ὡς ἐπανειλημμένως ἤδη εἴρηται, πλὴν τῶν πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγώνων, ὁ αὐλίσκος ἐπελαμβάνετο. Ἀλλ' οὐδ' ὁ ἀριθμὸς τῶν τὸ δικαστήριον πληρούντων ἑκάστοτε δικαστῶν ἐν τοῖς ὑπολογισμοῖς τούτοις παρημελεῖτο, συμφανεστάτου ὄντος ὅτι 201 λ. χ. δικασταὶ ἔμελλον νὰ ψηφίζωνται ταχύτερον ἢ 401.

video ». Δυσερμήνευτος ἡμῖν φαίνεται ὁ ἀριθμὸς $\overline{\delta}$, ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς διαφορότητος τῶν προθεσμιῶν τοῦ λόγου καὶ δὴ καὶ τοῦ διαφόρου ἀριθμοῦ τῶν τὰ ἡλιαστικὰ δικαστήρια πληρούντων ἑκάστοτε δικαστῶν. Οὕτω λ.χ. ἂν δίκαι 4, ἑκάστη ὑπὲρ τὰς 5000 δραχμάς, αἷς ἄρα ὁμοῦ ἐδίδοντο $(10+3\times4=)$ χόες ἐν ὅλῳ 52, πρός τε τὸν πρότερον καὶ τὸν ὕστερον λόγον, ὤφειλον νὰ δικάζωνται ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ συνεδρίᾳ, παντὶ εὔλογον φανήσεται ὅτι δίκαι ποσοῦ ἐπιδίκου ἐλάσσονος, καὶ δὴ λ. χ. ἑκάστη ἐκ τῶν ἐντὸς τῶν δρ. 1000, ἔδει ἐν τῇ αὐτῇ συνεδρίᾳ νὰ ἐκδικάζωνται πλείονες, τοὐλάχιστον πλείονες τῶν τεσσάρων: διότι $4\times(5+2=)\ 7=$ χόες ἐν ὅλῳ 28, σχεδὸν εἰκεῖν τὸ ἥμισυ τῶν χοῶν 52. Πλὴν δὲ τούτου καὶ αἱ διαψηφίσεις κατελάμβανον μείζονα ἢ ἐλάσσονα χρόνον, κατὰ λόγον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δικαστῶν, ἐδείχθη δὲ ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν δικαστῶν παρήλλασσε κατὰ λόγον τοῦ ἐπιδίκου ποσοῦ. Ἕνεκα τῶν ἀντιρρήσεων τούτων ἴσως ἐπέλθῃ τινὶ νὰ εἰκάσῃ ὅτι, πρὸς παραφυλακὴν τοῦ ἀριθμοῦ $\overline{\delta}$, νομίμου ὑποτιθεμένου, εἰσῆγον κατὰ τὴν αὐτὴν συνεδρίαν πλείονας δίκας ἰδίας (διότι περὶ τούτων ἐνθάδε πρόκειται), οὐχὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιδίκου ποσοῦ (οὐ πάσας λ. χ. τῶν ὑπὲρ τὰς 5000 δρ.) ἀλλὰ διαφόρου, ὅτι δὲ οὕτω κατώρθουν νὰ τηρῶσιν ἀεὶ τὸν ὑποτιθέμενον νόμιμον ἀριθμὸν $\overline{\delta}$. Ἡ ὑπόθεσις ὅμως αὕτη κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ νομισθῇ πιθανή, ἅτε δὴ φανερῶς μαχομένη πρός τε τὰς ἀρχὰς τῆς ἁρμοδιότητος (: ὡρισμένος ἀριθμὸς δικαστῶν κατὰ λόγον ἐπιδίκου ποσοῦ κτλ.) καὶ πρὸς τὰς τῆς ἐπικληρώσεως τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς. (Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 5 ἐπ. 225 ἐπ.). Διά ταῦτα πιθανώτερον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὁ μὲν νομοθέτης ὥριζε τ' ἐπίδικον ποσὸν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑκάστοτε εἰσακτέων συγχρόνως δικῶν, ὅτι δὲ ὅμως Ἀριστοτέλης, ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἄλλοτε ἄλλος ἦν, παρέλιπε νὰ μνημονεύσῃ εἰκότερον τὰ περὶ τούτων, ἀρκεσθεὶς ἵνα διδάξῃ ὅτι ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἦν ὡρισμένος ἐν ῖς νόμοις κατὰ τὰς δίκας ἑκάστας: ἑκά]στων [τ]ῶν δικῶν.

Περιττὸν δὲ νομίζομεν ἵνα ἔτι μᾶλλον περὶ τούτων μακρολογήσωμεν, ἀφ' οὗ καὶ περὶ συγχρόνων ἔτι πραγμάτων προκειμένου, ἱκανὰ κατὰ θεωρίαν δύνανται νὰ νομισθῶσι τὰ εἰρημένα.

Ἐν τούτοις δὲ τὸν λόγον καταπαύοντες, ἀναβαλλόμεθα ἵν' ἐν ἑτέρᾳ σὺν Θεῷ πραγματείᾳ πειραθῶμεν καὶ αὖθις εἴ τι δυνάμεθα νὰ προσθῶμεν πρὸς κρείσσονα ἔτι, εἰ δυνατόν, διασάφησιν τῶν περὶ ὧν ἡμῖν ὁ λόγος σφόδρα λελωβημένων χωρίων τοῦ πολυτιμοτάτου ἀριστοτελικοῦ βιβλίου (1).

Ἐν Σμύρνῃ, τῇ α' Δεκεμβρίου 1903.

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

Προσθήκη.

Υ. Γ.—Ἐτυποῦτο ἤδη ἐν Ἀθήναις ἡ πραγματεία ἡμῶν αὐτη, ὅτ' ἐλάβομεν τὴν ὑπὸ τοῦ ἐλλογιμωτάτου κ. Κενυῶνος ἄρτι δημοσιευθεῖσαν ἐν Βερολίνῳ ἀκαδημεικὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτείας (2), καλλίστην μὲν ἐν πᾶσιν οὖσαν καὶ διὰ τοῦτο χρῆμα πολύτιμον, ἱκανὰς δὲ νέας ἀναγνώσεις περιέχουσαν, μάλιστα εἰς τόμον Δ̄ ἀναφερομένας. Ἐλάβομεν δ' εὐτυχῶς τὸ βιβλίον πρὸ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐξ Ἀθηνῶν ἀποστολῆς τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων, οὕτω δ' ἐδυνήθημεν καί τινα χρῆσιν αὐτοῦ νὰ ποιησώμεθα, ἐν ταῖς σημειώσεσι τοὐλάχιστον.

Δυστυχῶς ὅμως ἡ στήλη 34 στίχ. 8-27, (κατὰ δὲ τὴν τοῦ Ken. ἐκδ. Κεφ. 67-68, σελ. 79 ἑπ.) εἰς ἣν ἰδίως ὁρᾷ ἡ παροῦσα ἡμῶν πραγματεία, καὶ πάλιν λυπηροτάτην ἐμφανίζει ὄψιν· διότι τοσαῦτά

(1) Τότε δ' ἐγγύτερον θὰ ἐξετάσωμεν καί τινα ἄλλα χωρία. Νῦν παρατηροῦμεν ἁπλῶς ὅτι ἐν στήλ. 31 στίχ. 17 βέλτιον εἶνε ἴσως ν' ἀναγνῶμεν κατ' ἐνεστῶτα: ὅ[ταν δ'] ἐμβάΛΛῃ τοὺς κύβους ὁ ἄρχων, τὴν φυλὴν κληρ[οῖ κατὰ κ[ληρωτήριον.

(2) **Aristotelis** *res publica Atheniensium*—consilio et auctoritate Academiae Litt. Reg. Borussicae—ed. *F. G. Kenyon*—Berolini MCMIII. Παρατίθενται δὲ κατὰ διέξοδον ἐν αὐτῇ καὶ μαρτύρια (testimonia) πάμπολλα, ὑπὸ τοῦ Wentzel ἐκλελεγμένα καὶ διωρθωμένα, ἐπιτάσσεται δὲ καὶ Πίναξ Λέξεων ἐκτενέστατος (σ. 91-156), συντεταγμένος ὑπὸ Ἐρνέστου Neustadt.

εἰσι τὰ κενὰ ἕνεκα τῶν ἐφθαρμένων ἢ καὶ ὅλως ἐξαληλιμμένων γραμμάτων, ὥστε σχεδὸν εἰπεῖν ἀπελπίζει τις νὰ ἴδῃ ποτὲ ἀποκατεστημένα τὰ τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους ῥήματα, καίτοι τὰ μέχρι τοῦ νῦν κατορθώματα ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν οἷοι ὁ Blass, ὁ Kenyon, ὁ ἀοίδιμος Kaibel, ὁ Wilamowitz, ὁ Wilcken, ὁ Haussoullier, ὁ Sandys καὶ ἄλλοι, καὶ τοῦτο ὑπισχνοῦνται ἡμῖν.

Ἡμεῖς εὐτύχημα μέγα θὰ νομίσωμεν, ἐὰν διὰ τῆςδε τῆς πραγματείας καὶ ἐν ἐλαχίστῳ ἔτι μέρει ὑποβοηθήσωμεν ταῖς εἰκασίαις τῶν σοφωτάτων τούτων ἀνδρῶν, ἐπιβαλομένων ἵν' ἀποκαταστήσωσι τὸ πολυτιμότατον κείμενον. Ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον ἔτι δείξωμεν τί περὶ τῆς ἐννοίας καθόλου τῶν λελωβημένων τούτων στίχων εἰκάζομεν, κατὰ νομικὴν μάλιστα ἑρμηνείαν, εὐθὺς μὲν κατωτέρω παρατιθέμεθα ὁλόκληρον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον, μέρος μὲν κατὰ τὴν τοῦ Κενυῶνος, μέρος δὲ κατὰ τὴν τοῦ Βλασσίου νεωτάτην ἔκδοσιν (δ΄), αἷς ἄλλως τε καὶ μικρὸν ἐν τούτῳ ἀπ' ἀλλήλων διαφερούσαις, ἀναμὶξ χρώμεθα, εἶτα δὲ ἔνθα μὲν ἐπῆλθέ τις ἡμῖν λέξις πρὸς συμπλήρωσιν, ταύτην καταχωρίζομεν γράμμασι παχυτέροις ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ ἀεί, ἔνθα δὲ μόνον εἰς εἰκασίαν περὶ τῆς ἐννοίας τῶν ἀφανισθέντων προήλθομεν, καὶ ταύτην παρασημειούμεθα ἐν τοῖς ἑξῆς, ἐπευχόμενοι ἅμ' ἐγκαρδίως ἵν' ἄλλοι, βέλτιον καὶ πιθανώτερον ἡμῶν κρίνοντες, ἔτι ἰσχυρότερον συντελέσωσι πρὸς τὴν ὅσον ἔνεστι κρείσσονα διαλεύκανσιν τοῦ σκοτεινοτάτου τούτου μέρους τῆς ἀττικῆς δικονομίας·

ὅταν δὲ] ῃ̣ [πρὸς] διαμε-
μετρη[μένην τὴν ἡμέρα]ν ὁ [ἀγών, τότ]ε δὲ οὐκ ἐ-
πιλαμβ[άνει αὐτόν, ἀλλὰ δίδοτα]ι τὸ ἴ[σο]ν ὕδωρ
τῷ τε κα[τηγοροῦντι καὶ τῷ ἀπο]λογ[ου]μένῳ.
διαμετ[ρεῖται δὲ πρὸς τὰς ἡμέ]ρα[ς το]ῦ Ποσι-
δεῶνος [μηνὸς..............]αρ̣ο̣...νται
χρῶντ[αι **δὲ**..............ια...τεντΑΙC
τακλι [...................]ο[.....ωσιν οἱ
δι[κ]ασ[ταὶ..............]ολη....ἴσον ἕ-
καστοι λ[..................]τε[ς] γὰρ ἔσ-
πευδον [ἂν.......... ....] πετ[..]ρος ἐξω-
θεῖν τοὺς [..................] λει..ν ὕδωρ

λαμβά[ν..............] εἰ[σίν, ὁ] μὲν ἕτερος τοῖς δ[ιώκουσιν, ὁ δὲ ἕτερος] τοῖ[ς φ]εύγου[σ]ιν. ἐν δὲ τοῖς [**τιμητοῖς ἀγῶσι** ....ατο....εξειλε τῷ διαψη[φισμῷ **τῷ δευτέρ**]ῳ δι[αιρ]εῖται δ' [ἡ ἡμ]έ[ρ]α ἐπὶ τοῖς [γ. **τιμητοὶ δὲ τῶν** ἀγώ]νω[ν ὅ]σοις πρόσεστι δεσμ[ὸς ἢ θάνατος ἢ φυγὴ ἢ ἀτ]ιμία ἢ δήμευσις χρημάτ[ων **καὶ οὐ κεῖται ἐν τοῖς νό**]**μοις** [ὅ]τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτεῖ[σαι. **τὰ δὲ δημόσι**]**α** τῶν [δικ]αστηρίων ἐστὶ φ[ά **καὶ τούτοις τὰ δημ**]ΟϹΙΑ [**δεδό**]**ασιν**· ὅταν δὲ δέ[ῃ **τι ἐκ τῆς ἐκκλησί**]**ας** ε[ἰς α͡ εἰ]σαγαγεῖν, συν[έρχεται β' δικαστή]ρια εἰ[ς] τὴν ἡλιαίαν, τα............... κλε.. εἰς φ' καὶ α͡, τρία [δικαστήρια.

α' Στίχ. 5. Εἶνε τὰ μάλιστα παρατηρήσεως ἄξιον ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐν τούτῳ τῷ στίχῳ λέγει ἁπλῶς τὸ ἴσον ὕδωρ, καταλείπων ἀόριστον τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος. Ἐπειδὴ δ' ὅμως περὶ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας πρόκειται, ἧς τὸ ὅλον μῆκος ὁμολογεῖται ἴσον πρὸς τὰς ἡμέρας τοῦ Ποσιδεῶνος μηνός, οὕτως ἄρα ἐμμέσως ὁρίζεται. ἡ ἀπορία περὶ τοῦ μήκους τοῦ ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων διδομένου ἴσου χρόνου δύναται, νομίζομεν, ὀρθῶς νὰ λυθῇ ἂν ὑποτιθῶμεν (ἰσχυρῶς δὲ παρορμῶσιν ἡμᾶς πρὸς τοῦτο, πλὴν τῆς ἑρμηνείας καὶ τὰ ἔτι σῳζόμενα ἴχνη τοῦ παπύρου, στίχ. 11), ὅτι μικρόν που κατωτέρω ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ διαρρήδην ἐλέγετο, ὅτι καὶ οἱ δικασταὶ ὡσαύτως τὸ ἴσον ὕδωρ λαμβάνουσι. Συμφωνοῦσι δὲ πρὸς ταῦτα καὶ πάντα τἀνωτέρω ἐν τῇ πραγματείᾳ καταχωρισθέντα καὶ ἑρμηνευθέντα μαρτύρια τῶν παλαιῶν περὶ τῆς εἰς τρία μέρη διαιρέσεως τῆς ἡμέρας ἢ τῆς εἰς τρία μέρη διανομῆς τοῦ ὕδατος.

Ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀριστοτελικοῦ λόγου οὑτωσὶ νοουμένου, καί τι ἕτερον, νομίζομεν, νῦν προκύπτει σαφῶς, ὅτι δῆλα δὴ τὰ τρία μέρη ταῦτα ἦσαν ἴσα ἀλλήλοις, ὅπερ ὅμως, δι' οὓς λόγους ἐν τοῖς ἔμπροσθεν κατὰ διέξοδον ἐξεθέμεθα, μόνον ἐπὶ τῶν ἀτιμήτων ἀγώνων φαίνεται ὂν δυνατόν.

β' Στίχ. 8. Περὶ τῶν ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου τούτου ἀμυδρότατα διακρινομένων ὀλίγων ἰχνῶν ὁ Kenyon ὑποσημειοῦται: αρο-

...νται] lectiones Wn dedi, sed omnes praeter ρ et ν dubiae sunt». Εἰ μὴ τὸ P τοῦτο ἀνυπερβλήτως ἐκώλυεν, ἴσως ἄν τις ἐδύνατο ν' ἀναγνῷ: [καὶ πρὸς τοῦτο] ἀγω[νίζο]νται (πρβλ. Ἁρποκρ. λ. διαμεμετρημένη ἡμέρα. Σχολ. Αἰσχίν. 2, 126). Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο κωλύει, ἕτερόν τι ζητητέον ἐν τούτῳ τῷ στίχῳ, καὶ δὴ λ. χ. ἢ ὅτι αἱ τοῦ Ποσιδεῶνος ἡμέραι ἰσοδυναμοῦσι πρὸς ἀμφορέας ἕνδεκα ἢ τὸν λόγον ἴσως δι' ὃν ὁ μὴν οὗτος προυτιμήθη, καὶ δὴ φανερῶς διὰ τὸ βραχύτατον, ἤ, ὡς ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Αἰσχίνου (2,126) διδάσκει, διὰ τὸ σύμμετρον τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ.

γ' Στίχ. 9-16. Ὁ Κενυὼν περί τινων τῶν ἐν τοῖς στίχοις τούτοις διακρινομένων ἰχνῶν τάδ' ὑποσημειοῦται: στίχ. 9: «ταιC] C suprascriptum vidit Wn». στίχ. 10: «κλι] ι super litteram quae λ sequebatur scriptum est». ασιν] α dubium est; ω Bl». στίχ. 11: «ολη..ἴσον] Wn., sed de η non certus sum (potest α esse; fort. ὁ λαχὼν) et ι ligatum est cum littera (velut ε) praecedente». Τούτων ἕνεκα ἀναγιγνώσκει ἐν τῷ κειμένῳ: ολ.. [.. ε]ίς ὅν.

Περὶ τῆς ὑφ' ἡμῶν εἰκαζομένης ἐννοίας τῶν στίχων τούτων λέγομεν διὰ μακρῶν ἐν τῇ πραγματείᾳ. Νῦν δὲ παρατηροῦμεν ἔτι εἰδικώτερον ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης, ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν τῶν ἀγώνων θεμελιώδη διάκρισιν εἰς ἀτιμήτους καὶ τιμητούς, προσέτι δὲ καὶ τὴν μεταξὺ τούτων ἀναγκαίαν διαφορὰν ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τοῦ τοῖς δικασταῖς δοτέου ὕδατος, κατωτέρω μὲν (στίχ. 17 ἑξ.) λέγει τὰ περὶ τῶν ἀγώνων τῶν τιμητῶν, πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν δικαζομένων, ἐνταῦθα δὲ (στίχ. 9-16) τὰ περὶ τῶν ἀτιμήτων, προστιθεὶς ἅμα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα (ὡς κατωτέρω περὶ τῶν τιμητῶν) καὶ τὸν λόγον δι' ὃν οὗτοι καλοῦνται ἀτίμητοι, καὶ δὴ λ. χ. ἴσως διότι ἐν αὐτοῖς ο[ὐ τιμ]ῶσιν οἱ δικασταὶ (στίχ. 10) ἢ διότι τοῖς ἀγῶσι τούτοις, ὡς ὁ Ἁρποκρατίων 1) διδάσκει, «πρόσεστιν ἐκ τῶν νόμων ὡρισμένον τίμημα».

Πιθανώτατον δ' ἡμῖν φαίνεται, δι' οὓς λόγους μικρὸν ἀνωτέρω περὶ τοῦ στίχ. 5 (α') διελάβομεν, ὅτι ἔν τινι τῶν περὶ ὧν ἡμῖν ὁ λόγος στίχων (9-16) ἐλέγετο προσέτι ὅτι καὶ οἱ δικασταὶ ὡσαύτως τὸ ἴσον ὕδωρ λαμβάνουσιν, ἢ ὅτι καὶ οἱ δικασταὶ τῷ ἴσῳ ὕδατι

1) Ἐν λ. ἀτίμητος ἀγὼν καὶ τιμητός.

χρῶνται, ὅταν τοὺς ἀτιμήτους ἀγῶνας δικάζωσι. Προσετίθετο δ' ἴσως ἢ ὑπεδηλοῦτο ἁπλῶς καὶ ὁ λόγος δι' ὅν, ἢ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἕκαστοι τὸ ἴσον ὕδωρ ἐλάμβανον.

Κίνδυνος ἐξώσεως τῶν φευγόντων ὑπὸ τῶν κατηγόρων διστάζομεν νὰ παραδεξώμεθα ὅτι ὑφίστατο, ἀφ' οὗ ἑκατέροις τὸ ἴσον ὕδωρ ἐδίδοτο (στίχ. 5-6)· τὸ δ' αὐτό, ἰσχυρότερον μάλιστα, διατεινόμεθα καὶ περὶ ἐξώσεως τῶν κατηγόρων ὑπὸ τῶν διωκομένων. Διὰ ταῦτα, εἰ καὶ σφόδρα ἀποροῦντες, ἀποκλίνωμεν ὅμως ἵνα εἰκάσωμεν ὅτι τὰ ἐν τοῖς στίχ. 12-13 ἐξαληλιμμένα: ἔσπευδον .... (1) ἀναφέρονται μᾶλλον εἰς τοὺς δικαστάς, ὀφείλοντας ὡσαύτως νὰ χρῶνται κατὰ καιρὸν ἀεὶ καὶ συμμέτρως τῷ δεδομένῳ αὐτοῖς ὕδατι, ὅπως ἐπιτελῶσιν ἀβιάστως πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν, μὴ ἀναγκάζωνται δὲ νὰ ἐξωθῶσιν ἀλλήλους.

Ἐπίσης εἰς πλείστην ἡμᾶς ἀπορίαν ἐμβάλλουσι περὶ τῆς ὄντως διανοίας αὐτῶν καὶ οἱ δύο ἢ τρεῖς ἑπόμενοι στίχοι (14-16): δ] μὲν ἕτερος τοῖς δ]ιώκουσιν, ὁ δὲ ἕτερος] τοῖ[ς φ]εύγου[σ]ιν. Ἀλλὰ περὶ κάδων δύο (Bl.) ἆρά γε πρόκειται ἢ μᾶλλον περὶ ἄλλου τινός; Ἔπειτα, ἀφ' οὗ καὶ οἱ δικασταὶ ὡσαύτως τὸ ἴσον ὕδωρ ἐλάμβανον, δὲν ὠφείλομεν ἆρά γε ν' ἀναμένωμεν οὐχὶ δύο, ἀλλὰ μᾶλλον τρεῖς κάδους;

δ' Στίχ. 17-22. Ἀκόλουθοι ὄντες οἷς ἐν τῇ πραγματείᾳ περὶ ἀγώνων ἀτιμήτων καὶ τιμητῶν κατὰ διέξοδον διελάβομεν, ἐνταῦθα σχεδὸν μετὰ βεβαιότητος ἀποφαινόμεθα ὅτι ὁ λόγος ἦν περὶ τῶν τιμητῶν ἀγώνων, ὡς ἄλλως ἐμφαίνουσι καὶ τὰ συμφραζόμενα· διὰ δὲ ταῦτα καὶ συμπληροῦμεν ὡς ἀνωτέρω (2). Μόνον περὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ ἀριθμοῦ $\overline{\Gamma}$ (στίχ. 19) σφόδρ' ἀμφιβάλλομεν, διότι κατὰ τὰ συμπεράσματα εἰς ἃ ἤδη κατελήξαμεν καὶ ἃ δικαιολογοῦμεν ἐν τῇ πραγματείᾳ, ἐνταῦθα περὶ τιμητῶν ἀγώνων ὄντος τοῦ λόγου, ὠφείλομεν ν' ἀναμένωμεν ἢ $\overline{B}$ ἢ $\overline{\Delta}$, ἵνα ὁ νοῦς ᾖ ὅτι ἐπὶ τῶν τιμητῶν ἀγώνων ἡ ἡμέρα διαιρεῖται εἰς μέρη δύο ἢ τέσσαρα, ὧν τὸ ἥμισυ (1/2 ἢ

(1) Ἴσως: μὴ λαμβάνον]τε[ς] γὰρ ἔσπευδον [ἂν ...

(2) Ἐν στίχ. 21 ἐπειδή, καθ' ἡμᾶς, περὶ τῶν τιμητῶν μόνον ἀγώνων πρόκειται, γράφομεν καὶ ἀντὶ τοῦ Ḣ οὐ κεῖται ἐν τοῖς νό]μοις, κελεύσει τοῦ σοφωτάτου Βλασσίου, ᾧ εὐλαβῶς ἤδη ὑπεβάλομεν τήνδε τὴν εἰκασίαν.

$^2/_4$), τὸ ἥμισυ δῆλον ὅτι τῆς ὅλης ἡμέρας, τοῖς δικασταῖς δίδοται(1).

Ἐν στίχ. 18 συμπληροῦμεν: τῷ διαψη[φισμῷ τῷ δευτέρ]ῳ (τὸ δὲ ῳ νῦν ἀναγιγνώσκει ὁ Κενυών), ἀκριβῶς διότι ὅ τε νοῦς τῶν συμφραζομένων καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ οὕτω κελεύουσι. Τῷ ὄντι, τούτου ἕνεκα μάλιστα, τοῦ ἐν τοῖς τιμητοῖς ἀγῶσιν ἀεὶ ἐνδεχομένου δευτέρου διαψηφισμοῦ, ἐπάναγκες ἦν ἵνα πλεῖον τοῦ τρίτου μέρους τοῦ ὅλου ὕδατος προσεπιμετρῆται τοῖς δικασταῖς. Καὶ περὶ τούτων δὲ διαλαμβάνομεν εἰδικώτερον ἐν τῇ πραγματείᾳ.

ε' Στίχ. 22-23. Ἔν τε τῇ τοῦ Βλασσίου καὶ τῇ τοῦ Κενυῶνος ἐκδόσει, ὡσαύτως δ' ἐν τῇ τῶν Κ.- W³, ἐν στίχ. 22 ἀναγιγνώσκεται: τὰ δὲ πολλ[ὰ τῶν [δικ]αστηρίων, περὶ δὲ τούτων ὁ Kenyon ὑποσημειοῦται: «τὰ δὲ πολλὰ Wn. spatio non satis, nisi fuit intervallum ante τα». Ἕνεκα τῆς καλλίστης παρατηρήσεως ταύτης καὶ διότι ἐνταῦθα περὶ τῶν δημοσίων μόνον ἀγώνων πρόκειται, ἠκάσαμεν: [τὰ δὲ δημόσι]α τῶν δικαστηρίων. Μηδενὶ δὲ φανῇ παράδοξος ἡ ὀνομασία αὕτη, διότι αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης, ὡς ἤδη παρετηρήσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 25 σημ. 2), περὶ τῶν Θεσμοθετῶν λέγων, τάδε διδάσκει αὐταῖς λέξεσιν ἐν Κεφ. 59. 5: καὶ ἐπικληροῦσι ταῖς ἀρχαῖς οὗτοι τὰ δικαστήρια τά ⟨τ'⟩ **ἴδια καὶ τὰ δημόσια**. Ἀλλὰ καὶ ἄλλος ἔτι λόγος συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης· διότι τουτέστι περὶ δημοσίων μόνον δικαστηρίων ἐδύνατο νὰ λεχθῇ, ὃ κατωτέρω διαρρήδην λέγεται, ὅτι δύο ἢ τρία κατὰ τὰς ἑκάστοτε περιστάσεις συνερχόμενα, ἀπετέλουν τὰ μέγιστα τῶν δημοσίων δικαστηρίων, ὁτὲ μὲν ἐκ 1001 ὁτὲ δ' ἐκ 1501 δικαστῶν συνιστάμενα. Νομίζομεν μάλιστα ὅτι ἐντεῦθεν προσῆκον εἶνε νὰ συναγάγωμεν, ὅτι τὰ τὰς κυρίως δημοσίας δίκας ἢ γραφὰς δικάζοντα δικαστήρια, διὰ δὲ τοῦτο δημόσια καλούμενα, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀεὶ ἀπετελοῦντο ἀριθμοῦ δικαστῶν, τουτέστιν ἐξ ἑνὸς καὶ πεντακοσίων.

(1) Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ Δ, καθὰ ἡμᾶς εὐμενῶς πάνυ διδάσκουσιν ὅ τε Blass καὶ ὁ Kenyon, φαίνεται μάχεσθαι πρὸς τὰ μετὰ τὸ ἐπὶ τοῖς ἴχνη τοῦ ἐξαληλιμμένου γράμματος, κατὰ τὸν Βλάσσιον ⁴ ὁμοιάζοντος μᾶλλον πρὸς Γ.

Ὡσαύτως πιθανὸν ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἐν στίχ. 17, εὐθὺς μετὰ τὰς λέξεις: ἐν δὲ τοῖς | τιμητοῖς ἀγῶσι, ἔνθα νῦν εἰσὶ τὰ ἀμφίβολα γράμματα: ... ατο ... ἐξεῖλε› ὡρίζετο ἴσως τὸ τῷ δευτέρῳ διαψηφισμῷ διδόμενον ἀναγκαῖον ποσὸν ὕδατος, μέρος καὶ τοῦτο τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας, ἐξαιρούμενον ἐξ αὐτῆς, ὅτι δὲ τοῦ ποσοῦ τούτου μνημονευομένου, εἵπετο εἶτα, ὡς ἐπεξήγησις: διαιρεῖται δ' ἡμέρα ἐπὶ τοῖς [. (;)

Τοὐναντίον, ἐπειδὴ τὰ ἴδια δικαστήρια ἄλλοτ' ἐξ ἄλλου ἐπληροῦντο ἀριθμοῦ δικαστῶν, κατὰ τὰς περὶ τῶν δικῶν ἑκάστων εἰδικὰς διακελεύσεις τοῦ νόμου, τούτου ἕνεκα οὐδ' ἐδύνατο νὰ ῥηθῇ περὶ αὐτῶν, ὥσπερ περὶ μόνων τῶν δημοσίων δικαστηρίων, ὅτι δύο ἢ τρία συνερχόμενα ἀπετέλουν τὴν ἡλιαίαν.

Περὶ δὲ τοῦ στίχ. 23 ὁ Κενυὼν παρατηρεῖ τάδε: «ante ασιν, σθε. . . habet L, sed erasum, et suprascriptum est σο». Πῶς ὅμως συμπληρωτέον τὸ χάσμα; Ὁ νοῦς ἴσως καὶ τοῦδε τοῦ στίχου εἶν' ὁ ἑξῆς: καὶ τούτοις τὰς δημοσίας δίκας ἢ τὰς γραφὰς ἢ τοὺς δημοσίους ἀγῶνας διδό]ασιν (1).

ς' Στίχ. 23-27. Καθὰ ἐν τῇ πραγματείᾳ παρατηροῦμεν, προκύπτει δὲ καὶ ἐκ τῆς ἀμέσως ἡγουμένης παρατηρήσεως, ἐν τοῖς στίχοις τούτοις οὐχ ἁπλῶς περὶ τῶν δημοσίων γραφῶν πρόκειται, ὡς ἤδη ἐν στίχ. 24 οἱ K-W-[3] ἀνεπλήρωσαν (2), τούτοις δὲ ἀκολούθως καὶ οἱ ἄλλοι ἐκδόται, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον περὶ τοῦ κατὰ Ἁρποκρατίωνα (3) πρώτου εἴδους τῶν εἰσαγγελιῶν «ἐπὶ δημοσίοις ἀδικήμασι μεγίστοις καὶ ἀναβολὴν μὴ ἐπιδεχομένοις καὶ ἐφ' οἷς μήτε ἀρχὴ καθέστηκε μήτε νόμοι κεῖνται τοῖς ἄρχουσι καθ' οὓς εἰσάξουσιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν βουλὴν ἢ τὸν δῆμον ἡ πρώτη κατάστασις γίνεται». Περὶ τούτων καὶ ἄλλοτε διὰ μακρῶν διελάβομεν καὶ νῦν ἐν τῇ πραγματείᾳ λέγομεν τὰ εἰκότα. Εἶνε δὲ σφόδρα πιθανόν, καθ' ἡμᾶς, ὅτι ὡρίζετο ἅμα καὶ πότε, κατά τινα διάκρισιν, ἣν ἔτι ἐξακολουθοῦμεν ζητοῦντες, ὁτὲ μὲν δύο, ὁτὲ δὲ τρία δημόσια

(1) Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἁπλούστερον ἔτι ἔγραψεν ἴσως ὁ Ἀριστοτέλης, διὰ ταῦτα ἀνεπληρώσαμεν: ἐστὶ φ[ά καὶ τούτοις τὰ δημ]ΟCΙΑ [διδό]αοιν. Πρβλ. στήλ 33 στίχ. 24 ἐπ: «ὅταν μὲν τὰ ἴδια [δι]κάζωσι, τοὺς ἰδίους . . . [ὅταν] δὲ τὰ δ[η]μόσια, τοὺς δημοσίο[υ]ς».

Σημειώτεον ὅμως ὅτι καθὰ ὁ ἐλλογιμώτατος Κενυών, εὐμενῶς ἡμῖν χαριζόμενος, πρὸ ὀλίγων μόλις ἡμερῶν ἐγνώρισεν ἡμῖν, καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κριτικωτάτου Βλασσίου εἰκασθὲν ἤδη ἐν τῷδε τῷ στίχῳ ἀποδιδό]ασιν νῦν οὐ, εὑρίσκει ὅλως ἀδύνατον, διότι, λέγει, τὰ ὕπερθεν τοῦ στίχου γεγραμμένα γράμματα CΘ δύνανται νὰ ἐκληφθῶσιν καὶ ὡς ἐπανάληψις τῶν κάτωθι ἀποσβεσθέντων γραμμάτων, ὅτι δὲ τὰ εὐθὺς ἑπόμενα γράμματα θὰ ἐδύναντο ν' ἀναγνωσθῶσιν ὡς ΑΠ, ὅτε ἔξομεν ἀποδόασιν, ὑποτιθεμένης
δι
ἄνωθεν τοῦ στίχου, ἐν τῷ χάσματι, τῆς συλλαβῆς δι: ἀποδόασιν.

(2) Στήλ. 34 στίχ. 24: ὅταν δὲ δέ[ῃ τὰς δημοσίας γραφ]ας [εἰ]σαγαγεῖν κτέ.

(3) Ἐν λ. Εἰσαγγελία.

δικαστήρια συνήρχοντο. Εἰκασίαι περὶ τοῦ τελευταίου τούτου ζητήματος πολλαὶ ἄχρι τοῦδε ἐπῆλθον ἡμῖν, ἀλλὰ μία πασῶν, τόγε νῦν ἔχον, πιθανωτάτη ἡμῖν φαίνεται, ὅτι τουτέστιν ἡ ἐκκλησία, παραπέμπουσα εἰς τὴν ἡλιαίαν τοὺς περὶ τῶν μεγίστων δημοσίους ἀγῶνας, ὥριζεν ἅμα, κατὰ λόγον τῆς ἑκάστοτε σπουδαιότητος τοῦ ἀγῶνος, ἴσως δὲ καὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μελλόντων νὰ δικάσωσιν αὐτὸν δικαστῶν. Τούτοις ἀκολούθως ἐν στίχ. 23-24 ἀνεπληρώσαμεν: ὅταν | δὲ δέ[ῃ τι ἐκ τῆς ἐκκλησί]ας ε[ἰς ā εἰ]σαγαγεῖν, συν]έρχεται κτλ. (1).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν τοῦ ἑπομένου στίχου 26 ἀναπλήρωσιν (2), δυσχερεστάτην καὶ ταύτην, μάλιστα διότι ἀγνοοῦμεν τὰ πράγματα, νομίζομεν ὅμως ὅτι, ἕνεκα τῆς προφανῶς στενοτάτης αὐτοῦ σχέσεως πρὸς τὴν ἀμέσως ἡγουμένην πρότασιν (: ὅταν δὲ δέῃ τι — εἰς τὴν ἡλιαίαν), ὅπως εὐοδωθῇ ἡ σύνταξις, ἠναγκασμένοι ἐσμὲν ἵν' ἐπαναλάβωμεν μὲν τὸ ὅταν μετά τινος ῥήματος οἷου δή ποτε, ἐξεύρωμεν δέ τινα γενικὸν ὅρον, δηλοῦντα τὰ εἰς ͵φ' καὶ α' εἰσαγόμενα ἀδικήματα.

Ἐγὼ μὲν οὖν ὑμῖν, ὦ νόμοι, βεβοήθηκα ὅσα εἶχον· λοιπὸν δ' ἐστὶ δεῖσθαι τῶν φιλολόγων καὶ τοὺς τὰ τῶν γραφέων αἰνίγματα εἰδότας παρακαλεῖν.

Τῇ 25 Φεβρουαρίου, 1904.

Π. Σ. Φ.

(1) Περὶ τοῦ δέῃ τι πρβλ. κεφ. 54.6: «κἄν τι καλλιερῆσαι δέῃ, καλλιεροῦσι κτέ.» κεφ. 31.2: «κἄν τι δέωνται συμβουλεύεσθαι μετὰ τῆς βουλῆς κτέ.

(2) Ἀναγκαῖον νομίζομεν ἵνα ὑπομνήσωμεν ὧδε ὅτι ἐν στίχ. 26 ἀντὶ κλε, ἅπερ ὁ Wilcken ἀνέγνω, ὁ Kenyon ἀναγιγνώσκει κνα, ἃ ὅμως ὡσαύτως λέγει εἶναι ἀμφίβολα.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ.	21	στίχ.	26	ἀντὶ	μηδὲ	γράφ.	οὐδὲ
»	31	»	32	»	τρισκαίδεκα	»	τριακαίδεκα

Η ΙΣΟΚΡΑΤΕΙΟΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗ

Οὐκ Ἰσοκράτεια εἶναι ἡγούμενος σὺν Θείλῳ (1) ἃ Σπεγγέλῳ (Συναγωγὴ τεχνῶν) συνείλεκται ὡς τῆς Ἰσοκράτους γεγραμμένης τέχνης λείψανα, ἀλλὰ πολλῷ ὑστέρων πλάσματα ἀνδρῶν, πειράσομαι τρίτος αὐτὸς μετὰ Ναβάρρον (2) καὶ Σχηχανὸν (3) ἰδίῳ τρόπῳ καὶ μεθόδῳ ἐκ τῶν Ἰσοκρατείων λόγων ἃ περὶ τῆς τέχνης ὁ ἀνὴρ ἐδόξαζε πορίσασθαί τε καὶ λόγῳ δηλῶσαι.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Α΄. ῥήτωρ, ῥητορικός, ῥητορική, ῥητορεύω, δημηγορῶ, ἀγορεύω.

1. Τὸ ὄνομα **ῥήτωρ** πλειστάκις μὲν εἰρημένον Ἰσοκράτει εὑρίσκεται, βούλεται δὲ λέγειν οὐ τὸν λογογράφον οὐδὲ τὸν ἐν δίκαις θατέρῳ τῶν διαδίκων συνηγοροῦντα οὐδὲ τὸν τὴν ῥητορικὴν διδάσκοντα ἢ τέχνας συγγράφοντα οὐδὲ τὸν ἐπιδεικτικοὺς λόγους γράφοντα ἢ λέγοντα, ἀλλὰ τὸν ἐν τῷ δήμῳ ἀγορεύοντα καὶ προστατοῦντα καὶ δύναμιν ἔχοντ' ἐν αὐτῷ· διὸ καὶ εὕρηται πολλάκις συνημμένον μὲν τῷ τε στρατηγῷ καὶ τῷ δημαγωγῷ καὶ τῷ δυνάστῃ καὶ τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ τυράννῳ, ἐναντίως δὲ λεγόμενον τῷ ἰδιώτῃ· οἷον (5,81 ἐκδ. Benseler) «μὴ θαυμάσῃς εἰ μήτε στρατηγὸς ὢν μήτε ῥήτωρ μήτε ἄλλως δυνάστης θρασύτερόν σοι διείλεγμαι τῶν ἄλλων», καὶ (8,129) «γένος οὐδέν ἐστι κακονούστερον

(1) Hermes XXVII p. 11.
(2) Fssai sur la rhetorique Greque. Paris 1900.
(3) De fide artis Rhetoricæ Isocrati tributæ. Bonnæ 1901.

τῷ πλήθει τῶν πονηρῶν ῥητόρων καὶ δημαγωγῶν», καὶ (15,32) «Οὐ γὰρ μόνον ἰδιώτας φησί μου γενέσθαι μαθητάς, ἀλλὰ καὶ ῥήτορας καὶ στρατηγοὺς καὶ βασιλεῖς καὶ τυράννους», καὶ (7,14) «Ταύτῃ (τῇ πολιτείᾳ) καὶ τοὺς νόμους καὶ τοὺς ῥήτορας καὶ τοὺς ἰδιώτας ἀναγκαῖόν ἐστιν ὁμοιοῦσθαι», ἔνθ' ὁ ῥήτωρ τῷ ἄρχοντι ἴσον ἂν δύναιτο. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶνδε τῶν παραδειγμάτων οὐδὲν ἀλλ' ἢ τὸν πολιτικὸν ἄνδρα, τὸν δημηγορεῖν δυνάμενον καὶ συμβουλεύειν τῷ δήμῳ εἴτ' ἀγαθὰ εἴτ' οὖν πονηρὰ ἴδοις ἂν τὸν ῥήτορα σημαίνοντα· ἐπὶ τοῦ (5,2) «Ὁρῶν τὸν πόλεμον τὸν ἐνστάντα σοι (Φιλίππῳ) καὶ τῇ πόλει--ἐπεχείρησα λέγειν--οὐδὲν τῶν αὐτῶν --τοῖς ὑπὸ τῶν ῥητόρων τῶν παρ' ἡμῖν (λεγομένοις)», καὶ ἐπὶ τοῦ (8,5) «πεποιήκατε τοὺς ῥήτορας μελετᾶν καὶ φιλοσοφεῖν οὐ τὰ μέλλοντα τῇ πόλει συνοίσειν», καὶ (8,26) «περὶ ὧν οὐδεὶς πώποτε τῶν ῥητόρων εἰπεῖν ἐν ἡμῖν ἐτόλμησεν», καὶ (8,124) «οὕτω χαίρομεν ταῖς τῶν ῥητόρων πονηρίαις», καὶ (9,45) «τίς ἂν ῥήτωρ ἢ ποιητὴς ἢ λόγων εὑρετὴς ἀξίως τῶν πεπραγμένων ἐπαινέσειεν», ἔνθα ὁ λόγων εὑρετὴς ὁ ἐπιδεικτικὸς ἂν εἴη ῥήτωρ ὁμοίως καὶ ἀλλαχοῦ που ῥηθείς, (5,144) «τὴν Εὐρυσθέως δύναμιν οὐδεὶς ἂν οὔτε λόγων εὑρετὴς οὔτε ποιητὴς ἐπαινέσειεν», καὶ (12,12) «Πάντες ἴσασι τῶν μὲν ῥητόρων τοὺς πολλοὺς οὐχ ὑπὲρ τῶν τῇ πόλει συμφερόντων δημηγορεῖν τολμῶντας», καὶ 12,15) «τῶν μὲν γὰρ ῥητόρων τὸν τρόπον ψέγοντες προστάτας αὐτοὺς τῆς πόλεως ποιοῦνται». Ταὐτὸν δὲ δυνάμενον ζητῶν ἂν εὕροις καὶ τὸν ἀλλαχοῦ που Ἰσοκράτους εἰρημένον ῥήτορα (14,3.4.15,112.146.203 214.16,7). Τὸν δὲ τὸ παράπαν εὖ λέγειν ἢ λόγους γράφειν δυνάμενον οὐ ῥήτορα, ὥσπερ οἱ ἄλλοι, Ἰσοκράτης λέγειν εἴωθεν, ἀλλ' ἕτερον ὄνομα χαίρει ὀνομάζων.

2. Ὁ **ῥητορικὸς** δ' ἐστιν αὐτοῦ Ἰσοκράτους διδάσκοντος ὁ ἐν τῷ πλήθει λέγειν δυνάμενος· εἶπε γὰρ ἐν Νικοκλεῖ αὐτὸν ὁριζόμενος (2,8) «ῥητορικοὺς μὲν καλοῦμεν τοὺς ἐν τῷ πλήθει λέγειν δυναμένους» καὶ ἐν Ἀντιδόσει (274) ταὐτὰ λέγων.

3. Ἡ δὲ **ῥητορικὴ** οὐδαμοῦ Ἰσοκράτους εἰρημένη εὑρίσκεται, ἄλλοις ὀνόμασιν ὅπερ αὕτη βούλεται εἰπόντος.

4. Τὸ δὲ **ῥητορεύειν** ἐστὶ μὲν τὸ ἐν τῷ πλήθει λέγειν, ἔστι δὲ καὶ τὸ κατ' Ἰσοκράτη ῥήτορα εἶναι καὶ τοῦτο πράττειν καὶ ἐπιτη-

δεύειν· μαρτύριον δὲ τό τε ἐν Φιλίππῳ που (25) λεχθὲν «πάντες ὑπειλήφασι τοὺς μὲν (λεγομένους λόγους) περὶ σπουδαίων πραγμάτων καὶ κατεπειγόντων ῥητορεύεσθαι» καὶ τὸ τῆς ὀγδόης ἐπιστολῆς που (27) «ἐγὼ τοῦ μὲν πολιτεύεσθαι καὶ ῥητορεύειν ἀπέστην».

Μᾶλλον δ' ἂν αὐτῷ περὶ αὐτῶν τούτων εἰρημένον τὸ **δημηγορῶ** ἂν εὕροις· εἶπε γὰρ ἔν τε τῷ περὶ Εἰρήνης (9) «οὐκ ἐθέλετ' ἀκούειν πλὴν τῶν πρὸς ἡδονὴν δημηγορούντων», καὶ (27). Ἀνάγκη δὲ τὸν ἔξω τῶν εἰθισμένων ἐπιχειροῦντα δημηγορεῖν -- πολλῶν πραγμάτων ἅψεσθαι», καὶ ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ (29) «τὴν αὐτὴν δὲ γνώμην ἔχω καὶ περὶ τῶν δημηγορεῖν δυναμένων καὶ τῶν περὶ τὴν γραφὴν τὴν τῶν λόγων εὐδοκιμούντων», καὶ τῶν ἐπιστολῶν ἔν τε τῇ πρώτῃ (9) «Καὶ μὴ θαυμάσῃς εἰ μήτε δημηγορῶν μήτε στρατηγῶν μήτ' ἄλλως δυνάστης ὢν οὕτως ἐμβριθὲς αἴρομαι πρᾶγμα»· ἔνθα γε σαφῶς ἂν ἴδοις ὡς ὁ δημηγορῶν αὐτός ἐστι τῷ ῥήτορι, ὥσπερ οὗτος (1) τῷ στρατηγῷ τε καὶ τῷ δυνάστῃ συνεζευγμένος ἐν λόγῳ· καὶ ἐν τῇ ὀγδόῃ (10 «ἂν μὴ δημηγορῶσι μηδὲ στρατηγῶσι», ὁμοίως τοῦ δημηγορεῖν τῷ στρατηγεῖν ἀντιστοιχοῦντος.

5. Ἐλέχθη δὲ τοῦ Ἀρχιδάμου που καὶ **ἀγορεύω** ταὐτὰ τῷ δημηγορῶ δυνάμενον, (2) «τῶν εἰθισμένων· ἐν ἡμῖν ἀγορεύειν».

Β'. Γένη τῶν λόγων.

Γένη τοῦ καταλογάδην λόγου παντοῖά τε καὶ δυσαρίθμητα κατ' Ἰσοκράτη τυγχάνει ὄντα· λέγει γὰρ τῆς Ἀντιδόσεώς που (45) «τρόποι (γένη) εἰσὶν οὐκ ἐλάττους ἢ τῶν μετὰ μέτρου ποιημάτων. Οἱ μὲν γὰρ τὰ γένη τὰ τῶν ἡμιθέων ἀναζητοῦντες τὸν βίον τὸν αὐτῶν κατέτριψαν (λογογράφοι), οἱ δὲ περὶ τοὺς ποιητὰς ἐφιλοσόφησαν (τῶν νεωτέρων λογογράφων τινές), ἕτεροι δὲ τὰς πράξεις τὰς ἐν τοῖς πολέμοις συναγαγεῖν ἐβουλήθησαν (ἱστορικοί), ἄλλοι δέ τινες περὶ τὰς ἐρωτήσεις καὶ τὰς ἀποκρίσεις γεγόνασιν, οὓς ἀντιλογικοὺς (Σωκρατικοί ;) καλοῦσιν. Εἴη δ' ἂν οὐ μικρὸν ἔργον, εἰ πάσας τις τὰς ἰδέας (τὰ εἴδη) τὰς τῶν λόγων ἐξαριθμεῖν ἐπιχειρήσειεν».

Ἕτερον δὲ λόγων γένος, περὶ οὗπερ πολλαχοῦ τῶν λόγων ἔτυχεν εἰπών, οἱ λόγοι οἱ ἐρεστικοὶ ἂν εἶεν, ἄλλοι τινές, ὡς ἔοικεν, ὄν-

τες ἢ οἱ ἀντιλογικοὶ (15,45), τῶν δὲ περὶ τὰς ἔριδας λεγομένας σοφιστῶν ἢ φιλοσόφων· εἶπε γὰρ ἐν μὲν τῷ πρὸς Νικοκλέα (5) «καί φασιν οἱ μὲν διὰ τῶν ἐριστικῶν λόγων. οἱ δὲ διὰ τῶν πολιτικῶν --φρονιμωτέρους ἔσεσθαι τοὺς αὑτοῖς πλησιάζοντας», ἐν δὲ τῷ Παναθηναϊκῷ (26) «λέγω δὲ τήν τε γεωμετρίαν καὶ τὴν ἀστρολογίαν καὶ τοὺς διαλόγους τοὺς ἐριστικοὺς καλουμένους», ἐν δὲ τῇ Ἀντιδόσει (280) «ἡγοῦμαι γὰρ τοὺς ἐν τοῖς ἐριστικοῖς λόγοις δυναστεύοντας--οὐ βλάπτειν τοὺς συνόντας», ἐν δὲ τῷ κατὰ Σοφιστῶν (20) «οὗτοι μὲν (οἱ ἐριστικοὶ) τοιαῦτα λογίδια διεξιόντες, ὅμως ἀρετὴν ἐπηγγείλαντο».

Ἴδιον δὲ λόγων γένος οἱ ῥητορικοὶ δήπου λόγοι τυγχάνουσιν ὄντες, περὶ ὧν αὐτίκα ἡμῖν ἰδίᾳ λόγος ἔσται.

Γ'. Λόγος

1. Τὸν ῥητορικὸν ὡς τὸ ἐπίπαν εἰπεῖν λόγον Ἰσοκράτης **λόγον** ἁπλῶς φιλεῖ λέγειν. Εἶπε μὲν γὰρ τοῦ Νικοκλέους που (1) «διὰ τοὺς ἐξαμαρτάνοντας καὶ τοὺς ψευδομένους χαλεπῶς πρὸς τοὺς λόγους ἔχουσι» · λέγει δὲ ταῦτα ἀπολογούμενος πρὸς ἃ τότε τῆς ῥητορικῆς πολλοὶ κατηγόρουν, ὧν καὶ Πλάτων ἦν· εἶπε δ' ἐν τῷ Πανηγυρικῷ (10) «ἡγοῦμαι δ' οὕτως ἂν μεγίστην ἐπίδοσιν λαμβάνειν καὶ τὰς ἄλλας τέχνας καὶ τὴν περὶ τοὺς λόγους φιλοσοφίαν»· ἐν οἷς ἡ περὶ τοὺς λόγους φιλοσοφία οὐδὲν ἄλλο οὖσα δηλοῖ ἢ ἡ τέχνη ἡ ῥητορική, οἱ δὲ λόγοι οὐδὲν ἀλλ' ἢ ῥητορικοὶ λόγοι ὄντες. Τούτοις δ' ὅμοια πόλλ' ἂν προσθεῖμεν παραδείγματα τἀληθὲς τοῦ λόγου ἡμῖν μαρτυροῦντα, οἷον ἐκ μὲν τοῦ Πανηγυρικοῦ (11) «Καίτοι τινὲς ἐπιτιμῶσι τῶν λόγων τοῖς ὑπὲρ τοὺς ἰδιώτας ἔχουσι», καὶ (12) «(τοὺς) ζητήσοντας ἰδεῖν τὸ τοιοῦτον ἐν τοῖς ἐμοῖς (λόγοις)», καὶ (13) «χαλεπόν ἐστιν ἴσους τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις ἐξευρεῖν», καὶ (17) «ἀλλ' οὖν τούς γε λόγους ὥσπερ χρησμοὺς εἰς τὸν ἐπιόντα χρόνον ἂν κατέλιπον» (τῶν συμβουλευόντων τῇ πόλει ῥητόρων τε καὶ δυναστῶν τοὺς λόγους λέγει), ἐκ δὲ τοῦ Φιλίππου (1) «Τοῦ λόγου ποιήσομαι τὴν ἀρχὴν--τοῦ περὶ Ἀμφιπόλεως γραφέντος», καὶ (7) «ἤλπισαν ὅσοιπερ ἤκουσαν διαδοθέντος τοῦ λόγου διαλύσεσθαι τὸν πόλεμον ὑμᾶς», καὶ (αὐτ.) «πρὶν ἐξεργασθῆναι τὸν λόγον», καὶ

(25) «διαφέρουσι τῶν λόγων εἰς τὸ πείθειν οἱ λεγόμενοι τῶν ἀναγιγνωσκομένων», καὶ ἐκ τοῦ Εὐαγόρου (11) ἀποπειρατέον τῶν λόγων ἐστίν, εἰ καὶ τοῦτο δυνήσονται, τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας εὐλογεῖν», καὶ (44 Bekk) «Εἰ μὲν οὖν ἐπὶ μικροῖς διήνεγκε, τοιούτων ἂν καὶ τῶν λόγων αὐτῷ προσῆκεν ἀξιοῦσθαι», καὶ (45 Bek,), «τίς ἂν ῥήτωρ ἢ ποιητὴς ἢ λόγων εὑρετὴς ἀξίως τῶν πεπραγμένων ἐπαινέσειε ;», καὶ (90 Bk.) «(τὰς εἰκόνας), ἃς ἐν τοῖς λόγοις ἄν τις μόνον τοῖς τεχνικῶς ἔχουσι θεωρήσειε», καὶ (93 Bk.) τοὺς δὲ λόγους ἐξενεχθῆναι οἷόν τ' ἔστιν εἰς τὴν Ἑλλάδα», καὶ (94) «ἐπεχείρησα γράφειν τὸν λόγον τοῦτον», καὶ ἐκ τοῦ κατὰ Σοφιστῶν (12) «τὸ δὲ τῶν λόγων πᾶν τοὐναντίον πέπονθε», καὶ (13) «τοὺς μὲν γὰρ λόγους οὐχ οἷόν τε καλῶς ἔχειν», καὶ ἐκ τῆς Ἀντιδόσεως (15) «οἱ μὲν ἄλλοι τοῖς λόγοις διαλύονται τὰς διαβολάς, ἐμοῦ δὲ Λυσίμαχος αὐτοὺς τοὺς λόγους μάλιστα διαβέβληκε.» Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ ὁμοίως κεχρημένον τοῖς λόγοις ἢ τῷ λόγῳ Ἰσοκράτην ἂν εὕροις.

Δ'. Ῥητορική.

1. Τὴν μὲν ῥητορικὴν τοὔνομα Ἰσοκράτης, ὅπερ λέγω, οὐδαμοῦ τῶν αὐτοῦ λόγων εἰπὼν φαίνεται· ἀντ' αὐτῆς δ' εἶπε μὲν **τὴν περὶ τοὺς λόγους φιλοσοφίαν**, οἷον (4,10) «ἡγοῦμαι δ' οὕτως ἂν μεγίστην ἐπίδοσιν λαμβάνειν καὶ τὰς ἄλλας τέχνας καὶ τὴν περὶ τοὺς λόγους φιλοσοφίαν», εἶπε δὲ **τὴν φιλοσοφίαν** ἁπλῶς, οἷον (12,9) «περὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἣν προειλόμην, ἀτυχίαι τινὲς καὶ συκοφαντίαι γεγόνασι», ὅ ἐστι περὶ τὸ γένος τῆς ῥητορικῆς πραγματείας καὶ (15,50) «Περὶ μὲν οὖν τῆς ἐμῆς φιλοσοφίας ἀκηκόατε πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν», καὶ (13,7) «Πρὸ πολλῶν μὲν ἂν χρημάτων ἐποιησάμην τηλικοῦτον δύνασθαι τὴν φιλοσοφίαν», κα' (11,1), τήν τε ῥητορικὴν ἅμα καὶ σοφιστικὴν λέγων, «τοῖς ἐκ φιλοσοφίας χρηματίζεσθαι ζητοῦσιν», καὶ 15, 10) «περὶ δὲ φιλοσοφίας πεπαρρησιασμένα», καὶ (15,205), τὴν σοφιστικὴν τὴν ῥητορικὴν διδάσκουσαν λέγειν βουλόμενος, «τῇ τοίνυν φιλοσοφίᾳ φανήσεται καὶ τοῦτο συμβεβηκός», καὶ (15,81) «κατέλιπον ἡμῖν περὶ μὲν τὰ σώματα τὴν παιδοτριβικήν, περὶ δὲ τὰς ψυχὰς τὴν φιλοσοφίαν», καὶ (αὐτ. 183 καὶ 279) «οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντες

τὰς ἰδέας ἁπάσας, αἷς ὁ λόγος τυγχάνει χρώμενος διεξέρχονται τοῖς μαθηταῖς» καὶ (αὐτ. 186) «ὁ μὲν τύπος τῆς **φιλοσοφίας** τοιοῦτός τίς ἐστιν», ὅ ἐστι τῆς διδασκαλίας τῆς ῥητορικῆς, καὶ (αὐτ. 175) «εἰ μὲν ἡ **φιλοσοφία** τοιαύτην ἔχει δύναμιν», καὶ (αὐτ. 176) «οἷός τ' ἂν ἐγενόμην τῇ **φιλοσοφίᾳ** βοηθῆσαι», καὶ (αὐτ. 270) «περὶ δὲ σοφίας καὶ **φιλοσοφίας**--ἐμοὶ--προσήκει τὴν δικαίως ἂν νομιζομένην ὁρίσαι», καὶ (Ἐπ. 6, 8) «τοὺς περὶ τὴν **φιλοσοφίαν** τὴν ἡμετέραν διατρίβοντας»· δηλοῖ δ' οὖσα ἡ τῆς ῥητορικῆς διδασκαλία· καὶ (13,21) «τοῖς ὑπὸ τῆς **φιλοσοφίας** ταύτης προσταττομένοις», καὶ (15,170) «τήν τε **φιλοσοφίαν** ἐκ πολλῶν ἐνόμιζον ἐπιδείξειν ἀδίκως διαβεβλημένην».

2. Ἔτυχε δέ που Ἰσοκράτους καὶ **ἐπιστήμη τῶν λόγων** ἡ ῥητορικὴ κληθεῖσα, οἷον (13,10) «φασὶν ὁμοίως τὴν **τῶν λόγων ἐπιστήμην** ὥσπερ τὴν τῶν γραμμάτων παραδώσειν».

3. Τὰ δὲ γεγραμμένα περὶ ῥητορικῆς διδάγματα ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι **τέχνας** καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἐκάλεσεν, εἰπών που (13,19) «οἱ τὰς καλουμένας **τέχνας** γράψαι τολμήσαντες». Καὶ τὸ ἔργον δὲ τούτων, τὴν πολιτικὴν ῥητορικὴν διδασκόντων, **τέχνην** ἰδίᾳ που εἶπε, (13,19) «ἡγοῦνται τοῦτ' εἶναι τὴν **τέχνην**, ἣν ὡς πλείστους --προσαγάγωνται», καὶ (αὐτ. 10) «μεγάλας ποιοῦσι τὰς **τέχνας** οὐχ οἱ τολμῶντες ἀλαζονεύεσθαι περὶ αὐτῶν».

4. Εἶπε δὲ Ἰσοκράτης καὶ **παίδευσιν ἢ παιδείαν ἢ μελέτην τῶν λόγων ἢ περὶ τοὺς λόγους** τὴν τῆς ῥητορικῆς διδασκαλίαν ἢ μάθησιν λέγων, οἷον (13,10) «καὶ **τὴν παίδευσιν τὴν τῶν λόγων** πλείονος ἀξίαν δόξειν εἶναι», καὶ (15,168) «δυσκόλως διακειμένους περὶ **τὴν τῶν λόγων παιδείαν**», καὶ (αὐτ. 180) «Βούλομαι δὲ περὶ **τῆς τῶν λόγων παιδείας**--διελθεῖν πρὸς ἡμᾶς», καὶ (αὐτ. 177) «πείσας τοιαύτην εἶναι νομίζειν **τὴν τῶν λόγων μελέτην**», καὶ (Ἐπ. 5, 4) «προαιρεῖσθαι δὲ **τὴν παιδείαν τὴν περὶ τοὺς λόγους**».

Ε΄. Οἱ περὶ τοὺς λόγους.

1. Τοὺς ῥήτορας ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν, οὐ τοὺς δημηγοροῦντας μόνον **τοὺς περὶ τοὺς λόγους** Ἰσοκράτει κεκλημένους εὑρίσκομεν,

τάδε που εἰπόντι (9,9) «τοῖς μὲν γὰρ ποιηταῖς πολλοὶ δέδονται κόσμοι·--τοῖς δὲ περὶ τοὺς λόγους οὐδὲν ἔξεστι τῶν τοιούτων».

2. Ἐλέχθη δ' οὐχ ἅπαξ καὶ **φιλόσοφος** ὁ ῥήτωρ ἢ ὁ σοφιστής, οἷον (10,66) «τοὺς δὲ φιλοσόφους πειρᾶσθαί τι λέγειν περὶ αὐτῆς ἄξιον τῶν ὑπαρχόντων ἐκείνῃ (τῇ Ἑλένῃ)», καὶ (11, 48) «ἠβουλήθης τοῖς φιλοσόφοις παράδειγμα καταλιπεῖν ὡς χρή--ποιεῖσθαι τὰς ἀπολογίας».

3. Τὸ δὲ τῇ ῥητορικῇ παιδεύειν ἢ περὶ ταύτην διατρίβειν **φιλοσοφεῖν** Ἰσοκράτει τυγχάνει ὄν· εἶπε γάρ που (3, 1) «εἰσί τινες οἳ διαμέμφονται τοὺς φιλοσοφοῦντας καί φασιν αὐτοὺς πλεονεξίας ἕνεκα ποιεῖσθαι τὰς τοιαύτας διατριβάς», καὶ ἄλλοθι (12,11) «ἐπειδὴ τοῦ πολιτεύεσθαι διήμαρτον, ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν κατέφυγον», καὶ (13,14) «πολλοὶ τῶν φιλοσοφησάντων ἰδιῶται διετέλεσαν» καὶ (αὐτ. 18) «τούτων μὲν ἁπάντων συμπεσόντων τελείως ἕξουσιν οἱ φιλοσοφοῦντες».

4. Πολλάκις δ' ἂν Ἰσοκράτη διεξιὼν τῷ **οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν** ἐντύχοις· ἔστι δ' ὡς τὸ πολὺ τῷ οἱ περὶ τὴν ῥητορικὴν ἢ τὴν τοιαύτην παίδευσιν ἴσα δυνάμενον, ἔστι δ' ὅτε καὶ τῷ οἱ περὶ παιδείαν ἁπλῶς· οἷον (9,8) «περὶ μὲν γὰρ ἄλλων πολλῶν καὶ παντοδαπῶν λέγειν τολμῶσιν οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντες», καὶ (15,30) «ἐκ δὲ τῶν ἄλλων λόγων ποιεῖ με τηλικοῦτον (ὁ κατήγορος), ὅσος οὐδεὶς πώποτε γέγονεν οὔτε τῶν περὶ τὰ δικαστήρια καλινδουμένων οὔτε τῶν περὶ φιλοσοφίαν διατριψάντων», καὶ (αὐτ. 183) «Οἱ δὲ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντες τὰς ἰδέας ἁπάσας, αἷς ὁ λόγος τυγχάνει χρώμενος, διεξέρχονται τοῖς μαθηταῖς», καὶ (αὐτ. 279) «μηδεὶς ὑμῶν οἰέσθω τοὺς περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντας μόνους ἀγνοεῖν τὴν τῆς εὐνοίας δύναμιν», καὶ (2,51) «περὶ μὲν τῶν γυμνασίων τῶν τῆς ψυχῆς ἀμφισβητοῦσιν οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντες», ὅ ἐστιν οἱ παιδεύειν ἐπαγγελλόμενοι, καὶ (13,1) ὥστε δοκεῖν ἄμεινον βουλεύεσθαι τοὺς ῥᾳθυμεῖν αἱρουμένους τῶν περὶ τὴν φιλοσοφίαν διατριβόντων».

5. Τοὺς δὲ τὴν ῥητορικὴν πρός τε τὸ δικάζεσθαι καὶ τὸ δημηγορεῖν διδάσκοντας τῶν σοφιστῶν τι γένος εἶναι λέγων, ὁτὲ μὲν τὸ ἐπίπαν **σοφιστὰς** καλεῖ, οἷον (13,14) «ἄλλοι δέ τινες οὐδενὶ πώποτε συγγενόμενοι τῶν σοφιστῶν καὶ λέγειν καὶ πολιτεύεσθαι δεινοὶ γεγό-

νασι», καὶ (αὐτ. 19) «οἱ μὲν οὖν ἄρτι τῶν σοφιστῶν ἀναφυόμενοι-- ἐπὶ ταύτην κατενεχθήσονται τὴν ὑπόθεσιν», καὶ (15,155) «οὐδεὶς εὑρεθήσεται τῶν καλουμένων σοφιστῶν πολλὰ χρήματα συλλεξάμενος», καὶ (157) «μηδὲ τὰς ἐργασίας ἴσας νομίζειν τάς τε τοῦ σοφιστοῦ καὶ τοῦ ὑποκριτοῦ», καὶ (197) «λέγουσι γὰρ οἱ μὲν ὡς ἔστι ἡ περὶ τοὺς σοφιστὰς διατριβὴ φλυαρία καὶ φενακισμός», καὶ (203) «Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὑμῶν πολλοὺς τῶν ὑπὸ τοῖς σοφισταῖς γενομένων--ἱκανοὺς ἀγωνιστὰς ἀποτελεσθέντας;». Ὅτι δὲ εἴδη αὐτοὺς νέμει, τούς τε μόνον πρὸς δικανικοὺς παιδεύοντας λόγους καὶ τοὺς πρὸς ἀμφότερα, δικανικούς τε καὶ δημηγορίας, πολιτικοὺς λόγους αὐτοὺς λέγων, περὶ ἃ μάλιστα καὶ αὐτοῦ ἡ διατριβὴ καὶ συνουσία· εἶπε γάρ που (13.9) «Οὐ μόνον δὲ τούτοις (τοῖς περὶ τὰς ἔριδας σοφισταῖς) ἀλλὰ καὶ τοῖς τοὺς πολιτικοὺς λόγους ὑπισχνουμένοις ἄξιον ἐπιτιμῆσαι», καὶ (αὐτ. 19) «λοιποὶ δ' ἡμῖν εἰσιν οἱ τὰς καλουμένας τέχνας γράψαι τολμήσαντες--, οἵτινες ὑπέσχοντο δικάζεσθαι διδάξειν», καὶ (251) «ἀμφισβητοῦσιν οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν (παίδευσιν) ὄντες καί φασιν οἱ μὲν διὰ τῶν ἐριστικῶν λόγων, οἱ δὲ διὰ τῶν πολιτικῶν φρονιμωτέρους ἔσεσθαι τοὺς αὐτοῖς πλησιάζοντας», καὶ (13,20) «ἐκεῖνοι (οἱ πρὸς τοὺς δικανικοὺς λόγους διδάσκοντες) ἐπὶ τοὺς πολιτικοὺς λόγους παρακαλοῦντες, ἀμελήσαντες τῶν ἄλλων προσόντων αὐτοῖς ἀγαθῶν πολυπραγμοσύνης καὶ πλεονεξίας ὑπέστησαν εἶναι διδάσκαλοι». (Ἰδὲ καὶ 215. 220. 237).

6. Τοὺς δὲ οἵους τε ὄντας ἐν πλήθει λέγειν πρὸς τοὺς ἱκανοὺς γράφειν λόγους παντοίους, καὶ οὐ δικανικοὺς μόνον, **ἀγωνιστὰς** ὁ Ἰσοκράτης εἶπε, **λόγων ποιητάς**, οὐ λογογράφους, ἐκείνους καλέσας, (14,45) «ἡ δὲ παίδευσις τοὺς καταδεεστέραν τὴν φύσιν ἔχοντας ἀγωνιστὰς μὲν ἀγαθοὺς ἢ λόγων ποιητὰς οὐκ ἂν ἀποτελέσειε», καὶ (15,201) «δύο μὲν ἢ τρεῖς ἐξ ἁπάντων τῶν διδασκαλείων ἀγωνιστὰς γιγνομένους», καὶ (204) «ἱκανοὺς ἀγωνιστὰς ἀποτελεσθέντας», καὶ (15,192) «λόγων μὲν ποιητὴς τυχὸν ἂν χαριέστερος γένοιτο τῶν πολλῶν, εἰς ὄχλον δὲ καταστάς, τούτου μόνου ἀποστερηθείς, τοῦ τολμᾶν, οὐδ' ἂν φθέγξασθαι δυνηθείη».

7. Τοὺς δὲ δικανικοὺς ῥήτορας εἴτε συνηγοροῦντας εἴτε καὶ λογογραφοῦντας πανταχοῦ σχεδὸν ἀτιμάζει λέγων πρὸς τὴν οἰκείαν δια-

τριβὴν καὶ πραγματείαν· εἶπε γὰρ αὐτοὺς **τοὺς περὶ τὰ δικαστήρια καλινδουμένους ἢ τοὺς τὰς δίκας εὖ λέγοντας ἢ τοὺς περὶ τὰς δίκας ἢ περὶ τοὺς ἀγῶνας δεινούς, ἢ τοὺς ἀπὸ τῶν συμβολαίων ζῶντας ἢ τοὺς παρασκευάζοντας τοὺς λόγους τοῖς ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀγωνιζομένοις ἢ τοὺς περὶ τὰς δίκας ἢ τοὺς περὶ τὴν γραφὴν τὴν τῶν λόγων ἢ τοὺς δικανικοὺς δοκοῦντας εἶναι** καὶ ἄλλ' ἄττα τοιαῦτα· οἷον (15,30) «ὅσος |οὐδείς πώποτε γέγονεν οὔτε τῶν περὶ τὰ δικαστήρια καλινδουμένων οὔτε τῶν περὶ τὴν φιλοσοφίαν διατριψάντων», καὶ (15,47) «νομίζοντες τοὺς ἐν τοῖς τοιούτοις πρωτεύοντας -- μᾶλλον ὠφελεῖν δυναμένους εἶναι τῶν τὰς δίκας εὖ λεγόντων», καὶ (αὐτ. 49) «πρὸς δὲ τούτοις τοὺς μὲν περὶ τὰς δίκας δεινοὺς (συνίσασι) πόρρω τῶν λόγων ἐκείνων ὄντας», καὶ (12,1) «οὓς (λόγους) οἱ δεινοὶ περὶ τοὺς ἀγῶνας παραινοῦσι τοῖς νεωτέροις μελετᾶν», καὶ (αὐτ. 38) «τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν συμβολαίων τῶν ὑμετέρων ζῶντας ἴδοιτ' ἂν μόνον οὐκ ἐν τοῖς δικαστηρίοις οἰκοῦντας», καὶ (αὐτ. 41) «παμπληθεῖς εἰσιν οἱ παρασκευάζοντες τοὺς λόγους τοῖς ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀγωνιζομένοις», καὶ (αὐτ. 42) «ἔχων πολλὰς εἰπεῖν διαφορὰς περὶ τοῦ βίου τοῦ τ' ἐμοῦ καὶ τῶν περὶ τὰς δίκας», καὶ (12,29) «τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχω καὶ περὶ τῶν δημηγορεῖν δυναμένων καὶ τῶν περὶ τὴν γραφὴν τὴν τῶν λόγων εὐδοκιμούντων» καὶ (15,48) «καὶ τοὺς μὲν δικανικοὺς δοκοῦντας εἶναι (συνίσασι) ταύτην τὴν ἡμέραν μόνην ἀνεκτοὺς ὄντας, ἐν ᾗπερ ἂν ἀγωνιζόμενοι τυγχάνωσι».

ϛ'. Εἴδη ῥητορικῶν λόγων.

α) Πολιτικοὶ λόγοι.

1. Τὸ μὲν ὅλον τῶν ῥητορικῶν λόγων γένος λόγους ἁπλῶς Ἰσοκράτης φιλεῖ λέγειν (Ὅρα Γ'). Διακρίνειν δὲ βουλόμενος τοὺς ἰδίους ἑαυτοῦ τοῦ ἄλλου καταλογάδην λόγου εἶπέ που ἐν Ἀντιδόσει (46) «ἧς δ' οὖν (ἰδέας λόγων) ἐμοὶ προσήκει, ταύτης μνησθεὶς ἐάσω τὰς ἄλλας. Εἰσὶ γάρ τινες, οἳ τῶν μὲν προειρημένων οὐκ ἀπείρως ἔχουσι, γράφειν δὲ προῄρηνται λόγους οὐ περὶ τῶν ὑμετέρων συμβολαίων.

ἀλλ' Ἑλληνικοὺς καὶ **πολιτικοὺς** [καὶ πανηγυρικούς], οὓς ἅπαντες ἂν φήσειαν ὁμοιοτέρους εἶναι τοῖς μετὰ μουσικῆς καὶ ῥυθμῶν πεποιημένοις ἢ τοῖς ἐν δικαστηρίῳ λεγομένοις». Ὅ,τι μὲν οὖν οἱ ἐνταῦθα λεγόμενοι πολιτικοὶ λόγοι βούλονται λέγειν αὐτὸς ἡμῖν ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ εἶπε λέγων (2) «περὶ ἐκείνους (τῶν λόγων) ἐπραγματευόμην τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων τῇ τε πόλει καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι συμβουλεύοντας», καὶ (αὐτ. 11) «τὴν προαίρεσιν ποιούμενος--περὶ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ βασιλικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων»· τοῦτο δ' ἔστιν οἱ περὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων λόγοι.

6) Πολιτικοὶ λόγοι.

2. Ἀλλαχοῦ δ' ἄλλ' ἄττα τῷ ὀνόματι τούτῳ, τοῖς πολιτικοῖς λόγοις οὐχ ἅπαξ ὀνομάζων εὑρίσκεται· φαίνεται γὰρ λέγων τοὺς ἐν πολίταις καὶ τῷ πλήθει οὐ μόνον περὶ πολιτικῶν ἀλλὰ καὶ περὶ δικανικῶν πραγμάτων λεγομένους, οἷον ἐν τῇ Ἀντιδόσει (258) «τῶν περὶ τὰς ἔριδας σπουδαζόντων ἔνιοι βλασφημοῦσι περὶ τῶν λόγων τῶν κοινῶν·--(260) περὶ τοὺς πολιτικοὺς λόγους ἡμεῖς ὄντες, οὓς ἐκεῖνοί φασι εἶναι φιλαπεχθήμονας, πολὺ πραότεροι αὐτῶν τυγχάνομεν ὄντες» καὶ ἐν τῷ κατὰ Σοφιστῶν (20) «ἐκεῖνοι δὲ (οἱ δικάζεσθαι διδάξειν ὑπισχνούμενοι 19) ἐπὶ τοὺς πολιτικοὺς λόγους παρακαλοῦντες--πλεονεξίας ὑπέστησαν εἶναι διδάσκαλοι», καὶ (αὐτ. 9) «Οὐ μόνον δὲ τούτοις (τοῖς τὴν ἀρετὴν διδάξειν ὑπισχνουμένοις (σοφισταῖς)), ἀλλὰ καὶ τοῖς τοὺς πολιτικοὺς λόγους ὑπισχνουμένοις ἄξιον ἐπιτιμῆσαι», ὅ ἐστι τοῖς τὴν ῥητορικὴν διδάσκουσι, καὶ (αὐτ. 21) «Οὐ μὴν ἀλλὰ συμπαρακελεύσασθαί γε καὶ συνασκῆσαι ἂν (εἰς σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην) οἶμαι τὴν τῶν λόγων τῶν πολιτικῶν ἐπιμέλειαν», καὶ ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα (51) «καί φασιν οἱ μὲν διὰ τῶν ἐριστικῶν λόγων, οἱ δὲ διὰ τῶν πολιτικῶν, οἱ δὲ δι' ἄλλων τινῶν φρονιμωτέρους ἔσεσθαι τοὺς αὐτοῖς πλησιάζοντας», ἔνθα οἱ διὰ τῶν πολιτικῶν λόγων τοῦτ' ἔσεσθαι φάσκοντες οἱ τῆς ῥητορικῆς εἰσι διδάσκαλοι. Πολλάκις δ' ἐν τοῖς παραδείγμασι τούτοις οἱ πολιτικοὶ λόγοι ἐναντίοι τοῖς ἐριστικοῖς ἐφάνησαν λεγόμενοι.

Ῥητορεία.

3. Τῶν περὶ τοὺς λόγους τοὺς ῥητορικοὺς ὀνομάτων ἐστὶ καὶ ἡ ῥητορεία. Βούλεται δὲ λέγειν τὸν ἔντεχνον ἐν τῷ πλήθει λόγον λεγόμενον· δηλοῖ δ' αὐτὸς εἰπὼν ἐν μὲν Φιλίππῳ (26) «ἐπειδὰν γὰρ ὁ λόγος ἀποστερηθῇ τῆς τε δόξης τῆς τοῦ λέγοντος καὶ τῆς φωνῆς καὶ τῶν μεταβολῶν τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις γιγνομένων --, εἰκότως, οἶμαι, φαῦλος εἶναι δοκεῖ τοῖς ἀκούουσιν», ἐν δὲ τῷ Παναθηναϊκῷ (2) «περὶ ἐκείνους (τῶν λόγων) ἐπραγματευόμην--, τοὺς πολλῶν μὲν ἐνθυμημάτων γέμοντας, οὐκ ὀλίγων δ' ἀντιθέσεων καὶ παρισώσεων καὶ τῶν ἄλλων ἰδεῶν τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις διαλαμπουσῶν», ἐν δὲ τῷ κατὰ Σοφιστῶν (21) «Καίτοι τοὺς βουλομένους πειθαρχεῖν τοῖς ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας ταύτης (τῆς ῥητορικῆς παιδεύσεως) προσταττομένοις πολὺ ἂν θᾶττον πρὸς ἐπιείκειαν ἢ πρὸς ῥητορείαν ὠφελήσειαν».

Οἷον ῥητορεῖαι δὲ λόγοι αὐτοῦ εἰσιν ὅ τε περὶ Εἰρήνης καὶ ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς καὶ ὁ Ἀρχίδαμος συμβουλευτικοὶ ὄντες καὶ ὁ Πλαταϊκὸς βοηθείας δέησις.

Οἱ πρὸς τὰς ἐπιδείξεις λόγοι.

4. Τὸ ὄνομα λόγον ἐπιδεικτικὸν οὐκ ἂν λάβοις θηρῶν παρ' Ἰσοκράτει· τοὺς δὲ λόγους τοὺς τοιούτους τοὺς πρὸς ἐπίδειξιν ἢ ἐπιδείξεις πανταχοῦ χαίρει λέγων. Ἦσαν δ' ὡς τὸ πολὺ ἐγκώμια ἢ ἀπολογίαι ἢ κατηγορίαι ἢ μυθώδεις καὶ τερατείας μεστοὶ λόγοι (12,1), ἔστι δ' ὅτε συμβουλευτικοὶ δοκοῦντες εἶναι ἐναντίοι ὄντες τοῖς τε ὡς ἀληθῶς συμβουλευτικοῖς ἢ παραινετικοῖς καὶ τοῖς δικανικοῖς, τῶν σοφιστῶν δὲ μάλιστα ἐπιτηδεύματα καὶ ἔργα γραφόμενα ἢ ἐπιστελλόμενα ἢ ἐν συλλόγοις ἀνδρῶν καὶ πανηγύρεσι λεγόμενα, ὧν καὶ οἱ πανηγυρικοὶ ἐπονομασθέντες λόγοι. Εἶπε δὲ περὶ τούτων πολλαχοῦ τῶν λόγων, οἷον (15,1) «Εἰ μὲν ὅμοιος ἦν ὁ λόγος ὁ μέλλων ἀναγνωσθήσεσθαι τοῖς ἢ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἢ πρὸς τὰς ἐπιδείξεις γιγνομένοις, οὐδὲν ἄν, οἶμαι, ἔδει προδιαλεχθῆναι περὶ αὐτοῦ», καὶ (4,11) «ὥσπερ ὁμοίως δέον ἀμφοτέρους ἔχειν (τοὺς δικανικοὺς καὶ τοὺς πανηγυρικούς), ἀλλ' οὐ τοὺς μὲν ἀσφαλῶς, τοὺς

δ' ἐπιδεικτικῶς», καὶ (4,17) «τὸν μὴ μόνον ἐπίδειξιν ποιούμενον ἀλλὰ καὶ διαπράξασθαί τι βουλόμενον», καὶ (5,17) «μέλλω σοι τὸν λόγον πέμπειν οὐκ ἐπίδειξιν ποιησόμενον - - ἀλλὰ πειρασόμενόν σε προτρέπειν ἐπὶ πράξεις οἰκειοτέρας καὶ καλλίους» καὶ (5,25) «πάντες ὑπειλήφασι τοὺς μὲν (τῶν λόγων τοὺς εἰς τὸ πείθειν λεγομένους) περὶ σπουδαίων πραγμάτων - - ῥητορεύεσθαι, τοὺς δὲ πρὸς ἐπίδειξιν - - γεγράφθαι», καὶ (5,27) «ἅπερ καὶ τὸ νῦν ἐπιδεικνύμενον (λόγον) μάλιστ' ἂν βλάψειε καὶ φαυλότερον φαίνεσθαι ποιήσειε», καὶ (10,9) τινὲς - - τολμῶσι γράφειν ὡς ἔστιν ὁ τῶν πτωχευόντων καὶ φευγόντων βίος ζηλωτότερος ἢ ὁ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. - - Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ πάντων εἶναι καταγελαστότατον τὸ διὰ τούτων τῶν λόγων ζητεῖν πείθειν ὡς περὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστήμην ἔχουσιν, ἐξὸν ἐν αὐτοῖς, οἷς ἐπαγγέλλονται, τὴν ἐπίδειξιν ποιεῖσθαι», καὶ (5,93) «εἰ μὲν ἐπίδειξιν ἐποιούμην, ἐπειρώμην ἂν ἅπαντα τὰ τοιαῦτα διαφεύγειν», καὶ (11,4) «Αἰσθανόμενος οὖν οὐχ ἥκιστά σε μεγαλαυχούμενον ἐπί τε τῇ Βουσίριδος ἀπολογίᾳ καὶ τῇ Σωκράτους κατηγορίᾳ πειράσομαί σοι ποιῆσαι καταφανές, ὅτι πολὺ τοῦ δέοντος ἐν ἀμφοτέροις τοῖς λόγοις διήμαρτες», καὶ (11,44) «οὐ γὰρ ἐπίδειξιν τοῖς ἄλλοις ποιούμενος - - διαλέγομαι περὶ αὐτῶν», καὶ (12,1) «Νεώτερος ὢν προῃρούμην γράφειν τῶν λόγων οὐ τοὺς μυθώδεις οὐδὲ τοὺς τερατείας καὶ ψευδολογίας μεστούς, οἷς οἱ πολλοὶ μᾶλλον χαίρουσιν ἢ τοῖς περὶ τῆς αὐτῶν σωτηρίας λεγομένοις», καὶ (12,11) «ἐπὶ τὸ - - γράφειν ἃ διανοηθείην κατέφυγον, οὐ περὶ μικρῶν τὴν προαίρεσιν ποιούμενος - - οὐδὲ περὶ ὧν ἄλλοι τινὲς ληροῦσιν», καὶ (Ἐπιστ. 1,7) «οὐ γὰρ ἐγὼ τυγχάνω φιλοτίμως διακείμενος πρὸς τὰς ἐπιδείξεις», καὶ (Ἐπ. 6,5) «μηδὲν ὑπολάβητε τοιοῦτον, ὡς ἄρ' ἐγὼ ταύτην ἔγραψα τὴν ἐπιστολὴν - - ἐπίδειξιν ποιούμενος», καὶ (12,233) «τετυχηκὼς ὥνπερ οἱ κατορθοῦντες ἐν ταῖς ἐπιδείξεσιν», καὶ (12,271) «σπουδαιοτέρους καὶ φιλοσοφικωτέρους εἶναι νομίζοντας τοὺς διδασκαλικοὺς (λόγους) τῶν πρὸς τὰς ἐπιδείξεις καὶ τοὺς ἀγῶνας γεγραμμένων», καὶ (15,55) «Εἰ μὲν γὰρ ἐπίδειξιν ποιούμενος ἔλεγον αὐτούς, εἰκότως ἂν εἶχον τὴν αἰτίαν τούτων», καὶ (15,147) «Ὁρῶσι γὰρ ἐκείνων μὲν (τῶν περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντων, ὅ ἐστι τῶν σοφιστῶν) τοὺς πλείστους - - ἔν τε ταῖς πανηγύρεσι καὶ τοῖς ἰδίοις συλλόγοις ἐπιδείξεις ποιουμέ-

μους», καὶ (Ἐπ. 1.6) «τοῖς μὲν ἐπιδείξεως δεομένοις αἱ πανηγύρεις ἁρμόττουσιν», καὶ (Ἐπ. 5,4) «μηδὲν ὑπολάβητε τοιοῦτον, ὡς ἄρ' ἐγὼ ταύτην ἔγραψα τὴν ἐπιστολὴν -- ἐπίδειξιν ποιήσασθαι βουλόμενος», καὶ (5,5) «εἴπερ ἐπιδείξει προσεῖχον τὸν νοῦν --, οὐκ ἂν ταύτην προειλόμην τὴν ὑπόθεσιν».

Οἱ συμβουλεύοντες λόγοι.

5. Τοὺς συμβουλευτικοὺς λόγους συμβουλεύοντας καλεῖ ὁ Ἰσοκράτης. Εὑρίσκεται γὰρ γράψας ἐν μὲν τῷ Παναθηναϊκῷ (2) «πάντας τούτους (τοὺς λόγους) ἐάσας περὶ ἐκείνους ἐπραγματευόμην τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων τῇ τε πόλει καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι συμβουλεύοντας», καὶ (13) «ἐμὲ δὲ τῶν λόγων ἡγεμόνα τούτων γεγενημένον -- τῶν συμβουλευόντων ἀποικίαν ἐκπέμπειν», ἐν δὲ τῷ περὶ Ἀντιδόσεως (62) «χρησιμωτέρους εἶναι τῶν λόγων τοὺς ὑπὲρ ὧν δεῖ πράττειν συμβουλεύοντας», καὶ (67) «ἔστι δ' ὁ μέλλων δειχθήσεσθαι λόγος Νικοκλεῖ τῷ Κυπρίῳ -- συμβουλεύων», καὶ (77) «τίς (λόγος γένοιτ') ἂν περὶ καλλιόνων καὶ μειζόνων πραγμάτων τοῦ περὶ τῆς ὁμονοίας συμβουλεύοντος ;», ἐν δὲ τῷ πρὸς Νικοκλέα (42) «τὰ συμβουλεύοντα καὶ τῶν ποιημάτων καὶ τῶν συγγραμμάτων χρησιμώτατα μὲν ἅπαντες νομίζουσιν, οὐ μὴν ἥδιστά γ' αὐτῶν ἀκούουσιν», ἐν δὲ τῷ Φιλίππῳ (18) «Φιλίππῳ συμβουλεύσοντα λόγον μέλλεις πέμπειν».

Λάθοις δ' ἂν θηρῶν ἐπὶ τοιούτων τὸ συμβουλεύειν πολλάκις αὐτοῦ ἐν τοῖς λόγοις εἰρημένον, οἷον (4,3) «ἥκω συμβουλεύσων περί τε τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους καὶ τῆς ὁμονοίας τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτούς», καὶ (4,10) «ἐχρῆν -- μὴ πρότερον περὶ τῶν ὁμολογουμένων συμβουλεύειν», καὶ (5,9) «ἅπερ ἐν τῷ Πανηγυρικῷ λόγῳ τυγχάνω συμβεβουλευκώς», καὶ (5,16) «Μέλλω γάρ σοι συμβουλεύειν προστῆναι τῆς τε τῶν Ἑλλήνων ὁμονοίας καὶ τῆς ἐπὶ τοὺς βαρβάρους στρατείας», καὶ (5,82) «ἐπιχειρῶ συμβουλεύειν τὸν τρόπον τοῦτον, ὃν ἐγὼ πέφυκα καὶ δύναμαι», καὶ (5, 105) «βελτίω τούτων οὐδεὶς ἂν συμβουλεύσειεν», καὶ (6,1) «περὶ τούτων νεώτερος ὢν παρελήλυθα συμβουλεύσων», καὶ (6,3) «μὴ προσήκειν τούτους μάλιστα συμβουλεύειν», καὶ (7,77) «παραχωρῶ

τοῖς βουλομένοις ἔτι συμβουλεύειν περὶ τούτων», καὶ (8,1) «περὶ ὧν μέλλουσι συμβουλεύειν», καὶ (8,5) «τοῖς περὶ τῆς εἰρήνης συμβουλεύουσιν», καὶ (8,8) «οὐ τῶν τυχόντων συμβεβουλευκότων», καὶ πόλλ' ἄλλα ἀλλαχοῦ τοιαῦτα (8,28.62.12,2.14.262. 'Επ. 1,1.2.12.6,6.7,10.9,6).

Καὶ τῶν λόγων δ' αὐτοῦ πολλοί, ἐφ' οἷς μάλιστα μέγα φρονεῖ τε καὶ αὐχεῖ, συμβουλεύοντές εἰσιν, οἷος ὅ τε Πανηγυρικός, καὶ ἐγκώμιον ἅμα ὤν, καὶ ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ἀρχίδαμος καὶ ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς καὶ ὁ περὶ Εἰρήνης καὶ αἱ πλεῖσται τῶν ἐπιστολῶν.

Γένος δέ τι τῶν λόγων τῶν τοιούτων καὶ **παραινοῦντας** φιλεῖ λέγειν, τοὺς πρὸς ἄνδρας ἂν λεγομένους, οἷς ἄν τίς τι παρακελεύηται ποιεῖν ἢ τινος ἀποτρέπειν σπουδάζῃ, οἷος ὁ πρὸς Νικοκλέα λόγος καὶ τοῦ Νικοκλέους ἡ πρὸς Κυπρίους τελευταία μοῖρα· ἔτυχε γάρ που εἰπὼν (3,10) «Καλλίστους (λόγους) ἡγοῦμαι -- τοὺς περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ πολιτειῶν παραινοῦντας, καὶ τούτων αὐτῶν ὅσοι διδάσκουσι τούς τε δυναστεύοντας, ὡς δεῖ τῷ πλήθει χρῆσθαι, καὶ τοὺς ἰδιώτας, ὡς χρὴ πρὸς τοὺς ἄρχοντας διακεῖσθαι». Κατὰ δὴ ταῦτα καὶ τῶν συμβουλευόντων ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς παραινῶν ἂν εἴη, τοιαῦτ' ἄττα πρὸς Ἀθηναίους λέγων τε καὶ συμβουλεύων. Ὅμοια δὲ καὶ παραπλήσια τῷ παραινεῖν κεχρημένος φαίνεται, οἷόνπερ ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα (54) «Ἐγὼ μὲν οὖν ἃ γιγνώσκω παρῄνεκα», καὶ ἐν τῷ Φιλίππῳ (105) «φοβοῦμαι μή τινες ἐπιτιμήσωσιν ἡμῖν, εἰ τολμῴην σοι παραινεῖν, τῷ πλεῖστα καὶ μέγιστα πεπραγμένῳ κατὰ πόλεμον», καὶ ἐν τῷ περὶ Εἰρήνης (145) «τοῖς νεωτέροις -- παραινῶ καὶ παρακελεύομαι τοιαῦτα καὶ λέγειν καὶ γράφειν», καὶ ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ (1) «οὓς (λόγους) οἱ δεινοὶ περὶ τοὺς ἀγῶνας παραινοῦσι τοῖς νεωτέροις μελετᾶν», καὶ ἀλλαχοῦ (12,264. 'Επ. 9,6).

Ἐγκώμιον ἢ ἔπαινος, κατηγορία ἀπολογία, νουθέτησις ἢ ἐπίπληξις ἢ ἐπιτίμησις.

6. Ὁ μὲν εἶδος λόγου ἐστὶν **ἐγκώμιον** ἢ **ἔπαινος** αὐτῷ Ἰσοκράτει ὁρίσασθαι ἐμέλησεν εἰπόντι που (11,5) «δεῖ τοὺς μὲν εὐλογεῖν τινας βουλομένους πλείω τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν αὐτοῖς προσόντ' ἀποφαίνειν», καὶ (48). «Οἱ λόγοι τοιαύτην ἔχουσι τὴν φύσιν,

ὥσθ' οἷόν τ' εἶναι -- τοῖς μικροῖς μέγεθος περιθεῖναι», καὶ (16, 15) «ἐπαινεῖν (προσήκει) τοὺς ἐπ' ἀγαθῷ διαφέροντας», καὶ (12,85) «δεινόν - -, ἣν περὶ ἀνδρὸς τοιούτου διαλεγόμενος παραλίπω τι τῶν ἐκείνῳ προσόντων ἀγαθῶν», καὶ (12,123) «δεῖ δὲ τοὺς ἐπιχειροῦντας καθ' ὑπερβολήν τινας ἐπαινεῖν ἐπιδεικνύναι ὡς ἁπάσαις ταῖς ἀρεταῖς διήνεγκαν». Τοιαῦτα δ' ἐν νῷ ἔχων ἢ βουλόμενος οὐχ ἅπαξ τό τε ἐγκώμιον καὶ τὸν ἔπαινον ἢ τὸ ἐγκωμιάζειν τε καὶ ἐπαινεῖν ἔτυχε γράψας, οἷον (3,7) «τούτῳ (τῷ λόγῳ) -- τοὺς ἀγαθοὺς ἐγκωμιάζομεν», καὶ (4,51) «ἵνα δὲ μὴ δοκῶ - - ἐκ τούτων ἐγκωμιάζειν τὴν πόλιν, ἀπορῶν τὰ πρὸς τὸν πόλεμον αὐτὴν ἐπαινεῖν», καὶ (4,82) «Ὁμοίως χαλεπὸν ἐπαινεῖν τοὺς ὑπερβεβληκότας τὰς τῶν ἄλλων ἀρετάς, ὥσπερ τοὺς μηδὲν ἀγαθὸν πεποιηκότας», καὶ (4,186) «Ποίων τινῶν χρὴ προσδοκᾶν ἐγκωμίων τεύξεσθαι τοὺς ὅλης τῆς Ἀσίας κρατήσαντας, καὶ (5,17) «μέλλω σοι λόγον πέμπειν οὐκ ἐγκωμιασόμενον τοὺς πολέμους τοὺς διὰ σοῦ γεγενημένους», καὶ (5, 153) «Νομίζω δὲ χρῆναί σε - - μάλιστα νομίζειν ἐκείνους ἐγκωμιάζειν. τοὺς μειζόνων ἔργων ἢ τηλικούτων τὴν σὴν φύσιν ἀξιοῦντας», καὶ (7,36) «τὰς μὲν πράξεις ἐπαινῶ τὰς ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις γεγενημένας, τὰς δ' αἰτίας οὐ φράζω», καὶ (9, 5) «εἰ χρῆν μὲν οὖν καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαινεῖν τοὺς ἐφ' ἑαυτῶν ἄνδρας ἀγαθοὺς γεγενημένους», καὶ (9,6) «ὅταν - - αὐτὸν προειδῇ - - μηδέποτε τοιούτων ἐπαίνων ἀξιωθησόμενον», καὶ (9,8) «Χαλεπόν ἐστιν ἀνδρὸς ἀρετὴν διὰ λόγων ἐγκωμιάζειν», καὶ (10,12) «Τῶν μὲν γὰρ τοὺς βομβολιοὺς καὶ τοὺς ἅλας καὶ τὰ τοιαῦτα βουληθέντων ἐπαινεῖν οὐδεὶς πώποτε λόγων ἠπόρησε», καὶ (10,14) «φησὶ γὰρ ἐγκώμιον γεγραφέναι περὶ αὐτῆς τῆς Ἑλένης», καὶ (10,69) «οὐκ ἀπορήσουσιν ἀφορμῆς, ὅθεν Ἑλένην ἔξω τῶν εἰρημένων ἕξουσιν ἐπαινεῖν», καὶ (11,5) «ὥσπερ ἐγκωμιάσαι (Σωκράτην βουλόμενος Ἀλκιβιάδην ἔδωκας αὐτῷ μαθητήν». Τοιαῦτα δ' ἔτ' ἰχνεύων πόλλ' ἂν εὕροις (10,6.6.44.12,35.36.37.38.39.79.81.86.135.184. 184.200.236.237.239.240.253.261.15,8.).

Τῶν λόγων δ' αὐτοῦ ἐγκώμια ἢ ἔπαινοι δοκοῦσιν εἶναι τοῦ τε Νικοκλέους τὸ πρῶτον, τήν τε πολιτείαν καὶ αὐτὸν ἐπαινοῦν, καὶ ὁ Πανηγυρικὸς συμβουλευτικὸς μὲν ὤν, ἀλλὰ καὶ ἐγκώμιον Ἀθηναίων πρὸς Λακεδαιμονίους ἐπιτιμωμένους παραβαλλομένων, καὶ τὸ

ὑπὲρ τῆς παλαιᾶς Ἀθηναίων πολιτείας μέρος τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ καὶ ὁ Εὐαγόρας, καὶ παραίνεσιν ἐπὶ τῇ τελευτῇ πρὸς Νικοκλέα, ἔχων, καὶ ἡ Ἑλένη, ἧς τὰ πρῶτα κατηγορία τῶν ἀντιτέχνων οὖσα σοφιστῶν τυγχάνει, καὶ ἄλλου του ἐγκώμιον Ἑλένης γεγραφότος, καὶ ὁ Βούσιρις, καὶ ἀπολογία ἅμα ὤν, καὶ ὁ Παναθηναϊκὸς ἐπαινῶν τοὺς Ἀθηναίους παρὰ τοὺς Λακεδαιμονίους κατηγορουμένους, προειρημένης καὶ ἀπολογίας πρὸς τοὺς φθονοῦντας αὐτῷ τῶν πολλῶν καὶ τοὺς διαβάλλοντας τῶν σοφιστῶν.

Κατηγορία δ' ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν, καὶ οὐχ ἡ ἐν δικαστηρίοις μόνον, παρ' Ἰσοκράτει δοκεῖ εἶναι λόγος ἐπὶ βλάβῃ λοιδοροῦντος καὶ ἐλάττω μέν τινι τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν προσόντ' ἀποφαίνοντος, πλείω δὲ κακὰ καὶ μείζω τῶν ὄντων· ἔτυχε γὰρ γεγραφὼς ἐν μὲν τῷ Πανηγυρικῷ (130) «χρὴ δὲ κατηγορεῖν ἡγεῖσθαι τοὺς ἐπὶ βλάβῃ λοιδοροῦντας», καὶ (8) «Οἱ λόγοι τοιαύτην ἔχουσι τὴν φύσιν ὥσθ' οἷόν τ' εἶναι-- τά τε μεγάλα (ἀγαθὰ ἢ κακὰ) ταπεινὰ ποιῆσαι καὶ τοῖς μικροῖς (ἀγαθοῖς ἢ κακοῖς) μέγεθος περιθεῖναι», ἐν δὲ τῷ Βουσίριδι (4) «δεῖ τοὺς μὲν εὐλογεῖν τινας βουλομένους πλείω τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν αὐτοῖς ἀποφαίνειν, τοὺς δὲ κατηγοροῦντας τἀναντία τούτοις ποιεῖν». Πολλαχοῦ δ' ηὕρηται ὁμοίως κεχρημένος τῇ τε κατηγορίᾳ τῷ ὀνόματι καὶ τῷ κατηγορεῖν· εἶπε δ' ἔστιν ὅπου τοιοῦτον καὶ τὸν ψόγον καὶ τὸ ψέγειν, οἷον (15,147) «ἐκ τούτων πολλαὶ κατηγορίαι κατὰ ταύτης (τῆς πόλεως) γεγόνασιν», καὶ (7,76) «εἰσὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι τῶν λόγων -- κατηγορία τῶν τὰς εὐγενείας ταῖς αὑτῶν ῥᾳθυμίαις καὶ κακίαις καταισχυνόντων», καὶ (11,4) «αἰσθόμενος οὐχ ἥκιστά σε μεγαλαυχούμενον ἐπὶ τῇ Σωκράτους κατηγορίᾳ», καὶ (11,5) «Σωκράτους κατηγορεῖν ἐπιχειρήσας», καὶ (11,6) «ὁ μὲν ἄν σοι τοσαύτην ἔχοι χάριν ὑπὲρ τῆς κατηγορίας, ὅσην οὐδενὶ τῶν ἐπαινεῖν εἰθισμένων», καὶ (12,54) «ὧν (τῶν δεκάρχων) ἐπιχειρήσας ἄν τις κατηγορεῖν τρεῖς ἢ τέτταρας ἡμέρας συνεχῶς οὐδὲν ἂν μέρος εἰρηκέναι δόξειε τῶν ἐκείνους ἡμαρτημένων», καὶ (12,239) «μὴ δόξῃς -- τούτους νῦν ψέγειν, οὓς πρότερον ἐπῄνεις», καὶ (240) «λόγους ἀμφιβόλους καὶ μηδὲν μᾶλλον μετὰ τῶν ἐπαινούντων ἢ ψεγόντων ὄντας» ὅθεν ἄν τι ἴδοι καὶ ἀμφιβόλους τινὰς λόγους Ἰσοκράτει ὄντας· καὶ (250) «ὡς κατηγορίαν γεγραφότα κατ' αὐτῶν», καὶ (13,14) «εἰ δὲ δεῖ μὴ μό-

νον κατηγορεῖν τῶν ἄλλων». Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτ' αὐτῷ εἰρημένα (15,18. 22.32 κ. ἀ.)

Τῶν δὲ λόγων αὐτοῦ τῶν οὐ δικανικῶν κατηγορία ἔοικεν εἶναι ὅ τε κατὰ Σοφιστῶν καὶ ἐπίδειξιν ἔχων τῆς περὶ παιδεύσεως αὐτοῦ διανοίας καὶ ὁ Βούσιρις νουθέτησις εἶναι δοκῶν Πολυκράτους καὶ ἐπίδειξιν ἅμα ἔχων ἀπολογίας Βουσίριδος καὶ τὸ κατὰ Λακεδαιμονίων μὲν μέρος τοῦ τε Πανηγυρικοῦ καὶ τοῦ Παναθηναϊκοῦ, τὸ κατὰ σοφιστῶν δὲ τῆς Ἑλένης.

Ἀπολογία μέν ἐστι λόγος κατηγοριῶν ἀπολύων· διακρίνων δὲ ταύτην τῶν ἐπαίνων ὁμογενῶν ὄντων λόγων ἐν τῇ Ἑλένῃ ποῦ εἶπεν (15) « Ἀπολογεῖσθαι μὲν προσήκει περὶ τῶν ἀδικεῖν αἰτίαν ἐχόντων, ἐπαινεῖν δὲ τοὺς ἐπ' ἀγαθῷ τινι διαφέροντας ». Τὴν δ' ἀπολογίαν καὶ τὸ ἀπολογεῖσθαι οὐχ ἅπαξ τοιαῦτα γεγραφὼς εὑρίσκεται, οἷον (10,15) « φησὶ μὲν ἐγκώμιον γεγραφέναι - -, τυγχάνει δ' ἀπολογίαν εἰρηκὼς », καὶ (11,4) « μεγαλαυχούμενον ἐπὶ τῇ Βουσίριδος ἀπολογίᾳ », καὶ (11,5) « ὑπὲρ Βουσίριδος ἀπολογήσασθαι φάσκων - - τηλικαύτην αὐτῷ παρανομίαν προσῆψας », καὶ (11,9) « ὑπόθεσιν, καίπερ οὐ σπουδαίαν οὐδὲ σεμνοὺς λόγους ἔχουσαν, ἐξ ὧν ἔδει καὶ τὸν ἔπαινον καὶ τὴν ἀπολογίαν ποιήσασθαι », καὶ (11,44) « Πολλῶν δ' ἐνόντων εἰπεῖν, ἐξ ὧν ἄν τις καὶ τὸν ἔπαινον καὶ τὴν ἀπολογίαν μηκύνειεν », καὶ (αὐτ.) « τόν γε λόγον - - οὐκ ἀπολογίαν ὑπὲρ Βουσίριδος, ἀλλ' ὁμολογίαν τῶν ἐπικαλουμένων δικαίως ἄν τις εἶναι νομίσειεν », καὶ (11,46) « αἰσχρὸν τοιαύτας ὑπὲρ τῶν ἄλλων ποιεῖσθαι τὰς ἀπολογίας ». Εὕροιμεν δ' ἂν καὶ ἄλλα τοιαῦτα (11,48.48.15,8.32.179 κ. ἀ.).

Ἀπολογίαν δὲ τυγχάνει γεγραφὼς τόν τε Βούσιριν ἐπίδειξιν ποιούμενος, καὶ ἔπαινον ἅμα ὄντα καὶ νουθέτησιν ἔτι ἢ μᾶλλον κατηγορίαν Πολυκράτους, καὶ τὴν Ἀντίδοσιν, λόγον ἀπολογίας σχῆμα ἔχοντα (8), ἐν ᾧ ἐπιχειρεῖ δηλοῦν (6) καὶ τὸν τρόπον, ὃν ἔχει, καὶ τὸν βίον, ὃν ζῇ, καὶ τὴν παιδείαν, περὶ ἣν διατρίβει. Ἀπολογία δέ τίς ἐστιν αὐτῷ καὶ τὰ ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ τὰ μέχρι τῆς πέμπτης καὶ εἰκοστῆς παραγράφου ὑπὲρ ἑαυτοῦ προειρημένα ἔτι δὲ ἀπολογία ἢ ἔπαινος καὶ τὰ ὑπὲρ Τιμοθέου ἐν τῇ Ἀντιδόσει (107 κ. ἑξ.).

Τὴν μὲν **νουθέτησιν** ἢ **ἐπίπληξιν** ἢ **ἐπιτίμησιν**, ὡς γ' ἔμ' εἰδέναι, Ἰσοκράτης οὐκ ἔτυχεν εἰπών, ἀλλὰ λόγους ἐπιπλήττον-

τας καὶ νουθετοῦντας, (12,271) «Σπουδαιοτέρους (λόγους) καὶ φιλοσοφικωτέρους εἶναι νομίζοντας -- τοὺς ἐπιπλήττοντας τοῖς ἁμαρτανομένοις καὶ νουθετοῦντας τῶν πρὸς ἡδονὴν καὶ χάριν λεγομένων». Ὁριζόμενος δὲ τὸ νουθετεῖν πρὸς τὸ κατηγορεῖν καὶ τούτου διακρίνων λέγει που (4,130) «Χρὴ δὲ κατηγορεῖν μὲν ἡγεῖσθαι τοὺς ἐπὶ βλάβῃ λοιδοροῦντας, νουθετεῖν δὲ τοὺς ἐπ' ὠφελείᾳ τοιαῦτα πράττοντας», καὶ (5,72) «προσήκει τοὺς μὲν ἐπὶ βλάβῃ λοιδοροῦντας μισεῖν; τοὺς δ' ἐπ' ὠφελείᾳ νουθετοῦντας ἐπαινεῖν»· ὥστε λόγος νουθετῶν ἂν εἴη ὁ ἐπ' εὐνοίᾳ καὶ ὠφελείᾳ λοιδορῶν. Τῷ δὲ νουθετεῖν τε καὶ ἐπιπλήττειν καὶ ἐπιτιμᾶν συνωνύμοις οὐχ ἅπαξ κεχρημένοις ἐν τοῖς λόγοις φαίνεται, οἷον (2,28) «Πιστοὺς ἡγοῦ τοὺς τοῖς ἁμαρτανομένοις ἐπιτιμῶντας», καὶ (4,11) «τινὲς ἐπιτιμῶσι τῶν λόγων τοῖς ὑπὲρ τοὺς ἰδιώτας ἔχουσι», καὶ (4,102) «εἰκότως ἂν ἡμῖν ἐπιτιμῷεν». καὶ (10,7) «Τοῖς δὲ παιδεύειν προσποιουμένοις ἄξιον ἐπιτιμᾶν», καὶ (10,14) «ἵνα δὲ μὴ δοκῶ τὸ ῥᾷστον ποιεῖν, ἐπιτιμᾶν τοῖς ἄλλοις», καὶ (11,30) «εἰ μὲν ἄλλος τίς μοι τὸν τρόπον τοῦτον ἐπέπληττεν, ἡγούμην ἂν αὐτὸν πεπαιδευμένως ἐπιτιμᾶν», καὶ (11,50) «μὴ θαυμάσῃς εἰ νεώτερος ὢν -- ἐπιχειρῶ σε νουθετεῖν»; καὶ (13,9) «Καὶ τοῖς τοὺς πολιτικοὺς λόγους ὑπισχνουμένους ἄξιον ἐπιτιμῆσαι», καὶ (13,19) «οὓς (τοὺς τὰς τέχνας γράψαι τολμήσαντας) οὐκ ἀφετέον ἀνεπιτιμήτους», καὶ (5,18) «ἐτόλμησαν ἐπιπλῆξαί μοι», καὶ (5,22) «Τοὺς ἐπιπλῆξαί μοι τολμήσαντας», καὶ (11,34) «οὐδεὶς ἂν αὐτῷ (τῷ λόγῳ) ἐπιπλήξειεν», καὶ (15,65) «τοῖς ἁμαρτανομένοις ἐπιπλήττω», καὶ (7,46) «ἡ δὲ (βουλὴ) τοὺς μὲν ἐνουθέτει», καὶ (8,61) «εἰ δὲ δή τις προσομολογήσειε προσηκόντως ἐπιτιμᾶν τοῖς γιγνομένοις, δίκαιον δ' εἶναι φαίη τοὺς ἐπ' εὐνοίᾳ νουθετοῦντας -- καὶ συμβουλεύειν», καὶ (8,72) « Ἀνάγκη δὲ τοὺς νουθετοῦντας καὶ τοὺς κατηγοροῦντας τοῖς λόγοις χρῆσθαι παραπλησίοις».

Λόγοι δὲ νουθετοῦντες ἢ ἐπιπλήττοντες ἂν εἶεν Ἰσοκράτους ὅ τε Βούσιρις, νουθέτησιν ἔχων Πολυκράτους καὶ ἐπίδειξιν ἅμα ἐπαίνου ἢ ἀπολογίας Βουσίριδος, καὶ ἔνια τῆς κατὰ Σοφιστῶν κατηγορίας καὶ τοῦ περὶ Εἰρήνης καὶ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ.

Δικανικοὶ λόγοι

7. Τοὺς λόγους τοὺς δικανικοὺς καὶ ἄλλους πολλοῖς ὀνόμασι φιλεῖ προσαγορεύειν λέγων λόγους πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἢ ἁπλῶς ἀγῶνας καὶ δικογραφίαν καὶ λόγους περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων ἢ ὑπὲρ τῶν ἰδίων συμβολαίων ἢ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις συμβολαίοις ἢ τοὺς ἐν δικαστηρίῳ λεγομένους, οἷον (13,20) «οὐδὲν μᾶλλον πρὸς τοὺς δικανικοὺς λόγους ἢ πρὸς τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὠφελεῖν δυναμένου», καὶ (4,11) «ὥστε τοὺς πρὸς ὑπερβολὴν πεποιημένους (λόγους) πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοὺς ὑπὲρ τῶν ἰδίων συμβολαίων σκοποῦσι», καὶ (15,1) «εἰ μὲν ἦν ὅμοιος ὁ λόγος -- τοῖς πρὸς τοὺς ἀγῶνας γιγνομένοις», καὶ (12,271) «τῶν πρὸς τὰς ἐπιδείξεις καὶ τοὺς ἀγῶνας γεγραμμένων (λόγων)», καὶ (15,2) «ὡς ἔστι (ἡ ἐμὴ διατριβὴ) περὶ δικογραφίαν»· ὅ ἐστι περὶ γραφὴν δικανικῶν λόγων· καὶ (15,3) «Προῄρημαι λέγειν καὶ γράφειν οὐ περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων», καὶ (15,16) «γράφειν δὲ προῄρηνται λόγους οὐ περὶ τῶν ὑμετέρων συμβολαίων», καὶ (15,42) «μηδὲ περὶ τοὺς λόγους ὄντα με δεινὸν τοὺς περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων», καὶ (15,228) «τῶν λόγων ἐπιθυμοῦντες τῶν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις συμβολαίοις λεγομένων», καὶ (15,276) «οὐκ ἔστιν ὅπως ποιήσεται τὰς ὑποθέσεις (τῶν λόγων) περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων», καὶ (15,4) «τοῖς ἐν δικαστηρίῳ λεγομένοις (λόγοις)».

Θαυμαστὸν δ' ὅτι πανταχοῦ τῶν λόγων τοὺς δικανικοὺς ἀτιμάζοντος λόγους καὶ οὐκ ἀξίους ἑαυτοῦ ἡγουμένου καὶ οὐδ' ὁπωτιοῦν περὶ αὐτοὺς πεπραγματεῦσθαι φάσκοντος, βλασφημεῖν δὲ καὶ διαβάλλειν τοὺς τἀναντία λέγοντας, κατηγοροῦντος δὲ πολλὰ πολλαχοῦ τῶν δικανικοὺς λόγους λεγόντων ἢ γραφόντων ἢ καὶ διδασκόντων, ὅμως αὐτοῦ λογογραφοῦντος καὶ δικανικοὶ λόγοι φέρονται, περὶ ὧν εἰκότα πάνυ ἀποφήνασθαι Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασεὺς δοκεῖ ἐν τῷ Ἰσοκράτει που εἰπὼν (18) «Πιστεύω λόγους τινὰς γεγράφθαι ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς εἰς δικαστήριον, οὐ μέντοι πολλούς», ὧν τὰ τεκμήρι' ἂν ἴδοις ἐκεῖ μετιών (18). Εἰσὶ δὲ ὅ τε περὶ τοῦ Ζεύγους καὶ ὁ Τραπεζιτικὸς καὶ ὁ πρὸς Καλλίμαχον καὶ ὁ Αἰγινητικὸς καὶ ὁ κατὰ Λοχίτου καὶ ὁ πρὸς Εὐθύνουν, οἷς ἂν καὶ ἡ Ἀντίδοσις προσήκοι, οἷον δικανικὸς λόγος ὢν ἀπολογίας σχῆμα ἔχων.

Ζ΄. Τὸ τῶν λόγων ἢ τῆς ῥητορικῆς τέλος.

Ὅ τι οἱ λόγοι οἱ ῥητορικοὶ βούλονται ποιεῖν πολλάκις Ἰσοκράτης ἔτυχεν εἰπὼν ἄλλοτ' ἄλλα λέγων. Εἶπε μὲν γάρ που ἐν Νικοκλεῖ τὸ εὖ λέγειν σκοπὸν εἶναι τοῦ ῥήτορος (1) «διὰ τί τοὺς εὖ λέγειν ἐπιθυμοῦντας ψέγουσι ;», ἀλλαχοῦ δὲ τὸ πείθειν ἀλλήλους, (6) «Ἐγγενομένου δ' ἡμῖν τοῦ πείθειν ἀλλήλους», ἐν δὲ τῷ Φιλίππῳ τὸ ἡδεῖς τε ἅμα εἶναι τοὺς λόγους καὶ πιστούς, (27) «δι' ὧν (εὐρυθμιῶν καὶ ποικιλιῶν) τοὺς λόγους ἡδίους ἂν ἅμα καὶ πιστοτέρους ποιοῖεν», ἐν δὲ τῇ Ἀντιδόσει τὸ εὖ λέγεθαι τὸν λόγον, οὐ τὸ χαριέντως μόνον, (62) φανήσονταί τινες οἳ χαριέντως εἰρῆσθαι ταῦτα φήσουσι, τὸ γὰρ εὖ φθονήσουσιν εἰπεῖν», ἐν Βουσίριδι δὲ τὸ πείθειν, (47) «Ἆρ' οὖν χρὴ λόγους γράφειν, οἷς τοῦτο προσέσται μέγιστον ἀγαθόν, μηδένα πεῖσαι τῶν ἀκουόντων;», καὶ ἐν τῇ Ἀντιδόσει (72) «Ἐπιχειρῶ δὲ καὶ τοῦτο πείθειν αὐτὸν (Νικοκλέα)», καὶ (85) «τὴν πόλιν ὅλην πειρῶμαι πείθειν». καὶ (247) «τὴν μὲν Πειθὼ μίαν τῶν θεῶν νομίζουσιν εἶναι Ἀθηναῖοι), - - τοὺς δὲ τῆς δυνάμεως ἧς ἡ θεὸς ἔχει μετασχεῖν βουλομένους διαφθείρεσθαί φασιν», ἄλλοθι δὲ τὸ εὖ λέγειν τε καὶ τὸ πείθειν, (275) «βελτίους ἂν γίγνοιντο, εἰ πρὸς τὸ λέγειν εὖ φιλοτίμως διατεθεῖεν καὶ τοῦ πείθειν δύνασθαι τοὺς ἀκούοντας ἐρασθεῖεν», καὶ (278) «Τὸ λέγειν εὖ καὶ τὸ φρονεῖν παραγενήσεται τοῖς φιλοσόφοις καὶ φιλοτίμως πρὸς λόγους διακειμένους. Καὶ μὴν οὐδ' ὁ πείθειν βουλόμενος ἀμελήσει τῆς ἀρετῆς».

Κατὰ δὴ ταῦτα συμβαίνει τὴν ῥητορικὴν μὴ εἰς τὸ πείθειν μόνον ἀποβλέπειν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ εὖ λέγειν, ὥσπερ Ἰσοκράτει δοκεῖ· καὶ εἰκότως. Τοῦτο γάρ τοι τῶν λόγων τά τε ἐγκώμια καὶ αἱ ἐπιδείξεις ἐοίκασι διώκειν. Οὐκ ἄρα Ἰσοκράτους ἐστὶν ὁ ὅρος «πειθοῦς δημιουργὸς ἡ ῥητορική», ὥσπερ ἐν τοῖς σῳζομένοις μορίοις τῆς λεγομένης αὐτοῦ τέχνης γέγραπται.

Η΄. Ὑποθέσεις τῶν λόγων,

Ὑπόθεσιν μὲν τοὔνομα τῇ κοινῇ τε καὶ συνήθει δυνάμει πολλὰ Ἰσοκράτης ἔτυχεν εἰπών, οἷον (2,7) «Εἰ μὲν οὖν ἔσται τὸ δῶρον

ἄξιον τῆς ὑποθέσεως, χαλεπὸν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς συνιδεῖν», καὶ (5, 10) «χαλεπόν ἐστι περὶ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν δύο λόγους ἀνεκτῶς εἰπεῖν», καὶ (5,83) «ὅτε ἔγραφον περὶ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ταύτην», καὶ (10,1) «Εἰσί τινες, οἳ μέγα φρονοῦσιν, ἣν ὑπόθεσιν ἄτοπον καὶ παράδοξον ποιησάμενοι περὶ ταύτης ἀνεκτῶς εἰπεῖν δυνηθῶσι», καὶ (15,58) «Τοιαύτην δὲ τὴν ὑπόθεσιν ποιησάμενος ἀποφαίνω τὴν πόλιν ἁπάντων τῶν ὑπαρχόντων τοῖς Ἕλλησιν ἀγαθῶν αἰτίαν γεγενημένην», καὶ (15,61) «ὥστε τοὺς πρότερον γράψαντας περὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἅπαντας ἠφανικέναι», καὶ (15,88) «παντάπασι πόρρω γέγονα τῆς ὑποθέσεως».

Τόπον δ' οὐχ ἅπαξ ηὕρηται λέγων Ἰσοκράτης τὴν ὑπόθεσιν ἢ ὑποθέσεώς τι μόριον,, οἷον (5,109) «Ἐγὼ δ' ὁρῶ μὲν τόπον ἴδιον καὶ παντάπασιν ἀδιεξέργαστον--, ποθοῦντα δὲ τὸν ἀξίως ἂν δυνηθέντα διαλεχθῆναι», καὶ (10,4) «ἔτι περὶ τὸν τόπον τοῦτον (περὶ ψευδεῖς ὑποθέσεις) διατρίβουσιν (οἱ σοφισταί)», καὶ (10,38) «ἵνα δὲ μὴ δοκῶ δι' ἀπορίαν περὶ τὸν αὐτὸν τόπον διατρίβειν», καὶ (15, 88) «λοιπὸν οὖν ἐστιν οὐδὲν ἄλλο πλὴν -- ἐπανελθεῖν εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἐξ οὗπερ ἐνέπεσον εἰς τὴν περιττολογίαν ταύτην».

Καὶ **προκείμενα** δέ που αὐτῷ ἡ ὑπόθεσις εἴρηται εἰπόντι (6, 15) «οὐδὲν ἂν περὶ πλείονος ποιησαίμην ἢ δυνηθῆναι περὶ τῶν προκειμένων ὡς βούλομαι διελθεῖν».

Περιβολὴ δὲ λόγου Ἰσοκράτει κεφάλαιον τοῦ λόγου δηλοῖ οὖσα ἡ διάνοια ἢ καὶ ὑπόθεσις. Ἵνα δὲ εἰδῇς, σκόπει μοι τὸ ἐν Φιλίππῳ (16) «ἡ μὲν οὖν περιβολὴ παντὸς τοῦ λόγου τοιαύτη τίς ἐστι», καὶ τὸ ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ (244) «τὴν μὲν οὖν περιβολὴν τοῦ λόγου δοκεῖ μοι ποιήσασθαι μετὰ τοιαύτης διανοίας».

Ποίας δέ τινας **δεῖ** τὰς τῶν λόγων **ὑποθέσεις** εἶναι πολλάκις Ἰσοκράτης ἔτυχεν εἰπών, ἐπιτιμῶν ταῖς κακαῖς καὶ ἀδοκίμοις. Ἴδοις δ' ἂν τοιαῦτα μετιὼν μάλιστα μὲν ἐν τῇ Ἑλένῃ (1--13), ἔνθ' ἂν ἀκούοις αὐτοῦ λέγοντος. (1) «Εἰσί τινες οἳ μέγα φρονοῦσιν, ἣν ὑπόθεσιν ἄτοπον καὶ παράδοξον ποιησάμενοι περὶ ταύτης ἀνεκτῶς εἰπεῖν δυνηθῶσι· καὶ καταγεγηράκασιν οἱ μὲν οὐ φάσκοντες οἷόν τ' εἶναι ψευδῆ λέγειν οὐδ' ἀντιλέγειν οὐδὲ δύο λόγω περὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων ἀντειπεῖν, οἱ δὲ διεξιόντες ὡς ἀνδρεία καὶ σοφία καὶ δικαιοσύνη ταὐτόν ἐστι (Πλάτων)--ἄλλοι δὲ περὶ τὰς

ἔριδας διατρίβουσι τὰς οὐδὲν μὲν ὠφελούσας, πράγματα δὲ παρέχειν τοῖς πλησιάζουσι δυναμένας». (4) «Οὓς ἐχρῆν ἀφεμένους ταύτης τῆς τερθρείας -- τὴν ἀλήθειαν διώκειν καὶ περὶ τὰς πράξεις, ἐν αἷς πολιτευόμεθα, τοὺς συνόντας παιδεύειν -- ἐνθυμουμένους ὅτι πολὺ κρεῖττόν ἐστιν περὶ τῶν χρησίμων ἐπιεικῶς δοξάζειν ἢ περὶ τῶν ἀχρήστων ἀκριβῶς ἐπίστασθαι». Τοιαῦτα δ' ἂν ἄλλα καὶ ἀλλαχοῦ ἀναγνοίης τοῦ λόγου τούτου (8—13), ἐξ ὧν πάντων ἂν μάθοις, ὅτι αἱ περὶ μεγάλων καὶ ἀληθῶν καὶ τῶν πολιτικῶν μάλιστα πραγμάτων ὑποθέσεις ἐπαινοῦνται ὑπὸ Ἰσοκράτους, αἱ δὲ περὶ σμικρῶν καὶ ψευδῶν ἀποδοκιμάζονται καὶ ψέγονται.

Καὶ ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ δὲ (1—2) ὅμοια καὶ παραπλήσια περὶ λόγων ὑποθέσεων λέγων εὑρίσκεται, «Νεώτερος ὢν προῃρούμην γράφειν τῶν λόγων οὐ τοὺς μυθώδεις οὐδὲ τοὺς τερατείας καὶ ψευδολογίας μεστούς --, οὐδ' αὖ τοὺς ἁπλῶς εἰρῆσθαι δοκοῦντας καὶ μηδεμιᾶς κομψότητος μετέχοντας, οὓς οἱ δεινοὶ περὶ τοὺς ἀγῶνας παραινοῦσι τοῖς νεωτέροις μελετᾶν, εἴπερ βούλονται πλέον ἔχειν τῶν ἀντιδίκων, ἀλλὰ -- τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων τῇ τε πόλει καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι συμβουλεύοντας», ἐξ ὧν ἄν τις κατίδοι ὅτι ἐπαινῶν ὁμοίως τοὺς περὶ τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ μεγάλα πράγματα λόγους, ἐπιτιμᾷ οὐ μόνον τοῖς περὶ τὰ ψευδῆ καὶ τὰ μυθώδη καὶ τὰ ἄτοπα, τοῖς τῶν σοφιστῶν, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ Ἑλένῃ, ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ τὰς δίκας ἁπλοῖς καὶ ἀτέχνοις, ταπεινοῖς τε καὶ φαύλοις οὖσιν. Ὡσαύτως δὲ διανοούμενος καὶ ταὐτὰ βουλόμενος καὶ ἀλλαχοῦ που τοῦ λόγου τούτου ἔτυχε γράψας, τό τε (11) «Ἐπειδὴ τοῦ πολιτεύεσθαι διήμαρτον ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν καὶ πονεῖν καὶ γράφειν ἃ διανοηθείην, κατέφυγον, οὐ περὶ μικρῶν τὴν προαίρεσιν ποιούμενος οὐδὲ περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων οὐδὲ περὶ ὧν ἄλλοι τινὲς ληροῦσιν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἑλληνικῶν καὶ βασιλικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων, δι' ἃ προσήκειν ᾤμην μοι τοσούτῳ μᾶλλον τιμᾶσθαι τῶν ἐπὶ τὸ βῆμα παριόντων, ὅσῳπερ περὶ μειζόνων καὶ καλλιόνων, ἢ 'κεῖνοι τοὺς λόγους ἐποιούμην», καὶ τὸ (135) «Ἔσται ὁ λόγος τοῖς μὲν ἡδέως ἂν ἀκούσασι πολιτείαν χρηστὴν ἐμοῦ διεξιόντος σύμμετρος καὶ προσήκων τοῖς ἔμπροσθεν, τοῖς δὲ μὴ χαίρουσι τοῖς μετὰ πολλῆς σπουδῆς εἰρημένοις, ἀλλὰ τοῖς ἐν πανηγύρεσι μάλιστα μὲν λοιδορουμένοις, ἢν δ' ἀπόσχωνται τῆς μα-

νίας ταύτης, ἐγκωμιάζουσιν ἢ τὰ φαυλότατα τῶν ὄντων ἢ τοὺς παρανομωτάτους τῶν γεγενημένων, τούτοις αὐτὸν οἶμαι δόξειν πολὺ μακρότερον τοῦ δέοντος». Οὐκοῦν καὶ τῶν ῥητόρων τῶν ἐπὶ τὸ βῆμα παριόντων τοὺς περὶ σμικρὰ καὶ φαῦλα λόγους ἀτιμάζει οὐδὲν ἧττον ἢ τοὺς τῶν ἐν πανηγύρεσι μανικῶς λοιδορούντων τινὰς ἢ ἀτοπώτατα πράγματ' ἐγκωμιαζόντων σοφιστῶν.

Θ'. Τὰ τοῦ λόγου μέρη (1).

1. Ὧν τὰ τῶν λόγων μόρια εἰώθασι καλεῖν ὀνομάτων μόνον τὸ **προοίμιον** καὶ τὰς **πίστεις** καὶ τὴν **διήγησιν** Ἰσοκράτης εἰρηκὼς τυγχάνει, οἷον (4,13) «τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους ἐν τοῖς προοιμίοις ὁρῶ καταπραΰνοντες τοὺς ἀκροατάς», καὶ (12,33) «αἰσθάνομαι δὲ ἐμαυτὸν ἔξω φερόμενον τῆς συμμετρίας τῆς συντεταγμένης τοῖς προοιμίοις», καὶ (15,71) «ἐν μὲν οὖν τῷ προοιμίῳ καὶ τοῖς πρώτοις λεγομένοις ἐπιτιμῶ ταῖς μοναρχίαις», καὶ (4,25) «ταῖς γὰρ πίστεσιν, αἷς τοὺς ἄλλους λέγοντες πείθομεν, ταῖς αὐταῖς ταύταις χρώμενοι βουλευόμεθα», καὶ (4.54) «Ἐκεῖθεν γὰρ δίκαιον τὰς πίστεις λαμβάνειν τοὺς ὑπὲρ τῶν πατρίων ἀμφισβητοῦντας», καὶ (11,31) «ὡς δὲ τοῦτ' ἐποίησεν οὐδεμίαν πίστιν εἴρηκας», καὶ (11,37) «πῶς οὐκ ἄτοπόν ἐστι ταύτην τὴν πίστιν παραλιπεῖν ;», καὶ (15,278) «τίς γὰρ οὐκ οἶδε--τὰς πίστεις μεῖζον δυναμένας τὰς ἐκ τοῦ βίου γεγενημένας ἢ τὰς ὑπὸ τοῦ λόγου πεπορισμένας ;» καὶ (15,280) «Τὰ μὲν εἰκότα καὶ τὰ τεκμήρια καὶ πᾶν τὸ τῶν πίστεων εἶδος τοῦτο ὠφελεῖ τὸ μέρος, ἐφ' ᾧπερ ἂν ἕκαστον αὐτῶν τύχῃ ῥηθέν», καὶ (17,3) «ὅπως ἂν δύνωμαι, διηγήσομαι τὰ πεπραγμένα», καὶ (18,4) «Βούλομαι δ' ἐξ ἀρχῆς ὑμῖν διηγήσασθαι τὰ πραχθέντα», καὶ (19,4) «ἐντεῦθεν ἄρξομαι διηγήσασθαι», καὶ (21,2) «Διηγήσομαι ὑμῖν ὡς ἂν δύνωμαι διὰ βραχυτάτων».

Τὸν δ' ἐπίλογον ἑτέροις σημαινόμενον ὀνόμασιν εὑρίσκομεν· ἔστι δὲ ταῦτα τὸ **τέλος** ἢ ἡ **τελευτὴ** ἢ τὸ **καταλύειν** ἢ τὸ **περαίνειν**, οἷον (12,24) «Εἰ γὰρ δὴ τοῦτ' ἤδη ποιοίην, μήτε τέλος ἐπιθεὶς τοῖς γεγραμμένοις μήτε συγκλείσας τὴν ἀρχὴν τῶν ῥηθήσεσθαι

(1) Ἐπιστ. 6. 8. «Τί τῷ λόγῳ καὶ τί τοῖς τοῦ λόγου μέρεσι διαπρακτέον ἐστίν».

μελλόντων τῇ τελευτῇ τῶν ἤδη προειρημένων, ὅμοιος ἂν εἶναι δόξαιμι τοῖς εἰκῇ - - λέγουσι», καὶ (15,72) «Ποιησάμενος ἀρχήν, ἣν ἐγὼ τελευτήν, ἀνάγνωθι καὶ τούτου τοῦ λόγου τὸ λοιπὸν μέρος», καὶ (15,321) «Ἐπειδὰν περὶ τὴν τελευτὴν ὦσι τῆς ἀπολογίας», καὶ (12,199) «τοὺς μὲν ἄλλους ὁρῶ περὶ τὰ μέγιστα τῶν ἔργων καὶ μάλιστα μνημονευθησόμενα τοὺς λόγους καταλύοντας», καὶ (12, 203) «αἴτιον ἐγένετο τοῦ μὴ καταλῦσαί με τὸν λόγον ἐφ' ὧν ἂν ἐβουλήθην», καὶ (15,320) «μικρὸν ἔτι πάνυ μνησθεὶς καταλύσω τὸν λόγον», καὶ (12,24) «οὐδεὶς ἄν μοι συμβουλεύσειεν - - περαίνειν τὸν λόγον».

2. Οὐκ ἔστι δ' ὅστις οὐκ οἶδεν ὡς οὐ πᾶσι τοῖς τῶν λόγων γένεσι πάντα τὰ τοῦ λόγου προσήκει μέρη· τὰ μὲν γὰρ προοίμια καὶ αἱ προθέσεις καὶ αἱ διαιρέσεις καὶ οἱ ἐπίλογοι καὶ ἀπόντα ἔστιν ὅτε καὶ οὐ κατὰ χώραν ἔνια κείμενα, ὅμως κοινά ἐστι πάντων, αἱ δὲ διηγήσεις τῶν δικανικῶν ἴδιαι, αἱ δὲ πίστεις τούτων τε καὶ τῶν συμβουλευτικῶν, παραινέσεων μὲν ἀντ' αὐτῶν ἐν τοῖς παραινετικοῖς οὐσῶν λόγοις, ἐγκωμίων δὲ καὶ ἐπαίνων ἐν τοῖς ἐγκωμιαστικοῖς. Καὶ πλείω δ' ἂν εἴη τοῦ ἑνὸς προοίμια καὶ ἐπίλογοι δ' ὡσαύτως καὶ προθέσεις ἔστιν ὅτε. Ὃ δ' ἡ **πρόθεσις** βούλεται λέγειν, τοῦτο **περιβολὴν** Ἰσοκράτης ὀνομάζειν ἔοικε (5,16.12,244).

3. Καὶ **περὶ ὅ,τι** μὲν **ἔστι τὸ προοίμιον** καὶ εἰς ὅ,τι βούλεται τείνειν αὐτὸς Ἰσοκράτης εἶπέ που λέγων (4,13) «Τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους ἐν τοῖς προοιμίοις (τῶν ἐγκωμίων) ὁρῶ καταπραΰνοντας τοὺς ἀκροατὰς καὶ προφασιζομένους ὑπὲρ τῶν μελλόντων ῥηθήσεσθαι καὶ λέγοντας τοὺς μὲν ὡς ἐξ ὑπογυίου γέγονεν αὐτοῖς ἡ παρασκευή, τοὺς δὲ ὡς χαλεπόν ἐστι ἴσους τοὺς λόγους τῷ μεγέθει τοῦ ἔργου ἐξευρεῖν». Μέτρον δ' ἔχειν δεῖν τι τὸ προοίμιον φαίνεται δοξάζων· ἐν γοῦν τῷ Παναθηναϊκῷ δεδιέναι που (33) εἶπε μὴ ὑπὲρ τὸ μέτρον καὶ τὸν καιρὸν τὸ προοίμιον μηκύνειε λέγων «αἰσθάνομαι δ' ἐμαυτὸν ἔξω φερόμενον τῆς συμμετρίας τῆς συντεταγμένης τοῖς προοιμίοις».

Καὶ διήκει τὸ προοίμιον τοῦ μὲν πρὸς Νικοκλέα διὰ τῶν ἓξ πρώτων παραγράφων (1—6 μέχρι τοῦ δεόμενον), τοῦ δὲ Νικοκλέους ἢ τῶν Κυπρίων ἐν ταῖς δέκα πρώταις ἐστὶ (1—10), τὸ δὲ τοῦ Πανηγυρικοῦ σὺν τῇ προθέσει μεμειγμένον ἐν τέτταρσι καὶ δέκα (1—14),

ἐν δὲ τῷ Φιλίππῳ πρόθεσιν ἅμα καὶ διαίρεσιν ἔχον ἐν μιᾷ καὶ τριάκοντα (1—31), ἐν δὲ τῷ Ἀρχιδάμῳ δι' ἓξ (1—6), ἐν δὲ τῷ Ἀρεοπαγιτικῷ σὺν τῇ προθέσει ἐν μιᾶς δεούσαις εἴκοσι (1—19) καὶ ἐν τῷ περὶ Εἰρήνης ἐν πεντεκαίδεκα (1—15),τοῦ δ' Εὐαγόρου, πλείω ὄντα διὰ παραγράφων ἕνδεκα (1—11) καὶ τῆς Ἑλένης ὡσαύτως ἔχοντα σὺν τῇ προθέσει διὰ πεντεκαίδεκα (1—15) καὶ τοῦ Βουσίριδος ὁμοίως ἔχοντα ἐν ὀκτὼ (1—8) καὶ τοῦ Παναθηναϊκοῦ κατὰ ταὐτὰ ὄντα ἐν δυοῖν δεούσαις τετταράκοντα (1—38), τὸ δὲ τοῦ κατὰ Σοφιστῶν τῆς πρώτης παραγράφου τὸ μέχρι τοῦ διατριβόντων μέρος ἔχει· ἐν δὲ τῷ Πλαταϊκῷ οὐχ ἓν ἀλλὰ πολλὰ ὄντα σὺν τῇ προθέσει ἓξ ἔχει παραγράφους (1—6) καὶ ἐν τῇ Ἀντιδόσει πολλὰ ὄντα μιᾶς δεούσας τριάκοντα (1—29), ἐν δὲ τῷ περὶ τοῦ Ζεύγους οὐδεμίαν ἀπὸν ἀπὸ τῶν γεγραμμένων βιβλίων, τὸ δὲ τοῦ Τραπεζιτικοῦ καὶ τῆς προθέσεως ἑνούσης δύο (1—2), τοῦ δὲ πρὸς Καλλίμαχον τρεῖς (1—3), τοῦ δ' Αἰγινητικοῦ σὺν τῇ προθέσει τέτταρας (1—4),τὸ δὲ τοῦ κατὰ Λοχίτου οὐδεμίαν ἠκρωτηριασμένου καὶ τοῦ πρὸς Εὐθύνουν μίαν (1).

4. **Πρόθεσις** μὲν τοὔνομα ὑπὸ Ἀριστοτέλους τὸ πρῶτον τοιοῦτον λεχθὲν ὕστερον ἔοικε τεχνικὸν εἶναι ὄνομα, καὶ οὐκ ἔτυχεν Ἰσοκράτει εἰρημένον, τὴν περιβολήν που, ὃ δὴ ἐλέγομεν, συνωνύμως εἰπόντι. Τὸ δὲ πρᾶγμα οὐ μόνον φαίνεται εἰδώς, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ σχεδὸν κεχρημένος εὑρίσκεται ἤτοι χωρὶς καθ' ἑαυτὸ ἢ τῷ προοιμίῳ ἐμβάλλων καὶ συζευγνύς.

Καὶ ἐν ὁπόσοις μὲν τῶν λόγων τῷ προοιμίῳ ἡ πρόθεσις συντέτακται ἄρτι ἡμῖν εἴρηται (6)· χωρὶς δὲ γέγραπται καὶ ἔστιν ἔν τε τῷ πρὸς Νικοκλέα διπλῇ οὖσα (6 καθ' ἑκάστην—8) καὶ (9—14) καὶ ἐν τῷ Νικοκλεῖ ὁμοῦ τῇ διαιρέσει ῥηθεῖσα (11—13), ὡσαύτως δ' ἐν τῷ Ἀρχιδάμῳ (9—16) καὶ τῷ περὶ Εἰρήνης (16—18), τοῦ δὲ Βουσίριδος χωρὶς οὖσα (9) καὶ τοῦ Παναθηναϊκοῦ (39—41) καὶ ἐν τῇ Ἀντιδόσει (30—32) καὶ ἐν τῷ πρὸς Καλλίμαχον (4).

5. Τῇ δὲ **διαιρέσει** τῷ πράγματι οὐχ ἅπαξ κεχρημένος, διαιρεῖν τοὔνομα ἐπὶ λόγου μόνον τὸ ἀναγιγνώσκοντα τέμνειν αὐτὸν περιόδους ἢ κῶλα ἔτυχε εἰπών, (12,17) «Τοὺς λόγους ἡμῶν ἐλυμαίνοντο παραναγιγνώσκοντες ὡς δυνατὸν κάκιστα τοῖς ἑαυτῶν καὶ διαιροῦντες οὐκ ὀρθῶς». Καὶ ἐν οἷστισι μὲν τῶν λόγων τῇ προθέσει ἢ καὶ τῷ προοιμίῳ συμμέμεικται αὕτη ἐν τῷ περὶ τούτων εἴρηται λόγῳ

(3 καὶ 4), χωρὶς δὲ τεταγμένη καὶ οὖσα εὑρίσκεται ἐν τῷ Πανηγυρικῷ (15—21).

6. **Διήγησιν** δὲ τὸ πρᾶγμα ζητῶν ἂν εὕροις ἐν τοῖς δικανικοῖς, ὥσπερ εἴπομεν, λόγοις καὶ ἐν τῷ Πλαταϊκῷ δικανικὸν τὸ εἶδος ἔχοντι, ὥσπερ ἐν δικασταῖς τοῖς Ἀθηναίοις ῥηθέντι· καὶ ἐν τούτῳ μὲν τὴν ἑβδόμην ἔχει παράγραφον (7), ἐν δὲ τῷ Τραπεζιτικῷ ἀπὸ τῆς τρίτης εἰς τὴν τετάρτην καὶ εἰκοστὴν μηκύνεται (3—24), ἐν δὲ τῷ πρὸς Καλλίμαχον ἀπὸ τῆς πέμπτης εἰς τὴν δωδεκάτην (5—12,) ἐν δὲ τῷ Αἰγινητικῷ ἀπὸ τῆς πέμπτης εἰς τὴν πέμπτην καὶ δεκάτην (5—15,) ἐν δὲ τῷ πρὸς Εὐθύνουν τὴν δευτέραν ἔχει καὶ τὴν τρίτην (2 καὶ 3).

7. Καὶ αἱ μὲν **πίστεις** τοῖς δικανικοῖς μάλιστα τῶν λόγων προσήκουσι καὶ τῶν συμβουλευτικῶν τοῖς ἀγωνιστικοῖς, τῶν δ' ἄλλων αἱ συμβουλαί εἰσιν ἀντὶ τούτων καὶ αἱ παραινέσεις, τῶν δ' ἐγκωμιαστικῶν τά τε ἐγκώμια καὶ οἱ ἔπαινοι, τῶν δὲ κατηγοριῶν τῶν χωρὶς ἀγῶνος λεγομένων καὶ τῶν ἐπιτιμητικῶν αἱ κατηγορίαι καὶ αἱ ἐπιτιμήσεις. Πᾶσαι δὲ αὗται, ὡς εἰκός, ὥσπερ τὸ σῶμα τοῦ ὅλου εἰσὶ λόγου. Λύσιν δὲ τοὔνομα, τὸ ἀντιλέγειν ταῖς τοῦ ἐναντίου πίστεσι φράζον, οὐδαμοῦ Ἰσοκράτης εἰπὼν φαίνεται, Ἀριστοτέλους πρώτου, ὡς ἔοικεν, ἐν τῇ Ῥητορικῇ που εἰπόντος. Τὸ δὲ πρᾶγμα εἰδώς τε καὶ κεχρημένος εὑρίσκεται, οἷον τοῦ Πλαταϊκοῦ τὸ ἀπὸ τῆς ὀγδόης μέχρι τῆς πρώτης καὶ τετταρακοστῆς ἐστι παραγράφου (8—41).

Τοῦ μὲν οὖν πρὸς Νικοκλέα παραινέσεις εἰσὶ τὰς ἀπὸ τῆς ἑνδεκάτης εἰς τὴν τρίτην καὶ πεντηκοστὴν παραγράφους ἔχουσαι (11 ὢν ἐνθυμούμενον—53). Τοῦ δὲ Νικοκλέους ἢ τῶν Κυπρίων μεικτοῦ δὴ λόγου ὄντος τὸ μὲν ἔπαινοι τυγχάνουσιν ὄντες, τὸ ἀπό τῆς τετάρτης καὶ δεκάτης μέχρι τῆς ἑβδόμης καὶ τετταρακοστῆς παραγράφου (14—41), τὸ δὲ παραινέσεις, τὸ ἐντεῦθεν εἰς τὴν δευτέραν που καὶ ἑξηκοστὴν (48—62 ὡς αὐτοὶ βούλονται). Ἐν δὲ τῷ ὁμοίως ἔχοντι Πανηγυρικῷ εὕροις ἂν ἐπαίνους μὲν Ἀθηναίων πρὸς ψόγους Λακεδαιμονίων ὂν τὸ ἀπὸ τῆς δευτέρας καὶ εἰκοστῆς εἰς τὴν τετάρτην καὶ δεκάτην καὶ ἑκατοστὴν (22—114), συμβουλὰς δὲ περὶ τῆς ἡγεμονίας καὶ τοῦ πρὸς Πέρσας πολέμου τοὐντεῦθεν μέχρι τῆς ἕκτης καὶ ὀγδοηκοστῆς καὶ ἑκατοστῆς (115—186). Τοῦ δὲ Φιλίππου ἅπαν τὸ τῶν λόγων τοῦτο μόριον, αἱ πίστεις λεγόμεναι συμβου-

λαί εἰσι, τὸ ἀπὸ τῆς δευτέρας καὶ τριακοστῆς εἰς τὴν τρίτην καὶ πεντηκοστὴν καὶ ἑκατοστὴν (32—153). Οὐκ ἄλλως δ' ἐν τῷ Ἀρχιδάμῳ ἔχει, συμβουλαὶ τὸ πᾶν ὄν, πίστεις ὑπὲρ τοῦ δεῖν πολεμεῖν τὸ ἀπὸ τῆς ἑβδόμης καὶ δεκάτης εἰς τὴν ἕκτην καὶ ἑκαστοστὴν τοῦ λόγου ἔχουσαι (17—106). Ὡσαύτως δὲ κατὰ ταὐτὰ ἔχον ἐν μὲν τῷ Ἀρεοπαγιτικῷ ἀπὸ τῆς εἰκοστῆς μέχρι τῆς τρίτης ἐστὶ καὶ ὀγδοηκοστῆς παραγράφου (20—83), ἐν δὲ τῷ περὶ Εἰρήνης ἀπὸ τῆς μιᾶς δεούσης εἰκοστῆς ἀρχόμενον εἰς τὴν τετάρτην καὶ τετταρακοστὴν καὶ ἑκατοστὴν τελευτῶν εὑρίσκεται (19—144). Τοῦ δ' Εὐαγόρου οἱ ἀντὶ πίστεων ἔπαινοι ἀπὸ τῆς δωδεκάτης εἰς τὴν πρώτην καὶ ὀγδοηκοστὴν εἰσι (12—81), τῆς δ' Ἑλένης ἀπὸ τῆς ἕκτης καὶ δεκάτης μέχρι τῆς πέμπτης καὶ ἑξηκοστῆς (16—65), τοῦ δὲ Βουσίριδος ἀπὸ τῆς δεκάτης μέχρι τῆς τρίτης καὶ τετταρακοστῆς (10—43), τοῦ δὲ Παναθηναϊκοῦ, ψόγοις συνεζευγμένοι, ἀπὸ τῆς δευτέρας καὶ τετταρακοστῆς εἰς τὴν πέμπτην καὶ ἑξηκοστὴν διήκοντες (42—265). Ἐν δὲ τῷ κατὰ Σοφιστῶν τὸ μὲν τῆς μοίρας τῶν λόγων ταύτης κατηγορίαι εἰσί, τὸ ἀπὸ τῆς πρώτης (τίς γάρ κέ) μέχρι τῆς τρίτης καὶ δεκάτης (1—13), τὸ δὲ ἐπιδείξεις, τὸ ἀπὸ τῆς τετάρτης καὶ δεκάτης εἰς τὴν δευτέραν καὶ εἰκοστήν, ἀτελοῦς περισωθέντος τοῦ λόγου. Τὰς πίστεις δ' ἐν τῷ Πλαταϊκῷ σκοπῶν ἂν εὕροις διὰ τεττάρων καὶ πεντήκοντα οὔσας παραγράφων, τῶν ἀπὸ τῆς ὀγδόης εἰς τὴν δευτέραν καὶ ἑξηκοστὴν (8—62), ὧν αἱ ἀπὸ τῆς ὀγδόης εἰς τὴν πρώτην καὶ τετταρακοστὴν τὴν λύσιν ἀπεργάζονται. Τοῦ δὲ περὶ Ἀντιδόσεως ἀπολογίας ὄντος αἱ πίστεις ἐπὶ ἑπτὰ καὶ ὀγδοήκοντα καὶ διακοσίας ὅλας εἰσὶ παραγράφους ἀπὸ τῆς τρίτης καὶ τριακοστῆς ἀρχόμεναι (33—39). Ἐν δὲ τῷ περὶ τοῦ Ζεύγους, πεπηρωμένῳ τὴν ἀρχὴν καταλειφθέντι, διπλαῖ εἰσιν αἱ πίστεις, αἱ μὲν περὶ τοῦ Ζεύγους, αἱ ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν τρίτην παράγραφον (1—3), αἱ δὲ τῆς ὑπὲρ Ἀλκιβιάδου ἀπολογίας, αἱ ἀπὸ τῆς δεκάτης εἰς τὴν τετάρτην καὶ τετταρακοστὴν (10—44). Αἱ δὲ τοῦ Τραπεζιτικοῦ τὰς ἀπὸ τῆς τρίτης καὶ δεκάτης μέχρι τῆς ἑβδόμης καὶ πεντηκοστῆς παραγράφους ἔχουσιν, αἱ δὲ τοῦ Αἰγινητικοῦ τὰς ἀπὸ τῆς ἕκτης καὶ δεκάτης εἰς τὴν ἐνάτην καὶ τετταρακοστήν, αἱ δὲ τοῦ κατὰ Λοχίτου, πεπηρωμένου τὴν ἀρχήν, τὰς

ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν καὶ εἰκοστήν, αἱ δὲ τοῦ πρὸς Εὐθύνουν τὰς ἀπὸ τῆς τετάρτης εἰς τὴν πρώτην καὶ εἰκοστήν.

8. Τὰ δ' εἰς τοὺς **ἐπιλόγους** αὐτοῦ τοὺς ἐν τοῖς λόγοις ἑκάστοις ὧδ' ἔχοντ' ἄν τις εὕροι ζητῶν. Ἐν μὲν γάρ τῷ πρὸς Νικοκλέα δύο γράψας φαίνεται, τὸν μὲν ἀπὸ τῆς πεντηκοστῆς εἰς τὴν τρίτην καὶ πεντηκοστὴν παράγραφον (50—53), τὸν δὲ τὴν ἐσχάτην μόνον ἔχοντα (54). Ὁ δὲ τοῦ Νικοκλέους ἀπὸ μέσης που τῆς δευτέρας καὶ ἑξηκοστῆς ἐστι (Κεφάλαιον δὲ τῶν εἰρημένων) εἰς τὴν τετάρτην καὶ ἑξηκοστὴν τὴν καὶ τὸν λόγον περαίνουσαν (62—64). Ὁ δὲ τοῦ Πανηγυρικοῦ ἀπὸ τῆς ΡΛΗ' εἰς τὴν ΡΠϚ', ὁ δὲ τὸν Φίλιππον περαίνων ἀπὸ τῆς ΡΝΔ' ἄρχεται καὶ ὁ τὸν Ἀρχίδαμον ἀπὸ τῆς ΡΖ', ὁ δὲ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ ἐν τῇ ΠΔ' ὅλος ἐστὶ καὶ ὁ τοῦ περὶ Εἰρήνης ἐν τῇ ΡΜΕ' καὶ ὁ τοῦ Εὐαγόρου ἐν τῇ ϟΗ' καὶ τῇ ϟΘ', ὁ δὲ τῆς Ἑλένης ἀπὸ τῆς ΞϚ' ἄρχεται καὶ ὁ τοῦ Βουσίριδος ἀπὸ τῆς ΜΔ', ὁ δὲ τοῦ Παναθηναϊκοῦ ἀπὸ τῆς ΣΞϚ', τοῦ δὲ κατὰ Σοφιστῶν ἀτελοῦς ἡμῖν παραδοθέντος, ὁ τοῦ Πλαταϊκοῦ ἐν τῇ ΞΓ' ἐστὶ παραγράφῳ, ὁ δὲ τοῦ περὶ Ἀντιδόσεως ἀπὸ τῆς ΤΚ' ἄρχεται καὶ τοῦ περὶ τοῦ Ζεύγους ἀπὸ τῆς ΜΕ', ὁ δὲ τοῦ Τραπεζιτικοῦ ἀπὸ τῆς ΝϚ', τῆς δὲ παραγραφῆς πρὸς Καλλίμαχον ἀπὸ τοῦ ΝΗ' καὶ τοῦ Αἰγινητικοῦ ἀπὸ τῆς Ν', τοῦ δὲ κατὰ Λοχίτου ἐν τῇ ΚΒ' ἐστί, τῷ δὲ πρὸς Εὐθύνουν οὐκ ἔστιν ἐπίλογος. Καὶ τὰ μὲν περὶ τῶν τοῦ λόγου μοιρῶν τοιαῦτα.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α' ΜΕΡΟΥΣ.

Ἐν Ἀθήναις τῷ δεκάτῳ μηνὶ τοῦ 1903.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΠΑΝΤΑΖΗΣ
Ὑφηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας
ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΟΓΚΟΥ ΤΩΝ ΑΕΡΙΩΝ
ΔΙΑ ΠΟΛΩΣΕΩΣ ΔΙΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ

Εἰσαγωγή.

Ὁ Γάλλος φυσικὸς Lippmann, διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ διατυπωθείσης ἀρχῆς τῆς διατηρήσεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Θερμοδυναμικῆς ἀπέδειξεν, ὅτι ἀέριόν τι, εὑρισκόμενον ἐντὸς τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου πυκνωτοῦ, ὑφίσταται μεταβολὴν τοῦ ὄγκου του.

Ἐὰν C εἶναι ἡ χωρητικότης τοῦ πυκνωτοῦ, ὅταν ἡ πίεσις τοῦ ἀερίου εἶναι P, V τὸ δυναμικὸν τοῦ ἑνὸς τῶν ὁπλισμῶν (τοῦ ἑτέρου ὁπλισμοῦ συγκοινωνοῦντος μετὰ τοῦ ἐδάφους) καὶ h ἡ σταθερὰ τοῦ Boltzmann, ἔχομεν :

$$\frac{dC}{dP} = \frac{dh}{dV} \qquad (1)$$

Ἡ σχέσις αὕτη ἐκφράζει τὴν ἀρχὴν τῆς διατηρήσεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ἐκ τῶν ἀρχῶν δὲ τῆς Θερμοδυναμικῆς καὶ τῆς σχέσεως (1) συνάγομεν :

$$\alpha = -h \qquad (2)$$

ἔνθα α εἶναι ἡ παράγωγος τοῦ ὄγκου τοῦ ἀερίου ὡς πρὸς τὸ δυναμικόν. Οὕτω, ὁ ὄγκος τοῦ ἀερίου, ὅπερ περιβάλλει τοὺς δύο ὁπλισμοὺς πυκνωτοῦ τινος, μεταβάλλεται ἀντιθέτως πρὸς τὸ δυναμικόν.

Τοιοῦτον εἶναι τὸ φαινόμενον τοῦ ὁποίου ἡ ὕπαρξις ἀμφισβητεῖται εἰσέτι.

Ἂς ἴδωμεν νῦν ποία εἶναι ἡ τιμὴ τῆς μεταβολῆς δO τοῦ ὄγκου τοῦ ἀερίου. Ἐὰν C_0 εἶναι ἡ χωρητικότης τοῦ πυκνωτοῦ ἐν τῷ κενῷ καὶ γ ἡ εἰδικὴ σταθερὰ τοῦ Boltzmann, θὰ ἔχωμεν :

$$\delta O = -\frac{1}{2} C_0 \gamma V^2$$

Οὕτω, ἡ μεταβολὴ τοῦ ὄγκου δO εἶναι ἀνάλογος τοῦ τετραγώνου τοῦ δυναμικοῦ καὶ ἀνάλογος τῆς εἰδικῆς σταθερᾶς γ, ἥτις μεταβάλλεται μετὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀερίου.

Αἱ θεωρητικαὶ ὅμως ἔρευναι, αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸ φαινόμενον τοῦτο, δὲν συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας· τινὲς τούτων ἀποδεικνύουσιν, ὅτι τὸ φαινόμενον δὲν ὑπάρχει κἄν. Εἰς τοιοῦτον ἀποτέλεσμα κατέληξαν αἱ θεωρητικαὶ ἐργασίαι τῶν Drude καὶ Bos. Ἐν τούτοις ἐσχάτως ὁ Gans, τῇ βοηθείᾳ καμπύλης τινὸς μετατροπῆς ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ Drude σφάλλεται, διότι δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν εἰς τοὺς λογισμούς του τὴν ἠλεκτροστατικὴν πίεσιν εἰς τὸ ὅριον τοῦ ἀερίου καὶ τοῦ κενοῦ. Δι' ἑτέρας δὲ μεθόδου, στηριζομένης ἐπὶ τῆς θεωρίας τοῦ Maxwel, ὁ Gans φθάνει εἰς τὰ αὐτὰ ἐξαγόμενα εἰς ἃ ἔφθασε καὶ ὁ Lippmann. Τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα ἀνεῦρε καὶ ὁ Pockels διὰ μεθόδου στηριζομένης ἐπὶ τῶν τάσεων τῆς θεωρίας τοῦ Maxwell.

Ἡ ὕπαρξις τῆς συστολῆς τῶν ἀερίων διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς ἀμφισβητεῖται ὑπὸ πολλῶν φυσικῶν, ἂν καί, ἐν γένει, αἱ θεωρητικαὶ ἐργασίαι ὑποδεικνύουσι τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς. Ἀφ' ἑτέρου καὶ τὰ μέχρι τοῦδε ἐκτελεσθέντα πειράματα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι πολὺ ὀλίγα, καὶ εἰς οὐδὲν ἀποτέλεσμα θετικὸν κατέληξαν. Ἡ μεταβολὴ αὕτη τοῦ ὄγκου τῶν ἀερίων εἶναι τόσον μικρά, ὥστε τὰ πειράματα πρὸς ἀπόδειξιν αὐτῆς εἶναι λίαν δυσχερῆ, καὶ ἀπαιτοῦσι πλείστας προφυλάξεις. Τὰ σφάλματα τῶν πειραμάτων εἶναι, ἐν γένει, τῆς τάξεως τοῦ φαινομένου, διὸ καὶ τὰ ἀποτελέσματα εἶναι λίαν ἀμφίβολα.

Πειραματικαὶ ἔρευναι. Τὴν συστολὴν τῶν ἀερίων διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς ἐπεχείρησε νὰ δείξῃ πειραματικῶς πρῶτος ὁ διαπρεπὴς Γερμανὸς φυσικὸς Quincke, τῇ βοηθείᾳ μανομέτρου περιέχοντος οἰνόπνευμα. Ἡ μέθοδος, ἣν ἠκολούθησεν ὁ Quincke, δὲν φαίνεται ἀρκούντως εὐπαθής, σχετικῶς πρὸς τὸ φαινόμενον, ὅπερ ἐπεχείρεσε νὰ ἐρευνήσῃ. Ἐν τούτοις ὁ Quincke διὰ τὸ ἀνθρακικὸν ὀξὺ παρετήρησε συστολήν τινα, ἐνῷ διὰ τὸν ἀέρα οὐδὲν εὗρεν. Ἡ εὑρεθεῖσα ὅμως μεταβολὴ τοῦ ὄγκου δὲν εἶναι ἀνωτέρα τῶν πειραματικῶν σφαλμάτων.

Ἐν γένει, ἐκ τῶν πειραμάτων τοῦ Quincke οὐδὲν θετικὸν συμπέρασμα δύναται νὰ ἐξαχθῇ.

Ὁ Gans, διὰ μεθόδου ὁμοίας πρὸς τὴν τοῦ Quincke, ἀλλὰ μᾶλλον εὐπαθοῦς, παρετήρησε συστολήν τινα τῶν ἀερίων, ἡ ὁποία μάλιστα, κατ' αὐτόν, ἐπηλήθευε τὸν θεωρητικὸν τύπον τοῦ Lippmann, συμφώνως πρὸς τὸν βαθμὸν ἀκριβείας τῶν πειραμάτων. Εἰς τὰ πειράματα ταῦτα ὁ Gans μετεχειρίσθη πυκνωτήν, ἐπιμελῶς μεμονωμένον, καὶ ἀποτελούμενον ἐκ δύο κοίλων μεταλλικῶν σφαιρῶν ὁμοκέντρων. Μεταξὺ τῶν σφαιρῶν τούτων ὑπῆρχε τὸ ὑπὸ ἔρευναν ἀέριον. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ πυκνωτοῦ συνεκοινώνει μετὰ τοῦ ἑνὸς τῶν ἄκρων τριχοειδοῦς μανομέτρου ὁριζοντίου καὶ λίαν εὐπαθοῦς. Τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ τριχοειδοῦς σωλῆνος κατέληγεν εἰς μεγάλην φιάλην, ἵνα τοιουτοτρόπως ἐξασθενῶνται αἱ μεταθέσεις, αἱ ὀφειλόμεναι εἰς μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας.

Τὸ μανόμετρον περιεῖχε σταγόνα τολουελαίου (toluol C^6H^5—CH^3) τῆς ὁποίας αἱ μεταθέσεις παρετηροῦντο διὰ μικροσκοπίου μετὰ μικρομετρικοῦ προσοφθαλμίου. Ὡς ἠλεκτρικὴ πηγὴ ἐχρησίμευσεν ἠλεκτρικὴ μηχανή, διὰ τῆς ὁποίας ἡ διαφορὰ τοῦ δυναμικοῦ ἀνεπτύσσετο ὀλίγον κατ' ὀλίγον μέχρι τῆς ἐκρήξεως σπινθῆρος.

Ἐκ τῶν πειραμάτων τοῦ Gans δύναται νὰ θεωρηθῇ, ἂν οὐχὶ ὡς βέβαιον, ἀλλὰ τοὐλάχιστον ὡς λίαν πιθανόν, ὅτι ἡ μεταβολὴ τοῦ ὄγκου τῶν ἀερίων διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς ὑφίσταται. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς μετρήσεις, αὗται, ἕνεκα τοῦ σχετικοῦ μεγέθους τῶν σφαλμάτων, δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἀξίαν τινά. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν πειραματικῶν μετρήσεων τοῦ Gans διαφέρουσι πολὺ τῶν θεωρητικῶν τιμῶν. Μεταξὺ τῶν αἰτίων τῆς διαφορᾶς ταύτης εἶναι βεβαίως ἡ τριβή, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἡ μετάθεσις τοῦ δείκτου τοῦ μανομέτρου δὲν ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς εἰς τὴν ὁλικὴν μεταβολὴν τῆς πιέσεως. Ἐπίσης, αἱ μεταβολαὶ τῆς θερμοκρασίας, αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς φωτεινῆς πηγῆς, τῆς παρουσίας τοῦ παρατηρητοῦ, κ.λ.π. δύνανται νὰ προκαλέσωσι σοβαρὰ σφάλματα.

Κατὰ τὸ 1863 ὁ W. Thomson παρετήρησεν, ὅτι διὰ ταχείας καὶ ἐπανειλημμένης πληρώσεως καὶ κενώσεως πυκνωτοῦ μετ' ἀέρος, διὰ 800 στοιχείων Δανιήλ, παρήγετο ἦχος. Ὁ ἦχος οὗτος, κατὰ τὸν W. Thomson, δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὰς μεταβολὰς τοῦ ὄγκου, τὰς προερχομένας ἐκ τῆς πληρώσεως καὶ κενώσεως τοῦ πυκνωτοῦ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Μέθοδοι πειραματικαί

Τὸ φαινόμενον τῆς συστολῆς τῶν ἀερίων διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ φαινόμενον τοῦ Kerr διὰ τὰ στερεὰ καὶ ὑγρά, προκαλεῖ, ὡς εἴδομεν, τὴν δυσπιστίαν, ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ. Ἐν τούτοις τὰ πειράματα, τὰ γενόμενα μέχρι τοῦδε ἐπὶ τῶν στερεῶν καὶ ὑγρῶν εἶναι σχετικῶς πολυάριθμα, καὶ ἡ δυσπιστία αὕτη φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἄτοπος. Ἐὰν ὅμως ἀνατρέξωμεν εἰς τὰς συνθήκας τῶν πειραματικῶν ἐρευνῶν, θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἐξ αὐτῶν λείπει ἡ τελεία ἀκρίβεια, ἡ ἀναγκαία ἁπλότης κ.λ.π. ἕνεκα τῶν ὁποίων δὲν δύναταί τις νὰ δεχθῇ ἄνευ ἐνδοιασμοῦ, ὅτι ἡ παρατηρηθεῖσα διπλῆ διάθλασις εἶναι ἄμεσον ἀποτέλεσμα ἠλεκτρίσεως τῶν διηλεκτρικῶν μέσων καὶ οὐχὶ δευτερεύουσα συνέπεια ἄλλων φαινομένων συνυπαρχόντων.

Διὰ τὰ ἀέρια ὅμως, ἡ ἔλλειψις πειραμάτων εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε πολὺ δικαίως δέον νὰ ἀμφιβάλλωμεν περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς συστολῆς διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς καὶ νὰ δεχώμεθα μετὰ πολλῆς ἐπιφυλάξεως τὰ ἀποτελέσματα τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων πειραματικῶν δοκιμῶν. Ἄλλως τε καὶ αὐτὸ τὸ μέγεθος τοῦ φαινομένου ἐπιτείνει ἔτι μᾶλλον τὰς ἐκφραζομένας ἀμφιβολίας.

Ἐν τῇ παρούσῃ ἐργασίᾳ ἀσχολούμεθα κυρίως περὶ τὴν ὕπαρξιν τῆς ἠλεκτροσυστολῆς τῶν ἀερίων. Ἐκτὸς τούτου ὅμως ἐζητήσαμεν νὰ ἴδωμεν ἐὰν τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐξαρτᾶται πράγματι, ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ δυναμικοῦ καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀερίου, ὡς ὑποδεικνύει ἡ θεωρία.

Εἰς τὰς ἐρεύνας ταύτας μετεχειρίσθημεν δύο μεθόδους, τῶν ὁποίων δίδομεν ἀμέσως λεπτομερῆ περιγραφήν, παρέχουσαν πάντα τὰ στοιχεῖα τὰ ἀναγκαῖα, ἵνα κρίνῃ τις περὶ τοῦ βαθμοῦ ἀκριβείας καὶ τῶν σφαλμάτων τῶν πειραμάτων τούτων.

Πρώτη μέθοδος.

Ἀρχὴ τῆς μεθόδου. Ἐὰν ὁ ὄγκος τοῦ ἀερίου τοῦ περιλαμβανομένου μεταξὺ τῶν ὁπλισμῶν τοῦ πυκνωτοῦ μεταβάλληται, ἡ πυκνότης τοῦ ἀερίου τούτου δὲν διατηρεῖται σταθερά, ὡς καὶ ὁ δείκτης διαθλάσεως αὐτοῦ. Ἡ ταχύτης τοῦ φωτὸς τοῦ διερχομένου διὰ τοῦ ἀερίου τοῦ πυκνωτοῦ δὲν θὰ εἶναι ἴση πρὸς τὴν ταχύτητα, ἣν θὰ εἶχε τὸ αὐτὸ φῶς, διερχόμενον διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀερίου ὑπὸ τὰς συνήθεις συνθήκας. Ἑπομένως, ἐὰν διά τινος μέσου διαιρέσωμεν κῦμα τι φωτὸς εἰς δύο τοιαῦτα ἐκ τῶν ὁποίων, τὸ ἓν νὰ διέρχηται διὰ τοῦ ἀερίου τοῦ πυκνωτοῦ, τὸ δὲ ἕτερον διὰ τοῦ ἐλευθέρου ἀερίου, τὸ πρῶτον κῦμα θὰ ὑποστῇ σχετικὴν ἐπιβράδυνσιν. Ἡ αὔξησις τῆς πυκνότητος τοῦ ἀερίου τοῦ πυκνωτοῦ θὰ αὐξήσῃ τὸ ὀπτικὸν μῆκος τῆς ἀκτῖνος, ἥτις διέρχεται δι' αὐτοῦ.

Ἡ ἐπιβράδυνσις Δ, ἣν θὰ ὑποστῇ τὸ κῦμα, ὅπερ διέρχεται καθέτως διὰ μέσου ὀρθογωνίου πλακὸς ἐκ τοῦ συσταλέντος ἀερίου, θὰ εἶναι:

$$\Delta = e\,(n - 1)$$

ἔνθα e εἶναι τὸ μῆκος τῆς πλακός, ὅπερ διήνυσε τὸ κῦμα καὶ n ὁ δείκτης διαθλάσεως αὐτῆς ὡς πρὸς τὸ ἐλεύθερον ἀέριον.

Ἡ ἐπιβράδυνσις αὕτη εἶναι συνάρτησις τοῦ μήκους λ τοῦ κύματος, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀντικαταστάσεως πλακὸς ἐκ τοῦ ἐλευθέρου ἀερίου δι' ἄλλης τοῦ αὐτοῦ μεγέθους ἐκ τοῦ ἀερίου τοῦ πυκνωτοῦ, δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ διὰ πάντα χρώματα.

Ἡ συμβολὴ τῶν δύο κυμάτων παρέχει ραβδώσεις, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν ἢ τὸν δείκτην διαθλάσεως, ἢ τὸ μῆκος τῆς πλακός. Πράγματι, ἐὰν παρενθέσῃ τις εἰς τὴν δίοδον τοῦ ἑνὸς τῶν κυμάτων πλάκα τινὰ μήκους e καὶ δείκτου διαθλάσεως n ὡς πρὸς τὸ ἐλεύθερον ἀέριον, θὰ ἴδωμεν τὰς ραβδώσεις μετατιθεμένας κατὰ N τάξεις. Ἔχομεν δὲ τὴν σχέσιν:

$$\Delta = N\lambda = e\,(n - 1)$$

ἥτις παρέχει τὸν δείκτην διαθλάσεως n ὅταν γνωρίζωμεν τὸ e. Ἐὰν

ὅμως εἰς τὴν δίοδον καὶ τῶν δύο κυμάτων παρενθέσωμεν ἀνὰ μίαν πλάκα, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ δευτέρα νὰ ἔχῃ δείκτην διαθλάσεως n' καὶ μῆκος e' θὰ εἶναι :

$$N'\lambda = e'(n'-1)$$

καὶ διὰ τὰς δύο πλάκας συγχρόνως:

$$(N \pm N')\lambda = e(n-1) \pm e'(n'-1)$$

Ἐὰν δὲ τὰ ἀποτελέσματα εἶναι ἀντίθετα καὶ $e = e'$ καὶ $n = n'$, θὰ ἔχωμεν διὰ τὸ φαινόμενον ἡμῶν :

$$(N + N')\lambda = 2e(n-1)$$

Οὕτως ἔχομεν τὸν δείκτην διαθλάσεως n, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ζητουμένην μεταβολὴν τοῦ ὄγκου τοῦ ἀερίου.

Κάτοπτρα τοῦ *Jamin*. Πλεῖστα εἶναι τὰ πειραματικὰ μέσα, ἅτινα χρησιμεύουσι πρὸς διαίρεσιν τῶν κυμάτων τῶν ἐκπορευομένων ἔκ τινος φωτεινῆς πηγῆς εἰς δύο συστήματα τοιούτων, καὶ πρὸς σχηματισμὸν ραβδώσεων συμβολῆς. Διὰ τῶν κατόπτρων τοῦ Jamin ἐπιτυγχάνεται τοῦτο, ἐνῷ συγχρόνως ἐπιτρέπεται ἡ μεμονωμένη τροποποίησις τῆς ἐπιβραδύνσεως τοῦ ἑνὸς τῶν κυμάτων. Τὰ κάτοπτρα ταῦτα ἐχρησιμοποιήσαμεν εἰς τὰ πειράματα ἡμῶν.

Τὰ κάτοπτρα τοῦ Jamin εἶναι δύο τὸν ἀριθμόν, παχέα, ὅμοια, παράλληλα καὶ σχηματίζουσι γωνίαν 45^0 μετὰ τῶν προσπιπτόντων κυμάτων. Ἡ προσπίπτουσα φωτεινὴ δέσμη ὑποδιαιρεῖται διὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀνακλάσεων, αἵτινες λαμβάνουσι χώραν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν τῶν κατόπτρων, εἰς σειρὰν δεσμῶν, αἱ ὁποῖαι τελικῶς συμπίπτουσιν ἀνὰ δύο. Εἰς ἑκάστην τῶν σχηματιζομένων ὁμάδων ἀντιστοιχεῖ σύστημα ραβδώσεων, εντετοπισμένων εἰς τὸ ἄπειρον. Πρὸς τελείαν ἀπομόνωσιν τῶν διαφόρων τούτων ὁμάδων καὶ πρὸς παρατήρησιν κατ' ἰδίαν τῶν ραβδώσεων, τῶν ἀντιστοιχουσῶν εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, γίνεται κατάλληλος χρῆσις διαφραγμάτων.

Ἡ ὁμάς, ἣν χρησιμοποιοῦμεν εἶναι ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὰς δέ-

σμας τὰς ὑποστάσας μίαν μόνην ἐξωτερικὴν ἀνάκλασιν ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τῶν κατόπτρων καὶ μίαν μόνην ἐσωτερικὴν τοιαύτην ἐπὶ τοῦ ἑτέρου. Αἱ δύο αὗται δέσμαι ἀποχωρίζονται ἐπὶ μέρους τινὸς τῆς πορείας των καὶ τελικῶς ἄγονται εἰς ὑπέρθεσιν.

Τὸ ὄργανον τοῦτο μετὰ τὸν κανονισμόν του ὀφείλει νὰ παραγάγῃ ραβδώσεις μόνον μετὰ παρένθεσιν πλακός τινος. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ τέλειος κανονισμὸς αὐτοῦ εἶναι συνήθως ἀδύνατος πρακτικῶς, ἀρκεῖταί τις εἰς τοιοῦτον κανονισμόν, ὥστε αἱ ραβδώσεις, ἃς παράγει ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ ὄργανον νὰ εἶναι εὐθύγραμμοι, παράλληλοι, κ.λ.π.

Ὡς φωτεινὴ πηγὴ ἐλήφθη φλὸξ νατρίου, ἥτις εἶναι ἀρκούντως ὁμογενής, ὥστε τῇ βοηθείᾳ σχισμῆς αἱ παραγόμεναι ραβδώσεις νὰ εἶναι λίαν εὐκρινεῖς. Ἡ χρῆσις λευκοῦ φωτὸς ἐπιφέρει σφάλματα σοβαρά, ὀφειλόμενα εἰς διαχύσεις. Ἐκτὸς τούτου ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν μέσον τι μῆκος κύματος, τοῦθ' ὅπερ μειοῖ τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἀποτελεσμάτων.

Ἠλεκτρικὴ ἐγκατάστασις. Ὁ πυκνωτής, δι' οὗ ἐγίνοντο τὰ πειράματα ἡμῶν, ἦτο ἐπίπεδος, μήκους 5 μέτρων καὶ συνέκειτο ἐκ παραλλήλων φύλλων ψευδαργύρου πλάτους 6 ὑφεκατομέτρων περίπου. Τὸ ἠλεκτρικὸν πεδίον εἶναι οὕτω ὁμαλὸν σχεδὸν πανταχοῦ. Εἰς τὰ ὅρια ὅμως τοῦ πυκνωτοῦ αἱ δυναμικαὶ γραμμαὶ σχηματίζουσι τὰς γνωστὰς καμπύλας.

Ἡ ἀπόστασις τῶν ὁπλισμῶν μετεβάλλετο ἀπὸ ἑνὸς μέχρι δέκα ὑφεκατομέτρων. Ἡ πλήρωσις δὲ τοῦ πυκνωτοῦ ἐγίνετο διὰ ἠλεκτροστατικῆς μηχανῆς Wimshurtz.

Δευτέρα μέθοδος.

Ἡ δευτέρα μέθοδος διαφέρει κατὰ πολὺ τῆς προηγουμένης. Αἱ μεταβολαὶ τοῦ ὄγκου τῶν ἀερίων γίνονται εἰς ταύτην αἰσθηταὶ διὰ μανομέτρου, τοῦ ὁποίου ἡ εὐπάθεια εἶναι μεγίστη.

Μανόμετρον. Τὸ μανόμετρον, ὅπερ μετεχειρίσθημεν, συνέκειτο ἐξ ὑαλίνου σωλῆνος κεκαμμένου ὑπὸ ἐλαχίστην γωνίαν (2^0 περίπου) Ὁ σωλὴν οὗτος κατεσκευάσθη διὰ πτώσεως μεγάλης ὑαλίνης μάζης καὶ μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας, οὕτως ὥστε ἡ ἐσωτερικὴ διάμετρος αὐτοῦ νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν σταθερά. Ὁ σωλὴν δι' οὗ ἐγίνοντο τὰ πει-

ράματα, ἐξελέγη μεταξὺ πολλῶν τοιούτων, κατόπιν ἐπισταμένης ἐξετάσεως τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως αὐτῶν. Οὕτω ἀπερρίφθησαν οἱ σωλῆνες οἱ ἔχοντες ἀνωμαλίας, ἔστω καὶ μικράς, τοῦ ἐσωτερικοῦ των (κοιλότητας ἢ ἐξογκώσεις, διάμετρον μεταβλητὴν κ.λ.π). Ὁ ἐκλεγεὶς σωλὴν εἶχεν ἐσωτερικὴν διάμετρον 3,7 χιλιοστομέτρων καὶ ἐξωτερικὴν τοιαύτην 15 χιλιοστῶν περίπου. Τὸ μέγεθος τῆς ἐσωτερικῆς διαμέτρου εὑρέθη διὰ μετρήσεων, γενομένων τῇ βοηθείᾳ σταγόνος ὑδραργύρου κινουμένης κατὰ μῆκος τοῦ σωλῆνος.

Ὁ σωλὴν ἐκαθαρίσθη ἐπιμελῶς δι' ἀλλεπαλλήλων πλύσεων διὰ νιτρικοῦ ὀξέος πρῶτον, κατόπιν δι' οἰνοπνεύματος καὶ τέλος δι' ἀφθόνου ὕδατος ἀπεσταγμένου. Οὕτω ὁ σωλὴν ἦτο ἀπηλλαγμένος κονιορτοῦ, ὀξειδίων, κ.λ.π. Ἐν τέλει, διὰ ρεύματος ἀέρος διερχομένου διὰ καταλλήλων πωμάτων, ὁ σωλὴν ἀπεξηράνθη τελείως. Μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν ταύτην εἰσήχθη ἐν τῷ σωλῆνι σταγὼν ἐκ ξυλελαίου (xylène ἢ xylol $=C_6H_4(CH_3)_2$) πυκνότητος 0,87. Τὸ ὑγρὸν τοῦτο κέκτηται τὰ ἑξῆς σπουδαῖα προτερήματα, ἅτινα καθιστῶσιν αὐτὸ πολύτιμον:

1ον. Δὲν ἐξατμίζεται λίαν εὐκόλως. Ὡς πρὸς τὴν ἐξάτμισιν ὁμοιάζει πρὸς τὸ ὕδωρ.

2ον. Διαβρέχει πολὺ καλῶς τὴν ὕαλον.

3ον. Τὸ ἰξῶδες (viscosité) αὐτοῦ εἶναι ἀσθενέστατον.

Τὸ μῆκος τῆς εἰσαχθείσης ἐν τῷ σωλῆνι σταγόνος ἦτο 3 περίπου ὑφεκατομέτρων, ἐφωτίζετο δὲ αὕτη διὰ μικροῦ ἠλεκτρικοῦ λαμπτῆρος Edison. Μεταξὺ τοῦ λαμπτῆρος τούτου καὶ τοῦ μανομέτρου εἶχε τοποθετηθῇ μικρὸν δοχεῖον ὑάλινον μετὰ πλευρῶν παραλλήλων, περιέχον ὕδωρ. Τοιουτοτρόπως, ἡ ἐκπεμπομένη ὑπὸ τοῦ λαμπτῆρος θερμότης δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ μανομέτρου καὶ μεταβάλῃ τὰς ἐνδείξεις αὐτοῦ. Ἐπίσης διάφορα διαφράγματα δυσθερμαγωγὰ προεφύλασσον τὰ ἐπίλοιπα μέρη τῆς ἐγκαταστάσεως ἀπὸ πάσης ἐπιδράσεως τῆς θερμότητος.

Αἱ μεταθέσεις τῆς σταγόνος παρετηροῦντο διὰ μικροσκοπίου, τοποθετηθέντος ὁριζοντίως ἐπὶ βάσεως σταθερᾶς. Τὸ μικροσκόπιον τοῦτο ἔφερε νηματόσταυρον, ἡ δὲ μεγεθυντικὴ δύναμις αὐτοῦ ἦτο 100.

Ἡ εὐπάθεια τοῦ μανομέτρου τούτου αὐξάνει ἔτι μᾶλλον, ἐὰν ἐπωφεληθῶμεν τῶν ραβδώσεων περιθλάσεως, αἵτινες σχηματίζονται περὶ τὴν

ἐπιφάνειαν τῆς ὑγρᾶς σταγόνος τοῦ μανομέτρου, καὶ αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦσι τὴν κυρτότητα αὐτῆς. Διὰ τῶν ραβδώσεων τούτων γίνονται αἰσθηταὶ ἐλάχισται μετακινήσεις ἢ μεταμορφώσεις τῆς ἐπιφανείας τῆς σταγόνος. Ἐπὶ τοῦ κατακορύφου μέρους μιᾶς τῶν ραβδώσεων φέρεται τὸ κατακόρυφον νῆμα τοῦ νηματοσταύρου.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν παραλλάξεων, τῶν προερχομένων ἐκδιαθλάσεων τῶν διὰ τοῦ σωλῆνος τοῦ μανομέτρου διερχομένων φωτεινῶν ἀκτίνων, προσκολλᾶται ἐπὶ τοῦ σωλῆνος λεπτὴ ὑαλίνη πλὰξ διὰ βαλσάμου τοῦ Καναδᾶ.

Πυκνωτής. Εἰς τὴν μέθοδον ταύτην ἐχρησιμοποιήθησαν δύο εἰδῶν πυκνωταί. Ὁ εἷς τούτων συνέκειτο ἐξ ὑαλίνου δοχείου ἐν σχήματι ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου πλάτους 7 ὑφεκατομέτρων, μήκους 20 ὑφεκ. καὶ ὕψους 15 ὑφεκ. ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον δύο ὀρειχάλκινοι πλάκες παράλληλοι, ἀποτελοῦσαι τοὺς δύο ὁπλισμοὺς τοῦ πυκνωτοῦ. Ἡ ἀπόστασις τῶν δύο πλακῶν διετηρεῖτο σταθερά, τὸ δὲ δοχεῖον ἦτο μετ' ἐπιμελείας κεκλεισμένον ἀεροστεγῶς.

Οἱ δύο ὁπλισμοὶ τοῦ πυκνωτοῦ συνεκοινώνουν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ διὰ συρμάτων χαλκίνων 1,5 τοῦ χιλιοστοῦ διαμέτρου, διερχομένων διὰ δύο ὀπῶν τοῦ δοχείου καὶ προσκεκολλημένων δι' ἱσπανικοῦ κηροῦ. Διὰ δύο ἑτέρων ὀπῶν τοῦ δοχείου διήρχοντο δύο ὑάλινοι σωλῆνες, φέροντες στρόφιγγας καὶ χρησιμεύοντες πρὸς πλήρωσιν τοῦ δοχείου διὰ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν ἀερίου.

Ἡ χρῆσις φύλλων κασσιτέρου, προσκεκολλημένων ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν πλευρῶν τοῦ δοχείου, ὡς ὁπλισμῶν, δὲν εἶναι δυνατή, ὡς συνηγάγομεν κατόπιν δοκιμῶν. Πράγματι, ἡ μεταξὺ τῶν ὁπλισμῶν τούτων ἕλξις, ἡ ἀναπτυσσομένη μετὰ τὴν πλήρωσιν τοῦ πυκνωτοῦ, προκαλεῖ ἐξογκώσεις, αἱ ὁποῖαι καθιστῶσι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν πειραμάτων τοὐλάχιστον λίαν ἀμφίβολον, καὶ εἰσάγει σοβαρὰ σφάλματα πολὺ ἀνώτερα ἐνίοτε τοῦ μεγέθους τοῦ φαινομένου.

Ἵνα καταστῇ μᾶλλον αἰσθητὴ ἡ συστολὴ τοῦ ἀερίου διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς ἐγένετο χρῆσις δύο τοιούτων κεκλεισμένων πυκνωτῶν, οἵτινες ἐτέθησαν εἰς ἄμεσον συγκοινωνίαν μετὰ τῶν δύο ἄκρων τοῦ μανομέτρου. Οὕτω, δι' ἀποτόμου ἐκκενώσεως τοῦ ἑνὸς τῶν πυκνωτῶν καὶ ταυτοχρόνου πληρώσεως τοῦ ἑτέρου, αἱ ἐνδείξεις τοῦ μανομέτρου ἐγένοντο πλέον αἰσθηταί.

Τὸ ὁλικὸν μῆκος τοῦ μανομέτρου, τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν δύο πυκνωτῶν δὲν ὑπερέβαινε τὰ 18 ὑφεκατόμετρα. Διαφράγματα ἐκ φύλλων μεταλλικῶν προεφύλασσον τὸ μανόμετρον ἀπὸ πάσης ἠλεκτρικῆς ἐπιδράσεως.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν πυκνωτῶν τούτων ἐγένετο χρῆσις καὶ ἑτέρου εἴδους τοιούτων ὡς ἑξῆς. Τὸ μανόμετρον κατεσκευάσθη ἐκ σωλῆνος ὁμοίου πρὸς τὸν προηγούμενον ἀλλὰ λίαν ἐπιμήκους (50 ὑφεκατομέτρων περίπου). Τὸ ἐξωτερικὸν μέρος τοῦ μανομέτρου τούτου ἐκαλύφθη σπειροειδῶς κατ' ἀμφότερα τὰ ἄκρα, διὰ δύο ταινιῶν ἐκ κασσιτέρου. Αἱ δύο αὗται σπειροειδεῖς ταινίαι ἦσαν οἱ ὁπλισμοὶ τῶν δύο πυκνωτῶν, τοὺς ὁποίους ἀπετέλουν νῦν αὐτοὶ οἱ δύο βραχίονες τοῦ μανομέτρου. Τὸ μέρος τοῦ σωλῆνος ἔνθα ἐκάμπτετο οὗτος δὲν ἐκαλύφθη διὰ κασσιτέρου, ἵνα διακρίνωμεν τὴν ἐκεῖ ὑπάρχουσαν σταγόνα. Εἰς τὴν διάταξιν ταύτην τὸ μανόμετρον ἦτο συγχρόνως καὶ διπλοῦς πυκνωτής. Κατὰ τὰ ἄλλα κατ' οὐδὲν διαφέρει ἡ μέθοδος αὕτη τῆς προηγουμένης.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἀποτελέσματα

Ἀποτελέσματα πρώτης μεθόδου. Τὰ διὰ τῆς πρώτης μεθόδου ἐκτελεσθέντα πειράματα οὐδεμίαν ἀπολύτως συστολὴν τοῦ ἀερίου ὑπέδειξαν. Ἐκτὸς ἀνωμαλιῶν τινων, ἃς παρετηρήσαμεν ἐνίοτε, καὶ αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ κονιορτοῦ, ὅστις εὑρίσκεται μεταξὺ τῶν ὁπλισμῶν τοῦ πυκνωτοῦ, ἐκ κρότων, ἢ μικρῶν μετακινήσεων, ἢ ἄλλων ὁμοίων αἰτίων, οὐδεμία μετάθεσις σχετικὴ τῶν κρωσσῶν παρετηρήθη.

Τοῦτο βεβαίως δεικνύει εἴτε, ὅτι τὸ φαινόμενον δὲν ὑφίσταται εἴτε, ὅτι ἡ ζητουμένη μεταβολὴ κατ' ὄγκον τοῦ ἀερίου εἶναι μικροτέρα τοῦ ὁρίου, εἰς τὸ ὁποῖον δύναται νὰ φθάσῃ ἡ μέθοδος αὕτη.

Τὸ ἀρνητικὸν ὅμως τοῦτο ἀποτέλεσμα ὀφείλεται εἰς τὸν βαθμὸν εὐπαθείας τῆς μεθόδου καὶ ἔπρεπε νὰ προσδοκῶμεν αὐτό, ἐὰν εἶναι δεκτὸν τὸ μέγεθος τοῦ φαινομένου, ὅπερ παρέχει ὁ λογισμός.

Πράγματι, ἡ διαφορὰ πορείας Δ τῶν δύο ἀκτίνων εἶναι,

$$\Delta = e(n-1)$$

ἔνθα e εἶναι τὸ μῆκος τοῦ πυκνωτοῦ καὶ n ὁ δείκτης διαθλάσεως τοῦ ἐν τῷ πυκνωτῇ ἀέρος ὑπὸ πίεσιν 760 χιλιοστῶν. Ἐὰν λ εἶναι τὸ μῆκος τοῦ κύματος τοῦ φωτὸς καὶ x ὁ ἀριθμὸς τῶν τάξεων, καθ' ὃν αἱ ραβδώσεις μετετέθησαν, ἔχομεν:

$$\chi\lambda = e(n-1) \qquad (1)$$

Ἀφ' ἑτέρου μεταξὺ τοῦ ἀπολύτου δείκτου διαθλάσεως N τοῦ ἐλευθέρου ἀέρος καὶ τοῦ ἀπολύτου δείκτου διαθλάσεως N' τοῦ ἀέρος, τοῦ περιλαμβανομένου μεταξὺ τῶν ὁπλισμῶν τοῦ πυκνωτοῦ, ὑφίσταται ἡ σχέσις:

$$\frac{(N-1)(1+at)}{d} = \frac{(N'-1)(1+at')}{d'}$$

ἔνθα d καὶ d' εἶναι αἱ ἀντιστοιχοῦσαι πυκνότητες τοῦ ἀέρος, t καὶ t' αἱ σχετικαὶ θερμοκρασίαι καὶ a ὁ συντελεστὴς διαστολῆς τοῦ ἀέρος ἢ μᾶλλον ὁ συντελεστὴς τοῦ Mascart. Ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ θερμοκρασία διετηρήθη σταθερά, τοῦθ' ὅπερ ἐπιμελῶς ζητεῖται νὰ ἐκπληρῶται εἰς τὰ πειράματα ταῦτα, συνάγομεν τὴν ἑξῆς τιμὴν τοῦ N':

$$N' = 1 + \frac{O}{O'}(N-1) \qquad (2)$$

ἔνθα O καὶ O' εἶναι οἱ ὄγκοι τοῦ ἀέρος, οἱ ἀντιστοιχοῦντες εἰς τὰς πυκνότητας d καὶ d'.

Ἀλλ' ἡ μεταβολὴ δO τοῦ ὄγκου εἶναι, ὡς εἴδομεν:

$$\delta O = -\frac{1}{2}\gamma C_0 V^2 \qquad (3)$$

Ἐὰν A εἶναι ἡ ἀπόστασις τῶν παραλλήλων ὁπλισμῶν τοῦ πυκνω-

τοῦ, 760 χιλιοστὰ ἡ ἀτμοσφαιρικὴ πίεσις, O ὁ ὄγκος τοῦ ἀέρος, τοῦ περιλαμβανομένου ἐν τῷ πυκνωτῇ καὶ V ἡ μεγίστη διαφορὰ δυναμικοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀπόσταξις ἐκρήξεως τῶν σπινθήρων εἶναι A, θὰ ἔχωμεν, ὡς γνωστόν,

$$\frac{\delta O}{O} = -\frac{1}{8\pi}\,\gamma\,\frac{V^2}{A^2} \qquad (4)$$

Ὁ τύπος οὗτος παρέχει τὴν τιμὴν τῆς συστολῆς τῆς μονάδος τοῦ ὄγκου. Ἀλλὰ $\frac{V}{A}$ εἶναι κατὰ τὸν W. Thomson 133 μονάδες C. G. S. περίπου διὰ τὸν ἀέρα ὑπὸ πίεσιν 760 χιλιοστῶν. Εἶναι δέ, κατὰ τὰ πειράματα τοῦ Boltzmann, $\gamma P = 0{,}00055$, ὅταν ἡ πίεσις P εἶναι 760 χιλιοστῶν, ἤτοι 1033×980 μονάδες C. G. S. ἑπομένως:

$$\gamma = 0{,}00000000054$$

Ἄρα:

$$\frac{\delta O}{O} = -\frac{1}{8\pi} \cdot \overline{133^2} \cdot 0{,}00000000054$$

ἤτοι:

$$\frac{\delta O}{O} = -0{,}00000038$$

Καὶ οὕτω ἔχομεν κατὰ προσέγγισιν πάντοτε:

$$\frac{O}{O'} = \frac{1}{0{,}99999962}$$

Ἡ τιμὴ αὕτη τοῦ $\frac{O}{O'}$ θὰ ἀντικατασταθῇ εἰς τὸν τύπον (2), ὅστις παρέχει τὸν δείκτην διαθλάσεως N′. Τέλος ἡ τιμὴ τοῦ ζητουμένου δείκτου n εἶναι κατὰ προσέγγισιν:

$$n = \frac{N'}{N} = 1{,}0000000011$$

Τὸ μῆκος κύματος λ τῆς γραμμῆς D τοῦ νατρίου εἶναι κατὰ μέσον ὅρον $\lambda = 5893$. Ἄρα:

$$x = \frac{e}{\lambda}(n-1) = \frac{500}{5893 \times 10^{-8}} \times 0,00000000011$$

Καὶ ἐὰν διπλασιασθῇ σχεδὸν τὸ ἀποτέλεσμα, διὰ τῆς χρήσεως δύο ἀντιστρόφων πυκνωτῶν, ἡ μετάθεσις τῶν ραβδώσεων θὰ εἶναι κατὰ πολὺ μικροτέρα τοῦ ἑκατοστοῦ τῆς τάξεως, καὶ ἑπομένως, ἡ παρατήρησις τοῦ φαινομένου δὲν εἶναι δυνατὴ τοιουτοτρόπως.

Τὸ ἀρνητικὸν ἀποτέλεσμα τῆς μεθόδου ταύτης εἶναι λοιπὸν φυσικὴ συνέπεια τοῦ βαθμοῦ εὐπαθείας αὐτῆς τῆς μεθόδου, καὶ οὐδὲν δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τῶν πειραμάτων τούτων, ὡς πρὸς τὸ φαινόμενον τῆς ἠλεκτρικῆς συστολῆς.

Ἀποτελέσματα δευτέρας μεθόδου. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ἡ ὕπαρξις τοῦ φαινομένου ἀποδεικνύεται, εἴτε διὰ τῶν σπειροειδῶν πυκνωτῶν, εἴτε διὰ τῶν κοινῶν τοιούτων. Ὅταν ἡ διαφορὰ τοῦ δυναμικοῦ μεταξὺ τῶν ὁπλισμῶν τοῦ ἑνὸς τῶν δύο πυκνωτῶν ἀποκαταστῇ αἰφνιδίως, ὁ δὲ ἕτερος πυκνωτὴς ἐκκενωθῇ ταὐτοχρόνως, παρατηρεῖται μετάθεσις τῆς ὑγρᾶς σταγόνος τοῦ μανομέτρου λίαν αἰσθητὴ καὶ τοιαύτη, ὥστε εἶναι περιττὸν συνήθως νὰ ἀναζητήσῃ τις τὰς ραβδώσεις περιθλάσεως, τῶν ὁποίων ἡ παρατήρησις δὲν εἶναι λίαν εὐχερής.

Ἡ μετάθεσις ὅμως αὕτη τῆς σταγόνος τοῦ μανομέτρου μετὰ σπειροειδῶν ὁπλισμῶν, δὲν δύναται ἴσως νὰ θεωρηθῇ, ὡς ἀνήκουσα ἀσφαλῶς εἰς μεταβολὰς τοῦ ὄγκου τοῦ ἀερίου. Τοῦτο δέ, διότι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ σταγὼν ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ τῶν πυκνωτῶν, τῆς μηχανῆς κ.λ.π. Εἶναι δὲ προφανές, ὅτι ἡ ἐπίδρασις αὕτη εἶναι ἀρκετὴ ὅπως ἐπιφέρῃ μικρὰς μεταθέσεις τῆς σταγόνος. Ἐν τούτοις ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ συμμετρική, ὡς πρὸς τὴν σταγόνα, διάταξις τῶν σπειροειδῶν πυκνωτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ χρῆσις καταλλήλων ἠλεκτρικῶν διαφραγμάτων, ἐὰν δὲν ἐκμηδενίζῃ τελείως τὴν ἐπίδρασιν ταύτην, ἐλαττοῖ ὅμως ταύτην λίαν οὐσιωδῶς, ὥστε τὰ προηγούμενα ἐλαττώματα νὰ μὴ ἔχουν μεγάλην σημασίαν.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο συμπέρασμα ὑποστηρίζεται ἄλλως τε καὶ ὑπὸ

τῶν ἑξῆς πειραμάτων. Ἐὰν ἀναστρέψωμεν τὴν τάξιν τῆς πληρώσεως τῶν πυκνωτῶν, ἡ μετάθεσις τῆς σταγόνος μεταβάλλει φοράν, ὡς συνάγεται καὶ ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ φαινομένου τῆς ἠλεκτροσυστολῆς. Ὅταν δὲ οἱ πυκνωταὶ συγκοινωνῶσιν ἐλευθέρως μετὰ τοῦ ἀέρος, ἡ μετάθεσις τῆς σταγόνος δὲν ὑφίσταται σχεδὸν οὐδόλως. Τὰ πειράματα ταῦτα ὑποστηρίζουσι τὸ ἀνωτέρω συμπέρασμα, ὅτι ἡ παρατηρουμένη μετάθεσις δὲν ὀφείλεται εἰς ἠλεκτρικὰς ἐπιδράσεις.

Ὅπως ἀποφύγωμεν ἐν τούτοις τὰς ἐκ τῆς διατάξεως ταύτης ἀμφιβολίας, προέβημεν καὶ εἰς πειράματα διὰ κεκλεισμένων ἐπιπέδων πυκνωτῶν, τοὺς ὁποίους ἐν ἀρχῇ περιεγράψαμεν. Καὶ διὰ τῶν πυκνωτῶν τούτων παρατηρεῖται μετάθεσις τῆς σταγόνος τοῦ μανομέτρου, ἀποδεικνύουσα τὴν ὕπαρξιν τοῦ φαινομένου.

Ἡ μετάθεσις τῆς σταγόνος εἶναι βραδεῖα ἢ ἀπότομος, καθόσον καὶ ἡ πλήρωσις τοῦ πυκνωτοῦ εἶναι βραδεῖα ἢ ἀπότομος. Ὅταν ἡ πλήρωσις τοῦ ἑνὸς τῶν πυκνωτῶν εἶναι ἀπότομος καὶ σύγχρονος πρὸς αἰφνιδίαν ἐκκένωσιν τοῦ ἑτέρου πυκνωτοῦ, ἡ σταγὼν μετατίθεται ἐπίσης ἀποτόμως, ὡς ἐὰν ὑπέστη κροῦσιν.

Ἡ μετάθεσις αὕτη τῆς σταγόνος ἀναιστοιχεῖ πρὸς συστολὴν τοῦ ἀερίου τοῦ πληρουμένου πυκνωτοῦ, καὶ αὐξάνει, ὡς παρετηρήσαμεν, μετὰ τῆς διαφορᾶς τοῦ δυναμικοῦ, τῶν δύο ὁπλισμῶν αὐτοῦ. Διὰ μικρὰς σχετικῶς διαφορὰς δυναμικοῦ, ἐχρησιμοποιήσαμεν τὰς ραβδώσεις περιθλάσεως τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑγροῦ, αἱ ὁποῖαι κατέστησαν καταφανεῖς συστολὰς τοῦ ἀερίου ἐλαχίστας.

Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ἐπηληθεύσαμεν ἐπίσης, ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς συστολῆς τοῦ ἀερίου διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς μεταβάλλεται μετὰ τῆς φύσεως αὐτοῦ. Ἐὰν οἱ κεκλεισμένοι πυκνωταὶ πληρωθῶσι διὰ διαφόρων ἀερίων, ἡ μετάθεσις τῆς σταγόνος μεταβάλλεται μετὰ τῆς φύσεως αὐτῶν. Οὕτω διὰ τὸ ἀνθρακικὸν ὀξὺ (CO^2) ἡ μετάθεσις εἶναι μεγαλητέρα τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὸν ξηρὸν ἀέρα, καὶ μικροτέρα τῆς μεταθέσεως, τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὸ αἰθυλένιον (C_2H_4).

Καὶ εἰς τὴν μέθοδον ὅμως ταύτην ὑφίστανται αἴτια σοβαρῶν σφαλμάτων, ἕνεκα τῶν ὁποίων αἱ συστηματικαὶ μετρήσεις καθίστανται σχεδὸν ἄσκοποι. Οὕτω ἡ ἐντὸς τοῦ σωλῆνος τριβή, ὡς καὶ τὸ ἰξῶδες τοῦ ὑγροῦ, ἐξουδετεροῖ μέρος τῆς πιέσεως, ἥτις προκαλεῖ τὴν μετάθε-

σιν. Αἱ τιμαὶ τῶν σφαλμάτων, τῶν προερχομένων ἐκ τῶν αἰτίων τούτων, εἶναι, ἐν γένει, τῆς τάξεως τοῦ μεγέθους τοῦ φαινομένου.

Συμπεράσματα. Τὰ μόνα ἀποτελέσματα τῶν πειραμάτων ἡμῶν τούτων, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς βέβαια, εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Κατὰ τὴν ἠλεκτρικὴν πόλωσιν τῶν ἀερίων, ταῦτα ὑφίστανται μεταβολὰς τοῦ ὄγκου των.

2) Ἡ τοιαύτη μεταβολὴ τοῦ ὄγκου ἀερίου τινος εἶναι, ὡς συνάγεται καὶ θεωρητικῶς, συστολή.

3) Ἡ τιμὴ τῆς μεταβολῆς ταύτης μεταβάλλεται μετὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀερίου, ὡς ὑποδεικνύει καὶ ἡ θεωρία.

4) Ἡ συστολὴ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος εἶναι μεγαλυτέρα τῆς τοῦ ἀέρος καὶ μικροτέρα τῆς τοῦ αἰθυλενίου.

5) Ἡ τιμὴ τῆς συστολῆς μεταβάλλεται μετὰ τῆς διαφορᾶς τοῦ δυναμικοῦ τῶν ὁπλισμῶν τοῦ πυκνωτοῦ.

Ἐκ τῶν πειραμάτων ἡμῶν φαίνεται τουτέστι, ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς συστολῆς τῶν ἀερίων διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς, ὑφίσταται. Ἡ τελεία ὅμως ἐπαλήθευσις τῶν νόμων, τοὺς ὁποίους ἡ θεωρία παρέχει, καθίσταται σχεδὸν ἀδύνατος, ἕνεκα τῆς ἐκτάκτου σμικρότητος τῆς μεταβολῆς ταύτης. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ παρατήρησις τοῦ φαινομένου παρουσιάζει μεγάλας δυσχερείας, καὶ ἀπαιτεῖ προφυλάξεις πειραματικὰς οὐχὶ συνήθεις.

Ἐλπίζομεν νὰ ἐπανέλθωμεν προσεχῶς ἐπὶ τοῦ φαινομένου τούτου, διὰ νέων πειραμάτων καὶ ὑπὸ συνθήκας ἐπιτρεπούσας μετρήσεις, ἀπηλλαγμένας ἀρκούντως σοβαρῶν σφαλμάτων.

Ἀθῆναι, τῇ 25 Μαρτίου 1904.

Βασιλειος Αιγινητης
Διδάκτωρ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου,
Ἀπόφοιτος τοῦ Φυσικοῦ Τμήματος
τῆς Ἀνωτάτης Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τῆς Γαλλίας.

ΜΙΚΡΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΠΟΛΩΝ ΤΩΝ ΕΚΚΕΝΩΣΕΩΝ

Ὅταν ἡ αὐτεπαγωγὴ τοῦ κυκλώματος τῆς ἐκκενώσεως μεταβάλληται, οἱ πόλοι παρουσιάζουσιν ἐνδιαφερούσας τινὰς μεταβολὰς τῆς καταστάσεως αὐτῶν, τὰς ὁποίας δι' ὀλίγων θὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκρήξεως τῶν σπινθήρων, ἐὰν ἐξετάσωμεν διὰ τοῦ μικροσκοπίου τοὺς πόλους θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ κατάστασις αὐτῶν δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ φύσις τοῦ μετάλλου ἐξ οὗ σύγκειται. Οὕτω ἡ ὄψις τῶν πόλων ἐκ μαγγανίου, σιδήρου, λευκοχρύσου, νικελίου, εἶναι ὅλως διάφορος τῆς τῶν πόλων ἐκ μολύβδου, κασσιτέρου, ψευδαργύρου (1) κ.λ.π.

Ἡ πρώτη σειρὰ τῶν προηγουμένων μετάλλων παρουσιάζει τὰ ἑπόμενα κοινὰ φαινόμενα. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκρήξεως τῶν σπινθήρων, ὅταν π. χ. ἡ χωρητικότης τοῦ πυκνωτοῦ εἶναι $7,10^{-18}$ μονάδες C. G. S (2), τὰ ἄκρα τῶν πόλων πληροῦνται ἐκ λαμπρῶν σημείων, τὰ ὁποῖα συσσωρεύονται κυρίως περὶ τὰς ἀκμὰς τῶν ἄκρων τῶν πόλων, ἢ τὰ αἰχμηρὰ μέρη αὐτῶν. Εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα νομίζει τις, ὅτι ἐκρήγνυνται οἱ σπινθῆρες, ἐνῷ συγχρόνως ἐκπέμπονται ἐξ αὐτῶν διάφορα μόρια(3) ἐνίοτε διασκορπιζόμενα καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, συνήθως ὅμως ἀκολουθοῦντα καμπύλας, συνδεούσας τοὺς δύο πόλους, καὶ αἱ ὁποῖαι ὁμοιάζουσι πρὸς τὰς σχετικὰς δυναμικὰς γραμμάς.

(1) Τὰ φαινόμενα ταῦτα φαίνονται ἐξαρτώμενα ἐκ τοῦ σημείουυ ἐξαερώσεως (point d'ebullition) τῶν μετάλλων.

(2) Εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν ἡμῶν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν ἐν Παρισίων τῆς 14 Ἀπριλίου 1902 γράφε $7,10^{-18}$ ἀντὶ $7,10^{12}$. Δὲν εἶναι δὲ ἀκριβές, ὅτι αἱ κατὰ τὴν αὔξησιν τῆς αὐτεπαγωγῆς ἐμφανιζόμεναι γραμμαὶ τοῦ νατρίου ἤκουσιν εἰς τὰς γραμμὰς ὑψηλῆς θερμοκρασίας.

(3) Ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις αὐτῶν δὲν συμφωνεῖ πάντοτε πρὸς τὴν ἐξήγησιν τῶν νεχῶν φασμάτων τοῦ Cazin.

Ὅταν ἡ αὐτεπαγωγὴ τοῦ κυκλώματος αὐξάνῃ, ὁ ἀριθμὸς τῶν λαμπρῶν σημείων τῶν πόλων αὐξάνει ἐπίσης μέχρι ὁρίου τινός. Τὰ σημεῖα ταῦτα καταλαμβάνουσι τότε μῆκός τι τῶν πόλων, ὅπερ αὐξάνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν λαμπρῶν σημείων μεταβάλλεται ὡσαύτως μετὰ τοῦ σχήματος τῶν πόλων, τῆς φύσεως καὶ ἀποστάσεως αὐτῶν, τῆς χωρητικότητος τῶν πυκνωτῶν καὶ πλείστων ἄλλων αἰτίων.

*
* *

Τοιαῦτα λαμπρὰ σημεῖα οὐδόλως παρατηροῦνται εἰς πόλους ἐκ μολύβδου, κασσιτέρου, ἀργιλλίου καὶ ψευδαργύρου. Ἡ ἔκρηξις τῶν σπινθήρων ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ φαίνεται γινομένη εἰς μέρη μεμονωμένα τῶν ἐγγυτάτων ἐπιφανειῶν τῶν πόλων, τὰ ὁποῖα συνήθως δὲν εἶναι τὰ αὐτὰ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐκρήξεως τῶν σπινθήρων. Πολλάκις παρατηρεῖται τῆξις τῶν ἄκρων τοῦ μολύβδου, ἐκ τῆς ὁποίας σχηματίζονται μικραὶ σταγόνες, ἐξαφανιζόμεναι αἰφνιδίως κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῶν σπινθήρων εἰς τὰ μέρη ταῦτα.

Σταγόνες τινὲς παρουσίασαν τὸ ἑξῆς περίεργον φαινόμενον. Ὁ μόλυβδος ἐτάκη εἴς τινα μέρη καὶ σταγόνες ἐσχηματίσθησαν, αἱ ὁποῖαι ἐκινήθησαν πρὸς τὰ ἄνω ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου καὶ κατακορύφου ἐπιφανείας τῶν πόλων. Ὅταν δὲ αἱ σταγόνες αὗται ἔφθασαν εἰς τὸ μέρος ἔνθα συνέβαινεν ἡ ἔκρηξις τῶν σπινθήρων, ἐξηφανίσθησαν ἀποτόμως. Αἱ σταγόνες αὗται ἀνερχόμεναι ὡμοίαζον πρὸς σταγόνας ὕδατος, κατερχομένας ἐπὶ κεκλιμένου ἐπιπέδου.

Ἐὰν ἐξετάσωμεν διὰ μεγάλης μεγεθύνσεως τὴν κατάστασιν τῶν λαμπρῶν σημείων τῶν πόλων, θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἕκαστον τούτων δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ μικροσκοπικὸς κρατήρ, ἐξ οὗ ἀναδίδονται ἀτμοὶ φωτοβόλοι. Πᾶσαι αἱ φωτογραφίαι τῶν πόλων τοιαύτην σύστασιν τῶν λαμπρῶν σημείων ὑποδεικνύουσι.

* *
*

Αἱ μεταβολαὶ τῆς ὄψεως τῶν πόλων, αἱ παρατηρούμεναι ὅταν αὐξάνῃ ἡ αὐτεπαγωγὴ τοῦ κυκλώματος τῆς ἐκκενώσεως, δύνανται νὰ

προκληθῶσι καὶ δι' ἄλλων μέσων. Οὕτω, ἐὰν οἱ πόλοι (ἐκ σιδήρου λευκοχρύσου κ.λ.π.) θερμανθῶσι τεχνητῶς, ἡ κατάστασις αὐτῶν μεταβάλλεται ὡς ἐὰν ηὔξησεν ἡ αὐτεπαγωγὴ τοῦ κυκλώματος. Ὁ ἀριθμὸς τῶν λαμπρῶν σημείων αὐξάνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κλπ. Τοὐναντίον, ἡ ψῦξις τῶν πόλων ἐπιφέρει ἀντίθετα ἀποτελέσματα.

Τὰ φαινόμενα ταῦτα, ὡς καὶ αἱ μεταβολαὶ τῶν φωτεινῶν χαρακτήρων τῶν ἐκκενώσεων ἐν σχέσει πρὸς τὰ θερμαντικὰ φαινόμενα τῶν πόλων (1), ὑποστηρίζουσι τὴν ἐξήγησιν τῶν πρώτων μεταβολῶν τῶν ἠλεκτρικῶν σπινθήρων, ἣν προετείνομεν ἐσχάτως ὡς πιθανήν.

*
* *

Ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ κασσιτέρου, παρετηρήσαμεν τὸ ἑξῆς φαινόμενον. Οἱ πόλοι συνέκειντο ἐκ ῥαβδίων πρισματικῶν, τῶν ὁποίων αἱ κάθετοι τομαὶ ἦσαν τετράγωνα πλευρᾶς 3,2 χιλιοστῶν, ἐτοποθετήθησαν δὲ ὁριζοντίως, οὕτως ὥστε αἱ ἀπέναντι ἐπίπεδοι ὄψεις αὐτῶν ἦσαν παράλληλοι καὶ ἀπεῖχον 0,45 χιλιοστὰ ἀλλήλων.

Ὅταν οἱ συνήθεις ἠλεκτρικοὶ σπινθῆρες ἐξερρήγνυντο συνεχῶς ἐπὶ 15′, ἐσχηματίζετο ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν πόλων στρῶμα ἐκ κονιορτώδους τινὸς ὕλης, ἀνίσου πάχους. Ἡ ἐπὶ τοῦ θετικοῦ πόλου κατατεθεῖσα ποσότης τῆς ὕλης ταύτης ἦτο μικροτέρα τῆς ἐπὶ τοῦ ἀρνητικοῦ συσσωρευθείσης. Τὸ πάχος τῶν στρωμάτων τούτων ηὔξανε ταχέως ὅσον ἀπεμακρυνόμεθα τῶν ἄκρων τῶν πόλων, καὶ κατόπιν ἠλαττοῦτο βραδέως. Τὸ μέγιστον τοῦ πάχους τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀρνητικοῦ πόλου σχηματισθέντος λοφίου ἦτο 1 χιλιοστὸν περίπου, καὶ εὑρίσκετο εἰς ἀπόστασιν 3 ἕως 4 χιλιοστῶν ἀπὸ τοῦ ἄκρου αὐτοῦ.

Τὸ στρῶμα τοῦτο ἐξεταζόμενον διὰ τοῦ μικροσκοπίου ὡμοίαζε πρὸς τὰ ῥινίσματασιδήρου, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ἐπί τινος μαγνήτου. Οὕτω διέκρινέ τις νημάτια, θυσάνους κ.τ.τ. καὶ τοῦτο ὁμοιομόρφως

(1) Ὅταν ἡ αὐτεπαγωγὴ τοῦ κυκλώματος αὐξάνῃ, ἡ μὲν θερμοκρασία τῶν πόλων αὐξάνει, ἡ δὲ ἔντασις τῶν φωτεινῶν φαινομένων ἐλαττοῦται. Ἅπαξ παρετηρήσαμεν τὰ φωτεινὰ φαινόμενα σχηματίζοντα ἐν ἀρχῇ μικρόν τι μέγιστον. Τὸ μέγιστον τοῦτο δὲν φαίνεται ὅμως ὑφιστάμενον ὑπὸ τὰς συνήθεις συνθήκας, ἀλλ' εἶναι ἴσως ἀποτέλεσμα μεγάλης ἀντιστάσεως τοῦ κυκλώματος.

Ὅταν ἡ ἀντίστασις τοῦ κυκλώματος αὐξάνῃ, τὰ φωτεινὰ καὶ θερμαντικὰ ταῦτα φαινόμενα ἐλαττοῦνται ταὐτοχρόνως.

πέριξ τῶν πόλων, οὕτως ὥστε ἡ ἐπιφάνεια τοῦ στρώματος ἀπετέλει ἐκ περιστροφῆς τοιαύτην περὶ τὸν ἄξονα τῶν πόλων.

Οἱ σπινθῆρες ἐξερρήγνυντο μόνον μεταξὺ τῶν δύο ἐπιπέδων καὶ ἀντικειμένων μερῶν τῶν πόλων. Ἐκ δὲ τοῦ μεταξὺ τῶν δύο ῥαβδίων διαστήματος ἀνεδίδετο ἀτμός τις (1).

Διὰ χημικῆς ἀναλύσεως ἀπεδείχθη, ὅτι ἡ κατατεθεῖσα ἐπὶ τῶν πόλων ὕλη συνέκειτο ἐξ ὀξειδίου τοῦ κασσιτέρου.

*
* *

Ἡ παρουσία μεταλλικῶν πυρήνων ἐντὸς τῶν πηνίων αὐτεπαγωγῆς ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν πόλων, ἣν προηγουμένως ἐξητάσαμεν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων φαινομένων τῶν ἐκκενώσεων. (2)

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς εἰσαγωγῆς μεταλλικῶν πυρήνων ἐντὸς πηνίων αὐτεπαγωγῆς, ὡς πρὸς τὰ λαμπρὰ σημεῖα τῶν πόλων, ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς τιμῆς τῆς αὐτεπαγωγῆς, τοῦ σχήματος τῶν πηνίων, τῆς φύσεως τῶν πόλων, τῆς ἀποστάσεως αὐτῶν, τῶν διαστάσεων τῶν πυρήνων κ λ.π. Δύο πυρῆνες, ἐξ ὧν ὁ εἷς κοῖλος ὁ δὲ ἕτερος κενός, δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἐπίδρασιν.

Ἐν γένει, ἡ ἐπίδρασις τῶν πυρήνων ἐπὶ τῶν λαμπρῶν σημείων τῶν πόλων εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἄλλων φαινομένων τῶν ἐκκενώσεων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 3ῃ Ἀπριλίου 1904.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ
Διδάκτωρ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου,
Ἀπόφοιτος τοῦ Φυσικοῦ Τμήματος
τῆς Ἀνωτάτης Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τῆς Γαλλίας.

---

(1) Ὁ μεταξὺ τῶν πόλων μεταλλικὸς ἀτμὸς εἶναι, ἐν τῇ περιπτώσει τῶν ἀλλεπαλλήλων σπινθήρων, ἓν τῶν πρωτευόντων αἰτίων τῆς παρατηρηθείσης ἀπαλοιφῆς τοῦ φάσματος τοῦ ἀέρος. Ἡ κωνικὴ μορφὴ τῆς αἴγλης καὶ ἡ ἐλάττωσις τῆς ἐντάσεως α . τῆς κατὰ τὰ ἄκρα, προκαλοῦσι γραμμὰς ἀναλόγους.

(2) Ἡ ἐπίδρασις πυρῆνος χαλκίνου εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ἐπιδράσεως ὀρειχαλκίνου τοιούτου.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ HUMPHREYS-MOHLER

Εἰσαγωγή.

Αἱ μεταβολαὶ τῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας εὑρίσκεται πηγή τις φωτός, προκαλοῦσιν, ἐν γένει, ἀλλοιώσεις τοῦ φάσματος αὐτῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον σπουδαίας. Οὕτω, γραμμή τις τοῦ φάσματος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς προσδιωρισμένη, ἐὰν δὲν ὑποδειχθῶσιν ἀκριβῶς αἱ συνθῆκαι, ὑπὸ τὰς ὁποίας εὑρίσκεται ἡ πηγή.

Ἐσχάτως οἱ Humphreys καὶ Mohler πρῶτοι ἀπέδειξαν, ὅτι αἱ γραμμαὶ τοῦ φάσματος μετάλλου τινος μετατίθενται, ὅταν μεταβάλληται ἡ πίεσις, τὴν ὁποίαν ἡ πηγὴ αὕτη ὑφίσταται. Ἐκτὸς τοῦ φαινομένου τοῦ Zeemann, ἡ μετάθεσις αὕτη τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως εἶναι ἡ μόνη βεβαία, ἐκ τῶν προερχομένων ἐξ ἀμέσου ἐνεργείας ἐπὶ τῆς πηγῆς, καὶ τὰς ὁποίας γνωρίζομεν μέχρι σήμερον.

Μετάθεσις τῶν γραμμῶν δύναται νὰ προέλθῃ, ὡς γνωστόν, καὶ διὰ καταλλήλου κινήσεως, εἴτε τῆς πηγῆς, εἴτε τοῦ παρατηρητοῦ. Ἐὰν τὸ μέσον εἶναι ὁμογονὲς καὶ ἄνευ διαχύσεως, ἔχομεν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ:

$$\lambda' = \lambda \left(1 + \frac{\tau}{T}\right)$$

ἔνθα λ εἶναι τὸ ἀρχικὸν μῆκος τοῦ κύματος, T ἡ ταχύτης τοῦ φωτὸς καὶ τ ἡ ταχύτης τῆς σχετικῆς κινήσεως. Οὕτω, αἱ ἀπόλυτοι μεταβολαὶ τοῦ μήκους τοῦ κύματος $\lambda' - \lambda$ μεταβάλλονται ἀναλόγως τοῦ μήκους τοῦ κύματος, διὰ πάσας τὰς γραμμὰς τῆς αὐτῆς πηγῆς.

Τὰ πειράματα τοῦ Humphreys ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως κατέδειξαν, ὅτι ἡ αὔξησις τῆς πιέσεως μεταθέτει τὰς γραμμὰς πρὸς τὸ ἐρυθρὸν μέρος τοῦ φάσματος, ἡ

δὲ μετάθεσις αὕτη εἶναι ἀνάλογος τῆς ἀντιστοιχούσης αὐξήσεως τῆς πιέσεως, καὶ μεταβάλλεται, ἐν γένει, μετὰ τοῦ μήκους τοῦ κύματος τῶν διαφόρων γραμμῶν τοῦ αὐτοῦ στοιχείου. Αἱ μεταθέσεις αὗται δὲν ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἰδίας πιέσεως τοῦ ἀτμοῦ, ὅστις παράγει τὰς γραμμάς, ἀλλ' ἐκ τῆς ὁλικῆς πιέσεως ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος.

Ἡ μεταβολὴ τοῦ μήκους τοῦ κύματος διὰ πιέσεως, δὲν εἶναι εὐπαθὴς εἰς τὰς μεταβολὰς αὐτῆς. Ἡ τάξις μεγέθους τῶν μεγαλυτέρων μεταθέσεων, αἱ ὁποῖαι παρετηρήθησαν ὑπὸ τοῦ Humphreys, καταδείκνυται ὑπὸ τῶν ἑπομένων παραδειγμάτων. Ἡ μετάθεσις τῆς γραμμῆς 6438 τοῦ καδμίου διὰ πιέσεως 12 ἀτμοσφαιρῶν εἶναι 0,128 U. A περίπου· ἡ μετάθεσις τῆς γραμμῆς 3934 (K) τοῦ καλίου διὰ πιέσεως 11 ἀτμοσφαιρῶν, εἶναι 0,025 U. A περίπου κ.λ.π.

Ὁ Humphreys παρετήρησε προσέτι, ὅτι αἱ γραμμαὶ μετάλλου τινός, αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν αὐτὴν σειρὰν τῶν Kayser καὶ Runge, ὑφίστανται, ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας, μεταθέσεις ἀναλόγους τῶν μηκῶν τοῦ κύματος αὐτῶν. Εἶναι δὲ ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι αἱ πολυάριθμοι γραμμαὶ τοῦ φάσματος τῶν ταινιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποδίδονται εἰς τὸν ἄνθρακα ἢ τὸ κυάνιον, οὐδεμίαν μετάθεσιν ὑπέστησαν.

Τὰ πειράματα ταῦτα ἐγένοντο διὰ τοῦ Βολταϊκοῦ τόξου, τοῦ ὁποίου τὸ φῶς ἀνελύετο διὰ θαυμασίου ὀπτικοῦ πολυγράμμου (réseau) κοίλου τοῦ Rowland. Τὸ πολύγραμμον τοῦτο εἶχεν 800 περίπου γραμμὰς κατὰ χιλιοστόν, ἡ δὲ ἑστιακὴ ἀπόστασίς του ἦτο 6,65 μέτρα. Διὰ τοῦ ὀργάνου τούτου ἠδύνατο νὰ παρατηρηθῇ διπλῆ ἡ γραμμή, τῆς ὁποίας αἱ συνιστῶσαι ἀπέχουσι μόνον κατὰ τὸ $\frac{1}{200}$ τῆς ἀποστάσεως τῶν γραμμῶν D τοῦ νατρίου.

Τὰ ἐξαγόμενα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔφθασεν ὁ Humphreys ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν πειραματικῶν μετρήσεων, εἶναι πολυάριθμα. Ἐν τούτοις τὰ ἐκτελεσθέντα πειράματα δὲν εἶναι ἀρκετά, ὅπως καταδειχθῇ ἡ ἀκρίβεια αὐτῶν.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν Humphreys καὶ Mohler καὶ ἄλλοι φυσικοὶ ἐξετέλεσαν μακρὰν σειρὰν πειραμάτων ἐπὶ τοῦ φαινομένου τούτου, τὰ δὲ διάφορα ἐξαγόμενα αὐτῶν δὲν συμφωνοῦσι πρὸς ἄλληλα. Ὁ Wilsing, διὰ τὴν αὐτὴν μεταβολὴν τῆς πιέσεως, ἔσχε μεταθέσεις τῶν γραμμῶν πολὺ μεγαλειτέρας τῶν τοῦ Humphreys. Αἱ συνθῆκαι

ὅμως, ὑπὸ τὰς ὁποίας εἰργάσθη ὁ Wilsing, δὲν ἦσαν αἱ αὐταὶ πρὸς τὰς τοῦ Humphreys. Τὰ πειράματα τοῦ Wilsing ἐγένοντο ἐπὶ τῶν ἠλεκτρικῶν σπινθήρων, οἱ ὁποῖοι ἐξερρήγνυντο μεταξὺ δύο πόλων μεταλλικῶν ἐμβεβαπτισμένων ἐντὸς ὕδατος. Οὕτω, οὐ μόνον ἡ πηγὴ τοῦ φωτὸς ἦτο διάφορος, ἀλλὰ καὶ τὸ περιβάλλον αὐτὴν διέφερε λίαν οὐσιωδῶς. Ἑπομένως αἱ διαφοραὶ αὗται δύνανται νὰ θεωρηθῶσι ὡς αἴτια προκαλέσαντα τὰς διαφορὰς τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Humphreys καὶ τοῦ Wilsing.

Μεταξὺ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Humphreys καὶ τοῦ Wilsing ὑπάρχουσι διαφοραί τινες, τῶν ὁποίων ἡ ἐξήγησις καθίσταται δυσχερής. Οὕτω, ὁ Wilsing παρετήρησε γραμμὰς τοῦ λευκοχρύσου μὴ ὑποστάσας μετάθεσιν, ἐνῷ ὁ Humphreys ἀνεῦρεν, ὅτι αἱ γραμμαὶ αὗται μετατίθενται.

Ἐπίσης ἄλλαι τινὲς διαφωνίαι ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν συμπερασμάτων τοῦ Wilsing καὶ τῶν τοῦ Lockyer.

Ἐν γένει, ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως τῆς πηγῆς, πρέπει νὰ ἐκτελεσθῶσιν εἰσέτι πλεῖστα πειράματα, ὑπὸ λίαν ὑψηλὰς πιέσεις, διὰ διαφόρων πηγῶν καὶ ὑπὸ διαφόρους συνθήκας. Τότε μόνον θὰ δυνηθῶμεν νὰ κρίνωμεν ἀσφαλῶς, περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐπιδράσεως τῆς πιέσεως ἐπὶ τῶν πηγῶν τοῦ φωτός.

Ἐπὶ τοῦ φαινομένου Humphreys-Mohler ἐξετελέσαμεν πρό τινος πειράματά τινα, ἰδίως ποιοτικά, τὰ ὁποῖα περιγράφομεν ἀμέσως κατωτέρω. Διὰ τῶν πειραμάτων τούτων ἐζητήσαμεν νὰ ἴδωμεν κυρίως, ἐὰν ἡ μετάθεσις τῶν γραμμῶν μεταβάλληται μετὰ τῆς φύσεως τοῦ περιβάλλοντος ἀερίου.

Ἐκτὸς τούτων ἐξετάζομεν ἀποτελέσματά τινα τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως, ἐν σχέσει πρὸς τὰ φάσματα τῶν ἀστέρων. Τῆς ἐρεύνης ταύτης προηγεῖται θεωρητικὴ συμβολή, ἐκ τῆς ὁποίας πολλαὶ τῶν ἀναπτυσσομένων περιπτώσεων ἀπορρέουσι.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι πολλὰ ἐξαγόμενα πειραματικὰ ἢ δὲν ὑποστηρίζουσιν ἢ ἀντίκεινται πρὸς φαινόμενά τινα, τὰ ὁποῖα ἐκτίθενται εἰς τὸ δεύτερον μέρος. Ταῦτο ὅμως δὲν ἀποτελεῖ λόγον ἱκανόν, νομίζομεν, ὅπως ἀπορρίψῃ τις αὐτά.

Εἰς τὴν ἔρευναν τῶν περιπτώσεων τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν Ἀστρο-

νομίαν, οὐδόλως ἐκθέτομεν τὰ σχετικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν οὐρανίων φασμάτων, χάριν συντομίας. Τὰς λεπτομερείας ταύτας εὑρίσκει τις π. χ. εἰς τὰ ὡραῖα ἔργα τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Lockyer εἰς ἴδια τεύχη· Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν ἀνεπτύξαμεν ὅλας τὰς γενομένας ἐργασίας ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως, ἂν καί τινες ἐξ αὐτῶν εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσαι.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἐπίδρασις τῆς φύσεως τοῦ περιβάλλοντος ἀερίου.

Πηγὴ φωτός. Τὰ πειράματα ἡμῶν, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μεταβολῆς τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν μετὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀερίου, τὸ ὁποῖον περιβάλλει τὴν πηγήν, ἐγένοντο ἐπὶ τῶν ἠλεκτρικῶν σπινθήρων, οἱ ὁποῖοι ἐξερρήγνυντο ἐντὸς καταλλήλου συσκευῆς.

Ἡ συσκευὴ αὕτη ἀπετελεῖτο ἐκ κοίλου κυλίνδρου ὀρειχαλκίνου, κλειομένου κατὰ τὸ ἓν τῶν ἄκρων του διὰ κοχλίου, φέροντος ὀπὴν 3 ὑφεκατομέτρων διαμέτρου. Ἡ ὀπὴ αὕτη ἐφράσσετο διὰ κωνικοῦ τεμαχίου ἐκ χαλαζίου, τοῦ ὁποίου αἱ βάσεις ἦσαν παράλληλοι καὶ ἀπεῖχον ἀλλήλων κατὰ 2 ὑφεκατόμετρα περίπου. Ὄπισθεν τοῦ χαλαζίου τούτου ὑπῆρχε κοχλίας πιέζων αὐτὸν ἰσχυρῶς, οὕτως ὥστε ἡ ὀπὴ ἐκλείετο ἀεροστεγῶς.

Ἐπὶ τοῦ κυλίνδρου ὑπῆρχον δύο ἕτεραι κυλινδρικαὶ ὀπαὶ 2 ὑφεκ. διαμέτρου, ἔχουσαι τὸν αὐτὸν ἄξονα, κάθετον ἐπὶ τὸν ἄξονα τοῦ κυλίνδρου. Ἐντὸς δὲ τῶν ὀπῶν τούτων ἐκοχλιοῦντο ἀεροστεγῶς δύο μικροὶ κοχλίαι ὀρειχάλκινοι, φέροντες ὀπὰς κωνικὰς διαμέτρου 1 ὑφεκ. Ἐπὶ τῶν κοχλιῶν τούτων προσηρμόζοντο οἱ πόλοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξερρήγνυντο οἱ ἠλεκτρικοὶ σπινθῆρες.

Ἵνα ἡ ἀπομόνωσις τῶν πόλων ἀπὸ τοῦ ὀργάνου εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν καλή, ἐτοποθετήθησαν ἐντὸς τῶν κωνικῶν ὀπῶν τῶν κοχλιῶν σωλῆνες ὑάλινοι ἐπίσης κωνικοὶ καὶ ἐπιμήκεις. Τὸ μεταξὺ τῶν σωλήνων τούτων καὶ τῶν κοχλιῶν κενόν, ἐπληρώθη δι' ἱσπανικοῦ κηροῦ.

Τέλος διὰ τῶν ὑαλίνων σωλήνων διήρχοντο δύο ὀρειχάλκινοι ῥάβδοι κωνικαί, προσκολληθεῖσαι ἐκεῖ δι' ἱσπανικοῦ κηροῦ. Ἡ μεγάλη διάμετρος τῶν κωνικῶν μερῶν, ἅτινα ἀπετέλουν τοὺς δύο κοχλίας, ἦτο πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κυλίνδρου, οὕτως ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποσπασθῶσι ταῦτα ὑπὸ τῆς πιέσεως, ἡ ὁποία ἐξησκεῖτο ἔσωθεν.

Ὁ κύλινδρος συνεκοινώνει ὄπισθεν διὰ σωλῆνος μετὰ ἀκριβοῦς μανομέτρου μεταλλικοῦ τῶν Schaeffer καὶ Budenberg μεγάλων διαστάσεων. Τὸ μανόμετρον τοῦτο εἶχεν ἐπαληθευθῇ διὰ τοῦ μανομέτρου τοῦ πύργου Eiffel, ἡ δὲ εὐαισθησία καὶ ἡ ἀκρίβεια αὐτοῦ δὲν μετεβλήθησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Δι' ἑτέρου δὲ σωλῆνος συνεκοινώνει μετὰ φιάλης πεπληρωμένης ἀερίου τινὸς ὑπὸ πίεσιν 50—100 ἀτμοσφαιρῶν.

Ὡς πηγὴ ἠλεκτρικὴ ἐχρησίμευσε ἰσχυρὸν ἐπαγωγικὸν πηνίον, διεγειρόμενον διὰ ῥεύματος διακοπτομένου.

Φασματικὴ μέθοδος. Πρὸς ἀνάλυσιν τοῦ φωτὸς τῶν σπινθήρων μετεχειρίσθημεν μέγα πολύγραμμον Rowland κοῖλον. Οὕτω, τὸ φασματοσκόπιον ἡμῶν ἀπετελεῖτο κυρίως ἐκ μιᾶς σχισμῆς, τοῦ πολυγράμμου καὶ ἑνὸς μικρομετρικοῦ προσοφθαλμίου. Πάντα τὰ ὄργανα ἦσαν τοποθετημένα ἐπὶ στερεῶν καὶ ἀμεταθέτων βάσεων, οὕτως ὥστε ἦσαν προφυλαγμένα ἀπὸ πάσης κινήσεως.

Ἡ διάταξις τῶν φασματοσκοπικῶν ὀργάνων ἐγένετο συμφώνως πρὸς τὴν ὑποδεικνυομένην ὑπὸ τῶν Kayser καὶ Runge. Τοιουτοτρόπως ἐξαλείφονται σπουδαῖα μειονεκτήματα τῶν κοίλων πολυγράμμων.

Αἱ παρατηρήσεις ἐγένοντο ἐπὶ τῶν φασμάτων πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως, καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ πρὸς τὰ ἀριστερᾷ τοῦ παρατηρητοῦ φάσματος δευτέρας τάξεως.

Παρατηρήσεις καὶ ἀποτελέσματα. Ἐπειδὴ τὸ πλάτος τῶν γραμμῶν μεταβάλλεται, ἐν γένει, μετὰ τῆς πιέσεως, ἡ ἀκρίβεια τῶν ἐπ' αὐτῶν παρατηρήσεων, προκειμένου περὶ ἐλαχίστων ἀλλοιώσεων καθίσταται λίαν ἀμφίβολος. Ἕνεκα τούτου τὰ πειράματα ἡμῶν ἐγένοντο κυρίως ἐπὶ τῶν ἀνεστρεφομένων γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουσι πλεῖστα προτερήματα.

Πρὸ πάσης παρατηρήσεως, ὁ κύλινδρος ἐπληροῦτο ἀερίου ὑπὸ πίεσιν μιᾶς ἀτμοσφαίρας. Κατόπιν οἱ σπινθῆρες ἐξερρήγνυντο, καὶ ἡ

πίεσις τοῦ ἀερίου ηὔξανεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον μέχρι τῆς μεγίστης τιμῆς, ἡ ὁποία ἦτο συνήθως 5 ἀτμόσφαιραι περίπου, διὰ διοχετεύσεως ἀερίου ἐκ τῆς σχετικῆς φιάλης.

Μετὰ τὴν τοιαύτην παρασκευὴν τῆς πηγῆς, ἐγίνετο ὁ προσδιορισμὸς τῆς θέσεως τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας. Τὸν προσδιορισμὸν τοῦτον ἠκολούθει ἡ μεταβολὴ τῆς φύσεως τοῦ ἀερίου. Πρὸς τοῦτο ἐτίθετο συνήθως ὁ κύλινδρος εἰς συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ ἀέρος· πρὸ τῆς αὐξήσεως δὲ τῆς πιέσεως ἐξεδιώκετο τελείως ἐκ τοῦ κυλίνδρου τὸ προϋπάρχον ἀέριον, καὶ μετὰ τοῦτο διωχετεύετο ἐν αὐτῷ ὁ ἔν τινι φιάλῃ ὑπὸ πίεσιν περιεχόμενος ἀήρ. Ὅταν ἡ ἐν τῷ κυλίνδρῳ τάσις τοῦ ἀέρος ἐγίνετο ἴση πρὸς τὴν τοῦ προϋπάρξαντος ἀερίου, ἐκλείετο ἡ στρόφιγξ τῆς φιάλης.

Ἡ παρατήρησις τῆς θέσεως τῆς αὐτῆς γραμμῆς ὑπὸ τὰς νέας συνθήκας τῆς πηγῆς, ὑπεδείκνυε τὴν μεταβολὴν τοῦ μήκους τοῦ κύματος αὐτῆς, τὴν προελθοῦσαν ἐκ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ἀερίου

Οὕτω παρετηρήθησαν τὰ φάσματα τοῦ νατρίου, τοῦ σιδήρου, τοῦ μαγνησίου καὶ τοῦ καδμίου. Τὰ ἀέρια δὲ τῶν ὁποίων ἐγένετο χρῆσις ἦσαν τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ, τὸ ὀξυγόνον καὶ τὸ ἄζωτον. Πολλάκις δὲ εἰς τὰ πειράματα ταῦτα ἡ αὐτεπαγωγὴ τοῦ κυκλώματος τῆς ἐκκενώσεως μετεβάλλετο. Διὰ τούτου ἔσχομεν ἐνίοτε συνθήκας πολὺ καλητέρας τῶν συνήθων.

Ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς πιέσεως παρετηρήσαμεν πάντοτε μεταθέσεις τῶν μεταλλικῶν γραμμῶν πρὸς τὸ ἐρυθρόν. Οὐδεμίαν δὲ μεταβολὴν τῆς μεταθέσεως ἠδυνήθημεν νὰ διακρίνωμεν, ὅταν ἀντὶ ἀέρος ἐτίθετο ὀξυγόνον ἐν τῷ κυλίνδρῳ. Ἐπίσης, ἀντικαθιστῶντες τὸν ἀέρα δι' ἀζώτου, ἔσχομεν τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, ὡς πρὸς τὴν μετάθεσιν τῶν παρατηρηθεισῶν γραμμῶν.

Ἀλλ' ἡ μετάθεσις δὲν ἦτο ἡ αὐτή, ὅταν ἀντὶ τοῦ ἀέρος ἐτίθετο ἀνθρακικὸν ὀξὺ ἐν τῷ κυλίνδρῳ. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ μετάθεσις γραμμῶν τινων ἐγένετο μεγαλητέρα τῆς μεταθέσεως, τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὸν ἀέρα ὑπὸ τὴν αὐτὴν πίεσιν, κατὰ ποσότητα ἐλαχίστην Εἶναι ὅμως ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς, ὅτι γραμμαί τινες τοῦ αὐτοῦ στοιχείου δὲν ὑπέστησαν αἰσθητὴν ἀλλοίωσιν τῆς ἀρχικῆς μεταθέσεως αὐτῶν, διὰ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ἀερίου.

Ἡ διαφορὰ τῶν μεταθέσεων ἐμηδενίζετο, ὅταν ἡ πίεσις ἦτο πολὺ

μικρά. Μόνον διὰ πιέσεων 5 ἀτμοσφαιρῶν καὶ πλέον ἔτι, ἡ διαφορὰ αὕτη ἦτο ἀρκούντως αἰσθητή.

Διά τινα μέταλλα, ὡς λ.χ. τὸν σίδηρον, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ παρατηρήσωμεν γραμμὰς παρουσιαζούσας διαφορὰς μεταθέσεως. Τοῦτο ἴσως προέρχεται ἐκ τῆς μικρᾶς μεταβολῆς τοῦ μήκους τοῦ κύματος τῶν γραμμῶν τοῦ μετάλλου τούτου.

Ἐκ τῶν πειραμάτων ἡμῶν συνάγομεν, ὅτι :

1ον Ἡ διὰ πιέσεως μετάθεσις τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος μετάλλου τινὸς ἐξαρτᾶται, ἐν γένει, ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀερίου, ὅπερ περιβάλλει τὴν πηγήν.

2ον Αἱ ἀλλοιώσεις τῶν μεταθέσεων δὲν εἶναι αἱ αὐταὶ διὰ πάσας τὰς γραμμὰς τοῦ αὐτοῦ στοιχείου.

3ον Αἱ μεταβολαὶ τῶν μεταθέσεων αὐξάνουσι μετὰ τῆς πιέσεως.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

1. Θεωρητικὴ συμβολή.

Θὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἑκάστη τῶν πηγῶν φωτός, περὶ τῶν ὁποίων ἀσχολούμεθα ἐνταῦθα, συνίσταται ἐκ σωματίων πολλῶν εἰδῶν, εὑρισκομένων εἰς παλμικὴν κίνησιν περὶ θέσιν τινα ἰσορροπίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιστοιχεῖ ἐλαστική τις δύναμις (X, Y, Z). Ἔστω n ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰδῶν τῶν σωματίων καὶ $m_1, m_2, \ldots m_n$, αἱ μάζαι αὐτῶν. Θὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἕκαστον τῶν σωματίων δύναται νὰ μετατεθῇ ἐκ τῆς θέσεως τῆς ἰσορροπίας αὐτοῦ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις καί, ὅτι μετά τινα μετάθεσιν ὑπόκειται εἰς δύναμιν ἐλαστικήν, διευθυνομένην πρὸς τὴν θέσιν τῆς ἰσορροπίας, καὶ ἀνάλογον μὲν τῆς μεταθέσεως, ἀλλ' ἀνεξάρτητον τῆς διευθύνσεως αὐτῆς. Ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ πυκνότης εἶναι μικρὰ καὶ ἑπομένως, ὅτι ἀμοιβαῖαι ἐπιδράσεις τῶν σωματίων δὲν ὑφίστανται, θὰ ἔχωμεν :

$$\left\{\begin{array}{l} m_1\dfrac{d^2x_1}{dt^2}=-f_1x_1 \\ m_1\dfrac{d^2y_1}{dt^2}=-f_1y_1 \\ m_1\dfrac{d^2z_1}{dt^2}=-f_1z_1 \end{array}\right. \left\{\begin{array}{l} m_2\dfrac{d^2x_2}{dt^2}=-f_2x_2\ldots\ldots \\ m_2\dfrac{d^2y_2}{dt^2}=-f_2y_2\ldots\ldots \\ m_2\dfrac{d^2z_2}{dt^2}=-f_2z_2\ldots\ldots \end{array}\right. \left\{\begin{array}{l} m_n\dfrac{d^2x_n}{dt^2}=-f_nx_n \\ m_n\dfrac{d^2y_n}{dt^2}=-f_ny_n \\ m_n\dfrac{d^2z_n}{dt^2}=-f_nz_n \end{array}\right. \quad (1)$$

ἔνθα f_2, $f_2 \ldots f_n$ εἶναι οἱ συντελεσταὶ τῶν ἐκ τῆς μεταθέσεως τῶν σωματίων ἀναπτυσσομένων ἐλαστικῶν δυνάμεων, τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν θέσιν τῆς ἰσορροπίας αὐτῶν. Οἱ συντελεσταὶ οὗτοι, ὡς καὶ οἱ m_1, $m_2, \ldots m_n$, εἶναι πάντες θετικοὶ ἀριθμοί.

Ἕκαστον εἶδος τῶν σωματίων χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ σχετικοῦ λόγου $\frac{f}{m}$, ὅστις εἶναι ὁ αὐτὸς διὰ τὰ σωμάτια τοῦ αὐτοῦ εἴδους.

Αἱ διαφορικαὶ ἐξισώσεις (1) δὲν εἶναι πλήρεις καὶ ὁ νόμος τῶν ἐλαστικῶν δυνάμεων, τὸν ὁποῖον ἐδέχθημεν $X=-fx \ldots$ προέρχεται ἐκ πρώτης προσεγγίσεως, ἡ δὲ σχέσις $X=-fx$ εἶναι ὁ πρῶτος ὅρος τοῦ ἀναπτύγματος τῆς ἐλαστικῆς δυνάμεως κατὰ τὴν σειρὰν τοῦ Taylor, διατεταγμένην ὡς πρὸς τὰς ἀνιούσας δυνάμεις τῶν συντεταγμένων x, y, z. Οἱ ὅροι ἀνωτέρας τάξεως παραλείπονται ἐνταῦθα.

Ἐν τῇ περιπτώσει τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως, θὰ εἰσαγάγωμεν εἰς τὰς διαφορικὰς ἐξισώσεις (1) δυνάμεις τινάς, συνισταμένας εἰς τριβάς, ἀναλόγους τῆς ταχύτητος τοῦ σωματίου, καὶ τὰς ὁποίας παριστῶμεν διὰ :

$$-g_1\frac{dx_1}{dt},\quad -g_1\frac{dy_1}{dt},\quad -g_1\frac{dz_1}{dt},$$

$$\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots$$

$$-g_n\frac{dx_n}{dt},\quad -g_n\frac{dy_n}{dt},\quad -g_n\frac{dz_n}{dt}$$

ἔνθα g_1, $g_2, \ldots g_n$, εἶναι ἀριθμοὶ θετικοί, μεταβαλλόμενοι μετὰ τῆς πιέσεως καὶ τῆς φύσεως τοῦ ὑλικοῦ μέσου. Ἐὰν δὲ ἄλλαι ἐπι-

δράσεις δὲν ὑφίστανται (ὡς ἡ ἐπίδρασις μαγνητικοῦ πεδίου κ.λ.π.), αἱ ἐξισώσεις (1) γίνονται :

$$\begin{cases} m_1 \dfrac{d^2x_1}{dt^2} = -f_1x_1 - g_1 \dfrac{dx_1}{dt} \\ m_1 \dfrac{d^2y_1}{dt^2} = -f_1y_1 - g_1 \dfrac{dy_1}{dt} \\ m_1 \dfrac{d^2z_1}{dt^2} = -f_1z_1 - g_1 \dfrac{dz_1}{dt} \end{cases}$$

$$\begin{cases} m_2 \dfrac{d^2x_2}{dt^2} = -f_2x_2 - g_2 \dfrac{dx_2}{dt} \\ m_2 \dfrac{d^2y_2}{dt^2} = -f_2y_2 - g_2 \dfrac{dy_2}{dt} \\ m_2 \dfrac{d^2z_2}{dt^2} = -f_2z_2 - g_2 \dfrac{dz_2}{dt} \end{cases} \qquad (2)$$

$$\cdots\cdots\cdots\cdots$$

$$\begin{cases} m_n \dfrac{d^2x_n}{dt^2} = -f_nx_n - g_n \dfrac{dx_n}{dt} \\ m_n \dfrac{d^2y_n}{dt^2} = -f_ny_n - g_n \dfrac{dy_n}{dt} \\ m_n \dfrac{d^2z_n}{dt^2} = -f_nz_n - g_n \dfrac{dz_n}{dt} \end{cases}$$

Ἐν τῇ περιπτώσει τῶν ἐξισώσεων (1) ἔχομεν τὰς ἑξῆς σχέσεις τῶν περιόδων $T_1, T_2, \ldots T_n$ τῆς κινήσεως τῶν σωματίων :

$$\left(\frac{2\pi}{T_1}\right)^2 = \frac{f_1}{m_1}, \quad \left(\frac{2\pi}{T_2}\right)^2 = \frac{f_2}{m_2}, \quad \ldots\ldots \quad \left(\frac{2\pi}{T_n}\right)^2 = \frac{f_n}{m_n} \qquad (3)$$

ἑπομένως, τὸ φάσμα θὰ ἀποτελῆται ἀπὸ τόσας γραμμάς, ὅσα ·αι καὶ τὰ εἴδη τῶν σωματίων, ἤτοι n τὸν ἀριθμόν, ἡ δὲ σύνθε- ; τοῦ φωτὸς θὰ εἶναι ἡ αὐτὴ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις.

Ἐν δὲ τῇ περιπτώσει τῶν ἐξισώσεων (2), τὸ εἶδος τῶν κινήσεων ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ῥιζῶν τῶν ἐξισώσεων:

$$m_1\rho_1^2 + g_1\rho_1 + f_1 = 0, \quad m_2\rho_2^2 + g_2\rho_2 + f_2 = 0 \; \ldots$$
$$\ldots \; m_n\rho_n^2 + g_n\rho_n + f_n = 0$$

Ὅταν τὸ φαινόμενον εἶναι παλμικόν, ὡς ὑποθέτομεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ περιπτώσει, θὰ ἔχωμεν, λαμβάνοντες ὡς ἀρχὴν τοῦ χρόνου τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἕκαστον σωμάτιον διέρχεται διὰ τῆς θέσεως τῆς ἰσορροπίας αὐτοῦ:

$$x_1 = \alpha_1 e^{-\lambda_1 t} \,\eta\mu\,\omega_1 t, \quad x_2 = \alpha_2 e^{-\lambda_2 t} \,\eta\mu\,\omega_2 t \; \ldots\ldots \; x_n = \alpha_n e^{-\lambda_n t} \,\eta\mu\,\omega_n t$$
$$y_1 = \beta_1 e^{-\lambda_1 t} \,\eta\mu\,\omega_1 t, \quad y_2 = \beta_2 e^{-\lambda_2 t} \,\eta\mu\,\omega_2 t \; \ldots\ldots \; y_n = \beta_n e^{-\lambda_n t} \,\eta\mu\,\omega_n t$$
$$z_1 = \gamma_1 e^{-\lambda_1 t} \,\eta\mu\,\omega_1 t, \quad z_2 = \gamma_2 e^{-\lambda_2 t} \,\eta\mu\,\omega_2 t \; \ldots\ldots \; z_n = \gamma_n e^{-\lambda_n t} \,\eta\mu\,\omega_n t$$

ἔνθα $\lambda = \frac{g}{2m}$ καὶ $\omega^2 = \frac{f}{m} - \lambda^2$

Αἱ δὲ περίοδοι $T'_1, T'_2, \ldots . T'_n$ τῶν κινήσεων τῶν σωματίων, παρέχονται ὑπὸ τῶν σχέσεων:

$$\left(\frac{2\pi}{T'_1}\right)^2 = \frac{f_1}{m_1}\left(1 - \frac{g_1^2}{4f_1m_1}\right), \quad \left(\frac{2\pi}{T'_2}\right)^2 = \frac{f_2}{m_2}\left(1 - \frac{g_2^2}{4f_2m_2}\right) \; \ldots$$
$$\ldots \; \left(\frac{2\pi}{T'_n}\right)^2 = \frac{f_n}{m_n}\left(1 - \frac{g_n^2}{4f_nm_n}\right)$$

Εἶναι δέ:

$$\frac{1}{T_1} > \frac{1}{T'_1}, \quad \frac{1}{T_2} > \frac{1}{T'_2} \; \ldots\ldots \; \frac{1}{T_n} > \frac{1}{T'_n}.$$

Ἐὰν δὲ καλέσωμεν $\lambda_1, \lambda_2, \ldots . \lambda_n, \lambda'_1, \lambda'_2, \ldots . \lambda'_n$, τὰ μήκη τῶν κυμάτων, τῶν ἀντιστοιχούντων εἰς τὰς περιόδους $T_1, T_2, \ldots . T_n, T'_1, T'_2, \ldots . T'_n$, ἔχομεν:

$$\lambda_1 > \lambda'_1, \quad \lambda_2 > \lambda'_2 \; \ldots\ldots \; \lambda_n > \lambda'_n$$

Ἔστωσαν:

$$\Delta\lambda_1 = \lambda'_1 - \lambda_1, \quad \Delta\lambda_2 = \lambda'_2 - \lambda_2, \; \ldots . \; \Delta\lambda_n = \lambda'_n - \lambda_n$$

Ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ συντελεσταὶ g_1, g_2, ... g_n αὐξάνουσι μετὰ τῆς πιέσεως, τότε καὶ τὰ μήκη λ τῶν κυμάτων μεταβάλλονται ὁμοίως, καὶ κατὰ τρόπον, ἐξαρτώμενον ἐκ τῶν μεταβολῶν τῶν συντελεστῶν g.

Αἱ μεταβολαὶ Δλ, αἱ ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰς αὐτὰς μεταβολὰς τῆς πιέσεως, εἶναι, ἐν γένει, διάφοροι. Ἐπειδὴ δὲ οἱ συντελεσταὶ g ὑπετέθησαν μεταβαλλόμενοι μετὰ τῆς φύσεως τοῦ μέσου ἕπεται, ὅτι ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας, αἱ μεταβολαὶ Δλ εἶναι, ἐν γένει, διάφοροι διὰ τὰ διάφορα μέσα.

Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων ἕπονται αἱ ἑξῆς περιπτώσεις τῆς καταστάσεως τοῦ τοιούτου φάσματος, ὑπὸ τὰς νέας συνθήκας.

Τὸ φάσμα θὰ ἀποτελῆται, ἐν γένει, ἐκ n′ γραμμῶν, ὁ δὲ ἀριθμὸς n′ θὰ εἶναι ἴσος ἢ μικρότερος τοῦ ἀριθμοῦ n τῶν γραμμῶν τοῦ ἀρχικοῦ φάσματος, καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ σχετικοῦ μεγέθους τῶν συντελεστῶν m, f καὶ g.

Δύο διάφοροι γραμμαὶ τοῦ ἀρχικοῦ φάσματος, τῶν ὁποίων αἱ περίοδοι εἶναι T_μ καὶ T_ν, συμπίπτουσιν ὑπὸ νέας περιστάσεις, ἐὰν ὑφίσταται ἡ σχέσις :

$$\frac{T_\mu}{T_\nu} = \frac{1 - \dfrac{g_\nu^2}{4f_\nu m_\nu}}{1 - \dfrac{g_\mu^2}{4f_\mu m_\mu}}$$

Ἕνεκα τούτου καὶ ἡ σχετικὴ ἔντασις τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος θὰ ἀλλοιωθῇ.

Ὅθεν, ἡ παρατήρησις τοιούτου φάσματος δὲν δύναται νὰ δείξῃ ἀσφαλῶς, εἰς τοιαύτας περιπτώσεις, μήτε τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰδῶν τῶν σωματίων (1), μήτε τὸ ἀληθὲς αἴτιον τῆς μεταβολῆς τῆς σχετικῆς ἐντάσεως τῶν γραμμῶν.

Ἡ σύνθεσις τοῦ ἐκπεμπομένου φωτὸς εἶναι ἡ αὐτή, καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, διότι αἱ περίοδοι εἶναι ἀνεξάρτητοι αὐ-

(1) Ἐν τῇ θεωρητικῇ συμβολῇ οὐδεμία ὑπόθεσις ἐγένετο πρὸς καθαρισμὸν τῆς φύσεως τῶν παλλομένων σωματίων. Εἰς δὲ τὴν τριβήν, ἥτις εἰσήχθη εἰς τὰς κινήσεις τῶν σωματίων, δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ ὡρισμένη ἔννοια.

των. Ἐπομένως τὸ φάσμα θὰ εἶναι τὸ αὐτό, καθ' οἱανδήποτε διεύθυνσιν καὶ ἂν ἐξετασθῇ ἡ πηγή. Τοῦτο δὲν θὰ συνέβαινεν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐὰν ὑπῆρχε συγχρόνως κατάλληλον μαγνητικὸν πεδίον.

Ἡ διάταξις τῶν γραμμῶν μεταβάλλεται μετὰ τῶν νέων συνθηκῶν. Οὕτω, δύο γραμμαὶ ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰς περιόδους T_μ καὶ T_ν, καὶ τοιαῦται, ὥστε νὰ ἔχωμεν μεταξὺ τῶν ἀντιστοιχούντων μηκῶν τῶν κυμάτων τὴν ἀνισότητα:

$$\lambda_\mu > \lambda_\nu$$

μετὰ τὰς μεταθέσεις θὰ ἔχωμεν:

$$\lambda'_\mu < \lambda'_\nu$$

ἐὰν ὑφίσταται ἡ σχέσις:

$$\frac{1}{T_\mu}\left(1 - \frac{g_\mu^2}{4f_\mu m_\mu}\right) > \frac{1}{T_\nu}\left(1 - \frac{g_\nu^2}{4f_\nu m_\nu}\right)$$

Ἐπομένως ἡ παρατήρησις τοιούτου φάσματος δὲν θὰ δείξῃ, ἐν γένει, τὸ εἶδος τῶν σωματίων, τὰ ὁποῖα ἐκπέμπουσι τὸ φῶς τοῦτο.

Τὸ φάσμα, ὑπὸ καταλλήλους περιστάσεις, δύναται νὰ παρουσιάσῃ συρροὴν γραμμῶν, πρὸς ὡρισμένα μέρη αὐτοῦ, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀποτελέσωσι τοιουτοτρόπως ἰδίας ὁμάδας.

Ἡ εἰσαγωγὴ εἰς τὰς διαφορικὰς ἐξισώσεις τῆς κινήσεως τῶν σωματίων τριβῆς μεταβάλλει, ὡς εἴδομεν, τὰς περιόδους αὐτῶν. Ὅταν δὲ ἡ πίεσις αὐξάνῃ, καὶ αἱ περίοδοι αὐξάνουσι. Αἱ αὐξήσεις αὗται τῶν περιόδων καθίστανται αἰσθηταὶ ὑπὸ τῆς μεταθέσεως τῶν σχετικῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος πρὸς τὸ ἐρυθρόν. Τουναντίον, ὅταν ἡ πίεσις ἐλαττῶται καὶ αἱ περίοδοι ἐλαττοῦνται, αἱ δὲ γραμμαὶ τρέπονται πρὸς τὸ ἰῶδες.

Οὕτω τὸ μῆκος λ τοῦ κύματος γραμμῆς τινος, εἶναι συνάρτησίς τις τῆς πιέσεως π. Ἔστω:

$$\lambda = \varphi(\pi).$$

Ἡ μεταβολὴ Δλ, τοῦ μήκους τοῦ κύματος λ, δύναται νὰ θεωρηθῇ, εἰς πρώτην προσέγγισιν, ἀνάλογος τῆς αὐξήσεως δπ τῆς πιέσεως, ἐὰν αὕτη εἶναι σχετικῶς μικρά, καὶ παραλειφθῶσιν ἐν τῷ ἀναπτύγματι τῆς Δλ οἱ ὅροι ἀνωτέρας τάξεως. Οὕτω θὰ ἔχωμεν:

$$\Delta\lambda = \Omega\delta\pi$$

Κατὰ τὰ πειράματα τοῦ Humphreys, ὅταν ἡ πίεσις αὐξάνῃ, αἱ γραμμαὶ μετατίθενται πρὸς τὸ ἐρυθρόν, αἱ δὲ ἀλλοιώσεις τοῦ μήκους τοῦ κύματος τῶν γραμμῶν εἶναι ἀνάλογοι τῶν αὐξήσεων τῆς πιέσεως. Τὰ πειράματα ταῦτα ἐγένοντο ὑπὸ μικρὰν κλίμακα πιέσεως, οὕτως ὥστε οὐδὲν δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ, ὡς πρὸς τοὺς νόμους τῶν μεταβολῶν τῶν λ συναρτήσει τῆς πιέσεως.

Ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ πίεσις καθίσταται συνάρτησίς τις τοῦ χρόνου, τότε καὶ οἱ συντελεσταὶ μεταβάλλονται μετὰ τοῦ χρόνου, καὶ αἱ γραμμαὶ τοῦ φάσματος θὰ ὑποστῶσιν ἀναλόγους μεταθέσεις. Οὕτω δυνατὸν νὰ ἔχωμεν μεταθέσεις περιοδικὰς καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ταχείας, προκαλουμένας ὑπὸ ἀναλόγων ἀλλοιώσεων τῆς πιέσεως, ἢ ἀποτόμους μεταθέσεις, ἀντιστοιχούσας εἰς ἀποτόμους μεταβολὰς τῆς πιέσεως.

Ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας, ἡ ἀλλοίωσις τῆς περιόδου, ἑπομένως καὶ ἡ μεταβολὴ τοῦ μήκους τοῦ κύματος γραμμῆς τινος, μεταβάλλεται μετὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀντιστοιχοῦντος σωματίου. Ἄρα, αἱ μεταθέσεις τῶν γραμμῶν τοιούτου φάσματος διὰ μεταβολῆς τῆς πιέσεως δὲν εἶναι, ἐν γένει, ὁμοιόμορφοι ὡς συμβαίνει π. χ. ἐν τῷ φαινομένῳ Doppler-Fizeau. Τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὰ μέχρι τοῦδε γενόμενα πειράματα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐγένοντο ταῦτα ὑπὸ λίαν μεγάλας πιέσεις, δὲν γνωρίζομεν εἰσέτι, ἐν εὐρείᾳ κλίμακι τὰς μεταβολὰς ταύτας συναρτήσει τοῦ μήκους τοῦ κύματος.

Σύγχρονος ὕπαρξις μαγνητικοῦ πεδίου. Ἐὰν τὸ ἐξωτερικὸν μαγνητικὸν πεδίον δὲν εἶναι ἀνεπαίσθητον, τὰ φαινόμενα εἶναι ὅλως διάφορα.

Ἔστωσαν $\varepsilon_1, \varepsilon_2, \ldots \varepsilon_n$ τὰ ἠλεκτρικὰ φορτία τῶν παλλομένων σωματίων, καὶ $m_1, m_2, \ldots m_n$ αἱ μάζαι αὐτῶν. Θὰ δεχθῶμεν, ὡς καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ περιπτώσει, ὅτι τὰ σωμάτια ταῦτα

ὑπόκειται εἰς δύναμιν ἐλαστικὴν ἀνάλογον μὲν τῆς μεταθέσεως, ἀλλ' ἀνεξάρτητον τῆς διευθύνσεως αὐτῆς, ὅτι ἡ ταχύτης εἶναι μικρὰ καί, ὅτι ὑπόκειται εἰς δυνάμεις τινάς, συνισταμένας εἰς τριβὰς ἀναλόγους τῆς ταχύτητος τοῦ σχετικοῦ σωματίου.

Οὕτω ἔχομεν :

$$(1)\quad \left\{ \begin{aligned} m_1 \frac{d^2x_1}{dt^2} &= -f_1x_1 - g_1\frac{dx_1}{dt}. \\ m_1 \frac{d^2y_1}{dt^2} &= -f_1y_1 - g_1\frac{dy_1}{dt}. \\ m_1 \frac{d^2z_1}{dt^2} &= -f_1z_1 - g_1\frac{dz_1}{dt} \\ m_2 \frac{d^2x_2}{dt^2} &= -f_2x_2 - g_2\frac{dx_2}{dt}. \\ m_2 \frac{d^2y_2}{dt^2} &= -f_2y_2 - g_2\frac{dy_2}{dt}. \\ m_2 \frac{d^2z_2}{dt^2} &= -f_2z_2 - g_2\frac{dz_2}{dt} \\ &\ldots\ldots\ldots\ldots \\ &\ldots\ldots\ldots\ldots \\ m_n \frac{d^2x_n}{dt^2} &= -f_nx_n - g_n\frac{dx_n}{dt}, \\ m_n \frac{d^2y_n}{dt^2} &= -f_ny_n - g_n\frac{dy_n}{dt}, \\ m_n \frac{d^2z_n}{dt^2} &= -f_nz_n - g_n\frac{dz_n}{dt} \end{aligned} \right.$$

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐξωτερικοῦ μαγνητικοῦ πεδίου, αἱ ἐξισώσεις τῆς κινήσεως θὰ ἀλλοιωθῶσι. Ἔστω H ἡ ἔντασις τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου, τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται ὁμογενὲς καὶ παράλληλον πρὸς τὸν ἄξονα τῶν z.

Ἐν γένει, ὅταν σωμάτιόν τι φέρον ἠλεκτρικὸν φορτίον ε κινῆται ἐντὸς τούτου πεδίου μετὰ ταχύτητος τ, ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν δυνάμεώς τινος καθέτου ἐπὶ τὸ ἐπίπεδον, τὸ διερχόμενον διὰ τῶν διευ-

θύνσεων τῆς ταχύτητος τ καὶ τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου H, καὶ τῆς ὁποίας τὸ μέγεθος ἐνεργείας δύναται νὰ παρασταθῇ διά:

$$\varepsilon \tau H \, \eta\mu \, (\tau \, . \, H)$$

Ἑπομένως αἱ συνιστῶσαι τῆς ἐπιδράσεως τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου κατὰ τοὺς τρεῖς καταλλήλους ἄξονας x, y, z, θὰ εἶναι :

$$-\varepsilon H \frac{dy}{dt}, \qquad +\varepsilon H \frac{dx}{dt}, \; . \; 0$$

αἱ δὲ ἐξισώσεις (1') τῆς κινήσεως τῶν σωματίων, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου, γίνονται :

$$(2') \quad \left\{ \begin{array}{l}
m_1 \frac{d^2x_1}{dt^2} = -f_1x_1 - g_1\frac{dx_1}{dt} + \varepsilon_1 H \frac{dy_1}{dt} \\
m_1 \frac{d^2y_1}{dt^2} = -f_1y_1 - g_1\frac{dy_1}{dt} - \varepsilon_1 H \frac{dx_1}{dt} \\
m_1 \frac{d^2z_1}{dt^2} = -f_1z_1 - g_1\frac{dz_1}{dt} \\
m_2 \frac{d^2x_2}{dt^2} = -f_2x_2 - g_2\frac{dx_2}{dt} + \varepsilon_2 H \frac{dy_2}{dt} \\
m_2 \frac{d^2y_2}{dt^2} = -f_2y_2 - g_2\frac{dy_2}{dt} - \varepsilon_2 H \frac{dx_2}{dt} \\
m_2 \frac{d^2z_2}{dt^2} = -f_2z_2 - g_2\frac{dz_2}{dt} \\
\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots \\
\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots \\
m_n \frac{d^2x_n}{dt^2} = -f_nx_n - g_n\frac{dx_n}{dt} \cdot \varepsilon_n H \frac{dy_n}{dt} \\
m_n \frac{d^2y_n}{dt^2} = -f_ny_n - g_n\frac{dy_n}{dt} - \varepsilon_n H \frac{dx_n}{dt} \\
m_n \frac{d^2z_n}{dt^2} = -f_nz_n - g_n\frac{dz_n}{dt}
\end{array} \right.$$

Ἐὰν πολλαπλασιάσωμεν τὰς ὡς πρὸς τὸ y ἐξισώσεις ἐπὶ i, καὶ προσθέσωμεν αὐτὰς εἰς τὰς ὡς πρὸς τὸ x, θὰ λάβωμεν :

$$(3')\quad \left\{\begin{array}{l} m_1 \dfrac{d^2 j_1}{dt^2} = -f_1 j_1 - (g_1 - \varepsilon_1 Hi)\dfrac{dj_1}{dt} \\ m_1 \dfrac{d^2 z_1}{dt^2} = -f_1 z_1 - g_1 \dfrac{dz_1}{dt} \\ m_2 \dfrac{d^2 j_2}{dt^2} = -f_2 j_2 - (g_2 - \varepsilon_2 Hi)\dfrac{dj_2}{dt} \\ m_2 \dfrac{d^2 z_2}{dt^2} = -f_2 z_2 - g_2 \dfrac{dz_2}{dt} \\ \ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots \\ \ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots \\ m_n \dfrac{d^2 j_n}{dt^2} = -f_n j_n - (g_n - \varepsilon_n Hi)\dfrac{dj_n}{dt} \\ m_n \dfrac{d^2 z_n}{dt^2} = -f_n z_n - g_n \dfrac{dz_n}{dt} \end{array}\right.$$

ἔνθα

$$j_1 = x_1 + y_1 i, \quad j_2 = x_2 + y_2 i, \quad \ldots\ldots\ldots \quad j_n = x_n + y_n i$$

καί :

$$j_\mu = C_\mu e^{\rho_1 ti} + C'_\mu e^{\rho_2 ti}$$

Αἱ ρ_1 καὶ ρ_2 εἶναι αἱ ῥίζαι τῆς σχετικῆς ἐξισώσεως :

$$m_\mu \rho^2 - (\varepsilon_\mu H + g_\mu i)\rho - f_\mu = 0$$

Εἰς πρώτην λοιπὸν προσέγγισιν θὰ ἔχωμεν (διὰ μικρὰς τιμὰς τῶν $\varepsilon_\mu H$ καὶ g_μ) :

$$\rho_1 = +\sqrt{\frac{f_\mu}{m_\mu}} + \frac{1}{2}\frac{\varepsilon_\mu}{m_\mu} H + \frac{1}{2}\frac{g_\mu}{m_\mu} i$$

$$\rho_2 = -\sqrt{\frac{f_\mu}{m_\mu}} + \frac{1}{2}\frac{\varepsilon_\mu}{m_\mu} H + \frac{1}{2}\frac{g_\mu}{m_\mu} i$$

Οὕτω, εἰς τὸ νέον φάσμα θὰ παρατηρηθῶσι ῥιζικαὶ ἀλλοιώσεις. Αἱ περίοδοι τῶν κινήσεων κατὰ τοὺς τρεῖς ἄξονας εἶναι διάφοροι. Οἱ εὐθύγραμμοι παλμοί, οἱ παράλληλοι πρὸς τὸν ἄξονα τῶν z ἤτοι, οἱ παράλληλοι πρὸς τὰς δυναμικὰς μαγνητικὰς γραμμάς, εἶναι ἐντελῶς ἀνεξάρτητοι τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου, ἡ δὲ περίοδος αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν συνθηκῶν, περὶ τῶν ὁποίων ὡμιλήσαμεν προηγουμένως.

Ἐὰν $T_{\mu,z}$, $T'_{\mu,z}$, $T''_{\mu,z}$, εἶναι αἱ τῶν z περίοδοι τοῦ μ σωματίου, 1ον ὅταν ὑπόκειται μόνον εἰς τὴν ἐλαστικὴν δύναμιν, 2ον ὅταν ὑφίσταται καὶ τριβή, καὶ 3ον ὅταν τὸ μαγνητικὸν πεδίον δὲν εἶναι ἀνεπαίσθητον, ἔχομεν:

$$T_{\mu,z} < T'_{\mu,z} = T''_{\mu,z}$$

Αἱ εὐθύγραμμοι παλμικαὶ κινήσεις, αἱ γενόμεναι κατὰ μῆκος τῶν μαγνητικῶν δυναμικῶν γραμμῶν, οὐδὲν φῶς ἐκπέμπουσιν, κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν γραμμῶν τούτων. Κατὰ τὴν κάθετον ἐπὶ ταύτης διεύθυνσιν, παράγουσιν ἀκτῖνας πεπολωμένας εὐθυγράμμως. Τὸ ἐπίπεδον τῆς πολώσεως εἶναι κάθετον ἐπὶ τῆς μαγνητικῆς δυνάμεως.

Αἱ περίοδοι τῶν παλμικῶν κινήσεων, τῶν γινομένων ἐπὶ ἐπιπέδων καθέτων ἐπὶ τῶν δυναμικῶν γραμμῶν, μεταβάλλονται ὑπὸ τῆς παρουσίας τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ αἱ γραμμαὶ τοῦ φάσματος ἀντικαθίστανται διὰ διπλῶν τοιούτων, τῶν ὁποίων αἱ μεταθέσεις ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου, ἐκ τῆς πιέσεως κ.τ.λ. (1).

2. Περὶ τῶν φασμάτων τῶν ἀστέρων ἐν σχέσει πρὸς τὴν μετάθεσιν τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως.

Γενικά. Ἡ ἐφαρμογὴ ἐν τῇ Ἀστρονομίᾳ τῶν προηγηθέντων ζητημάτων ἐξηγεῖ πολλὰ φαινόμενα τῶν οὐρανίων φασμάτων. Διὰ τῶν μεταβολῶν τῶν φασμάτων ἐρευνῶνται τὰ αἴτια τὰ προκαλέσαντα

(1) Ἐκτὸς τῶν φαινομένων τούτων εὐκόλως παρατηρεῖ τις καὶ ἄλλα σπουδαῖα ἀποτελέσματα, ὡς πρὸς τὴν πόλωσιν τῶν ἀκτίνων. (Περὶ τούτων ἰδὲ ἀνάλογα ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ φαινομένου τοῦ Zeemann π. χ. *Lorentz*, Congrés de Physique de 1900 τόμ. III, σελ. 4).

αὐτάς· ἐκ δὲ τῶν αἰτίων συνάγομεν εὐρύτερα συμπεράσματα, ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν πηγῶν τοῦ φωτός.

Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι συνήθως δυσχερές. Ἐν τῇ Φυσικῇ, ἡ πηγὴ τοῦ φωτὸς τίθεται ὑπὸ συνθήκας ἁπλᾶς, αἱ ὁποῖαι, ἐν γένει, δὲν ἀπαντῶσιν εἰς τὸ ἀντίστροφον πρόβλημα τῆς Ἀστρονομίας.

Εἰς τὰ φάσματα τῶν ἀστέρων παρετηρήθησαν πολλάκις μεταθέσεις γραμμῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἐξήγησις δὲν ὑπῆρξεν εὐχερὴς καὶ βεβαία. Τὸ φαινόμενον Doppler-Fizeau παρέσχε πάντοτε τὴν πρώτην ἐξήγησιν. Κατά τινας φυσικούς, αἱ μεταθέσεις τῶν γραμμῶν ὀφείλονται εἰς μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας. Μετάθεσις ὅμως τῶν λαμπρῶν γραμμῶν ἐκ τοιαύτης αἰτίας, δὲν παρετηρήθη μετὰ βεβαιότητος μέχρι σήμερον. Ἡ μόνη τοιαύτη μετάθεσις, ἡ παρατηρηθεῖσα δι' ἀκριβοῦς ἐξετάσεως, εἶναι ἡ τῆς γραμμῆς D_2. Ἡ μετάθεσις ὅμως αὕτη ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Kayser εἰς ἀσύμμετρον διαστολὴν τῆς γραμμῆς.

Ἡ ἀνακάλυψις τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως, παρέσχε λίαν πιθανὸν μέσον ἐξηγήσεως ἀλλοιώσεών τινων τῶν οὐρανίων φασμάτων. Οὕτω τὸ φάσμα τῶν νέων ἀστέρων ἀποτελεῖται, ὡς γνωστόν, ἐκ μιᾶς λαμπρᾶς γραμμῆς μετατεθείσης πρὸς τὸ ἐρυθρόν, καὶ μιᾶς μελαίνης μετατεθείσης πρὸς τὸ ἰῶδες. Ὁ διπλασιασμὸς τῶν γραμμῶν εἰς τὸ φάσμα τοῦ Νέου τοῦ Ἡνιόχου, καὶ ἰδίᾳ διὰ τὰς γραμμὰς τοῦ ὑδρογόνου, ἦτο ἄξιος πολλῆς προσοχῆς. Ὅμοιαι παρατηρήσεις ἐγίνοντο καὶ εἰς τὸ φάσμα τοῦ P τοῦ Κύκνου καὶ ὅλων τῶν νέων ἀστέρων, οἱ ὁποῖοι ἀνεφάνησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη (1).

Ἐν ἀρχῇ, αἱ παρατηρηθεῖσαι ἰδιότητες τῶν φασμάτων ἐξηγήθησαν, διὰ τῆς ὑπάρξεως δύο οὐρανίων σωμάτων, κινουμένων μετὰ ταχυτήτων ἀντιθέτων. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὅμως, ἔδει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὰ σώματα ταῦτα τεραστία ταχύτης ἕνεκα τοῦ μεγέθους τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν. Κατὰ τὸν Wilsing, αἱ ἀλλοιώσεις αὗται τῶν γραμμῶν ὀφείλονται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰς μεγάλας μεταβολὰς πιέσεων. Αἱ μεταθέσεις, αἱ παρατηρηθεῖσαι ὑπὸ πολλῶν διὰ τῶν συνήθων πηγῶν, εἶναι μὲν μικρότεραι, ἀλλ' ἀντιστοιχοῦσιν εἰς μικρὰς σχετικῶς ἀλλοιώσεις τῆς πιέσεως. Εἰς τὰ πειράματα τοῦ Humphreys, αἱ πιέσεις δὲν ὑπερέβαινον τὰς 12 ἀτμοσφαίρας. Ἑπομένως αἱ διαφοραί, ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῶν μεταθέσεων, μεταξὺ τῶν γηίνων καὶ οὐρα-

(1) Bulletin de la Societé Astronomique de France 1901.

νίων φασμάτων, ὀφείλονται, πιθανῶς, εἰς τὰς τιμὰς τῶν πιέσεων, ἴσως δὲ καὶ εἰς τὴν φύσιν τῶν μέσων. Ἡ ὕπαρξις μεγίστων σχετικῶς πιέσεων ἐπὶ τῶν ἀστέρων, ὑποδεικνύεται ὑπὸ πλείστων φαινομένων, καὶ οὕτω ἐπιτείνεται ἡ πιθανότης τῆς ἐξηγήσεως ταύτης.

Ἐπὶ τῶν διαφόρων λεπτομερειῶν τῶν ζητημάτων τούτων, ὁ Lockyer ἔφερε πολλὰς ἀντιρρήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἄξιαι προσοχῆς.

Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ὅμως τοῦ φαινομένου τῶν διὰ πιέσεως μεταθέσεων τῶν γραμμῶν, εἰς τὰ οὐράνια φάσματα, πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ μεγάλη διαφορὰ τῶν πηγῶν. Εἰς τὴν Ἀστρονομίαν αἱ ἐξεταζόμεναι πηγαὶ εἶναι, ἐν γένει, πολύπλοκοι ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, περιέχουσαι τεραστίας μάζας ἀερίων, ὑπὸ ἀγνώστους συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἀναμφιβόλως, εἶναι λίαν πεπλεγμέναι Οὕτω, εὑρισκόμεθα πρὸ συγχρονου ὑπάρξεως διαφόρων μέσων. Ἐκτὸς τούτου τὰ διάφορα μέρη τῶν πηγῶν τῆς Ἀστρονομίας εὑρίσκονται, ἐν γένει, εἰς παντοειδεῖς κινήσεις, τῶν ὁποίων ἡ ταχύτης εἶναι πολλάκις τεραστία. Αἱ κινήσεις αὗται εἶναι ἀπότομοι εἰς πολλὰ μέρη αὐτῶν.

Ἐκ τούτων ἕπεται, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀστέρων ἡ πίεσις δὲν εἶναι, ἐν γένει, ὁμοιόμορφος, ἀλλὰ δύναται νὰ παρουσιάσῃ διαφορὰς μεγάλας ἐν τῇ μάζῃ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τμήματος. Ἐπίσης ἕνεκα κινήσεων, εἶναι πιθαναὶ πιέσεις ἀπότομοι καὶ μὴ συνεχεῖς, μεταξὺ δύο μερῶν ἐφαπτομένων. Αἱ συμπιέσεις διαφόρων σωμάτων ἐκ πτώσεων κ.λ.π. προκαλοῦσιν ὡσαύτως, φαινόμενα ἀνάλογα καὶ πολυσύνθετα.

Ἐκτὸς τούτων ὅμως, ἡ σύστασις τῆς ὕλης ἐπὶ τῶν οὐρανίων πηγῶν εἶναι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἄλλως διατεταγμένη. Ἐπὶ τῆς γῆς ἡ ὕλη εὑρίσκεται εἰς τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν ὑφίσταται ἐπὶ τῶν ἀστέρων ; Ἡ κάλλιον τὰ ἀκτινοβολοῦντα σωμάτια ἀστέρος τινὸς εἶναι τοιαῦτα, ὡς ὑποθέτομεν αὐτὰ συμφώνως πρὸς τὰς ἰδέας τὰς σχηματισθείσας ἐκ τῶν γηίνων πηγῶν, καὶ ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς ὕλης, ὡς ἐρευνᾶται εἰς τὰ ἐργαστήρια ;

Πλεῖσται παρατηρήσεις ἄγουσιν ἡμᾶς νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι πολλὰ τῶν γηίνων στοιχείων εὑρίσκονται ἀλλαχοῦ ἀναλελυμένα εἰς ἔτι ἁπλούτερα μέρη. Ἄλλω- τε, ἡ μὴ ἁπλότης πολλῶν σωμάτων ὑποδεικνύεται ὑπὸ πολλῶν φαινομένων. Τὸ φαινόμενον τοῦ Zeemann, αὐτὸ τὸ φαινόμενον τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως, καὶ αἱ μεταβολαὶ τῶν φασμάτων τῶν ἠλεκτρικῶν σπινθήρων, ὅταν ἡ αὐτεπαγωγὴ

τοῦ κυκλώματος τῆς ἐκκενώσεως αὐξάνῃ, ἄγουσιν εἰς ὑποθέσεις τοιαύτας, τῶν ὁποίων ἡ πιθανότης κατέστη διὰ πολλὰς σχεδὸν βεβαιότης, ἐκ τῶν ἐρευνῶν τῶν γενομένων ἐπὶ τῶν ἐκκενώσεων διὰ μέσου τῶν ἀερίων.

Οὕτω ἀγόμεθα εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, δι' ὁδῶν διαφόρων, ἐκ τῶν ὁποίων πολλαὶ ἠρευνήθησαν διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου, τῆς φασματικῆς ἀναλύσεως. Μεταξὺ τῶν τριῶν πρώτων φαινομένων, ἡ ἐπίδρασις τῆς αὐτεπαγωγῆς ἐπὶ τῶν φασμάτων τῶν σπινθήρων, ἀποτελεῖ μέσον λαμπρὸν διὰ τὴν ἔρευναν τῆς συστάσεως τῆς ὕλης.

Αἱ αὐταὶ ὑποθέσεις στηρίζονται καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐρευνῶν ἄλλων κύκλων, ὅλως διαφόρων. Πολλαὶ δὲ Ἀστρονομικαὶ παρατηρήσεις, εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα τείνουσιν. Οὕτω, ὁμάς τις γραμμῶν τοῦ σιδήρου φαίνεται ἀνήκουσα εἰς ἴδιον σῶμα, τοῦ ὁποίου ἡ ὕπαρξις καθίσταται αἰσθητὴ ὑπὸ πλείστων μεταβολῶν μεμονωμένων τῶν γραμμῶν αὐτοῦ. Αἱ γραμμαὶ αὗται ὅμως ἐπὶ τῆς γῆς ἀνήκουσιν εἰς τὸν σίδηρον.

Παρατηρητέον, ὅτι ἐπὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων, ὁ τρόπος τῆς διεγέρσεως εἶναι πιθανόν, ὅτι δὲν εἶναι ἁπλοῦς. Τοὐναντίον, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, δεχόμεθα τὴν ποικιλίαν τῆς διεγέρσεως. Ἐὰν δὲ προστεθῇ εἰς τὰς παρατηρήσεις ταύτας, ὅτι ἡ ἔντασις τῆς διεγέρσεως ἐπὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων ἀπέχει, ἐν γένει, πολὺ τῆς τῶν ἐργαστηρίων, εὐκόλως δύναταί τις νὰ φαντασθῇ, ποῖαι διαφοραὶ δύνανται νὰ προέλθωσι μεταξὺ τῶν γηίνων καὶ τῶν οὐρανίων φασμάτων.

Εἰς τὰ οὐράνια φάσματα πρέπει νὰ ἀναμένωμεν συγχρόνως, ἀλλοιώσεις σπουδαίας, προερχομένας ἐκ μετακινήσεων συνθέτων τῶν διαφόρων μερῶν τῶν ἀστέρων.

Ἐκ τῶν προηγουμένων ἕπεται, ὅτι τὰ φάσματα τῶν γηίνων καὶ τῶν οὐρανίων πηγῶν τοῦ φωτὸς δύνανται νὰ παρουσιάσωσι διαφοράς, ἕνεκα πολλῶν θεμελιωδῶν αἰτίων. Ἡ ταὐτότης τῶν φασμάτων τούτων δὲν εἶναι συνήθως δυνατή. Ἐκ τῆς μὴ τελείας πάντοτε ταυτότητος φαινομένων τινῶν δὲν ἕπεται, ὅτι ἡ προτεινομένη ἐξήγησις δὲν εἶναι δεκτή. Τοὐναντίον, ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν διαφοράς, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλας, προερχομένας ἐκ πολυπλόκων συνθηκῶν καὶ ἐκ συνυπάρξεως διαφόρων φαινομένων, τοῦθ' ὅπερ δὲν συμβαίνει εἰς τὰ ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις ἀναπτυσσόμενα πειράματα,

Θὰ ἐξετάσωμεν ἀμέσως περιπτώσεις τινὰς τῆς διὰ πιέσεως μεταβολῆς τοῦ μήκους τοῦ κύματος τῶν γραμμῶν, ὡς καὶ φαινόμενά τινα τῶν φασμάτων τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἐν σχέσει πρὸς αὐτάς.

Ἐμφάνισις διπλῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως. Φαντασθῶμεν δύο ἀκτινοβολοῦντα σωμάτια τοῦ **αὐτοῦ** μὲν **εἴδους**, ἀλλ' εὑρισκόμενα ὑπὸ διαφόρους συνθήκας καὶ τοιαύτας, ὥστε οἱ συντελεσταὶ αὐτῶν g νὰ εἶναι διάφοροι. Ἐὰν π. χ. αἱ πιέσεις τὰς ὁποίας ὑφίστανται τὰ δύο ταῦτα σωμάτια εἶναι διάφοροι, αἱ διαφορικαὶ ἐξισώσεις τῆς κινήσεως αὐτῶν γίνονται :

$$m\frac{d^2x_1}{dt^2} = -fx_1 - g_1\frac{dx_1}{dt}, \ldots\ldots\ldots\ldots$$

$$m\frac{d^2x_2}{dt^2} = -fx_2 - g_2\frac{dx_2}{dt}, \ldots\ldots\ldots\ldots$$

Ἐπειδὴ ὑποτίθεται $g_1 \gtrless g_2$ θὰ εἶναι καὶ $T_1 \gtrless T_2$. Ἐκ τούτου ἕπεται, ὅτι εἰς τὸ φάσμα τῆς πηγῆς θὰ παρατηρήσωμεν δύο διαφόρους γραμμάς, **ὀφειλομένας εἰς σωμάτια τοῦ αὐτοῦ εἴδους**. Ἡ ἀπόστασις τῶν δύο τούτων γραμμῶν, προερχομένη ἐκ διαφορᾶς Δλ τῶν ἀντιστοιχούντων μηκῶν τῶν κυμάτων, θὰ εἶναι τόσον μεγαλητέρα, ὅσον ἡ διαφορὰ $T_1 - T_2$ εἶναι μεγαλητέρα. Καὶ ἐὰν μὲν $g_1 = 0$ ἡ ἀντιστοιχοῦσα γραμμὴ θὰ εὑρίσκηται ἀκριβῶς εἰς τὴν θέσιν τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ εἰς τὰς συνήθεις συνθήκας, παρ' αὐτὴν δὲ θὰ παρατηρηθῇ γραμμὴ νέα, ἡ ὁποία, ἐν γένει, πρὸς οὐδεμίαν τῶν τακτικῶν γραμμῶν θὰ συμπίπτῃ.

Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ἡ σχισμὴ τοῦ φασματοσκοπίου ὑποτίθεται κάθετος ἐπὶ τῆς εὐθείας, τῆς ἑνούσης τὰ δύο σωμάτια.

Τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα δύναται νὰ προέλθῃ, ἐὰν τὰ σωμάτια εὑρεθῶσιν ὑπὸ τὴν αὐτὴν μὲν πίεσιν, ἀλλ' ἐντὸς μέσων διαφόρων.

Ἑπομένως, **μετάθεσις τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως δύναται νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐμφάνισιν διπλῶν γραμμῶν**. Ὁ διπλασιασμὸς οὗτος τῶν γραμμῶν εἶναι ὅλως διάφορος τοῦ παραγομένου δι' ἐπιδράσεως μαγνητικοῦ πεδίου ἐπὶ τῆς πηγῆς τοῦ φωτός.

Περιστροφικὴ κίνησις τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ὡς γνω-

στόν, ἡ μεταβολὴ τοῦ μήκους τῶν κυμάτων τοῦ φωτός, ὅταν ἡ ἐκπέμπουσα αὐτὸ πηγὴ εὑρίσκηται ἐν καταλλήλῳ κινήσει, ἐχρησίμευσε πρὸς προσδιορισμὸν τῆς περιστροφικῆς ταχύτητος τοῦ Ἡλίου. Πρὸς τοῦτο παρετηροῦντο διὰ τοῦ φασματοσκοπίου τὰ δύο ἄκρα τῆς ἰσημερινῆς διαμέτρου, καὶ ἐμετρεῖτο ἡ μετάθεσις ὡρισμένης τινὸς γραμμῆς (συνήθως τῆς D).

Ἡ τοιαύτη ὅμως μέτρησις ὑποθέτει βεβαίως, ὅτι τὰ δύο παρατηρούμενα μέρη τοῦ ἀστέρος εὑρίσκονται ὑπὸ τὰς αὐτὰς περιστάσεις. Διότι, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, τὰ σφάλματα δυνατὸν εἶναι νὰ καταστῶσι λίαν σοβαρά. Ἕνεκα τούτων, εἰς τοὺς προσδιορισμοὺς τῆς περιστροφικῆς ταχύτητος, πρέπει νὰ λαμβάνωνται πλεῖσται προφυλάξεις. Ἡ ἐκλογὴ τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία παρατηρεῖται εἰς τὰς μετρήσεις ταύτας, εἶναι προτιμώτερον νὰ ἐκλέγηται μεταξὺ ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουσι μεγάλην εὐστάθειαν εἰς τὰς διαφόρους μεταβολὰς τῆς πιέσεως, τῆς θερμοκρασίας κ.λ.π. Μεταξὺ τῶν διαφόρων στοιχείων ὑπάρχουσί τινα, τῶν ὁποίων αἱ γραμμαὶ ἢ δὲν μετατίθενται οὐδόλως σχεδόν, ἢ αἱ μεταθέσεις αὐτῶν εἶναι ἐλάχιστοι. Ἐπίσης παρετηρήθησαν ταινίαι τοῦ ἄνθρακος καὶ τοῦ κυανίου, αἱ ὁποῖαι οὐδεμίαν μετάθεσιν ὑπέστησαν διὰ τῆς πιέσεως.

Ἐκτὸς τούτου πρέπει νὰ ἐπαληθεύηται ἡ συμμετρία τῆς μεταθέσεως τῆς γραμμῆς, ὡς πρὸς τὴν κανονικὴν θέσιν, (ἐὰν ἡ συμμετρία τῶν ἄκρων ὑφίσταται ἐπίσης), λαμβανομένου ὑπ᾽ ὄψιν τοῦ μήκους τοῦ κύματος καὶ τῶν ἐκ τούτου μεταβολῶν. Ἐπειδὴ δέ, ἐν γένει, ἡ μεταβολὴ τῆς πιέσεως προκαλεῖ ἀνίσους μεταθέσεις τῶν γραμμῶν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ στοιχείου, ἐνῷ αἱ μεταθέσεις, αἱ προερχόμεναι ἐκ κινήσεων εἶναι ὁμοιόμορφοι ἕπεται, ὅτι ἡ σύγχρονος παρατήρησις πολλῶν γραμμῶν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου, δύναται νὰ ὑποδείξῃ τὴν παρουσίαν σφαλμάτων τινῶν τῆς μεθόδου ταύτης.

Αἱ μεταβολαὶ κυρίως τῆς πιέσεως εἶναι λίαν πιθαναί, καὶ δύνανται νὰ προκαλέσωσι σοβαρὰ σφάλματα καὶ ἀσυμφωνίαν τῶν μετρήσεων τῶν διαφόρων παρατηρητῶν.

Ἀναστροφὴ τῶν γραμμῶν. Ἡ μεταβολὴ τοῦ μήκους κύματός τινος, ἡ προερχομένη διὰ μεταβολῆς τῆς πιέσεως, δύναται νὰ προκαλέσῃ τὴν μετατροπὴν γραμμῆς τινος ἀπὸ μελαίνης εἰς λαμπράν. Ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ πιεσθῶσι τὰ σχετικὰ στρώματα τῆς πηγῆς,

καὶ τοιουτοτρόπως, ὥστε τὸ στρῶμα ἀπορροφήσεως νὰ μὴ εὑρίσκηται ἐν τῇ ἀναγκαίᾳ ἁρμονίᾳ μετὰ τοῦ τῆς ἐκπομπῆς. Οὕτω, θὰ ἔχωμεν λαμπρὰν γραμμήν, τῆς ὁποίας ἡ θέσις ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν διαφόρων συνθηκῶν τῆς πηγῆς.

Διὰ διατάξεων ἀναλόγων τῶν πιέσεων, δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ μεταβολὴν γραμμῆς τινος εἰς διπλῆν, ἀποτελουμένην εἴτε ἐκ μιᾶς λαμπρᾶς καὶ ἑτέρας μαύρης, εἴτε ἐκ δύο λαμπρῶν, εἴτε ἐκ δύο μαύρων. Ἐκτὸς τούτων καὶ πλεῖσται ἄλλαι ἀνάλογοι μεταβολαὶ δύνανται νὰ προκύψωσιν ἐκ τῶν αὐτῶν αἰτίων.

Μεταμόρφωσις τῶν γραμμῶν. Ἂς φαντασθῶμεν σειρὰν σωματίων τοῦ αὐτοῦ εἴδους, διατεταγμένην εἰς στήλην, καὶ εὑρισκομένην ὑπὸ διαφόρους συνθήκας καὶ τοιαύτας, ὥστε οἱ συντελεσταὶ αὐτῶν g νὰ εἶναι διάφοροι. Ἐὰν π. χ. τὰ σωμάτια ταῦτα εὑρίσκωνται ὑπὸ πιέσεις διαφόρους, αἱ διαφορικαὶ ἐξισώσεις τῶν κινήσεων αὐτῶν θὰ ἔχωσι τοὺς αὐτοὺς μὲν ὅρους $\frac{f}{m}$, ἀλλὰ συντελεστὰς $\frac{g}{m}$ διαφόρους. Τότε αἱ ἀντιστοιχοῦσαι περίοδοι $T, T', \ldots T^{\mu}$, καὶ ἑπομένως καὶ τὰ μήκη τῶν κυμάτων αὐτῶν $\lambda, \lambda', \ldots \lambda^{\mu}$, θὰ διαφέρωσι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἀλλήλων.

Ὅθεν, ἐὰν ἡ σχισμὴ τοῦ φασματοσκοπίου διατεθῇ κατὰ μῆκος τῆς στήλης τῶν σωματίων, θὰ ἔχωμεν γραμμάς, τῶν ὁποίων τὸ σχῆμα ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν μεταβάλλεται ἡ πίεσις κατὰ μῆκος τῆς στήλης. Ἐὰν τὰ σωμάτια εὑρίσκωνται ὑπὸ δύο διαφόρους πιέσεις, μεταβαλλομένας ἀποτόμως περὶ τὸ μέσον τῆς στήλης, τὴν ὁποίαν περιλαμβάνει ἡ σχισμή, ἡ ἀντιστοιχοῦσα γραμμὴ τοῦ φάσματος θὰ ἀποτελῆται ἐκ δύο τεμαχίων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν μετετέθη πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ τὰ ἀριστερὰ τοῦ ἄλλου, κατὰ ποσότητα, ἐξαρτωμένην ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν πιέσεων.

Ἐὰν ἡ πίεσις βαίνῃ αὔξουσα, ἢ ἐλαττουμένη συνεχῶς, μετὰ τῆς ἀποστάσεως τοῦ σωματίου ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τῶν ἄκρων τῆς στήλης πρὸς πρὸς τὸ ἕτερον, τότε ἡ γραμμὴ τοῦ φάσματος θα λάβῃ τὸ σχῆμα καμπύλης τινος, τῆς ὁποίας ἡ κυρτότης θὰ στρέφηται πρὸς τὸ ἓν ἢ τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ φάσματος.

Ἐν γένει, ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν μεταβάλλεται ἡ πίεσις κατὰ μῆκος τῆς στήλης, ἐξαρτᾶται καὶ τὸ σχῆμα τῆς ἀντι-

στοιχούσης γραμμῆς τοῦ φάσματος. Τοῦτο δὲ πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν εἰς τὰς μεταμορφώσεις τῶν γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἐκ μεταθέσεων τῶν σχετικῶν μερῶν τῆς πηγῆς τοῦ φωτός.

Σύγκρισις τῶν μεταθέσεων *Doppler-Fizeau* καὶ *Humphreys-Mohler*. Ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, ἡ κίνησις τῆς πηγῆς δύναται νὰ προκαλέσῃ μεταθέσεις τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος. Ἐν τῇ περιπτώσει ὅμως ταύτῃ, αἱ μεταθέσεις τῶν γραμμῶν εἶναι ὁμοιόμορφοι. Τοὐναντίον, αἱ διὰ πιέσεως μεταθέσεις τῶν γραμμῶν εἶναι ἄνισοι. Διὰ τῶν στοιχείων τούτων ζητεῖται νὰ εὑρεθῇ ἡ αἰτία, ἡ προκαλοῦσα τὰς μεταθέσεις.

Ἀλλ' οἱ συντελεσταὶ τῶν διαφορικῶν ἐξισώσεων τῆς κινήσεως τῶν σωματίων, μεταβάλλονται οὐ μόνον μετὰ τοῦ μήκους τοῦ κύματος, ἀλλὰ καὶ μετ' ἄλλων αἰτίων. Δὲν εἶναι δὲ ἀδύνατος ἡ εὕρεσις συνθηκῶν τοιούτων, ὥστε αἱ μεταθέσεις πασῶν τῶν γραμμῶν, αἱ προερχόμεναι ἐκ μεταβολῆς τῆς πιέσεως, νὰ εἶναι ὁμοιόμορφοι. Προκειμένου ὅμως περὶ φασμάτων ὡς τὸ τοῦ ἡλίου, τὸ συμπέρασμα τοῦτο δὲν εἶναι δεκτόν. Διὰ φάσματα ἁπλᾶ καὶ ἀποτελούμενα ἐξ ὀλίγων γραμμῶν εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι μετάθεσις ὁμοιόμορφος δύναται νὰ προέλθῃ ἐκ μεταβολῆς τῆς πιέσεως.

Παρατηρητέον δέ, ὅτι γραμμαί τινες ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ στοιχείου ἀποτελοῦσιν ὁμάδα, τῆς ὁποίας αἱ ἀλλοιώσεις τοῦ μήκους τῶν κυμάτων αὐτῶν, ὁμοιάζουσι πρὸς τὰς μεταβολὰς τῶν θέσεων, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἐκ κινήσεων. Ἐὰν δὲ θεωρηθῇ ὡς πιθανόν, ὅτι ἡ ὁμὰς αὕτη ἀνήκει εἰς ἴδιον στοιχεῖον (ὑπόθεσις μὴ ἀποκρουομένη, ὡς εἴδομεν, ὑπὸ τῶν γενομένων πειραμάτων καὶ παρατηρήσεων) δυσκόλως θὰ δυνηθῶμεν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι μεταθέσεις ὁμοιόμορφοι πασῶν τῶν γραμμῶν φάσματός τινος, μόνον διὰ τοῦ φαινομένου Doppler-Fizeau δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι, καὶ οὐχὶ δι' ἀλλοιώσεων τῆς πιέσεως.

Ἐκ τούτων συνάγεται, ὅτι ὁμοιόμορφος μετάθεσις τῶν γραμμῶν φάσματός τινος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ, ἄνευ ἐνδοιασμοῦ, ὡς προερχομένη πάντοτε ἐκ κινήσεων τῆς σχετικῆς πηγῆς τοῦ φωτός, ἂν καὶ ἡ ἀντίστροφος πρότασις εἶναι ἀκριβής.

Ἐπίσης δὲν εἶναι βέβαιον, ὅτι μεταθέσεις ἄνισοι τῶν διαφόρων γραμμῶν τοῦ αὐτοῦ φάσματος ὀφείλονται πάντοτε εἰς

πιέσεις. Αἱ γραμμαὶ τοῦ σιδήρου εἰς τὸ φάσμα τοῦ ἡλίου παρέχουσι παράδειγμα ἄξιον πολλῆς προσοχῆς. Εἴτε ἕνεκα ἀνωμάλων κινήσεων τῶν διαφόρων μερῶν τῆς πηγῆς, εἴτε ἕνεκα τῆς καταστάσεως τῆς ὕλης, ἐκ τῆς ὁποίας συνίσταται ἡ πηγή, εἴτε ἐξ ἄλλων αἰτίων, αἱ μεταθέσεις τῶν γραμμῶν δὲν εἶναι πάντοτε ὁμοιόμορφοι.

Ἄλλα ἀποτελέσματα τῆς πιέσεως τῶν πηγῶν. Ἐπειδὴ αἱ μεταθέσεις τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως μεταβάλλονται μετὰ τοῦ μήκους τοῦ κύματος λ, εἶναι πιθανόν, ὅτι μεγάλαι μεταβολαὶ τῆς πιέσεως δύνανται νὰ προκαλέσωσιν τοιαύτας μεταθέσεις γραμμῶν τινων, ὥστε ἡ ἀναγνώρισις τῆς προελεύσεως αὐτῶν νὰ εἶναι ἀδύνατος. Ἄρα, δὲν δύναταί τις νὰ ἀποφανθῇ πάντοτε, ὅτι γραμμή τις μὴ συμπίπτουσα μετὰ γραμμῆς γνωστοῦ τινος στοιχείου, ὀφείλεται εἰς ἄγνωστον στοιχεῖον. Ἡ γραμμὴ αὕτη ὀφείλεται πιθανῶς εἰς γνωστὴν γραμμὴν μετατεθεῖσαν διὰ καταλλήλου πιέσεως.

Ἐπίσης τελεία σύμπτωσις γραμμῆς τινος τοῦ φάσματος πηγῆς ὡς ὁ ἥλιος, μετὰ γραμμῆς γνωστοῦ στοιχείου, δυνατὸν εἶναι νὰ μὴ προέρχηται ἐκ ταυτότητος τῶν σωματίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκουσιν.

Ἐκτὸς τούτων δυνατὸν εἶναι νὰ συμβῇ, ὥστε ἄλλαι μὲν γραμμαὶ τοῦ φάσματος στοιχείου τινὸς νὰ μετατεθῶσιν, ἄλλαι δὲ νὰ μείνωσιν ἀμετάβλητοι. Τοῦτο εἶναι λίαν πιθανόν, καὶ παρατηρεῖται π. χ. εἰς τὸ φάσμα τοῦ ἡλίου, διὰ τὰς γραμμὰς τοῦ σιδήρου. Ὁ σίδηρος θεωρεῖται μὲν ὡς στοιχεῖον ἁπλοῦν, οὐδόλως ὅμως, ὡς εἴδομεν, ἀποκρούεται ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ὑπὸ τὰς συνθήκας, ὑπὸ τὰς ὁποίας εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ἡλίου, ἀποσυντίθεται εἰς ἔτι ἁπλούστερα μέρη. Οὕτω θὰ ἔχωμεν μετάθεσιν μέρους φάσματός τινος, ἕνεκα μεταβολῆς τῆς πιέσεως τοῦ συνόλου τῶν κατ' ἰδίαν συσωρευθέντων συνθετικῶν στοιχείων.

Προσθήκη ὡς πρὸς τὰ σωμάτια κ.λ.π. Ἐν τῇ περιπτώσει τῶν ἠλεκτρικῶν σπινθήρων, αἱ μεταβολαὶ τοῦ δυναμικοῦ ἐκρήξεως συμβάλλουσι φαίνεται πολύ, πρὸς παραγωγὴν τῶν ἀλλοιώσεων τῶν φασμάτων, αἱ ὁποῖαι παρατηροῦνται διὰ μεταβολῆς τῆς αὐτεπαγωγῆς τοῦ κυκλώματος, τῆς θερμοκρασίας τῶν πόλων κ.λ.π. Ὅταν ἡ θερμοκρασία τῶν πόλων μεταβάλληται, τὸ δυναμικὸν ἐκρήξεως μεταβάλλεται ὡσαύτως. Τοῦτο εἴχομεν ἐπαληθεύσει ἐν ἔτει 1901 διὰ σπουδῆς τῆς ἀποστάσεως τῶν πόλων κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῶν σπινθήρων καὶ διὰ τοῦ ἠλεκτρομέτρου Abraham-Lemoine·

Ἔπρεπε νὰ ἀναμένωμεν τὴν ὕπαρξιν τοῦ φαινομένου τούτου. Πράγματι ἡ ἐνέργεια τῶν ἰόντων (corpuscules), ὡς γνωστόν, αὐξάνει μετὰ τῆς θερμοκρασίας. Ἀλλ' ἵνα ἰόν τι ἀποχωρισθῇ τῶν πόλων, πρέπει τὸ δυναμικὸν ἐκρήξεως νὰ λάβῃ τιμήν τινα κατάλληλον. Ἄρα ἡ τιμὴ αὕτη θὰ εἶναι τόσον μικροτέρα, ὅσον ἡ θερμοκρασία τῶν πόλων εἶναι κατωτέρα. Τοῦτο ἀκριβῶς ἀποδεικνύει καὶ τὸ πείραμα.

Ἐκ τῆς σπουδῆς διαφόρων φαινομένων (Zeemann, Humphreys-Mohler, κ.λ.π.) δύναταί τις νὰ συναγάγῃ, ὡς πιθανόν, ὅτι ἄλλαι γραμμαὶ ὀφείλονται εἰς σωμάτια ἠλεκτρισμένα καὶ ἄλλαι εἰς σωμάτια μὴ ἠλεκτρισμένα (ἀτμοῦ ἴσως). Ἐκ τούτου ἐξηγοῦνται καὶ σχέσεις τινὲς μεταξὺ πολλῶν γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦσιν ὁμοίους νόμους εἰς τὰ φαινόμενα Zeemann, Humphreys-Mohler, καὶ κατὰ τὴν μεταβολὴν τῆς αὐτεπαγωγῆς τοῦ κυκλώματος. Οὕτω γραμμή τις, τῆς ὁποίας ἡ ἔντασις αὐξάνει μετὰ τῆς αὐτεπαγωγῆς, ἕνεκα καταλλήλων μεταβολῶν τοῦ ἀτμοῦ, πρέπει νὰ μὴ ὑφίσταται μεταβολὰς ἕνεκα παρουσίας μαγνητικοῦ πεδίου καὶ νὰ μὴ μετατίθηται, ἴσως, διὰ πιέσεως.

Ἐὰν ἡ προηγουμένη ὑπόθεσις εἶναι ἀκριβής, θὰ ἔχωμεν τὸ ἑξῆς νέον καὶ σπουδαῖον φαινόμενον. Ὅταν ἐπὶ τῶν γραμμικῶν σπινθήρων (καθέτων ἐπὶ τῆς σχισμῆς) ἢ τῶν διδόντων γραμμὰς ἀποτόμως (C. R. Ἀπρίλιος, 1902), ἐπιδράσῃ μαγνητικὸν πεδίον, αἱ μὲν ὀφειλόμεναι εἰς ἰόντα θὰ μετατεθῶσι κατὰ μῆκος τῆς σχισμῆς, αἱ δὲ ἄλλαι οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν θὰ ὑποστῶσιν. Ἐκ τῶν διαφορικῶν ἐξισώσεων (2') πλεῖστα ἐξαγόμενα δύνανται τότε νὰ ἐξαχθῶσι. Περὶ τούτων θὰ ἀσχοληθῶμεν ἀλλαχοῦ λεπτομερῶς.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Ἀπριλίου 1904

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ
Διδάκτωρ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου
Ἀπόφοιτος τῆς Ἀνωτάτης Φιλοσοφικῆς Σχολῆς
τῆς Γαλλίας

Ο ΚΥΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΥΡΚΑΝΙΟΝ ΠΕΔΙΟΝ

Ἡ μελέτη ἥδε εἶνε ἀπόσπασμα ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἐπιγραφῆς τινος, ἥν, εὑρὼν αὐτὸς ἐν Ἀμφίσσῃ, παρεσκεύαζον πρὸς ἔκδοσιν, γνωστὴν δ' ὅμως γενομένην ἐξέδωκεν ἤδη πρὸ ἐμοῦ ὁ W. Vollgraff ἐν τῷ *Bulletin de correspondance Hellenique* [= BCH], 1901 σελ. 234 κ. ἑξ.

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀναφέρεται ἰατρός τις κατονομαζόμενος «Μηνόφαντος Ἀρτεμιδώρου Μακεδὼν Ὑρκάνιος». Ὁ ἀνὴρ οὗτος κατήγετο ἄρα ἐκ τοῦ παρὰ τὸν Ἕρμον Ὑρκανίου πεδίου (νῦν Παπασλὶ)(1) τῆς Λυδίας, ἔνθα κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους καὶ πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου Α' (2) ἐγκαθιδρύθησαν ἐπὶ τῆς κτηθείσης εἴτε γενομένης «βασιλικῆς χώρας» (3) ὡς ἄποικοι Μακεδόνες στρατιῶται ἀμειβόμενοι διὰ τὰς εὐδοκίμους στρατιωτικὰς αὐτῶν ὑπηρεσίας, ὡς λέγομεν νῦν. Ζητῶν δ' ἐγὼ νὰ ἑρμηνεύσω τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἱστορικὴν γένεσιν τοῦ Ὑρκανίου πεδίου, ἠναγκάσθην νὰ ἐπαναλάβω τὴν ἐξέτασιν τῆς πολλάκις ἤδη ἐρευνηθείσης ἱστορίας Κύρου τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ Περσικοῦ κράτους. Ἔπραξα δὲ τοῦτο πού μὲν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, πού δὲ λεπτομερῶς καὶ δὴ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν διαφόρων ἀναστατώσεων τῶν λαῶν, ἔχων ὡς κύριον σκοπὸν τὸν καθορισμὸν τῆς συναφείας καὶ ἀκολουθίας τῶν σχετικῶν ἱστορικῶν γεγονότων κατὰ τὴν ἐμὴν ἀντίληψιν καὶ ἑπομένως τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν ἀναγκαίων μοι χρονολογιῶν.

---

(1) Ὅρα Ἀ. Φοντριέρ, ἐν Μουσ. καὶ Βιβλιοθ. τῆς Εὐαγγελ. Σχολ. Σμύρνης, 1886, σελ. 19. Πρβλ. καὶ BCH., 1887 σ. 91 καὶ *Mittheil. des deutsch. archäol. Inst. Athen*, 1888 σ. 5 καὶ G. Radet, *de coloniis a Macedonibus in Asiam cis Taurum deductis*, Paris 1892.

(2) Ed. Meyer ἐν *Hermes*, 1898 σ. 647· «Dem die meisten anderen unter den blühenden Neugründungen wie Irans so Kleinasiens ihren Ursprung verdanken, dem grossen aber in der Ueberlieferung fast verschollenen Städtegründer Antiochos I'».

(3) Στράβ. 589. Plin. H. N. 5, 112. *Hermes* 1897 σελ. 533 (Schulten), *Revue de Philologie* 1901 σελ. 38-9 (Houssoullier).

Παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ ἐν λ. Ὑρκανία κεῖται· «Ἔστι καὶ Ὑρκάνιον πεδίον τῆς Λυδίας, ὡς Ἐρατοσθένης ἐν πέμπτῳ Γαλατικῶν». Τὸ ὄνομα τῆς εὐφόρου ταύτης πεδιάδος τῆς διαρρεομένης ὑπὸ τοῦ ποταμίου Πιδάσου (1) καί τινος τῶν παραποτάμων τοῦ Ἕρμου καλουμένου νῦν Κούμ-τσαΐ (2) ἔχει προφανῶς ἐτυμολογικὴν συγγένειαν πρὸς τὸ ὄνομα τῆς χώρας τῶν Ὑρκανίων (3), τῆς ἐκτεινομένης κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ὄχθας τῆς Κασπίας εἴτε Ὑρκανίας θαλάσσης.

Πράγματι ὅμως ἡ συγγένεια μεταξὺ τῶν δύο τούτων χωρῶν εἶνε πολλῷ στενοτέρα, μὴ περιοριζομένη ἐν μόνῃ τῇ γραμματικῇ ὁμοιότητι τοῦ ὀνόματος. Ἀγόμενοι ἐκ τῆς ταυτότητος ἢ συγγενείας τῶν ὀνομάτων πολλῶν ἀποικιῶν πρὸς τὰ τῶν μητροπόλεων αὐτῶν — πρβλ. Κύμη, Νάξος, (Ὑβλαῖα) Μέγαρα, (Ἐπιζεφύριοι) Λοκροὶ κλ.—, πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἀποικία τις Ὑρκανίων, ἱδρυθεῖσα ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς Λυδικῆς χώρας, ἔδωκε τῇ κοιλάδι τὸ ὄνομα. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε ἡ Λυδία ἐξέτεινέ ποτε τὸ κράτος αὐτῆς μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης, οὔτε οἱ Ὑρκάνιοι ἐκράτησάν ποτε τῶν Λυδῶν, ἵνα καταστῇ δυνατὴ τοιαύτη τις ἀποικία, εἶνε ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν, ὅτι αὕτη κατεστάθη, ὅτε ἀμφότεραι αἱ χῶραι ὑπήκουον ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ κυρίῳ, τοῖς Πέρσαις. Τῷ ὄντι δὲ παρὰ Στράβωνι (629) ἀναγινώσκομεν· «Εἶτα τὸ Ὑρκάνιον πεδίον, Περσῶν ἐπονομασάντων καὶ ἐποί-

(1) Τὸ ὄνομα τοῦ ποταμίου τούτου γινώσκομεν ἔκ τινος μεταγενεστέρου νομίσματος τοῦ Ὑρκανίου πεδίου δεικνύοντος ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄψεως «ποταμὸν» κατακεκλιμένον καὶ ἐπιγραφὴν ΥΡΚΑΝΩΝ, ΠΙΔΑϹΟϹ. Ὅρα E. Muret ἐν *Revue Numismatique* 1883 σελ. 385 καὶ 401. *B. M. Cat. Greek coins of Lydia* by B. Head, 1901, σελ. LXV. Imhoof-Blumer, *Lydische Stadtmünzen* 1890 σελ. 85.

(2) Ὁ Ramsay (*The historical geography of Asia Minor* 1890 σελ. 104-5) καλεῖ αὐτὸν Φρύγιον (πρβλ. Στράβ. 626), ὁ H. Kiepert ἐν τῷ χάρτῃ παρὰ Buresch (-Ribbeck) «*Aus Lydien*», 1898, ὀνομάζει αὐτὸν Ὕλλον (πρβλ. Στράβ. ἔνθ' ἀνωτ.), ὁ δὲ G. Radet (*La Lydie et le monde grec au temps des Mermnades,* 1893, σελ. 310-311) διασαφεῖ τὴν τοῦ ὀνόματος ἐναλλαγήν. Πρβλ. Imhoof-Blumer ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 8 σημ. 4 καὶ B. Keil ἐν *Revue de Philologie* 1902 σελ. 257 ἑξ. Ὁ αὐτὸς παραπόταμος καλεῖται ὑπὸ τοῦ Πλινίου (H. N. 5,30,1) Cogamus.

(3) Ὅτι τὰ ὀνόματα Βορκάνιοι (Διοδ. 1, 2, 3), Βαρκάνιοι (Κτησ. ἐν Φωτ. Βιβλιοθ. ἔκδ. Bekker 54 K), Varkana (ἐν τῇ περσικῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ὄρους Behistun παρὰ Weissbach und Bang, *Die altpersischen Keilinschriften*) δηλοῦσι τὸν αὐτὸν λαόν, ὃν καὶ τὸ ὄνομα Ὑρκάνιοι, ὅρα Krumbolz ἐν *Reinisch. Mus.* 1897 σελ. 272.

κους ἀγαγόντων ἐκεῖθεν». Οἱ Πέρσαι λοιπὸν ἤγαγον ἐξ Ὑρκανίας ἀποίκους εἰς Λυδίαν καὶ ἐντεῦθεν ἐδόθη τῇ κοιλάδι τὸ ὄνομα (1).

Πότε ὅμως ἐγένετο τοῦτο; Πότε ἐγένοντο οἱ Πέρσαι κύριοι τῆς Ὑρκανίας; Διατί ἀπετέλεσαν ἀποικίαν ἐξ Ὑρκανίων καὶ διατί καθίδρυσαν αὐτὴν ἐν Λυδίᾳ; Εἰς ταῦτα τὰ ἐρωτήματα θὰ πειραθῶμεν νὰ δώσωμεν ἀπάντησιν διὰ τῶν ἑπομένων.

Ὁ Στράβων (509) περιγράφων τὴν Ὑρκανίαν-λέγει· «τῆς μέντοι προσηκούσης ἐπιμελείας οὐκ ἔτυχεν οὔτε αὐτὴ (ἡ Ὑρκανία) οὔτε ἡ ἐπώνυμος αὐτῇ θάλαττα ἄπλους τε οὖσα καὶ ἀργὸς . . . αἴτιον δ' ὅτι καὶ οἱ ἡγεμόνες οἵ τ' ἐξ ἀρχῆς ἐτύγχανον βάρβαροι ὄντες οἱ τῶν Ὑρκανῶν, Μῆδοι τε καὶ Πέρσαι καὶ οἱ ὕστατοι Παρθυαῖοι χείρους ἐκείνων ὄντες . . . Μακεδόνες δὲ» κλ. Ὁ συγγραφεύς, ὡς δηλοῦται καὶ ἐκ τῆς λέξεως «ὕστατοι», ὀνομάζει ἐν χρονολογικῇ τάξει τοὺς λαούς, οἵτινες κατέσχον τὴν Ὑρκανίαν· εἶνε δὲ καὶ ἄλλως γνωστόν, ὅτι πρὸ τῶν Περσῶν κατέσχον αὐτὴν οἱ Μῆδοι καὶ δὴ πιθανῶς ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ Μήδου βασιλέως Φραόρτου (640-625;)(2), ὅστις κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (I, 102) «στρατευσάμενος ἐπὶ τοὺς Πέρσας, πρώτοισί τε τούτοισι ἐπεθήκατο καὶ πρώτους Μήδων ὑπηκόους ἐποίησε. Μετὰ δὲ ἔχων δύο ταῦτα ἔθνεα καὶ ἀμφότερα ἰσχυρά, κατεστρέφετο τὴν Ἀσίην ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλο ἰὼν ἔθνος, εἰς ὃ στρατευσάμενος ἐπὶ τοὺς Ἀσσυρίους . . . διεφθάρη, ἄρξας δύο καὶ εἴκοσιν ἔτεα». Τὸ κράτος τοῦ Φραόρτου ἐξετείνετο μέχρι τῆς χώρας τῶν Σκυθῶν (3) καὶ κατ' ἀκολουθίαν περιελάμβανε καὶ τὴν Ὑρκανίαν.

Ὅτε δὲ ὁ Πέρσης Κῦρος ἐκήρυξε (553 π. Χ.) πόλεμον κατὰ τοῦ τότε βασιλέως τῶν Μήδων Ἀστυάγους καὶ τοῦτον μὲν συνέλαβε ζῶντα, κατέλαβε δὲ καὶ τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ (550 π. Χ.), εὔλογον ἦτο νὰ περιπέσωσι κατὰ μικρὸν καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ μηδικοῦ κράτους εἰς τὰς χεῖρας τῶν Περσῶν. Τοῦτο δ' ἐγένετο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὐχὶ ἡσύχως. Ὁ Κῦρος φαίνεται ὅτι μέχρι τοῦ

(1) Τὸ λεγόμενον ὑπὸ W. Vollgraff ἐν *BCH.*, 1901, σ. 238· «Hyrcanie en Lydie, ville dont le nom rappelle les Hyrcaniens que *les Grecs* avaient établis dans la plaine voisine» ἐπ' οὐδεμιᾶς ἱστορικῆς παραδόσεως στηρίζεται. Τὸ ὀρθὸν ἦτο ἤδη γνωστὸν οὐ μόνον ἐκ τοῦ Στράβωνος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Ἀ. Φοντριὲρ ἔνθ' ἀνωτ. 1886 σ. 10) καὶ ἐκ τοῦ Foucart (*BCH.* 1887, σ. 92).

(2) Ed. Meyer, *Geschichte des Alterthums*, 1884, I, σ. 554.

(3) Ἡροδ. I, 73.

Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 547 π. Χ. ἦτο ἀπησχολημένος ἐντὸς τῆς Μηδίας. Ἡ προδοσία, ἧς ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ αἰχμαλωσία τοῦ βασιλέως Ἀστυάγους, δὲν ἦτο ἔργον τοῦ μηδικοῦ ἔθνους, ἀλλ' εἶχεν ἐξυφανθῆ ὑπὸ τῶν περὶ τὸν βασιλέα εὐγενῶν, ὡς τοῦτο διαφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης τοῦ Ἡροδότου μακρηγορίας (I, 127-130) περὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ Ἁρπάγου. Τοὐναντίον τὸ μηδικὸν ἔθνος ὑπερημύνατο τῆς ἰδίας ἐλευθερίας καὶ παρέσχε πράγματα τῷ ἐπήλυδι κατακτητῇ οὕτως, ὥστε οὗτος κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἀσσυριακοῦ κυλίνδρου (1) ἐλαφυραγώγησεν «ἄργυρον, χρυσόν, κειμήλια, περιουσίας [διαφόρους] τῆς χώρας Ἀγαμτανοῦ (= Ἐκβάτανα)» καὶ ἀπεκόμισεν εἰς Ἀνζὰν (= Περσίαν).

Αἱ δυσχέρειαι αὗται, καθ' ὧν ἔδει νὰ παλαίσῃ ὁ Κῦρος ἐν τῇ κυρίως Μηδίᾳ πρὸς στερέωσιν τοῦ κράτους αὐτοῦ, ἠνάγκασαν αὐτὸν νἀπόσχῃ πάσης ἐκστρατείας κατὰ τῶν λαῶν, οἵτινες, διατελοῦντες μέχρι τοῦδε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἢ ἐπικυριαρχίαν τοῦ μηδικοῦ κράτους, ἀνεκτήσαντο τὴν ἐλευθερίαν ἅμα τῇ καταλύσει αὐτοῦ. Εἶνε δ' ὅμως πιθανόν, ὅτι διπλωματικῶς, ὡς λέγομεν σήμερον, κατέληξεν εἰς συνεννόησίν τινα φιλικὴν μετά τινων τῶν λαῶν τούτων ὡς καὶ μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν παρὰ τούτοις μηδικῶν φρουρῶν. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν ὡς βέβαιον διὰ τὰς ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Καππαδοκίας φρουράς, ἃς ᾠκειώσατο οὕτως ὁ Κῦρος (2). Κατωτέρω θὰ καταδειχθῇ πρὸς τούτῳ, ὅτι αὗται διεφύλαξαν πιστὴν τὴν χώραν τῆς Καππαδοκίας καὶ ἐν δυσχερέσι καιροῖς (3).

Ἐξετάζοντες τὴν πολιτικὴν σχέσιν τοῦ Κύρου πρὸς τὰ κράτη τὰ ὅμορα τῇ Μηδίᾳ ἢ τῇ Περσίᾳ, βλέπομεν, ὅτι οὗτος δὲν ἔδειξε κατ' ἀρχάς, ὅτι θὰ ἔστρεφε τὰ ἑαυτοῦ ὅπλα καὶ κατὰ τῶν γειτόνων· διὰ τοῦτο ὁ Ναβόννηδος (4) ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος ἐπιχαίρει, κατὰ τὸν μέγαν ἐξ Ἀβοῦ-Χάββα κύλινδρον, ἐπὶ τῇ καταλύσει τοῦ κραταιοῦ

(1) Hagen ἐν *Beitraege zur Assyriologie* von Delitzsch und Haupt II, σ. 291.

(2) Πρβλ. Ἡροδ. I, 72 «οἱ δὲ Καππαδόκαι ὑπὸ Ἑλλήνων Σύριοι οὐνομάζονται· ἦσαν δὲ οἱ Σύριοι οὗτοι τὸ μὲν πρότερον ἢ Πέρσας ἄρξαι Μήδων κατήκοοι, τότε δὲ Κύρου».

(3) Ἡροδ. I, 76.

(4) Ναβόννηδος κατὰ Βηρωσσόν, Λαβύνητος καθ' Ἡρόδοτον, «Ναβουνα'ίδ» κατὰ τὰς σφηνοειδεῖς ἐπιγραφάς.

καὶ φοβεροῦ μηδικοῦ κράτους καὶ τῇ αἰχμαλωσίᾳ τοῦ Ἀστυάγους, ἅτινα πάντα κατώρθωσεν «ὁ Κῦρος, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἀνζάν, ὁ μικρὸς ὑποτελὴς αὐτοῦ (τοῦ Ἀστυάγους)» (1). Ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ἐγένετο αἰσθητὸν τὸ νέον ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ πολιτικὸν καθεστὼς καὶ πάντες κατεῖδον τὴν ἐπικίνδυνον συγκέντρωσιν πολλῆς δυνάμεως παρὰ τῷ Κύρῳ. Ἡ ταχεῖα πρόοδος τῶν Περσῶν ἐτάραξε τοὺς γείτονας· οἱ Βαβυλώνιοι ἐπαύσαντο χαιρεκακοῦντες ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Μηδίας καὶ τάχιστα συνήφθη κατὰ τοῦ Κύρου συμμαχία τῶν ὑπὸ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ σπουδαίως ἀπειλουμένων κρατῶν. Ἦσαν δὲ ταῦτα τὸ τῆς Λυδίας, τὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τὸ τῆς Βαβυλῶνος (2). Τῷ Κροίσῳ προσετέθησαν εἶτα δι' ἄλλους βεβαίως λόγους καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι. Εὐλόγως δὲ ὁ Ἡρόδοτος (3) παριστάνει τὸν Κροῖσον καὶ οὐχὶ τοὺς ἰσχυροτάτους τῶν συμμάχων, τοὺς Ἀσσυρίους, ὡς διευθύνοντας τὴν κατὰ τοῦ Κύρου διπλωματικὴν παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐνέργειαν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἦσαν προσωπικοὶ σύμμαχοι τοῦ Κροίσου (4).

Περὶ τῶν Αἰγυπτίων εἶνε ἀπίθανον, ὅτι διετέλουν ἐν ἀμέσῳ ἐπαφῇ μετὰ τῶν Περσῶν πρὸ τῆς ὑπὸ τούτων καθυποτάξεως τῶν Βαβυλωνίων· πρέπει ὅμως νὰ δεχθῶμεν, ὅτι κηρυσσόμενοι κατὰ τῶν Περσῶν προυνόουν περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς ὑπηκόου αὐτῶν Κύπρου. Ἡ νῆσος αὕτη εἶχε προστεθῇ τῷ Αἰγυπτιακῷ κράτει ὑπὸ τοῦ Ἀμάσιος νεωστί, πρὸ τῆς συνάψεως (μεταξὺ 550 καὶ 547) τῆς εἰρημένης τριπλῆς συμμαχίας καὶ μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ναβουχοδονόσορος κατὰ τῆς Αἰγύπτου (568), πιθανῶς μάλιστα ἐν τοῖς ἓξ ἔτεσι, καθ' ἃ ἐν Βαβυλῶνι ἦσαν ἄγαν ἀνήσυχα τὰ πράγματα καὶ πλείονες βασιλεῖς ἀνίσχυροι ἀνῆλθον ἐπὶ τὸν θρόνον, ἤτοι μεταξὺ τοῦ θανάτου τοῦ Ναβουχοδονόσορος (561) καὶ τῆς ἀναβάσεως τοῦ Ναβοννήδου ἐπὶ τὸν θρόνον (555). Τοῦτο φαίνεταί μοι λίαν πιθανόν, τὸ μὲν διότι ὁ Ἄμασις μετὰ τὴν νικηφόρον ἐκστρατείαν τοῦ Ναβουχοδονόσορος κατὰ τῆς Αἰγύπτου δὲν θὰ ἐτόλμα βεβαίως νὰ ἐλπίσῃ κατακτήσεις χωρῶν ἀσσυ-

(1) Schrader, *Keilinschriftliche Bibliothek* III, 2 Hälfte σ. 99.
(2) Ἡροδ. Ι, 77.
(3) I, 69. Πρβλ. Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. 6, 2, 11.
(4) Ἐν Ἑλλ. Ἱστορ. Κουρτίου, μεταφρ. Σ. Λάμπρου τόμ. Β', σελ 171 κ. ἑπ., τὰ πράγματα ἐξετάζονται μάλιστα ἀπὸ Ἑλληνικῆς ἀπόψεως. Πρβλ. G. Maspero, *Hist. anc. des peuples de l'Orient classique* III, 1899, σελ. 611-4.

ριακῶν μηδὲ νὰ προσβάλῃ καὶ ἐξερεθίσῃ τὸν ἰσχυρὸν αὐτοῦ πολέμιον(1), τὸ δὲ διότι δὲν νομίζω ἀποδεκτόν, ὅτι ὁ Ἄμασις θὰ ἀφῄρει τὴν νῆσον παρ' αὐτοῦ τοῦ Ναβοννήδου, μεθ' οὗ θὰ συνῆπτεν ἐν τῷ μεταξὺ ἢ μετ' ὀλίγον συμμαχίαν. Γεγονὸς τοιοῦτον, οἷον ἡ κατάληψις τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, βεβαίως θὰ ἐγίνετο αἰτία δυσμενείας προσωπικῆς μεταξὺ τῶν δύο βασιλέων, καθιστάμενον κώλυμα πρὸς πᾶσαν φιλίαν ἢ συμμαχίαν αὐτῶν (2).

(1) Ὅρα Tiele *Babylonisch-assyrische Geschichte*, 1886, σ. 434· Ed. Meyer ἔνθ' ἀνωτ. 596-7· Hommel, *Geschichte Babyloniens und Assyriens*, σελ. 761 καὶ 781.

(2) Ἡροδ. II, 182· «εἷλε δὲ (Ἄμασις) Κύπρον πρῶτος ἀνθρώπων καὶ κατεστρέψατο ἐς φόρου ἀπαγωγήν». Ὁ Ἄμασις ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 569-525. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐγένοντο βασιλεῖς ἐν Βαβυλῶνι ὁ Ναβουχαδνέζαρ (= Ναβουχοδονόσορ -562), ὁ Ἀμελ-Μαρδοὺκ (-560), ὁ Νεριγλίσσαρ (-556), ὁ Λέβασὶ-Μαρδοὺκ (555) καὶ ὁ Ναβονα'ἲδ (-539)· ἐν δὲ τῇ Μηδίᾳ καὶ ἐν τῇ Περσίᾳ ὁ Ἀστυάγης (-550), ὁ Κῦρος (-528) καὶ ὁ Καμβύσης (-521).

Πρέπει νὰ προστεθῇ ἐνταῦθα, ὅτι οὐδὲ κατὰ τὸν χρόνον τὸν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Βαβυλῶνος ὑπὸ τοῦ Κύρου ἦτο δυνατὸν νὰ καταληφθῇ ἡ Κύπρος ὑπὸ τοῦ Ἀμάσιος· διότι ὁ Κῦρος ὢν ἤδη ἀπόλυτος κύριος τριῶν μεγάλων κρατῶν, ἅτινα εἶχεν ἑνώσει εἰς ἕν, ἦτο παντοδύναμος, ἡ δὲ μόνη προσήκουσα καὶ φρόνιμος πολιτικὴ τῶν Αἰγυπτίων πρὸς τοιοῦτον ἀντίπαλον ἦτο ἡ πάντοτε συνήθης πολιτικὴ τῶν ἀσθενῶν πρὸς τοὺς δυνατούς, ἡ μὴ προκαλουμένη μηδ' ἐρεθίζουσα.

Τοιαύτην δὲ πολιτικὴν ἤσκησεν, ὡς νομίζω, ὁ συνετὸς Ἄμασις καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐννοῶ τὸ περὶ τῆς Φοινίκης λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Maspero (*Geschichte der Morgenländischen Völker im Altert.* μεταφρ. γερμ. ὑπὸ R. Pietschmann, 1877, σ. 507), ὅτι «ἐν τῷ ἐξωτερικῷ διετήρησεν (ὁ Ἄμασις) τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τῆς Φοινίκης» (nach aussen bin bewahrte er Aegypten die Oberhoheit über Phönizien). Τοῦτο οὔτε ὑπὸ τῶν πηγῶν μαρτυρεῖται οὔτε ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐπιτρέπεται, ὡς νομίζω. Διότι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος, τοῦ Ναβοννήδου καὶ τοῦ Κύρου δὲν ἦτο δυνατὴ κατάληψις ἢ κυριαρχία τῆς Φοινίκης ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων διὰ τοὺς λόγους, οἵτινες ἐλέχθησαν ἀνωτέρω προκειμένου περὶ τῆς Κύπρου. Ὑπολείπεται λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Maspero ἀληθεύει διὰ τὰ ἔτη 562-556, καθ' ἃ ἐδέχθημεν γενομένην καὶ τὴν ἅλωσιν τῆς Κύπρου ὑπὸ τοῦ Ἀμάσιος. Ἀλλ' ὅμως γινώσκομεν, ὅτι ἀκριβῶς κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἐκυβερνᾶτο ἡ Φοινίκη διὰ σουφφετῶν (δικαστῶν), τῶν βασιλέων αὐτῆς φυλασσομένων ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων, ὡς εἰκάζει ὁ Ed. Meyer (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 595), ὡς ὁμήρων. Ὑπέκειτο λοιπὸν ἡ χώρα τοῖς Βαβυλωνίοις οὐχὶ δὲ τοῖς Αἰγυπτίοις. Ἡ ἀνώμαλος αὐτῆς κατάστασις ἡ ἀγαγοῦσα εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν βασιλέων καὶ τὴν προμηθῆ διὰ «δικαστῶν» διοίκησιν εἶνε ἴσως ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ὑπ' ἐμοῦ κατατάξεως τῆς ἁλώσεως τῆς Κύπρου ὑπὸ τοῦ Ἀμάσιος κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐπικυριαρχίαν τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τῆς Φοινίκης μαρτυρεῖ. Ἡ ἄφιξις τοῦ Ἀμάσιος εἰς Κύπρον ἔδωκε φαίνεται ἐλπίδας τοῖς Φοίνιξιν, ὅτι τῇ βοηθείᾳ αὐτοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀπο-

Ότε δ' εγένοντο οι σύμμαχοι κατά πάντα έτοιμοι πρός πόλεμον, εκήρυξαν αυτόν συγχρόνως κατά του Κύρου (έαρος 547) (1). Τίνι τρόπῳ μετέσχον οι Αιγύπτιοι του πολέμου τούτου, δεν παρεδόθη ημίν ασφαλώς. Πιθανώς όμως ανέλαβον να πέμψωσι τοίς συμμάχοις επικουρικά στρατεύματα, ώς φαίνεται εκ του Ηροδότου (2). Προβαίνων δε περαιτέρω, νομίζω, ότι και οι Βάκτριοι και οι Σάκαι, ούς ο Ηρόδοτος (Ι, 153) τάσσει εν τοίς υπό του Κύρου πολεμητέοις λαοίς εκεντήθησαν και παρεθαρρύνθησαν επί τον πόλεμον υπό του τριπλού αντιπερσικού συνασπισμού. Αύτη η υπό των αντιπάλων παρασκευασθείσα και γενομένη σύγχρονος προσβολή του Κύρου, ήγαγε τούτον εις απροσδόκητον τότε ταχύτητα και δραστηριότητα εν ταίς στρατιωτικαίς κινήσεσι. Και πώς μεν αντεπεξήλθε κατά των πολεμίων αυτού εν τη ένδον Ασίᾳ δεν παρεδόθη ημίν, εικάζομεν δε μόνον, ότι

τινάξωσι τόν μισητόν ζυγόν τών Βαβυλωνίων, καί τά πράγματα εταράχθησάν πως, αλλά πλήν τής πρός προφύλαξιν γενομένης αντικαταστάσεως τών βασιλέων διά τών «δικαστών» ουδέν άλλο συνέβη, ήκιστα δέ τοιούτον, οίον νά στηρίζη τήν γνώμην τού Maspero.

Τό δέ χωρίον τού Ηροδότου III, 17 («Καμβύσης γάρ βίην ούκ εδικαίου προσφέρειν Φοίνιξι, ότι σφέας τε αυτούς εδεδώκεσαν Πέρσῃσι καί πάς εκ Φοινίκης ήρτητο ό ναυτικός στρατός· δόντες δέ και Κύπριοι σφέας αυτούς Πέρσῃσι εστρατεύοντο επ' Αίγυπτον), δι' ού δέν πρόκειται κυρίως νά δηλωθή πώς προσέλαβεν ό Κύρος τούς Φοίνικας έν παραβολή πρός τόν τρόπον, καθ' όν προσέλαβεν άλλας χώρας, αλλά νά διασαφηθή ή πρός αυτούς ευμένεια τού Καμβύσου λόγου γινομένου περί τών ναυτικών κατά τής Αιγύπτου παρασκευών, δηλοί, ότι, εν ῷ οί Βαβυλώνιοι, δηλ. τό κρατούν έθνος, μετά κρατερόν αγώνα υπέκυψαν άκοντες υπό τό κράτος τού Κύρου, ή αξιόλογος διά τό ναυτικόν Φοινίκη παρεδόθη πιθανώς εκούσα, άτε δεχομένη τόν νικητήν τών δεσποτών ώς ελευθερωτήν. Ουδεμία εξάρτησις τής Φοινίκης από τής Αιγύπτου εξάγεται εκ τού χωρίου τούτου. Ή έκφρασις τού Ηροδότου περί τής εκουσίου παραδόσεως τής Φοινίκης καί τής Κύπρου είνε ή αυτή, αλλ' ουδαμώς λέγει ό ιστορικός, ότι αί χώραι αύται αμφότεραι υπήκουον τῷ αυτῷ κυρίῳ· ή διάταξις μάλιστα τού λόγου αυτού δηλοί, ότι πρέπει νά διακρίνωμεν τά δύο ιστορικά γεγονότα, ουχί δέ νά υπολάβωμεν αυτά ίσα καί όμοια κατά πάντα. Οί Φοίνικες είχον παραδοθῆ (εδεδώκεσαν σφάς αυτούς) ήδη, πρίν επιχειρηθή ή κατά τής Αιγύπτου εκστρατεία, έν ῷ οί Κύπριοι παρεδόθησαν αμέσως πρό τής μελετωμένης εκστρατείας (δόντες σφέας αυτούς). Ή μέν οικείωσις τής Φοινίκης ήτο ή συμπλήρωσις τής καθυποτάξεως τού Βαβυλωνιακού κράτους υπό τού Κύρου, ή δέ πρόσληψις τής Κύπρου ήτο ή πρώτη υπό τού Καμβύσου επιβολή χειρός επί τό Αιγυπτιακόν κράτος.

(1) Πρβλ. κατωτέρω σελ. 171-2.

(2) I, 77 πρβλ. καί I, 153, περί ού κατωτέρω, όρα καί Ξεν. Κ. Π., VI, 2, 9 καί 10. VII, 1, 44 καί 45.

ἡ στρατηγικὴ αὐτοῦ ἐνταῦθα ἦτο ἀμυντική. Γινώσκομεν ὅμως ἱκανὰ περὶ τῶν κινήσεων αὐτοῦ πρὸς δυσμάς. Ἐνταῦθα ἐκ Λυδίας ὁρμώμενος «ἐποιέετο (Κροῖσος) στρατηίην εἰς Καππαδοκίην ἐλπίσας καταιρήσειν Κῦρόν τε καὶ τὴν Περσέων δύναμιν» (1). Ὁ Λυδὸς βασιλεὺς διαβὰς τὸν Ἅλυν, τὸ φυσικὸν τοῦτο ὅριον μεταξὺ τοῦ Λυδικοῦ καὶ τοῦ τέως μηδικοῦ κράτους καὶ ἀφικόμενος «σὺν τῷ στρατῷ τῆς Καππαδοκίης εἰς τὴν Πτερίην καλεομένην, . . . ἐνταῦθα ἐστρατοπεδεύετο φθείρων τῶν Συρίων τοὺς κλήρους. Καὶ εἷλε μὲν τῶν Πτερίων τὴν πόλιν καὶ ἠνδραποδίσατο, εἷλε δὲ τὰς περιοικίδας αὐτῆς πάσας, Συρίους τε οὐδὲν ἐόντας αἰτίους ἀναστάτους ἐποίησε» (2). Ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης βλέπομεν, ὅτι μόναι αἱ φρουραὶ τῶν πόλεων ἀντέστησαν κατὰ τοῦ Κροίσου, (ἦσαν δ' αὗται τμήματα βεβαίως τοῦ μηδικοῦ στρατοῦ, ἅτινα, ὡς ἐρρήθη ἀνωτέρω, ἀπεδέξαντο τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων), ἐν ᾧ ὁ λαὸς τῶν Συρίων ἔμενεν ἀδιάφορος («Συρίους οὐδὲν ἐόντας αἰτίους»). Ἡ παρουσία φρουρῶν ἀποτελουμένων ἐκ ξένων, μὴ Συρίων, καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἰθαγενὴς τῆς χώρας λαὸς ἔμεινεν ἀμέτοχος τοῦ πολέμου, δεικνύει, ὅτι οἱ Καππαδόκαι δὲν διετέλουν μὲν εὔνοι πρὸς τὴν δεσποτείαν τῶν Μήδων ἢ τῶν Περσῶν, δι' ὃ καὶ δὲν συνετάχθησαν ταῖς φρουραῖς τῶν πόλεων κατὰ τοῦ Κροίσου, ἀλλ' οὐδὲ τούτῳ ηὐνόησαν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἡ ἐπιτυχία τῶν ὅπλων τοῦ Κύρου εἶχε φοβήσει αὐτοὺς οὕτως, ὥστε ἡσύχαζον τηροῦντες καιροσκοπικὴν πολιτικὴν οὖσαν μᾶλλον τῷ Κύρῳ ὠφέλιμον ἢ τῷ Κροίσῳ, ὅστις, ὁρμήσας οὐχὶ μετὰ μεγάλου στρατοῦ (3), εἶχε προϋπολογίσει πιθανῶς ὑποστήριξίν τινα ἐκ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐξεγέρσεως τῶν ἐγχωρίων. Ἡ διάψευσις τῆς ἐλπίδος ταύτης ἐξηγεῖ τὴν σκληρότητα, μεθ' ἧς προσηνέχθη πρὸς αὐτοὺς ὁ Κροῖσος.

Κατὰ τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης τοῦ Κροίσου ἐπεξέρχεται ὁ Κῦρος ἐρρωμένως καὶ μετ' ἀσυνήθους διὰ τοὺς τότε χρόνους ὁρμῆς καὶ ταχύτητος. Ὁ Ἡρόδοτος (I, 76) λέγει· «Κῦρος δὲ ἀγείρας τὸν ἑωυτοῦ στρατὸν καὶ παραλαβὼν τοὺς μεταξὺ οἰκέοντας πάντας ἠντιοῦτο Κροίσῳ (547 π. Χ)· πρὶν δὲ ὁρμῆσαι τὸν στρατόν, πέμψας κήρυκας εἰς τοὺς Ἴωνας ἐπειρᾶτο σφέας ἀπὸ Κροίσου ἀπιστάναι».

(1) Ἡρόδ., I, 71.
(2) Ἡροδ. I, 76.
(3) Ἡρόδ. I, 77.

Κατὰ ταῦτα ὁ στρατὸς τοῦ Κύρου ἦτο κατεσκευασμένος βεβαίως ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς καταληφθείσης Μηδίας πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς περσικῆς ἀρχῆς καὶ τῆς τάξεως. Μέχρις οὗ συναγερθῇ οὗτος καὶ συμπληρωθῶσιν αἱ ἀναγκαῖαι πολεμικαὶ παρασκευαί, ἐπεχείρησεν ὁ Κῦρος νὰ παράσχῃ πράγματα τῷ πολεμίῳ διὰ τῆς ἀπ' αὐτοῦ ἀποστάσεως τῶν Ἰώνων, ἐν ᾧ συγχρόνως, ὡς ἐρρήθη, ἐτήρει ἄμυναν κατὰ τῶν ἐν τῇ ἐνδοτέρᾳ Ἀσίᾳ πολεμίων. Ὅτε δὲ τελευταῖον ἕτοιμος γενόμενος ὥρμησε, προσέκοψε καθ' ὁδὸν κατ' ἄλλων δυσχερειῶν· αἱ μεταξὺ Μηδίας καὶ Καππαδοκίας χῶραι, ἤτοι ἡ Ἀρμενία (1), δὲν εἶχον ἀκόμη ὑποταχθῆ οὐδὲ καταληφθῆ, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται, ὅτι οὗτος δὲν εἶχε βαδίσει ἀκόμη κατὰ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ μηδικοῦ κράτους. Φαίνεται ὅμως, ὅτι οὔτε πόνον οὔτε χρόνον πολὺν κατηνάλωσε πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν δυσχερειῶν τούτων («παραλαβὼν τοὺς μεταξὺ οἰκέοντας πάντας» = «τοὺς ἀεὶ γιγνομένους ἐμποδὼν συστρατεύεσθαι ἀναγκάσας») (2), διότι ἠδυνήθη ἤδη ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ θέρους τοῦ αὐτοῦ ἔτους 547 νὰ κατανικήσῃ τὸν Κροῖσον ἐν Καππαδοκίᾳ. Ὁ Κροῖσος ἐπιδραμὼν μετὰ μικροῦ στρατοῦ εἶχεν ὑπολάβει βεβαίως, ὅτι ὁ Κῦρος, ἀμυνόμενος κατὰ τῶν συγχρόνως ἐξ ἀντιθέτων διευθύνσεων προσβαλλόντων αὐτὸν πολεμίων, ἔμελλε νὰ διαιρέσῃ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ οὕτως, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτὰς εὐκαταγωνίστους. Ἀλλ ὅτε τὰ πράγματα καὶ ἡ ἧττα ἐδίδαξαν αὐτὸν τὸ ἐναντίον, ὅτε εἶδεν, ὅτι ὁ Κῦρος ἐστράφη κυρίως μόνον κατ' αὐτοῦ, ἠναγκάσθη ὑποχωρήσας ἡττημένος εἰς Λυδίαν, νὰ ἐπιστείλῃ τοῖς συμμάχοις καλῶν αὐτοὺς πρὸς βοήθειαν εἰς Σάρδεις μετὰ πέντε μῆνας, καθ' οὓς ἕνεκα τοῦ χειμῶνος θὰ κατέπαυεν ὡς συνήθως ὁ πόλεμος. Ὁ Κῦρος ὅμως ἐδίωκεν αὐτὸν διηνεκῶς καὶ ἐπέκειτο σφοδρὸς πάντοτε, ὥστε δεύτεροι ἄγγελοι τοῦ Κροίσου ἐζήτουν ἤδη τὴν ἐπικουρίαν τῶν συμμάχων ταχεῖαν καὶ ἄμεσον. Ἀλλὰ δὲν ἦτο πλέον καιρός, διότι ἐντὸς βραχέος χρόνου, κατὰ τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ ἔτους 547 ἢ ἀρχομένου τοῦ 546, κατελήφθησαν αἱ Σάρδεις, συνελήφθη αἰχμάλωτος ὁ Κροῖσος, σωθεὶς ἄκων ἐκ τοῦ διὰ πυρὸς θανάτου, εἰς ὃν ἡρωικῶς κατεδίκασεν αὐτὸς ἑαυτὸν μὴ στέργων τὴν δουλείαν (3), καὶ κατελύθη τὸ Λυδικὸν κράτος.

1) Lehmann, *Beitr. z. alt. Gesch.* II, 1902, σ. 341 καὶ 345.
2) VII, 108· πρβλ. Ξενοφ. Κ. Π. 3, 1, 19.
3) Βακχυλ. ἐκδ. Blass, III, 23 κ. ἑξῆς. Ὁ Radet (*La Lydie et le monde*

Τὸ σπουδαῖον γεγονὸς τῆς ἐκστρατείας τοῦ Κύρου κατὰ τῆς Λυδίας, ἅτε ἐνέχον καὶ ἄλλως παγκόσμιον διὰ τοὺς τότε χρόνους ἱστορικὴν σημασίαν, περιέλαβε καὶ ὁ Ναβόννηδος ἐν τοῖς χρονικοῖς αὐτοῦ τοῦ ἔτους 547-546: «Κατὰ τὸν μῆνα Νισὰν (Ἀπρίλιον 547) συνήθροισεν ὁ Κουρὰς (Κῦρος), ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας, τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ ἀφίκετο κάτω τῶν Ἀρβήλων εἰς τὸν Τίγριν. Κατὰ τὸν μῆνα Jyyar πρὸς τὴν χώραν .... [ἐξεστράτευσε]. Τὸν βασιλέα αὐτῆς ἐνίκησε, τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ ἔλαβε, τὴν ἰδίαν φρουρὰν (;) ἔθηκεν ἐντός. Εἶτα ἔμεινεν αὐτόθι ἡ φρουρὰ (;) αὐτοῦ καὶ ὁ βασιλεύς». Δύο γράμματα, τὰ ἀρκτικὰ τοῦ ἐλλείποντος ὀνόματος τῆς χώρας, περὶ ἧς ἐνταῦθα πρόκειται, εἴκασε καὶ ἐβεβαίωσεν εἶτα ὁ C. F. Lehmann συμπληρώσας ἐπιτυχῶς τὸ ὄνομα τῆς Λυδίας (1) καὶ θέσας ἐκποδὼν τὰς προτέρας παρανοήσεις τοῦ χωρίου (2). Ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Κροῖσος πρὶν ἐξορισθῇ ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Πακτύου εἰς Βαρήνην (3), παραμένει ἐν ταῖς Σάρδεσιν ὡς ὑποτελὴς βασιλεὺς (4) ἢ ἀντιβασιλεὺς τῆς Λυδίας, δὲν συμφωνεῖ βεβαίως τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Ἡροδότου, ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν θὰ διατρίψωμεν ἐνταῦθα (5).

Ὑπελείποντο ἤδη αἱ παράλιοι ἑλληνικαὶ πόλεις, αἵτινες ἀνῆκον ἐπίσης τῷ Κροίσῳ καὶ ἔδει νὰ κυριευθῶσι. Ἀλλ' ὁ Κῦρος δὲν ἠδύνατο νὰ διατρίψῃ μακρότερον χρόνον ἐνταῦθα κατὰ τὰ δυτικὰ τοῦ

grec au temps des Mermnades σελ 250 σημ. 7), ὁρίζει ὡς χρόνον τῆς ἁλώσεως τῶν Σάρδεων τὸν περὶ τὴν 15 Νοεμβρίου 546· ὁ δὲ Maspéro (*Hist. anc. des peuples de l'Orient classique* III, σελ. 617 σημ. 3) κατὰ ἕνα μῆνα βραδύτερον. Πρβλ· καὶ Ἑλλ. Ἱστορ. Ἐ. Κουρτίου μετφρ. Σ. Λάμπρου Ι. σελ. 177.

Τὸν διὰ πυρὸς ἑκούσιον θάνατον ἀντὶ τῆς δουλείας προυτίμησαν καὶ ἄλλοι Ἀνατολῖται ὡς Σαμασσουκὶν ὁ ἐκ.Βαβυλῶνος, Σινσαρισκοὺν (Σάρακος) ὁ ἐξ Ἀσσυρίας, ὁ Ἀμίλκας μετὰ τὴν μάχην παρὰ τὴν Ἱμέραν, Βόγης ὁ Πέρσης σατράπης τῆς Ἠιόνος, οἱ κάτοικοι τῶν Ἰσαύρων τῆς Πισιδίας καὶ οἱ τῆς Λάρναχος ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὅρα Lehmann ἐν Beitr. z. alt. Gesch, II, 1902, σ. 344, σημ. 2.

(1) Lehmann, *Arhäol. Anzeiger,* Beiblatt zum *Jahrb. des Arch. Inst.* 1878, σ. 122 = *Verhandl. d. Berl. Anthropolog. Gesel.* 1898 April. *Beiträgezur alten Geschichte* II, 1902, σ. 344. Πρβλ. Hommel ἔνθ' ἀνωτ. σ. 783.

(2) Πρβλ. *Keilinschr. Biblioth.* II Hälfte σ. 131 καὶ Hagen, *Beitr. z. Assyriologie* II σ. 219.

(3) Κτησ. ἐν *Φωτ. Βιβλ.* 54 Η.

(4) Πρβλ. Ξενοφ. *Κύρ. παιδ.* VII, 2, 26.

(5) Lehmann, *Beitr. z. alt. gesch,* ἔνθ' ἀνωτ,

κράτους καὶ καταλιπὼν μέρος τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Τάβαλον ἀναγορευθέντα σατράπην, «ἀπήλαυνε αὐτὸς εἰς Ἀγβάτανα (=ἐς ἤθεα τὰ Περσέων» I, 157), Κροῖσόν τε ἅμα ἀγόμενος καὶ τοὺς Ἴωνας ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιησάμενος τὴν πρώτην εἶναι· ἥ τε γὰρ Βαβυλὼν οἱ ἦν ἐμπόδιος καὶ τὸ Βάκτριον ἔθνος καὶ Σάκαι τε καὶ Αἰγύπτιοι, ἐπ' οὓς ἐπεῖχέ τε στρατηλατέειν αὐτός, ἐπὶ δὲ Ἴωνας ἄλλον πέμπειν στρατηγόν» (1). Λοιπὸν οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Βάκτριοι, οἱ Σάκαι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἀπ' ἀνατολῶν καὶ μεσημβρίας ἵσταντο ἐν τοῖς ὅπλοις κεκηρυγμένοι αὐτοῦ πολέμιοι· κατ' αὐτῶν δ' ἔσπευδεν, ἵνα κρίνῃ τὸν ἀγῶνα διὰ τῆς κυρίας δυνάμεως αὐτοῦ. Ἡ πρὸς ἀνατολὰς στρατεία ἦτο ἀνάγκη ἐπιβεβλημένη καὶ οὐχὶ στρατεία κατακτητοῦ αὐθαίρετος. Ἡ Βαβυλὼν καὶ οἱ ἄλλοι εἰρημένοι λαοὶ ἦσαν αὐτῷ ἐμπόδιοι καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ πλέον ἐν τῇ Δύσει.

Ἡ κατάστασις μάλιστα πρὸς ἀνατολὰς φαίνεται, ὅτι ἦτο οὕτω σοβαρά, ὥστε, ὅτε κατὰ τὴν ἐκεῖσε πορείαν ἠγγέλθη ἐπικίνδυνός τις ἐπανάστασις τῶν Λυδῶν, ὁ Κῦρος δὲν ἐπανέστρεψεν εἰς Λυδίαν, ἀλλ' ἀπέστειλε τὸν Μαζάρην, ἵνα ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ τιμωρήσῃ τὰς παραλίους Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐνόχους γενομένας (2). Ὅτι ὅμως αὐτὸς οὕτως ἔσπευδε πρὸς δυσμάς, ἀποδεικνύει, ὅτι εἶχε σαφεῖς εἰδήσεις παρὰ τῶν ἀνατολικῶν στρατοπέδων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ εἰδήσεις αὗται ἀπὸ τῶν μακρὰν κειμένων ἀνατολικῶν ἐκείνων ὁρίων τοῦ κράτους αὐτοῦ ἀφίκοντο ἐντὸς τοῦ σχετικῶς βραχέος χρόνου (3), καθ' ὃν συνέβη καὶ ἔληξεν ἡ μετὰ τοῦ Κροίσου σύρραξις — αἱ εἰδήσεις αὗται πάντως ἠκολούθησαν ἀμέσως αὐτῷ ἐκστρατεύοντι ἐπὶ τὴν Λυδίαν — συνηγοροῦσιν ὑπὲρ ἐκείνου, ὅπερ ἀνωτέρω ἔθηκα, ὅτι δηλ. οἱ σύμμαχοι ἤρξαντο τῶν πολεμικῶν πράξεων κατὰ τοῦ

(1) Ἡρόδ. I, 153.
(2) Ἡρόδ. I, 154 - 157.
(3) Πιθανῶς ἐγένετο τοῦτο διὰ τοῦ «ἀγγαρηίου», ὅπερ ἦν περσικὸν εὕρημα (Ἡροδ. III, 126, VIII, 98. IX, 3. Ξενοφ. Κ. Π. 8,6,17. Π.Δ.'Εσθὴρ 8,10, καὶ 14), ἢ διὰ φρυκτωριῶν, ἃς ἐγίνωσκον ἤδη παλαιότερον οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι (Fries ἐν Lehmann's *Beitr. z. alt. Gesch.* III, 1903, σ.169), καὶ οἱ Ἕλληνες (Ὁμ. Ἰλ. Σ, 211, πρβλ. Αἰσχύλ. Ἀγαμ. 8, 30, 282 ἑπ.) ἀποδίδει δὲ καὶ τοῖς Πέρσαις ὁ Ἀριστοτέλης (ἔκδ. Bekker 1831 περὶ κόσμου, σελ. 398). Ἐγίνωσκον ὅμως καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν ἱστορικῶν χρόνων τοὺς πυρσοὺς (Ἡροδ. VII, 182, Θουκ. II, 94, III, 22, 80. Διοδ. 19, 57). Περὶ Ῥωμαίων ὅρα Lucil. 200. Suet. Aug. 49. Λεπτομερέστερον περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὅρα Fries ἔνθ' ἀνωτ. IV (1904) σ. 117 κ. ἑξ,

Κύρου συγχρόνως ἀπὸ δυσμῶν καὶ ἀνατολῶν. Ἡ ἔκτακτος στρατηγικὴ ὁρμὴ τοῦ Κύρου καὶ ἡ διπλῆ αὐτοῦ διὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ταχεῖα μετὰ στρατοῦ διέλασις ὑφ' οὓς ὅρους ἀναφέρει ἡ παράδοσις, προϋποθέτουσι τὴν σύγχρονον τῶν συμμάχων ἐπίθεσιν. Ἄλλως θὰ ἦτο ἀσύγγνωστον ἁμάρτημα αὐτῶν, ἂν μὴ ἔπραττον οὕτω, ἀλλὰ παρεῖχον καιρὸν τῷ Κύρῳ νὰ καταβάλῃ αὐτοὺς ἀκωλύτως τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον (1). Εἶνε δὲ δεδομένον ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, ὅτι ἦσαν σύμμαχοι.

Ἅμα λοιπὸν τῷ ἔαρι τοῦ 546 π. Χ. ἐπεξῆλθεν ὁ Κῦρος. Ἀκριβῶς δὲ περὶ τοῦτον τὸν χρόνον ὁρίζουσι τὰ χρονικὰ τοῦ Ναβοννήδου (2) στρατιωτικάς τινας κινήσεις, ἐπιχειρηθείσας κατὰ τῶν Βαβυλωνίων ὑπὸ τῶν Περσῶν ἐν Ἐλὰμ οὐχὶ βεβαίως πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κατὰ τῶν Λυδῶν ἐκστρατείας (3), ἀλλὰ κυρίως ἑτέρας τινὸς σχεδιαζομένης κατὰ τῶν πρὸς βορρᾶν τοῦ ηὐξημένου ἤδη Περσικοῦ κράτους λαῶν.

Τὴν σειρὰν ταύτην τῶν στρατειῶν τοῦ Κύρου ἐξάγομεν, ἂν παρακολουθήσωμεν τὴν παράδοσιν. Ὁ Ἡρόδοτος μετὰ τὴν ἀφήγησιν τῶν πράξεων τοῦ σατράπου Μαζάρου καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἁρπάγου κατὰ τῶν πολεμίων μικρασιατικῶν παραλίων ἐπιλαμβάνεται τῆς ἐκθέσεως τῶν κατὰ τὸν Κῦρον ἐν τῇ ἐνδοτέρῳ Ἀσίᾳ λέγων (I. 177) «Τὰ μέν νυν κάτω τῆς Ἀσίης Ἅρπαγος ἀνάστατα ἐποίεε, τὰ δὲ ἄνω αὐτῆς αὐτὸς Κῦρος πᾶν ἔθνος καταστρεφόμενος καὶ οὐδὲν παριείς. Τὰ μέν νυν αὐτῶν πλέω παρήσομεν, τὰ δέ οἱ παρέσχε πόνον τε πλεῖστον καὶ ἀξιαπηγητότατά ἐστι, τούτων ἐπιμνήσομαι. Κῦρος ἐπεί τε τὰ πάντα τῆς Ἠπείρου ὑποχείρια ἐποιήσατο, Ἀσσυρίοισι ἐπετίθετο». Τῷ Ἡροδότῳ δὲ συμφωνεῖ καὶ ὁ λίαν ἀξιόπιστος Βηρωσσὸς (4) λέγων· «Οὔσης δὲ τῆς βασιλείας αὐτοῦ (τοῦ Ναβοννήδου) ἐν τῷ ἑπτακαιδεκάτῳ ἔτει, προεξεληλυθὼς Κῦρος ἐκ τῆς Περσίδος μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ καταστρεψάμενος τὴν λοιπὴν Ἀσίαν πᾶσαν, ὥρμησεν ἐπὶ τῆς Βαβυλῶνος».

(1) Ὁ Dunker *Geschichte des Alterthums* IV, 1877, σ. 349 καὶ ἐπ. συλλογίζεται παρόμοια, ἀλλ' ἐξ ἄλλης ἀφορμῆς, καὶ καταλήγει (σ. 350) λέγων· «Zweifelhaft bleibt, ob vor, während oder unmittelbar nach dem lydischen Kriege Babylonien und Persien einander bereits mit den Waffen begegnet sind».

(2) *Keilinschr. Bibl.* III, σ. 133, στήλῃ II, στίχ. 22.

(3) Meyer ἔνθ' ἀνωτ. I, 605.

(4) Müller, *Fragm. hist. graecorum* II, 508, fr. 13.

Εἴπομεν ἤδη, ὅτι οἱ Βαβυλώνιοι ἤρξαντο τοῦ κατὰ τοῦ Κύρου πολέμου συγχρόνως τῷ Κροίσῳ, ἤτοι τῷ 547, καὶ ἐμνημονεύσαμεν τῶν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 546 στρατιωτικῶν ἐν Ἐλὰμ ἐπιχειρήσεων τῶν Περσῶν κατὰ τῶν Βαβυλωνίων. Ὁ Ναβόννηδος, ὅστις ἀναφέρει αὐτὰς ἐν τοῖς χρονικοῖς αὐτοῦ, δὲν λέγει ἂν ἀντεπεξῆλθε καὶ αὐτὸς ἀναλόγως· ἡ σιωπὴ δὲ αὕτη, ἥτις εἶνε κατὰ τῆς στρατιωτικῆς καὶ βασιλικῆς τιμῆς αὐτοῦ τοῦ Ναβοννήδου καὶ θὰ παρεκάμπτετο βεβαίως ὑπὸ τῶν ὑπερβαλλόντως κομπορρημόνων βασιλικῶν χρονογράφων τῶν χρόνων ἐκείνων, ἂν τὰ πράγματα εἶχον ἄλλως, ἡ σιωπὴ αὕτη ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι, εὐθὺς ὡς ἀνηγγέλθη ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Κροίσου, ἡ κατάλυσις τοῦ Λυδικοῦ κράτους καὶ ἡ ὁρμητικὴ ἐπαναστροφὴ τοῦ Κύρου μετὰ τοῦ νικηφόρου στρατοῦ, ἀνεκόπη τὸ θάρρος τῶν Βαβυλωνίων καὶ ἐχωλεύθη ἡ παρ' αὐτῶν διεξαγωγὴ τοῦ πολέμου, ὥστε ὁ Κῦρος ἔκρινε καλὸν νὰ ἀναβάλῃ τὴν ὁριστικὴν μετ' αὐτῶν σύγκρουσιν, ἐπιδιδόμενος ἐν τῷ μεταξὺ εἰς ἄλλας ἐπιχειρήσεις. Ὅτι τοῦτο εἶνε ἀληθές, φαίνεται καὶ ἐκ τῆς καθ' ὅλου παραδόσεως, ἥτις δὲν μαρτυρεῖ ἐξακολούθησίν τινα τοῦ μεταξὺ Περσῶν καὶ Βαβυλωνίων πολέμου μέχρι τοῦ ἔτους 539, ὅτε τῇ 10 Ὀκτωβρίου καταλαμβάνεται ἡ Βαβυλὼν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Κύρου Οὐγβαροῦ (Γωβρύου), ἐν ᾧ αὐτὸς ὁ Κῦρος εἰσέρχεται εἰς αὐτὴν τῇ 23 τοῦ αὐτοῦ μηνός (1).

Ὁ Ἡρόδοτος περιγράφων μετὰ πολλῶν μύθων συνυφασμένην τὴν κατάληψιν ταύτην τῆς Βαβυλῶνος καὶ τὴν ἑκουσίαν ὑποταγὴν τῶν ἀραβικῶν φύλων (2), μεθ' ἣν τὰ ὅρια τοῦ κράτους τοῦ Κύρου κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐξετάθησαν μέχρι τοῦ Ἀρσινοϊτικοῦ ἰσθμοῦ, ἐπάγεται (I, 201)· «Ὡς δὲ τῷ Κύρῳ καὶ τοῦτο τὸ ἔθνος κατέργαστο, ἐπεθύμησε Μασσαγέτας ὑπ' ἑωυτῷ ποιήσασθαι» (πρβλ. 204· «τούτου οὖν τοῦ πεδίου τοῦ μεγάλου οὐκ ἐλαχίστην μοῖραν μετέχουσι οἱ Μασσαγέται, ἐπ' οὓς ὁ Κῦρος ἔσχε προθυμίην στρατεύσασθαι»).

(1) Ed. Meyer, *Forschungen zur alten Gesch.* II, 1899, σ. 470. Πρβλ. ὅμως Lehmann ἔνθ' ἀνωτ. σ. 342.

(2) Ἡροδ. III, 88. Πρβλ. τὸν ἀσσυριακὸν κύλινδρον παρὰ Hagen ἔνθ' ἀνωτ. σ. 209· «οἱ κατοικοῦντες ἐντὸς σκηνῶν βασιλεῖς τῶν δυτικῶν χωρῶν ἐκόμισαν τὸν βαρὺν αὐτῶν φόρον καὶ ἠσπάσαντο ἐν Βάβελ (Βαβυλῶνι) τοὺς πόδας μου». Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον πιθανῶς παρεδόθησαν ἑκουσίως καὶ οἱ Φοίνικες. Ἡροδ. III, 19· ὅρα καὶ ἀνωτέρω σελ. 166, σημ. 2.

Ἡ καθυπόταξις τῆς κυρίως τότε λεγομένης Ἀσίας εἶχεν ἀποτελεσθῆ διὰ τῶν μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου πολέμων τοῦ Κύρου, ἡ δὲ ἐπὶ τοὺς Μασσαγέτας στρατεία δὲν ἦτο πολιτικὴ καὶ πολεμικὴ ἀνάγκη πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ κράτους — οἱ Μασσαγέται δὲν ἦσαν τῷ Κύρῳ «ἐμπόδιοι», ἵνα καθ' Ἡρόδοτον εἴπω —, ἀλλ' ἔργον τάσεων καὶ ὀρέξεων κατακτητικῶν («ἐπεθύμησε, ἔσχε προθυμίην στρατεύσασθαι»). Πιθανώτατα δ' ἐπεχείρησε τὴν στρατείαν ταύτην ὁ Κῦρος πρὸς συμπλήρωσιν τῆς κατακτήσεως τοῦ «Κόσμου», περὶ οὗ βεβαίως δὲν εἶχον ὀρθὴν γνώμην οἱ τότε ἄνθρωποι ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν γεωγραφικῶν πραγμάτων καὶ τοῦ ἀληθοῦς σχήματος τῆς γῆς (1). Ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἐγένετο τῷ 530 καὶ ἐπήνεγκε τὸν θάνατον τοῦ Κύρου (2), συμβάντα «οὐχὶ πρὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 528 π. Χ.» (3).

Τί ἔπραξεν ὁ Κῦρος ἐν τῷ χρόνῳ μεταξὺ τῆς ἁλώσεως τῆς Βαβυλῶνος (539) καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπὶ τοὺς Μασσαγέτας ἐκστρατείας (530), ἀγνοοῦμεν. Ὁ Ed. Meyer (4) ὑποθέτει, ὅτι ὁ Κῦρος ὑπέταξεν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἅπαν τὸ Ἰρὰν μέχρι τῶν ὁρίων τῶν ἰνδικῶν φύλων καὶ ἴσως καὶ πέραν αὐτῶν. Νομίζω ὅμως, ὅτι τὸ «οὐδαμά κω ἠτρεμήσαμεν» τοῦ Ξέρξου (5) εἶνε ἁπλοῦν ῥητορικὸν σχῆμα καὶ ὅτι ὁ Κῦρος, κύριος ἤδη ὢν μεγάλου καὶ ἀρτιπαγοῦς κράτους, κατηνάλωσε τὰ ἔτη ταῦτα πολλῷ μᾶλλον ἐν ἔργοις εἰρηνικοῖς πρὸς διευθέτησιν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων αὐτοῦ. Διότι μόνον μετὰ τοιαύτην πολιτικὴν ἦτο δυνατὸν νὰ δοθῇ αὐτῷ ὑπὸ τῶν λαῶν αὐτοῦ ἡ ἐπωνυμία «πατήρ, ὅτι ἤπιός τε καὶ ἀγαθά σφι τὰ πάντα ἐμηχανήσατο». (6) Ὁπωσδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, οὔτε ἡ παράδοσις μαρτυρεῖ οὔτε ἡ κριτικὴ ἱστορία ἀποδεικνύει γενομένην ἐν

(1) *Die Keilinschriften und das alte Testament* von Schrader-Zimmern-Winckler, σ. 115.

(2) Ἰωσήπου Ἰουδ. Ἀρχαιολ. XI, 2, Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Μασσαγέται.

(3) Ed. Meyer, *Forschungen* II, σ. 472· πρβ. J. Prasek, ἐν *Beitr. z. alt. Gesch.* I, 1901, σ. 35. Ὁ Βηρωσσὸς (Χρονικ. Εὐσεβ. ἐκδ. Schöne I, σ. 29) λέγει περὶ τούτου· «Et regnabat Babelone Cyrus annis IX. Deinde in campo Daas (in planitie Daharum) alio certamine inito periit». Οἱ Δάαι οὗτοι συμπίπτουσιν ἴσως ἐν μέρει ἢ καθ' ὅλου τοῖς Μασσαγέταις, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ διαφορά τις οὐσιώδης μεταξὺ Ἡροδότου καὶ Βηρωσσοῦ περὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ λαοῦ, ἐν ᾧ ἀπέθανεν ὁ Κῦρος.

(4) *Gesch d. Alt. II*, 1893, § 505.

(5) Ἡροδ. 7, 81.

(6) Ἡροδ. III, 89 καὶ 160. Ξενοφ. Κύρ. παιδ. 8, 1, 44· 2, 9.

τοῖς ἔτεσι τούτοις στρατείαν τινὰ πρὸς βορρᾶν τῆς Μηδίας, ὅπερ διαφέρει ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι τὰ μάλιστα.

Παρακολουθήσαντες μέχρι τοῦδε τὴν ἱστορίαν τοῦ Κύρου, παρελίπομεν νὰ διασαφήσωμεν ἓν μάλιστα σημεῖον αὐτῆς, τουτέστι τὴν καθυπόταξιν τῶν ἐθνῶν, καθ' ὧν ἐστράφη οὗτος μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Λυδίας (547) καὶ πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Βαβυλῶνος (539)· Εἴδομεν, ὅτι ὁ Κῦρος κατέλιπε ταχέως τὴν Λυδίαν· «ἥ τε γὰρ Βαβυλών οἱ ἦν ἐμπόδιος καὶ τὸ Βάκτριον ἔθνος καὶ Σάκαι τε καὶ Αἰγύπτιοι, ἐπ' οὓς ἐπεῖχε στρατηλατέειν αὐτός»· (1) Εἴδομεν προσέτι, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος, ἀφ' οὗ ἐξ ἐθνικοῦ ἐνδιαφέροντος ἀφηγήθη λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὸν Μαζάρην καὶ τὸν Ἅρπαγον ἐν τῇ ἀνατολικωτάτῃ, τῇ κατὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἑλληνικῇ Ἀσίᾳ, ἐπανέρχεται (Ι, 177) πρὸς τὸν Κῦρον διὰ τῶν περιληπτικῶν λόγων «τὰ μέν νυν κάτω τῆς Ἀσίης Ἅρπαγος ἀνάστατα ἐποίεε, τὰ δὲ ἄνω αὐτῆς αὐτὸς Κῦρος, πᾶν ἔθνος καταστρεφόμενος καὶ οὐδὲν παριείς». Ὁ Ἡρόδοτος λέγει εἶτα ῥητῶς, ὅτι δὲν ἔκρινεν ἀξιαφηγήτους τὰς λεπτομερείας τῆς καθυποτάξεως τούτων τῶν ἐθνῶν καὶ διὰ τῆς φράσεως «Κῦρος ἐπεί τε τὰ πάντα τῆς ἠπείρου ὑποχείρια ἐποιήσατο, Ἀσσυρίοισι ἐπετίθετο» ἐπιλαμβάνεται ἀμέσως τῆς ἀφηγήσεως τοῦ κατὰ τῆς Βαβυλῶνος πολέμου, τάσσων αὐτὸν ἐν τῇ αὐτῇ χρονικῇ ἀκολουθίᾳ, ἐν ᾗ καὶ ὁ Βηρωσσός, ὅστις λέγει· (2) «καταστρεψάμενος (Κῦρος) τὴν λοιπὴν Ἀσίαν πᾶσαν ὥρμησεν ἐπὶ τῆς Βαβυλῶνος».

Ἵνα ἐξακριβώσωμεν νῦν, τίνα ἔθνη καθυπέταξεν αὐτὸς ὁ Κῦρος ἐν τῷ μεταξὺ τῆς Λυδικῆς καὶ τῆς Βαβυλωνιακῆς ἐκστρατείας χρόνῳ (546-530), πρέπει νὰ ἐξαιρέσωμεν πρῶτον τὰς χώρας καὶ τοὺς λαοὺς τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, οἵτινες ἐγένοντο ὑποχείριοι τοῦ Κύρου ἅμα τῇ πτώσει τῆς Βαβυλῶνος, εἶτα δὲ τοὺς Αἰγυπτίους, ὑποταχθέντας ὑπὸ Καμβύσου τοῦ διαδόχου τοῦ Κύρου. Οὕτως ὑπολείπονται ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (Ι, 153) μνημονευομένων ἐθνῶν οἱ Βάκτριοι και οἱ Σάκαι. Ἀλλὰ μόνα τὰ δύο ταῦτα ἔθνη ἐ[...]οεῖ οὗτος ἐν τῇ λαμπρῶς ἠχούσῃ φράσει «πᾶν ἔθνος καταστρεφό[μεν]ος καὶ οὐδὲν παριείς» ; Δὲν πείθομαι ἐγὼ τοὐλάχιστον. Ὁ Ἑλ-

1) Ἡροδ. Ι 153.
2) Müller, *Fragm. hist. graecor.*, II, σ. 508, frg. 13.

λην ἱστορικός, ὡς εἶπον, δὲν ἔκρινεν ἀξιαφηγήτους τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας τῶν πολυωνύμων βαρβάρων ἐθνῶν τῆς 'Ασίας, ἀλλ' ἐμνημόνευσεν ἁπλῶς καὶ μόνων τῶν ὀνομάτων τῶν Βακτρίων, τῶν Σακῶν καὶ τῶν Βαβυλωνίων, ἀρκεσθεὶς διὰ τὰ κατὰ τὴν μεσογαίαν 'Ασίαν («ἤπειρον», «τὰ ἄνω αὐτῆς [τῆς 'Ασίης]») ἐν τῷ «πᾶν ἔθνος καταστρεφόμενος καὶ οὐδὲν παριείς».

'Αλλ' ἀφ' οὗ ἐν τῷ «πᾶν ἔθνος κ. κ. οὐδὲν π.» δὲν εἶνε εὔλογον νὰ νοηθῶσι μόνοι οἱ Σάκαι καὶ οἱ Βάκτριοι, ἐρωτᾶται ἤδη, τίνα δύνανται νὰ εἶνε τὰ ἐνταῦθα συνυπονοούμενα ἔθνη τῆς μεσογαίας ἠπείρου ἤτοι τῆς ἄνω 'Ασίας. 'Η Καππαδοκία καὶ ἡ 'Αρμενία εἶχον καταστῆ ὑποχείριοι πρὸ τῆς Λυδικῆς στρατείας. Τὰ κατὰ τὴν Κιλικίαν καὶ τὰς λοιπὰς παρὰ τὴν θάλασσαν κειμένας χώρας εἶνε παραδεδομένα ἡμῖν οὐχὶ ἀσφαλῶς (1).

'Αλλ' αὗται παράλιοι οὖσαι δὲν εἶνε χῶραι τῆς «ἠπείρου», τῆς ἄνω 'Ασίας, ἃς κατὰ τὸν 'Ηρόδοτον εἶχεν ὑποτάξει ὁ Κῦρος, πρὶν ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Βαβυλῶνος. "Οτι δὲ διὰ τῶν ἐκφράσεων «τὰ ἄνω αὐτῆς (τῆς 'Ασίης)» καὶ «ἤπειρος» λέγει ὁ 'Ηρόδοτος τὰς μακρὰν τῆς θαλάσσης κειμένας καθαρῶς μεσογαίας χώρας, φαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ἀντιπαραθέτει αὐταῖς τὸ Βαβυλωνιακὸν εἴτε 'Ασσυ-

(1) 'Ο Ξενοφῶν ἐν Κύρ. παιδ. 8, 6, 8 λέγει· «Κιλικίας δὲ καὶ Κύπρου καὶ Παφλαγόνων οὐκ ἔπεμψε σατράπας, ὅτι ἑκόντες ἐδόκουν συστρατεύεσθαι ἐπὶ Βαβυλῶνα». Πρβλ. 8, 4, 2. Πιθανῶς εἶνε ἀκριβὴς ἡ μαρτυρία αὕτη, ἀφ' οὗ ἐγένετο ἤδη γνωστὸν (ὅρα Lehmann ἐν *Beitr. z. alt. Gesch.* II, σ. 341 κ. ἑ.), ὅτι ὁ Ξενοφῶν περιέσωσεν ἐν τῇ «ἱστορικῇ αὐτοῦ μυθιστορίᾳ» περὶ τοῦ Κύρου ἱκανὰς πλήρεις κύρους εἰδήσεις ληφθείσας ἐκ πηγῆς ἀσφαλοῦς, παλαιοτέρας τοῦ 'Ηροδότου καὶ πιθανῶς ἀγνώστου αὐτῷ, ἀλλὰ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ τοῦτο ἀσφαλῶς περὶ τῆς προκειμένης μαρτυρίας, γνωστοῦ ἐπίσης ὄντος, ὅτι τὰ πλεῖστα μέρη τῆς Κύρου παιδείας εἶνε καθαρὰ μυθοπλαστία. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀπέφυγον νὰ στηριχθῶ ἀνεπιφυλάκτως ἐπὶ μεμονωμένων τῶν μαρτυριῶν τούτου τε καὶ ἄλλων ἐστερημένων πρωτοτυπίας ἢ ἀκρίτως συρραψάντων διαφόρους εἰδήσεις ἱστορικῶν, οἷος ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ "Εφορος (παρὰ Διοδώρῳ), ὁ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνός, ὁ Trogus Pompejus (παρὰ 'Ιουστίνῳ) καὶ μάλιστα ὁ Κτησίας, οὗτινος ἡ τελεία ἀναξιοπιστία ἀπεδείχθη ἤδη ὑπὸ τοῦ A. Bauer ἐν τῇ διατριβῇ *Ueber die Kyrossage* ἐν *Sitzungsber. der Wiener Akad. Phil. Clas.* C (1882) σελ. 518 κ. ἑπ. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ *Forschungen zur Griech. Geschichte*, 1899 σελ. 257 - 259 καὶ C. Tiele, *Babylonisch-Assyrische Gesch.* I, σελ. 7-9 καὶ Prasek, *Forschungen z. alten Geschichte des Altert* I, σ. 3-4 καὶ E. Meyer, *Gesch. des Altert.* I. σ. 604-5.

ριακὸν κράτος(1), ὅπερ καίπερ ὂν κυρίως ἠπειρωτικὸν κράτος, κατεῖχεν ὅμως ἱκανὴν παράλιον χώραν. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἡρόδοτος: μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ἠπείρου ἐβάδισεν ὁ Κῦρος κατὰ τῶν Ἀσσυρίων.

Ἡ Καραμανία εἶχε περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν Περσῶν ἀπὸ τοῦ πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Βαβυλῶνος χρόνου· διότι ἄλλως δὲν θὰ ἔστελλεν ἐκεῖσε ὁ Κῦρος πρὸς φυλακὴν τὸν Ναβόννηδον, αἰχμάλωτον ληφθέντα (2). Ἡ πρόσκτησις ὅμως τῆς χώρας ταύτης ἐγένετο ἴσως ἐν χρόνῳ πολλῷ παλαιοτέρῳ καὶ δὴ πρὸ τῆς καθυποτάξεως τῆς Μηδίας· διότι ἡ Καραμανία εἶνε χώρα κειμένη ἐγγύτατα αὐτῷ τῷ πρώτῳ πυρῆνι καὶ τῇ καρδίᾳ τοῦ περσικοῦ κράτους.

Ἀλλ' ἵνα μὴ μάτην πλανώμεθα ἐξετάζοντες, ὁ Ἡρόδοτος αὐτός, μνημονεύων τῶν Σακῶν καὶ τῶν Βακτρίων, δεικνύει, κατὰ τίνα διεύθυνσιν πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν «ἤπειρον», «τὰ ἄνω τῆς Ἀσίης». Καὶ δὴ νομίζω, ὅτι ὁ Κῦρος, πρὶν καθυποτάξῃ τοὺς δύο τούτους λαούς, ἔπρεπε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς βορείως παρὰ τὴν Μηδίαν οἰκοῦντας Καδουσίους καὶ Ὑρκανίους μέχρι τῆς Κασπίας εἴτε Ὑρκανίας θαλάσσης, εἶτα δὲ καὶ τοὺς Πάρθους. Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας ἐπορεύθη ἐξ Ἐκβατάνων κατὰ τῶν Ὑρκανίων πρώτων, ἀψάμενος ἐπίσης μόνον μικρὸν τῆς Παρθυαίας, εἶτα δὲ κατ' αὐτῆς ταύτης ἰδίᾳ (3). Οὕτως ἄγει ἡ ὁδὸς διὰ τῶν Κασπίων πυλῶν, «αἵ τ' εἰσὶ βαθυνομένας ὑπὸ πέτρας κληῖδες γαίης Ἀσιήτιδος, ᾗχι κέλευθος ἐκτέταται βορέηνδε καὶ ἐς νότον ἐρχομένοισιν, ἡ μὲν ἐς Ὑρκανίους, ἡ δ' οὔρεα Περσίδος αἴης. Ἀλλ' ἤτοι πυλέων μὲν ὑπαὶ πόδα Κασπιάων Πάρθοι ναιετάουσιν ἀρήιοι, ἀγκυλότοξοι, παντοίου πολέμοιο δαήμονες» (4). Ταύτην τὴν ὁδὸν λοιπὸν ἔδει νὰ πορευθῇ καὶ ὁ Κῦρος, καὶ πορευόμενος ἔδει νὰ προσβάλῃ τοὺς Ὑρκανίους. Πᾶσα περαιτέρω πορεία, θὰ ἦτο ἐπικίνδυνος ἄνευ βεβαίας κατοχῆς τῶν Κασπίων πυλῶν.

Τὸ πόρισμα ὅμως τοῦτο καθιστῶσιν ἔτι πιθανώτερον καὶ τὰ ἑπόμενα. Εἴδομεν ἤδη, ὅτι ἡ Ὑρκανία κατείχετο τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Μή-

(1) Περὶ τῆς συγχύσεως τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων ὅρα Lehmann ἔνθ' ἀνωτ. I, σελ. 271, σημ. 3 καὶ II σελ. 341 κ. ἑξ.
(2) Ἰωσήπ. κατὰ Ἀπίων I, 20 (151).
(3) Ἀρριαν. Ἀναβ. 3, 23 κ. ἑξ.
(4) Διονυσ. Περιηγητ. στ. 1034-40.

δων, εἶτα δὲ ὑπὸ τῶν Περσῶν, ὡς λέγει ῥητῶς ὁ Στράβων (1). Ὅτι δὲ πρῶτος πέρσης κατακτητὴς αὐτῆς ἐγένετο ὁ Κῦρος, μαρτυρεῖ ἡ παράδοσις καὶ ῥητῶς (2), ἀλλὰ καὶ ἐμμέσως· εἶνε δηλ. γνωστόν, ὅτι τὸ μέγα πρόβλημα, ὅπερ διὰ βίου ἀπησχόλησε τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Κύρου Καμβύσην γενόμενον ἀνεξάρτητον βασιλέα, ἦτο ἡ κατάκτησις τῆς Αἰγύπτου· οὐδ' ὑπαινιγμὸς δὲ διεσώθη ἡμῖν περὶ στρατείας τινὸς αὐτοῦ πρὸς Β εἴτε ΒΑ τοῦ κράτους. Ὁ Γαυμάτας δὲ πάλιν δὲν ἔσχεν οὔτε χρόνον οὔτε καιρὸν πρὸς κατακτητικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἀρχομένης δ' ὅμως τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου εὑρίσκομεν τὴν Ὑρκανίαν οὖσαν περσικήν. Καὶ δὲν μνημονεύεται μὲν αὕτη ὀνομαστὶ μεταξὺ τῶν 23 χωρῶν τοῦ μεγάλου περσικοῦ Κράτους (3), ἀλλ' ὅμως πρέπει νὰ ὑπονοήσωμεν αὐτὴν ἐν τῇ Παρθυαίᾳ, μεθ' ἧς ἀπετέλει τότε—ὡς καὶ ὕστερον ὅτε ἦλθεν ἐνταῦθα ὁ Ἀλέξανδρος (4)—μίαν σατραπείαν ὑπὸ τὸν πατέρα τοῦ Δαρείου Ὑστάσπην (5). Οὕτω δε μόνον δύναται νὰ νοηθῇ, διατί ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Behistun (§ 35-37) παραδίδει ῥητῶς, ὅτι οἱ Ὑρκάνιοι διετέλουν ἐν ἐπαναστάσει κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ὅτι μετά τινα ἧτταν, ἣν ἐπήνεγκον ἀρχομένου τοῦ Μαΐου 518 τῷ περσικῷ στρατῷ παρὰ τὸ Βισπαράτις ἢ Βισπαουζάτις τῆς Παρθυαίας, ὁ Δαρεῖος πέμψας τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἐπικουρίας ἐπανεκτήσατο αὐτοὺς νικήσας παρὰ τὰ Πατιγράβανα τῆς Παρθυαίας μεσοῦντος τοῦ Ἰουλίου 518 π. Χ. (6). Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἡ Ὑρκανία κατὰ τὴν ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ Δαρείου εὕρηται οὖσα περσική, ἀλλὰ δὲν ὑπετάχθη τὸ πρῶτον οὔτε

(1) Ὅρα ἀνωτέρω σελ. 163.

(2) Ξενοφ. Κύρ. παιδ. 4, 2, 1 κ. ἑπ. Νικολ. Δαμασκ. ἐκδ. Dindorf σ. 63, 11 κ. ἑπ. Κτησ. ἐν Φωτ. Βιβλιοθ. 109R. Justin. 1, 6, 16. Τὸν χρόνον, ἐν ᾧ κατὰ τὰς μαρτυρίας ταύτας ἐγένετο ἡ κατάκτησις τῆς Ὑρκανίας ὑπὸ τοῦ Κύρου, δὲν δέχομαι ὡς ὀρθῶς ὡρισμένον, δι' οὓς λόγους λέγω κατωτέρω σελ. 182.

(3) Ὅρα ἐπιγραφὴν τοῦ Rehistun παρὰ τῷ ***Weissbach und Bang*** ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 15, § 11.

(4) Ἀρριαν. Ἀνάβ. 3, 23, 4· 3, 8, 4. Καὶ τὸ Παρθικὸν δὲ κράτος τῶν Ἀρσακιδῶν, καίπερ ὂν γνωστὸν ὡς παρθικόν, εἶχεν ὅμως ὡς πρῶτον καὶ κύριον πυρῆνα οὐχὶ μόνον τὴν κυρίως Παρθίαν ἀλλὰ καὶ τὴν Ὑρκανίαν καὶ τὴν Χοαρηνήν, ἐν αἷς μάλιστα χώραις ἐκόπτοντο καὶ νομίσματα τῶν παλαιοτάτων τοῦ κράτους τῶν Ἀρσακιδῶν. Ὅρα W. Wroth. ***B. M. Cat. of the coins of Parthia*** 1903 σελ. LXXX.

(5) Ἐπιγραφὴ τοῦ Behistun § 35.

(6) Πρβλ. Nöldeke, ***Aufsätze zur persischen Geschichte*** σελ. 23 καὶ 3 Prasek ἐν Lehmanns ***Beitr. z. alt. Gesch.*** 1, σελ. 36-7 καὶ 46.

ὑπὸ τούτου οὔτε ὑπὸ τοῦ Γαυμάτα οὔτε ὑπὸ τοῦ Καμβύσου, πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὑπετάχθη ὑπὸ τοῦ Κύρου, τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ μεγάλου περσικοῦ κράτους.

Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι πάντα τὰ φῦλα τὰ δυτικῶς καὶ βορείως τῆς Μηδίας ἀσυντάκτως οἰκοῦντα, διετέλουν ἐν ταραχῇ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐπὶ τοὺς Λυδοὺς στρατείας τοῦ Κύρου, ἐποιοῦντο ἐπιδρομὰς εἰς τὰς περσικὰς χώρας, ἐλεηλάτουν καὶ ἠλάττουν τὸ κῦρος τῆς περσικῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας συμπράττοντα μετὰ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν τριπλῆς ὁμαιχμίας καὶ γινόμενα «ἐμπόδια» τῷ Κύρῳ, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος. Ὁ Κῦρος ὅμως ἐπιστρέφει ἐκ Λυδίας ταχὺς (546), καταλαμβάνει προσβαλὼν αὐτὰ καὶ ἱδρύει παρὰ τοῖς Καδουσίοις τὴν Κυρόπολιν. Περὶ ταύτης ὁ Dunker (1) λέγει, ὅτι ὁ Κῦρος ἐποίησεν αὐτὴν φρούριον, ἵνα κρατῇ τοὺς Καδουσίους ἢ τοὺς γείτονας αὐτῶν (τοὺς Ὑρκανίους) ὑποχειρίους. Νομίζω ὅμως, ὅτι ὁ προορισμὸς τοῦ ἐρύματος τούτου δὲν ἦτο τόσον εὐρύς, ὡς οὐδ' ἡ δύναμις αὐτοῦ ἦτο τόσον μεγάλη. Κατὰ τῶν Ὑρκανίων μετεχειρίσθη ὁ Κῦρος ἕτερον τρόπον· ὡς ἵδρυσεν ἑαυτῷ ἕρεισμα κατὰ πάσης τυχὸν ἐπαναστάσεως τῶν Καδουσίων διὰ τῆς κτίσεως τῆς Κυροπόλεως ἐν τῷ μέσῳ τῆς χώρας αὐτῶν, — πόθεν ἐλήφθησαν οἱ ἄποικοι, ἄγνωστον —, οὕτως ἐξησθένησε τοὺς Ὑρκανίους διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως μέρους τινὸς αὐτῶν ἀπὸ τῆς πατρίδος. Τούτους δὲ ἤγαγεν εἰς Λυδίαν ἱδρύσας οὕτω τὴν ἀποικίαν τοῦ ἐντεῦθεν κληθέντος Ὑρκανίου πεδίου· τοῦτο δὲ τὸ γεγονὸς αἰνίττεται ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος (629) «εἶτα τὸ Ὑρκάνιον πεδίον, Περσῶν ἐπονομασάντων καὶ ἐποίκους ἀγαγόντων ἐκεῖθεν».

Ἡ θεμελίωσις τῆς ἀποικίας ταύτης οὐχὶ μακρὰν τῶν Σάρδεων ἐν μέσῃ τῇ Λυδίᾳ ἀπέβλεπε καὶ εἰς ἕτερον σκοπόν, νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἕρεισμα τῆς περσικῆς ἀρχῆς κατὰ πάσης τυχὸν ἀποστάσεως τοῦ λυδικοῦ λαοῦ. Οἱ ἄποικοι οὗτοι, ἐγκαθιστάμενοι ἐν χώρᾳ δαψιλῶς πλουτισθείσῃ ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ πιθανῶς ἀποτελούσῃ πρότερον τὰ βασιλικὰ κτήματα τοῦ Κροίσου, περιελθόντα ἤδη εἰς τὴν κατοχὴν αὐτοῦ τοῦ Κύρου (2), καὶ διοικούμενοι ἠπίως ἠδύνατό τις νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι

(1) Ἔνθ' ἀνωτ. IV, σ. 296.

(2) Ὅτι τὰ βασιλικὰ κτήματα περιήρχοντο τῷ νικητῇ βασιλεῖ ὡς βασιλικὰ πάλιν κτήματα, ὅρα Στράβ. 589· «ὄρη . . . τῇ Ζελείᾳ προσεχῆ, ἐν οἷς βασιλικὴ θήρα κατε-

θὰ ἐλησμόνουν τὴν ἧτταν καὶ ὑπεροχίαν αὐτῶν, θὰ ἐμετρίαζον τὸ μῖσος αὐτῶν κατὰ τῶν δορικτητόρων καὶ θὰ μετεβάλλοντο εἰς ἀληθὲς ἔρεισμα τῆς περσικῆς ἀρχῆς ἐπὶ τοῦ δυσηνίου λαοῦ τῶν Λυδῶν.

Τοῦτο ἦτο ἀναγκαῖον οὐχὶ μόνον ἕνεκα τῆς φήμης τῶν Λυδῶν — «ἦν δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἔθνος οὐδὲν ἐν τῇ Ἀσίῃ οὔτε ἀνδρηιώτερον οὔτε ἀλκιμώτερον τοῦ Λυδίου» (1) —, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς τελευταίας αὐτῶν διαγωγῆς κατὰ τῶν Περσῶν. Διότι μόλις εἶχε καταλίπει ὁ Κῦρος τὴν Λυδίαν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 546 πορευόμενος πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τῶν λαῶν τῆς «ἠπείρου» καὶ ἐπανέστησαν οἱ Λυδοί, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω (2). Κατὰ τῶν ἀποστάντων ἠδύνατο βεβαίως ὁ Κῦρος νὰ μεταχειρισθῇ τὸν συνήθη τοῖς ἀσιάταις ἡγεμόσι καὶ ἀποτελεσματικὸν τρόπον ταπεινώσεως, τὸν διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως δηλ. τοῦ ἀρίστου μέρους τῶν κατοίκων· τοιαύτην δέ τινα σκέψιν ὑποβάλλει ὁ Ἡρόδοτος (3) τῷ Κροίσῳ λέγοντι· «φροντίζω μὴ ἄριστον ᾖ ἐξανδραποδίσασθαι σφέας (Λυδούς)» (4). Καὶ ἐπαναλαμβάνει μὲν ὁ Ἱστορικὸς κατωτέρω τὴν αὐτὴν ἔννοιαν διὰ τοῦ «ἀνδραποδισθέντας πρηθῆναι», ἀλλ' εἶνε συμφωνότερον τῇ πολιτικῇ τέχνῃ τοῦ Κύρου να πι-

σκεύαστο τοῖς Λυδοῖς καὶ Πέρσαις ὕστερον». Πρβλ. *Revue de Philologie* 1901, σ. 38-9. (Houssoullier). Οἱ Λυδοὶ κάτοικοι περιωρίσθησαν εἰς ὡρισμένα σημεῖα τῶν εὐφόρων τοῦ Ἕρμου πεδίων καὶ διεκρίνοντο φαίνεται πάντοτε ὡς γνήσιοι ἀρχαῖοι κάτοικοι, ὡς Λυδοὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀλλοδαποὺς ἀποίκους. Τοῦτο δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐξ ἐπιγραφῶν νομισματικῶν ὡς ἡ ΛΥΔΩΝ ΜΟΣΤΗΝΩΝ. Πρβλ. Head *B. M. Cat. Lydia* LXXV καὶ 161 E. Babelon, *Collec. Waddington*, 5101, 5106, 7057.

(1) Ἡροδ. I, 79.

(2) Σελ. 171. Ἡροδ. I, 154.

(3) I, 155.

(4) Τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἐξανδραποδίσασθαι» ἐκφράζει ὁ συγγραφεὺς περαιτέρω (155) διὰ τῶν λέξεων «ἀναστάτους ποιήσῃ». Πῶς πρέπει νὰ ὑπολάβωμεν τὰς ἐκφράσεις ταύτας, φαίνεται τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ ὅτι μεταχειρίζεται τὸ «ἀναστάτους ποιεῖν» περὶ τῶν κατοίκων τῶν παραλίων Ἑλληνικῶν πόλεων (I, 177), ἀποβλέπων εἰς τοὺς Φωκαεῖς καὶ Τηίους, οἵτινες ἠναγκάσθησαν καταλιπόντες τὰς ἑαυτῶν πόλεις νὰ ἀποικίσωσιν ἄλλας, τοῦτο δὲ ἐκ τῶν ἐν VI, 101 καὶ 119 λεγομένων, ἔνθα προκειμένου περὶ τῶν Ἐρετριέων, οἵτινες ἀπήχθησαν ἐκ τῆς πατρίδος αὐτῶν εἰς τὸ βασιλικὸν κτῆμα Ἀρδέρικκα, μεταχειρίζεται τὸ ῥῆμα «ἀνδραποδίζεσθαι». Διὰ τοῦτο νομίζω, ὅτι καὶ ἐνταῦθα περὶ τῶν Λυδῶν τοιαύτη ἔννοια ὑπόκειται τῷ ῥήματι προκειμένου περὶ ἀθρόου ἐξανδραποδισμοῦ. Ἀθρόος ἐξανδραποδισμὸς ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀνάστατον ποιεῖν ἄγει εἰς τὴν ἐν τῇ ξένῃ ἵδρυσιν ἀποικίας κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Περσῶν βασιλέων, περὶ ἧς καὶ κατωτέρω θὰ γίνῃ λόγος.

στεύσωμεν, ὅτι οὗτος ἐμελέτα μᾶλλον τὴν ἵδρυσιν ἀποικίας τινὸς διὰ τῶν ἀνυποτάκτων Λυδῶν, μεταβαλλομένων εἰς δούλους βασιλικοὺς ἔξω τῆς Λυδίας. Ἂν ἡ πρόθεσις τοῦ Κύρου ἐξεπληροῦτο, θὰ ἐμανθάνομεν ἴσως τι περὶ Λυδικῆς τινος ἀποικίας ἐν ἄλλῃ τινὶ χώρᾳ τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ φρόνιμος παρέμβασις καὶ μεσιτεία τοῦ Κροίσου παρὰ τῷ νικητῇ ἔσωσε τὸν λυδικὸν λαὸν ἀπὸ τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ τούτου. Ὁ Κῦρος ἔπεμψε τὸν Μαζάρην μετὰ στρατοῦ κατὰ τῶν ἀποστάντων καὶ ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν αὐτοῦ πρὸς ἀνατολάς. Μετὰ μικρὸν αὐτός τε καὶ ὁ Μαζάρης ἦσαν ἐν τῷ τέρματι τῆς ἰδίας ἑκάτερος πορείας καὶ ἐπελάβοντο τῆς καταπολεμήσεως τῶν πολεμίων Φαίνεται δέ, ὅτι οἱ ὀρεινοὶ τῆς Ὑρκανίας κάτοικοι ἀντέστησαν ἐρρωμένως τῷ Κύρῳ, καὶ ἡ ἀντίστασις αὕτη ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς ἀναμνήσεως τῶν περὶ τῆς Λυδικῆς ἀποστάσεως προσφάτων εἰδήσεων ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὴν γνώμην νὰ πήξῃ ἀποικίαν Ὑρκανίων ἐν μέσῃ τῇ Λυδίᾳ, πρὸς ἐξασθένωσιν τῶν τε Ὑρκανίων καὶ τῶν Λυδῶν. Ἀφ' οὗ λοιπὸν κατὰ ταῦτα ἡ Ὑρκανικὴ ἀποικία ἐν Λυδίᾳ ἔχει σχέσιν πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς πολέμους, τόν τε ἐν Λυδίᾳ καὶ τὸν ἐν Ὑρκανίᾳ, νομίζω, ὅτι δὲν ἀπέχομεν τοῦ ὀρθοῦ δεχόμενοι, ὅτι αὕτη ἐγκατεστάθη μικρὸν μετὰ τὸ τέλος τῆς λυδικῆς ἀποστάσεως, καὶ ἀποδίδοντες τῇ Ὑρκανικῇ ἀντιστάσει τοσαύτην χρονικὴν διάρκειαν, ὅσην διήρκεσε κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (I, 157) καὶ ἡ λυδικὴ ἀντίστασις.

Κατὰ ταῦτα περὶ τὸ θέρος τοῦ 546 ἢ καθ' ὅλου ἐντὸς τοῦ ἔτους τούτου πιστεύω, ὅτι ὑπετάχθη ἡ Ὑρκανία ὑπὸ τοῦ Κύρου καὶ διετάχθη ἡ ἵδρυσις τῆς ἀποικίας τοῦ ἐκ τῶν Ὑρκανίων ἀποίκων κληθέντος Ὑρκανίου πεδίου.

(1) Τὸ ὄνομα Ὑρκανὶς (Head, B. M. *Catalogue of the coins of Lydia* 1901 σ 123) ὡς ὄνομα τοῦ Ὑρκανίου πεδίου ἀπαντᾷ βεβαίως πολλῷ ὕστερον τοῦ Κύρου. Τὰ νομίσματα τοὐλάχιστον τὰ φέροντα τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὦσι παλαιότερα τοῦ Τραϊανοῦ, ἐφ' οὗ ἄρχεται ἡ νομισματοκοπία τῆς Ὑρκανίδος (Head ἔνθ' ἀνωτ. σελ. LXV). Τὸ ὄνομα δὲ Ὑρκανία οὐδαμοῦ παρεδόθη, δι' ὃ ὀρθῶς ὁ Foucart BCH 1887 σ. 92) συνεπλήρωσεν εἰς Hyrka[nis] τὴν ἐπί τινος μνημείου τοῦ Museo Nazionale τῆς Νεαπόλεως ἐπιγραφήν, ἥτις ἐν CIL,X, 1624 κεῖται Hyrcan[ia]. Τὸ ἐθνικὸν κεῖται ἐπὶ τῶν νομισμάτων (Head-Σβορώνου, Ἱστορ τ. νομισμ. II, σ. 27. Head *B. M. Cad. Lydia*, σελ. 122 ἑξ. ΥΡΚΑΝΩΝ ἢ VΡΚΑΝΩΝ) καὶ ἔν τινι ἐπιγραφῇ (Μουσ. κ. Βιβλιοθ. τῆς Εὐαγγελ. Σχολῆς Σμύρνης 1886, σ. 19 = *BCH* ἔνθ' ἀν. σ. 91) Ὑρκανός, ἀλλ' ἐν ἑτέραις δύο ἐπιγραφαῖς (*Journal of Philology* VII σ. 145 καὶ *BCH* 1901 σ. 234) Ὑρκάνιος.

Ἤδη μετὰ τὰ ἀνωτέρω εἶνε δυνατὸν νὰ κατανοηθῇ κάλλιον, διατί ἡ κατάκτησις τῆς Ὑρκανίας δὲν πρέπει νὰ τεθῇ πρὸ τῆς λυδικῆς ἐκστρατείας τοῦ Κύρου (1). Ἂν ἡ Ὑρκανία κατελαμβάνετο πρὸ τῆς Λυδίας οἱ Ὑρκάνιοι ἄποικοι θὰ ἐγκαθιδρύοντο ἐν Μηδίᾳ ἢ Περσίᾳ, διότι ταύτας τὰς χώρας κατεῖχε τότε ὁ Κῦρος, οὐδὲ θὰνέβαλλε τὴν τιμωρίαν τῶν Ὑρκανίων ἐπὶ τῇ ἀβεβαίῳ ἐλπίδι τῆς καθυποτάξεως τῆς Λυδίας, ἥτις ἠδύνατο νὰ βραδύνῃ, ἐν ᾧ ἡ ἀναστάτωσις καὶ ὑπερορία τῶν δυσυποτάκτων ἡττημένων ὡς τιμωρία καὶ προφύλαξις ἦτο εὔλογος καὶ ἀναγκαία μόνον ἀμέσως μετὰ τὴν ἧτταν αὐτῶν (2).

Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ Ὑρκάνιον πεδίον ἀπῳκίσθη ὑπὸ τοῦ Δαρείου μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐκείνην τῆς Ὑρκανίας, ἥτις ἐτελεύτησε διὰ τῆς μάχης παρὰ τὰ Πατιγράβανα τῷ 518 π.Χ. (3)· τοῦτο δέ, οὐχὶ κυρίως διότι θέατρον τοῦ πολέμου ἐκείνου ἦτο ἡ Παρθυαία, οὐχὶ δ' ἡ Ὑρκανία, ἀλλὰ διότι ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Behistun, ἥτις λίαν ἐπιμελῶς μνημονεύει τῶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπιβληθεισῶν τοῖς ἡττηθεῖσιν ἐχθροῖς τιμωριῶν, οὐδὲν λέγει περὶ ἀναστατώσεως ἢ ἀνδραποδισμοῦ τῶν Ὑρκανίων (4).

(1) Ὅρα ἀνωτέρω σελ. 178. σημ. 2.

(2) Ὅρα ἀνωτ. σ. 179.

(3) Ἡ δευτερεύουσα παράδοσις (Ξενοφ. Κ. Π 4, 2, 1 κ. ἑπ. Νικ. Δαμασκ. ἐκδ. Dindorf σ. 63,24) μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ Ὑρκάνιοι παρεδόθησαν τῷ Κύρῳ πρὸ τῆς εἰς Λυδίαν ἐκστρατείας, ἀλλὰ τοῦτο, ἂν εἶνε ἀληθές, πρέπει νὰ ἐκληφθῇ μᾶλλον ὡς τυπικὴ εἰς τὸν Κῦρον μεταβίβασις καὶ τῆς Ὑρκανίας ὡς μέρους τοῦ Μηδικοῦ κράτους, εὐθὺς ὅτε ἀνηγορεύθη οὗτος βασιλεὺς τῆς Μηδίας. Εἶνε λίαν εὐνόητον, ὅτι οἱ διάφοροι τῶν Μήδων ὑποχείριοι λαοί, χαίροντες διὰ τὴν ἀπὸ τῶν Μήδων ἐλευθέρωσιν αὐτῶν, ἐφάνησαν πρόθυμοι πρὸς τὸν νέον ἄρχοντα· ἴσως μάλιστα ἔπραξαν τοῦτο μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Ἀστυάγους στρατιωτικὴν συνωμοσίαν μόνα τὰ μετὰ τῶν Μήδων ὄντα ἐπικουρικὰ στρατεύματα τῶν Ὑρκανίων· ὅτε δὲ μετὰ μικρὸν ὁ Κῦρος προσέκρουσεν εἰς δυσχερείας, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω (σ. 164), πρὸς τελείαν καθυπόταξιν αὐτοῦ τοῦ Μηδικοῦ ἔθνους, τῆς εὐκαιρίας βεβαίως δραττόμενοι ἀσμένως ἐκήρυξαν ἤδη ἑαυτοὺς ἐλευθέρους καὶ ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ ζυγοῦ. Τὴν ὁριστικὴν λοιπὸν καθυπόταξιν αὐτῶν ἐδίωκε καὶ ἐπέτυχεν ὁ Κῦρος διὰ τῆς ἐκστρατείας, ἣν καθωρίσαμεν ἐν τῷ κειμένῳ ὡς γενομένην τῷ 446 π. Χ.

(4) Σημειοῦμαι προσθέτως, ὅτι, ὅστις δὲν θὰ θελήσῃ νὰποδεχθῇ τὴν ἐμὴν γνώμην περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Κύρου κατὰ τὸ 546 ἀποικίσεως τοῦ Ὑρκανίου πεδίου, θὰ εἶνε νομίζω ἠναγκασμένος νὰ δεχθῇ, ὅτι ἡ περὶ ἀναστατώσεων σιωπὴ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Behistun δὲν εἶνε argumentum ex silentio ὑπὲρ τῆς ἀνωτέρω ἐκτιθεμένης γνώμης, δὲν εἶνε τεκμήριον κατὰ πάσης ἐπὶ Δαρείου Ὑρκανικῆς ἀναστατώσεως, ἀλλ' ἀκριβῶς

Τὸ ζήτημα τῆς «ἀποικιακῆς πολιτικῆς» τῶν ἀσιατικῶν κρατῶν δὲν ἐμελετήθη ἀκόμη δεόντως. Ὅτι ὅμως ὁ Κῦρος δὲν εἶνε ἀλλότριος πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς πολιτικῆς τέχνης φαίνεται ἀρκούντως.

Τῷ ὄντι ἡ ἵδρυσις τῆς ἀποικίας τοῦ Ὑρκανίου πεδίου ὑπ' αὐτοῦ δὲν εἶνε μεμονωμένον παράδειγμα. Ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν τῆς παρὰ Καδουσίοις Κυροπόλεως (1), ἥτις ἱδρύθη ὑπ' αὐτοῦ, ἂν τις ὑπολάβῃ ἱκανὴν ἀπόδειξιν περὶ τούτου τὸ ὄνομα αὐτῆς. Ἐπίσης ἵδρυσεν ὁ Κῦρος Κυρόπολιν εἴτε Κυρέσχατα ἐν τῇ Σογδιανῇ (2). Ἐν Λυδίᾳ εὑρίσκομεν παρὰ τὰς Σάρδεις τὸ Κύρου πεδίον, ὅπερ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις μνημονευόμενον φέρεται μὲν πάντοτε ὡς πεδίον μόνον, ἀλλὰ βεβαίως εἶχεν ἀποίκους ἐργαζομένους αὐτὸ χάριν τοῦ Κύρου(3). Τὸν αὐτὸν δὲ περίπου σκοπόν, οὗ ἐστοχάζετο τὸ Ὑρκάνιον καὶ τὸ Κύρου πεδίον ἐν Λυδίᾳ, τῇ σπουδαιοτάτῃ σατραπείᾳ κατὰ τὰ δυτικὰ τοῦ περσικοῦ κράτους, εἶχε καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Τμώλου σκοπιά, περὶ ἧς ὁ Στράβων (625) λέγει· «Ὑπέρκειται δὲ τῶν Σάρδεων ὁ Τμῶλος, εὔδαιμον ὄρος ἐν τῇ ἀκρωρείᾳ σκοπὴν ἔχον, ἐξέδραν λευκοῦ λίθου, Περσῶν ἔργον, ἀφ' οὗ κατοπτεύεται τὰ κύκλῳ πεδία καὶ μά-

τοὐναντίον, ὅτι τὸ Ὑρκάνιον πεδίον ἀπῳκίσθη ὑπὸ τοῦ Δαρείου τῷ 519. Οὐδεμία ἄλλη χρονολογία εὕρηται κατ' ἐμὲ δυναμένη νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὸ γεγονὸς τοῦτο, πλὴν τούτων τῶν δύο, ὧν ἀσπάζομαι τὴν πρώτην.

(1) Πτολεμ. Γεωγρ. 6, 2, 2.

(2) Πτολεμ. αὐτ. 6, 12, 5. Στεφ Βυζ. ἐν λ. Κύρου πόλις. Ἀρριαν. Ἀναβ. 4, 2, 2· 3, 1.

(3) Ὁ Στράβων 629 λέγει· «εἶτα τὸ Ὑρκάνιον πεδίον Περσῶν ἐπονομασάντων καὶ ἐποίκους ἀγαγόντων ἐκεῖθεν (ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Κύρου πεδίον Πέρσαι κατωνόμασαν)». Ὁ Imhoof Blumer (*Lydische Stadtmünzen* σελ. 34) δέχεται διὰ τοὺς χρόνους τοὐλάχιστον τοὺς ἀπὸ Τραϊανοῦ, ὅτε ἔχομεν νομίσματα τῶν Ὑρκανῶν Μακεδόνων, ὅτι ὑπῆρξεν Ὑρκάνιον πεδίον καὶ πόλις Ὑρκανίς. Τοῦτο δ' εἶναι σύμφωνον καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν· πρβλ. Tac. *Ann. II,* 47· CIL, X. 1624. Παρόμοιόν τι συνέβαινε βεβαίως καὶ ὡς πρὸς τὸ Κύρου πεδίον. Τὴν γραμματικὴν ταύτισιν τοῦ Κύρου πεδίου καὶ τοῦ Κόρου πεδίου, ἣν εὑρίσκομεν ἤδη παρὰ τῷ Pape-Benseler, Wört. d. *Griech. Eigennamen* ἐν λ. Κόρος, ὑποστηρίζει καὶ γεωγραφικῶς ὁ Heinrich *(Zeitschrift für oesterr. Gymn.* 1884, σ. 401). δὲν δέχεται δὲ ὁ Radet (*La Lydie et le monde Grec* σ. 316, καὶ ὁ Mendel *BCH,* 1900 σ. 382). Τὴν πρώτην γνώμην ἀπέδειξε τελευταῖον ἐπιτυχῶς ὡς ὀρθὴν ὁ Bruno Keil (*Revue de Philologie* 1902 σ. 257 κ. ἑπ.) ὁρίζων τὴν θέσιν τοῦ Κύρου (=Κόρου) πεδίου παρὰ τὸν ποταμὸν Ὕλλον ἢ Φρύγιον ἐν Λυδίᾳ (Στράβ. 626).

λιστα τὸ Καϋστριανόν» (1). Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ Κομανία (2) ἦν φρούριον πιθανῶς δι' ἀποίκων ἐκ Κομάνων παρὰ τὸ Πέργαμον οἰκισθὲν κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους. Ἐπειδὴ δηλ. τοιαῦτα προφυλακτικὰ μέτρα ἦσαν εὔλογα καὶ ἀναγκαῖα μόνον καθ' οὓς χρόνους αἱ διαθέσεις τῶν ἰθαγενῶν κατοίκων δὲν ἦσαν φίλιαι πρὸς τοὺς δεσπότας, τοῦτο δὲ συνέβαινεν ἀκριβῶς ὅτε αἱ χῶραι αὗται μετέπεσον ἀπὸ τῶν Λυδῶν εἰς τοὺς Πέρσας, νομίζω, ὅτι καὶ ταῦτα εἶνε ἱδρύματα τοῦ Κύρου.

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον φρονῶ ὅτι ἡ Δαρείου κώμη δὲν ἱδρύθη κυρίως ὡς περσικὸν ἔρυμα ἐπικείμενον τοῖς Λυδοῖς, ἀλλὰ ἢ ὅτι παρεχωρήθη ὡς ἀμοιβὴ παλαιμάχοις τισὶ στρατιώταις κατὰ σύστημα μᾶλλον διαδεδομένον ἐν τοῖς ἀπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου χρόνοις ἢ μᾶλλον ὅτι ᾠκίσθη πρὸς κάρπωσιν τῆς εὐφόρου γῆς. Ἐπὶ Δαρείου ἦσαν οἱ Λυδοὶ λίαν εὐπειθεῖς καὶ δὲν ἦτο ἀνάγκη ἱδρύσεως περσικῶν φρουρίων ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν.

Καὶ ὁ Ξενοφῶν ἀποδίδει τῷ Κύρῳ ἱδρύσεις ἀποικιῶν ἢ μετατοπίσεις κατοίκων ἐν γένει (4), πλείονας δὲ σκοπιὰς καὶ φρουρὰς ἐπὶ τῶν ἀκρωρειῶν (5).

Πολλῷ ἀξιολογωτέρα εἶνε ἡ μαρτυρία τοῦ λεγομένου κυλίνδρου τοῦ Κύρου (6) περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Κύρου γενομένων μετακινήσεων τῶν λαῶν. Μέχρι τοῦδε ἦτο γνωστόν, ὅτι οἱ Ἰσραηλῖται, ἀνάστατοι ὄντες καὶ ἀπηγμένοι εἰς Βαβυλῶνα, ἐπανεστάλησαν εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Βαβυλῶνος ὑπὸ τοῦ Κύρου, ὅστις εἶχε προαγγελθῇ ὑπὸ τῶν προφητῶν καὶ ἐκληφθῇ ὡς Μεσσίας (7)· ἔκτισαν

(1) Πρβλ. Revue des études Grecques 1892 σ. 7 (G. Weber). Ὅμοια κτίσματα ἀνεκάλυψε καὶ ὁ Buresch (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 198 ἐν Λυδίᾳ, ἀλλὰ δὲν ὁρίζει τὴν ἀρχαιότητα αὐτῶν.

(2) Ξενοφ. Κ. Ἀν. 7, 8, 15.

(3) Radet, *de coloniis a Macedonibus in Asiam cis Taurum deductis* σελ. 17. Μουσ. κ. Βιβλ. τῆς Εὐαγγελ. Σχ. Σμύρνης 1885, σ. 76 κ.ἑπ. = *BCH*, 1885, σ. 398. Πρβλ. *Hermes* 1898, σ. 645 σημ. 3. Περὶ τῆς Μέμνονος κώμης, τῆς Πάννου κώμης, τῆς Πόθου κώμης κ.τ.ὁ. ὅρα Revue de Philologie 1901, σελ. 36 ἑξ.

(4) Κυρ. Παιδ. 3, 2, 17 κ. ἑπ.

(5) Αὐτόθι 2, 2, 4 καὶ 11 καὶ 22. 7, 4, 7. 8, 7, 9 κλ.

(6) *Beitr. zur Assyriologie* II, σελ. 213 (Hagen).

(7) Ἰωσήπ. Ἰουδ. Ἀρχαιολ. XI, 1. Π. Δ. Ἡσαΐ. 40-48. Wellhausen, *Israelitische und Judische Gesch.* 1897, σελ. 157 σημ.

δὲ κατά τινα πεπλανημένην πιθανῶς μαρτυρίαν τὴν πόλιν Κῦρον ἐν Συρίᾳ πρὸς τιμὴν τοῦ ἐλευθερωτοῦ αὐτῶν (1), πλείονας δὲ βεβαίως ἄλλας, ὧν ὅμως γινώσκομεν μόνον τὴν Τελαβίβ (2). Ἀλλ' ὁ κύλινδρος λέγει (στ. 31 ἑξ.) νῦν τὸ αὐτὸ καὶ περὶ ἄλλων πόλεων· «Ἀγάνη, Ἐσνουνάκ, Ζαμπάν, Μετουρνοῦ Δουριλοῦ μέχρι τῶν συνόρων τῆς χώρας Κουτοῦ, αἱ πόλεις [πέραν] τοῦ Τίγρητος, ἐκ παλαιοτάτων χρόνων ἐκτισμέναι (;) — τὰς θεότητας, ὅπως κατῴκουν ἐν αὐταῖς (ταῖς πόλεσι), ἐπανήγαγον εἰς τὸν τόπον αὐτῶν, καὶ κατῴκισα εἰς μίαν κατοικίαν ἐς ἀεί. Πάντας τοὺς κατοίκους αὐτῶν συνήθροισα καὶ ἀνέκτισα τὰς κατοικίας αὐτῶν». Ὡς δὲ παρατηρεῖ ὁ Hagen (σελ. 227), ὁ Κῦρος λέγει ἐνταῦθα, ὅτι «ἡ Ἀσσοὺρ καὶ ἡ Σουσὰν καὶ ἄλλαι κατεστραμμέναι πόλεις τῆς χώρας τοῦ Τίγρητος μέχρι τῶν ὁρίων τῆς χώρας Κουτοῦ ἐπανακτῶνται δι' αὐτοῦ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῶν καὶ πᾶσαι αἱ ὑπὸ τοῦ Ναβοναΐδ εἰς Βαβὶλ (Βαβυλῶνα) ἀπαχθεῖσαι θεότητες τῶν Βαβυλωνιακῶν πόλεων ἐπιστρέφουσιν εἰς τοὺς ἑαυτῶν ναούς» (3).

Πρὸς τοῖς παρατεθεῖσιν ἀνωτέρω παραδείγμασιν ἀποικισμοῦ δύνανται νὰ προστεθῶσι καὶ νεώτεραί τινες ἀποικίαι δεικνύουσαι, ὅτι ἡ περσικὴ πολιτική, ὡς πᾶς ὁ ἀνατολικὸς χαρακτήρ, διαμένει κατὰ τὸ πλεῖστον ἀμετάβλητος. Τοιαῦται εἶνε ἡ ἀπαγωγὴ τῶν Ἐρετριέων εἰς

(1) Πρβλ. ὅσα σημειοῦνται ἐν Pape-Benseler, *Wörterb. der Gr. Eigenn.* ἐν λ. Κύρρος. Ἡ πόλις τῆς Συρίας Κύρρος εἴτε Κῦρος λέγεται νῦν Κόρος κατὰ τὸν G. Orellius ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ταχίτου (*Ann.* II, 57)· «Kyrrhus inter Beroeam, Antiochiam, Zeugma Euphratis situs, nunc Corus».

(2) Π. Δ. Ἰεζεκ. 3, 15.

(3) Ὁ Schrader (*Sitzungsber. der Wiener Akad. Phil. Cl.* C. (1882), σελ. 495 ἑξ.) εἶχεν ἀναγνώσει πρότερον τὰ χρονικὰ τοῦ Ναβοννήδου οὕτως, ὥστε ἐπορίζόμεθα ἐξ αὐτῶν καὶ ἑτέραν τινὰ μετακίνησιν λαῶν ὑπὸ τοῦ Κύρου γενομένην, μηδικὴν δὲ ταύτην. Ἐν τούτοις πρόκειται περὶ τῆς ὑποτάξεως τῆς Μηδίας, ὁ δὲ νοῦς τοῦ ἀφορῶντος εἰς τὸ ἡμέτερον ζήτημα χωρίου ἔχει κατὰ τὸν Schrader ὧδε· «Ὁ Κῦρος διέταξεν εἶτα, ἵνα συναθροίσωσι τοὺς Μήδους (;), τὰ πλούτη, τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν κλ. εἰς τὴν ἁλοῦσαν πρωτεύουσαν (Ἐκβάτανα), ἵνα μεταφέρῃ αὐτοὺς ἔπειτα ἐκεῖθεν εἰς τὴν κοιτίδα τοῦ περσικοῦ ἔθνους». Ἡ λέξις Μήδους συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ Schrader· κατὰ τὴν συμπλήρωσιν δὲ ταύτην ὁ Κῦρος προυτίθετο νὰ ἀποικίσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν Περσίαν· διότι δὲν κατεῖχε τότε ἄλλας χώρας, ἵνα χρησιμοποιήσῃ ἀλλαχοῦ τοὺς ἀκουσίους τούτους ἀποίκους. Τὸ χωρίον ὅμως τοῦτο τῶν χρονικῶν ἀναγινώσκεται ἤδη ἄλλως ὑπὸ τοῦ Hagen (ἔνθ' ἀνωτ.), ἀλλ' ἀναφέρω τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Schrader, διότι ἐπὶ τοῦ προκειμένου καθαρῶς ἀσσυριολογικοῦ ζητήματος οὐδεμίαν δύναμαι νὰ ἔχω γνώμην.

Ἀρδέρικκα(1) ἡ ἀνωτέρω (σελ. 184) μνημονευθεῖσα Δαρείου κώμη, ἡ περὶ τὴν πόλιν Μίλητον καὶ κατὰ τὸ πεδίον αὐτῆς ἐγκατασταθέντες ἐπὶ Δαρείου Α΄ Πέρσαι καὶ οἱ κατὰ τὰ ὑπεράκρια αὐτῆς Κᾶρες Πηδασεῖς, οἱ ἐν τῇ πόλει Ἄμπῃ παρὰ τὸν Τίγρητα ποταμὸν καὶ πλησίον τῆς καλουμένης Ἐρυθρᾶς θαλάσσης (τοῦ Περσικοῦ δηλ. κόλπου) ἀποικισθέντες Μιλήσιοι (2), ἡ Σκυθόπολις ἐν Γαλιλαίᾳ (3), τὸ Δαρίειον ἐν Φρυγίᾳ (4), ἡ «Ξερξήνη ἀπὸ Ξέρξου, ὡς Καμβυσήνη ἀπὸ Καμβύσου, τῇ Μικρᾷ Ἀρμενίᾳ ὅμορος» (5) καὶ οἱ ἀποστάντες Ἰουδαῖοι, οἵτινες ἤχθησαν ὑπὸ Ἀρταξέρξου τοῦ Ὤχου εἰς Ὑρκανίαν καὶ Βαβυλῶνα (6). Ἴσως μάλιστα αἱ τελευταῖαι αὗται δύο ἰουδαϊκαὶ ἀποικίσεις ἔχουσι στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν Σκυθόπολιν τῆς Γαλιλαίας καὶ μαρτυροῦσι ταραχήν τινα τῶν βορείων λαῶν τοῦ περσικοῦ κράτους σύγχρονον τῇ Ἰουδαϊκῇ ἐπαναστάσει.

Περσικαὶ ἀποικίαι ἦσαν ἐπίσης ἐν Λυδίᾳ τὰ Ὕπαιπα καὶ ἡ Ἱερὰ κώμη, ἥτις τῷ 17 μ. Χ. ἐπὶ Τιβερίου καταστραφεῖσα ὑπὸ σεισμοῦ μετ᾽ ἄλλων πόλεων καὶ ἀνακτισθεῖσα ἐκλήθη Ἱεροκαισάρεια (7).

(1) Ἡροδ. 5, 101 καὶ 119.

(2) Ἡροδ. 6, 20. Εἰς τὸν διατάξαντα πάσας ταύτας τὰς μετοικίσεις Δαρεῖον Α΄ ἀποδίδει ὁ Ἱστιαῖος τὴν σκέψιν καὶ ἄλλων μετοικίσεων λέγων, (Ἡροδ. 6, 3) «ὡς βασιλεὺς Δαρεῖος ἐβουλεύσατο Φοίνικας μὲν ἐξαναστήσας ἐν τῇ Ἰωνίῃ κατοικίσαι, Ἴωνας δὲ ἐν τῇ Φοινίκῃ». Δὲν γνωρίζομεν, ἂν ὁ Ἡρόδοτος δικαίως καὶ στηριζόμενος εἰς ἀληθεστέραν γνῶσιν τῆς τότε πολιτικῆς τοῦ Δαρείου διαψεύδει ἐνταῦθα ἀμέσως τὸν Ἱστιαῖον λέγων, ὅτι οὗτος «οὐδέν τι πάντως ταῦτα βασιλέος βουλευσαμένου ἐδειμάτου τοὺς Ἴωνας»· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι ὁ Ἱστιαῖος εἶχε γνωρίσει τὴν περσικὴν πολιτικὴν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐν ᾗ μακρὸν διέτριψε, καὶ ὅτι, ἂν ὁ Δαρεῖος δὲν εἶχε σκεφθῇ πράγματι νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς τότε εὔνους αὐτῷ ὑπηκόους Φοίνικας (Ἡροδ. 6, 6) καὶ τοὺς Ἴωνας εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν πατρίδων, ὁ Ἱστιαῖος ὅμως δὲν ἔλεγέ τι ἀπροσδόκητον ἢ ἀσύμφωνον πρὸς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τῶν Περσῶν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο πιστευτὸς ὑπὸ τῶν Ἰώνων.

(3) Στράβ. 763. Τὸ Ὑρκάνειον ὅπερ ἐλέγετο καὶ Ὑρκανία (Στράβ. αὐτόθι καὶ Ἰωσήπ. Ἀρχαιολ. Ἰουδ. 14, 5, 4 καὶ Ἰουδ. πολέμ. 1, 8, 5) ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ Ὑρκανοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ τυράννου Ἀλεξάνδρου, ὡς τὸ Ἀλεξάνδρειον ἀπὸ τούτου (Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Ὑρκανία).

(4) Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Δαρίειον.

(5) Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Ξερξήνη.

(6) Εὐσεβ. Χρον· ἐκδ. Schöne II, 112, 113.

(7) Tac *Ann.* 2, 47. CIL, 1624. Πολυβ. 16, 1. 32, 25. Imhoof Blumer ἐν ἀνωτ. σ. 7-11.

Ἐν ἀμφοτέραις ταύταις ταῖς πόλεσιν ᾤκουν Λυδοὶ οἱ ἐπικαλούμενοι Περσικοὶ ἔχοντες ἱερά, ἅτινα ἐφάνησαν παράδοξα τῷ Παυσανίᾳ (5,27,5). «Ἐν ἑκατέρῳ δὲ τῶν ἱερῶν οἴκημά τε καὶ ἐν τῷ οἰκήματί ἐστιν ἐπὶ βωμοῦ τέφρα· χρόα δὲ οὐ κατὰ τέφραν ἐστὶν αὐτῇ τὴν ἄλλην. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὸ οἴκημα ἀνὴρ μάγος καὶ ξύλα ἐπιφορήσας αὖα ἐπὶ τὸν βωμόν, πρῶτα μὲν τιάραν ἐπέθετο ἐπὶ τῇ κεφαλῇ, δεύτερα δὲ ἐπίκλησιν ὅτου δὴ θεῶν ἐπᾴδει βάρβαρα καὶ οὐδαμῶς συνετὰ τοῖς Ἕλλησιν· ἐπᾴδει δὲ ἐπιλεγόμενος ἐκ βιβλίου. Ἄνευ τε δὴ πυρὸς ἀνάγκη πᾶσιν ἀφθῆναι τὰ ξύλα καὶ περιφανῆ φλόγα ἐξ αὐτῶν ἐκλάμψαι» (1). Τὰ ἱερὰ ταῦτα ἦσαν ἄσυλα καὶ καθιερωμένα Θεᾷ Περσικῇ (2) ἥτις εἶνε πιθανῶς ἡ περσικὴ Ἀναΐτις ταυτιζομένη ὁτὲ μὲν πρὸς τὴν Ἄρτεμιν ὁτὲ δὲ πρὸς τὴν Ἀφροδίτην καὶ ἀπεικονιζομένη καὶ ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῆς ἐποχῆς νομισμάτων τῶν πόλεων τούτων (3). Ἀπέδειξε δ' ὁ Imhoof-Blumer (4), ὅτι οἱ μάγοι καὶ ἡ παραδόξως παρασκευαζομένη περιφανὴς φλόξ, ἀναμιμνήσκουσα τὴν περσικὴν πυρολατρείαν, καὶ ἡ τιάρα, ἣν δεικνύουσιν εἰκόνες περσῶν σατραπῶν καὶ ἧς τὴν περιγραφὴν περιέσωσεν ἡμῖν ὁ Στράβων (733), εὑρισκομένη ὁμοία ἐπὶ νομισμάτων τῶν Ἱεροκωμητῶν, εἶνε τεκμήρια, ὅτι ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις κατῴκησαν Πέρσαι, ὧν ἡ λατρεία καὶ αἱ παραδόσεις διεσώθησαν μέχρι πιθανῶς τῆς εἰσόδου τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐνταῦθα. Τὰ τεκμήρια δὲ ταῦτα, προστιθέμενα τοῖς ἐκ τῶν ὀνομάτων Ὑρκάνιον πεδίον, Κύρου πεδίον, Δαρείου κώμη, Λυδοὶ περσικοί, δεικνύουσιν, ὅτι ἡ Λυδικὴ πεδιὰς ἐν δεξιᾷ τοῦ Ἕρμου εἶχε καταληφθῆ πάλαι εὑρέως ὑπὸ ξένων ἀποίκων, οὓς οἱ Πέρσαι δυνάσται καθίδρυσαν ἐνταῦθα. Καὶ φέρει μὲν ὁ Τάκιτος τὸ ἐν Ἱερᾷ κώμῃ ἱερὸν εἰς συνάφειαν μετὰ τοῦ Κύρου ὡς κτίστου λέγων (3,62). ὅτι «altius Hierocaesarienses exposuere, Persicam apud se Dianam, *delubrum rege Cyro dicatum*», ἀλλά, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Βηρωσσός (5), ἡ λατρεία τῆς Ἀναΐτιδος εἰ-

(1) Πρβλ. Παυσαν. 3, 16, 8.

(2) Πολυβ. ἔνθ' ἀνωτ. B C H, XI (1887) σ. 81. Tac. *Ann.* 3, 62. Head ἔνθ' ἀνωτ. σ. LVIII.

(3) S. Reinach, *Chroniques d'Orient*, 5², 98-116. Πρβλ. *C.I.Gr.* 3424.

(4) Ἔνθ' ἀνωτ. σ. 10-11.

(5) *Fragmenta Histor. Graec.* II σελ. 509 § 16. Roschers *Mythol. Lex.*, ἄρθρ. *Anaitis* σελ· 331 στ. 53 ἑξ.

σήχθη εἰς τὴν Περσίαν ὑπὸ τοῦ Ἀρταξέρξου Β´ (404-362). Πρὸς τοῦτο δὲ συμφωνοῦσι καὶ αἱ παλαιαὶ περσικαὶ ἐπιγραφαὶ τῶν Ἀχαιμενιδῶν, ἐν αἷς πρῶτος ὁ Ἀρταξέρξης Β´ φέρεται ἐπικαλούμενος πρὸς τῷ Ὠρομάσδῃ (Ahuramazda) καὶ τὸν Μίθραν καὶ τὴν Ἀναΐτιν, οἵτινες θεοὶ ἀμφότεροι εἶνε ἄγνωστοι ἐντελῶς ἐν ταῖς πολυαρίθμοις ἐπιγραφαῖς τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ Ξέρξου (1).

Ἄδηλον εἶνε, ἐκ τίνος ἀφορμῆς καὶ κατὰ τίνα χρόνον ἐδόθη ἐν Φρυγίᾳ ὄρει τινὶ τὸ ὄνομα Περσίς, ὅπερ εὕρηται ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Δοκιμίου (2), ὡς εἶνε ἄδηλον, πότε καὶ διατὶ ἐδόθη τόπῳ τινὶ ἐν Λυκαονίᾳ τὸ αὐτὸ ὄνομα (3) καὶ παρὰ τῷ Εὐφράτῃ καὶ τοῖς Σαμοσάτοις τὸ ὄνομα Πέρσα (4).

Ἐπίσης ἄγνωστος εἶνε ἡ Ἱστορία τοῦ ἐκ μόνων τῶν νομισμάτων ἐξαγομένου Ἰνδι... πεδίου καὶ τῆς πόλεως Ἰνδι..., ἃ παραβάλλει ὁ Imhoof-Blumer (5) πρὸς τὸ Ὑρκάνιον πεδίον καὶ τὴν πόλιν Ὑρκανίδα. Ἴσως τὰ κατὰ τὴν ὑποθετικὴν ταύτην πόλιν καὶ τὸ πεδίον τοῦτο εἶνε ἐντελῶς ἀλλότρια πρὸς τὸ ἡμέτερον θέμα, ὡς εἶνε πιθανῶς ἐπίσης ξένον τὸ ζήτημα, διατὶ ἐδόθη τὸ ὄνομα Κῦρος πολλοῖς ποταμοῖς ἐν τῇ πρὸς δυσμὰς καὶ ἄρκτον Ἀσίᾳ, οὓς ὁρίζει τὸ λεξικὸν τῶν κυρίων ὀνομάτων τοῦ Pape-Benseler.

ΑΝΤ. Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ.

---

(1) Πρβλ. S. Reinach ἔνθ' ἀνωτ. 5², 109.

(2) Head-Σβορώνου, Ἱστορ. τ. νομισμ. II, σ. 218.

(3) Κέδρην. ἐκδ. Bekker σ. 40· πρβλ. ὅμως Χρονικ. Πασχ. ἐκδ. Dindorf σ. 71 καὶ Γλυκᾶν ἐκδ. Bekker σ. 264.

(4) Στεφ. Βυζ. ἐν λ.

(5) Ἔνθ. ἀνωτ. σ. 32-4.

ΑΝΑΜΕΙΞΙΣ

Ἡ γλῶσσα εἶναι προϊὸν τῆς κοινωνίας, τῶν ἀνθρώπων· ἀεὶ δ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ εὐχρηστοῦσα, κατ' ἀνάγκην ἐν ἑκάστῳ ἡμῶν συμμορφοῦται καὶ μεταβάλλεται κατὰ τὰς γλώσσας τῶν ἄλλων. Ὅ,τι δὲ συμβαίνει ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἀτόμοις τοῖς λαλοῦσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, ἅτινα δυνατὸν πολλάκις νὰ μὴ συναποτελῶσι τὸν αὐτὸν λαόν, τὸ αὐτὸ ἔθνος, αὐτὸ τοῦτο ἀκριβῶς παρατηρεῖται καὶ μεταξὺ λαῶν καὶ ἐθνῶν διαφόρων γλωσσῶν.

Ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐκ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Κοινῆς προελθοῦσα διαιρεῖται εἰς βορείαν καὶ μεσημβρινήν· βάσιν δὲ ἡ διαίρεσις αὕτη ἔχει τὰ φωνήεντα, ἅτινα χωρίζουσι τὴν γλῶσσαν τὴν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐπὶ τῶν νήσων λαλουμένην εἰς δύο μεγάλα τμήματα. Τὸ Κεφαλληνιακὸν ἰδίωμα ἔχον πάντα τὰ γνωρίσματα τῆς μεσημβρινῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς, τοὺς φωνήεντας δηλαδὴ φθόγγους καθόλου ἀσυγχύτους καὶ ἀλωβήτους διαφυλάττον, ἀνήκει ταύτῃ. Τὸ ἰδίωμα τοῦτο δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένον τῆς ἐπιδράσεως τὸ μὲν ἄλλων Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων, τὸ δὲ ξένων γλωσσῶν· ἀλλ' οὐδεμία ἐπίδρασις ἑτέρου Ἑλληνικοῦ ἰδιώματος ἢ ξένης τινὸς γλώσσης ἔσχεν ἐπὶ τοῦ Κεφαλληνιακοῦ ἰδιώματος τοσαύτην ῥοπήν, ὅσην ἡ ἐπίδρασις τῆς γλώσσης τῶν Ἰταλῶν. Λέξεις ἄλλων Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων, λέξεις αὐτῆς τῆς γραφομένης δὲν ἐπεκράτησαν καθ' ὅλον τὸ ἰδίωμα, ἀλλ' ἀκούομεν ταύτας πλὴν ἐλαχίστων τινῶν ἐξαιρέσεων ἐνιαχοῦ μόνον τῆς νήσου, ἐκεῖ μάλιστα ἔνθα ὑπάρχει γεωγραφικὴ γειτνίασις ἢ ἐπιμιξία· οὕτω π. χ. εἴς τινα τῆς νήσου μέρη, ὧν οἱ κάτοικοι μεταβαίνουσιν πρὸς γεωργικὰς ἐργασίας εἰς Ἀκαρνανίαν καὶ χρόνον τινὰ κατ' ἔτος ἐκεῖ διατρίβουσιν ἢ ἔχουσιν ἐμπορικὰς πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶνας σχέσεις, ἀκούει τις τὰς λέξεις bίτ, κιαπέ, χαbέρι, οἱ πολλαχοῦ τῆς Τουρκίας ἀποδημοῦντες συνήθεις ἔχουσι τὰς λέξεις χίτσ, γιατάκι, κονάκι, dουλάπι κ.τ.λ., οἱ ἐν Ῥωσσίᾳ ζήσαντες στόφα, παπυ-

ρόσι, μουστούκι, καπίκι (δὲν ἔχει καπίκι=δὲν ἔχει λεπτόν, θέλεις πολλὰ καπίκια=ἔχεις ἀνάγκην πολλῶν χρημάτων) κ.τ.λ. καὶ ἄλλοι ἄλλας· ἀλλ' αἱ λέξεις αὗται πλὴν ὀλίγων δὲν εἰσεχώρησαν εἰς τὸ καθόλου ἰδίωμα, οὐδ' ἐγένοντο κοινὸν πάντων τῶν λαλούντων κτῆμα, καὶ τὰ ἰδιώματα ἐξ ὧν παρελήφθησαν οὐδόλως ἐπέδρασαν ἐπὶ τοῦ Κεφαλληνιακοῦ. Τὸ αὐτὸ δὲ ῥητέον καὶ περὶ τῶν ξένων γλωσσῶν· ὀλίγαι τούτων λέξεις κατεμίγησαν τῷ ἰδιώματι, ἀλλ' οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐν ταύταις παρατηρεῖται, εἰ μὴ ἐξομοίωσις πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς πάντοτε μὲν ἐν τοῖς φθόγγοις, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν τοῖς τύποις(1).

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πολλαὶ Σλαυϊκαὶ λέξεις, τῆς ἀρχαίας δῆλον ὅτι Σλαυϊκῆς. τῆς Ῥωσσικῆς, τῆς Βουλγαρικῆς, τῆς Σερβικῆς, καί τινες Ἀλβανικαί, περὶ ὧν ἐπραγματεύθη ὁ G. Meyer ἐν Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien τόμῳ CXXX, καὶ Neugriechische Studien II, γενόμεναι σχεδὸν πανελλήνιοι εἰσήχθησαν καὶ εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς ἰδίωμα, καὶ ταύτας ἀναγκαῖον νομίζομεν ἐνταῦθα ν' ἀναγράψωμεν, διότι καὶ κατὰ τὴν προφορὰν τινὲς πλημμελῶς ἀποδίδονται καὶ ἡ σημασία αὐτῶν ἐλλιπῶς ἐν ταῖς εἰρημέναις πραγματείαις σημειοῦται, τούτου δ' αἴτιος εἶναι οὐχὶ ὁ σοφὸς γραμματικὸς ἀλλ' ὁ καταχωρίσας τὰς λέξεις ἐν τοῖς Νεολ. Ἀναλ , ἐξ ὧν ἐκεῖνος παρέλαβε· οὕτω ἡ λέξις βελέντσα=βαρὺ μάλλινον σκέπασμα προφέρεται βελέdζια καὶ τὸ ἐκ τούτου παραγόμενον βελεdζινᾶς διεσώθη ὡς οἰκογενείας παρεπώνυμον ἢ καὶ ἁπλῶς ἐπώνυμον (πρβλ. Βουτυρᾶς κ.τ.λ). Ἡ λέξεις βίτσα=Ruthe, Gerte, Peitsehe σημαίνει λεπτὴν ῥάβδον, εἶτα δὲ καὶ ἱππέως Peitsehe, ἀλλ' οὐδέποτε τὴν μάστιγα καθόλου, ἐντεῦθεν βιτσιὰ=τὸ κτύπημα τοιαύτης ῥάβδου.

Τὸ ἐν σελ. 20 βουρκόλακας, οὗτινος σημειοῦνται οἱ τύποι οἱ ἐν ἄλλοις Ἑλληνικοῖς ἰδιώμασιν εὐχρηστοῦντες, ἐν Κεφαλληνίᾳ προφέρεται βρικόλακας, ἐξ οὗ καὶ ῥῆμα βρικολακιάζω. Τὸ ἀλλαχοῦ ἀπαν-

(1) Ἐκ τοῦ χαζίρι=ἕτοιμος, ὅπερ εἰσαχθὲν ἔμεινεν ἄκλιτον ἐν τῷ καθόλου ἰδιώματι οἷον εἶμαι χαζίρι, εἴμαστε χαζίρι κ.τ.λ. παρήχθη ῥῆμα χαζιρεύω=ἑτοιμάζω, χαζιρεύομαι=ἑτοιμάζομαι. Τῆς λέξεως ποιοῦνται χρῆσιν ἐν Ἐρίσσῳ ὥσπερ ἐν τῇ λοιπῇ νήσῳ ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἕτοιμος, ἀλλὰ συνηθεστέρα καὶ σφόδρα διαδεδομένη ε ναι ἐκεῖ ἡ λέξις ὡς ἐπίρρημα σημαῖνον σφόδρα, ἄγαν, ἐντελῶς, οἷον ὁ καφὲς εἶνι χαζίρι ἄψηστος, εὐκειὸς εἶναι χαζίρι ζουρλός, ἤτανε ἀργὰ χαζίρι, δὲ μὲ γνοιάζει χαζίρι=οὐδὲν μέλει μοι κ.τ.λ.

τῶν δραγάτης ἐν τῷ Κεφαλληνιακῷ ἰδιώματι λέγεται τραγάτης (ὡς παρὰ τὸ τηράω, τηράζω), ἐξ οὗ καὶ τραγάτα = ὁ οἰκίσκος ἀπὸ τοῦ ὁποίου γίνεται ἡ φυλακὴ τοῦ ἀγροῦ, τραγατεύω καὶ τραγατικὸ = ἡ τοῦ τραγάτου ἀμοιβή. Τὸ ἐν Κυθήροις παραζούζουλο = ζῷον, παῖς οὐκ ἀρτιμελής, ἀτροφικὸς ἐκ τοῦ ἀλλαχοῦ ἀπαντῶντος ζούζουλον εὔχρηστεῖ καὶ καθ' ἡμᾶς οὐ μόνον ἐπὶ ταύτης τῆς ἐννοίας ἀλλὰ καὶ μεταφορικῶς, μάλιστα λεγόμενον περὶ ἀνθρώπου μικροῦ τινος καὶ ἀσθενοῦς τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα.

Καπίκι σημαίνει καὶ τὸ $^1/_{100}$ τοῦ ῥουβλίου καὶ τὰ χρήματα ἐν γένει «πρέπει νἄχῃς πολλὰ καπίκια». Καρβέλι = ὁ συνήθης ἄρτος. Τὸ ἐν Ἠπείρῳ κότσος λέγεται καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ οὐχὶ μόνον τὸ ὑποκοριστικὸν κοτσίδι, κοτσίδια, ὡς ἐν σελ. 34 ἀναφέρεται, ἐκ τούτου καὶ μεγεθυντικὸν κοτσίδα.

Ἡ λέξις κούχνη ῥωσ. cúchnia θὰ εἰσήχθη πάντως ἐκ τῆς ῥωσσικῆς. Λαgάδι, λαgάδα καὶ τοπωνυμικὸν ἡ Λαgάδα, σῦκα τσῆ Λαgάδας. Λόgος, λοbοτὴ «artiplex». Μόρα = ἐφιάλτης, τόνε πιάν' ἡ μόρα = καταλαμβάνεται ὑπὸ ἐφιάλτου. Παραθέτων ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς τὸ μουστίτσα = πτερωτὸν ἔντομον ὡς ἐν Κεφαλληνίᾳ λεγόμενον ἐρωτᾷ μὴ κατὰ τυπογραφικὸν λάθος ἐσημειώθη ἐν Νεοελ. Ἀνα-. II 260, ὅθεν παραλαμβάνει τὴν λέξιν, ἀντὶ τοῦ μουσίτσα, ὅπερ ἐν Ἠπείρῳ μσίτσα = ζωύφιον γεννώμενον ἐν τῇ φακῇ. Τὴν ἐρώτησιν ταύτην ποιεῖται ὁ συγγραφεύς, διότι νομίζει τὴν λέξιν σλαυϊκὴν mouschitza, εὑρέθη δὲ πρὸ ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν. Ἡ λέξις, ὡς πιστεύω, ἐλήφθη ἐκ τῶν Λατινικῶν γλωσσῶν Λατ. musca, Ἰταλ. mosca, Γαλ. mouche καὶ παρητυμολογήθη πρὸς τὸ μοῦστος· εἶτα δὲ προσέλαβε τὴν ὑποκοριστικὴν κατάληξιν -ίτσα, ἥτις εἶναι σλαυϊκὴ (Meyer ἔνθα ἀνωτ. σελ. 3), σημαίνει δ' ἡ λέξις μικρόν τι πτερωτὸν ζωύφιον ἐν τῷ οἴνῳ καὶ τῷ γλεύκει γεννώμενον. Πουχὸς ἐν Κεφαλληνίᾳ bουχνὸς = λεπτὸς κονιορτὸς (τὸ ν διὰ τὸ χνοῦδι). Ῥεdεύω, ῥεdᾶτος. Σέbρος, σεbρικό, σεbριά, σεbρεύω, ξεσεbρεύω. Τσαdίλα. Χουχιάζω ἐν Κεφαλληνίᾳ φουγιάζω = ἐκπέμπω κραυγήν, κραυγάζω, παρὰ τὸ φωνάζω.

Ἐκ τῆς Ἀλβανικῆς εὔχρηστα εἶναι γκιόνης, κοπέλα, κοπελοῦδι, κοπελοῦλλα, κόπελος, κοπελιάρα, λούτσα, babάουλας, babaούλια.

Ἐκ τῆς Ῥουμουνικῆς γουλιάστρα (λατ. colostrum), σημαίνει δ' οὐ μόνον ἐγγύων γυναικῶν γάλα ὡς ἐν τῇ εἰρημένῃ διατριβῇ σημειοῦται, ἀλλ' ἐν γένει παντὸς ἐγγύου ζώου γάλα μάλιστα αἰγός, προβάτου. Σούρουπο$_2$ σουρουπώνει, ἐσουρούπωσε, θὰ σουρουπώσῃ.

Οὐδεὶς ἀγνοεῖ πόσαι εἶναι αἱ ἐκ τῆς Γαλλικῆς παρειλημμέναι λέξεις καὶ φράσεις, αἵτινες κατέστησαν σχεδὸν πανελλήνιοι· ὁ λόγος οὕτω νομίζεται κομψότερος μάλιστα κατὰ τὰς ἀνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις, καίτοι ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀσμενίζουσιν ἔτι καὶ νῦν τοῖς Ἰταλικοῖς παρὰ τὰ Γαλλικά.

Ὅπερ ἀνωτέρω ἐλέγομεν περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἄλλων ἰδιωμάτων καὶ τῶν ξένων γλωσσῶν ἐπὶ τὸ Κεφαλληνιακὸν ἰδίωμα, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῆς γλώσσης τῶν Ἰταλῶν, διότι αὕτη πλεῖστον χρόνον κατὰ τὴν νῆσον ἐλαλεῖτο ὑπὸ ἐγχωρίων καὶ ξένων ἐπὶ τῆς Ἐνετοκρατίας καὶ τῆς Ἀγγλικῆς προστασίας, καὶ διότι ἦτο ἡ γλῶσσα ἡ ἐπίσημος (ἀπὸ τοῦ 1850 εἰσήχθη ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἡ Ἑλληνική), καὶ διότι ἐμελέτων καὶ ἐξεμάνθανον ταύτην πολλοὶ εἴτε εἰς Ἰταλίαν μεταβαίνοντες πρὸς σπουδὴν ἐπιστημῶν εἴτε ἐν αὐτῇ τῇ νήσῳ. Ἐὰν δέ τις ἐνθυμηθῇ ὅτι τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ὧν πλεῖστον μετέσχε καὶ νῦν ἔτι μετέχει μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ, γλῶσσα κοινὴ ὑπῆρξεν ἡ Ἰταλικὴ καὶ ὅτι οἱ Κεφαλλῆνες καὶ μακρὰν τῆς πατρίδος ταύτης τῆς γλώσσης τὴν ἀνάγκην μάλιστα ᾐσθάνοντο, ἐπειδὴ σφόδρα εἶχε διαδοθῇ, τότε θὰ κατίδῃ καὶ ἕτερον λόγον, δι' ὃν οὗτοι ἐγένοντο τῆς γλώσσης ταύτης ζηλωταί. Ἀνεξίτηλα ἄρα κατέλιπεν ἴχνη ἡ τοιαύτη ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ Κεφαλληνιακοῦ ἰδιώματος· αἱ ξέναι ἐκεῖναι λέξεις κατέστησαν κοινὸν τῶν Κεφαλλήνων πάντων κτῆμα, οὐδεμία τῆς νήσου ἄκρα ἔμεινε ξένη ταύτης τῆς ἐπιδράσεως, καὶ νῦν δ' ἔτι ὅτε διὰ τῶν δημοτικῶν σχολείων, τῶν ἐφημερίδων καὶ τῆς πολιτικῆς τοσαύτη ἀνεπτύχθη ἀντίδρασις, ἀσθενῶς πάνυ τὰ Ἰταλικὰ τῆς διαλέκτου στοιχεῖα περιωρίσθησαν, καίτοι ἤδη πρὸ πολλοῦ οἱ παραγαγόντες τὴν ἀνάμειξιν λόγοι ἐξέλιπον. Ὁ Ἰταλίζων τρόπος τοῦ λέγειν, τὸ μουσικὸν ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ, τὸ παρατεινόμενον τῆς φωνῆς ἐν τοῖς φθόγγοις καθόλου, μάλιστα ἐν τοῖς φωνήεσιν, ἡ μαλακότης τοῦ λ καὶ ν καὶ τὸ ὑγρὸν τῶν συλλαβῶν λι καὶ νι, ἀπαγγελλομένων ἀεὶ gli καὶ gni, οἷον λινός, λινός, πολύ,

λίγο, νηστικός, ἀνήμπορος, ἀνήξερος, πονίδι, νινὶ=glinό;, pogli, gnisticός, agnimboroς, agnikseroς, pogníδι, gnigni μόνον δι' Ἰταλικῆς ἐπιδράσεως ἴσως δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι.

Τὸ ἀσυνίζητον τῆς καταλήξεως -ια, ὅπερ σύνηθες ἐν τῷ Ζακυνθίῳ ἰδιώματι εἰς Ἰταλικὴν ἐπίδρασιν ὁ σεβαστός μοι διδάσκαλος κ. Γ. Χατζιδάκις ἀποδίδει, δὲν παρατηρεῖται καὶ παρ' ἡμῖν· διὸ οὐδέποτε λέγομεν μαχαιρία, μερία, παιδία, ποδία, εἰ μὴ λοιδοροῦντες τοὺς Ζακυνθίους, ἀλλ' ἀεὶ μαχαιριά, μεριά, ποδιά, ζεστασιά, δγρασιά, ξερασιά. Ἐν ὀλίγοις δὲ τηρεῖται ἀσυνίζητος ἡ κατάληξις -ια, ἀλλὰ τοὺς τύπους τούτους ἀποδοτέον ἢ εἰς ἐπίδρασιν τῆς γλώσσης τῶν λογιωτέρων, οἷον λυσοντερία καὶ λυσαντερία (παρὰ τὸ λύω-ἔλυσα) = δυσεντερία, δλονυχτία καὶ δλην υχτία = τελετὴ ἐν τοῖς ναοῖς δι' ὅλης τῆς νυκτός, προφητεία, οἱ προφητεῖες, συντελεία (συντελεία τοῦ αἰῶνος!), ἢ παρελήφθησαν ἐκ τοῦ Ζακυνθίου ἰδιώματος, οἷον παιδία ἐν τῇ φράσει *avanti* παιδία! ἣν οἱ ἀγοραῖοι τοὺς πολίτας ἐπὶ τὰ ὤνια καλοῦντες λέγουσι, καὶ ἐν τῷ φωτίες ἀναμμένες! ὅπερ ὡσαύτως οἱ ἀγοραῖοι ἀναφωνοῦσι κατὰ τὴν πώλησιν τῶν ὑδροπεπόνων δηλοῦντες οὕτω τὸ ἄγαν ἐρυθρὸν τοῦ καρποῦ χρῶμα. Ἀσυνίζητος ἀπαντᾷ ἡ κατάληψις -ια καὶ ἐν τοῖςδε, κολακεία, φιλονικία, ἀνοησία, ἀδιαντροπία (= ἀναισχυντία, ἀναίδεια), ὑποχονδρία καὶ ὑποκονδρία (καὶ ἄνευ τοῦ ν), ἀλλεγρία (allegria) καὶ μανινκονία (maninconia), οὗτινος καὶ οἱ τύποι μαλινκονία καὶ μανινκόνια εὐχρηστοῦσι. Τὸ δὲ ῥητὸν Cefalonia - malinconia ὀλίγοι τῶν Κεφαλλήνων ἀγνοοῦσι.

Καιρὸς ἤδη νὰ μεταβῶμεν εἰς τὰ καθ' ἕκαστον τῆς τοιαύτης τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης ἐπιδράσεως, διότι ἐκ τούτου θὰ καταστῶσι φανεραὶ αἱ ποικιλώταται τῆς ἀναμείξεως ὄψεις καὶ αἱ μεταβολαὶ καὶ παθήσεις τῶν παραλαμβανομένων λέξεων ἔν τε τοῖς φθόγγοις καὶ ταῖς καταλήξεσι καὶ τῇ σημασίᾳ. Ἐν τῇ ἐξετάσει τούτων ἀνάγκη μάλιστα νὰ ἐνθυμώμεθα ὅτι ὁ δανεισμὸς ἐγένετο ἐκ τοῦ προφορικοῦ καὶ τοῦ γραπτοῦ λόγου. Ἐνετοὶ ἦσαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἐπισήμου ἀρχῆς τῆς πλεῖστον χρόνον ἀρξάσης τῆς νήσου, οὗτοι δ' ἐλάλουν τὸ ἑαυτῶν ἰδίωμα καὶ παρὰ τούτων τὰς λέξεις παρελάμβανον οἱ τῆς νήσου κάτοικοι, ὡς δεικνύει ἡ τελεία ἔλλειψις τῶν φθόγγων *ce*, *ci* (tsche, tschi), ἀνθ' ὧν ἀεὶ *tse*, *tsi*, καὶ *g* (gusto), ἀνθ' οὗ γ, οἷον γοῦστο,

γουστάρω, τὸ σύμπλεγμα ρτ ἀντὶ λτ, σάρτος, σαρτάρω, σαρταδῶρος (Ἐνετ. sarto) ἀντὶ salto (Ἰταλ.), βα ἀντὶ gua, βάρδια ἀντὶ guardia, βάρδα Ἐν. βάρδα Ἰταλ. *guarda*, que=κɜ ἀντὶ que, dunκɜ ἀντὶ τοῦ Ἰταλικοῦ dunque κ. λ. π.

Τῆς Ἐνετικῆς τὴν ἐπίδρασιν μαρτυρεῖ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀκραιφνῶς Ἐνετικῶν λέξεων, ἐν αἷς ἀεὶ τηρεῖται ἡ τῶν Ἐνετῶν προφορά· ἀλλ' ἡ ὕπαρξις πολλῶν στοιχείων ἀλλοτρίων ὅλως τῆς Ἐνετικῆς, οἷον τῶν μετοχῶν εἰς -ato, αἵτινες ἀείποτε ἐκεῖ συγκεκομμέναι ἐκφέρονται, λέξεων καθαρῶς Τοσκανικῶν, πεβεράdζιο beverragio= pourboire, σπιέρα=ὕαλος παραθύρου (Τοσκαν. spera=καθρέπτης ὕαλος) καὶ τοῦτο ὅτι οἱ εἰς Ἰταλίαν πρὸς σπουδὰς μεταβαίνοντες καὶ ἐκεῖ ἱκανὸν διατρίβοντες, πλεῖστοι μάλιστα οἱ εὐπορώτεροι ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας, οὐχὶ ἰδίωμά τι, πολλῷ δ' ἧττον τὸ Ἐνετικὸν ἀλλὰ τὴν καθαρὰν Ἰταλικὴν ὡμίλουν καὶ ἐσπούδαζον, πείθει ἕκαστον ὅτι οὗτοι ἐπανερχόμενοι οἴκαδε καὶ εἴτε ἀξιώματα λαμβάνοντες εἴτε ἐπιστήμην τινὰ ἀσκοῦντες ἐτήρουν καὶ εἰς τὸ ἰδίωμα μετέδιδον λέξεις τοῦ γραπτοῦ καὶ καθωμιλημένου τῶν Ἰταλῶν λόγου. Ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον ὅτι καὶ ἡ Ἰταλικὴ καθόλου καὶ ἰδίωμά τι ταύτης ἡ Ἐνετικὴ ἐπὶ τὴν γλῶσσαν τῶν Κεφαλλήνων ἐπέδρα ὥστε ἀνάγκη ἑκασταχοῦ νὰ διαστέλλωνται τὰ Ἐνετικὰ τῶν Ἰταλικῶν.

Φθογγικαὶ παθήσεις.

Ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν φθογγικῶν παθήσεων ἀνάγκη, ἐνθυμούμενοι ὅτι εἰς δανεισμὸν οὐ μόνον ἡ καθόλου Ἰταλικὴ ἀλλὰ καὶ ἰδίωμα ταύτης ἡ Ἐνετικὴ ὑπέκειτο, ν' ἀποχωρήσωμεν τὰ Ἐνετικὰ τῶν φθόγγων συμπλέγματα καὶ τὰς λέξεις τὰς ἐκ τῆς Ἐνετικῆς εἰλημμένας, καὶ τὰς διαφορὰς αὐτῶν ἀπὸ τῆς Ἰταλικῆς νὰ μὴ θεωρήσωμεν γεννήματα τοῦ ἰδιώματος καὶ ἀναπτύξεις ἃς αἱ λέξεις ἐκεῖναι ἐν τῷ Κεφαλληνιακῷ ἰδιώματι ὑπέστησαν, ἀλλὰ τῆς Ἐνετικῆς κληρονομίαν, ἀφοῦ μάλιστα ἐν πολλοῖς τούτων οὐδὲν ἐβίαζεν εἰς μεταβολήν. Τὰ συμπλέγματα go, ga, gu προφέρονται ἐν τῇ Ἐνετικῇ γο, γα, γου καὶ καθόλου τὸ g=γ καὶ ἡ προφορὰ αὕτη τηρεῖται καθ' ἡμᾶς, ὅθεν πάγα=μισθὸς (paga), παγάρω=πληρώνω (pagare), νεγότσιο= ἐμπορία (negozio), ἀλάργα=μακρὰν (κατὰ τὰ πολλὰ εἰς -α ἐπιρ-

ρήματα, καλά, κακά, πάντα, ἄσχημα, ὡραῖα) καὶ ἀλάργου (κατὰ τὸ ἐπάνου, κάτου) (à largo), γοῦστο=ἀπόλαυσις (gusto), γουστάρω=ἀπολαύω (gustare), γουστῶζος=ἄξιος ἀπολαύσεως (gustoso), γουλῶζος=λίχνος (goloso), γουλοζιτά=λιχνεία (golosità), ἐν ᾧ gubέρνο· ὡσαύτως γ προφέρεται ἐν ταῖς λέξεσι γρανάγιο=σιτοβολὼν (granajio), γιοῦστος=δίκαιος, ἀκριβὴς (giusto), καὶ ἐπίρ. γιοῦστο=ἀκριβῶς καὶ ἐν τῇ φράσει γιοῦστο καὶ γιοῦστο ἐπὶ ἀγανακτήσεως, γόbος=κυφὸς (gobbo), γαρνίρω=ἀρτύω (guarnire), γαρνιτοῦρα (guarnitura), γαραντίρω=ἀσφαλίζω (guarantire), γιάτσο=πάγος (giaccio), γιατσάδα, γιατσιέρα= ἀγγεῖον πάγου, κουράγιο=θάρρος, κουραγιάρω=παραθαρρύνω (coraggio, incoraggiare), γιράρω=περιφέρω-ομαι καὶ dζιράρω (girare), γράτσια=χάρις (grazie), γρατσιῶζος=ἐπίχαρις (grazioso), dζόγια=χαρὰ μάλιστα μεταφορικῶς (gioja), σουγάρω= ἀπορροφῶν τὸν χυμὸν διὰ θερμάνσεως, κάρτα-σούγαρα (carta-sugara).

Τὰ συμπλέγματα ca, co, cu, che, chia, cchia, chie, ἔδωκαν ἐν τῇ Ἐνετικῇ ἐνιαχοῦ γα, γο, γου, κιε, κια, κιε καὶ οὕτως εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς ἰδίωμα μετεδόθησαν, dζογαδῶρος=παίκτης (giuocatore), dζόγος=παίγνιον (giuco), dζογάρω—παίζω τυχηρὸν παίγνιον (giuocare), dζογέτο=μικρὸν τυχηρὸν παίγνιον (giochetto), σίγουρος καὶ σιγοῦρος καὶ σεγοῦρος=ἀσφαλὴς (sicuro), σιγουράρω=ἀσφαλίζω (sicurare), ἐπίρ. σίγουρα=ἀσφαλῶς, πάντως καὶ σιγουραμέντε=βεβαίως (sicuramente), σιγουριτὰ καὶ σιγουριὰ κατὰ τὰ πολλὰ εἰς -ιὰ (sicurtà), σοφιγάρω ('Εν. sofegar, 'Ιταλ. soffocare), κιάλε=μακρὸν τηλεσκόπιον (occhiale), κιάρος=διαυγής, καθαρὸς (chiaro), κιαρίρω=ποιῶ τι διαυγὲς (ἐν ᾧ 'Ιταλ. καὶ chiarare chiarire), σκιέρτσο=ἀστεϊσμὸς (scherzo) σκιερτσάρω=ἀστεΐζομαι (scherzare), ῥεbουρκιάρω—ῥυμουλκῶ καὶ ῥιbουρκιάρω (remorchiare 'Ιταλ. rimorchiare). Ἡ προφορὰ ἄρα τῶν λέξεων τούτων μαρτυρεῖ τὴν ἐκ τῆς Ἐνετικῆς καταγωγὴν αὐτῶν· ἀλλὰ τὸν ἐκ ταύτης δανεισμὸν σαφέστερον δεικνύουσι λέξεις ἐξ ὧν δὲν δυνάμεθα ν' ἀποχωρίσωμεν συμπλέγματα φθογγικὰ καὶ νὰ παρατηρήσωμεν ὥσπερ ἀνωτέρω ὅτι πανταχοῦ ἔνθα ἀπαντῶσι ταῦτα ὁμοίως διετέθησαν, διότι αἱ τοιαῦται λέξεις δὲν παρέ-

χουσι συστήματα φθογγικῶν συμπλεγμάτων, ἀλλὰ μεμονωμένας τηροῦσι τὰς παθήσεις καὶ ἀλλοιώσεις ἅς ὑπέστησαν ἐκ τῆς Ἐνετικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν εἰσαχθεῖσαι, οἷον μανέστρα (Ἐν. manestra Ἰταλ. minestra), μανdoλᾶτο (Ἐν. mandolato Ἰταλ. mandorlato), ἀλλ' εἶτα καὶ μεdoυλᾶτο καὶ μαdoλᾶτο, καὶ μάνdoλα μάdoλα, ἀβέρτος (Ἐν. averto Ἰταλ. apperto), πλάνια, πλανιάρω (Ἐν. piana, pianare Ἰταλ. pialla, piallare), ῥεdικολο (Ἰταλ. ridicolo) ὅθεν καὶ ῥῆμα εἰς -άρω, πόνσο (Ἐν. ponso Ἰταλ. polso), οὔρτιμο καὶ οὔλτιμο (καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Τοσκανικῇ γνωστὸν ὅτι ἐπέδωκε τὸ rt ἀντὶ lt, morto=molto), à là σκάγ α ἐκ τοῦ Ἐνετικοῦ scaio=πλευρόν· καὶ λέγεται μὲν ἐν τῇ Ἰταλικῇ in ispalla (spalla), ἀλλ' ἀδύνατον ἐκ τούτου νὰ προῆλθε τὸ περὶ οὗ πρόκειται à la σκάγγια.

Πᾶσαι αἱ γλῶσσαι, λέγει ὁ Ἰάκωβος Grimm, ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὸ Γερμανικὸν λεξικὸν σελ. XXVI, ἐφ' ὅσον ἀκμάζουσιν, ἔχουσιν ἔμφυτον ὁρμὴν νὰ ἀπείργωσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὰ ὀθνεῖα καὶ εἰσχωρήσαντα ταῦτα αὖθις νὰ ἐξωθῶσιν ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἐξομοιῶσι πρὸς τὰ οἰκεῖα στοιχεῖα. Οὐδεμία γλῶσσα κατώρθωσε νὰ παραγάγῃ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ ἅπαντας τοὺς φθόγγους, διὸ ἀπωθεῖται τοὺς ἀλλοτρίους, ἐπειδὴ αἰσθάνεται ἑαυτὴν ταρασσομένην ὑπ' αὐτῶν. Ἐὰν τυχὸν ξενικὸν ὄνομα ἐμπέσῃ εἰς τὸ φρέαρ γλώσσης τινός, περιδινεῖται ὑπὸ τῶν ὑδάτων αὐτῆς, ἕως οὗ προσλάβῃ τὸ χρῶμα τῆς γλώσσης ταύτης καὶ παρὰ τὴν ὀθνείαν αὐτοῦ φύσιν παράσχῃ ὄψιν λέξεως ἐθνικῆς (1).

Τὸ φθογγικὸν σύστημα γλώσσης τινὸς δὲν ταυτίζεται πρὸς τὸ φθογγικὸν σύστημα ἑτέρας· ἐντεῦθεν οἱ λαλοῦντες ὑποκαθιστῶσιν εἰς τοὺς φθόγγους τῆς ξένης γλώσσης τοὺς φθόγγους τῆς ἑαυτῶν· τούτου πεῖραν λαμβάνει πᾶς ἀρχόμενος νὰ μανθάνῃ ξένην τινὰ γλῶσσαν· οὗτος ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ τῶν φθόγγων ἐπὶ μακρὸν ἁμαρτάνει, μετὰ πόνου δὲ καὶ διὰ συντόνου προσοχῆς κατορθοῖ νὰ μιμηθῇ ὡς οἷόν τε ἀκριβέστερον τοὺς φθόγγους τῆς ξένης γλώσσης καὶ πολλάκις ἡ μίμησις εἶναι τελεία, πολλάκις ὅμως δι' ὅλου τοῦ βίου ἁμαρτάνει καὶ ἂν ἔτι τὴν ξένην γλῶσσαν καλῶς ἐκμάθῃ καὶ γνωρίζῃ. Ὁ λαὸς δὲν νομίζει τὸ πρᾶγμα τοῦ πόνου ἄξιον· ὅθεν σπανιώτατα παρα-

(1) Ἡ περικοπὴ ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Oscar Weise «Ein Versuch» τοῦ μεταφρασθέντος ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ φίλου Γ. Γρατσιάτου.

λαμβάνονται ξένοι φθόγγοι καὶ ἔτι σπανιώτερον ἐπικρατοῦσιν οὗτοι καὶ καθολικεύονται. Καὶ ἐν τῷ Κεφαλληνιακῷ ἰδιώματι οὐχὶ διάφορόν τι συνέβη· αἱ Ἰταλικαὶ λέξεις μεταβάλλονται τοὺς φθόγγους κατὰ τὸ φθογγικὸν σύστημα τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς καὶ τοὺς νόμους ταύτης· πᾶς ἀλλότριος τῆς Ἑλληνικῆς φθόγγος ἐκκρούεται· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐπίδρασις αὕτη ὑπῆρξε μακροχρόνιος, ἐτηρήθησαν ἐν πολλοῖς οἱ Ἰταλικοὶ φθόγγοι μάλιστα, ὥσπερ εἰκός, ἐν τῷ λόγῳ τῶν λογιωτέρων καὶ μετεβλήθησάν που ἐν Ἑλληνικαῖς λέξεσι φθογγικὰ συμπλέγματα κατὰ τὰ Ἰταλικά, οἷον ἐν τῷ βλαστημάω, βλαστήμια βλάστημος τὸ στ ἀντὶ σφ ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ biestemmiare, ὡς διδάσκει ὁ σεβαστός μοι διδάσκαλος κ. Χατζιδάκις. Πλὴν ὅμως τῆς διαφορᾶς τοῦ φθογγικοῦ συστήματος φθογγικαὶ παθήσεις τῶν Ἰταλικῶν λέξεων ἐγένοντο ἱκαναὶ διὰ παρετυμολογίαν καὶ δι' ἀφομοίωσιν. Καὶ ἡ μὲν ἀφομοίωσις συνήθης ἐν τῇ καθόλου γλώσσῃ μαρτυρεῖται· ἐν ἄλλαις τε Ἰταλικαῖς λέξεσι καὶ ἐν ταῖςδε· ρεμέδιο=μέσον θεραπευτικόν, θεραπεία (rimedio), τσαρκάρω=ἐρευνῶ (cercare), τσάρκα=ἔρευνα (cerca), παντόφολλα (pantufolla), τσορότο=κηρωτὸν (cerotto), φιρίρω=δύο φὰ συγκρούω (ferire), γαραντίρω = ἐγγυῶμαι (guarentire)· ἡ δὲ παρετυμολογία, τὴν αἰτίαν ἔχουσα ἐν τούτῳ ὅτι ὁ λαὸς εἰς λέξεις ξένας ὑποβάλλει ἐννοίας ἄλλων λέξεων οἰκείων ἑαυτῷ πρὸς ἃς ἐκεῖναι φαίνονται ὅμοιαι κατὰ τὴν προφοράν, ἐν ταῖςδε· φαγαbόντες, μεdζαλῶνα, κομιdῶρο, στραβορdινάριος, ἀναμωρᾶδος, νεοbιτά, κλαιμέντες, στασσίνιο (στασσιναμέντο στασσινάρω).

Τὸ vagobondo=πλάνης παρεῖχε τῷ λαῷ πρόχειρον τὸ φαγεῖν καὶ ἀποτριβείσης πάσης ἐννοίας τοῦ vagare ἔλαβε τὴν σημασίαν τούτου καὶ κατ' αὐτὸ μεταβληθὲν (v=φ) δηλοῖ τὸν ἀπλήστως καὶ ἀδίκως τὰ τῶν ἄλλων κατατρώγοντα, τὸν ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἄλλων καὶ ἐξ ἀλλοτρίων τρεφόμενον. Τὸ mezzaluna=μήνη διὰ τὰ γνωστότερα ἁλώνι, ἁλώνα, ἁλωνίζω παρέλαβε τὸν φθόγγον ω ἐν τῷ β' συνθετικῷ καὶ ἔδωκε τὸ μεdζαλῶνα=ἔπαλξις τείχους μηνοειδής, τὴν δὲ παρετυμολογίαν ἐπέτεινε μᾶλλον τὸ οὕτως ὠνομασμένον πρᾶγμα, ἔχον ἐπιφάνειαν ἐπιπέδου σχήματος καὶ ἁλωνίῳ ὁμοίαν.

Τὸ κομιdῶρο, εὔχρηστον καὶ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ καταγωγὴν πομι-

dῶρο, προσέλαβε τὸ κ κατὰ τὸ κολοκύθι, τὸ δὲ ι, πληθ. pomi d'oro, διότι ὡς γνωστόν, ἡ λέξις ἐν τῇ Ἰταλικῇ εἶναι pomo d'oro.

Ἐν τῇ λέξει straordinario εὐχερῶς πάνυ ἀνεῦρεν ὁ λαὸς τὰ στραβός, στραβὸ καὶ κατὰ τοῦτο ἐσχημάτισε τὸ ἐπίθετον στραβορdινάριος -α -ο καὶ ἐπίρρημα στραβορdινάρια ἀποδοὺς ἅμα συγγενῆ πρὸς αὐτὸν ἔννοιαν=οὐκ ἐπίκαιρος, ἀνάποδος.

Τὰ inamorarsi, inamorato παρητυμολογήθησαν πρὸς τὴν πρόθεσιν ἀνά —, ὅθεν ἀναμωράρομαι, ἀναμωρᾶδος=ὅλως τινὶ ἀφωσιωμένος. Διὰ τὴν πρόθεσιν πρὸς μετεβλήθη τὸ presso à poco εἰς προσαπόκου, τὸ δὲ ου διὰ τὰ λοιπὰ ἐπιρρήματα εἰς -ου ἀπάνου, κάτου κ.τ.τ., =περίπου, οὐκ ἀκριβῶς, ὡς ἔγγιστα, καθ' ὑπολογισμόν.

Τὸ clemente παρὰ τὸ κλαίω ἀπέβαλε τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ σημασίαν λεγόμενον περὶ ἀνθρώπου μεμψιμοιροῦντος καὶ κακοτρόπου.

Τὸ τρεμουντᾶνα (tramontana) παρητυμολογήθη πρὸς τὸ τρέμω οἱονεὶ τρέμουσα.

Ὁ φθόγγος ο τοῦ novità παρήγαγεν ἕτερον ȷο παρὰ τὸ νȷός, ὅθεν νȷοβιτά. Ἤκουσα δέ ποτε καὶ ἀναggravizione=ἔμετος κατὰ τὸ ἀνακατοῦρα, ἀναγοῦλα, τοῦ ἰταλικοῦ ὄντος aggravazione.

Παρὰ τὸ ἀπαρτενίρω=ἀνήκω λέγεται παρατατικὸς ἀπαρθένευε παρὰ τὸ γνωστότερον παρθένα, παρθένος.

Παρετυμολογία ὡσαύτως πρὸς τὸ σταύρωμα, σταυρώνω τὰ Ἰταλικὰ assassinio, assassinamento, assassinare μετέβαλεν ἐν τῇ διαλέκτῳ εἰς τὰ στασσίνιο, στασσιναμέντο, στασσινάρω (παρὰ ταῦτα ὅμως λέγεται καὶ ἀσσασσινάρω, ἀσσασσῖνος).

Οἱ φθόγγοι καθ' ἕκαστον

Ὁ φθόγγος *b* ἔμεινεν ἀμετάβλητος συμπεσὼν τῷ ἀντιστοίχῳ τοῦ ἰδιώματος, ἐν ᾧ οὐδὲν ἴχνος ἐρρίνου, εἶναι ἄρα καθαρῶς ἐκκροτικὸς χειλικὸς φθόγγος, bάσταρδος (bασταρδεύω, bασταρδέλλι), bαρbοῦτα, bαρbέττα, bονῶρα, bονπέζο (καὶ παρὰ τοῦτο καλὸ πέζο ἐπιρρηματικῶς ἐπὶ τῶν καλῶς ἐσταθμισμένων ὠνίων), ἀbbονᾶτος, bέστιας, Βιζόνιας (παρεπώνυμον ἐκ τοῦ *bisogna*=ἀνάγκη, ἔνδεια), ἔbετες=βλάξ, ἰμbετσίλες, ἄbιτο=ἐσθής, bελλέτσα, bούρλα, bουρλάντες, bουρλάρω, bίρbα, bιρbάντες, ἀbοῦζο,

bουκκοῦνι (boccone=τεμάχιον), bοτέγα, bορdέλλο, Dουbblῶνι (dobblone), dέbολε (ὡς οὐσιαστικὸν μόνον, τὸ dέbολε=τὸ ἀσθενὲς μέρος, π. χ. τὸν ἔγγιαζε 'ς τὸ dέbολε=τὰ καίρια). Τὸ *b* ἀνεπτύχθη ἐν δυσὶ λέξεσιν, καθ' ὅσον ἐγὼ γιγνώσκω, ἐκ τοῦ *p* διὰ Sandhi, ὁ bόντες=ἡ γέφυρα (ponte), ἡ bουνιὰ (pugno)=τὸ διὰ τῆς πυγμῆς πλῆγμα. (Τὸ b τοῦ bάλλα πιθανώτερον ἐκ τοῦ γαλλικοῦ balle, διότι τότε θὰ εἴχομεν καὶ bαδέλλα (padella) καὶ bάγα (paga) καὶ bαντόφολλα (pantufolla) καὶ ἄλλα ὅμοια). Ἐνιαχοῦ τὸ p ἐξέβαλε τὸν φθόγγον b οἷον πεβερράdζιο=beverraggio, ἡ πανdιέρα (bandiera). Ἐν ταῖς λέξεσι μόdζος, μάgος, μανgάδα τὸ μ προῆλθεν ἐκ τοῦ b, πρβλ. τὰ ἰταλικὰ boggio, bango.

Τὸ d εἶναι καθαρὸς ἐκκροτικὸς ὀδοντικὸς ἄνευ ἐρρίνου ν, οἷον dουγᾶνα (dogana), ἀdίο, dέbολε (τό), dισγράτσια, dισπερᾶδος, πάσσο-dόππιο, dουέτο καὶ πληθ. dουέττα (ὦ dουέττα ἐπιφώνησις ἐπὶ κωμικῆς τινος καὶ γελοίας πράξεως), ἡ φέdε, dιλεττάντες, dολτσέτσα, dοῦρος, dουρέτσα κ. ἄ. π. Ἐνιαχοῦ ὁ φθόγγος οὗτος ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ δ, οἷον ἰνκόμοδο -α (incomodo), δισένιο (ἀλλὰ καὶ dισένιο), τάρδι (κατὰ τὸ βράδυ;)=ὀψὲ καὶ ταρδίρω=βραδύνω, κουστωδῖτο=ἐπιτήρησις, φυλακή, εἶτα δὲ ἀγγελία (ἡ ἰταλικὴ μετοχὴ custodito ἐτράπη εἰς οὐσιαστικόν), ἀbαδάρω=προσέχω τὸν νοῦν, λαμβάνω ὑπ' ὄψιν (badare). Τὸ ἀ προυτάχθη ἐνταῦθα ὅπως ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀσκολαίνω κ. τ. ὅ., περὶ ὧν κατωτέρω. Φαστίδιο (fastidio), ῥεμέδιο (rimedio), bάσταρδος (bastàrdo), δεούτελο (disutile), βάρδια, κουάρδο, διαφεντεύω (παρετυμολογία πρὸς τὸ διά), δεττῶρος καὶ δοττῶρος, παδέλλα. Αἱ λέξεις οὕτως ἠχοῦσιν ἑλληνικώτερον· παρατηρητέον δ' ὅτι ἡ ἀντικατάστασις αὕτη τοῦ d συμβαίνει ἐν μέσῃ τῇ λέξει καὶ τὸ πλεῖστον ἐν ἀτόνῳ χώρᾳ καὶ ἐν ἀρχῇ ὀνομάτων ἀλλ' οὐδετέρου γένους, ὥστε ἐν τούτοις δι' ἔλλειψιν Sandhi (πρβλ. τὴν dουγᾶνα, τὴν dουρέτσα, τὸν dοῦρο, τὸν dισπερᾶδο) οὐδὲν ἐβοήθει εἰς τήρησιν τοῦ d, ἐντεῦθεν ἡ τροπή.

Ὁ φθόγγος t προφέρεται ὡς ὁ ἀντίστοιχος Ἑλληνικός, πάσχει δὲ ὅσας καὶ ἐκεῖνος παθήσεις, οἷον μετὰ τοῦ ν ἰσοῦται τῷ d ἐν Sandhi, τὴ dόμbολα ἀλλὰ ἡ τόμπολα, τὴ dόρσα ἀλλὰ ἡ τόρτσα, τὸ dαππετσιέρι ἀλλὰ ὁ ταππετσιέρις, τὸ dιμονιέρι ἀλλὰ ὁ τιμο-

νιέρις, τὸ dιράντι ἀλλὰ ὁ τιράντις, ἐνίοτε καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς λέξεως ἀdένα=antenna, ἐνdιτὰ=entità ἀλλὰ τοῦτο σπανιώτατον ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ἑπομένων ἐν οἷς τὸ σύμπλεγμα nt ἀεὶ ντ, τρατταμέντο, ἀττέντος, κάντο, κόντες, κόντρα, κοντράστο, κοντρᾶττο, φάντες, φαλλιδιμέντο, ἰνταβολάρω, κοντραπέζω, κοντραπεζάρω, κοντραπέλο, ἀ μέντε (baίνει ἀ μέντε =ἐννοεῖ), σιγουραμέντε.

Ἐν ταῖς μετοχαῖς εἰς -ato -ito τὸ t ἐτράπη εἰς δ, λασκᾶδος, dισπερᾶδος, κουστουπᾶδος, προβᾶδος (κερατᾶς προβᾶδος= κεκηρυγμένος. ἀνεγνωρισμένος), πλανιᾶδος, λουστρᾶδος, σοφιγᾶδος, φαλλῖδος, ἰμbετσιλλῖδος· καὶ ἐν τοῖς οὐσιαστικοῖς εἰς -tore ὁμοία ἐγένετο τροπή, κανταδῶρος, dζογαδῶρος, ταγιαδῶρος, φουμαδῶρος (οὕτως ἀπαντᾷ ἡ κατάληξις καὶ μεθ' ἑλληνικῶν θεμάτων σημαdαδῶρος, στοιβαδῶρος, περὶ ὧν κατωτέρω), ἀλλὰ παρὰ ταῦτα σπεκουλατῶρος, πρεκουρατῶρος, δεττῶρος. Ὁμοίαν τροπὴν τοῦ τ εἰς δ ἐν τῷ ῥήματι *patire* παδίρω=πάσχω τὰ πάνδεινα καὶ τῷ οὐσιαστικῷ moneta μονέδα.

Περὶ τοῦ c, g, che, chi κ.τ.λ. εἴπομεν ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ. Οἱ λοιποὶ f, l, m, n, p κ.τ.λ., a, e, i, o, u συμπεσόντες τοῖς ἀντιστοίχοις Ἑλληνικοῖς προφέρονται ὅπως οὗτοι.

Αἱ ἐν τοῖς τύποις ἀλλοιώσεις τῶν Ἰταλικῶν λέξεων

Εἶναι γνωστὸν ὅτι, ἵνα μὴ λέξις τις ξένη εἰς τὸ γλωσσικὸν τῶν λαλούντων αἴσθημα προσπίπτῃ, ἀνάγκη μάλιστα πάντων νὰ ἐξομοιωθῇ πρὸς τὰς πολλὰς τῆς προσλαμβανούσης γλώσσης ἢ τοῦ προσλαμβάνοντος ἰδιώματος κατὰ τοὺς τύπους Καταλήξεις ξένου ἰδιώματος δὲν ἀνέχεται τὸ γλωσσικὸν τῶν λαλούντων αἴσθημα, διότι αὗται εἶναι διαρκεῖς μάρτυρες τῆς ὀθνείας τῶν λέξεων καταγωγῆς. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἐνταῦθα, ὥσπερ ἐν πάσῃ γλωσσικῇ ἐνεργείᾳ συμβαίνει τὸ πρᾶγμα ἀσυνειδήτως καὶ ἀνεπιγνώστως, τὴν δ' ἀρχὴν αὐτοῦ ἀνευρίσκομεν ἐν αἰτίοις ψυχολογικοῖς. Τὰς ξένας καταλήξεις ἀφομοιοῦσιν οἱ λαλοῦντες πρὸς τὰς καταλήξεις τοῦ ἑαυτῶν ἰδιώματος· καὶ πολλαχοῦ μὲν ὅλως ταύτας ἐκβάλλουσι καὶ διὰ τῶν οἰκείων αὐτοῖς ἀντικαθιστῶσι, πολλαχοῦ δὲ κατὰ μέρος μόνον μεταβάλλουσι.

Ἡ ξένη κατάληξις παραμένει μόνον, ἂν εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ἰδίαν. Ὅταν ὅμως ἡ ἀνάμειξις εἶναι μεγάλη καὶ πολλαὶ ξέναι λέξεις εἰσάγωνται ἀποτελοῦσαι συστήματα ἐν τῷ γλωσσικῷ τῶν λαλούντων αἰσθήματι, δυνατὸν νὰ τηρηθῇ καὶ ἡ ξένη κατάληξις ἀμετάβλητος ὡς συνέβη ἐν τοῖς εἰς -e ὀνόμασι ἡ φέdε (fede), τὸ μόbιλε (mobile) κ. ἄ.

Τὰ οὐσιαστικὰ -a, forza, premura, fiera, bestiallità, securità, scrofa, posta, burla, opera καὶ τὰ ὅμοια, ἐπειδὴ συνέπεσον πρὸς τὰ θηλυκὰ εἰς -α (la cima=ἡ τσίμη) ὥρα, βία, νύχτα, σπούδα, ζέστα, φλόγα οὐδὲν ἠνάγκαζε νὰ μεταβάλλωσι τὴν κατάληξιν· ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι πολλὰ τῶν εἰς -a εἶναι γένους ἀρσενικοῦ, ἐπειδὴ δέ τοιαύτην κατάληξιν ἀρσενικῶν ὀνομάτων δηλωτικὴν δὲν ἔχει ἡ νεωτέρα ἡμῶν γλῶσσα, χαρακτὴρ δὲ τῶν ἀρσενικῶν πάντων εἶναι τὸ -ς, τὰ τοιαῦτα ὀνόματα εἴτε ἀρχικῶς ἦσαν γένους ἀρσενικοῦ εἴτε παραληφθέντα ἐνεῖχον ἀρσενικοῦ ἔννοιαν προσέλαβον -ς, οἷον ὁ δούκας (duca), ὁ bέστιας (bestia), ὁ κανάγιας (canaglia).

Τῶν εἰς -ο τινὰ μὲν οἱ λαλοῦντες ᾐσθάνοντο ὡς ἀρσενικὰ καὶ ἐξωμοίωσαν ἀπὸ τῆς αἰτιατικῆς μάλιστα ὁρμηθέντες πρὸς τα ἀντίστοιχα εἰς -ος τοῦ ἰδιώματος, ὁ σκολάρος (scolaro), ὁ μαέστρος (maestro), ὁ ποῦντος (punto), ὁ σάρτος (salto), ὁ dζόγος (giuoco), ὁ bάσταρδος ((bastardo), εἴς τινα δ' ἀπέδιδον οὐδετέρου ἔννοιαν καὶ οὐδεμία ἐν αὐτοῖς ἐγένετο μεταβολή, συνέπεσον δ' οὕτω τοῖς εἰς -ο οὐδετέροις, τὸ στρέπετο (strepito), τὸ μιράκουλο (miracolo), τὸ ἅbιτο (abitbo) κ.λ., τινὰ δὲ τηρήσαντα τὸ -ο ἐγένοντο οὐδέτερα, καίτοι ἡ ἔννοια αὐτῶν ἦτο ἀλλοτρία τοῦ γένους τούτου, τὸ πόπολο (popolo), ἐν ᾧ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ὁ λαός, ὁ κόσμος, ἔδει λοιπὸν νὰ εἴπωμεν ὁ πόπολος, ὥστε ἡ ἐπικράτησις τῆς Ἰταλικῆς καταλήξεως ἐπήνεγκε καὶ τοῦ γένους τὴν μεταβολήν.

Τῶν εἰς -e ἄλλα μὲν προσλαβόντα τὸ -ς ἐμφαίνουσιν ὀνόματα ἀρσενικά, ἄλλα δὲ ἐτράπησαν εἰς -ας καὶ -ο, ἄλλα δὲ εἰς -ι, ἄλλα δ' ὥσπερ ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν, οὐδόλως μετεβλήθησαν, οἷον σπετσιέρης, καρροτσιέρης (corrozziere), μπαρμπιέρης (barbiere), καποσάντες (εἶδος ὀστρέου· πληθ. οἱ καποσάντες), ἀγιουτάντες ajutante), κόντες (conte), bόντες (ponte), ὀφφιτσιάλες (offiiale), πρέντσιπας (principe), τὸ κριμινάλι (criminale)=κα-

κουργοδικεῖον, τὸ σερβιτσιάλε (serviziale)=κλυστήρ, τὸ μόbιλε (mobile=τὰ ἔπιπλα (1), τὸ σέττε (sette)· οὕτω καλεῖται ἡ βραχυτέρα πτέρυξ παντὸς οἰκοδομήματος ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὅπερ δι' αὐτῆς λαμβάνει τὸ οἰκοδόμημα οἱονεὶ 7· τὸ ἀτσιdέντε (accidente), τὸ κιάλε (occhiale) (ἔκπτωσις τοῦ ο διὰ τὸ ἄρθρον)· ἡ κόρτε (corte) =la cour, μοῦ κάνει τὴ gόρτε=me fait la cour, ἡ φέdε (fede), τὸ λενιάμε καὶ λενιάμι (legniame), τὸ ἀμόρε (amore), ἡ dόζε καὶ ἡ dόζα=δόσις, ὡρισμένη ποσότης φαρμάκου, τὸ φινάλε (finale), τὸ πρεζέντε (presente)=ἡ παρουσία, οἷον πᾶμε νὰ δώσουμε τὸ πρεζέντε=πᾶμε νὰ δώσουμε τὸ παρόν, τὸ φιόρε (fiore)· τὸ δεούτελο (disulite) κυρίως=ἀνωφελής, ἄχρηστος εἶτα δὲ βλάξ· αὐτὸς εἶναι ἕνα δεούτελο.

Τὰ Ἰταλικὰ ὀνόματα, ἀφοῦ ἐξωμοιώθησαν ἐν τῷ ἑνικῷ ἀριθμῷ πρὸς τὰ ἑλληνικά, τὸν πληθυντικὸν ἐσχημάτισαν κατὰ ταῦτα, εἰς τὸ γλωσικὸν τῶν λαλούντων αἴσθημα ἦσαν συνειδητὰ ὡς ὀνόματα Ἑλληνικά· τὸ φόρτσα, πρεμούρα κ.τ.λ., κάζο, ἄbιτο κ.λ.τ., dζόγος, bάσταρδος κ.τ.λ. οὐδόλως διέφερον τοῦ ὥρα, βία, ζέστα, μῆλο, ῥόδο, φίλος, ἄγουρος, ὅθεν οἱ λαλοῦντες ἐλευθέρως ἐχώρησαν ἐπὶ τὸν σχηματισμὸν τοῦ πληθυντικοῦ (2) οἱ φούριες, οἱ φόρτσες, οἱ φιέρες, οἱ σκολάροι, οἱ bέστιες, οἱ κανάγιδες, οἱ σάρτοι, οἱ dζόγοι, οἱ bάσταρδοι, τὰ ἄbιτα, τὰ κάζα, τὰ μιράκουλα, τὰ dοκουμέντα, τὰ μότα, τὰ ἀμόρια, τὰ φιόρα (τὸ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ εὔχρηστον φιόρια εἶναι ἀλλότριον τοῦ ἰδιώματος), οἱ κόντιδες, οἱ bόντιδες, οἱ ὀφφιτσιαλαῖοι κ τ.τ.

Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι πολλὰ εἰς-e ἔμειναν ἀμετάβλητα ἐν τῷ ἑνικῷ· ταῦτα ᾐσθάνοντο οἱ λαλοῦντες ὡς ὀνόματα ξένα, διὸ καὶ εἰς οὐδεμίαν ὑπήχθησαν μεταβολὴν ἐν τῷ πληθυντικῷ τὰ μόbιλε, τὰ κάbολε, τὰ κιάλε κ.ἄ. Καὶ τὰ ἐπίθετα ἀφωμοιώθησαν πρὸς τὰ τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης· λήγουσιν ἄρα εἰς -ος -α (η) -ο, σέγουρος-η-ο, κιάρος-α-ο, σκοῦρος-α-ο, ἀτέντος-α-ο, πρῖμος-α-ο, γουλῶ-

(1) Ἡ λέξις ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ φράσει τὸ μόbιλε καὶ στάbιλε (mobile e stabile= κινητὴ καὶ ἀκίνητος οὐσία)· λέγεται δὲ καὶ μετὰ χλεύης περὶ προικὸς μάλιστα, σπανιώτερον δὲ περὶ περιουσίας οὐδενὸς λόγου ἀξίας, οἷον ἔφαε τὸ μόbιλε καὶ στάbιλε= κατεσώτευσε τὰ ὄντα.

(2) Ἀναλογία καὶ ἀμοιβαία τῶν ὀνομάτων ἐπ' ἄλληλα ἐπίδρασις παρήγαγε καὶ ἐ τούτοις ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς, ποικιλωτάτους τοῦ πληθυντικοῦ τύπους.

ζος-α-ο, σκερτσιῶζος-α-ο, ὀρdινάριος-α-ο, φρέσκος-α-ο, ἰντονᾶτος-α-ο, φάρτσος-α-ο, φαλλῖδος-α-ο κτλ.

Τὰ ῥήματα πάντα κατὰ τὸ ά ἑνικὸν πρόσωπον τῆς ὁριστικῆς λήγουσιν εἰς -ω-ομαι· cercare τσαρκάρω καὶ τσαρκαρεύω=ἐρευνῶ, gustare γουστάρω=ἀπολαύω, strapazzare στραπατσάρω=κακῶς ποιῶ, fallire φαλλίρω (μεταβατ. καὶ ἀμεταβατ.) χρεωκοπῶ, stupire στουπίρω=θαμβοῦμαι, ferire φιρίρω=συγκρούω δύο ᾠά, stabilire σταbιλίρω=ἑδραιῶ, fornire φουρνίρω=προμηθεύω, crescere κρεσέρω ἀμετ.=περισσεύω, μεταβατ.=αὐξάνω, scrivere σκριbάρω=θαμὰ καὶ κακῶς τῇ γραφῇ χρῶμαι, godere γουδέρω, =ἀπολαύω, reggere ῥεγγέρω=κυβερνῶ, διευθύνω. (1)

(1) Σπρετσάρω=καταφρονῶ, σκιερτσάρω=ἀστειεύομαι, κοστάρω=ὑποφέρω, κοστάρομαμαι=ὑποφέρομαι, impετσιλλίρω=ἀποβλακοῦμαι, φουμάρω, λασκάρω=χαλαρῶ, φιορίρω=ἀκμάζω, στονάρω=ᾄδω παρὰ τόνον, άbαδάρω =λογίζομαι, καντάρω=ᾄδω, κοντάρω=διηγοῦμαι, κοντραστάρω=ἀντιλέγω, κολωράρω=χρωματίζω, φουdάρω=ἀγκυροβολῶ, ῥεdέρω=ἐμφῶ, ἰμπονέρωομαι=ἐπιβάλλω, τσιρκουλάρω=περικλείω, σοbρανίζω, ποdζάρω, ὀρτσάρω, κρεπάρω=συντρίβομαι, ποντάρω περὶ τοῦ κυνὸς στρεφομένου ἐπὶ τὸ θήραμα. προτεστάρω-ομαι=διαμαρτύρομαι, μαρτελλάρω=βασανίζω, φερμάρω=συγκρατῶ, bασσάρω=χαμηλώνω ἀρρεστάρω=συλλαμβάνω, κουστουπάρομαι=χρυσολογιῶμαι, ἀνκοράρω=ἀγκυροβολῶ καὶ μεταφορικῶς ἐν ἀσφαλείᾳ γίγνομαι (τώρα ἀνκοράρισες=νῦν ἐξησφαλίσθης), τσερκιάρω=διὰ στεφάνης περικλείω (ἐπὶ τῶν βυτίων), κουμαdάρω=ἐξουσίαν ἔχω, bαλλάρω ἰταλ. imballare=far un ballotto, bαλλάρω=danser, ποσσεσσάρωμαι (imposessarsi), τσεdέρω=ὑποχωρῶ, ἐνδίδω, κιαρίρω=διαυγῆ ποιῶ καὶ διαυγὴς γίννομαι, σοφιγάρω (soffocare· Ἐν. sofegàr), φορτσάρω=ἐνδυναμῶ, ἐνισχύω, φορτσάρομαι=ἐντείνω τὰς δυνάμεις μου, λεμεντάρομαι (lamentare)=παραπονοῦμαι, bουρλάρω=ἀστειεύομαι, πλανιάρω =λεῖον ποιῶ (Ἰταλ. piallare, Ἐν. pianare), ῥεουσίρω=προκόπτω, μιράρω= στοχάζομαι, ῥεdικολάρω=γελοῖον ποιῶ (ἐν τῇ Ἰταλ. οὐσ. ridicolo, ἐν τῇ Ἐν. redicolo), σονάρω=παίζω μουσικὸν ὄργανον, λουστράρω=στιλβόω, φινίρω μετ. καὶ ἀμετ =περατῶ. φινάρω (παρὰ τὸ φίνος=λεπτός), προbάρω=δοκιμάζω, ποστάρω=παραδίδω εἰς τὸ ταχυδρομεῖον, σbιdάρω (sfida)=προκαλῶ, ἀπλαουdίρω=χειροκροτῶ, παιdίρω=ταλαιπωροῦμαι, σερbίρω=ὑπηρετῶ, άbανdονάρω=ἐγκαταλείπω, στουdιάρω=σπουδάζω, bατινάρω (patina patinare), φαρτσάρω=ἐν τῇ ᾠδῇ ἐξέρχομαι τοῦ τόνου, φαλλάρω=σφάλλω, φαbρικάρω, ἰνσουλτάρω=ὑβρίζω, κακῶς ποιῶ, λασκάρω=χαλαρῶ, τασκάρω (intascare) dιστιλλαρω=διυλίζω, φρεσκάρω-ομαι (rifrescere καὶ rafrescare), μοστράρω =ἐπιδείκνυμι, καλουμάρω—χαλαρῶ κάλων καὶ καλμάρω μετ. καὶ ἀμετ.= ῥαύνω, πασσάρω,—διδιβάζω, ἀbαντσέρνω καὶ ἀbαντσάρω παρὰ τὸ avanzo =περίσσευμα=ἔχω λαμβάνειν, κατσάρω (caccia, cacciare)=ταχύνω τὸ βῆμα, αδίζων ἐντείνω τὰς δυνάμεις μου, κουράρω=νοσηλεύω, ρεbουρκιάρω=ρυ-

Τὸ ῥῆμα μετὰ τὴν πρόσληψιν τῆς καταλήξεως -ω -ομαι ἐσχημάτισε τοὺς τύπους πάντας κατὰ τὸ ῥῆμα τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης, στραπατσάρω -εις -ει κ. τ. λ. ἐστραπατσάριζα -ες -ε, ἐστραπατσάραμε-ατε-ανε, ἐστραπατσάρισα-ες-ε κ.τ.λ., θὰ στραπατσάρω-ῃς-ῃ κ.τ.λ., στραπατσάρομαι-σαι-ται κ.τ.λ. θὰ στραπατσαριστῶ-ῇς-ῇ κ.τ.λ., ἐστραπατσαρίστηκα-ες-ε κ.τ.λ., σεγουράρω, ἐσεγουράριζα, ἐσεγουράρισα, θὰ σεγουράρω, σεγουράρομαι, ἐσεγουραριζόμουνα, ἐσεγουραρίστηκα-ες-ε κ.τ λ. θὰ σεγουραριστῶ, κρεσέρω, ἐκρεσέριζα, ἐκρεσέρισες, θὰ κρεσέρω κ τ.λ. κ.τ.λ. Ἡ ἀφομοίωσις ἄρα πρὸς τοὺς Ἑλληνικοὺς τύπους πλήρης. Ἐξαίρεσιν ἐν τούτοις ἀποτελεῖ μόνον ἡ παθητ. μετοχὴ πολλῶν ῥημάτων, ἥτις ἀποσχισθεῖσα τοῦ ῥήματος παρέμεινεν ἐν τῷ ἰδιώματι, καὶ ταύτης οἱ λαλοῦντες συνείδησιν ἔχουσιν ὡς ἐπιθέτου, φαλλῖδος, σολεντᾶδος, στραπατσᾶδος, νιπενιᾶδος, μολλᾶδος, λασκᾶδος, σοφιγᾶδος, κ.τ.λ.

Προθέσεις καὶ ἐπιρρήματα εἶναι αἱ ἧττον παραλαμβανόμεναι λέξεις ἐν πάσῃ γλώσσῃ ἡ συνεκφορὰ αὐτῶν μετ' ἄλλων καὶ μάλιστα τῶν προθέσεων κωλύει τὸν ἀποχωρισμὸν αὐτῶν καὶ τὴν χρῆσιν ἐν τῇ ἑτέρᾳ γλώσσῃ καθ' ἑαυτάς, ἀλλ' ὅμως καὶ ἐνταῦθα ὁ δανεισμὸς μέγας, διὸ καὶ προθέσεις καὶ ἐπιρρήματα καὶ ἐπιρρηματικαὶ ἐκφράσεις ἄλλαι μὲν φθογγικῶς μεταβεβλημέναι, ἄλλαι δ' ἀμετάβλητοι ἐπεκράτησαν εἴτε κεχωρισμέναι εἴτε ἐν τῇ συνεκφορᾷ μετ' ἄλλων λέξεων, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ἑξῆς παραδειγμάτων· ἡ πρόθεσις per διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐκφράσεων ἐν αἷς ἀπήντα, κατωρθώθη νὰ συνταχθῇ μετ' οὐσιαστικοῦ Ἑλληνικοῦ, οἷον οὔτε περ' ἰδέα=οὐδὲ πόρρωθεν· ἐννοεῖται ὅτι ἡ τοιαύτη χρῆσις εἶναι σφόδρα περιωρισμένη· ἀλλ' ἕτερόν τι ἐν τούτοις συνέβη· πολλάκις ἐπιρρηματική τις ἔκφρασις περιέχουσα πρόθεσιν ἐκφέρεται μετὰ προθέσεως Ἰταλικῆς διαφόρου τῆς ἐν τῇ δανειζούσῃ γλώσσῃ, ἰνσέριο ἰταλ. sulserio, à la σκάγια ἰταλιστὶ in ispalla (τὸ i ἐνταῦθα εὐφωνικόν, Ἰταλ spalla=ὦμος καὶ

μουλκῶ, τσικάρω=πληρῶ μέχρι στεφάνης (τοῦτο ἀνύπαρκτον ἐν τῇ Ἰταλικῇ καὶ τῇ Ἐνετικῇ), κοντραστάρω=ἀντιλέγω, ἀσσασσινάρω=βασανίζω, ληστεύω, βιτσιάρω μετ. καὶ ἀμετ., στιμάρω=σέβομαι, τραττάρω, κοροττάρω=πενθῶ τινα (παρὰ τὸ οὐσ. corotto) σπιδίρω=spedire, στουπίρω=θαυμάζω καὶ ἄλλα πολλά.

ἐνετ. scaio=πλευρόν)· à βούρλα, ἐν ᾧ ἰταλ. da bourla κ.τ.λ. In punto i ποῦντο = ἀκριβῶς τί ὥρα εἶναι; εἶναι τρεῖς i ποῦντο. *à segnio* ἀσένιο (εἶναι ἀσένιο=εἶναι ἐντριβής), da capo δακάπο =αὖθις, à touto costo τοῦτο κόστο=ἐπιμόνως, ἀντὶ πάσης θυσίας (θέλει τοῦτο κόστο νὰ ϕύγῃ=ἐπιμένει νὰ φύγῃ), per forza περϕότσα διὰ τῆς βίας, da conte δακόντε=ἡγεμονικῶς (τὴ bερνάει δακόντε=ζῇ ἡγεμονικῶς), ἀπέττου=par coeur, (τὸ ἐπίρ. ἔλαβε τὴν κατάληξιν -ου κατ' ἀναλογίαν τῶν εἰς ου ἐπιρρημάτων κάτου, ἀπάνου, τοῦ κάκου, τοῦ βρόντου· κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον τὸ à largo παρὰ τὸν τύπον ἀλάργα (κατὰ τὰ πολλὰ εἰς α καλά, κακά, στραβὰ κ.τ.τ.) παρέχει καὶ τὸν τύπον ἀλάργου=μακράν), à posta ἀπόστα καὶ ξαπόστα=ἐπίτηδες, bονόρα, bονόρι, bονόρις καὶ ἀbονόρα, ἀbονόρι ἀbονόρις, κατ' ἀναλογίαν δὲ τοῦ τὸ πρωῒ τἀbονόρι, tardi τάρdι καὶ τάρδι=ὀψέ, piuttosto πιτόστο=ἀλλὰ μᾶλλον, κάλλιον εἰπεῖν, piano πιάνο=ἠρέμα, in vece ἰνbέτσε= au lieu de, à proposito ἀπροπόζιτο (ἀπροπόζιτο δὲ μοῦ λὲς= καὶ δὴ οὐ λέγεις μοι), à cavallo καbάλλα, *à scarso* περὶ πραγμάτων ἅτινα ὠνεῖταί τις εἰς τιμὴν κατωτέραν τῆς πραγματικῆς οἱονεὶ λιποβαρῆ, ϕόρα-μάσκαρα (ἐπαρουσιαστήκαμε ϕόρα-μάσκαρα=ἀναϕανδόν), σέντσα βούρλα καὶ dασένιο (τοῦ ἐμίλησα σέντσα bούρλα καὶ dασένιο=ὡμίλησα πρὸς αὐτὸν ἄνευ περιστροφῶν), à mente ἀμέντε (bαίνω ἀμέντε=ἔννοιαν λαμβάνω). Παρὰ τὰ ἐπιρρήματα ταῦτα καὶ τὰς ἐπιρρηματικὰς ἐκφράσεις καὶ λέξεις διεσώθησάν τινα ἐπιρρήματα εἰς -mente βεραμέντε, σεγουραμέντε καὶ ἄλλα· τὸ *ma*=ἀλλὰ καὶ τὸ gia=*d*ζα ἐκαθολικεύθησαν. Πολλαὶ προστακτικαὶ γενόμεναι ἐπιφωνήματα τηροῦσιν ἐν τῷ ἰδιώματι τὴν ἔννοιαν αὐτῶν ϕέρμα, bάστα, λάσκα, μόλλα, βάρdα.

Παραγωγὴ καὶ σύνθεσις

Αἱ Ἰταλικαὶ λέξεις μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῶν εἰς τὸ ἰδίωμα διατίθενται κατὰ τὰς Ἑλληνικάς· ἀφομοιωθεῖσαι αὗται πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς κατὰ τοὺς τύπους καὶ ἐν τοῖς φθόγγοις τελείως πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς ἐξισωθεῖσαι δὲν ἦσαν πλέον αἰσθηταὶ ὡς λέξεις ξέναι, ἑπομένως γένοντο ὥσπερ πᾶσαι αἱ ἄλλαι τοῦ ἰδιώματος λέξεις δεκτικαὶ παρα-

γωγῆς καὶ συνθέσεως· οἱ λαλοῦντες ἐλευθέρως χωροῦντες εἰς παραγωγὴν καὶ σύνθεσιν οὐδόλως διέστελλον τὰ Ἰταλικά, λέξεις, θέματα, τὰς οὕτω καλουμένας παραγωγικὰς καταλήξεις, τῶν Ἑλληνικῶν, ἐντεῦθεν μεγάλη ποικιλία.

Καὶ α') ἐξ Ἰταλικῶν παράγονται μετὰ Ἰταλικῶν καταλήξεων λέξεις τὸν τύπον μὲν καὶ τὴν μορφὴν Ἰταλικαί, ἀλλ' ἀνύπαρκτοι ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ τοῖς ἰδιώμασι τῶν Ἰταλῶν· ἐκ τοῦ κιάλε, οὗτινος τὸν τύπον ἡρμηνεύσαμεν ἀνωτέρω, παρήχθη τὸ ῥῆμα κιαλάρω, ἐκ τοῦ καννοκιάλε τὸ καννοκιαλάρω, ἐκ τοῦ πρεμούρα τὸ πρεμουράρω, ἐκ τοῦ κορόττο τὸ κοροττάρω, ἐκ τοῦ *ballatore* bαλλαδῶρος - bαλλατώριο=αἴθουσα χοροῦ, ἐκ τοῦ βίζιτα - βιζιτάρω βιζιττώριο=πλῆθος μέγα ἐπισκέψεων, ἐκ τοῦ bουνάτσα bουνατσάρω, ἐκ τοῦ πόνσο (polso) πονσάρω=ἐξετάζω τὸν σφυγμὸν καὶ ἄλλα ἀνύπαρκτα ἐν τῇ Ἰταλικῇ.

β') Εἰς θέματα Ἰταλικὰ προστίθενται καταλήξεις Ἑλληνικαὶ ἐκ τῶν οὕτω παραχθέντων σχηματίζονται νέα· γαλεντόμος=δαψιλής, πλουσιοπάροχος, γαλεντομία=δαψίλεια, bάσταρδος=νόθος, bασταρδεύω=νοθεύω bασταρδέλλι=μικρὸν πτηνόν, μιγάς, bαστάρδικος, παρὰ τὸ σαρτάρω, (saltare) σαρταίνω, παρὰ τὸ ἀβαντσάρω ἀβαντσαίρνω, παρὰ τὸ σεγουριτὰ (securità, securtà) σεγουργιὰ καὶ σιγουργιά, φούρκα, φουρκίζω, ἀλάργα, ἀλαργεύω, ἀλαργινὸς-τερος-α, παρὰ τὸ τσαρκάρω (cercare) τσαρκαρεύω, ἀπόστα-ξαπόστα-ἐξαπόστα ξαποστινάρικος, τὸ appartenire μετετράπη εἰς ἀππαρθενεύω (τούτου ἀπαντᾷ μόνον τὸ γ' ἐν. καὶ πληθ. πρόσωπον), παρὰ τὸ σπετσαρία σπετσαρεἰὸ κατὰ τὰ πολλὰ εἰς ειό, γόbος (gobo) γοbίτης - γόbιαρις - γοbιάζω - ξεγοbιάζω, στράτα (strada) στρατεύω - στρατίζω - παραστρατίζω=ἐκβαίνω τῆς ὁδοῦ καὶ παραστραταίνω, φροῦττο φρουττίζω=παράγω καρπούς, καβάλλα, καβαλλικεύω - ξεκαβαλλικεύω - καββαλλικάδα (1) καβελλάρις καβελλαρώνω καβελλαριά, πρῖμος=οὔριος, πριμίζω=στρέφω τὰ ἱστία πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀνέμου (θὰ do πριμίσω-ουμε=θὰ ἀναχωρήσω-σωμεν), φουμάρω φουμάρισμα, κόρδα κορδίζω παρὰ τὸ κορδάρω καὶ

(1) Καβαλλικάδα λέγεται ἡ ἐφ' ἁμάξης ἢ ὑποζυγίου μετάκλησις εἰς κώμην ἰατροῦ, συμβολαιογράφου κτλ.

κορδάρισμα, bονόρα bονορίζω (ἐbονόρισες=ἦλθες ἐνωρίς), bαρbούττα bαρbουττώνω-ομαι ξεbαρbουττώνω-ομαι ξεbαρbούττωμα ξεbαρbούττωτος, ρεdέρω ρεdέρισμα=ἔμετος κ.τ.λ.

γ΄) Θέματα Ἑλληνικὰ προσλαμβάνουσιν Ἰταλικὰς καταλήξεις· κρίσι κρισαδῶρος=φιλόδικος, σημαίνω-σήμαμα σημαdαδῶρος=ὁ σημαντὴρ καὶ ὁ μετὰ τέχνης τοὺς κώδωνας κρούων, φοbέρα-φοbερίζω φοbεριτά, ἀργῶ-ἄργησα ἄργητα=βραδύτης, ἀπόκρισι ἀποκρισάτωρας=ὁ κομίζων ἀπόκρισιν, (παράβαλε καὶ τὸ γνωμικὸν «ἀποκρισάτωρας δὲ δέρνεται»), πρόστιμο, προστιμάω καὶ προστιμάρω, θυμὸς θυμῶζος ὀργίλος, ἀργάτα παραργατάρω=ἁμιλλῶμαι, θέατρο θεατρῖνος (πρβλ. bαλλαρῖνος ballerino), bασταρδόμουλος bασταρδομουλαράτσος κ.τ.λ.

Ἐν τοῖς συνθέτοις διακρίνονται δύο τάξεις

1) Σύνθετα ἐκ παρατάξεως καὶ γνήσια ἐν οἷς ἀμφότερα τὰ συνθετικὰ μέρη Ἰταλικά· σέντσα-φέdες=ἄπιστος, dούε κολώρε=δίχρωμος, ὁ κβάζι-όμο (quasi-nomo) κύριον ὄνομα, bασταρδόμουλος (bάσταρδος καὶ μοῦλος), φαλτσομονέδα κ.τ.λ.

2) Σύνθετα ἐν οἷς τὸ ἕτερον συνθετικὸν Ἰταλικόν· φαλλιδομάννα =δόλιος χρεωκόπος, ζωοφρουττάριο=διὰ βίου κάρπωσις, κερατοbάσταρδος (κερατᾶς καὶ bάσταρδος), μαdατοφόρος (μαdᾶτο-α καὶ φέρω), σαρτοκοπάω θαμιστικὸν τοῦ σαρταίνω, καλοφούρτουνος, παλαιορεdίκολο, μαρκατολόγος=ὁ ἀγοραῖος, παλαιοκανκάγια-ας, νευροκαβαλλίκεμα=crampe, φρουττολόγος, ἐκ τοῦ φέdε ἢ φέδε καὶ τοῦ α στερητικοῦ ἐσχηματίσθη τὸ σύνθετον ἄφεδος ἢ ἄφεdος=ἀφεγγύος, ξυλοδεττῶρος=τετυφωμένος, τραπεζαρία κ. ἄ. π.

Σημασία καὶ χρήσεις

Μεθ᾽ ὅσης ποικιλίας αἱ ξέναι λέξεις μεταβάλλουσι τύπους, μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς ποικιλίας ἀποκλίνουσι τῆς ἀρχικῆς σημασίας. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἐνταῦθα ὥσπερ ἐν πάσῃ γλώσσῃ ἐνεργεία αἰτία ἶναι ἡ ἀτομικὴ χρῆσις· εἷς τῶν λαλούντων συνάπτει μετά τινος λέξεως νέαν σημασίαν, τοῦτον μιμοῦνται ἄλλοι τῶν ὁμογλώσσων καὶ ἡ έα αὕτη σημασία ἐπικρατεῖ καὶ καθολικεύεται, πολλάκις δ᾽ ὑπολαμ-

βάνεται ὑπὸ τῶν λαλούντων ὡς ἡ πρώτη καὶ ἐκ ταύτης γεννῶνται νέαι. Πολλαὶ Ἰταλικαὶ λέξεις παραληφθεῖσαι εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς ἰδίωμα ἀπέκλιναν τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν σημασίας καὶ προσέλαβον νέαν, ἥτις καὶ ἐπεκράτησε· δυνατὸν αἱ περιπέτειαι τῶν προσλαμβανομένων λέξεων νὰ συμπίπτωσι πρὸς ὅσας αἱ λέξεις αὗται ὑφίστανται ἐν τῇ γλώσσῃ ἐξ ἧς ὁ δανεισμός, ἀλλ' ἐπειδὴ ἄλλοι εἶναι οἱ λαλοῦντες καὶ διάφοροι οἱ ὅροι, ὑφ' οὓς αἱ σημασίαι μεταβάλλονται, τοῦτο σπανιώτατον· οὐδέποτε ἀκριβῶς εἰπεῖν εἶναι δυνατὸν αἱ σημασίαι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς γλώσσαις ἐξ ὁλοκλήρου νὰ ταυτίζωνται. Πλὴν τούτου ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς ἰδιώματι συνέβη ἡ ἐπικρατήσασα νεωτέρα σημασία τῆς ξένης λέξεως νὰ καταστῇ καὶ ἡ μόνη, αἱ δὲ λοιπαὶ νὰ ἐπισκοτηθῶσι, ἔχομεν ἄρα ἐνταῦθα εἰδίκευσιν σημασίας· οὕτω π. χ. τὸ ῥῆμα κοστάρω-ομαι (accostare) ἀπέβαλε τὴν ἔννοιαν τοῦ πλησιάζειν, ἐγγίζειν καὶ ἐγένετο ἰσοδύναμον τῷ ὑποφέρω-ομαι, πρβλ. δὲ gοστάρω ἀπὸ τὴ βρώμα=δὲν ὑποφέρω ἀπὸ τὴ βρώμα καὶ τὸ παιδὶ δὲ gοστάρεται=δὲν ὑποφέρεται· ἡ γένεσις τῆς νέας σημασίας οὐχὶ δυσπαρακολούθητος. Τὸ φιρίρω (ferire=τιτρώσκω, πλήττω) χωρισθὲν τῆς ἀρχικῆς σημασίας λέγεται μόνον περὶ τῶν κατὰ θρησκευτικὸν ἔθιμον τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα συγκρουόντων δύο ᾠά, πρβλ. ἔλα νὰ φιρίρουμε. Τὴν ἔννοιαν ταύτην κατὰ γνωστὸν νόμον ἐξέλαβον οἱ λαλοῦντες ὡς τὴν ἀρχικήν, ἐντεῦθεν μεταφορικῶς χρῆσις τοῦ ῥήματος γίνεται ἐπὶ πραγμάτων δίκην ᾠῶν συγκρουομένων, πρβλ. εὐτεῖνοι οἱ δύο ἐφιρίρανε τὰ κεφάλια τους· θὰ βάλουνε τσοὶ μύτες τους νὰ φιρίρουνε. Σαρταδῶρος (saltatore) καλεῖται κατ' ἐξοχὴν μικρόν τι ζωΰφιον, ὅπερ ὕπτιον τιθέμενον συσπᾷ μεθ' ὁρμῆς τὴν ῥάχην καὶ ἀνυψοῦται ἱκανῶς τοῦ ἐδάφους, ὅπως ἀνακτήσηται τὴν εὐθεῖαν αὐτοῦ θέσιν. Ὡσαύτως ἀνδρείκελον ἐκ χάρτου, παιδικὸν ἄθυρμα. Ἀβαντσάρω καὶ ἀβαντσαίρνω (avanzare)=ἔχω λαμβάνειν ὑπόλοιπον. Ἡ λέξις φέdε καὶ φέδε (fede) ἀποτριβείσης τῆς ἀρχικῆς συμασίας ἐγένετο ἰσοδύναμος τῷ πιστοποιητικὸν ἔγγραφον. Αἱ ποικιλώταται τοῦ rendere σημασίαι καὶ χρήσεις κατέλιπον τὴν λέξιν μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῆς εἰς τὸ ἰδίωμα, ἐκ μιᾶς δὲ τούτων, ὥσπερ εἰκάζω, rendere l'anima=ἐκπνέειν, ἔνθα ὑπῆρχεν ἡ ἔννοια χαλεποῦ τινος καὶ δυσαρέστου πράγματος, κατὰ συνεκδοχὴν προῆλθεν ἡ σημασία τοῦ ἐμῶ. Εἶναι γνωστὴ ἡ συνήθης ἐν τῇ νεωτέρᾳ

ἡμῶν γλώσσῃ ὥσπερ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ σύνδεσις δύο οὐσιαστικῶν, ὧν τὸ ἕτερον ἐπέχει θέσιν διορισμοῦ, παιδὶ πρᾶμα, φωτιὰ καρπούζι, δροσιὰ κοπέλλα, νύφη, γυναῖκα, κατὰ ταῦτα δ' ἐλέχθη καὶ μιράκουλο πρᾶμα(1).=θαῦμα ἰδεῖν, ἀκοῦσαι κ.τ.λ. Τὸ ἰταλικὸν à forza προσέλαβεν ἐν τῷ ἰδιώματι τὴν ἔννοιαν τοῦ διαρκῶς· φόρτσα ζεστά, φόρτσα κρύα, φόρτσα ξύλο, φόρτσα μεθύσι. Τὸ οὐσιαστικὸν φόρτσα (ἕτερος τύπος σφόρτσα ἐπίσης εὔχρηστος) σημαίνει μὲν ῥώμη, ἰσχύς, βάλε ὅλη σου τὴ φόρτσα, ἀλλ' ὁ ἐν. καὶ μάλιστα ὁ πληθυντικὸς ἐγένετο ἰσοδύναμος τῷ σωματικὴ ἄσκησις,σχοινοβασία, διὸ καὶ φορτσαδῶρος ἢ σφορτσαδῶρος=σχοινοβάτης.

Ἀγανακτῶν τις καὶ θέλων νὰ ἐκφράσῃ ὅτι ἄδικα ἔπαθεν ἢ πάσχει ἀναφωνεῖ *justo* καὶ *justo* κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καθ' ὃν λέγεται ἀλήθεια κι' ἀπ' ἀλήθεια. Ὁμοίαν χρῆσιν καὶ ἔννοιαν ἡ λέξις δὲν ἔχει παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς. Κατ' ἀναλογίαν τοῦ κούνησέ το λιγάκι, κούνησέ το ἕνα λίγο ἐλέχθη κούνησέ το ἕνα μότο (2). Τὸ ἐπίθετον debole ἐγένετο οὐσιαστικὸν οὐδετέρου γένους· πρβλ. θά dó-νε χτυπήσω 'ς τὸ débολε=τὸ ἀσθενὲς αὐτοῦ μέρος, τὰ καίρια, τοῦ εὕρηκα τὸ débολε. Αἱ ποικίλαι τοῦ misero σημασίαι ἀπετρίβησαν, ἐτηρήθη δὲ μόνον ἡ ἔννοια τοῦ γλίσχρος, πρβλ. μίζερος ἄνθρωπος=γλίσχρος, τί μιζέριες=οἵα γλισχρότης. Ὡσαύτως τὸ μιράρω ἐτήρησε μόνον τὴν ἔννοιαν τοῦ στοχάζομαι, ἀντιστοιχεῖ ἄρα πρὸς τὸ σημαδεύω. Στουdιάρω=ἐπιμελῶς σπουδάζω τι, κυρίως ὅμως μουσικόν τι ὄργανον. Ἡ λέξις δεττῶρος καὶ δοττῶρος (dottore) ἐτήρησε μὲν κατ' ἀμφοτέρους τοὺς ἀριθμοὺς τὴν ἀρχαίαν σημασίαν, προσαγορευομένων οὕτω τῶν ἰατρῶν καὶ δικηγόρων, ἀλλὰ καὶ νέα ἐπλάσθη, ὡς δείκνυται ἐκ τῶνδε: περὶ ῥᾳθύμου τινὸς καὶ τετυφωμένου ἀνθρώπου λέγεται, κάνει τὸ δεττῶρο, εἶναι δεττῶρος καὶ ξυλοδεττῶρος, ἤρτανε οἱ δεττῶροι, τσοῦ εἴγδες τσοὺ δεττώρους.

Πολλαὶ Ἰταλικαὶ λέξεις σημαίνουσι κατάχρησιν τῆς ἐννοίας τοῦ θέματος· οὕτω σκριβάρω οὐδέποτε σημαίνει ἁπλῶς γράφω, ἀλλὰ

(1) Σημειωτέον ὅτι ἡ λέξις ἐτήρησε καὶ τὴν πρώτην αὐτῆς σημασίαν καὶ χρῆσιν, διὸ ἀπαντᾷ καὶ καθ' ἑαυτὴν μιράκουλο=θαῦμα, μιράκουλα=θαύματα.

(2) Ἡ λέξις καθ' ἑαυτὴν σημαίνει οὐχὶ πᾶσαν κίνησιν, ἀλλ' ἀσυνήθη τινὰ καὶ παράδοξον· πρβλ. τί μόταις εἶνα εὔτεινα! οἷοι μορφασμοί!

κακῶς ἢ συχνὰ καὶ ἐν οὐ δέοντι τῇ γραφῇ χρῶμαι· ὡσαύτως τὸ παρλάρω δὲν ἀντικατέστησε τὸ 'μιλῶ, ἀλλὰ σημαίνει φλυαρῶ· ἀρρίβο (arrivo) οὐχὶ ἁπλῶς ἄφιξις, ἀλλ' ἄφιξίς τις ἡμῖν ἀπαρέσκουσα, ἄφιξις ἀσήμου τινὸς ἀνθρώπου, ὅθεν ἀείποτε ἡ λέξις μετὰ εἰρωνείας καὶ σαρκασμοῦ, πρβλ. νὰ μοῦ τηλεγραφήσῃς τὸ ἀρρίβο σου, μὲ πρῶτο ἀρρίβο.

Εἶναι γνωστὴ ἡ ὁρμὴ ἡ κρατοῦσα ἐν πολλαῖς γλώσσαις ν' ἀποβάλλωνται τὰ ἴδια καὶ συνήθη καὶ νὰ προσλαμβάνωνται τὰ σπανιώτερα καὶ καινά· αὕτη δὲν εἶναι ἀλλοτρία τοῦ καθ' ἡμᾶς ἰδιώματος· ἐντεῦθεν, ἀφοῦ σφόδρα διεδόθησαν καὶ ἐγένοντο ἴδιον πάντων τῶν λαλούντων κτῆμα, ἄλλα μὲν τῶν Ἰταλικῶν κατέστησαν σπανιώτερα, ἄλλα δὲ ὅλως ἐξέλιπον.

Τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχῶν, αἱ ἐπίσημοι λέξεις ἀποτόμως μετὰ τὴν Ἕνωσιν διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχῆς ὑπεχώρησαν εἰς τὰ ἀντίστοιχα Ἑλληνικὰ καὶ δὴ οὔτε ὀφφιτσιάλες (officiale) λέγεται, οὔτε σεργγέντες (sergente), οὔτε κριμινάλι (criminale), οὔτε σεκρετάριος (segretario), οὔτε πρετσεσιὸ (processione) κ.τ.λ. ἀλλ' ἀξιωματικός, λοχίας, κακουργοδικεῖον, γραμματικός, λιτανεία κ.τ.λ. Τοῦ λόγου δ' ὅμως ὄντως περὶ πραγμάτων ἀναγομένων εἰς τὸν πρὸ τῆς Ἑνώσεως χρόνον κατ' ἀνάγκην οἱ λαλοῦντες ἐκφέρουσι τὰς ἐπισήμους λέξεις Ἰταλιστί, πρβλ. τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἤτανε ἡ *Reggenza*, ἐρκόdανε οἱ ὀφφιτσιαλαῖοι 'ς τὸ σπῖτί του, εὑρήκαμε τὸ bρεбεδοῦρο. Παρέμειναν προσέτι τοπωνυμίαι πάμπολλαι, τὸ Λαζαρέτο, ἡ Σπιανάδα, ἡ Λαντέρνα, ὁ Μόλος, ὁ Φόρος, ὁ Μαρκᾶτος, ἡ bεσκαρία, ὁ bόντες, ἡ Dουγάνα, ἡ Πιάτσα-Μέτελα καὶ ἄλλαι, ἀλλ' ἐν τοῖς τοπικοῖς τούτοις ὀνόμασιν ἐπῆλθε σάλος, ἐπειδὴ εἰσήχθησαν ἤδη καὶ διαρκῶς εἰσάγονται καὶ ἐπικρατοῦσιν αἱ ἀντίστοιχοι Ἑλληνικαί. Ἡ νεωτέρα γενεὰ ἢ ὅλως ἀγνοεῖ τὰς πλείστας τῶν παρατεθεισῶν τοπωνυμιῶν ἢ προτιμᾷ τοῦ Λαντέρνα τὸ Φανάρι, τοῦ Μαρκᾶτος τὸ Ἀγορά, τοῦ Dουγάνα τὸ Τελωνεῖον, τοῦ Βόντες τὸ Γέφυρα, τοῦ Πιάτσα-Μέτελα τὸ ἡ Πλατεῖα. πρβλ. πᾶμε περίπατο ὡς τὸ Φανάρι, πᾶμε 'ς τὴν Ἀγορά, κοντ' 'ς τὸ Τελωνεῖο, 'ς τὴ Γέφυρα κ. τ. ὅ.· ἐν γένει δ' ἐπισκοποῦντες τὴ πρὸς ἀλλήλας σχέσις τῶν Ἰταλικῶν καὶ τῶν Ἑλληνικῶν παρατηροῦ μεν ὅτι πολλαχοῦ μὲν ἡ χρῆσις τῶν Ἰταλικῶν κατέστη ἀναγκαία κα

ἀναπόφευκτος· οὕτως ὅροι τεχνικοὶ καὶ ἐπιστημονικοὶ διὰ τὴν μικρὰν ἀτυχῶς ἐν τοῖς τότε χρόνοις παρὰ τοῖς λοιποῖς τῶν Ἑλλήνων ἀνάπτυξιν τῶν τεχνῶν ἐτηρήθησαν, καὶ τοῦ καθ' ἡμέραν δὲ βίου λέξεις καὶ φράσεις ἀντίστοιχοι Ἑλληνικαὶ δὲν ἀνεπλήρωσαν τὰς Ἰταλικάς· πολλαχοῦ δὲ ἡ χρῆσις τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν Ἰταλικῶν γίνεται παράλληλος καὶ ἡ ἐκλογὴ τούτων ἢ ἐκείνων ἀπόκειται εἰς τοὺς λαλοῦντας ἐλευθέρα. Ἀναγκαίας χρήσεως παραδείγματα ἔστωσαν τάδε· φόρτσα ζεστά, φόρτσα κρύα, ἄκουσα κ' ἐστουπίρησα=κατεπλάγην, γιὰ ῥινφόρτσο=πρὸς ἐνίσχυσιν, μᾶς δίνει καπότο=ὑπερβάλλει ἡμᾶς, bαίνω *à mente*=ὀξέως ἐννοῶ, ἀστρᾶττος=ἀφῃρημένος, νιάνκα (neanche), πουdέλι (pedule)=πάσσαλος ὑποβαστάζων κλῆμα, ἀλλαργεύω, φαστίδιο=λιποθυμία, τοῦτο κόστο, κοσπέτο, καμπιονίστας, μόστρα, καρροτσάδα, πορτιέρης, μουράγιο, καρροτσιέρης, νεγότσιο, κουράντες=ὁ θεραπεύων ἰατρός, dόζα, πρβλ. μία dόζα κινίνο, λάδι, ἰνκόμοδο=ἐλαφρὰ ἀδιαθεσία, κομπάσσος=τὸ κωφὸν ἐν τῷ δράματι πρόσωπον, ἀρτίστας=ὁ δόκιμος ὑποκριτής, καντάντες=ὁ ἀοιδός, περφέττος=τέλειος, λοῦσο=πολυτελὴς κόσμος, γιὰ κάθε ἀτσιδέντε ἢ ἀτσίdέντε, καπάτσος=ἐπιτήδειος, καιρὸς πρῖμος=οὔριος, βεστιάριο (ἀθροιστικὸν)=ἡ τῶν ὑποκριτῶν ἐσθής, ἄνθρωπος *di fondo*=βαθύς τις, οὐκ ἐπιπόλαιος, σπλένdιτος=δαψιλής, κάνω φιγοῦρα, μουζοdοῦρο, μάνκα, ποντάρω=προσβάλλομαι ὑπὸ πνευμονίας, ποντάρω ἐπὶ τοῦ κυνὸς τοῦ ἀνευρίσκοντος τὴν ἄγραν καὶ ἠρεμοῦντος πρὸ αὐτῆς, μενομάλε, κοντραπεζάρῳ=ἀπόλλυμι τὴν ἰσορροπίαν, περνιτσιῶζα=πυρετὸς κακοήθης, τὰ μέντε, πρβλ. ἔχε τὰ μέντε σου, σκάρσος καὶ πούρι=e pur, τὸ ῥέστο, τὰ ῥέστα καὶ ἄλλα πάμπολλα. Ἐλευθέρας δὲ χρήσεως, ἐπιdέμια καὶ ἐπιδημία, φαλλιδιτσιό, φιλλιδιτσιόνε (κάνω κ.τ.λ.), κόρπο=ἀποπληξία, σbόκο=αἱμοπτυσία, *bon*-πέζο καὶ καλὸ πέζο, ἀπὸ μομέντο καὶ ἀπὸ στιγμή, ἀπὸ λεφτό, σπετσαρία, στράτα, bονόρα, πιάτσα, κομφεταρία, τάβλα, κορόττο, bολέττα, νιπενιάρω, ταρδίρω καὶ ἀργῶ, καρρότσα καὶ ἅμαξα κ.ἄ.ὅ.

Ἐλέγομεν ἀνωτέρω ὅτι πολλὰ τῶν Ἰταλικῶν ἐξέλιπον ἐκ τοῦ ἰδιώματος καὶ τοῦτο ἀπεδώκαμεν τῇ νεωτεροποιίᾳ, ἀλλ' ὅμως καὶ λόγοι

ἱστορικοὶ εἰς τοῦτο συνετέλεσαν, ἡ δ' εἰσαγωγὴ καὶ ἐπικράτησις τῶν Ἑλληνικῶν ἀποδοτέα μάλιστα εἰς τὴν ἐγκατάστασιν Ἑλληνικῶν ἀρχῶν, εἰς τὴν ἐπιμειξίαν πρὸς τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας, εἰς τὴν ἐν τῷ στρατῷ θητείαν, εἰς τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας καὶ εἰς τὴν περὶ τὰ πολιτικὰ διατριβήν. Εὐθὺς μετὰ τὴν Ἕνωσιν, γενομένην μετὰ μακρὸν ἀγῶνα καὶ μετὰ πόθου καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν μητέρα Ἑλλάδα, ἡ χρῆσις τῶν Ἰταλικῶν ἐφάνη κακόζηλος καὶ ἀπόβλητος, ὥστε τότε καὶ νῦν πολλαὶ Ἰταλικαὶ λέξεις κινοῦσι τὴν θυμηδίαν τῶν ἀκουόντων· λέγων τις ἐπὶ παραδείγματι χαρτὶ bολλᾶδο ἀντὶ χαρτόσημον οὐδέν τι ἀνεκτὸν λέγει.

Ἡ Ἰταλικὴ γλῶσσα ἐπέδρασεν ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐν τῷ Ἰονίῳ ἰδιωμάτων, ἀλλ' ὁ περὶ ἑκάστου τούτων λόγος εἶναι ἄξιος ἰδιαιτέρας ἐρεύνης.

Ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ τῶν ἐν τοῖς ναοῖς τελετῶν παρέλαβεν ἡ νεωτέρα ἡμῶν γλῶσσα πολλὰς λέξεις καὶ φράσεις καὶ τούτων οἱ Κεφαλλῆνες πλείστην ποιοῦνται χρῆσιν ἐν ζωηρῷ μάλιστα λόγῳ τὸ μὲν μετὰ παρηλλαγμένης σημασίας, τὸ δ' ἄνευ τινὸς παραλλαγῆς. Παρατίθημι ὧδε τὰς ἐν τῷ ἰδιώματι μᾶλλον εὐχρήστους, ὧν τινες καθ' ὅσον ἐπίσταμαι ἐν αὐτῷ μόνῳ ἀπαντῶσι.

Γενεαὶ δεκατέσσαρες. Προφανῶς ἐλήφθη τοῦτο ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου, ἔνθα πρόκειται περὶ τῆς ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ καταγωγῆ τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ διεξοδικὴ ἀναγραφὴ πάντων τῶν ἀπὸ Ἀβραὰμ μέχρι Ἰησοῦ πατριαρχῶν καὶ ἡ ἐπανάληψις «γενεαὶ δεκατέσσαρες» ἐγέννησεν ἐν τῷ λαῷ τὴν ἔννοιαν συγγενείας μεμακρυσμένης, λέγεται δὲ πρὸς πάντα ζητοῦντα νὰ ἐπιδείξῃ συγγένειαν, ἔνθα ἀληθῶς αὕτη δὲν ὑπάρχει.

Ἐκ τῆς ὅλης προτάσεως «προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ θεαθῆναι» ἐτηρήθησαν αἱ τρεῖς κατὰ τὸ τέλος λέξεις ἀποτελέσασαι φράσιν λεγομένην περὶ ἀνθρώπων νομιζομένων ὅτι πράττουσι τὸ ἀγαθόν, πρβλ. αὐτὸς τὰ κάνει ὅλα πρὸς τὸ θεαθῆναι=ἵνα τοὺς ἄλλους ἐξαπατᾷ.

Ἐκ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ἀπεσπάσθη «τὸ δὸς ἡμῖν σήμερον», πρβλ. αὐτὸς εἶναι δὸς ἡμῖν σήμερον=ἄκρατος καὶ ἀδηφάγος, δὲν φροντίζει περὶ τῆς αὔριον.

Ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ φέρεται: Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ

νόμος καὶ οἱ προφῆται»· ἐντεῦθεν ἐπὶ παντὸς χαλεποῦ καὶ ἀμηχάνου πράγματος λέγεται ἐδῶ εἶναι οἱ νόμοι καὶ οἱ προφῆτες.

Ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος συχνὰ γίνεται λόγος περὶ τοῦ Ἰούδα τοῦ Ἰσκαριώτου ὡς περὶ πονηροῦ τινος ἀνθρώπου καὶ ἐπιλήσμονος τῶν εὐεργεσιῶν, ἃς ὤφειλε τῷ διδασκάλῳ. Ἐντεῦθεν Ἰούδας καὶ Ἰσκαριώτης καλεῖται πᾶς παμπόνηρος καὶ ἀπαίσιος. πρβλ. αὐτὸς εἶναι Ἰούδας, εἶναι Ἰσκαριώτης, ἐκειόνε τὸν Ἰούδα.

«Καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα», ὅθεν ἔκαμες τέρατα καὶ σημεῖα=δεινὰ πεποίηκας.

Ὁ Πόντιος Πιλᾶτος παρίσταται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἔνοχος τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ, ἐντεῦθεν Πιλᾶτος=πᾶς πονηρός. Ἐκ τῶν φράσεων «Ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῷον» καὶ «ἥμαρτον καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα», δι' ὧν ἐκφράζεται μετάνοια καὶ ταπείνωσις, ὅθεν τὸν ἔφερα 'ς τὸ ἥμαρτον=ἐταπεινώθην πρὸ αὐτοῦ, ἐξελιπάρισα αὐτόν.

Τὰ ἑπτὰ δαιμόνια Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς (Εὐαγ. κατὰ Μᾶρκον) παρήγαγον εἰς τὸν λαὸν τοσαύτην αἴσθησιν, ὥστε θέλων οὗτος νὰ παραστήσῃ ὅτι εἶναί τις ἄσεμνος καὶ ἀτίθασος ἢ πανοῦργος λέγει, εἶναι ἀπὸ τὰ ἑπτὰ δαιμόνια ἢ εἶναι δαιμόνιο τσῆ Μαρίας τσῆ Μαγδαληνῆς.

Ἡ παράταξις τῶν ὀνομάτων τοῦ Ἄννα καὶ Καϊάφα ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Εὐαγγελίου, τῶν ὀλετήρων τοῦ Χριστοῦ, παρήγαγε τὴν ἔννοιαν τῆς ματαίας αὐτοῦ περιαγωγῆς, ὅθεν ἀπὸ τὸν Ἄννα 'ς τὸ Καϊάφα=ἀπὸ τῆς Σκύλλης εἰς τὴν Χάρυβδιν.

Φεύγων τις ἔριδας ἀναφωνεῖ ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ, ἀπὸ τοῦ χωρίου τοῦ Εὐαγγελίου «καὶ ἀποκριθεὶς αὐτῷ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, «ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ».

Ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου «ὁ πρῶτος εἶπεν αὐτῷ ἀγρὸν ἠγόρασα» παριστῶντος τὴν ἀμέλειαν καὶ ῥᾳθυμίαν τοῦ κληθέντος εἰς τὸν γάμον, περὶ νωθροῦ τινος καὶ ἀμελοῦς ἀνθρώπου, λέγεται ἀγρὸν ἀγόρασα.

Ἐν τῷ διαλόγῳ τῆς Σαμαρείτιδος καὶ τοῦ Ἰησοῦ «Καλῶς εἶπας, ὅτι ἄνδρα οὐκ ἔχω· πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες» αἱ ἀγνωστότεραι λέξεις «πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες» παρήγαγον τὴν ἐν Πυλάρῳ ἀπαντῶσαν

λέξιν γαράνδρα=παλλακή, ἐπειδὴ ἐν τῷ ὅλῳ χωρίῳ περὶ ἀσέμνου γυναίου, τῆς Σαμαρείτιδος πρόκειται.

«Ὁ οὖν Ἰούδας λαβὼν τὴν σπεῖραν . . . ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων καὶ ὅπλων». Ἐντεῦθεν ἐπὶ πάσης μεγαλοπρεποῦς πομπῆς λέγεται μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων.

Ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου «οἱ δὲ ἐκραύγαζον ἆρον, ἆρον, σταύρωσον αὐτὸν» ἡ προστακτικὴ ἆρον, ἆρον μετέπεσεν εἰς ἐπίρρημα τρόπου δηλωτικὸν=ἑκόντα ἄκοντα.

«Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, μή μου ἅπτου», ὅθεν αἱ φράσεις ἔγινες μή μου ἅπτου, εἶσαι μή μου ἅπτου καὶ ἄλλαι ὅμοιαι.

Ἐκφωνουμένου κατὰ τὰ ἐγκαίνια ναοῦ τοῦ: ἄρατε πύλας ἄρχοντες κ.τ.λ., ἀνοίγονται τοῦ ναοῦ αἱ πύλαι καὶ εἰσέρχονται οἱ ἱερεῖς μετὰ τῶν πιστῶν πανηγυρικῶς καὶ σὺν θορύβῳ τινί. Ἐντεῦθεν περὶ πάσης θορυβώδους πράξεως ἦτανε ἄρα τε πύλας καὶ κατά τινα ὁμοηχίαν ἦτανε ἄρατε πύλατέ.

Ἐκ τῆς συχνῆς ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς ἐπαναλήψεως τοῦ ἀλληλούϊα μάλιστα κατὰ τὸ τέλος αὐτῶν περὶ παντὸς ἀδρανοῦντος καὶ σχεδὸν ἐκλιπόντος λέγεται ἀλληλούϊσε.

Ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Μ. Σαββάτου ἐκφωνεῖ «Ἀνάστα ὁ Θεός, κρῖνον τὴν γῆν»· ἐντεῦθεν ἡ φράσις ἔγινε τὸ ἀνάστα ὁ Θεὸς =ταραχὴ μεγάλη.

Καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι· διὰ τούτου σημαίνομεν ὅτι ἐπεραρατώθη τι, ἐξέλιπεν, ἐπειδὴ αἱ λέξεις αὗται ἀπαρτίζουσι τὸ τέλος τοῦ τροπαρίου Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν κ.τ.λ.

Ζεστὸς καὶ θερμαινόμενος· ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Εὐαγγελίου «ὁ δὲ Πέτρος ἦν ἑστὼς καὶ θερμαινόμενος» παρὰ τὸ γνωστότερον ζεστός.

Κατὰ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν ψαλλομένου τοῦ «θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι, ὅταν ἐννοήσω τὸν θάνατον κ.τ.λ.» ἀσπάζονται οἱ συγγενεῖς τὸν νεκρὸν καὶ ἀφίστανται αὐτοῦ μετὰ θρήνων. Ἐκ τούτου θέλων τις νὰ δηλώσῃ ὅτι ἐγένετο κατά τινα πρᾶξιν ταραχὴ μεγάλη λέγει «ἔγινε τὸ θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι» ἢ «ἔγινε τὸ θρηνῶν καὶ ὀδύρομαι».

Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον εἰς δήλωσιν ὁλοσχεροῦς ἀγνοίας πράγματός τινος.

Αἱ συχνότερον κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας ἀναγινωσκόμεναι ἐν

τοῖς ναοῖς περικοπαὶ τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι αἱ ἐκ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ. Ὅθεν ἀκούων ὁ λαὸς «ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν» κ.τ.λ. ἐσχημάτισε τὴν φράσιν ἀπὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶ=ἐξ ἀρχῆς.

Φωνητική

Οἱ Κεφαλλῆνες ἀπαγγέλλουσι τὰ φωνήεντα καθόλου ἀλώβητα καὶ ἀσύγχυτα· α δῆλον ὅτι ἔνθα οἱ ἀρχαῖοι α, ε ἔνθα οἱ ἀρχαῖοι ε καὶ αι, ι ἔνθα οἱ ἀρχαῖοι η, ι, υ, ει, υι, οι καὶ ο ἔνθα οἱ ἀρχαῖοι ο καὶ ω. Ἀλλὰ παρὰ τὰ κανονικὰ ταῦτα συμβαίνουσιν ἐν τῷ ἰδιώματι φωνηέντων ἀναπτύξεις, τροπαί, ἐκπτώσεις, οἵας δὴ καὶ ἐν τῇ καθόλου Ἑλληνικῇ παρατηροῦμεν.

Φωνήεντα

Ἐν τῷ Κεφαλληνιακῷ ἰδιώματι ἀπαγγέλλεται ὁ φθόγγος α οὐ μόνον ἀντ' ἄλλων φθόγγων, ἀλλὰ καὶ ἔνθα οὐδὲν φωνῆεν ἦτο· ἀπιθαμὴ=σπιθαμή, ἀβδέλλα=βδέλλα, ἀπερασμένος=παρελθὼν οἷον τὴν ἀπερασμένη 'βδομάδα, ἔνθα τὸ α ἴσως κατὰ τὸ ἄλλη· τὴν ἄλλη 'βδομάδα: τὴν ἀπερασμένη 'βδομάδα, ἀγκοπανιά, μιὰν ἀγκοπανιὰ=παραχρῆμα· ἐνταῦθα τὸ α ἐξηγεῖται ὧδε· μιὰ goπανιὰ=μιὰ κοπανιὰ=tout d'un coup καὶ διὰ τὸ α τοῦ μιὰ ἀνεπτύχθη ἕτερον α καὶ δὴ ἀgoπανιά· ὁμοίως ἀποκλαμὸς (πλόκαμος) παρὰ τὸ ἀπὸ καὶ ἁπλώνω· πολλαχοῦ προυτάχθη τὸ α διὰ τὸ α τοῦ ἄρθρου τά, οἷον τὸ ἀχείλη διὰ τὸν πληθυντικὸν τὰ χείλη, τὸ α τοῦτο μετεδόθη καὶ εἰς τὸ μεγεθυντικὸν ὄνομα ἀχειλέας=χειλων, τὸ ἀστάχυ· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀνάγκη νὰ ἑρμηνευθῇ τὸ α ἐν τῇ λέξει ἀμήλιγκας=μήνιγξ (νὰ σοῦ δώσω μιὰ γροθιὰ μεσ' 'ς τὸν ἀμήλιγκα)· ἐλέγετό ποτε καὶ σήμερον ἔτι σπανίως λέγεται τὸ μηλίγκι, τὰ μηλίγκια, ἐκ τούτου δὲ τὸ ἀμηλίγκι, ὅθεν τὸ ἀρσενικὸν ὁ ἀμήλιγκας· ἡ πρόταξις αὕτη τοῦ α διὰ τὸ ἄθρον (τὰ) εἶναι συχνὴ ἐν πάσαις ταῖς διαλέκτοις τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης· τὸ α εὕρηται προτεταγμένον ὡσαύτως ἐν ἀρχῇ ῥημάτων, οἷον ἀσκολαίνω, ἀσκολάω, ἀσκόλασα, ἀσηκώνω, ἀσηκώνομαι κτπ., ταῦτα ἂν μὴ ἐλέχθησαν κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀπαρατῶ, ἀφίνω, πάντως προσέλαβον τὸ α ἐκ τοῦ θὰ καὶ νά· ἤτοι ἐκ συντάξεων οἷαι

θὰ σκολάσω, θὰ σκολάω, θὰ σκολαίνω, νὰ σκολάσω, νὰ σκολάω, νὰ σκολαίνω, θὰ σηκόνω, θὰ σηκώσω μετεδόθη τὸ α καὶ εἰς τὸν ἐνεστῶτα, εἶτα δ' εἰς τοὺς ἄλλους χρόνους. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἑρμηνευτέον τὸ ἀλησμονάω, ἂν μὴ ἐπὶ τοῦτο ἐπέδρασε τὸ ταὐτόσημον ἀστοχάω, καὶ τὸ ἀγρικάω (ὅπερ ἀλλαχοῦ ἐγρικῶ Einl. 70), ἂν μὴ ἐσχετίσθη πρὸς τὸ ἀκούω. Δι' ἀφομοίωσιν ἐμφανίζεται τὸ α ἀντὶ τοῦ ε ἐν ἀρχῇ καὶ μέσῳ λέξεως οἷον ἀλαφρός, ἀλαφροὶ (ἀλαφρώνω, ἀλαφρωμένος, ἀλάφρωμα, 'ξαλαφρώνω, ξαλάφρωμα) ἀgαστρώνω, ἀgαστρωμένος, ἄξαφνα, ἀλαφιασμένος, θαραπεύω, ἐθαράπαψα, ἐθαραπάηκα (ἐθαραπάηκε κόψιμο καὶ ἐθαραπάηκε ἡ κοιλιά του κόψιμο=δεινὰ πέπονθα). Τὸ α τοῦ ἄρθρου τὰ τοσοῦτον ἐπέδωκε ὥστε οὐ μόνον προυτάχθη ἐν λέξεσιν ἀπὸ συμφώνου ἀρχομέναις, ἀλλὰ καὶ ἀντ' ἄλλων φωνηέντων ἐτέθη οἷον τὸ ἀχέλυ, τὸ ἀρκίδι κ.ἄ.π.

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπίδοσις τοῦ α ἐν ταῖς ῥηματικαῖς καταλήξεσι ὁρμηθεῖσαι ἀπὸ τοῦ γ' πληθ. προσώπου (Χατζιδάκι, Einleitung σελ. 60), ἡ δ' ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι διδομένη ἑρμηνεία ἀρκεῖ εἰς ἐξήγησιν τύπων οἷος ὁ ἔκαμα κ. ὅ.

Τὸ α ἐν τῷ τέλει τῶν ἐπιρρημάτων ἀντικαθιστᾷ ποικιλωτάτους φθόγγους, οἷον ὕστερα, ἀκόμα, τίποτα, σήμερα, εἶναι δηλονότι ἡ ἐπικρατήσασα ἐπιρρηματικὴ κατάληξις (Χατζιδάκι, Einleitung 52 καὶ 307).

'Απαγγέλλεται τὸ α ἀντὶ η ἐν τῇ λέξει 'Αράκλει='Ηράκλειον, 'Αρακλεισιᾶνος ὁ κάτοικος, κατ' ἀφομοίωσιν, εἴτε, ὅπερ ἧττον πιθανόν, διὰ τὸ ἄθρον τά· τὰ 'Ρακλεισιάνικα, τὸ 'Αρακλεισιάνικο, καὶ ἐντεῦθεν τὸ 'Αράκλει. 'Αφομοίωσις πάντως ὑπόκειται ἐν ταῖς λέξεσι τάλλαρο, ταλλαρᾶς, δραπάνι, (Δράπανος τοπωνυμία), ἀργάτης ἀργάτα, ἀργατιά, ἀργατικό.

'Αντὶ τοῦ φθόγγου ο ἀπαγγέλλεται α ἐν τοῖς ἀφαλός, ἀφάλι= ὀμφαλός, ὀμφάλιον (διὰ τὸ ἄθρον τά), ἀgομαχιῶμαι=ἀσθμαίνω, ἀγωνίζομαι μετὰ πόνου. 'Εν τούτῳ ἐκ συμφύρσεως (1) προελθόντι ὀγ-

(1) 'Η σύμφυρσις ἐν ἄλλαις μὲν γλώσσαις πλεῖον, ἐν ἄλλαις δ' ἔλαττον ἐπιδοῦσα παρήγαγε καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς ἰδιώματι οὐ μόνον τύπους ἀλλὰ καὶ συντακτικὰς πλοκάς. Παραδείγματα τούτου ἔστωσαν τάδε· σφαdαλώνω (σφαdαλώνομαι, σφαdάλωμα)=σφαλῶ χ μανdαλώνω, περδικλώνω=περιδένω χ πεδικλώνω (Einl. 154),

κοῦμαι X μάχομαι=όγκομαχιῶμαι, ἀγκομαχιῶμαι τὸ α ἐμφανίζεται διὰ τὴν ἐπίδρασιν τῶν συγγενοῦς ἐννοίας ὀνομάτων ἀγωνία, ἀγῶνας, angoise.

Τὸ α ἐκπίπτει ἐν ἀρχῇ λέξεως, οἷον 'ξινάριον=ἀξινάριον, Γρίλια =ἡ Μονὴ τοῦ 'Αγριλίου, μανιτάρι=ἀμανιτάριον κτλ. Συνηθέστερος τύπος τοῦ παρὰ εἶναι ὁ τύπος παρὴ (καλύτερα παρὴ ὅ,τι ἄλλο), τοῦτο πιστεύω ὅτι ἐγένετο κατ' ἀναλογίαν τοῦ συγγενοῦς περὶ, εἰ δὲ μή.

'Ενταῦθα ἀναγκαῖον νομίζω νὰ καταλέξω δύο λέξεις ἐν αἷς, ὡς πιστεύω, διεσώθη τὸ αἰολικὸν α Κατὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν τὴν ἐξ 'Αργοστολίου εἰς Σάμην ἄγουσαν ἐκτείνεται κοιλὰς τὸ σχῆμα ληνοῦ ἔχουσα, Λανοῦ καλουμένη. 'Εμὸς φίλος μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι ἐρωτήσας ποτὲ τινὰ τῶν ἀγροτῶν, διὰ τί ἆρά γε οὕτως ἡ κοιλὰς ὠνομάμάσθη, ἤκουσε τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην (Δὲ βλέπεις ποὖναι σὰ λινός ;). 'Η ἀπερίφραστος τοῦ ἀγρότου ἀπάντησις εἶναι τεκμήριον ὅτι τηρεῖται ἐνταῦθα τὸ α τῶν Αἰολέων. Οὐδ' εἶναι δυνατὸν νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα, διότι τὸ προσηγορικὸν ὄνομα λανὸς =ληνὸς τὸ ἀλλαχοῦ ἁπαντῶν (Einleitung 51,98) εἶναι ἀλλότριον τοῦ ἰδιώματος. Προφανὲς ὡσαύτως εἶναι ὅτι διετηρήθη τὸ αἰολικὸν α ἐν τῇ λέξει Παγά· οὕτω καλεῖται πηγὴ ἐν Θηναίᾳ ἱκανῶς παλαιά, ἐξ ἧς καὶ νῦν ἔτι ὑδρεύονται οἱ κάτοικοι. 'Εν τοῖς δυσὶ τούτοις κυρίοις ὀνόμασι ἀναντιλέκτως τηρεῖται τὸ αἰολικὸν α, ἐν προσηγορικοῖς δὲ καίπερ πολλάκις ἐρευνήσαντες οὐδαμοῦ ἀνεύρομεν. "Αδηλον ἂν τοιαύτην ἔχῃ τὴν ἀρχὴν τὸ α τοῦ ἀναπνογὰ=ἀναπνοὴ καὶ ἀκουὰ=

πολυσσότερο=πολύτερο X περισσότερο, μὲ χώρις ἢ μὲ χωρὶς=χωρὶς X μὲ (χωρὶς ἢ χώρις ψωμὶ X μὲ ψωμί=μὲ χώρις ψωμί), μὲ δίχως=δίχως X μὲ (δίχως φίλους X μὲ φίλους=μὲ δίχως φίλους), εὐκειὸς=αὐτός X ἐκεῖνος, εὐκείνη=αὐτὴ X ἐκείνη, εὐκειό=αὐτὸ X ἐκεῖνο· ἕτεροι ἀντωνυμικοὶ τύποι ἐκ συμφύρσεως εἶνε εὐτεῖνος, εὐτείνη, εὐτεῖνο κ.τ.λ.

'Η λέξις πυροβολόπετρα κατὰ μεταπήδησιν τοῦ ὑγροῦ ρ λέγεται ἐν τῷ ἰδιώματι πρυοβολόπετρα καὶ πρυόβολος=ὁ πυρίτης λίθος· ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν ᾐσθάνοντο οἱ λαλοῦντες τὸ κατ' ἐξοχὴν διὰ τῆς λέξεως σημαινόμενον πέτρα, ἐλήφθη τοῦτο αὖθις ἐν ἀρχῇ μετὰ τοῦ υ τοῦ ἐν τῇ λέξει πρυόβολος περιεχομένου, ὅθεν ἐλέχθη πετρυοβολόπετρα. 'Εκ τῶν συντάξεων λέγω ὅτι..... λέγω πῶς..... προέκυψε ἡ σύνταξις λέγω πῶς ὅτι..... ἢ λέγω ὅπως ὅτι..... Καθὼς τὰ θέλει X ὅπως τὰ θέλει= κατὰ πῶς τὰ θέλει. Δόστε μου X δόστε=δόστε μούτε. Βγάλτε μου X βγάλτε= βγάλτε μούτε. 'Οχ' ἀντὶ ἀπὸ (ὀχ' τὸ Θιὸ νὰ dó ὄρῃς)=ἐκ- ἐχ- X ἀπό.

ἀκουή. Τὰ δύο ταῦτα οὐσιαστικὰ καὶ τὸ ἐπίθετον σιγαλὸς νομίζει ὁ σεβαστός μοι διδάσκαλος κ. Χατζιδάκις (Einleitung 99, 99) ὅτι διασῴζουσι τὸ αἰολικὸν α.

Καὶ ὁ φθόγγος ε πάσχει οἷα καὶ ὁ α καὶ δὴ ἀνάπτυξιν μάλιστα ἐν ἀρχῇ λέξεως δι' ἀναλογίαν· ἐδιακόσια, ἐτριακόσια καὶ ἐτρακόσια κατὰ τὸ ἑκατόν, ὡσαύτως ἐπέρυσι, ἐπρόπερσι κατὰ τὸ ἐφέτος, ἐπολληώρα κατὰ τὸ ἐχτές, ἐψές. Ἐν τέλει λέξεως ἀπαγγέλλεται ε οὐ μόνον ἐν τοῖς προσώποις τῶν ῥημάτων ἐκάμανε, ἐφάγανε, εἴγδανε, ἤπιανε κτλ., ἔνθα τὸ ε μετεδόθη ἐκ τοῦ β' καὶ γ' προσώπου, ἀλλὰ καὶ ἐν ὀνόμασι καὶ ἀντωνυμίαις καὶ ἐπιρρήμασι· τῶ gουφῶνε, τὸ gουφόνε, τῶ στραβῶνε, τὸν ἄλλονε, ἐκείνονε, ἐμένανε, ἐσένανε, ὁλούθενε, ἐκείθενε, ἐκεινῶνε, ἀλλουνῶνε, ὁλουνῶνε, καὶ ἐν Ἐρίσσῳ ὁλοινῶνε ἐπικρατήσαντος τοῦ ὅλοι ἐκ τῆς ὀνομαστικῆς. Τὴν διάδοσιν τοῦ ε ἐν τέλει λέξεως τόνε τήνε κ.τ.λ. ἑρμηνεύει ὁ κ. Χατζηδάκις Einleitung σελ. 71.

Ὁ φθόγγος ε ἐκπίπτει ἐν ἀρχῇ λέξεως, ὥσπερ ἐν ἄλλοις ἰδιώμασι, 'ξάφνου, 'ξαφνίζω 'λευτεριά, Λευτέρις (Λευτερᾶτος) 'dροπή, 'dροπιάζω, 'γνοιάζομαι, 'ματώνω, 'μουδιάζω.

Τὴν αἰτίαν τῆς τροπῆς τοῦ ε εἰς ι ἐν τοῖς ἀνεψιός, 'Αdρίας, κρίας, νιπιτάφιος=ἐπιτάφιος (ἔνθα τὸ ν διὰ Sandhi) ἀγνοῶ. (1) Ἐν Ἐρίσσῳ ἀεὶ λέγεται θέλειτε, κάνειτε, δίνειτε, τρέχειτε, ἔχειτε, παίζειτε, νὰ κράξητε, νὰ δώσητε, νὰ νίψητε, νὰ πάρητε, νὰ ἑτοιμάσητε, ἐψήσειτε, ἐφάγειτε κ.ἄ.ὅ. Ἐν τούτοις τὸ ει καὶ η δὲν προσῆλθε φωνητικῶς, ὥσπερ ἐν τῇ βορείῳ Ἑλληνικῇ, ἔνθα πᾶν ἄτονον ε ἐτράπη εἰς ι, ἀλλ' ἐξ ἀναλογίας ἐκ τοῦ β' καὶ γ' ἑνικοῦ προσώπου θέλεις, θέλει, κάνεις, κάνει, τρώγεις, τρώγει, δίνεις, δίνει, τρέχεις, τρέχει, βάνεις, βάνει, νὰ κράξῃς νὰ κράξῃ κτλ. τὸ ει καὶ η μετεδόθη εἰς τὸν πληθυντικόν, ὅθεν θέλειτε, κάνειτε, δίνειτε, τρέχειτε, ἔχειτε· ἐντεῦθεν δ' ἐγενικεύθη

(1) Ἀετὸς ἀείποτε, ἀλλαχοῦ ἀπτὸς κατὰ τὸ ἀηδόνι, ὡς διδάσκει ὁ κ. Χατζιδ., ἀλλ ἀπτονύχι=εἶδος σταφυλῆς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν ῥαγῶν οὕτως ὀνομασθέν, ἀπτομάχος (πτηνόν). Ὁ τύπος ἀπτὸς ἀπαντᾷ ἐν τῇ παροιμιώδει φράσει «ἀπτέ μου τὰ κάλλη σου καὶ ἀρίτη τὰ φτερά σου», ἥτις λέγεται ὅταν θέλωμεν νὰ παραστήσωμεν ὅτι ἀπώλετό τις ἐλπίς, οὐδεμίαν τὸ πρᾶγμα θεραπείαν ἐπιδέχεται καὶ τὰ τοιαῦτα· (ἀρίτης πιθανῶς=πετρίτης, ἂν μὴ ἐκ τοῦ ὀρείτης ἐγένετο).

τὸ ει τοῦτο ὥστε ἐλέχθη καὶ ἐψήσειτε, καὶ ἐφάγειτε, καὶ ἐστείλειτε καὶ ἐδώσειτε κ.ἄ.π.

Ἀνάπτυξιν τοῦ ι παρατηροῦμεν ἐν τῷ κυρίῳ ὀνόματι Βάτινο καὶ τῷ ἐθνικῷ Βατινιώτης (Πάτμος, Πάτμιος). Συχνοτάτη δ' εἶναι ἡ συγκοπὴ τοῦ ι μάλιστα παρὰ τὰ ὑγρὰ καὶ ἀεὶ ἐν ἀτόνῳ χώρᾳ, οἷον στερνά, (ἐπιρ), στερνός, σπερνά, ἀνεμορπὴ=ἀνεμορριπὴ (σύρε 'ς τὴν ἀνεμορπὴ=εἰς κόρακας), περπατῶ ὅπερ καὶ πρεβατῶ καὶ προβατῶ, τὸ δὲ β ἐκ τοῦ βαίνω, βαδίζω καὶ τῶν ὁμοίων· πλείονα περὶ τῶν τύπων τῆς λέξεως καθ' οὓς αὕτη ἀπαντᾷ ἰδὲ Einl. 154. Ἀφαίρεσις τοῦ ι συμβαίνει ἐν τῷ 'κονομάω=ἐξευρίσκω (νὰ πᾷς νὰ da 'κονομήσῃς), 'κόνισμα=εἰκόνισμα παρὰ τὸ εἰκόνα, 'λιάζω, 'σκιάζω=φοβίζω 'σκιάζομαι ἀλλὰ ἠσκιάζει=κάνει ἤσκιο 'μιώβολο (ἡμιώβολον).

Τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ου ἀντ' ἄλλων ἑρμηνεύει ὁ σεβαστός μοι διδάσκαλος κ. Χατζιδάκις ἐν Einleitung. Ἐνταῦθα δ' ἐγὼ παρατίθημι τὰς συνηθέστερον ἀπαντώσας ἐν τῷ ἰδιώματι λέξεις, φοῦχτα (φουχτίζω-πυκτίζω), μουστάκι, μουρμουρίζω, κρούσταλλο (τῆς λέξεως μάλιστα γίνεται μεταφορικὴ χρῆσις εἶναι κρούσταλλο=σφόδρα ψυχρός)· ζουλεύω, ζουλόφτονος, ζουλοφτονία, ζουμιά=ζημία, ζουμιώνω καὶ ζιμιώνω, ἐζήμιωσα καὶ ἐζούμιωσα, ζουμάρι, τουλοῦπα, (τολύπη), στουππὶ (στυππίον), σκουτὶ (σκυτίον), μαρτούριο=ταλαιπωρία, μαρτουρεύω=ταλαιπωρῶ, ἀλλὰ μάρτυρας, μαρτυράω, ζούδιο, τούραγνος, τουραγνάω, ἐτουραγνισμένος, ἐτουραγνίστηκα, πουλάρι, πουλάρα, κουνοῦπι, σκουλῆκι, ζουμί, 'πουκάμισο, ἄγουρος, ἀγουρίδα, πουλῶ, σκουργιά, 'μουδιάζω, σουσσούμια =χαρακτηριστικὰ (σύσσημα κατὰ Χατζ.) (Ἀποκρύφ. Πράξ. Ἀποστ. 244 ἀλέγε ἡμῖν τὰ σύσσημα αὐτοῦ, ὅπως δυναίμεθα ἐξευρεῖν αὐτόν). Τοῦ (γεν. πληθ.) baιδιῶνε, τοῦν ἀdρῶνε, τοῦ γυναικῶνε, τοῦν ἀλλοινῶνε, τοῦ δυονῶνε, οὗλος, οὗλοι, οὑλουνῶνε (γεν. πληθ), καὶ ἐν Ἐρίσσῳ ἐκ τῆς ὀνομαστικῆς οὗλοινῶνε. Ε ἀντὶ τοῦ ι ἐν ις ἄχερο=ἄχυρον, ἀχερένιος, κλερονόμος, κλερονομιά, ιερονομάω, πλερώνω ἀντὶ πληρώνω, πλερωμένος, πρβλ. τὴν άσιν τὰ ἐπλέρωσε=ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ κατελήφθη ὑπὸ ῦ ὕπνου, ἀπέτεισε τὴν ὀφειλὴν καὶ ἀπέβαλε πᾶσαν φροντίδα. Ἐνια-

χοῦ που τῆς νήσου λέγεται ἀϊπάνω ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου ἀπάνου, ἀγνοῶ δὲ πόθεν ἡ τοῦ ι παρὰ τὸ α ἀνάπτυξις, ἀεὶ δὲ καὶ πανταχοῦ ἀϊταίρι, ἑταίριασα καὶ ἀϊταίριαστο=τὸ μὴ συνᾷδον.

Οἱ Κεφαλλῆνες ἀπαγγέλλουσιν ο ἀντὶ τῶν φθόγγων α καί ε, ὀμbρὸς κατὰ τὸ ὀπίσω καὶ ὀbρὸς-ὀπίσω, ὄbjo=ἔμπυον, ὄξου=ἔξω, ὀξοριὰ=ἐξορία κατ' ἀφομοίωσιν· ὀχτρός, ὀγρὸς διὰ τὸ ἄρθρον, ὁ ἐχθρός, ὁ 'χτρὸς καὶ εἶτα ὁ ὀχτρός· ὁ ὑγρὸς ὁ 'γρός, ὁ ὀγρός· ὀρμηνεύω=συμβουλεύω ἴσως ἐκ τοῦ ἄρθρου τό, τὸ (ἑ)ρμηνεύω ὀρμηνεύω, ὠρμήνεψα, ὀρμήνεια, ὠρμηνεμένος·ὀχτῖδα=ἀκτίς, ὀρπίδα=ἐλπὶς (κατὰ τὸ ὅλο=διαρκῶς, ὅλο ὀρπίδες, ὅλο ὀχτῖδες?), λυσοντερία παρὰ τὸ λύειν, τὸ δὲ ο ἐνταῦθα, διότι ἐνομίσθη τοῦτο τὸ κατ' ἐξοχὴν συνδετικόν φωνῆεν. 'Αστροπὴ=ἀστραπὴ=κεραυνὸς (τὸ ο συνδετικὸν φωνῆεν) ὅπως καὶ ἐν τῇ λέξει ἀμοσκάλη ὅπερ οὐ μόνον ἐν 'Ρόδῳ ἀλλὰ καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ λέγεται. Προτάσσεται ἔτι τὸ ο ἐν τῇ λέξει ὀριὸ τὸ ῥῖγος,τὸ ριὸ ὅθεν τὸ ὀριό.

'Αντὶ τοῦ φθόγγου ο (μάλιστα ἀρχαῖον ω, σπανίως ο) ἀπαγγέλλονται οἱ φθόγγοι ι, ου, καὶ ε· μυσκοβολάει ἀντὶ μοσκοβολάει κατὰ τὸ μυρίζει, δικιμάζω=γεύομαι δι' ἀφομοίωσιν, κάτου, ἀποκάτου, ἀπάνου, ἀποπάνου, ὄξου, ἀπόξου (οὕτω πάντα τὰ εἰς -ω ἐπιρ.), ὄdες=ὄντως (μὰ εἶναι ὄdες γιὰ ταξείδι! μὰ εἶναι ὄdες!)

'Εκπίπτει δὲ τὸ ο διὰ τὸ ἄρθρον τὸ ὥσπερ ἐν τῇ καθόλου νεωτέρᾳ 'Ελληνικῇ ἐν τοῖσδε· 'μιλιταρειό=φλυαρία, 'φείδι, 'ρολόϊ, 'πωρικὸ=ὀπώρα, 'μμάτι, φρύδι· ὡσαύτως ἔκπτωσιν τοῦ ο παρατηροῦμεν ἐν ταῖς λέξεσι 'ρίγανι=ὀρίγανος, σκόρδο, 'gώνω (ὀγκώνω)=κορέννυμαι, 'gωμένος=κεκορεσμένος, ἀκλουθάω=ἀκολουθῶ, ἀπλογιέμαι=ἀποκρίνομαι. Ταῖς φθογγικαῖς παθήσεσιν οὐκ ὀλίγον συμβάλλεται καὶ ἡ παρετυμολογία· ἐν δὲ τῷ καθ' ἡμᾶς ἰδιώματι λέξεις ἐκ παρετυμολογίας συνήθεις εἶναι αἱ ἑξῆς· ἐφτάζουμα =αὐτόζυμα παρὰ τὸ ἑφτά, ἀρτοπλασία=ἀρτοκλασία παρὰ τὸ πλάθω, φτειασίδι παρὰ φτειάνω ἀντὶ φυκιασίδι (φῦκος), μελιδόνα παρὰ τὸ μέλι. Οὕτω λέγομεν τοὺς θήλεις τῶν πολυπόδων, οἵτινες γνωρίζονται ἐκ τοῦ ὑπερύθρου χρώματος, εἶναι δ' ἅμα δυσπεπτότεροι καὶ ἀχυμότεροι, ὥστε εἰς τροφὴν τῶν πενεστέρων χρησιμεύουσι· ἡ

παρετυμολογία ἄρα νομίζω ὅτι ἐγένετο, διότι ἡ λέξις μέλι εἶναι γνωστοτέρα, οὐχὶ δὲ διότι οἱ τοιοῦτοι πολύποδες εἶναι εὐχυμότεροι τῶν ἄλλων (1) Διοφύρι παρὰ τὸ διαβαίνω, πετραχήλι παρὰ τὸ πέτρα.

Σύμφωνα

Τοῦ φθόγγου γ ἐκ πάντων τῶν συμφώνων αἱ παθήσεις εἶναι μάλιστα παράδοξοι καὶ ποικίλαι ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς ἰδιώματι· δι' ὃ πολλὰ ἴσως δὲν θὰ τύχωσι τῆς ὀρθῆς ἑρμηνείας, ἄλλα δ' ἄλλως ἀναγκάζομαι νὰ ἑρμηνεύσω· οὕτω ἐν τῇ λέξει βόγδι εἰκάζω ὅτι τὸ γ ἐκ τοῦ j ἢ ι προῆλθε, βόιδι, βόγδι, ἐν ᾧ τὸ αὐτὸ j ἢ ι πρὸ τοῦ θ ἐν τῷ βοχθάω, βόχθα ἔδωκε χ. Ἀγνοῶ πῶς παρήχθησαν τὰ σύγνεφο (συγνεφιάζει συγνεφιασμένος), ἀγλοίμονον (λέγεται καὶ ἀλλοίμονον), ἀγλοίμονος=πλεονέκτης, ἄγουρος, ἀγουρίδα (πρβλ. Einleitung σελ. 119), ἀναπνογὰ (προβλ. Einleitung σελ. 97, 121), ἔγνοια (φροντίς), γνοιάζομαι μὲ γνοιάζει (μὴ ἐν τούτῳ τὸ γ διὰ τὸ γνωρίζω ; γνωρίζω, μὲ γνοιάζει, γνοιάζομαι, ἐγνοιάστηκα). Ὁ φθόγγος γ εὕρηται ἐν ἀρχῇ λέξεως, ὥσπερ ἐν ἄλλοις ἰδιώμασιν, ἐξ ἐναλλαγῆς ἄλλων συμφώνων. οἷον γνόφα (δνόφος) γλυτώνω καὶ γλυτρώνω (ἐκ-λυτόω), γλέπω ὅθεν ἀόρ. εἶγδα=εἶδον, γ-dυῶ (ἐκδύω), γδέρνω (ἐκδέρω), ἐγδικιῶμαι (ἐκδικοῦμαι), ἐγδίκησι κ. ἄ.

Εἶναι γνωστὴ ἡ καὶ ἐν ἄλλοις ἰδιώμασιν ἐν ὡρισμέναις λέξεσιν ἔκπτωσις τοῦ j, οἷον ὕψος (γύψος), ἀλλαὴ ἀλλαγή), Ἀνωὴ (Ἀνωγή), Ἀνωησιᾶνος. Ἡ ἐν μέσῃ τῇ λέξει τοῦ j ἔκπτωσις ἐν τοῖς ἑπομένοις οὐσιαστικοῖς νομίζω ὅτι ὀφείλεται εἰς ἀναλογίαν· τραΐ, φαεῖ, ῥολόϊ (καὶ λορόϊ κατὰ μετάθεσιν), συκολόϊ, ἤτοι ἡ φωνητικὴ σύμπτωσις τῶν ὀνομάτων τούτων ἐν τῷ πληθυντικῷ πρὸς ἄλλα ὀνόματα ὁμαλῶς ἄνευ γ (j) ἐν τῷ ἑνικῷ, ἐπήνεγκε τὴν καθ' ἑνικὸν ἐξομοίωσιν· παιδjά, κλειδjά, σκουτjά, καλάθjα, χωράφjα τραjά, φαjειά, κατώjεια, ἀνώjεια, ῥολόjια, συκολόjα, 'ξάjια - -παιδί, σκοντί, καλάθι, χωράφι: τραΐ, φαεῖ, κατώει, ἀνώει, ῥολόϊ, συκολόϊ, ξάϊ.

Ἡ τοῦ j ἔκπτωσις εὐχρεστάτη οὖσα ἐν τύποις οἷοι οἱ: λέjει

(1) Πρβλ. Einleitung 89 ἐν σημειώσει.

λέει, ἔλεjες-ἔλεες, ἔλεjε-ἔλεε, ἐλέjετε-ἐλέετε, |θὰ φάjῃ-θὰ φάῃ, ἔφαjε-ἔφαε, ἔφαjες-ἔφαες, ἐφάjετε-ἐφάετε, φυλάjει-φυλάει, ἐφύλαjε-ἐφύλαε, ἐφυλάjετε-ἐφυλάετε παρήγαγε τὰ α' πρόσωπα λέω. ἔλεα, θὰ φάω, ἔφαα, ἐφάαμε, ἐφύλαα, ἐφυλάαμε ἄνευ τοῦ γ. Τοῦτο σαφέστερον γίνεται ἐκ τοῦ ὅλου τῶν τύπων τούτων σχηματισμοῦ· λέω, λές, λέει, λέμε, λέτε, λένε, ἔλεα (συνήθ. ἔλεγα), ἔλεες, ἔλεε, ἐλέαμε (συνήθ. ἐλέγαμε), ἐλέετε, ἐλέανε, θὰ φάω, θὰ φᾷς, θά φάῃ, θὰ φᾶμε, θὰ φᾶτε, θὰ φᾶνε, ἔφαα, ἔφαες, ἔφαε, ἐφάαμε, ἐφάατε, ἐφάανε, ἐφαώθηκα κ.τ.λ. θὰ φαωθῶ κ.τ.λ. φαώσου, φαωμένος, ἀφάωτος, φυλάω, φυλᾷς, φυλάει, φυλᾶμε, φυλᾶτε, φυλᾶνε, ἐφύλαα, ἐφύλαες, ἐφύλαε, ἐφυλάαμε, ἐφυλάετε, ἐφυλάανε, ἐφυλαόμουνα κ.τ.λ.

Τὸ γ ἐν τοῖς βογάω, ἀνανογάω (καὶ ἁπλοῦν νογάω) ἐμφανίζεται δι' ἀναλογίαν πρὸς ἄλλα ῥήματα μετὰ τοῦ γ οἷον μολογάω, βλογάω, ἥτις ὡρμήθη ἐκ τοῦ ὁμοήχου ἄλλων τύπων, ἐν οἷς τὸ j κανονικῶς ἐξέπεσε· θὰ βλοήσω, ἐβλόησα, θὰ μολοήσω, ἐμολόησα: θὰ βοήσω, ἐβόησα, θὰ ἀνανοήσω, ἀνανόησα—βλογάω, μολογάω : βογάω, ἀνανογάω.

'Αξία ἰδίας μελέτης εἶναι ἡ τοῦ γ καὶ j ἔκπτωσις ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Δειληνιτῶν· ἐνταῦθα παρατίθημι ἱκανὰ παραδείγματα ἐξ ὧν ἱκανῶς καταφαίνεται πῶς αὕτη ἔχει· Παναῆς, Γλιόρις, Παναΐα, 'Ωρὲ 'Ιάννη, ὁ 'Ιεράσιμος, ὁ 'Ιῶργος, 'Ερώλυμος='Ιερώνυμος, ἴδα=γίδα, τὰ ἴδια=τὰ γίδια=αἱ αἶγες, γρήορα, ἀελάδα, ὑαλικὰ=γυαλικὰ=ὄστρεα, ἔφαα κ.τ.λ. ἔφυα κ.τ.λ., ἰωργὸς (γεωργὸς), καὶ παροιμία «ὄντες σκολαίνουν οἱ ἰωργοί, βγαίνουν οἱ ἀκαμάτες», ἀουρίδα=ὄμφαξ, ἐράματα=γεράματα, ἐγὼ καὶ ἐώ, γελάω ἀλλὰ ἐλᾷς, ἐλάει, ἰορτή, ἀναοῦλα-ἀναουλιάζω, ἀοράζω, ἔροντας=γέρων, ὑρίζω καὶ τριυρίζω, ζυὸς =ζυγὸς παροιμία «ἀντὶ νὰ τρίζῃ ὁ ζυός, τρίζει τ' ἀλέτρι»· γαῖμα προγεστῶς (ἐνταῦθα ἀνάπτυξις τοῦ j). Παρὰ ταῦτα γαστάρδος, γαμῶ ἀλλὰ ἐάμησα, ἀγαπάω, γαμπᾶς.

Τὸ γ πρὸ τοῦ μ ἐκπίπτει· πρᾶμα (πραμάτεια-ες πραματευτὴ κ.τ.λ.), φλέμα.

Τὸ λ ἀναπτύσσεται ἐν τῇ λέξει πλιθάρι=πιθάρι· ἴσως παρὰ τ

οὐσιαστικὸν πλίθα=δοχεῖον ἐλαίου ἐκ πηλοῦ (τὸ πλίθα ἐκ τοῦ πλίνθος-πλίθος καὶ πηλός, διότι καὶ οἱ πίθοι ἐκ πηλοῦ).

Τοῦ ρ ἀνάπτυξιν παρατηροῦμεν ἐν τῇ λέξει λέπρι, λέπρια (ἰχθύος) παρὰ τὸ λέπρα λεπρός.

Ἐναλλαγὴ τοῦ б καὶ δ ἐν τῷ μετὰ διᾶς=μετὰ βίας, μετὰ πόνου, μόλις· ὁ δὲ καταβιβασμὸς τοῦ τόνου ἐξ ἀναλογίας τοῦ μετὰ χαρᾶς=προθύμως· ἅγιο δῆμα. Καὶ ἄλλα δὲ σύμφωνα ἐναλλάσσονται πρὸς ἄλληλα, οἷον θ καὶ ф, θυλακή = φυλακή, θυλακισμένος ἀλλὰ καὶ θυλακωμένος καὶ фυλακωμένος, фουκάρι=θηκάρι, ν καὶ λ, καλαναρκάω=κανοναρχῶ, ρχ=ρκ ἀρκιναω, ἀρκιμηνιὰ, ἄρkodας.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ ν ἐν Santhi ἀπὸ τῆς προτέρας λέξεως ἀποσπώμενον καθίσταται ἀρκτικὸν τῆς ἐπιφερομένης, οἷον τὸν ἰπιταфιο (τὸν ἐπιτάφιον) καὶ εἶτα ὁ νιπιτάфιος, ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως οἷον μιὰ ὑχιὰ=μιὰ νυχιὰ=μικρόν τι. Τὸ χ πρὸ τοῦ μ ἐκπίπτει δραμὴ =δραχμή. Κατὰ τὸ ναίσκε=ναὶ (μεθ' ἀβρότητος) ἐλέχθη ὄjασκε= οὐ. Τὸ λ X συμφώνῳ=ρ X συμφώνῳ, οἷον ὀρπίδα, ἀρμυρός, ἀδερфὸς καὶ εἶτα ἀδρεфός.

Τὸ τλ=κλ, σέσκλο=σεῦτλον. Τὸ νdλ=ngl, ξανglίζω (ἐξαντλῶ) =εὐτρεπίζω τὴν κόμην. Τὸ ρθ=ἄλλοτε ρτ, ἄλλοτε ρθ, οἷον ἦρτα (ἦρθα ἦλθα), ὀλόρτος=ὁλόρθιος καὶ ὄρθος=ὄρθρος. Τὸ σθ=στ, οἷον ἀστένεια, ἀфανίστηκε, фανιστῇ (κατὰ ποῦ τοῦ фανιστῇ). Τὸ κτ=χτ, οἷον νύχτα χτίζω, σκυλοπνίχτης=εἶδος σταφυλῆς, δάχτυλο, ἀποχτάω, ὀχτώ, χτένι, ἀγαναχτάω. Τὸ πτ=фτ βαфτίζω, λεфτό, λεфτοϊδρώνω=ἐλαφρῶς ἱδρῶ (ἐπὶ τῶν πυρεσσόντων καὶ λιποθυμούντων), фτωχός, фτυῶ, фτερό, ἑфτά, фτέρνα. Τὸ σχ=σκ, ἄσκημος-η, μόσκος, μοσκάρι, σκολειό, σκιῶ.

Τὸ ς ἐν οἱᾳδήποτε χώρᾳ τῆς λέξεως δὲν ἀποβάλλεται εἰ μὴ εἰς τὸ τέλος τῶν ὀνομάτων, ἡ πόλι, ἡ πήχυ κ.τ.τ. δι' ἀναλογίαν.

Τὸ b καὶ g καὶ d κατὰ τὴν ἐκφώνησιν αὐτῶν προφέρονται ἀεὶ πεπηγότα ἀποσιωπομένου ὅλως τοῦ ἐρρίνου (μὴ δι' Ἰταλικὴν ἐπίδρασιν;), οἷον τὸ bατέρα, τὸ bνευματικό, τὸ bῆχυ, τὴ bεριστέρα, νὰ bῇ, bόλλικο=ἄφθονον, πολύ, ἀbέλι, τὸ gακό, τὴν gακή, τὴν ἀνάgn, ἀgαστρώνω, gαρίζω, ξεgαρδίζομαι, νὰ dοῦ πῶ, νὰ dὴ 'δῶ, δεdρί, κοdά, ἀdίς, ἀdίλογος, ἀdίχριστος, ἄdρας, λαbάδα, κολυbάω, bιστικός.

ΠΑΝΑΓΗΣ ΛΩΡΕΝΤΖΑΤΟΣ

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΕΥΘΥΜΙΟΝ ΜΑΛΑΚΗΝ ΚΑΙ ΕΥΘΥΜΙΟΝ ΤΟΡΝΙΚΗΝ

(**Παρνασσοῦ** ἐπετηρὶς Ζ')

Ταῖς ἤδη σημειωθείσαις ἐν τῇ 'Αθηνᾷ διορθώσεσι (τόμ. 15, σ. 479-483) προσθετέαι καὶ αἱ ἑπόμεναι :

Παρνασσοῦ ΙΖ', σ. 19 στ. 7 ἡμέρας]ἀνάγνωθι ἡμέραις.

Σελ. 19 στ. 9 ἐπιστυγνάσωμέν τι]γρ. ἐπιστυγνάσωμέν πως.

» 19 στ. 15 ὡς ὡς ἄν μοι]γρ. ὡς ἂν μή.

» 20 στ. 9 ἐναερίζομεν]γρ. ἐνεαρίζομεν.

» 21 στ. 12 ἐπιζητεῖς]γρ. οὐκ ἐπιζητεῖς.

» 23 στ. 1 φέροιτο τὸ]γρ. φέρει τό.

» 26 στ. 8 ἐμῆς φίλης]γρ. ἐμοὶ φίλης.

» 26 στ. 15 Θεοδωρήτου]γρ. θεοδωρήτου.

» 28 στ. 6 ἔλαβον]γρ. ἔλαθον.

» 29 στ. 3 εἰ]γρ. εἴς.

» 29 στ. 19 προσκαρτερήσω ἐξ]γρ. προσκαρτερήσω;) ἐξ κλ.

» 29 στ. 20 ἡμετέρων;) προφθάσασα]γρ. ἡμετέρων προφθάσασα.

Σελ. 29 στ. 25 ἀνάρρουν]γρ. κατὰ τὸν κώδικα ἀνάρρῳ.

» 30 στ. 24 μικροῦ]γρ. πικροῦ.

» 30 στ. 36 γλυλυφραδῶν]γρ. γλυκυφραδῶν.

» 32 στ. 18 κεκοιμημένοις]γρ. κεκοινωμένοις.

'Εν Πετρουπόλει, 1ῃ Φεβρουαρίου 1904.

Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς

AD VERGILI AENEIDOS

Librum I

Quod iam dudum Heynius pronuntiavit, Vergilium difficile esse et sine interprete et cum interprete legere, id etiamnunc verissimum est. Sunt enim non pauci eius poetae loci, quos interpretum sedulitas non modo non explanaverit, sed nonnumquam prorsus obscuraverit. Qui loci si omnes tractandi sunt, perpetuo opus erit commentario. Interea ad id, quod posui, demonstrandum perpaucos eorum locorum ex primo libro decerpam, quorum vel explicandorum vel emendandorum periculum faciam.

V. 1 eqs.

Arma virumque cano Troiae qui *primus* ab oris
Italiam fato profugus Lavïnaque venit
litora (multum ille et terris iactatus et alto
multa quoque et bello passus dum conderet urbem
inferretque Deos Latio) genus unde Latinum eqs.

Quid sibi velit illud *primus*, quod primo statim carminis versu quasi ad deterrendos lectores positum esse videtur, diu multumque quaesitum est. Nihil tamen adhuc quod omne ferat punctum prolatum est. Mihi vero sic facillime omni difficultate τηλαυγὲς poematis πρόσωπον liberari posse videtur, si *primus* cum eis quae infra posita sunt: *genus unde Latinum* etc. mente coniungas, ut haec evadat sententia: Aeneam cano qui ita in Italiam venit ut primus esset unde genus Latinum, i. e. princeps et auctor generis Latini; participia autem *iactatus* et *passus* ex eo q. e. *venit* pendere statuas; quod si quis, propterea quod illud *passus* res *postquam* deneas in *italiam venit* factas significat, fieri non posse putat, non alienus

est ab hoc poeta is participii perfecti usus. Velut vv. 125, 126. Neptunus tempestatem sensisse graviter *commotus* narratur, cum cognita demum tempestate commotus sit, et VIII, 260 Hercules :

angit inhaerens
elisos oculos,

cum angendo elidat.

His adde locos iam a Wagnero (Quaest. Verg. XXIX, 5) allatos I, 708 et IX, 734 nonnullosque ex eis quos Forbiger ad Georg. I, 320 et II, 353 citavit. Similis est ratio Horatiani loci (carm. I, 37, 23):

. . . . nec latentes
classe cita reparavit oras,
ausa et ingentem visere regiam
voltu sereno, fortis et asperas tractare
serpentes eqs.

Quanto autem dignius sit *promissi carminis* auctore dicere se principem Remanae gentis canendum suscipere quam eum qui aut *primus* aut *olim* (sic enim enarrant) in Italiam venerit, non est quod dicam.

V. 2.

Italiam fato prefugus *Lavinaque* venit litora etc.

Editorum partim *Lavina,* partim *Lavinia* cum synizesi. q. v, probarunt. Veteres auctoritates utraque vocabuli forma pares fere habet. Qua re videndum est utram earum ratio magis postulet. Ac *Lavinia* quidem si probemus, quaeritur cur poeta in ipso carminis principio durinsculam synizesim admittere maluerit, quam omissa *que* facillime posset evitare, quod is etiam vidit, qui in Mediceo *que* expunxit, quod ne nos quoque faciamus vetat omnis antiquitatis consensus. *La-*

vina vero si scribimus, illud doceudum est, unde *Lavinus* pro eo quod est *Laviniensis* positum fluxerit. Id vero difficile factu non est. Nam oppidi nomen non minus *Lavinum* quam *Lavinium* fuisse *Laurentium* **Lavinatium** appellatio ostendit, unde apparet vanos esse Wagneri scrupulos in V. L. ad I, 270. Iam, cum *Lavinum* appelletur oppidum, litora qnoque *Lavina* pro *Laviniensibus* eodem iure dici possunt, quo *Amiternae* cohortes pro Amiterninis (Aen. VII, 710).

ib. 57

. . . celsa sedet Aeolus arce
sceptra tenens mollitque animos et temperat iras,
ni faciat, maria ac terras caelumque profundum
quippe ferant rapidi eqs.

Illis *ni faciant* omnes editores significari putant *fieri posse* ut Aeolus aliquando officium suum deserat. Quod si ita est, cur his opponitur: «sed pater omnipotens speluncis abdidit atris . . . regemque dedit etc.», si is rex fieri potest ut custodiam sibi demandatam omittat? Non sic igitur accipiendum ilud *faciat*, sed pro eo q. c. *faceret*, totiusque loci sententia haec habenda: nisi ventis custos appositus esset Aeolus (=*ni* id *faceret*), omnia ruerent; sed id metuens Iuppiter Aeolum ventis custodem apposuit, qui eos contineret.

Editores illud *faciat* pro eo q. e. *faceret* positum turbasse videtur. Atqui talis sermo a nullo poeta aut scriptore alienus est. Cf. si tanti est, ex magno exemplorum numero hos locos:

Plaut. Capt. 464 Fl. Ego huic die (=diei), si *liceat*, oculos *ecfódiam* libens.

Rudent. 1421 Fl. spectatores vos quoque ad cenam *vocem* daturus nihil *sim* neque *sit* quicquam pollucti domi.

Bacch. 634: Nil habeo. . . , si mihi *sit*, non pollic*ear*. io, *dares*.

Ter. Andr. 826 Fl. *Neque* quid me ores *cogitas*. Nam, si *cogites*, remittas eqs.

Cic. Verr. II, 167: Etiamsi causas non *possim* dicere, tamen illud dicendum *putem*. Att. IX, 74: si illinc (a Pompeio) beneficium non *sit*, rectius *putem* quidvis domi perpeti. Sed ita meruisse illum (Pompeium) de me puto. ut eqs.

Caes: b. c. II, 31, 5: Si iam haec explorata *habeamus* (quae. . falsa . . . esse confido), quanto haec dissimulari . . . *praestet?*

Liv. VI, 26, 7: crimina revicta rebus . . . . . etiamsi vera *sint* eqs.

Ib. 40, 7: si Claudiae familiae non *sim* (Ap. Claudius haec dicit) . . - sed unus Quiritium quilibet, *reticere possim?*

Ib. 403 eqs.

ambrosiaeque comae divinum vertice odorem
spiravere; pedes vestis defluxit ad imos;
et vera incessu patuit dea.

Editores propter celebrem illum Homeri locum (Il. A, 529)

ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος

hic quoque *ambrosiae* adiectivum habent. At, si graece recte dicitur ἀμβροσία χαίτη i. e. ἄμβροτος vel ἀθάνατος, non item Latine *ambrosia coma* appellari petest, quae aut *ambrosiae coma* aut *coma ex ambrosia facta* esset, quorum utrumque prorsus ridiculum. Est igitur *ambrosiae* genetivus substantivi pendetque ex eo q. e. *odorem*, sicut in persimili loco Ge. IV, 415:

Haec ait et liquidum *ambrosiae* defundit *odorem*.
quo totum nati corpus perduxit; at illi
dulcis compositis *spiravit crinibus aura*

Apparet autem ex locis similibas ab interpretibus allatis haec omnia, cervicum fulgorem, comae suavem odorem, vestis longitudinem non minus divinae personae insignia esse quam *incessum*, qui tamen, ut nunc locus in libris habetur, solus deam patefacere videtur. Quattuor enim haec separatim ponuntur, quod *cervice refulsit*, quod comae suave *olebant*, quod vestis ad pedes *defluxit*, quod incessu **patuit dea**.

Quae cum ita sint, cumque illud *vera* et supervacaneum sit et consimili loco (II, 560: per noctem in luce *refulsit* alma parens *confessa deam*) non apparcat, facile adducor ut credam locum leviter corruptum sic refingendum esse:

et vero incessu patuit dea;

ubi *et vero* significat *praeter ea* quae iam commemorata sunt divinitatis signa incessu *etiam* eoque *maxime* manifestam esse factam deam. Haec enim particula pro eo q. e. *atque etiam* ponitur, quod aperte docet Cic. Brut. 80: et T Annium Luscum . . . non indisertum dicunt fuisse; *atque etiam* L. Paulus Africani pater personam principis civis facile dicendo tuebatur; *et vero* . . vivo Catone minores natu multi uno tempore oratores floruerunt. Cf ib 107: Vester *etiam* D. Brutus . . . et dicere non inculte solebat et erat... eruditus. Quae tribuebat idem Accius *etiam* Q. Maxumo... *et vero* ante Maximum . . . Scipionem . . . acrem dicebat in dicendo fuisse. Att. XVI, 16, q: qua quidem voluntate te esse . . . et illi ostendisti *et vero etiam* mihi.

Σ. Βασης

MISCELLANEA CRITICA

Cicero.

(Continuantur ex Vol. XIV, pag 223).

Off. I, 22: Atque, ut placet Stoicis . . . homines . . hominum causa esse generatos, ut ipsi inter se **aliis alii** prodesse possent.

Sic libri scripti editique Quae scriptura ita intellegenda est. ut, cum homines in plures *coetus* (velut nationes, gentes, familias et quae alia huius generis sunt) divisi sint, *coetus coetui*, non homo homini prodesse dicatur. At id non *placet Stoicis*, sed *hominem homini* prodesse illi volunt. Quam sententiam habebis, si levissima ac paene nulla mutatione rescripseris: « *ut ipsi inter se* ***alius*** *alii prodesse possent* ». Cf. Sall. Cat. 58, 13 *alius alium exprobrantes cunctamini* ». Liv XXI, 18: *periuriumque alius alii exprobrantes..*

Gellius.

XII, 3, 4: Nam sic, ut a *ligando lictor*, et a *legendo lector* et a **vivendo victor** et *tuendo tutor* et *struendo structor* productis quae corripiebantur vocabulis dicta sunt.

Neque a *vivendo* dici potest *victor*, neque *vivendi* prima syllaba produci potest, quippe quae ab origine sit longa. Quare illa *a vivendo victor* mendo aliquo laborare videntur. Ad quae emendanda quae a viris doctis excogitata sunt (ea videas apud Hertz ed mai. adn. crit ad h l.), iis probabilius (quippe quo alterum tantum vocabulum tangatur) eri si scribas *a vigendo victor*. *Vigendi* verbum cum *victori* appellatione coniunctum est etiam in Nepotis Alcib. V: « qu paullo ante *victores viguerunt* ».

Caesar.

B C. I, c. 67: At *lucem* multum per se pudorem . . . multum etiam tribunorum praesentiam afferre.

Verborum collocatio satis docet non componi inter se *lucem* et *praesentiam*. Quod si Caesar vellet, sic scripsisset: *At multum lucem etc*. Praeterea, cum h. l. *lucis* commoda *tenebrarum* incommodis opponantur, illud *lucem* caput esse totius sententiae oportet, *praesentiam tribunorum* eodem modo ei subiungi, quo illud *per se.* Quod habebis, si legeris: *At lucem multum per se pudorem . . . multum etiam tribunorum praesentia afferre.*

Σ. Βαζης

IN THESAURO

LINGUAE LATINAE

addenda supplendaque.

Particulae *ab* ex verbo *passivo* pendentis cum ablativo **rei efficientis** coniunctae (*ab* II, A, 1) neque ex Sallustio neque ex Livio exemplum ullum affertur, cum tamen apud utrumque sic posita particula illa inveniatur, velut Sall. Iug XXXI, 3: *ut vobis animus ab ignavia atque socordia corruptus sit.* Liv. IV, 32, 1: *eoque ipso ab re mala perculso*. Ciceroniana autem eiusdem usus exempla nimis mihi pauca commemorari videntur, cum tamen is usus a grammaticis non facile agnoscatur (veluta Zumptio Gramm. § 451 [13]). Equidem haec additurus. eram: N. D. II, 134: *quae confectio etiam a lingua adiuvari videtur;* ib. 139: *nervos a quibus artus continentur.* Fam. VII. 26, 2: *a beta* et *a malva deceptus sum.* Ib. XI, 16. 6: ab animo *firmo et gravi tamquam fluctum a saxo frangi oportere.* Et, cum a grammaticis illud Ciceronianum «*dei providentia mundus administratur*» tamquam unice legitimum afferatur, operae pretium erat illud N. D. II 127 (LI)

commemorari: *magna adhibita cura est* **a providentia** *Deorum, ut semper essent bestiarum genera etc.*

Particulae *a* de origine gentis positae Livianum exemplum nullum affertur. Est tamen III, 61, 2: *Valerio ab liberatoribus populi Romani orto.*

Eiusdem particulae ex verbis non passivis pendentis ad causam significandam *(ab* II. A, 3) Livianum exemplum nullum ponitur. Sunt tamen non pauca, velut III. 41, 5: *consulares quoque ac seniores* **ab** *residuo tribuniciae potestatis odio . . . prope malebant . . . decemviros voluntate abire magistratu* Multo plura sunt, ubi ablativus ex toto enuntiato pendeat (*ab* II, C). cuius usus quae in Thesauro enumerantur exempla, eis multa addi possunt, velut V. 28,7: *neglegentius* **ab** *re bene gesta euntem ;* ib. 47. 11.VI,9, 9 **al.**

Vol II, p. 407, 69 quae vocis *arbiter* enumerantur synonyma, eis adde *dux*, quod apud Horatium c. III. 3. 5 idem valet atque apud eundem I, 3, 15 *(quo non maior arbiter Hadriae)*. Eadem opera admonendum non recte in Thesauro (ib. 40) loco Liviano, qui est XXV, 29, 4 *(caede eorum . . . nostri arbitri esse coepimus) arbitri* pro *nominativo pluralis* accipi, cum sit *genetivus singularis* a nominativo *arbitrium* ductus. Ut enim *nostri iuris sumus* optime dicimus, sic etiam *nostri arbitrii* (sive *arbitri*), cuius rei in ipso Thesauro s v *arbitrium* satis exemplorum invenies; quorum ea tantum repetere placet, ubi *ius* et *arbitrium* copulantur, velut Senec. dial. XII, 9, 3: sui iuris et arbitrii. Med. 137: alieni arbitrii iurisque factus. Σ. B.

ADDENDUM LEXICIS
LATINIS

Fatalis = meretrix (prostans).

Apud Pseudacronem (p. 133, 17 Keller) est: prostantes *fatales* dicuntur. Hanc huius vocabuli significationem neque in Lexicis neque in glossariis inuenio. Σ. B.

ΛΑΤΙΝΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ
ΝΑΥΠΛΙΟΥ ΚΑΙ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ
ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ *

Α΄ Ναυπλίου

Αἱ κατωτέρω δημοσιευόμεναι Λατινικαὶ ἐπιγραφαί, ἀναγόμεναι πᾶσαι εἰς τὴν τελευταίαν τριακονταετῆ σχεδὸν ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατοχὴν τῆς πόλεως ταύτης, δὲν ἔρχονται τὸ πρῶτον εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Ἔχουσιν ἤδη καθ' ὅλου ἢ ἐπὶ μέρους δημοσιευθῆ αὗται ὑπὸ *J. A. Buchon* (1), Κ. Ζησίου δὶς (2), Σπυρ. Προφαντοπούλου δὶς (3), καὶ τέλος ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Λαμπρυνίδου (4).

Ἀλλ' αἱ ἐκδόσεις ἁπάντων ὡς ἔπος εἰπεῖν τῶν προειρημένων ἔχουσιν οὐκ ὀλίγα καὶ οὐ σμικρὰ ἀβλεπτήματα περὶ τὴν ἀντιγραφήν, οὐσιώδεις δὲ καὶ ἀσυγγνώστους ἐνιαχοῦ ἁμαρτάδας ὡς πρὸς τὴν συμπλήρωσιν, ἐξ οὗ λόγου πληρέστατα, φρονοῦμεν, δικαιολογεῖται ἡ ἡμετέρα τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπιγραφῶν ἔκδοσις, εἰς ἣν προβαίνομεν σημειοῦντες πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐν ἰδίοις ὑπομνήμασι, τὰ κυριώτερα σφάλματα ὡς καὶ τὰς διαφόρους ἀναγνώσεις τῶν πρὸ ἡμῶν ἐκδοτῶν.

* Ἐν τοῖς πρωτοτύποις τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Ναυπλιακῶν τὸ I πάντοτε σχεδὸν στίζεται, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο ἐν τῇ παρούσῃ ἐκδόσει νὰ παρασταθῇ ἡ στιγμὴ αὕτη ἕνεκεν ἐλλείψεως τυπογραφικῆς. Διὰ τὸν αὐτὸν ὡσαύτως λόγον τὸ σημεῖον τῆς ἐπιτμήσεως, ὅπερ ἐν ταῖς προκειμέναις ἐπιγραφαῖς εἶναι γραμμὴ ὁριζοντία κυματοειδὴς ὕπερθεν τῶν γραμμάτων τιθεμένη, παρεστάθη διὰ γραμμῆς εὐθείας.

(1) *La Grèce continentale et la Morée.* Ἐν Παρισίοις MDCCCXLIII, σελ. 390.

(2) Ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι τῆς ἐν Ἀθήναις ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας **Ἀθηνᾷ**, τόμ. Γ' (1891) σελ. 487 κ. ἑ., ὅθεν ἀνετυπώθησαν ἐν τοῖς αὐτοῦ Συμμίκτοις (Ἐν Ἀθήναις 1891) σελ. 71 κ. ἑ.

(3) **Σπ. Προφαντοπούλου:** Ναυπλιακὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1895. Ἐν Ναυπλίῳ 1894, σελ. 128 κ. ἑ. — **Τοῦ αὐτοῦ:** Ἀρχαῖα μνημεῖα Ναυπλίας καὶ Ἄργους. Ἐν Ἀθήναις 1895, σελ. 4 κ. ἑ.

(4) Ἡ Ναυπλία. Ἐν Ἀθήναις 1898, σελ 207, 234, 237, 240, 242.

Ι.— Ἐν τῷ ὁπλοστασίῳ, παρὰ τοὺς στάβλους (!) αὐτοῦ, ἔχει ἀπορριφθῇ ὁσημέραι φθειρόμενον ἐκ τῶν λακτισμάτων τῶν ἵππων τὸ κατωτέρω τμῆμα τῆς ἐπιγραφῆς, ἥτις ἦτό ποτε ἐντετειχισμένη ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν τειχῶν, εἰς ὀλίγων μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς βορείου παραστάδος τῆς Πύλης τῆς Στεριᾶς, ἀριστερὰ τῷ διὰ ταύτης εἰσιόντι εἰς τὴν πόλιν.

Τὸ ἕτερον τμῆμα τῆς ἐπιγραφῆς ἀνεζήτησα πανταχοῦ ὅπου ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ. Ἀλλὰ μάτην. Εὔχομαι νά με διέλαθε· διότι ὑπάρχουσιν οἱ μετὰ βεβαιότητος λέγοντες ὅτι τοῦτο κατεθρυμματίσθη, ὅτε κατηδαφίζοντο πρὸ 10 περίπου ἐτῶν τὰ πρὸς τὸ ἀνωτέρω μέρος τείχη, χρησιμοποιουμένης πρὸς τοῖς ἄλλοις μέσοις καὶ τῆς δυναμίτιδος.

Ἰδοὺ τὸ σῳζόμενον τμῆμα:

...............TAS VALIDEQ MUNITAS. P////ST
...............REGNUM PATRIÆ RESTITUIT
...............C. SUP^{US} ARM^{U} MODERATOR
...............TRIREMIS GUBERNATOR
...............MONUMENTUM POSUIT
...............LXXXVII.

Καθ' ὅλου ἡ ἐπιγραφὴ εἶχεν ὡς ἑξῆς, ὡς συμπληρῶ αὐτὴν κριτικῶς ἐργαζόμενος ἐφ' ἁπάντων τῶν ὑπαρχόντων πλήρων αὐτῆς ἀντιγράφων:

Post urbes arcesque expugna]tas valideq(ue) munitas. p[o]st
sexies fugatos hostes hoc] regnum patriae restituit
Franc(isc)us Mauroceno S(enatus)] C(onsulto) Sup(rem)us [Arm(or)u(m) Moderator
et Alexander Bono maximae] triremis gubernator
hoc aeternitatis] monumentum posuit
A[nno] D[omini] MDC]LXXXVII

I. — Στίχ. 1, Προφαν. **expugnantes.** — Στίχ. 3, *Buchon:* MAVROCENVS C. — Ζησίου: **Maurocenos Capitanus.** — Λαμπρυν.: MAVROGENVZ S. C. — Στίχ. 3, *Buchon*: APMum — Ζησίου: **arm(at)u.** — Προφαν.: **armatu.** — Λαμπρυν.: ARM|UM. — Στίχ. 5, Ζησίου: **aetermitatis.**

II. — Ὑπὲρ τὴν πύλην τὴν ἀρχτικὴν τῆς Ακροναυπλίας, ἥτις Ρωμαΐκον (κάστρον) ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας (1) καὶ ἔτι ὕστερον ἐκαλεῖτο, ἐπὶ δὲ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τὰ νῦν ἔτι Ἴτσ-Καλέ, ἐντετείχισται πλὰξ ἐφ' ἧς ἀναγινώσκομεν τάδε:

MILITVM COMMODO
AVGVSTINVS SAGREDO PROV. GLIS MARIS
COMPENDIO VIARVM
FIERI CVRAVIT.
ANNO MDCCXIII

II. — Στίχ. 2, Ζησίου: CL(ass)IS. — Προφαν. Generalis. — Λαμπρυν.: CL(ASSIS). — Στίχ. 4, Ζησίου: FIER(I CVRAVIT). — Στίχ. 5, Ζησίου: MDCC(XIII).

Ἐν στίχῳ 2 μετὰ τό: Augustinus ὡς καὶ ἐν τέλει τοῦ ὅλου στίχου ὑπάρχουσι στιγμαί, αἵτινες πάντως δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ χαράκτου τῆς ἐπιγραφῆς, ἀλλ' ἐγένοντο ἐκ σφαιρῶν τουφεκίων.

Ἡ δὲ ἐπίτμησις PROV. GLIS, ἡ καὶ ἐν ἐν ἐπομέναις ἐπιγραφαῖς, ἀναγωστέα πλήρως: *Provisor generalis*.

III. — Ἐπὶ τοῦ τοίχου νεωτέρου τινὸς οἰκοδομήματος ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ὁπλοστασίου ἐντετείχισται ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή:

AVGVSTINVS SAGREDO
PROV: GLIS MARIS
A FVNDAMENTIS EREXIT
ANNO MDCCXIII

III. — Στίχ. 2, Ζησίου: CL(ass)IS

IV: — Ἄνωθεν τῆς μεσαίας ἀψῖδος τῆς στοᾶς τοῦ ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Συντάγματος εὐρυχώρου τριωρόφου οἰκοδομήματος, ὅπερ ἐπὶ μὲν

(1) [**Ψευδο**]**Δωροθέου Μητροπολίτου Μονεμβασίας**: Βιβλίον ἱστορικόν, περιέχον ἐν συνόψει διαφόρους καὶ ἐξόχους ἱστορίας ἀρχόμενον ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τῆς ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπέκεινα..... Ἐνετίῃσιν 1681, σελ. 476. — I. A. Buchon, ἔνθ' ἀν. σελ. 387 κ. ἑ. — Κ. Ν. Ζησίου ἐν Ἀθηνᾷ, ἔνθ' ἀν. σελ. 488, ἐν ὑποσημειώσει (2). — Σύμμικτα σελ. 72 ἐν ὑποσημειώσει (2).

τῆς 'Ενετοκρατίας ἐχρησίμευεν ὡς ἀποθήκη ὑλικοῦ πολέμου, τὰ νῦν δὲ ὡς στρατὼν τοῦ πεζικοῦ τάγματος, ἐντετείχισται μαρμαρίνη πλὰξ ἔχουσα κεχαραγμένην τὴν ἐπιγραφήν:

PROMPTVARIVM CLASSIS
AD VRBIS VTILITATEM ET ORNAMENTVM
AVG. SAGREDO PROV GLIS MARIS
MAGNIFICE EDIFICAVIT
ANNO MDCCXII

IV. — Στίχ. 1, Λαμπρυν.: PROMTVARIUM. — Προφαντ.: **Promptuarium.** — Στίχ. 3, Ζησίου: SAGR(EDO). — Στίχ. 3, Ζησίου καὶ Λαμπρυν: CLAΣSIS

V. — 'Εν τῷ 'Αγίῳ Βήματι τοῦ ναοῦ τοῦ 'Αγ. Νικολάου ἐναπόκειται πλὰξ ἔχουσα τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν γεγλυμμένην:

HANC DIVI NICOLAI ECCLESIAM
NAVTARVM PROTECTORIS
AVGVST. SAGREDO PROV GLIS MARIS
EX VRBE TRANSL[A]TAM
LITORI DECENTIVS CONSTRVENDAM
PRÆCEPIT ADIVVIT
ANNO MDCC XIII

V. — Στίχ. 1, Λαμπρυν.: NICOLAI — Στίχ. 3, Προφαν.: **Avgvst.** — Στίχ. 3, Προφαν.: **generalis.** — Λαμπρυν.: CLASΣIS. — Στίχ. 6, Προφαν.: **adivvit.** — Λαμπρυν.: ADIVIT.

Πρὸ τοῦ 1713 ὁ ναὸς τοῦ 'Αγ. Νικολάου ὑπῆρχεν ἱδρυμένος κατὰ τὸ 'Ανατολικὸν ἄκρον τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς Πλατείας (1), ὅθεν χάριν τῶν ναυτιλλομενων, κατὰ τὴν ἐπιγραφήν, μετήνεγκεν ἔνθα νῦν ἵδρυται ὁ γενικὸς τῆς θαλάσσης προβλεπτὴς Αὐγουστῖνος Σαγρέδος.

VI. — Ἄνωθεν τῆς μεγάλης πύλης τοῦ ἐπ' ὀνόματι τοῦ 'Αγίου 'Ανδρέου προμαχῶνος τοῦ Παλαμηδίου, ἐπὶ πλακὸς μαρμαρίνης ἀναγιγνώσκομεν τάδε:

(1) **Σπ. Προφαντοπούλου:** 'Αρχαῖα μνημεῖα Ναυπλίας καὶ Ἄργους, σελ. 5.

SVBLIMIA
VERVM MOLIENS
AVGVSTINVS SAGREDO
PROV. GNALIS MARIS ET
MONTI ARCEM IMPOSVIT VRBI
PROPVGNACVLVM REGNVM
ARGIVA ACIE OLIM IN BELLO
TVTATVS NVNC IN PACE
VALIDO MVNIMINE FIRMAVIT
ANNO MDCCXII (1)

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη περιέχει ὑπαινιγμοὺς τῆς νίκης, ἣν κατήγαγε τῷ 1695 κατὰ κράτος παρὰ τὸ χωρίον Μέρμπακα τῆς Μιδέας ὁ Αὐγουστῖνος Σαγρέδος μαχόμενος πρὸς τὸν Σερασκέρην Ἰσμαὴλ Πασᾶν, τὸν ἐπικαλούμενον Μισιρλῆ Ζαδέ.

Ὁ ἐν ταῖς πέντε τελευταίαις ἐπιγραφαῖς μνημονευόμενος **Αὐγουστῖνος Σαγρέδος**, ὁρμώμενος ἐκ παλαιᾶς εὐπατριδῶν οἰκογενείας ἐγκαθεσταμένης ἐν Βενετίᾳ ἀπὸ τοῦ πέμπτου μ. Χ. αἰῶνος, ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ *Locatelli* (2) ὡς *Proveditor dell'Armata* κατὰ τὸ ἔτος 1689, βραδύτερον τιμηθεὶς διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ γερουσιαστοῦ (3) καὶ διατελέσας γενικὸς προνοητὴς τῆς θαλάσσης, καθ' ὃν χρόνον ἐπερατώθησαν ἢ ἐπετελέσθησαν τὰ ἐπισημότερα ἐν Ναυπλίῳ ὀχυρωματικὰ ἔργα.

(1) Ὁ κ. Ζησίου (ἐν Ἀθηνᾷ, ἔνθ' ἀν. σ. 490 - Σύμμικτα, σ. 74) ἕνεκεν τοῦ ὕψους καὶ τοῦ ἀμαυροῦ τῆς πλακός, ἐφ' ἧς ἡ ἐπιγραφὴ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀναγνώσῃ αὐτήν, ἀλλ' ὑπέλαβεν ὅτι πιθανῶς ἔχει οὕτως:

AVGVSTINVS SAGREDO
(provisor classis maris
a fundamentis erexit)
ANNO MDCCXII

(2) *Racconto historico della Veneta guerra in Levante dirreta dal tore del serenissimo Principe Francesco Morosini*....Colonia MDCXCI. Τόμ. ΙΙ, σ. 207.

(3) *Nuovo libro d'oro che contiene nomi e l'eta de Veneti patrizi*- **Schroder**: *Repertorio Genealogico delle famiglie* confirmate nobili e dei titolati nobili esistenti nelle Provincie Venete. Venezia MDCCCXXX σ. 232.

Ἡ ἔκθεσις αὐτοῦ ὡς Proveditor general da mar γραφεῖσα τῇ 20 Νοεμβρίου 1714 καὶ δημοσιευθεῖσα ἤδη ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου κ. Σπ. Λάμπρου (1), πραγματεύεται διεξοδικῶς ὁπωσοῦν καὶ περὶ τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων τοῦ Ναυπλίου καὶ ἰδίᾳ τοῦ Παλαμηδίου, περὶ ἧς ὀχυρώσεως σημαντικὴ εἶναι καὶ ἑτέρα ἔκθεσις τοῦ αὐτοῦ σῳζομένη ἐν τοῖς Ἐνετικοῖς ἀρχείοις, καθ' ἃ ὁ *Ranke* (2) σημειοῖ.

VII. — Παρὰ τὸν οὐδὸν τοῦ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Δημοτικοῦ Νοσοκομείου ναϋδρίου κεῖται πλάξ, τεθραυσμένη εἰς δύο, ἔχουσα γεγλυμμένα τὰ ἑξῆς γράμματα:

D. O. M.
HOC TEMPLVM DO ANTON////
PATAVIO DICATV. RELIGIO TER///
ORDS SER/// PRIS S. FRANCI
DONO. ACCEPIT
AB ILLMO ET ECCMO DNO
/////O MAVROCENO EQUIT.
DIVI ///RCI PROCVRATORE
AC TER COTRA TVRCAS PRO
SERMA REPVBL/// ///ENETA
IMPERATORE ET COFIRMATV
FVIT AB ECCELLO SENATV
A. D. M. DC. L. X X X VII

Συμπεπληρωμένη ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτω καθ' ἡμᾶς:

D(eo) O(ptimo) M(aximo)
Hoc templum D(iv)o Anto[nio]

(1) Ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, τόμ. Ε', σελ. 736 κ. ἑ., ὅθεν ἀνετυπώθη ἐν Σπ. **Π. Λάμπρου**: Ἐκθέσεις τῶν Βενετῶν γενικῶν προνοητῶν τῆς Πελοποννήσου νῦν τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Βενετίας ἐκδιδόμεναι. Τεύχη Β' καὶ Γ'. Ἀθήνησι 1900, σ. 372 κ. ἑ.

(2) *Die Venezianer in Morea 1685-1715 von* **Leopold Ranke** (ἄνευ τόπου καὶ χρόνου. Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ *Historisch-politische Zeitschrift* τοῦ ἔτους 1835) σελ. 11. ὑποσημ. 2. — Πρβλ.: Εὐρωπαϊκὸς Ἐρανιστής, ἔτος Β' (1842), τόμ. Α', σελ. 46 καὶ ἐν ὑποσημ. 2. — Πανδώρα, τόμ. ΙΒ' (1861-1862) σ. 557 καὶ ἐν ὑποσημειώσει 1.

Patavi(n)o dicatu(m) Religio ter[tii]
Ord(ini)s Ser(aphici) P(atr)is S(ancti) Fran(cis)ci
dono accepit
ab ill(ustrissi)mo et ecc(ellentissi)mo D(omi)no
[Francisc]o Mauroceno equit(e)
divi [Ma]rci procuratore
ac ter co(n)tra Turcas pro
Ser(enissi)ma Republ[ica V]eneta
imperatore et co(n)firmatu(m)
fuit ab eccell(entissim)o Senatu
A(nno) D(omini) M. DCLXXXVII

VII.—Στίχ. 2, Ζησίου καὶ Λαμπρυν.: D(IVO) ANTONIO.—Στίχ. 3, Ζησίου: PATAV(ino). — Λαμπρυν.: PATAVINO. — Στίχ. 3, Λαμπρυν.: DICATV.—RELIGIOTER (;).—Ζησίου: TERT. —Στίχ. 4, Ζησίου: ORD(o) SER(enissima) PRIS(ca).— Λαμπρυν.: ORD(O) SER ENIS SIMA) PRISCA SO. — Στίχ. 7, Ζησίου: ἁπλῶς MAVROCENO, ἄνευ τοῦ [Francisc]o.—Λαμπρυν.: MAUROCENO EQUITE.— Ζησίου καὶ Λαμπρυν: CIVI. — Στίχ. 9, Ζησίου: CO(NT)RA.—Λαμπρυν.: CO NT)RA TURCO2. —Στίχ. 10, Λαμπρυν.: REPUPL(IGA).—Στίχ. 11 Ζησίου καὶ Λαμπρυν.: CONFIRMATV.

Β' Μονεμβασίας

VIII.— Ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας τῆς Χρυσαφιτίσσης ὑπάρχει ἡ κατωτέρω ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή, ἥτις ἦτο μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐστρωμένη ἐπὶ τοῦ ἐδάφους παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ:

D. O. M.
///ORTEM IN BELLO. VICTOR////N PRÆLIO
OB CARCASENSEM GVLIELMVM ADELBERT///
SVB NOMINE IACOBI DE TERMES.
MILITIÆ EQVESTRIS TRI//////M
PRO VENETA MILITANT////
IN CINERE CINEREM //////
AN. DÑI MDCCV. III.
ÆTAT. SVÆ ////

Στ. 1 ἀνάγνωθι **deo optimo maximo**
Στ. 2 » **victorem.**
Στ. 5 » **tribunum**
Στ. 6 » **pro Veneta militantem Republica**
Στ. 9 » **aetatis suae.**

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐξεδόθη καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Ζησίου (1), ἀλλὰ μετά τινων ἀβλεπτημάτων καὶ διαφόρων γραφῶν ἐνιαχοῦ (2). καθὼς καὶ ἄνευ τῶν μεταξὺ τῶν λέξεων διαστημάτων.

IX-X. — Ἐν τῷ δημαρχικῷ καταστήματι ἐναπόκειται παλαιός τις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἑλκομένου Χριστοῦ ὀρειχάλκινος κώδων, ἐφ' οὗ ἐντὸς διπλῶν γραμμῶν περιθεουσῶν τὸν ὅλον κώδωνα ἀναγιγνώσκεται ἡ χρονολογία:

ANNO M D C L X X X I I I

Ἐπιπεδανάγλυφα μικροτεχνικὰ παριστῶντα τὴν σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ, πτερωτοὺς Λέοντας, τὰ σύμβολα τῆς Βενετικῆς δημοκρατίας, κλ. εἶναι καθηλωμένα ἐπὶ τοῦ κώδωνος, ἐντὸς δὲ τετραγώνου ὀρειχαλκίνου πετάλου καθηλωμένου καὶ τούτου ἐπὶ τοῦ κώδωνος ἀναγιγνώσκομεν:

OPVS
IOANII
MARIA
CIOTI

XI. — Ἐν τοῖς ἐρειπιῶσι τῆς Ἀκροπόλεως ἀνευρέθη ὑφ' ἡμῶν καὶ κατετέθη ἐν τῷ νάρθηκι τῆς Ἁγ. Σοφίας πλὰξ ὑποφαίου μαρμάρου, ἐφ' ἧς γέγλυπται καλλιτεχνικώτατα οἰκόσημόν τι καὶ κάτωθεν τούτου ἡ χρονολογία:

M CCCCC· XXV

καὶ σμικρά τινα κοσμήματα.

(1) Ἐν Ἀθηνᾷ, τόμ. Γ' (1891) σελ. 421 καὶ Συμμίκτοις, σ. 5, ἀριθ. 3.

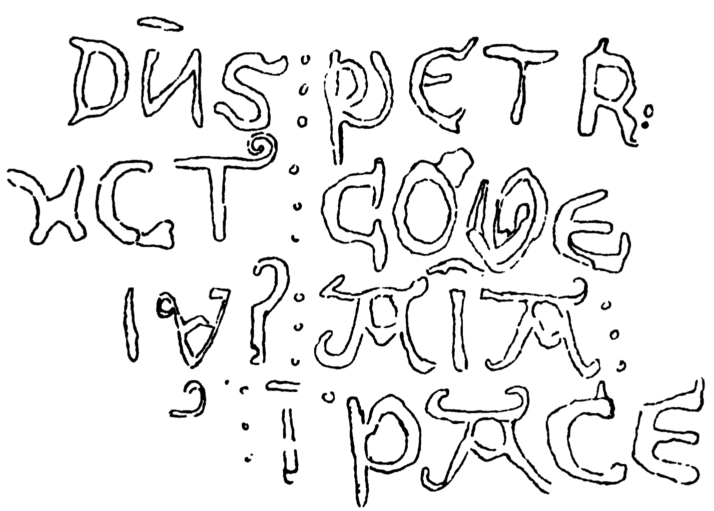
(2) Π. χ. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 1 στίχ. γράφει ... ΗΕΜ, ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 2 στίχου παραλείπει τό: OB, ἐν τῷ 3 στ. γράφει: IACOBI, ἐν τῷ 8 στ. γράφει: MDCCVIIIH ἐν τῷ ἐσχάτῳ στίχῳ γράφει: SVAELX, κλ. κλ

XII. — Ἐπὶ κυλινδρικοῦ λίθου χρησιμεύοντος ὡς ἐπιστομίου δεξαμενῆς ἐν τῷ καλουμένῳ Φρουραρχείῳ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἔχουσι γλυφῇ πτερωτὸς λέων καὶ ἄλλα δύο σήματα, ἑκατέρωθεν δὲ τοῦ ἑτέρου τούτων γέγλυπται:

S	R
Mc Dc	cXc Ic V

XIII. — Ἐπὶ τοῦ μόνου κατὰ τὴν Ἀκρόπολιν σῳζομένου σιδηροῦ πυροβόλου παρὰ τὸν Μέγαν Στρατῶνα, ἐπὶ τοῦ ἑνὸς στροφέως: V B καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου: 1763

XIV. — Ἔξωθεν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἑλκομένου Χριστοῦ, κατὰ τὸ πρὸς Βορρᾶν πλακόστρωτον αὐτοῦ κεῖται ἐπ' ἐδάφους τὸ ἑξῆς λείψανον ἐπιγραφῆς:

XI. — Ἐν ναϊδίῳ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἱδρυμένῳ ἐν δυσπροσίτῳ σπηλαίῳ κατὰ τὴν ΝΔ ἀπορρῶγα ἄκραν τῆς Ἀκροπόλεως ἀνέγνωμεν (τῇ 26 Σεπτεμβρίου 1903) τὸ χάραγμα:

HR· C· V· I· N R· I·
M· B ⁝ A· F ⁝ I· G ⁝
M· DCCXIII
17 - 13

XII. — Αὐτόθι δι' ἀμβλείας ἀκίδος ἔχουσι χαραχθῆ τάδε:

D//////V I R V S
Δ. Σ 6 ῆ ρ ο ς
A n. 1 7 6 4 ///
/// ////////////////

Παρὰ Μαρτίνῳ Κρουσίῳ (1) κεῖται ἐπιστολή τις ὑπὸ χρονολογίαν 1575 Φεβρουαρίου 25 ἀπευθυνομένη πρὸς Θεοδόσιον Ζυγομαλᾶν καὶ γεγραμμένη ὑπὸ Μιχαὴλ Σβιροῦ τοῦ ἐκ Μονεμβασίας. Ὁ ἐν τῷ ἀνωτέρω χαράγματι ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ γράψας τὸ ὄνομά του φαίνεται ὢν τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, καίτοι οὗτος μὲν εἶναι: Σβῆρος, ἐκεῖνος δέ: Σβιρός. Πιθανὸν δὲ ὅτι καὶ ὁ ἐπιφανὴς ἐκ Μονεμβασίας λόγιος Γαβριὴλ Σεβῆρος, ὁ Μητροπολίτης Φιλαδελφείας (2), οἰκογενειακὸν ἐπώνυμον εἶχε: Σβῆρος, ὅπερ εἶτα μετέβαλεν εἰς Σεβῆρος. Ἀλλὰ ταῦτα βεβαίως μόνον ὡς εἰκασίαι δύνανται νὰ ἐξενεχθῶσι.

Νικ. Α. Βεης

Ad Livi XXIV, 32,13:

H. l. cum sic rescribendum censuissem (Ἀθηνᾶς ΙΔ' 221): «at enim, ut iam haec ita sint, quid ad nos? Romanis hoc dicas» etc., id fieri non posse H. I. Muellerus pronuntiavit, quippe quod illud *ut iam* dubitandi vim haberet. Quod non affirmasset v. d., si cum eorum locorum memor esset, quos Forcellini - de Vit s. v. *iam* citat, tum illius Ovidiani (A. A. III, 89:)

ut iam *decipiant*, quid perditis?

quod qui dicit, modo (v. 31) haec posuit:

Saepe viri *fallunt*.

Σ. Β.

Ἀθην. ΙΔ' 212,4 (κάτωθεν) γρ. arma virumque.
Αὐτόθι 3 (κάτωθεν) γρ. an . . . virtusque esset.

(1) Turcograecia, βιβλ. III, σελ. 224 κ. ἑ.
(2) **Κ. Ν. Σάθα**: Νεοελληνική φιλολογία σελ. 218 κ. ἑ.

ΕΡΕΣΟΥ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

1) P. Kretschmer: *Jahreshefte des österreich. archäol. Institutes* V 1902) 139 κ. ἑ. (μετὰ φωτογραφικῆς εἰκόνος)· 2) W. Paton: *The classical Review* XVI (1902) 290 κ. ἑ. (κατ' ἔκτυπον).

Τῶν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ τοῦ Paton Βερολινίου Συντάγματος τῶν Λεσβίων ἐπιγραφῶν (1899) καὶ τοῦ ἐμοῦ Λιψιακοῦ Συμπληρώματος αὐτοῦ (1900) ἐκ τῶν κόλπων τῆς νήσου ἀναδοθεισῶν ἐπιγραφῶν σπουδαιοτάτη εἶναι ἡ τῆς Ἐρεσοῦ (τοῦ Α' ἢ καὶ τοῦ Β' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος) ἥν, διατάξεις τινὰς περὶ τῶν εἰσιόντων εἰς τέμενος καὶ εἰς ναὸν (ἴσως τοῦ Ἀπόλλωνος) διδάσκουσαν, ἐξέδωκεν ἔτει 1901 ἐν τῇ Σμυρναίᾳ «Ἀμαλθείᾳ» τῆς 10 Αὐγούστου ὁ γυμνασιάρχης κ. Ἐμμ. Δαυίδ, ἔπειτα δὲ οἱ φίλτατοι Kretschmer καὶ Paton, ἀμφότεροι, μάλιστα δὲ ὁ Kretschmer, καὶ ἑρμηνείας (μάλιστα κατ' ἐπιγραφὰς ὁμοίας) πραγματικάς τε καὶ γραμματικὰς φιλοπονησάμενοι σοφὰς καὶ λεπτομερεῖς.

Ἀλλ' οὐχὶ πάντα τὰ τῆς ἐπιγραφῆς, δυστυχῶς κεκολοβωμένης, ἀνεγνώσθησαν μὲν καὶ συνεπληρώθησαν τελείως, ἡρμηνεύθησαν δὲ ἐπαρκῶς· ἱκανὰ ἔτι δέονται καὶ ἄλλων τῆς προσοχῆς, τὸ δὲ «σύν τε δύ' ἐρχομένω καί τε πρὸ ὃ τοῦ ἐνόησεν | ὅπως κέρδος ἔῃ...», τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν τὸν κόσμον ἐδίδαξεν ὁ Ὅμηρος.

[Εἰς τὸ τέμενο]ς εἰστείχην εὐσέβεας
[. . . . .] ἀπὸ μὲν κάδεος ἰδίω
[περιμένν]αντας ἀμέραις εἴκοσι· ἀπὸ δὲ
[ἀλλοτρί]ω ἀμέραις τρεῖς λοεσσαμένοις.
[Ἀπὸ τοκ]άτω ἀμέραις δέκα· αὔταν δὲ
[τὰν τετό]κοισαν ἀμέραις τεσσαράκοντα.
[Ἀπὸ τοκ]άτω ἀμέραις τρεῖς· αὔταν δὲ
[τὰν τ]ετόκοισαν ἀμέραις δέκα.
[Ἀπὸ γ]ύναικος αὐτάμερον λοεσσάμενον.

[. . . . . .] δὲ μὴ εἰστείχην· μηδὲ προδόταις.
[Μὴ εἰσ]τείχην δὲ μηδὲ Γάλλοις· μηδὲ
[γύ]ναικες γαλλάζην ἐν τῷ τεμένει
[Μ]ὴ εἰσφέρην δὲ μηδὲ ὅπλα πολεμιστήρια·
[μ]ηδὲ θνασίδιον.
[Μη]δὲ εἰς τὸν ναῦον εἰσφέρην σίδαρον.
μηδὲ χάλκον πλὰν νομίσματος
μηδὲ ὑπόδεσιν μηδὲ ἄλλο δέρμα
μηδέν. Μὴ εἰστείχην δὲ μηδὲ γύν[αικ]α
εἰς τὸν ναῦον· πλὰν τὰς ἱρέας
καὶ τᾶς προφήτιδος.

[Μὴ πο]τίζην δὲ μηδὲ κτήνεα μηδὲ βοσκήματα
ἐν τῷ τεμένει

οὕτω δὴ ἀναγινώσκω ἐγὼ τὴν ἐπιγραφὴν ὅλην· ἐν τοῖς ἑξῆς ἀναγράφω τὰς διαφορὰς τοῦ K(retschmer) καὶ τοῦ P(aton).

Στ. 1 [. . . . . εἰστείχην δὲ] εὐσέβεας K, ['Από τῶνδε] εἰστείχην εὐσέβεας P. μεταξὺ τοῦ εἰστείχην καὶ τοῦ εὐσέβεας οὐδεὶς ὑπάρχει τόπος χάριν τοῦ δέ, ὅστις σύνδεσμος καὶ ἄλλως εἶναι ἀπίθανος, ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιγραφῆς κείμενος. μικρὸν δὲ πείθουσι τὰ τοῦ Kretschmer: «Das in dem vakanten Raum darnach [μετὰ τὸ εἰστείχην] zu ergänzende δὲ lehrt, dass noch mindestes ein Satz vorhergegangen ist». 'Εγὼ ἐν τῇ φωτογραφικῇ εἰκόνι πρὸ τοῦ εἰστείχην παρατηρῶ τὴν κάτω γραμμὴν _ τοῦ Σ (οὐχὶ τὴν κάτω γραμμὴν _ τοῦ Ε τὴν παρὰ τῷ Paton κειμένην).

Στ. 2: [. . . . . .] 'Από μὲν K πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ χάσματος προτείνων τὸ εἰς τὸ τέμενος ἢ τὸ καὶ ἄγνοις, 'Από μὲν, (ἄνευ χάσματος) P.

Στ. 3: [. . . . .]αντας K ([ἀναμένν]αντος Ζωμαρίδης, [. . .]αντας P.

Στ. 4: [. . . . .] ἀμέραις καὶ λοεσσάμενον παρὰ τὸν λιθον K, διστάζων προτείνων τὸ [δαμοσίῳ] ἢ τὸ [κάδεος δαμοσίῳ], [ἐκφορᾶ]ς ἀμέραις (. . . . ΙΣ ΑΜΕΡΑΙΣ) P παρὰ τα γράμματα. 'Εγὼ πρὸ τοῦ ἀμέραις καθαρώτατον βλέπω τὸ (τῷ ὁρῶντι) δεξιὸν ἥμισυ μέρος τοῦ Ω γράμματος· ἡ λέξις ἄρα ἡ ἀπολομένη βεβαίως

ἐτελεύτα εἰς τὴν ω κατάληξιν τῆς ἑνικῆς γενικῆς πτώσεως, πιθανώτατα δὲ οὐδεμία ἦτο ἄλλη ἢ ἡ ἀλλοτρίω

Kretschmer: «Ἀπὸ κάδεως ἰδίω entspricht ἀπὸ κήδους οἰκείου auf der Stele von Lindos Z. 13: «nach einer privaten Bestattung»; ἴδιος s. v. a. ἰδιωτικός; damit kann οἰκεῖος genau synonym sein, das z. B. Demosth. 19. 236 u. ö. im Gegensatze zu κοινὸν steht; es könnte aber auch wörtlicher zu fassen sein und auf einen Todesfall im Hause des Betreffenden gehen Einfach ἀπὸ κήδους heisst es auf der Stele von Pergamon z. 6 f., ἀπὸ νεκροῦ auf der Inschrift vom Men-Tempel z. 6 ..... Von einem κῆδος δημόσιον ist in Lindos nicht die Rede; ob auf unserer Inschrift ἀπὸ δὲ [δαμοσίω] zu ergänzen, ist fraglich: für [κάδεος δαμοσίω] reicht der Platz kaum aus»· κατ' ἐμὲ δὲ καὶ ὁ ἐν τῷ λίθῳ τόπος καὶ ἡ ἀντίθεσις (παράβαλε τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Περγάμου στ. 5 «ἀπὸ μὲν τῆς ἰδίας γυναικὸς καὶ τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς..., ἀπὸ δὲ ἀλλοτρίας καὶ ἀλλοτρίου...») ὑποδεικνύει τὸ ἀλλοτρίω.

Στ. 5: [Ἀπὸ δὲ ...]άτω K, [Ἀπὸ ...]άτω (.....ΤΑΤΩ) P παρὰ τὸν λίθον (τοῦ πρώτου Τ οὐδὲν βλέπω ἐγὼ ἴχνος ὑπάρχον ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ Kretschmer).

Στ. 6: [τὰν.. το]κοῖσαν P.

Στ. 7: [Ἀπὸ δὲ ...]τω K, [Ἀπὸ τοκε]τῶ? (....... ΓΩ καὶ δὲ τ- (ΔΕΤ) P οὐχὶ ὀρθῶς. Ἐγὼ πρὸ τῶν ΤΩ παρατηρῶ τὸ \ σκέλος τοῦ γράμματος Α· ἡ δευτέρα ἄρα λέξις ἕν τε τῷ στίχῳ 5 καὶ 7 ἦτο ἡ αὐτὴ καὶ ἐτελεύτα εἰς άτω, ἦτο δὲ πιθανώτατα ἡ λέξις τοκάτω,=τῷ τοκετοῦ, ἢ τεκάτω (πρβλ. τὰ θάνατος, κάματος).

Στ. 8: [τὰν τε]τόκοισαν K, [ἂν ζωο?]τοκοῖσαν P.

Kretschmer: «Z. $^5/_6$ und $^7/_8$ entsprechen sich deutlich: beidemal ist an zweiter Stelle von einer Wöchnerin die Rede .... Aus dem gegensätzlichen αὔταν δὲ τὰν τετόκοισαν» sie selbst aber die Gebärerin» folgt, dass vorher die Frist für andere Personen angegeben war, die mit der Geburt oder der Wöchnerin etwas zu thun hatten. So wird ja auch auf der Stele von Pergamon z. 7 für den, der ἀπὸ τεκούσης kommt, eine zweitägige Frist vorgeschrieben, und Dittenberger erin-

nert zu der Stelle an Euripides Iph. Taur. 381 : βροτῶν μὲν ἤν τις ἅψηται φόνου | ἢ καὶ λοχείας ἢ νεκροῦ θίγῃ χεροῖν, | βωμῶν ἀπείργει μυσαρὸν ὡς ἡγουμένη. Vgl. ferner Porphyr. De abstin. IV 16 von Eleusis: καὶ ἐπίσης μεμίανται τό τε λεχοῦς ἅψασθαι καὶ τὸ θνησιδίων [πρόσθες τὰ τῷ Θεοφράστῳ ἐν τοῖς χαρακτῆρσι περὶ τοῦ δεισιδαίμονος εἰρημένα, ΚΕ' «καὶ οὔτε μνήματι ἐπιβῆναι οὔτ' ἐπὶ νεκρὸν οὔτ' ἐπὶ λεχὼ ἐλθεῖν ἐθελῆσαι, ἀλλὰ τὸ μὴ μιαίνεσθαι συμφέρον ἑαυτῷ φῆσαι εἶναι». Περὶ τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις ἄλλως παραδιδομένου χωρίου τοῦ Πορφυρίου ὁ λόγος ἔσται μοι ἄλλοτε]. Merkwürdig ist nun aber, dass in unserer Inschrift *zweimal* von einer τετόκοισα die Rede ist und das erstemal die vierfache Frist (40 Tage für die Wöchnerin, 10 Tage für andere) wie im zweiten Falle (10 resp. 3 Tage) verlangt wird Es werden hier also zwei Arten von Geburten unterschieden, und man wird an die jüdische Bestimmung III. Mos. 12, 2-5 erinnert [«γυνὴ ἥτις ἐὰν... τέκῃ ἄρσεν, καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἑπτὰ ἡμέρας... καὶ τριάκοντα ἡμέρας καὶ τρεῖς καθήσεται ἐν αἵματι καθαρῷ αὐτῆς· παντὸς ἁγίου οὐχ ἅψεται καὶ εἰς τὸ ἁγιαστήριον οὐκ εἰσελεύσεται ἕως οὗ πληρωθῶσιν αἱ ἡμέραι καθάρσεως αὐτῆς.... Ἐὰν δὲ θῆλυ τέκῃ, καὶ ἀκάθαρτος ἔσται δὶς ἑπτὰ ἡμέρας... καὶ ἑξήκοντα ἡμέρας καθήσεται ἐν αἵματι καθαρῷ αὐτῆς»].... Doch ist eine dementsprechende Ergänzung in unserer Inschrift des knappen Raumes wegen kaum möglich. Es könnte auch etwa zwischen Fehlgeburt und glücklicher Geburt unterschieden worden sein. Zu einer Entscheidung kann nur die richtige Ergänzung der genitive nach ἀπὸ führen, von denen z. 7.. .ἄτω, z 7....τω erhalten ist: sie ist umso schwieriger, als den Raumverhältnissen nach nur *wenige* Buchstaben (ausser den 4 oder 5 ἀπὸ δ', ἀπὸ δὲ), etw 2-5 fehlen können». Ταῦτα ὁ Kretschmer· τὰ δὲ ἐμὰ πῶς ἑρμηνευτέα; τίς ὁ πρῶτος καὶ τίς ὁ δεύτερος τοκετός, οἷς κατὰ διαστολὴν ἐπάγεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τὸ «αὖταν δὲ τὰν τετόκοισαν; » Νομίζω ὅτι δὲν ἀστοχεῖ τις τοῦ ἀληθοῦς λέγων ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἐν στίχοις 2-4 ἐν τῷ κήδει γεγενημένης διακρίσεως τοῦ ἰδίου ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου κρατεῖ καὶ ἐν στίχοις 5-8 ἐν τῷ τοκετῷ: ὤφειλε νὰ ἀναμείνῃ ὁ

μὲν προσιὼν (ἡ μὲν προσιοῦσα) ἀπὸ τοῦ ἰδίου τοκετοῦ ἡμέρας δέκα, ἡ τετοκυῖα δὲ αὐτὴ ἡμέρας τεσσαράκοντα· πάλιν ὤφειλε νὰ ἀναμείνῃ ὁ μὲν προσιὼν (ἡ μὲν προσιοῦσα) ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου τοκετοῦ ἡμέρας τρεῖς, ἡ τετοκυῖα δὲ αὐτὴ ἡμέρας δέκα. Ἀλλὰ τίς εἶναι ἡ δευτέρα τετόκοισα καὶ διὰ τί αὕτη δὲν σαραντίζει, κατὰ τὸ νῦν λεγόμενον, ὥσπερ ἡ πρώτη ἀλλὰ δεκα(η)μερίζει; Γυνή τις ἔτεκε· κατὰ τὸν νόμον ὤφειλε νὰ ἀναμείνῃ ἡμέρας τεσσαράκοντα· ἀλλ' εἰ ὀλίγον ἔπειτα, μετὰ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας (μετὰ τὴν πλήρωσιν τῶν νομίμων ἡμερῶν τῆς καθάρσεως αὐτῆς) ἐπορεύθη εἰς ἄλλης τινὸς τετοκυίας (μὴ λησμονῶμεν ὅτι νῦν ὁ λόγος περὶ ἀλλοτρίου τοκετοῦ) καὶ ἥψατο τῆς λοχείας καὶ οὕτως ἐμιάνθη πάλιν, τί γενέσθαι ἔδει τότε; Ἡ γυνή, εὐκολώτερον, ὡς εἰκός, ἐπισπωμένη τὸ μίασμα, ὤφειλε νὰ ἀναμείνῃ ἡμέρας οὐχὶ τρεῖς μόνον, ὥσπερ οἱ ἄλλοι προσιόντες, ἀλλὰ δέκα.

Στ. 9: [Ἀπὸ δὲ γ]ύναικος K.

Στ. 10: [.....] δὲ K ([ϕ]όνεας Theodor Gomperz), [ϕῶρας?] δὲ P.

Στ. 11: [Εἰστ]είχην (ἄνευ τοῦ Μὴ) P.

Στ. 17: δερματ[ινὸν] (ΔΕΡΜΑΤ) P, οὐχ ὀρθῶς.

Στ. 18: γύ[ναικες] K, γυν[αῖκα] P· ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου παρατηρῶ τὸ \ σκέλος τοῦ Α.

Στ. 21: [Ἔ]τι ζῆν Δαυίδ, [Μὴ σ]τίζην K (nicht brandmarken), [Μὴ στι]τίζην Ζωμαρίδης, [Πο]τίζην (ἄνευ τοῦ Μὴ) P.

Μεταξὺ τοῦ στίχου 20 καὶ τοῦ 21 ὁ τόπος ἐν τῷ λίθῳ εἶναι γυμνὸς γραμμάτων, τὰ δ' ἐν στίχοις 21 καὶ 22 ἀναφέρονται πάλιν (μετὰ τὰ περὶ τῆς εἰς τὸν ναὸν εἰσόδου διατεταγμένα) εἰς τὸ τέμενος· τί συνέβη; Νομίζω ὅτι τὸ βλέμμα τοῦ λιθοξόου χαράξαντος μὲν τὰ ἐν στίχοις 11 καὶ 12 (τὰ ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ Μὴ καὶ τελευτῶντα εἰς τὰ «ἐν τῷ τεμένει») ἀπιδόντος δ' εἶτα εἰς τὸ προκείμενον χειρόγραφον μετεπήδησεν εἰς τὸ δεύτερον Μὴ καὶ εἰς τὰ δεύτερα «ἐν τῷ τεμένει», οὕτω δὲ παρελείφθησαν δύο ὅλοι στίχοι. Τὸ σφάλμα παρετηρήθη κατόπιν, τὰ δὲ παραλελειμμένα προσετέθησαν ἐν τέλει τῆς ἐφολκίου καὶ δὴ κεχωρισμένα διὰ τοῦ γυμνοῦ τόπου. Οἱ στίχοι ἄρα 21 καὶ 22 καταχωριστέοι μεταξὺ τοῦ στίχου 12 καὶ τοῦ 13.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ.

ΠΕΤΡΟΣ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΑΛΧΗΜΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Α

«Collection des anciens alchimistes Grecs, par M. Berthelot, avec la collaboration de Ch. Em. Ruelle. Paris. 1888».

Ἡ τῆς τῶν Ἑλλήνων Ἀλχημιστῶν ἐγκυκλοπαιδείας ταύτης ἀνάγνωσις ἤγαγεν ἡμᾶς εἴς τινα σημειώματα, τάδε·

α) Τὸ ἄσημον

Τὸ τῆς Ἀλχημείας ἄσημον, τοῦ τ' αἰγυπτιακοῦ ἄσεμ καὶ τοῦ ἀσήμου τῶν ἀρχαίων ἀργύρου — ὧν πιθανῶς ἔλαβε τὸ ὄνομα (1) — σαφῶς διακρινόμενον, δηλοῖ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν Ἀλχημικοῖς πρώτην τινὰ ὕλην ἄμορφον, οἱονεὶ ἀριστοτελικὸν ὑποκείμενον, ἄγνωστον καὶ ἄσημον (πρβλ. τῆς ἀνωτέρω Collection σελ. 277), ἐξ ἧς, ἐναλλασσομένων τῶν ποιοτήτων (2) τῇ βαφῇ, γεννᾶται χρυσὸς μὲν ἢ ἄργυρος, ἰδίᾳ δ' ὅμως ἄργυρος.

Τὸ ἀλχημικὸν δ' ἀναμφιβόλως ἄσημον ἐγένετο ἀσήμι(=ἄργυρος).

β) Τὸ μάλαγμα

Παρ' ἅπασι τοῖς Ἕλλησιν Ἀλχημικοῖς εὕρομεν τὴν λέξιν μάλαγμα δηλοῦσαν οὐχὶ ἐν γένει πᾶν τῆγμα καὶ ἀνάμειγμα, ἀλλ' εἰδι-

(1) Collection ἐν σελ. 62 τῆς Εἰσαγωγῆς. Ὡς δ' αὔτως σελ. 214 - 218 τοῦ ἔργου τοῦ M. Berthelot: *Les origines de l' alchimie*, οὗτινος — ἀπαραιτήτου εἰς τὴν τῶν ἀλχημικῶν κειμένων κατανόησιν — ἡ ὑπ' ἐμοῦ γενομένη Ἑλληνικὴ μετάφρασις ἐκδίδεται σὺν Θεῷ προσεχῶς ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ.

(2) Ἴδ. Collection σελ. 150. Πρβλ. Ἀριστοτ. π. Γεν. κ. Φθορ. Α. 4, κλπ.— Ἀναμφιβόλως δ' ἡ τῆς ἀλχημικῆς ἐπιστήμης ὕλη εἶναι ἡ ἀριστοτελική, καὶ μυστικαὶ τῶν Ἀλχημιστῶν ἰδέαι ἄριστα, νομίζομεν, ἑρμηνεύονται τῇ περὶ αἰθέρος ἀριστοτελικῇ θεωρίᾳ (Ἴδ. ἡμὰς Σημειώσεις περὶ ἀρχῶν καὶ στοιχείων, ἐν Ν. Ἡμέρᾳ Τεργέστης 1903, ἀρθ. 1512).

κήν τινα τῶν ἐπὶ καταλλήλων φώτων (1) ἑψομένων οὐσιῶν κατάστασιν (πρβλ. Collection σελ. 212, 323, 326, 334, κλπ.), ἄσημόν τι καὶ τοῦτο σύνθεμα, ἐξ οὗ τῇ περαιτέρῳ ἐργασίᾳ καὶ τῇ βαφῇ (τῇ προσλήψει εἴδους, Coll. σελ. 216, 235) ἐγεννᾶτο ἄργυρος μὲν ἢ χρυσός, ἰδίᾳ δ' ὅμως χρυσός, διόπερ καὶ ἡ λέξις, ὡς ὅρος τεχνικός, περιελήφθη ἐν τῷ 'Αλχημικῷ Λεξικῷ (Coll. σ. 11 : Μαλάγματά εἰσι πάντα τὰ ξανθὰ καὶ τελειούμενα). καὶ ῥῆμα δὲ ἐγένετο μαλαγματίζειν (τοιοῦτον μάλαγμα ποιεῖν, Coll. σελ. 164)

Τοῦτο δ' ἀκριβῶς τὸ ἀλχημικὸν μάλαγμα δηλοῖ νῦν ἐν τῇ δημώδει τὸν χρυσὸν (μάλαμμα).

Τό τε ἄσημον δὲ καὶ τὸ μάλαγμα, τῇ φιλοσοφικῇ λίθῳ ὡσεὶ ζύμῃ ζυμούμενα καὶ τῷ εἴδει μεταλλάσσοντα, ἐκαλοῦντο γενικῶς ψωμμοὶ (Coll. σ. 16, 17· αἰθάλαι καὶ πῖνοι καὶ ψάμμοι, καὶ ἄρτοι).

'Αναμφιβόλως δ' ἡ τῆς 'Αλχημείας — κατ' ἐξοχὴν 'Επιστήμης 'Ελληνικῆς — ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας καθολικὴ διάδοσις ὤφειλε καί τινα τοὐλάχιστον παρὰ τῷ 'Ελληνικῷ λαῷ νὰ καταλίπῃ ἴχνη, καὶ ἀλχημικὴν ὡσαύτως ἔχουσι βεβαίως τὴν προέλευσιν τὰ τῶν 'Ελληνικῶν οἰκιῶν Στοιχειά, οἱ προστάται τοῦ οἴκου δράκοντες ἀγαθοδαίμονες τῶν χρόνων τῶν ἀλχημικῶν

γ) Μάρμαρον Προκοννήσιον

Παρὰ Ζωσίμῳ (Collection σ 111) φέρεται τὸ χωρίον:

«Καὶ ἵνα μὴ διὰ πολλῶν σοι γράφω, φίλτατε, κτίσαι ναὸν μονόλιθον ψιμυθοειδῆ, ἀλαβαστροειδῆ, Προκοννήσιον . . .».

'Η γαλλικὴ τοῦ κειμένου μετάφρασις (σ. 120) παραλείπει τὴν λέξιν προκοννήσιον. Δῆλον δ' ὅμως ὅτι ἡ λέξις δηλοῖ: μαρμάρινον, ἐκ μαρμάρου τῆς προκοννήσου (νήσου τοῦ Μαρμαρᾶ, ἐχούσης μέταλλον μέγα λευκοῦ λίθου σφόδρα ἐπαινουμένου, κατὰ Στράβωνα ΙΓ. 588), ἧς ἄρα ἐτιμῶντο τὰ μάρμαρα καὶ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ (περὶ τὴν Γ' μ. Χ. ἑκατοντ.).

(1) Φῶτα παρὰ τῆς 'Ελλησιν 'Αλχημικοῖς (ἴδ. Coll. σελ. 123, 158, 247, 249, 385) δηλοῦσι πυρὰ (=νῦν φωτιά). Μεγάλην δ' εἶχε σημασίαν παρὰ τοῖς 'Αλχημισταῖς ἡ τοῦ πυρὸς ποσότης (ἴδ. Coll. σελ. 37, 60, 123, 158, 175, 224, 406, κλπ.).

δ) Ἄργυρος Ἀδραμύττινος

Ἐν τῇ χημείᾳ τοῦ Μωσέως (Coll. σ. 313) φέρεται τὸ χωρίον: «Καὶ πρὸ ἀργύρου πρωτείου ἀδραματίνῳ . . . ἔκχεε.

Τρέποντες οἱ ἐκδόται τὸ ἀδραμιτίνῳ εἰς ἀδραμητίνου, μεταφράζουσι γαλλιστὶ ὧδε: «Ajoute de l'argent de première qualité, de l'argent d'Adrumète» (σελ. 300).

Καθ' ἡμᾶς ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ ἐν Τρωάδι λαμβανομένου ἀργύρου (Ἴδ. ἐμὴν πραγματ. Τὰ χρυσεῖα τῆς Μ. Ἀσίας ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἐν Ν. Ἡμέρᾳ 1899 ἀρθ. 1268, σημ. 8), τῷ καιρῷ ἄρα ἐκείνῳ ἀδραμυττίνου καλουμένου, πρωτεύοντος δ' ἐν τοῖς ἀργύροις.

ε) Ῥινάρι δαμασκηνόν

Ἔν τινι εἰς δημώδη γλῶσσαν πραγματείᾳ περὶ τῆς τιμιωτάτης καὶ πολυφήμου χρυσοχοϊκῆς φέρεται:

« Ῥίνισον αὐτὸ μὲ ῥινάριν δαμασκηνὸν ψιλὸν» (Collection σελ. 323).

Ὅθεν μανθάνομεν τὴν φήμην, ἣν τότε ἔχαιρον αἱ ἐκ χάλυβος τῆς Δαμασκοῦ ῥῖναι, ὡς νῦν αἱ ἀγγλικαί. Νοεῖ δὲ ψιλόν: μετ' ὀδόντων πυκνῶν (ἐν τῇ ἐκδόσει, σελ. 309, μεταφραζόμενον: petit).

ς) Ὁ τοῦ ἀργύρου γέλως

Πολλαχοῦ τῶν ἀλχημικῶν κειμένων ἀπαντᾶται ἡ φράσις «Χώνευσον ἄργυρον· καὶ γελάσαν τι ἔκβαλε» (Coll. σελ. 39), ἢ Γελάσει σοι ὁ ἄργυρος ἐν τῇ χώνῃ» (Coll. σ. 340), «Ἐπὰν γὰρ διαγελάσῃ ἔσωθεν» (σ. 349), κλπ.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ γελᾶν τὸν ἄργυρον παρὰ τοῖς ἀλχημισταῖς ἀναλογεῖ τῷ νῦν ἐν τῇ χημείᾳ λεγομένῳ: ἀστραπὴ ἢ βλέμμα τοῦ ἀργύρου (l'éclair), δηλοῦν τὴν ἐν ὑψηλῇ θερμοκρασίᾳ ἀποκάλυψιν τῆς λαμπρᾶς τοῦ τετηκότος ἀργύρου ὄψεως ἐν μέσῳ τῶν ἰῶν.

ζ.

Παρὰ Ζωσίμῳ (Coll. σ. 111) γέγραπται:

«Καὶ ἀποδερματώσας αὐτόν, καὶ λαβὼν τὰς σάρκας αὐτοῦ μετὰ

τῶν ὀστέων, διέλης μέλη μέλη, καὶ συνθεὶς μέλος μέλος μετὰ τῶν ὀστέων, κτλ.».

Οἱ ἐκδόται ὀβελίζουσι τὸ δεύτερον μέλη καὶ τὸ δεύτερον μέλος. Ἀλλ' ἀπαραίτητα ἀναμφιβόλως ἀμφότερα τὰ μέλη τῇ τοῦ χωρίου ὑγιείᾳ. Ἔκφρασις συνηθεστάτη ἐν τῇ καθωμιλημένῃ. Πρβλ. τὸ ἐν τῇ χημείᾳ τοῦ Μωσέως (Coll. σ. 311) ἀνάλογον: «Καὶ ἐπίβαλε μικρὰ μικρὰ ἐκ τοῦ λειωθέντος ἅλατος.

Β.

«Papyri graeci musei antiquarii publici Lugduni-Batavi... edidit C. Leemans. Tomus II. CIƆIƆCCCLXXXV».

Ἐπὶ τῆς ὥας τῆς ἀνωτέρω τῶν Λουγδουνείων Αἰγυπτιακῶν παπύρων ἐκδόσεως παρέργως τάδ' ἐσημειώσαμεν:

α.

Ἐν τῷ παπύρῳ V, στήλῃ 6η, στιχ. 18 (σελ. 23) ἀναγράφεταί τις συνταγὴ πρὸς τὴν τοῦ χρυσοῦ ἴωσιν (=κάθαρσιν τῇ ἰώσει τῶν ἐν τῷ χρυσῷ ξένων οὐσιῶν), ἐν ᾗ ἀπαντᾷ τόδε τὸ χωρίον:

Ὄζεια λαβὼν χρυσοῦ τέταρτα, ποίησον πέταλον, κλπ.».

Ὁ μὲν τοῦ παπύρου ἐκδότης εἰκάζει (σελ. 60) ὄξεια, ἢ ὄξεα· ὁ δὲ Reuvens τὸ ὄνομα τοῦ Ἰουδαίου Ὠσηὲ, καὶ ὁ κ. Berthelot (Collection σ. 14 τῆς εἰσαγ.) μεταφράζει: pailletes d'or, παράγων μὲν τὸ ὄζεια ἐκ τοῦ ὄζος, ἀντίστοιχον δὲ τοῦτο θεωρῶν τῷ τοῦ Πλινίου ramentum.

Τὰ ὄζεια χρυσοῦ ταῦτα ἀνακαλοῦσί μοι τὴν μνήμην τοῦ ὄζου χρυσοῦ παρὰ Πλάτωνι μόνῳ (Τιμαίῳ 59) ἀπαντῶντος. Δηλοῖ δ' ἡ λέξις (ἐν τῇ πραγματικῇ σημασίᾳ) παρὰ μὲν τῷ Πλάτωνι πιθανῶς ἀκαθαρσίαν ἐν γένει, ἐν δὲ τῷ παπύρῳ εἰδικῶς, δοκεῖ μοι, τὰς ἀκαθαρσίας τῆς τοῦ χρυσοῦ μεταλλείας, ἐξ ὧν ἀποχωρίζει τὸν ἐν ...ταῖς ὑπολειφθέντα χρυσὸν ἡ ἀλχημικὴ συνταγή.

Ὀρθῶς μὲν ἄρα κεῖται ἡ λέξις (ἴδ. ταύτην καὶ παρὰ Ζωσίμῳ, ...ll. σ. 199) ἐν τῷ παπύρῳ ὑποκοριστικῶς, ἀνορθόγραφος δὲ κατ' ...ος τοῦ συνταγογράφου ἀπαράβατον.

β.

Ἐν τῷ παπύρῳ X, σελίδι 1η, στιχ. 7 (σελ. 205) ἀναγινώσκομεν:

«Μόλιβον καὶ κασσίτερον λευκὲν καὶ ἑκαθερι
πίσσα καὶ ἄσφαλτος· στερροποιεῖ δὲ στυπτηρία . . . »

Ὁ ἐκδότης εἰκάζει λευκὸν καὶ ἓν καθ' ἕν. Ἀλλ' ἐνταῦθα πρόκειται περὶ γενικοῦ τινος βραχέος τοῦ χρυσοχόου σημειώματος. Διορθωτέον ἄρα:

«Μόλιβον καὶ κασσίτερον λευκαίνει καὶ ἐκκαθαίρει πίσσα καὶ ἄσφαλτος· στερροποιεῖ δὲ στυπτηρία. . .»

γ.

Πάπυρος X, σελ. 2, στιχ. 6 (σελ. 207):

« Καὶ χωνεύων τρίς, καὶ πάλιν, παῖτα ψύχων »

Ὁ ἐκδότης διορθοῖ: καὶ εἶτα. Ἀλλὰ πολλαχοῦ νῦν λέγεται κοινῶς πέτα ἀντί: ἔπειτα.

δ.

Πάπυρος X, σελ. 6 στιχ. 25 (σελ. 221):

«Ὥστε φαίνεσθαι τὰ χαλκᾶ χρυσᾶ,
καὶ οὔτε τῇ πρόσει οὔτε τῇ παρατρίψει τῇ
πρὸς τὸν λίθον ἐλέγχεσθαι . . . »

Ὁ ἐκδότης εἰκάζει: « . . . καὶ οὔτε τῇ προστρίψει, οὔτε τῇ τῇ παρατρίψει κτλ.».

Διορθοῦμεν:

« . . . καὶ οὔτε τῇ πυρώσει, οὔτε κτλ.».

Πρβλ. σελ. 223, στιχ. 13: «Ἐὰν θέλῃς χρυσὸν καθᾶραι, ἀναχώνευσον ἢ πύρωσον, καὶ ἐὰν ᾖ καθαρός, ἐν τῷ αὐτῷ χρώματι μένει μετὰ τὴν πύρωσιν».

περὶ δ' ἄλλων ἄλλοτε.

Ἐν Μυτιλήνῃ τῇ 8 Μαρτίου 1904.

ΜΙΧΑΗΛ Κ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

The Chronicle of Morea, a history in political verse relating the establishment of feudalism in Greece by the Franks in the thirteenth century. Edided in two parallel Texts from the Mss. of Copenhagen and Paris, with introduction, critical notes and indices by John Schmitt, Ph. D. professor extraordinary at the university of Leipzig. Methuen et Co. London 1904 XCII, 640. (Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως, ἱστορία ἐν πολιτικοῖς στίχοις ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀνίδρυσιν τοῦ φεουδαλισμοῦ ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τῶν Φράγκων κατὰ τὴν 13ην ἑκατονταετηρίδα. Ἐκδοθὲν ἐν δυσὶ παραλλήλοις κειμένοις κατὰ τὰ ἀντίγραφα τῆς Κοπεγχάγης καὶ τῶν Παρισίων, μετὰ εἰσαγωγῆς, κριτικῶν σημειώσεων καὶ πινάκων ὑπὸ John Schmitt, διδ. φιλ., ἐκτακτου καθηγητοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λιψίας).

Μετὰ πολλῆς χαρᾶς θὰ χαιρετίσωσι τὴν ἔκδοσιν ταύτην πάντες ὅσοι ἀσχολοῦνται περὶ τὴν μελέτην τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἱστορίας. Διότι ἡ ὑπὸ τοῦ Buchon πρότερον γενομένη. παντάπασιν ἀφιλολόγητος, ἔκδοσις τοῦ Χρονικοῦ ἦτο μὲν χρήσιμος εἰς γνῶσιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἅτινα ἐν τούτῳ ἀναγράφονται, ἀλλ' εἰς λόγον γλώσσης ἦτο τελείως ἀναξιόπιστος. Ἐπεβάλλετο ἄρα, ἵνα καθ' ὃν τρόπον ὁ De Boor ἐξέδωκε Θεοφάνην, Σιμοκάττην, Γεώργιον Μοναχὸν κλπ., οὕτως ἀναλάβῃ ἄλλος τις νὰ παρασκευάσῃ καὶ ἐκδώσῃ τὸ Χρονικὸν τοῦτο, τὸ πρῶτον ἐκτενὲς μνημεῖον τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης. Καὶ πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο οὐδεὶς ἄλλος ἦτο ἀληθῶς καταλληλότερος τοῦ κ. Schmitt. Ἤδη πρὸ 15 ὅλων ἐτῶν ἐξέδωκε τὸ πρῶτον πραγματείαν μακρὰν περὶ τοῦ Χρονικοῦ, ἐν ᾗ ἄλλα τε πολλὰ τούτου καὶ τὴν χρονολογίαν κ θώριζε (ὀλίγον μετὰ τὸ 1300). Ἔκτοτε δὲ ἀδιαλείπτως ἠσχολεῖτο π ρὶ τὸν καταρτισμὸν τῆς ἐκδόσεως. Ἐντεῦθεν οὐ μόνον τὴν τῶν χ όνων ἐκείνων πολυτάραχον ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν ἐπιμελέστατα

ἐμελέτησεν, ἀλλὰ καὶ τὴν νεωτέραν ἡμῶν γλῶσσαν διὰ μακρᾶς ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς καὶ ἐπιμόνου μελέτης κάλλιστα ἐξέμαθε, διὸ καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν καλλιεργίαν τῆς μέσης καὶ νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης οὐκ ὀλίγον συνεβάλετο. Οὕτω δὲ τὸ μὲν γενικῶς ἐξαίρετος φιλολογικὴ παιδεία καὶ μέθοδος, τὸ δὲ εἰδικῶς πλήρης γνῶσις τῶν μετὰ τοῦ ἐκδιδομένου μνημείου συνημμένων γλωσσικῶν καὶ ἱστορικῶν γεγονότων ἐπὶ δεκαπενταετίαν ὅλην συνεργαζόμεναι ἀπήρτισαν τὸ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν πολύτιμον τοῦτο πόνημα. Καὶ τὸ ὅτι δὲ ὁ ἐκδότης δὲν ἠθέλησε νὰ συμφύρῃ τὴν παράδοσιν τῶν δύο κυριωτέρων ἀντιγράφων, τοῦ Παρισιακοῦ καὶ τοῦ τῆς Κοπεγχάγης, ἀλλὰ ἀποβλέψας εἰς τὴν μεγάλην διαφορὰν αὐτῶν ἐξέδωκεν αὐτὰ παρ' ἄλληλα, δὲν δύναται ἢ νὰ ὀνομασθῇ σφόδρα ἐπιτυχές· ἡ παράδοσις ἐν ἑκατέρῳ τούτων εἶναι τοσοῦτο διάφορος, ὥστε εἶναι ἀδύνατον ἐξ αὐτῶν νὰ εὑρεθῇ καὶ ἀποκατασταθῇ πιθανῶς ἡ χεὶρ τοῦ ποιητοῦ. Ἰδίου δὲ ἐπαίνου ἀξία εἶναι καὶ ἡ κριτικὴ ἀρχή, ᾗ ἀκολουθεῖ ὁ ἐκδότης πρὸς καταρτισμὸν τοῦ κειμένου, συνοψιζομένη ἐν τῷδε: τὰ διαφόρως ἐκφωνούμενα καὶ ἀκουόμενα, ἀλλ' οὐχὶ τὰ διαφόρως ὁρώμενα εἶναι ἄξια σημειώσεως καὶ προσοχῆς προκειμένου περὶ τῆς κρίσεως τῶν μεσαιωνικῶν ἔργων καὶ δὴ καὶ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ κειμένου καὶ περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν κριτικῶν σημειώσεων. Ἂν ἡ σοφὴ ἀρχὴ αὕτη ἦν πρὸ πολλοῦ γνωστὴ πολλοῖς τῶν τὰ μεσαιωνικὰ βιβλία μελετώντων καὶ ἐκδιδόντων, πόσου ὄγκου καὶ πόσου φόρτου περιττῶν πραγμάτων δὲν θὰ ἤμεθα ἀπηλλαγμένοι! λ. χ. ἂν ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς βιβλίοις κεῖται οἱ ἢ ἡ, ταὶς καλαὶς ἢ τὲς καλές, ποιήσῃ ἢ ποιήσει ἢ ποιήσοι, ὁ καυσαλώνης ἢ ὁ καυσαλώνις κλπ.

Συγχαίροντες δ' ἐπὶ τῇ συντελέσει τοῦ ἔργου τούτου τῷ κ. ἐκδότῃ εὐχόμεθα, ἵνα αὐτός τε καὶ ἄλλοι μετὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου καὶ ἀκριβείας ἐπιμεληθῶσι νὰ ἐκδώσωσι καὶ ἄλλα πολλὰ μεσαιωνικὰ κείμενα τῆς ἡμετέρας γλώσσης καὶ ἱστορίας καὶ καταβάλωσιν οὕτως ἀσφαλῆ τὰ θεμέλια τῆς μελέτης αὐτῶν.

Γ. Ν. Χ.

Θεληματάρες οὐχὶ θεληματάρος

Ἀπὸ τοῦ πληθ. ἀριθμοῦ θεληματάροι, θεληματάρους ἐπλάσθη ὑπό τινος ἐπ' ἐσχάτων κατὰ τὸ σχῆμα γεμᾶτοι-γεμᾶτος, γενᾶτοι-γενᾶτος κλπ. ἑνικὸς θεληματάρος, οὐκ ὀρθῶς. Τοῦτο νοεῖ ἕκαστος ἐνθυμηθεὶς ὅτι τῶν Λατ. εἰς -αριος καὶ τῶν διὰ τῆς καταλήξεως ταύτης ἐσχηματισμένων ὁ μὲν ἑν. ἀποβαλὼν τὸ ο ἐγένετο -αρις, καβαλλάριος-καβαλλάρις, νοτάρις, φουρνάρις, βαρκάρις κτλ., ἔπειτα ἀποκρισιάρις, περιβολάρις, παραπονιάρις, προβατάρις, (αἰ)γιδάρις, κυνηγάρις, (ἰ)διωματάρις, καυκησάρις κλπ., ἡ δὲ πληθ. ὀνομ. λήγουσα ὁμαλῶς εἰς -ιοι, καβαλλάριοι, νοτάριοι κλπ. συνεστάλη εἰς καβαλλάροι, νοτάροι τῶν δύο φθόγγων ii εἰς ἕνα συγχωνευθέντων. Ἐλέχθη ἄρα ὁ καβαλλάρις - οἱ καβαλλάροι, ὁ νοτάρις - οἱ νοτάροι, ὁ καυκησάρις - οἱ καυκησάροι, ὁ ἀποκρισιάρις - οἱ ἀποκρισιάροι κλπ. Ἀπὸ τῆς πληθ. ὀνομαστικῆς ταύτης εἰς -άροι ἐγένετο νέα αἰτ. εἰς -ρους ἀντὶ -ρίους καὶ γεν. εἰς -ρων ἀντὶ -ρίων, καβαλλάρους ἀντὶ καβαλλαρίους, νοτάρους ἀντὶ νοταρίους, καβαλλάρων, νοτάρων ἀντὶ καβαλλαρίων, νοταρίων κτλ., καθ' ὃν τρόπον ἐκ τῆς ἑν. ὀνομ. καὶ αἰτ. καβαλλάρις -ιν ἐγένετο νέα γεν. τοῦ καβαλλάρι, τοῦ νοτάρι ἀντὶ τοῦ καβαλλαρίου, τοῦ νοταρίου κλπ. Οὕτω τὸ σχῆμα ὁ καβαλλάριος, τὸν καβαλλάριον, τοῦ καβαλλαρίου, οἱ καβαλλάριοι, τῶν καβαλκαρίων, τοὺς καβαλλαρίους μετεβλήθη φωνητικῶς μὲν εἰς καβαλλάροι, ἀναλογικῶς δὲ πρῶτον μὲν εἰς καβαλλάρις -ριν, ἔπειτα δὲ εἰς καβαλλάρι καβαλλάρων καβαλλάρους.

Σήμερον ὁ πληθ. εἰς -ροι δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀρκούντως ἐκφραστικός, διὸ μεταχειριζόμεθα καταλήξεις μᾶλλον ἐκτεταμένας, οἷον οἱ καβαλλάριδες, τοὺς καβαλλάριδες, βαρκάριδες, φουρνάριδες κλπ., ἢ οἱ καβαλλαραῖοι τοὺς καβαλλαραίους, οἱ φουρναραῖοι κτλ , ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄγνωστος καὶ ὁ παλαιότερος ρόπος, μάλιστα ἐν παροιμίαις ἢ παροιμιακαῖς φράσεσιν, οἷον ἦλθαν :εζοὶ καὶ καβαλλάροι.

Ἐν τέλει σημειωθήτω, ὅτι ὁ παρ' Ἐρωτοκρίτῳ καὶ Σομαυέρᾳ

ἐμελέτησεν, ἀλλὰ καὶ τὴν νεωτέραν ἡμῶν γλῶσσαν διὰ μακρᾶς ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς καὶ ἐπιμόνου μελέτης κάλλιστα ἐξέμαθε, διὸ καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν καλλιεργίαν τῆς μέσης καὶ νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης οὐκ ὀλίγον συνεβάλετο. Οὕτω δὲ τὸ μὲν γενικῶς ἐξαίρετος φιλολογικὴ παιδεία καὶ μέθοδος, τὸ δὲ εἰδικῶς πλήρης γνῶσις τῶν μετὰ τοῦ ἐκδιδομένου μνημείου συνημμένων γλωσσικῶν καὶ ἱστορικῶν γεγονότων ἐπὶ δεκαπενταετίαν ὅλην συνεργαζόμεναι ἀπήρτισαν τὸ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν πολύτιμον τοῦτο πόνημα. Καὶ τὸ ὅτι δὲ ὁ ἐκδότης δὲν ἠθέλησε νὰ συμφύρῃ τὴν παράδοσιν τῶν δύο κυριωτέρων ἀντιγράφων, τοῦ Παρισιακοῦ καὶ τοῦ τῆς Κοπεγχάγης, ἀλλὰ ἀποβλέψας εἰς τὴν μεγάλην διαφορὰν αὐτῶν ἐξέδωκεν αὐτὰ παρ' ἄλληλα, δὲν δύναται ἢ νὰ ὀνομασθῇ σφόδρα ἐπιτυχές· ἡ παράδοσις ἐν ἑκατέρῳ τούτων εἶναι τοσοῦτο διάφορος, ὥστε εἶναι ἀδύνατον ἐξ αὐτῶν νὰ εὑρεθῇ καὶ ἀποκατασταθῇ πιθανῶς ἡ χεὶρ τοῦ ποιητοῦ. Ἰδίου δὲ ἐπαίνου ἀξία εἶναι καὶ ἡ κριτικὴ ἀρχή, ᾗ ἀκολουθεῖ ὁ ἐκδότης πρὸς καταρτισμὸν τοῦ κειμένου, συνοψιζομένη ἐν τῷδε: τὰ διαφόρως ἐκφωνούμενα καὶ ἀκουόμενα, ἀλλ' οὐχὶ τὰ διαφόρως ὁρώμενα εἶναι ἄξια σημειώσεως καὶ προσοχῆς προκειμένου περὶ τῆς κρίσεως τῶν μεσαιωνικῶν ἔργων καὶ δὴ καὶ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ κειμένου καὶ περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν κριτικῶν σημειώσεων. Ἂν ἡ σοφὴ ἀρχὴ αὕτη ἦν πρὸ πολλοῦ γνωστὴ πολλοῖς τῶν τὰ μεσαιωνικὰ βιβλία μελετώντων καὶ ἐκδιδόντων, πόσου ὄγκου καὶ πόσου φόρτου περιττῶν πραγμάτων δὲν θὰ ἤμεθα ἀπηλλαγμένοι! λ. χ. ἂν ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς βιβλίοις κεῖται οἱ ἢ ἡ, ταὶς καλαὶς ἢ τὲς καλές, ποιήσῃ ἢ ποιήσει ἢ ποιήσοι, ὁ καυσαλώνης ἢ ὁ καυσαλώνις κλπ.

Συγχαίροντες δ' ἐπὶ τῇ συντελέσει τοῦ ἔργου τούτου τῷ κ. ἐκδότῃ εὐχόμεθα, ἵνα αὐτός τε καὶ ἄλλοι μετὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου καὶ ἀκριβείας ἐπιμεληθῶσι νὰ ἐκδώσωσι καὶ ἄλλα πολλὰ μεσαιωνικὰ κείμενα τῆς ἡμετέρας γλώσσης καὶ ἱστορίας καὶ καταβάλωσιν οὕτως ἀσφαλῆ τὰ θεμέλια τῆς μελέτης αὐτῶν.

Γ. Ν. Χ.

Θεληματάρις οὐχὶ Θεληματάρος

'Από τοῦ πληθ. ἀριθμοῦ θεληματάροι, θεληματάρους ἐπλάσθη ὑπό τινος ἐπ' ἐσχάτων κατὰ τὸ σχῆμα γεμᾶτοι-γεμᾶτος, γενᾶτοι-γενᾶτος κλπ. ἑνικὸς θεληματάρος, οὐκ ὀρθῶς. Τοῦτο νοεῖ ἕκαστος ἐνθυμηθεὶς ὅτι τῶν Λατ. εἰς -αριος καὶ τῶν διὰ τῆς καταλήξεως ταύτης ἐσχηματισμένων ὁ μὲν ἑν. ἀποβαλὼν τὸ ο ἐγένετο -αρις, καβαλλάριος-καβαλλάρις, νοτάρις, φουρνάρις, βαρκάρις κτλ., ἔπειτα ἀποκρισιάρις, περιβολάρις, παραπονιάρις, προβατάρις, (αἰ)γιδάρις, κυνηγάρις, (ἰ)διωματάρις, καυκησάρις κλπ., ἡ δὲ πληθ. ὀνομ. λήγουσα ὁμαλῶς εἰς -ιοι, καβαλλάριοι, νοτάριοι κλπ. συνεστάλη εἰς καβαλλάροι, νοτάροι τῶν δύο φθόγγων ii εἰς ἕνα συγχωνευθέντων. 'Ελέχθη ἄρα ὁ καβαλλάρις - οἱ καβαλλάροι, ὁ νοτάρις - οἱ νοτάροι, ὁ καυκησάρις - οἱ καυκησάροι, ὁ ἀποκρισιάρις - οἱ ἀποκρισιάροι κλπ. 'Από τῆς πληθ. ὀνομαστικῆς ταύτης εἰς -άροι ἐγένετο νέα αἰτ. εἰς -ρους ἀντὶ -ρίους καὶ γεν. εἰς -ρων ἀντὶ -ρίων, καβαλλάρους ἀντὶ καβαλλαρίους, νοτάρους ἀντὶ νοταρίους, καβαλλάρων, νοτάρων ἀντὶ καβαλλαρίων, νοταρίων κτλ., καθ' ὃν τρόπον ἐκ τῆς ἑν. ὀνομ. καὶ αἰτ. καβαλλάρις -ιν ἐγένετο νέα γεν. τοῦ καβαλλάρι, τοῦ νοτάρι ἀντὶ τοῦ καβαλλαρίου, τοῦ νοταρίου κλπ. Οὕτω τὸ σχῆμα ὁ καβαλλάριος, τὸν καβαλλάριον, τοῦ καβαλλαρίου, οἱ καβαλλάριοι, τῶν καβαλκαρίων, τοὺς καβαλλαρίους μετεβλήθη φωνητικῶς μὲν εἰς καβαλλάροι, ἀναλογικῶς δὲ πρῶτον μὲν εἰς καβαλλάρις -ριν, ἔπειτα δὲ εἰς καβαλλάρι καβαλλάρων καβαλλάρους.

Σήμερον ὁ πληθ. εἰς -ροι δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀρκούντως ἐκφραστικός, διὸ μεταχειριζόμεθα καταλήξεις μᾶλλον ἐκτεταμένας, οἷον οἱ καβαλλάριδες, τοὺς καβαλλάριδες, βαρκάριδες, φουρνάριδες κλπ., ἢ οἱ καβαλλαραῖοι τοὺς καβαλλαραίους, οἱ φουρναραῖοι κτλ, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄγνωστος καὶ ὁ παλαιότερος ·ρόπος, μάλιστα ἐν παροιμίαις ἢ παροιμιακαῖς φράσεσιν, οἷον ἦλθαν ιεζοὶ καὶ καβαλλάροι.

'Εν τέλει σημειωθήτω, ὅτι ὁ παρ' 'Ερωτοκρίτῳ καὶ Σομαυέρᾳ

ἐμελέτησεν, ἀλλὰ καὶ τὴν νεωτέραν ἡμῶν γλῶσσαν διὰ μακρᾶς ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς καὶ ἐπιμόνου μελέτης κάλλιστα ἐξέμαθε, διὸ καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν καλλιεργίαν τῆς μέσης καὶ νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης οὐκ ὀλίγον συνεβάλετο. Οὕτω δὲ τὸ μὲν γενικῶς ἐξαίρετος φιλολογικὴ παιδεία καὶ μέθοδος, τὸ δὲ εἰδικῶς πλήρης γνῶσις τῶν μετὰ τοῦ ἐκδιδομένου μνημείου συνημμένων γλωσσικῶν καὶ ἱστορικῶν γεγονότων ἐπὶ δεκαπενταετίαν ὅλην συνεργαζόμεναι ἀπήρτισαν τὸ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν πολύτιμον τοῦτο πόνημα. Καὶ τὸ ὅτι δὲ ὁ ἐκδότης δὲν ἠθέλησε νὰ συμφύρῃ τὴν παράδοσιν τῶν δύο κυριωτέρων ἀντιγράφων, τοῦ Παρισιακοῦ καὶ τοῦ τῆς Κοπεγχάγης, ἀλλὰ ἀποβλέψας εἰς τὴν μεγάλην διαφορὰν αὐτῶν ἐξέδωκεν αὐτὰ παρ' ἄλληλα, δὲν δύναται ἢ νὰ ὀνομασθῇ σφόδρα ἐπιτυχές· ἡ παράδοσις ἐν ἑκατέρῳ τούτων εἶναι τοσοῦτο διάφορος, ὥστε εἶναι ἀδύνατον ἐξ αὐτῶν νὰ εὑρεθῇ καὶ ἀποκατασταθῇ πιθανῶς ἡ χεὶρ τοῦ ποιητοῦ. Ἰδίου δὲ ἐπαίνου ἀξία εἶναι καὶ ἡ κριτικὴ ἀρχή, ἣ ἀκολουθεῖ ὁ ἐκδότης πρὸς καταρτισμὸν τοῦ κειμένου, συνοψιζομένη ἐν τῷδε: τὰ διαφόρως ἐκφωνούμενα καὶ ἀκουόμενα, ἀλλ' οὐχὶ τὰ διαφόρως ὁρώμενα εἶναι ἄξια σημειώσεως καὶ προσοχῆς προκειμένου περὶ τῆς κρίσεως τῶν μεσαιωνικῶν ἔργων καὶ δὴ καὶ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ κειμένου καὶ περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν κριτικῶν σημειώσεων. Ἂν ἡ σοφὴ ἀρχὴ αὕτη ἦν πρὸ πολλοῦ γνωστὴ πολλοῖς τῶν τὰ μεσαιωνικὰ βιβλία μελετώντων καὶ ἐκδιδόντων, πόσου ὄγκου καὶ πόσου φόρτου περιττῶν πραγμάτων δὲν θὰ ἤμεθα ἀπηλλαγμένοι! λ. χ. ἂν ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς βιβλίοις κεῖται οἱ ἢ ἡ, ταὶς καλαὶς ἢ τὲς καλές, ποιήσῃ ἢ ποιήσει ἢ ποιήσοι, ὁ καυσαλώνης ἢ ὁ καυσαλώνις κλπ.

Συγχαίροντες δ' ἐπὶ τῇ συντελέσει τοῦ ἔργου τούτου τῷ κ. ἐκδότῃ εὐχόμεθα, ἵνα αὐτός τε καὶ ἄλλοι μετὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου καὶ ἀκριβείας ἐπιμεληθῶσι νὰ ἐκδώσωσι καὶ ἄλλα πολλὰ μεσαιωνικὰ κείμενα τῆς ἡμετέρας γλώσσης καὶ ἱστορίας καὶ καταβάλωσιν οὕτως ἀσφαλῆ τὰ θεμέλια τῆς μελέτης αὐτῶν.

Γ. Ν. Χ.

Θεληματάρις οὐχὶ θεληματάρος

Ἀπὸ τοῦ πληθ. ἀριθμοῦ θεληματάροι, θεληματάρους ἐπλάσθη ὑπό τινος ἐπ' ἐσχάτων κατὰ τὸ σχῆμα γεμᾶτοι-γεμᾶτος, γενᾶτοι-γενᾶτος κλπ. ἑνικὸς θεληματάρος, οὐκ ὀρθῶς. Τοῦτο νοεῖ ἕκαστος ἐνθυμηθεὶς ὅτι τῶν Λατ. εἰς -αριος καὶ τῶν διὰ τῆς καταλήξεως ταύτης ἐσχηματισμένων ὁ μὲν ἑν. ἀποβαλὼν τὸ ο ἐγένετο -αρις, καβαλλάριος-καβαλλάρις, νοτάρις, φουρνάρις, βαρκάρις κτλ., ἔπειτα ἀποκρισιάρις, περιβολάρις, παραπονιάρις, προβατάρις, (αἰ)γιδάρις, κυνηγάρις, (ἰ)διωματάρις, καυκησάρις κλπ., ἡ δὲ πληθ. ὀνομ. λήγουσα ὁμαλῶς εἰς -ιοι, καβαλλάριοι, νοτάριοι κλπ. συνεστάλη εἰς καβαλλάροι, νοτάροι τῶν δύο φθόγγων ii εἰς ἕνα συγχωνευθέντων. Ἐλέχθη ἄρα ὁ καβαλλάρις - οἱ καβαλλάροι, ὁ νοτάρις - οἱ νοτάροι, ὁ καυκησάρις - οἱ καυκησάροι, ὁ ἀποκρισιάρις - οἱ ἀποκρισιάροι κλπ. Ἀπὸ τῆς πληθ. ὀνομαστικῆς ταύτης εἰς -άροι ἐγένετο νέα αἰτ. εἰς -ρους ἀντὶ -ρίους καὶ γεν. εἰς -ρων ἀντὶ -ρίων, καβαλλάρους ἀντὶ καβαλλαρίους, νοτάρους ἀντὶ νοταρίους, καβαλλάρων, νοτάρων ἀντὶ καβαλλαρίων, νοταρίων κτλ., καθ' ὃν τρόπον ἐκ τῆς ἑν. ὀνομ. καὶ αἰτ. καβαλλάρις -ιν ἐγένετο νέα γεν. τοῦ καβαλλάρι, τοῦ νοτάρι ἀντὶ τοῦ καβαλλαρίου, τοῦ νοταρίου κλπ. Οὕτω τὸ σχῆμα ὁ καβαλλάριος, τὸν καβαλλάριον, τοῦ καβαλλαρίου, οἱ καβαλλάριοι, τῶν καβαλκαρίων, τοὺς καβαλλαρίους μετεβλήθη φωνητικῶς μὲν εἰς καβαλλάροι, ἀναλογικῶς δὲ πρῶτον μὲν εἰς καβαλλάρις -ριν, ἔπειτα δὲ εἰς καβαλλάρι καβαλλάρων καβαλλάρους.

Σήμερον ὁ πληθ. εἰς -ροι δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀρκούντως ἐκφραστικός, διὸ μεταχειριζόμεθα καταλήξεις μᾶλλον ἐκτεταμένας, οἷον οἱ καβαλλάριδες, τοὺς καβαλλάριδες, βαρκάριδες, φουρνάριδες κλπ., ἢ οἱ καβαλλαραῖοι τοὺς καβαλλαραίους, οἱ φουρναραῖοι κτλ, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄγνωστος καὶ ὁ παλαιότερος ›όπος, μάλιστα ἐν παροιμίαις ἢ παροιμιακαῖς φράσεσιν, οἷον ἦλθαν εζοὶ καὶ καβαλλάροι.

Ἐν τέλει σημειωθήτω, ὅτι ὁ παρ' Ἐρωτοκρίτῳ καὶ Σομαυέρᾳ

κείμενος τύπος νοτάρος δὲν ἀντιβαίνει πρὸς τὰ εἰρημένα, διότι οὗτος ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ἰταλ. notaio notaro παρὰ τὸ ἀρχαιότερον νοτάριος νοτάρις ἐκ τοῦ Λατ. notarius.

Γ. Ν. Χ.

Χ. Χ. Χαριτωνίδου. Ποικίλα Φιλολογικά, τόμ. Α΄ σελ. η΄ καὶ 908. Τὸ βιβλίον τοῦτο καταρτισθὲν ἐκ τῶν χειρογράφων σημειώσεων τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν προέδρου καὶ διδασκάλου Κ. Σ. Κόντου περιέχει πλείστου λόγου ἀξίας συμβολὰς εἰς γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Διότι μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς λέξεων, τύπων, φράσεων κλπ., αἵτινες θαυμασίως κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Κόντου διαφωτίζονται ἐν αὐτῇ Πλούσιος δὲ πίναξ τῶν ἑρμηνευομένων λέξεων καὶ ἀναγραφὴ τῶν Κεφαλαίων (93) καθίστησιν εὔκολον τὴν εὕρεσιν τοῦ ἑκάστοτε ζητουμένου. Ὅτι τοιοῦτο βιβλίον μετὰ πολλῆς ὠφελείας θέλει μελετήσει πᾶς λόγιος, εἶναι, νομίζω, περιττὸν καὶ νὰ λεχθῇ. Εἴθε δὲ ν' ἀκολουθήσωσι ταχέως καὶ ἄλλοι τόμοι πρὸς μεγίστην ὠφέλειαν τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας.

Γ. Ν. Χ.

Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι, Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα τόμ. Β΄ σελ. κδ΄ καὶ 688. Περιεχόμενα τοῦ τόμου τούτου: Περὶ τοῦ τονισμοῦ τῶν συνθέτων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Περὶ τοῦ Λατ. τονισμοῦ. Περὶ τοῦ Ἰνδικοῦ τονισμοῦ. Περὶ τῶν φθόγγων τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης. Περὶ τῶν φωνηέντων τῆς Ἑλληνικῆς, Λατ. καὶ Ἰνδικῆς γλώσσης. Περὶ τῶν διφθόγγων αὐτῶν. Περὶ χασμωδίας καὶ τῆς θεραπείας αὐτῆς. Περὶ συναιρέσεως, ἐκθλίψεως, κράσεως, ἀφαιρέσεως καὶ συνιζήσεως. Περὶ τῆς παρ' Ὁμ. διαιρέσεως. Περὶ ὑπερβιβασμοῦ τοῦ χρόνου ἢ ἀντιμεταχωρήσεως. Περὶ μεταβολῆς τῆς προσῳδίας. Περὶ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως ἢ ἀντεκτάσεως. Περὶ ἐπενθέσεως. Περὶ ἀποβολῆς φωνηέντων, ἀφαιρέσεως, συγκοπῆς, ἀποκοπῆς κλπ. Περὶ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ ὑποτακτικοῦ φωνήεντος τῶν διφθόγγων. Περὶ ἀναπτύξεως καὶ προσθέσεως φωνηέντων. Περὶ ἀφομοιώσεως καὶ ἀνομοιώσεως τῶν φωνηέντων. Ἐκτενεῖς πίνακες λέξεων καὶ πραγμάτων τοῦ τε Α΄ καὶ τοῦ παρόντος τόμου καθιστῶσιν εὔκολον τὴν εὕρεσιν πάσης λέξεως, τύπου ἢ πράγματος περιεχομένου ἐν τοῖς τόμοις τούτοις.

Γ. Ν. Χ.

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΥΠΟ

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ

Τόμ. Α΄ σελ. 635, ἐν Ἀθήναις 1901

Τοῦ τόμου τούτου περιεχόμενα εἶναι:

Περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως Μορέας.
Περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων.
Περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως Μεσαρεᾶς.
Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῶν λέξεων μυζήθρα-μυζηθρᾶς-Μυζηθρᾶς-Μυζηθρᾶ-Μυστρᾶ Μυστρᾶς.
Περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως βρέ.
Περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως γάϊδαρος.
Περὶ τοῦ Γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι.
Περὶ τοῦ υη ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ.
Περὶ τῆς προφορᾶς τοῦ υ ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ τῆς τοῦ ω ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Λακώνων.
Περὶ τῆς συναιρέσεως τοῦ εα μετὰ τὸ ρ ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ.
Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐξισώσεως τῆς προσῳδίας ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ.
Περὶ τοῦ χρόνου τῆς τροπῆς τοῦ ᾱ εἰς η.
Περὶ τονικῶν ἀνωμαλιῶν ἐν τοῖς συνθέτοις.
Τονικὰ ζητήματα.
Περὶ τοῦ τονισμοῦ τῶν συνθέτων εἰς -ος.
Ἁρμόζω καὶ ὁρμάζω, συναρμόζω καὶ συνορμάζω.

ΑΚΑΔΗΜΕΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Τόμ. Α΄ σελ. κη΄ καὶ 608 ἐν Ἀθήναις 1902

Περιεχόμενα τοῦ τόμου τούτου εἶναι:

Πρόλογος.
Κεφάλαιον Α΄, εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Ἱστορικὴν Γραμματικὴν τῆς Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς καὶ Ἰνδικῆς γλώσσης.
Κεφάλαιον Β΄, πηγαὶ τῆς ἀρχαίας Γραμματικῆς.
Κεφάλαιον Γ΄, περὶ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ δι' αὐτῶν σχηματισμοῦ τῶν φθόγγων.
Κεφάλαιον Δ΄, περὶ τῆς παραστάσεως ἢ γραφῆς τῶν φθόγγων.
Κεφάλαιον Ε΄, περὶ τῶν φθογγικῶν νόμων.
Κεφάλαιον Ϛ΄, περὶ τῆς ἀναλογίας ἐν τῇ γλώσσῃ.
Κεφάλαιον Ζ΄, περὶ τῶν ξένων στοιχείων ἐν τῇ γλώσσῃ.
Κεφάλαιον Η΄, περὶ ἐκτενείας, ῥυθμικῆς ἐκτάσεως, ἑτεροιώσεως, ἐπαυξήσεως καὶ μεταπτώσεως.
Κεφάλαιον Θ΄, περὶ τῆς προφορᾶς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης, μέρος α΄ γενικόν.
Κεφάλαιον Ι΄, περὶ τῆς προφορᾶς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης, μέρος β΄ εἰδικόν.
Κεφάλαιον ΙΑ΄, περὶ τῶν πνευμάτων ψιλῆς καὶ δασείας.
Κεφάλαιον ΙΒ΄, περὶ τοῦ τονισμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΣ

---

1) Ἕκαστος τόμος τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων τευχῶν, ὧν ἕκαστον ἐξ ὀκτὼ τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων.

2) Τὰ δημοσιευόμενα ἐν τῷ περιοδικῷ εἰναι πρωτότυποι πραγματεῖαι *φιλολογικαί, ἱστορικαί, ἀρχαιολογικαί, φυσικαὶ καὶ μαθηματικαί*. Εἰς τὰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς πραγματείας ὑπάγεται πᾶσα φιλολογικῶς ἢ ἱστορικῶς διεξαγομένη διατριβή.

3) Ἐν τῷ περιοδικῷ καταχωρίζονται καὶ *βιβλιοκρισίαι*, ἂν περιορίζωνται ἀκριβέστατα ἐν τῷ περὶ οὗ ἡ κρίσις ἐπιστημονικῷ ζητήματι.

4) Πᾶσα *πραγματεία* καὶ *βιβλιοκρισία* εἶναι ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτήν.

5) Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδεμία χρηματικὴ ἀμοιβὴ χορηγεῖται εἰς τοὺς συγγραφεῖς διατριβῶν, δίδονται δ' αὐτοῖς περὶ τὰ 25 ἀντίτυπα τῶν διατριβῶν αὐτῶν.

6) Αἱ διατριβαὶ ἐλεύθεραι ταχυδρομικῶν τελῶν ἀποστέλλονται *πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ*.

7) Διὰ τῆς Ἀθηνᾶς ἀγγέλλεται πᾶν βιβλίον, οὗτινος ἀντίτυπον ἤθελε σταλῆ πρὸς *τὸν ταμίαν τῆς ἑταιρείας ἢ τὸν διευθυντὴν* τοῦ περιοδικοῦ.

8) Τὸ περιοδικὸν ἀνταλλάσσεται τῇ ἐγκρίσει τοῦ συμβουλίου πρὸς πᾶν περιοδικὸν ἡμεδαπὸν καὶ ἀλλοδαπόν.

9) Πάντες οἱ ἑταῖροι οἱ καταβαλόντες τὴν ἐνιαύσιον αὐτῶν χορηγίαν λαμβάνουσι τὸ περιοδικὸν δωρεάν.

10) Οἱ μὲν ἐν Ἑλλάδι συνδρομηταὶ τοῦ περιοδικοῦ ἀποτίνουσι δραχμὰς 15, οἱ δ' ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ δραχμὰς 18.

11) Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιμελεῖται τριμελὴς ἐπιτροπεία ἐκλεγομένη ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ· εἰς ἓν δὲ τῶν τῆς ἐπιτροπείας μελῶν ἀνατίθεται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἡ διεύθυνσις καὶ διαχείρισις τοῦ περιοδικοῦ.

12) Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ καὶ μόνος οὗτος συνεννοεῖται μετὰ τοῦ τυπογράφου, ὁρίζει τὰς εἰς τὸ περιοδικὸν καταχωριστέας ἢ μὴ καταχωριστέας διατριβὰς καθὼς καὶ τὴν τάξιν καθ' ἣν πρέπει νὰ καταχωρισθῶσιν.

13) Οὐδεμία διατριβὴ (πλὴν μόναι αἱ τοῦ προέδρου τῆς ἑταιρείας καὶ αἱ τῶν ἐπιμελητῶν τοῦ περιοδικοῦ) δημοσιεύεται ἐν αὐτῷ, ἂν μὴ φέρῃ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ διευθυντοῦ.

14) Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ ὢν ἅμα καὶ διαχειριστὴς αὐτοῦ φροντίζει περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ἀποστολῆς αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἑταίρους καὶ περὶ τῆς φυλακῆς τῶν ὑπολοίπων ἀντιτύπων.

15) Μετὰ προηγουμένην ἀπόφασιν τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου δύνανται νὰ παρέχωνται δωρεὰν τοῖς τακτικοῖς τοῦ περιοδικοῦ συνεργάταις πεντήκοντα ἐν συνόλῳ ἀντίτυπα αὐτοῦ.

Πᾶσα αἴτησις περὶ συνδρομῆς ἢ ἀγορᾶς τοῦ περιοδικοῦ πωλουμένου κατὰ τόμους ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ταμίαν τῆς ἑταιρείας κ. Γ. Α. Παππαβασιλείου ἐν ὁδῷ Ἄρεως 20, πᾶσα δ' ἄλλη αἴτησις περὶ τυπώσεως διατριβῆς κλπ. πρὸς τὸν διευθυντὴν του περιοδικοῦ Γ. Ν. Χατζιδάκιν ἐν ὁδῷ Σχουφᾶ 10 Α.

Οἱ πρῶτοι πέντε τόμοι ὁμοῦ πωλοῦνται ἀντὶ δραχμῶν εἴκοσι καὶ πέντε.

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΤΡΙΤΟΝ ΚΑΙ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1904

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

[illegible] νὰ [illegible] «Ἀθηνᾶς», [illegible] περιο-[illegible]

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΥΠΡΙΩΝ

Ἱστορία τῶν ὀνομάτων τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων θὰ ἦτο βεβαίως χρησιμωτάτη καὶ εἰς τοὺς λαογράφους καὶ εἰς τοὺς γλωσσικούς. Διότι πλεῖσται ἱστορικαὶ καὶ γλωσσικαὶ περιπέτειαι τῶν λαῶν καταλείπουσιν ἴχνη ἐπὶ τῶν κυρίων αὐτῶν ὀνομάτων, ἀλλ' ἀφῆκαν ἰδίως ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν, τῶν ἀπὸ τοῦ μέσου αἰῶνος μέχρι τοῦδε. Παραδείγματα τοῦ γεγονότος τούτου φέρομεν τὰ ὀνόματα τῶν Κυπρίων καὶ τοὺς ποικίλους αὐτῶν μετασχηματισμούς.

Εἶναι δὲ πράγματι ἐν Κύπρῳ καιρὸς πρὸς τοιαύτην τινὰ μελέτην. Διότι μετὰ τὴν πολιτικὴν μεταβολὴν τοῦ 1878 ἐπῆλθε πνευματική τις κίνησις μέχρι τῶν ἐσωτάτων αὐτῆς κωμῶν καί, καθὼς ἄλλα ἔθιμα παλαιά, καὶ τὰ παλαιὰ ὀνόματα ἀποθνήσκουσιν ὁσημέραι μετὰ τῶν ὑστάτων αὐτῶν ἀντιπροσώπων.

Ἱστορικῶς ἐνδιαφέρουσι κυρίως τὰ ἐπώνυμα, ἀλλ' ἀναβάλλοντες εἰς ἄλλοτε τὴν περὶ τούτων πραγματείαν, ἐν τῷ δοκιμίῳ τούτῳ ἐξετάζομεν μόνα τὰ κύρια ὀνόματα, δι' ὧν βαπτίζονται σήμερον οἱ ὀρθόδοξοι Κύπριοι (182,739 κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1901). Τούτων λοιπὸν τὴν ἐκ διαδοχῆς ἀρχὴν δυνάμεθα ν' ἀναγάγωμεν α') εἰς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, β') εἰς τοὺς φραγκικούς, γ') εἰς τοὺς βενετικούς, δ') εἰς τοὺς τουρκικοὺς καὶ ε') εἰς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατόπιν.

Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν χρόνων τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν Αὐτοκρατόρων σώζονται διαδοχικῶς ἀπὸ πάππου εἰς ἔγγονον πρῶτον πάντα τὰ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προερχόμενα ὀνόματα Ἀβράμης, Γαβρίλης, Δανίλης (Βουνίν), Λαυίθης (Δαυίδ), Ἐφραίμης (Πισσούρι), Γιωσήφης (Πλάτρες), Μιχαήλης, Ναθαναήλης καὶ Σαμουήλης (Ὅμοδος) ἐνωρὶς προσλαβόντα τὴν Ἑλληνικὴν κατάληξιν -ης, ἣν ἡ Ἐκκλησία καθιέρωσε μόνον εἰς τὸ Ἰωάννης, (τὸ «Δανίλης» κεῖται ἐν τοῖς μετὰ Θεοφάνη, 227). Ὁ Ἀδὰμ ἐκλήθη Ἀδάμος, τὸ δὲ Ἰωακείμ, λεγόμενον καὶ Γιακείμης, ἐκ τῆς αἰτιατικῆς τὸν Ἰακεὶν ἐσχη-

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Παρακαλοῦνται ὅσοι τῶν ἑταίρων ἢ συνδρομητῶν μετοικήσωσι, νὰ δηλώσωσι τὴν νέαν διεύθυνσιν αὐτῶν τῇ διευθύνσει τῆς «Ἀθηνᾶς», ὅπως μὴ ἐπέλθῃ βραδύτης ἢ καὶ διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς τοῦ περιοδικοῦ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΥΠΡΙΩΝ

Ἱστορία τῶν ὀνομάτων τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων θὰ ἦτο βεβαίως χρησιμωτάτη καὶ εἰς τοὺς λαογράφους καὶ εἰς τοὺς γλωσσικούς. Διότι πλεῖσται ἱστορικαὶ καὶ γλωσσικαὶ περιπέτειαι τῶν λαῶν καταλείπουσιν ἴχνη ἐπὶ τῶν κυρίων αὐτῶν ὀνομάτων, ἀλλ' ἀφῆκαν ἰδίως ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν, τῶν ἀπὸ τοῦ μέσου αἰῶνος μέχρι τοῦδε. Παραδείγματα τοῦ γεγονότος τούτου φέρομεν τὰ ὀνόματα τῶν Κυπρίων καὶ τοὺς ποικίλους αὐτῶν μετασχηματισμούς.

Εἶναι δὲ πράγματι ἐν Κύπρῳ καιρὸς πρὸς τοιαύτην τινὰ μελέτην. Διότι μετὰ τὴν πολιτικὴν μεταβολὴν τοῦ 1878 ἐπῆλθε πνευματική τις κίνησις μέχρι τῶν ἐσωτάτων αὐτῆς κωμῶν καί, καθὼς ἄλλα ἔθιμα παλαιά, καὶ τὰ παλαιὰ ὀνόματα ἀποθνήσκουσιν ὁσημέραι μετὰ τῶν ὑστάτων αὐτῶν ἀντιπροσώπων.

Ἱστορικῶς ἐνδιαφέρουσι κυρίως τὰ ἐπώνυμα, ἀλλ' ἀναβάλλοντες εἰς ἄλλοτε τὴν περὶ τούτων πραγματείαν, ἐν τῷ δοκιμίῳ τούτῳ ἐξετάζομεν μόνα τὰ κύρια ὀνόματα, δι' ὧν βαπτίζονται σήμερον οἱ ὀρθόδοξοι Κύπριοι (182,739 κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1901). Τούτων λοιπὸν τὴν ἐκ διαδοχῆς ἀρχὴν δυνάμεθα ν' ἀναγάγωμεν α') εἰς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, β') εἰς τοὺς φραγκικούς, γ') εἰς τοὺς βενετικούς, δ') εἰς τοὺς τουρκικοὺς καὶ ε') εἰς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατόπιν.

Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν χρόνων τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν Αὐτοκρατόρων σῴζονται διαδοχικῶς ἀπὸ πάππου εἰς ἔγγονον πρῶτον πάντα τὰ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προερχόμενα ὀνόματα Ἀβράμης, Γαβρίλης, Δανίλης (Βουνίν), Λαυίθης (Δαυίδ), Ἐφραίμης (Πισσούρι), Γιωσήφης (Πλάτρες), Μιχαήλης, Ναθαναήλης καὶ Σαμουήλης (Ὅμοδος) ἐνωρὶς προσλαβόντα τὴν Ἑλληνικὴν κατάληξιν -ης, ἣν ἡ Ἐκκλησία καθιέρωσε μόνον εἰς τὸ Ἰωάννης, (τὸ «Δανίλης» κεῖται ἐν τοῖς μετὰ Θεοφάνη, 227). Ὁ Ἀδὰμ ἐκλήθη Ἀδάμος, τὸ δὲ Ἰωακείμ, λεγόμενον καὶ Γιακείμης, ἐκ τῆς αἰτιατικῆς τὸν Ἰακεὶν ἐσχη-

ἐμελέτησεν, ἀλλὰ καὶ τὴν νεωτέραν ἡμῶν γλῶσσαν διὰ μακρᾶς ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς καὶ ἐπιμόνου μελέτης κάλλιστα ἐξέμαθε, διὸ καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν καλλιεργίαν τῆς μέσης καὶ νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης οὐκ ὀλίγον συνεβάλετο. Οὕτω δὲ τὸ μὲν γενικῶς ἐξαίρετος φιλολογικὴ παιδεία καὶ μέθοδος, τὸ δὲ εἰδικῶς πλήρης γνῶσις τῶν μετὰ τοῦ ἐκδιδομένου μνημείου συνημμένων γλωσσικῶν καὶ ἱστορικῶν γεγονότων ἐπὶ δεκαπενταετίαν ὅλην συνεργαζόμεναι ἀπήρτισαν τὸ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν πολύτιμον τοῦτο πόνημα. Καὶ τὸ ὅτι δὲ ὁ ἐκδότης δὲν ἠθέλησε νὰ συμφύρῃ τὴν παράδοσιν τῶν δύο κυριωτέρων ἀντιγράφων, τοῦ Παρισιακοῦ καὶ τοῦ τῆς Κοπεγχάγης, ἀλλὰ ἀποβλέψας εἰς τὴν μεγάλην διαφορὰν αὐτῶν ἐξέδωκεν αὐτὰ παρ' ἄλληλα, δὲν δύναται ἢ νὰ ὀνομασθῇ σφόδρα ἐπιτυχές· ἡ παράδοσις ἐν ἑκατέρῳ τούτων εἶναι τοσοῦτο διάφορος, ὥστε εἶναι ἀδύνατον ἐξ αὐτῶν νὰ εὑρεθῇ καὶ ἀποκατασταθῇ πιθανῶς ἡ χεὶρ τοῦ ποιητοῦ. Ἰδίου δὲ ἐπαίνου ἀξία εἶναι καὶ ἡ κριτικὴ ἀρχή, ἣ ἀκολουθεῖ ὁ ἐκδότης πρὸς καταρτισμὸν τοῦ κειμένου,συνοψιζομένη ἐν τῷδε: τὰ διαφόρως ἐκφωνούμενα καὶ ἀκουόμενα, ἀλλ' οὐχὶ τὰ διαφόρως ὁρώμενα εἶναι ἄξια σημειώσεως καὶ προσοχῆς προκειμένου περὶ τῆς κρίσεως τῶν μεσαιωνικῶν ἔργων καὶ δὴ καὶ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ κειμένου καὶ περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν κριτικῶν σημειώσεων. Ἂν ἡ σοφὴ ἀρχὴ αὕτη ἦν πρὸ πολλοῦ γνωστὴ πολλοῖς τῶν τὰ μεσαιωνικὰ βιβλία μελετώντων καὶ ἐκδιδόντων, πόσου ὄγκου καὶ πόσου φόρτου περιττῶν πραγμάτων δὲν θὰ ἤμεθα ἀπηλλαγμένοι! λ. χ. ἂν ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς βιβλίοις κεῖται οἱ ἢ ἡ, ταὶς καλαὶς ἢ τὲς καλές, ποιήσῃ ἢ ποιήσει ἢ ποιήσοι, ὁ καυσαλώνης ἢ ὁ καυσαλώνις κλπ.

Συγχαίροντες δ' ἐπὶ τῇ συντελέσει τοῦ ἔργου τούτου τῷ κ. ἐκδότῃ εὐχόμεθα, ἵνα αὐτός τε καὶ ἄλλοι μετὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου καὶ ἀκριβείας ἐπιμεληθῶσι νὰ ἐκδώσωσι καὶ ἄλλα πολλὰ μεσαιωνικὰ κείμενα τῆς ἡμετέρας γλώσσης καὶ ἱστορίας καὶ καταβάλωσιν οὕτως ἀσφαλῆ τὰ θεμέλια τῆς μελέτης αὐτῶν.

Γ. Ν. Χ.

Θεληματάρις οὐχὶ Θεληματάρος

Ἀπὸ τοῦ πληθ. ἀριθμοῦ θεληματάροι, θεληματάρους ἐπλάσθη ὑπό τινος ἐπ' ἐσχάτων κατὰ τὸ σχῆμα γεμᾶτοι-γεμᾶτος, γενᾶτοι-γενᾶτος κλπ. ἑνικὸς θεληματάρος, οὐκ ὀρθῶς. Τοῦτο νοεῖ ἕκαστος ἐνθυμηθεὶς ὅτι τῶν Λατ. εἰς -αριος καὶ τῶν διὰ τῆς καταλήξεως ταύτης ἐσχηματισμένων ὁ μὲν ἑν. ἀποβαλὼν τὸ ο ἐγένετο -αρις, καβαλλάριος-καβαλλάρις, νοτάρις, φουρνάρις, βαρκάρις κτλ., ἔπειτα ἀποκρισιάρις, περιβολάρις, παραπονιάρις, προβατάρις, (αἰ)γιδάρις, κυνηγάρις, (ἰ)διωματάρις, καυκησάρις κλπ., ἡ δὲ πληθ. ὀνομ. λήγουσα ὁμαλῶς εἰς -ιοι, καβαλλάριοι, νοτάριοι κλπ. συνεστάλη εἰς καβαλλάροι, νοτάροι τῶν δύο φθόγγων ii εἰς ἕνα συγχωνευθέντων. Ἐλέχθη ἄρα ὁ καβαλλάρις - οἱ καβαλλάροι, ὁ νοτάρις - οἱ νοτάροι, ὁ καυκησάρις - οἱ καυκησάροι, ὁ ἀποκρισ̧ιάρις - οἱ ἀποκρισ̧ιάροι κλπ. Ἀπὸ τῆς πληθ. ὀνομαστικῆς ταύτης εἰς -άροι ἐγένετο νέα αἰτ. εἰς -ρους ἀντὶ -ρίους καὶ γεν. εἰς -ρων ἀντὶ -ρίων, καβαλλάρους ἀντὶ καβαλλαρίους, νοτάρους ἀντὶ νοταρίους, καβαλλάρων, νοτάρων ἀντὶ καβαλλαρίων, νοταρίων κτλ., καθ' ὃν τρόπον ἐκ τῆς ἑν. ὀνομ. καὶ αἰτ. καβαλλάρις -ιν ἐγένετο νέα γεν. τοῦ καβαλλάρι, τοῦ νοτάρι ἀντὶ τοῦ καβαλλαρίου, τοῦ νοταρίου κλπ. Οὕτω τὸ σχῆμα ὁ καβαλλάριος, τὸν καβαλλάριον, τοῦ καβαλλαρίου, οἱ καβαλλάριοι, τῶν καβαλλαρίων, τοὺς καβαλλαρίους μετεβλήθη φωνητικῶς μὲν εἰς καβαλλάροι, ἀναλογικῶς δὲ πρῶτον μὲν εἰς καβαλλάρις -ριν, ἔπειτα δὲ εἰς καβαλλάρι καβαλλάρων καβαλλάρους.

Σήμερον ὁ πληθ. εἰς -ροι δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀρκούντως ἐκφραστικός, διὸ μεταχειριζόμεθα καταλήξεις μᾶλλον ἐκτεταμένας, οἷον οἱ καβαλλάριδες, τοὺς καβαλλάριδες, βαρκάριδες, φουρνάριδες κλπ., ἢ οἱ καβαλλαραῖοι τοὺς καβαλλαραίους, οἱ φουρναραῖοι κτλ, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄγνωστος καὶ ὁ παλαιότερος ›όπος, μάλιστα ἐν παροιμίαις ἢ παροιμιακαῖς φράσεσιν, οἷον ἦλθαν :εζοὶ καὶ καβαλλάροι.

Ἐν τέλει σημειωθήτω, ὅτι ὁ παρ' Ἐρωτοκρίτῳ καὶ Σομαυέρᾳ

κείμενος τύπος νοτάρος δὲν ἀντιβαίνει πρὸς τὰ εἰρημένα, διότι οὗτος ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ἰταλ. notaio notaro παρὰ τὸ ἀρχαιότερον νοτάριος νοτάρις ἐκ τοῦ Λατ. notarius.

Γ. Ν. Χ.

Χ. Χ. Χαριτωνίδου. Ποικίλα Φιλολογικά, τόμ. Α' σελ. η' καὶ 908. Τὸ βιβλίον τοῦτο καταρτισθὲν ἐκ τῶν χειρογράφων σημειώσεων τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν προέδρου καὶ διδασκάλου Κ. Σ. Κόντου περιέχει πλείστου λόγου ἀξίας συμβολὰς εἰς γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Διότι μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς λέξεων, τύπων, φράσεων κλπ., αἵτινες θαυμασίως κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Κόντου διαφωτίζονται ἐν αὐτῇ Πλούσιος δὲ πίναξ τῶν ἑρμηνευομένων λέξεων καὶ ἀναγραφὴ τῶν Κεφαλαίων (93) καθίστησιν εὔκολον τὴν εὕρεσιν τοῦ ἑκάστοτε ζητουμένου. Ὅτι τοιοῦτο βιβλίον μετὰ πολλῆς ὠφελείας θέλει μελετήσει πᾶς λόγιος, εἶναι, νομίζω, περιττὸν καὶ νὰ λεχθῇ. Εἴθε δὲ ν' ἀκολουθήσωσι ταχέως καὶ ἄλλοι τόμοι πρὸς μεγίστην ὠφέλειαν τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας.

Γ. Ν. Χ.

Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι, Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα τόμ. Β' σελ. κδ' καὶ 688. Περιεχόμενα τοῦ τόμου τούτου: Περὶ τοῦ τονισμοῦ τῶν συνθέτων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Περὶ τοῦ Λατ. τονισμοῦ. Περὶ τοῦ Ἰνδικοῦ τονισμοῦ. Περὶ τῶν φθόγγων τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης. Περὶ τῶν φωνηέντων τῆς Ἑλληνικῆς, Λατ. καὶ Ἰνδικῆς γλώσσης. Περὶ τῶν διφθόγγων αὐτῶν. Περὶ χασμῳδίας καὶ τῆς θεραπείας αὐτῆς. Περὶ συναιρέσεως, ἐκθλίψεως, κράσεως, ἀφαιρέσεως καὶ συνιζήσεως. Περὶ τῆς παρ' Ὁμ. διαιρέσεως. Περὶ ὑπερβιβασμοῦ τοῦ χρόνου ἢ ἀντιμεταχωρήσεως. Περὶ μεταβολῆς τῆς προσῳδίας. Περὶ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως ἢ ἀντεκτάσεως. Περὶ ἐπενθέσεως. Περὶ ἀποβολῆς φωνηέντων, ἀφαιρέσεως, συγκοπῆς, ἀποκοπῆς κλπ. Περὶ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ ὑποτακτικοῦ φωνήεντος τῶν διφθόγγων. Περὶ ἀναπτύξεως καὶ προσθέσεως φωνηέντων. Περὶ ἀφομοιώσεως καὶ ἀνομοιώσεως τῶν φωνηέντων. Ἐκτενεῖς πίνακες λέξεων καὶ πραγμάτων τοῦ τε Α' καὶ τοῦ παρόντος τόμου καθιστῶσιν εὔκολον τὴν εὕρεσιν πάσης λέξεως, τύπου ἢ πράγματος περιεχομένου ἐν τοῖς τόμοις τούτοις.

Γ. Ν. Χ.

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΥΠΟ

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ

Τόμ. Α΄ σελ. 635, ἐν Ἀθήναις 1901

Τοῦ τόμου τούτου περιεχόμενα εἶναι:

ΑΚΑΔΗΜΕΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Τόμ. Α΄ σελ. κη΄ καὶ 608 ἐν Ἀθήναις 1902

Περιεχόμενα τοῦ τόμου τούτου εἶναι:

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
ΑΘΗΝΑΣ

1) Ἕκαστος τόμος τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων τευχῶν, ὧν ἕκαστον ἐξ ὀκτὼ τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων.

2) Τὰ δημοσιευόμενα ἐν τῷ περιοδικῷ εἶναι πρωτότυποι πραγματεῖαι *φιλολογικαί, ἱστορικαί, ἀρχαιολογικαί, φυσικαὶ καὶ μαθηματικαί*. Εἰς τὰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς πραγματείας ὑπάγεται πᾶσα φιλολογικῶς ἢ ἱστορικῶς διεξαγομένη διατριβή.

3) Ἐν τῷ περιοδικῷ καταχωρίζονται καὶ *βιβλιοκρισίαι*, ἂν περιορίζωνται ἀκριβέστατα ἐν τῷ περὶ οὗ ἡ κρίσις ἐπιστημονικῷ ζητήματι.

4) Πᾶσα *πραγματεία* καὶ *βιβλιοκρισία* εἶναι ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτήν.

5) Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδεμία χρηματικὴ ἀμοιβὴ χορηγεῖται εἰς τοὺς συγγραφεῖς διατριβῶν, δίδονται δ' αὐτοῖς περὶ τὰ 25 ἀντίτυπα τῶν διατριβῶν αὐτῶν.

6) Αἱ διατριβαὶ ἐλεύθεραι ταχυδρομικῶν τελῶν ἀποστέλλονται *πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ*.

7) Διὰ τῆς Ἀθηνᾶς ἀγγέλλεται πᾶν βιβλίον, οὗτινος ἀντίτυπον ἤθελε σταλῆ πρὸς *τὸν ταμίαν τῆς ἑταιρείας* ἢ *τὸν διευθυντὴν* τοῦ περιοδικοῦ.

8) Τὸ περιοδικὸν ἀνταλλάσσεται τῇ ἐγκρίσει τοῦ συμβουλίου πρὸς πᾶν περιοδικὸν ἡμεδαπὸν καὶ ἀλλοδαπόν.

9) Πάντες οἱ ἑταῖροι οἱ καταβαλόντες τὴν ἐνιαύσιον αὐτῶν χορηγίαν λαμβάνουσι τὸ περιοδικὸν δωρεάν.

10) Οἱ μὲν ἐν Ἑλλάδι συνδρομηταὶ τοῦ περιοδικοῦ ἀποτίνουσι δραχμὰς 15, οἱ δ' ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ δραχμὰς 18.

11) Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιμελεῖται τριμελὴς ἐπιτροπεία ἐκλεγομένη ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ· εἰς ἓν δὲ τῶν τῆς ἐπιτροπείας μελῶν ἀνατίθεται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἡ διεύθυνσις καὶ διαχείρισις τοῦ περιοδικοῦ.

12) Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ καὶ μόνος οὗτος συνεννοεῖται μετὰ τοῦ τυπογράφου, ὁρίζει τὰς εἰς τὸ περιοδικὸν καταχωριστέας ἢ μὴ καταχωριστέας διατριβὰς καθὼς καὶ τὴν τάξιν καθ' ἣν πρέπει νὰ καταχωρισθῶσιν.

13) Οὐδεμία διατριβὴ (πλὴν μόναι αἱ τοῦ προέδρου τῆς ἑταιρείας καὶ αἱ τῶν ἐπιμελητῶν τοῦ περιοδικοῦ) δημοσιεύεται ἐν αὐτῷ, ἂν μὴ φέρῃ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ διευθυντοῦ.

14) Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ ὢν ἅμα καὶ διαχειριστὴς αὐτοῦ φροντίζει περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ἀποστολῆς αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἑταίρους καὶ περὶ τῆς φυλαχῆς τῶν ὑπολοίπων ἀντιτύπων.

15) Μετὰ προηγουμένην ἀπόφασιν τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου δύνανται νὰ παρέχωνται δωρεὰν τοῖς τακτικοῖς τοῦ περιοδικοῦ συνεργάταις πεντήκοντα ἐν συνόλῳ ἀντίτυπα αὐτοῦ.

Πᾶσα αἴτησις περὶ συνδρομῆς ἢ ἀγορᾶς τοῦ περιοδικοῦ πωλουμένου κατὰ τόμους ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ταμίαν τῆς ἑταιρείας κ. Γ. Α. Παππαβασιλείου ἐν ὁδῷ Ἄρεως 20, πᾶσα δ' ἄλλη αἴτησις περὶ τυπώσεως διατριβῆς κλπ. πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ Γ. Ν. Χατζιδάκιν ἐν ὁδῷ Σκουφᾶ 10 Α.

Οἱ πρῶτοι πέντε τόμοι ὁμοῦ πωλοῦνται ἀντὶ δραχμῶν **εἴκοσι καὶ** πέντε.

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΤΡΙΤΟΝ ΚΑΙ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1904

μάτισε καὶ ἄλλην ὀνομαστικήν, ὁ Γιακείς ἢ Βακῆς (πρβ. τὸν κατράμ, ὁ κατράς). Τὸ 'Αβραὰμ εὑρίσκεται καὶ παρὰ Μαχαιρᾷ, 85 «τοῦ 'Αβράν». Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἐνίοτε ταῦτα παραλαμβάνονται οὐχὶ ἐκ τῶν προγόνων, ἀλλὰ κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῆς Βίβλου ὡς ἀποδεικνύει ὁ ἀδιάφθορος αὐτῶν τύπος· οὕτω λ. χ. ἐν Λόφῳ ὑπάρχει 'Ιωήλης καὶ εἰς τὸ Ἄρσος 'Ραχηλοῦ δι' ἀμεταβλήτου χ, ὅπερ ἡ παράδοσις θὰ μετέβαλλεν εἰς sh.

Δεύτερον ἐσώθησαν τὰ ὀνόματα τῶν ἁγίων τῆς 'Εκκλησίας, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ Κύπριοι. «Χρῆσι εἶναι νὰ φουμίσωμεν τὴν ἁγίαν νῆσον (διὰ τοὺς ἁγίους της, λέγει κομπάζων ὁ Μαχαιρᾶς, σ. 68) καὶ ὅσον τὴν φουμίσω, δὲν θέλω πεῖν ψέματα». 'Από τῶν πολλῶν ναῶν καὶ ναΐσκων, τῶν εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν ἀφιερωμένων, ἐπειδὴ «ἐτάσσοντο» εἰς αὐτοὺς τὰ βρέφη, διεδόθησαν καὶ σπάνια χριστιανικὰ ὀνόματα, ἰδίως ἐν 'Αμμοχώστῳ, διότι ἡ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σαλαμῖνος ἱδρυθεῖσα Κωνσταντία ὑπῆρξε μέχρι τῶν φραγκικῶν χρονων ἡ μητρόπολις τῆς Κύπρου, ὅπου ἧδρευον καὶ ἐθάπτοντο καὶ ἡγίαζον οἱ ἀρχιεπίσκοποι αὐτῆς. Τοιαῦτα ὀνόματα φέρονται καὶ σήμερον τὰ ἑξῆς· 'Αρκάδι(ο)ς (Σκάλα, Πύργος) ἐκ δύο ἀρχιεπισκόπων, ἀκμασάντων κατὰ τὴν ζ' ἑκατονταετηρίδα· Βαρνάβας, ἀπὸ τοῦ μεγαλωνύμου ἱδρυτοῦ τῆς Κυπριακῆς ἐκκλησίας (βλ. Πράξεις 'Αποστόλων ια', 12 κἑξ.)· Βάκκος, ἐκ τοῦ 'Αγίου Βάκχου, τοῦ μετὰ τοῦ 'Αγίου Σεργίου τιμωμένου ἐν τῇ ὁμωνύμῳ κώμῃ· 'Ηρακλείτης, ἐκ τοῦ 'Αγίου 'Ηρακλειδίου, ὃν ἡ μεταγενεστέρα παράδοσις παρίστανεν ὡς συναντηθέντα μετὰ τοῦ 'Αγίου Παύλου ἐν Κιτίῳ (βλ. History of the Orthodox Church of Cyprus . . . by J. Hackett, B. D. London 1900 σ. 4)· Θεο(δο)τίς (ἰδίως ἐν Μαραθάσᾳ), ἀπὸ τοῦ ἐπισκόπου Κυρηνείας Θεοδότου (βλ. Μαχαιρᾶ σ. 68)· Λιοντίς (ἐν 'Επισκοπῇ) ἀπὸ τοῦ πολυγράφου ἐπισκόπου Νεαπόλεως (ἤτοι Νεμεσοῦ) Λεοντίου (590-668, περὶ οὗ βλ. Ehrhard παρὰ Κρουμβάχερ ἐν τῇ 'Ιστορ. τῆς Βυζαντ. Λογοτεχν. Μπρασλῆ Α' 362 κἑξ.)· Μύρος, ἀπὸ τοῦ 'Αγίου Μύρωνος τοῦ ἐπισκόπου Ταμασοῦ (βλ. Κυπριανοῦ σ. 345)· Νεόφυτος, ἰδίως εἰς τὸ Κτῆμα ἐκ τοῦ παρακειμένου μοναστηρίου Νεοφύτου τοῦ 'Εγκλείστου (περὶ οὗ βλ. Σάθα Μεσ. Βιβλ. Β' ρκβ' καὶ Κρουμβάχερ Α' 347, 577, 638)· Σιλιβεστρίς (Κοιλάνι) πιθανῶς ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκόπου (1718-1732) Σιλβέστρου·

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΥΠΡΙΩΝ

Ἱστορία τῶν ὀνομάτων τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων θὰ ἦτο βεβαίως χρησιμωτάτη καὶ εἰς τοὺς λαογράφους καὶ εἰς τοὺς γλωσσικούς. Διότι πλεῖσται ἱστορικαὶ καὶ γλωσσικαὶ περιπέτειαι τῶν λαῶν καταλείπουσιν ἴχνη ἐπὶ τῶν κυρίων αὐτῶν ὀνομάτων, ἀλλ' ἀφῆκαν ἰδίως ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν, τῶν ἀπὸ τοῦ μέσου αἰῶνος μέχρι τοῦδε. Παραδείγματα τοῦ γεγονότος τούτου φέρομεν τὰ ὀνόματα τῶν Κυπρίων καὶ τοὺς ποικίλους αὐτῶν μετασχηματισμούς.

Εἶναι δὲ πράγματι ἐν Κύπρῳ καιρὸς πρὸς τοιαύτην τινὰ μελέτην. Διότι μετὰ τὴν πολιτικὴν μεταβολὴν τοῦ 1878 ἐπῆλθε πνευματική τις κίνησις μέχρι τῶν ἐσωτάτων αὐτῆς κωμῶν καί, καθὼς ἄλλα ἔθιμα παλαιά, καὶ τὰ παλαιὰ ὀνόματα ἀποθνήσκουσιν ὁσημέραι μετὰ τῶν ὑστάτων αὐτῶν ἀντιπροσώπων.

Ἱστορικῶς ἐνδιαφέρουσι κυρίως τὰ ἐπώνυμα, ἀλλ' ἀναβάλλοντες εἰς ἄλλοτε τὴν περὶ τούτων πραγματείαν, ἐν τῷ δοκιμίῳ τούτῳ ἐξετάζομεν μόνα τὰ κύρια ὀνόματα, δι' ὧν βαπτίζονται σήμερον οἱ ὀρθόδοξοι Κύπριοι (182,739 κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1901). Τούτων λοιπὸν τὴν ἐκ διαδοχῆς ἀρχὴν δυνάμεθα ν' ἀναγάγωμεν α') εἰς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, β') εἰς τοὺς φραγκικούς, γ') εἰς τοὺς βενετικούς, δ') εἰς τοὺς τουρκικοὺς καὶ ε') εἰς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατόπιν.

Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν χρόνων τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν Αὐτοκρατόρων σώζονται διαδοχικῶς ἀπὸ πάππου εἰς ἔγγονον πρῶτον πάντα τὰ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προερχόμενα ὀνόματα Ἀβράμης, Γαβρίλης, Δανίλης (Βουνίν), Λαυίθης (Δαυίδ), Ἐφραίμης (Πισσούρι), Γιωσήφης (Πλάτρες), Μιχαήλης, Ναθαναήλης καὶ Σαμουήλης (Ὄμοδος) ἐνωρὶς προσλαβόντα τὴν Ἑλληνικὴν κατάληξιν -ης, ἣν ἡ Ἐκκλησία καθιέρωσε μόνον εἰς τὸ Ἰωάννης, (τὸ «Δανίλης» κεῖται ἐν τοῖς μετὰ Θεοφάνη, 227). Ὁ Ἀδὰμ ἐκλήθη Ἀδάμος, τὸ δὲ Ἰωακείμ, λεγόμενον καὶ Γιακείμης, ἐκ τῆς αἰτιατικῆς τὸν Ἰακεὶν ἐσχη-

μάτισε καὶ ἄλλην ὀνομαστικήν, ὁ Γιακείς ἢ Βακῆς (πρβ. τὸν κατράμ, ὁ κατράς). Τὸ Ἀβραὰμ εὑρίσκεται καὶ παρὰ Μαχαιρᾷ, 85 «τοῦ Ἀβράν». Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἐνίοτε ταῦτα παραλαμβάνονται οὐχὶ ἐκ τῶν προγόνων, ἀλλὰ κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῆς Βίβλου ὡς ἀποδεικνύει ὁ ἀδιάφθορος αὐτῶν τύπος· οὕτω λ. χ. ἐν Λόφῳ ὑπάρχει Ἰωήλης καὶ εἰς τὸ Ἄρσος Ῥαχηλοῦ δι' ἀμεταβλήτου χ, ὅπερ ἡ παράδοσις θὰ μετέβαλλεν εἰς sh.

Δεύτερον ἐσώθησαν τὰ ὀνόματα τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ Κύπριοι. «Χρῆσι εἶναι νὰ φουμίσωμεν τὴν ἁγίαν νῆσον (διὰ τοὺς ἁγίους της, λέγει κομπάζων ὁ Μαχαιρᾶς, σ. 68) καὶ ὅσον τὴν φουμίσω, δὲν θέλω πεῖν ψέματα». Ἀπὸ τῶν πολλῶν ναῶν καὶ ναΐσκων, τῶν εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν ἀφιερωμένων, ἐπειδὴ «ἐτάσσοντο» εἰς αὐτοὺς τὰ βρέφη, διεδόθησαν καὶ σπάνια χριστιανικὰ ὀνόματα, ἰδίως ἐν Ἀμμοχώστῳ, διότι ἡ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σαλαμῖνος ἱδρυθεῖσα Κωνσταντία ὑπῆρξε μέχρι τῶν φραγκικῶν χρονων ἡ μητρόπολις τῆς Κύπρου, ὅπου ἥδρευον καὶ ἐθάπτοντο καὶ ἡγίαζον οἱ ἀρχιεπίσκοποι αὐτῆς. Τοιαῦτα ὀνόματα φέρονται καὶ σήμερον τὰ ἑξῆς· Ἀρκάδι(ο)ς (Σκάλα, Πύργος) ἐκ δύο ἀρχιεπισκόπων, ἀκμασάντων κατὰ τὴν ζ' ἑκατονταετηρίδα· Βαρνάβας, ἀπὸ τοῦ μεγαλωνύμου ἱδρυτοῦ τῆς Κυπριακῆς ἐκκλησίας (βλ. Πράξεις Ἀποστόλων ια', 12 κἑξ.)· Βάκκος, ἐκ τοῦ Ἁγίου Βάκχου, τοῦ μετὰ τοῦ Ἁγίου Σεργίου τιμωμένου ἐν τῇ ὁμωνύμῳ κώμῃ· Ἡρακλείτης, ἐκ τοῦ Ἁγίου Ἡρακλειδίου, ὃν ἡ μεταγενεστέρα παράδοσις παρίστανεν ὡς συναντηθέντα μετὰ τοῦ Ἁγίου Παύλου ἐν Κιτίῳ (βλ. History of the Orthodox Church of Cyprus . . . by J. Hackett, B. D. London 1900 σ. 4)· Θεο(δο)τίς (ἰδίως ἐν Μαραθάσᾳ), ἀπὸ τοῦ ἐπισκόπου Κυρηνείας Θεοδότου (βλ. Μαχαιρᾶ σ. 68)· Λιοντίς (ἐν Ἐπισκοπῇ) ἀπὸ τοῦ πολυγράφου ἐπισκόπου Νεαπόλεως (ἤτοι Νεμεσοῦ) Λεοντίου (590-668, περὶ οὗ βλ. Ehrhard παρὰ Κρουμβάχερ ἐν τῇ Ἱστορ. τῆς Βυζαντ. Λογοτεχν. Μαρασλῆ Α' 362 κἑξ.)· Μύρος, ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Μύρωνος τοῦ ἐπισκόπου Ταμασοῦ (βλ.Κυπριανοῦ σ. 345)· Νεόφυτος, ἰδίως εἰς τὸ Κτῆμα ἐκ τοῦ παρακειμένου μοναστηρίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου (περὶ οὗ βλ. Σάθα Μεσ. Βιβλ. Β' ρκβ' καὶ Κρουμβάχερ Α' 347, 577, 638)· Σιλιβεστρίς (Κοιλάνι) πιθανῶς ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκόπου (1718-1732) Σιλβέστρου·

Ζομενὴς (Καρπάσι) ἤτοι Σωζόμενος, καὶ Σῶζος (Σκάλα, Λάνια), ἤτοι Σώζων, ἐκ δύο ἁγίων, οὓς μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐκανόνισε μεταγενέστερον ἡ Κυπριακὴ ἐκκλησία (βλ. Μαχαιρᾶ, 68, 71). Σωφρόνι(ο)ς (Ἅγ. Ἀθανάσις) ἐκ τοῦ κατὰ τὸν ς' αἰῶνα ζήσαντος ἀρχιεπισκόπου Κύπρου. Πλὴν τούτων ἀκούονται καὶ Ἀξέντης (Ἀσγάτα, Λόφου) καὶ Ῥοδὴς (Κοιλάνι, Πάχνα) ἴσως ἐκ τοῦ παρὰ Μαχαιρᾷ (σ. 67) «Ῥόδον» (;) καὶ (σ. 69) «Αὐξουθένιος». Ἀλλ' ἰδιάζον κυπριακὸν ὄνομα εἶναι τὸ συχνότατον Κυπριανός, περὶ οὗ βλέπε τὸ Λεξικὸν Pape-Benseler σ. 742. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειωθῶσι καὶ τἀρχαῖα Ἑλληνικὰ ὀνόματα Ἰάσων, Νέστωρ, Ξενοφῶν, Ὀνησίφορος, Ὀρέστης καὶ Φίλιππος, διότι ἐσώθησαν ὡς ὀνόματα τῶν ἁγίων, εἰς οὓς ὑπάρχουσιν ἀφιερωμέναι καὶ ἐκκλησίαι· οὕτω λ. χ. ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰάσονος (Ἅϊς Ἀγιάσονος) ὑπάρχει εἰς τὴν Ποταμιοῦν, τοῦ Ἁγίου Ξενοφῶντος ἐν Μαζωτῷ, τοῦ Ἁγίου Ὀνησιφόρου εἰς τὰ κάτω Λεύκαρα, τοῦ Ἁγίου Ὀρέστου εἰς τὴν Φασοῦλλαν, καὶ Ἁγιάσης ζῇ εἰς τὴν Ποταμιοῦν, τὴν Λόφουν, καὶ τὴν Βαβατσινιάν, Νέστορας εἰς τὸ Ὅμοδον, Ξενοφὸς εἰς τὴν Λεμεσὸν, Νησίφορος εἰς τὴν Παροκλησίαν καὶ Ἀρέστης εἰς τὴν Μακράσυκαν.

Τοπικαὶ ἅγιαι ὀλίγισται μνημονεύονται, ἀλλ' αἱ πολλαὶ Αἰκατερῖναι ὀφείλονται βεβαίως εἰς τὴν πίστιν, ὅτι ἡ ἁγία ἐδιώχθη παρὰ τὴν ἀρχαίαν Σαλαμῖνα, ὅπου ὑπάρχει παλαιότατος ναός, τὸ δ' αἰωνόβιον ὄνομα τῆς Ἑλένης ζῇ μετὰ πολλῶν παραδόσεων ὅτι ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Κύπρον μετὰ τοῦ Σταυροῦ ἡ μήτηρ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

Τέλος ἔκτοτε παρέμεινεν ἡ συνήθεια τῆς ἐκ τῶν ἑορτῶν παραγωγῆς ὀνομάτων, ὁσάκις συνέβαινε κατ' αὐτὰς ἡ γέννησις τοῦ καλουμένου. Διὸ τὰ πλεῖστα τούτων ὑπάρχουσι κατὰ ζεύγη· λ. χ. ἐκ τῶν Θεοφανείων ὀνομάζονται Θεοφάνης καὶ (Θεοφανὼ) Θεοφανοῦ ἢ ἄλλως ἐκ τῶν Φώτων Φωτεινὴ καὶ Φωτεινὸς (Φωτεινὸς κύπριος ἐπίσκοπος ἤκμαζεν ἐπὶ τῆς δ' οἰκουμενικῆς Συνόδου), ἐκ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ Βαγγέλης (τὸ ἀρχαῖον ὄνομα Εὐάγγελος, ὡς ἐκαλεῖτο ὁ ἰκονόμος τοῦ Περικλέους, δὲν φαίνεται σχετικὸν) καὶ Βαγγελοῦ (Κολόσσι), ἢ ἐκ τῶν ἄλλων ἑορτῶν τῆς Θεοτόκου Θεοτόκης (βλ. κατωτ.) ἢ ἄλλως τῆς Παναγίας Παναγιώτης καὶ Παναγιώτα καὶ ἐκ τῶν γενεθλίων αὐτῆς (Σεπτεμβρίου η') Γενέθλιος, ἐκ τῆς Ἀναστά-

σεως Ἀναστάσι(ο)ς καὶ Ἀναστασία ἢ ἄλλως τοῦ Πάσχα Πασκάλης ἢ ἄλλως τῆς Λαμπρῆς Λαμπριανὸς (ἐν Λεμεσῷ καὶ ἀλλαχοῦ) ἐκ τῆς ἑορτῆς τοῦ Σωτῆρος (Αὐγούστου ς΄) Σωτήρι(ο)ς καὶ Σωτηροῦ, ἐκ τῆς ἀποτομῆς τοῦ Προδρόμου (Αὐγούστου κθ΄) Πρόδρομος (Μαραθόβουνος), ἐκ τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Σεπτεμβρίου δ΄) Σταῦρος ἢ Σταυρινός, (ὡς ἐκαλεῖτο ὁ πατὴρ τοῦ Μαχαιρᾶ, βλ. σ. 349,) Σταυροῦ καὶ Σταυρινή, τέλος ἐκ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ Χριστιανὸς καὶ Χριστόδουλος καὶ Χριστῖνα, Χριστοδούλα ἢ Χριστοῦ (Τὸ ἐξ ἐπιγραφῶν ὄνομα Χρῆστος πιθανῶς δὲν ἔχει σχέσιν). Ἐν Ἀμμοχώστῳ ἀκούεται Βάϊος ἢ Βαϊανὸς ἐκ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων, ἀναγινώσκεται δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο (Βαγιανὸς) καὶ ἐν προικοσυμφώνῳ τοῦ 1816. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ πῶς γυναῖκες φέρουσιν ὀνόματα κυρίως ἀνδρικά· λ.χ. ἡ γεννηθεῖσα κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἐβαπτίσθη Βασιλοῦ (Στρουμπί), ἡ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου (Ιανουαρίου κζ΄) Γληοροῦ (Λευκωσία), τοῦ Ἁγίου Προκοπίου (Φεβρουαρίου κζ΄) Προκοποῦ (Λεμεσός), ἡ κατα τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ Θουμοῦ (Ἄρσος), ἡ κατὰ την ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου Ἀντωνοῦ (Σπήλια), τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους Χαραλαμποῦ (Ἀρακαπᾶς), τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος Παντελοῦ (Σιλίκου), τοῦ Ἁγιου Νεοφύτου Νεοφυτοῦ (Κτῆμα), τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Δημητροῦ, τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου Σταθοῦ, τοῦ Ἁγίου Ἀνδρονίκου Ἀντρονικοῦ, τοῦ Ἁγίου Ἀνδρεου Ἀντριανοῦ (κυρίως εἰς τὸ Καρπάσι, ὅπου ἡ μονὴ τοῦ Ἀποστόλου). Ὁμοίως περίπου ἐλεχθησαν παλαιόθεν τα ζεύγη Ἐλευθέριος (Λευτέρις ἐν Λεμεσῷ) Ἐλευθερία, Εὐθύμιος-Εὐθυμία, Εὐλόγιος-Εὐλογία (Εὐλοΐα ἐν Λεμεσῷ), Εὐσέβιος-Εὐσεβία (Εψεβία ἐν Λεμεσῷ)· Εὐστράτιος-Εὐστρατία (Στράτις-Στρατοῦ), πρβ. καὶ Παρασκευᾶς καὶ Παρασκευή, Κυρκακὸς καὶ Κυρκακοῦ.

Ἀπὸ τῆς Αὐτοκρατορίας παρέμειναν καί τινα ὀνόματα τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν Αὐτοκρατειρῶν, Εἰρήνη, Εὐδοκία, Ζωή, Θεοδώρα, Θεοφανώ, προσέτι δὲ καὶ Πουλχερία, καὶ τέλος αὐτὸς ὁ τίτλος αὐτῶν Αὐγούστα (Ἀούστα). Ἀλλὰ τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιφανεστέρων Ἁγίων τῆς καθόλου Ὀρθοδοξίας φέρει μέχρι σήμερον ἡ μεγίστη πλειονότης καὶ ἐν Κύπρῳ, (πιθανῶς 90 %), ὀνόματα κοινὰ μετὰ τοῦ λοιποῦ

Πανελληνίου, μαρτυροῦντα τὸν ἰσχυρότατον δεσμόν, τὸν συνέχοντα τὸ Γένος ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατορίας.

Διὰ τοῦτο πολὺ χαρακτηριστικώτερα τῶν ἀνωτέρω εἶναι ὅσα ὀνόματα ἐκληρονόμησαν οἱ Κύπριοι παρὰ τῶν Φράγκων αὐτῶν ἀρχόντων (βλ. 'Αθηνᾶς ΙΑ', 378). Καὶ πρῶτον μὲν φέρονται τέσσαρα ὀνόματα ρηγῶν τῆς Νήσου, τὰ ἑξῆς· τὸ Λοΐζος συχνότατον ἰδίως εἰς τὴν Μαραθάσαν, ἀπὸ τοῦ συζύγου τῆς Καρλόττας, Λουδοβίκου τῆς Σαβοίας (Loduvicus rex 1458-1463). Τὸ ὄνομα ἐγράφετο τότε Loys (βλ. Mas Latrie, Histoire l'île de Chypre III σ. 12), ἐν διατάγματι δὲ τοῦ 1468 ἀναφέρεταί τις Loyzo (Mas L. III, 197) καὶ παρὰ Βουστρωνίῳ 494 'Αλοΐζος, ὅθεν παρὰ τὴν ἱστορίαν εἶναι ἡ δῆθεν ἀκριβὴς γραφὴ Λουίζος. Μνημονεύεται «Λουίζιος 'Ροῦσος» (παρὰ Κυπριανῷ σ. 361) ἀποθανὼν τῷ 1642, πολλοὶ δὲ συνδρομηταὶ τοῦ Κυπριανοῦ γράφονται (σ. 404) κομψότερον «Λογιζῆδες».

Τὸ Πκέρος, σύνηθες εἰς τὴν Μεσαρέαν καὶ τὸ Καρπάσι, ἐπεκράτησεν ἀπὸ τῶν δύο ρηγῶν Piere, τοῦ ὀνομαστοῦ α' (1358-1369) καὶ τοῦ β' (1369-1382), ἦτο δὲ κοινότατον ἐπὶ τῶν φραγκικῶν χρόνων (βλ. Μαχαιρᾶ 353, 381 καὶ Βουστρωνίου 447, 453 κτλ.) καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν τουρκικῶν.

Τὸ Ντζένιος ἢ Ζένιος, λεγόμενον ἤδη σποραδικῶς (Ζώδκια, Βάσα, 'Αναβαρκὸς) εἶναι κυπριακὴ προφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ρηγὸς Janus (1398-1432), ὅπερ ὁ Μαχαιρᾶς μεταγράφει «ρὲ Τζενίους» (σ. 375) ἢ «Τζενίος» (σ. 364)· ὁ δὲ Βουστρώνιος 414 «Τζένιος)», καὶ ὁ Strambaldi, 264 Zegno ἢ 265 Zegnio. 'Αλλ' ἐν τῇ Δύσει πολλάκις συνεχύθη (Mas Latrie II, 507(3)) πρὸς τὸ Jean, διὸ ὁ Κυπριανὸς μεταγράφει (σ. 197) «Γιάννος» ἢ «Γιάνος», ἐνῷ μεταξὺ τῶν συνδρομητῶν αὐτοῦ ἦτο ὁ «Τζένιος Νικολάου» (σ.405). Ὁ κλεινὸς λόγιος Λάσκαρις ἐγράφετο 'Ιάνος.

Τὸ Ντζουάννης εἶναι τὸ Jean, ἢ μᾶλλον Joan, ὡς βλέπομεν ἐπί τινος τῶν νομισμάτων γραφόμενον τὸν ρῆγαν Τζουάννην τὸν β' (1438-1458), βλ. Π. Λάμπρου, 'Ανέκδοτα νομίσματα τοῦ μεσαιωνικοῦ βασιλείου τῆς Κύπρου, ἐν 'Αθήναις 1876 σ. 36 ἀρ. 73). Τὸ ὄνομα «Τζουάν» συχνότατον ἄλλοτε μεταξὺ τῆς φραγκοκυπριακῆς ἀριστοκρατίας (βλ. Μαχαιρᾶ σ. 105, 146, 347 καὶ σ. 242, «ὁ μισὲρ Τζουάνης» καὶ Stambaldi, 225, 245, 280 Zuan) ἐπιχωριάζει

σήμερον εἰς τὰ λεγόμενα Κοκκινοχώρια τῆς Ἀμμοχώστου, ἐνῷ εἰς ἄλλα τινὰ χωρία μνημονεύουσιν ὅτι πρό τινων ἐτῶν ἀπέθανον οἱ τελευταῖοι Ντζουάνηδες καὶ Ντζένιοι, χωρὶς βεβαίως νὰ ὑποπτεύωσιν ὅτι ἦσαν ὁμώνυμοι τῶν ἄλλοτέ ποτε ῥηγῶν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Κύπρου.

Ἄλλα φραγκικὰ ὀνόματα σῴζονται τἀκόλουθα· Βαλλιαντὶς (Valiant), συχνὸν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κερυνείας, Ζαναρτὶς (Girart), γνωστὸν εἰς τὸ Ριζοκάρπασον, Ζιντίλης (Gentil), ἀκουόμενον εἰς τὰ Πέρα, Ντζανέτος ἢ Ζαννέττος (Janet), λεγόμενον εἰς τὸ Παραλίμνι, Σωτήραν καὶ Δαυλόν, Ντζορζῆς ἢ Ντορζῆς (George), σύνηθες εἰς τὰ Δ. τῆς Μεσαριᾶς, Τουμάζος (Thomas), συχνὸν εἰς πολλὰ χωρία τῆς νήσου (Ἀκαθθοῦ, Μαντριὰ κτλ), Στίνης (E(s)tien(n)e) ἤδη σπανιώτατον (Σκάλα), καὶ Φραντζῆς (François), συνηθέστερον εἰς τὴν Μόρφουν, ὅπου λέγεται Βραντζίς.

Καὶ τῶν ὀνομάτων τούτων εὑρίσκομεν ἱκανοὺς προκατόχους ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ κυπριακοῦ ῥηγάτου. Οὕτω Valiant ὠνομάζετο ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ de Ibelin, ὃν παρέλαβεν ἐκ Κύπρου μεθ' ἑαυτοῦ ὁ πολὺς αὐτοκράτωρ Φρειδερίκος ὁ Β'. (Florio Bustron Gron. 70. Mas Latrie, I, 245). Valiant de Nores ἐλέγετο ὁ εὐπατρίδης, οὗ τὴν ἀδελφὴν ἠγάπησεν ὁ «ρὲ Τζάκ»· «σὲρ Παλιάν» ἢ «Παλιέν» ἀναφέρει πολλάκις ὁ Μαχαιρᾶς, 348, καὶ ὁ Βουστρώνιος πληρέστερον «ἕναν παιδίον, ὀνόματι Βαλιέντην». Ἐπίσης μνημονεύει σ. 348 «τὸν μάστρε Γαβριὲλ τὸν Ζηντίλη» καὶ 489 «τὸν ἰατρὸν τὸν Ζηντίλην». Τὸ Ζαναρτίς, παραχθὲν κατ' ἀφομοίωσιν τοῦ ι καὶ ἀνομοίωσιν τοῦ ρ (πρβ. παΝαθύριν) εὑρίσκεται, καὶ μάλιστα πιστότερον «Τζιράρτ», ὡς παράδειγμα ἐν τῷ ρλβ' ἄρθρῳ τῶν Β' Ἀσυζῶν (Σάθα Μεσ. Βιβλιοθ. ϛ' 354, 8). Τὸ «Ντζανέτος» ἀπαντᾷ ἐν διατάγματι τοῦ 1468, Μαρτίου 25 (βλ. προχείρως Σακελλαρίου, Κυπρ. Β', 5). Τὸ «Τζόρτζε, Τζόρτζες, Τζόρτζους, Τζορτζοῦς» εὑρίσκεται πολλάκις παρὰ Μαχαιρᾷ σ. 232, 236, 392, 400, ὁ δὲ Βουστρώνιος διαρκῶς ὀνομάζει ἑαυτὸν «Τζορτζῆν τοῦ Πουστροῦ» 424, 437, 464, 500. «Τουμᾶς» εἶναι πλεῖστοι παρὰ Μαχαιρᾷ, 202, ἐν ᾧ ὁ Βουστρώνιος 518 γράφει «Τουμάζο». Τὸ «Ἐστιένε» ἀπαντᾷ παρὰ Μαχαιρᾷ 381, 407, γράφεται δὲ καὶ Στιένης, 202· πρβ. καὶ Mas Latrie III, 283, 384. Τέλος «μισὲρ Φραντζίς, ἀνα-

φέρεται ὑπὸ τοῦ Βουστρωνίου, 448 καὶ Φραντζῆς 464 καὶ πληρέστερον «Φραντζόζης». Ἀλλ' ἀπὸ τῶν Γάλλων παρέλαβον οἱ Κύπριοι καὶ ἄλλο, γνωριμώτατον ὄνομα τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως, τὸ Ἕκτωρ, ἀγνώριστον σήμερον ὡς Χτορὶς (Μόρφου, Ὅμοδος κλπ.). Τοῦτο παρὰ Βουστρ. 429 ἔφερεν ὁ «μισὲρ Ἕχτορ τὶ Κιβίδες» (βλ. καὶ τὰς σημ.). Ector de Nores ἦτο ἐκ τῶν παραδοθέντων εἰς τὸν Μουσταφᾶν εὐπατριδῶν, καὶ Ἕκτωρ Ἀγαπητός, Κύπριος, (1572 ἕως 1600) ἦτο φοιτητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Παταβίου. (Σάθα Νεοελλ. Φιλολ. σ. 237).

Γυναικῶν ὀνόματα φραγκικὰ εἶναι τὸ συχνὸν Ἀννέζα (Agnès), Βαλιεντῖνα ἢ Βαλιαντῖνα (Valiantine) ἐν Λευκωσίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, Μαρκαροῦ (Marguerite) ἐν Μαλλιᾷ, Παλλουριωτίσσῃ κλ., Μαρκεττοῦ (Marguette) ἐν Λάρνακι καὶ Καρπασίᾳ, Μελιζοῦ (Melis(s)ende ἐν Λευκονοίκῳ ἢ Μελιντζοῦ ἐν Ἄρσει, Σπεραντζοῦ (Ecperance) ἐν Ἀγρῷ καὶ Ἁγ. Γεωργίῳ, Τζουανοῦ (Jeanne) ἐν Ἀμμοχώστῳ. Agnès ἐκαλεῖτο μία τῶν κορῶν τοῦ ῥηγὸς Ἀμαλρίχου, ἦτο δὲ σύνηθες ὄνομα καὶ τότε (βλ. Mas Latrie III 281, 284, Μαχαιρᾶν 403, Βουστρώνιον 417). Βαλιεντῖνα δὲ ἦτο ἡ πλουσιωτάτη σύζυγος τοῦ ῥηγὸς Πιέρου τοῦ β', ἣν ὁ χρονογράφος Διομήδης Strambaldi μεταγράφει regina Valiantina (R. Mas Latrie 245)· ἀλλ' ἔν τινι δωρητηρίῳ ἐγγράφῳ τοῦ 1468 (Mas L. III, 289) φέρεταί τις dame Valiande de la Garde, κατωτέρω γραφομένη Valiandina· ἐκ τοῦ Valiande ἔγεινεν ἀμέσως τὸ Βαλαντοῦ, Βαλεντοῦ ἢ Παλεττοῦ, ὡς λέγονται οὐχὶ ὀλίγαι χωρικαὶ (Ἄρσος, Ὅμοδος), ἀλλ' εἰς τὸ Παλέντρι καὶ τὴν Λάνιαν ἀπέθανον αἱ τελευταῖαι Παλεττοῦδες. Καὶ τὸ Μαργέττα ἦτο προσφιλὲς ὄνομα τῆς Λευκωσιατικῆς αὐλῆς· βλ. Μαχαιρᾶν σ. 377, «ἔπεψεν ὁ ῥήγας (Τζένιος τῷ ,αυκ') τὴν ἀδελφήν του τὴν παρθένον Μαργέτταν», καὶ διάταγμα τῆς 27 Ὀκωβρ. 1468 (παρὰ Mas Latrie III, 199) «Le roi monseigneur (Jaques) manda . . . que fist à madame Marguette sa mère»· βλ. καὶ Βουστρώνιον σ. 479. Ὡς χωριστὸν ὄνομα λέγεται τὸ Μαρκάρα, διεκ[...]ετο δὲ καὶ τότε· παρὰ Μαχαιρᾷ 358 φέρεται ἡ «ὡραία κόρη» τ[...] Ἐλεονώρας «Μαργαρίτα, ἀδελφὴ τοῦ ῥὲ Πιὲρ» καὶ σ. 228 ἄλλη «[Μ]αργαρίτα τὲ Νόρες» νεᾶνις ἀριστοκρατική, ἀλλὰ περίεργον εἶναι ὅ[τι] Μαργαρίτα ὠνομάζετο καὶ ἡ «μούλα τοῦ ῥε Πιὲρ» (βλ. Μα-

χαιρᾶ σ. 289), ἔτι δὲ περιεργότερον, ὅτι καὶ σήμερον λέγουσι Μαρκάραν πᾶσαν ὑψηλὴν ἢ παλαιὰν ἡμίονον. Τὸ ὄνομα λέγεται καὶ μετὰ βενετικῆς μεγεθυντικῆς καταλήξεως Μαρκαρώνα (Ὅμοδος). Melissende ἢ ἰταλ. Melissena ἐκαλεῖτο ἡ ῥήγαινα τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ μήτηρ τοῦ Baudouin III (βλ. Amadi 32) καὶ ἐπίσης ἡ ἀδελφὴ τοῦ ῥηγὸς Οὔγου (Amadi 93, 104). Τέλος Τζουάνα Λαλεμάν, ἐλέγετο ἡ περικαλλὴς σύζυγος τοῦ «Τζουὰν Τεμουντολὴφ» καὶ ἀτυχὴς ἐρωμένη τοῦ ῥηγὸς Πιέρου τοῦ α', (Μαχ. σ. 164 κέξ), Τζουάναν δὲ μεταγράφει ὁ Μαχαιρᾶς καὶ τὴν «ῥήγαιναν τῆς Ἀνάπολης» (σ. 154).

Ἡ κατοχὴ τῶν Βενετῶν διήρκεσεν ἐν Κύπρῳ ἔτη μόνον 81 (1489 -1570), ἀλλὰ καὶ οὗτοι, παροικοῦντες καὶ πρωτοῦ, καὶ οἱ ἐπὶ ἕνα αἰῶνα (1373-1474) κατέχοντες τὴν Ἀμμόχωστον Γενουᾶται ἀφῆκαν πολλὰ ὀνόματα, ἀνδρικὰ καὶ γυναικεῖα· Ἀντζουλὶς (Anzolo) ἐν Ἀμμοχώστῳ (βλ. καὶ Κυπριανοῦ σ. 404), Μαρκαντώνης (Marcantonio) ἐν Κοιλανίῳ καὶ Καλαπαναγιώτῃ, Λούτσιος (Lucio) ἐν Ἁγίῳ Μάμαντι, Μένικος (Do-Menico) ἐν Κυρηνείᾳ καὶ Λύσει, Λουρέντζος (Lorenzo) ἢ Φλουρέντζος (πολλαχοῦ), Μικέλλης (Michele) ἐν Λεμεσῷ, Πατίστας (Battista) εἰς τὸ Ὅμοδος (οὕτως ἐκαλεῖτο καὶ συνδρομητὴς τοῦ Κυπριανοῦ ἐν Λευκωσίᾳ, 404), Τζούλιος (Giulio) εἰς τὴν Ἀναφωτίδαν, Φισέντζος (Vicenzo) εἰς τὸ Λευκόνοικον, τὴν Βατιλήν, τὴν Συκόπετραν καὶ τὴν Ἐρήμην, Φραντζέσκος ἐν Λεμεσῷ καὶ Ἀγκαστίνῃ. Θηλυκὰ δὲ τὸ Ἀντζουλοῦ (Anzola) εἰς τὴν Γιαλοῦσαν, Βιολάντη (Violante) ἐν Λεμεσῷ ἢ Διολάντη ἐν Πάφῳ (Πολέμι), Γρατσιέττα (Grazietta) καὶ Γρατσοῦ ἐν Λεμεσῷ καὶ Λάρνακι, Λαουροῦ (Laura) εἰς τὸ Ὅμοδος Ἔμπαν καὶ Βουνίν, Λουκροῦ (Lucrezia) ἢ Λουγκροῦ μνημονεύονται τρεῖς γραῖαι εἰς τὸ Λευκόνοικον καὶ τὴν Ἀραδίππουν, Λουρεντζοῦ ἢ Φλουρεντζοῦ εἰς τὰ Βαρώσια καὶ Φλουροῦ εἰς τὰ Σπήλια, Λουτσία (Lucia) εἰς τὸ Κολόσσι καὶ Λουτσιοῦ εἰς τὴν Ἀραδίππουν, Ὀρσουλοῦ (Orsola) εἰς τὴν Κισσόνεργαν, τὴν Ἑπταγώνιαν, τὸν Μαζωτὸν καὶ ἐν μνημονοχαρτίῳ τῆς Λεμεσοῦ, Πιατροῦ (Beatrice) εἰς τὰ Βαρώσια καὶ τέλος τὸ συχνότατον Τερέζα (Teresa).

Καὶ τὸ μὲν Anzolo, ὅπερ εἶναι συνήθης καὶ σήμερον βενετικὸς τύπος τοῦ Angelo, εὑρίσκεται ἐν Κρητικῇ διαθήκῃ τοῦ 1502 (παρὰ

Σάθα Μεσ. Βιβλ. ϛ' 681 σ.123) «lo Anzolo Mesano testimonio», Χακιάντζουλος δὲ ἦτο προεστὼς τῆς Λάρνακος, σφαγεὶς τῷ 1821. Lorenzo Tiepolo ἦτο τῶν ἐπιφανεστάτων προμάχων τῆς Ἀμμοχώστου· ὧν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ περίφημος Marcantonio Bragatino. Menico εἶναι συχνότατος καὶ σήμερον ἐν Ἰταλίᾳ ὑποκορισμὸς τοῦ Domenico, μνημονεύεται δὲ παρὰ Βουστρωνίῳ 448 ὁ «Μένικος τὲ Ζιπλέτ»· «Μικέλλον Οὐγγαρὸν» ἤτοι Οὔγγρον ἀναφέρει ὁ Μαχαιρᾶς 349· Francesco δ' ἐκαλεῖτο αὐτὸς ὁ καταλαβὼν τὴν νῆσον Prioli. Ἐπίσης madona Orsola Podocataro, τοῦ εὐγενοῦς οἴκου, μνημονεύεται παρὰ Mas Latrie III 498· Violante δ' ἐκαλεῖτο ἀδελφὴ τῆς Αἰκατερίνης Κορνάρου, Mas Latrie III, 818· Φλουροῦ εἶναι καὶ πρόσωπον τοῦ Κρητικοῦ δράματος «Στάθη» (πρ. α'). Ἀλλὰ τίς οἶδε ποῖαι Βενεταὶ madonne μετέδωκαν εἰς πτωχὰς τῆς Κύπρου κόρας τὰ ὀνόματα τῶν Μουσῶν τοῦ Δάντε καὶ τοῦ Πετράρκα.

Γεννᾶται ἤδη τὸ ζήτημα, διὰ τίνος ὁδοῦ μετεδόθησαν πάντα ταῦτα τὰ γαλλικὰ καὶ ἰταλικὰ ὀνόματα εἰς τὸν κυπριακὸν λαόν, τινὰ μάλιστα παραλλήλως τῶν ἑλληνικῶν, λ. χ. Πιέρος παρὰ τὸ Πέτρος, Τζορτζῆς παρὰ τὸ Γεωργίς, Τζοάνης παρὰ τὸ Γιάννης, Τουμάζος παρὰ τὸ Θωμᾶς. Ἐπὶ τῶν Λουσινιανῶν ῥηγῶν ἐγίνοντο πάντως ἐπιγαμίαι μεταξὺ Γάλλων καὶ Κυπρίων· οὕτω λ. χ. ὁ Μαχαιρᾶς 349 διηγεῖται πῶς «ἁρμάστην ἡ κυρὰ Εὐφημία μὲ τὸν σὶρ Τζουὰν δὲ Πὰκ καὶ ἐπῆκεν υἱοὺς τὸν Νικολῆν καὶ Τζάκον» καί τινες Κύπριοι ἐλάμβανον ἐκ τῆς Δύσεως συζύγους. Εἰς τοῦτο συνετέλουν κυρίως αἱ ῥήγαιναι διὰ τῶν νεανίδων, ὅσας ἔφερον κατερχόμεναι εἰς τὴν Κύπρον. Οὕτω κατὰ Μαχαιρᾶν ἡ ῥήγαινα Βαλιαντῖνα τοῦ Πιέρου τοῦ β' ἔφερε τῷ 1377 (σ. 357) «πολλαῖς καλοπίχεραις ταμιζέλλαις», ἡ δὲ ῥήγαινα Τζαρλόττα τοῦ Τζενίου τῷ 1411 (σ. 380) ἔφερε «πολλὴν ὑποταγήν», ἐξ ἧς λ. χ. «τὴν Κατελήναν τοῦ Πάρου. . . ἔρμασεν την μὲ τὸν Μιχάλην τῆς Ὀμορφίας». Ἀλλὰ συχνότερος ἔτι λόγος ἦσαν αἱ παραχωρήσεις χωρίων διαφόρων, ὡς «ψουμίων» εἰς Φράγκους εὐγενεῖς. Τούτους θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας ἠκολούθουν ἑκάστοτε «φράτες» Δομινικανοί, Φραγκισκανοί, τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου, τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου, ἱδρύοντες μοναστήρια καὶ μετόχια, πολλὰ δὲ νέα παιδία τῶν Κυπρίων δουλοπαροίκων ἐλάμβανον τὸ ὄνομα τοῦ Φράγκου «καβαλλάρη». Ἡ θρησκοληψία τότε ἦτο

τόση, ὥστ' ἐβάπτιζον καὶ αὐτοὺς τοὺς Σαρακηνούς, τοὺς πίπτοντας αἰχμαλώτους. «Ἐπῆραν τὴν Κύπρον οἱ Λατῖνοι» λέγει ὁ πιστὸς ὀρθόδοξος Μαχαιρᾶς (σ. 357) καὶ τοῦτο ἦτο πράγματι τὸ βαρύτατον παράπονον τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ. Οἱ βεβιασμένοι ἔπαινοι οὓς ἀπονέμει (σ. 128) πρὸς τὸν «ἁγιώτατον Πάπαν . . . τὸ ζύγιν τῆς δικαιοσύνης» ὑποδεικνύουσι τὸν ὕπατον Δεσπότην, ὅστις «ὥριζεν» ἐκ Ῥώμης καὶ αὐτοὺς τοὺς Γάλλους ῥῆγας. Τῷ 1260 ὁ πάπας Ἀλέξανδρος ὁ Δ' ἐξεσφενδόνησε τὴν διαβόητόν του βοῦλλαν (βλ. Σάθα Ϛ' σ. 501) δι' ἧς κατέρριψε τὴν «τῶν Γραίκων τῆς Κύπρου» ἐκκλησίαν ὑπὸ τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα τῶν παπικῶν ληγάτων (βλ. Φιλίππου Γεωργίου Εἰδήσεις Ἱστορικὰς σ. 50 ἑξ.) καὶ τῆς πνευματικῆς ἐκείνης δουλείας τριῶν ὅλων αἰώνων, καθ' οὓς οἱ Κύπριοι ἀπεκόπησαν καὶ ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς μὴ ὀρθόδοξοι, διαρκὴς ὑπόμνησις φέρονται τὰ φραγκικὰ ὀνόματα τῆς νήσου.

Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι κατόπιν ἐπενήργησε καὶ ἡ μίμησις. Οἱ Ἀνατολῖται ἐζήλευον ἤδη τοὺς ἐκ τῆς Δύσεως «ὀμόρφους καὶ καλούς», ἰδίως ἐπὶ τῶν βενετικῶν χρόνων, ὅτε δὲν ἦτο πλέον οὐδὲ ἡ Πόλις ἐλευθέρα. Διὰ ταῦτα ἡ Ἰταλικὴ ἐπίδρασις ὑπῆρξε διαρκεστέρα. Οὕτω τὰ ὀνόματα Ἰάκωβος καὶ Ἱερώνυμος κατὰ τὸ Giacomo καὶ Gerolamo γίνονται Γιακουμὶς (ἡ προφορὰ Για εἶναι βενετικὴ) καὶ Γερόλεμος (εἰς τὴν Πάχναν καὶ τὴν Ἀνώγυραν)· παρὰ Μαχαιρᾷ 231, ὑπάρχει ὁ «μισὲρ Τζάκομο», παρὰ Βουστρων. 417 ὁ «μισὲρ Γιάκουμος» καὶ 471 «ἕνας Γιάκουμο Μαρτέζης», τὸ δὲ ἀκέφαλον Κουμὶς εὑρίσκεται εἰς παλαιὰ ποιήματα (παρὰ Πολυλᾷ, Φιλολογ. γλωσ. σ. 75 καὶ Λουκᾷ Φιλολογ. Ἐπισκ. σ. 124). Κατόπιν ἐκ τοῦ ὀνόματος Βρυόνης ὅπερ εὑρίσκεται παρὰ Βουστρ. σ. 436 «τοῦ μάστρε Πιέρρου Βρυόνη» καὶ σήμερον προφέρεται Βκονὴς (Μόρφου) ἢ Ῥκονὴς (Νατὰ) ἐπλάσθη καὶ θηλυκὸν Βρυόνα, ὅπερ εἶναι συχνὸν ἐν Πάφῳ καὶ Ἀμμοχώστῳ, εἶχε δὲ τύχην θαυμαστήν· προφερόμενον δηλ. ἕνεκα τοῦ βρ/ Βκόνα (ἐξ οὗ κακῶς μετεγράφη «Αὐγῶνα» βλ. Engel, Kypros I σ. 135, Σακελλαρίου Κυπριακὰ Α' 100), καὶ Ῥκόνα, τέλος ἀνεμίχθη πρὸς τὴν μυθικὴν τῆς Κύπρου Ῥήγαιναν (ῥκαῖναν πρβ. Ῥηγῖνος-Ῥκῖνος) καὶ τοιουτοτρόπως ἐπὶ τῶν ἀρχαίων τῆς Πάφου τάφων, οἵτινες γενικῶς ἀποδίδονται εἰς ἐκείνην (βλ. Δελτίον τῆς Ἐθνολ. Ἑτ. Ϛ' 117-148) ἀνεγείρεται καὶ ναΐσκος

Σάθα Μεσ. Βιβλ. ϛ΄ 681 σ.123) «Io Anzolo Mesano testimonio», Χακιάντζουλος δὲ ἦτο προεστὼς τῆς Λάρνακος, σφαγεὶς τῷ 1821. Lorenzo Tiepolo ἦτο τῶν ἐπιφανεστάτων προμάχων τῆς Ἀμμοχώστου· ὧν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ περίφημος Marcantonio Bragatino. Menico εἶναι συχνότατος καὶ σήμερον ἐν Ἰταλίᾳ ὑποκορισμὸς τοῦ Domenico, μνημονεύεται δὲ παρὰ Βουστρωνίῳ 448 ὁ «Μένικος τὲ Ζιπλέτε»· «Μικέλλον Οὐγγαρὸν» ἤτοι Οὔγγρον ἀναφέρει ὁ Μαχαιρᾶς 349· Francesco δ' ἐκαλεῖτο αὐτὸς ὁ καταλαβὼν τὴν νῆσον Prioli. Ἐπίσης madona Orsola Podocataro, τοῦ εὐγενοῦς οἴκου, μνημονεύεται παρὰ Mas Latrie III 498· Violante δ' ἐκαλεῖτο ἀδελφὴ τῆς Αἰκατερίνης Κορνάρου, Mas Latrie III, 818· Φλουροῦ εἶναι καὶ πρόσωπον τοῦ Κρητικοῦ δράματος «Στάθη» (πρ. α΄). Ἀλλὰ τίς οἶδε ποῖαι Βενεταὶ madonne μετέδωκαν εἰς πτωχὰς τῆς Κύπρου κόρας τὰ ὀνόματα τῶν Μουσῶν τοῦ Δάντε καὶ τοῦ Πετράρκα.

Γεννᾶται ἤδη τὸ ζήτημα, διὰ τίνος ὁδοῦ μετεδόθησαν πάντα ταῦτα τὰ γαλλικὰ καὶ ἰταλικὰ ὀνόματα εἰς τὸν κυπριακὸν λαόν, τινὰ μάλιστα παραλλήλως τῶν ἑλληνικῶν, λ. χ. Πιέρος παρὰ τὸ Πέτρος, Τζορτζῆς παρὰ τὸ Γεωργίς, Τζοάνης παρὰ τὸ Γιάννης, Τουμάζος παρὰ τὸ Θωμᾶς. Ἐπὶ τῶν Λουσινιανῶν ῥηγῶν ἐγίνοντο πάντως ἐπιγαμίαι μεταξὺ Γάλλων καὶ Κυπρίων· οὕτω λ. χ. ὁ Μαχαιρᾶς 349 διηγεῖται πῶς «ἁρμάστην ἡ κυρὰ Εὐφημία μὲ τὸν σὶρ Τζουὰν δὲ Πὰκ καὶ ἐπῆκεν υἱοὺς τὸν Νικολῆν καὶ Τζάκον» καί τινες Κύπριοι ἐλάμβανον ἐκ τῆς Δύσεως συζύγους. Εἰς τοῦτο συνετέλουν κυρίως αἱ ῥήγαιναι διὰ τῶν νεανίδων, ὅσας ἔφερον κατερχόμεναι εἰς τὴν Κύπρον. Οὕτω κατὰ Μαχαιρᾶν ἡ ῥήγαινα Βαλιαντῖνα τοῦ Πιέρου τοῦ β΄ ἔφερε τῷ 1377 (σ. 357) «πολλαῖς καλοπίχεραις ταμιζέλλαις», ἡ δὲ ῥήγαινα Τζαρλόττα τοῦ Τζενίου τῷ 1411 (σ. 380) ἔφερε «πολλὴν ὑποταγήν», ἐξ ἧς λ. χ. «τὴν Κατελήναν τοῦ Πάρου. . . ἕρμασεν την μὲ τὸν Μιχάλην τῆς Ὀμορφίας». Ἀλλὰ συχνότερος ἔτι λόγος ἦσαν αἱ παραχωρήσεις χωρίων διαφόρων, ὡς «φουμίων» εἰς Φράγκους εὐγενεῖς. Τούτους θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας ἠκολούθουν ἑκάστοτε «φράτες» Δομινικανοί, Φραγκισκανοί, τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου, τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου, ἱδρύοντες μοναστήρια καὶ μετόχια, πολλὰ δὲ νέα παιδία τῶν Κυπρίων δουλοπαροίκων ἐλάμβανον τὸ ὄνομα τοῦ Φράγκου «καβαλλάρη». Ἡ θρησκοληψία τότε ἦτο

μάτισε καὶ ἄλλην ὀνομαστικήν, ὁ Γιακεῖς ἢ Βακῆς (πρβ. τὸν κατράμ, ὁ κατράς). Τὸ Ἀβραὰμ εὑρίσκεται καὶ παρὰ Μαχαιρᾷ, 85 «τοῦ Ἀβράν». Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἐνίοτε ταῦτα παραλαμβάνονται οὐχὶ ἐκ τῶν προγόνων, ἀλλὰ κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῆς Βίβλου ὡς ἀποδεικνύει ὁ ἀδιάφθορος αὐτῶν τύπος· οὕτω λ. χ. ἐν Λόφῳ ὑπάρχει Ἰωήλης καὶ εἰς τὸ Ἄρσος Ῥαχηλοῦ δι' ἀμεταβλήτου χ, ὅπερ ἡ παράδοσις θὰ μετέβαλλεν εἰς sh.

Δεύτερον ἐσώθησαν τὰ ὀνόματα τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ Κύπριοι. «Χρῆσι εἶναι νὰ φουμίσωμεν τὴν ἁγίαν νῆσον (διὰ τοὺς ἁγίους της, λέγει κομπάζων ὁ Μαχαιρᾶς, σ. 68) καὶ ὅσον τὴν φουμίσω, δὲν θέλω πεῖν ψέματα». Ἀπὸ τῶν πολλῶν ναῶν καὶ ναΐσκων, τῶν εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν ἀφιερωμένων, ἐπειδὴ «ἐτάσσοντο» εἰς αὐτοὺς τὰ βρέφη, διεδόθησαν καὶ σπάνια χριστιανικὰ ὀνόματα, ἰδίως ἐν Ἀμμοχώστῳ, διότι ἡ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σαλαμῖνος ἱδρυθεῖσα Κωνσταντία ὑπῆρξε μέχρι τῶν φραγκικῶν χρονων ἡ μητρόπολις τῆς Κύπρου, ὅπου ἥδρευον καὶ ἐθάπτοντο καὶ ἡγίαζον οἱ ἀρχιεπίσκοποι αὐτῆς. Τοιαῦτα ὀνόματα φέρονται καὶ σήμερον τὰ ἑξῆς· Ἀρκάδι(ο)ς (Σκάλα, Πύργος) ἐκ δύο ἀρχιεπισκόπων, ἀκμασάντων κατὰ τὴν ζ' ἑκατονταετηρίδα· Βαρνάβας, ἀπὸ τοῦ μεγαλωνύμου ἱδρυτοῦ τῆς Κυπριακῆς ἐκκλησίας (βλ. Πράξεις Ἀποστόλων ια', 12 κέξ.)· Βάκκος, ἐκ τοῦ Ἁγίου Βάκχου, τοῦ μετὰ τοῦ Ἁγίου Σεργίου τιμωμένου ἐν τῇ ὁμωνύμῳ κώμῃ· Ἡρακλείτης, ἐκ τοῦ Ἁγίου Ἡρακλειδίου, ὃν ἡ μεταγενεστέρα παράδοσις παρίστανεν ὡς συναντηθέντα μετὰ τοῦ Ἁγίου Παύλου ἐν Κιτίῳ (βλ. History of the Orthodox Church of Cyprus . . . by J. Hackett, B. D. London 1900 σ. 4)· Θεο(δο)τίς (ἰδίως ἐν Μαραθάσᾳ), ἀπὸ τοῦ ἐπισκόπου Κυρηνείας Θεοδότου (βλ. Μαχαιρᾶ σ. 68)· Λιοντίς (ἐν Ἐπισκοπῇ) ἀπὸ τοῦ πολυγράφου ἐπισκόπου Νεαπόλεως (ἤτοι Νεμεσοῦ) Λεοντίου (590-668, περὶ οὗ βλ. Ehrhard παρὰ Κρουμβάχερ ἐν τῇ Ἱστορ. τῆς Βυζαντ. Λογοτεχν. Μαρασλῆ Α' 362 κέξ.)· Μύρος, ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Μύρωνος τοῦ ἐπισκόπου Ταμασοῦ (βλ. Κυπριανοῦ σ. 345)· Νεόφυτος, ἰδίως εἰς τὸ Κτῆμα ἐκ τοῦ παρακειμένου μοναστηρίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου (περὶ οὗ βλ. Σάθα Μεσ. Βιβλ. Β' ρκβ' καὶ Κρουμβάχερ Α' 347, 577, 638)· Σιλιβεστρίς (Κοιλάνι) πιθανῶς ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκόπου (1718-1732) Σιλβέστρου·

Ζομενὶς (Καρπάσι) ἤτοι Σωζόμενος, καὶ Σῶζος (Σκάλα, Λάνια), ἤτοι Σώζων, ἐκ δύο ἁγίων, οὓς μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐκανόνισε μεταγενέστερον ἡ Κυπριακὴ ἐκκλησία (βλ. Μαχαιρᾶ, 68, 71). Σωφρόνι(ο)ς (Ἅγ. Ἀθανάσις) ἐκ τοῦ κατὰ τὸν ϛ′ αἰῶνα ζήσαντος ἀρχιεπισκόπου Κύπρου. Πλὴν τούτων ἀκούονται καὶ Ἀξέντης (Ἀσγάτα, Λόφου) καὶ Ῥοδὶς (Κειλάνι, Πάχνα) ἴσως ἐκ τοῦ παρὰ Μαχαιρᾷ (σ. 67) «Ῥόδον» (;) καὶ (σ. 69) «Αὐξουθένιος». Ἀλλ' ἰδιάζον κυπριακὸν ὄνομα εἶναι τὸ συχνότατον Κυπριανός, περὶ οὗ βλέπε τὸ Λεξικὸν Pape-Benseler σ. 742. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειωθῶσι καὶ τἀρχαῖα Ἑλληνικὰ ὀνόματα Ἰάσων, Νέστωρ, Ξενοφῶν, Ὀνησίφορος, Ὀρέστης καὶ Φίλιππος, διότι ἐσώθησαν ὡς ὀνόματα τῶν ἁγίων, εἰς οὓς ὑπάρχουσιν ἀφιερωμέναι καὶ ἐκκλησίαι· οὕτω λ. χ. ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰάσονος (Ἅϊς Ἀγιάσονος) ὑπάρχει εἰς τὴν Ποταμιοῦν, τοῦ Ἁγίου Ξενοφῶντος ἐν Μαζωτῷ, τοῦ Ἁγίου Ὀνησιφόρου εἰς τὰ κάτω Λεύκαρα, τοῦ Ἁγίου Ὀρέστου εἰς τὴν Φασοῦλλαν, καὶ Ἀγιάσης ζῇ εἰς τὴν Ποταμιοῦν, τὴν Λόφουν, καὶ τὴν Βαβατσινιάν, Νέστορας εἰς τὸ Ὅμοδον, Ξενοφὸς εἰς τὴν Λεμεσόν, Νησίφορος εἰς τὴν Παροκλησίαν καὶ Ἀρέστης εἰς τὴν Μακράσυκαν.

Τοπικαὶ ἅγιαι ὀλίγισται μνημονεύονται, ἀλλ' αἱ πολλαὶ Αἰκατερῖναι ὀφείλονται βεβαίως εἰς τὴν πίστιν, ὅτι ἡ ἁγία ἐδιώχθη παρὰ τὴν ἀρχαίαν Σαλαμῖνα, ὅπου ὑπάρχει παλαιότατος ναός, τὸ δ' αἰωνόβιον ὄνομα τῆς Ἑλένης ζῇ μετὰ πολλῶν παραδόσεων ὅτι ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Κύπρον μετὰ τοῦ Σταυροῦ ἡ μήτηρ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

Τέλος ἔκτοτε παρέμεινεν ἡ συνήθεια τῆς ἐκ τῶν ἑορτῶν παραγωγῆς ὀνομάτων, ὁσάκις συνέβαινε κατ' αὐτὰς ἡ γέννησις τοῦ καλουμένου. Διὸ τὰ πλεῖστα τούτων ὑπάρχουσι κατὰ ζεύγη· λ. χ. ἐκ τῶν Θεοφανείων ὀνομάζονται Θεοφάνης καὶ (Θεοφανὼ) Θεοφανοῦ ἢ ἄλλως ἐκ τῶν Φώτων Φωτεινὴ καὶ Φωτεινὸς (Φωτεινὸς κύπριος ἐπίσκοπος ἤκμαζεν ἐπὶ τῆς δ' οἰκουμενικῆς Συνόδου), ἐκ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ Βαγγέλης (τὸ ἀρχαῖον ὄνομα Εὐάγγελος, ὡς ἐκαλεῖτο ὁ οἰκονόμος τοῦ Περικλέους, δὲν φαίνεται σχετικόν) καὶ Βαγγελοῦ (Κολόσσι), ἢ ἐκ τῶν ἄλλων ἑορτῶν τῆς Θεοτόκου Θεοτόκης (βλ. κατωτ.) ἢ ἄλλως τῆς Παναγίας Παναγιώτης καὶ Παναγιώτα καὶ ἐκ τῶν γενεθλίων αὐτῆς (Σεπτεμβρίου η′) Γενέθλιος, ἐκ τῆς Ἀναστά-

Ἀλλ' ἀξιοσημείωτα λείψανα τῆς Φραγκοκρατίας ἅμα καὶ τῆς Τουρκοκρατίας, ἴσως δὲ καὶ τῶν προτοῦ χρόνων, εἶναι καὶ ἄλλα ὀνόματα ξένης τινὸς πηγῆς. Τῷ 1229 ἡ β' ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ ἤρχιζεν «ἄνδρες ὅσοι τὴν Κύπρον ἐλάχετε κατοικεῖν, Ῥωμαῖοί τε καὶ Σύροι (Σάθα Μεσαιων. Βιβλ. Β' σ. 13). Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι οἱ ῥῆγες τῆς Κύπρου πολλοὺς προσελάμβανον Σύρους στρατιώτας (βλ. Μαχαιρᾶ σ. 385 «δύο χιλιάδες ἀπεζοὺς Συριάνους, Ἀρμένιδες καὶ λευτέρους), πολλοὶ δὲ Σύροι ἔμποροι κατῴκουν τότε τὴν νῆσον καὶ ἰδίᾳ τὸν λιμένα, τὴν Λεμεσόν, περὶ ὧν εἰδικῶς προέβλεπε τὸ νζ' ἄρθρον τῶν Ἀσιζῶν (Β' παρὰ Σάθα ς' 305, 7). Τοιοῦτοι Συριάνοι ἐγκατεστάθησαν ἀθρόοι ἐπὶ τοῦ Κρομμυακοῦ ἀκρωτηρίου εἰς τὸν Κορμακίτην καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν ὀνομασθὲν Συρκανοχώριν (πρβ. καὶ Ἀρμενοχώριν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λεμεσοῦ). Καὶ οἱ μὲν Μαρωνῖται ὡς ἀκολουθήσαντες τὸ δυτικὸν δόγμα, παρέμειναν ξένοι τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἀρκετοὶ ὀρθόδοξοι Ἄραβες, διαδοχικῶς ἐρχόμενοι ἐκ Συρίας, ἐγένοντο φιλοπάτριδες Κύπριοι, ὡς παρατηρεῖται τοῦτο καὶ περὶ συγχρόνων συριακῶν οἰκογενειῶν. Ὁ Μαχαιρᾶς 381 ἀναφέρει τὸν «σὶρ Βραχίμην» καὶ 400 «Πραχίμην», ὁ δὲ Βουστρώνιος σ.500 «τὸν Χάνναν», μεταξὺ δὲ τῶν συνδρομητῶν τοῦ Κυπριανοῦ (1798) σ. 444 ἀναγινώσκομεν τὸν «κὺρ Μουράτην Χ' Ἰωσήφ, τὸν κὺρ Βραχύμην Κουφούδιν, 405, τὸν κὺρ Ζαχαρίαν Σαλλούμη, τὸν κὺρ Συμεὼν Ἠλιάσι, τὸν κὺρ Χάνναν Γεωργίου, τὸν κὺρ Γεώργιον Γιωνούζη». Πάντα ταῦτα τὰ ὀνόματα εἶναι καταγωγῆς ἀραβικῆς, ἤτοι [I]Brahim (Ἀβραάμ), Jonùs (Ἰωνᾶς, βλ. καὶ Μαλλιάκα σ. 922), Hanna (Ἰωάννης), Liàs (Ἡλίας),Mourad, Saloum (Σολομών). Μεταξὺ τῶν καρατομηθέντων κατὰ τὴν 10 Ἰουλίου 1821 ἦτο καὶ ὁ ψάλτης Γιωνούζης ἐκ Λεμεσοῦ, ὁ Χ' Λιάσης ἐκ Λάρνακος καὶ ὁ ἐκ Κυθραίας Χ' Ἀττάλλας, ἤτοι Abdullah (βλ. Γ. Κηπιάδου Ἀπομνημονεύματα τῶν . . . τραγικῶν σκηνῶν σ.22). Καὶ σήμερον ὑπάρχουσιν εἰς τὰ Βαρώσια, τὴν Κυθραίαν καὶ τὴν Ἀθηναίαν ὀλίγοι Βραχίμηδες (ἡ προφορὰ τοῦ **χ** ὡς *sh* ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ὄνομα ἐκληρονομεῖτο διαδοχικῶς ἐν Κύπρῳ, ἐνῷ λ. χ. τὸ τουρκικὸν shahin, ἱέραξ, προφέρεται σιαχίνιν δι' ἀμεταβόλου χ ἀρκετοὶ Λιάσηδες (εἰς τὸ Καρπάσι, Τρίκωμον) καὶ τινες Σαλλούμηδες εἰς Πλάτρες καὶ Φινί, **Κυπραήλης** (Giubrail) εἰς τὴν Δο

ρὰν καὶ τὲς Κιβίδες ἢ Κιζαπούρας (ἤτοι Giaboura, Γαβριήλ). Ἀτελὴς θὰ ἦτο βεβαίως πᾶς κυπριακὸς κατάλογος, ἂν παρελείποντο ἐξ αὐτοῦ ὀνόματα, ἅπερ πολλοὶ καθηγίασαν διὰ τοῦ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος μαρτυρίου.

Ὅλως δὲ χωριστῆς ἱστορικῆς μνείας ἄξια κατὰ τοὺς τουρκικοὺς χρόνους εἶναι τὰ ὀνόματα τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων ἀγροτῶν, ὅσοι φοβούμενοι νὰ δηλωθῶσιν ἐνώπιον τῶν δυναστῶν ὡς χριστιανοί, δημοσίᾳ ἔφερον τουρκικὸν ὄνομα. Εἰς τοὺς Τζουάννηδες καὶ τοὺς Τζένιους προσετέθησαν οἱ Ὀμέριδες καὶ οἱ Ἀλῆδες, ἀλλ' οὗτοι κρυφίως ἐβαπτίζοντο καὶ εἰς Χριστὸν καὶ τοιουτοτρόπως εἶχον δύο ἀντὶ ἑνὸς ὀνόματα· λ.χ. Ἐμίρης-Κυρκακός, Ἀρίφης-Ἀρβίλης, Ἀπτουλλᾶς-Κωσταντῖνος, Μεχμέτης-Παναγιώτης, Μεμετεμίνης-Γιαννακός, Ἀϊσελὴ-Θεοδώρα, Νουριὲ-Ἑλένη, Ἐμινὲ-Κυριακοῦ (ἐκ χωρίου τῆς ἐπαρχίας Λεμεσοῦ). Τοιοῦτοι ἀμφίβιοι χριστιανοὶ ἀναφέρονται καὶ ἀλλαχοῦ, λ. χ. ἐν τῷ Πόντῳ, (πρβ. Κ. Παπαμιχαλοπούλου, Περιήγησις εἰς τὸν Πόντον σ. 148, 151), ἐν Κύπρῳ δὲ ὁ λαὸς ὠνόμαζεν αὐτοὺς ἢ κατὰ τοὺς Τούρκους (ἐξ ὅρου ναυτικοῦ κ. ἰταλικοῦ, mezzo quarto) μεζοκκέρτηδες ἢ ἐκ μεταφορᾶς τῶν κερατεῶν, τῶν οὔτε ἡμέρων, οὔτε ἀγρίων καλουμένων δὲ ἀποστολικῶν, ποστόλικους, ἢ συνηθέστερον λινοπαμπάκους. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο κυρίως εἶναι σκωπτικὸν ἐκ μεταφορᾶς ὑφάσματος, ἔχοντος δύο εἰδῶν κλωστάς, ἀλλὰ μᾶλλον οἴκτου ἄξιος ἦτο ὁ τρόμος, μεθ' οὗ διὰ νυκτὸς ἐβάπτιζον τὰ τέκνα ἢ ἐτέλουν μνημόσυνα τῶν γονέων. Ἀναφέρεται ὅτι πολλάκις ἔκτιζον οὗτοι δωρεὰν καὶ ναοὺς τῶν ὀρθοδόξων, ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἦσαν ἐργάται μισθωτοί, καὶ ὡς μόνην ἐκδίκησιν εἶχον νὰ τρώγωσιν ἀπλήστως μεταξὺ τῶν ὁμοφύλων κρέας χοίρινον. Τὸ εἶδος τῆς τροφῆς ἦτο ἡ κυριωτάτη θρησκευτικὴ ἀπόδειξις κατὰ τοὺς τότε χρόνους! Ἀλλὰ τὸ κάπως ἱλαρὸν ἦτο, ὅτι «ἔκοβαν νικκιάχι» τὴν Παρασκευήν, καὶ τὴν Κυριακὴν ἐτέλουν γάμον. Πότε ὑπέκυψε τοιουτοτρόπως ἑκάστη κώμη, δὲν εἶναι βεβαίως δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ, ἀλλὰ ταχύτερον ὑπέκυψαν, ὡς φαίνεται, ὅσαι ἦσαν μακρὰν τῆς προστασίας τῶν προκρίτων. Οὕτως ἐν ἢ ἐπαρχίᾳ τῆς Λάρνακος, ὅπου μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν ά -ύχθη τὸ ἐπίνειον εἰς πόλιν, συγκεντροῦσαν τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ π νεῖα τῆς Εὐρώπης, μνημονεύονται μόνον ὀλίγιστοι λινοβάμπακοι

τοῦ Ἁγ. Θεοδώρου καὶ τῶν Λευκάρων, κωμοπόλεως, ἥτις ἑκουσίως παραδοθεῖσα, εἶχεν ἐπί τινα χρόνον προνομίας, ἀλλὰ κατόπιν ἐπιέσθη· Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀμμοχώστου μνημονεύονται μόνον εἰς τὴν Ἀβκόρουν, Ἀχερίτουν, Καλοψίδαν, Λλιοπέτριν, Ξυλοφάουν καὶ τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον τὸν Καρπασίου· ἐνῷ εἰς τὰ ἑξῆς χωρία τῆς Λεμεσοῦ τὸν Ἅγ. Γεώργιον, Ἀκροῦντα, Κορφήν, Λιμνάτην, Μονάγριν, Μοναγρούλλιν, Μονιάτην, Πύργον, Σπιντάλλιν, Τριμίκλινην καὶ Φασοῦλλαν δὲν ὑπελείποντο πολλοὶ χριστιανοί, πλεῖστα δὲ χωρία τῆς Πάφου, Ἁγία Βαρβάρα, Ἀκουρσός, Ἀμμαδκιές, Ἀσπρογειά, Βρο(δ)ίσια, Γεροσκήπου, Δρυνιά, Κρήτου Μαρότου, Μανδριά, Μηλιά, Πάνω Παναγιά, Ψιάθι καὶ πᾶσα σχεδὸν ἡ Γιλλυριὰ (οἱ κάτοικοι ταὶ Γιάννη λέγονται σήμερον Σελέμανοι) εἶχον ἐπιπολῆς ἐξισλαμισθῆ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον. Διότι ἐκεῖ οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἵνα προστατεύσῃ τὰς «δουλείας» ἐκείνας, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Θεόγνιδος «κεφαλάς». Μετὰ τὴν Ἀγγλικὴν κατοχὴν πάντα τὰ μνημονευθέντα χωρία ἐζήτησαν παρὰ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων ἱερεῖς, πλεῖστοι δὲ λινοβάμπακοι προσεκύνησαν καὶ τὴν Ἁγίαν Γῆν, καὶ ἀπέπλυναν εἰς τὸν Ἰορδάνην τὸ ἓν ὄνομα. Περὶ τῶν ὀνομάτων τούτων παρετηρεῖτο, ὅτι πολλάκις ἐξελέγοντο συνηχοῦντα κατ' ἀμφοτέρας τὰς θρησκείας λ. χ. Ἀλῆς-Ἠλίας, Ἀρίφης-Ἀρβίλης, Μεχεμέτης-Μιχαήλης, Σελεϋμάνης-Σολομός, Ἐμινὲ-Ἑλένη, Μεϊρέμη-Μαρία κλ. Ἐζήτουν ὅμως ἐξ ἄλλου καὶ ὀνόματα, οὔτε μωαμεθανικά, οὔτε χριστιανικά, ἀλλ' ἁπλῶς προσηγορικά, λ. χ. Γιασουμῆς καὶ Γιασουμή, **Κκικκεκκοῦ** (ἐκ τοῦ κκικκέκκιν, τουρκ. τσιτσέκι (Μαλλιάκα, 207), ἄνθος), συχνὸν δὲ γυναικεῖον ἦτο τὸ Τουτοῦ (Ἁγία Βαρβάρα, Ἀσπρογειὰ κλ.), φαινόμενον καὶ ὡς ὑποκορισμὸς τοῦ Παναγιωτοῦ καὶ ὡς τὸ γνωστότατον ἐκ τοῦ Byron (Don Juan VI, VLII) Dudù. Τὰ τρία ταῦτα θηλυκὰ ὀνόματα Γιασουμή, Τουτοῦ καὶ **Κκικκ**εκκοῦ, παρέμειναν καὶ μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν, πιθανὸν δὲ καὶ νὰ ζήσωσιν, ὡς ἀνάμνησις τῆς θλιβερᾶς ταύτης ἱστορίας. Ἂς μακαρίσωμεν χριστιανικῶς τοὺς κεκοιμημένους λινοβαμπάκους, οἵτινες τόσα καὶ τόσα εἶδον καὶ ἔπαθον, ἵνα μὴ φωραθῶσιν ὡς γκιαούρηδες καὶ ἂς παρηγορηθῶμεν ἐθνικῶς ὅτι Ἀλῆδες ἔχουν υἱοὺς Κυπριανοὺς καὶ Χουσεΐνηδες Εὐαγόρας.

Τέλος ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως διαδίδεται καὶ εἰς τ'

Κύπρον ὁ πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα θαυμασμὸς καὶ καρποφορεῖ ἐξαιρέτως ἡ συμβουλὴ τοῦ ἰατροφιλοσόφου ἱερομονάχου Διονυσίου Πύρρου, ὅστις ἐκήρυττε πρὸς τὸ ἔθνος (ἐν τῇ Χειραγωγίᾳ τῶν παίδων, Ἑνετ. 1810) ὅτι «ἐὰν τινας νέος ἔχῃ ὄνομα ἢ ῥωμαϊκὸν ἢ ἑβραϊκὸν ἢ ῥωσικὸν ἢ ἀραβικόν, πρέπει εὐθὺς νὰ τὸ ἀλλάξῃ καὶ νὰ ὀνομάζεται μὲ ὄνομα ἑλληνικόν, τουτέστιν ἢ Μιλτιάδης ἢ Θεμιστοκλῆς ἢ Ἀχιλλεύς». Ἀληθῶς οὐδὲν ἄλλο ἀπεικονίζει ζωηρότερον τὸν νεανικὸν ἐνθουσιασμόν, ὅστις ἐθέρμανε τότε τοὺς ὑποδούλους, ἢ τἀρχαῖα ἐκεῖνα ὀνόματα, ὅσα ἔσπευσαν ν' ἀναστήσωσιν ἐπὶ τῶν τέκνων αὐτῶν καὶ τῶν ἐγγόνων, ῥίπτοντες εἰς τὴν λήθην ὡς ἄσημα τὰ ὀνόματα τῶν πατέρων καὶ τῶν πάππων. Ἡ νεκρανάστασις ἐκείνη τῶν ὀνομάτων ἐθεωρήθη ὡς ἀνακήρυξις νέων, φιλελευθέρων ἰδεῶν καὶ καταδίκη τῆς τέως δουλοφροσύνης. Εἰς τὴν τοιαύτην σπουδὴν σχεδὸν ἐπρώτευσαν οἱ Κύπριοι, ἐξαγνίζοντες τρόπον τινὰ τὸ σφάλμα τῶν λινοβαμβάκων. Ἀλλ' ὁ ἐξελληνισμὸς ἐκεῖνος ἐφαίνετο κατόπιν καὶ ὡς φόρος θαυμασμοῦ πρὸς τὸν Ἀγῶνα. Ἀληθῶς ὅσον ἀπώτερον ἦσαν τὰ «ἅγια χώματα» τῆς Ἑλλάδος, ὅπου κατεβάλλοντο καὶ πάλιν οἱ ἀσιατικοὶ στρατοί, τόσον μεγαλοπρεπέστερον ἀντήχουν αἱ κατ' αὐτῶν νῖκαι, ὡς θρίαμβος ὄχι τῶν ἀτυχῶν Ῥωμαιῶν ἢ τῶν ταπεινῶν Χριστιανῶν «τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων», ἀλλὰ τῶν γιγάντων ἐκείνων Ἑλλήνων τῆς παραδόσεως, ἀπὸ τὰ κόκκαλα τῶν ὁποίων ἔβλεπεν ἐξερχομένην τὴν Ἐλευθερίαν ὁ ποιητής. Αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον τοὺς ἐπαναστάτας καὶ καλοῦσι τοὺς ἐλευθέρους ὄχι Ῥουμλάρ, ἀλλὰ Γιουνανιὰν (Μαλιάκα, σ. 922) ἤτοι Ἴωνας, ὡς ἐδιδάχθησαν παρὰ τῶν Ἀράβων νὰ καλῶσι τὴν ὑπεράνθρωπον φυλὴν τοῦ «φεϊλοζόφ Ἀριστὸ» καὶ «Ἐφλατούν». Ἦτο ἄρα ἑπόμενον πάντες οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἰδέας τοῦ Ἀγῶνος, πάντες οἱ πνέοντες ἐκδίκησιν, νὰ παραγκωνίσωσι τὰ ὀνόματα τῶν ὁσίων καὶ τῶν μαρτύρων, τοῦ Παφνουτίου καὶ τοῦ Συμεών, καὶ νὰ δοξάσωσι τοὺς ἥρωας καὶ τοὺς νικητάς, τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν Ἀχιλλέα. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ διατί μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων προετιμήθησαν τὰ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀνδρείων, τοῦ Μιλτιάδου καὶ τοῦ Λεωνίδου, τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, παρωράθησαν δὲ ὅλως, τοὐλάχιστον ἐν Κύπρῳ, τὰ ὀνόματα τῶν νομοθετῶν καὶ τῶν φιλοσόφων, τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Λυκούργου, τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Πλάτωνος, καὶ τῶν ποιητῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν, τοῦ Αἰσχύλου καὶ

τοῦ Πινδάρου, τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Πραξιτέλους. Αἱ γενναῖαι ἡρωΐδες τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, ἡ Ἀνδρομάχη, ἡ Ἀντιγόνη, ἡ Ἰφιγένεια, ἡ Πηνελόπη καὶ Πολυξένη ἐτιμήθησαν πρὸ τῶν ποιητῶν των. Μεταξὺ τῶν δέκα ἀττικῶν ῥητόρων ἠγαπήθη μόνον εἷς, ὁ Δημοσθένης· διότι ὁ Δημοσθένης ὡς καὶ ὁ Σωκράτης εἶχον κηρύξει μεγαλοφώνως τὸ ποθεινὸν ὄνομα τῆς Πατρίδος, ἣν ὠνειρεύετο τὸ Γένος. Τὸ κατὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πικρὸν μῖσος τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ διεκρίνετο ἀκόμη εἰς θρησκευτικά τινα βιβλία (πρβ. «Ἀριστοτέλης ἀσύνετος ἦτο καὶ διατί» ἐν τῇ «Νέα Κλίμακι.. Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου» ἀνατύπ. ἐν Κ/π. 1844, σ. 331) ὡρίμασε ταχέως εἰς ἔρωτα γλυκὺν καὶ παράφορον. Καὶ ἰδοὺ διατί τὸ Ἔθνος, καίτοι διψῶν πολεμικῆς δόξης, δὲν ἀνεμνήσθη τῶν ὄντως τροπαιούχων αὐτοῦ βασιλέων, τοῦ Ἡρακλείου λ. χ. καὶ τοῦ Νικηφόρου, ἐξέθαψε δὲ ἀπεναντίας καὶ τὰ ὀνόματα τὰ μυθικά, τοῦ Θησέως λ. χ. καὶ τοῦ Μενελάου. Ἀλλ' εἰς τοῦτο συνέτεινε καὶ ὁ πρὸς τὴν «κλασσικὴν ἀρχαιότητα» διάπυρος τῶν Εὐρωπαίων θαυμασμὸς καὶ ἡ περιφρόνησις αὐτῶν πρὸς πᾶν «βυζαντινὸν» καὶ νέον. Ἀφοῦ ποιητὴς ἀκαδημεικός, οἷος ὁ Casimir Delavigne, ἐκλαμβάνων ὡς νέον τὸ ὄνομα Κορώνη, ἐστιγμάτισεν αὐτὸ ἔν τινι τῶν φιλελληνικωτάτων «Μεσσηνιακῶν ᾠδῶν»

Coron, nom malheureux, nom moderne et barbare!

καὶ ἀπέκλαιεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπώλεσαν τὸ πᾶν,

Tout, jusqu'aux nons divins, qui charmaient nos oreilles,

πολὺ βεβαίως δίκαιον εἶχον οἱ «δυστυχεῖς» ἡμέτεροι ν' ἀποτρίψωσι διὰ μιᾶς ὡς «βάρβαρον» πᾶν νέον ὄνομα καὶ τόπου καὶ προσώπου. (πρβ. τὴν περὶ Λεμεσοῦ ἐπιφυλλίδα τῆς Νέας Ἡμέρας ἀρ. 1471). Ὁ τοιοῦτος «καθαρισμὸς» εἶχε πλέον καὶ πρακτικὸν πολιτικὸν σκοπόν, τὴν πρὸς τὰ «τέκνα τοῦ Ὁμήρου» εὔνοιαν καὶ συνδρομὴν τῶν Φιλελλήνων. Διότι ἡ καταγωγὴ καὶ οἱ τίτλοι ἑνὸς Σάβα ἢ Μιχάλη, μιᾶς Ἀννοῦς ἢ Τσικκινοῦς ἦσαν ὀλίγον σκοτεινοί, ἐνῷ φανερώτατος ἦτο βεβαίως ὁ ἑλληνισμὸς καὶ τὰ δικαιώματα Δημοσθένους τινὸς ἢ Περικλέους, Χρυσηΐδος ἢ Σαπφοῦς. Εἶχε τοσάκις ἐν Εὐρώπῃ λεχθῇ, ὅτι αἱ Μοῦσαι κατέλιπον τὴν Ἑλλάδα· λοιπὸν ἐντὸς ὀλίγου

ἐπανῆλθον, οὐδεμιᾶς ἐξαιρουμένης. Μετὰ τοσαύτας δὲ τοῦ ἔθνους προσπαθείας εὐεξήγητος ἦτο ἡ βαθυτάτη αὐτοῦ ἀγανάκτησις καὶ θλῖψις διὰ τὴν διαβόητον θεωρίαν τοῦ Ἰακ. Φαλμεράγερ (βλ. τὸν πρόλογον τῶν Φιλολογ. Ἐπισκέψεων τοῦ Γ. Λουκᾶ, Ἀθήν. 1874). Εἰς πολιτικοὺς ὑπολογισμοὺς πρέπει ν' ἀποδοθῇ καὶ ὁ φόβος ἐθνικῆς βλάβης ἐκ τοῦ φάσματος τῆς «Ἐρασμίας» προφορᾶς, ἐὰν ἤθελεν ἀποδειχθῇ ὀρθή· (βλ. Χατζιδάκι, Ἀκαδημ. Ἀναγνώσμ. Α', 371). Σήμερον, ὅτ' εὐτυχῶς δὲν παραφέρουσιν ἡμᾶς τόσον νεανικοὶ συλλογισμοί, ἀλλ' οὐδ' ἐξαίρει δυστυχῶς ἡμᾶς ὅσος ἄλλοτ' ἐνθουσιασμός, δυνατὸν εἶναι νὰ θεωρῶμεν τὴν ὅλην ἐκείνην σπουδὴν ὡς ἁπλῆν κενοσπουδίαν (βλ. Ἀργύρη Ἐφταλιώτη, τὰ ὀνόματά μας ἐν Ἑστίᾳ 1890 Α' 42). Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἱστορίαν εἶναι ν' ἀποδίδωμεν ἁπλούστατα πάσας αὐτῆς τὰς ἀφορμὰς εἰς τὴν σχολαστικὴν μωρίαν τῶν δασκάλων.

Ἐν τῇ καθολικῇ ἐκείνῃ σπουδῇ ἐχρησιμοποιήθη κατ' εὐτυχίαν τῶν Κυπρίων καὶ ἡ ἀρχαία τῆς νήσου ἱστορία. Εἰς τὸ τέλος τῆς «Χρονολογικῆς του Ἱστορίας» εἶχεν ἀνατυπώσει (σ. 333 κἑξ.) διεσκευασμένον ὁ Κυπριανὸς τὸ ἔργον τοῦ Νεοφύτου Ροδινοῦ «περὶ ἡρώων, στρατηγῶν, φιλοσόφων, ἁγίων καὶ ἄλλων ὀνομαστῶν ἀνθρώπων, ὅπου εὐγήκασιν ἀπὸ τὸ νησὶ τῆς Κύπρου» ὅπερ «ἐτυπώθη ἐν Ῥώμῃ . . . ἔτει τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ͵αχνθ'». Λοιπὸν ἐκεῖθεν ἀνεπήδησαν τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀδώνιδος, τοῦ Ἀθηνοδώρου, τοῦ Ἀναξαγόρου, τοῦ Εὐαγόρου, τοῦ Εὐέλθοντος, τοῦ Ζήνωνος (καὶ τοῦ Κλεάνθους, ὡς μαθητοῦ του), τοῦ Νικοκλέους, τοῦ Τεύκρου καὶ τοῦ Φιλοκύπρου. Τὸ ἔργον τοῦ Κυπριανοῦ ὡς ἀρχιμανδρίτου ἐκυκλοφόρει καὶ μεταξὺ τῶν ἱερέων τῶν χωρίων, ὅθεν μετεδόθησαν εὐθὺς εἰς τοὺς ἀγρότας, μυθιστορικὸς δὲ εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ δοκίμου μυθιστοριογράφου Rider Haggard, ὅτι μόνον «ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἐπιφανεστέρα τάξις τῶν Κυπρίων παραλαμβάνει ἑλληνικὰ ὀνόματα» («A Winter Pilgrimage»· βλ. καὶ Ν. Πασχάλη, Facts and Figures about Cyprus σ. 25). Ἀκριβῶς δὲ μάλιστα σήμερον, ἐπὶ νεαρῶν ἀγροτῶν δύναται ν' ἀκούσῃ τις ὅλως μεμονωμένα τὰ μάλιστ' ἀπροσδόκητα τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων (Ἀρίσταρχος, Ἀριστογείτων, [illegible]ένης, Ἐπαφρόδιτος, Εὐδόκιμος, Θουκυδίδης, Ἱπποκράτης, Κῦρος, [illegible]οῦργος, Λύσανδρος, Ξανθίππη, Πανδροσία, Παρμενίων, Πάτροκλος, [illegible]σίλυπος, (Παψίλυς), Πελοπίδας, Πλάτων, Σόλων, Φαίδων καὶ Φιλο-

ποίμην), διότι προθύμως ἁρπάζουσιν οἱ χωρικοὶ πᾶν ὅ,τι ὁ ἀνάδοχος γνωρίζει. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀπληστίας ταύτης ὑπῆρξεν ἡ πλήρης διαστροφή τινων ὀνομάτων, καθόσον οἱ σκόπελοι τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς φωνητικῆς ἀπεδείχθησαν ἐνίοτε φοβεροί· λ. χ. ὁ Εὐέλθων, στρεβλούμενος εἰς Βερτίν, καὶ ὁ Τεῦκρος ξηραινόμενος εἰς Πεῦκον, εἶναι βεβαίως ἀποτρεπτικωτάτη πεῖρα. Ἐξ ἄλλου πλεῖστ' ἄλλα ὀνόματα τῶν δύο φύλων, λ. χ. Ἀγαθοκλῆς, Ἀγλαΐα, Ἀθηνᾶ, Ἀλέξανδρος, Ἀναξαγόρας, Ἀντιγόνη, Ἀριάδνη, Ἀριστείδης, Ἀριστόδημος, Ἀριστοκλῆς, Ἀριστοτέλης, Ἀσπασία, Ἀφροδίτη, Βρασίδας, Ἐλπινίκη, Ἐρατώ, Ἑρμιόνη, Εὐαγόρας, Ἡρακλῆς, Θεανώ, Θεμιστοκλῆς, Ἰφιγένεια, Καλλιστώ, Κλεάνθης, Κλειώ, Κλεοπάτρα, Λεωνίδας, Μελπομένη, Μενέλαος, Νέαρχος, Νεοκλῆς, Οὐρανία, Περικλῆς, Πηνελόπη, Πολύβιος, Πολυξένη, Σοφοκλῆς, Σωκράτης, Τηλέμαχος, Χαρίδημος, Χαρίλαος εἰσεχώρησαν εὐκολώτατα πολλαχοῦ τῆς Νήσου, ἀρκετὰ δὲ κληροδοτοῦνται σήμερον ὡς ὀνόματα, οὐχὶ προγόνων παλαιῶν, ἀλλὰ πάππων προςφιλῶν εἰς ἐγγόνους ἢ ἀνεψιούς, ἀποτελοῦσι δηλαδὴ πλέον ἀναπόσπαστον μέρος τῆς ὅλης κυπριακῆς ὀνοματολογίας, ὅπως τὰ δι' ἄλλους ἱστορικοὺς λόγους εἰσβιασθέντα τοῦ Λοΐζου καὶ τῆς Ἀννέζας, τοῦ Φλουρέντζου καὶ τῆς Ὀρσουλοῦς.

Πλὴν τῶν ἀρχαίων μετὰ τὴν ἐπανάστασιν εἰσήχθησαν, ἀλλὰ δὲν ἐπεξετάθησαν, τὰ Φαναριωτικὰ Δόμνα καὶ Ῥαλλοῦ, ἀλλ' εὐπρόςδεκτα ὑπῆρξαν καὶ ἐν Κύπρῳ τὰ ὀνόματα τοῦ Ὄθωνος (Ὄμοδος) καὶ τῆς Ἀμαλίας, πολὺ δὲ περισσότερον τὸ τῆς Βασιλίσσης Ὄλγας. Τὸ εὐοίωνον ὄνομα τῆς Α. Μ. ὡς καὶ δύο ἄλλα ὀνόματα ἐπίσης προςφιλῆ τὸ Θεσσαλία καὶ τὸ Κρήτη, ὑπῆρξαν, νομίζομεν, τὰ τελευταῖα, διὰ βαθύτατον ἱστορικὸν λόγον εἰσαχθέντα καὶ διαδοθέντα ὀνόματα εἰς τὴν Κύπρον.

Τοσαῦτα περὶ τῶν ὀνομάτων, ἤδη δὲ περὶ τῶν μετασχηματισμῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ προτοῦ θὰ εἴπωμεν δύο λέξεις περὶ τῶν κλητικῶν ἐπιφωνημάτων, ὅσα ἑκασταχοῦ τῆς Νήσου προτάσσονται τοῦ ὀνόματος τοῦ καλουμένου καὶ ἐγγύθεν, ἀλλὰ μάλιστα μακρόθεν. Ὡς ἐπιφωνήματα χρησιμεύουσι καὶ τὰ τέσσαρα φωνήεντα, ἆ, ἕ, οὗ, ὧ. Λαμβάνοντες ὡς παραδείγματα τὰς οἰκογενειακὰς προσαγορεύσεις, εὑρί-

σκομεν ἀνὰ τὰ διάφορα τῆς Κύπρου μέρη τὰς ἑξῆς διαφοράς. Εἰς τὴν Μόρφουν καλοῦσι τὸν πατέρα καὶ τὸν πενθερὸν ἆ ἀφεντη, καὶ τὸν πάππον ἆ παππου, εἰς τὴν Πάφον τὴν ἐκ πατρὸς μάμμην ἆ μαμμου, καὶ τὴν ἐκ μητρὸς ἆ στετε, εἰς τὰ Βαρώσια τὴν μητέρα ἆ μαναο καὶ εἰς τὴν Κυθραίαν ἆ μανο. Εἰς τὴν Τιλλυριὰν ἕ παππουλλι, ἕ μαμμου, ἕ ἀφεντη, ἕ μανα, εἶναι δὲ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ τὸ σύνηθες ἐπιφώνημα, ἀλλ' εἰς πολλὰ χωρία προφέρεται γέ. Εἰς τὸ Λευκόνοικον καὶ τὰ Γέναγρα φωνάζουσιν οὗ παπα, οὗ μανα, οὗ θκεια. Ἀλλ' εἰς τὸ Καρπάσι καὶ τὴν Πιτσιλλιὰν τηροῦσιν ἔτι τὸ ἀρχαῖον ὦ, (ὡς ἐν Κύμῃ τῆς Εὐβοίας καὶ ἐν Βελβεντῷ, βλ. Μπουντώνα Μελέτην σ. 36) προσφωνοῦντες τὸν πατέρα ὦ κυρι ἢ ὦ φεντακι, καὶ εἰς τὸ Ῥιζοκάρπασον καὶ τὸ Πελέντρι μετὰ τῆς βρεφικῆς συντομίας ὦ ταικι, ὦ μανα, ὦ θκεια, ἐπὶ τῶν ὀνομάτων ὅμως ἕ Χουλι, ἕ Χαμπι, ἕ Ττινου, ἕ Ππαρια. Ὡς βλέπει τις, κοινὸν πάντων τῶν ἐπιφωνημάτων γνώρισμα εἶναι ἡ ἔγκλισις τοῦ τόνου μέχρι καὶ τεσσάρων συλλαβῶν· ἕ Χαραλαμπι (Βλ. Ἀθηνᾶς Ϛ' 172).

Ἀλλ' ἀντὶ τῶν ἐπιφωνημάτων μεταχειρίζονται καὶ οἱ Κύπριοι κλητικά τινα ἐπίθετα, δι' ὧν ἐκφράζεται ὁ πρὸς τοὺς καλουμένους σεβασμὸς ἢ ἡ φιλία ἢ τἀνάπαλιν ἡ περιφρόνησις καὶ ἡ ψυχρότης. Οὐδὲ ταῦτα βεβαίως εἶναι περιττὰ εἰς τὴν μελέτην τῆς γλώσσης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Τὸ μωρέ, ὅπερ εὔχρηστον ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων (βλ. Χατζιδάκι Γλωσσολ. Μελ. 208) κατεδίκασεν ὁ Ἰησοῦς «εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός» (Ματθ. 5, 22) εἶναι καὶ μεταξὺ τῶν Κυπρίων εὐχρηστότατον ὑπὸ τύπους διαφόρους. Ἀμετάβλητον μωρὲ λέγεται εἰς τὴν Τιλλυριὰν (Πύργον, Βρο(δ)ίσια, Ξερό(β)ουνον) πρὸς νέον, μωρέ Ττοφι, καὶ πρὸς νέαν, μωρή Τταλλου, καθὼς καὶ εἰς τὴν Γιαλοῦσαν· μωρὴ προσφωνεῖται τρυφερώτατα καὶ ἡ σύζυγος εἰς τὴν Μόρφουν, ἐνῷ εἰς τὴν Πάφον καὶ τὴν Λάνιαν ὠρή. Πρὸς ἄλλην γυναῖκα εἰς τὴν Μόρφουν καὶ τὴν Μεσαρκὰν λέγουσι συντόμως ῥά· ῥά Ἀουστα, ῥά Λενου, ἐν δὲ τῇ πλείστῃ Κύπρῳ βρά, ἀλλὰ μετὰ διαφόρων χρωματισμῶν συμπαθείας ἢ ἀπεχθείας· εἰς τὸ Καρπάσι προσφωνοῦσιν εὐσεβάστως βρὰ τὰς γυναῖκας, ἀλλὰ βρὴ τὰς κορασίδας, οἱονεὶ mademoiselle (Ῥιζοκάρπασον). Εἰς τὴν Τιλλυριὰν (Παχὺς ἄμμος) λέγεται καὶ βρέ ἕναικα, εἶναι δὲ συνηθέστατον

τὸ βρὲ καὶ εἰς τὴν Μαραθάσαν μετὰ τῶν οὐδετέρων ὑποκοριστικῶν καὶ τῶν ἀρσενικῶν μεγεθυντικῶν τῶν θηλυκῶν· βρέ Ἀννουσιν (Πρόδρομος), βρέ Βδοκιν (Πεδουλᾶς), βρέ Βδοκα (Μουτουλλᾶς) μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης. Εἰς τὸ Λευκόνοικον λέγεται οἰκειότατα, ρέ ἀνιψιε, ρέ κουμπαρε. Μεταξὺ τῶν πολιτῶν, ἐννοεῖται, τὸ βρέ Γεωρκο, καὶ βρά Λενου εἶναι ἢ ὅλως οἰκεῖον ἢ εἰς ἄκρον περιφρονητικόν· ταύτην τὴν σημασίαν εἶχε καὶ κατὰ τοὺς φραγκικοὺς χρόνους. (Βλέπε Σάθα Μεσαιων. Βιβλιοθ. Β' 604 ἐν τῷ Γλωσσήματι «βρὲ (μόρε) ἐπὶ ὕβρεως)».

Καὶ τὸ κόρη ἔχει ποικιλωτάτους χρωματισμοὺς ἐννοίας. Εἰς τὸ Καρπάσι κόρη προσφωνεῖται καὶ ἡ σύζυγος ὑπὸ τοῦ ἀνδρός. Μεταξὺ τῶν γυναικῶν τῶν πόλεων λέγεται οἰκείως πρὸς οἱανδήποτε κατωτέρας ἡλικίας ἢ καὶ ὁμήλικα, ἔστω καὶ γραῖαν· κόρη Ἀννα· οὕτω δὲ φωνάζουσι καὶ τὰς ὑπηρετρίας· κόρη Θεκλου. Διὰ τοῦτο λεγόμενον πρὸς ξένην νομίζεται λίαν προσβλητικόν· καὶ ὑπάρχει ὡς ἀπάντησις κατάρα παρηχοῦσα, νὰ κορακίσῃ ἡ πέτσα σου (νὰ γαντζωθῇ τὸ πετσί σου). Ἀλλ' ἐφέλκον τὸν τόνον, κατήντησεν ἁπλούστατον ἐπιφώνημα, κενὸν πάσης ἐννοίας· διὸ λέγεται καὶ κόρη μανα, καὶ κόρη κοπελλοῦδες.

Εἰς τὴν Τιλλυρίαν τοὺς φίλους προσαγορεύουσι διὰ τοῦ νιννίν· νιννίμ Μαρκο. Ἡ πανελληνίως παιδικὴ αὕτη λέξις, ἡ σημαίνουσα βρέφος καὶ πιθανῶς ἔχουσα σχέσιν πρὸς τὸ γνωσθὲν ἐξ ἐπιγραφῆς ἀρχαῖον «νίννη», ἐκεῖ παραμένει καὶ ἐπὶ τῶν ἡλικιωμένων. Καθ' ὅμοιον ὑποκορισμὸν καὶ τοὺς συζύγους ἐκεῖ προσφωνοῦσι διὰ τοῦ βρέ μιτσι. Τὸ μιτσὶς τοῦτο, ὅπερ ἦτο εὔχρηστον ἤδη ὡς παρωνύμιον τοῦ γαμβροῦ τοῦ Θεοδώρου τοῦ β' τοῦ Λασκάρεως «Μυτζῆ», ἐσχηματίσθη ὡς ἀρσενικὸν τοῦ μιτσίν, ὑπάρχει δὲ καὶ θηλ. μιτσειὰ (ὡς γλυκύς, γλυκεῖα, γλυκύν). Τὸ δὲ μιτσὶν φαίνεται προφορὰ τοῦ μικίν, ὑποκοριστικοῦ τοῦ παιδικοῦ μικ(κ)όν. (βλ. κατωτ. καὶ Χατζιδάκι Einleitung σ. 157, 158).

Ὡς τιμητικὴ προσωνυμία τῶν ἀνδρῶν εἶχε σωθῇ ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων τὸ κολοβὸν κύρ, ἀλλὰ μόνον ἐπισήμως, μεταξὺ τῶν πολιτῶν (βλ. τοὺς συνδρομητὰς τοῦ Κυπριανοῦ σ. 404), ἐνῷ τὸ κῦρις, τοῦ κυροῦ, λέγεται σταθερῶς ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν περὶ τοῦ πατρός. Τὸ θηλυκὸν κυρά, δι' οὗ προσαγορεύουσιν ἰδίως τὰς πενθερὰς (ὅλως

ἀσχέτως πρὸς τὸ ὁμηρικὸν Fεκυρή), παρέμεινε μονιμώτερον, ἡ Κυρὰ Θεκλοῦ, ἀλλ' ἀπὸ διακοσίων περίπου ἐτῶν ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ κοκώνα, ὅπερ ὑπάρχει, καθὼς εἴδομεν, καὶ ὡς κύριον ὄνομα. Ὁμοίως ἀντὶ τοῦ κύρ ἐπεκράτησε τὸ βενετικὸν σιόρ, ὡς ἐν Κρήτῃ καὶ Χίῳ (βλ. Gustav Meyer, Neugr. Studien IV σ. 81), ἀλλ' ἐν τῇ παρούσῃ γενεᾷ λέγεται μόνον ἐπὶ δυσφορίας· στάθου, σιόρ· ἔφαν τα ὁ σιὸρ Κωστίς. Ὁμοίως δυσφοροῦντες προσφωνοῦσιν οἱ πολῖται διὰ τοῦ τουρκικοῦ ὠλάν· (κ. = ἀγώρι. βλ. τὸ Τουρκοελληνικὸν λεξικὸν τοῦ Ἀβραὰμ Μαλλιάκα ἐν Κ)π. 1876 σ. 66) ὄϊ, ὠλὰν Πετρί! Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἀγροτῶν εἶναι καλὴ προσφώνησις, αἱ δὲ Καρπασίτισσαι προσαγορεύουσιν οὕτω τοὺς συζύγους. Καὶ ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου καὶ ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω κατανοοῦμεν πόσον αἱ λέξεις, ἰδίως δὲ τὰ ἐπίθετα καὶ μάλιστα τὰ κλητικά, σχεδὸν οὐδεμίαν ἔχουσι σημασιαν καθ' ἑαυτά, λαμβάνουσι δ' ἑκάστοτε ὁποίαν ἡμεῖς δίδομεν αὐτοῖς χροιάν.

Προχωροῦντες ἤδη εἰς τὴν γλωσσικὴν μελέτην τῶν ὀνομάτων, ἤτοι ἐξετάζοντες τοὺς μετασχηματισμοὺς αὐτῶν, παρατηροῦμεν τέσσαρα εἴδη μεταβολῶν, α΄) εἰς τὴν ῥίζαν β΄) εἰς τὴν κατάληξιν γ΄) εἰς τὸν τόνον καὶ δ΄) εἰς τὰ διπλᾶ σύμφωνα. Οὐδὲν λέγομεν περὶ τῶν ἐπιθετικῶν συνθέσεων αὐτῶν, ὁποῖαι εἶναι πλὴν τοῦ γερω- καὶ τοῦ παπααἱ σκωπτικαὶ μετὰ τοῦ κακο-, κλεφτο-, κουτσο-, κουφο-, κκελο- (κκέλης, Τουρκ. κχελ=φαλακρός), μασσο- (=τραυλο-) μαυρο-, παλιο-, πελλο-, στραο-, ψεφτο- ἀλλὰ συνηθεστάτη εἶναι ἡ μετὰ χακη- σύνθεσις καθόσον, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Beaudouin (Etude, σ. 26), οἱ Ἅγιοι Τόποι δὲν εἶναι μακρὰν τῆς Κύπρου καὶ ἀνέκαθεν προσκυνοῦσι καθ' ἕκαστον Πάσχα πλεῖστοι χωρικοὶ (κατά τινα μέσον ὅρον τετρακόσιοι ἐτησίως)· ἡ σύνθεσις αὕτη φαίνεται παράδοξος μετ' ὀνομάτων φραγκικῶν, λ.χ. Χακηλοΐζος (Μαραθάσα), Χακηντζαννέττος (Δαυλός), Χακητουμάζος (Μανδριά), Χακηφραντζέσκος (Λεμεσὸς) ὡς λέγεται καὶ Παπαλοΐζος (Πέρα πεδὶ) καὶ Παπαβκονίς (Μόρφου), ἤδη δὲ δύο Παπατουμάζοι ἀπαντῶσιν ἐν ἐπιστολῇ 1609 (Acta et diplomata Graeca III 266)· ἀλλ' ὡς ἱστορικὴ αὔρημα εἰρωνεία προσπίπτει τὸ χακῆς μετὰ τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων, κηαριστείδης, καὶ Χακηθρασὺς (Κοιλάνι), Χακηπερικλῆς Χακησωκράτης.

Αἱ ῥιζικαὶ μεταβολαὶ εἶναι διτταί, συντομίαι ἢ παρετυμολογίαι. Ὁ γλωσσικὸς νόμος ὁ λεγόμενος τῆς φειδοῦς ἐφαρμόζεται πανταχοῦ καὶ πάντοτε, ἀμειλίκτως ἐπὶ τῶν ὀνομάτων τῶν παιδίων, εἴτε ὑπ' αὐτῶν τούτων ἀκουσίως, εἴτε ὑπὸ τῶν οἰκείων ἑκουσίως κατὰ προηγούμενα παραδείγματα, γίνεται δὲ τοῦτο καὶ πρὸς εὐκολίαν τῶν μικρῶν καὶ διότι μεταξὺ τοῦ στενοῦ οἰκογενειακοῦ κύκλου δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ σύγχυσις καὶ παρεξήγησις καὶ μία δὲ συλλαβὴ εἶναι πρὸς διάκρισιν ἀρκετή· τὴν δευτέραν συλλαβὴν ἀποτελεῖ ἡ ἀπαραίτητος εἰς τοὺς Ἕλληνας κατάληξις, περὶ ἧς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Ἀλλ' ἀρκετὰ τῆς συγκοπῆς τῆς ῥίζης παραδείγματα εἶναι τὰ ἑξῆς ἀρσενικὰ καὶ θηλυκά.

Ἀβράμης - Μαμῆς (Σκαρίνου)
Ἀγαθοκλῆς - Φουκλῆς
Ἀγησίλαος - Σιλῖς
Ἀθηνόδωρος - Ἀθηνὶς καὶ Ἀθηνὸς
Ἀλκιβιάδης - Ἀρκὶς
Ἄνθιμος - Ἀθθὺς (Πισσούρι)
Ἀριστοτέλης - Ἀρέστης
Δημοσθένης - Στενὴς
Διονύσιος - Διονὺς (Ἀνώγυρα)
Ἐρωτόκριτος - Ῥωτὶς καὶ Κλιτὶς
Εὐθύμιος - Θυμὶς ἢ Χύμης (Δευτερὰ)
Εὐριπίδης - Πιπὶς
Εὐρυβιάδης - Εὐρὺς
Θεμιστοκλῆς - Τοκλῆς
Θεοφάνης - Φανὴς
Θεόφιλος - Φιλὶς
Θεοφύλακτος - Φυλαχτὶς καὶ -τὸς
Θεοχάρης - Χαρὴς
Θουκυδίδης - Θουκὺς (Βάσα)
Θρασύβουλος - Θρασὺς καὶ Θράσος
Ἰάκωβος (Γιακουμὶς) - Κουμὶς

Ἀγαθονίκη - Ἀθονοῦ (Λεμεσός)
Ἀγγελικὴ - Ἀγγελοῦ
Αἰκατερίνη - Κατινοῦ
Ἀλεξάνδρα - Ξαντροῦ
Ἀμαλία - Μαλοῦ
Ἀναστασία - Ἀνάστα καὶ Στασοῦ
Ἀνδριανὴ (Ἀντρικανοῦ) - Κανοῦ (Καρπάσι)
Ἀνδρομάχη - Ἀντροῦ καὶ Μαχοῦ
Ἀννέττα - Ἀττοῦ (Βουνὸν)
Ἀρτεμισία - Ἀρτεμοῦ
Ἀσπασία - Πιπασοῦ
Βαλιαντῖνα - Παλεττοῦ (Πάφος)
Βηθλεέμ - Βεθλοῦ
Δέσποινα - Πποινιὰ
Ἐλισάβετ - Σαβοῦ (Πλάτρες)
Εὐανθία - Βαθθοῦ
Εὐπραξία - Πραξοῦ (Πλάτρες)
Εὐρυδίκη - Εὐρυοῦ (Πισσούρι)
Εὐσταθία - Στάθα (Κυπεροῦντα)
Εὐφροσύνη - Φροσοῦ (Σολιὰ)
Ζηνοβία - Ζηνοῦ (Κερύνεια)
Θεογνωσία - Γνώσα (Σολιὰ)

Ἱερώνυμος - (Γερολεμὶς) Λεμὶς καὶ Μεμὶς (Λεύκαρα)
Ἱπποκράτης - Ἱππὶς (Ὅμοδος)
Καλλίνικος - Καλλὶς (Λάνια)
Κυπριανὸς - Κυπρὶς (Ἀκροῦντα)
Κυριακὸς - Κυρκὶς, Κακὸς καὶ Κούλλης (Πέρα πεδὶ)
Κωνσταντῖνος - Κκαντὶς (Κτῆμα) καὶ Καντὶς (Ἀραδίππου)
Λεωνίδας - Λεωνὶς (Κιβίδες)
Μενέλαος - Μελὶς (Λευκωσία)
Μιλτιάδης - Μιρτὶς (Λεμεσὸς)
Μιχαὴλ - Χαήλης καὶ Χαηλὶς
Νικόλαος - Κκολὶς
Νεόφυτος - Φυτίς
Ξενοφῶν - Ξενὶς (Δωρὸς)
Ὀνησιφόρος - Φορὶς (Κοιλάνι)
Παντελεήμων - Παντελὶς
Παρασκευᾶς - Σκεγγᾶς
Πολύβιος καὶ Πολύδωρος - Πολλὺς
Πολύκαρπος - Καρπὶς
Σπυρίδων - Σπυρὶς
Στυλιανὸς - Στυλὶς
Σωζόμενος - Ζομενὶς
Σωκράτης - Σωκρὶς (Ἀγ. Φύλα)
Φιλόκυπρος - Κύπρος
Φλουρέντζος - Φουντζὶς (Λευκόνοικον)
Φραντζέσκος - Κέσκος (Καρπάσι)
Χαράλαμπος - Λαμπὶς, Παμπὶς, (Τύμη) Χαμπὶς
Χαρίτων - Χαρὶς
Χριστόδουλος - Ττοουλὶς καὶ Χουλὶς (Καρπάσι)
Χριστοφόρος - Ττοφὶς

Θεοδοσία - Κοσοῦ (Φοινικάρια)
Θεοφανὼ - Φανοῦ
Καλλισθένη καὶ
Καλλιόπη - Καλλοῦ
Κλεοπάτρα - Πάτρα
Κλημεντία - Κλημοῦ
Κλυταιμήστρα - Μηστροῦ
Κρυσταλλένη - Χρυστοῦ (Λόφου) καὶ Τταλλοῦ
Κυριακὴ - Κακοῦ καὶ Καλλοῦ
Μαγδαληνὴ - Μαγδάλα (Πολέμι)
Μαρκέττα - Κέττα
Μελπομένη - Μερποῦ
Μυροφόρα - Μυροῦ (Πολεμίδια) καὶ Φοροῦ
Νεοφυτοῦ - Φυτοῦ
Ξανθίππη - Ξαθθοῦ
Ὀλυμπιὰς - Ὀλυμποῦ
Ὀρθοδοξία - Δοξοῦ
Παναγιώτα - Πατοῦ, καὶ Γιωτοῦ
Παραδεῖσα - Πασοῦ
Παρθενόπη - Παρτενοῦ
Πηνελόπη - Πηλοῦ (Ὅμοδος)
Ῥοδοθέα - Ροδοῦ
Σταυριανὴ - Σταυροῦ
Στυλιανὴ - Στυλλοῦ
Σωσάννα - Σαννοῦ
Τερψιθέα - Τερψοῦ
Φεβρονία - Φρονοῦ (Μονιάτης)
Φλορεντζοῦ - Φουντζοῦ (Λευκόνοικον)
Χαραλαμποῦ - Χαμποῦ
Χαριθέα - Χαροῦ (Λεμεσὸς)

Ἀλλὰ συντομίαι τινὲς ἔχουσι λόγον ἁπλῶς φωνητικὸν λ.χ. ὁ Ἀθηνό(δ)ωρος-Φηνωρίς) (Πισσούρι), ὁ Γαβριὴλ Ἀρβίλης, ὁ (Δ)ημήτριος-Μητρίς, ὁ (Δη)μοσθένης-Μοστενίς, ὁ Θεο(δ)όσιος - Φεόσις, καὶ Φοσίς, Θεό(δ)ουλος - Θουλὶς (Λευκωσία), Θεό(δ)ωρος - Θωρίς, Φωρὶς καὶ Χωρὶς κατὰ τὰς ἑκασταχοῦ προφορὰς τοῦ θ, ἐνῷ ἄλλαι μεταβολαὶ γυναικείων ἰδίως ὀνομάτων εἶναι φανεραὶ παρετυμολογίαι κατὰ τὸ πλεῖστον μοναδικαί.

Ἀποστόλις - Πιστολὶς (Κοιλάνι)
Ἀριστείδης - Χαριστὴς (Ἀπαισία)
Δημοσθένης - Ποστένης (Κοιλάνι)
Ἐπαμεινώνδας - Πομεινώντας (Μουτουλλᾶς)
Θρασύβουλος - Κρασὶς (Κοιλάνι)
Ὅμηρος - Ὄνειρος (Βαρώσια)
Ὀνούφριος - Νεφρὶς (Πισσούρι)
Τεῦκρος - Πεῦκος (Βαρώσια)
Φλωρέντζος - Φλουρὶς (Κοιλάνι, Πελέντρι)
Φιλοποίμην - Μηλοπίπονος

Ἀθανασία - Ἀθασοῦ (Λεμεσὸς)
Αἰμιλία - Μηλιὰ (Σκάλα)
Ἀμαλία - Μελοῦ
Ἄρτεμις - Αρτοῦ
Δέσποινα - Ποτσοῦ (Κάτω Ἀρχιμανδρίτα)
Ἐλπινίκη - Φοινίκα (Μανδριά)
Εὐφροσύνη - Δροσοῦ καὶ Φρεσκοῦ
Ζηνοβία - Ἀζινοῦ (ἀζίνα=σπινθὴρ Κάτω Ἀρχιμανδρίτα)
Κλειὼ - Κλειδοῦ (Λάνια)
Κλεονίκη - Κλωνοῦ (Πισούρι) καὶ Πλικοῦ (Ὅμοδος)
Μαρία - Ππαρία (Ῥιζοκάρπασον)
Ὀλυμπιὰς - Κολυμποῦ
Ὀρθοδοξία - Λοξοῦ
Παρθενόπη - Θεονόπη (Καπηλειόν)
Πηνελόπη - Μηλονόπη (Κοιλάνι)
Τερψιθέα - Τοψιθέα (Πολέμι καὶ Ψυχοῦ (Μονάγρι)
Φλουρεντζοῦ - Φλουροῦ (Σπήλια)

Μεταβολὴ τῆς καταλήξεως γίνεται πρὸς δήλωσιν μικρότητος ἢ μεγέθους ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν μεγάλων, χαριεντιζομένων πρὸ τοὺς μικρούς. Πρὸς ὑποκορισμὸν κατ' ἀρχὰς εἶν' εὔχρηστον τὸ οὐδέτερον καὶ διὰ τὰ δύο φῦλα, ἀλλὰ κατόπιν ἐν τῇ πλείστῃ Κύπρῳ

χρησιμοποιοῦνται αἱ οἰκεῖαι καταλήξεις τῶν γενῶν. Ὑποκοριστικαὶ δὲ καταλήξεις εἶναι συνήθεις αἱ ἑξῆς.

ά.) τὸ -ού(δ)ιν, ἡ κοινοτάτη ἐπὶ προσώπων καὶ πραγμάτων, ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν, λεγόμενον καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, (λ. χ. Καστρούδι), προελθοῦσα δὲ βεβαίως ἐκ τῶν ὀλίγων εἰς -ους ὀνομάτων, χνούδι(ο)ν, βούδι(ο)ν (βλ. Χατζιδάκιν ἐν «Παρνασσῷ»). Παραδείγματα τοιούτων ὑποκορισμῶν εἶναι περιτὸν νὰ καταγραφῶσι, διότι πάντα τὰ ὀνόματα δέχονται, προσκαίρως τοὐλάχιστον, αὐτήν, ἀλλὰ πρόσωπά τινα φυλάττουσιν αὐτὴν μέχρι τοῦ τέλους· λ. χ. Βασιλούδιν, Χαραλαμπούδιν, ὀνομάζονται δύο ἄνδρες. Μετὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν σχηματίζονται ὀλίγιστα μὲν ἀρσενικὰ εἰς -ούδις, χρησιμεύοντα μόνον ὡς ἐπώνυμα (Ἀγγελούδις, Ἀρκατούδις, Ταβελούδις, Τσαγκαρούδις, Φελλαχούδις ἔχοντα συχνοτέραν γενικὴν εἰς -ουιδοῦ, διότι παρὰ Κυπριανῷ (404) κεῖνται οὐδετέρως «ὁ κ. Δαβὶδ Κουφούδιν, ὁ κὺρ Λ. Κρασούδιν»), πλεῖστα δὲ θηλυκὰ εἰς -οῦ, ἥτις εἶναι ἡ κοινοτάτη ὑποκοριστικὴ κατάληξις τῶν θηλέων λ.χ. Ἀθηνοῦ, Ἀννοῦ, Ἀντωνοῦ. Βαρβαροῦ, Εἰρηνοῦ, Εὐδοκοῦ, Εὐλαλοῦ, Λενοῦ, Λευκοῦ, Λυδοῦ, Μαρτοῦ, Ξενοῦ, Οὐρανοῦ, Πελα(γ)οῦ, Φιγενοῦ, ὑπῆρχε δὲ καὶ ἐπὶ Μαχαιρᾶ 368 «τὴν Μαρίουν (γράφε Μαριοῦν) τοῦ Πισσολόγου»· ὡς ἀρχὴν τῆς καταλήξεως ταύτης ὑπέδειξεν ἤδη ὁ Χατζιδάκις (Einleitung σ 25) τὴν ἀρχαίαν -ώ, εἶναι δὲ λόγου ἄξιον ὅτι ἐπὶ ἐπιτυμβίου ἐξ Ἀμαθοῦντος ἐπιγραφῆς (ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ Perdrizet ἐν τῷ Bull· de Cor. Hell XX 1896 σ. 336 ἀρ. 16) ἀναγινώσκεται σαφῶς γυνὴ ΤΡΥΦΟΥ. Τὸ ὄνομα τοῦτο πιθανῶς εἶναι ὑποκορισμὸς τοῦ παρὰ Λουκιανῷ Reitz III 318 ἑταιρ. διαλ. 11) «Τρύφαινα»· ἀλλὰ καὶ ἑτέρα ἐξ Ἀμαθοῦντος ἀνέκδοτος ἐπιγραφη (ἐπὶ κιονίσκου 0.60 παρὰ τῷ ἰατρῷ Πιερίδῃ) παρέχει ΕΠΙΚΤΟΥ ΚΤΗΤΟΥ | ΧΡΗΣΤΗ ΧΑΙΡΕ, ἔχομεν δὲ καὶ ἄλλοθεν «Ζευξοῦν Ἀρίστωνος Κυρηναίαν» (Σακελλαρίου Α' καὶ σ. 96 ἀρ. 58). Ἀλλ' ἡ κατάληξις χρησιμεύει καὶ ὡς πατρωνυμικὴ λ. χ. Καλογιαννοῦ, ἡ κόρη τοῦ Καλογιάννη, λέγεται δὲ καὶ περὶ πραγων ἀμαξοῦδα καὶ ἀμαξοῦ.

) Τὸ -ουλλίν, καταβιβάσαν τὸν τόνον ἀντὶ ούλλιν, ἤτοι τῆς κίας -ύλλιον. Συνήθη κυρίως εἶναι τάρσ. εἰς -ουλλίς, Γιαγκουλ- [Κυρ] Κακουλλὶς ἢ Κουλλίς, Σαβουλλὶς καὶ τὰ θηλ εἰς

-ουλλοῦ, Κακουλλοῦ, Μαρουλλοῦ, Μορφουλλοῦ (Μονάγρι).

γ') Τὸ -άλλις ἢ -αλλὶς ἐξ ὑποκοριστικῆς καταλήξεως -άλλιν, προελθούσης ἴσως ἐκ τοῦ κρυστ-άλλιν, σιμιδ-άλλιν καὶ ἐπεκταθείσης εἰς τὸ δρυνάλλιν (μικρὰ δρῦς), κρεμμάλλιν (μικρὸς κρεμμός), τουμπάλλιν (ὀλίγη τούμπα = κύρτωμα, λοφίσκος). Ἀρσενικὰ παραδείγματα τὸ Γεωρκαλλίς, Κυρκάλλις (Πηγὴ) ἢ Κυρκαλλὶς (Βαρώσια), Σκεγκαλλὶς (Λευκόνοικον), Τροφαλλὶς καὶ θηλυκὰ τὸ Εὐαλλοῦ (Εὖα Ἁγ. Φύλαξις) ἢ Βαλλοῦ (Ἅγ. Γεώργιος) Πποιναλλοῦ, Ττιναλλοῦ (Μεσαριά), Χρυσαλλοῦ (Κοιλάνι), ἴσως ἀμέσως κατὰ τὸ Χρυσταλλοῦ (Κρυσταλλίνη).

δ') Τὸ -άκιν εἶναι σπανιώτατον ἐπὶ κυρίων ὀνομάτων, ὡς Ἀντωνάκιν (Καρπάσι) τὸ δὲ ἀρσ. -άκις εἶνε συνηθέστερον εἰς τὰς Κεδίδες (Λεμεσοῦ), ἐνῷ ἀλλαχοῦ τῆς Κύπρου ἀκούονται μόνον τὸ Βασιλάκις, Γεωρκάκις, Γιαννάκις, Κωστάκις (Διόρυος), Λουκάκις (Ὅμοδος), Νικολάκις, Πετράκις, Πκεράκις, Χριστοφάκις ἢ Ττοφάκις (Ἁγ. Ἀθανάσιος) καὶ παρὰ Κυπριαν. 404, «Μαρκάκης». Καὶ περὶ προσηγορικῶν τὸ -άκιν ἀκούεται μόνον εἰς παλαιὰ τραγούδια (παιδάκιν, κορμάκιν Δελτίον τῆς Ἐθνολ. Ἑτ. Ε', 336 στ. 324, φλαγκάκιν) καὶ τινας τοπωνυμίας (Κελλάκιν, χωρίον τῆς Λεμεσοῦ, Καλυβάκια χωρίον τῆς Κυθραίας, (Μοναστηράκιν, τοποθεσία τῶν Φοινικαριῶν) ἐξ ὧν εἰκάζεται ὅτι πρὸ τῶν Φράγκων ἡ κατάληξις ὑπῆρξε γονιμωτέρα.

ε') Τὸ -ούριν ὡς ὑποκοριστικὸν πραγμάτων ἀνθεῖ εἰς τὸ Καρπάσιον, ὅπου λέγεται μανικούριν, μαντιλούριν κτλ. ἀλλὰ γενικώτερον εἶναι τὸ παπαδούριν, ἐξ οὗ Παπαδούρις, παπαδούρια, ὡς καὶ ἐν τῇ Διηγήσει τῶν τετραπόδ. ζῴων στ. 386, φραγκοπαπαδούρια. Ὁμοίως λέγεται τὸ Ἀντωνούριν, τὸ Γιαννούριν, (Καρπάσι) τὸ Παναούριν (Σιλίκου), ἀλλ' ὑποκοριστικώτερα εἶναι τὸ Παναουρὶν καὶ τὸ Γιαννουρίν, ἐξ ὧν ἀρσενικὰ ὁ Γιαννουρίς, ὁ [Κυρκα]κουρὶς ἢ Κακούρις (Περιστερώνα) ὁ Παναουρὶς (Πολέμιν, Μανδριά), ὁ Σα(β)ουρὶς (Κυθραία) καὶ θηλυκὰ [Ἀνα]Ττασούρα (Καρπάσι), Πποινούρα (Λάνια), Παναούρα.

ς') Τὸ -ίτσιν, ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Πτωχοπροδρόμου ὑποκορισμός, ἀκούεται μόνον εἰς τὸ βορτίτσιν καὶ πραματίτσιν, ἀλλ' εἶναι σύνηθες τὸ -ίτσα, Ζωίτσα, Θεωνίτσα (Λάνια), Μαρίτσα, Ταρσί-

τσα (Λεμεσός) καὶ παρὰ Κυπριανῷ 362 «Πετρίτζα».. Πρῶτον τῆς καταλήξεως ταύτης παράδειγμα πιθανῶς εἶναι τὸ Βιγλενίτζα ὡς ἐκαλεῖτο ἡ μήτηρ τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ. Παρὰ Μαχαιρᾶ σ. 103 εὑρίσκεται καὶ τὸ -ίτσις («τὸν Κώσταν τὸν Φιλίτζην»), ἀλλὰ τοιαῦτ' ἀρσενικὰ δὲν ὑπάρχουσι σήμερον ἐν Κύπρῳ.

ζ') τὸ -έτιν εἶν' εὔχρηστον ἐπὶ ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν, ἰδίως εἰς τὸ Πολέμιν τῆς Πάφου καὶ τὴν Λάνιαν τῆς Λεμεσοῦ, ὅπου λέγεται καὶ περὶ ἐνηλίκων. Λ. χ. τὸ Ἀρκυρέτιν (Πολέμιν), τὸ Γιωρκέτιν, τὸ Κωσταντέτιν (Ἅγ. Γεώργιος) τὸ Λοΐζέτιν, τὸ Μηνέτιν (Πολέμι), τὸ Παναέτιν, τὸ Σολομέτιν (Ἀρχιμανδρίτα), τὸ Χαραλαμπέτιν, τὸ [Χρι]-Ττοφέτιν, καὶ τὸ Ἀδέτιν (Ἅδα), τὸ Μαλέτιν ἢ Μαλέτικον (Ἀμαλία). Ἡ κατάληξις αὕτη ἔχει περίεργον καταγωγήν· λέγεται περί τινων λεπτῶν ποιοτήτων ἢ ἐλαφρῶν χρωμάτων πραγμάτων καὶ ζῴων, λ. χ. κρασὶν πισσαρέτιν (μυρίζον ὀλίγην πίσσαν), ἀθάσιν θυμέτιν (ἀμύγδαλον ὑπόπικρον), γαούριν ἀξαθθέτιν, ῥιφάϊν σιερέτιν καὶ κυριολεκτεῖται περὶ τῆς μικρᾶς αὐτῶν ἡλικίας, μουσκάριν δκέτιν καὶ δκέτικον, γαούριν τρέτιν καὶ τρέτικον ἐκ τῶν δύο ἀρσενικῶν ὁ δκέτης, ὁ τρέτης, (περὶ ζῴων) ἤτοι διέτης καὶ τριέτης, ὅθεν ἀμαυρωθείσης τῆς ἐννοίας τοῦ -έτης ἐν τοῖς οὐδετέροις ἀνεπτύχθη ὡς πάσης μικρᾶς αὐτῶν ἰδιότητος σημαντική, (πρβ. τὴν -ήρης καὶ -ώδης, καὶ Whitney-Χατζιδάκι Συγκριτ. Γλωσσικῆς σ. 99).

Ἀλλὰ καὶ ἰταλικάς τινας καταλήξεις ἐκληροδότησαν εἰς τοὺς Κυπρίους οἱ Βενετοί· κατὰ τὰ παρὰ Μαχαιρᾷ 380 Λουσιέττος καὶ Λουσιέττα, (-etto, -etta) καὶ 465 «τὸν Πενέττον» ἀκούονται Γιακουμέττος, Νικολέττος, Πκερέττος καὶ Πκερέττης (Ἀμμόχωστος), ἰδίως δὲ θηλυκὰ Ἀγγελέττα (Ἁγία Φύλαξις), Ἀννέτα, Σοφιέττα καὶ εἰς τὴν Κώμαν Μαρόττα (ἰταλ. Mariotta (πρβ. Mariona)· Ὑπάρχουσιν ἐπίσης καὶ εἰς -ίκκος -ίκκα, Ἀντρίκκος, Λαμπρίκκος, Πκερίκκος (Καρπάσι) Μαρίκκα. Κατάληξιν -ico καταλέγει ὁ Tommaseo μεταξὺ τῶν ὑπερδιακοσίων ὑποκοριστικῶν τῆς ἰταλ. γλώσσης (Dizionario dei Sinonimi 1898 σ, 23), ἀλλὰ πρέπει νὰ συνεξετασθῇ καὶ ἡ κατάληξις -άκκος τῶν Μανιατῶν, ἐξ ἧς ἐν Κύπρῳ Βασιλάκκος, [Δη]Μητράκκος, [Νι]Κολάκκος.

Δύο ἄλλαι καταλήξεις, καὶ δὴ ἀρχαῖαι, τὸ -ίδιν καὶ -άριν ὑπάρχουσι μόνον, ὅσον γινώσκομεν, εἰς τὸ Μαρίδιν (Πεδουλᾶς) καὶ

τόση, ὥστ' ἐβάπτιζον καὶ αὐτοὺς τοὺς Σαρακηνούς, τοὺς πίπτοντας αἰχμαλώτους. «Ἐπῆραν τὴν Κύπρον οἱ Λατῖνοι» λέγει ὁ πιστὸς ὀρθόδοξος Μαχαιρᾶς (σ. 357) καὶ τοῦτο ἦτο πράγματι τὸ βαρύτατον παράπονον τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ. Οἱ βεβιασμένοι ἔπαινοι οὓς ἀπονέμει (σ. 128) πρὸς τὸν «ἁγιώτατον Πάπαν . . . τὸ ζύγιν τῆς δικαιοσύνης» ὑποδεικνύουσι τὸν ὕπατον Δεσπότην, ὅστις «ὥριζεν» ἐκ Ῥώμης καὶ αὐτοὺς τοὺς Γάλλους ῥῆγας. Τῷ 1260 ὁ πάπας Ἀλέξανδρος ὁ Δ' ἐξεσφενδόνησε τὴν διαβόητόν του βοῦλλαν (βλ. Σάθα Ϛ' σ. 501) δι' ἧς κατέρριψε τὴν «τῶν Γραίκων τῆς Κύπρου» ἐκκλησίαν ὑπὸ τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα τῶν παπικῶν ληγάτων (βλ. Φιλίππου Γεωργίου Εἰδήσεις Ἱστορικὰς σ. 50 ἑξ.) καὶ τῆς πνευματικῆς ἐκείνης δουλείας τριῶν ὅλων αἰώνων, καθ' οὓς οἱ Κύπριοι ἀπεκόπησαν καὶ ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς μὴ ὀρθόδοξοι, διαρκὴς ὑπόμνησις φέρονται τὰ φραγκικὰ ὀνόματα τῆς νήσου.

Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι κατόπιν ἐπενήργησε καὶ ἡ μίμησις. Οἱ Ἀνατολῖται ἐζήλευον ἤδη τοὺς ἐκ τῆς Δύσεως «ὁμόρφους καὶ καλούς», ἰδίως ἐπὶ τῶν βενετικῶν χρόνων, ὅτε δὲν ἦτο πλέον οὐδὲ ἡ Πόλις ἐλευθέρα. Διὰ ταῦτα ἡ Ἰταλικὴ ἐπίδρασις ὑπῆρξε διαρκεστέρα. Οὕτω τὰ ὀνόματα Ἰάκωβος καὶ Ἱερώνυμος κατὰ τὸ Giacomo καὶ Gerolamo γίνονται Γιακουμὶς (ἡ προφορὰ Για εἶναι βενετικὴ) καὶ Γερόλεμος (εἰς τὴν Πάχναν καὶ τὴν Ἀνώγυραν)· παρὰ Μαχαιρᾷ 231, ὑπάρχει ὁ «μισὲρ Τζάκομο», παρὰ Βουστρων. 417 ὁ «μισὲρ Γιάκουμος» καὶ 471 «ἕνας Γιάκουμο Μαρτέζης», τὸ δὲ ἀκέφαλον Κουμὶς εὑρίσκεται εἰς παλαιὰ ποιήματα (παρὰ Πολυλᾷ, Φιλολογ. γλωσ. σ. 75 καὶ Λουκᾷ Φιλολογ. Ἐπισκ. σ. 124). Κατόπιν ἐκ τοῦ ὀνόματος Βρυόνης ὅπερ εὑρίσκεται παρὰ Βουστρ. σ. 436 «τοῦ μάστρε Πιέρρου Βρυόνη» καὶ σήμερον προφέρεται Βκονὴς (Μόρφου) ἢ Ῥκονὴς (Νατὰ) ἐπλάσθη καὶ θηλυκὸν Βρυόνα, ὅπερ εἶναι συχνὸν ἐν Πάφῳ καὶ Ἀμμοχώστῳ, εἶχε δὲ τύχην θαυμαστήν· προφερόμενον δηλ. ἕνεκα τοῦ ϐρ/ Βκόνα (ἐξ οὗ κακῶς μετεγράφη «Αὐγῶνα» βλ. Engel, Kypros I σ. 135, Σακελλαρίου Κυπριακὰ Α' 100), καὶ Ῥκόνα, τέλος ἀνεμίχθη πρὸς τὴν μυθικὴν τῆς Κύπρου Ῥήγαιναν (ῥκαῖναν πρβ. Ῥηγῖνος-Ῥκῖνος) καὶ τοιουτοτρόπως ἐπὶ τῶν ἀρχαίων τῆς Πάφου τάφων, οἵτινες γενικῶς ἀποδίδονται εἰς ἐκείνην (βλ. Δελτίον τῆς Ἐθνολ. Ἑτ. Ϛ' 117-148) ἀνεγείρεται καὶ ναΐσκος

εἰς τὴν ἀνύπαρκτον Ἁγιὰ Βκώναν! Τοιαύτη ἁγία δὲν ἀναφέρεται οὔτε ὑπὸ τοῦ Μαχαιρᾶ, οὔτε ὑπὸ τοῦ Νεοφύτου τοῦ Ῥοδινοῦ οὔτε ἐν τῷ μεγάλῳ Συναξαριστῇ, οὔτ' ἐν τῷ in folio Καταλόγῳ τῶν Ἁγίων τοῦ Mas Latrie, εἶναι δὲ πιθανώτατα καθαρὰ φωνητικὴ μυθοπλαστία.

Ὁμοίας περίπου ἀρχῆς εἶναι καὶ ἄλλο ζεῦγος ὀνομάτων τὸ Τσικκίνης (Σκάλα, Μονὴ) καὶ Τσικκινοῦ (Ἀραδίππου καὶ Ζωοπηγὴ βλ. καὶ Κυπριανοῦ σ. 405). Ταῦτα ἐκόπησαν ἐκ τοῦ βενετικοῦ νομίσματος zecchino (ἤτοι τοῦ κοπτομένου ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ zecca), διότι τὸ «βενέτικον χρυσάφιν» ἐθάμβωνεν ἐπὶ πολλοὺς χρόνους τοὺς ἀγρότας. Διὰ τοῦτο νεαρὰν Τσικκινοῦν μετεβάπτισεν ὁ Φίλιππος Ἰωάννου «Χρυσηΐδα» (Φιλολ. Πάρεργα 1865 σ. 430). Ὁμοίως ἐκ τοῦ Φραγκικοῦ τίτλου «μαριτζᾶς» (Μαχαιρᾶς 242 373, 375 «ὁ μαριτζὰν τὲ Λουνίας») ἤτοι marechal, ἐπλάσθη θηλυκὸν Μαρικιάντα (Ἀθηκίνου) καὶ ἐκ τοῦ general Τζενεραλλοῦ (Φαρμακᾶς). Εἰς τὸ Ὅμοδος, τὲς Κιβίδες, τὸ Πισσούρι καὶ τὸ Ἄρσος ἐσώθη τὸ Πελλαδόνα, ἤτοι bella dona, καὶ «κυρὰν Πέλλαν Μουχροντῖναν» ἀναφέρει ὁ Μαχαιρᾶς, 405.

Ἀλλ' ἡ γυναικεία καλλονή, ἡ αἰωνίως θαυμαζομένη ἐν τῇ πατρίδι τῆς Ἀφροδίτης, παρέχει καὶ κατόπιν, ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας, ἀφορμὴν εἰς δημιουργίαν νέων ὀνομάτων. Εἰς τὸ Μοναγρούλλι, τὸ Στρουμπὶ καὶ ἀλλαχοῦ ὑπάρχει Φιούρα καὶ Φιουροῦ, ἤτοι figura, ὡραία ὡς εἰκὼν (εἰς τὸ Καρπάσι Χακηφιούρα), καὶ ἄλλο ὄνομα Φκιοροῦ εἰς τὴν Δορὰν ἐκ τοῦ φκιόρου, ἤτοι fiore (ἄνθος). Καὶ τοιουτοτρόπως εἰσερχόμεθα εἰς ἰδιαιτέραν τάξιν γυναικείων ὀνομάτων, λαμβανομένων ἐκ διαφόρων παρομοιώσεων καὶ γλωσσῶν. Οὕτω πρὸς δύο εὔμορφα πτηνά, τὸ πεζούνιν (γαλλ. pigeon, βλ. Ἀθηνᾶς ΙΑ' 366) καὶ τὸ παόνιν (paon) παρεβλήθησαν ἡ Πεζούνα (Σκάλα, Ἅγιοι Θεόδωροι, Πολέμι) καὶ Παόνα (Σωτήρα, Ἄρσις, Λεμεσός). Ἐκ τῶν καρπῶν καὶ τῶν ἀνθέων ἐλήφθησαν τὸ Ἀθθοῦσα (Πλάτρες) τὸ Ἀροδαφνοῦ (Λεμεσὸς) ἐκ τῆς ῥοδοδάφνης, τὸ Βαρσανοῦ (Λευκόκον, Λεμεσός, ἐκ τοῦ ἀρωματικοῦ φυτοῦ βαρσάμου, τὸ Βασιλι... (Ἅγ. Ἀνδρέας) ἐκ τῆς βασιλικιᾶς (τοῦ ἐν Ἀθήναις λεγομένου σιλικοῦ), τὸ Δαφνοῦ (Τορνάριδες), τὸ Τραντραφυλλιὰ (Σκάλα), τὸ ...ραντζοῦ (Ἄρσος Κοιλάνι) (καίτοι τὴν νεραντζέαν οἱ Κύπριοι λέ-

γουσι κιτρομηλιὰν) καὶ Γιασουμοῦ (γιασεμὶν τουρκ., Μαλλιάκα 903). Ἐκ πολυτίμων λίθων ἐδημιουργήθησαν πλὴν τοῦ Δκιαμαντοῦ (Κοιλάνι), τὸ Ῥουπινοῦ (Σκάλα), τὸ Σαφειροῦ (Σκάλα), τὸ Σμαραγτοῦ (Λάνια, Λεμεσὸς) καὶ τὸ ταυτόσημον Ζυμπροῦ, εὔχρηστον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κυρηνείας (ζυμπρούττιν, τουρκ. ζουμρούδ, Μαλλιάκα Λεξικὸν Τουρκοελληνικὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει 1876, 298 ὁ σμάραγδος). Ἀπὸ τὸ χρυσάφιν κατεσκευάσθη τὸ Χρυσαφοῦ (Μονάγρι, Λόφου) καὶ ἀπὸ τὸ κρυστάλλιν τὸ συχνότατον Χρυσταλλένη καὶ Χρυσταλλοῦ (πρβ. χρικέλλιν ἤτοι κρίκος), καὶ ἀπὸ τὸ χιόνιν τὸ Χιονοῦ (Ἄρσος), καὶ ἀπὸ τὴν δροσιὰν τὸ Δροσοῦ (Λεμεσὸς). Καὶ τὸ λεπτὸν κέντημα, ἡ πιπίλλα καὶ τὸ λεπτὸν ὕφασμα τὸ οργαντὶν ἔπλασαν Πιπίλλαν καὶ Ὀρκαντοῦν (Ποταμιοῦ) Ἀλλὰ περιεργότατα εἶνε τὰ ὀνόματα, ὅσα κατὰ διαφόρους χρόνους παρέλαβεν ἐκ πλοίων λαὸς ἥκιστα ναυτικός· ο γινώσκοντες τὴν περὶ μεγάλης καὶ ὡραίας γυναικὸς ὀλλανδικὴν παροιμίαν «εἶναι τρικάταρτον καράβι» δύνανται νὰ ἐννοήσωσι καὶ τὰς ἑξῆς κυπριακὰς ὀνομασίας· κατὰ τὸν ιϛ' καὶ ιζ' αἰῶνα ὑπῆρχεν εἶδος πλοίου λεγόμενον «περγάντιν, ἐνετ. bregantin» (βλ. Σάθα Μεσ. Βιβλ. Β' 478, 543 624) ὅθεν κύριον ὄνομα Περκαντοῦ· κατὰ τὸν ιη' αἰῶνα κοινοτάτη ἦτο ἡ φρεγάδα, ἐξ ἧς ὄνομα Φριάδα εἰς τὰ Βαρώσια καὶ εἰς τὴν Πάχναν καὶ τὸ Ἄρσος Πριαδοῦ· τέλος ἐφάνησαν εἰς τὸν κυπριακὸν ὁρίζοντα καὶ τὰ παμπόρκα, καὶ ἀμέσως μία ἐν Πάφῳ Παμποροῦ, ὄνομα συχνότατον εἰς ἐρωτικὰ δίστιχα. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς ζοφεροὺς τούτους καιρούς, καθ' οὓς ἐδούλευεν ὁ λαός, ἔπλαττε καὶ Ἀφεντροῦν (Κτῆμα, Ἄρσος) ἤτοι Ἀφέντριαν (θηλ. τοῦ ἀφέντης) καὶ Κοκώναν (Κοιλάνι καὶ Πισσούρι) καὶ Ἀρκοντοῦν (Βουνίν). Τὰ τελευταῖα ταῦτα ὀνόματα δὲν εἶναι βεβαίως ἀποκλειστικῶς κυπριακά, ἀφοῦ τὸ Παγώνα λ. χ. ἀκούεται καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ (βλ. Νίκου Α. Βέη, Δημώδη ᾄσματα Φιγαλίας), τὸ Ἀρχόντω, Ἀφέντω, Διαμάντω, Ζαφείρω λέγονται καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ (βλ. Χ. Χρηστοβασίλη Διηγήματα Θεσσαλικὰ 1900 σ. 149) κτλ., ἀλλ' εἶναι λίαν ἀξιοσημείωτα ἴσα ἴσα διὰ τοῦτο, ὅτι μαρτυροῦσι τὴν ἐπικοινωνίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Τὰ ὀνόματα ταῦτα καθιέρωσαν κυρίως τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν ποιητάριδων, οἵτινες, εἰσερχόμενοι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ πατρός,

ἀπήγγελλον ἐκ τοῦ προχείρου ποικίλα ἐγκώμια εἰς τὰ νεογνά, ἢ παρομοιώσεις διὰ τὰς ἐρωμένας των. Οὕτω λ. χ. τὸ τοῦ Μανώλη Ἐλευθερίου ποίημα ἐρωτικὸν (ἐν Λευκωσίᾳ 1900 σ. 10) λέγει·

Λαλῶ της «πρῶτα δέρνω σε φρεγάδα τῶν ἀγγέλων»

Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀποσπασμάτων τοῦ ἔπους τοῦ Κορνάρου παρέλαβον ἀρκετὰ τῆς Κύπρου τέκνα τὸ Ἐρωτόκριτος (Ῥωτόκλητος) (Διερώνα), Ῥωτὶς (Πισσούρι), Ῥοδόκλης (Πέγεια) καὶ τὸ Ἀρετοῦσα (Ἀρετή), πολὺ ὀλιγώτεραι φέρουσι ἐκ τῶν φραγκοκυπριακῶν τραγουδιῶν τὸ Ἀροδαφνοῦ (Λεμεσὸς) καὶ τὸ Ζωγγραφοῦ εἰς τὸ Μονάγρι, ὅπου περιφέρεται τὸ ᾆσμα (1).

Παρὰ δὲ τὰ ποιητικὰ ταῦτα καθιεροῦντο σποραδικῶς καὶ ἄλλα ὀνόματα γυναικῶν, ἐμπνεομενα ὑπὸ τῆς εὐσεβείας· οὕτω λ. χ. τὸ Θεογνωσία (πολλαχοῦ), τὸ Θεολογία (Σπήλια), τὸ Θεοπίστη (Λόφου, Καπηλειόν), τὸ Παραδείσα (Πλάτρες), τὸ Παρουσία (Κελλάκι), ἐκ τῆς ἐλπιζομένης δευτερας παρουσίας, τὸ Συνοδοῦ (Πύργος), ὅπως καθιεροῦνται καὶ πρόσωπα, οὐ μόνον ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλα καὶ ἐξ ᾀσμάτων τῆς Ἀκολουθίας· λ. χ. Δίκαιος (Μονάγρι) ἐκ τοῦ «Δίκαιος εἶ Κύριε», Ἰορδάνης (Στροβολος) ἐκ τοῦ ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου, Κύριε», Μυροφόρα (Ἀθηαίνου) ἐκ τοῦ «Ἔρρανον τον τάφον αἱ μυροφόροι μύρα», Παράσκος (Κτῆμα) ἐκ τοῦ «παράσχου, Κύριε» Ὑπέρμαχος (Ἁγία Φύλαξις) ἐκ τοῦ πασιγνώστου κοντακίου «τῇ Ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια» (πρβλ. καὶ Χατζιδάκι Einleitung σ. 26), καὶ Φωστήρα (Θελέτρα) ἐκ τοῦ «τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς τρισηλίου θεότητος».

(1) Ἐπειδή, κρίνων ἐν τῷ Byzantinische Zeitschrift XII, 360, εὐμενῶς ἄλλως τὴν «Ῥήγαιναν» ὁ Heisenberg φοβεῖται, ὅτι «ὁ Μενάρδος παρεῖδε τὸν εὐρέως διαδεδομένον (weitverbreiteten) ἐπικὸν κύκλον τῆς Ἀροδαφνούσης (καίτοι πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ κ. Η. παρεῖδεν ὅλως τὴν σ. 133 τῆς διατριβῆς), ἀναγκαῖον εἶναι νὰ διασαφηθῇ, ὅτι τὰ τοιαῦτα μακρὰ ποιήματα γινώσκουσι μόνον οἱ «ποιητάριδες», οἱ ἀπαγγέλλοντες δηλ. χάριν χρηματισμοῦ, τοιοῦτοι δὲ καθ' ὅλην τὴν Κύπρον δὲν εἶναι πιθανῶς οὐδὲ εἴκοσι. Καὶ ἀπαγγέλλουσι μὲν οὗτοι ἀληθῶς καὶ μακρὰ ποιήματα κατὰ τὰς πανηγύρεις ἢ ἀλλαχοῦ ἐνώπιον πυκνῶν ὁμίλων, ἀλλὰ ταῦτα εἶναι πρὸ πάντων τὰ ἰδικά των, σπανίως δὲ προσκαλούμενοι λέγουσι καὶ «παλιὰ τραγούδια». Τώρα πόσοι τῶν ἀκροατῶν ἐνθυμοῦνται καὶ μεταδίδουσιν, ἄλλο τι παρὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κωσταντᾶ, τῆς Ζωγγραφοῦς, τῆς Μαριккοῦς, τοῦ Φτερόπουλλου ἢ τῆς Ἀροδαφνούσας, δύναται πᾶς νὰ ὑπολογίσῃ. Ἐξ ἅπαντος ἡ διάδοσις τῶν στίχων τούτων εἶναι ἥκιστα εὐρεῖα.

Ἀλλ' ἀξιοσημείωτα λείψανα τῆς Φραγκοκρατίας ἅμα καὶ τῆς Τουρκοκρατίας, ἴσως δὲ καὶ τῶν προτοῦ χρόνων, εἶναι καὶ ἄλλα ὀνόματα ξένης τινὸς πηγῆς. Τῷ 1229 ἡ β' ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ ἤρχιζεν «ἄνδρες ὅσοι τὴν Κύπρον ἐλάχετε κατοικεῖν, Ῥωμαῖοί τε καὶ Σύροι (Σάθα Μεσαιων. Βιβλ. Β' σ. 13). Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι οἱ ῥῆγες τῆς Κύπρου πολλοὺς προσελάμβανον Σύρους στρατιώτας (βλ. Μαχαιρᾶ σ. 385 «δύο χιλιάδες ἀπεζοὺς Συριάνους, Ἀρμένιδες καὶ λευτέρους), πολλοὶ δὲ Σύροι ἔμποροι κατῴκουν τότε τὴν νῆσον καὶ ἰδίᾳ τὸν λιμένα, τὴν Λεμεσόν, περὶ ὧν εἰδικῶς προέβλεπε τὸ νζ' ἄρθρον τῶν Ἀσιζῶν (Β' παρὰ Σάθᾳ ϛ' 305, 7). Τοιοῦτοι Συριάνοι ἐγκατεστάθησαν ἀθρόοι ἐπὶ τοῦ Κρομμυακοῦ ἀκρωτηρίου εἰς τὸν Κορμακίτην καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν ὀνομασθὲν Συρκανοχώριν (πρβ. καὶ Ἀρμενοχώριν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λεμεσοῦ). Καὶ οἱ μὲν Μαρωνῖται ὡς ἀκολουθήσαντες τὸ δυτικὸν δόγμα, παρέμειναν ξένοι τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἀρκετοὶ ὀρθόδοξοι Ἄραβες, διαδοχικῶς ἐρχόμενοι ἐκ Συρίας, ἐγένοντο φιλοπάτριδες Κύπριοι, ὡς παρατηρεῖται τοῦτο καὶ περὶ συγχρόνων συριακῶν οἰκογενειῶν. Ὁ Μαχαιρᾶς 381 ἀναφέρει τὸν «σὶρ Βραχίμην» καὶ 400 «Πραχίμην», ὁ δὲ Βουστρώνιος σ.500 «τὸν Χάνναν», μεταξὺ δὲ τῶν συνδρομητῶν τοῦ Κυπριανοῦ (1798) σ. 444 ἀναγινώσκομεν τὸν «κὺρ Μουράτην Χ' Ἰωσήφ, τὸν κὺρ Βραχύμην Κουφούδιν, 405, τὸν κὺρ Ζαχαρίαν Σαλλούμη, τὸν κὺρ Συμεὼν Ἡλιάσι, τὸν κὺρ Χάνναν Γεωργίου, τὸν κὺρ Γεώργιον Γιωνούζη». Πάντα ταῦτα τὰ ὀνόματα εἶναι καταγωγῆς ἀραβικῆς, ἤτοι [I]Brahim (Ἀβραάμ), Jonùs (Ἰωνᾶς, βλ. καὶ Μαλλιάκα σ. 922), Hanna (Ἰωάννης), Liàs (Ἡλίας), Mourad, Saloum (Σολομών). Μεταξὺ τῶν καρατομηθέντων κατὰ τὴν 10 Ἰουλίου 1821 ἦτο καὶ ὁ ψάλτης Γιωνούζης ἐκ Λεμεσοῦ, ὁ Χ' Λιάσης ἐκ Λάρνακος καὶ ὁ ἐκ Κυθραίας Χ' Ἀττάλλας, ἤτοι Abdullah (βλ. Γ. Κηπιάδου Ἀπομνημονεύματα τῶν . . . τραγικῶν σκηνῶν σ.22). Καὶ σήμερον ὑπάρχουσιν εἰς τὰ Βαρώσια, τὴν Κυθραίαν καὶ τὴν Ἀθηναίαν ὀλίγοι Βραχίμηδες (ἡ προφορὰ τοῦ χ ὡς *sh* ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ὄνομα ἐκληρονομεῖτο διαδοχικῶς ἐν Κύπρῳ, ἐνῷ λ. χ. τὸ τουρκικὸν shahin, ἱέραξ, προφέρεται σιαχίνιν δι' ἀμεταβόλου ;) ἀρκετοὶ Λιάσηδες (εἰς τὸ Καρπάσι, Τρίκωμον) καὶ τινες Σαλλού-μηδες εἰς Πλάτρες καὶ Φινί, Κυπραήλης (Giubrail) εἰς τὴν Δι

ρὰν καὶ τὲς Κιβίδες ἢ **Κιζαπούρας** (ἤτοι Giaboura, Γαβριήλ). Ἀτελὴς θὰ ἦτο βεβαίως πᾶς κυπριακὸς κατάλογος, ἂν παρελείποντο ἐξ αὐτοῦ ὀνόματα, ἅπερ πολλοὶ καθηγίασαν διὰ τοῦ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος μαρτυρίου.

Ὅλως δὲ χωριστῆς ἱστορικῆς μνείας ἄξια κατὰ τοὺς τουρκικοὺς χρόνους εἶναι τὰ ὀνόματα τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων ἀγροτῶν, ὅσοι φοβούμενοι νὰ δηλωθῶσιν ἐνώπιον τῶν δυναστῶν ὡς χριστιανοί, δημοσίᾳ ἔφερον τουρκικὸν ὄνομα. Εἰς τοὺς Τζουάννηδες καὶ τοὺς Τζένιους προσετέθησαν οἱ Ὀμέριδες καὶ οἱ Ἀλῆδες, ἀλλ' οὗτοι κρυφίως ἐβαπτίζοντο καὶ εἰς Χριστὸν καὶ τοιουτοτρόπως εἶχον δύο ἀντὶ ἑνὸς ὀνόματα· λ.χ. Ἐμίρης-Κυρκακός, Ἀρίφης-Ἀρβίλης, Ἀπτουλλᾶς-Κωσταντῖνος, Μεχμέτης-Παναγιώτης, Μεμετεμίνης-Γιαννακός, Ἀϊσελὴ-Θεοδώρα, Νουριὲ-Ἑλένη, Ἐμινὲ-Κυριακοῦ (ἐκ χωρίου τῆς ἐπαρχίας Λεμεσοῦ). Τοιοῦτοι ἀμφίβιοι χριστιανοὶ ἀναφέρονται καὶ ἀλλαχοῦ, λ. χ. ἐν τῷ Πόντῳ, (πρβ. Κ. Παπαμιχαλοπούλου, Περιήγησις εἰς τὸν Πόντον σ. 148, 151), ἐν Κύπρῳ δὲ ὁ λαὸς ὠνόμαζεν αὐτοὺς ἢ κατὰ τοὺς Τούρκους (ἐξ ὅρου ναυτικοῦ κ. ἰταλικοῦ, mezzo quarto) μεζοκκέρτηδες ἢ ἐκ μεταφορᾶς τῶν κερατεῶν, τῶν οὔτε ἡμέρων, οὔτε ἀγρίων καλουμένων δὲ ἀποστολικῶν, ποστόλικους, ἢ συνηθέστερον λινοπαμπάκους. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο κυρίως εἶναι σκωπτικὸν ἐκ μεταφορᾶς ὑφάσματος, ἔχοντος δύο εἰδῶν κλωστάς, ἀλλὰ μᾶλλον οἴκτου ἄξιος ἦτο ὁ τρόμος, μεθ' οὗ διὰ νυκτὸς ἐβάπτιζον τὰ τέκνα ἢ ἐτέλουν μνημόσυνα τῶν γονέων. Ἀναφέρεται ὅτι πολλάκις ἔκτιζον οὗτοι δωρεὰν καὶ ναοὺς τῶν ὀρθοδόξων, ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἦσαν ἐργάται μισθωτοί, καὶ ὡς μόνην ἐκδίκησιν εἶχον νὰ τρώγωσιν ἀπλήστως μεταξὺ τῶν ὁμοφύλων κρέας χοίρινον. Τὸ εἶδος τῆς τροφῆς ἦτο ἡ κυριωτάτη θρησκευτικὴ ἀπόδειξις κατὰ τοὺς τότε χρόνους! Ἀλλὰ τὸ κάπως ἱλαρὸν ἦτο, ὅτι αἔκοβαν νικκιάχι» τὴν Παρασκευήν, καὶ τὴν Κυριακὴν ἐτέλουν γάμον. Πότε ὑπέκυψε τοιουτοτρόπως ἑκάστη κώμη, δὲν εἶναι βεβαίως δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ, ἀλλὰ ταχύτερον ὑπέκυψαν, ὡς φαίνεται, ὅσαι ἦσαν μακρὰν τῆς προστασίας τῶν προκρίτων. Οὕτως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Λάρνακος, ὅπου μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν ἀ[...]τύχθη τὸ ἐπίνειον εἰς πόλιν, συγκεντροῦσαν τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ π[...]ξενεῖα τῆς Εὐρώπης, μνημονεύονται μόνον ὀλίγιστοι λινοβάμπακοι

τοῦ Ἁγ. Θεοδώρου καὶ τῶν Λευκάρων, κωμοπόλεως, ἥτις ἑκουσίως παραδοθεῖσα, εἶχεν ἐπί τινα χρόνον προνομίας, ἀλλὰ κατόπιν ἐπιέσθη· Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀμμοχώστου μνημονεύονται μόνον εἰς τὴν Ἀβκόρουν, Ἀχερίτουν, Καλοψίδαν, Αλιοπέτριν, Ξυλοφάουν καὶ τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον τὸν Καρπασίου· ἐνῷ εἰς τὰ ἑξῆς χωρία τῆς Λεμεσοῦ τὸν Ἅγ. Γεώργιον, Ἀκροῦντα, Κορφήν, Λιμνάτην, Μονάγριν, Μοναγρούλλιν, Μονιάτην, Πύργον, Σπιντάλλιν, Τριμίκλινην καὶ Φασοῦλλαν δὲν ὑπελείποντο πολλοὶ χριστιανοί, πλεῖστα δὲ χωρία τῆς Πάφου, Ἁγία Βαρβάρα, Ἀκουρσός, Ἀμμαδκιές, Ἀσπρογειά, Βρο(δ)ίσια, Γεροσκήπου, Δρυνιά, Κρήτου Μαρότου, Μανδριά, Μηλιά, Πάνω Παναγιά, Ψιάθι καὶ πᾶσα σχεδὸν ἡ Γιλλυριὰ (οἱ κάτοικοι ταὶ Γιάννη λέγονται σήμερον Σελέμανοι) εἶχον ἐπιπολῆς ἐξισλαμισθῆ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον. Διότι ἐκεῖ οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἵνα προστατεύσῃ τὰς «δουλείας» ἐκείνας, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Θεόγνιδος «κεφαλάς». Μετὰ τὴν Ἀγγλικὴν κατοχὴν πάντα τὰ μνημονευθέντα χωρία ἐζήτησαν παρὰ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων ἱερεῖς, πλεῖστοι δὲ λινοβάμπακοι προσεκύνησαν καὶ τὴν Ἁγίαν Γῆν, καὶ ἀπέπλυναν εἰς τὸν Ἰορδάνην τὸ ἓν ὄνομα. Περὶ τῶν ὀνομάτων τούτων παρετηρεῖτο, ὅτι πολλάκις ἐξελέγοντο συνηχοῦντα κατ' ἀμφοτέρας τὰς θρησκείας λ. χ. Ἀλῆς-Ἡλίας, Ἀρίφης-Ἀρβίλης, Μεχεμέτης-Μιχαήλης, Σελεϋμάνης-Σολομός, Ἐμινὲ-Ἑλένη, Μεϊρέμη-Μαρία κλ. Ἐζήτουν ὅμως ἐξ ἄλλου καὶ ὀνόματα, οὔτε μωαμεθανικά, οὔτε χριστιανικά, ἀλλ' ἁπλῶς προσηγορικά, λ. χ. Γιασουμῆς καὶ Γιασουμή, **Κκικκεκκοῦ** (ἐκ τοῦ κκικκέκκιν, τουρκ. τσιτσέκι (Μαλλιάκα, 207), ἄνθος), συχνὸν δὲ γυναικεῖον ἦτο τὸ Τουτοῦ (Ἁγία Βαρβάρα, Ἀσπρογειὰ κλ.), φαινόμενον καὶ ὡς ὑποκορισμὸς τοῦ Παναγιωτοῦ καὶ ὡς τὸ γνωστότατον ἐκ τοῦ Byron (Don Juan VI, VLII) Dudù. Τὰ τρία ταῦτα θηλυκὰ ὀνόματα Γιασουμή, Τουτοῦ καὶ **Κκικκεκκοῦ**, παρέμειναν καὶ μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν, πιθανὸν δὲ καὶ νὰ ζήσωσιν, ὡς ἀνάμνησις τῆς θλιβερᾶς ταύτης ἱστορίας. Ἂς μακαρίσωμεν χριστιανικῶς τοὺς κεκοιμημένους λινοβαμπάκους, οἵτινες τόσα καὶ τόσα εἶδον καὶ ἔπαθον, ἵνα μὴ φωραθῶσιν ὡς γκιαούρηδες καὶ ἂς παρηγορηθῶμεν ἐθνικῶς ὅτι Ἀλῆδες ἔχουσι υἱοὺς Κυπριανοὺς καὶ Χουσεΐνηδες Εὐαγόρας.

Τέλος ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως διαδίδεται καὶ εἰς τὸ

Κύπρον ὁ πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα θαυμασμὸς καὶ καρποφορεῖ ἐξαιρέτως ἡ συμβουλὴ τοῦ ἰατροφιλοσόφου ἱερομονάχου Διονυσίου Πύρρου, ὅστις ἐκήρυττε πρὸς τὸ ἔθνος (ἐν τῇ Χειραγωγίᾳ τῶν παίδων, Ἑνετ. 1810) ὅτι «ἂν τινας νέος ἔχῃ ὄνομα ἢ ῥωμαϊκὸν ἢ ἑβραϊκὸν ἢ ῥωσικὸν ἢ ἀραβικόν, πρέπει εὐθὺς νὰ τὸ ἀλλάξῃ καὶ νὰ ὀνομάζεται μὲ ὄνομα ἑλληνικόν, τουτέστιν ἢ Μιλτιάδης ἢ Θεμιστοκλῆς ἢ Ἀχιλλεύς». Ἀληθῶς οὐδὲν ἄλλο ἀπεικονίζει ζωηρότερον τὸν νεανικὸν ἐνθουσιασμόν, ὅστις ἐθέρμανε τότε τοὺς ὑποδούλους, ἢ τἀρχαῖα ἐκεῖνα ὀνόματα, ὅσα ἔσπευσαν ν' ἀναστήσωσιν ἐπὶ τῶν τέκνων αὐτῶν καὶ τῶν ἐγγόνων, ῥίπτοντες εἰς τὴν λήθην ὡς ἄσημα τὰ ὀνόματα τῶν πατέρων καὶ τῶν πάππων. Ἡ νεκρανάστασις ἐκείνη τῶν ὀνομάτων ἐθεωρήθη ὡς ἀνακήρυξις νέων, φιλελευθέρων ἰδεῶν καὶ καταδίκη τῆς τέως δουλοφροσύνης. Εἰς τὴν τοιαύτην σπουδὴν σχεδὸν ἐπρώτευσαν οἱ Κύπριοι, ἐξαγνίζοντες τρόπον τινὰ τὸ σφάλμα τῶν λινοβαμβάκων. Ἀλλ' ὁ ἐξελληνισμὸς ἐκεῖνος ἐφαίνετο κατόπιν καὶ ὡς φόρος θαυμασμοῦ πρὸς τὸν Ἀγῶνα. Ἀληθῶς ὅσον ἀπώτερον ἦσαν τὰ «ἅγια χώματα» τῆς Ἑλλάδος, ὅπου κατεβάλλοντο καὶ πάλιν οἱ ἀσιατικοὶ στρατοί, τόσον μεγαλοπρεπέστερον ἀντήχουν αἱ κατ' αὐτῶν νῖκαι, ὡς θρίαμβος ὄχι τῶν ἀτυχῶν Ῥωμαιῶν ἢ τῶν ταπεινῶν Χριστιανῶν «τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων», ἀλλὰ τῶν γιγάντων ἐκείνων Ἑλλήνων τῆς παραδόσεως, ἀπὸ τὰ κόκκαλα τῶν ὁποίων ἔβλεπεν ἐξερχομένην τὴν Ἐλευθερίαν ὁ ποιητής. Αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον τοὺς ἐπαναστάτας καὶ καλοῦσι τοὺς ἐλευθέρους ὄχι Ῥουμλάρ, ἀλλὰ Γιουνανιὰν (Μαλιάκα, σ. 922) ἤτοι Ἴωνας, ὡς ἐδιδάχθησαν παρὰ τῶν Ἀράβων νὰ καλῶσι τὴν ὑπεράνθρωπον φυλὴν τοῦ «φεϊλοζόφ Ἀριστό» καὶ «Ἐφλατούν». Ἦτο ἄρα ἑπόμενον πάντες οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἰδέας τοῦ Ἀγῶνος, πάντες οἱ πνέοντες ἐκδίκησιν, νὰ παραγκωνίσωσι τὰ ὀνόματα τῶν ὁσίων καὶ τῶν μαρτύρων, τοῦ Παφνουτίου καὶ τοῦ Συμεών, καὶ νὰ δοξάσωσι τοὺς ἥρωας καὶ τοὺς νικητάς, τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν Ἀχιλλέα. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ διατί μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων προετιμήθησαν τὰ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀνδρείων, τοῦ Μιλτιάδου καὶ τοῦ Λεωνίδου, τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, παρωράθησαν δὲ ὅλως, τοὐλάχιστον ἐν Κύπρῳ, τὰ ὀνόματα τῶν νομοθετῶν καὶ τῶν φιλοσόφων, τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Λυκούργου, τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Πλάτωνος, καὶ τῶν ποιητῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν, τοῦ Αἰσχύλου καὶ

τοῦ Πινδάρου, τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Πραξιτέλους. Αἱ γενναῖαι ἡρωΐδες τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, ἡ Ἀνδρομάχη, ἡ Ἀντιγόνη, ἡ Ἰφιγένεια, ἡ Πηνελόπη καὶ Πολυξένη ἐτιμήθησαν πρὸ τῶν ποιητῶν των. Μεταξὺ τῶν δέκα ἀττικῶν ῥητόρων ἠγαπήθη μόνον εἷς, ὁ Δημοσθένης· διότι ὁ Δημοσθένης ὡς καὶ ὁ Σωκράτης εἶχον κηρύξει μεγαλοφώνως τὸ ποθεινὸν ὄνομα τῆς Πατρίδος, ἣν ὠνειρεύετο τὸ Γένος. Τὸ κατα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πικρὸν μῖσος τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ διεκρίνετο ἀκόμη εἰς θρησκευτικά τινα βιβλία (πρβ. «Ἀριστοτέλης ἀσύνετος ἦτο καὶ διατί» ἐν τῇ «Νέα Κλίμακι.. Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου» ἀνατύπ. ἐν Κ/π. 1844, σ. 331) ὡρίμασε ταχέως εἰς ἔρωτα γλυκὺν καὶ παράφορον. Καὶ ἰδοὺ διατί τὸ Ἔθνος, καίτοι διψῶν πολεμικῆς δόξης, δὲν ἀνεμνήσθη τῶν ὄντως τροπαιούχων αὐτοῦ βασιλέων, τοῦ Ἡρακλείου λ. χ. καὶ τοῦ Νικηφόρου, ἐξέθαψε δὲ ἀπεναντίας καὶ τὰ ὀνόματα τὰ μυθικά, τοῦ Θησέως λ. χ. καὶ τοῦ Μενελάου. Ἀλλ' εἰς τοῦτο συνέτεινε καὶ ὁ πρὸς τὴν «κλασσικὴν ἀρχαιότητα» διάπυρος τῶν Εὐρωπαίων θαυμασμὸς καὶ ἡ περιφρόνησις αὐτῶν πρὸς πᾶν «βυζαντινὸν» καὶ νέον. Ἀφοῦ ποιητὴς ἀκαδημεικός, οἷος ὁ Casimir Delavigne, ἐκλαμβάνων ὡς νέον τὸ ὄνομα Κορώνη, ἐστιγμάτισεν αὐτὸ ἔν τινι τῶν φιλελληνικωτάτων «Μεσσηνιακῶν ᾠδῶν»

Coron, nom malheureux, nom moderne et barbare!

καὶ ἀπέκλαιεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπώλεσαν τὸ πᾶν,

Tout, jusqu'aux nons divins, qui charmaient nos oreilles,

πολὺ βεβαίως δίκαιον εἶχον οἱ «δυστυχεῖς» ἡμέτεροι ν' ἀποτρίψωσι διὰ μιᾶς ὡς «βάρβαρον» πᾶν νέον ὄνομα καὶ τόπου καὶ προσώπου. (πρβ. τὴν περὶ Λεμεσοῦ ἐπιφυλλίδα τῆς Νέας Ἡμέρας ἀρ. 1471). Ὁ τοιοῦτος «καθαρισμὸς» εἶχε πλέον καὶ πρακτικὸν πολιτικὸν σκοπόν, τὴν πρὸς τὰ «τέκνα τοῦ Ὁμήρου» εὔνοιαν καὶ συνδρομὴν τῶν Φιλελλήνων. Διότι ἡ καταγωγὴ καὶ οἱ τίτλοι ἑνὸς Σάβα ἢ Μιχάλη, μιᾶς Ἀννοῦς ἢ Τσικκινοῦς ἦσαν ὀλίγον σκοτεινοί, ἐνῷ φανερώτατος ἦτο βεβαίως ὁ ἑλληνισμὸς καὶ τὰ δικαιώματα Δημοσθένους τινὸς ἢ Περικλέους, Χρυσηΐδος ἢ Σαπφοῦς. Εἶχε τοσάκις ἐν Εὐρώπῃ λεχθῇ, ὅτι αἱ Μοῦσαι κατέλιπον τὴν Ἑλλάδα· λοιπὸν ἐντὸς ὀλίγου

ἐπανῆλθον, οὐδεμιᾶς ἐξαιρουμένης. Μετὰ τοσαύτας δὲ τοῦ ἔθνους προσπαθείας εὐεξήγητος ἦτο ἡ βαθυτάτη αὐτοῦ ἀγανάκτησις καὶ θλῖψις διὰ τὴν διαβόητον θεωρίαν τοῦ Ἰακ. Φαλμεράγερ (βλ. τὸν πρόλογον τῶν Φιλολογ. Ἐπισκέψεων τοῦ Γ. Λουκᾶ, Ἀθήν. 1874). Εἰς πολιτικοὺς ὑπολογισμοὺς πρέπει ν' ἀποδοθῇ καὶ ὁ φόβος ἐθνικῆς βλάβης ἐκ τοῦ φάσματος τῆς «Ἐρασμίας» προφορᾶς, ἐὰν ἤθελεν ἀποδειχθῇ ὀρθή· (βλ. Χατζιδάκι, Ἀκαδημ. Ἀναγνώσμ. Α', 371). Σήμερον, ὅτ' εὐτυχῶς δὲν παραφέρουσιν ἡμᾶς τόσον νεανικοὶ συλλογισμοί, ἀλλ' οὐδ' ἐξαίρει δυστυχῶς ἡμᾶς ὅσος ἄλλοτ' ἐνθουσιασμός, δυνατὸν εἶναι νὰ θεωρῶμεν τὴν ὅλην ἐκείνην σπουδὴν ὡς ἁπλῆν κενοσπουδίαν (βλ. Ἀργύρη Ἐφταλιώτη, τὰ ὀνόματά μας ἐν Ἑστίᾳ 1890 Α' 42). Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἱστορίαν εἶναι ν' ἀποδίδωμεν ἁπλούστατα πάσας αὐτῆς τὰς ἀφορμὰς εἰς τὴν σχολαστικὴν μωρίαν τῶν δασκάλων.

Ἐν τῇ καθολικῇ ἐκείνῃ σπουδῇ ἐχρησιμοποιήθη κατ' εὐτυχίαν τῶν Κυπρίων καὶ ἡ ἀρχαία τῆς νήσου ἱστορία. Εἰς τὸ τέλος τῆς «Χρονολογικῆς του Ἱστορίας» εἶχεν ἀνατυπώσει (σ. 333 κἑξ.) διεσκευασμένον ὁ Κυπριανὸς τὸ ἔργον τοῦ Νεοφύτου Ροδινοῦ «περὶ ἡρώων, στρατηγῶν, φιλοσόφων, ἁγίων καὶ ἄλλων ὀνομαστῶν ἀνθρώπων, ὅπου εὐγήκασιν ἀπὸ τὸ νησὶ τῆς Κύπρου» ὅπερ «ἐτυπώθη ἐν Ῥώμῃ . . . ἔτει τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ͵αχνθ'». Λοιπὸν ἐκεῖθεν ἀνεπηδησαν τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀδώνιδος, τοῦ Ἀθηνοδώρου, τοῦ Ἀναξαγόρου, τοῦ Εὐαγόρου, τοῦ Εὐέλθοντος, τοῦ Ζήνωνος (καὶ τοῦ Κλεάνθους, ὡς μαθητοῦ του), τοῦ Νικοκλέους, τοῦ Τεύκρου καὶ τοῦ Φιλοκύπρου. Τὸ ἔργον τοῦ Κυπριανοῦ ὡς ἀρχιμανδρίτου ἐκυκλοφόρει καὶ μεταξὺ τῶν ἱερέων τῶν χωρίων, ὅθεν μετεδόθησαν εὐθὺς εἰς τοὺς ἀγρότας, μυθιστορικὸς δὲ εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ δοκίμου μυθιστοριογράφου Rider Haggard, ὅτι μόνον «ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἐπιφανεστέρα τάξις τῶν Κυπρίων παραλαμβάνει ἑλληνικὰ ὀνόματα» («A Winter Pilgrimage»· βλ. καὶ Ν. Πασχάλη, Facts and Figures about Cyprus σ. 25). Ἀκριβῶς δὲ μάλιστα σήμερον, ἐπὶ νεαρῶν ἀγροτῶν δύναται ν' ἀκούσῃ τις ὅλως μεμονωμένα τὰ μάλιστ' ἀπροσδόκητα τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων (Ἀρίσταρχος, Ἀριστογείτων, …γένης, Ἐπαφρόδιτος, Εὐδόκιμος, Θουκυδίδης, Ἱπποκράτης, Κῦρος, …κοῦργος, Λύσανδρος, Ξανθίππη, Πανδροσία, Παρμενίων, Πάτροκλος, …κυσίλυπος, (Παψίλυς), Πελοπίδας, Πλάτων, Σόλων, Φαίδων καὶ Φιλο-

ποίμην), διότι προθύμως άρπάζουσιν οἱ χωρικοὶ πᾶν ὅ,τι ὁ ἀνάδοχος γνωρίζει. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀπληστίας ταύτης ὑπῆρξεν ἡ πλήρης διαστροφή τινων ὀνομάτων, καθόσον οἱ σκόπελοι τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς φωνητικῆς ἀπεδείχθησαν ἐνίοτε φοβεροί· λ. χ. ὁ Εὐέλθων, στρεβλούμενος εἰς Βερτίν, καὶ ὁ Τεῦκρος ξηραινόμενος εἰς Πεῦκον, εἶναι βεβαίως ἀποτρεπτικωτάτη πεῖρα. Ἐξ ἄλλου πλεῖστ' ἄλλα ὀνόματα τῶν δύο φύλων, λ.χ. Ἀγαθοκλῆς, Ἀγλαΐα, Ἀθηνᾶ, Ἀλέξανδρος, Ἀναξαγόρας, Ἀντιγόνη, Ἀριάδνη, Ἀριστείδης, Ἀριστόδημος, Ἀριστοκλῆς, Ἀριστοτέλης, Ἀσπασία, Ἀφροδίτη, Βρασίδας, Ἐλπινίκη, Ἐρατώ, Ἑρμιόνη, Εὐαγόρας, Ἡρακλῆς, Θεανώ, Θεμιστοκλῆς, Ἰφιγένεια, Καλλιστώ, Κλεάνθης, Κλειώ, Κλεοπάτρα, Λεωνίδας, Μελπομένη, Μενέλαος, Νέαρχος, Νεοκλῆς, Οὐρανία, Περικλῆς, Πηνελόπη, Πολύβιος, Πολυξένη, Σοφοκλῆς, Σωκράτης, Τηλέμαχος, Χαρίδημος, Χαρίλαος εἰσεχώρησαν εὐκολώτατα πολλαχοῦ τῆς Νήσου, ἀρκετὰ δὲ κληροδοτοῦνται σήμερον ὡς ὀνόματα, οὐχὶ προγόνων παλαιῶν, ἀλλὰ πάππων προςφιλῶν εἰς ἐγγόνους ἢ ἀνεψιούς, ἀποτελοῦσι δηλαδὴ πλέον ἀναπόσπαστον μέρος τῆς ὅλης κυπριακῆς ὀνοματολογίας, ὅπως τὰ δι' ἄλλους ἱστορικοὺς λόγους εἰσβιασθέντα τοῦ Λοΐζου καὶ τῆς Ἀννέζας, τοῦ Φλουρέντζου καὶ τῆς Ὀρσουλοῦς.

Πλὴν τῶν ἀρχαίων μετὰ τὴν ἐπανάστασιν εἰσήχθησαν, ἀλλὰ δὲν ἐπεξετάθησαν, τὰ Φαναριωτικὰ Δόμνα καὶ Ῥαλλοῦ, ἀλλ' εὐπρόςδεκτα ὑπῆρξαν καὶ ἐν Κύπρῳ τὰ ὀνόματα τοῦ Ὄθωνος (Ὅμοδος) καὶ τῆς Ἀμαλίας, πολὺ δὲ περισσότερον τὸ τῆς Βασιλίσσης Ὄλγας. Τὸ εὐοίωνον ὄνομα τῆς Α. Μ. ὡς καὶ δύο ἄλλα ὀνόματα ἐπίσης προςφιλῆ τὸ Θεσσαλία καὶ τὸ Κρήτη, ὑπῆρξαν, νομίζομεν, τὰ τελευταῖα, διὰ βαθύτατον ἱστορικὸν λόγον εἰσαχθέντα καὶ διαδοθέντα ὀνόματα εἰς τὴν Κύπρον.

Τοσαῦτα περὶ τῶν ὀνομάτων, ἤδη δὲ περὶ τῶν μετασχηματισμῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ προτοῦ θὰ εἴπωμεν δύο λέξεις περὶ τῶν κλητικῶν ἐπιφωνημάτων, ὅσα ἑκασταχοῦ τῆς Νήσου προτάσσονται τοῦ ὀνόματος τοῦ καλουμένου καὶ ἐγγύθεν, ἀλλὰ μάλιστα μακρόθεν. Ὡς ἐπιφωνήματα χρησιμεύουσι καὶ τὰ τέσσαρα φωνήεντα, ἆ, ἒ, οὖ, ὦ. Λαμβάνοντες ὡς παραδείγματα τὰς οἰκογενειακὰς προσαγορεύσεις, εὑρί-

σκομεν ἀνὰ τὰ διάφορα τῆς Κύπρου μέρη τὰς ἑξῆς διαφοράς. Εἰς τὴν Μόρφουν καλοῦσι τὸν πατέρα καὶ τὸν πενθερὸν ἆ ἀφεντη, καὶ τὸν πάππον ἆ παππου, εἰς τὴν Πάφον τὴν ἐκ πατρὸς μάμμην ἆ μαμμου, καὶ τὴν ἐκ μητρὸς ἆ στετε, εἰς τὰ Βαρώσια τὴν μητέρα ἆ μαναο καὶ εἰς τὴν Κυθραίαν ἆ μανο. Εἰς τὴν Τιλλυριὰν ἒ παππουλλι, ἒ μαμμου, ἒ ἀφεντη. ἒ μανα, εἶναι δὲ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ τὸ σύνηθες ἐπιφώνημα, ἀλλ' εἰς πολλὰ χωρία προφέρεται γέ. Εἰς τὸ Λευκόνοικον καὶ τὰ Γέναγρα φωνάζουσιν οὗ παπα, οὗ μανα, οὗ θκεια. 'Αλλ' εἰς τὸ Καρπάσι καὶ τὴν Πιτσιλλιὰν τηροῦσιν ἔτι τὸ ἀρχαῖον ὦ, (ὡς ἐν Κύμῃ τῆς Εὐβοίας καὶ ἐν Βελβεντῷ, βλ. Μπουντώνα Μελέτην σ. 36) προσφωνοῦντες τὸν πατέρα ὦ κυρι ἢ ὦ φεντακι, καὶ εἰς τὸ 'Ριζοκάρπασον καὶ τὸ Πελέντρι μετὰ τῆς βρεφικῆς συντομίας ὦ ταικι. ὦ μανα, ὦ θκεια, ἐπὶ τῶν ὀνομάτων ὅμως ἒ Χουλι, ἒ Χαμπι, ἒ Ττινου, ἒ Ππαρια. 'Ως βλέπει τις, κοινὸν πάντων τῶν ἐπιφωνημάτων γνώρισμα εἶναι ἡ ἔγκλισις τοῦ τόνου μέχρι καὶ τεσσάρων συλλαβῶν· ἒ Χαραλαμπι (Βλ. 'Αθηνᾶς ϛ' 172).

'Αλλ' ἀντὶ τῶν ἐπιφωνημάτων μεταχειρίζονται καὶ οἱ Κύπριοι κλητικά τινα ἐπίθετα, δι' ὧν ἐκφράζεται ὁ πρὸς τοὺς καλουμένους σεβασμὸς ἢ ἡ φιλία ἢ τἀνάπαλιν ἡ περιφρόνησις καὶ ἡ ψυχρότης. Οὐδὲ ταῦτα βεβαίως εἶναι περιττὰ εἰς τὴν μελέτην τῆς γλώσσης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ.

Τὸ μωρέ, ὅπερ εὔχρηστον ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων (βλ. Χατζιδάκι Γλωσσολ. Μελ. 208) κατεδίκασεν ὁ 'Ιησοῦς «εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός» (Ματθ. 5, 22) εἶναι καὶ μεταξὺ τῶν Κυπρίων εὐχρηστότατον ὑπὸ τύπους διαφόρους. 'Αμετάβλητον μωρὲ λέγεται εἰς τὴν Τιλλυριὰν (Πύργον, Βρο(δ)ίσια, Ξερό(β)ουνον) πρὸς νέον, μωρέ Ττοφι, καὶ πρὸς νέαν, μωρή Τταλλου, καθὼς καὶ εἰς τὴν Γιαλοῦσαν· μωρὴ προσφωνεῖται τρυφερώτατα καὶ ἡ σύζυγος εἰς τὴν Μόρφουν, ἐνῷ εἰς τὴν Πάφον καὶ τὴν Λάνιαν ὠρή. Πρὸς ἄλλην γυναῖκα εἰς τὴν Μόρφουν καὶ τὴν Μεσαρκὰν λέγουσι συντόμως ῥά· ῥά 'Αουστα, ῥά Λενου, ἐν δὲ τῇ πλείστῃ Κύπρῳ βρά, ἀλλὰ μετὰ διαφόρων χρωματισμῶν συμπαθείας ἢ ἀπεχθείας· εἰς τὸ Καρπάσι προσφωνοῦσιν εὐσεβάστως βρὰ τὰς γυναῖκας, ἀλλὰ βρὴ τὰς κορασίδας, οἱονεὶ mademoiselle ('Ριζοκάρπασον). Εἰς τὴν Τιλλυριὰν (Παχὺς ἄμμος) λέγεται καὶ βρέ ἔναικα, εἶναι δὲ συνηθέστατον

τὸ βρὲ καὶ εἰς τὴν Μαραθάσαν μετὰ τῶν οὐδετέρων ὑποκοριστικῶν καὶ τῶν ἀρσενικῶν μεγεθυντικῶν τῶν θηλυκῶν· βρέ Ἀννουσιν (Πρόδρομος), βρέ Βδοκιν (Πεδουλᾶς), βρέ Βδοκα (Μουτουλλᾶς) μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης. Εἰς τὸ Λευκόνοικον λέγεται οἰκειότατα, ῥέ ἀνιψιε, ῥέ κουμπαρε. Μεταξὺ τῶν πολιτῶν, ἐννοεῖται, τὸ βρέ Γεωρκο, καὶ βρά Λενου εἶναι ἢ ὅλως οἰκεῖον ἢ εἰς ἄκρον περιφρονητικόν· ταύτην τὴν σημασίαν εἶχε καὶ κατὰ τοὺς φραγκικοὺς χρόνους. (Βλέπε Σάθα Μεσαιων. Βιβλιοθ. Β′ 604 ἐν τῷ Γλωσσήματι «βρὲ (μόρε) ἐπὶ ὕβρεως)».

Καὶ τὸ κόρη ἔχει ποικιλωτάτους χρωματισμοὺς ἐννοίας. Εἰς τὸ Καρπάσι κόρη προσφωνεῖται καὶ ἡ σύζυγος ὑπὸ τοῦ ἀνδρός. Μεταξὺ τῶν γυναικῶν τῶν πόλεων λέγεται οἰκείως πρὸς οἱανδήποτε κατωτέρας ἡλικίας ἢ καὶ ὁμήλικα, ἔστω καὶ γραῖαν· κόρη Ἀννα· οὕτω δὲ φωνάζουσι καὶ τὰς ὑπηρετρίας· κόρη Θεκλου. Διὰ τοῦτο λεγόμενον πρὸς ξένην νομίζεται λίαν προσβλητικόν· καὶ ὑπάρχει ὡς ἀπάντησις κατάρα παρηχοῦσα, νὰ κορακίσῃ ἡ πέτσα σου (νὰ γαντζωθῇ τὸ πετσί σου). Ἀλλ' ἐφέλκον τὸν τόνον, κατήντησεν ἀπλούστατον ἐπιφώνημα, κενὸν πάσης ἐννοίας· διὸ λέγεται καὶ κόρη μανα, καὶ κόρη κοπελλοῦδες.

Εἰς τὴν Τιλλυρίαν τοὺς φίλους προσαγορεύουσι διὰ τοῦ νιννίν· νιννίμ Μαρκο. Ἡ πανελληνίως παιδικὴ αὕτη λέξις, ἡ σημαίνουσα βρέφος καὶ πιθανῶς ἔχουσα σχέσιν πρὸς τὸ γνωσθὲν ἐξ ἐπιγραφῆς ἀρχαῖον «νίννη», ἐκεῖ παραμένει καὶ ἐπὶ τῶν ἡλικιωμένων. Καθ' ὅμοιον ὑποκορισμὸν καὶ τοὺς συζύγους ἐκεῖ προσφωνοῦσι διὰ τοῦ βρέ μιτσι. Τὸ μιτσὶς τοῦτο, ὅπερ ἦτο εὔχρηστον ἤδη ὡς παρωνύμιον τοῦ γαμβροῦ τοῦ Θεοδώρου τοῦ β′ τοῦ Λασκάρεως «Μυτζῆ», ἐσχηματίσθη ὡς ἀρσενικὸν τοῦ μιτσίν, ὑπάρχει δὲ καὶ θηλ. μιτσειὰ (ὡς γλυκύς, γλυκεῖα, γλυκύν). Τὸ δὲ μιτσὶν φαίνεται προφορὰ τοῦ μικίν, ὑποκοριστικοῦ τοῦ παιδικοῦ μικ(κ)όν. (βλ. κατωτ. καὶ Χατζιδάκι Einleitung σ. 157, 158).

Ὡς τιμητικὴ προσωνυμία τῶν ἀνδρῶν εἶχε σωθῇ ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων τὸ κολοβὸν κύρ, ἀλλὰ μόνον ἐπισήμως, μεταξὺ τῶν πολιτῶν (βλ. τοὺς συνδρομητὰς τοῦ Κυπριανοῦ σ, 404), ἐνῷ τὸ κῦρις, τοῦ κυροῦ, λέγεται σταθερῶς ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν περὶ τοῦ πατρός. Τὸ θηλυκὸν κυρά, δι' οὗ προσαγορεύουσιν ἰδίως τὰς πενθερὰς (ὅλως

ἀσχέτως πρὸς τὸ ὁμηρικὸν Fεκυρή), παρέμεινε μονιμώτερον, ἡ Κυρὰ Θεκλοῦ, ἀλλ' ἀπὸ διακοσίων περίπου ἐτῶν ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ κοκώνα, ὅπερ ὑπάρχει, καθὼς εἴδομεν, καὶ ὡς κύριον ὄνομα. Ὁμοίως ἀντὶ τοῦ κύρ ἐπεκράτησε τὸ βενετικὸν σιόρ, ὡς ἐν Κρήτῃ καὶ Χίῳ (βλ. Gustav Meyer, Neugr. Studien IV σ. 81), ἀλλ' ἐν τῇ παρούσῃ γενεᾷ λέγεται μόνον ἐπὶ δυσφορίας· στάθου, σιόρ· ἔφαν τα ὁ σιὸρ Κωστίς. Ὁμοίως δυσφοροῦντες προσφωνοῦσιν οἱ πολῖται διὰ τοῦ τουρκικοῦ ὠλάν· (κ. = ἀγώρι. Βλ. τὸ Τουρκοελληνικὸν λεξικὸν τοῦ Ἀβραὰμ Μαλλιάκα ἐν Κ)π. 1876 σ. 66) ὄϊ, ὠλὰν Πετρί! Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἀγροτῶν εἶναι καλὴ προσφώνησις, αἱ δὲ Καρπασίτισσαι προσαγορεύουσιν οὕτω τοὺς συζύγους. Καὶ ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου καὶ ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω κατανοοῦμεν πόσον αἱ λέξεις, ἰδίως δὲ τὰ ἐπίθετα καὶ μάλιστα τὰ κλητικά, σχεδὸν οὐδεμίαν ἔχουσι σημασιαν καθ' ἑαυτά, λαμβάνουσι δ' ἑκάστοτε ὁποίαν ἡμεῖς δίδομεν αὐτοῖς χροιάν.

Προχωροῦντες ἤδη εἰς τὴν γλωσσικὴν μελέτην τῶν ὀνομάτων, ἤτοι ἐξετάζοντες τοὺς μετασχηματισμοὺς αὐτῶν, παρατηροῦμεν τέσσαρα εἴδη μεταβολῶν, α') εἰς τὴν ρίζαν β') εἰς τὴν κατάληξιν γ') εἰς τὸν τόνον καὶ δ') εἰς τὰ διπλᾶ σύμφωνα. Οὐδὲν λέγομεν περὶ τῶν ἐπιθετικῶν συνθέσεων αὐτῶν, ὁποῖαι εἶναι πλὴν τοῦ γερω- καὶ τοῦ παπα- αἱ σκωπτικαὶ μετὰ τοῦ κακο-, κλεφτο-, κουτσο-, κουφο-, κκελο- (κκέλης, Τουρκ. κχὲλ=φαλακρός), μασσο- (=τραυλο-) μαυρο-, παλιο-, πελλο-, στραο-, ψεφτο- ἀλλὰ συνηθεστάτη εἶναι ἡ μετὰ χακη- σύνθεσις καθόσον, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Beaudouin (Etude, σ. 26), οἱ Ἅγιοι Τόποι δὲν εἶναι μακρὰν τῆς Κύπρου καὶ ἀνέκαθεν προσκυνοῦσι καθ'ἕκαστον Πάσχα πλεῖστοι χωρικοὶ (κατά τινα μέσον ὅρον τετρακόσιοι ἐτησίως)· ἡ σύνθεσις αὕτη φαίνεται παράδοξος μετ' ὀνομάτων φραγκικῶν, λ.χ. Χακηλοΐζος (Μαραθάσα), Χακηντζαννέττος (Δαυλός), Χακητουμάζος (Μανδριά), Χακηφραντζέσκος (Λεμεσός) ὡς λέγεται καὶ Παπαλοΐζος (Πέρα πεδί) καὶ Παπαβκονίς (Μόρφου), ἤδη δὲ δύο Παπατουμάζοι ἀπαντῶσιν ἐν ἐπιστολῇ οὗ 1609 (Acta et diplomata Graeca III 266)· ἀλλ' ὡς ἱστορικὴ αὐ-όχρημα εἰρωνεία προσπίπτει τὸ χακῆς μετὰ τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων, ;ακηαριστείδης, καὶ Χακηθρασὺς (Κοιλάνι), Χακηπερικλῆς κὶ Χακησωκράτης.

Αἱ ῥιζικαὶ μεταβολαὶ εἶναι διτταί, συντομίαι ἢ παρετυμολογίαι. Ὁ γλωσσικὸς νόμος ὁ λεγόμενος τῆς φειδοῦς ἐφαρμόζεται πανταχοῦ καὶ πάντοτε, ἀμειλίκτως ἐπὶ τῶν ὀνομάτων τῶν παιδίων, εἴτε ὑπ' αὐτῶν τούτων ἀκουσίως, εἴτε ὑπὸ τῶν οἰκείων ἑκουσίως κατὰ προηγούμενα παραδείγματα, γίνεται δὲ τοῦτο καὶ πρὸς εὐκολίαν τῶν μικρῶν καὶ διότι μεταξὺ τοῦ στενοῦ οἰκογενειακοῦ κύκλου δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ σύγχυσις καὶ παρεξήγησις καὶ μία δὲ συλλαβὴ εἶναι πρὸς διάκρισιν ἀρκετή· τὴν δευτέραν συλλαβὴν ἀποτελεῖ ἡ ἀπαραίτητος εἰς τοὺς Ἕλληνας κατάληξις, περὶ ἧς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Ἀλλ' ἀρκετὰ τῆς συγκοπῆς τῆς ῥίζης παραδείγματα εἶναι τὰ ἑξῆς ἀρσενικὰ καὶ θηλυκά.

Ἀβράμης - Μαμὴς (Σκαρίνου)
Ἀγαθοκλῆς - Φουκλῆς
Ἀγησίλαος - Σιλὶς
Ἀθηνόδωρος - Ἀθηνὶς καὶ Ἀθηνὸς
Ἀλκιβιάδης - Ἀρκὶς
Ἄνθιμος - Ἀθθὺς (Πισσούρι)
Ἀριστοτέλης - Ἀρέστης
Δημοσθένης - Στενὴς
Διονύσιος - Διονὺς (Ἀνώγυρα)
Ἐρωτόκριτος - Ῥωτὶς καὶ Κλιτὶς
Εὐθύμιος - Θυμὶς ἢ Χύμης (Δευτερὰ)
Εὐριπίδης - Πιπὶς
Εὐρυβιάδης - Εὐρὺς
Θεμιστοκλῆς - Τοκλῆς
Θεοφάνης - Φανὴς
Θεόφιλος - Φιλὶς
Θεοφύλακτος - Φυλαχτὶς καὶ -τὸς
Θεοχάρης - Χαρὴς
Θουκυδίδης - Θουκὺς (Βάσα)
Θρασύβουλος - Θρασὺς καὶ Θράσος
Ἰάκωβος (Γιακουμὶς) - Κουμὶς

Ἀγαθονίκη - Ἀθονοῦ (Λεμεσός)
Ἀγγελικὴ - Ἀγγελοῦ
Αἰκατερίνη - Κατινοῦ
Ἀλεξάνδρα - Ξαντροῦ
Ἀμαλία - Μαλοῦ
Ἀναστασία - Ἀνάστα καὶ Στασοῦ
Ἀνδριανὴ (Ἀντρικανοῦ) - Κανοῦ (Καρπάσι)
Ἀνδρομάχη - Ἀντροῦ καὶ Μαχοῦ
Ἀννέττα - Ἀττοῦ (Βουνὸν)
Ἀρτεμισία - Ἀρτεμοῦ
Ἀσπασία - Πτασοῦ
Βαλιαντῖνα - Παλεττοῦ (Πάφος)
Βηθλεέμ - Βεθλοῦ
Δέσποινα - Πποινιὰ
Ἐλισάβετ - Σαβοῦ (Πλάτρες)
Εὐανθία - Βαθθοῦ
Εὐπραξία - Πραξοῦ (Πλάτρες)
Εὐρυδίκη - Εὐρυοῦ (Πισσούρι)
Εὐσταθία - Στάθα (Κυπεροῦντα)
Εὐφροσύνη - Φροσοῦ (Σολιὰ)
Ζηνοβία - Ζηνοῦ (Κερύνεια)
Θεογνωσία - Γνώσα (Σολιὰ)

Ἱερώνυμος - (Γερολεμὶς) Λεμὶς καὶ Μεμὶς (Λεύκαρα)
Ἱπποκράτης - Ἱππὶς (Ὅμοδος)
Καλλίνικος - Καλλὶς (Λάνια)
Κυπριανὸς - Κυπρὶς (Ἀκροῦντα)
Κυριακὸς - Κυρκὶς. Κακὸς καὶ Κούλλης (Πέρα πεδὶ)
Κωνσταντῖνος - Κκαντὶς (Κτῆμα) καὶ Καντὶς (Ἀραδίππου)
Λεωνίδας - Λεωνὶς (Κιβίδες)
Μενέλαος - Μελὶς (Λευκωσία)
Μιλτιάδης - Μιρτὶς (Λεμεσὸς)
Μιχαὴλ - Χαήλης καὶ Χαηλὶς
Νικόλαος - Κκολὶς
Νεόφυτος - Φυτὶς
Ξενοφῶν - Ξενὶς (Δωρὸς)
Ὀνησιφόρος - Φορὶς (Κοιλάνι)
Παντελεήμων - Παντελὶς
Παρασκευᾶς - Σκεγγᾶς
Πολύβιος καὶ Πολύδωρος - Πολλὺς
Πολύκαρπος - Καρπὶς
Σπυρίδων - Σπυρὶς
Στυλιανὸς - Στυλὶς
Σωζόμενος - Ζομενὶς
Σωκράτης - Σωκρὶς (Ἀγ. Φύλα)
Φιλόκυπρος - Κύπρος
Φλουρέντζος - Φουντζὶς (Λευκόνοικον)
Φραντζέσκος - Κέσκος (Καρπάσι)
Χαράλαμπος - Λαμπὶς, Παμπὶς, (Τύμη) Χαμπὶς
Χαρίτων - Χαρὶς
Χριστόδουλος - Τσουλὶς καὶ Χουλὶς (Καρπάσι)
Χριστοφόρος - Τσοφὶς

Θεοδοσία - Κοσοῦ (Φοινικάρια)
Θεοφανὼ - Φανοῦ
Καλλισθένη καὶ Καλλιόπη - Καλλοῦ
Κλεοπάτρα - Πάτρα
Κλημεντία - Κλημοῦ
Κλυταιμήστρα - Μηστροῦ
Κρυσταλλένη - Χρυστοῦ (Λόφου) καὶ Τσαλλοῦ
Κυριακὴ - Κακοῦ καὶ Καλλοῦ
Μαγδαληνὴ - Μαγδάλα (Πολέμι)
Μαρκέττα - Κέττα
Μελπομένη - Μερποῦ
Μυροφόρα - Μυροῦ (Πολεμίδια) καὶ Φοροῦ
Νεοφυτοῦ - Φυτοῦ
Ξανθίππη - Ξαθθοῦ
Ὀλυμπιὰς - Ὀλυμποῦ
Ὀρθοδοξία - Δοξοῦ
Παναγιώτα - Πατοῦ, καὶ Γιωτοῦ
Παραδεῖσα - Πασοῦ
Παρθενόπη - Παρτενοῦ
Πηνελόπη - Πηλοῦ (Ὅμοδος)
Ῥοδοθέα - Ροδοῦ
Σταυριανὴ - Σταυροῦ
Στυλιανὴ - Στυλλοῦ
Σωσάννα - Σαννοῦ
Τερψιθέα - Τερψοῦ
Φεβρονία - Φρονοῦ (Μονιάτης)
Φλορεντζοῦ - Φουντζοῦ (Λευκόνοικον)
Χαραλαμποῦ - Χαμποῦ
Χαριθέα - Χαροῦ (Λεμεσὸς)

Ἀλλὰ συντομίαι τινὲς ἔχουσι λόγον ἁπλῶς φωνητικὸν λ.χ. ὁ Ἀθηνό(δ)ωρος-Φηνωρὶς) (Πισσούρι), ὁ Γαβριὴλ Ἀρβίλης, ὁ (Δ)ημήτριος-Μητρίς, ὁ (Δη)μοσθένης-Μοστενίς, ὁ Θεο(δ)όσιος - Φεόσις, καὶ Φοσίς, Θεό(δ)ουλος - Θουλὶς (Λευκωσία), Θεό(δ)ωρος - Θωρίς, Φωρὶς καὶ Χωρὶς κατὰ τὰς ἑκασταχοῦ προφορὰς τοῦ θ, ἐνῷ ἄλλαι μεταβολαὶ γυναικείων ἰδίως ὀνομάτων εἶναι φανεραὶ παρετυμολογίαι κατὰ τὸ πλεῖστον μοναδικαί.

Ἀποστόλις - Πιστολὶς (Κοιλάνι)
Ἀριστείδης - Χαριστὴς (Ἀπαισία)
Δημοσθένης - Ποστένης (Κοιλάνι)
Ἐπαμεινώνδας - Πομεινώντας (Μουτουλλᾶς)
Θρασύβουλος - Κρασὶς (Κοιλάνι)
Ὅμηρος - Ὄνειρος (Βαρώσια)
Ὀνούφριος - Νεφρὶς (Πισσούρι)
Τεῦκρος - Πεῦκος (Βαρώσια)
Φλωρέντζος - Φλουρὶς (Κοιλάνι, Πελέντρι)
Φιλοποίμην - Μηλοπίπονος

Ἀθανασία - Ἀθασοῦ (Λεμεσὸς)
Αἰμιλία - Μηλιὰ (Σκάλα)
Ἀμαλία - Μελοῦ
Ἄρτεμις - Αρτοῦ
Δέσποινα - Ποτσοῦ (Κάτω Ἀρχιμανδρίτα)
Ἐλπινίκη - Φοινίκα (Μανδριά)
Εὐφροσύνη - Δροσοῦ καὶ Φρεσκοῦ
Ζηνοβία - Ἀζινοῦ (ἀζίνα=σπινθὴρ Κάτω Ἀρχιμανδρίτα)
Κλειὼ - Κλειδοῦ (Λάνια)
Κλεονίκη - Κλωνοῦ (Πισούρι) καὶ Πλικοῦ (Ὅμοδος)
Μαρία - Ππαρία (Ῥιζοκάρπασον)
Ὀλυμπιὰς - Κολυμποῦ
Ὀρθοδοξία - Λοξοῦ
Παρθενόπη - Θεονόπη (Καπηλειόν)
Πηνελόπη - Μηλονόπη (Κοιλάνι)
Τερψιθέα - Τοψιθέα (Πολέμι καὶ Ψυχοῦ (Μονάγρι)
Φλουρεντζοῦ - Φλουροῦ (Σπήλια)

Μεταβολὴ τῆς καταλήξεως γίνεται πρὸς δήλωσιν μικρότητος ἢ μεγέθους ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν μεγάλων, χαριεντιζομένων πρὸς τοὺς μικρούς. Πρὸς ὑποκορισμὸν κατ' ἀρχὰς εἶν' εὔχρηστον τὸ οὐδέτερον καὶ διὰ τὰ δύο φῦλα, ἀλλὰ κατόπιν ἐν τῇ πλείστῃ Κύπρῳ,

χρησιμοποιοῦνται αἱ οἰκεῖαι καταλήξεις τῶν γενῶν. Ὑποκοριστικαὶ δὲ καταλήξεις εἶναι συνήθεις αἱ ἑξῆς.

α.) τὸ -ού(δ)ιν, ἡ κοινοτάτη ἐπὶ προσώπων καὶ πραγμάτων, ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν, λεγόμενον καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, (λ. χ. Καστρούδι), προελθοῦσα δὲ βεβαίως ἐκ τῶν ὀλίγων εἰς -ους ὀνομάτων, χνούδι(ο)ν, βούδι(ο)ν (βλ. Χατζιδάκιν ἐν «Παρνασσῷ»). Παραδείγματα τοιούτων ὑποκορισμῶν εἶναι περιττὸν νὰ καταγραφῶσι, διότι πάντα τὰ ὀνόματα δέχονται, προσκαίρως τοὐλάχιστον, αὐτήν, ἀλλὰ πρόσωπά τινα φυλάττουσιν αὐτὴν μέχρι τοῦ τέλους· λ. χ. Βασιλούδιν, Χαραλαμπούδιν, ὀνομάζονται δύο ἄνδρες. Μετὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν σχηματίζονται ὀλίγιστα μὲν ἀρσενικὰ εἰς -ούδις, χρησιμεύοντα μόνον ὡς ἐπώνυμα (Ἀγγελούδις, Ἀρκατούδις, Ταβελούδις, Τσαγκαρούδις, Φελλαχούδις ἔχοντα συχνοτέραν γενικὴν εἰς -ουδοῦ, διότι παρὰ Κυπριανῷ (404) κεῖνται οὐδετέρως «ὁ κ. Δαβὶδ Κουφούδιν, ὁ κὺρ Λ. Κρασούδιν»), πλεῖστα δὲ θηλυκὰ εἰς -οῦ, ἥτις εἶναι ἡ κοινοτάτη ὑποκοριστικὴ κατάληξις τῶν θηλέων λ.χ. Ἀθηνοῦ, Ἀννοῦ, Ἀντωνοῦ, Βαρβαροῦ, Εἰρηνοῦ, Εὐδοκοῦ, Εὐλαλοῦ, Λενοῦ, Λευκοῦ, Λυδοῦ, Μαρτοῦ, Ξενοῦ, Οὐρανοῦ, Πελα(γ)οῦ, Φιγενοῦ, ὑπῆρχε δὲ καὶ ἐπὶ Μαχαιρᾶ 368 «τὴν Μαρίουν (γράφε Μαριοῦν) τοῦ Πισσολόγου»· ὡς ἀρχὴν τῆς καταλήξεως ταύτης ὑπέδειξεν ἤδη ὁ Χατζιδάκις (Einleitung σ 25) τὴν ἀρχαίαν -ώ, εἶναι δὲ λόγου ἄξιον ὅτι ἐπὶ ἐπιτυμβίου ἐξ Ἀμαθοῦντος ἐπιγραφῆς (ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ Perdrizet ἐν τῷ Bull· de Cor. Hell XX 1896 σ. 336 ἀρ. 16) ἀναγινώσκεται σαφῶς γυνὴ ΤΡΥΦΟΥ. Τὸ ὄνομα τοῦτο πιθανῶς εἶναι ὑποκορισμὸς τοῦ παρὰ Λουκιανῷ Reitz III 318 ἑταιρ. διαλ. 11) «Τρύφαινα»· ἀλλὰ καὶ ἑτέρα ἐξ Ἀμαθοῦντος ἀνέκδοτος ἐπιγραφὴ (ἐπὶ κιονίσκου 0.60 παρὰ τῷ ἰατρῷ Πιερίδῃ) παρέχει ΕΠΙΚΤΟΥ ΚΤΗΤΟΥ | ΧΡΗΣΤΗ ΧΑΙΡΕ, ἔχομεν δὲ καὶ ἄλλοθεν «Ζευξοῦν Ἀρίστωνος Κυρηναίαν» (Σακελλαρίου Α΄ καὶ σ. 96 ἀρ. 58). Ἀλλ᾽ ἡ κατάληξις χρησιμεύει καὶ ὡς πατρωνυμικὴ λ. χ. Καλογιαννοῦ, ἡ κόρη τοῦ Καλογιάννη, λέγεται δὲ καὶ περὶ πραγμάτων ἁμαξοῦδα καὶ ἁμαξοῦ.

β΄) Τὸ -ουλλίν, καταβιβάσαν τὸν τόνον ἀντὶ ούλλιν, ἤτοι τῆς ...αίας -ύλλιον. Συνήθη κυρίως εἶναι τάρσ. εἰς -ουλλίς, Γιαγκουλ...ς, [Κυρ] Κακουλλὶς ἢ Κουλλίς, Σαβουλλὶς καὶ τὰ θηλ εἰς

-ουλλοῦ, Κακουλλοῦ, Μαρουλλοῦ, Μορφουλλοῦ (Μενάγρι).

γ') Τὸ -άλλις ἢ -αλλὶς ἐξ ὑποκοριστικῆς καταλήξεως -άλλιν, προελθούσης ἴσως ἐκ τοῦ κρυστ-άλλιν, σιμιδ-άλλιν καὶ ἐπεκταθείσης εἰς τὸ δρυνάλλιν (μικρὰ δρῦς), κρεμμάλλιν (μικρὸς κρεμμός), τουμπάλλιν (ὀλίγη τούμπα = κύρτωμα, λοφίσκος). Ἀρσενικὰ παραδείγματα τὸ Γεωρκαλλίς, Κυρκάλλις (Πηγὴ) ἢ Κυρκαλλὶς (Βαρώσια), Σκεγκαλλὶς (Λευκόνοικον), Τροφαλλὶς καὶ θηλυκὰ τὸ Εὐαλλοῦ (Εὖα Ἁγ. Φύλαξις) ἢ Βαλλοῦ (Ἅγ. Γεώργιος) Πποιναλλοῦ, Ττιναλλοῦ (Μεσαριὰ), Χρυσαλλοῦ (Κοιλάνι), ἴσως ἀμέσως κατὰ τὸ Χρυσταλλοῦ (Κρυσταλλίνη).

δ') Τὸ -άκιν εἶναι σπανιώτατον ἐπὶ κυρίων ὀνομάτων, ὡς Ἀντωνάκιν (Καρπάσι) τὸ δὲ ἀρσ. -άκις εἶνε συνηθέστερον εἰς τὰς Κεβίδες (Λεμεσοῦ), ἐνῷ ἀλλαχοῦ τῆς Κύπρου ἀκούονται μόνον τὸ Βασιλάκις, Γεωρκάκις, Γιαννάκις, Κωστάκις (Διόρυος), Λουκάκις (Ὅμοδος), Νικολάκις, Πετράκις, Πκεράκις, Χριστοφάκις ἢ Ττοφάκις (Ἁγ. Ἀθανάσιος) καὶ παρὰ Κυπριαν. 404, «Μαρκάκης». Καὶ περὶ προσηγορικῶν τὸ -άκιν ἀκούεται μόνον εἰς παλαιὰ τραγούδια (παιδάκιν, κορμάκιν Δελτίον τῆς Ἐθνολ. Ἑτ. Ε', 336 στ. 324, φλαγκάκιν) καὶ τινας τοπωνυμίας (Κελλάκιν, χωρίον τῆς Λεμεσοῦ, Καλυβάκια χωρίον τῆς Κυθραίας, (Μοναστηράκιν, τοποθεσία τῶν Φοινικαριῶν) ἐξ ὧν εἰκάζεται ὅτι πρὸ τῶν Φράγκων ἡ κατάληξις ὑπῆρξε γονιμωτέρα.

ε') Τὸ -ούριν ὡς ὑποκοριστικὸν πραγμάτων ἀνθεῖ εἰς τὸ Καρπάσιον, ὅπου λέγεται μανικούριν, μαντιλούριν κτλ. ἀλλὰ γενικώτερον εἶναι τὸ παπαδούριν, ἐξ οὗ Παπαδούρις, παπαδούρια, ὡς καὶ ἐν τῇ Διηγήσει τῶν τετραπόδ. ζῴων στ. 386, φραγκοπαπαδούρια. Ὁμοίως λέγεται τὸ Ἀντωνούριν, τὸ Γιαννούριν, (Καρπάσι) τὸ Παναούριν (Σιλίκου), ἀλλ' ὑποκοριστικώτερα εἶναι τὸ Παναουρὶν καὶ τὸ Γιαννουρίν, ἐξ ὧν ἀρσενικὰ ὁ Γιαννουρίς, ὁ [Κυρκα]κουρὶς ἢ Κακούρις (Περιστερώνα) ὁ Παναουρὶς (Πολέμιν, Μανδριά), ὁ Σα(β)ουρὶς (Κυθραία) καὶ θηλυκὰ [Ἀνα]Ττασούρα (Καρπάσι), Ππoινούρα (Λάνια), Παναούρα.

ς') Τὸ -ίτσιν, ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Πτωχοπροδρόμου ὑποκορισμός, ἀκούεται μόνον εἰς τὸ βορτίτσιν καὶ πραματίτσιν, ἀλλ' εἶναι σύνηθες τὸ -ίτσα, Ζωίτσα, Θεωνίτσα (Λάνια), Μαρίτσα, Ταρσί-

τσα (Λεμεσὸς) καὶ παρὰ Κυπριανῷ 362 «Πετρίτζα».. Πρῶτον τῆς καταλήξεως ταύτης παράδειγμα πιθανῶς εἶναι τὸ Βιγλενίτζα ὡς ἐκαλεῖτο ἡ μήτηρ τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ. Παρὰ Μαχαιρᾷ σ. 103 εὑρίσκεται καὶ τὸ -ίτσις («τὸν Κώσταν τὸν Φιλίτζην»), ἀλλὰ τοιαῦτ' ἀρσενικὰ δὲν ὑπάρχουσι σήμερον ἐν Κύπρῳ.

ζ') τὸ -έτιν εἶν' εὔχρηστον ἐπὶ ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν, ἰδίως εἰς τὸ Πολέμιν τῆς Πάφου καὶ τὴν Λάνιαν τῆς Λεμεσοῦ, ὅπου λέγεται καὶ περὶ ἐνηλίκων. Λ. χ. τὸ Ἀρκυρέτιν (Πολέμιν), τὸ Γιωρκέτιν, τὸ Κωσταντέτιν (Ἁγ. Γεώργιος) τὸ Λοϊζέτιν, τὸ Μηνέτιν(Πολέμι), τὸ Παναέτιν, τὸ Σολομέτιν (Ἀρχιμανδρίτα), τὸ Χαραλαμπέτιν, τὸ [Χρι]-Ττοφέτιν, καὶ τὸ Ἀδέτιν(Ἅδα), τὸ Μαλέτιν ἢ Μαλέτικον(Ἀμαλία). Ἡ κατάληξις αὕτη ἔχει περίεργον καταγωγήν· λέγεται περί τινων λεπτῶν ποιοτήτων ἢ ἐλαφρῶν χρωμάτων πραγμάτων καὶ ζώων, λ. χ. κρασὶν πισσαρέτιν (μυρίζον ὀλίγην πίσσαν), ἀθάσιν θυμέτιν (ἀμύγδαλον ὑπόπικρον), γαούριν ἀξαθθέτιν, ριφάϊν σιερέτιν καὶ κυριολεκτεῖται περὶ τῆς μικρᾶς αὐτῶν ἡλικίας, μουσκάριν δκέτιν καὶ δκέτικον, γαούριν τρέτιν καὶ τρέτικον ἐκ τῶν δύο ἀρσενικῶν ὁ δκέτης, ὁ τρέτης, (περὶ ζῴων) ἤτοι διέτης καὶ τριέτης, ὅθεν ἀμαυρωθείσης τῆς ἐννοίας τοῦ -έτης ἐν τοῖς οὐδετέροις ἀνεπτύχθη ὡς πάσης μικρᾶς αὐτῶν ἰδιότητος σημαντική, (πρβ. τὴν -ήρης καὶ -ώδης, καὶ Whitney-Χατζιδάκι Συγκριτ. Γλωσσικῆς σ. 99).

Ἀλλὰ καὶ ἰταλικάς τινας καταλήξεις ἐκληροδότησαν εἰς τοὺς Κυπρίους οἱ Βενετοί· κατὰ τὰ παρὰ Μαχαιρᾷ 380 Λουσιέττος καὶ Λουσιέττα, (-etto, -etta) καὶ 465 «τὸν Πενέττον» ἀκούονται Γιακουμέττος, Νικολέττος, Πκερέττος καὶ Πκερέττης (Ἀμμόχωστος), ἰδίως δὲ θηλυκὰ Ἀγγελέττα (Ἁγία Φύλαξις), Ἀννέτα, Σοφιέττα καὶ εἰς τὴν Κώμαν Μαρόττα (ἰταλ. Mariotta (πρβ. Mariona)· Ὑπάρχουσιν ἐπίσης καὶ εἰς -ίκκος -ίκκα, Ἀντρίκκος, Λαμπρίκκος, Πκερίκκος (Καρπάσι) Μαρίκκα. Κατάληξιν -ico καταλέγει ὁ Tommaseo μεταξὺ τῶν ὑπερδιακοσίων ὑποκοριστικῶν τῆς ἰταλ. γλώσσης (Dizionario dei Sinonimi 1898 σ, 23), ἀλλὰ πρέπει νὰ συνεξετασθῇ καὶ ἡ κατάληξις -άκκος τῶν Μανιατῶν, ἐξ ἧς ἐν Κύπρῳ ·ασιλάκκος, [Δη]Μητράκκος, [Νι]Κολάκκος.

Δύο ἄλλαι καταλήξεις, καὶ δὴ ἀρχαῖαι, τὸ -ίδιν καὶ -άριν πάρχουσι μόνον, ὅσον γινώσκομεν, εἰς τὸ Μαρίδιν (Πεδουλᾶς) καὶ

Λουκάριν ἤ Λουκαρὶν (Βαρώσια). Ἀλλ' ἡ ἀρχαιοτάτη καὶ κυριωτάτη πασῶν τῶν ὑποκοριστικῶν καταλήξεων καὶ βάσις τῶν λοιπῶν δι' ἀμφότερα τὰ γένη, εἶναι ἡ εἰς ιν. Ἐν πολλαῖς μάλιστα κώμαις τῆς Μαραθάσας καὶ τοῦ Καρπασιοῦ οὐ μόνον παιδία, ἀλλὰ καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καλοῦνται κατὰ τύπον οὐδέτερον, τὸ Ἀντωνὶν (Καρπάσιν), τὸ Κυριλλὶν (Μεσαριά), τὸ Λουκὶν (Πισσούρι) τὸ Μαρκὶν (Πεδουλᾶς), τὸ Σωσὶν (Θεοδόσιος, ἐν Πεδουλᾷ), τὸ Φιλιππὶν (Καμινάρια) καὶ παροξύτονα τὸ Κυρκάκιν (Ἄχνα), τὸ Λοΐζιν, τὸ Χριστοδούλιν καὶ θηλυκὰ τὸ Ἀθανασὶν (Καλαπαναγιώτης), τὸ Ἀννεζὶν (Πεδουλᾶς) τὸ Εὐίν, τὸ Κατερίνιν καὶ Κατερινίν, τὸ Ἀναστασὶν (Καλαπαναγιώτης), τὸ Ἀννουσίν, τὸ Δεσποίνιν (Ὅμοδος), τὸ Ποινὶν (Πρόδρομος), τὸ Λενίν, τὸ Βδοκίν, τὸ [Θεο]Φανίν, τὸ Μαρίν, τὸ Πηλὶν (Πεδουλᾶς), τὸ Σοφίν, τὸ Φουντζίν, τὸ Χριστίνιν, (ἐνῷ τὸ Ττινὶν φεύγουσιν ὡς ὁμόηχον πρὸς τὸ χτηνίν), ὁμοιότατα πρὸς τἀρχαῖα Λεόντιον, Μύρτιον Χελιδόνιον κλ., ἅπερ μεταγενέστερον ἐλέγοντο καὶ περὶ ἐντίμων γυναικῶν. Ἐν τῇ πλείστῃ Κύπρῳ σχηματίζονται ἀμέσως ἀρσενικὰ εἰς -ὶς ἐκ πάσης καταλήξεως εἰς -ας ἤ -ος λ.χ. Ἀγγελίς, Ἀλεξαντρίς, Ἀποστολίς, Ἀουστίς, Γιακουμίς, Κλεοϐουλίς, Λαζαρίς, Λοϊζίς, Λουκίς, Λυσαντρίς, [Ὀ]Νησιφορίς, Πκερίς, Σαϐίς, Σολομίς, Σταυρίς, Στεφανίς, [Σω]ζομενὶς (Καρπάσι), Τουμαζίς, Χαραλαμπίς, Φιλιππίς, Φραντζεσκίς. Αὕτη δὲ προσλαμϐάνεται πρὸς κλίσιν τῶν τριτοκλίτων ὀνομάτων, Ζηνωνίς, Συμεωνίς, Τρυφωνίς, Φαιδωνίς, Ἀχιλλίς, Βερτίς, Γιασὶς (Ἰάσονες ὑπῆρχον δύο σύγχρονοι τοῦ Νεοφύτου τοῦ Ῥοδινοῦ Κυπρ. 361), Παρμενίς, Σωζὶς (Σώζων) καὶ τῶν εἰς τὰς πόλεις εἰσαχθέντων Βιχτωρίς, Βυρωνίς, Γαστωνὶς (Gaston), Ναπολίς. Καὶ τὸ ἀγγλικὸν John ἐκλίθη Κιονὶς (πρόφ. tcho, ὅπως κιόνιν, κιό), ἀποδιδόμενον προχείρως εἰς πάντα Βρεττανὸν στρατιώτην καὶ κωμικῶς εἰς τὰ πευκάρια ὅσα ἐϐλάστησαν ἀπὸ τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς καὶ προστατεύονται αὐστηρῶς ὑπὸ νέου τῶν Ἄγγλων νόμου. Καὶ τῶν εἰς -ι(ο)ς ἤ -ης παροξυτόνων ἀρκεῖ νὰ καταϐιϐασθῇ πρὸς τὴν λήγουσαν ὁ τόνος, ἵνα παραχθῇ τὸ ὑποκοριστικόν· λ. χ. [Ἀνα]Στασίς, Ἀντωνίς, Γεωρκίς, (Δη)Μητρίς, (Εὐ)Στρατίς, Εὐτυχίς, Γιαννής, Κλεαθθὴς (Μανδριά), Λευτερὶς (Πολέμι), (Μι)Χαηλίς, Φωτίς, Μανουηλής, τἀνάπαλιν δὲ

μόλις ἀναβιβάζεται ὁ τόνος καὶ μεγεθύνεται ὁ φέρων τὸ ὄνομα ἐν τῇ γλωσσικῇ συνειδήσει τῶν Κυπρίων, λ. χ. ὁ Κυρκάκις φαίνεται μεγαλύτερος τοῦ Κυρκακί, (Τιλλυριὰ), ὁ Κούλλις τοῦ Κουλλί, (Πέρα πεδὶ), ὁ Λιάσις, τοῦ Λιασὶ (Παραμύθα) ὁ Στράτις, τοῦ Στρατὶ κτλ. Ἐντεῦθεν νοοῦμεν τὸ κατ' ἀρχὰς παράδοξον φαινόμενον ὅτι πολλοὶ Κύπριοι φέρουσι τἀναστηθέντα εἰς -κλῆς ὀνόματα παροξυτόνως, Ἀγαθόκλης, Ἡράκλης, Θεμιστόκλης καὶ Σοφόκλης. (Πέρα Πεδὶ), διότι τὸ -κλῆς ἐφαίνετο πρόσφορον εἰς τὴν παιδικὴν αὐτῶν ἡλικίαν (οἱονεὶ-κλίς). Τὸ Ἡράκλης εὑρίσκεται καὶ ἐν μεσαιωνικῇ παροιμίᾳ, (παρὰ Πολίτῃ, δύο, 63), ὁ δὲ κ. Πολίτης παρέχει τὴν ἄλλως εὐλογωτάτην ἐξήγησιν, ὅτι ἀνεβιβάσθη ὁ τόνος «πιθανῶς κατὰ συνεκδρομὴν ἐκ τῆς κλητικῆς» (τόμ. Δ' σ. 610). Ἂν ὅμως ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἤδη πρὸ Χριστοῦ ἦτο παρηγμένη ἡ ὁμαλὴ κλητικὴ εἰς -κλῆ (οὕτω π. χ. ἀνέκδοτος ἐξ Ἀμαθοῦντος ἐπιγραφὴ ἔχει ΑΡΙϹΤΟΚΛΗ|ΧΡΗϹΤΕ|Χ[ΑΙ]ΡΕ, πρβλ. Χατζιδάκι Einleitung σελ. 76-7, ὅπου τοιαῦται εἰς -κλῆ παρατίθενται γενικαὶ) καὶ ἐξ ἄλλου ὅτι πρὸ πάντων πρὸς τὸν Ἡρακλῆ ἀπᾴδει πᾶσα παντὸς ὑποκορισμοῦ ἔννοια, θὰ εὕρωμεν πιθανώτερον ὅτι ἀπὸ τῶν μέσων ἤδη χρόνων ἦτο αἰσθητὸς ὁ ὑποκορισμὸς τοῦ τόνου. Παρὰ Μαχαιρᾷ 349, 397, 402 (τρὶς) εὑρίσκεται ὁ Νικοκλῆς», 380 ὁ Γιοτῆς (ἤτοι ὁ [Πανα]γιωτὴς) 397 «ὁ Θεοτοκὶς» 394, ὁ Κωσταντῆς, 405, τοῦ Στασὶ» καὶ παρὰ Βουστρωνίῳ, 437 «ὁ Φανῆς», 473, ὁ Νικολῆς τοῦ Κωσταντῆ», οὕτω δὲ μεταγράφουσι καὶ οἱ δύο χρονογράφοι καὶ φραγκικά τινα ὀνόματα· Μχ. 384 ἐβαπτίσαν τὸν Σαρακηνὸν καὶ ἐκράξαν τὸν Τουμασῆν, 381 Σιμουνῆν, Βουστρ. 424. Τζορτζῆς 448 Περναρδῆς. Καὶ τὸ συχνὸν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ὄνομα «Φιλῆς» ἦτο πιθανώτατα ὑποκοριστικὸν τοῦ Θεόφιλος. «Ὁ εἰς -ὶς ὑποκορισμὸς θὰ ἔγεινεν αἰσθητὸς καὶ χρήσιμος ἀμέσως μετὰ τὴν συγκοπὴν τοῦ ἱ(ο)ν ἐκ τῆς κοινῆς αἰτιατικῆς λ. χ. τὸ Στεφανίν, ἀμέσως ὁ Στεφανίς. Οὕτως ἤδη ἐπὶ Μαυρικίου ἤκμασεν ὁ πατρίκιος Κωνσταντῖνος ὁ Λαρδὶς.

Ἐνταῦθα πιθανῶς εἶν' ἀναγκαία παρέκβασίς τις ὀρθογραφική. Τὰ εἰς -ὶς γράφονται διὰ ι, καίτοι δύναται σκωπτικώτερον νὰ λεχθῇ, ὅτι τοιουτοτρόπως ἐξομοιοῦται τὸ Κωστίς, Παυλίς, Πετρὶς πρὸς τὸ ακχίς, Δροσίς, Δωρίς, Θαΐς, Κοχλίς, Ὑμνίς, Χρυσὶς τῶν διαλόγων τοῦ Λουκιανοῦ. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ζητήσει πρέπει νὰ διώ-

κηται ἡ ἀκρίβεια. Ἄλλο ζήτημα, καθαρῶς ἀκαδημεικόν, ἂν ἐν τῇ καθ' ἡμέραν χρήσει πρέπει νὰ καταργηθῇ ἡ εἰς -ῆς γραφὴ τῆς παραδόσεως.

Ἀλλὰ πῶς ἄράγ' ἐγεννήθη ἐν τῇ γλωσσικῇ συνειδήσει ὁ ἐκ τοῦ καταβιβασμοῦ τοῦ τόνου ὑποκορισμός; Ὁ λόγος πρέπει, νομίζομεν, νὰ ζητηθῇ πρῶτον εἰς τὸ -ίν, ἤτοι τὴν προφορὰν τοῦ τελικοῦ ν. Ὡς ἐξετέθη ἐν Ἀθηνᾶς ϛ' 166, ἡ ἀπήχησις αὐτοῦ εἶναι «τοσούτῳ μᾶλλον αἰσθητὴ ὅσῳ πλησιέστερον τοῦ τέλους πίπτει ὁ τόνος». Ἀληθῶς τὸ ν τοῦ Κατερινὶν καὶ Παναουρὶν εἶναι διπλάσιον τοῦ ν τοῦ Κατερίνιν καὶ Παναούριν. Ἂν δ' ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὸ ἐν Ἀθηνᾶς Η' 437 ὅτι τὸ ν εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ οὐδετέρου γένους, νοοῦμεν ὅτι ὅσῳ εὐκρινέστερον ἠχεῖ τοῦτο, τόσῳ σαφέστερον ἐξαίρεται ἡ ἔννοια τοῦ οὐδετέρου καὶ ἑπομένως τοῦ μικροῦ. Τὸ συναίσθημα τοῦτο συνεδέθη κατόπιν μετὰ τοῦ ὀξυτόνου, ἀφοῦ μάλιστα ὑπῆρχεν ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὸ προπαροξύτονον ἀρσενικόν.

Εὐνόητον εἶναι ὅτι πολλάκις κόπτονται καὶ ὑποκοριστικὰ τῶν ὑποκοριστικῶν, λ. χ. Ἀννεττὶν (Πρόδρομος), Λενουκκοῦ, Μαριτσοῦ, Μαρουδίτσα, Μαρικκοῦ, Μαρίκκιν (Ὅμοδος) ἢ Μαρικκίν, Παναουροῦ (Ὅμοδος), Τταλλουροῦ (Πισσούρι) καὶ Ἀντωνακούιν (Καρπάσι), Γιαννουρούιν, Μαρκουλούιν, Βασιλακκίς, [Νι] Κολεττὶς (Λάνια) κτλ.

Ἀντίθετος τοῦ ὑποκορισμοῦ διάκρισις εἶναι ἡ μεγέθυνσις τῶν ὀνομάτων πρὸς χαρακτηρισμὸν προσώπων μεγαλοσώμων. Μεγεθυντικὴ δὲ κατάληξις τῶν ἀρσενικῶν εἶναι κυρίως ἡ ἀρχαία εἰς -ᾶς ἢ -ιᾶς, τοῦτο μόνον ἔχουσα τὸ κακόν, ὅτι λέγεται καὶ περὶ τράγων καὶ ἄλλων ζῴων, λ.χ. χιλιδονιᾶς, σιερκᾶς (ἔχων τὸ χρῶμα τοῦ σιδήρου), ἀξαθκιᾶς, ὅπως ἀκριβῶς Ξανθίας ἐλέγετο μετά τινος περιφρονήσεως ὁ δοῦλος τοῦ Διονύσου ἐν τοῖς Βατράχοις. Οὕτως Ἀδαμᾶς, Ἀντωνᾶς (Πέρα πεδι) ἢ Ἀντωνιᾶς, Γαβριλᾶς (Λεμεσὸς) ἢ Γαβριλιᾶς (Πολέμι), Δημητρᾶς (Περιστερώνα), Κωσταντᾶς (Πεδουλᾶς), Λοΐζιᾶς (Μαραθάσα), Μιχαλιᾶς, [Νι]Κκολᾶς (Μονάγρι), Περκᾶς (Πετρjᾶς ἐν Αὐτοκώμῃ). Ἀλλ' ἰδίως εἶναι συνήθης ἡ κατάληξις -ᾶς εἰς τὸν Μουτουλλᾶν μεταξὺ τῆς νεολαίας· Γιαννᾶς, Λοᾶς ἢ Λοΐζᾶς, Μιχαηλᾶς, Νικολᾶς, Πατροκλᾶς, Πιμεινωντᾶς, Χαραλαμπᾶς. Ἐννοεῖται δέ, ὅτι πολλαχοῦ κατὰ φυσικὴν ἀμέλειαν προστίθεται καὶ εἰς ῥίζας, φερούσας καταλήξεις ὑπ-

κοριστικάς· λ.χ. Ἀντρ-ικκ-ᾶς, Γεωρκ-αλλ-ᾶς, Δημητρ-ουλλ-ᾶς ἢ Δημητρ-αλλ-ᾶς, Παυλ-ικκ-ᾶς, Χαμπ-ουλλ-ᾶς.

Ἀλλ' ἡ μεγέθυνσις ἐπιτυγχάνεται περισσότερον διὰ τοῦ ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου· Ζαχαρκᾶς-Ζάρκας (Καρπάσι), [Θεο]Φανὴς-Φάνιας (Λάνια), Κουμὶς-Κούμας (Πυρκά), Κυρκὶς Κύρκας (Αὐτοκώμη), Λουκᾶς-Λούκας (Λεμεσός), Πκερὶς-Πκέρας (Προαστειὸν Μεσαρεᾶς) καὶ Πκερέκκας, Πολίκκας (Δωρός), Παρασκέβκας (Πολέμι), Χριστόφκιας (Καλὸν Χωρίον) ἢ Ττόφας καὶ τέλος Χριστούδκιας (Λευκόνοικον). Ὁ ἀναβιβασμὸς οὗτος τοῦ τόνου ἐπιζητεῖται διὰ παντὸς τρόπου· λ.χ. Παναΐς-Πανάος (Λάνια), Ττοφὶς-Ττόφος, Χαμπὶς-Χάμπος (Κώμα τοῦ Γιαλοῦ), ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὁ ἐπὶ τῆς προπαραληγούσης τονισμὸς προτιμᾶται παντὸς ἄλλου· λ.χ. Βάσιλος, Δήμητρος [Για]Κούμουλλος (Λιονάρισσον), Κωστάντινος Λόϊζος [Μι]Χάηλος, Πέρικλος, Σά(β)ουλλος (Πολέμι) ἢ Σά(β)ουρος (Περιστερώνα), Πανάκκουρος (Λάνια), Χάμπουλλος (Σολιά), βλέπομεν δὲ καὶ πάλιν λείψανα ὑποκορισμοῦ καὶ συγχρόνως τονικὸν ἀναβιβασμόν, ὡς κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸ Γιάννακ-ας.

Καὶ τὰ θηλυκὰ δέχονται μεγεθυντικὴν κατάληξιν -ιά ἀντὶ τοῦ ιν· λ.χ. Λενούδιν-Λενουδκιὰ (Βουνίν), Μαρούδιν-Μαρουδκιὰ (Ζακάκι), Ποινὶν-Ποινιὰ (ὡς λέγεται λαουδκιὰ ἡ μάνα τῶν λαουδκιῶν), ἀλλὰ πολὺ συνηθέστερον ἀναβιβάζουσι καὶ ταῦτα τὸν τόνον εἰς τὴν ῥίζαν, τρέποντα τὴν κατάληξιν -οῦ εἰς -α, ἰδίως ἐν τῇ Σολέᾳ· λ.χ. (Θεο) Γνωσοῦ-Γνώσα, (Ἐλπινίκη), Φοινικοῦ-Φοινίκα, Ἑλεγκοῦ-Ἑλέγκα, Μαρκαροῦ-Μαρκάρα, Ὀλυμποῦ-Ὀλύμπα, Παλεττοῦ-Παλέττα, Σταθοῦ-Στάθα (Κυπεροῦντα), Στάσα (Καρπάσι), Τέ(ρ)ψα, Φρόσα, Ττάλλα ἢ Χρυστάλλα. Ὅλως ἀπότομος εἶναι ἡ προςθήκη τῆς εἰς -ος ἀρσενικῆς καταλήξεως κατὰ τὸ γέναικος, κέφαλος καὶ κοίλιος, λ.χ. ὁ Ἀλίσαβος, ὁ Ζώιτσος, ὁ Πηνέλοπος, ὁ Πολύξενος καὶ ὅ,τι ἄλλο κόψῃ πλέον ἡ κακία. (Περὶ τοῦ τύπου πρβ. τὸ «Ἀφρόδιτος» τῶν ἀρχαίων Ἀμαθουσίων. Ἡσύχιος ἐν λ.). Εἰς μόνον τὸν Μουτουλλᾶν τὸ ἀρσενικὸν ἄρθρον καὶ δὴ μετὰ τῆς καταλήξεως -ας εἶναι συνηθέστατον ἄνευ πάσης ἐννοίας προσβολῆς ἐπὶ τῶν νεαρῶν τοῦ χωρίου ἐκείνου κορῶν καὶ γυναικῶν, προσφωνουμένων τοιουτοτρόπως καὶ ὑπὸ τοῦ ἑτέρου φύλου. Οὕτω λ.χ. λέγεται ἀντὶ ἡ Ἀθανασία, ὁ Ἀθανασᾶς,

ὁ Βδοκᾶς, ὁ Ἐρπιδᾶς (ἡ Ἐλπίς), ὁ Φροσᾶς (ἡ Εὐφροσύνη), ὁ Θεκλᾶς, ὁ Ζωιτσᾶς, ὁ Κατερινᾶς, ὁ Λενᾶς, ὁ Μαριαννᾶς, ὁ Μαρικκᾶς, ὁ Χριστινᾶς. Ἐπειδὴ δέ, καθὼς εἴδομεν, συνηθίζουσι τὸ -ας καὶ περὶ νεανίσκων, πρὸς τὸ βρὲ Κυρκακουλλα δύνανται ν' ἀπαντήσωσιν ἐκεῖ καὶ νέος Κυριακὸς καὶ νέα Κυριακοῦ. Τῆς τοιαύτης ἀντιλήψεως ἀρχὴ φαίνεται ἡ ἀρρενωπὴ εὐρωστία τῶν παίδων καὶ τῶν νεανίδων, ἀλλὰ καὶ τάσις τις πρὸς ἀντίθεσιν εἰς τοὺς ὑποκορισμοὺς κωμῶν παρακειμένων· ἡ ἰδική μας δηλαδὴ Εὐδοκία δὲν εἶναι Βδοκίν, ἀλλὰ Βδοκᾶς. Διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὴν πάροδον τῆς ἐπαινουμένης νεότητος ἡ κατάληξις καταργεῖται καὶ διὰ τὰ δύο φῦλα· ὅθεν ἀκούεται, ὁ Νικολᾶς καὶ ὁ Ππoινιᾶς (τὰ τέκνα) τοῦ Γιαννιοῦ (τοῦ Γιάννη) ἢ τῆς Λενοῦς. Εἰς ὁποίας ἀντιθέσεις ἄγει ἐνίοτε κατὰ μικρὸν ἡ χρῆσις!

Διαλαβόντες ἤδη περὶ τῶν μεταβολῶν τῆς ῥίζης καὶ τῆς καταλήξεως καὶ τῆς μεταθέσεως τοῦ τόνου, θὰ ἐπεραίνομεν τὸν λόγον, ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἐν Κύπρῳ καὶ ἄλλο σχετικὸν ζήτημα, τὸ τῶν διπλῶν συμφώνων. Τοφὶν π.χ. λέγουσι τὸν μικρὸν Χριστοφόρον καὶ οἱ Χῖοι, ἀλλ' οἱ Κύπριοι προφέρουσι Ττοφίν. Τὸ Νικολὶς προφέρουσι φυσικὰ δι' ἑνὸς κ, ἐνῷ βραχυνόμενον προφέρουσι Κκολὶς καὶ μεγεθυντικῶς Κκολᾶς. Ἀλλὰ περιεργότερον καὶ σπουδαιότερον καθίσταται τὸ θέμα, ὅταν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι τοιοῦτοι τῶν συμφώνων διπλασιασμοὶ ἀπαντῶσι καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων, περιεργότατον δὲ εἶναι, ὅτι τὸ αὐτὸ συνέβαινεν «οὐ μόνον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Γερμανικῇ καὶ Κελτικῇ καὶ Λατινικῇ γλώσσῃ» (βλ. τὴν διατριβὴν τοῦ Zimmer ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Kuhn XXXIII σ. 174).

Ὁ καθηγητὴς ἡμῶν κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις πραγματευόμενος ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Η' σ. 113 «περὶ διφορουμένων τινῶν ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν ὀνομάτων» ἐδίδαξεν ὅτι «ἐν τοῖς ὑποκοριστικοῖς διπλασιάζονται πάντα τὰ σύμφωνα» (σ. 119) καὶ τὰ θθ, φφ, κατέγραψε δὲ καὶ πολλὰ παραδείγματα τοιούτων ἀρχαίων διπλασιασμῶν. Ἐν τῷ δοκιμίῳ τούτῳ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰ ζῶντα παραδείγματα τῶν κυπριακῶν ὑποκορισμῶν, θὰ προτείνωμεν ἐξήγησίν τινα τοῦ παραδόξου τούτου φαινομένου.

Νομίζομεν δηλαδή, ὅτι τὰ διπλᾶ ταῦτα σύμφωνα προέρχονται ἐκ τῆς βρεφικῆς προφορᾶς αὐτῶν τῶν φερόντων τὰ ὀνόματα, καὶ οὐχὶ

τῆς προφορᾶς τῶν περὶ αὐτούς. Διότι φαίνεται μὲν ἀλλόκοτον, ἀλλ' ὅμως ἀληθεύει ὅτι διπλᾶ τινα σύμφωνα προφέρουσι τὰ νήπια εὐκολώτερον ἢ τὰ ἁπλᾶ· ταῦτα τρόπον τινὰ εἶναι συντομία τῶν διπλῶν, κατορθουμένη μετά τινα ἐξάσκησιν. Περὶ τούτου δύναταί τις νὰ πεισθῇ, ὅταν ἐνθυμηθῇ τὰς πρώτας λέξεις ἃς ἀπαγγέλλουσι τὰ βρέφη· τὸ «πάππα, πάππος, μάμμα, μάμμη, ἄττα» καί τινας ἄλλας πραγμάτων σημαντικάς, λ.χ. ννννίν, ἄννα, κοκκόν, καὶ τέλος αὐτὴν τὴν παρ' Ἀριστοφάνει (Νεφ. 1384) λέξιν, περὶ ἧς δὲν ὤκνησε νὰ διαλάβῃ ὁ Κοραῆς (Προλεγόμ. σ. 321) καὶ ἥτις καὶ σήμερον ἐν Κύπρῳ προφέρεται διὰ δύο κκ. Ἀσυγκρίτως δὲ πλέον εὐαπάγγελτα εἶναι τὰ διπλᾶ ἢ οἱονδήποτε σύμπλεγμα δύο συμφώνων διαφόρων· οὕτω βρεφικώτατοι φθόγγοι εἶναι τὰ δύο κκ, ππ, ττ, ὡς παραγόμενοι ἐπὶ τριῶν διαφόρων τοῦ στόματος μερῶν, ὁμοίως δὲ διὰ δύο 66, μμ, φφ, χχ ἀπαγγέλλουσι τὰ νήπια τῆς Κύπρου οἱονδήποτε σύμπλεγμα περιέχον ἓν τῶν συμφώνων τούτων μετά τινος ὑγροῦ ἢ τοῦ σ. Ἡ τοιαύτη προφορὰ ὡς εὐκολωτέρα διετηρήθη καὶ μεταξὺ τῶν ἐνηλίκων εἰς τὸ Παραλίμνιν καὶ τὴν Ἁγίαν Νάπαν τῆς Ἀμμοχώστου, ὅπου πάντες προφέρουσιν «ἀκκόπα (σκόπει, βλέπε) ἐκκοτώhην, τοὺπ πελλούς, τὲπ πόρτες, πάνω ττοὺς», καθὼς οἱ Ἰταλοὶ λέγουσιν Ettore, fatto, atto, adatto, trittico (τρίπτυχον) κτλ.

Ὁ κ. Χατζιδάκις περί τινων ἀρχαίων διπλῶν τῶν ὀνομάτων ἤκασεν (σ. 120) ὅτι «οὔτε σταθερὰ ἦσαν, οὔτε ἴσως ὁμοιότατα τοῖς ἀρχαιόθεν παραδεδομένοις διττοῖς ἀπηγγέλλλοντο», καὶ αἱ δύο δὲ εἰκασίαι πιστοποιοῦνται ὑπὸ τῶν σημερινῶν μικρῶν Κυπρίων. Δηλαδὴ τὰ τρία νηπιακὰ διττὰ κκ, ππ, ττ προφέρονται κατὰ δύο τρόπους· ἂν μὲν ἐν τῷ συμπλέγματι, ὅπερ ἀντικαθιστῶσιν, ἕπηται τὸ κ ἢ π ἢ τ (λ.χ. σκ, ρπ, στ, κτλ.), προφέρονται μετά τινος δασέος πνεύματος, ὅπως δηλονότι προφέρουσι πάντες οἱ Κύπριοι τὰ παραδεδομένα κκ, ππ, ττ· ἂν δὲ προηγῆται, τότε χωρὶς πνεύματος, δηλαδὴ μετ' ὀλιγωτέρας ἐπιμονῆς, ὡς ἐὰν ἦσαν 1 ½ ἦχος. Οὕτω λ. χ. προφέρουσι πάντα τὰ βρέφη:

κκhοτώννω, μάκκhα (μάσκα), ππhάζω, ττhύννω (φτύννω καὶ στήννω), ἀλλὰ κκαίω (κλαίω), μακκὰ (μακρά), ππᾶμα (πρᾶμα), ττανῶ (τραυῶ). Ἐπίσης δὲ Χχιττhέ μου, ἀδεφφός, ἄφφα, κόφφος, κόμμος (κόσμος) καὶ μάϐϐο, ϐϐίκκhω (βρίσκω), ἐνῷ δύο ϐϐ

δὲν ὑπάρχουσι παραδεδομένα (τὸ κρεβάτι καὶ Σάβατον προφέρονται δι' ἁπλῶν β).

Ἔχοντες ἤδη τὴν βάσιν ταύτην, ὡς τὴν κυρίαν πηγὴν τῶν διπλῶν, καταλαμβάνομεν ἀμέσως, διατί ἡ Δεσποινοῦ λέγεται Ππoινοῦ, ἡ Ἀναστασία Ττασοῦ, καὶ ὁ Ἀναστάσις Ττασίς, ὁ Δημοσθένης (δηλ. Δημοστένης) Ττενίς, ὁ Ἐλευθέριος (δηλ. Λεφτέρις) Ττερίς, ὁ Εὐθύμιος (δηλ. Ἐφτυμίς) Ττυμίς, ἡ Κρυσταλλοῦ Τταλοῦ, ὁ Κωσταντὶς Τταντίς, ἡ Χριστίνα Ττινοῦ, πάντα μετὰ δασέος πνεύματος, ἐνῷ ὁ Δημητρὶς καὶ ὁ Πετρὶς λέγονται Μητ(τ)ὶς καὶ Πετ(τ)ὶς δι' ἐλαφροῦ ττ. Οὕτω τὰ ὀνόματα ταῦτα, διὰ μόνης τῆς τοιαύτης προφορᾶς, καὶ χωρὶς τῆς καταλήξεως, εἶν' ὑποκοριστικά, λ.χ. Ττόουλος. Καὶ μεγεθυντικὴ ἔτι κατάληξις, προφερομένη βρεφικῶς, φαίνεται ὡς ὑποκοριστική· οὕτω λ.χ. ὑπάρχει κατάληξις -άκλα ἢ -οῦκλα, δι' ἧς σκώπτονται τὰ πολὺ μεγάλα, στομάκλα, ποδάκλα, χεροῦκλα· ἀλλὰ π.χ. ἀποκαλεῖ τις χαριεντιζόμενος τὴν μικρὰν Ἑλένην ἢ Κατίναν Λενοῦκλαν ἢ Κατινοῦκλαν· ἡ μικρὰ προφέρει Λενοῦκκα ἢ Κατινοῦκκα, τοῦτο δὲ παραμένει ὡς ὄνομα αὐτῆς ἀντὶ παντὸς ὑποκορισμοῦ.

Ἀλλ' εὐνόητον εἶναι ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποβάλωμεν πάντα τὰ βρεφικὰ στόματα εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἢ εἰς οἱονδήποτε κανόνα. Διότι ἄλλα βρέφη δυσκολεύονται περισσότερον καὶ ἄλλα ὀλιγώτερον. Ὁ Θεμιστοκλῆς οὗτος καὶ τριέτης λ. χ. ἐξακολουθεῖ νὰ λέγῃ Ττοκλῆς ἐνῷ ἄλλος ἐνωρίτερον προφέρει Τόκλης, αἱ ποικιλίαι αὗται παραμένουσιν καὶ κατόπιν (Κοιλάνι καὶ Πολέμι). Ἡ Κυριακουλλοῦ προφέρεται συνήθως Κουλλοῦ, ἀλλ' εἰς τα Λεύκαρα Κκουλλοῦ διότι κατὰ τὰ δύο λλ εἶπεν ἡ μικρὰ καὶ δύο κκ, τοῦτο δ' ἐνομίσθη διακριτικὸν αὐτῆς· ὁ Μιχαήλης εἰς τὴν Πάχναν λέγεται Κκαηλίς, ὁ Ναθαναήλης εἰς τὴν Δρούσιαν λέγεται Χαναήλης, ἀλλ' εἰς τὸ Κοιλάνι Κκαναλλίς. Παίζων τις ὀνομάζει τὸν μικρὸν Περικλῆ Πέρικλον, ἐκεῖνος πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ τόνου προφέρεται Ππέρλο(ς), οἱ χωριανοὶ «τοῦ κολλοῦν» τὸ Ππέρλος, μέχρις οὗ γείνῃ Χακπερικλῆς Ὁμοίως ὁ Νικολίς, συγκοπτόμενος, προφέρεται Κκολὶς (Τὸ ἰταλικὸν Niccolò δὲν ἔχει βεβαίως σχέσιν.) Ἀλλ' ὑπάρχει κα ἄλλος λόγος τῶν ποικιλιῶν, ὅτι λαμβάνονται ἐκ διαφόρων, οὕτως εἰπεῖν σταδίων τῆς παιδικῆς προφορᾶς· τὸ Στυλιανὸς λ. χ. λέγεται

κατ' ἀρχὰς Ττυλλί(ς), ἔπειτα Στυλλίς, κατόπιν καὶ Στυλίς· καὶ οἱ τρεῖς ὑποκορισμοὶ δύνανται νὰ παραμένωσιν σποράδην ὡς ὀνόματα. (Πολέμι, Λεμεσός).

Καὶ διατί μὲν τοῦτο τὸ βρέφος προφέρει δι' ἁπλοῦ συμφώνου, τὸ ἄλλο δὲ διὰ διπλοῦ εἶναι ζήτημα τῆς ἀντιλήψεως καὶ τοῦ λεκτικοῦ ἑκάστου. Ἡ δ' ἐπικράτησις τῶν διαφορῶν καὶ μετὰ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν ὀφείλεται εἰς πολλοὺς λόγους· αὐταὶ συνήθως αἱ μητέρες ἀρέσκονται καλοῦσαι τὰ μικρὰ κατὰ τὴν προφορὰν ἑκάστου, ὅταν κατορθώσῃ νὰ ἀρθρώσῃ τὸ ὄνομά του· κατόπιν οἱ συνηλικιῶται πειράζουσι τὸν μικρὸν τραυλόν, ἐπαναλαμβάνοντες, πρὸς αὐτὸν τὸ σφάλμα τοῦ ὀνόματός του, οὕτω δ' ἐπικρατοῦσι καὶ ἀληθεῖς τραυλισμοί· λ. χ. Χιόρος, (πρόφ. *Sho* ἀντὶ Θεόδωρος), Χ̦αλὶς (πρόφ. Sha ἀντὶ (Μι)χαηλίς), Χ̦αμπὶς (πρόφ. Sha ἀντὶ Χα(ραλα)μπίς). «Ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ λοιποὶ εὑρίσκομεν συνήθως, ὅπως ὁ Πλατωνικὸς Καλλικλῆς (σ. 485 Β ἐν Γοργ. XI) «χαρίεντας τοὺς βρεφικοὺς ἐκείνους ψελλισμούς, ἀφοῦ πολλάκις «καὶ ἀνδρὸς ἀκούει τις ψελλιζομένου ἢ παίζοντα ὁρᾷ» μετὰ τῶν μικρῶν. Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλος λόγος σπουδαιότερος, ὁ τῆς διακρίσεως τῶν ὁμωνύμων. Προχωρούσης τῆς ἡλικίας, οἱ τοιοῦτοι ὑποκορισμοὶ συνήθως μὲν ἀντικαθίστανται ὡς ὄντες παιδαριώδεις, διὰ τοῦ πλήρους καὶ κανονικοῦ ὀνόματος, τοῦτο δὲ μάλιστα ἐντὸς τῶν πόλεων, ὅπου κρατεῖ περισσότερος ἀμοιβαῖος σεβασμός. Ἀλλὰ δύνανται κάλλιστα καὶ νὰ μείνωσι διὰ βίου, ἰδίως μεταξὺ τῶν ἀγροτῶν, ἀποτριβομένης κατ' ὀλίγον τῆς ἐννοίας, ὅπως μένουσι καὶ πάντες οἱ λοιποί, ἀφοῦ γραῖα τῆς Πάχνας ἐξηκολούθει νὰ ὀνομάζηται Κοροῦ.

Ἐκ τῆς ἑρμηνείας ταύτης ἐξάγεται, νομίζομεν, ἀσφαλῶς διατί «ἐν μὲν τοῖς πληρεστέροις τύποις οὐδέποτε ἐμφανίζεται ἡ δίπλωσις, ἐν δὲ τοῖς βραχυτέροις ἐμφανίζεται» καθὰ παρετήρησε περὶ τῶν ἀρχαίων ὁ κ. Χατζιδάκις (σ. 116)· διότι προφανῶς αἱ νηπιακαὶ λέξεις σπανιώτατα εἶναι πλήρεις. Τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐπὶ τῶν νηπίων παντὸς ἔθνους, διὸ τὸ φαινόμενον ἐκτείνεται καὶ πέραν τῶν Ἑλληνικῶν ὁρίων, πανταχοῦ ἴσως, ὅπου προφέρονται σύμφωνα διπλᾶ.

Καὶ τοῦτο μὲν εἶναι θέμα γενικώτερον, ἀλλ' ἡ παιδικὴ προφορὰ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν σημερινῶν Κυπρίων δύνανται νομίζομεν νὰ χρησιμεύσωσιν ἐνίοτε ὡς κλεὶς τῶν διπλῶν συμφώνων τῶν ἀρχαίων μετασχη-

ματισμῶν. Οὕτω λ. χ. τὸ ὄνομα Σαπφώ, μόλις εἰσαχθὲν εἰς τὴν νέαν χρῆσιν τῶν Κυπρίων προφέρεται (παρὰ πᾶσαν τὴν διαφορὰν τοῦ φ) Σαφφώ, ὡς δηλαδὴ εὑρίσκεται ἐπὶ νομισμάτων τῆς Μυτιλήνης ΣΑΦΦΩ (πρβ. Head-Σβορώνου. Ἱστορία τῶν νομισμάτων Β΄, σ. 100). Τὸ Ἀγησίλαος, συντεμνόμενον εἰς τὸ Καρπάσι, προφέρεται Ἀσίλλαος, ὅπως Ἀγασίλλας ἐπὶ ἐπιγραφῆς ἐξ Ἐπιδαύρου (Καββαδίου, 85). Ἡ «Ἀριστοκκὼ» καὶ ἡ «Ξενοκκὼ» ἦταν πάντως Ἀριστόκλεια καὶ Ξενόκλεια, ὅπως ἡ Χα(ρ)ικ(κ)οῦ εἶναι Χαρίκλεια. Ὁμοίως ὁ «Ἀνδρόκκας», ὁ «Βερέκκας» καὶ «Φιλόκκας» ἦσαν βεβαίως Ἀνδροκράτης, Φερεκράτης καὶ Φιλοκράτης, διότι καὶ σημερινὸν νήπιον τῆς Κύπρου θ' ἀπήγγελλε τοιουτοτρόπως, ἐὰν ἤκουε τῶν κλητικῶν «Ἀνδρόκρατε(ς)» καὶ «Φερέκρατε(ς)» (πρβ. μακκά, πικκά) Ἀλλ' ἠδύναντο νὰ ἐπικρατήσωσι καὶ τύποι διὰ ἁπλοῦ κ, διότι, καθὼς εἴπομεν, ἡ παιδικὴ προφορὰ τοῦ κρ, κλ εἶναι καθαυτὸ 1 ½ κ. Εὐεξήγητον ἐντεῦθεν εἶναι, διατί πάντα τὰ ἐκ τοῦ μικρὸς ὀνόματα παραδίδονται καὶ δι' ἑνὸς κ καὶ διὰ δύο, λ.χ. Μίκα καὶ Μίκκα, Μίκαλος καὶ Μίκκαλος, Μικήνας καὶ Μικκήνας, Μίκων καὶ Μίκκων, Μικύλος καὶ Μικκύλος. Αὐτὸ τὸ μικρὸς κεῖται καὶ «μικκός, καὶ μικός» πάντως οὐχὶ ὡς δωρισμὸς ἢ αἰολισμός, ἀλλ' ὡς λέξις τῶν παίδων ὅλης ἴσως τῆς Ἑλλάδος, ἣν ἀπήγγελλον ὡς καὶ σήμερον τὰ νήπια τῆς Κύπρου (μικ(κ)ό), ἐπανελάμβανον δὲ πιθανῶς καὶ οἱ μεγάλοι (πρβ. τὸ μικκύλος) καθὼς σήμερον τὸ μιτσὶς. Ἐὰν δὲ πράγματι συνέβαινε καὶ τοῦτο, ἴσως τὴν παιδικὴν ἐπεζήτει προφορὰν ὁ Θεόκριτος (Ἐπιγραμ. XXII, 1) ἐπὶ τοῦ μνήματος, ὅπερ ὁ «μικκὸς κοῦρος» «εἴτευξε τῇ τροφῷ» καὶ διὰ τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται τὸ «μικκὰ» περιπαθῶς ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἐκείνου ἐπιγράμματος τῆς Ἀνθολογίας

«..τὰν μικκὰν Ἀίδας ἅρπασε Θειοδόταν»·
Χὰ μικκὰ τάδε πατρὶ λέγει πάλιν· αἴσχεο λύπας
Θειόδοτε, θνατοὶ πολλάκι δυστυχέες».

ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ

ΠΣΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Σελ.	42	στίχ.	8	ἀντὶ	ψηφίσωνται	γρ. ψηφίζωνται
»	70	»	31	»	τε ὑπὸ	γρ. τε καὶ ὑπὸ
»	80	»	17	»	εἰς τόμον	γρ. εἰς τὸν τόμον
»	81	»	2	»	ἀποκατεστημένα	γρ. ἀποκαθιστάμενα
»	84	»	8	»	ἀποροῦντες	γρ. ἀποροῦμεν
»	»	»	»	»	ἀποκλίνωμεν	γρ. ἀποκλίνομεν

Σελ. 53, εἰς τὸ τέλος τῆς σημ. 3, πρόσθες ἐν συνεχείᾳ καὶ τάδε: Πρβλ. δὲ καὶ τὰ Ἀλκιδάμαντος ἐν τῷ π. σοφιστῶν (Blass § 11, Bekk. Orat. att. τόμ. 5 σ. 675, 7 ἑπ.): «πῶς δ' οὐ καταγέλαστον, εἰ τοῦ κήρυκος παρακαλοῦντος, «τίς ἀγορεύειν βούλεται τῶν πολιτῶν», ἢ τοῦ ὕδατος ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἤδη ῥέοντος, ἐπὶ τὸ γραμματεῖον ὁ ῥήτωρ πορεύοιτο συνθήσων καὶ μαθησόμενος ⟨τὸν⟩ λόγον»; Παρατηρητέον δ' ὅτι ὁ Βλάσσιος, ᾧ καὶ εὐχαριστοῦμεν ὑπομνήσαντι ἡμᾶς τὸ χωρίον, τὸν λόγον τοῦτον τοῦ Ἀλκιδάμαντος νομίζει παλαιότερον καὶ τοῦ Ἰσοκράτους Πανηγυρικοῦ (Att. Beredsamkeit II², 353).

Σελ. 54 στίχ. 22, μετὰ τὸ τέλος τῆς σημ. 1, πρόσθες ἐν νέᾳ § τάδε:

Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ἐν στίχ. 2 τοῦ ἐμπεδοκλείου τούτου ἀποσπασματίου, ἀντὶ τῶν δι' εὐπετέος χαλκοῖο, φέρεται καὶ γραφή, ὑπὲρ ἧς ὁ Μουλλάχιος (Ἀποσπ. Φιλοσόφ. Ἑλλ. σ. 69) σημειοῦται: «Pro vitioso δι' εὐπετέος optime codices praebent id quod Bergkius conjecerat διιπετέος». (Ὅρ. τὰ ἄρτι ἐκδοθέντα—1904—Κόντου, Ποικίλα Φιλολογικὰ τόμ. Α' σ. 288).

Σελ. 71, εὐθὺς μετὰ τὴν σημ. 2 καὶ 2, πρόσθες ἐν νέᾳ § τάδε:

Ὁ δ' Ἡρώνδας (ἐν Πορνοβοσκ. 41 ἑπ. Κρουσίου ἐκδ. γ') κωμικῶς λέγων ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ ῥ. βύειν (βυνεῖν):

κ]αίτοι λαβών μοι, γραμματεῦ, τῆς αἰκείης
τὸν νόμον ἄνειπε, καὶ σὺ τὴν ὀπὴν βῦσον
τῆς κλεψύδρης, βέλτιστε, μέχρις οὗ εἴπῃ.

Π. Σ. Φ.

Ἀκραργήση

Καθ' ἃ ἤδη ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν Ἀτ. Β' 27 καὶ Κούσης ἐν Πλατ. Ϛ' 316 ἐδίδαξαν, ἡ λέξις ἄκρος ἐν συνθέσει ἐδήλου καὶ τὸ ὑπάρχον ἐν τῇ ἄκρᾳ, ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ μόνον, καὶ δὴ τὸ ἐπιπολῆς, τὸ ὀλίγον, οἷον ἀκροθώραξ, ἀκροσαπές, ἀκροχλίαρος, ἀκρόθερρος, ἀκρόκαυστος, ἀκρόθαλπτος, ἀκρόζεστος κ.λ π., τὴν δὲ χρῆσιν ταύτην ἐξετείνομεν ἡμεῖς καὶ ἐπὶ τὰ ῥήματα, διὸ λέγομεν ἀκροπεινῶ, ἀκροκρυώνω, ἀκρονυστάζω, ἀκροσυννεφιάζει, ἀκροβρέχει, ἀκροσυνεφέρνω κτλ. Ῥῆμα τοιοῦτο ἤτοι σύνθετον μετὰ τοῦ ἀκρο- κεῖται καὶ ἐν τῷ ποιήματι τῆς Ἁλώσεως 846 «τὸν Τοῦρκον ἂν ἀφήκετε 'ς τὴν Πόλιν ν' **ἀκραργήσῃ**, θέλει παχύνειν τὸ θηριὸν καὶ θέλει δυναμώσειν», ἔνθα τὸ ν' ἀκραργήσῃ σημαίνει νὰ ἀργήσῃ μικρόν, νὰ μείνῃ ὀλίγον ἀργός, ἥσυχος. Ἐν Κρήτῃ τὸ ἀκραργῶ ἀκράργησα σημαίνει βραδύνω ὀλίγον, διότι φύσει ὁ ἀργὸς βραδύνει, καθυστερεῖ· οὕτω λέγεται ἀκράργησα γιατὶ ἔβρεχεν, ἤτοι ἐβράδυνα ὀλίγον νὰ ἔλθω, φοβοῦμαι μὴν ἀκραργήσῃ, γιατὶ λαλεῖ κακὸ μουλάρι κλπ. Σύγκειται ἄρα προδήλως τὸ ἀκραργήσῃ ἐκ τοῦ ἀκρο + ἀργῶ καὶ οὐδὲν ἔχει κοινὸν τῷ agrare οὐδὲ λέγεται ἐν τῷ ἐνεστῶτι ἀκραριεύω ἀλλ' ἀκραργῶ, ἀκράργουνε. Πρβλ. καὶ Γλυκᾶ 51 ἠκροεξύσπαζε ἐκ τοῦ ἀκρο-ἐκ-συσπάζω, ὅθεν κατ' ἀνομοίωσιν (ἐ)ξυ(σ)πάζω ξυπάζομαι, ἀκροξυπάζω καὶ ἀκροξυπάζομαι. Ὅπως δὲ διὰ τοῦ ἀκρο- οὕτω καὶ διὰ τοῦ κουτσο- καψο λειανο- ψευτο- λίγο- δὲν καλο- χαμο- ἐλαττοῦται, ὑποκορίζεται ἡ ἔννοια· πρβλ. κουτσοπίνουν, χαμοπίνουν, λειανοπίνουν, ψευτοπερνᾷ, λιγοτρώει, δὲν καλοβλέπει, δὲν καλακούει, κουτσοπερνᾷ, χαμογελῶ χαμογέλασμα, καψοκαλός, καψογαμβρὸς κλπ. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ὑπεκόριζον τὴν ἔννοιαν ῥημάτων τινῶν διὰ καταλήξεων, ἐξαπατύλλω, σπερχύλλω, ἠβυλλιάω, κτλ. οὕτω λέγομεν καὶ ἡμεῖς βρεχουλίζει, μασουλίζει κτλ. καὶ κατ' ἀνομοίωσιν ἀλεθουρίζει, πλεουρίζει κλπ.

Γ. Ν. Χ.

Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ὅτε πρὸ πενταετίας μετὰ πολλὰς ἀμφιταλαντεύσεις καὶ ἐνδοιασμοὺς ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ὁμοσπονδία συνετέλει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κρήτης καμφθεῖσα τέλος ἐκ τῆς αὐταπαρνήσεως τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ καὶ τῶν μεγάλων θυσιῶν τοῦ ὅλου ἔθνους, καὶ ἀνέθετε τὴν διοίκησιν τῆς νήσου εἰς τὰς στιβαρὰς χεῖρας τοῦ υἱοῦ τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, ἅπας ὁ πεπολιτισμένος κόσμος ἐπεκρότησε τὴν πρᾶξιν ταύτην καὶ ἐθεώρησεν αὐτὴν ὡς ἓν τῶν εὐγενεστέρων ἐπιτευγμάτων τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς καὶ ὕψιστον ἔργον δικαιοσύνης καὶ ἀνθρωπισμοῦ.

Πάντες μὲν ἔβλεπον καὶ ἀνεγνώριζον τὰ ἄξια πεπολιτισμένων ἐθνῶν αἰσθήματα τὰ ὁποῖα ἐπρυτάνευσαν ἐν τῇ πολιτικῇ τότε καὶ ἐχειραγώγησαν τὴν Διπλωματίαν εἰς τὸ εὐγενὲς καὶ γενναιόφρον ἔργον, οὐδεὶς ὅμως προέβλεπεν, ἐλάχιστοι δὲ ᾔκασαν, ὅτι τὸ ἀπελευθερωθὲν αἱμοσταγὲς τῆς Κρήτης ἔδαφος ἔμελλε τόσον ταχέως νὰ ἀνταμείψῃ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ἀνταποδώσῃ τὴν εὐεργεσίαν προάγον εἰς τὸ φῶς τῆς Ἐπιστήμης ἀρχαῖα κειμήλια μοναδικὰ ἀπὸ χιλιετηρίδων ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ κρυπτόμενα, τὰς πρώτας δηλαδὴ ἀρχὰς καὶ τὰς πρώτας ῥίζας, ἀφ' ὧν ἐβλάστησε καὶ ἠνδρώθη ὁ Ἑλληνικὸς καὶ ὁ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός.

Ὁ τέως μυθικὸς τῆς Κρήτης βασιλεὺς Μίνως ἀντευποιῶν τοὺς ἐλευθερωτὰς τῆς παλαιᾶς του πατρίδος Βασιλεῖς καὶ Ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης προῆλθεν ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ Ἀνακτόρου του περιβαλλόμενος ὑπὸ τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ καὶ διαλύσας τὴν πα--ῖαν ὁμίχλην τὴν καλύπτουσαν τὸ ὄνομά του ἀναφαίνεται ἀντι-όσωπος δυνάμεως πολιτικῆς καὶ εὐκοσμίας κοινωνικῆς, κύριος τῆς -λάσσης καὶ ἐλευθερωτὴς αὐτῆς ἀπὸ τῶν λῃστῶν, κοίρανος ἀλη-; λαῶν πολυπληθῶν καὶ κυβερνήτης σοφὸς ἱδρυτὴς τοῦ ἀρχαιοτάτου τῇ Εὐρώπῃ κοινωνικοῦ καθεστῶτος τάξεως καὶ εὐνομίας.

Καὶ δὲν ἀνευρέθη μέν, ἢ μᾶλλον δὲν ἀνεγνώσθη εἰσέτι τὸ ὄνομα τοῦ κραταιοῦ τῆς Κρήτης Ἡγεμόνος ἐν τοῖς εὑρεθεῖσι μνημείοις, ἀφ' οὗ ἄλλως τὰ ἐπιγραφικὰ κειμήλια κρύπτουσιν εἰσέτι τὸ μυστήριόν των, ἀλλ' ἐκεῖ, ὅπου λείπουσι τὰ ὀνόματα, ὑπάρχουσι τὰ πράγματα κάλλιον πάσης παραδόσεως καὶ πάσης ἱστορίας φθεγγόμενα τὸ μεγαλεῖον τοῦ θαλασσοκράτορος μονάρχου καὶ τὸν ἐκπληκτικὸν πολιτισμόν, ὃν τόσον ἀπροσδοκήτως ἀπεκάλυψεν ἡ σκαπάνη τῶν ἀρχαιολόγων.

Ἡ περὶ τῆς μεγάλης δυνάμεως καὶ τοῦ θαλασσίου κράτους τοῦ Μίνωος μαρτυρία τοῦ μεγάλου τῆς ἀρχαιότητος ἱστορικοῦ Θουκυδίδου (1) εἶναι σαφὴς καὶ ὡρισμένη· ἐν τῇ βραχύτητι ὅμως αὐτῆς καὶ ἐν τῇ ἐλλείψει λεπτομερειῶν δὲν ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα ἐπαρκὴς καὶ ἀναμφισβήτητος ἱστορικὴ ἀλήθεια.

Ἔπειτα τὸ πρόσωπον καὶ τὸ Κράτος τοῦ Μίνωος συμπλακέντα πρὸς τοὺς μύθους τοῦ Μινωταύρου, τοῦ Θησέως, τῆς Ἀριάδνης καὶ τοῦ Λαβυρίνθου ἔλαβον χροιὰν μυθικὴν τασσόμενα ἐν τῇ αὐτῇ τάξει πρὸς τοὺς περὶ ἄλλων προσώπων κυκλουμένους μύθους, τοῦ Ἡρακλέους λ. χ. καὶ τοῦ Θησέως.

Παρόμοιον περίπου φαινόμενον συνέβη καὶ μὲ τοὺς ἥρωας τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων τὸν Ἀγαμέμνονα, τὸν Μενέλαον, τὸν Ἰδομενέα, τὸν Πρίαμον κλπ. Ἡ ἐπικὴ ποίησις ἐθεωρήθη ὡς καλλύνουσα καὶ μεγαλοποιοῦσα τὰ περὶ αὐτῶν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὑπερβολῆς, ὥστε ἡ σκέψις τῶν νεωτέρων ἔφθασεν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἀμφισβητῇ ὄχι μόνον τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ὀνόματα, ἀλλ' ἐν γένει καὶ τὰ πράγματα καὶ νὰ ἀρνῆται τὴν ὑπόστασιν τῆς δυνάμεως τοῦ κράτους τοῦ πλούτου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς προϊστορικῆς ἐκείνης ἐποχῆς.

Ἀλλὰ τὸ πεπλανημένον τῆς ὑπερκριτικῆς τῶν νεωτέρων μεθόδων κατέδειξαν αἱ ἀπὸ τριακονταετίας ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Σλεῖμαν ἀρξάμεναι καὶ μέχρι σήμερον ἐξακολουθοῦσαι ὑπὸ πολλῶν ἄλλων ἀρχαιολογικαὶ ἐργασίαι αἱ ἐσκάψασαι ἀπειρίαν λειψάνων πολιτισμοῦ προελληνικοῦ ἢ πρωτοελληνικοῦ ἀγνώστου καὶ ἀπιστεύτου. Ἐκ τούτων κατεδείχθη, ὅτι ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς νήσοις ὑφίσταντο πρὸ τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων Κράτη πολλὰ καὶ ἰσχυρὰ καὶ πλούσια ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ἀκμάσαντα, ἕως ὅτου

(1) I, 4.

κατὰ τὸν 13 καὶ 12 αἰῶνα τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο ἠφανίσθησαν καταστραφέντα ὑπὸ ἐπιδρομέων.

Αἱ ἐργασίαι τοῦ Σλεῖμαν ἐν Τροίᾳ, Μυκήναις, Τίρυνθι καὶ Ὀρχομενῷ καὶ αἱ τῶν ἄλλων ἀρχαιολόγων εἰς αὐτὰ ταῦτα καὶ ἀλλαχοῦ κατέδειξαν, ὅτι τὰ ὑπὸ τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων ἀναφερόμενα Βασίλεια τοῦ Πριάμου ἐν Τροίᾳ, τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐν Μυκήναις, τὸ Κράτος τῶν Μινυῶν, τὸ τῆς Κρήτης δὲν ἦσαν ποιητικῆς φαντασίας πλάσματα, ἀλλὰ πραγματικά, καὶ ὅτι ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ποιήμασιν εἴχομεν μεμακρυσμένας μὲν ἀλλὰ ζωντανὰς καὶ ἀληθεῖς ἀπηχήσεις τῆς δυνάμεως καὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν Κρατῶν τούτων. Τὸν πλοῦτον τῶν Ἡγεμόνων τῆς Τροίας καὶ τὰς πολυχρύσους Μυκήνας ἐπηλήθευσε κατὰ γράμμα ὁ Γερμανὸς εὐτυχὴς ἐρευνητής.

Μυκηναϊκὸς καὶ Κρητικὸς πολιτισμός.

Ἐκ τῶν Μυκηνῶν, ἐν αἷς κατὰ πρῶτον ἀνεσκάφησαν ἀρχαιότητες τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἐπεκράτησε μέχρι τοῦδε νὰ καλῆται ὁ πολιτισμὸς οὗτος Μυκηναϊκός, οἱ λαοὶ Μυκηναῖοι καὶ ἡ ἐποχὴ Μυκηναϊκή. Εἰς τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἐπέδρασε καὶ ἡ Ὁμηρικὴ παράδοσις, καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν ὁ εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων ἦτο ὁ κραταιότατος τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὴν Τρωϊκὴν στρατείαν καὶ ἀρχιστράτηγος τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἔπειτα τὸ δικαίωμα τῆς προτεραιότητος ἐν τῇ ἀνακαλύψει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι αὐτόθι μάλιστα εἰς τοὺς τάφους εὑρέθησαν τὰ πολυτιμότερα πράγματα τῆς ἐποχῆς ταύτης συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ κατισχύσῃ τὸ ὄνομα Μυκηναϊκός.

Καὶ ἐπῆλθε μὲν κατόπιν ἀντίδρασις, ἐφ' ὅσον σπουδαῖα τοῦ πολιτισμοῦ τούτου λείψανα ἀνευρίσκοντο καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ποικίλα ἄλλα προὐτάθησαν ὀνόματα καὶ μέχρι τοῦδε γράφονται λ. χ. προϊστορικός, προελληνικός, Αἰγαῖος, Ἀχαϊκός, ἀλλα ἡ λέξις ἐπεκράτησεν ἤδη ἀπὸ πολλοῦ, πάντοτε, ἐννοεῖται, ὑπὸ τὴν συνθηματικὴν αὐτῆς σημασίαν ἣν ἄνευ πραγματικῆς λογικῆς αἰτιολογίας, χωρὶς δηλ. οἱ οὕτω καλοῦντες τὸν πολιτισμὸν τοῦτον νὰ φρονῶσι πλέον, ὅτι αἱ Μυκῆναι ἦρξαν τὸ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ τούτου καὶ ἡ ἀφετηρία, ἐξ ἧς ὡρμήθη καὶ διεδόθη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ σημεῖα.

Τὸ ἐπισφαλὲς τῆς κλήσεως ταύτης κατέδειξαν πρὸ πάντων αἱ ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κρήτης ἀνασκαφαί. Τετραετεῖς ἐργασίαι ἐν τῇ νήσῳ ἀπεκάλυψαν τόσον μέγα πλῆθος πρωτοτύπων ἀρχαιοτήτων τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὥστε ὄχι μόνον οὐδεμίαν πλέον αἰτιολογίαν πραγματικὴν νὰ ἔχῃ τὸ ἐπικρατῆσαν ὄνομα, ἀλλὰ καὶ νὰ ῥιζωθῇ ἡ ἰδέα, ὅτι πιθανώτατα πρώτη καὶ σπουδαιοτάτη ἑστία τοῦ πολιτισμοῦ τούτου ὑπῆρξεν ἡ Κρήτη, καὶ ὅτι ἂν πρέπῃ νὰ δεχθῶμεν ἓν κύριον κέντρον καὶ μίαν ἑστίαν, ἐξ ἧς μετελαμπαδεύθη κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις τῆς Στερεᾶς καὶ τῶν νήσων, πρὸ παντὸς ἄλλου ἡ Κρήτη εἶναι ἀξία τῆς τιμῆς ταύτης, νὰ δώσῃ δηλ. τὸ ὄνομα εἰς τὴν περίοδον ταύτην. Ἐντεῦθεν ἤρχισε νὰ γίνηται σκέψις, ἵνα ὀνομασθῇ Κρητικὴ περίοδος καὶ Κρητικὸς πολιτισμὸς ὁ τέως καλούμενος Μυκηναϊκός.

Καὶ τὸ πλῆθος καὶ ἡ πρωτοτυπία τῶν εὑρημάτων καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν οἰκοδομημάτων καὶ ἡ τεχνικὴ ὑπεροχὴ τῶν Κρητικῶν μνημείων δικαιολογοῦσιν ἀποχρώντως τὴν μεταβάπτισιν ταύτην. Τὸ πρωτοφανὲς πολλῶν εὑρημάτων, λ. χ. τῶν ἐπὶ τῶν πινακίδων ἐπιγραφῶν, ἡ εἰς πολλὰ σημεῖα ἀνακάλυψις τῶν συνοικισμῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐν Κρήτῃ, ἡ ὑπερχιλιετὴς διάρκεια τῆς περιόδου ταύτης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ νήσῳ καὶ ἡ ἐνταῦθα χρονολογικὴ πρωϊμότης αὐτοῦ, τὸ ἐπὶ τῶν νήσων καὶ μέρους τῆς Στερεᾶς θαλάσσιον κράτος τοῦ Μίνωος, οὗ διέσωσαν τὴν παράδοσιν οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοί, ἐπιβεβαιωθεῖσαν νῦν ἐκ τῶν τελευταίων ἐν τῇ νήσῳ ἀνακαλύψεων, καὶ τέλος ἡ παρατήρησις ὅτι ἐπὶ ὁμοίων μνημείων τέχνης εὑρεθέντων ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ τὰ τῆς Κρήτης ὑπερέχουσι τῶν λοιπῶν κατὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν τέχνην καὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὰ πρότυπα τῶν δευτέρων, πάντα ταῦτα ὄχι μόνον ὑποβάλλουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλουσι τὴν μετονομασίαν τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ εἰς Κρητικόν.

Πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως.

Ἡ σημασία τῆς Κρήτης ὑπὸ ἔποψιν ἀρχαιολογικὴν ἤρξατο νὰ γίνηται καταφανὴς ἀπὸ εἰκοσαετίας περίπου. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς με γάλης καὶ σπουδαίας ἐπιγραφῆς τῆς Γόρτυνος, ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἐ αὐτῇ ναοῦ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος καὶ ἡ ἀνεύρεσις τῶν ἀρχαϊκῶ αὐτοῦ ἐπιγραφῶν ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ ἐπιγραφικοῦ Φρειδερίκου Ἀλ

μπερ, ἡ ἀνεύρεσις τοῦ Ἰδαίου ἄντρου μετὰ τῶν ἀναθημάτων αὐτοῦ ἐπέσυραν τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου ἐπὶ τὴν παλαιὰν τοῦ Μίνωος πατρίδα.

Ἔπειτα αἱ ἐργασίαι τοῦ ὑπὸ τὴν προεδρείαν καὶ δρᾶσιν κ. Ἰωσὴφ Χατζιδάκι ἀρχαιολογικοῦ Συλλόγου ἐν Ἡρακλείῳ καὶ τὰ πολλαχόθεν τῆς νήσου περισυλλεγόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἀρχαῖα ὑπεδαύλιζον τὸν ζῆλον τῶν φιλαρχαίων, οἵτινες ἤρχισαν νὰ βλέπωσιν ἐν τῇ Κρήτῃ τὴν χώραν τῶν μεγάλων ἀρχαιολογικῶν ἐλπίδων τοῦ μέλλοντος, ἐξ ἧς ἴσως θὰ καθίστατο δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῇ τὸ μυστήριον τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ νὰ λυθῇ ὁ Γόρδιος δεσμὸς τοῦ μεγάλου ἐθνολογικοῦ ζητήματος.

Πρὸ τῶν μεγάλων ἐν Κρήτῃ ἀνακαλύψεων καὶ εὐθὺς μετὰ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Σλεῖμαν ἐν Μυκήναις ὁ Ulrich Köhler ἑρμηνεύων τὰ μνημεῖα τοῦ ἀνακαλυφθέντος πολιτισμοῦ ἀπεφάνθη (1) ὅτι ταῦτα εἶναι προϊόντα νησιωτικοῦ πολιτισμοῦ καὶ Κράτους νησιωτικοῦ, οὗ κυρίαρχος καὶ ἀντιπρόσωπος ἦτο ὁ Μίνως, καὶ ὅτι ἑπομένως ἐν τῇ Κρήτῃ πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ λύσις τοῦ αἰνίγματος. Ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος βεβαίως ἐσφάλη κατὰ τοῦτο ὅτι τὸν λαὸν αὐτὸν θεωρεῖ Καρικὸν στηριζόμενος μᾶλλον εἰς τὸν Ἡρόδοτον (2) ἢ τὸν Θουκυδίδην, τοῦ λαοῦ δὲ τούτου βασιλέα τίθησι τὸν Μίνωα, ἐν ᾧ τοὐναντίον ὁ Θουκυδίδης τοὺς Κᾶρας ὑποτίθησι κατοίκους τῶν νήσων πειρατάς, οὓς ἐξήλασε θαλασσοκρατήσας ὁ Μίνως καὶ ἐγκατέστησεν ἐν αὐταῖς ἡγεμόνας τοὺς ἰδίους υἱούς.

Ὀλίγα ἔτη κατόπιν ἄλλος Γερμανὸς ἀρχαιολόγος ὁ Milchhöfer ἐν τῷ περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης ἐξαιρέτῳ βιβλίῳ του (3) ἐτόνισε τὴν σημασίαν τῆς Κρήτης κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους καὶ ἐξήνεγκε τὴν γνώμην, ὅτι ὁ πολιτισμὸς τῶν Μυκηνῶν ἕλκει τὴν καταγωγὴν καὶ εἶναι περαιτέρω ἀνάπτυξις ἀρχαιοτέρου πολιτισμοῦ, οὗ κοιτὶς ἦτο ἡ Κρήτη ὡς χώρα κατ' ἐξοχὴν πρόσφορος διὰ τὴν γεωγραφικὴν αὐτῆς θέσιν (4) πρὸς τοῦτο, λαμβάνων δὲ ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῶν ἐγγεγλυμμένων Κρητικῶν λίθων θεωρεῖ τὴν Κρήτην

(1) Athen. Mitteil. III 1878 p. 1 καὶ ἑξῆς.
(2) Ἡροδ. Βιβλ. I 171.
(3) A. Milchhöfer: Die Anfänge der Kunst in Griechenland 1883.
(4) Ἀριστοτ. Πολιτικά. II. VII. 2.

ὡς τόπον συναντήσεως Πελασγικῶν, Φρυγικῶν καὶ Ἀνατολικῶν στοιχείων, οὕτω δὲ ἐν Κρήτῃ ἀνεπτύχθη καὶ ἤκμασε λίαν πρωΐμως νησιωτικὸς πολιτισμὸς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν Ἀσιατικῶν στοιχείων.

Πρὸ τῆς ἀνευρέσεως ἔτι τῆς μεγάλης ἐπιγραφῆς τῆς Γόρτυνος καὶ τῶν ἄλλων ἐν Κρήτῃ ἐρευνῶν καὶ ἀνακαλύψεων τοῦ Ἰταλοῦ ἀρχαιολόγου F. Halbherr καὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Συλλόγου ὁ φιλάρχαιος ἐν Ἡρακλείῳ κ. Μίνως Καλοκαιρινὸς ἐξετέλεσε κατὰ τὸ 1878 μικρὰν ἀνασκαφὴν ἐν Κνωσῷ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ἀνακτόρου, ἀνευρὼν δὲ μίαν τῶν ἀποθηκῶν αὐτοῦ (τὴν τρίτην κατὰ τὴν ἀπὸ νότου ἀρίθμησιν τοῦ κ. Evans) (1) ἐξήγαγε διάφορα ἀγγεῖα Μυκηναϊκὰ καὶ δὴ 12 πίθους, οὓς ἐδωρήσατο εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Συλλόγου καὶ εἰς τὰ Μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης.. Καὶ τότε μὲν δὲν κατενοήθη δεόντως ἡ σημασία τῆς μικρᾶς ταύτης σκαφῆς, ὅτε ὅμως βραδύτεραι ἔρευναι εἰς διαφόρους Μυκηναϊκοὺς συνοικισμοὺς διεφώτισαν καὶ ἡρμήνευσαν τὰς ἀρχαιότητας τῆς ἐποχῆς ταύτης, τότε κατεφάνη ὅτι καὶ ἐν τῷ γηλόφῳ τούτῳ τῆς Κνωσοῦ ἐκρύπτοντο σπουδαῖα οἰκοδομήματα καὶ ἀρχαιότητες τῆς ἐποχῆς ταύτης (2). Τὸ ἐν μέρει τότε ἀναφανὲν μέγα οἰκοδόμημα ὁ μὲν F. Halbherr ἡρμήνευσεν ὡς τὸ Ἀνδρεῖον τῆς Ἑλληνικῆς πόλεως Κνωσοῦ (3), ὁ δὲ Stillmann λίαν εὐφυῶς ἐταύτισεν αὐτὸ πρὸς τὸν μυθικὸν Λαβύρινθον καὶ ἐδημοσίευσε καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων σύμβολα τὰ φαινόμενα τότε (4).

Τόσον σπουδαία ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν ἔποψιν τοποθεσία δὲν διέλαθε τὴν προσοχὴν τοῦ ὀξύνου ἐρευνητοῦ Σλεῖμαν, ὅστις ἐλθὼν εἰς Κρήτην κατὰ τὸ 1886 μετὰ τοῦ κ. Dörpfeld προσεπάθησε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἄδειαν ἀνασκαφῆς εἰς τὸ μέρος τοῦτο· ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῶν ὑπερβολικῶν ἀξιώσεων τοῦ ἰδιοκτήτου καὶ ἕνεκα τῶν πολιτικῶν περιστάσεων τῆς νήσου τὸ σχέδιον ἀπέτυχε πάντως πρὸς ὄφελος μᾶλλον τῆς ἐπιστήμης ἢ πρὸς ζημίαν, ὡς ἐδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων.

Ὀλίγον πρὸ τῆς τελευταίας ἐπαναστάσεως δύο νέοι Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι ὁ Lucio Mariani καὶ Antonio Taramelli παρακινηθέντες

(1) A. Evans The Palace of Knossos 1900 p. 21 (in An. of Brit. Sch. VI. 1899-1900).

(2) Περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Μ. Καλοκαιρινοῦ ἔκαμε λόγον ὁ E. Fabricius ἐν Ath. Mitt. 1886 p. 135.

(3) Akademy vol. XXVIII p. 111.

(4) Archeol. Institute of America Second An. Report 1880-1881 p. 47-49.

ὑπὸ τοῦ παραδείγματος καὶ τῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ κ. Halbherr ἠρεύνησαν ἀρκετὰ τῆς Κρήτης μέρη μάλιστα τῆς Ἀνατολικῆς, τὰ ἐξαγόμενα δὲ τῶν ἐρευνῶν καὶ μελετῶν αὐτῶν δημοσιευθέντα κατέστησαν γνωριμωτέραν τὴν Κρητικὴν ἀρχαιολογίαν καὶ διεφώτισαν πολλὰ σημεῖα αὐτῆς (1).

Ταυτοχρόνως ὁ κ. Halbherr βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῶν δύο ἀνωτέρω ἀρχαιολόγων ἀνέλαβε δαπάναις τοῦ Ἀμερικανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου ἀποστολὴν ἀρχαιολογικὴν ἐν Κρήτῃ προτιθέμενος νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ ἀνασκαφάς, ὅπου ἤθελε κρίνει σκόπιμον. Καὶ εἰς τοῦτο μὲν ἠμποδίσθη ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Διοικήσεως, ἥτις ἀπὸ τοῦ 1889 καὶ ἑξῆς δὲν ἐπέτρεπε τοιαύτας ἐργασίας, ἐπέτυχεν ὅμως ἄλλας οὐχὶ ἀσημάντους ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας νὰ διεκπεραιώσῃ ἰδίως εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς Ἐπιγραφικῆς· αἱ ἐργασίαι καὶ ἔρευναι αὗται ἐδημοσιεύθησαν εἰς διάφορα τεύχη τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ἰνστιτούτου ὑπὸ τοῦ ἰδίου καὶ τῶν συνεταίρων αὐτοῦ (2).

Δύο ἔτη πρὸ τῆς τελευταίας ἀνωμαλίας καὶ κατὰ τὸ διάστημα αὐτῆς περιώδευεν ἐν Κρήτῃ καὶ ὁ Ἄγγλος ἀρχαιολόγος Ἀρθοῦρος Evans, ὅστις ἔμελλε τόσον σπουδαίαν καὶ ὑπέροχον θέσιν νὰ καταλάβῃ εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῶν Κρητικῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ἐν τῇ ἀνακαλύψει τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ. Κατηρτισμένος ὅσον ὀλίγοι διὰ πολλῶν περιηγήσεων, μακρῶν μελετῶν καὶ ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν Αἰγυπτιακῶν καὶ Ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων καὶ διαθέτων ἄφθονα τὰ μέσα, ἐλαυνόμενος δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ ζήλου καὶ τῆς δραστηριότητος τῆς χαρακτηριζούσης τὸν Ἀγγλικὸν χαρακτῆρα, διέδραμε πολλάκις τὴν κεντρικὴν καὶ ἀνατολικὴν Κρήτην καὶ συνέλεξε πλῆθος μικρῶν ἀλλὰ σημαντικωτάτων μνημείων τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ, τοὺς ἐγγεγλυμμένους δηλ. λίθους καὶ τὰς σφραγῖδας τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἐξ ὧν κατὰ μικρὸν ἐσχημάτισεν ἐν τῇ συνδυαστικῇ αὐτοῦ φαντασίᾳ τὸν ἀρχαῖον Κρητικὸν κόσμον καὶ ἐδημοσίευσε θεωρίας, τὰς ὁποίας κατόπιν ἐπιβεβαίωσε διὰ τῆς σκαπάνης. Ἰδίως ἀξία θαυμασμοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀγχινουστάτη αὐτοῦ θεωρία περὶ τοῦ πρωτοκρητικοῦ

(1) L. Mariani Antichità Cretesi εἰς τὸ Monumenti antichi dell' Accademei Lincei vol. VI 1896 καὶ Antonio Taramelli Monumenti antichi vol. IX 899.

(2) American Journal of Archeology ἀπὸ τοῦ 1896 καὶ ἑξῆς.

ἢ προφοινικικοῦ ἀλφαβήτου, ἣν διετύπωσεν ἐν τῷ βιβλίῳ «Κρητικὰ ἰδεογραφικὰ γράμματα» (1), ἐπεκύρωσαν δὲ μετὰ πέντε ἔτη αἱ ὑπὸ τοῦ ἰδίου γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ἐν Κνωσῷ. Ἐξ ὁμοίων πηγῶν καὶ καθ' ὅμοιον τρόπον ἐξήγαγε καὶ περὶ τῆς θρησκείας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης θεωρίαν, ἣν διετύπωσεν ἐν τῇ σπουδαίᾳ μονογραφίᾳ «Μυκηναϊκὴ λατρεία τῶν δένδρων καὶ τῶν κιόνων» (2).

Αἱ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀρχαιολογικαὶ ἐργασίαι.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εὗρε τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς Κρήτης ἡ νέα τῶν πραγμάτων κατάστασις. Ἐκ τῶν πρώτων φροντίδων τῆς Κρητικῆς Κυβερνήσεως εὐθὺς μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ νέου καθεστῶτος ὑπῆρξεν ἡ σύνταξις νόμου ἀρχαιολογικοῦ, δι' οὗ ἐξησφαλίζοντο μὲν ὑπὲρ τοῦ τόπου τὰ ἀρχαῖα κειμήλια ἀπαγορευομένης πάσης ἐξαγωγῆς ἀρχαίων ἐκ τῆς νήσου, ἐπροστατεύοντο δὲ καὶ ἀπὸ περαιτέρω βανδαλικῆς καταστροφῆς καὶ ἀρχαιοκαπηλικῆς αἰσχροκερδείας τὰ ἐναπομένοντα, ἀλλὰ καὶ διηυκολύνετο ἡ ἀνασκαφὴ καὶ ἀνεύρεσις τῶν ἐν Κρήτῃ ἀρχαίων χάριν τῆς ἐπιστήμης διὰ τῆς παραχωρήσεως ἀδειῶν ἀνασκαφῆς εἰς ἐπιστήμονας ἀρχαιολόγους παρουσιαζομένους ἐξ ὀνόματος ἐπιστημονικοῦ σωματείου ἢ Ἑταιρείας.

Εὐθὺς μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ νόμου ἔλαβον ἀδείας ἀνασκαφῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων ἐπιστημονικαὶ Ἑταιρεῖαι εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Κρήτης.

Ταυτοχρόνως ὑπὸ τοῦ κ. Evans, τοῦ κ. D. Hogarth Διευθυντοῦ τότε τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικῆς Σχολῆς καὶ τοῦ κ. Bosanquet τοῦ σημερινοῦ Διευθυντοῦ τῆς αὐτῆς Σχολῆς ἱδρύετο Σύλλογος σκοπῶν τὴν ἐξερεύνησιν τῆς Κρήτης διὰ τῆς συλλογῆς ἐράνων ἐν Ἀγγλίᾳ (3).

Ὁ κ. A. Evans εἶχε κατορθώσει πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως νὰ γίνῃ κάτοχος τοῦ $^1/_4$ τῆς Κεφάλας, τοῦ λόφου δηλ. τῆς Κνωσοῦ, ἐν ᾧ

(1) A. Evans Cretan pictographs London 1895 Further discoveries (in J. H. St. vol. XVII.

2) Mycenean Tree and Pillar Cult London 1901.

(3) Ὁ Σύλλογος αὐτὸς γνωστὸς ὑπὸ τὸν τίτλον «Cretan exploration Fu[illegible]» κατώρθωσε τῳόντι νὰ συγκεντρώσῃ ἄφθονα χρηματικὰ μέσα, δι' ὧν κατὰ τὸ πλεῖσ[illegible]ν ἐκαλύφθησαν αἱ δαπάναι τῶν ἐν Κρήτῃ Ἀγγλικῶν ἀνασκαφῶν.

εὑρίσκεται τὸ ἀνάκτορον, ἐπέτυχε δὲ μετὰ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν νὰ ἀποκτήσῃ καὶ τὸ λοιπὸν καὶ οὕτως ἄρξηται τῶν ἐνταῦθα ἀνασκαφῶν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1900.

Ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνησις κατήρτισεν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Halbherr τὴν ὀνομασθεῖσαν Ἰταλικὴν ἀρχαιολογικὴν ἀποστολὴν (Missione archeologica Italiana), ἡ δὲ Γαλλικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν εἶχεν ἀποστείλῃ ἤδη πρὸ τῆς λήξεως τῆς ἐπαναστάσεως τὸν ἑταῖρον J. Demargne εἰς Κρήτην διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1900 ἦλθε κατὰ πρῶτον δι' ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἡ Ἀμερικανὶς Miss Boyd ἐξ ὀνόματος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανικῆς Σχολῆς εἰς Κρήτην.

Ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ νόμου καὶ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφῶν ἔχουσι διαρρεύσῃ ἤδη τέσσαρα ἔτη, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ μικροῦ αὐτοῦ χρονικοῦ διαστήματος ἐτελέσθησαν τόσον πολλαὶ καὶ σπουδαῖαι ἐργασίαι καὶ ἔγιναν τόσον μεγάλαι ἀνακαλύψεις, ὅσας οὐδὲ ὁ αἰσιοδοξότερος ἀρχαιολόγος ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ. Συνοπτικὴ ἐπισκόπησις τῶν ἐργασιῶν τούτων εἶναι τὰ κατωτέρω.

Ἀνασκαφαὶ Γαλλικῆς Σχολῆς.

Ὁ κ. Demargne ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς ἔλαβεν ἄδειαν ἀνασκαφῆς εἰς Γουλᾶν Μιραμπέλλου καὶ εἰς τὴν Ἴτανον, ἀνέσκαψε δὲ εἰς Γουλᾶν μὲν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1899 καὶ τὸ ἔαρ τοῦ 1900, εἰς Ἴτανον δὲ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1900. Ἀμφότεραι αἱ ἀνασκαφαὶ ἐγένοντο εἰς μικρὰν κλίμακα καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν δὲν ὑπῆρξαν ἱκανοποιητικά, ἔκτοτε δὲ ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ οὐδεμίαν ἄλλην ἐργασίαν ἐξετέλεσεν ἐν Κρήτῃ.

Ἡ σημασία τοῦ Γουλᾶ κειμένου ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου μεταξὺ τῶν χωρίων Λακκόνια καὶ Κριτσᾶ ἀριστερὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ Νεαπόλεως εἰς Ἱεράπετρον εἰς θέσιν καλουμένην Κονταράδω εἶχε διαφημισθῆ ἀπὸ πολλοῦ (1), καὶ ἰδίᾳ ἀφ' ὅτου πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἐπισκεφθῆ αὐτὸν καὶ ἐρευνήσῃ ὁ κ. Evans γράψας καὶ

(1) Spratt Travels in Crete p. 129 καὶ ἑξῆς.

μονογραφίαν περὶ αὐτοῦ (1), κατόπιν δὲ καὶ ὁ Mariani (2) καὶ ὁ Taramelli (3). Τὰ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν σωζόμενα ἄπειρα ἐρείπια οἰκιῶν καὶ ἀναλημμάτων τὰ ἐκτισμένα κατὰ τὸν λεγόμενον κυκλώπειον τρόπον διὰ μεγάλων ὀγκολίθων ἀτελῶς εἰργασμένων καὶ ἄνευ συνδετικοῦ πηλοῦ, ἔπειτα αἱ σωζόμεναι πολυάριθμοι ὑπόγειοι δεξαμεναὶ ὕδατος, ἡ ὕπαρξις ἐν τῷ κεντρικωτέρῳ μέρει τῆς πόλεως τετραγώνου οἰκοδομήματος (ὅ εἶχε θεωρήσει ὁ κ. Evans ὡς ὕπαιθρον Μυκηναϊκὸν ἱερὸν περιέχον τὸ ἱερὸν δένδρον) εἶχον στερεώσῃ τὴν ἰδέαν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ μεγάλης Μυκηναϊκῆς πόλεως ἀρχαιοτάτης· ὁ κ. Evans μάλιστα στηριζόμενος εἰς χωρίον τι Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου (4) ὠνόμασεν αὐτὴν πόλιν τοῦ Διὸς ὑποστηρίξας ὅτι πάντα τὰ φαινόμενα ἐρείπια ἀνήκουσιν εἰς τὴν προϊστορικὴν ταύτην πόλιν.

Τὰς μεγάλας ταύτας ἐλπίδας διέψευσαν ἄντικρυς αἱ ὑπὸ τοῦ κ. Demargne γενόμεναι ἀνασκαφαί· αὗται κατέδειξαν ὅτι ἐν τῷ Γουλᾷ ἔχομεν τὰ ἐρείπια πόλεως Ἑλληνικῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς τῆς Λατοῦς ἑτέρας ἢ μεσογείου, ἧς ἐπίνειον ἦτο ἡ παρὰ τὴν θάλασσαν Λατὼ ἡ πρὸς Καμάρᾳ, ἐκεῖ ὅπου σήμερον εἶναι ἐκτισμένος ὁ Ἅγιος Νικόλαος τοῦ Μιραμπέλλου. Κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἡ ἄνω Λατὼ ἦτο, φαίνεται, πολὺ μεγαλυτέρα καὶ σημαντικωτέρα ἢ κατόπιν, ὅτε ἴσως τὸ πολὺ μέρος τῶν κατοίκων μετῴκησεν εἰς τὴν κάτω Λατὼ τὴν παρὰ τὴν θάλασσαν· αἱ δύο πόλεις ἀπετέλουν πάντοτε μίαν Πολιτείαν καὶ ἓν κοινόν. Τὸ ὄνομα τῆς ἐν Γουλᾷ πόλεως ἢ μᾶλλον τῶν κατοίκων (Λατίοι) ἀνεγνώσθη εἰς ἐπιγραφὴν εὑρεθεῖσαν κατὰ χώραν ὑπὸ τοῦ κ. Demargne, ἀποκειμένην ἐν τῷ Πρυτανείῳ τῆς πόλεως (5). Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἀρχαιότης οὐδεμία εὑρέθη εἰς Γουλᾶν, ἀπεδείχθη δὲ ὅτι τὸ δίκαιον εἶχον οἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι, οἵτινες καὶ πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἐνταῦθα ἔθετον τὴν μεσόγειον Λατώ, ὑπεστήριξαν δὲ ὅτι

(1) A. Evans Goulas the city of Zeus (in An. of Brit. Sch. 1895-1869).

(2) L. Mariani Antichità Cretesi (in Monum. antichi dei Lincei vol. VI 1896 p. 103-130).

(3) Monum. antichi 1900 p. 252.

(4) Διοδ. βιβλ. V, κεφ. 70. 60· «Ἀνδρωθέντα δὲ αὐτὸν (τὸν Δία) φασὶ πρῶτον πόλιν κτίσαι περὶ τὴν Δίκταν, ὅπου καὶ τὴν γένεσιν αὐτοῦ γενέσθαι μυθολογοῦσιν, ἧς ἐκλειφθείσης ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις διαμένειν ἔτι καὶ νῦν ἔρματα τῶν θεμελίων».

(5) Τα ἐξαγόμενα τῆς ἀνασκαφῆς Γουλᾶ ἤρχισαν δημοσιευόμενα ἐν τῷ Bulletin de corr. Hel. XXVI 1902 p. 282-307 pl. XX, XXI.

καὶ οἱ ἔχοντες Κυκλώπειον τὴν μορφὴν τοῖχοι τῶν ἐρειπίων ἀνῆκον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐποχήν. Τὰ πενιχρὰ εὑρήματα τῆς ἀνασκαφῆς εἶναι πάντα ἱστορικῶν χρόνων.

Ἡ θέσις τῆς Ἰτάνου καθωρίσθη ἀναμφισβητήτως ὑπὸ τοῦ κ. Halbherr εἰς τὴν σημερινὴν θέσιν Ἐρημόπολιν ἀνατολικώτερον τοῦ μοναστηρίου Τοπλοῦ καὶ παρὰ τὸ Βάϊ (1), ἀφ' ὅτου οὗτος εὗρε κατα χώραν ἐπιγραφὰς ἀναφερούσας τὸ ὄνομα τῆς πόλεως. Ἐκ ταύτης προέρχεται καὶ ἡ περίφημος ἐπιγραφὴ τοῦ Τοπλοῦ ἡ ἔχουσα τὴν περὶ ὅρων διαιτησίαν μεταξὺ Ἱεραπύτνης καὶ Ἰτάνου κατὰ τὸν β' π. Χ. αἰῶνα (2). Ἡ ἀνασκαφὴ ἐν Ἰτάνῳ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ κ. Demargne κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1900, εὑρέθησαν δὲ ἐκκλησίαι τινὲς χριστιανικαὶ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ χριστιανισμοῦ, ὧν ἡ ἀκριβὴς μελέτη καὶ δημοσίευσις δὲν θὰ ἐστερεῖτο διαφέροντος, καὶ ἐπιγραφαὶ ἑλληνιστικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν χρόνων, αἱ ὁποῖαι θὰ διαφωτίσωσι σημεῖά τινα τῆς ἱστορίας τῆς ἀνατολικωτάτης τῆς Κρήτης πόλεως καὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τοὺς Πτολεμαίους τῆς Αἰγύπτου, ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ φυλακὴν τῶν ὁποίων εἶχε θέσει ἑαυτὴν ἡ Ἴτανος, ἵνα ἀντεπεξέρχηται κατὰ τῶν ἀξιώσεων καὶ διαφεύγῃ τὰς ἐπιβουλὰς τῆς Ἱεραπύτνης, ἥτις ἔχουσα καταστρέψῃ τὴν Πραισὸν εἶχε γίνῃ ὅμορος αὐτῇ.

Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Ἄγγλων.

Αἱ τοῦ κ. Evans καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικῆς Σχολῆς ἐργασίαι ἐν Κρήτῃ ἀπὸ τετραετίας ἀρξάμεναι καὶ ἐξακολουθοῦσαι εἰσέτι κατέχουσι δικαίως τὴν πρώτην θέσιν ὑπὸ ἔποψιν μεγέθους καὶ σπουδαιότητος.

Ὁ κ. Evans περιωρίσθη ἐν Κνωσῷ καὶ δὴ ἐν τῷ λόφῳ Κεφάλα ὅπου ἐπὶ τέσσαρας ἤδη ἐνιαυσίας περιόδους ἀνέσκαψε τὸ κολοσσιαῖον καὶ μεγαλοπρεπὲς ἀνάκτορον τῶν ἡγεμόνων τῆς Κνωσοῦ, αὐτὰ δὴ τὰ Βασίλεια τοῦ θαλασσοκράτορος βασιλέως Μίνωος. Εἶπον προηγουμένως ὅτι ἡ πρὸ 25 ἐτῶν γενομένη μικρὰ σκαφὴ τοῦ κ. Μ. Κα-

(1) Antiquary novemb. 1891, decemb. 1891.

(2) Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἀντέγραψε καὶ ἐδημοσίευσε πρῶτος ὁ Pashley Travels in Crete vol. I p. 290. Ἔπειτα ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ παράρτημα τοῦ Corp. I. Gr. ἀριθ. 2591 б. Ὁ Halbherr ἐδημοσίευσεν αὐτὴν πληρέστερον εἰς τὸ Museo Italiano τοῦ Comparetti Inscrizioni Cretesi p. 12.

λοκαιρινοῦ καὶ αἱ κατόπιν ἔρευναι ἄλλων ἀρχαιολόγων εἶχον ἐμπεδώση τὴν περὶ τῆς θέσεως ταύτης μεγάλην ἰδέαν τῶν ἀρχαιολογούντων, εἶχον δὲ διεγείρῃ πρὸ ἐτῶν ματαίως τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Σλεῖμαν καὶ ὕστερον τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἀνασκαφὴν τοῦ μέρους. Ἀφ' οὗ ὁ κ. Evans ἐπέτυχε τὴν ἀγορὰν τοῦ λόφου εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἐλάμβανεν ἀμέσως παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ πρίγκηπος Γεωργίου τὴν ἄδειαν τῆς ἀνασκαφῆς καὶ αἱ ἐργασίαι ἤρξαντο κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1900 εἰς μεγάλην κλίμακα ὑποστηριζόμεναι καὶ διὰ γενναίων χρηματικῶν εἰσφορῶν ὑπὸ τῆς ἄνω μνημονευθείσης Ἑταιρείας πρὸς ἐξερεύνησιν τῆς Κρήτης (Cretan Exploration Fund).

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Κνωσοῦ ὑπῆρξαν τόσον σημαντικὰ καὶ ἡ ἐργασία τόσον καρποφόρος, ὥστε παρήγαγον ἀληθῆ ἀναστάτωσιν εἰς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς καὶ ἐπιστημονικοὺς κύκλους, οἱ δὲ εὐτυχήσαντες νὰ ἐπισκεφθῶσι τὸ Μουσεῖον τοῦ Ἡρακλείου, ἐν ᾧ ἀποτίθενται τὰ κειμήλια καὶ ἴδωσιν ἐπιτοπίως τὰ λείψανα τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Κρητὸς βασιλέως αἰσθάνονται θαυμασμὸν καὶ κατάπληξιν διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τῶν πραγμάτων καὶ τὸ πρωτοφανὲς τῶν πλείστων εὑρημάτων.

Εἰς τὴν μοναδικὴν σπουδαιότητα τῶν ἀρχαίων κειμηλίων προστίθεται καὶ ἡ ἀρίστη ἐντύπωσις, ἣν αἰσθάνεταί τις διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν καὶ λεπτότητα, μεθ' ἧς ἐγένετο ἡ ἐργασία, καὶ τὰς πολυδαπάνους μηχανικὰς ἐργασίας πρὸς στερέωσιν, ἀνακαίνισιν καὶ πιστὴν ἀναπαράστασιν πολλῶν μερῶν τοῦ ἀνακτόρου· αἱ ἐργασίαι τωόντι αὗται ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Evans διὰ μεγάλων ὑλικῶν θυσιῶν καὶ γενναιοδωρίας ἡγεμονικῆς ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Ἄγγλου μηχανικοῦ τῆς Ἑταιρείας.

Ἡ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ ἀνασκαφὴ ἔφθασεν εἰς τὸ τέλος αὐτῆς, ἀλλ' ἡ ὁριστικὴ ἐπιστημονικὴ δημοσίευσις εἰσέτι δὲν ἐγένετο. Καθ' ἕκαστον χειμῶνα ὁ κ. Evans ἐπωφελούμενος τῆς διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν δημοσιεύει εἰς τὴν ἐπετηρίδα τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς προσωρινὴν μὲν ἀλλ' ὁπωσοῦν ἐπαρκῆ περιγραφὴν τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἔτους καὶ τῶν σπουδαιοτέρων εὑρημάτων, ὥστε τὸ διαφέρον καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ περιεργία ἱκανοποιεῖται μέχρι τῆς ὁριστικῆς δημοσιεύσεως (1).

(1) Μέχρι τοῦδε (Μάρτιος 1904) ἔχουσι δημοσιευθῆ εἰς τὸ Annual of the Bri-

Σκοποῦντες περαιτέρω νὰ διαλάβωμεν ἐν ἰδίοις κεφαλαίοις περὶ τῶν διαφόρων κλάδων τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ ἀρκούμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ ἀνακτόρου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ εὑρεθέντων κειμηλίων.

Ὁλόκληρος ὁ λόφος Κεφάλα κατείχετο ὑπὸ τοῦ Μινωϊκοῦ ἀνακτόρου κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἥτις τίθεται κατὰ τὸν 16 καὶ 15 αἰῶνα π. Χ. Τὸ ἀνάκτορον αὐτὸ ἦτο ᾠκοδομημένον ἐπὶ τῶν θεμελίων καὶ τῆς ἐπιχώσεως ἄλλου μεγάλου οἰκοδομήματος πιθανῶς καὶ τούτου ἀνακτόρου τῆς λεγομένης Καμαραϊκῆς ἐποχῆς ἧς ἡ ἀκμὴ τίθεται κατὰ τὸν 20 αἰῶνα (1). Τὸ Καμαραϊκὸν πάλιν ἀνάκτορον ἦτο ἐκτισμένον ἐπὶ συνοικισμοῦ ἀρχαιοτέρου τῆς λεγομένης νεολιθικῆς ἐποχῆς. Τὰ ἀλλεπάλληλα ταῦτα στρώματα κατέδειξαν αἱ ἀνασκαφαὶ καὶ δοκιμαστικὰ φρέατα ἀνοιγέντα εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ ἀνακτόρου. Ἡ ὁλικὴ ἐπίχωσις ὑπερβαίνει τὰ 7 μέτρα, τὸ πλεῖστον δὲ πάχος ταύτης κατέχουσι τὰ νεολιθικὰ στρώματα, ἐξ οὗ καταφαίνεται ὅτι ταῦτα διήρκεσαν χρόνον πολύν, καὶ ὅτι ἀλλεπάλληλοι συνοικισμοὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης διεδέχθησαν ἀλλήλους φθάνοντες ἴσως μέχρι τῆς 4 χιλιετηρίδος π. Χ. Ἐπὶ τῆς νεολιθικῆς ἐπιχώσεως ἐκτίσθη τὸ Καμαραϊκὸν ἀνάκτορον καὶ ἐπὶ τούτου πάλιν τὸ νῦν ἀνακαλυφθέν, τὸ ὁποῖον εὑρέθη ἀμέσως ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν, ἐνιαχοῦ μάλιστα ἐφαίνοντο καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς τοῖχοί τινες καὶ ὀγκόλιθοι (2). Νεώτερα κτίρια δὲν εὑρέθησαν καὶ τὸ πρᾶγμα ἐφάνη ἀρκετὰ παράδοξον, ὅτι δηλ. ἐνῷ ἡ Ἑλληνικὴ Κνωσὸς διετηρήθη ἀκόμη μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀνακτόρου μίαν καὶ ἡμίσειαν χιλιετηρίδα τοὐλάχιστον, δὲν ἐκτίσθησαν νεώτερα κτίρια οὐδὲ ἐσχηματίσθη ἄλλη ἐπίχωσις ἐπὶ τῆς Μυκηναϊκῆς, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἐξηγεῖται, ἂν παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ λόφος οὗτος εὑρίσκετο κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐποχὴν ἐκτὸς τῆς κυρίας πόλεως, ἥτις τῳόντι φαίνεται

tisch School at Athens αἱ ἐργασίαι τῶν ἐτῶν 1900, 1901 καὶ 1902, εὑρίσκεται δὲ ὑπὸ ἐκτύπωσιν καὶ τὸ τοῦ 1903.

(1) Ἡ συνθηματικὴ λέξις Καμαραϊκὴ ἐδόθη ἐκ τοῦ μικροῦ χωρίου τῆς Μεσαρᾶς Καμάραις, ἄνω τοῦ ὁποίου ἐντὸς σπηλαίου εὑρέθησαν τὰ πρῶτα ἀγγεῖα τῆς ἐποχῆς ταύτης.

(2) Περὶ τῶν διαφόρων στρωμάτων τοῦ ἀνακτόρου καὶ τῶν εὑρεθέντων ἐν αὐτοῖς χαρακτηριστικῶν θραυσμάτων ἀγγείων ἴδε Mackenzie The Pottery of Cnossos in Journal of Hell. St. vol. XXIII p. 158 καὶ ἑξῆς.

ὅτι ἐξετάθη βορειότερον τῆς Κεφάλας. Ὅτι δὲ οὐδὲ κατῳκήθη τὸ μέρος δὲν ἀποδεικνύει μόνον ἡ ἔλλειψις τῶν κτιρίων καὶ τῆς ἐπιχώσεως ἀλλὰ καὶ ἡ παντελὴς ἔλλειψις πηλίνων θραυσμάτων τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ἐπὶ τοῦ λόφου ὅθεν τῆς Κεφάλας ὑπῆρχεν ἐπὶ χιλιετηρίδας συνοικισμὸς μικρὸς ἢ μέγας, ὅν διεδέχετο καταστρεφόμενον ἄλλος μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς λεγομένης Μυκηναϊκῆς περιόδου, ὅτε βιαίως καὶ ὑπὸ ἐχθρικῆς πιθανώτατα ἐπιδρομῆς ἐπῆλθεν ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀνακτόρου διὰ πυρός, ἀφ' οὗ πρῶτον ἢ ἐλεηλατήθη δεινῶς ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων ἢ καὶ οἱ φυγόντες κάτοικοι παρέλαβον πάντα τὰ κινητὰ πολύτιμα πράγματα μάλιστα τὰ μεταλλικά. Ἡ διὰ πυρκαϊᾶς καταστροφὴ παρετηρήθη καὶ εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ καὶ εἰς ἄλλους Μυκηναϊκοὺς συνοικισμοὺς τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς, ὑποτίθεται δὲ ὅτι ἐγένετο κατὰ τὸν 12 αἰῶνα π.Χ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ χρονολογία αὕτη συμπίπτει πρὸς τοὺς χρόνους τῶν μεταναστεύσεων τῶν βορείων Ἑλληνικῶν φύλων ἐξ Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας εἰς τὰ νότια τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰς νήσους, οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαιολόγων καὶ τῶν ἱστορικῶν δέχονται, ὅτι ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη Δωρικὴ κατάκτησις.

Ὁ χῶρος, ἐν ᾧ ἐκτίσθη τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ δὲν ἦτο ἐπίπεδος, ἀφ' οὗ ἦτο λόφος ἔχων ἀρκετὴν κλίσιν μάλιστα κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς τὴν ἀνατολικὴν τὴν νότιον καὶ τὴν βορείαν. Διὰ τοῦτο τὸ μέγα οἰκοδόμημα δὲν ἐκτίσθη ἐπὶ ἑνὸς ἐπιπέδου, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς φυσικῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους ἐσχηματίσθησαν τεχνικὰ ἐπίπεδα ἀλλεπάλληλα. Ἡ ἰδιότης αὕτη τοῦ ἐδάφους οὐχὶ μόνον δὲν εἶναι ἐλαττωματικὴ δι' ἓν οἰκοδόμημα τόσον μέγα, ἀλλὰ τουναντίον προσδίδει τὰ ἑξῆς πλεονεκτήματα, ὅτι ἡ ἐξ αὐτοῦ ἄποψις τῆς κάτω πόλεως καὶ τῶν πέριξ θὰ ἦτο ὡραία, ἡ δὲ μακρόθεν ἄποψις τοῦ ἀνακτόρου μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐπιβλητικὴ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ὑπηκόων, ὁ δὲ φωτισμὸς καὶ ἀερισμὸς τοῦ ἀνακτόρου τελειότερος καὶ μεγαλύτερος. Ἀληθῶς ἂν θελήσωμεν νὰ ἀναπαραστήσωμεν διὰ τῆς φαντασίας τὴν ἄποψιν τοῦ κολοσσιαίου καὶ μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομήματος ἐπὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἰσοπέδων μὲ τοὺς πολλοὺς αὐτοῦ ὀρόφους καὶ τὸ ἀμφιθεατρικὸν σχῆμα θὰ εὕρωμεν, ὅτι αὕτη θὰ ἦτο θαυμασία καὶ ἐπιβάλλουσα, ἀνάλογος δὲ πρὸς τὸν σεβασμὸν καὶ τὸ

γόητρον τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὁ λαὸς πρὸς τὸν ἰσχυρὸν ἡγεμόνα τὸν κατοικοῦντα ἐν αὐτῷ.

Τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ εἶναι ἓν μέγα τετράγωνον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε χῶρος εὐρὺς ὕπαιθρος, ἡ μεγάλη κεντρικὴ αὐλή, πέριξ δὲ εἰς τὰς τέσσαρας πλευρὰς ὑπῆρχον τὰ διάφορα διαμερίσματα τὰ χρησιμεύοντα διὰ κατοικίαν τῆς οἰκογενείας τοῦ ἡγεμόνος, διὰ τὰς δημοσίας ὑποδοχὰς καὶ παρουσιάσεις καὶ τὰ συμβούλια τοῦ Κράτους, διὰ τὴν πολυάριθμον φρουρὰν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνακτόρου καὶ τέλος αἱ μεγάλαι ἀποθῆκαι πρὸς ἀποταμίευσιν τῶν εἰσοδημάτων τῶν βασιλικῶν κτημάτων, τῶν εἰσφορῶν καὶ τῶν φόρων τῶν ὑπηκόων καὶ τὴν διαφύλαξιν τῶν λοιπῶν τοῦ ἀνακτόρου πραγμάτων. Ἀπετελεῖτο οὕτως ἓν κολοσσιαῖον οἰκοδόμημα, ἐν ᾧ διέτριβε πολὺς κόσμος, ὁμοιάζον πρὸς τὰ σημερινὰ ἀνάκτορα τῶν Ῥαγιάδων τῆς Ἰνδίας ἢ πρὸς Κινεζικὴν παγώδαν. Τὰ πλεῖστα μέρη τοῦ ἀνακτόρου εἶχον καὶ δεύτερον ὄροφον, ἔνια δὲ καὶ τρίτον, μάλιστα ἡ πρὸς ἀνατολὰς πλευρά, ἔνθα ὑπῆρχον αἱ αἴθουσαι τῶν ὑποδοχῶν (τὰ Μέγαρα) καὶ ἄλλα ἐπίσημα δώματα.

Κινητὰ εὑρήματα ἐντὸς τοῦ ἀνακτόρου πρώτης τάξεως δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν αἱ δισχίλιαι περίπου πήλιναι πινακίδες αἱ φέρουσαι τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ προφοινικικοῦ ἀλφαβήτου, οἱ πολλοὶ σφραγιδότυποι προερχόμενοι ἐξ ἐγγεγλυμμένων λίθων καὶ χρυσῶν δακτυλίων, αἱ πολλαὶ καὶ μεγαλοπρεπεῖς τοιχογραφίαι, ὧν τινες ἐσώζοντο ἀκόμη κατὰ χώραν, ἔπειτα τὰ γλυπτὰ ἔργα καὶ τὰ μαρμάρινα καὶ λίθινα σκεύη καὶ ἀγγεῖα, τὸ ἐκ κρυστάλλου καὶ ἐλέφαντος χρυσόδετον ζατρίκιον τοῦ βασιλέως, τὰ κομψοτεχνήματα, τὰ ἐκ πορσελάνης λατρευτικὰ εἴδωλα, τὰ ἐλεφάντινα ἀγαλμάτια καὶ ἡ πλουσία σειρὰ τῶν γραπτῶν πηλίνων ἀγγείων.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ κ. Evans κατεγίνετο εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου ὁ κ. D. Hogarth διευθυντὴς τότε τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικῆς Σχολῆς ἐδοκίμαζε τὰ πέριξ τῆς Κεφάλας μέρη ἀναζητῶν συγχρόνως τοὺς τάφους τοῦ ἀνακτόρου καὶ τῆς Μυκηναϊκῆς πόλεως. Καὶ τούτους μὲν οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ κ. Evans κατὰ τὰ ἀκόλουθα τρία ἔτη ἐπέτυχον, ἀνέσκαψεν ὅμως ἀρκετὰ ἰδιωτικὰ οἰκήματα τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀνακτόρου καὶ ἐξήγαγεν ἐξ αὐτῶν πλῆθος πηλίνων ἀγγείων Καμαραϊκοῦ πρὸ πάντων ῥυθμοῦ λίαν περιέργων καὶ διαφε-

ρόντων. Τὸ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον τῶν ἰδιωτικῶν αὐτῶν οἰκημάτων εἶναι ἓν ἀνακαλυφθὲν εἰς τὸν λόφον Γυψᾶδες ΝΔ. τῆς Κεφάλας, ἐν ᾧ ἀπεκαλύφθη δωμάτιον ἔχον ἐν τῷ μέσῳ στῦλον τετράγωνον ἐκ πελεκητῶν λίθων, τὸ ἔδαφος δὲ τοῦ πατώματος κεκαλυμμένον ὑπὸ 200 ἀνεστραμμένων κωνοειδῶν μικρῶν ποτηρίων διατεταγμένων κατὰ σειράς, ὑποκάτωθεν δὲ ἑκάστου ἀνεστραμμένου ποτηρίου εὑρίσκετο μικρὸς σωρὸς ἀπηνθρακωμένης μάζης. Καὶ ὁ στῦλος αὐτὸς καὶ τὰ ποτήρια ἔχουσι πιθανῶς θρησκευτικὴν σημασίαν. Ταυτοχρόνως ὁ κ. Hogarth ἀνέσκαψε βορείως τοῦ ἀνακτόρου εἰς τὴν δυτικὴν κλιτὺν τοῦ λόφου τοῦ Λιάτικου ἢ Κεφάλα μικρὰν γεωμετρικὴν νεκρόπολιν, συνισταμένην ἀπὸ τάφους λαξευτοὺς θαλαμοειδεῖς ὁμοιάζοντας πρὸς τοὺς θαλαμοειδεῖς τάφους τῆς κάτω πόλεως τῶν Μυκηνῶν. Ἐκ τῶν τάφων τούτων ἐξήγαγε κτερίσματά τινα μάλιστα ἀγγεῖα πήλινα τοῦ γεωμετρικοῦ ῥυθμοῦ (1).

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1900 ἀνέσκαψεν ὁ κ. Hogarth καὶ τὸ σπήλαιον τοῦ Ψυχροῦ ἢ τὸ Δικταῖον ἄντρον. Ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Ψυχροῦ ἐν Λασιθίῳ τοῦ εὑρισκομένου 500 περίπου πόδας ἄνωθεν τοῦ χωρίου ἀνεύρισκον διάφορα ἀναθήματα ἰδίως χαλκᾶ καὶ πήλινα εἰδώλια ἀνθρώπων καὶ ζώων, τὰ ὁποῖα ἐπώλουν. Πρὸ δεκαπενταετίας δ' ὁ Πρόεδρος τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Συλλόγου κ. Χατζιδάκις καὶ ὁ κ. Halbherr μεταβάντες ἐξετέλεσαν μικρὰν σκαφήν. Κατὰ δὲ τὸ 1896 εὑρέθη ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τμῆμα τραπέζης προσφορῶν (table d'offrandes) ἐκ στεατίτου φέρουσα ἐπιγραφὴν εἰς τὸ Πρωτοκρητικὸν γραμμικὸν ἀλφάβητον (2), ἡ ὁποία πολὺ ἐνίσχυσε τότε τὴν περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς γραφῆς ταύτης ἐν Κρήτῃ θεωρίαν τοῦ κ. Evans.

Μέγα μέρος τοῦ σπηλαίου εἶχε καλυφθῇ ὑπὸ βράχων καταπεσόντων ἄνωθεν καὶ ἐγένετο ἀνάγκη νὰ θραυσθῶσι τινὲς τῶν ὄγκων τούτων διὰ νὰ ἐξερευνηθῇ τὸ ὑποκάτω ἔδαφος. Ἐκ τῶν ἀναθημάτων τῶν εὑρεθέντων ἐντὸς αὐτοῦ ἀπεδείχθη, ὅτι τὸ σπήλαιον ἦτο καθιε-

(1) D. Hogarth The early Towns and cimeteries in Ann. of Br. Sch. VI· 70-85. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν κλιτὺν τοῦ αὐτοῦ λόφου καὶ πλησίον αὐτοῦ ἀνασκάπτει ἤδη (Μάρτιος 1904) ὁ κ. Evans τάφους θαλαμοειδεῖς τῆς τελευταίας Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς.

(2) Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Evans Further discoveries p. 450 fig. 25 εἰς τὸ Ann. of Brit. School. at Athens vol. XVII.

ρωμένον εἰς λατρείαν ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς λεγομένης Καμαραϊκῆς ἐποχῆς καὶ ὅτι ἡ λατρεία ἐν αὐτῷ ἐξηκολούθησε μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς γεωμετρικῆς καθ' ὅλην δηλ. τὴν διάρκειαν τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου, ἀντιθέτως πρὸς τὸ Ἰδαῖον ἄντρον τοῦ ὁποίου ἡ λατρεία, ἐν ᾧ δὲν ἀρχίζει τόσον παλαιά, ἐξακολουθεῖ καθ' ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐποχήν. Ἐντὸς τοῦ Δικταίου ἄντρου εὑρέθησαν καὶ τὰ θεμέλια κτιστοῦ ἱεροῦ ἢ βωμοῦ, καθιερωμένου εἰς τὴν ἐνταῦθα λατρευομένην θεότητα, ἧς σύμβολον ἦτο, ὡς φαίνεται, ὁ διπλοῦς πέλεκυς (ὁ λάβρυς), ἤτοι ὁ Κρητικὸς Ζεὺς (Ζὰν Κρητογενὴς καὶ Λαβρανδεὺς) ὡς φρονοῦσιν οἱ Ἄγγλοι ἀρχαιολόγοι. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ ἐν τῷ Ἰδαίῳ ἄντρῳ ἐλατρεύετο ὁ Ζεύς, ἕπεται ὅτι οἱ ἡ λατρεία τοῦ Διὸς κατὰ μὲν τὴν Μυκηναϊκὴν ἐποχὴν ἐτελεῖτο ἐν τῷ Δικταίῳ ἄντρῳ, κατόπιν δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς μετεκομίσθη καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὸ Ἰδαῖον, ἡ παράδοσις δηλ. τῆς Κνωσοῦ ἐπεσκίασε τὴν ἀρχαιοτέραν τῆς Λύκτου. Ἐν τῇ μυθολογίᾳ ἀναφέρονται καὶ τὰ δύο μέρη καὶ σχετίζονται πρὸς τὴν γέννησιν καὶ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ Διός, ἀλλ' ἀρχαιοτέρα καὶ ἐν τοῖς μύθοις φαίνεται ἡ Δικταία παράδοσις. Κατόπιν συνήθως ὁ μῦθος ἐφέρετο ὑπὸ τὴν μορφὴν τὴν μικτήν, ἤτοι ὅτι ἐγεννήθη μὲν ὁ Ζεὺς ὑπὸ τῆς Ῥέας ἐν τῇ Δίκτῃ καὶ ἐκεῖ ἀπεκρύβη ὑπὸ τοῦ Κρόνου, ὕστερον ὅμως μετηνέχθη εἰς τὴν Ἴδην καὶ ἀνετράφη ἐν τῷ Ἰδαίῳ ἄντρῳ ἢ τῷ Ἀρκεσίῳ.

Εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ σπηλαίου τούτου κατελθὼν κατὰ Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα ὁ Μίνως ἔλαβε παρὰ τοῦ Διὸς τοὺς σοφοὺς αὐτοῦ νόμους (1).

Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἐν τῷ Δικταίῳ σπηλαίῳ εὑρημάτων τοῦ κ. Hogarth εἶναι τὰ χαλκᾶ ἀναθήματα, ἤτοι μικρὰ εἰδώλια εἰκονίζοντα ἄνδρας ἐν στάσει προσευχῆς καὶ ζῴδια ἐπίσης χαλκᾶ μάλιστα βῴδια. Καὶ τὰ μὲν ἀνθρώπινα ὁμοιώματα ὑποτίθεται ὅτι εἰκονίζουσι τοὺς πιστούς, τοὺς λατρευτάς, τοὺς ζητοῦντας τὴν προστασίαν καὶ ἀντίληψιν τῆς ἐν τῷ ἱερῷ λατρευομένης θεότητος, τὰ δὲ ζῴδια τὰ κτήνη αὐτῶν τὰ οἰκιακὰ καὶ τὰ ποίμνια τὰ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θεοῦ τιθέμενα. Ἐπίσης ἀνευρέθησαν πολλὰ χαλκᾶ ἐργαλεῖα καὶ ὅπλα αναθηματικά, ἤτοι αἰχμαὶ δοράτων, ἐγχειρίδια, μαχαίρια, πόρπαι, καρ-

(1) Διονυσ. Ἁλικαρν. Ῥωμ. Ἀρχαιολ. II 61.

φίδες καὶ πρὸ πάντων ἱεροὶ ἀναθηματικοὶ διπλοῖ πελέκεις οἱ συμβολίζοντες, ὡς εἴπομεν, τὸν ἐν τῷ ἱερῷ λατρευόμενον θεόν. Πολλὰ τῶν ἀναθημάτων τούτων εὑρίσκοντο εἰς τὰς ῥωγμὰς καὶ τὰς ὀπὰς τῶν βράχων καὶ τῶν σταλακτιτῶν καὶ ἐνίοτε ἐντὸς τῶν τελευταίων καλυφθέντα σὺν τῷ χρόνῳ ὑπὸ τῶν ἀεὶ σχηματιζομένων νέων τοιούτων.

Εὑρέθησαν πρὸς τούτοις καί τινα πήλινα ἀγγεῖα καὶ ἀρκετὰ τεμάχια τῶν λεγομένων τραπεζῶν τῶν προσφορῶν ἐκ λίθου καί τινες ἐγγεγλυμμένοι λίθοι (1).

Εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν ὑποστηριζομένης καὶ ὑπὸ τῆς πρὸς ἐξερεύνησιν τῆς Κρήτης Ἀγγικῆς Ἑταιρείας Cretan exploration Fund ἦτο καὶ ἡ ἐξερεύνησις τῆς χώρας τῶν Ἐτεοκρήτων εἰς τὸ ἀνατολικὸν τῆς Κρήτης ἄκρον ἐν τῇ σημερινῇ ἐπαρχίᾳ Σητείᾳ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐγένοντο αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ζάκρου τῷ 1901 ὑπὸ τοῦ κ. Hogarth, τῆς Πραισοῦ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπὸ τοῦ κ. Bosanquet και τοῦ Παλαικάστρου τῷ 1902 καὶ 1903 ὑπὸ τοῦ ἰδίου.

Τὴν παρὰ τὴν θάλασσαν κειμένην Ζάκρον εἶχον ἐπισκεφθῇ ἀπὸ τοῦ Spratt (1852) καὶ ἑξῆς πολλοὶ ἀρχαιολόγοι καὶ εἶχον τονίσῃ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν σημασίαν τῆς θέσεως (2). Ὁ κ. Hogarth ἀνέσκαψε μέρος τοῦ Μυκηναϊκοῦ συνοικισμοῦ παρὰ τὴν θάλασσαν καθαρίσας ὑπὲρ τὰ δέκα οἰκήματα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ὑποδιῃρεῖτο εἰς πολλὰ δωμάτια. Οἱ τοῖχοι τῶν οἰκημάτων ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ μικρῶν λογάδων λίθων καὶ ἀφθόνου πηλοῦ ἢ διὰ μεγάλων τετραγώνων ὀπτῶν πλίνθων. Ἐντὸς τῶν οἰκημάτων εὑρέθησαν πήλινα ἀντικείμενα καὶ σκεύη ἀναγόμενα εἰς τὴν λεγομένην Μυκηναϊκὴν περίοδον, πίθοι πρὸ πάντων κατὰ χώραν ἱστάμενοι καὶ ἄλλα κοινὰ τῆς καθημερινῆς χρήσεως ἀγγεῖα καὶ σκεύη. Πρὸς τούτοις εὑρέθησαν καὶ χαλκᾶ ἐργαλεῖα καὶ ὅπλα, ἤτοι διπλοῖ πελέκεις, σμῖλαι, μάχαιραι καὶ ἄλλα μικρότερα. Ἀλλ' ἡ σπουδαιοτέρα καὶ μᾶλλον ἀπροσδόκητος ἐπιτυχία ἐν τοῖς οἰκήμασι τῆς Ζάκρου ἦτο ἡ εὕρεσις ἐντὸς ἑνὸς τῶν δωματίων ἐν σωρῷ 500 πηλίνων σφραγισμάτων, ἤτοι ἀποτυ-

(1) D. Hogarth The Dictean Cave εἰς τὸ Annual of Brit. Sch. VI p. 94 καὶ ἑξῆς.

(2) F. Halbherr in Antiquary 1892 p.153. A. Evans in Academy (Ἰούλιος 4 1896). Mariani Antichità Cretesi p. 146.

πωμάτων ἐκ σφραγίδων, δακτυλίων καὶ ἄλλων ἐγγεγλυμμένων λίθων μὲ ποικιλοτρόπους παραστάσεις ζῴων, ἀνθρώπων, τεράτων, φρουρίων, οἰκιῶν κ.τ.ο. Οἱ σφραγιδότυποι οὗτοι ἔχουσι μίαν ἢ δύο ἢ καὶ τρεῖς ἐπιφανείας μετὰ τύπων καὶ πιθανῶς προέρχονται ἐξ ἀρχείου ἐγγράφων ἢ ἐπιστολῶν, ἢ ἄλλων ἀντικειμένων διὰ σφραγίσεως ἠσφαλισμένων, ὄπισθεν δὲ φέρουσι τὴν κοιλότητα καὶ τὰς λεπτὰς αὔλακας, τὰς ὁποίας ἀφῆκαν ἐπὶ τοῦ πηλοῦ τὰ μεταλλικὰ σύρματα ἢ αἱ φυτικαὶ ἶνες τοῦ παπύρου ἢ τοῦ καλάμου, ἐφ' ὧν ἦτο τεθειμένον τὸ σφράγισμα. Οἱ σφραγιδότυποι οὗτοι εἶναι προφανῶς ἐπίτηδες ὠπτημένοι καὶ οὐχὶ τυχαίως ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς, διὰ τίνος ὅμως μέσου καὶ κατὰ ποῖον τρόπον ἐγίνετο ἡ ὄπτησις μετὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐπὶ τοῦ ἀσφαλιζομένου ἀντικειμένου, δὲν γνωρίζομεν σήμερον.

Μεσογειότερον τῶν οἰκημάτων εὑρέθησαν δύο λάκκοι, ὧν ἡ ἐπίχωσις ἦτο πλήρης ἀγγείων μικρῶν καὶ θραυσμάτων Καμαραϊκῆς καὶ Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς· ἐκ τούτων ἐξήγαγεν ὁ κ. Hogarth 80 περίπου ἀγγεῖα ἀκέραια καὶ ἀπειρίαν τεμαχίων ἄλλων. Ὑποτίθεται ὅτι οἱ λάκκοι οὗτοι ἦσαν ἀποθέται τῶν ἀχρήστων ἀναθημάτων καὶ πηλίνων σκευῶν ἱεροῦ τινος ἀρχαιοτέρου τῶν οἰκημάτων κειμένου ἐκεῖ πλησίον, διότι τὰ πλεῖστα τῶν εὑρεθέντων ἀγγείων, τὰ ποτήρια δηλ. καὶ ἄλλα μικρὰ σκεύη φαίνονται πρόσφορα μᾶλλον πρὸς τὴν λατρείαν καὶ τὴν ἐν τῷ ναῷ ἀνάθεσιν ἢ πρὸς οἰκιακὴν καθημερινὴν χρῆσιν.

Τέλος ὁ κ. Hogarth ἀνεῦρε τάφους τινὰς ἐντὸς σπηλαίων, ἐξ ὧν ἐξήγαγεν ἀγγεῖα καὶ ἐργαλεῖα τῆς τελευταίας νεολιθικῆς ἐποχῆς καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Καμαραϊκῆς, πολὺ δηλ. ἀρχαιότερα τοῦ παρὰ τὴν θάλασσαν Μυκηναϊκοῦ συνοικισμοῦ (1).

Μετὰ τὸν Γουλᾶν ἡ Πραισὸς διέψευσε τὰς ἐλπίδας τῶν ἀρχαιολόγων. Εἶναι γνωστόν, ὅτι αὕτη ἐφημίζετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὡς ἕδρα τῶν Ἐτεοκρήτων τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς Κρήτης καὶ αὐτοχθόνων κατοίκων, ὑπῆρχε δὲ γενικὴ πεποίθησις, ὅτι ἐνταῦθα θὰ ἀνεκαλύπτοντο ἀρχαϊκώτατα λείψανα δικαιολογοῦντα τὰς περὶ

(1) Τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἀνασκαφῶν Ζάκρου ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ ἑξῆς ἄρθρα· α') . Hogarth Excavations at Zacro in Ann. of Brit. Sh. VII 121 καὶ ἑξῆς. D. Hogarth The Zacro sealings in Journ. of Hell. St. vol. XXII, p. 76 .ι ἑξῆς· γ') D. Hogarth Bronze-age Vases from Zacro J. H. St. XXII p. 333 ιι ἑξῆς· δ') R. Dawkins The Pottery from Zacro J. Hel. St. XXIII p. 248.

τῶν Ἐτεοκρήτων φήμας. Αἱ γενόμεναι ὅμως ἐνταῦθα κατὰ τὸ 1901 ὑπὸ τοῦ κ. Bosanquet ἀνασκαφαὶ ἀνέτρεψαν ἄρδην πάντας τούτους τοὺς θρύλους καὶ ἀπέδειξαν ἀναντιρρήτως, ὅτι ἡ Πραισὸς ἦτο πόλις Ἑλληνικῶν ἱστορικῶν χρόνων κτισθεῖσα ἀμέσως ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ στερεοῦ ἐδάφους καὶ οὐχὶ ἐπὶ παλαιοτέρου συνοικισμοῦ. Τὰ μόνα δὲ λείψανα ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς εἶναι τάφοι τινὲς Μυκηναϊκοὶ καὶ γεωμετρικοὶ ἀνήκοντες εἰς συνοικισμὸν μικρὸν ἐνταῦθα που κείμενον. Καὶ εὑρέθη μὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ κ. Bosanquet τεμάχιον ἐπιγραφῆς μὲ Ἑλληνικοὺς χαρακτῆρας τοῦ τετάρτου αἰῶνος εἰς γλῶσσαν ἄγνωστον, ἄλλο δὲ εἶχεν εὑρεθῇ ὑπὸ τοῦ κ. Halbherr πρὸ ἐτῶν (1) εἰς ἀρχαϊκοὺς Ἑλληνικοὺς χαρακτῆρας καὶ εἰς γλῶσσαν ἐπίσης ἄγνωστον, ὑποτίθεται δὲ ὅτι αὕτη εἶναι ἡ Ἐτεοκρητική, ἀλλὰ τὰ εὑρήματα ταῦτα ἀναγκαζόμεθα νῦν νὰ ἑρμηνεύσωμεν ὅτι πιθανῶς μὲν προέρχονται ἐκ τῶν Ἐτεοκρήτων τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς τῶν συνῳκισμένων εἰς Πραισόν, ἀλλ' ἡ ἀρχαία ἕδρα αὐτῶν δὲν ἦτο ἡ πόλις αὕτη, ἀλλὰ θὰ κατῴκουν ἀλλαχοῦ (ἴσως δὲ ᾤκουν καὶ κατὰ κώμας), μόνον δὲ οἱ τελευταῖοι αὐτῶν ἀπόγονοι συνῳκίσθησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ διετηροῦντο ἐν Πραισῷ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Τὸ βέβαιον ἐξαγόμενον τῆς ἀνασκαφῆς εἶναι ὅτι ἡ Πραισὸς δὲν ἦτο πόλις ἀρχαιοτέρα τῆς γεωμετρικῆς λεγομένης ἐποχῆς.

Κατ' ἐποχὰς τὰ ἐν τῇ Πραισῷ καὶ παρ' αὐτὴν εὑρεθέντα ἀρχαῖα ἔχουσιν οὕτως: Νεολιθικῆς καὶ πρώτης Καμαραϊκῆς ἐποχῆς ἀγγεῖα καὶ ἐργαλεῖα εὑρέθησαν εἰς σπήλαιόν τι εἰς θέσιν Σκάλες. Μυκηναϊκῆς δὲ εὑρέθησαν τρεῖς τάφοι, εἷς λαξευτὸς ἐν τῇ πρώτῃ ἀκροπόλει μικρὸς χρησιμοποιηθεὶς εἰς τὴν κατόπιν ἐποχὴν πιθανῶς ὡς δεξαμενὴ ὕδατος· ἐκ τοῦ τάφου τούτου προέρχεται λαμπρὸς ἐγγεγλυμμένος ἀχάτης λίθος φέρων παράστασιν ταύρου καθημένου, ὃν αἰφνιδίως ἐπιπίπτων ἀνὴρ συλλαμβάνει ἀπὸ τῶν κεράτων. Δύο ἄλλοι τάφοι τῆς αὐτῆς ἐποχῆς κτιστοὶ εὑρέθησαν εἰς παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν ἐκ Λιμένος Σητείας εἰς Βαβέλους καὶ ἄλλοι ἀνωτέρω σώζοντες εἰσέτι τινὰ ἐκ τῶν κτερισμάτων.

Τῆς Ἑλληνικῆς ἐποχῆς δηλ. τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως τὰ ἐρείπια εὑρέθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον κατεστραμμένα· ἀνεσκάφησαν οἰκήματα ἰδιωτικὰ καὶ ἓν μεγαλύτερον δημόσιον οἰκοδόμημα ἐκτι-

(1) Museo Italiano II p. 673. Comparetti Le Leggi di Gortyna p. 450

σμένον διὰ λίθων τετραγώνων καὶ διῃρημένον εἰς πλείονα διαμερίσματα, ἴσως τὸ Ἀνδρεῖον τῆς Πραισοῦ. Πρὸς τούτοις εὑρέθη καὶ τὸ νεκροταφεῖον τῆς πόλεως ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς πρώτης ἐποχῆς τοῦ σιδήρου καὶ διῆκον μέχρι τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου, τῆς καταστροφῆς δηλ. τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἱεραπυτνίων.

Ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως ἐπὶ βραχώδους λόφου (τρίτη ἀκρόπολις) ὑπῆρχεν ἱερὸν ἢ βωμός, ἐν ᾧ πρὸ ἐτῶν ὁ κ. Halbherr καὶ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν οἱ Ἄγγλοι ἀρχαιολόγοι ἀνεκάλυψαν λείψανα κτιρίων τοῦ ἱεροῦ περιβόλου καὶ ἀναθήματα διάφορα, ἤτοι εἰδώλια πήλινα καὶ χαλκᾶ καὶ ὅπλα μικρὰ ἀναθηματικὰ ἤτοι ἀσπίδας, κράνη, θώρακας, κνημίδας. Ἐνταῦθα εὑρέθησαν καὶ τὰ δύο τεμάχια τῶν Ἐτεοκρητικῶν ἐπιγραφῶν. Μέγα πλῆθος πηλίνων εἰδωλίων Ἑλληνικῶν χρόνων εὑρέθησαν πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ κ. Halbherr (1) καὶ ὑπὸ τῶν χωρικῶν κατὰ τὸ διάστημα τῆς τελευταίας ἀνωμαλίας (2).

Ἡ ἐν Παλαικάστρῳ ἀνασκαφὴ ἐγένετο ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὰ ἔτη 1902 καὶ 1903 ἐξακολουθεῖ δὲ καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος. Ἡ θέσις εἶναι παραθαλάσσιος καὶ κεῖται περίπου κατὰ τὸν χῶρον τὸν καλούμενον ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Τοπλοῦ (καὶ Μαγνησίας) Ἐλείαν, ἥτις ὥριζε τὴν μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Πραισίων (ὕστερον Ἱεραπυτνίων) χώραν, ἐνταῦθα δέ που ἔκειτο πιθανῶς καὶ τὸ Δικταῖον ἱερὸν μὴ ἀνακαλυφθὲν εἰσέτι.

Ἐκ τοῦ Παλαικάστρου προέρχεται πήλινον διάζωμα ναοῦ, οὗ τεμάχια κατέχει πρὸ εἰκοσαετίας τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, ἐφ' ὧν ἐπαναλαμβάνεται ἀνάγλυφος παράστασις ἅρματος πολεμικοῦ, ἐφ' οὗ ἵσταται ὁ ἡνίοχος, ἑτοιμάζεται δὲ νὰ ἀνέλθῃ καὶ ὁ ἐπιβάτης ὁπλίτης ἔχων ἤδη πατήσει τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τοῦ δίφρου.

Πρὸ πενταετίας ἀνευρέθησαν ὑπὸ ἀροτριῶντος χωρικοῦ δύο μικραὶ πλάκες ἐκ σχιστολίθου μὲ τύπους ἐγγεγλυμμένους χρησιμεύουσαι ὡς μῆτραι τεχνήτου χωνευτοῦ, δι' ὧν κατεσκεύαζεν εἴδωλα καὶ ἄλλα

(1) American Journal of archeology sec. ser. vol. V (1901) p, 371-392. pl. XIII, XIV.

(2) Περὶ τῶν ἀνασκαφῶν Πραισοῦ ἰδὲ R. Bosanquet Excavations at Praesos in An. of Brit. Sch. VIII p. 231 καὶ ἑξῆς. Περὶ τῶν πηλίνων εἰδωλίων E. Forster Praesos. The Terra-cotas An, Br. Sch. VIII 1901-1902 p. 271-281 pl XIII, XIV.

ἱερὰ ἀντικείμενα ἐκ μετάλλου (1). Ἓν ἔτος πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ κ. Bosanquet ὁ κ. Marshall τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς ἀνέσκαψε τάφον λαξευτὸν καὶ συνέλεξε τὰ τεμάχια, ἐξ ὧν συγκολληθεῖσα ἀπετελέσθη ἡ σπουδαιοτέρα τῶν πηλίνων λαρνάκων τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου διὰ τὰς ἐν αὐτῇ γραπτὰς θρησκευτικὰς παραστάσεις (2).

Αἱ ἐν Παλαικάστρῳ ἀνασκαφαὶ ἐγένοντο κυρίως εἰς τρία μέρη, ἤτοι παρὰ τὴν θάλασσαν, ὅπου ὑπῆρχον αἱ νεκροπόλεις, ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ εἰς τὴν θάλασσαν εἰσχωροῦντος λόφου Καστρὶ καὶ εἰς τὴν θέσιν Ῥοῦσσος λάκκος, ὅπου ἔκειτο ἡ Μυκηναϊκὴ πόλις.

Τὰ παρὰ τὴν θάλασσαν νεκροταφεῖα ἀνήκουσι καὶ εἰς τὰς δύο ἐποχὰς τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ, δηλ. καὶ εἰς τὴν Καμαραϊκὴν καὶ τὴν Μυκηναϊκὴν ἐποχήν, εὑρέθησαν ὅμως κατὰ τὸ πλεῖστον κατεστραμμένα καὶ σεσυλημένα ὑπὸ τῶν χωρικῶν, οἵτινες καὶ διηγοῦνται οὐχὶ πολὺ παλαιὰς ἱστορίας περὶ τῶν χρυσῶν κτερισμάτων τῶν εὑρεθέντων ἐν αὐτοῖς. Διεσώθη μόνον νεκροταφεῖον Καμαραϊκὸν παράδοξον· χῶρος δηλ. ὀρθογώνιος περιβαλλόμενος ὑπὸ χαμηλῶν τοιχίων εὑρέθη διαιρούμενος δι' ἄλλων τοιχίων εἰς μικρότερα διαμερίσματα ὀρθογώνια (3), ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰς ἐλάχιστον βάθος εἶχον ἀποτεθῇ οἱ σκελετοί, πολλοὶ ἀλλεπάλληλοι καλυπτόμενοι ἁπλῶς διὰ λεπτοῦ στρώματος ἐκ χωμάτων. Μετὰ τῶν σκελετῶν εὑρέθησαν καί τινα κτερίσματα Καμαραϊκά, ἤτοι ἀγγεῖα μικρὰ μάλιστα γραπτὰ ποτήρια, μικροὶ χαρακτηριστικοὶ μονόστομοι πελέκεις, λίθινα μικρὰ ἀγγεῖα καί τινες ἐγγεγλυμμένοι λίθοι. Ὁ Ἄγγλος κρανιολόγος Duckworth, ὅστις τὸ παρελθὸν ἔτος ἐστάλη ἐπὶ τοῦτο καὶ παρίστατο κατὰ τὴν σκαφὴν τοιούτων τάφων, ἔκαμε τὴν παρατήρησιν, ὅτι ὁ σκελετὸς ἑκάστου νεκροῦ εὑρίσκετο ἐν σωρῷ καὶ ὅτι ἔλειπον τὰ μικρότερα ὀστᾶ π. χ. τῶν δακτύλων τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, ἐντεῦθεν δὲ ὑποτίθεται ὅτι οἱ χῶροι οὗτοι ἐχρησίμευον ὡς ὀστεοθῆκαι, καὶ ὅτι οἱ σκε-

(1) Ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι Ἀθηνῶν 1900 σελ. 27-50 πίν. 3. 4. Ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Milani Studi e Materiali vol. I Punt. II. p. 175 καὶ ἑξῆς. Ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Georg Karo Alt-Kretische Kultstätten in Archiv für Religionswissenschaft Band. VII. Τὸ δεύτερον δημοσιεύονται ὑπ' ἐμοῦ μετὰ ἑρμηνείας τῶν θρησκευτικῶν παραστάσεων εἰς τὸ τελευταῖο τεῦχος τῆς Ἀρχ. Ἐφημ. τοῦ 1903.

(2) Ann. Brit. Sch. VII p. 227 pl. XVIII, XIX.

(3) Ibid. p. 291 fig. 5.

λετοὶ ἀπετίθεντο καὶ ἐχωματίζοντο ἐνταῦθα μεταφερόμενοι ἄλλοθεν μετὰ τῶν κτερισμάτων ἐκ θολωτῶν ἴσως τάφων ἐνταῦθα που κειμένων, ἔχομεν δηλ. ἐν αὐτοῖς δευτέρας ταφάς. Κατὰ παράδοξον τρόπον οἱ σκελετοὶ διετηροῦντο εἰς καλὴν κατάστασιν, κατωρθώθη δὲ νὰ ἐξαχθῶσι καὶ στερεωθῶσι ἀρκετὰ κρανία πρὸς κρανιολογικὰς μελέτας.

Ἐν τῷ λόφῳ Καστρὶ εὑρέθησαν μόνον μικρὰ ἴχνη πτωχοῦ συνοικισμοῦ τῶν τελευταίων Μυκην. χρόνων καὶ μεταγενέστερα τῶν εὑρεθέντων εἰς Ῥοῦσσον λάκκον, ἐξ οὗ ὑποτίθεται, ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς κάτω πόλεως καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς κατὰ θάλασσαν ἀρχῆς ὀλίγοι τινὲς διεσώθησαν ἐπὶ τοῦ ὀχυροῦ τούτου λόφου καὶ ἀπετέλεσαν πενιχρὸν συνοικισμὸν προστατευόμενον διὰ τῆς ὀχυρᾶς θέσεως ἀπὸ τῶν πειρατικῶν ἐφόδων. Κατὰ τὴν Ἑλληνικήν, τὴν Ῥωμαϊκήν, τὴν Βυζαντιακὴν καὶ τὴν Ἑνετικὴν ἀκόμη ἐποχὴν τὸ μέρος ἔμενεν ἀκατοίκητον, μόλις δὲ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν συνῳκίσθη τὸ νῦν ὑπάρχον μικρὸν χωρίον ἐκ τῶν πλησιοχώρων ὀρεινῶν κωμῶν.

Τῆς παρα τὸν Ῥοῦσσον λάκκον Μυκηναϊκῆς πόλεως ἀνεσκάφη ἤδη κατα τὰ δύο ἔτη τμῆμα ἀρκετὰ ἐκτεταμένον, μένει δὲ κεκαλυμμένον πιθανῶς ἀκόμη μεγαλύτερον. Αἱ καθαρισθεῖσαι οἰκίαι ὁμοιαζουσι πρὸς τὰ ἰδιωτικὰ οἰκήματα τῆς Κνωσοῦ, τῆς Ζάκρου, τῶν Γουρνιῶν καὶ εἶναι ἐκτισμέναι καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ δι' ὁμοίων ὑλικῶν, ἤτοι συνήθως δια λογάδων λίθων μικρῶν καὶ πολλοῦ πηλοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ οἱ ἐπισημότεροι τοῖχοι διὰ πελεκητῶν λίθων κατὰ τὸ ἰσοδομικὸν σύστημα. Σώζονται καὶ αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως.

Τὰ κινητὰ εὑρήματα εἶναι μεγάλη καὶ σπουδαία σειρὰ Μυκηναϊκῶν πηλίνων ἀγγείων μὲ γραπτὴν διακόσμησιν, ἔπειτα λαμπτῆρες, ἀγγεῖα καὶ ἄλλα σκεύη λίθινα. Ἄνω τοῦ Παλαικάστρου πρὸς Ν. εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους Πετσοφᾶ ἀνεσκάφη ἱερὸν ἀρχαϊκώτατον κατεστραμμένον πλὴν μέρους τῶν θεμελίων, εὑρέθησαν δὲ πέριξ πήλινα ἀναθήματα πάμπολλα πρὸς τὴν θεότητα τὴν λατρευομένην ἐν αὐτῷ, ἤτοι εἰδώλια μικρὰ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ διάφορα μελη τοῦ σώματος πήλινα ἀνεξάρτητα ἤτοι χεῖρες, πόδες, κεφαλαί, τὸ ἄνω ἥμισυ, τὸ κάτω ἥμισυ, τὸ ἀριστερὸν ἢ δεξιὸν ἥμισυ καὶ τὰ παρόμοια. Ἐκ τούτων εἰκάζεται ὅτι ὁ λατευόμενος θεὸς ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ το ἀλεξίκακος, εἰς ὃν πρὸ τῆς θεραπείας ἢ μετ' αὐτὴν ἀνέθετον τὰ ασχοντα τοῦ σώματος μέλη, ἀπαραλλάκτως δηλ. ὅπως γίνεται σή-

μερον εἰς τοὺς θαυματουργοὺς ναοὺς καὶ εἰκόνας. Τὰ πλεῖστα τῶν ἀναθημάτων τούτων ἔφερον χρωματιστὴν διακόσμησιν κατὰ τὸν Καμαραϊκὸν ῥυθμόν (1).

Καθ' ὃν χρόνον ἐγίνετο ἡ ἐν Πραισῷ ἀνασκαφὴ καὶ ἀπεδεικνύετο ὅτι δὲν ὑφίστατο Μυκηναϊκὴ πόλις ἐκεῖ, ἐγένοντο δοκιμαί τινες εἰς Πετρᾶν παρὰ τὴν θάλασσαν καὶ ἀνατολικώτερον τοῦ Λιμένος Σητείας, αἱ ὁποῖαι κατέδειξαν, ὅτι ὑπῆρχεν ἐνταῦθα συνοικισμὸς Μυκηναϊκός, ἀλλ' εὑρέθη κατεστραμμένος ὑπὸ τῶν χωρικῶν διὰ τῆς καλλιεργείας· εὑρέθησαν μόνον τοῖχοί τινες καί τινα ἀγγεῖα τῆς ἐποχῆς ταύτης (2).

Ἰταλικὴ ἀποστολή.

Αἱ δαπάναις τῆς Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Φρειδερίκου Halbherr ἐργασίαι καὶ ἀνακαλύψεις τῆς Ἰταλικῆς ἀρχαιολογικῆς ἐν Κρήτῃ ἀποστολῆς ἔρχονται εὐθὺς μετὰ τὰς τῶν Ἄγγλων μὴ ὑπολειπόμεναι κατά τε τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν σημασίαν τῶν εὑρημάτων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων.

Εὐθὺς μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ νόμου ὁ κ. Ἄλμπερ ἔλαβεν ἄδειαν ἀνασκαφῆς ἐν Γόρτυνι, ἐν τῇ πόλει δηλ. ὅπου καὶ πρότερον εἶχεν ἐργασθῇ καὶ εἶχεν ἀνεύρῃ τὴν Μεγάλην Ἐπιγραφὴν καὶ εἶχεν ἀνασκάψῃ τὸν ναὸν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος. Ἡ ἐν Γόρτυνι ἀνασκαφὴ εἶχε κύριον σκοπὸν τὴν ἐξερεύνησιν τῆς παρὰ τὸ Ῥωμαϊκὸν θέατρον καὶ τὴν Μ. Ἐπιγραφὴν ἀρχαίας τῆς πόλεως ἀγορᾶς. Ἡ ἀνασκαφὴ ἐγένετο κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1899 καὶ τὸ ἔαρ τοῦ 1900. Εὑρέθησαν ἀγάλματά τινα οὐχὶ σπουδαῖα Ῥωμαϊκῶν χρόνων καὶ τὸ σπουδαιότερον, πλάκες ἐνεπίγραφοι ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς περιέχουσαι ἀποσπάσματα νόμων τῆς πόλεως, τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ σχήματος τῆς Μεγ. Ἐπιγραφῆς (3).

Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1900 ὁ κ. Ἄλμπερ βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Gaetano Desanctis ἐξετέλεσε καὶ τὴν ἐν Ἀξῷ ἀνασκαφήν, ἐν τῇ Ἀκροπόλει καὶ τῇ κάτω πόλει. Ἐν ταύτῃ ὑπῆρχεν

(1) Τῶν ἀνασκαφῶν Παλαικάστρου μέρος ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Annual of Br. Sc VIII, 286 καὶ ἑξῆς ὑπὸ τοῦ κ. Bosanquet.

(2) R. Bosanquet Excavation at Petras Ann. Brit. Sch. VIII 282.

(3) Μένουσιν εἰσέτι ἀδημοσίευτα.

ἱερὸν τῆς Ἀστάρτης-Ἀφροδίτης (ὡς εἰκάζεται ἐκ τῶν εὑρημάτων), πέριξ τοῦ ὁποίου εὑρέθησαν πολλὰ πήλινα εἰδώλια εἰκονίζοντα κατὰ τὸν ἀρχαϊκὸν τρόπον τὴν θεὰν γυμνὴν κρατοῦσαν συνήθως διὰ τῶν χειρῶν τοὺς μαστούς. Ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ εὑρέθησαν καὶ ὅπλα χαλκᾶ, ἤτοι κράνος χαλκοῦν σχεδὸν ἀκέραιον μὲ διακόσμησιν ἐκκρούστων Πηγάσων, αἰχμὴ καὶ σαυρωτὴρ δόρατος καὶ πέντε μίτραι χαλκαῖ, ἤτοι ἡμικυκλικὰ χαλκᾶ ἐλάσματα τὰ ὁποῖα διὰ δακτυλίων σωζομένων ἔτι ἐκρέμων κάτω τοῦ θώρακος, ἵνα προφυλάττωσι τὴν κοιλίαν, τὰ ὁποῖα οἱ Ἰταλοὶ ὠνόμασαν προστερνίδια. Αἱ μίτραι φέρουσι διακόσμησιν τρεῖς μὲν ἔκκρουστον, μία δὲ χαρακτὴν διὰ στύλου λεπτοτάτην. Τὰ χαλκᾶ ταῦτα ἀντικείμενα εἶναι ἐξαιρέτου τέχνης καὶ ἀνάγονται πιθανώτατα εἰς τὸν Ε΄ π. Χ. αἰῶνα. Ἐν τῇ Ἀκροπόλει εὑρέθησαν καὶ νέα τινὰ τεμάχια ἀρχαϊκῶν ἐπιγραφῶν, φερουσῶν τὸ γνωστὸν ἤδη Ἀξικὸν ἀλφάβητον (1).

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1900, ἐν ᾧ ἤδη εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐργασία ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Φαιστοῦ ἐγένετο καὶ ἡ τῆς Λεβῆνος ἀνασκαφὴ ὑπὸ τοῦ κ. Ἄλμπερ. Ἡ Λεβὴν ἦτο ἓν τῶν ἐπινείων τῆς Γόρτυνος ἐν τῷ Λιβυκῷ πελάγει ἀπέχουσα ταύτης 90 σταδίους, ἦτο δὲ περίφημος διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ (τὸ Λεβηναῖον ἱερόν), εἰς ὃ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους συνέρρεον πολλοὶ τῶν Κρητῶν καὶ πολλοὶ τῶν Λιβύων ἐπεραιοῦντο εἰς αὐτὸ (2) ζητοῦντες παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ εὑρίσκοντες ἐν αὐτῷ τὴν ἴασιν διαφόρων νοσημάτων.

Κατὰ τὴν Χριστιανικὴν ἐποχὴν ἡ πόλις καὶ τὸ ἱερὸν ἐγκατελείφθησαν καὶ ἠρημώθησαν, ἄλλη δὲ πόλις συνῳκίσθη δυτικώτερον, ἡ Λασαία κατὰ τοὺς λεγομένους Καλοὺς Λιμένας (3). Τὸ Λεβηναῖον ὅμως ἱερὸν ἐσώζετο ἠρειπωμένον καὶ ἐφαίνετο μέχρι τοῦ τέλους τῆς Ἑνετοκρατίας, ὅτε ὁ Ἑνετὸς ἰατρὸς καὶ φιλάρχαιος Onorio Belli τὸ εἶδε καὶ τὸ ἐσχεδιογράφησεν (4).

Τὴν Λεβῆνα (σήμερον Λέντα) εἶχεν ἐρευνήσῃ πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν ὁ κ. Ἄλμπερ καὶ ὁ Johann Baunack, οἵτινες ἐδημοσίευσαν καὶ ἐπι-

(1) Καὶ τὰ εὑρήματα τῆς Ἀξοῦ δὲν ἐδημοσιεύθησαν ἀκόμη.

(2) Apollon. vita Philostr. IV κεφ. XI.

(3) Πράξεις Ἀποστολ. XXVII 8.

(4) Falkener Description of some Important Theatres in Crete 1854 p. 18. 19.

γραφὰς ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ἤτοι δύο καταλόγους ἱερῶν πραγμάτων ἢ σκευῶν τοῦ ναοῦ, μίαν δὲ ἄλλην ἀναθηματικήν, ἐν ᾗ ἀναφέρεται ἡ ὑπόδειξις εἰς τὸν ἱερέα Σόαρχον ὑπὸ τοῦ θεοῦ πηγῆς ὕδατος, τὸ ὁποῖον μετοχετεύεται διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἱεροῦ, εἰς ἄλλην δὲ περιγράφεται ἴαμα τοῦ θεοῦ (1).

Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Λεβῆνος κατέδειξαν, ὅτι τὸ ἱερὸν ὑπέστη μεγάλην φθορὰν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ὑπὸ τῶν γεωργούντων τὰ μέρη ταῦτα περιοίκων, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῶν ὀλίγων σωθέντων καὶ ἀποκαλυφθέντων διὰ τῆς ἀνασκαφῆς λειψάνων ἐλάχιστα δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ λαμπρότητα. Καὶ οὐχὶ μόνον τὰ οἰκοδομήματα ἀλλὰ καὶ τὰ εὑρήματα ὑπῆρξαν πενιχρά. Τὰ σημαντικώτερα εἶναι τεμάχια ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς περιγράφονται τὰ θαυμάσια τοῦ θεοῦ ἰάματα (2).

Καὶ αὗται μὲν εἶναι αἱ μικρότεραι καὶ ἧττον σημαντικαὶ ἀνασκαφαὶ τῶν Ἰταλῶν ἀρχαιολόγων. Νῦν ἐρχόμεθα εἰς τὰς δύο σπουδαιοτέρας τὴν τῆς Φαιστοῦ ἐπὶ τετραετίαν διαρκέσασαν καὶ τὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος τρίτον ἤδη ἔτος ἐξακολουθοῦσαν.

Παρ' Ὁμήρῳ ἀναφέρεται ἡ Φαιστὸς ὡς μία τῶν μεγάλων Κρητικῶν πόλεων (3). Κατὰ τὸν Διόδωρον καὶ τὸν Στράβωνα ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Μίνωος. Πλὴν τῶν μαρτυριῶν ὅμως τούτων οὐδεμίαν ἄλλην ἔνδειξιν εἴχομεν πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν περὶ τῆς σημασίας καὶ σπουδαιότητος τῆς Φαιστοῦ, ὡς κέντρου Κρητικοῦ πολιτισμοῦ. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀνεξάρτητος, ὅτε ἔκοψε καὶ τὴν πλουσίαν σειρὰν τῶν ἀργυρῶν νομισμάτων (4). Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει αὐτὴν ὡς πατρίδα τοῦ περιφήμου θεοσοφιστοῦ Ἐπιμενίδου (5). Κατόπιν κατὰ τὸν τρίτον πιθανῶς π. Χ. αἰῶνα περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς τὴν ἰσχυρὰν αὐτῆς γείτονα Γόρτυνα καὶ κατεστράφη ὑπ' αὐτῆς. Κατὰ τὸν δεύτερον ὅμως πάλιν αἰῶνα ἐπαναβλέπομεν πάλιν αὐτὴν ἐν τῇ συμμαχίᾳ τῶν Κρητικῶν πόλεων πρὸς τὸν βασιλέα Εὐμένη (6).

(1) Halbherr Museo Italiano vol. III punt. II. III. Theodor Baunack. Πρόοδος Ἡρακλείου ἀριθ. 2. Philologus XLIX p. 577 καὶ ἑξῆς.

(2) Καὶ ταῦτα μένουσιν εἰσέτι ἀδημοσίευτα.

(3) Ἰλιάδος Β 648. Ὀδυσ. γ 296.

(4) Svoronos Numismatique de la Crète, Phaestos.

(5) Πλουταρχ. Βίος Σόλωνος 12.

(6) Svoronos Numismatique, Ψιλάκι Ἱστορία τῆς Κρήτης 148.

Τὴν Φαιστὸν εἶχον ἐπισκεφθῆ διάφοροι περιηγηταὶ καὶ ἀρχαιολόγοι χωρὶς ὅμως νὰ ἀποδώσωσι καὶ μεγάλην σημασίαν εἰς αὐτήν, διότι ἐλάχιστα ἦσαν τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων οἰκοδομημάτων τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο ἐξ αὐτῆς παρὰ τὸν σημερινὸν Ἅγιον Ἰωάννην τῆς Πυργιωτίσσης (1). Σπουδαία ἦτο ἡ ἀνακάλυψις χρυσῶν καὶ χρυσῶν κτερισμάτων ἡ γενομένη πρὸ 15 περίπου ἐτῶν εἰς Ἅγιον Ὀνούφριον παρὰ τὴν Φαιστόν, περιελθόντων εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Συλλόγου, ἐποχῆς Καμαραϊκῆς (2).

Ἡ Φαιστὸς ἔκειτο εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον λοφοσειρᾶς διευθυνομένης ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς καὶ παραλλήλου τοῦ Γερωποταμοῦ εἰς τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ ὄχθην καὶ ἐξικνουμένης μέχρι τῆς θαλάσσης τοῦ Τυμπακίου. Τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς λοφοσειρᾶς ταύτης σχηματίζει τρία ὑψώματα ἢ ἀκροπόλεις, ἐπὶ τῆς ἀνατολικωτέρας τῶν ὁποίων τῆς καὶ χθαμαλωτέρας ἔκειτο ἡ Ἀκρόπολις τῆς ἀρχαιοτάτης Φαιστοῦ καὶ ἐνταῦθα ἐκτίσθη τὸ μεγαλοπρεπὲς ἀνάκτορον τοῦ Ἡγεμόνος, τὸ ὁποῖον μετὰ τετραετεῖς ἐργασίας ἀπεκάλυψαν οἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι.

Ὁ γήλοφος, ἐν ᾧ κεῖται τὸ ἀνάκτορον, μόλις ὑψοῦται 60 μέτρα ὑπεράνω τῆς κάτωθι πεδιάδος τῆς Μεσαρᾶς καὶ ἐν τούτοις ἔχει λαμπρὰν τὴν θέαν πρὸς τὰ πέριξ, ἤτοι πρὸς Β. μὲν βλέπει τὴν Ἴδην, πρὸς Δ. τὸ Κέδριον, νοτίως τὴν σειρὰν τῶν Ἀστερουσίων (Κάτω Ῥίζα), ἔμπροσθεν δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἁπλοῦται ἡ ὡραιοτέρα πεδιὰς τῆς Κρήτης καὶ ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου διέρχονται ὁ Γερωποταμὸς καὶ ἄλλοι ῥύακες ἀρδεύοντες τοὺς κάτωθι τῆς πόλεως εὐφόρους ἀγρούς. Σήμερον ἡ καλλιεργία καὶ ἡ περιποίησις τοῦ μέρους εἶναι παρημελημένη, οἱ ἑλειογενεῖς δὲ πυρετοὶ ἀπομαραίνουσι τοὺς ἀραιοὺς κατοίκους τῶν πέριξ πενιχρῶν χωρίων, οἱ δὲ ἀνωφελεῖς κώνωπες οἱ γεννώμενοι ἐν τοῖς στασίμοις καὶ ἀχρησιμοποιήτοις ὕδασιν ἀποβαίνουσιν ἡ μάστιξ τῶν κατοίκων, οὐκ ὀλίγον δὲ ἐβασάνισαν καὶ τοὺς ἐπὶ τέσσαρας περιόδους διατρίψαντας αὐτόθι ἀρχαιολόγους. Ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὰ πράγματα ἐντελῶς

(1) Ἴδε Mariani Antichità Cretesi. Taramelli καὶ Desanctis εἰς τὸ Monumenti antichi vol. IX 1901 p. 541.

(2) Ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ κ. A. Evans εἰς τὸ βιβλίον Cretan Pistographs 105 καὶ ἑξῆς.

διάφορα· οἱ πολυπληθεῖς τῆς πόλεως κάτοικοι καὶ ὁ ἰσχυρὸς ἡγεμὼν ὁ κατοικῶν τὸ ἄνωθι ἀνάκτορον θὰ εἶχε καλιεργήσει, δενδροφυτεύσει καὶ ἐξυγιάνει τὸ πλούσιον καὶ κατάρρυτον ἔδαφος, θὰ εἶχον δὲ συστηματοποιήσει τὰ ἄφθονα ὕδατα πρὸς ἄρδευσιν τῶν βασιλικῶν παραδείσων καὶ ἀγρῶν, ὁ δὲ εὐτυχὴς ἡγεμὼν ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς τοῦ ἀνακτόρου του θὰ ἐτέρπετο παρατηρῶν ὑπὸ τοὺς πόδας του τοὺς πλουσίους κήπους καὶ λιπαροὺς ἀγροὺς τῆς πεδιάδος, ἅτινα θὰ ἀπετέλουν τὸ κυριώτερον στοιχεῖον τῆς εὐπορίας καὶ εὐδαιμονίας αὐτοῦ τε καὶ τῶν ὑπηκόων.

Ἐκ τῶν τριῶν ἀκροπόλεων τῆς Φαιστοῦ ἡ μὲν ὑψηλοτέρα καὶ δυτικωτέρα δὲν παρουσιάζει οὐδὲν διαφέρον πλὴν λειψάνων τινῶν ἔργων ὀχυρωματικῶν πιθανῶς ὄχι πολὺ ἀρχαίων, ἡ μεσαία παρέσχεν οἰκήματά τινα ἰδιωτικὰ πενιχρὰ ἐκτισμένα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων καὶ θεμελίων Μυκηναϊκῶν οἰκοδομημάτων. Τέλος εἰς τὴν ἀνατολικωτέραν καὶ χαλοτέραν ἔκειτο τὸ ἀνάκτορον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Φαιστοῦ κατὰ τὴν Κρητικὴν περίοδον.

Τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ, ὅπως καὶ τὸ τῆς Κνωσοῦ, δὲν ἐκτίσθη ἐπὶ ἑνὸς ἐπιπέδου ἀλλ'ὑψουμένου τοῦ ἐδάφους ἀπὸ Ν. πρὸς Β. ἐσχηματίσθησαν τεχνικῶς τέσσαρα ἰσόπεδα (terasses) ἐπὶ τεσσάρων διαφόρων ἐπιφανειῶν (livelli), ἐπὶ τούτων δὲ εἶναι ᾠκοδομημένα τὰ διάφορα διαμερίσματα.

Καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ ἀπετέλει ἓν μέγα τετράγωνον περιέχον ἐντὸς μίαν μεγίστην ἐσωτερικὴν αὐλὴν πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος χρησιμεύουσαν διὰ τὸν φωτισμὸν καὶ τὸν ἀερισμὸν τῶν δωματίων. Πρὸς Δ. τοῦ ἀνακτόρου ὑπῆρχεν ἡ δυτικὴ ἐξωτερικὴ αὐλή, ἐξ ἧς ἐλάμβανε τὴν ἀρχὴν κλῖμαξ μεγαλοπρεπὴς μὲ πλατεῖς καὶ ὑψηλοὺς ἀναβαθμοὺς περιοριζομένη ἄνω ὑπὸ τοίχου ἀναλημματικοῦ, ἐξ οὗ δείκνυται, ὅτι δὲν ἐχρησίμευεν, ἵνα ἀνέρχωνταί που, ἀλλ' ἵνα καθίζωσι πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ θεῶνται ἀγῶνας ἢ τελετὰς θρησκευτικάς, ὡς ἀποδεικνύει καὶ τὸ διασωθὲν κατὰ τὸ ἄκρον τῆς κλίμακος μικρὸν ἱερόν. Ὅμοιος κλιμακοειδὴς χῶρος χρήσιμος πρὸς θέαν ἀνεκαλύφθη καὶ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Κνωσοῦ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ ἀνακτόρου.

Εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ φαίνονται τρία μέγαρα, ἓν [illegible] ἀνοιγόμενον πρὸς τὴν ἀνατολικὴν αὐλὴν τὸ σύνηθες μέγαρον τῶν [illegible]

δρῶν, ἓν ἄλλο μεγαλύτερον καὶ ἐπισημότερον, εἰς ὃ ἀνήρχοντο διὰ κλίμακος μεγαλοπρεποῦς ἐκ τῆς δυτικῆς αὐλῆς καὶ τρίτον μικρότερον εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ πρὸς Β. καὶ τοῦτο ὑποτίθεται ὅτι ἦτο τὸ μέγαρον τῶν γυναικῶν.

Κατὰ τὸ μέγεθος, τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν οἰκονομίαν καὶ διάταξιν τὸ Φαίστιον ἀνάκτορον οὐδαμῶς ὑπολείπεται τοῦ Κνωσίου, ὑστέρει μόνον, ὡς φαίνεται, κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν. Διότι ἦσαν μὲν κεκονιαμένοι ἀσβέστῳ καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ Φαιστίου ἀνακτόρου καὶ κεχρωματισμένοι ἀλλὰ δὲν εἶχον τοιχογραφικὰς παραστάσεις. Ἐπίσης ἐλάχιστα ἦσαν καὶ τὰ κινητὰ εὑρήματα τοῦ ἀνακτόρου, ἐξ οὗ εἰκάζεται, ὅτι καὶ τοῦτο ἐλεηλατήθη δεινῶς πρῶτον καὶ ὕστερον ἐπυρπολήθη.

Καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ εὑρέθη ὅπως καὶ τὸ τῆς Κνωσοῦ ᾠκοδομημένον ἐπὶ τῆς ἐπιχώσεως καὶ τῶν θεμελίων ἀρχαιοτέρου ἀνακτόρου τῆς λεγομένης Καμαραϊκῆς ἐποχῆς, οὗ ἐσώθησαν καὶ ἀπεκαλύφθησαν μέρη τινά, ἰδίως ἀποθῆκαι σῴζουσαι ἀκεραίους πίθους Καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ (1).

Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων καὶ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ πυρποληθέντος Φαιστίου ἀνακτόρου ἔκτισαν οἱ μεταγενέστεροι πενιχρά τινα οἰκήματα, τὰ ὁποῖα ἀπεμακρύνθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφήν.

Ἔν τε τῷ ἀνακτόρῳ καὶ πέριξ ἀνεῦρον οἱ Ἰταλοὶ σειρὰν ἀγγείων Καμαραϊκῶν καὶ τινα Μυκηναϊκά, ἔπειτα εἰδώλια πήλινα καὶ ἀναθηματικὰ ζῴδια. Πρὸς τούτοις εὑρέθη καὶ μία πηλίνη πινακὶς ἀκεραία φέρουσα ἐπιγραφὴν εἰς τὸ πρωτοκρητικὸν γραμμικὸν ἀλφάβητον. Ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων τοῦ τε Καμαραϊκοῦ καὶ Μυκηναϊκοῦ ἀνακτόρου φαίνονται βαθέως κεχαραγμένα σύμβολα πολλῷ περισσότερα τῶν τῆς Κνωσοῦ. Εὑρέθησαν πρὸς τούτοις καὶ ὀρθογώνιοι τράπεζαι προσφορῶν πήλιναι, ἐφ' ὧν ἦσαν ἐπικεκολλημένοι εἰς μίαν γραμμὴν κοτυλίσκοι. Μεταλλικὰ ἦλθον εἰς φῶς διπλοῖ πελέκεις καὶ ἄλλα τινὰ ἐργαλεῖα χαλκᾶ, τέλος εὑρέθη κογχύλιον ἀποτελοῦν μέρος κυλινδρικῆς πυξίδος φέρον ἐν ἀναγλύφῳ ἐργασίᾳ τέσσαρας ζῳοκεφάλους δαίμονας (2).

(1) Rendiconti dell' Accadem. dei Lincei vol. XII fasc. 7. 8. 1903. Lavori eguiti nel palazzo di Faestos relaz. del L. Pernier.

(2) Προκαταρκτικὴ δημοσίευσις (Rapporto preliminare) τῆς ἀνασκαφῆς Φαιστοῦ ἐγένετο ἤδη ὑπὸ τοῦ L. Pernier εἰς τὸ Monumenti archivi vol. XII 1902.

Ἁγία Τριάς. — Εἰς Ἁγίαν Τριάδα ἀνέσκαψεν ἡ Ἰταλικὴ ἀποστολὴ κατὰ τὰ τὰ ἔτει 1902 καὶ 1903, ἀνασκάπτει δὲ καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος. Ἡ Ἁγία Τριὰς εἶναι κώμη Βυζαντιακὴ καὶ Ἐνετικὴ λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ καὶ σήμερον σωζομένου ὁμωνύμου ναοῦ καὶ κεῖται κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς αὐτῆς λοφοσειρᾶς, εἰς τὸ ἀνατολικὸν τῆς ὁποίας κεῖται ἡ Φαιστὸς καὶ ἀπέχει ταύτης τέσσαρα περίπου χιλιόμετρα. Ἡ Βυζαντιακὴ καὶ Ἐνετικὴ κώμη παρήκμασε κατόπιν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἕνεκα τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, οἱ δὲ τελευταῖοι κάτοικοι μετῳκίσθησαν εἰς Τυμπάκι πρὸ 15 ἐτῶν. Οὐδεμία εἴδησις ἐξ ἀρχαίου συγγραφέως οὐδὲ πληροφορία προγενεστέρου περιηγητοῦ ἢ ἀρχαιολόγου ὑπάρχει, ἥτις νὰ μνημονεύῃ τὴν θέσιν ταύτην ὡς χῶρον ἀρχαιολογικόν. Τὴν προσοχὴν τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἰταλικὴν ἀποστολὴν ἐπέστησαν οἱ ἔφοροι τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ὁ κ. Gerola (ἐπισκεφθέντες κατ' ἐπανάληψιν τὸν χῶρον τοῦτον χάριν τῶν Βυζαντιακῶν καὶ Ἐνετικῶν λειψάνων) λαβόντες ἀφορμὴν ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους φαινομένων ἀπείρων θραυσμάτων Μυκηναϊκῶν καὶ Καμαραϊκῶν ἀγγείων.

Πράγματι διὰ τῶν ἀνασκαφῶν κατεφάνη, ὅτι ἡ Ἁγία Τριὰς ἦτο χῶρος μοναδικῆς ἀρχαιολογικῆς σπουδαιότητος. Ἡ ἔκπληξις δὲ καὶ ὁ θαυμασμὸς διὰ τὰ εὑρεθέντα αὐτόθι πολυτιμότατα κειμήλια τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι τόσον μεγαλύτερα καὶ δεδικαιολογημένα, καθ' ὅσον οὐδεὶς ἐγνώριζέ τι περὶ τοῦ χώρου τούτου, οὐδὲ προσεδόκα αὐτὰ πλησίον μάλιστα ἄλλης πόλεως μεγάλης, οἷα ἦτο ἡ Φαιστός.

Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι εἰσέτι ἡμιτελὴς καὶ ἐλάχιστα εἶναι δημοσιευμένα, διὰ τοῦτο ὅσον ἀφορᾷ μάλιστα τὰ οἰκοδομήματα ὀλίγα μόνον δυνάμεθα νὰ μεταδώσωμεν. Ἀνεσκάφη καὶ ἀνασκάπτεται ἀκόμη οἰκοδόμημα σημαντικὸν οὐχὶ ὅμως τόσον μέγα καὶ πολύπλοκον, ὡς τὰ ἀνάκτορα τῆς Φαιστοῦ καὶ τῆς Κνωσοῦ. Οἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι πιστεύουσιν, ὅτι ἐν τούτῳ ἔχομεν τὴν θερινὴν ἔπαυλιν καὶ διατριβὴν τῶν ἡγεμόνων τῆς Φαιστοῦ, ἥτις ἔχει μὲν τὴν θέαν τῆς κάτωθι ἁπλουμένης πεδιάδος τοῦ Τυμπακίου καὶ τὸ πανόραμα τῆς Ἴδης καὶ τοῦ Κεδρίου, διαπνεῖται δὲ ἐν καιρῷ θέρους ὑπὸ τοῦ δροσεροῦ ζεφύρου τοῦ ἐκ τῆς θαλάσσης, τοῦ μόνου ἀληθῶς καὶ σήμερον ὑγιηροῦ καὶ ζωογόνου ἀέρος ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Μεσαρᾶς.

Ἡ ἔπαυλις τῆς Ἁγίας Τριάδος ἦτο ἐκτισμένη ἐπὶ λόφου καὶ ἐπὶ

τῶν ἐρειπίων καὶ τῆς ἐπιχώσεως ἀρχαιοτέρου οἰκοδομήματος, εἶχε δὲ τὴν αὐτὴν ἀμφιθεατρικὴν διάταξιν, ἣν εἶχον καὶ τὰ ἀνάκτορα Κνωσοῦ καὶ Φαιστοῦ, ἦτο δηλ. ἐκτισμένη ἐπὶ ἀλλεπαλλήλων ἰσοπέδων τεχνητῶν. Ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομίας καὶ ὁ ἀρχιτεκτονικὸς ἐν γένει ρυθμὸς εἶναι περίπου τὰ αὐτὰ πρὸς τὰ τῶν δύο ἀνακτόρων, ἀλλ' ἡ διάταξις τῶν κτιρίων εἶναι ἐντελῶς διάφορος. Λείπει δηλ. καὶ ἡ κεντρικὴ καὶ ἡ δυτικὴ αὐλή, αἱ δὲ ἀποθῆκαι κεῖνται εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ ἔπαυλις δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τέσσαρα διαμερίσματα· ἤτοι 1) τὰς μικρὰς ἀποθήκας, τὰ ἐργαστήρια καὶ τὰ δωμάτια τῆς ὑπηρεσίας κατὰ τὴν δυτικὴν πλευράν· 2) τὸ διαμέρισμα τῶν ἐπισήμων κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν· 3) δώματα τοῦ θησαυροῦ καὶ αἱ μεγάλαι ἀποθῆκαι καὶ 4) δεύτερον διαμέρισμα ἐπίσημον. Ἐκ τῶν δύο πάλιν ἐπισήμων διαμερισμάτων τὸ ΝΔ. εἶναι ἀνοικτότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον, δι' ὃ ὑποτίθεται ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ μέγαρον τῶν ἀνδρῶν, τὸ δὲ ἄλλο τὸ τῆς ΝΑ. γωνίας ἔχει μικρότερα δωμάτια φυλασσόμενα καὶ θρανία ἐκ γύψου παρὰ τοὺς τοίχους, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι διέτριβον ἄνθρωποι διάγοντες βίον καθιστικόν, διὰ τοῦτο ὑποθέτουσιν, ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν, ἡ γυναικωνῖτις τοῦ ἀνακτόρου. Καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι κατεστραμμένον διὰ πυρκαϊᾶς. Κάτωθι τοῦ λόφου καὶ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Ἁγίας Τριάδος θὰ ἦσαν οἱ κῆποι καὶ οἱ παχεῖς λειμῶνες ἀρδευόμενοι ἐκ τῶν ὑδάτων τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ, ὅπως δηλ. εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Φαιστοῦ καὶ τῆς Κνωσοῦ καὶ ὅπως περιγράφει ὁ Ὅμηρος τοὺς θαυμασίους κήπους τοῦ Ἀλκινόου ἄγχι θυράων (1). Ἐκτὸς τῶν διὰ τὴν κοινὴν χρῆσιν οἰκοδομημάτων ἀνεκαλύφθησαν λείψανα δύο ἱερῶν, ὧν τὸ μὲν ἓν ἔκειτο κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ ἀνακτόρου, τὸ δὲ ἄλλο κατὰ τὴν ΒΑ.

Ἡ ἔπαυλις τῆς Ἁγίας Τριάδος ὑπολείπεται μὲν κατὰ τὸ μέγεθος τῶν ἀνακτόρων τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Φαιστοῦ, ὑπερεῖχεν ὅμως προφανῶς κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν κινητῶν πραγμάτων τοὐλάχιστον τοῦ τῆς Φαιστοῦ Οἱ τοῖχοι τῶν σπουδαιοτέρων διαμερισμάτων τῆς ἐπαύλεως ἔφερον τοιχογραφίας μὲ παραστάσεις ἀνθρώπων, ζώων, τοπείων, φυτῶν. Τῶν τοιχογραφιῶν τούτων τὰ σπουδαιότερα σωθέντα τεμάχια εἶναι ἓν εἰκονίζον θεάν, καθ'

(1) Ὀδυσ. η 112.

ἣν ὥραν ἐγείρεται ἐκ τοῦ θρόνου, εἰς ἄλλα φαίνονται θάμνοι, ἐν οἷς εἰκονίζονται ζῷα, αἴλουρος ἐνεδρεύων πτηνόν, λαγωὸς φεύγων. Διὰ τὰς τοιχογραφίας ταύτας παρετηρήθη ὅτι εἶναι εἰργασμέναι μὲ φυσικότητα καὶ πραγματισμὸν ἔξοχον, καὶ ὅτι ἔχουσι μεγαλυτέραν πρωτοτυπίαν παρατηρουμένην ἰδίᾳ εἰς τὰ δένδρα καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἄνθη, τὰ ὁποῖα εἶναι καθαρῶς ἐγχώρια καὶ οὐχὶ Αἰγυπτιακά.

Τὰ κινητὰ εὑρήματα τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος. Εἰς τὰ δύο ἱερὰ εὑρέθησαν χαλκᾶ καὶ πήλινα ἀναθήματα ἀφθονώτατα, εἰδώλια θεῶν καὶ ἀνθρώπων καὶ ζῴων εἰς τύπους ποικιλωτάτους. Πρὸς τούτοις μέγα πλῆθος πηλίνων χρωματιστῶν ἱερῶν κεράτων. Ἔπειτα εὑρέθη μεγάλη καὶ πλουσία σειρὰ Μυκηναϊκῶν καὶ Καμαραϊκῶν ἀγγείων. Λαμπτῆρες λίθινοι καὶ ἄλλα σκεύη λίθινα, ῥυτὰ μαρμάρινα, Τρίτων θαλάσσιος ἐκ λίθου λιπαρίτου θαυμασίας τέχνης καὶ ὡραῖοι λύχνοι ἐκ μέλανος στεατίτου. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου εὑρέθη καὶ μικρὰ Σφὶγξ λίαν ἐπιμελοῦς ἐργασίας· ἔχει σῶμα λέοντος καὶ κεφαλὴν ἀνθρωπίνην, ἐποικίλλετο δὲ δι' ὑελώσεως (émail) κατεστραμμένης σήμερον. Σπουδαιότατα καὶ πρωτοφανῆ εἶναι τρία ἐκ μέλανος στεατίτου ἀγγεῖα μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις, δυστυχῶς τὰ δύο κολοβά. Περὶ τούτων γενήσεται ἰδιαίτερος λόγος ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς πλαστικῆς.

Ἐντὸς τῶν δωματίων τοῦ ἀνακτόρου τῆς Ἁγίας Τριάδος εὑρέθη ἀρκετὸς ἀριθμὸς πινακίδων πηλίνων ὀρθογωνίου σχήματος γεγραμμένων κατὰ τὸ γραμμικὸν ἀλφαβητικὸν σύστημα τῆς Κνωσοῦ. Πρὸς τούτοις εὑρέθη μέγας ἀριθμὸς πηλίνων σφραγισμάτων φερόντων ποικίλους τύπους εἰκονίζοντας ζῷα, φυτά, ἀνθρώπους, τέρατα, ἀντικείμενα τῆς θρησκείας καὶ τῆς λατρείας κτλ. Πολλοὶ τῶν σφραγιδοτύπων τούτων εἶναι ἐπισεσημασμένοι (contremarqués) διὰ γραμμάτων τοῦ Κρητικοῦ γραμμικοῦ συστήματος.

Ἐκ τῶν χαλκῶν ἀντικειμένων ἀναφέρομεν δύο κολοσσιαίους πρίονας, ὧν ὁ μὲν εἰς ὀδοντωτὸς θὰ ἐχρησίμευεν ἵνα κόπτωσι τὰς μεγάλας δοκοὺς καὶ τὰς σανίδας καὶ τοὺς ὑπερμεγέθεις ξυλίνους κίονας τοῦ ἀνακτόρου, ὁ δὲ ἄλλος οὐχὶ ὀδοντωτὸς τὰς γυψίνας πλάκας, δι' ὧν ἐπέστρωνον τὰ πατώματα ἢ ἐπενέδυον τοὺς τοίχους καὶ τὰ θρανία. Ἰδιαιτέρας μνείας ἀξίζει καὶ ἡ εὕρεσις ἐν ἑνὶ τῶν δωματίων 19 χαλκῶν πλακῶν τοποθετημένων ἐν μιᾷ στήλῃ. Ἑκάστη ἔχει σχῆμα

κανονικὸν τετράγωνον μὲ κοιλαινομένας τὰς τέσσαρας πλευρὰς πρὸς τὰ ἐντὸς καὶ ἕλκει βάρος 29-30 χιλιογράμμων. Προφανῶς πρόκειται περὶ ταλάντων χαλκῶν τεθησαυρισμένων ἐνταῦθα, τὰ ὁποῖα θὰ ἀπετέλουν νομισματικὴν μονάδα τοῦ τότε ἐμπορίου τῆς ἀνταλλαγῆς. Τινά τούτων φέρουσι κεχαραγμένον ἓν γράμμα τοῦ γραμμικοῦ ἀλφαβητικοῦ συστήματος, σῆμα πιθανῶς γνησιότητος τοῦ μετάλλου καὶ ἀκριβείας τοῦ βάρους.

Εἰς τὴν βόρειον κλιτὺν τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ ἡ ἔπαυλις, εὑρέθησαν συστάδες τάφων τῆς αὐτῆς ἐποχῆς κατεστραμμένων ὅμως καὶ σεσυλημένων ἀρχαιόθεν. Ἐξ αὐτῶν προέρχεται περιδέραιον ἐκ μεγάλων χρυσῶν ῥομβοειδῶν ψήφων, τρεῖς χρυσαῖ κεφαλαὶ καὶ δύο λέοντες καθήμενοι χρυσοῖ λεπτοτάτης καὶ τελειοτάτης χρυσοχοϊκῆς ἐργασίας καὶ ἓν χρυσοῦν καρδιόσχημον μικρὸν κόσμημα, ἐφ' οὗ εἶναι ἐπικολλημένα βάτραχος, ὄφις, σκορπίος, χείρ, ἀστήρ.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον καὶ πρωτοφανὲς κειμήλιον τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τὸ ἀγλάϊσμα νῦν τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου εἶναι ἡ τετράγωνος λιθίνη λάρναξ ἡ εὑρεθεῖσα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους εἰς ἕνα τῶν τάφων τούτων. Ἦτο μονόλιθος, στερεῖται πώματος καὶ εὑρέθη ἐν μέρει συντετριμμένη καὶ ἐλλιπής. Ἔχει τὸ σχῆμα τῶν συνήθων τῆς Κρήτης τετραγώνων πηλίνων λαρνάκων καὶ τέσσαρας ὑψηλοὺς πόδας κατὰ τὰς γωνίας. Κατεσκευάσθη ἐξ ἐγχωρίου μαλακοῦ τιτανολίθου καὶ ἔπειτα ἐκονιάθη ἐπιμελῶς ἔξωθεν διὰ στρώματος ἀσβέστου, ἐπὶ τοῦ κονιάματος δὲ τούτου ἐγράφησαν ἐφ' ὑγροῖς (fresco) γραφαὶ θρησκευτικοῦ περιεχομένου, ἤτο θυσίαι καὶ σπονδαὶ καὶ προσφοραὶ ζώων, καρπῶν καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, καὶ βωμοὶ καὶ ἱερὰ καὶ τὰ λοιπὰ θρησκευτικὰ σύμβολα τῆς ἐποχῆς, οἱ διπλοῖ πελέκεις, οἱ ἱεροὶ κίονες, τὸ ἱερὸν δένδρον, τὰ ἱερὰ πτηνὰ καὶ τὰ ἱερὰ κέρατα. Διὰ τὰς παραστάσεις δὲ ταύτης ἀκριβῶς ἡ λάρναξ τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι ἴσως τὸ πρῶτον κειμήλιον τῆς περιόδου ταύτης καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι.

Ἐξ ἄλλου τάφου τῆς Ἁγίας Τριάδος προέρχονται τεμάχια τοιχογ[ρα]φιῶν θρησκευτικοῦ περιεχομένου ὁμοίου πρὸς τὰς γραφὰς τῆς λάρνα[κ]ος (1).

(1) Τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ Monumenti antichi dell' Accadem. dei Lincei ὑπὸ τοῦ Halbherr ὑπὸ τὴν ἐπιγρα-

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐκθέσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἰταλικῆς ἀποστολῆς ἐν Κρήτῃ ἀναγράφομεν ὅτι κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1899 οἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι Halbherr, Savignoni, Desanctis περιῆλθον τὰς δυτικὰς τῆς Κρήτης ἐπαρχίας καὶ συνέλεξαν ἀρκετὸν ὑλικὸν μάλιστα ἐπιγραφικόν. Ἰδίως ἐμελέτησαν τὰ ἐρείπια τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς ἐπαρχίας Σελίνου ἤτοι τὴν Ἔλυρον, Ὑρτάκιναν, Κάντανον καὶ Συίαν. Κατὰ τὴν περιοδείαν ταύτην παρετηρήθη ὅτι, ἐν ᾧ εἰς πλεῖστα μέρη καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ὑρτάκιναν (ἄνω τοῦ σημερινοῦ χωρίου Τεμένια) φαίνονται ἐρείπια καὶ τείχη ἀρχαϊκώτατα ᾠκοδομημένα κατὰ τὸν Πελασγικὸν ἢ Κυκλώπειον τρόπον, οὐδαμοῦ εὑρέθησαν θραύσματα ἀγγείων τῆς Κρητικῆς περιόδου (1).

Ἀμερικανικαὶ ἀνασκαφαί.

Κατὰ τὸ ἔτος 1900 ἡ Miss Harriet A. Boyd ἐξ ὀνόματος τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν ἔλαβεν ἄδειαν ἀνασκαφῆς εἰς τὸ Καβοῦσι τῆς Ἱεραπέτρου. Ἔτι τινὰ πρότερον εἶχεν εὑρεθῇ ἐνταῦθα εἰς θέσιν καλουμένην Πλάϊ τοῦ Κάστρου θολωτὸς τάφος γεωμετρικῆς ἐποχῆς περιέχων ὑπὲρ τὰ 100 πήλινα ἀγγεῖα μικρὰ καὶ μεγάλα τῆς ἐποχῆς ταύτης καί τινα σιδηρᾶ ἐργαλεῖα. Ἡ Miss Boyd ἐνήργησεν ἀνασκαφὴν καὶ κατὰ τὴν θέσιν ταύτην καὶ εἴς τινα ἄλλα σημεῖα, ἀνεῦρε δὲ καί τινας ἄλλους τάφους καὶ ἐκαθάρισεν οἰκοδομήματά τινα ἀρχαϊκῶν χρόνων. Τὰ εὑρήματα συνίστανται ἐξ ἀγγείων πηλίνων γεωμετρικῶν, ὧν ἓν φέρει παραστάσεις κατὰ τὸν ῥυθμὸν τοῦ Διπύλου καὶ εἴς τινα μικρὰ κτερίσματα (2).

Σπουδαιοτέρα τῆς ἐν Καβουσίῳ ἀνασκαφῆς ὑπῆρξεν ἡ ὑπ' αὐτῆς

φὴν Resti dell'età Micenea ad Hagia Triadha vol. XIII 1903 καὶ R. Paribeni Lavori Heseguiti ad agia Triada 1903 in Rendiconti dell' Accadem. dei dei Lincei vol. XII fasc. 7 1903.

(1) Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῆς εἰς Σέλινον περιοδείας ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Rendiconti dell'Accadem. dei Lincei Maggio 190. Λεπτομερὴς δὲ περιγραφὴ τοῦ ὑλικοῦ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Savignoni καὶ Desanctis εἰς τὸ Monumenti antichi vol. XI 1901 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Esplorazione archeologica delle provinc. occident di Creta.

(2) Ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ Ameriean Journal of Archeology sec. ser. vol. p. 125-159 pl. I-V ὑπὸ τῆς ἰδίας κ. Boyd.

ἀνακάλυψις κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος 1901 συνοικισμοῦ Μυκηναϊκῶν χρόνων εἰς θέσιν Γουρνιὰ ὀλίγον δυτικώτερον τῆς Παχείας Ἄμμου ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Ἱεραπέτρου. Ὁ συνοικισμὸς οὗτος, ὅστις ἀπετέλει πολίχνην παραθαλάσιον τῆς β' Κρητικῆς περιόδου ἦτο ἐντελῶς ἄγνωστος. Τὸ ὄνομα Γουρνιὰ ἔλαβεν ἐξ ἅπαντος ἡ θέσις ἐκ λιθίνων ἰγδιοειδῶν δοχείων, ὧν εὑρέθησαν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ πλεῖστα κείμενα συνήθως κατὰ τὴν θύραν ἑκάστης οἰκίας, καὶ τῶν ὁποίων φαίνεταί τινα εἶχον διὰ τῆς καλλιεργείας τοῦ ἐδάφους ἐξαχθῇ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἐφαίνοντο καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς (1). Ἡ ἀνασκαφὴ τῶν Γουρνιῶν ἤρξατο τὸ 1901 ἐξηκολούθησε κα' κατὰ τὸ 1903 μέλλει δὲ νὰ συνεχισθῇ καὶ ἀποπερατωθῇ ἐφέτος. Μέχρι τοῦδε ἔχει ἀποκαλυφθῇ μέγα τμῆμα τῆς πολίχνης κειμένης ἐπὶ γηλόφου χαμηλοῦ, καὶ ἐκαθαρίσθησαν πολλὰ ἰδιωτικὰ οἰκήματα ἐκτισμένα κατὰ τὸν γνωστὸν ἤδη τρόπον, ἤτοι διὰ μικρῶν λογάδων λίθων καὶ πολλοῦ πηλοῦ καὶ εἶτα κεκονιαμένα δι' ἀσβέστου. Ἐπίσης ἀνεφάνησαν καὶ αἱ στεναὶ καὶ συνήθως σκολιαὶ καὶ ἀνηφορικαὶ πλακόστρωτοι καὶ λιθόστρωτοι ὁδοὶ τῆς μικρᾶς πόλεως. Ἐκτὸς τῶν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων εὑρέθη καὶ ἓν ἄλλο πολὺ μεγαλύτερον ἐκτισμένον διὰ τετραγώνων πελεκητῶν λίθων κατὰ τὸν ἰσοδομικὸν ῥυθμόν, τὸ ὁποῖον ὅμως ἔχει ὑποστῇ ἀλλοιώσεις καὶ τροποποιήσεις κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς περιόδου. Πρὸς τούτοις ἀνευρέθη τὸ ἱερόν, ἤτοι δωμάτιον τετράγωνον ἀποκεχωρισμένον τῶν λοιπῶν κτιρίων, πρὸς τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἴδιος δρόμος δι' αὐτὸ μόνον, ἐντὸς δὲ αὐτοῦ εὑρέθη ὁ βωμὸς ἐκ πηλοῦ τρίπους κεκονιαμένος ἀσβέστῳ καὶ τὰ πήλινα ἱερὰ εἴδωλα, ἤτοι ἓν μὲν ἀνθρωπόμορφον κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ, τρία δὲ ἄλλα κωνοειδῆ φέροντα ὄφεις καὶ ἄλλα ἱερὰ σύμβολα, ἤτοι τὸ ζεῦγος τῶν ἱερῶν κεράτων καὶ τὸν ἡλιακὸν δίσκον (2).

Τὰ περισσότερα τῶν κινητῶν εὑρημάτων τῶν Γουρνιῶν εἶναι πήλινα Μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα, ὧν τινα πρωτοφανοῦς σχήματος ἰδίως ῥυτὰ

(1) Τοιοῦτοι εἴδους δοχεῖα εὑρίσκονται καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ εἰς τὰς οἰκίας τῶν χωρικῶν καὶ τὰς αὐλὰς καλούμενα γουρνίδια, γοῦρνες ἐν οἷς θέτουσιν ὕδωρ διὰ τὰς ὄρνιθας καὶ τροφὴν διὰ τοὺς χοίρους ἢ τὰ ἄλλα οἰκόσιτα ζῶα.

(2) Ὅμοια εἴδωλα εἶχον εὑρεθῇ προηγουμένως εἰς Πρινιᾶ ὑπὸ χωρικοῦ καὶ ἠγοράσθησαν ὑπ' ἐμοῦ διὰ τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Sam Wide Mykenishe Götterbilder und Idole Athen. Mitt. Baud XXVI p. 247 καὶ ἑξῆς

καὶ ἠθμοί. Πρὸς τούτοις ἰδιάζουσαν σημασίαν ἔχουσιν τὰ λίθινα σκεύη καὶ ἐργαλεῖα ἰδίως μεγάλοι λαμπτῆρες καὶ τράπεζαι ἱεραί. Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ συλλογὴ τῶν χαλκῶν ἐργαλείων καὶ ὅπλων, ἥτις εὑρέθη ἐντὸς τῶν οἰκημάτων, ἤτοι διπλοῖ πελέκεις πραγματικοὶ καὶ ἀναθηματικοί, ἐγχειρίδια δίστομα, μαχαίρια, αἰχμαὶ δοράτων, σμῖλαι, πρίονες ὀδοντωτοί, λαβίδες ἀποψιλωτικαί, βελόναι, ἄγκιστρα ἁλιευτικά, δίσκοι πλαστίγγων. Ἀνευρέθησαν ἐπίσης καὶ σφραγίσματα πήλινα, ὧν ἓν μέγα δισκοειδὲς φέρει ἑκατέρωθεν μὲν εἰς τὰς δύο ἐπιφανείας γράμματα τοῦ Κρητικοῦ γραμμικοῦ συστήματος, πέριξ δὲ κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ πάχους τύπους μικρῶν σφραγίδων.

Κρητικαὶ ἀνασκαφαί.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρεία τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ ἐτῶν σχεδιάζει τὴν ἐνέργειαν ἀνασκαφῶν ἐν Κρήτῃ. Πρὸ τριετίας ἔλαβεν ἄδειαν ἀνασκαφῆς εἰς τὴν πόλιν Ἀπτέραν, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἐξετέλεσεν. Τὸ παρελθὸν ἔτος ἀπεφάσισε σοβαρῶς πλέον νὰ ἐπεκτείνῃ τὸν κύκλον τῶν σπουδαίων αὐτῆς ἐργασιῶν καὶ εἰς Κρήτην καὶ ἔστειλε τὸν διαπρεπῆ ἀρχαιολόγον κ. Χ. Τσούνταν τὸν ἐντριβέστατον ἰδίᾳ περὶ τὰς Μυκην. ἀρχαιότητας, ἵνα εὕρῃ κατάλληλον χῶρον. Οὗτος περιοδεύσας εἰς τὰς κεντρικὰς καὶ ἀνατολικὰς τῆς Κρήτης ἐπαρχίας ἐξέλεξεν ἤδη τὰ Μάλλια ἐν Πεδιάδι, ὅπου φαίνονται λείψανα τῆς πρώτης Κρητικῆς περιόδου, καὶ ὁπόθεν προέρχονται αἱ πλεῖσται τῶν ἀρχαϊκωτάτων τριπλεύρων ἐκ στεατίτου σφραγίδων. Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία λαβοῦσα ἀμέσως τὴν ἄδειαν τῆς ἀνασκαφῆς πρόκειται νὰ ἀποστείλῃ τὸν κ. Τσούνταν προσεχῶς πρὸς ἔναρξιν τῆς ἀνασκαφῆς

Δαπάναις τῆς Κρητικῆς Κυβερνήσεως ἐγένοντο κατὰ τὴν διαρρεύσασαν τετραετίαν ἔρευναί τινες καὶ μικραὶ ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τῆς ἐπιτοπίου ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας.

Ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας ἀνέσκαψε κατὰ τὸ 1899 καὶ ἐκαθάρισε δύο μικροὺς σπηλαιώδεις τάφους ὄπισθεν τοῦ Μεγάρου τῶν Δημοσίων γραφείων ἐν Χανίοις, ἀνεῦρε δὲ ἐν αὐτοῖς τὰ πρῶτα γνωστὰ εὑρήματα Μυκηναϊκῶν χρόνων ἐκ τῆς Δυτικῆς Κρήτης, ἤτοι ἀγγεῖά τινα πήλινα χαρακτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὰ λεγόμενα «ψευδόστομοι ἀμφορεῖς» (Bügelkannen), δύο χρυσοῦς τέττιγας τῆς

κόμης (σφηκωτῆρες ἑλικοειδεῖς) καὶ λίθινά τινα ἀγγεῖα ἰδιόσχημα

Κατὰ τὸ ἔτος 1901 (Σεπτέμβριος) ἐξετέλεσεν ὁ αὐτὸς κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἀνασκαφὴν καὶ τὸν καθαρισμὸν τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Τίτου ἐν Γόρτυνι τοῦ σπουδαίου τούτου καὶ ἀρχαιοτάτου μνημείου Χριστιανικῶν χρόνων ἐν Γόρτυνι, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσῃ ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Ἑνετικοῦ Ἰνστιτούτου Ἰωσὴφ Gerola, ἀνεῦρε δὲ τεμάχια ἐπιγραφῶν διαφόρων ἐποχῶν, μαρμάρινα ἀνάγλυφα ἐκ τῆς εἰκονοστάσεως τοῦ ναοῦ καὶ ἀρκετὸν ἀριθμὸν χαλκῶν σκευῶν τοῦ ναοῦ κεκρυμμένων ἐντὸς λάκκου ὑπὸ τὸ ἔδαφος τῆς ἐκκλησίας.

Μετὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ Μυκηναϊκῶν κτερισμάτων, τὰ ὁποῖα παῖδες εἶχον ἀνεύρει κάτω τοῦ χωρίου Καλύβια δύο μίλια περίπου ἀνατολικώτερον τῆς Φαιστοῦ ἀποκαλυφθέντα ὑπὸ ῥαγδαίας βροχῆς, μετέβην ἐκεῖ πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ἐδάφους καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν (Ὀκτώβριος 1901) ἀνεῦρον καὶ ἐκαθάρισα 11 τάφους τῆς καλλίστης Μυκηναϊκῆς περιόδου θαλαμοειδεῖς τοὺς πλείστους καὶ λαξευτοὺς ἐν τῷ μαλακῷ βράχῳ. Οἱ θάλαμοι εἶναι τετράγωνοι (πλὴν ἑνὸς ὅστις εἶναι στρογγύλος) καὶ ἔχουσιν ἔξω δρόμον φέροντα εἰς τὸν θάλαμον, οἱ δὲ νεκροὶ ἦσαν τεθαμμένοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ ἐντὸς ἰδιαιτέρων καθέτων ὀρθογωνίων λάκκων ἐσκαμμένων ὑπὸ τὸ ἔδαφος τῶν θαλάμων.

Τὰ εὑρεθέντα ἐντὸς τῶν τάφων τούτων κτερίσματα εἶναι σημαντικώτατα ὁμοιάζοντα κατὰ πολλὰ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Τσούντα ἀνακαλυφθέντα ἐντὸς τῶν θαλαμοειδῶν τάφων τῆς κάτω πόλεως τῶν Μυκηνῶν καὶ εἰς τὸν θολωτὸν τάφον τοῦ Βαφειοῦ. Εἶναι τὰ πρῶτα ἐν Κρήτῃ εὑρισκόμενα σπουδαῖα ἐντάφια κτερίσματα τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Εἶναι δὲ ἀγγεῖα λίθινα, μαρμάρινα καὶ πήλινα καὶ χαλκᾶ, λίθοι Μυκηναϊκοὶ ἐγγεγλυμμένοι (Inselsteine) ἐξόχου γλυπτικῆς τέχνης, δακτύλιοι χρυσοῖ, ὧν ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι δύο ολόχρυσοι, φέροντες ἐπὶ τῆς ἐλλειψοειδοῦς σφενδόνης ἐγγεγλυμμένας παραστάσεις θρησκευτικοῦ περιεχομένου καὶ χρησιμεύοντες ὡς σφραγῖδες, ἔπειτα εἷς ἄλλος δακτύλιος κατὰ τὸ ἥμισυ χρυσοῦς καὶ τὸ ἄλλο ἥμισυ σιδηροῦς, ὅπερ ἀποδεικνύει τὴν σπάνιν καὶ τὸ πολύτιμον τοῦ μετάλλου τούτου κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ χαλκοῦ, περιδέραια καὶ ὅρμοι χρυσᾶ βαρύτιμα καὶ ἐκ σαρδίου λίθου, λίθοι

πολύτιμοι καὶ ἡμιπολύτιμοι κοσμηματικοί, καὶ πολυάριθμα ἄλλα μικρότερα κοσμήματα χρυσᾶ μὲ διακόσμησιν ὑελωτὴν (en émail) καὶ κοκκιδωτήν, ἀγγεῖα καὶ κοσμήματα ἐξ ὑέλου καὶ ὑελώδους μάζης(1).

Κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1903 ἀνέσκαψα καὶ ἐκαθάρισα μικρὸν θολωτὸν λαξευτὸν τάφον εἰς θέσιν Ἀρτσᾶ μεταξὺ καὶ πρὸς Β. τῶν χωρίων τῆς Πεδιάδος Ἐληὰ καὶ Κάτω Βάθεια, ὃν κατὰ τύχην ἀνεῦρε χωρικὸς ἀροτριῶν βυθισθέντος ἐν αὐτῷ τοῦ ἑτέρου τῶν ἀροτήρων βοῶν. Ἐν τῷ μικρῷ τάφῳ περιείχοντο δύο τετράγωνοι πήλιναι λάρνακες, ἐν ἑκάστῃ τῶν ὁποίων ἦτο τεθαμμένος εἷς νεκρός· οἱ σκελετοὶ διετηροῦντο εἰς καλὴν κατάστασιν καὶ ἐν τῇ ἀρχικῇ των θέσει. Ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης ἐξηκριβώθη ὁ πολὺ ἀμφισβητηθεὶς μέχρι τοῦδε τρόπος τῆς ταφῆς ἐν ταῖς πηλίναις λάρναξι τῆς Κρήτης, αἱ ὁποῖαι πάντοτε εἶναι βραχύτεραι τοῦ συνήθους μεγέθους ἀνθρώπου ὡρίμου ἡλικίας καὶ διὰ τοῦτο μέχρι τοῦδε ὑπέθετον αὐτὰς ὡς ἁπλᾶς ὀστεοθήκας. Ὁ νεκρὸς ἀπετίθετο ἐν τῇ λάρνακι ὕπτιος μὲ κεκαμμένα τὰ κάτω ἄκρα πρὸς τὰ ἄνω (2).

Κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀνέσκαψα δύο τάφους κτιστοὺς θολωτοὺς Μυκηναϊκῶν χρόνων εἰς θέσιν Σελλᾶδες τοῦ χωρίου Μέσα Μουλιανὰ Σητείας. Ὁ πρῶτος τάφος εἶχεν εὑρεθῇ πρό τινων μηνῶν ὑπὸ χωρικοῦ ἐν τῇ καλλιεργίᾳ τῆς ἀμπέλου του, ὁ δὲ δεύτερος εὑρέθη ὑπ' ἐμοῦ πέντε μέτρα νοτιώτερον. Οἱ τάφοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν τελευταίαν Μυκηναϊκὴν περίοδον, εἰς τὸν πρῶτον μάλιστα ἐγένετο ταφὴ καὶ κατὰ τὴν γεωμετρικήν, διὰ τοῦτο τὰ κτερίσματα εἶναι ἄλλα μὲν Μυκηναϊκὰ ἄλλα δὲ γεωμετρικά. Τὰ κτερίσματα τῶν δύο τάφων εἶναι ξίφη χαλκᾶ, ὧν ἓν μὲ χρυσοκεφάλους ἥλους κατὰ τὴν λαβήν, δύο ζεύγη κυμβάλων χαλκῶν πρώτην φορὰν εὑρισκομένου τοῦ μουσικοῦ τούτου ὀργάνου εἰς Μυκηναϊκὸν τάφον, ἀγγεῖα Μυκηναϊκὰ πήλινα μάλιστα στεγανόστομοι ἀμφορεῖς (Bügelkannen), δύο

(1) Τὸ δικαίωμα τῆς σκαφῆς ἐνταῦθα καὶ τῆς δημοσιεύσεως τῶν εὑρημάτων διημφισβήτησε σφοδρῶς ἡ Ἰταλικὴ ἀποστολή, ὡς ἔχουσα ἄδειαν ἀνασκαφῆς εἰς τὴν πλησίον Φαιστόν, καὶ ἔλαβε μὲν παρὰ τῆς Κρητικῆς Κυβερνήσεως τοῦτο καὶ ἐξηκολούθησε τὴν ἀνασκαφὴν ἄνευ σπουδαίου ἀποτελέσματος, δὲν ἐξεπλήρωσεν ὅμως μέχρι τοῦδε (Μάρτιος 1904) καὶ τὸ συμπαρομαρτοῦν ἐπιστημονικὸν καθῆκον τῆς δημοσιεύσεως τῶν εὑρημάτων.

(2) Περὶ τοῦ τάφου Ἀρτσᾶ καὶ τῶν πηλίνων λαρνάκων δημοσιεύεται ὑπ' ἐμοῦ πραγματεία εἰς τὸ πρῶτον τεῦχος τῆς Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδος τῶν Ἀθηνῶν τοῦ 1904.

μεγάλοι τεφροδόχοι κρατῆρες γεωμετρικοῦ ῥυθμοῦ, ἀγγεῖα χάλκινα, πόρπαι, λάρναξ πηλίνη λουτηροειδὴς μὲ γραπτὴν διακόσμησιν, προσωπὶς ἐξ ἐλάσματος χρυσοῦ εὑρισκομένη ἀκόμη εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ, αἰχμαὶ δοράτων χαλκαῖ καὶ δακτύλιοί τινες χρυσοῖ (1).

Ἀμέσως μετὰ ταῦτα (Ἰούνιον 1903) ἐγένετο ὑπ' ἐμοῦ ἄλλη ἀνασκαφὴ εἰς τὴν κορυφὴν ὑψηλοῦ λόφου καλουμένου Σουβλωτὸ Μουρὶ ἄνω καὶ πρὸς Ν. τοῦ χωρίου Χαμαίζι Σητείας. Ἐνταῦθα ἀνεσκάφη πρωτοφανὲς οἰκοδόμημα προμυκηναϊκῶν χρόνων, ἔχον σχῆμα ἐλλείψεως καὶ ὑποδιαιρούμενον εἰς πολλὰ δώματα. Ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν εἰδώλια πήλινα, ἀγγεῖα πήλινα ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ τῆς τελευταίας Κυκλαδικῆς λεγομένης ἐποχῆς, πολλὰ μικρὰ λίθινα ἀγγεῖα καὶ λύχνοι λίθινοι καὶ πήλινοι καὶ ἐργαλεῖα χαλκᾶ (2).

Τέλος ἀναφέρω ἐνταῦθα ὅτι ἀπὸ πενταετίας συλλέγων καὶ ἀντιγράφων τὰς ἐντυγχανούσας μοι Χριστιανικὰς ἐπιγραφὰς ἐδημοσίευσα αὐτὰς πρὸ ἔτους εἰς τὴν Ἀθηνᾶν (3). Αὐτὰς ταύτας μετὰ τῶν λοιπῶν σωζομένων χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν σωζομένων ἐν Κρήτῃ μνημείων τῆς Βυζαντιακῆς ἐποχῆς καὶ τῆς Ἐνετοκρατίας πρόκειται νὰ δημοσιεύσῃ μετ' οὐ πολὺ ὁ Ἐνετολόγος Giuseppe Gerola ἀπεσταλμένος τοῦ Ἐνετικοῦ Ἰνστιτούτου, ἐπὶ τρία περίπου ἔτη περιοδεύσας ἐν Κρήτῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Κρητικὴ περίοδος.

Ἐκ τῆς συνοπτικῆς ταύτης ἐπισκοπήσεως τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων ἐν Κρήτῃ ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν καὶ ἀνακαλύψεων βλέπομεν ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος καὶ τὸ σπουδαιότερον καταλαμβάνουσιν αἱ ἀρχαιότητες τῆς προελληνικῆς ἐποχῆς τῆς Κρήτης, τῆς ἐποχῆς δηλ. ἐκείνης, ἣν οἱ μύθοι καὶ ἡ ἱστορικὴ παράδοσις ἀπεκρυστάλλωσαν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ κραταιοῦ βασιλέως Μίνωος καὶ τοῦ θαλασσίου αὐτοῦ Κράτους. Ἡ ἐποχὴ αὕτη διαιρεῖται σήμερον ὑπὸ τῶν ἀρχαιολογούντων τὰ τῆς Κρήτης εἰς δύο χρονικὰς περιόδους τὴν Καμαραϊκὴν περὶ τὸν 20 π. Χ, αἰῶνα καὶ τὴν κυρίως Μυκηναϊκὴν κατὰ τὸν

(1) Δημοσιευθήσονται ἐν τῇ Ἀρχαιολογ. Ἐφημερίδι τοῦ 1904.

(2) Καὶ ταῦτα δημοσιευθήσονται ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι.

(3) Τόμος ΙΕ, τεῦχ. 1.

15 καὶ λήγει κατὰ τὸν 12. Ὁλόκληρον αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τὴν περιλαμβάνουσαν καὶ τὰς δύο περιόδους καλοῦμεν Κρητικήν.

Διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἱστορικὴν σημασίαν τῆς ἐποχῆς ταύτης θὰ προσπαθήσωμεν στηριζόμενοι μάλιστα ἐπὶ τῶν τελευταίων τῆς Κρήτης ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν νὰ ἀναπαραστήσωμεν κατὰ τὸ δυνατὸν τὸν πολιτισμὸν τῆς ἐποχῆς ταύτης διεξερχόμενοι ἰδιαιτέρως ἐν κεφαλαίοις τὰς διαφόρους φάσεις καὶ ποικίλας ἐκδηλώσεις, ὡς παρουσιάζονται ἐν τοῖς νεωστὶ ἀνακαλυφθεῖσι μνημείοις. Ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτῇ θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν πραγματικὴν καὶ ἐξ ἀντικειμένου παρατήρησιν τῶν μνημείων καὶ τῶν βεβαίων ἐξαγομένων καταλείποντες εἰς ἄλλους τὰ ἀπομεμακρυσμένα συμπεράσματα καὶ τὴν λύσιν τῶν ἱστορικῶν καὶ ἐθνολογικῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἐπέρχονται ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης.

Ἀνατολικὴ καὶ δυτικὴ Κρήτη.

Εἶναι ἀρκετὰ περίεργον φαινόμενον οὐχὶ εὐκόλως ἐξηγούμενον, ὅτι τὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου Κρητικοῦ πολιτισμοῦ εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε καὶ παρετηρήθησαν μόνον ἐν τῇ ἀνατολικῇ καὶ κεντρικῇ Κρήτῃ οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ, ἤτοι ἀπὸ τοῦ ἀνατολικωτάτου ἄκρου τῆς Κρήτης μέχρι τοῦ σπηλαίου τοῦ Κραναίου Ἑρμοῦ παρὰ τὸ χωρίον Πατσῶ τοῦ Ἀμαρίου. Δυτικώτερον τοιαῦτα ἀρχαῖα δὲν παρετηρήθησαν παρὰ μόνον τὰ μικρὰ κτερίσματα τὰ εὑρεθέντα ὑπ' ἐμοῦ ὄπισθεν τοῦ μεγάρου τῶν Δημοσίων γραφείων ἐν Κυδωνίᾳ ἐντὸς δύο σπηλαιωδῶν τάφων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι δὲν ἐξηρευνήθησαν εἰσέτι ἐπαρκῶς. Οἱ σήμερον ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Κρήτῃ ἀνασκάπτοντες Ἰταλοὶ καὶ Ἄγγλοι ἀρχαιολόγοι εἶχον πολλάκις περιηγηθῇ τὴν κεντρικὴν καὶ ἀνατολικὴν Κρήτην πρὸ τῆς ἀνωμαλίας καὶ εἶχον καθορίσῃ διὰ τῶν ἐρευνῶν των τὰ σημεῖα, ἐν οἷς παρουσιάζονται λείψανα συνοικισμῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δὲ εὑρέθησαν μὲ ὡρισμένον σχέδιον ἀνασκαφῆς. Εἰς τὰς δυτικὰς τοὐναντίον ἐπαρχίας καὶ ὀλίγοι ἔτυχε νὰ ταξιδεύσωσι καὶ α[illegible] οἱ δὲ μὴ εὑρόντες πρόχειρα λείψανα τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἀφ' οὗ [illegible] τε μικρὰ ἀντικείμενα τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἐγγεγλυμμένοι λ. χ. [illegible] οι καὶ σφραγῖδες δὲν ἀπαντῶσιν ἐνταῦθα, δὲν ἐθεώρησαν σκόπιμο[illegible] ιά

καταναλίσκωσι χρόνον καὶ κόπον ζητοῦντες τὰ ἀμφίβολα, ἐν ᾧ τὰς ἀρχαιότητας τῆς ἐποχῆς ταύτης εὕρισκον ἀφθόνους καὶ προχείρους ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐπαρχίαις. Ἀφ' οὗ ἡ ἰδέα αὕτη διεδόθη καί, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται παράδοξος καὶ ἀνεξήγητος, ἐπιστεύθη, ἦτο φυσικόν, ὅτι καὶ τῶν ἄλλων νεωστὶ ἐρχομένων ἀρχαιολόγων ἡ προσοχὴ στρέφεται πάντοτε ἀνατολικά, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι, ἀφ' οὗ ἡ Κρήτη ἤκμασε κατὰ τὴν προϊστορικὴν ταύτην ἐποχήν, τοὐναντίον δὲ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν εὑρίσκετο ἐν παρακμῇ, μόνον τὰ μνημεῖα τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔχουσι σημασίαν διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν, ἐν ᾧ ἀπὸ τὰ τῆς Ἑλληνικῆς περιόδου δὲν περιμένονται μεγάλα πράγματα.

Τὸ ἀντίθετον φαινόμενον παρατηρεῖται ἐν Κρήτῃ διὰ τὰς ἀρχαιότητας τῶν Ἑλληνικῶν χρόνων. Αἱ ἀρχαιότητες δηλ. αὗται παρουσιάζονται ἐν τῇ δυτικῇ Κρήτῃ ἀφθονώτεραι ἢ ἐν τῇ ἀνατολικῇ, πρὸς πίστωσιν δὲ τούτου ἀναφέρω ἓν παράδειγμα· εἰς τὴν ἀνατολικὴν Κρήτην δὲν εὑρέθη μέχρι τοῦδε οὐδὲ ἓν πήλινον ἀγγεῖον γραπτὸν τῶν κλασικῶν Ἑλληνικῶν ῥυθμῶν, ἐν ᾧ τοὐναντίον κατὰ χιλιάδας ἴσως ἀριθμοῦνται τὰ εὑρεθέντα πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς δύο δυτικωτέρας μάλιστα ἐπαρχίας τὴν Κίσαμον καὶ τὸ Σέλινον ὑπὸ τυμβωρύχων συστηματικῶν πωλούντων ταῦτα εἰς τοὺς ἀρχαιοκαπήλους τῶν Χανίων.

Ἀλλ' ὅπως εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ἀγγεῖα Ἑλληνικῶν ῥυθμῶν δὲν ἦσαν ἐν χρήσει εἰς τὰς μεγάλας καὶ ἀκμαίας πόλεις τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Κρήτης, μολονότι τοιαῦτα μέχρι τοῦδε δὲν εἶναι γνωστά, καθ' ὅμοιον τρόπον δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ δυτικὴ Κρήτη στερεῖται παντελῶς μνημείων τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ φαντασθῶμεν ὅτι δὲν κατῳκεῖτο τότε, ἀφ' οὗ μάλιστα ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει μεταξὺ τῶν ἄλλων φύλων τῆς Κρήτης καὶ τοὺς Κύδωνας οἰκοῦντας Ἰαρδάνου ἀμφὶ ῥέεθρα. Τοῦτο μόνον ἴσως εἶναι πιθανόν, ὅτι οἱ συνοικισμοὶ τῆς Κρητικῆς περιόδου οὐδὲ τόσον μεγάλοι οὐδὲ τόσον σπουδαῖοι ἦσαν ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐπαρχίαις, ὅσον εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ ἀνατολικήν, καὶ ὅτι καὶ οἱ ὀλίγου οὗτοι κατεστράφησαν κατὰ τὸ πλεῖστον, διότι ἔτυχεν ἐπ' αὐτῶν τούτων νὰ κτισθῶσιν αἱ νεώτεραι τῆς ἱστορικῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς πόλεις, οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων ἀνώρυξαν τὸ ἔδαφος, ἵνα

κτίσωσι τὰς ἰδίας κατοικίας ἢ κατεκάλυψαν αὐτὰ κτίσαντες ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτέρων κτιρίων, ὥστε σήμερον διὰ νὰ ἀνευρεθῶσι τοιαῦτα λείψανα πρέπει νὰ ἀνασκαφῇ τὸ ἔδαφος βαθύτερον. Τοιοῦτόν τι πιστεύω ὅτι ἐγένετο εἰς τὴν πόλιν τῶν Κυδώνων· Ἡ Ἑλληνικὴ μεγάλη πόλις Κυδωνία ἐκτίσθη ἐπὶ τῶν θεμελίων τῆς Κρητικῆς πόλεως τῶν παλαιῶν Κυδώνων, ὥστε ἐπεκάλυψε καὶ ἠφάνισεν αὐτήν, ἐὰν ὅμως ποτὲ γίνῃ σοβαρὰ σκαφή, ἴσως θὰ εὑρεθῶσιν ὑπὸ τὰ ἑλληνικὰ τὰ ἀρχαιότερα λείψανα τῆς Κρητικῆς πόλεως. Ἂς λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὸ παράδειγμα τῆς Κνωσοῦ. Ἀφ' οὗ ἀναφέρεται ὡς καθέδρα τοῦ Μίνωος καὶ μητρόπολις τοῦ θαλασσίου αὐτοῦ Κράτους, βεβαίως ἦτο ἡ μεγαλυτέρα καὶ σπουδαιοτέρα τῶν Κρητικῶν πολεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐπὶ ταύτης κατόπιν ἐκτίσθη καὶ κατῳκίσθη ἡ μεγάλη ἐπίσης ἑλληνικὴ Κνωσὸς βιώσασα μέχρι τῶν χριστιανικῶν χρόνων· ἕνεκα τούτου ἠφανίσθησαν ἢ ἐκαλύφθησαν διὰ βαθείας ἐπιχώσεως τὰ λείψανα τῆς ἐποχῆς τοῦ Μίνωος τῆς παλαιᾶς Καιράτου(1) ἢ Τρίττας (2). Ἀλλ' ἐδῶ κατ' εὐτυχῆ σύμπτωσιν ἓν μέρος τῆς παναρχαίας πόλεως ὁ λόφος τῆς Κεφάλας, ὅπου ἀκριβῶς ἔκειτο τὸ Ἡγεμονικὸν Μέγαρον, δὲν κατῳκήθη κατὰ τὴν μετὰ τοῦτα ἐποχὴν ὡς κείμενον ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἑλληνικῆς Κνωσοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἐσώθη τὸ ἀνάκτορον καὶ εὑρέθη ἀμέσως ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους μὴ ἔχον ἄλλην νεωτέραν ἐπίχωσιν ἢ τὴν σχηματισθεῖσαν ἐξ αὐτοῦ τοῦ καταπεσόντος οἰκοδομήματος. Ἂν ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ρωμαϊκὴ Κνωσὸς ἐπεξετείνετο καὶ μέχρι τοῦ μέρους τούτου ἢ θὰ κατεστρέφοντο ἄρδην τὰ παλαιότερα κτίρια, ἢ θὰ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ἐπιχώσεως τόσον βαθείας, ὥστε νὰ μὴ εὑρεθῶσι τόσον εὐκόλως. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει μάτην θὰ ἐζητοῦντο τὰ ἐρείπια τῆς καθέδρας τοῦ Μίνωος καὶ οἱ κριτικοὶ θὰ ἐγνωμοδότουν μὲ περισσοτέραν αὐθεντικότητα ὅτι τὰ λεγόμενα περὶ Μίνωος καὶ Κνωσοῦ καὶ Λαβυρίνθου εἶναι μῦθοι στερούμενοι πάσης πραγματικῆς καὶ ἱστορικῆς ὑποστάσεως.

Πρέπει ὅθεν νὰ τονισθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ἡ δυτικὴ Κρήτη δὲν ἐξηρευνήθη εἰσέτι καὶ πρὸ πάντων δὲν ἐγένοντο ἀνασκαφαὶ καὶ δὴ εἰς στρώματα βαθύτερα, ὥστε νὰ εὑρεθῶσι τὰ ἀρχαιότερα λείψανα. Δὲν

(1) Στράβωνος βιβλ. Χ.
(2) Ἡσύχιος ἐν τῇ λέξει Τρίττα.

εἶναι δὲ ἀπίθανον νὰ εὑρεθῶμεν καὶ ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐπαρχίαις πρὸ ἐκπλήξεων καὶ νὰ ἀνακαλυφθῶσιν αἱ Κρητικαὶ ἀρχαιότητες ἐκεῖ ὅπου ἐλάχιστα περιεμένοντο. Μήπως καὶ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Κρήτῃ δὲν εὑρέθησαν σπουδαιότατα λείψανα καὶ συνοικισμοὶ τῆς Κρητικῆς περιόδου εἰς μέρη, ὅπου οὐδεὶς ἕως τότε ἐφαντάζετο, εἰς Ἁγίαν Τριάδα καὶ Γουρνιά;

Πόλεις καὶ συνοικισμοὶ τῆς Κρητικῆς ἐποχῆς.

Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ὁμιλοῦσι μετὰ θαυμασμοῦ περὶ τῶν ἑκατὸν τῆς Κρήτης πόλεων. Ἤδη ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ἡ Κρήτη καλεῖται Ἑκατόμπολις ἐν τῇ Ἰλιάδι (1), ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσείᾳ λέγεται ὅτι εἶχεν ἐνενήκοντα πόλεις (2). Καὶ οἱ κατόπιν δὲ συγγραφεῖς ὁμιλοῦσι περὶ τοῦ πολλοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν πολυαρίθμων τῆς νήσου πόλεων, εἶναι δὲ γνωστὰ πλείονα τῶν ἑκατὸν ὀνομάτων Κρητικῶν πόλεων, ὁ δὲ κ. Σβορῶνος περιγράφει νομίσματα πεντήκοντα περίπου ἀνεξαρτήτων πόλεων τῆς Κρήτης.

Βεβαίως αἱ μαρτυρίαι περὶ τῶν πόλεων αὐτῶν καὶ αἱ ὀνομασίαι ἀναφέρονται εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν ἐκείνης τῆς ὁποίας τὴν περιγραφὴν καὶ τὸν χαρακτηρισμὸν σκοποῦμεν ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ. Ἀλλ' αἱ τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων μαρτυρίαι περὶ τῶν ἑκατὸν πόλεων, τῶν ἀπειρεσίων ἀνθρώπων καὶ τῶν πολλῶν λαῶν τῶν ὁμιλούντων διαφόρους γλώσσας (3) ἔχουσι σχέσιν μᾶλλον πρὸς τὴν προελληνικὴν τῆς Κρήτης ἀκμήν, καὶ αἱ πολυάριθμοι τῆς Κρήτης πόλεις κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν ἀνάγουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς χρόνους προομηρικούς, ὅτε ἤκμασεν ὁ Κρητικὸς πολιτισμός.

Τετραετεῖς ἀρχαιολογικαὶ ἐργασίαι δὲν ἦσαν βεβαίως ἀρκεταὶ διὰ νὰ παράσχωσι τὴν ἀπόδειξιν περὶ τοῦ πολυαρίθμου τῶν Κρητικῶν πόλεων καὶ συνοικισμῶν κατὰ τὴν προϊστορικὴν ταύτην ἐποχήν. Καὶ ἐν τούτοις δὲν λείπουσι καὶ ἐνδείξεις τινὲς τοῦ πράγματος. Ἐν τῇ ἀνατολικωτάτῃ τῆς Κρήτης ἐπαρχίᾳ τῇ Σητείᾳ, ὅπου συνέπεσε νὰ γίνωσιν ἐργασίαι εἰς πλείονα μέρη, κατεδείχθη ὅτι συνοικισμοὶ Μυ-

(1) Ἰλιάδος Β. 649.
(2) Ὀδυσσείας Τ. 164.
(3) Ὀδυσ. Τ. 172 καὶ ἑξῆς.

μίαι αὗται παρέχουσι μὲν τὴν βεβαιότητα, ὅτι πολλῶν πόλεων τῆς Κρήτης μετεβλήθησαν τὰ ὀνόματα, καὶ ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ ἐπεκράτησαν ἄλλα περιπεσόντων εἰς ἀχρηστίαν τῶν παλαιοτέρων, ἐμβάλλουσι δὲ καὶ τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι τὰ σωθέντα δὲν εἶναι τὰ αὐτά, ἅπερ ἔφερον αἱ πόλεις κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην αὐτὴν Κρητικὴν ἐποχήν, ἴσως δέ τινα π. χ. τὸ Καίρατος ἢ τὸ Τρίττα καὶ τὸ Σάτρα προέρχονται ἐκ τῶν χρόνων τούτων σωθέντα διὰ τῆς παραδόσεως.

Ἑκάστη πόλις καὶ σημαντικὸς συνοικισμὸς τῆς Κρητικῆς περιόδου ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων τῶν ὑπηκόων καὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ μεγάρου. Τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἢ οἱ ναοὶ ἦσαν μικρὰ καὶ ἀσήμαντα ὑπὸ ἀρχιτεκτονικὴν ἔποψιν κτίρια, ὡς ἐδείχθη ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Κνωσοῦ, Φαιστοῦ, Γουρνιῶν καὶ Ἁγίας Τριάδος, ἢ ἦσαν ἁπλοῖ ὕπαιθροι περίβολοι ἢ τεμένη, ἐν οἷς ἐλατρεύετο τὸ ἱερὸν δένδρον καὶ ἄλλα ἱερὰ σύμβολα. Ἄλλα δημόσια κτίρια πρὸς λειτουργίαν ἀρχῶν λ. χ. δὲν φαίνεται πιθανόν, ὅτι ὑπῆρχον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν. Ἡ διοικητική, ἀστυνομικὴ καὶ διοικητικὴ ἐξουσία θὰ ἐξησκεῖτο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνος ἢ ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρίστων καὶ εὐγενῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ ἐπίβλεψιν τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος καὶ δὴ ἐν αὐτῷ τῷ ἀνακτόρῳ. Ἄλλα κοινῆς ὠφελείας οἰκοδομήματα ὅπως π. χ. τὰ Γυμνάσια καὶ αἱ παλαῖστραι καὶ αἱ ἀκαδήμειαι καὶ τὰ λουτρὰ τῶν μετὰ ταῦτα χρόνων ἐξ ἅπαντος δὲν θὰ ὑπῆρχον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, τὸ δὲ θέατρον ἢ ὁ τόπος τελέσεως ἀγώνων καὶ θρησκευτικῶν τελετῶν ἐνώπιον πολλοῦ πλήθους θεατῶν μᾶς ἔδειξαν αἱ ἀνασκαφαί, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Φαιστοῦ καὶ τῆς Κνωσοῦ.

Καὶ τάφοι μεγαλοπρεπεῖς ὅπως π. χ. οἱ μεγάλοι θολωτοὶ τῶν Μυκηνῶν, οἱ λεγόμενοι Θησαυροί, δὲν εὑρέθησαν ἀκόμη ἐν Κρήτῃ. Ὥστε σκοποῦντες νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς Κρητικῆς περιόδου κατ' ἀνάγκην περιοριζόμεθα εἰς τὰς ἰδιωτικὰς οἰκίας καὶ τὰ ἡγεμονικὰ μέγαρα.

Αἱ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι.

Σαφῆ ὁπωσοῦν ἰδέαν περί τε τοῦ σχήματος καὶ τοῦ οἰκοδομικοῦ ῥυθμοῦ τῶν ἰδιωτικῶν κατοικιῶν τῆς Κρητικῆς ἐποχῆς λαμβάνομεν ἐκ τῶν ἀνασκαφέντων οἰκημάτων ἐν Κνωσῷ, Ζάκρῳ, Παλαικάστρῳ

ληνορωμαϊκοῦ κράτους κατὰ τοὺς μετὰ Χριστὸν αἰῶνας, ὅτι αἱ παράλιοι καὶ πλούσιαι ἐμπορικαὶ πόλεις ἐκτεθεῖσαι εἰς τὰς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς τῶν διαφόρων βαρβάρων ἢ κατεστράφησαν ἢ ἠρημώθησαν ἀναγκασθέντων τῶν κατοίκων νὰ μετοικήσωσι μεσογειότερον, ἵνα προφυλάσσωνται ἀπὸ τῶν ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπιθέσεων.

Παρετηρήθη ἤδη, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ, τὴν λεγομένην Καμαραϊκήν, αἱ πόλεις δὲν ἔκειντο παρὰ τὴν θάλασσαν, ἀλλ' εἰς ἀπόστασιν ἀρκετὴν ἀπ' αὐτῆς, π. χ. ἡ Φαιστὸς καὶ ἡ Κνωσός, ἐν ᾧ τοὐναντίον, ὅπου εὕρηται συνοικισμὸς παραθαλάσσιος ἀνήκει εἰς τὴν β' περίοδον τὴν λεγομένην Μυκηναϊκήν· τοιοῦτοι συνοικισμοὶ λ. χ. εἶναι οἱ τῆς Ζάκρου, Παλαικάστρου, Πετρᾶ, Γουρνιῶν. Ἐκ τούτου δύναται νὰ ἐξαχθῇ συμπέρασμα, ὅτι εἰς μὲν τὴν Καμαραϊκὴν περίοδον, οἱ Κρῆτες δὲν ἦσαν ἀκόμη κύριοι τῆς θαλάσσης, ἐγένοντο δὲ θαλασσοκράτορες κατὰ τὴν δευτέραν τὴν Μυκηναϊκήν, οἱ δὲ ζῶντες κατὰ ταύτην παρὰ τὴν θάλασσαν ἐδέσποζον αὐτῆς ἀφόβως καὶ μάλιστα διῆγον βίον καὶ δίαιταν θαλασσίαν, ἁλιεύοντες θαλάσσια ζῶα καὶ ἐσθίοντες αὐτὰ καὶ ἀπεικονίζοντες αὐτὰ εἰς τὰ ἀγγεῖα καὶ τὰ πλαστικὰ μνημεῖα (1). Ἴσως οἱ τῆς περιόδου ταύτης παραθαλάσσιοι κάτοικοι ἦλθον ἔξωθεν (ἐκ Πελοποννήσου ἢ Ἑλλάδος) καὶ συνῴκησαν τὰ παράλια μέρη ἐπεκταθέντες σὺν τῷ χρόνῳ καὶ μεσογειότερον. Καὶ οἱ μὲν παράλιοι συνοικισμοὶ εἴπομεν, ὅτι πάντοτε εἶναι Μυκηναϊκοί, δὲν ἀληθεύει ὅμως καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ὅτι δηλ. οἱ μεσόγειοι εἶναι μόνον Καμαραϊκοί, διότι φαίνεται ὅτι οἱ Μυκηναῖοι καὶ κύριοι τῆς θαλάσσης ὄντες εὕρισκον ὠφέλιμον καὶ πρόσφορον νὰ συνοικίζωνται εἰς τὰ μεσόγεια, ἢ διότι προϋπῆρχον ἤδη αἱ μεσόγειοι Καμαραϊκαὶ πόλεις, τὰς ὁποίας κατελάμβανον, ὅπως π. χ. ἡ Κνωσὸς καὶ ἡ Φαιστός, ἢ εὕρισκον μεγαλυτέραν ὠφέλειαν καὶ πόρον βίου εὐμαρέστερον εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς νήσου.

Αἱ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαι παρατηρήσεις δὲν ἔχουσι τὴν ἀξίωσιν ἀπολύτου ἀκριβείας, διότι, ὡς εἶπον, αἱ ἔρευναι καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν

(1) Εἰς Γουρνιὰ πλὴν τῶν ἄλλων ἐργαλείων ἡ Miss Boyd εὗρε καὶ χαλκᾶ ἁλιευτικὰ ἄγκιστρα ὅμοια πρὸς τὰ σημερινά. Εἶναι δὲ γνωστοτάτη ἡ κλίσις τῶν Μυκηναίων λαῶν πρὸς ἀπεικόνισιν θαλασσίων φυτῶν καὶ ζῴων μάλιστα τῆς τάξεως τῶν κεφαλοπόδων εἰς τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης.

Κρητικῶν συνοικισμῶν εὑρίσκονται ἀκόμη ἐν τῷ πρώτῳ σταδίῳ, εἶναι δὲ παράτολμον ἐκ τόσων ὀλίγων στοιχείων νὰ περιμένῃ τις συμπεράσματα ἀσφαλῆ καὶ βέβαια καθ' ὅλην τὴν γραμμήν.

Αἱ μέχρι τοῦδε γενόμεναι ἐργασίαι μόλις δύνανται νὰ μᾶς δώσωσιν ἰδέαν τινὰ περὶ τῆς μορφῆς καὶ τῆς ἐν γένει διατάξεως τῶν συνοικισμῶν τούτων. Συνήθως ἐξελέγετο λόφος ἢ ὕψωμα ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου καὶ καταφανεστέρου σημείου τοῦ ὁποίου ἐκτίζετο τὸ ἡγεμονικὸν μέγαρον, πέριξ δὲ ἐπὶ τῶν κλιτύων ῥυθμιζομένων εἰς τεχνητὰ ἰσόπεδα δι' αναλημμάτων καὶ ἐπιχώσεων ἀμφιθεατρικῶς ἢ καὶ κάτω εἰς τὴν πεδιάδα ᾠκοδομοῦντο αἱ κατοικίαι τῶν ἰδιωτῶν καὶ ὑπηκόων τοῦ ἡγεμόνος. Ἡ διάταξις αὕτη παρετηρήθη εἰς Κνωσόν, Φαιστὸν καὶ μάλιστα εἰς Γουρνιά, ὅπου ἔχει ἀνασκαφῆ μέγα μέρος τῆς πολίχνης. Ἡ ἡγεμονικὴ κατοικία εὑρίσκετο εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου ὄχι μόνον διὰ νὰ εἶναι πανταχόθεν κάτοπτος καὶ καταφανὴς καὶ ἐπιβάλλουσα διὰ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας της, ἀλλ' ἵνα καὶ ἐν καιρῷ κινδύνου ἢ πολέμου εὑρίσκηται εἰς τὴν μᾶλλον ὀχυρὰν καὶ δυσάλωτον θέσιν. Πρὸς πλείονα δὲ ἀσφάλειαν περιεβάλλετο καὶ ὑπὸ ἰσχυρῶν τειχῶν, ὥστε καὶ ἁλισκομένης τῆς πόλεως ὑπὸ πολεμίων νικητῶν νὰ ἀντέχῃ περισσότερον χρόνον καὶ προφυλάσσῃ μὲν τὸ πρόσωπον τοῦ ἡγεμόνος καὶ τὴν φρουράν, νὰ χρησιμεύῃ δὲ ὡς κέντρον ἀντιστάσεως καὶ ἀμύνης κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ὀχύρωσις αὕτη ἐχρησίμευε πρὸς προστασίαν τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἐν περιπτώσει ἐσωτερικῶν ταραχῶν, στάσεων καὶ συνομοσιῶν. Τριπλοῦς περίβολος τοῦ ἀνακτόρου ὀχυρωματικὸς ἀνεσκάφη κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ περικλείων καὶ ἀσφαλίζων τὸ ἀνάκτορον ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου καὶ ταυτοχρόνως χρησιμεύων καὶ ὡς ἰσχυρὸς ἀναλημματικὸς τοῖχος πρὸς ὑποστήριξιν τῶν χωμάτων τοῦ ἐπικλινοῦς ἐδάφους (1).

Περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν πόλεων καὶ συνοικισμῶν τῆς Κρητικῆς ἐποχῆς, οἵτινες ἀνεσκάφησαν μέχρι τοῦδε, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμέν τι βέβαιον οὐδὲ πολὺ πιθανόν. Τίνα δηλ. ὀνόματα ἔφερον αἱ πόλεις καὶ οἱ συνοικισμοὶ οὗτοι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν; Οἱ συνοικισμοὶ τῆς Ζάκρου, τοῦ Παλαικάστρου τῶν Γουρνιῶν, τῆς Ἁγίας Τριάδος

(1) A. Evans The Palace of Cnossos 1902 p. 110, fig. 89 εἰς τὸ Ann. of the Brit. Sch. N. VIII.

παχέος στρώματος πηλοῦ ἀναμεμιγμένου μετ' ἀχύρων καὶ ἐπὶ τῆς οὕτω σχηματισθείσης ἐπιφανείας ἐπετίθετο τὸ ἐξ ἀσβέστου κονίαμα. Διότι μόνον πρὸς κονίασιν οὐδέποτε δὲ ὡς συνδετικὴ ὕλη ἐχρησίμευεν ἡ ἄσβεστος. Πολλάκις ἀντὶ τῶν μικρῶν λογάδων λίθων μετεχειρίζοντο πλίνθους ὠμὰς ἢ καὶ ὀπτὰς (1) πρὸς οἰκοδομὴν τῶν τοίχων. Ὅτε τὸ οἴκημα ἦτο μεγαλύτερον καὶ πολυτελέστερον ἔκτιζον καὶ τοίχους μάλιστα τοὺς τῆς προσόψεως ἐκ μεγάλων ὀρθογωνίων πελεκητῶν λίθων κατὰ σύστημα ἰσοδομικὸν ὅμοιον πρὸς τὸ κατόπιν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐποχῇ ἐπικρατοῦν. Τοιοῦτον οἴκημα ἀνεσκάφη ἐν Παλαικάστρῳ ἀνῆκον πιθανῶς εἰς πρόσωπον ἐπίσημον.

Μεγίστη χρῆσις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐγίνετο καὶ τῆς ξυλοδομίας. Ὄχι μόνον τὰ ὑπερῷα κατεσκευάζοντο ξύλινα, ἀλλ' ἐνίοτε, ὡς φαίνεται, καὶ ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα. Ἡ νῆσος φαίνεται κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν παρεῖχε μεγάλην τῶν ξύλων ἀφθονίαν διὰ τὰ πολλὰ αὐτῆς δάση. Ἐκ τῆς ξυλοδομίας ταύτης τόσον πολὺ ἐπηρεάσθη ἡ οἰκοδομική, ὥστε ὁ ξυλοδομικὸς ρυθμὸς ἐπεκράτει καὶ κατόπιν ὅτε ἐγενικεύθη ἡ λιθοδομία, καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις βλέπομεν ἀντιγραφόμενον, οὕτως εἰπεῖν, τὸν ξυλοδομικὸν ρυθμὸν ἐπὶ τῶν λίθων.

Ἡ χρῆσις τῶν ξύλων ἐν τῇ οἰκοδομικῇ ἐγίνετο κατὰ ποικίλους τρόπους· ἄλλοτε μὲν ὁλόκληρος ὁ τοῖχος ἦτο ξύλινος, ἄλλοτε μόνον ὁ τοῦ ὑπερῴου καὶ ἄλλοτε ἐγίνετο ἀνάμιξις τῶν ξύλων καὶ τῶν λίθων καὶ τῶν πλίνθων κατὰ διαφόρους τρόπους. Πολλάκις χάριν στερεότητος καὶ συνοχῆς ἐντὸς τῶν λιθίνων ἢ πλινθίνων τοίχων ἐκτίζοντο δοκοὶ ξύλινοι (ξυλοδεσιαί).

Ἡ χρῆσις τῆς πολλῆς ξυλείας ἐν τοῖς κτιρίοις τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐχὶ μόνον ἐν ταῖς κατοικίαις τῶν ἰδιωτῶν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν ἡγεμόνων καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς ἀπηνθρακωμένων λειψάνων τῶν εὑρισκομένων ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς.

Λιθίνων καὶ γυψίνων πλακῶν ἐγίνετο χρῆσις καὶ εἰς τὰ ἰδιωτικὰ οἰκήματα. Τοιαῦται πλάκες ἐκ τιτανολίθου ἢ σχιστολίθου ἐκάλυπτον τὸ δάπεδον δωματίων ἢ αὐλῶν, γύψιναι δὲ κατεσκευάζοντο αἱ φλιαὶ -ν οἰκιῶν καὶ αἱ βάσεις τῶν ἑκατέρωθεν παραστάδων.

Τὰ μέχρι τοῦδε ἀνασκαφέντα οἰκήματα φαίνονται κατὰ τὸ πλεῖ-

1) Ὀπταὶ πλίνθοι μεγάλαι καὶ τετράγωνοι εὑρέθησαν εἰς Γουρνιὰ καὶ Παλαίτρον.

μίαι αὗται παρέχουσι μὲν τὴν βεβαιότητα, ὅτι πολλῶν πόλεων τῆς Κρήτης μετεβλήθησαν τὰ ὀνόματα, καὶ ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ ἐπεκράτησαν ἄλλα περιπεσόντων εἰς ἀχρηστίαν τῶν παλαιοτέρων, ἐμβάλλουσι δὲ καὶ τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι τὰ σωθέντα δὲν εἶναι τὰ αὐτά, ἅπερ ἔφερον αἱ πόλεις κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην αὐτὴν Κρητικὴν ἐποχήν, ἴσως δέ τινα π. χ. τὸ Καίρατος ἢ τὸ Τρίττα καὶ τὸ Σάτρα προέρχονται ἐκ τῶν χρόνων τούτων σωθέντα διὰ τῆς παραδόσεως.

Ἑκάστη πόλις καὶ σημαντικὸς συνοικισμὸς τῆς Κρητικῆς περιόδου ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων τῶν ὑπηκόων καὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ μεγάρου. Τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἢ οἱ ναοὶ ἦσαν μικρὰ καὶ ἀσήμαντα ὑπὸ ἀρχιτεκτονικὴν ἔποψιν κτίρια, ὡς ἐδείχθη ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Κνωσοῦ, Φαιστοῦ, Γουρνιῶν καὶ Ἁγίας Τριάδος, ἢ ἦσαν ἁπλοῖ ὕπαιθροι περίβολοι ἢ τεμένη, ἐν οἷς ἐλατρεύετο τὸ ἱερὸν δένδρον καὶ ἄλλα ἱερὰ σύμβολα. Ἄλλα δημόσια κτίρια πρὸς λειτουργίαν ἀρχῶν λ. χ. δὲν φαίνεται πιθανόν, ὅτι ὑπῆρχον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν. Ἡ διοικητική, ἀστυνομικὴ καὶ δικαστικὴ ἐξουσία θὰ ἐξησκεῖτο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνος ἢ ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρίστων καὶ εὐγενῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ ἐπίβλεψιν τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος καὶ δὴ ἐν αὐτῷ τῷ ἀνακτόρῳ. Ἄλλα κοινῆς ὠφελείας οἰκοδομήματα ὅπως π. χ. τὰ Γυμνάσια καὶ αἱ παλαῖστραι καὶ αἱ ἀκαδήμειαι καὶ τὰ λουτρὰ τῶν μετὰ ταῦτα χρόνων ἐξ ἅπαντος δὲν θὰ ὑπῆρχον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, τὸ δὲ θέατρον ἢ ὁ τόπος τελέσεως ἀγώνων καὶ θρησκευτικῶν τελετῶν ἐνώπιον πολλοῦ πλήθους θεατῶν μᾶς ἔδειξαν αἱ ἀνασκαφαί, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Φαιστοῦ καὶ τῆς Κνωσοῦ.

Καὶ τάφοι μεγαλοπρεπεῖς ὅπως π. χ. οἱ μεγάλοι θολωτοὶ τῶν Μυκηνῶν, οἱ λεγόμενοι Θησαυροί, δὲν εὑρέθησαν ἀκόμη ἐν Κρήτῃ. Ὥστε σκοποῦντες νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς Κρητικῆς περιόδου κατ' ἀνάγκην περιοριζόμεθα εἰς τὰς ἰδιωτικὰς οἰκίας καὶ τὰ ἡγεμονικὰ μέγαρα.

Αἱ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι.

Σαφῆ ὁπωσοῦν ἰδέαν περί τε τοῦ σχήματος καὶ τοῦ οἰκοδομικοῦ ῥυθμοῦ τῶν ἰδιωτικῶν κατοικιῶν τῆς Κρητικῆς ἐποχῆς λαμβάνομεν ἐκ τῶν ἀνασκαφέντων οἰκημάτων ἐν Κνωσῷ, Ζάκρῳ, Παλαικάστρῳ

καὶ εἰς Γουρνιά. Πρὸς τούτοις ἰδίως, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴν πρόσοψιν, τοὺς ἄνω ὀρόφους καὶ τὸν τρόπον τοῦ φωτισμοῦ ἐκ τῶν ἐκ πορσελάνης αἰγυπτιαζούσης μικρῶν πλακιδίων τῶν εἰκονιζόντων οἰκίας, τῶν ἀνευρεθέντων πρὸ διετίας ἐν τῇ ἀνασκαφῇ τῆς Κνωσοῦ (1). Τὰ πλακίδια ταῦτα πιθανῶς εἰκόνιζον πόλιν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐπὶ τοῦ σκεύους, ἐφ' οὗ ἦσαν πρὸς διακόσμησιν προσκεκολλημένα.

Ἡ ἐν γένει διάταξις τῶν οἰκιῶν ἐν τῇ Κρητικῇ πόλει μικρὸν διέφερε τῆς σημερινῆς ὄψεως μικρᾶς πόλεως ἢ κώμης ἐν Ἀνατολῇ. Αἱ οἰκίαι ἦσαν συνεχεῖς καὶ οὐχὶ κατὰ συνοικίας (ὅπως παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ κ. Τσούντα διὰ τὰς Μυκήνας) καὶ εἶχον κοινοὺς τοὺς μεσάζοντας τοίχους ἀποτελοῦσαι ὁδοὺς πυκνῶς κατῳκημένης πόλεως. Ἕκαστον τῶν οἰκημάτων διῃρεῖτο ἀναλόγως τοῦ μεγέθους καὶ τῆς εὐπορίας τῶν ἐνοικούντων εἰς πλείονα διαμερίσματα ἢ δώματα, ὧν διακρίνεται ἓν τὸ μεγαλύτερον, τὸ κέντρον τῆς οἰκίας, ἐν ᾧ συνήθως διέτριβεν ἢ συνήγετο ὁλόκληρος ἡ οἰκογένεια περὶ τὴν κοινὴν ἑστίαν· ἄλλα μικρότερα ἐχρησίμευον ὡς θάλαμοι, ἀποθῆκαι, ἐργαστήρια, γυναικωνῖται καὶ δι' ἄλλας καθημερινὰς ἀνάγκας.

Ἐκ κλιμάκων λιθίνων εὑρεθεισῶν ἔν τισι τῶν οἰκιῶν τούτων φαίνεται ὅτι συχνὰ ἐκτίζετο καὶ δεύτερος ὄροφος ἢ ὑπερῷον, ἂν μάλιστα ἡ κλίσις τοῦ ἐδάφους δυσκόλυνε τὸ πρᾶγμα· ἐκ δὲ τῶν πινακιδίων τῆς Κνωσοῦ βλέπομεν, ὅτι αἱ οἰκίαι ἠδύναντο νὰ ἔχωσι καὶ τρίτον ὑπερῷον ὄροφον. Ἡ οἰκία συνήθως ἐφωτίζετο ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ προσόψεως, τὸ μὲν ἰσόγαιον διὰ μιᾶς θύρας ἐν τῷ μέσῳ τῆς προσόψεως κειμένης, ἢ διὰ δύο θυρῶν συμμετρικῶς τεταγμένων, οἱ δὲ ὑπερῷοι ὄροφοι διὰ παραθύρων ἁπλῶν ἢ κατὰ ζεύγη τεταγμένων. Τὰ παράθυρα φαίνονται εἰς τὰς ἐκ πορσελάνης πινακίδας συχνὰ διῃρημένα διὰ σταυρωτοῦ χωρίσματος εἰς τέσσαρα τετράγωνα, τὰ ὁποῖα πάλιν φαίνονται ἐρυθρὰ καὶ δικτυωτά, ὥστε ὁμοιάζουσι πρὸς σημερινὰ παράθυρα Τουρκικῆς πόλεως μὲ δικτυωτὰ καὶ τέσσαρας ὑελοπίνακας. Ὁ κ. Evans ὑποθέτει διὰ τοῦτο ὅτι τὰ παράθυρα θὰ ἐφράσσοντο διὰ διαφανῶν ἢ κηρωτῶν παραπετασμάτων ἐρυθρῶν, τὰ ὁποῖα θὰ προεφύλαττον μὲν ὁπωσοῦν ἀπὸ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν ἐπηρειῶν θὰ ἐπέτρεπον δὲ ἐν μέρει τὴν δίοδον τοῦ φωτός (2). Ἐκτὸς τοῦ διὰ τῶν

(1) A. Evans Palace of Cnossos 1902 p. 14· fig. 8. 9.
(2) Ibid. d. 18.

θυρῶν καὶ παραθύρων φωτισμοῦ ἓν μέρος τῆς οἰκίας, πιθανῶς τὸ ἔχον τὴν ἑστίαν μέγα δωμάτιον, ἐφωτίζετο δι' ὀπαίου ὑψηλοῦ, τὸ ὁποῖον φαίνεται εἰς τὰ περισσότερα τῶν ἐκ πορσελλάνης πινακιδίων ὑπερέχον τῆς ἄλλης στέγης. Τὸ ὀπαῖον θὰ ἐχρησίμευε καὶ διὰ νὰ ἐξέρχηται ὁ καπνὸς τῆς οἰκίας, ἐπετέλει δηλ. τὸν αὐτὸν προορισμόν, ὃν ἐκτελεῖ σήμερον εἰς τὰς οἰκίας πολλῶν τῆς Κρήτης ὀρεινῶν χωρίων ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῆς στέγης ἀνηφορᾶς χρήσιμος καὶ πρὸς φωτισμὸν καὶ πρὸς ἔξοδον τοῦ καπνοῦ τῆς ἑστίας. Ὀπαῖα τοιαῦτα μεγάλα γνωρίζομεν, ὅτι εἶχον ὑπὲρ τὴν ἑστίαν τοῦ μεγάρου τὰ ἀνάκτορα τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν.

Τὰ ἰδιωτικὰ οἰκήματα ἠνοίγοντο πρὸς τὴν ὁδόν. Αἱ ὁδοὶ ἦσαν πλακόστρωτοι ἢ λιθόστρωτοι καὶ ἄλλοτε μὲν εἶχον πλάτος μέτριον καὶ ἦσαν εὐθεῖαι, ἄλλοτε στεναὶ καὶ σκολιαὶ καὶ ἀνηφορικαὶ ὅπως π. χ. εἰς τὰ Γουρνιά. Κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ ὑπῆρχεν αὖλαξ ἢ ὀχετὸς κεκαλυμμένος διὰ πλακῶν ἢ καὶ ἀκάλυπτος, χρήσιμος ἵνα διοχετεύῃ ἐκτὸς τῶν συνοικιῶν τὰ ἀκάθαρτα καὶ τὰ ὄμβρια ὕδατα· τὸ τοιοῦτον παρετηρήθη μάλιστα εἰς Παλαίκαστρον.

Ὑπετίθετο ἄλλοτε (1), ὅτι τὸ ἰσόγαιον τῶν Μυκηναϊκῶν οἰκιῶν δὲν ἐχρησίμευε πρὸς κατοικίαν, διότι εἶχον παρατηρηθῆ ἐν τῇ ἀνασκαφῇ τῆς πόλεως τῶν Μυκηνῶν, ὅτι εὑρίσκοντο δωμάτια μὴ ἔχοντα θύρας, εἰς ταῦτα δὲ ὑπετίθετο ὅτι κατήρχοντο ἄνωθεν ἐκ τοῦ ὑπερώου διὰ κλιμάκων καὶ καταπακτῶν θυρῶν, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ θεωρία αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής, καὶ ὅτι τὰ πλεῖστα τούτων ἦσαν τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν εὑρισκόμενα θεμέλια οἰκιῶν. Ἐν ταῖς ἀνασκαφείσαις οἰκίαις τῆς Κρήτης σώζονται πάντοτε αἱ μεσάζουσαι θύραι τοῦ ἰσογαίου καὶ σαφῶς καταδεικνύεται, ὅτι τὰ ἰσόγαια πρὸ πάντων ἦσαν τὰ κατοικήσιμα.

Τὰ κυριώτερα ὑλικά, δι' ὧν ἐκτίζοντο τὰ ἰδιωτικὰ οἰκήματα, ἦσαν οἱ λίθοι καὶ τὰ ξύλα καὶ δὴ οἱ μὲν τοῖχοι τῶν θεμελίων καὶ τοῦ ἰσογαίου ὀρόφου ἦσαν ἐκτισμένα διὰ λιθοδομίας, οἱ δὲ ὑπερῷοι ὄροφοι σχεδὸν πάντοτε ἦσαν ξύλινοι.

Ἡ συνηθεστέρα καὶ κοινοτέρα λιθοδομία τῶν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων ἐγίνετο διὰ μικρῶν λογάδων καὶ ἀκατεργάστων ἐγχωρίων λίθων μετ' ἀφθόνου πηλοῦ ὡς ὕλης συνδετικῆς· οἱ τοῖχοι ἐπεχρίοντο εἶτα διὰ

(1) Τσούντας Μυκῆναι σελ. 44.

παχέος στρώματος πηλοῦ ἀναμεμιγμένου μετ' ἀχύρων καὶ ἐπὶ τῆς οὕτω σχηματισθείσης ἐπιφανείας ἐπετίθετο τὸ ἐξ ἀσβέστου κονίαμα. Διότι μόνον πρὸς κονίασιν οὐδέποτε δὲ ὡς συνδετικὴ ὕλη ἐχρησίμευεν ἡ ἄσβεστος. Πολλάκις ἀντὶ τῶν μικρῶν λογάδων λίθων μετεχειρίζοντο πλίνθους ὠμὰς ἢ καὶ ὀπτὰς (1) πρὸς οἰκοδομὴν τῶν τοίχων. Ὅτε τὸ οἴκημα ἦτο μεγαλύτερον καὶ πολυτελέστερον ἔκτιζον καὶ τοίχους μάλιστα τοὺς τῆς προσόψεως ἐκ μεγάλων ὀρθογωνίων πελεκητῶν λίθων κατὰ σύστημα ἰσοδομικὸν ὅμοιον πρὸς τὸ κατόπιν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐποχῇ ἐπικρατοῦν. Τοιοῦτον οἴκημα ἀνεσκάφη ἐν Παλαικάστρῳ ἀνῆκον πιθανῶς εἰς πρόσωπον ἐπίσημον.

Μεγίστη χρῆσις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐγίνετο καὶ τῆς ξυλοδομίας. Ὄχι μόνον τὰ ὑπερῷα κατεσκευάζοντο ξύλινα, ἀλλ' ἐνίοτε, ὡς φαίνεται, καὶ ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα. Ἡ νῆσος φαίνεται κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν παρεῖχε μεγάλην τῶν ξύλων ἀφθονίαν διὰ τὰ πολλὰ αὐτῆς δάση. Ἐκ τῆς ξυλοδομίας ταύτης τόσον πολὺ ἐπηρεάσθη ἡ οἰκοδομική, ὥστε ὁ ξυλοδομικὸς ῥυθμὸς ἐπεκράτει καὶ κατόπιν ὅτε ἐγενικεύθη ἡ λιθοδομία, καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις βλέπομεν ἀντιγραφόμενον, οὕτως εἰπεῖν, τὸν ξυλοδομικὸν ῥυθμὸν ἐπὶ τῶν λίθων.

Ἡ χρῆσις τῶν ξύλων ἐν τῇ οἰκοδομικῇ ἐγίνετο κατὰ ποικίλους τρόπους· ἄλλοτε μὲν ὁλόκληρος ὁ τοῖχος ἦτο ξύλινος, ἄλλοτε μόνον ὁ τοῦ ὑπερῴου καὶ ἄλλοτε ἐγίνετο ἀνάμιξις τῶν ξύλων καὶ τῶν λίθων καὶ τῶν πλίνθων κατὰ διαφόρους τρόπους. Πολλάκις χάριν στερεότητος καὶ συνοχῆς ἐντὸς τῶν λιθίνων ἢ πλινθίνων τοίχων ἐκτίζοντο δοκοὶ ξύλινοι (ξυλοδεσιαί).

Ἡ χρῆσις τῆς πολλῆς ξυλείας ἐν τοῖς κτιρίοις τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐχὶ μόνον ἐν ταῖς κατοικίαις τῶν ἰδιωτῶν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν ἡγεμόνων καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς ἀπηνθρακωμένων λειψάνων τῶν εὑρισκομένων ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς.

Λιθίνων καὶ γυψίνων πλακῶν ἐγίνετο χρῆσις καὶ εἰς τὰ ἰδιωτικὰ οἰκήματα. Τοιαῦται πλάκες ἐκ τιτανολίθου ἢ σχιστολίθου ἐκάλυπτον τὸ δάπεδον δωματίων ἢ αὐλῶν, γύψιναι δὲ κατεσκευάζοντο αἱ φλιαὶ τῶν οἰκιῶν καὶ αἱ βάσεις τῶν ἑκατέρωθεν παραστάδων.

Τὰ μέχρι τοῦδε ἀνασκαφέντα οἰκήματα φαίνονται κατὰ τὸ πλεῖ-

(1) Ὀπταὶ πλίνθοι μεγάλαι καὶ τετράγωνοι εὑρέθησαν εἰς Γουρνιὰ καὶ Παλαίκαστρον.

στον πενιχρά, ἁπλούστατα δὲ κατὰ τὴν διάταξιν καὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν. Δὲν θὰ ἔλειπον ὅμως καὶ μεγαλύτερα καὶ πολυτελέστερα. Τοιοῦτον π. χ. ἀνεσκάφη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν Παλαικάστρῳ, ἕτερον δὲ ὡραιότερον καὶ πολυπλοκώτερον ἐκαθαρίσθη ὑπὸ τοῦ κ. Evans ἐν Κνωσῷ βορείως τοῦ ἀνακτόρου καὶ παρὰ τὸν ποταμόν.

Τὰ ἀνάκτορα.

Μεγίστην ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πενιχρότητα καὶ τὴν ἁπλότητα τῶν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων παρουσιάζουσιν αἱ κατοικίαι τῶν ἡγεμόνων ὑπερέχουσαι κατὰ τὸ μέγεθος, τὴν τεχνικὴν οἰκονομίαν καὶ διάταξιν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς διακοσμήσεως.

Ἐκ τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων εἴχομεν ἤδη ἰδέαν τινὰ περὶ τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ τῆς ἐπιβλητικότητος τῶν βασιλικῶν μεγάρων. Ἡ περιγραφὴ τῶν μεγάρων τοῦ Ἀλκινόου(1) ἐνεῖχε μὲν πάντοτέ τι τὸ μυθικὸν καὶ τὸ ὑπερβολικόν, ἀλλ' ἔδιδεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς νὰ ἐννοήσωμεν. ὅτι αἱ ἡγεμονικαὶ κατοικίαι διέπρεπον καὶ διεκρίνοντο τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν ἐπὶ κάλλει καὶ μεγέθει. Ἡ διαφορὰ αὕτη ἔχει ὡς λόγον οὐσιώδη τὸ σχῆμα τοῦ τότε μοναρχικοῦ καὶ πατριαρχικοῦ πολιτεύματος. Ἀνώτατος καὶ ἀπόλυτος κύριος, ἔχων τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ σκῆπτρον παρὰ τοῦ Διός, ἐξ οὗ καὶ κατάγεται, ἦτο ὁ ἄναξ, οἱ λοιποὶ ἀπετέλουν τὸν λαὸν τὸν ὑπακούοντα τυφλῶς καὶ ἀγογγύστως. Παράγοντα μεσάζοντα ἀπετέλουν οἱ ἄριστοι, οἱ εὐγενεῖς, συγκροτοῦντες τὸ συμβούλιον τοῦ ἡγεμόνος καὶ μετ' αὐτοῦ συσκεπτόμενοι περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ Κράτους. Αὐτὸς ἦτο ἡ κορυφὴ τῆς πολιτείας καὶ τῆς θρησκείας, ὁ ἐν πολέμῳ ἀρχηγὸς τοῦ λαοῦ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ῥυθμιστὴς τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ εὐκοσμίας. Καὶ ἡ κατοικία ἄρα τοιούτου ὑπερόχου προσώπου ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ὑψηλὴν θέσιν, εἰς ἣν ἔταττον αὐτὸν οἱ θεοὶ καὶ τὸ πολίτευμα.

Τὸ ἀνάκτορον τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν ἦτο μόνον ἡ κατοικία τοῦ ἡγεμόνος καὶ τοῦ πολυμελοῦς αὐτοῦ οἴκου, ἀλλὰ καὶ ὁ τόπος ὅπου ἔμενε πολυάριθμος φρουρὰ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων βαθμοφόρων, καὶ ὅπου ἐφυλάσσοντο οἱ αἰχμάλωτοι τοῦ πολέμου

(1) Ὀδυσσείας Η 82 καὶ ἑξῆς.

καὶ οἱ ὅμηροι. Ἦτο πρὸς τούτοις τὸ κέντρον καὶ ἡ καρδία τῆς πόλεως καὶ τοῦ Κράτους, πᾶσαι δὲ αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι ἔπρεπε νὰ συγκεντρῶνται ἐνταῦθα περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ ἄνακτος καὶ τοὺς ἄλλους ἀρίστους, οἱ ὁποῖοι ἀσκοῦντες ἐξ ὀνόματος καὶ ὑπὸ τὴν προεδρείαν καὶ ἐπίβλεψιν τοῦ ἡγεμόνος τὰς διαφόρους ὑπηρεσίας ἔπρεπε νὰ εὑρίσκωνται ἐνταῦθα. Ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἥδρευε πάντως καὶ συνεσκέπτετο ἡ Βουλὴ τῶν ἀρίστων καὶ τῶν γερόντων περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ Κράτους καὶ ἐνταῦθα θὰ ἐλύοντο ὅλα τὰ διοικητικά, στρατιωτικὰ καὶ δικαστικὰ ζητήματα.

Ἐπίσης δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ὅτι ὁ βασιλεὺς ἦτο καὶ τῆς θρησκείας κεφαλή, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἀνάκτορον θὰ ἀπετέλει καὶ τὸ θρησκευτικὸν κέντρον, ἐν ᾧ θὰ ἐτελοῦντο αἱ ἱερώτεραι καὶ σημαντικώτεραι θρησκευτικαὶ ἱεροπραξίαι, θυσίαι καὶ σπονδαὶ πρὸς τοὺς θεούς, δημοτελεῖς πανηγύρεις καὶ ἀγῶνες καὶ θεάματα θρησκευτικά. Ἔπρεπεν ἄρα νὰ περικλείῃ τὸ ἀνάκτορον καὶ χώρους προσφόρους διὰ τοιαύτας τελετάς, ἐν αἷς θὰ παρίστατο πολυάριθμος ὁμήγυρις.

Ἐντὸς τοῦ ἀνακτόρου συνελέγοντο καὶ ἀπετίθεντο οἱ καρποὶ καὶ τὰ εἰσοδήματα τῶν βασιλικῶν ἢ δημοσίων κτημάτων. τὰ γέρα τῶν ὑπηκόων καὶ οἱ φόροι καὶ δασμοὶ τῶν ὑποτελῶν· ἔπρεπεν ἄρα νὰ ἔχῃ πολλὰς καὶ ἐκτεταμένας ἀποθήκας πρὸς φύλαξιν καὶ τῶν πραγμάτων τούτων καὶ τῶν γεωργικῶν προϊόντων τῶν χρησίμων πρὸς διατροφὴν τοῦ πολυαρίθμου βασιλικοῦ προσωπικοῦ καὶ ὑπηρετικοῦ.

Ἐντὸς τοῦ ἀνακτόρου εἶναι πιθανώτατον, ὅτι διέτριβον οἱ διάφοροι τεχνῖται καὶ χειρώνακτες οἱ ἐκτελοῦντες τὰς διαφόρους χρησίμους διὰ τὸ ἀνάκτορον καὶ τὸ πολυάριθμον προσωπικὸν ἐργασίας (1). Ἀκόμη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ κατειργάζοντο καὶ τὰ γεωργικὰ προϊόντα (2).

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους καὶ τὰς χρείας τὸ ἀνάκτορον κατεῖχε μέγιστον χῶρον, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ διαμερίσματα διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, αἰθούσας μεγάλας διὰ τὰς ἐπισήμους παρουσιάσεις καὶ ὑποδοχὰς καὶ συσκέψεις, χώρους διὰ τὰς θρησκευτικὰς συναθροίσεις,

(1) Ἐργαστήριον λιθοξόου ἀνεῦρεν ὁ κ. Evans ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Κνωσοῦ μὲ λίθινα ἀγγεῖα ἡμιτελῆ (A. Evans The Palace of Cnossos 1901 p. 20).

(2) Πιεστήριον ἐλαιῶν εὑρέθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Κνωσοῦ ib. p. 82. Καὶ σχολεῖον ἀκόμη ἀνεγνώρισεν, ὡς πιστεύει, ὁ κ. Evans ἐν ἑνὶ τῶν δωματίων τῆς Κνωσοῦ ibid. p. 96.

πάμπολλα δὲ δωμάτια διὰ τὸ πολυάριθμον προσωπικὸν τῆς ὑπηρεσίας καὶ τὴν φρουράν.

Ἀπετέλει οὕτω κατ' ἀνάγκην ἡ ἡγεμονικὴ κατοικία ἓν ὅλον αὔταρκες, μίαν μικρόπολιν ἀληθινὴν καὶ κατὰ τοῦτο ὡμοίαζε πρὸς σημερινὸν Ἰνδοῦ Ῥαγιᾶ ἀνάκτορον.

Τὰ ἡγεμονικὰ ἀνάκτορα ἦσαν ὄχι μόνον τὰ σπουδαιότατα, ἀλλὰ καὶ τὰ μοναδικὰ οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα ἀντιπροσωπεύουσι τὴν ὑψίστην οἰκοδομικὴν τέχνην τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἐν αὐτοῖς δυνάμεθα νὰ ἀκολουθήσωμεν καὶ καταλάβωμεν τὴν οἰκοδομικὴν ἰδιοφυΐαν τῶν ἀχιτεκτόνων τῆς ἐποχῆς καὶ σπουδάσωμεν τὸν ἀρχιτεκτονικὸν ῥυθμὸν τῆς Κρητικῆς περιόδου.

Δύο ἀνευρέθησαν μέχρι τοῦδε ἐν Κρήτῃ ἀνάκτορα ἡγεμονικὰ καὶ ἀνεσκάφησαν κατὰ τὰ τελευταῖα τέσσαρα ἔτη τὸ τῆς Κνωσοῦ καὶ τὸ τῆς Φαιστοῦ, διαπρέποντα καὶ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν διάταξιν. Ἄλλο μικρὸν ἀνεσκάφη ὑπὸ τῆς Miss Boyd εἰς Γουρνιὰ μὴ δημοσιευθὲν εἰσέτι, ἄλλο δὲ ἀνασκάπτεται ἤδη ἐπὶ διετίαν παρὰ τῆς Ἰταλικῆς ἀποστολῆς εἰς Ἁγίαν Τριάδα τέσσαρα χιλιόμετρα δυτικώτερον τοῦ Φαιστείου. Καὶ τοῦτο δὲν εἶχε τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν δύο πρώτων, στερεῖται δὲ οὐσιωδῶν μερῶν τοῦ ἀνακτόρου, διότι πιθανώτατα ἦτο μόνον παράρτημα τοῦ Φαιστείου ἀνακτόρου, χρησιμεῦον ὡς θερινὴ διαμονὴ καὶ ἀναπαυτήριον τῶν ἡγεμόνων τῆς Φαιστοῦ. Ὥστε περὶ τῶν δύο κυρίων ἀνακτόρων τοῦ τῆς Κνωσοῦ καὶ τοῦ τῆς Φαιστοῦ θὰ γίνῃ ὁ λόγος ἐν τοῖς ἑξῆς.

Ἀνάκτορον Κνωσοῦ.

Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι τὸ ἀνάκτορον Κνωσοῦ ἦτο ἓν κολοσσιαῖον οἰκοδόμημα καταλαμβάνον ὁλόκληρον τὸν λόφον τῆς Κεφάλας, ἤτοι περίπου 22,500 τετραγωνικὰ μέτρα (150×150). Ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ λόφου εἶχε κεντρικὴν πλακόστρωτον αὐλὴν ὀρθογωνίου σχήματος, χρήσιμον διά τε τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν συγκοινωνίαν τῶν τεσσάρων τοῦ ἀνακτόρου πλευρῶν. Ἄλλην μεγάλην αὐλὴν εἶχε τὸ ἀνάκτορον ἐπίσης πλακόστρωτον ἐξωτερικὴν κατὰ τὴν δυτικὴν πλευράν. Ἐν ταύτῃ εὑρέθη ἡ βάσις τετραγώνου βωμοῦ χρησιμεύοντος πρὸς θρησκευτικὰς ἱεροπραξίας.

Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς αὐλῆς ταύτης ὑπῆρχε στοά, ἧς ἡ μὲν στέγη ὑπεβαστάζετο ὑπὸ κολοσιαίου κίονος, οἱ δὲ τοῖχοι ἐκαλύπτοντο ὑπὸ γραπτῆς διακοσμήσεως, κάτω μὲν ἐκ χρωματιστῶν ἐναλλὰξ τετραγώνων ἐρυθρῶν, κυανῶν καὶ κιτρίνων, δι' ὧν ἀπεμιμοῦντο διάφορα χρωματιστὰ μάρμαρα, ἀνωτέρω δὲ ὑπὸ τοιχογραφίας εἰκονιζούσης μέγαν ταῦρον, πιθανώτατα δηλ. σκηνὴν ταυρομαχίας τόσον συνήθους, ὡς θὰ ἴδωμεν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Τὸ προπύλαιον τοῦτο εἰσῆγε διὰ μεγαλοπρεποῦς πύλης πλάτους 3,30 εἰς τὸ ἀνάκτορον κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν διὰ μέσου διαδρόμου πλακοστρώτου τοῦ λεγομένου διαδρόμου τῆς πομπῆς, διότι ἔσωζε κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τεμάχια τοιχογραφιῶν τὰ μὲν κατὰ χώραν ἐπὶ τῶν τοίχων, ἄλλα δὲ χαμαὶ πεπτωκότα παριστάνοντα πομπὴν νέων πλουσιώτατα κεκοσμημένων καὶ φερόντων ἀγγεῖα καὶ ἄλλα πολύτιμα πράγματα. Οἱ νέοι οὗτοι ἔβαινον ἑκατέρωθεν πρὸς θεὰν ἢ βασίλισσαν, ἧς φαίνονται μόνον οἱ λευκοὶ πόδες καὶ ἡ λαμπρὰ τῆς πλουσίας ἐσθῆτος ᾤα. Ἐκ τοῦ διαδρόμου τούτου ἤρχετό τις εἰς τὰ νότια διαμερίσματα τοῦ ἀνακτόρου καὶ εἰς τὸ νότιον προπύλαιον.

Τοῦ προπυλαίου τούτου ἐλάχιστα ἴχνη ἐσώθησαν καὶ ἐκ τούτων ὅμως φαίνεται, ὅτι ἦτο μεγαλοπρεπῶς διακεκοσμημένον, διότι ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν τεμάχια ἀναγεγλυμμένων ῥοδάκων ἐπὶ σκληροῦ λίθου ἐργασίας ἐξαιρέτου καὶ τέχνης λαμπρᾶς. Ἴσως οἱ διακοσμητικοὶ αὐτοὶ ῥόδακες ἀπετέλουν τὸ περιθώριον ἢ τὸ πλαίσιον τῆς πύλης τοῦ προπυλαίου ὁμοιάζοντες οὕτω πρὸς τοὺς χρωματιστοὺς ῥόδακας ἑνὸς τῶν θαλαμοειδῶν τάφων τῆς κάτω πόλεως τῶν Μυκηνῶν (1). Ἔπειτα οἱ τοῖχοι εἶχον τοιχογραφίας, ὧν εὑρέθησαν κατὰ γῆς πολλὰ τεμάχια καὶ δὴ δύο μεγάλα εἰς τὸν πρὸς Δ. στενὸν διάδρομον εἰκονίζοντα νέον κρατοῦντα ῥυτὸν πολύτιμον, ἐξ οὗ καὶ ὁ διάδρομος ὠνομάσθη διάδρομος τοῦ ῥυτοφόρου. Ὁ νέος παρίσταται εἰς φυσικὸν περίπου μέγεθος μὲ τὸ πολύτιμον μεταλλικὸν ἀγγεῖον εἰς τὰς δύο χεῖρας βαδίζων πρὸς τὰ δεξιά. Ἡ τοιχογραφία αὕτη εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα τῆς Κνωσοῦ διὰ τὴν σχετικῶς καλυτέραν διατήρησιν αὐτῆς. Ὁ νέος εἶναι ἐνδεδυμένος μόνον περίζωμα πλουσίως πεποικιλμένον καὶ φέρει ἀργυροῦν μὲν περιδέραιον περὶ τὸν λαιμόν, περιβραχιόνιον δὲ καὶ λίθον ἐγγεγλυμμένον ἀχάτην (σφραγῖδα ἴσως) περιδεδεμένον περὶ τὸν καρπόν.

(1) Τσούντα Μυκῆναι σελ. 135, πίν. 9. 1 καὶ σελ. 39.

Εἰς τὰ σφυρὰ μὴ σωθέντα θὰ ἔφερε πάντως ἀργυρᾶ περισφύρια, ὅπως φέρουσι τοιαῦτα οἱ ἄλλοι νέοι ἐκ τοῦ διαδρόμου τῆς πομπῆς.

Τὸ πλουσίως κεκοσμημένον καὶ πλακόστρωτον πρόπυλον μετεσκευάσθη κατὰ τὴν τελευταίαν ἐποχὴν καὶ παρακμὴν τοῦ ἀνακτόρου εἰς ἀποθήκην πρόχειρον, δι' ὃ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εὑρέθησαν ἐν αὐτῷ κατὰ χώραν πίθοι τινές.

Ἐκ τοῦ νοτίου προπυλαίου εἰσήρχετό τις εἰς χῶρον ὕπαιθρον ἢ μικρὰν αὐλήν, ἥτις κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον περιέκλειε βωμὸν τοῦ ὁποίου διεσώθη ἡ τετράγωνος βάσις. Πλησίον καὶ πρὸς νότον τοῦ βωμοῦ ἡ ἐπίχωσις ἦτο πλήρης τέφρας καὶ ὀστῶν ζῴων προερχομένων πιθανώτατα ἐκ τῶν θυσιῶν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἴχνος κτιρίου εὑρέθη ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ, ἡ δὲ ἐπίχωσις περιέχει μόνον νεολιθικῆς ἐποχῆς λείψανα, ὑποτίθεται, ὅτι ἐνταῦθα ἀπὸ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς καὶ πρὶν ἀκόμη οἰκοδομηθῇ τὸ ἀνάκτορον ὑπῆρχε χῶρος ἱερὸς ὕπαιθρος, τέμενος δηλ. μετὰ βωμοῦ καθιερωμένον εἰς τοὺς θεούς.

Εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἐσώθησαν τὰ θεμέλια δωματίων καὶ διαδρόμων κατεστραμμένων νῦν καὶ εὑρέθη πλῆθος ἀγγείων κοινῆς οἰκιακῆς χρήσεως. Ἐνταῦθα κατὰ πρώτην φορὰν εὑρέθη καὶ σωρὸς πινακίδων πηλίνων ἐνεπιγράφων, ἐξ ὧν κατεδείχθη τὸ πρῶτον λαμπρῶς ἡ ὕπαρξις τῆς προμυκηναϊκῆς γραφῆς ἐν Κρήτῃ. Αἱ πινακίδες εὑρίσκοντο προφανῶς ἐντὸς ξυλίνου κιβωτίου, τοῦ ὁποίου εὑρέθησαν τὰ σεσηπότα ἴχνη, καὶ τὸ ξύλινον πάλιν κιβώτιον ἦτο φυλαγμένον ἐντὸς πηλίνου λουτῆρος, ὁμοίου πρὸς τοὺς εὑρεθέντας εἰς διαφόρους θολωτοὺς τάφους τῆς Κρήτης.

Ἐκ τοῦ νοτίου προπυλαίου καὶ τοῦ διαδρόμου τοῦ ῥυτοφόρου κάμπτοντες ἀριστερὰ εἰσερχόμεθα εἰς πλατὺν καὶ μακρότατον διάδρομον πλακόστρωτον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνοίγονται 18 τὸν ἀριθμὸν μακραὶ ἀποθῆκαι πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ διαδρόμου. Καὶ ὁ διάδρομος καὶ αἱ ἀποθῆκαι εἶναι ἐκ τῶν κάλλιον διατηρηθέντων μερῶν τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, ἀφ' οὗ οἱ τοῖχοι σώζονται μέχρι τοῦ πατώματος τοῦ δευτέρου ὀρόφου, φέροντες ἀκόμη καὶ τὸ ἐξ ἀσβέστου ἐπίχρισμα μετὰ τῶν διακοσμητικῶν χρωματιστῶν ταινιῶν ἐπ' αὐτοῦ. Ἐνιαχοῦ φαίνονται κατὰ χώραν καὶ λίθοι τινὲς τῶν τοίχων τοῦ ὑπερῴου, τὸ ὁποῖον ἐξ ἅπαντος ὑπῆρχεν ἄνω τῶν ἀποθηκῶν καὶ τοῦ διαδρομου.

Ἡ σειρὰ τῶν ἀποθηκῶν εἶναι τὸ δυτικώτατον μέρος τοῦ ἀνακτόρου, ὁ δὲ τοῖχος, ὅστις ἐχώριζεν αὐτὰς ἀπὸ τῆς δυτικῆς αὐλῆς ἦτο παχύτατος ἐκτισμένος κάτω διὰ κολοσσιαίων ὀγκολίθων ἐκ γύψου. οἱ ὁποῖοι ἔξωθεν πρὸς τὸ μέρος δηλ. τῆς αὐλῆς σχηματίζουσι τὰς χαρακτηριστικὰς τοῦ Κρητικοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ῥυθμοῦ ἐξοχὰς καὶ εἰσοχὰς κατ' ὀρθὰς γωνίας. Οἱ ἐκ γύψου πάλιν ὀγκόλιθοι ἵστανται ἐπὶ προεχούσης συνεχοῦς πλίνθου, ἥτις ἀποτελεῖ εἶδος εὐθυντηρίας, ἐφ' ἧς ἠδύναντο νὰ καθίζωσιν ἀρκετοὶ ἄνθρωποι ἐκ τῶν συναθροιζομένων εἰς τὴν δυτικὴν αὐλὴν τοῦ ἀνακτόρου διὰ τὰς ἱεροπραξίας τὰς γενομένας ἐνταῦθα περὶ τὸν βωμόν.

Αἱ ἀποθῆκαι εἶναι δωμάτια ἐπιμήκη καὶ σχετικῶς στενά, ἐν οἷς ἀπεταμιεύοντο διάφορα γεννήματα, καρποὶ καὶ προϊόντα ὑγρά, ἔλαιον ἴσως καὶ οἶνος ἐντὸς μεγάλων καὶ χονδρῶν πίθων, ὧν πολλοὶ ἐσώθησαν κατὰ χώραν ἐν ταῖς ἀποθήκαις μάλιστα ταῖς κεντρικαῖς (ἀπὸ τῆς 4 μέχρι τῆς 14 κατὰ τὴν ἀρίθμησιν τοῦ κ. Evans ἀρχομένην ἀπὸ νότου). Οἱ πίθοι εἶναι τοποθετημένοι εἰς γραμμὴν παρὰ τοὺς ἑκατέρωθεν τοίχους, ὅταν ἡ ἀποθήκη ἦτο ἀρκετὰ πλατεῖα, ὥστε νὰ ὑπάρχωσι δύο γραμμαὶ πίθων καὶ νὰ μένῃ καὶ ἐν τῷ μεταξὺ διάδρομος ἐπαρκής· εἰς τὰς στενωτέρας ὅμως ἀποθήκας τὰς πρὸς βορρᾶν, ὑπῆρχε μία μόνον σειρὰ πίθων παρὰ τὸν βόρειον τοῖχον. Ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐν γραμμῇ παρὰ τοὺς τοίχους τοποθέτησις τῶν πίθων εἶναι ἤδη γνωστὴ ἐκ τοῦ Ὁμήρου Ὀδυσ. Β 340

ἐν δὲ πίθοι οἴνοιο παλαιοῦ ἡδυπότοιο
ἕστασαν, ἄκρητον θεῖον ποτὸν ἐντὸς ἔχοντες
ἑξείης ποτὶ τοῖχον ἀρηρότες.

Εἰς τὸν κενὸν χῶρον ἢ τὸν διάδρομον ἑκάστης ἀποθήκης εὑρέθησαν λάκκοι τετράγωνοι ὀρθογώνιοι ὑπὸ τὸ ἔδαφος, ἐκτισμένοι εἴς τινας μάλιστα ἀποθήκας μετὰ περισσῆς ἐπιμελείας ἐκ πλακῶν ἄριστα ἐξειργασμένων, ὥστε νὰ ἀποτελῶνται ὡσεὶ ὑπόγεια τετράγωνα κιβώτια στεγανά. Τινὰ τούτων ἦσαν ἐπενδεδυμένα ἔσωθεν καὶ διὰ μολύβδου. Εἰς μίαν τῶν ἀποθηκῶν οἱ λάκκοι οὗτοι ἦσαν διπλοῖ, ἤτοι ὑπὸ τὸν πυθμένα τοῦ ἑνὸς λάκκου ὑπῆρχε δεύτερος χωριζόμενος τοῦ ὑπερκει-

μένου διὰ διαφράγματος καὶ ὢν ἐντελῶς ἀποκεκρυμμένος καὶ ἄγνωστος καὶ δυσεύρετος διὰ τοὺς μὴ γινώσκοντας τὸ μυστικόν.

Ἡ πρόχειρος ἑρμηνεία τῆς χρήσεως τῶν λάκκων τούτων παρὰ τοὺς πίθους τῶν ἀποθηκῶν εἶναι, ὅτι ἦσαν διὰ νὰ δέχωνται τὰ ὑγρὰ τὰ ὁποῖα ἤθελον τυχὸν χυθῇ, ἂν ἐβλάπτετό τις τῶν πίθων, ἡ ἐπιμέλεια ὅμως περὶ τὴν κατασκευὴν πολλῶν ἐξ αὐτῶν, ἡ διὰ μολύβδου ἐσωτερικὴ ἐπένδυσις καὶ μάλιστα οἱ διπλοῖ λάκκοι, ὧν ὁ κατώτερος ἦτο ἐντελῶς κεκρυμμένος πείθουσιν, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν λάκκων τούτων ἐχρησίμευον διὰ φύλαξιν πραγμάτων ἄλλων καὶ δὴ πολυτίμων, ἦσαν δηλ. χηλοὶ ἢ κιβώτια ὑπόγεια, ἐν οἷς θὰ ἐφυλάσσοντο ἐσθῆτες καὶ ὑφάσματα πολύτιμα, ἀγγεῖα καὶ σκεύη μεταλλικὰ καὶ τὰ ὅμοια. Τὸ πρᾶγμα καθίσταται ἀκόμη πιθανώτερον καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι εἴς τινας τῶν λάκκων τούτων εὑρέθησαν λεπτὰ χρυσοῦ φύλλα, τὸ ὁποῖον δεικνύει, ὅτι εἰς τοὺς λάκκους τούτους ἦσαν ποτὲ τεθησαυρισμέναι ἐσθῆτες πεποικιλμέναι διὰ χρυσῶν πετάλων. Οἱ κατώτεροι τῶν διπλῶν λάκκων, τῶν ὁποίων ὄχι μόνον ἡ εὕρεσις ὑπὸ ξένων ἦτο ἀδύνατος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄνοιγμα ὑπὸ τῶν γινωσκόντων αὐτοὺς δυσκολώτατον, διότι ἔπρεπε πρὸς τοῦτο νὰ μετακινηθῶσιν οἱ πίθοι καὶ νὰ ἀφαιρεθῇ ἡ πλακόστρωσις τῆς ἀποθήκης, ἦσαν αὐτὸ τοῦτο κρυψῶνες ἢ θησαυροί, ὅπου οἱ ἡγεμόνες κατὰ ἀραιὰ διαστήματα θὰ ἀπέθετον ἐν ἀσφαλεῖ τὰ πολύτιμα αὐτῶν πράγματα, ἤτοι χρυσὸν καὶ ἄργυρον, πολυτίμους λίθους καὶ τὰ ὅμοια.

Καὶ ὁ μέγας διάδρομος τῶν ἀποθηκῶν ἔφερεν ὑπὸ τὰς γυψίνας πλάκας τῆς στρώσεως τοῦ ἐδάφους τοιούτους τετραγώνους ἐπιμελέστατα ἐξειργασμένους λάκκους.

Πάντα ταῦτα τὰ κεκρυμμένα θησαυροφυλάκια εὑρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν κενὰ ἢ πλήρη χωμάτων, διότι φαίνεται ὅτι οἱ τελευταῖοι κάτοικοι τοῦ ἀνακτόρου καὶ τελευταῖοι ἴσως ἀπόγονοι τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῆς Κνωσοῦ εἶχον παρακμάσῃ καὶ περιπέσῃ εἰς ἔνδειαν, ἀφήρεσαν δὲ κατὰ μικρὸν τὰ ὑπὸ τῶν προκατόχων τεθησαυρισμένα. Ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ ὅτι οἱ θησαυροὶ δὲν διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων καὶ πορθητῶν τοῦ ἀνακτόρου καταφαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν λάκκων τούτων εὑρέθησαν ἐπιμελῶς καὶ ἐν τάξει κεκλεισμένοι.

Ἐντὸς τῶν πολυαρίθμων πίθων τῶν ἀποθηκῶν καὶ τοῦ ἄλλου

ἀνακτόρου οὐδὲν ἄλλο εὑρέθη πλὴν πινακίδων τινῶν, αἵτινες μετὰ τῶν χωμάτων εἶχον ὀλισθήσῃ ἐντὸς τῶν πίθων ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου. Ὁ Μίνως Καλοκαιρινός, ὅστις, ὡς εἴπομεν, εἶχεν ἀνασκάψῃ τὴν τρίτην ἀποθήκην κατὰ τὸ ἔτος 1878 καὶ εἶχεν ἐξαγάγῃ τοὺς πίθους, εὗρεν εἴς τινας ἐξ αὐτῶν ἀπηνθρακωμένους μικροὺς κυάμους ὁμοιάζοντας πρὸς τοὺς ἐξ Αἰγύπτου σήμερον εἰσαγομένους εἰς Κρήτην (Μισιριώτικα κουκιά).

Εἰς τὸν χῶρον τὸν περιλαμβανόμενον μεταξὺ τοῦ διαδρόμου τῶν ἀποθηκῶν καὶ τῆς κεντρικῆς αὐλῆς ὑπάρχει μέγα τοῦ ἀνακτόρου διαμέρισμα συνιστάμενον ἐκ πολλῶν δωματίων καὶ διαδρόμων, τὰ ὁποῖα εἶχον καὶ δεύτερον πάτωμα. Τὰ σπουδαιότερα μέρη τοῦ διαμερίσματος τούτου εἶναι δύο τετράγωνα συνεχῆ δωμάτια, ἕκαστον τῶν ὁποίων φέρει ἐν τῷ μέσῳ κίονα τετράγωνον ἐκτισμένον ἐκ σπονδύλων γυψίνων, ἕκαστος δὲ τούτων τῶν σπονδύλων φέρει εἰς ἑκάστην τῶν τεσσάρων πλευρῶν τῶν ὁρατῶν λελαξευμένον σύμβολον διπλοῦν πέλεκυν. Ὁ κ. Evans ὑποθέτει, ὅτι οἱ στῦλοι μετὰ τῶν πελέκεων ἔχουσι θρησκευτικὴν σημασίαν· τὰ δωμάτια δηλ. ταῦτα ἦσαν ἱερὰ καθιερωμένα εἰς τὸν θεὸν τοῦ διπλοῦ πελέκεως (τὸν μετὰ ταῦτα Δία Λαβρανδέα), οὗ ἀνεικονικὴ μορφὴ ἦτο ὁ ἱερὸς στῦλος· πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς γνώμης ταύτης παραβάλλει ὅμοιον δωμάτιον ἰδιωτικοῦ οἰκήματος ἀνασκαφὲν ὑπὸ τοῦ κ. Hogarth εἰς θέσιν Γυψάδες παρὰ τὸ ἀνάκτορον ἐν ᾧ, ὡς εἴδομεν προηγουμένως, εὑρέθη παρόμοιος στῦλος μὲ τὰς σειρὰς τῶν κωνικῶν ποτηρίων ἀνεστραμμένων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ καλυπτόντων ἑκάστου μάζαν τινὰ ἀπηνθρακωμένην· πρὸς τούτοις ἀναφέρει ὁμοίους τετραγώνους στύλους εὑρεθέντας ἐν Φυλακωπῇ τῆς Μήλου.

Ἓν ἄλλο δωμάτιον παρακείμενον πρὸς τὰ δωμάτια τῶν τετραγώνων στύλων περιεῖχε πίθους, ὧν διακρίνεται εἷς διὰ τὴν ὡραιότητα καὶ ἐπιμέλειαν τῆς ἐργασίας, παρ' αὐτὸ δὲ ἄλλο ἔχον ἐν τῷ ἐδάφει δύο μεγάλους καὶ βαθεῖς τετραγώνους κτιστοὺς λάκκους ὁμοίους πρὸς τοὺς καλυτέρους τῶν ἀποθηκῶν καὶ τοῦ μεγάλου διαδρόμου. Ἐντὸς τῶν λάκκων τούτων καθαρισθέντων κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εὑρέθησαν τὰ δύο περίφημα ἐξ Αἰγυπτιακῆς πορσελάνης χρωματιστὰ λατρευτικὰ εἴδωλα ἀρίστης τέχνης πλαστικῆς δημιουργήματα τὰ εἰκονίζοντα θεὰν ἐνδεδυμένην πλουσιωτάτην Μυκηναϊκὴν ἐσθῆτα καὶ κρα-

τοῦσαν εἰς τὰς ἐκτεταμένας χεῖρας ὄφεις (1). Πιθανώτατα εἶναι ἡ αὐτὴ θεά, ἧς χονδροειδῆ πήλινα εἴδωλα εὑρέθησαν εἰς Πρινιὰν (2) καὶ εἰς Γουρνιὰ (3) καὶ εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Κνωσοῦ (4). Πλὴν τῶν δύο εἰδωλίων εὑρέθησαν καὶ ἄλλα ἀντικείμενα ἱερά, ἤτοι δύο ἀναθηματικὰ ἐκ πορσελλάνης φορέματα καὶ σταυρὸς μέγας ἐκ τιτανολίθου, ἀνάγλυφα διακοσμητικά, δίσκοι κρυσταλλικοὶ καὶ πέταλλα χρυσᾶ. Ὥστε ἀναμφιβόλως ὁ λάκκος οὗτος ἦτο ἐκ τῶν θησαυρῶν τοῦ ἀνακτόρου, ἐσώθησαν δὲ λησμονηθέντα ἢ παραμεληθέντα τὰ ἀντικείμενα ταῦτα ἐκ πολλῶν ἄλλων.

Σημαντικώτατον μέρος τοῦ διαμερίσματος τούτου ἦτο τὸ λουτρὸν ἢ τὸ δωμάτιον τοῦ θρόνου, ὡς καλεῖ αὐτὸ ὁ κ. Evans. Κεῖται κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τῆς κεντρικῆς αὐλῆς καὶ εἶναι ἐκ τῶν κάλλιστα διατηρηθέντων δωμάτων τοῦ μεγάρου τῆς Κνωσοῦ, καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα προληφθῇ περαιτέρω βλάβη, ἐστεγάσθη νῦν. Ἐκ τῆς πλακοστρώτου κεντρικῆς αὐλῆς εἰσερχόμεθα διὰ τεσσάρων πυλῶν, ὧν αἱ φλιαὶ καὶ παραστάδες εἶναι ἐκ γύψου, εἰς τετράγωνον δῶμα πλακόστρωτον, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου εὕρηται κατὰ χώραν μεγάλη λεκάνη ἐξ ἐρυθροῦ τιτανολίθου. Εἰς τοὺς δύο ἑκατέρωθεν τοῦ εἰσερχομένου τοίχους εἶναι ἐκτισμένα καὶ διὰ γυψίνων πλακῶν ἐπενδεδυμένα θρανία, ἵνα καθίζωσι πολλοὶ ἄνθρωποι. Τὸ δωμάτιον τοῦτο ἐχρησίμευεν ὡς πρόδομος ἄλλου δωματίου, εἰς ὃ εἰσερχόμεθα ἐκ τοῦ προδόμου διὰ δύο μεγάλων θυρῶν· τοῦτο εἶναι ἡ κυρία αἴθουσα τοῦ λουτροῦ ἢ τοῦ θρόνου. Καὶ τοῦ δωματίου τούτου οἱ τοῖχοι ἔχουσι θρανία ἐκ γύψου, ἀλλ' ἐν τῇ βορείᾳ πλευρᾷ τὰ θρανία διακόπτονται εἰς τὸ μεσαῖον τμῆμα, ἐνταῦθα δὲ εὑρέθη κατὰ χώραν κείμενος ὁ θρόνος ἐκ λίθου γύψου ὁλόλιθος καὶ μονοκόμματος, ἐξ οὗ ὠνομάσθη καὶ τὸ δωμάτιον. Ὁ θρόνος διακρίνεται διὰ τὸ κομψὸν αὐτοῦ περίγραμμα καὶ τὴν ἁπλουστάτην γλυπτὴν διακόσμησιν, τὰ ὁποῖα παρέχουσιν εἰς αὐτὸν τὴν ὄψιν γοτθικοῦ κατασκευάσματος. Ἡ πρὸς κάθισμα ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ θρόνου εἶναι τοιουτοτρόπως λελαξευμένη ὥστε νὰ προσαρμόζηται πρὸς τοὺς ἀνθρωπίνους γλουτοὺς καὶ οὕτω παρέχῃ ἀνετω-

(1) Δημοσιεύονται κατ' αὐτὰς εἰς τὸ Annual τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς.
(2) Ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Sam. Wide Athen. Mitteil. 1901. 3. 4, p. 247 κέξ.
(3) Μὴ δημοσιευθέντα εἰσέτι.
(4) A. Evans An. of Br. Sch. 1902. p. 93, fig. 55. 56.

τάτην καθέδραν εἰς τὸν ἐνταῦθα βεβαίως καθήμενον ἡγεμόνα τοῦ ἀνακτόρου. Εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ θρόνου πλευρὰν τοῦ δωματίου κατέρχεταί τις διὰ μικρᾶς λιθίνης κλίμακος εἰς δεξαμενὴν τῆς ὁποίας καὶ τὸ ἔδαφος καὶ οἱ τοῖχοι εἶναι κεκαλυμμένοι διὰ γυψίνων πλακῶν. Ἡ δεξαμενὴ αὕτη ἦτο ὕπαιθρος ἢ εἶχε στέγην ὑψηλοτέραν, ἵνα φωτίζηται διὰ παραθύρων, ἡ δὲ στέγη ὑπεβαστάζετο διὰ τριῶν κυπαρισσίνων κιόνων, τῶν ὁποίων εὑρέθησαν ἡμίκαυστα τεμάχια ἐν ταῖς ὀπαῖς τῶν βάσεων.

Οἱ πλεῖστοι θεωροῦσι τὸ διαμέρισμα τοῦτο λουτρὸν καὶ τῳόντι ἔχει πάντα τὰ συστατικὰ λουτροῦ καὶ ὁμοιάζει καθ' ὅλα πρὸς τὰ ἄλλα γνωστὰ λουτρὰ τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Φαιστοῦ Ὁ κ. Evans ὅμως θεωρεῖ μᾶλλον ὡς δῶμα ἀναπαυτήριον ἢ ἀναψυκτήριον, καὶ τὴν δεξαμενὴν παραδεχόμενος ὕπαιθρον ἑρμηνεύει ὡς δεξαμενὴν ἐνυδρείου ἢ ἰχθυοτροφείου. Οἱ διασωθέντες τοῖχοι τοῦ δωματίου τούτου ἔφερον τοιχογραφίας, ἐν αἷς διακρίνονται δύο μεγάλοι Γρύπες ἐν μέσῳ τοπείου ἐκ δένδρων θάμνων καὶ ποταμοῦ (1).

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὅλου ἀνακτόρου εἴπομεν ὅτι εὕρηται ἡ μεγάλη κεντρικὴ αὐλὴ ἔχουσα μῆκος 60 μέτρων καὶ πλάτος 0,37. Ἐντὸς τῆς αὐλῆς οὐδὲν ἴχνος οἰκοδομήματος εὑρέθη, ἦτο δὲ ὡς φαίνεται καὶ πλακόστρωτος ὅλη, ἀλλ' αἱ πλάκες ἔχουσιν ἀφαιρεθῆ, μόνον δὲ μικρὸν μέρος τῆς πλακοστρώσεως ἐσώθη κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν πρὸ τοῦ λουτροῦ. Ἡ ἐπίχωσις τῆς αὐλῆς ἐξετασθεῖσα εἰς πολλὰ μέρη εὑρέθη ὅτι ἀπετελεῖτο ἀπὸ στρώματα νεολιθικῆς ἐποχῆς, εἰς τὴν ἄνω δὲ ἐπιφάνειαν εὑρέθησαν καὶ τεμάχια Καμαραϊκῶν ἀγγείων. Ἐν ταύτῃ εὑρέθη καὶ τὸ κάτω ἥμισυ ἀγαλματίου Αἰγυπτιακοῦ ἐκ διωρίτου τὸ ὁποῖον φέρει κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς τοῦ θρόνου, ἐφ' οὗ κάθηται, ἱερογλυφικὰ γράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ Αἰγυπτιολόγοι τὸ ἀνάγουσιν εἰς τὸ τέλος τῆς 12 ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς 13 Αἰγυπτιακῆς δυναστείας δηλ. θεωροῦσιν αὐτὸ οὐχὶ νεώτερον τοῦ δισχιλιοστοῦ ἔτους π. Χ. (2).

Κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ ἀνακτόρου καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος χῶρος πλακόστρωτος ἔχων κατὰ δύο

(1) A. Evans The Palace of Cnossos 1900 p. 35.

(2) Τὸ ἀγαλμάτιον ἐδημοσιεύθη καὶ αἱ ἱερογλυφικαὶ ἐπιγραφαὶ ἡρμηνεύθησαν εἰς τὸ Archeolog. Report of Egypt exloration Fund for 1900.

διευθύνσεις ἤτοι πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον μεγάλας καὶ πλατείας κλίμακας, αἱ ὁποῖαι προφανῶς δὲν ἐχρησίμευον, ἵνα ἀναβαίνωσί που, ἀλλ' ἀπετέλουν ὡσεὶ κοῖλον θεάτρου ἵνα καθέζωνται πολλοὶ ἄνθρωποι. Πιθανώτατα τὸ μέρος τοῦτο τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ πρὸς ὅμοιον κατασκεύασμα ἐν τῇ δυτικῇ αὐλῇ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Φαιστοῦ, εἶναι ὁ χῶρος, ἐνῷ συνηθροίζοντο καὶ καθήμενοι ἐθεῶντο ἀγῶνας ἢ παρίσταντο εἰς θρησκευτικὰς τελετάς. Ἦτο τρόπον τινὰ τὸ θέατρον τοῦ ἀνακτόρου καὶ τῆς πόλεως, δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον ὅτι ἐπλήρου διπλοῦν σκοπὸν καὶ θεαματικὸν καὶ θρησκευτικόν. Ἴσως αὐτόθι ἐτελοῦντο αἱ συχναὶ ἐν τοῖς Κρητικοῖς μνημείοις ἀπεικονιζόμεναι ταυρομαχίαι ἢ ἀγῶνες καὶ γυμνάσματα ἀνθρώπων καὶ Ταύρων, ὧν ἀμυδρὰν ἀνάμνησιν ἔσωσαν καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν τὰ θεσσαλικὰ Ταυροκαθάψια.

Ἡ βορεία πτέρυξ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ διετέμνετο ἐν τῷ μέσῳ ὑπὸ τῆς μεγάλης καὶ κυρίας εἰσόδου τοῦ ἀνακτόρου διὰ τοὺς ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἐπινείου Ἀμνισοῦ ἐρχομένους. Πρὶν εἰσέλθῃ τις εἰς τὸν διάδρομον αὐτὸν διήρχετο διὰ μεγάλου προπυλαίου, οὗ ἐσώθησαν αἱ τετράγωναι βάσεις τῶν κιόνων. Ἑκατέρωθεν τοῦ βορείου διαδρόμου οἱ τοῖχοι τοῦ ἀνακτόρου ἦσαν ἐκτισμένοι παχεῖς καὶ στερεοὶ διὰ μεγάλων τετραγώνων εἰργασμένων λίθων κατὰ τὸν ἰσοδομικὸν ῥυθμόν· ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος ἐνταῦθα ἦτο ἐπικλινὲς ἀνήρχοντο εἰς τὴν κεντρικὴν αὐλὴν διὰ κλίμακος.

Τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ἀνακτόρου τὸ μὲν ἀνατολικὸν ἥμισυ εὑρέθη σχεδὸν ἐντελῶς κατεστραμμένον, διετηρήθη δὲ ὁπωσοῦν καλύτερον τὸ δυτικόν. Πιθανῶς ἦτο τοῦτο διαμέρισμα τῆς ὑπηρεσίας ἢ μᾶλλον τῆς φρουρᾶς, διότι εἰς τὰ δωμάτια ταῦτα εὑρέθησαν καὶ αἱ νομιζόμεναι ὑπόγειοι φυλακαὶ τοῦ ἀνακτόρου. Εἶναι δὲ αὗται βαθεῖς ὀρθογωνίου σχήματος ὑπόγειοι λάκκοι ἔχοντες τὰς πλευρὰς ἐκτισμένας διὰ λίθων λογάδων. Ἐντὸς τῶν σκοτεινῶν καὶ ὑγρῶν τούτων φρεάτων ἠδύναντο νὰ καταβιβάζωνται οἱ αἰχμάλωτοι καὶ οἱ ὅμηροι καὶ ἐκεῖ νὰ φυλάττωνται ἐν ἀσφαλείᾳ καλυπτομένου τοῦ στομίου διὰ θύρας καταπακτῆς. Ἡ ἑρμηνεία αὕτη εἶναι ἡ μόνη δοθεῖσα μέχρι τοῦδε εἰς τὰ ὑπόγεια ταῦτα κτίσματα τὰ ὁποῖα δὲν φαίνονται ὅτι ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσι δι' ἄλλο τι. Ἂν ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀληθεύῃ ἔχομεν ἐν αὐτοῖς τὰς φοβερὰς εἱρκτάς, ἐξ ὧν ἡ μυθικὴ παράδο-

σις ἔπλασε τὰς φυλακὰς τοῦ Λαβυρίνθου, ἐν αἷς ἐνεκλείσθη ὁ Θησεὺς καὶ οἱ δὶς ἑπτὰ τῶν Ἀθηναίων παῖδες.

Εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦτο εὕρηται καὶ λουτρὸν ἐντελῶς ὅμοιον πρὸς τὰ ἄλλα τῆς Κνωσοῦ καὶ τὸ τῆς Φαιστοῦ. Ἐκ τοῦ δωματίου δηλ. τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς ἀποδυτήριον ἢ ἀναπαυτήριον κατέρχεταί τις εἰς τὸν λουτῆρα, δεξαμενὴν τετράγωνον μὲ πλακόστρωσιν ἐκ γύψου καὶ τοὺς τοίχους ἐπίσης ἐπενδεδυμένους δι' ὁμοίων μεγάλων πλακῶν. Εἰς τὸ πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ λουτῆρος στηθαῖον ἀριστερὰ τῷ εἰσιόντι εὕρηται ἡ γυψίνη βάσις τοῦ ξυλίνου κίονος τοῦ ὑποβαστάζοντος τὴν ὀροφήν.

Εἰς τὰ τρία ἢ τέσσαρα λουτρὰ τῆς Κνωσοῦ καὶ εἰς τὸ τῆς Φαιστοῦ οὐδὲν ἴχνος ἀγωγοῦ εὑρέθη, δι' οὗ νὰ φαίνεται ὅτι τὸ ἀναγκαῖον διὰ τὸ λουτρὸν ὕδωρ διωχετεύετο εἰς τὸ λουτρὸν ἢ τοὐλάχιστον ἐξέρρεεν ἐξ αὐτοῦ μετὰ τὴν λοῦσιν. Ἕνεκα τούτου ὑποτίθεται, ὅτι τὸ ὕδωρ μετέφερον δοῦλοι καὶ ἔχυνον αὐτὸ ἐντὸς τῶν πηλίνων λουτήρων, αἵτινες ἦσαν ἐν χρήσει κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, (1) ὕστερον δὲ τὸ ἀπεκόμιζον πάλιν ἔξω. Αἱ ἐλλείψεις τῆς εὐκολίας ταύτης τοῦ λουτροῦ φαίνεται σήμερον εἰς ἡμᾶς παράδοξος, ἀλλὰ δι' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὸ πρᾶγμα δὲν παρεῖχε τὴν αὐτὴν δυσκολίαν ἕνεκα τοῦ πολυαρίθμου προσωπικοῦ τῶν δούλων, οἵτινες ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἠδύναντο νὰ κομίζωσι καὶ ἀποκομίζωσι τὸ ἀναγκαῖον καθ' ἑκάστην περίστασιν ὕδωρ.

Ἡ βορεία εἴσοδος τοῦ ἀνακτόρου ἡ διατέμνουσα τὴν πρὸς βορρᾶν τοῦ ἀνακτόρου πτέρυγα ὡδήγει εἰς τὴν μεγάλην κεντρικὴν αὐλὴν πάντως διὰ κλίμακος ἢ λίαν κεκλιμένου δρόμου. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ διαδρόμου τούτου ᾠκοδομήθη τοῖχος παράλληλος πρὸς τοὺς δύο ἄλλους καὶ οὕτω διῃρέθη ὁ πλατὺς διάδρομος εἰς δύο μέρη. Τὸ ἓν μέρος τὸ οὕτως οἰκονομηθὲν ἀριστερὰ τῷ εἰσιόντι εἶχε πληρωθῇ διὰ χωμάτων καὶ ἕνεκα τοῦ ἐπικλινοῦς ἐδάφους ἐκτίσθησαν μικροὶ ἀναλημματικοὶ τοῖχοι ἀποτελοῦντες ἐπάλληλα ἰσόπεδα, τὰ ὁποῖα, ὡς φρονεῖ ὁ κ. Evans, θὰ ἦσαν πεφυτευμένα διὰ θάμνων καὶ ἀνθέων,

(1) Ἐν τῷ λουτρῷ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος εὑρέθη ὑπὸ τοῦ Σλεῖμαν τμῆμα -οιούτου πηλίνου λουτῆρος. Ἐπίσης εἰς τὸ τῆς γυναικωνίτιδος λουτρὸν τοῦ ἀνακτόρου ζνωσοῦ θὰ ἴδωμεν παρακατιόντες, ὅτι εὑρέθη παρόμοιος λουτήρ,

οὑτωσὶ δὲ κρεμάμενα ἄνωθεν ἐν εἴδει κρεμαστῶν ἀλλεπαλήλων κήπων θὰ ἐξωράϊζον τὴν κυρίαν τοῦ ἀνακτόρου εἴσοδον.

Ὑπὸ τὰς πλάκας τῆς στρώσεως τοῦ διαδρόμου διέρχεται ὀχετὸς ἀποκομίζων ἐκτὸς τοῦ ἀνακτόρου τά τε ὄμβρια καὶ ἀκάθαρτα ὕδατα. Τοιοῦτοι ὀχετοὶ μεγάλοι εὑρέθησαν διακλαδιζόμενοι καὶ καθ' ὅλην τὴν ἀνατολικὴν τοῦ ἀνακτόρου πτέρυγα ἀποτελοῦντες ὁλόκληρον δίκτυον. Πρὸς καθαρισμὸν τῶν ὀχετῶν τούτων εἶχον σκάψει καὶ κτίσει φρεαττύας, ἵνα δι' αὐτῶν κατέρχωνται οἱ δοῦλοι καὶ καθαρίζωσιν αὐτὰς κατὰ καιρούς. Ἡ ὕπαρξις συστήματος ὀχετῶν ὑπὸ τὸ ἀνάκτορον φαίνεται μὲν παράδοξος εἰς ἡμᾶς δι' ἐποχὴν τόσῳ ἀπομεμακρυσμένην, ἀλλ' ἀκριβῶς τοῦτο ἀποτελεῖ μίαν ἀκόμη ἰσχυρὰν ἀπόδειξιν τῆς ἐξημερώσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ λαοῦ ἐκείνου κατανοοῦντος τὴν σημασίαν τῆς καθαριότητος καὶ φροντίζοντος μετὰ τόσης ἐπιμελείας περὶ τῶν ὑγιεινῶν συνθηκῶν τοῦ ἀνακτόρου, διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν μιασματικῶν ἑστιῶν.

Κατερχόμεθα ἐκ τῆς κεντρικῆς αὐλῆς εἰς τὴν ἀνατολικὴν τοῦ ἀνακτόρου πτέρυγα. Αὕτη εἶναι ἡ ἐπισημοτάτη, ἴσως δὲ καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη, διότι ἐνταῦθα εὑρέθησαν ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ἀνακτόρου ἀρκετὰ λείψανα τοῦ Καμαραϊκοῦ ἀνακτόρου. Ἡ ἀνατολικὴ πτέρυξ τοῦ ἀνακτόρου ἔκειτο εἰς μέρος κατωφερές, εἰς τὴν πρὸς τὸν ποταμὸν κλιτὺν τοῦ λόφου, πάντως δὲ ἐχρειάσθησαν πολλὰ τεχνικὰ ἔργα, ἵνα οἰκονομήσωσι τὸν χῶρον κατ' ἰσόπεδα καὶ οἰκοδομήσωσιν ἐνταῦθα.

Τὸ βορειότερον τμῆμα τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος εἶναι τὸ ὀλιγώτερον ἐπίσημον συνιστάμενον ἐξ ἀποθηκῶν καὶ πολλῶν ἄλλων ἀγνώστου χρήσεως δωμάτων. Ἓν δωμάτιον χρησιμεῦον ὡς ἀποθήκη, ἐν ᾗ διωχετεύετο ἐκ τοῦ πιεστηρίου διὰ λιθίνου ἀγωγοῦ τὸ ἐκπιεζόμενον ὑγρόν, πιθανώτατα ἔλαιον, περιεῖχε κολοσσιαίους πίθους ἔχοντας ποικιλωτάτην ἀνάγλυφον διακόσμησιν. Τῶν πίθων τούτων ἐσώθη κατὰ χώραν μόνον τὸ κάτω μέρος, ἑνὸς δὲ σῴζονται τὰ $^2/_3$ περίπου τοῦ ὕψους.

Τὸ δωμάτιον τῶν πιεστηρίων (ἴσως ἐλαιοτριβεῖον) εἶναι χῶρος τετραγωνικὸς ὀρθογώνιος, ἐν ᾧ σῴζονται κατὰ χώραν δύο πιεστήρια ἢ μᾶλλον αἱ βάσεις τῶν πιεστηρίων· τὸ μὲν ἕν, τὸ μεγαλύτερον, εἶναι λίθινον καὶ ἀπολήγει εἰς πλατὺν λίθινον ἀγωγόν, ὅστις ἔφερεν εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν πρὸς τὴν ἀποθήκην τῶν μεγάλων πίθων, τὸ δὲ

ἄλλο εἶναι μικρότερον πήλινον αὐτό τε καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ λαμβάνων τὴν ἀρχὴν ἀγωγός.

Τὸ νότιον ἥμισυ τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος εἶναι τὸ σπουδαιότατον τοῦ ὅλου ἀνακτόρου, διότι περιέχει τὰς μεγάλας αἰθούσας (τὰ μέγαρα) τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸ μέγαρον τῶν γυναικῶν, τὴν γυναικωνῖτιν.

Εἰς τὸ ἀνατολικώτατον μέρος σχηματίζεται προπύλαιον ἢ στοὰ διὰ κιόνων ξυλίνων, ὧν σῴζονται κατὰ χώραν αἱ λίθιναι βάσεις, τρεῖς πρὸς ἀνατολὰς καὶ τρεῖς πρὸς νότον, καὶ ἐκ μιᾶς γωνιαίας κολοσσιαίας βάσεως τετραγώνου στύλου (pilastre). Ἐκ τοῦ προπυλαίου τούτου εἰσήρχοντο διὰ τεσσάρων μεγάλων πυλῶν ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ διὰ δύο ἐκ τῆς νοτίας εἰς χῶρον πλακόστρωτον τετράγωνον τὸν πρόδομον, ἐντεῦθεν δὲ διὰ τεσσάρων ἄλλων ἀντιστοίχων πυλῶν εἰς τὸ μέγαρον τῶν ἀνδρῶν, τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Evans καλούμενον μέγαρον τῶν διπλῶν πελέκεων, ἕνεκα τῶν πελέκεων τῶν ἐγκεχαραγμένων ἐπὶ τῶν τετραγώνων ὀγκολίθων, δι' ὧν εἶναι ἐκτισμένοι οἱ τοῖχοι. Ἡ αἴθουσα αὕτη δὲν ἦτο ὅλη ἐστεγασμένη, ἀλλ' ἓν μέρος, τὸ πρὸς δυσμάς, ἔμενε πιθανῶς ὕπαιθρον, δύο δὲ κίονες, ὧν σώζονται αἱ βάσεις κατὰ χώραν, ὑπεβάσταζον τὴν ὀροφήν. Ὄπισθεν τοῦ μεγάρου τούτου ὑπῆρχεν ἄλλο μέγα δῶμα, ἡ αἴθουσα τῶν κλιμάκων (Treppenhaus), εἰς ἣν εἰσήρχοντο διὰ διαδρόμου βορείως τοῦ μεγάρου. Καὶ ἡ αἴθουσα τῆς κλίμακος ἐφωτίζετο ἄνωθεν ἀφιεμένου ὑπαίθρου τετραγώνου χώρου πρὸς τὴν νότιον γωνίαν, σῴζονται δὲ καὶ αἱ τέσσαρες βάσεις τῶν κιόνων τῶν ὑποβασταζόντων τὴν ὀροφήν.

Αἱ δύο αὗται αἴθουσαι μετὰ τοῦ προθαλάμου εἶναι αἱ μεγαλύτεραι καὶ ἐπισημότεραι τοῦ ἀνακτόρου ἐν τῷ ἰσογαίῳ καὶ εἶναι κατεσκευασμέναι μετὰ περισσῆς ἐπιμελείας. Οἱ τοῖχοι εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μεγάλων τετραγώνων πελεκητῶν λίθων κατὰ τὸ ἰσοδομικὸν σύστημα καὶ ἦσαν κεκοσμημένοι διὰ γραφῶν, ὧν ἐσώθη ἓν τεμάχιον κατὰ χώραν, πολλὰ δὲ χαμαί. Ἀπετέλουν τὸ μέγαρον τῶν ἀνδρῶν τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου καὶ ἔχουσι τὰ τρία κύρια γνωστὰ χαρακτηριστικὰ μέρη ἤτοι τὴν αἴθουσαν, τὸν πρόδομον καὶ τὸ μέγαρον τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος, εὑρέθησαν δὲ εὐδιάκριτα καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρυνθος.

Ἡ μόνη παραλλαγὴ ἐν τῷ Κνωσίῳ ἀνακτόρῳ εἶναι, ὅτι δὲν εὑρίσκεται ἡ ἑστία καὶ τὸ ὑπεράνω αὐτῆς ὀπαῖον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μεγά-

ρου, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ὑπῆρχεν ὕπαιθρον μέρος, ἐξ οὗ ἐφωτίζετο τὸ μέγαρον.

Εἰς τὸ μέγαρον τῶν ἀνδρῶν καὶ τὴν αἴθουσαν τῶν κλιμάκων εἰσήρχοντο καὶ διὰ διαδρόμου βορείως κειμένου πλακοστρώτου. Ἀντίστοιχος πρὸς τὴν θύραν τοῦ διαδρόμου εἰς τὸν ἀντίθετον νότιον τοῖχον τοῦ μεγάρου ὑπῆρχεν ἄλλη θύρα ἥτις ὡδήγει διὰ διαδρόμου πλακοστρώτου καὶ ἐπενδεδυμένου τοὺς τοίχους διὰ μεγάλων γυψίνων πλακῶν καὶ κατ' ὀρθὴν γωνίαν στρεφομένου εἰς τὰ δωμάτια τῶν γυναικῶν, τὴν γυναικωνῖτιν, εὑρισκόμενα πρὸς Ν. τῶν μεγάλων αἰθουσῶν.

Ὑπεράνω τῶν δύο αἰθουσῶν καὶ τῶν διαδρόμων καὶ τῆς γυναικωνίτιδος ὑπῆρχεν ὁ δεύτερος ὄροφος, εἰς ὃν ἀνήρχοντο διὰ λιθίνων κλιμάκων σῳζομένων καὶ σήμερον σχεδὸν ἀκεραίων. Τούτων μία μὲν εὕρηται ὄπισθεν τοῦ βορείου τοίχου τοῦ προδόμου καὶ τοῦ μεγάρου ἀρκετὰ εὐρεῖα, ἀπολήγουσα ἄνω εἰς διάδρομον πλακόστρωτον ἀνώγεων ἀκριβῶς ἄνω τοῦ ἰσογαίου βορείου διαδρόμου τοῦ μεγάρου καὶ φέροντα διὰ θυρῶν εἰς τὰς αἰθούσας καὶ τὰ δωμάτια τοῦ δευτέρου ὀρόφου, ἡ δὲ ἄλλη στενωτέρα καὶ μαιανδρικῶς κατ' ὀρθίας γωνίας καμπτομένη ὡδηγει εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ ἀνώγαια διαμερίσματα ἐκ τῆς πρὸς νότον κειμένης γυναικωνίτιδος. Ἄλλη κλῖμαξ μεγαλοπρεπὴς καὶ λίαν ἀνέτους ἔχουσα τοὺς ἀναβαθμοὺς ἔφερεν εἰς τὸ ὑπερῷον ἐκ τοῦ δώματος τῆς κλίμακος, ὃ εἴδομεν προηγουμένως.

Τῶν διαμερισμάτων τοῦ δευτέρου ὀρόφου καὶ τοῦ ἀνωγαίου διαδρόμου ἐσώθησαν ἀρκετὰ μέρη λίαν καταφανῆ, ἀπεκατεστάθησαν δὲ ἄλλα διὰ τῶν ἐπισκευῶν τοῦ κ. Evans. Ἐκ τοῦ δευτέρου τούτου ὀρόφου καὶ τοῦ ἀνωγαίου διαδρόμου ἄλλη λιθίνη κλῖμαξ ἔφερεν εἰς τὸν τρίτον ὄροφον, ὅστις ἀναμφιβόλως ὑπῆρχεν εἰς τὴν πτέρυγα ταύτην καὶ τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον ἔφθανεν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἄνω κεντρικῆς αὐλῆς τοῦ ἀνακτόρου.

Ὥστε τρεῖς ὄροφοι ἄνευ ἀμφιβολίας ὑπῆρχον εἰς τὸ μέρος τοῦτο, ἡ δὲ θέα καὶ ἄποψις τοῦ διαμερίσματος τούτου θὰ εἶχέ τι τὸ μεγαλοπρεπές.

Παραπλεύρως τοῦ μεγάρου τῶν ἀνδρῶν πρὸς νότον εὕρηνται ἄλλα τινὰ μικρότερα μὲν ἀλλὰ μετ' ἐπιμελείας ᾠκοδομημένα δώματα, τὰ ὁποῖα ὑποτίθεται, ὅτι ἐχρησίμευον διὰ τὴν διατριβὴν τῶν γυναικῶν τὴν γυναικωνῖτιν τοῦ ἀνακτόρου. Ἡ συγκοινωνία πρὸς τὰ δωμάτια

τῶν ἀνδρῶν καὶ τὰ ἰσόγαια καὶ τὰ ἀνώγαια ἦτο ἄμεσος καὶ εὐκολωτάτη, πρὸς τὰ κάτω μὲν διὰ τοῦ ζητοειδοῦς διαδρόμου, πρὸς τὰ ἀνώγαια δὲ διὰ τῆς μικρᾶς κλίμακος.

Ἡ γυναικωνῖτις συνίσταται ἀπὸ χῶρον ὀρθογώνιον ὕπαιθρον, ἀπὸ προθάλαμον καὶ ἀπὸ τὸ κυρίως μέγαρον τῶν γυναικῶν, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου ὑπάρχει λουτρὸν κατὰ τοῦτο μόνον διαφέρον τῶν λοιπῶν γνωστῶν Κρητικῶν λουτρῶν, ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς δεξαμενῆς αὐτοῦ δὲν κεῖται χαμηλότερον, εἰς ὃ νὰ κατέρχωνται διὰ μικρᾶς λιθίνης κλίμακος, ἀλλ' εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιφανείης μὲ τὸ ἔδαφος τοῦ μεγάρου. Ἐν τῷ λουτρῷ τούτῳ εὑρέθη πήλινος λουτὴρ τοῦ συνήθους σχήματος ἔχων χρωματιστὴν διακόσμησιν.

Καὶ τὸ μέγαρον τῶν γυναικῶν πλὴν τῆς ἐπιμελοῦς αὐτοῦ οἰκοδομίας ἦτο καὶ πλουσίως διακεκοσμημένον, ἀφ' οὗ ἓν μὲν τεμάχιον τοιχογραφίας εὑρέθη σῳζόμενον ἀκόμη κατὰ χώραν εἰς τὸν τοῖχον τοῦ λουτροῦ, χαμαὶ δὲ εὑρέθησαν τεμάχια μεγάλης θαλασσίας συνθέσεως μὲ μεγάλους δελφῖνας καὶ ἄλλους μικροτέρους ἰχθῦς. Ἐκ τοῦ μεγάρου τῶν γυναικῶν διάδρομος ὁδηγεῖ εἰς ἄλλα δωμάτια δυτικώτερα φθάνοντα μέχρι τοῦ τοίχου τῆς κεντρικῆς αὐλῆς. Μεταξὺ αὐτῶν εὑρέθη μικρὸν πλακόστρωτον δωμάτιον ἔχον τοὺς τοίχους ἐπενδεδυμένους διὰ γυψίνων πλακῶν, τὸ ὁποῖον ἐκ τῆς ἐν γένει κατασκευῆς καὶ διατάξεως αὐτοῦ ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀποχωρητήριον. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο δηλ. μεταξὺ τῶν ἐσωτερικῶν δωμάτων τῆς γυναικωνίτιδος καὶ τοῦ δωματίου τῶν κλιμάκων ὑπῆρχον ἄλλα δωμάτια κλειστὰ καὶ σκοτεινά, τὰ ὁποῖα θὰ ἐχρησίμευον τά τε ἀνώγαια καὶ τὰ ἰσόγαια ὡς ἀρχεῖα καὶ θησαυροφυλάκια, διότι ἐνταῦθα ἀνεκαλύφθη μέγας ἀριθμὸς πινακίδων ἐνεπιγράφων, εὑρέθησαν δὲ καὶ τὰ ἐλεφάντινα ἀγαλμάτια.

Τῆς πρὸς νότον πτέρυγος τοῦ ἀνακτόρου μικρὰ λείψανα ἐσώθησαν. Ἐν ταύτῃ εὑρέθη μικρὸν λουτρὸν ὅμοιον μὲν πρὸς τὰ ἤδη γνωστά, ἀλλ' ἁπλούστερον κατὰ τὴν κατασκευήν.

Κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ ἀνακτόρου ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1902 μικρὸν δωμάτιον τετράγωνον (1,50 × 1,50), τὸ ὁποῖον ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ κατὰ χώραν εὑρισκομένων ἱερῶν πραγμάτων ἀποδεικνύεται ὅτι ἦτο μικρὸν τοῦ ἀνακτόρου ἱερόν. Τὸ δωμάτιον ἐστεγάσθη ἀ ἴσως καὶ τὰ ἐν αὐτῷ εὑρεθέντα σπουδαιότατα ὑπὸ θρησκευτικὴν

ἔποψιν ἀντικείμενα ἀφέθησαν κατὰ χώραν (1). Τὸ ἱερὸν συνίσταται ἐκ τριῶν μερῶν· τὸ πρῶτον, τὸ ἔμπροσθεν τῆς θύρας, ἔχει τὸ ἔδαφος ἐστρωμένον διὰ φορητῆς γῆς πεπατημένης καὶ εἶχε χονδρά τινα ἀγγεῖα τῆς τελευταίας Μυκηναϊκῆς περιόδου, τὰ ὁποῖα χρησιμεύοντα διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἱεροῦ ἀφῆκαν ἐκεῖ οἱ τελευταῖοι κάτοικοι τοῦ ἀνακτόρου. Κατόπιν ἔρχεται τὸ δεύτερον μέρος, τὸ μεσαῖον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ χαλίκων τοῦ ποταμοῦ, ἐν τῷ μέσῳ δὲ αὐτοῦ ἵσταται ὁ μικρὸς τρίπους βωμὸς ἐκ πηλοῦ ἢ τράπεζα προσφορᾶς, ἐμπεπηγὼς εἰς τὸ ἔδαφος κεκονιαμένος ἔξωθεν δι' ἀσβέστου. Ἑκατέρωθεν τοῦ βωμοῦ εὑρέθησαν κύπελλα καὶ ἄλλα μικρότερα μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα. Τέλος εἰς τὸν μυχὸν τοῦ δωματίου παρὰ τὸν τοῖχον τοῦ βάθους ἀπὸ τοίχου εἰς τοῖχον εἶναι ἐκτισμένον ἑδώλιον ὕψους 0,60 ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἐπεστρωμένον καὶ τοῦτο τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν διὰ καχλήκων. Ἐπὶ τοῦ θρανίου τούτου ἢ τῆς ἱερᾶς κλίνης ἔκειντο τὰ ἱερώτατα πράγματα καὶ σύμβολα τοῦ ναΐσκου, ἤτοι δύο ζεύγη ἱερῶν κεράτων ἐκ πηλοῦ κεκονιαμένα ἀσβέστῳ φέροντα εἰς τὸ μέσον ὀπήν, ἐν ᾗ πιθανῶς προσηρμόζετο ὁ στειλεὸς διπλοῦ πελέκεως· καὶ μεταξὺ τούτων καὶ ἑκατέρωθεν πέντε πήλινα ἀνθρωπόμορφα εἴδωλα εἰκονίζοντα θεοὺς καὶ λατρευτάς. Τὸ ἐπισημότερον τούτων εἶναι τὸ εἰκονίζον τὴν θεὰν καθ' ὅμοιον περίπου τρόπον μὲ τὰ εἴδωλα τοῦ Πρινιᾶ καὶ τῶν Γουρνιῶν· τὸ μὲν κάτω ἥμισυ δηλ. εἶναι κύλινδρος, τὸ δὲ ἄνω ἥμισυ ἀνθρωπόμορφον παριστάνον τὴν θεὰν πλουσίως κεκοσμημένην καὶ ἀνατείνουσαν τὰς χεῖρας συμμετρικῶς· ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐπικάθηται ἡ περιστερά, τὸ ἱερὸν τῆς θεᾶς πτηνόν. Περιστερὰν δὲ κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας ἓν ἄλλο μικρὸν ἀνδρικὸν εἴδωλον εἰκονίζον λατρευτὴν προσφέροντα αὐτὸ εἰς τὴν θεότητα. Ἐν τῷ ἱερῷ εὑρέθησαν καὶ δύο μικροὶ ἀναθηματικοὶ δίστομοι πελέκεις, εἷς μὲν ἐκ στεατίτου, ἄλλος δὲ ἐκ χαλκοῦ καὶ ἐπίχρυσος (2).

(1) Πρὸ ὀλίγου χρόνου ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία ἀντικατέστησεν ἐπὶ τόπου τὰ εἰδώλια διὰ τῶν γυψίνων ἀποτυπωμάτων, ἀφ' οὗ παῖδες τῆς Μουσικῆς τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ βιάσαντες τὸν φεγγίτην ἀφήρεσαν τὰ λατρευτικὰ εἴδωλα τὰ ὁποῖα ἀπεδόθησαν κατόπιν, ἀπολεσθέντος ὅμως ἑνὸς ἐκ τῶν πέντε καὶ τῆς κεφαλῆς ἄλλου.

(2) Περὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου καὶ τῆς σημασίας αὐτοῦ διὰ τὴν θρησκείαν τῆς Κρητικῆς περιόδου ἴδε A. Evans An. of Brit. Sch. 1902, p. 96, fig. 55, 56 καὶ Georg

Πάντα τὰ περιγραφέντα μέρη τοῦ ἀνακτόρου ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχήν, εἶναι δηλ. περίπου σύγχρονα. Βεβαίως κατὰ τοὺς διαρρεύσαντας μακροὺς αἰῶνας θὰ ἐγένετο πολλάκις ἀνάγκη ἀνακαινίσεών τινων καὶ μετατροπῶν καὶ τοιαῦται πράγματι μεταβολαὶ καὶ τροποποιήσεις παρετηρήθησαν εἴς τινα μέρη τοῦ ἀνακτόρου, ὅπως π. χ. εἴπομεν περὶ τοῦ νοτίου προπυλαίου, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς εἶχε μεταβληθῇ εἰς ἀποθήκην, ἀλλ' ἐν γένει τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι ὁμογενές.

Πρὸ τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ τὸ ὁποῖον διεξήλθαμεν, ὑπῆρχεν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ἄλλο μέγα ἀρχαιότερον οἰκοδόμημα, πιθανώτατα ἐπίσης ἀνάκτορον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐποχὴ τίθεται κατὰ τὴν λεγομένην Καμαραϊκὴν περίοδον ἤτοι περὶ τὸ δισχιλιοστὸν ἔτος π. Χ. Τοῦ παλαιοτέρου τούτου ἀνακτόρου τοῦ Καμαραϊκοῦ ἀνεφάνησαν τὰ λείψανα εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος, ἀνεσκάφησαν δὲ δωμάτιά τινα καὶ τοῖχοι, ἐν τῇ ἐπιχώσει τῶν ὁποίων εὑρέθησαν διάφορα μικρὰ ἀλλὰ λίαν σημαντικὰ ἀντικείμενα τῆς ἐποχῆς, ἤτοι Καμαραϊκὰ πήλινα ἀγγεῖα, σφραγῖδες μὲ ἰδεογραφικὰ γράμματα, πήλινα ἀναθηματικὰ ἱερά, βωμὸς πήλινος ἀναθηματικός, φορεῖον ἱερὸν ἀναθηματικόν, δύο κωνοειδῆ ποτήρια φέροντα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐπιγραφὰς γεγραμμένας διὰ μελάνης, πρὸ παντὸς δὲ εὑρέθησαν τὰ κομψότατα καὶ μὲ λεπτότατα τοιχώματα Καμαραϊκὰ ποτήρια μὲ λαμπρὰν διακόσμησιν, τὰ ὁποῖα οἱ Ἄγγλοι ἀρχαιολόγοι διὰ τὴν λεπτότητα αὐτῶν ὠνόμασαν ἀγγεῖα μὲ φλοιὸν ᾠοῦ (Egg-shell ware).

Ὁ Λαβύρινθος.

Ἐκ τῆς ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ περιγραφῆς τῶν κυριωτέρων μερῶν τοῦ ἀνακτόρου κατεδείχθη ὅτι τοῦτο ἦτο ἓν κολοσσιαῖον πολύπλοκον καὶ πολυσύνθετον οἰκοδόμημα ἔχον δύο καὶ τρεῖς ὀρόφους καὶ ἀπειρίαν αἰθουσῶν καὶ δωματίων μικρῶν κα μεγάλων, αὐλάς, δρόμους, διαδρόμους, στενωποὺς ἀδιεξόδους, στοὰς καὶ προπύλαια, ὑπογείους φυλακὰς θησαυροὺς καὶ κεκρυμμένους χώρους. Δικαίως ἄρα ἐν

I aro Altkretische kultstaetten in Archiv für Religionswissenschaft Band. VII, S. 127 καὶ ἑξῆς.

τοιοῦτον οἰκοδόμημα δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς κτίριον παμμέγιστον καὶ λαβυρινθῶδες.

Καὶ τῷ ὄντι ἐλέχθη καὶ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ σοβαρῶν ἐπιστημόνων καὶ ἐν πρώτοις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνασκάψαντος αὐτὸ Ἄγγλου ἀρχαιολόγου, ὅτι τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ εἶναι μὲν τὸ ἀνάκτορον τῶν ἡγεμόνων τῆς Κνωσοῦ κατὰ τὴν Κρητικὴν περίοδον, ἀλλὰ ταυτοχρόνως εἶναι καὶ ὁ περίφημος τῆς Κνωσοῦ μυθικὸς Λυβύρινθος.

Πρὸ ἐτῶν ὁ Kretschmer καὶ ὁ Max Meyer ἐζήτησαν τὴν ἐτυμολογικὴν ἑρμηνείαν τῆς λέξεως Λαβύρινθος ἐν τῇ λέξει λάβρυς, ἥτις σημαίνει τὸν διπλοῦν πέλεκυν, τὸ ὅπλον τοῦ Πανελληνίου Διός. Ἡ λέξις ὑποτίθεται Καρική, ἐξ αὐτῆς δὲ ἔχει τότε τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Καρικοῦ Διὸς Λαβρανδέως, δηλοῦν τὸν φέροντα τὸν διπλοῦν πέλεκυν, ὡς παρίστατο καὶ ἐν τοῖς μνημείοις τῆς τέχνης. Κατὰ ταῦτα ὁ Λαβύρινθος οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ τὸν οἶκον τοῦ διπλοῦ πελέκεως, ἢ οἶκον καθιερωμένον εἰς τὸν θεὸν τοῦ διπλοῦ πελέκεως, ἤτοι τὸν Λαβρανδέα Δία. Ὁ διπλοῦς τῷόντι πέλεκυς εὕρηται ὡς τὸ ἱερώτατον σύμβολον τῆς θρησκείας ἐν τῷ Κρητικῷ πολιτισμῷ, ἐν δὲ τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ εἶναι συνηθέστατον σύμβολον εὑρεθὲν ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων, ἀναθηματικὸς ἢ εἰκονισμένος εἰς τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης. Ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ ἔχομεν ἄρα τὸ οἰκοδόμημα τοῦ διπλοῦ πελέκεως, τὸν οἶκον τοῦ Λαβρανδέως θεοῦ, τὸν Λαβύρινθον (1).

Ὅταν ἀνεπτύχθη ὁ μῦθος τοῦ Λαβυρίνθου συμπλακεὶς μὲ τοὺς μύθους τοῦ Μινωταύρου, τοῦ Μίνωος, τῆς Πασιφάης, τοῦ Δαιδάλου, τοῦ Θησέως, καὶ τῆς Ἀριάδνης καὶ ἐκυκλεῖτο ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ Ἑλλάδι, ἐν τῇ ποιήσει καὶ τῇ τέχνῃ, τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ δὲν ὑπῆρχε πλέον. Διετηρεῖτο ὅμως τὸ ὄνομα τοῦ αἰνιγματώδους οἰκοδομήματος καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ παράδοσις μετεπλάσθη κατὰ μικρὸν καὶ ἔλαβε τὴν μορφὴν τὴν μυθικήν. Ἔγινε λοιπὸν ἓν μέγιστον καὶ πολυδαίδαλον κτίριον (οὐδέποτε σπήλαιον), ὃ ἔκτισεν εἰς τὸν Μίνωα ὁ πολυμήχανος καὶ πάνσοφος τεχνίτης Δαίδαλος. Ἐν αὐτῷ καθείρχθη ὁ Μινώταυρος, εἰς τροφὴν τοῦ ὁποίου ἐχρησίμευον οἱ αἰχμάλωτοι, ἕως ὅτου ὁ ἥρως Θησεὺς ἀπέκτεινε τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἀριάδνης τὸ τέρας καὶ ἠλευθέρωσε τὴν πατρίδα ἐκ τοῦ σκληροῦ δασμοῦ.

(1) Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἰδὲ A. Evans Tree aud Pillar Cult p. 8-1 .

Αἱ μὲν εὑρεθεῖσαι ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ ὑπόγειοι φυλακαὶ δὲν ἦτο δύσκολον ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ λαοῦ νὰ ἀποκτήσωσι τὴν ἀπαισίαν φήμην καὶ γεννήσωσι τὴν περὶ καθείρξεως τῶν στελλομένων αἰχμαλώτων μυθικὴν παράδοσιν, τὸ δὲ τέρας, ὁ Μινώταυρος, ἐπίσης δὲν ἦτο ἀδύνατον νὰ πλασθῇ ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν καὶ ἀναγλύφων τοῦ ἀνακτόρου παραστάσεων τοῦ ταύρου καὶ τῶν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τελουμένων ταυρομαχιῶν (ἃς εἰκονίζουσιν αἱ τοιχογραφίαι, τὰ ποτήρια τοῦ Βαφειοῦ καὶ τὸ μέγα ἐκ στεατίτου ῥυτὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος), καθ' ἃς πολλοὶ ἄνθρωποι, ἴσως δοῦλοι ἢ αἰχμάλωτοι, θὰ ἔπιπτον θύματα τῆς μανίας τοῦ ἐξηγριωμένου θηρίου, κατὰ μικρὸν δὲ ὁ ταῦρος τοῦ Μίνωος ἐγένετο Μινώταυρος, τέρας σαρκοφάγον. Ἡ μορφὴ ἄλλως τοῦ τέρατος, ὡς παραδίδουσιν αὐτὴν οἱ μῦθοι καὶ ὡς εἰκονίζεται ἐν τοῖς νομίσμασι τῆς Ἑλληνικῆς Κνωσοῦ, εὕρηται ἤδη εἰς μικρὰ μνημεῖα (1) τῆς Κρητικῆς περιόδου (2).

Δὲν στερεῖται ἄρα πιθανότητος ἡ γνώμη, ἣν πρῶτος πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς ἐξήνεγκεν ὁ Σλεῖμαν, ὅτι ἐν τῷ ἀποκαλυφθέντι ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ ἔχομεν τὸν μυθικὸν Λαβύρινθον, ἢ μᾶλλον ἀκριβέστερον ὅτι ὁ περὶ τοῦ Λαβυρίνθου μῦθος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ἐκ τῆς περὶ τοῦ ἀνακτόρου τῶν ἡγεμόνων τῆς Κνωσοῦ διατηρουμένης μνήμης καὶ λαϊκῆς παραδόσεως.

Τὸ σχῆμα, ὑφ' ὃ παρίσταται ἐν τοῖς νομίσμασι τῆς Κνωσοῦ ὁ Λαβύρινθος δὲν ἀπᾴδει ἐν γενικαῖς γραμμαῖς πρὸς τὸ πραγματικὸν σχέδιον τοῦ ἀνακαλυφθέντος ἀνακτόρου, τὸ παραδοξότερον δὲ εἶναι ὅτι ἐν τεμαχίῳ τοιχογραφίας τῆς Κνωσοῦ (3) εὑρέθη τὸ σχῆμα ὁμοιότατον πρὸς τὸν τύπον τοῦ Λαβυρίνθου ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς νομίσμασι, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὸ πιστὸν καὶ ἐκ κληρονομικῆς παραδόσεως ἀκριβὲς τῆς ἀπεικονίσεως τοῦ Λαβυρίνθου εἰς χρόνους τόσον μεταγενεστέρους.

Ἡ ταυτότης ἀνακτόρου καὶ Λαβυρίνθου δὲν εἶναι μὲν ἀκόμη ἀλή-

(1) A. Evans The Palace of Cnossos in An. Brit. Sch. 1900-1901 p. 19 καὶ Georg. Karo ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ διατριβῇ p. 113 fig. 12.

(2) Ὁ ἥρως Θησεὺς ὁ καταβαλὼν τὸν Μινώταυρον τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἀριάδνης, π ...ωποποιεῖ τὸν Ἑλληνικὸν ἐκ τῆς Στερεᾶς ἐλθόντα λαόν, ὅστις ἐπωφελούμενος ἴσως ἐ ...υλίων ἢ οἰκογενειακῶν διαφορῶν ἐν τῷ βασιλικῷ οἴκῳ τῆς Κνωσοῦ κατέλυσε τὸ κ ...τος τῆς Κνωσοῦ καὶ ἵδρυσε τὸν νέον Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ἐν Κρήτῃ.

(3) A. Evans The Palace of Cnossos 1902 p. 104.

θεια άναμφισβήτητος, άλλά διά τών άνακαλύψεων αύτών καί τού συνδυασμού τών μνημείων πρός τάς παραδόσεις έφθασε μέχρι τοιούτου σημείου πιθανότητος, ώστε νά μή θεωρήται πλέον παραδοξολογία, άλλά γνώμη έχουσα πολλούς καί ίσχυρούς λόγους ύπέρ αύτής.

Τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ.

Περί τού άνακτόρου τής Φαιστού είπομεν ήδη τινά όμιλούντες περί τών άνασκαφών τής Ίταλικής άποστολής. Κατά τε τό μέγεθος καί τήν άρχιτεκτονικήν οίκονομίαν ούδαμώς ύπολείπεται τού Κνωσίου, πρός ὃ είχε τόν αύτόν οίκοδομικόν ρυθμόν, καί πρός τό όποίον είναι πιθανώτατα σύγχρονον κτισθέν κατά τήν άκμήν τής Κρητικής περιόδου έπί τών έρειπίων καί τής έπιχώσεως άρχαιοτέρου άνακτόρου Καμαραϊκού.Τού παλαιοτέρου τούτου οίκοδομήματος άνεσκάφησαν μέρη τινά, όπου ήτο δυνατόν άνευ καταστροφής τού νεωτέρου, εύρέθησαν δέ ύπό τό μέγαρον τού ύπερώου μικραί άποθήκαι, έξ ών έξήχθησαν πίθοι άκέραιοι Καμαραϊκοί μέ ίδιόρρυθμον γραπτήν διακόσμησιν (1). Τό Καμαραϊκόν πάλιν άνάκτορον ώκοδομήθη, όπως καί έν Κνωσώ, έπί στρώματος νεολιθικής έποχής, ώς έδείχθη έκ τών πηλίνων θραυσμάτων καί τών έργαλείων τής έποχής ταύτης.

Τά ύλικά, δι' ών έκτίσθη τό άνάκτορον Φαιστού είναι περίπου τά αύτά, ών έγένετο χρήσις καί έν τώ Κνωσίω, ήτοι οί μέν καταφανέστεροι καί οί τών έπισήμων διαμερισμάτων τοίχοι είναι έκτισμένοι διά μεγάλων είργασμένων τετραγώνων λίθων ίσοδομικώς, οί δέ λοιποί διά λογάδων λίθων άκατεργάστων καί άφθόνου πηλού, οί όποίοι κατόπιν έκαλύπτοντο διά πηλού έξ άργίλλου καί άχύρων καί ήλείφοντο διά κονιάματος άσβέστου, χρωματιζομένου ύστερον· ό μέγας δυτικός τοίχος τού άνακτόρου είναι έκτισμένος όμοίως πρός τόν άντίστοιχον τής Κνωσσού διά μεγάλων κολοσσιαίων όγκολίθων σχηματίζων έσοχάς καί έξοχάς κατ' όρθήν γωνίαν, οί όγκόλιθοι όμως δέν είναι έκ γύψου, ώς έν Κνωσώ, άλλ' έκ μαλακού τιτανολίθου.

Τα θεμέλια τού άνακτόρου καί μάλιστα τών μεγάλων τοίχων είναι

(1) Lavori esenguiti nel palazzo di Phaestos, Rendicondi dell' Accad. dei Lincei vol. XII fasc. 7. 7. 1903.

ἰσχυρότατα καὶ ἐκτισμένα διὰ λίθων ἀκατεργάστων μεγάλων ἄνευ πηλοῦ κατὰ τὸν λεγόμενον Πελασγικὸν ἢ Κυκλώπειον τρόπον.

Γύψου ἐγένετο χρῆσις πρὸς ὀρθομαρμάρωσιν τοίχων ἢ θρανίων καὶ εἰς τὰ κατώφλια καὶ τὰς βάσεις τῶν παραστάδων τῶν θυρῶν.

Ἡ χρῆσις τῆς ξυλείας καὶ ἐν τῷ Φαιστείῳ ἀνακτόρῳ εἶναι μεγίστη, οἱ κιόνες πάντες ἦσαν ξύλινοι ἐπὶ λιθίνης βάσεως, πρὸς τούτους οἱ ἄνω ὄροφοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ξύλινοι, ὅπως δεικνύει τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀνθράκων τῶν εὑρεθέντων ἐν τῇ ἀνασκαφῇ.

Τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ κατεστράφη διὰ πυρκαϊᾶς ὅπως καὶ τὸ τῆς Κνωσοῦ καὶ πιθανῶς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐπιδρομέων.

Ὄχι μόνον ἐν τῇ χρήσει τοῦ ὑλικοῦ καὶ τῷ οἰκοδομικῷ ρυθμῷ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ γενικῇ διατάξει τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος αἱ ὁμοιότητες καὶ ἀναλογίαι τῶν δύο ἀνακτόρων εἶναι τόσον μεγάλαι, ὥστε ἄγεταί τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι εἴτε ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀρχιτέκτονος ἐκτίσθησαν καὶ τὰ δύο ἢ ὅτι τὸ ἓν ἐκτίσθη καθ' ὑπόδειγμα τοῦ ἄλλου,

Καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ ἦτο ἓν κολοσσιαῖον τετράγωνον (τραπέζιον) καταλαμβάνον μέγιστον μέρος τοῦ λόφου καὶ διατεταγμένον ἕνεκα τῆς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους εἰς τέσσαρα ἐπάλληλα ἰσόπεδα ἀνυψούμενα ἐκ νότου πρὸς βορρᾶν. Εἶχεν αὐλὴν ἐσωτερικὴν μεγάλην καὶ πλακόστρωτον, ἀλλ' αὕτη δὲν ἔκειτο ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ἀνακτόρου, ὅπως ἐν Κνωσῷ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνατολικὰ καὶ διὰ τοῦτο, ἡ δυτικὴ πτέρυξ τοῦ Φαιστείου ἀνακτόρου ἦτο πολὺ μεγαλυτέρα τῆς ἀνατολικῆς, ἧς ἄλλα μέρη φαίνεται κατέρρευσαν πρὸς τὴν ἀπότομον κλιτὺν τοῦ λόφου.

Εἰς τὴν ΒΔ γωνίαν τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς ὑπάρχει βάθρον βαθμιδωτὸν ἐκ κολοσιαίων εἰργασμένων λίθων ἐκτισμένον, τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι ἦτο βωμός, διότι παρ' αὐτὸ εὑρέθησαν δύο μεγάλοι ὀρθογώνιοι πίνακες ἔχοντες ἄνω κεκολλημένους κοτολίσκους εἰς γραμμὴν χρησιμεύουσαι πιθανῶς ὡς τράπεζαι προσφορῶν, εὑρέθησαν δὲ καὶ βώδια ἀναθηματικά.

Πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀνακτόρου ὑπάρχει ἡ δυτικὴ αὐλὴ πλακόστρωτος, ἐξ αὐτῆς ἄρχεται κλῖμαξ μεγαλοπρεπὴς κλειομένη ἄνω ὑπὸ τοίχου βαθμιδωτοῦ ἀναλημματικοῦ· ἡ κλῖμαξ ἄρα δὲν ἐχρησίμευεν, ἵνα

ἀνέρχωνταί που, ἀλλ' ἦτο χῶρος κλιμακοειδὴς κατεσκευασμένος, ἵνα καθίζωσι πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ θεῶνται τελετὰς καὶ ἀγῶνας θρησκευτικούς, ἦτο δηλ. κοῖλον θεάτρου ἀρχεγόνου. Ὅτι δὲ τὰ θεώμενα ἐν αὐτῷ ἦσαν θρησκευτικῆς σημασίας ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς εὑρέσεως τοῦ ἱεροῦ κάτω πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς κλίμακος. Τὸ ἱερὸν τοῦτο συνιστάμενον ἐκ δύο μικρῶν δωματίων, ὧν τὸ μὲν ἓν ἦτο τὸ κυρίως ἱερόν, τὸ δὲ ἄλλο ἡ σκευοθήκη, ἦτο μικρὸν καὶ πενιχρόν· ἐκ τούτου δὲ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν ἀγγεῖα Καμαραϊκῆς ἐποχῆς, εἰκάζουσιν, ὅτι τὸ ἱερὸν ἀνῆκεν εἰς τὸ ἀρχαιότερον ἀνάκτορον, τὸ Καμαραϊκόν, καὶ ὅτι οἱ νεώτεροι ἐκ σεβασμοῦ καὶ θρησκευτικῆς εὐλαβείας τὸ διετήρουν ὅπως εἶχεν, ὡς τόπον ἅγιον.

Δι' ἄλλης μεγάλης κλίμακος ἀνήρχοντο ἐκ τῆς δυτικῆς αὐλῆς εἰς τὸ ὑπερῷον καὶ τὸ αὐτόθι εὑρισκόμενον ἐπισημότατον μέρος τοῦ Φαιστείου ἀνακτόρου τὸ μέγαρον τῶν ἀνδρῶν.

Μέγας διάδρομος ἐστεγασμένος ἔχων ἐν τῷ μέσῳ τετράγωνον στῦλον πρὸς ὑποστήριξιν τῆς στέγης, εἰς ὃν εἰσήρχοντο ἐκ τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς, διήρει τὸ ἀνάκτορον ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς εἰς δύο τμήματα τὸ βόρειον καὶ τὸ νότιον· τούτων ἐπισημότερον ἦτο τὸ πρῶτον τὸ καταλαμβάνον τὰ τρία ὑπερῷα ἢ ὑψηλότερα ἰσόπεδα, ἐν ᾧ τὸ νότιον κείμενον χαμηλότερον δύναται νὰ θεωρηθῇ, ὅτι ἀπετέλει τὸ διαμέρισμα τῆς πολυπληθοῦς ὑπηρεσίας τοῦ ἀνακτόρου.

Ἄλλος διάδρομος παράλληλος τοῦ πρώτου μὲ τετράγωνον ἐπίσης στῦλον ἐν τῷ μέσῳ κείμενος βορειότερον ἔφερεν ἐπίσης ἐκ τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς εἰς τὰς πέντε ἑκατέρωθεν τοῦ διαδρόμου κειμένας ἀποθήκας· ἐντὸς τούτων εὑρέθησαν πίθοι ἀκέραιοι καὶ τεθραυσμένοι, σῖτος δὲ καὶ ἄλλοι καρποὶ ἀπηνθρακωμένοι εὑρίσκοντο ἐν τῇ ἀνωτέρω ἐπιχώσει καταπεσόντες ἐκ τοῦ δευτέρου τῶν ἀποθηκῶν ὀρόφου. Οὔτε κατὰ τὴν σπουδαιότητα οὔτε κατὰ τὴν χωρητικότητα, αἱ ἀποθῆκαι τοῦ Φαιστείου ἀνακτόρου ἐξισοῦνται πρὸς τὰς τῆς Κνωσοῦ, φαίνεται δέ, ὅτι τὰ εἰσοδήματα τῶν βασιλικῶν κτημάτων καὶ οἱ εἰσπραττόμενοι δασμοὶ θὰ ἦσαν πολὺ ὀλιγώτερα ἐν Φαιστῷ ἢ ἐν Κνωσῷ, ἐν ᾧ ἄλλως κάτωθι τοῦ Φαιστείου ἀνακτόρου ὑπόκειται ἡ μεγαλυτέρα καὶ μᾶλλον καρποφόρος πεδιὰς τῆς Κρήτης.

Εἰς τὸ νότιον διαμέρισμα πλὴν τῶν πολλῶν μικρῶν δωματίων τῆς ὑπηρεσίας ἀνεσκάφη καὶ τὸ λουτρόν, ὅμοιον πρὸς τὰ ἤδη γνωστὰ τῆς

Κνωσοῦ μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι τὸ ἔδαφος καὶ οἱ τοῖχοι δὲν ἦσαν κεκαλυμμένοι ὑπὸ γυψίνων πλακῶν, ὧν ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ προμήθεια δὲν ἦτο, ὡς φαίνεται, τόσον πρόχειρος καὶ εὔκολος ἐν Φαιστῷ, ἀλλὰ διὰ σανίδων, ὅπως δηλ. παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ κ. Dörpfeld εἰς τὸ λουτρὸν τοῦ ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος (1).

Δωμάτιά τινα συνεχόμενα πρὸς τὸ λουτρὸν φαίνεται, ὅτι ἦσαν παραρτήματα αὐτοῦ χρησιμεύοντα ὡς ἀποδυτήρια, ἀναπαυτήρια κτλ. Τοιοῦτον ἀναπαυτήριον φαίνεται, ὅτι ἦτο καὶ τὸ ἔχον τὴν πρόσοψιν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν αὐλὴν δωμάτιον ἔχον παρὰ τοὺς τοίχους θρανία κτιστὰ ἐπενδεδυμένα ἔμπροσθεν διὰ γυψίνων πλακῶν μὲ λεπτὰς ταινίας καὶ αὔλακας ἐναλλὰξ καθέτους καὶ ὁριζοντίους, ὥστε νὰ ὁμοιάζωσι πρὸς τριγλύφους καὶ μετόπας πρωτοδωρικάς.

Ἐκ τῆς ἀνατολικῆς ἐπίσης αὐλῆς εἰσήρχοντο καὶ εἰς μέγαρον μετρίου μεγέθους, τὸ λεγόμενον μέγαρον τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς. Ἐντεῦθεν διὰ λιθίνης κλίμακος ἀνήρχοντο εἰς τὸ ὑπερκείμενον ἰσόπεδον ἢ ὑπερῷον, ἐν ᾧ ὑπῆρχε τὸ κυρίως μέγαρον τῶν ἀνδρῶν διακρινόμενον διά τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν εὐκρινῆ αὐτοῦ διάταξιν. Τὸ μέγαρον τῶν ἀνδρῶν ἀποτελεῖται ἐκ τῶν τριῶν χαρακτηριστικῶν μερῶν, τῆς αἰθούσης, τοῦ προδόμου καὶ τοῦ μεγάρου. Πῶς ἐφωτίζετο τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἄδηλον, διότι μέρος ὕπαιθρον δὲν φαίνεται, ὡς ἐν Κνωσῷ· πιθανῶς εἶχεν ὀπαῖον ἐν τῇ στέγῃ, ἥτις ἐβαστάζετο ὑπὸ τριῶν κιόνων τεταγμένων εἰς γραμμήν. Καὶ εἰς τὸ μέγαρον τῆς Φαιστοῦ δὲν φαίνεται ἡ συνήθης εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Στερεᾶς ἑστία τοῦ μεγάρου.

Ἄλλο μέγαρον πολὺ μικρότερον ἔκειτο κατὰ τὴν πρὸς Β. κορυφὴν τοῦ λόφου εἰς τὸ ὑψηλότερον ἰσόπεδον. Τοῦτο ὑποθέτουσιν, ὅτι ἦτο τὸ μέγαρον τῶν γυναικῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήρχοντο ἐκ τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς· συνεκοινώνει δὲ εὐκόλως καὶ μὲ τὸ μέγαρον τῶν ἀνδρῶν. Ἡ ἐκ τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς ἄνοδος εἰς τὸ μέγαρον τῶν γυναικῶν φαίνεται, ὅτι ἐφρουρεῖτο ὑπὸ φυλάκων ἢ σκοπῶν, διότι εὑρέθησαν ἑκατέρωθεν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ διαδρόμου κόγχαι τετράγωνοι φέρουσαι καὶ ἁπλῆν γραπτὴν διακόσμησιν, ἐν ἑκάστῃ τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι ἦτο τοποθετημένος ὁ σκοπός.

Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ ἀνακτόρου τῆς Φαιστοῦ εἶναι ἡ

(1) Παραβ. Schliemann Tirynthe p. 214.

ἁρμονία τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἓν ὅλον, οὗ τὰ διάφορα μέρη συντρέχουσιν ἕκαστον πρὸς ἀποτέλεσιν τῆς ἑνότητος, ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἀνάκτορα τῆς Τροίας, τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν, ὧν τὰ διάφορα μέρη καὶ δωμάτια στεροῦνται συνήθως τῆς ἑνότητος ταύτης, μόνον τοπικῶς παρακείμενα ἀλλήλοις. Ἐπίσης παρατηρεῖται μεγίστη συμμετρία οὐχὶ ὅμως μονότονος, ἀλλὰ ποικίλλουσα ἐν ταῖς λεπτομερείαις. Πρὸς τούτοις ἀκριβέστατος προσανατολισμὸς τῶν οἰκοδομημάτων.

Τὸ ἀνάκτορον Φαιστοῦ ᾠκοδομήθη ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ καὶ διετηρήθη μὲ μικρὰς μόνον τροποποιήσεις μέχρι τῆς παρακμῆς καὶ τῆς τελευταίας καταστροφῆς καὶ πυρπολήσεως.

Ἀξία σημειώσεως ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Φαιστοῦ εἶναι ἡ ἔλλειψις τοιχογραφιῶν· οἱ τοῖχοι ἦσαν ἀληλιμμένοι δι' ἐπανειλημμένων κονιαμάτων ἐξ ἀσβέστου καὶ κεχρωματισμένοι, ἀλλ' ὀλίγαι μόνον καὶ ἁπλαῖ ταινίαι ἀπετέλουν τὴν μόνην διακόσμησιν. Ἡ ἔλλειψις αὕτη εἶναι κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον παράδοξος, καθ' ὅσον πλούσιαι καὶ ὡραῖαι τοιχογραφίαι εὑρέθησαν ἐν τῇ ἐπαύλει τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἥτις θεωρεῖται ὡς τὸ θερινὸν ἐνδιαίτημα τῶν ἡγεμόνων τῆς Φαιστοῦ καὶ παράρτημα, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ Φαιστίου μεγάρου.

Ἡ κεραμευτική.

Ὁ κεραμεὺς παράγει τὰ μᾶλλον χαρακτηριστικὰ προϊόντα, ἐξ ὧν οἱ νεώτεροι δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν λαοῦ τινος παρατηροῦντες τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς, τὸ σχῆμα καὶ τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφὴν τῆς διακοσμήσεως τῶν πηλίνων ἀντικειμένων. Διὰ τοῦτο τὰ κεραμευτικὰ προϊόντα ἀπετέλεσαν ἀνέκαθεν παρὰ τοῖς ἀρχαιολόγοις ἐν ταῖς χαρακτηριζούσαις αὐτὰ διαφοραῖς τὸ ἀσφαλέστατον κριτήριον τῶν ἐποχῶν καὶ τῶν λαῶν, εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε πολλάκις ἐκ τῆς εὑρέσεως μικρῶν καὶ ἀσημάντων ἄλλως θραυσμάτων ἀγγείων νὰ δύναταί τις μετ' ἀκριβείας ἀπιστεύτου νὰ ὁρίσῃ τὴν ἐποχὴν ἀρχαιολογικοῦ τινος στρώματος καὶ συνοικισμοῦ. Ἂν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι τὰ πήλινα ἀντικείμενα εἶναι τὰ ἀπειράκις συχνότερον εὑρισκόμενα ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐρειπίων, καὶ ὅτι πάντοτε εὑρίσκονται, ὅπου κατῴκησαν ἀρχαῖοι λαοί, καὶ ἂν

ἀκόμη οὐδὲν ἄλλο ἴχνος ἀφῆκεν ὁ χρόνος καὶ οἱ ἄνθρωποι, τότε ἐννοοῦμεν ὁπόσην σημασίαν ἔχει ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῶν κεραμευτικῶν ἔργων, ἵνα ὁδηγηθῶμεν καὶ προσανατολισθῶμεν εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεύνας.

Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ κατασκευὴ πηλίνων σκευῶν καὶ ἄλλων ἀντικειμένων τῆς καθημερινῆς χρήσεως εἶναι ἐκ τῶν πρώτων τεχνῶν, ἃς ἐξήσκησαν οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ ἐν αὐτῷ τῷ πρώτῳ σταδίῳ τῆς ἀναπτύξεώς των. Ταῦτα κατεσκευάζοντο κατ' ἀρχὰς ἐκ πηλοῦ οὐχὶ καθαροῦ, ἀλλ' ἀναμεμιγμένου μετ' ἄμμου καὶ λιθαρίων, ἐπλάσσοντο μόνον διὰ τῆς χειρὸς ἄνευ τεχνικοῦ μέσου ἄλλου εἰς σχήματα ἁπλούστατα, κατόπιν ἐλειαίνοντο τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν διὰ στιλβωτηρίου καὶ ὠπτῶντο οὐχὶ εἰς κεραμευτικὸν ἐπαγγελματικὸν κλίβανον, ἀλλ' εἰς τὸ ἐλαφρὸν πῦρ τῆς ἑστίας, ὁ δὲ πηλὸς ἀτελῶς ὀπτώμενος καὶ ὑπὸ τοῦ καπνοῦ ἐμποτιζόμενος ἀπέκτα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς χρῶμα μέλαν ἢ φαιὸν (bucchero). Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια κατ' ἀρχὰς οὐδὲν ἄλλο πλὴν τῆς στιλπνότητος εἶχεν, ὕστερον ὅμως ἤρχισε νὰ διακοσμῆται διὰ χαρακτῶν κοσμημάτων, τὰ ὁποῖα μετὰ τὴν ὄπτησιν ἐπληροῦντο διὰ λευκοῦ χρώματος, ἢ καὶ διὰ πλαστικῶν ποικιλμάτων διαφόρων. Τὰ τοῦ εἴδους τούτου ἀγγεῖα ἀνήκουσιν εἰς τὴν λεγομένην λιθίνην καὶ νεολιθικὴν ἐποχήν, ἥτις φαίνεται, ὅτι διήρκεσε χιλιετηρίδας ὅλας. Τοῦτο τοὐλάχιστον δεικνύουσι τὰ δοκιμαστικὰ φρέατα τὰ σκαφέντα εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, ἐν οἷς παρετηρήθη ὅτι τὰ θραύσματα τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς καταλαμβάνουσιν ἐπίχωσιν 6-7μέτρων ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ βράχου καὶ ἄνω, ἐν ᾧ αἱ κατόπιν ἐποχαί, ἡ Καμαραϊκὴ καὶ ἡ Μυκηναϊκὴ ὁμοῦ, δὲν φθάνουσι τὰ 2-3 μέτρα (1).

Σπουδαίαν ῥοπὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγγειοπλαστικῆς ἤσκησεν ἡ σὺν τῷ χρόνῳ ἐφεύρεσις τεχνικῶν τινων μέσων, ὅσον ἀφορᾷ καὶ τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν ὄπτησιν καὶ τὴν διακόσμησιν τῶν ἀγγείων. Καὶ δὴ σπουδαιοτάτην βαθμίδα ἀναπτύξεως ἀντιπροσωπεύει ἡ ἐφεύρεσις τοῦ κεραμεικοῦ τροχοῦ. Διὰ τοῦ τεχνικοῦ τούτου μέσου ἡ κατασκευὴ τῶν ἀγγείων ἐγένετο εὐχερεστέρα καὶ τὰ σχήματα ὡραιότερα καὶ κανονικώτερα. Ἔπειτα ἡ ἐφεύρεσις καὶ χρῆσις τῆς ἐπαγγελματικῆς

(1) Duncan Mackenzie The Pottery of Cnossos Journ. Hell. St. 1903, p. 157 καὶ ἑξῆς.

τοῦ κεραμέως καμίνου ἐπήνεγκε τὴν τελειοποίησιν τῆς ὀπτήσεως τῶν πηλίνων ἀντικειμένων, οὕτω δὲ ἀντὶ τῆς ἀτελοῦς ἐν τῇ ἑστίᾳ ὀπτήσεως καὶ τοῦ μέλανος ἢ φαιοῦ χρώματος, ἡ μὲν ὄπτησις ἐγένετο τελειοτέρα ἐν τῇ καμίνῳ, τὸ δὲ χρῶμα ἐγένετο τὸ σύνηθες ἐρυθρόχρουν κεραμεοῦν.

Πρὸς τούτοις μετεβλήθη καὶ ὁ τρόπος τῆς διακοσμήσεως· εἴδομεν, ὅτι ἐπὶ τῶν νεολιθικῶν ἡ ἐπιφάνεια ἐστιλβοῦτο καὶ κατεσκευάζοντο πλαστικὰ κοσμήματα ἢ χαρακτὰ τὰ ὁποῖα ὕστερον ἐπληροῦντο λευκῆς Κρητίδος γῆς ἢ Κιμωλίας, κατὰ τὴν νεωτέραν ὅμως περίοδον ἡ ἐπιφάνεια τῶν ἀγγείων ἀντὶ νὰ στιλβοῦται ἐβάφετο διὰ χρώματος μέλανος σηπίας ἢ ἄλλου μέλανος ἢ σκοτεινοῦ χρώματος, κατόπιν δὲ μετὰ τὴν ὤπτησιν ἡ διακόσμησις ἐγίνετο πάλιν διὰ χρώματος λευκοῦ ὠμοῦ ἐπὶ τοῦ μέλανος ἐδάφους τοῦ ἀγγείου.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἐξέλιξις τῶν κεραμευτικῶν ρυθμῶν καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ νεολιθικοῦ εἰς τὸν πρωτοκρητικὸν ἢ Καμαραϊκόν.

Τοῦ Κρητικοῦ πάλιν ρυθμοῦ δύνανται νὰ διακριθῶσι δύο κυριώταται καὶ κεφαλαιώδεις κατηγορίαι καὶ δύο τρόποι ἐντελῶς διάφοροι. Ὁ πρῶτος ὁ ἀρχαιότερος εἶναι ὁ πηγάσας ἐκ τῆς τελευταίας μορφῆς τοῦ νεολιθικοῦ, καθ' ὃν τρόπον εἴπομεν ἀνωτέρω, ἤτοι ὁ Καμαραϊκὸς ἢ πρωτοκρητικὸς (μόνον σχεδὸν ἐν Κρήτῃ μέχρι τοῦδε εὑρισκόμενος), ὁ δὲ δεύτερος εἶναι ὁ κοινῶς λεγόμενος Μυκηναϊκός, περὶ οὗ δὲν εἶναι βέβαιον ἀκόμη ἂν ἀνεπτύχθη ἐκ τοῦ Καμαραϊκοῦ ἢ εἰσήχθη εἰς Κρήτην ἔξωθεν.

Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἀγγείων τοῦ πρώτου ρυθμοῦ τοῦ Καμαραϊκοῦ εἶναι, ὅτι τὰ προϊόντα αὐτοῦ διὰ τοῦ τροχοῦ κατεσκευασμένα καὶ καλῶς ὠπτημένα φέρουσι μέλαν ἢ ὑπομέλαν ἔδαφος (ἐνίοτε καὶ ἐρυθρὸν πρόσθετον) τεθὲν πρὸ τῆς ὀπτήσεως καὶ στερεωθὲν δι' αὐτῆς, ἐπὶ τούτου δὲ ἐγίνετο ἡ διακόσμησις διὰ χρώματος ἀνοικτοῦ συνήθως λευκοῦ (ἐνίοτε καὶ ἐρυθροῦ καὶ καστανόχρου) τεθέντος μετὰ τὴν ὤπτησιν τοῦ ἀγγείου, ἤτοι φέρουσιν ὠμὴν ἀνοικτὴν διακόσμησιν ἐπὶ σκοτεινοῦ ὠπτημένου ἐδάφους. Ἡ ἀνοικτὴ αὕτη διακόσμησις διατάσσεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ἀγγείων κατὰ ζώνας καὶ ἀποτελεῖται συνήθως ἀπὸ κοσμήματα γεωμετρικά, ἤτοι εἶναι στιγμαί, γραμμαὶ κάθετοι, ὁριζόντιαι, κυματοειδεῖς, κύκλοι, σταυροί,

Ἐνίοτε εἶναι καὶ φυτόμορφος μετὰ μεγάλης φυσικῆς ἀκριβείας ἢ καὶ ἐσχηματοποιημένη, οὐδέποτε δὲ ζῳόμορφος ἢ ἀνθρωπόμορφος.

Ὁ δεύτερος ρυθμὸς ὁ λεγόμενος Μυκηναϊκὸς ἀναφαίνεται ἐν Κρήτῃ τοὐλάχιστον βραδύτερον τοῦ Καμαραϊκοῦ καὶ ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι ἐπὶ τῆς φυσικῆς κεραμεόχρου ἐπιφανείας τῶν ἀγγείων τοῦ ρυθμοῦ τούτου γράφονται τὰ κοσμήματα διὰ σκοτεινοτέρου χρώματος συνήθως διὰ μέλανος σηπίας πρὸ τῆς ὀπτήσεως, κατόπιν τὸ ἀγγεῖον τελειωμένον ὠπτᾶτο καὶ τὰ χρώματα ἐστερεοῦντο καὶ ἐγίνοντο στιλπνά. Τὸ σχῆμα τῆς διακοσμήσεως ἐπὶ τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων δὲν εἶναι πλέον τὸ γεωμετρικόν, ἀλλ' εἶναι εἰλημμένον ἐκ τῆς φύσεως, ἰδίως ἐκ τοῦ φυτικοῦ καὶ ζωϊκοῦ βασιλείου καὶ μάλιστα μάντων ἀντιγράφει θαλασσίους ὀργανισμοὺς πολύποδας καὶ σηπίας καὶ τευθίδας καὶ τρίτωνας καὶ ἄλλα θαλάσσια ζῷα, φυτὰ καὶ ζῳόφυτα.

Τὰ τοῦ Καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ ἀγγεῖα εὑρέθησαν καὶ παρετηρήθησαν ἐν Κρήτῃ πρὸ 15 ἐτῶν. Κατὰ τὸ ἔτος δηλ. 1889 ποιμὴν ἐκ τοῦ μικροῦ χωρίου τῆς Μεσαρᾶς Καμάρες κειμένου εἰς τοὺς νοτίους πρόποδας τῆς Ἴδης ἀνεῦρεν ἐντὸς μεγάλου σπηλαίου (Μαῦρος Σπήλιος) τῆς Ἴδης ἄνω τοῦ χωρίου ὥρας τινὰς ἀγγεῖά τινα σχήματος ἀπιοειδοῦς καὶ πολλὰ τεμάχια ἄλλων ὁμοίων, τὰ ὁποῖα ἐδώρησε εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ ἐν Ἡρακλείου Συλλόγου. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἐδημοσίευσαν σχεδὸν ταὐτοχρόνως ὁ κ. Myres (1) τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ Ἰταλὸς Mariani (2). Ἀμφότεροι δὲ συμφωνοῦσιν εἰς τοῦτο, ὅτι τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εἶναι ἀρχαιότερα τῶν Μυκηναϊκῶν. Ἄλλα τεμάχια ὁμοίων ἀγγείων εὗρε κατόπιν ὁ A. Taramelli, ὅστις ἐξηρεύνησε τὸ σπήλαιον αὐτὸ (3). Κατόπιν, ἀφ' οὗ ἐγνώσθη ὁ ρυθμὸς αὐτὸς εὑρέθησαν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Κρήτης ὅμοια παρετηρήθησαν δὲ καὶ ἐκτὸς τῆς Κρήτης. Τοιαῦτα π. χ. εἶναι τὰ τῆς Θήρας, ἃ πρὸ πολλῶν ἐτῶν κατέχει ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν· ἐπίσης εὑρέθησαν εἰς τὴν μεσαίαν πόλιν τῆς ἐν Μήλῳ Φυλακωπῆς τὴν ανασκαφεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς. Τεμάχια ὁμοίως ἀγγείων εἶχον εὑρεθῇ καὶ εἰς Τίρυνθα καὶ εἰς τὸ Fayoum τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐν

(1) Proceedings of the Society of Antiquaries XV. III. p. 351-356 pl. I-IV.

(2) Lucio Mariani in Monumenti antichi dell' Accad. dei Lincei vol. VI. pl. 9-11 p. 334 καὶ ἑξῆς.

(3) Monumenti antichi vol. IX. 1899.

Κύπρῳ. Εἰς πάντα ὅμως ταῦτα τὰ μέρη τὰ εὑρεθέντα εἶναι τόσον ὀλίγα, ὥστε δὲν θεωρεῖται ἀπίθανον ὅτι ταῦτα εἰσήχθησαν ἐκ Κρήτης.

Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν ἀπέδειξαν διὰ τῆς εὑρέσεως ἀπείρων τοιούτων δειγμάτων εἰς Κνωσόν, Φαιστόν, Ζάκρον, Παλαίκαστρον, Ἁγίαν Τριάδα ὅτι ὁ Καμαραϊκὸς οὗτος ῥυθμὸς καὶ τὰ προϊόντα αὐτοῦ δὲν ἦτό τι μεμονωμένον καὶ παράδοξον φαινόμενον μέρους τινὸς ἢ πόλεως τῆς Κρήτης (1), ἀλλ' ὅτι ἦτο ῥυθμὸς κοινότατος καὶ διαδεδομένος εἰς ὅλους τοὺς συνοικισμοὺς τῆς πρωτοκρητικῆς περιόδου.

Ποικιλώτατα εἶναι τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων τοῦ ῥυθμοῦ τούτου ἀπὸ τῶν χονδροειδῶν πίθων τοῦ Καμαραϊκοῦ ἀνακτόρου τῆς Φαιστοῦ, μέχρι τῶν λεπτοτάτων ἀγγείων τῆς Κνωσοῦ τῶν ἐχόντων τοιχώματα τόσον λεπτὰ σχεδόν, ὅσον εἶναι τὸ κέλυφος ᾠοῦ (2). Τὸ συνηθέστερον εἶναι ὁ Καμαραϊκὸς σκύφος, δοχεῖον ἀπιοειδές, ἤτοι πλατὺ ἄνω καὶ στενότερον πρὸς τὰ κάτω, ἔχον στόμιον πλατὺ στερούμενον λαιμοῦ μὲ δύο ὦτα καὶ προχοὴν εἰς τὸ χεῖλος αὐλακωτὴν διὰ τοῦ τοιχώματος. Πρὸς τούτους συνηθέστατον εἶναι καὶ τὸ σχῆμα τοῦ μονώτου ποτηρίου τοῦ ὁμοιάζοντος πρὸς τὰ χρυσᾶ κύπελλα τοῦ Βαφειοῦ ἔχον πολλάκις λίαν λεπτὰ τοιχώματα.

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν Καμαραϊκῶν ἀγγείων κατεδείχθη, ὅτι πλεῖστα τούτων κατεσκευάσθησαν κατ' ἀπομίμησιν μεταλλικῶν. Ἡ μέλαινα στιλπνὴ γάνωσις καὶ τὰ λεπτότατα τοιχώματα προϋποθέτουσιν μεταλλικὸν πρότυπον. Τοῦτο μάλιστα παρετηρήθη εἰς τὰ μόνωτα ποτήρια τὰ ἔχοντα τὸ σχῆμα τῶν τοῦ Βαφειοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα βλέπομεν τὰ ὀξέα ἄκρα, τὰ λεπτὰ τοιχώματα καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς λαβῆς ἥλους ἀντιγεγραμμένους ἐκ τῶν μεταλλικῶν προτύπων ἐπὶ τοῦ πηλοῦ. Ἡ πλατεῖα καὶ λεπτὴ λαβὴ τῶν ποτηρίων αὐτῶν ἔχει ἐπίσης μεταλλικὴν τὴν ὄψιν καὶ τὴν προέλευσιν. Τὸ κάτω μέρος τῶν τοιχωμάτων τῶν ποτηρίων αὐτῶν φαίνεται ὡσεὶ ἀναδιπλούμενον, ἵνα περιλάβῃ τὴν βάσιν, οἱ δὲ πλαστικοὶ κύκλοι ἐπὶ τῶν ἀγγείων τούτων

(1) Ὁ Taramelli ἐφρόνει, ὅτι ὁ ῥυθμὸς αὐτὸς ἦτο Φαίστειος American Journal of Archeol. sec. ser. V. p. 429-433.

(2) Egg-shell ware. Ἴδε A. Evans The Palace of Cnossos 1902 p. 117 fig. 70.71 καὶ D. Mackenzie The Pottery of Cnossos in Jour. Hell. St. XXIII. pl. V. VI.

καὶ ἄλλα πλαστικὰ κοσμήματα τῶν Καμαραϊκῶν πηλίνων ἀγγείων εἶναι ἀντίτυπα τῶν σφυρηλάτων μεταλλικῶν ἀγγείων καὶ τῆς ἐκκρούστου μεταλλικῆς διακοσμήσεως.

Ἐκτὸς τῆς γραπτῆς διακοσμήσεως ὁ Καμαραῖος τεχνίτης κάμνει χρῆσιν καὶ πλαστικῆς καὶ ἀναγλύφου διακοσμήσεως ἐπὶ τῶν ἀγγείων, καὶ οὕτως ἔχομεν κοσμήματα δενδρόμορφα, ἰχθυοακανθοειδῆ, ὀμφαλωτὰ καὶ ἰδίᾳ τὴν διὰ τραχέων ἐξογκωμάτων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας διακόσμησιν ἐξ ἧς ἀποτελοῦνται τὰ λεγόμενα τραχωτὰ Καμαραϊκὰ ἀγγεῖα (Vases à la barbotine). Ἐξ οἰκίας τῆς Κνωσοῦ ἔχομεν Καμαραϊκὸν ἀγγεῖον φέρον πλαστικῶς σταφυλὴν ἢ στάχυς σίτου (1).

Περὶ τοῦ δευτέρου ῥυθμοῦ τοῦ καλουμένου Μυκηναϊκοῦ δὲν κάμνομεν ἐνταῦθα λόγον ἢ ἐν παρόδῳ, τοῦτο δὲ διότι ὁ ῥυθμὸς οὗτος εἶναι ἤδη ἀπὸ πολλοῦ ἐγνωσμένος ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Σλεῖμαν καὶ ἐφεξῆς και πολλοὶ ἐπραγματεύθησαν περὶ αὐτοῦ.

Ἰδιάζων καὶ λαμπρὸς τύπος τοῦ ῥυθμοῦ τούτου εὑρέθη εἰς μεγάλους ἀμφορεῖς τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ καὶ διὰ τοῦτο ὁ κ. Evans ὠνόμασε τὸν ῥυθμὸν τῶν λαμπρῶν αὐτῶν Μυκηναϊκῶν ἀμφορέων ῥυθμὸν τοῦ ἀνακτόρου (Palace style). Οἱ ἀμφορεῖς οὗτοι ἔχουσι σχῆμα ἀνοικτὸν καὶ σφαιρούμενον ἄνω, κάτω δὲ στενούμενον, βραχὺν λαιμὸν κυλινδρικόν, τρία ὦτα κατὰ τοὺς ὤμους, στόμιον καὶ χείλη πλατυνόμενα καὶ ἐπιπεδούμενα ἄνω, ἐξαίρετον δὲ γραπτὴν διακόσμησιν ἀνθεμωτὴν διὰ καστανοῦ χρώματος ἐπὶ τῆς ξανθῆς τοῦ πηλοῦ ἐπιφανείας (2). Τὰ ἀγγεῖα τοῦ ῥυθμοῦ τούτου εἶναι τὰ ἀρχαιότερα καὶ λαμπρότερα τῶν Μυκηναϊκῶν. Εὑρέθησαν δὲ παρόμοια τεμάχια εἰς ἕνα ἐκ τῶν τάφων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, καὶ εἰς τάφον δὲ θολωτὸν τοῦ Θορικοῦ τῆς Ἀττικῆς ἀνεῦρεν ὁ κ. Στάης ἀγγεῖον μέγα τοῦ αὐτοῦ ῥυθμοῦ (3).

Ὁ χαρακτηριστικώτατος καὶ κοινότατος τύπος ἀγγείου Μυκηναϊκοῦ, ὁ στεγανόστομος ἀμφορεὺς (Bügelkanne) εἶναι ἐπίσης κοι-

(1) Hogarth and Welch Primitive painted Pottery in Crete J. H. St. vol. XXI p. 84, fig. 7.

(2) Περὶ τούτων ἴδ. MackenzieThe Pottery of Gnossos J. Hell. St. vol. XXIII, p. 191, fiig. 10. 10α.

(3) Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1896 σελ. 223 πίν. 11.

ἁρμονία τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἓν ὅλον, οὗ τὰ διάφορα μέρη συντρέχουσιν ἕκαστον πρὸς ἀποτέλεσιν τῆς ἑνότητος, ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἀνάκτορα τῆς Τροίας, τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν, ὧν τὰ διάφορα μέρη καὶ δωμάτια στεροῦνται συνήθως τῆς ἑνότητος ταύτης, μόνον τοπικῶς παρακείμενα ἀλλήλοις. Ἐπίσης παρατηρεῖται μεγίστη συμμετρία οὐχὶ ὅμως μονότονος, ἀλλὰ ποικίλλουσα ἐν ταῖς λεπτομερείαις. Πρὸς τούτοις ἀκριβέστατος προσανατολισμὸς τῶν οἰκοδομημάτων.

Τὸ ἀνάκτορον Φαιστοῦ ᾠκοδομήθη ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ καὶ διετηρήθη μὲ μικρὰς μόνον τροποποιήσεις μέχρι τῆς παρακμῆς καὶ τῆς τελευταίας καταστροφῆς καὶ πυρπολήσεως.

Ἀξία σημειώσεως ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Φαιστοῦ εἶναι ἡ ἔλλειψις τοιχογραφιῶν· οἱ τοῖχοι ἦσαν ἀληλιμμένοι δι' ἐπανειλημμένων κονιαμάτων ἐξ ἀσβέστου καὶ κεχρωματισμένοι, ἀλλ' ὀλίγαι μόνον καὶ ἁπλαῖ ταινίαι ἀπετέλουν τὴν μόνην διακόσμησιν. Ἡ ἔλλειψις αὕτη εἶναι κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον παράδοξος, καθ' ὅσον πλούσιαι καὶ ὡραῖαι τοιχογραφίαι εὑρέθησαν ἐν τῇ ἐπαύλει τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἥτις θεωρεῖται ὡς τὸ θερινὸν ἐνδιαίτημα τῶν ἡγεμόνων τῆς Φαιστοῦ καὶ παράρτημα, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ Φαιστίου μεγάρου.

Ἡ κεραμευτική.

Ὁ κεραμεὺς παράγει τὰ μᾶλλον χαρακτηριστικὰ προϊόντα, ἐξ ὧν οἱ νεώτεροι δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν λαοῦ τινος παρατηροῦντες τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς, τὸ σχῆμα καὶ τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφὴν τῆς διακοσμήσεως τῶν πηλίνων ἀντικειμένων. Διὰ τοῦτο τὰ κεραμευτικὰ προϊόντα ἀπετέλεσαν ἀνέκαθεν παρὰ τοῖς ἀρχαιολόγοις ἐν ταῖς χαρακτηριζούσαις αὐτὰ διαφοραῖς τὸ ἀσφαλέστατον κριτήριον τῶν ἐποχῶν καὶ τῶν λαῶν, εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε πολλάκις ἐκ τῆς εὑρέσεως μικρῶν καὶ ἀσημάντων ἄλλως θραυσμάτων ἀγγείων νὰ δύναταί τις μετ' ἀκριβείας ἀπιστεύτου νὰ ὁρίσῃ τὴν ἐποχὴν ἀρχαιολογικοῦ τινος στρώματος καὶ συνοικισμοῦ. Ἂν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι τὰ πήλινα ἀντικείμενα εἶναι τὰ ἀπειράκις συχνότερον εὑρισκόμενα ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐρειπίων, καὶ ὅτι πάντοτε εὑρίσκονται, ὅπου κατῴκησαν ἀρχαῖοι λαοί, καὶ ἂν

ἀκόμη οὐδὲν ἄλλο ἴχνος ἀφῆκεν ὁ χρόνος καὶ οἱ ἄνθρωποι, τότε ἐννοοῦμεν ὁπόσην σημασίαν ἔχει ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῶν κεραμευτικῶν ἔργων, ἵνα ὁδηγηθῶμεν καὶ προσανατολισθῶμεν εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεύνας.

Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ κατασκευὴ πηλίνων σκευῶν καὶ ἄλλων ἀντικειμένων τῆς καθημερινῆς χρήσεως εἶναι ἐκ τῶν πρώτων τεχνῶν, ἃς ἐξήσκησαν οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ ἐν αὐτῷ τῷ πρώτῳ σταδίῳ τῆς ἀναπτύξεώς των. Ταῦτα κατεσκευάζοντο κατ' ἀρχὰς ἐκ πηλοῦ οὐχὶ καθαροῦ, ἀλλ' ἀναμεμιγμένου μετ' ἄμμου καὶ λιθαρίων, ἐπλάσσοντο μόνον διὰ τῆς χειρὸς ἄνευ τεχνικοῦ μέσου ἄλλου εἰς σχήματα ἁπλούστατα, κατόπιν ἐλειαίνοντο τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν διὰ στιλβωτηρίου καὶ ὠπτῶντο οὐχὶ εἰς κεραμευτικὸν ἐπαγγελματικὸν κλίβανον, ἀλλ' εἰς τὸ ἐλαφρὸν πῦρ τῆς ἑστίας, ὁ δὲ πηλὸς ἀτελῶς ὀπτώμενος καὶ ὑπὸ τοῦ καπνοῦ ἐμποτιζόμενος ἀπέκτα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς χρῶμα μέλαν ἢ φαιὸν (buchero). Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια κατ' ἀρχὰς οὐδὲν ἄλλο πλὴν τῆς στιλπνότητος εἶχεν, ὕστερον ὅμως ἤρχισε νὰ διακοσμῆται διὰ χαρακτῶν κοσμημάτων, τὰ ὁποῖα μετὰ τὴν ὄπτησιν ἐπληροῦντο διὰ λευκοῦ χρώματος, ἢ καὶ διὰ πλαστικῶν ποικιλμάτων διαφόρων. Τὰ τοῦ εἴδους τούτου ἀγγεῖα ἀνήκουσιν εἰς τὴν λεγομένην λιθίνην καὶ νεολιθικὴν ἐποχήν, ἥτις φαίνεται, ὅτι διήρκεσε χιλιετηρίδας ὅλας. Τοῦτο τοὐλάχιστον δεικνύουσι τὰ δοκιμαστικὰ φρέατα τὰ σκαφέντα εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, ἐν οἷς παρετηρήθη ὅτι τὰ θραύσματα τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς καταλαμβάνουσιν ἐπίχωσιν 6-7μέτρων ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ βράχου καὶ ἄνω, ἐν ᾧ αἱ κατόπιν ἐποχαί, ἡ Καμαραϊκὴ καὶ ἡ Μυκηναϊκὴ ὁμοῦ, δὲν φθάνουσι τὰ 2-3 μέτρα (1).

Σπουδαίαν ῥοπὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγγειοπλαστικῆς ἤσκησεν ἡ σὺν τῷ χρόνῳ ἐφεύρεσις τεχνικῶν τινων μέσων, ὅσον ἀφορᾷ καὶ τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν ὄπτησιν καὶ τὴν διακόσμησιν τῶν ἀγγείων. Καὶ δὴ σπουδαιοτάτην βαθμίδα ἀναπτύξεως ἀντιπροσωπεύει ἡ ἐφεύρεσις τοῦ κεραμεικοῦ τροχοῦ. Διὰ τοῦ τεχνικοῦ τούτου μέσου ἡ κατασκευὴ τῶν ἀγγείων ἐγένετο εὐχερεστέρα καὶ τὰ σχήματα ὡραιότερα καὶ κανονικώτερα. Ἔπειτα ἡ ἐφεύρεσις καὶ χρῆσις τῆς ἐπαγγελματικῆς

(1) Duncan Mackenzie The Pottery of Cnossos Journ. Hell. St. 1903, p. καὶ ἑξῆς.

τοῦ κεραμέως καμίνου ἐπήνεγκε τὴν τελειοποίησιν τῆς ὀπτήσεως τῶν πηλίνων ἀντικειμένων, οὕτω δὲ ἀντὶ τῆς ἀτελοῦς ἐν τῇ ἑστίᾳ ὀπτήσεως καὶ τοῦ μέλανος ἢ φαιοῦ χρώματος, ἡ μὲν ὄπτησις ἐγένετο τελειοτέρα ἐν τῇ καμίνῳ, τὸ δὲ χρῶμα ἐγένετο τὸ σύνηθες ἐρυθρόχρουν κεραμεοῦν.

Πρὸς τούτοις μετεβλήθη καὶ ὁ τρόπος τῆς διακοσμήσεως· εἴδομεν, ὅτι ἐπὶ τῶν νεολιθικῶν ἡ ἐπιφάνεια ἐστιλβοῦτο καὶ κατεσκευάζοντο πλαστικὰ κοσμήματα ἢ χαρακτὰ τὰ ὁποῖα ὕστερον ἐπληροῦντο λευκῆς Κρητίδος γῆς ἢ Κιμωλίας, κατὰ τὴν νεωτέραν ὅμως περίοδον ἡ ἐπιφάνεια τῶν ἀγγείων ἀντὶ νὰ στιλβοῦται ἐβάφετο διὰ χρώματος μέλανος σηπίας ἢ ἄλλου μέλανος ἢ σκοτεινοῦ χρώματος, κατόπιν δὲ μετὰ τὴν ὤπτησιν ἡ διακόσμησις ἐγίνετο πάλιν διὰ χρώματος λευκοῦ ὠμοῦ ἐπὶ τοῦ μέλανος ἐδάφους τοῦ ἀγγείου.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἐξέλιξις τῶν κεραμευτικῶν ῥυθμῶν καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ νεολιθικοῦ εἰς τὸν πρωτοκρητικὸν ἢ Καμαραϊκόν.

Τοῦ Κρητικοῦ πάλιν ῥυθμοῦ δύνανται νὰ διακριθῶσι δύο κυριώταται καὶ κεφαλαιώδεις κατηγορίαι καὶ δύο τρόποι ἐντελῶς διάφοροι. Ὁ πρῶτος ὁ ἀρχαιότερος εἶναι ὁ πηγάσας ἐκ τῆς τελευταίας μορφῆς τοῦ νεολιθικοῦ, καθ' ὃν τρόπον εἴπομεν ἀνωτέρω, ἤτοι ὁ Καμαραϊκὸς ἢ πρωτοκρητικὸς (μόνον σχεδὸν ἐν Κρήτῃ μέχρι τοῦδε εὑρισκόμενος), ὁ δὲ δεύτερος εἶναι ὁ κοινῶς λεγόμενος Μυκηναϊκός, περὶ οὗ δὲν εἶναι βέβαιον ἀκόμη ἂν ἀνεπτύχθη ἐκ τοῦ Καμαραϊκοῦ ἢ εἰσήχθη εἰς Κρήτην ἔξωθεν.

Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἀγγείων τοῦ πρώτου ῥυθμοῦ τοῦ Καμαραϊκοῦ εἶναι, ὅτι τὰ προϊόντα αὐτοῦ διὰ τοῦ τροχοῦ κατεσκευασμένα καὶ καλῶς ὠπτημένα φέρουσι μέλαν ἢ ὑπομέλαν ἔδαφος (ἐνίοτε καὶ ἐρυθρὸν πρόσθετον) τεθὲν πρὸ τῆς ὀπτήσεως καὶ στερεωθὲν δι' αὐτῆς, ἐπὶ τούτου δὲ ἐγίνετο ἡ διακόσμησις διὰ χρώματος ἀνοικτοῦ συνήθως λευκοῦ (ἐνίοτε καὶ ἐρυθροῦ καὶ καστανόχρου) τεθέντος μετὰ τὴν ὤπτησιν τοῦ ἀγγείου, ἤτοι φέρουσιν ὠμὴν ἀνοικτὴν διακόσμησιν ἐπὶ σκοτεινοῦ ὠπτημένου ἐδάφους. Ἡ ἀνοικτὴ αὕτη διακόσμησις διατάσσεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ἀγγείων κατὰ ζώνας καὶ ἀποτελεῖται συνήθως ἀπὸ κοσμήματα γεωμετρικά, ἤτοι εἶναι στιγμαί, γραμμαὶ κάθετοι, ὁριζόντιαι, κυματοειδεῖς, κύκλοι, σταυροί.

Ἐνίοτε εἶναι καὶ φυτόμορφος μετὰ μεγάλης φυσικῆς ἀκριβείας ἢ καὶ ἐσχηματοποιημένη, οὐδέποτε δὲ ζῳόμορφος ἢ ἀνθρωπόμορφος.

Ὁ δεύτερος ρυθμὸς ὁ λεγόμενος Μυκηναϊκὸς ἀναφαίνεται ἐν Κρήτῃ τοὐλάχιστον βραδύτερον τοῦ Καμαραϊκοῦ καὶ ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι ἐπὶ τῆς φυσικῆς κεραμεόχρου ἐπιφανείας τῶν ἀγγείων τοῦ ρυθμοῦ τούτου γράφονται τὰ κοσμήματα διὰ σκοτεινοτέρου χρώματος συνήθως διὰ μέλανος σηπίας πρὸ τῆς ὀπτήσεως, κατόπιν τὸ ἀγγεῖον τελειωμένον ὠπτᾶτο καὶ τὰ χρώματα ἐστερεοῦντο καὶ ἐγίνοντο στιλπνά. Τὸ σχῆμα τῆς διακοσμήσεως ἐπὶ τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων δὲν εἶναι πλέον τὸ γεωμετρικόν, ἀλλ' εἶναι εἰλημμένον ἐκ τῆς φύσεως, ἰδίως ἐκ τοῦ φυτικοῦ καὶ ζωϊκοῦ βασιλείου καὶ μάλιστα μάντων ἀντιγράφει θαλασσίους ὀργανισμοὺς πολύποδας καὶ σηπίας καὶ τευθίδας καὶ τρίτωνας καὶ ἄλλα θαλάσσια ζῷα, φυτὰ καὶ ζῳόφυτα.

Τὰ τοῦ Καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ ἀγγεῖα εὑρέθησαν καὶ παρετηρήθησαν ἐν Κρήτῃ πρὸ 15 ἐτῶν. Κατὰ τὸ ἔτος δηλ. 1889 ποιμὴν ἐκ τοῦ μικροῦ χωρίου τῆς Μεσαρᾶς Καμάρες κειμένου εἰς τοὺς νοτίους πρόποδας τῆς Ἴδης ἀνεῦρεν ἐντὸς μεγάλου σπηλαίου (Μαῦρος Σπήλιος) τῆς Ἴδης ἄνω τοῦ χωρίου ὥρας τινὰς ἀγγεῖά τινα σχήματος ἀπιοειδοῦς καὶ πολλὰ τεμάχια ἄλλων ὁμοίων, τὰ ὁποῖα ἐδώρησε εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ ἐν Ἡρακλείου Συλλόγου. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἐδημοσίευσαν σχεδὸν ταὐτοχρόνως ὁ κ. Myres (1) τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ Ἰταλὸς Mariani (2). Ἀμφότεροι δὲ συμφωνοῦσιν εἰς τοῦτο, ὅτι τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εἶναι ἀρχαιότερα τῶν Μυκηναϊκῶν. Ἄλλα τεμάχια ὁμοίων ἀγγείων εὗρε κατόπιν ὁ A. Taramelli, ὅστις ἐξηρεύνησε τὸ σπήλαιον αὐτὸ (3). Κατόπιν, ἀφ' οὗ ἐγνώσθη ὁ ρυθμὸς αὐτὸς εὑρέθησαν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Κρήτης ὅμοια παρετηρήθησαν δὲ καὶ ἐκτὸς τῆς Κρήτης. Τοιαῦτα π. χ. εἶναι τὰ τῆς Θήρας, ἃ πρὸ πολλῶν ἐτῶν κατέχει ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν· ἐπίσης εὑρέθησαν εἰς τὴν μεσαίαν πόλιν τῆς ἐν Μήλῳ Φυλακωπῆς τὴν ἀνασκαφεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς. Τεμάχια ὁμοίως ἀγγείων εἶχον εὑρεθῇ καὶ εἰς Τίρυνθα καὶ εἰς τὸ Fayoum τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐν

(1) Proceedings of the Society of Antiquaries XV. III. p. 351-356 pl. I-IV.
(2) Lucio Mariani in Monumenti antichi dell' Accad. dei Lincei vol. VI. pl. 9-11 p. 334 καὶ ἑξῆς.
(3) Monumenti antichi vol. IX. 1899.

Κύπρῳ. Εἰς πάντα ὅμως ταῦτα τὰ μέρη τὰ εὑρεθέντα εἶναι τόσον ὀλίγα, ὥστε δὲν θεωρεῖται ἀπίθανον ὅτι ταῦτα εἰσήχθησαν ἐκ Κρήτης.

Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν ἀπέδειξαν διὰ τῆς εὑρέσεως ἀπείρων τοιούτων δειγμάτων εἰς Κνωσόν, Φαιστόν, Ζάκρον, Παλαίκαστρον, Ἁγίαν Τριάδα ὅτι ὁ Καμαραϊκὸς οὗτος ῥυθμὸς καὶ τὰ προϊόντα αὐτοῦ δὲν ἦτό τι μεμονωμένον καὶ παράδοξον φαινόμενον μέρους τινὸς ἢ πόλεως τῆς Κρήτης (1), ἀλλ' ὅτι ἦτο ῥυθμὸς κοινότατος καὶ διαδεδομένος εἰς ὅλους τοὺς συνοικισμοὺς τῆς πρωτοκρητικῆς περιόδου.

Ποικιλώτατα εἶναι τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων τοῦ ῥυθμοῦ τούτου ἀπὸ τῶν χονδροειδῶν πίθων τοῦ Καμαραϊκοῦ ἀνακτόρου τῆς Φαιστοῦ, μέχρι τῶν λεπτοτάτων ἀγγείων τῆς Κνωσοῦ τῶν ἐχόντων τοιχώματα τόσον λεπτὰ σχεδόν, ὅσον εἶναι τὸ κέλυφος ᾠοῦ (2). Τὸ συνηθέστερον εἶναι ὁ Καμαραϊκὸς σκύφος, δοχεῖον ἀπιοειδές, ἤτοι πλατὺ ἄνω καὶ στενότερον πρὸς τὰ κάτω, ἔχον στόμιον πλατὺ στερούμενον λαιμοῦ μὲ δύο ὦτα καὶ προχοὴν εἰς τὸ χεῖλος αὐλακωτὴν διὰ τοῦ τοιχώματος. Πρὸς τούτους συνηθέστατον εἶναι καὶ τὸ σχῆμα τοῦ μονώτου ποτηρίου τοῦ ὁμοιάζοντος πρὸς τὰ χρυσᾶ κύπελλα τοῦ Βαφειοῦ ἔχον πολλάκις λίαν λεπτὰ τοιχώματα.

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν Καμαραϊκῶν ἀγγείων κατεδείχθη, ὅτι πλεῖστα τούτων κατεσκευάσθησαν κατ' ἀπομίμησιν μεταλλικῶν. Ἡ μέλαινα στιλπνὴ γάνωσις καὶ τὰ λεπτότατα τοιχώματα προϋποθέτουσιν μεταλλικὸν πρότυπον. Τοῦτο μάλιστα παρετηρήθη εἰς τὰ μόνωτα ποτήρια τὰ ἔχοντα τὸ σχῆμα τῶν τοῦ Βαφειοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα βλέπομεν τὰ ὀξέα ἄκρα, τὰ λεπτὰ τοιχώματα καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς λαβῆς ἥλους ἀντιγεγραμμένους ἐκ τῶν μεταλλικῶν προτύπων ἐπὶ τοῦ πηλοῦ. Ἡ πλατεῖα καὶ λεπτὴ λαβὴ τῶν ποτηρίων αὐτῶν ἔχει ἐπίσης μεταλλικὴν τὴν ὄψιν καὶ τὴν προέλευσιν. Τὸ κάτω μέρος τῶν τοιχωμάτων τῶν ποτηρίων αὐτῶν φαίνεται ὡσεὶ ἀναδιπλούμενον, ἵνα περιλάβῃ τὴν βάσιν, οἱ δὲ πλαστικοὶ κύκλοι ἐπὶ τῶν ἀγγείων τούτων

(1) Ὁ Taramelli ἐφρόνει, ὅτι ὁ ῥυθμὸς αὐτὸς ἦτο Φαίστειος American Journal of Archeol. sec. ser. V. p. 429-433.

(2) Egg-shell ware. Ἴδε A. Evans The Palace of Cnossos 1902 p. 117 fig 70.71 καὶ D. Mackenzie The Pottery of Cnossos in Jour. Hell. St. XXIII pl. V. VI.

καὶ ἄλλα πλαστικὰ κοσμήματα τῶν Καμαραϊκῶν πηλίνων ἀγγείων εἶναι ἀντίτυπα τῶν σφυρηλάτων μεταλλικῶν ἀγγείων καὶ τῆς ἐκκρούστου μεταλλικῆς διακοσμήσεως.

Ἐκτὸς τῆς γραπτῆς διακοσμήσεως ὁ Καμαραῖος τεχνίτης κάμνει χρῆσιν καὶ πλαστικῆς καὶ ἀναγλύφου διακοσμήσεως ἐπὶ τῶν ἀγγείων, καὶ οὕτως ἔχομεν κοσμήματα δενδρόμορφα, ἰχθυοακανθοειδῆ, ὀμφαλωτὰ καὶ ἰδίᾳ τὴν διὰ τραχέων ἐξογκωμάτων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας διακόσμησιν ἐξ ἧς ἀποτελοῦνται τὰ λεγόμενα τραχωτὰ Καμαραϊκὰ ἀγγεῖα (Vases à la barbotine). Ἐξ οἰκίας τῆς Κνωσσοῦ ἔχομεν Καμαραϊκὸν ἀγγεῖον φέρον πλαστικῶς σταφυλὴν ἢ στάχυς σίτου (1).

Περὶ τοῦ δευτέρου ῥυθμοῦ τοῦ καλουμένου Μυκηναϊκοῦ δὲν κάμνομεν ἐνταῦθα λόγον ἢ ἐν παρόδῳ, τοῦτο δὲ διότι ὁ ῥυθμὸς οὗτος εἶναι ἤδη ἀπὸ πολλοῦ ἐγνωσμένος ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Σλεῖμαν καὶ ἐφεξῆς και πολλοὶ ἐπραγματεύθησαν περὶ αὐτοῦ.

Ἰδιάζων καὶ λαμπρὸς τύπος τοῦ ῥυθμοῦ τούτου εὑρέθη εἰς μεγάλους ἀμφορεῖς τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσσοῦ καὶ διὰ τοῦτο ὁ κ Evans ὠνόμασε τὸν ῥυθμὸν τῶν λαμπρῶν αὐτῶν Μυκηναϊκῶν ἀμφορέων ῥυθμὸν τοῦ ἀνακτόρου (Palace style). Οἱ ἀμφορεῖς οὗτοι ἔχουσι σχῆμα ἀνοικτὸν καὶ σφαιρούμενον ἄνω, κάτω δὲ στενούμενον, βραχὺν λαιμὸν κυλινδρικόν, τρία ὦτα κατὰ τοὺς ὤμους, στόμιον καὶ χείλη πλατυνόμενα καὶ ἐπιπεδούμενα ἄνω, ἐξαίρετον δὲ γραπτὴν διακόσμησιν ἀνθεμωτὴν διὰ καστανοῦ χρώματος ἐπὶ τῆς ξανθῆς τοῦ πηλοῦ ἐπιφανείας (2). Τὰ ἀγγεῖα τοῦ ῥυθμοῦ τούτου εἶναι τὰ ἀρχαιότερα καὶ λαμπρότερα τῶν Μυκηναϊκῶν. Εὑρέθησαν δὲ παρόμοια τεμάχια εἰς ἕνα ἐκ τῶν τάφων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, καὶ εἰς τάφον δὲ θολωτὸν τοῦ Θορικοῦ τῆς Ἀττικῆς ἀνεῦρεν ὁ κ. Στάης ἀγγεῖον μέγα τοῦ αὐτοῦ ῥυθμοῦ (3).

Ὁ χαρακτηριστικώτατος καὶ κοινότατος τύπος ἀγγείου Μυκηναϊκοῦ, ὁ στεγανόστομος ἀμφορεὺς (Bügelkanne) εἶναι ἐπίσης κοι-

(1) Hogarth and Welch Primitive painted Pottery in Crete J. H. St. I. XXI p. 84, fig. 7.

(2) Περὶ τούτων ἴδ. MackenzieThe Pottery of Gnossos J. Hell. St. vol. XIII, p. 191, fiig. 10. 10α.

(3) Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1896 σελ. 223 πίν. 11.

νὸς καὶ συνήθης ἐν Κρήτῃ, ὅπως καὶ ἐν Μυκήναις καὶ ἀλλαχοῦ.

Ποία σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο ῥυθμῶν, τοῦ Καμαραϊκοῦ καὶ τοῦ Μυκηναϊκοῦ, δὲν εἶναι ἐντελῶς εἰσέτι ἐξηκριβωμένον. Ὁ Καμαραϊκὸς ῥυθμὸς προφανῶς ἀνεπτύχθη ἐκ τοῦ νεολιθικοῦ, καθ' ὃν τρόπον εἴδομεν ἀνωτέρω, διὰ βαθμιαίας δηλ. ἐξελίξεως διὰ τῶν νεωτέρων τεχνικῶν ἐφευρέσεων καὶ καινοτομιῶν. Οὐδεμία ἄρα ἀμφιβολία ὅτι ὅ νεολιθικὸς καὶ ὁ Καμαραϊκὸς ῥυθμὸς εἶναι ῥυθμοὶ ἐγχώριοι τῆς Κρήτης. Δύναται ὅμως νὰ λεχθῇ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ Μυκηναϊκοῦ; Ὁ Mackenzie (1) φρονεῖ ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ Καμαραϊκὸς ῥυθμὸς καὶ ὁ Μυκηναϊκὸς συνανεπτύχθησαν ἐκ τοῦ νεολιθικοῦ καὶ συνυπῆρχον, λαβόντες ἀντίθετον διεύθυνσιν, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίοδον τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ ἐπεκράτει μᾶλλον ὁ Καμαραϊκὸς χωρὶς νὰ παραγκωνίσῃ ἐντελῶς τὸν Μυκηναϊκόν, κατὰ τὸ τέλος ὅμως τῆς Κρητικῆς περιόδου ὑπερίσχυσε πάλιν ὁ Μυκηναϊκὸς χωρὶς νὰ ἀφανισθῇ πάλιν ἐντελῶς ὁ Καμαραϊκὸς ἐκ Κρήτης. Οἱ πλεῖστοι ὅμως τῶν ἀρχαιολόγων χωρίζουσιν ἐντελῶς τοὺς δύο ῥυθμοὺς χρονολογικῶς, διισχυριζόμενοι ὅτι ὁ Καμαραϊκὸς εἶναι ὁ ἀρχαιότερος καὶ μόνος ὑπάρχων τότε, ὕστερον δὲ εἰσήχθη καὶ ὁ Μυκηναϊκὸς ἐξωθήσας ἐντελῶς τὸν πρῶτον, προχωροῦντες μάλιστα καὶ περαιτέρω χωρίζουσιν αὐτοὺς καὶ ἐθνολογικῶς καὶ λέγουσιν ὅτι οἱ Καμαραῖοι ἦσαν ἔθνος ἐγχώριον ἐν Κρήτῃ, ἐν ᾧ οἱ Μυκηναῖοι ἦλθον ἔξωθεν, ἐκ Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς καὶ ἐπέβαλον εἰς τοὺς παρηκμακότας ἤδη Κρῆτας Καμαραίους μετὰ τῆς πολιτικῆς ἐπικρατήσεως καὶ τὸν Μυκηναϊκὸν ῥυθμόν.

Καὶ τὸ μὲν ζήτημα τοῦτο μένει εἰσέτι ἄλυτον. Ἓν μόνον πρᾶγμα παρετηρήθη καὶ ἐπιστώθη ἐκ τῶν ἐν Κρήτῃ τελευταίων ἀνασκαφῶν. Ὅτι δηλ. δὲν ἐγένετο διὰ μιᾶς οὐδὲ ἀποτόμως οὐδὲ βιαία ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ Καμαραϊκοῦ ῥυθμοῦ εἰς τὸν Μυκηναϊκόν, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ μεταβατικὴ ἐποχή, καθ' ἣν αἱ δύο ῥυθμοὶ συνεφύρθησαν, εὑρέθησαν δὲ ἀγγεῖα φέροντα καταφανέστατα τεκμήρια τῆς μεταβατικῆς ταύτης περιόδου, ἔχοντα δηλ. διακόσμησιν ἀνάμικτον καὶ ἐκ τῶν δύο ῥυθμῶν, ἢ ἓν μὲν μέρος τοῦ ἀγγείου κατὰ τὸν ἕνα, ἄλλο δὲ τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου κατὰ τὸν ἄλλον ῥυθμόν. Συνέβη δηλ. μεταξὺ τῶν ῥυθμῶν τούτων ὅ,τι παρατηρεῖται ἐπίσης μάλιστα ἐν Κρήτῃ καὶ με-

(1) Ἔνθα ἀνωτ.

ταξὺ τοῦ Μυκηναϊκοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου γεωμετρικοῦ (1), ἤτοι συνυπῆρξαν ἐπί τινα χρόνον καὶ ἐπηρέασαν ἀλλήλους, ἕως ὅτου ὁριστικῶς ἐπεκράτησεν ὁ νεώτερος, διατηρήσας μόνον ἀμυδρά τινα λείψανα τοῦ ἀρχαιοτέρου. Ἡ παρατήρησις αὕτη τῆς συμβιώσεως καὶ συνυπάρξεως ἐπί τινα τοὐλάχιστον χρόνον τῶν δύο ῥυθμῶν δὲν φαίνεται συνηγοροῦσα ὑπὲρ τῆς γνώμης των χωριζόντων τοὺς δύο ῥυθμοὺς οὐχὶ μόνον χρονολογικῶς (διότι τοῦτο ἐν γένει δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον) ἀλλὰ καὶ ἐθνολογικῶς, τοὐναντίον καθίστησι πιθανωτέραν τὴν γνώμην τῶν Ἄγγλων ἀρχαιολόγων, οἵτινες θεωροῦσιν ἐγγενεῖς καὶ τοὺς δύο ῥυθμοὺς ταξινομοῦντες μάλιστα αὐτοὺς κατὰ τρόπον διάφορον τοῦ ἀνωτέρω ὑφ' ἡμῶν παραδεκτοῦ γενομένου. Οὗτοι δηλ. ὁλόκληρον τὴν Κρητικὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς νεολιθικῆς μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς γεωμετρικῆς διαιροῦσιν εἰς τρεῖς ἐποχάς, ἃς ὀνομάζουσιν πρώτην Μινωϊκήν, τὴν Μινωϊκήν, καὶ τελευταίαν Μινωϊκήν. Καὶ ὁ μὲν Καμαρ. ῥυθμὸς περιέχεται εἰς τὰς δύο πρώτας καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἀκμὴν τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ δὲ τελευταία ὑποδιαίρεσις περιλαμβάνει τὴν παρακμὴν αὐτοῦ καὶ τὸν Μυκηναϊκὸν λεγόμενον ῥυθμόν, ὡς τελευταίαν φάσιν τοῦ Κρητικοῦ (2).

Ἡ πλαστική.

Ἂν τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφῶν ἐχορήγησαν πολλὰ καὶ σπουδαῖα νέα στοιχεῖα ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ τῇ κεραμευτικῇ, δι' ὧν νέοι ὁρίζοντες ἠνεῴχθησαν ἐν τῇ γνώσει τοῦ ἀρχαϊκοῦ τούτου πολιτισμοῦ κατὰ τὰς δύο ταύτας φάσεις, ἀπείρως μεγαλυτέρα καὶ πλουσιωτέρα εἶναι ἡ εἰσφορὰ τῶν Κρητικῶν ἀνασκαφῶν εἰς δύο ἄλλους κλάδους, εἰς τὰς δύο εἰκαστικὰς λεγομένας τέχνας, τὴν πλαστικὴν καὶ τὴν γραφικήν. Τοσοῦτον μάλιστα ὁ ἀμητὸς τοῦ Κρητικοῦ ἐδά-

(1) Sam. Wide Nachleben Myken Ornamente in Athen. Mitteil. Band. XXII. 1897 s. 233-258.

(2) Περὶ τῆς κεραμευτικῆς τῆς Κρητικῆς περιόδου ἴδε τὰς ἀκολούθους πραγματείας: Hogarth aud Welch Primitive painted Pottery in Crete J. Hell. St. vol. XXI, p. 78 seqq.— Hogarth Bronze-age vases from Zacro J. Hell. St. vol. XXII, p. 333 seqq. —Duncan Maekenzie The Pottery of Cnossos J. Hell. St. XXIII, p 157 seqq.— R. Dawkins Pottery from Zacro J. Hell. St. vol, XXIII. p. 248 seqq.

φους ὑπῆρξε πλουσιοπάροχος καὶ δαψιλὴς ἐν τούτοις, ὥστε τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ ἀλλαχόθεν στοιχεῖα τῶν δύο τούτων κλάδων νὰ φαίνωνται μικρὰ καὶ πενιχρὰ λείψανα ὠχριῶντα πρὸ τοῦ καταυγάζοντος φωτός, τὸ ὁποῖον ἐπέχυσαν αἰφνιδίως ἀναφανέντα τὰ Κρητικὰ μνημεῖα τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς γραφικῆς.

Ἡ ἀφθονία καὶ ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ τεχνικὴ τελειότης τῶν ἐν Κρήτῃ εὑρεθέντων ἔργων τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς γραφικῆς τῆς Κρητικῆς περιόδου εἶναι τοιαῦτα, ὥστε ὄχι μόνον παρέσχον πλήρη τὴν ὑπόστασιν εἰς τὰς δύο αὐτὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀρχεγόνου αὐτοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἔθηκαν στερρὰν τὴν βάσιν, ἐφ' ἧς θὰ οἰκοδομήσῃ τὴν περὶ τῶν καλῶν τεχνῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος θεωρίαν αὐτοῦ ὁ μέλλων ἱστορικὸς τῆς ἀρχαίας τέχνης, χωρὶς νὰ ἀναγκάζηται κυμαινόμαινος ἐν τῷ ἀγνώστῳ νὰ ζητῇ διέξοδον καὶ ὅρους συγκρίσεως ἐκτὸς αὐτῆς εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Ἀνατολήν.

Τὰ πλαστικὰ ἔργα τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς πρὸ τῶν Κρητικῶν ἀνασκαφῶν δὲν ἦσαν πολλά. Τὸ ἀνάγλυφον τῆς πύλης τῶν λεόντων ἐν Μυκήναις, αἱ ἐπιτάφιοι νεκρικαὶ στῆλαι τῶν τάφων τῆς ἀκροπόλεως Μυκηνῶν, ἡ ἐξ ἀσβέστου κεφαλή, τὰ κύπελλα τοῦ Βαφειοῦ, ἡ ἀργυρᾶ τοῦ βοὸς κεφαλὴ καὶ εἰδώλιά τινα ἦσαν τὰ σπουδαιότερα γνωστὰ πλαστικὰ ἔργα ἐκ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀνασκαφῶν.

Τόσον ὀλίγα καὶ ἀνόμοια ἀλλήλοις κατὰ τὴν τέχνην πλαστικὰ ἔργα μοιραίως θὰ ὡδήγουν εἰς πλάνας καὶ θεωρίας ἀστηρίκτους τοὺς ἐπιχειροῦντας τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν ὑπὸ ἔποψιν γενικωτέραν. Ἡ παραβολὴ λ. χ. τῶν ἀτέχνων νεκρικῶν στηλῶν τῶν Μυκηνῶν πρὸς τὰ μικρότερα καὶ τεχνικώτερα κομψοτεχνήματα τῆς χρυσοχοϊκῆς καὶ τῆς μεταλλευτικῆς ἤνεγκον εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν καὶ τὰ μὲν καὶ τὰ δὲ νὰ εἶναι προϊόντα τοῦ αὐτοῦ αὐτοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἀναγκαίως αἱ μὲν νεκρικαὶ στῆλαι εἶναι ἐγχώρια κατασκευάσματα, τὰ δὲ μικροτεχνήματα θὰ εἰσήχθησαν ἔξωθεν ἐξ Ἀνατολῆς διὰ τῶν Φοινίκων καὶ θὰ κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τεχνιτῶν ἐμπειροτέρου ἄλλου μᾶλλον προηγμένου πολιτισμοῦ. Ἐπίσης τὸ ἀνάγλυφον τῶν λεόντων τῆς πύλης τῶν Μυκηνῶν ἐπίστευον, ὅτι θὰ κατεσκευάσθη ἀπὸ τεχνίτας Φρύγας, εὕρισκον δὲ καὶ τὰς ὁμοιότητας τοῦ ἀναγλύφου πρὸ ὅμοια Φρυγικὰ ἔργα (1).

(1) M. Collignon Geschiche der griech. Plastik vol. I. S. 37-38.

Ἡ ἐκ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν πλαστικῶν μνημείων ἐπικρατοῦσα ἀβεβαιότης δὲν ὑφίσταται πλέον μετὰ τὰς ἐν Κρήτῃ ἀνακαλύψεις, τὸ πλῆθος δὲ καὶ τὸ ποικίλον τῶν εὑρεθέντων ἐν Κρήτῃ μνημείων τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς γραφικῆς θὰ παράσχῃ ἐξ ἅπαντος ἀσφαλεστέραν βάσιν πρὸς τὴν ἱστορικὴν διαφώτισιν καὶ ἀναπαράστασιν τῶν καλῶν τούτων τεχνῶν καὶ θὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς βαθμιαίας κατ' ἐποχὰς ἀναπτύξεως αὐτῶν.

Τὰ Κρητικὰ ταῦτα μνημεῖα εὑρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν τεσσάρων τελευταίων ἐτῶν καὶ εἶναι ἢ ἐντελῶς εἰσέτι ἀδημοσίευτα ἢ ἀτελῶς μόνον καὶ λίαν συντόμως. Ἀναγκαίως ἄρα θὰ παρέλθωσιν ἔτη τινὰ ἀκόμη, ἵνα γίνωσι κοινὸν κτῆμα τῆς ἐπιστήμης, συστηματοποιηθῶσι καὶ χρησιμοποιηθῶσι καταλλήλως.

Ἡ ἀκόλουθος περιγραφὴ τῶν σπουδαιοτέρων πλαστικῶν μνημείων τῆς Κρητικῆς περιόδου σκοπὸν ἔχει νὰ παράσχῃ μόνον γενικήν τινα ἰδέαν περὶ τῆς σπουδαιότητος καὶ τοῦ εἴδους τῶν ἀνακαλυφθέντων πλαστικῶν ἔργων.

Ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἀνακτόρων καὶ τὴν εὐπορίαν καὶ φιλοκαλίαν τῶν ἡγεμόνων ἦτο καὶ ἡ ἄλλη διακόσμησις καὶ ἐπίπλωσις τῶν ἡγεμονικῶν μεγάρων καὶ δωμάτων. Αἱ Ὁμηρικαὶ ποιήσεις παρέχουσιν ἀναμφισβητήτους ἐνδείξεις τῆς πολυτελείας ταύτης. Δυστυχῶς τὰ πλεῖστα στοιχεῖα τῆς τοιαύτης ἐσωτερικῆς διακοσμήσεως ἦσαν κατ' ἀνάγκην ἐξ ὑλῶν φθαρτῶν, π. χ. τὰ ὑφάσματα καὶ τὰ ξύλινα σκεύη, ἢ ἐξ ὕλης μεταλλικῆς, ἥτις διατηρεῖται μέν, ἀλλ' ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ διασωθῇ ὡς γενομένη λεία τῶν ἐπιδρομέων. Διὰ τοῦτο διετώθησαν σχεδὸν μόνον, ὅσα ἕνεκα τῆς φύσεώς των καὶ τοῦ χρησιμοποιηθέντος διὰ τὴν κατασκευήν των ὑλικοῦ ἠδύναντο μὲν νὰ διαφύγωσι τὴν διαρπαγήν, νὰ διασωθῶσι δὲ καὶ μέχρι σήμερον.

Τὰ προϊόντα τῆς πλαστικῆς, ἢ εἶχον σκοπὸν διακοσμητικὸν ἢ ἐχρησίμευον πρὸς πλήρωσιν πρακτικῆς τινος ἀνάγκης ἢ συνηθέστερον ἦσαν προωρισμένα ἀμφότερα νὰ ἐπιτελῶσιν. Τοιαῦτα λ. χ. εἶναι τὰ λίθινα 'γγεῖα καὶ σκεύη τῶν ὁποίων ἡ κατασκευὴ ἀνάγεται εἰς χρόνους ἀρχαιοτάτους, μέχρι τῆς λιθίνης λεγομένης ἐποχῆς, ὅτε κατ' ἀνάγκην ἐκ τὴν ἄγνοιαν τῶν μετάλλων καὶ τῆς τεχνικῆς αὐτῶν κατεργασίας ἐνεχειρίζοντο μάλιστα τὸν λίθον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν πάροδον τῆς

προηγουμένου ἀγγείου, ἀλλ' εἶναι ἐργασίας τελειοτέρας καὶ λεπτοτέρας.

Εἰς Ἁγίαν Τριάδα ἐπίσης εὑρέθησαν πέρυσι τεμάχια ἐκ στεατίτου μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις προερχόμενα ἐκ μεγάλου ῥυτοῦ (1). Πρὸ ὀλίγων δὲ ἡμερῶν (κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου 1904) εὑρέθησαν καὶ ἄλλα τεμάχια τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου, ἐξ ὧν ἀπετελέσθη ἀρκετὸν μέρος τοῦ ῥυτοῦ τούτου, τὸ ὁποῖον καὶ μὲ ὅλην τὴν κολοβότητά του εἶναι ἓν τῶν πολυτιμοτάτων κειμηλίων τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ ὕψος τοῦ ῥυτοῦ ἦτο ἥμισυ περίπου μέτρον. Διηρεῖτο εἰς τέσσαρας ζώνας ἐχούσας παραστάσεις ἀναγλύφους ἐξαιρέτου τέχνης καὶ μεγάλης ἀκριβείας καὶ φυσικότητος. Ἡ κατωτάτη ζώνη εἰκονίζει πυγμαχίαν ἀνδρῶν φερόντων μόνον τὸ γνωστὸν Μυκηναϊκὸν περίζωμα. Καὶ ἡ δευτέρα ζώνη ἐπίσης φέρει ἄνδρας πυγμαχοῦντας, φοροῦντας τὸ περίζωμα, ὑψηλὰ ὑποδήματα καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κράνη μεταλλικά, ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ καὶ δὴ τὰ Ἀττικά. Ἡ τρίτη ζώνη εἰκόνιζε ταυρομαχίαν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ ποτηρίου τοῦ Βαφειοῦ καὶ ἡ τετάρτη ἐπίσης πυγμαχίαν ἀνδρῶν.

Ὁ κ. **Evans** λαβὼν ἀφορμὴν ἐξ ἐγγεγλυμμένου λίθου ἐκ στεατίτου, οὗ ἡ παράστασις ἦτο κεκαλυμμένη διὰ χρυσοῦ λεπτοῦ πετάλου εὑρεθέντος δὲ ἐν Παλαικάστρῳ τῆς Σητείας (2), φρονεῖ ὅτι πᾶσαι αἱ ἀνάγλυφοι παραστάσεις τῶν ἐκ στεατίτου ἀγγείων θὰ ἦσαν ἐπίχρυσοι, θὰ ἐκαλύπτοντο δηλ. ὑπὸ λεπτοῦ φύλλου χρυσοῦ, ὡς συνηθίζετο νὰ γίνηται κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ ἐπιχρύσωσις. Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν φαίνεται καὶ πολὺ πιθανόν, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὴν λεπτότητα τῆς ἐργασίας τῶν ἀναγλύφων καὶ ὅτι πολλαὶ λεπτομέρειαι τῶν παραστάσεων θὰ ἠφανίζοντο διὰ τῆς χρυσώσεως ταύτης, ὅσον λεπτὰ καὶ ἂν ἦσαν τὰ φύλλα.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ κατεργασία τοῦ στεατίτου διὰ τὴν μαλακότητα καὶ τὴν εὐκολίαν ἦτο ἀρχαιοτάτη, ἐξηκολούθησεν ὅμως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀκμὴν τῆς Κρητικῆς τέχνης, ὡς μᾶς δεικνύουσι τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα ἀριστοτεχνήματα τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀποκτήσαντες καὶ τὰ ἀπαραίτητα μεταλλικὰ ἐργαλεῖα ἤρξαντο λίαν ἐνωρὶς νὰ λαξεύωσι καὶ σκληρότερα εἴδη λίθων π. χ

(1) **Ibid. p. 16** καὶ ἑξῆς.
(2) **A. Evans Mycenean Tree and pillar Cult p. 3.**

κνύουσι τεχνίτας ἀπὸ πολλοῦ εἰθισμένους εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην. Ἓν τῶν τεμαχίων τούτων ἐκ τοῦ λόφου Γυψᾶδες(1) εἰκονίζει ἐν ἀναγλύφῳ ὕπαιθρον ἱερὸν περιέχον τὸ ἱερὸν δένδρον, ἔξωθεν δὲ αὐτοῦ βωμὸν ἰσοδομικῶς ἐκτισμένον μετὰ τοῦ ζεύγους τῶν ἱερῶν κεράτων ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἄνδρα ἐνδεδυμένον κατὰ τὸν γνωστὸν Μυκηναϊκὸν τρόπον, δηλ. μετὰ μόνου τοῦ περιζώματος βαδίζοντα ἐσπευσμένως πρὸς ἀριστερά, μέρος δὲ ἄλλου καθημένου πρὸς τὸ δεξιὸν ἄκρον. Ἴσως τὸ ὅλον εἰκόνιζε θρησκευτικήν τινα ἱεροπραξίαν.

Εἰς ἄλλο τεμάχιον πυξίδος ἐκ τοῦ ἀνακτόρου(2) εἰκονίζεται πύκτης ἐνδεδυμένος τὸ περίζωμα, ἔχων μακρὰν κόμην καὶ φέρων τὰς χεῖρας κεκαλυμμένας διὰ τῶν πυκτευτικῶν χειρίδων, ἔχων δὲ τοιαύτην στάσιν, ὥστε φαίνεται, ὅτι διὰ μὲν τῆς ἐκτεταμένης ἀριστερᾶς προφυλάσσεται ἀπὸ ἐπικείμενον κτύπημα τοῦ ἀντιπάλου, τὴν δὲ δεξιὰν ἑτοιμάζει ἵνα πλήξῃ αὐτόν. Τὸ περίγραμμα καὶ ἡ ἀνατομικὴ ἀκρίβεια εἶναι ἐξαίρετα καὶ ἐν τούτῳ.

Εἰς ἄλλο τεμάχιον φαίνεται τοξότης γονατίζων διὰ νὰ τοξεύσῃ ἐνδεδυμένος τὸ περίζωμα τὸ ἔχον σχῆμα σημερινῆς λουτρίδος (3).

Ἀλλὰ πολλῷ σπουδαιότερα ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν εἶναι τρία ἐκ μέλανος στεατίτου ἀγγεῖα μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις προερχόμενα ἐκ τῆς ἐν Ἁγίᾳ Τριάδι ἀνασκαφῆς τῆς Ἰταλικῆς ἀποστολῆς, ἀληθῆ κειμήλια τῆς Κρητικῆς ἀρχαιότητος καὶ ἀριστουργήματα πλαστικῆς τέχνης.

Τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν εὑρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1902 καὶ ἐδημοσιεύθη ἤδη (4). Ἦτο μικρὸν ἀγγεῖον πολυτελείας ἔχον κοιλίαν ᾠοειδῆ καταλήγουσαν κάτω εἰς ὀξύ, λαιμὸν στενὸν χαμηλὸν κυλινδρικὸν καὶ στόμιον πλατυνόμενον καὶ ἐπίπεδον ἄνω, συνίστατο δὲ ἐκ τριῶν μερῶν ἰδιαιτέρως εἰργασμένων καὶ προσαρμοζομένων ἀλλήλοις· τῶν τριῶν μερῶν εὑρέθησαν τὰ δύο ἀνώτερα ἤτοι ὁ λαιμὸς μετὰ τοῦ στομίου καὶ τὸ ἄνω μέρος τῆς κοιλίας. Παράστασιν συνεχῆ καταλαμβάνουσαν ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς κοιλίας ἔφερε τὸ ἀγγεῖον ἀνά-

(1) A. Evans Mycen. Tree and pillar Cult p. 4-5 fig. 2
(2) A. Evans The Palace of Cnossos p. 95, fig. 31.
(3) Ibid. p. 44. fig. 13.
(4) Monumenti antichi dell' Accad. dei Lincei vol. XIII 1903 ὑπὸ τοῦ Halbherr καὶ τοῦ Savignoni.

γλυφον τὴν ἀκολουθον. Προηγεῖται ἀνὴρ ἀσκεπὴς τὴν κεφαλὴν καὶ μὲ μακρὰν κόμην φορῶν θώρακα ἢ χιτῶνα φολιδωτὸν καὶ κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς ἐπὶ τοῦ ὤμου ῥάβδον ἢ σκῆπτρον μὲ κυρτὴν λαβὴν ἀξιωματικὸς στρατοῦ ἢ ἐπιστάτης ἀγροτῶν. Ὄπισθεν ἀκολουθοῦσιν οἱ στρατιῶται ἀνὰ δύο βαδίζοντες ῥυθμικῶς καὶ ὁμοιοχρόνως- ἕκαστος αὐτῶν φέρει κάλυμμα τῆς κεφαλῆς ἴσως δερμάτινον καὶ φορεῖ περίζωμα μόνον ἐζωσμένον κατὰ τὴν ὀσφὺν διὰ ζώνης διπλῆς· ἡ ὀπισθία ἄκρα τοῦ περιζώματος ἀνεμοῦται ὑπὸ τοῦ ἀέρος. Οἱ στρατιῶται κρατοῦσιν ἐπὶ τοῦ ὤμου δόρυ, οὗ ἡ αἰχμὴ συνίσταται ἐκ τριῶν ὀβελῶν ἐν σχήματι τριαίνης καὶ εἶναι προσδεδεμένη εἰς τὸ ξύλον δι' ἱμάντων, εἰς τὸ μέρος δὲ τοῦτο εἶναι προσδεδεμένος καὶ πέλεκυς μονόστομος. Τινὲς τῶν τριαινῶν τούτων φαίνονται ὡσεὶ ἔχουσαι πέντε ὀβελούς. Οἱ ὀβελοὶ εἶναι μακροὶ καὶ εὐλύγιστοι· εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατοῦ φαίνονται οἱ μουσικοί, ἤτοι εἷς ἀνὴρ ἄοπλος παίζων μουσικὸν ὄργανον ὁμοιάζον σεῖστρον καὶ τέσσαρες ἄλλοι (ἴσως γυναῖκες) ᾄδοντες, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἀνεωγμένου στόματος· μετὰ τοὺς μουσικοὺς ἀκολουθεῖ τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ στρατοῦ προπορευομένου ἑνὸς (ὑπαξιωματικοῦ) κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα εἶναι τὸ ὅλον 27. Πιθανώτατα εἰκονίζεται στρατιωτικὴ πορεία ἢ ἐπιστροφὴ ἐκ πολέμου ἢ λείας, ἡ ὁποία ἴσως ἔσχεν εὐτυχὲς ἀποτέλεσμα καὶ ἕνεκα τούτου ἀπεικονίσθη πρὸς διαιώνισιν καὶ μνήμην ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ ἡγεμόνος, ὅστις πιθανῶς ἦτο καὶ ἀρχηγὸς τῆς στρατείας.

Καὶ οὕτω μὲν ἑρμηνεύουσι τὴν παράστασιν ταύτην οἱ εὑρόντες τὸ ἀγγεῖον καὶ δημοσιεύσαντες αὐτὸ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι. Οἱ Ἄγγλοι ὅμως καὶ δὴ ὁ κ. Bosanquet (1) καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι ἑρμηνεύουσι τὴν παράστασιν τοῦ ἀγγείου ἐντελῶς διαφόρως. Πιστεύουσι δηλ. ὅτι τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα δὲν εἶναι στρατιῶται, ἀλλὰ τοὐναντίον εἰρηνικοὶ θερισταὶ ἢ μᾶλλον λικμηστῆρες, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐπιστάτου τῶν βασιλικῶν κτημάτων ἐπανέρχονται ἐν ᾄσμασι καὶ μουσικῇ ἐκ τῆς συγκομιδῆς καὶ τοῦ ἅλωνος, τὰ δὲ τρίαιχμα ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα κρατοῦσιν ἐπὶ τῶν ὤμων εἶναι οἱ θρίνακες τοῦ λικμή-

(1) Bosanquet and Tod Archeology in Crete 1902 (J. Hell. St. vol. XXII) p. 389.

ματος, τὰ λεγόμενα καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ θρινάκια, ὁμοιάζοντα τῳόντι καὶ κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς τὰ σημερινά.

Ὅπως καὶ ἂν ἐξηγηθῇ ἡ παράστασις τοῦ πολυτίμου ἀγγείου εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ ἡ λεπτότης καὶ τελειότης τῆς ἐργασίας συνδυαζομένη μάλιστα μὲ τὸ πολυσύνθετον καὶ πυκνὸν τῆς παραστάσεως ἐν οὕτω μικρῷ χώρῳ. Ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ ἐργασία τοῦ ἀγγείου ὁμοιάζει πρὸς τὸν τῶν χρυσῶν κυπέλλων τοῦ Βαφειοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τεχνικὴν οἰκονομίαν καὶ τελειότητα ἡ παράστασις τοῦ Φαιστίου ἀγγείου ὑπερτερεῖ.

Δεύτερον ἀνάγλυφον ἐκ στεατίτου μὲ παράστασιν ἀνάγλυφον εὑρέθη εἰς Ἁγίαν Τριάδα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ παρελθόντος ἔτους. Ἐδημοσιεύθη μόνον περιγραφὴ αὐτοῦ ἁπλῆ (1). Εἶναι ποτήριον μικρὸν κωνοειδὲς ἄνωτον ἐπὶ βάσεως δισκοειδοῦς. Εἰκονίζεται στρατιωτικὴ σκηνὴ ἴσως παρασκευὴ πρὸς ἀναχώρησιν διὰ τὸν πόλεμον ἐκ πεντε μόνον προσώπων. Νεανίας ὑψηλὸς μὲ κόμην μακρὰν καταπίπτουσαν εἰς τοὺς ὤμους, φορῶν περίζωμα καὶ ὑψηλὰ ὑποδήματα περιδεδεμένα διὰ πολλῶν ἱμάντων, ἔχων δὲ καὶ κοσμήματα ἄφθονα, ἤτοι τριπλοῦν περιδέραιον καὶ δύο ψέλια εἰς ἑκάστην χεῖρα, ἵσταται εὐθυτενὴς ἐν ἐπιβλητικῇ στρατιωτικῇ στάσει καὶ διὰ τῆς προτεταμένης δεξιᾶς κρατῶν δόρυ ἢ σκῆπτρον δίδει, ὡς φαίνεται, στρατιωτικὰ παραγγέλματα πρὸς ἄλλον νέον ἀντιμέτωπον αὐτοῦ ἱστάμενον. Οὗτος εἶναι μὲν ἐνδεδυμένος κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ἔχει τὴν κόμην βραχεῖαν καὶ ἵσταται ἐν στρατιωτικῇ προσοχῇ φέρων διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ἐπὶ τοῦ ὤμου ξίφος, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἕτερον ἀντικείμενον ἢ ὅπλον δυσδιόριστον ὁμοιάζον πρὸς σημερινὸν σόβητρον μυῶν. Ἔχει τὴν κεφαλὴν χαμηλότερον καὶ φαίνεται ὑποδεέστερος τοῦ πρώτου λαμβάνων παρ' αὐτοῦ διαταγάς. Κατόπιν ἀκολουθοῦσι τρεῖς ὁπλῖται, ὧν φαίνονται μόνον αἱ κομῶσαι κεφαλαὶ καὶ οἱ ἄκροι πόδες, διότι τὸ λοιπὸν σῶμα καλύπτουσιν αἱ κοῖλαι θυρεοειδεῖς ποδηνεκεῖς ἀσπίδες, τῶν ὁποίων ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια εἶναι, ὡς φαίνεται, κεκαλυμμένη ὑπὸ δέρματος βοὸς ὁλοκλήρου διακρινομένης κάτω τῆς οὐρᾶς.

Ἡ παράστασις τοῦ ἀγγείου τούτου εἶναι μὲν ἁπλουστέρα τῆς τοῦ

(1) Pariheni Lavori eseguiti Rendiconti dell' Accadem. dei Lincei 1904 vol. XII, fasc. 7, p. 11.

προηγουμένου άγγείου, άλλ' είναι έργασίας τελειοτέρας καί λεπτοτέρας.

Εἰς Ἁγίαν Τριάδα ἐπίσης εὑρέθησαν πέρυσι τεμάχια ἐκ στεατίτου μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις προερχόμενα ἐκ μεγάλου ῥυτοῦ (1). Πρὸ ὀλίγων δὲ ἡμερῶν (κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου 1904) εὑρέθησαν καὶ ἄλλα τεμάχια τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου, ἐξ ὧν ἀπετελέσθη ἀρκετὸν μέρος τοῦ ῥυτοῦ τούτου, τὸ ὁποῖον καὶ μὲ ὅλην τὴν κολοβότητά του εἶναι ἓν τῶν πολυτιμοτάτων κειμηλίων τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ ὕψος τοῦ ῥυτοῦ ἦτο ἥμισυ περίπου μέτρον. Διῃρεῖτο εἰς τέσσαρας ζώνας ἐχούσας παραστάσεις ἀναγλύφους ἐξαιρέτου τέχνης καὶ μεγάλης ἀκριβείας καὶ φυσικότητος. Ἡ κατωτάτη ζώνη εἰκονίζει πυγμαχίαν ἀνδρῶν φερόντων μόνον τὸ γνωστὸν Μυκηναϊκὸν περίζωμα. Καὶ ἡ δευτέρα ζώνη ἐπίσης φέρει ἄνδρας πυγμαχοῦντας, φοροῦντας τὸ περίζωμα, ὑψηλὰ ὑποδήματα καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κράνη μεταλλικά, ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ καὶ δὴ τὰ Ἀττικά. Ἡ τρίτη ζώνη εἰκόνιζε ταυρομαχίαν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ ποτηρίου τοῦ Βαφειοῦ καὶ ἡ τετάρτη ἐπίσης πυγμαχίαν ἀνδρῶν.

Ὁ κ. Evans λαβὼν ἀφορμὴν ἐξ ἐγγεγλυμμένου λίθου ἐκ στεατίτου, οὗ ἡ παράστασις ἦτο κεκαλυμμένη διὰ χρυσοῦ λεπτοῦ πετάλου εὑρεθέντος δὲ ἐν Παλαικάστρῳ τῆς Σητείας (2), φρονεῖ ὅτι πᾶσαι αἱ ἀνάγλυφοι παραστάσεις τῶν ἐκ στεατίτου ἀγγείων θὰ ἦσαν ἐπίχρυσοι, θὰ ἐκαλύπτοντο δηλ. ὑπὸ λεπτοῦ φύλλου χρυσοῦ, ὡς συνηθίζετο νὰ γίνηται κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ ἐπιχρύσωσις. Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν φαίνεται καὶ πολὺ πιθανόν, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὴν λεπτότητα τῆς ἐργασίας τῶν ἀναγλύφων καὶ ὅτι πολλαὶ λεπτομέρειαι τῶν παραστάσεων θὰ ἠφανίζοντο διὰ τῆς χρυσώσεως ταύτης, ὅσον λεπτὰ καὶ ἂν ἦσαν τὰ φύλλα.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ κατεργασία τοῦ στεατίτου διὰ τὴν μαλακότητα καὶ τὴν εὐκολίαν ἦτο ἀρχαιοτάτη, ἐξηκολούθησεν ὅμως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀκμὴν τῆς Κρητικῆς τέχνης, ὡς μᾶς δεικνύουσι τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα ἀριστοτεχνήματα τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀποκτήσαντες καὶ τὰ ἀπαραίτητα μεταλλικὰ ἐργαλεῖα ἤρξαντο λίαν ἐνωρὶς νὰ λαξεύωσι καὶ σκληρότερα εἴδη λίθων π. χ.

(1) Ibid. p. 16 καὶ ἑξῆς.
(2) A. Evans Mycenean Tree and pillar Cult p. 3.

τὸν τιτανόλιθον, τὸ μάρμαρον, τὸν γύψον καὶ νὰ κατασκευάζωσιν ἐξ αὐτῶν διάφορα σκεύη καὶ ἀγγεῖα· καὶ ὄχι μόνον ταῦτα ἀλλὰ καὶ τὰ σκληρότατα πυριτικὰ πετρώματα καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους, τὸν διωρίτην καὶ τὸν λιπαρίτην κατώρθωσαν νὰ κατεργάζωνται. Ἐκ λιπαρίτου π. χ. λίθου εὑρέθη εἰς Ἁγίαν Τριάδα κατεσκευασμένος μέγας θαλάσσιος τρίτων, ἀπομιμούμενος κατὰ τρόπον θαυμαστῆς φυσικότητος καὶ ἀκριβείας ἀληθῆ τρίτωνα τῆς θαλάσσης. Ἐπὶ σκληροτάτου θαλασσίου ὀστράκου εὑρέθη ἀνάγλυφος παράστασις ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Φαιστοῦ φέρουσα τέσσαρας δαίμονας ἔχοντας τὸ σῶμα ἀνθρώπινον καὶ τὰς κεφαλὰς ζῳώδεις (1).

Μέγας ἀμφορεὺς ἐκ γύψου εὑρέθη ἐντὸς τοῦ ἐργαστηρίου τῆς Κνωσοῦ φέρων εἰς τὸ πλατὺ στόμιον σπείρας ἐγγεγλυμμένας καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ἀναγλύφους σπειροειδεῖς ὀμφαλούς· ὁμοίως εἶναι κεκοσμημένα καὶ τὰ τρία μεγάλα ὦτα. Ὁμοιόσχημον ἀγγεῖον ἀλλὰ μικρότερον εὑρέθη ἡμιτελὲς ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ λίθινα αὐτὰ ἀγγεῖα τὰ ἐπεξειργάζοντο κατὰ χώραν. Ἄλλο περίεργον ἀντικείμενον λίθινον τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ εἶναι πυραμὶς τιτανολίθου πορφυρόχρου, ἡ ὁποία φέρει εἰς τὰς δύο μεγαλυτέρας ἐπιφανείας ἀνάγλυφον πολύπουν, οὗ οἱ πλόκαμοι συστρεφόμενοι καλύπτουσι καὶ τὰς στενωτέρας πλευράς. Πιθανῶς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο εἶναι μονὰς βάρους.

Συχνότατα οἱ λιθοξόοι κατειργάζοντο τὰ ῥυτά, ὧν εὑρέθη ἀρκετὸς ἀριθμὸς ἐν ἑνὶ τῶν δωματίων τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ καὶ εἰς Ἁγίαν Τριάδα ἐκ λευκοῦ μαρμάρου καὶ ἄλλων σκληρῶν λίθων. Πρὸς τούτοις εὑρέθησαν δύο μαρμάρινοι τρίτωνες εἰς τὸ σύνηθες μέγεθος τοῦ θαλασσίου φυσικοῦ τρίτωνος κατειργασμένοι μετὰ τοσαύτης φυσικῆς ἀκριβείας καὶ τεχνικῆς τελειότητος, ὥστε δυσκολως ἀναγνωρίζει τις αὐτοὺς ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς τεχνητούς. Ὁ εἷς τούτων εὑρέθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ καὶ ὁ ἄλλος εἰς τάφον μυκην. παρὰ τὰ Καλύβια. Καὶ ἐκ τῆς εὑρέσεως πολλῶν φυσικῶν τριτώνων εἰς πάσας τὰς ἀνασκαφὰς στρωμάτων τῆς Κρητικῆς περιόδου φαίνεται, ὅτι πρῶτον μὲν τὸ ζῷον αὐτὸ εὑρίσκετο τότε πολὺ συχνότερον καὶ ἔπειτα ὅτι πιθανῶς ἐχρησιμοποίουν τοιούτους τρίτωνας φυσικοὺς ἢ ποιητοὺς

(1) Pernier: Svavi della Missione archeol. Italiana à Phaestos in Monum. antichi dei Lincei 1902 vol. XIII p. 130 tav. VIII 1.

εἰς θρησκευτικὰς τελετάς, ὅπως βλέπομεν ἐξ ἐγγεγλυμμένου κρυσταλλικοῦ σφραγιδολίθου τοῦ Ἰδαίου ἄντρου (1).

Μεγίστην γλυπτικὴν ἱκανότητα δεικνύει καὶ τὸ ἐκ τιτανολίθου τεμάχιον τὸ φέρον λαμπροὺς λαξευτοὺς ῥόδακας περιθέοντας πύλην τινὰ τοῦ νοτίου προπυλαίου (2) καὶ μέρος θριγκοῦ ἐν ᾧ εἶναι τεχνικώτατα ἐξειργασμένοι ἡμίσεις ῥόδακες μετὰ τριγλύφων (3).

Μεταξὺ τῶν ῥυτῶν καὶ ἄλλων λιθίνων ἀντικειμένων τοῦ δωματίου τῆς Κνωσοῦ εὑρέθη καὶ εἶδος ἀγγείου ἢ ῥυτοῦ τὸ ὁποῖον ἔχει τὸ σχῆμα ὁλογλύφου κεφαλῆς λεαίνης ἐκ στιλπνοῦ λευκοῦ μαρμάρου. Εἶναι κατεσκευασμένη εἰς τὸ φυσικὸν μέγεθος καὶ κοίλη ἔσωθεν χρησιμοποιουμένη ὡς ἀγγεῖον καταλῆγον κάτω εἰς μικρὰν ὀπήν, ὅπως καὶ τὰ χωνοειδῆ ῥυτά. Ἐν τούτῳ ἔχομεν λαμπρὸν δεῖγμα τῆς ἱκανότητος τοῦ τεχνίτου εἰς τὴν περίοπτον γλυφήν. Οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ οἱ μυκτῆρες ἦσαν ἐκ προσθέτου ἐρυθρᾶς ὕλης, τὸ δὲ ἄνω μέρος, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ὀπῶν, θὰ ἦτο περιδεδεμένον δι' εὐγενοῦς μετάλλου (4).

Ὅτι ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ καὶ ὁλόκληρα περίοπτα ἀγάλματα ἠδύναντο νὰ κατασκευάζωσιν ἐκ μαρμάρου καὶ ἄλλου σκληροῦ λίθου μᾶς δεικνύει μαρμαρίνη χεὶρ κολοβὴ εὑρεθεῖσα ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ εἰς τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ φυσικοῦ μεγέθους.

Ἐκ τῶν ἄλλων μνημείων τῆς πλαστικῆς ἀναφέρω ἀκόμη τινὰ τὰ σημαντικώτατα.

Τὴν πρώτην ἴσως θέσιν ὑπὸ ἔποψιν μεγαλοπρεπείας καὶ τεχνικῆς τελειότητος κατέχει ἡ ἀνάγλυφος τεραστία κεφαλὴ ταύρου ἡ εὑρεθεῖσα παρὰ τὴν βόρειον εἴσοδον τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ. Εἶναι κατεσκευασμένη ἐκ γύψου (gesso-duro) καὶ θὰ προέρχεται ἐκ μεγάλης ἀναγλύφου συνθέσεως ἐκ τοίχου, ἐν ᾗ θὰ εἰκονίζετο θήρα ταύρου ἢ εἶδος ταυρομαχίας, ὅπως ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ, περὶ ἧς θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω. Ἐκ τοῦ ταύρου ἐσώθη ὁλόκληρος ἡ κεφαλὴ ἀκεραία πλὴν τῶν κεράτων καὶ μέρη τινὰ τοῦ σώματος καὶ εἷς τῶν ὀπισθίων ἄκρων ποδῶν. Ὁ ταῦρος ἦτο κεχρωματισμένος ἐρυθρωπός, λεπτομέρειαι ὅμως τινὲς π. χ. οἱ ὀφθαλμοί, ἡ κόρη, οἱ μυκτῆρες ἦσαν δεδηλωμέ-

(1) A. Evans Mycene. Tree and Pillar Cult p. 44. fig. 25.
(2) Evans The Palace of Cnossos 1904. 4.
(3) Evans The Palace of Cnossos p. 55 fig. 16.
(4) A. Evans The Palace af Cnossos 1900 p. 31.

ναι δι' ἄλλων χρωμάτων. Ἡ κεφαλὴ τοῦ ταύρου εἶναί τι ἔξοχον, ὁ δὲ κ. Evans χαρακτηρίζει αὐτὴν ὡς τὸ μεγαλοπρεπέστερον μνημεῖον τῶν Μυκηναίων χρόνων τὸ μέχρι ἡμῶν περιελθόν. Ἡ ἀπόδοσις εἶναι πλήρης ζωῆς καὶ πνεύματος καὶ συνδυάζει ἐν μεγίστῳ βαθμῷ φυσικότητα καὶ μεγαλεῖον, οὐδεμία δὲ ἀπεικόνισις ταύρου εὕρηται ἔχουσα τόσην δύναμιν καὶ τόσην ἀλήθειαν οὐδὲ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους (1). Κατὰ τὸν κ. Evans τὸ μοναδικὸν αὐτὸ μνημεῖον θὰ ἐκόσμει στοάν τινα ἄνωθεν τῆς κυρίας τοῦ ἀνακτόρου εἰσόδου.

Παρὰ τὸν ταῦρον εὑρέθη καὶ τεμάχιον γύψου εἰκονίζον πλαστικῶς καὶ γραφικῶς δένδρον προερχόμενον πιθανῶς ἐκ τῆς αὐτῆς συνθέσεως. Ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τοῦ δένδρου καὶ τοῦ ταύρου εἶναι πρωτοφανὴς καὶ ἀποτελεῖται ἐκ συνδυασμοῦ τῶν δύο καλῶν τεχνῶν τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς γραφικῆς. Τὸ ἀντικείμενον κατεσκευάζετο πλαστικῶς ἐκ γύψου εἰς ὑψηλὸν ἢ χαμηλὸν ἀνάγλυφον· ἔπειτα δὲ ἡ διακόσμησις καὶ αἱ διάφοροι μικραὶ γραμμαὶ καὶ λεπτομέρειαι ἀνεδεικνύοντο διὰ τῆς γραφῆς.

Καθ' ὅμοιον τρόπον εἶναι εἰργασμένα καὶ τὰ ἐκ γύψου ἀνάγλυφα τὰ εἰκονίζοντα ἄνδρας, ὧν ἀρκετὰ τμήματα εὑρέθησαν ἐπίσης ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ παρὰ τὴν κεντρικὴν αὐλήν. Οὐδὲν ἐσώθη ἀκέραιον, ἀλλὰ τὰ εὑρεθέντα τεμάχια σώζουσι διάφορα μέρη τοῦ σώματος, ἐξ ὧν δυνάμεθα νὰ ἀναπαραστήσωμεν τὸ ὅλον. Τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα εἰκονίζουσιν ἄνδρας εἰς φυσικὸν περίπου μέγεθος· ἑνὸς μὲν ἐσώθη τὸ διάδημα ἀποτελούμενον ἐξ ἀνθέων κρίνου, ἄλλου ἐσώθη ὁλόκληρος ὁ θώραξ μετὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς κεκαμμένης πρὸς τὰ ἐμπρός. Οὗτος ἔφερε λαμπρὸν περιδέραιον, οὗ αἱ ψῆφοι ἔχουσι σχῆμα κρίνου, ἄλλου ἐσώθησαν τμήματα τοῦ ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ κάτω μέρος τοῦ σώματος. Καὶ εἰς ταῦτα τὸ χαμηλὸν γύψινον ἀνάγλυφον διακοσμεῖται καὶ συμπληροῦται ὑπὸ τῆς γραφικῆς. Καὶ τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα μαρτυροῦσι λίαν προηγμένην τέχνην, αἱ φυσικαὶ δὲ καὶ ἀνατομικαὶ λεπτομέρειαι ἀναπαρίστανται ἀκριβέσταται κατὰ πιστὴν ἐκ τῆς φύσεως ἀντιγραφήν (2).

Τὰ πλεῖστα τῶν μέχρι τοῦδε περιγραφέντων πλαστικῶν ἔργων ἀνάγονται εἰς τὸ ἀνάγλυφον εἶδος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ περίοπτον (en

(1) The Palace of Cnossos p. 52 fig. 10.
(2) A. Evans The Palace of Cnossos 1901 p. 14 fig. 6.

ronde bosse) δὲν ὑστέρουν οἱ Κρῆτες τεχνῖται. Ἔχομεν ἐν πρώτοις τὰ εἰδώλια καὶ ζώδια ἐκ πηλοῦ καὶ χαλκοῦ τὰ πρὸς θρησκευτικοὺς μάλιστα σκοποὺς πεποιημένα, τὰ ὁποῖα τόσον πολυάριθμα ἔχουσιν εὑρεθῇ μέχρι τοῦδε εἰς πάσας τὰς μέχρι σήμερον γενομένας ἀνασκαφάς. Τὰ πλεῖστα ὅμως τούτων δὲν δύνανται νὰ δώσωσιν ἱκανὴν ἰδέαν τῆς πλαστικῆς ἱκανότητος καὶ δεξιότητος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸ μὲν διότι τὰ πλεῖστα αὐτῶν εἶναι ἔργα χειρωνακτικὰ τῆς καθημερινῆς χρήσεως, οὕτως εἰπεῖν, δημιουργήματα, τὰ ὁποῖα ὁ πολὺς κόσμος ἀδιαφορῶν περὶ τῆς τεχνικῆς αὐτῶν κατασκευῆς ἀνέθετε καὶ προσέφερεν εἰς τὰ ἱερά, τὸ δὲ διότι, ὡς φαίνεται, ἀντιπροσωπεύουσι τύπους θρησκευτικοὺς ἀρχαιόθεν παραδεδομένους, οἱ ὁποῖοι ἀπηγορεύετο ὑπὸ τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως νὰ μεταβληθῶσι καὶ ἐπὶ τὸ τελειότερον ἀκόμη. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ ἀτέλεια καὶ ἡ σκληρότης τῶν τοιούτων θρησκευτικῶν ἀναθημάτων. Τὰ πήλινα λ. χ. εἰδώλια τοῦ ἱεροῦ τῆς Κνωσοῦ, τὰ τῆς Ἁγίας Τριάδος, τῶν Γουρνιῶν καὶ τοῦ Πρινιᾶ, ἐποιήθησαν μὲν εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ πλαστικὴ τέχνη εὑρίσκετο εἰς ἀνάπτυξιν καὶ ἀκμὴν μεγάλην, ἀλλ' οἱ πατροπαράδοτοι θρησκευτικοὶ τύποι τῆς θεότητος δὲν ἦτο φαίνεται θεμιτὸν νὰ μεταβάλλωνται τόσον εὐκόλως καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα διατηροῦσι τὸν πρωτόγονον σκληρὸν γωνιώδη καὶ δὴ τερατώδη τύπον, τὸν ὁποῖον εἶχε καθιερώσει ἡ παράδοσις τῶν αἰώνων, ἐτήρει δὲ ἀπαρασάλευτον καὶ ἀναλλοίωτον ἡ εὐλάβεια καὶ στερρὰ ἐπιμονὴ πρὸς τοὺς παλαιόθεν παραδεδομένους τύπους.

Ὡς ἐξαίρεσιν ὅθεν τοῦ κανόνος τούτου πρέπει νὰ χαρακτηρίσωμεν τὰ δύο ἐκ πορσελλάνης (faïence) αἰγυπτιαζούσης γυναικεῖα εἴδωλα τὰ εὑρεθέντα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν ἑνὶ τῶν ὑπογείων θησαυρῶν τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ (1) εἰκονίζοντα ἱερείας ἢ πιθανώτερον τὴν πρώτην θήλειαν θεὸν τῆς ἐποχῆς, τῆς ὁποίας ἀπεικονίσεις ἔχουσιν εὑρεθῇ μέχρι τοῦδε εἰς πλεῖστα μνημεῖα τέχνης (2). Τὰ δύο εἴδωλα τοῦ θησαυροῦ τῆς Κνωσοῦ ἀπομακρυνθέντα τοῦ καθιερωμένου γνωστοῦ τερατώδους καὶ ἀγροίκου τύπου εἰκονίζουσι τὴν θεότητα ἐν μεγίστῃ τεχνικῇ τελειότητι ἐν ἀνατομικῇ ἀκριβείᾳ, θαυμασίᾳ φυσικό

(1) Δημοσιεύονται εἰς τὸ Annual Brif. Sch. of Athens 1903.

(2) Ἴδε περὶ αὐτῆς τὴν ἐμὴν μονογραφίαν Μῆτραι τοῦ Παλαικάστρου εἰς τὸ τελευταῖον τεῦχος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τοῦ 1903.

τητι καὶ μεγάλῃ λεπτομερείᾳ τῆς ἐξωτερικῆς περιβολῆς καὶ τῆς ἐσθῆτος. Δυστυχῶς τὰ εἴδωλα ταῦτα δὲν εὑρέθησαν ἐντελῶς ἀκέραια· τοῦ ἑνὸς λείπει ἡ κεφαλή, τοῦ ἄλλου ἡ μία τῶν χειρῶν, ἐκ τῶν σωθέντων ὅμως μερῶν καὶ ἐκ τῆς ἐσθῆτος τρίτου εἰδώλου, οὗ ἐσώθη μόνον τὸ κάτω ἥμισυ, λαμβάνομεν τοὺς κυριωτάτους χαρακτῆρας τοῦ ὅλου.

Ἡ θεὰ εἰκονίζεται ὀρθία φοροῦσα πλουσίαν Μυκηναϊκὴν ἐσθῆτα ποικίλην, περικόρμιον στενὸν δι' ἱμάντων περιδενόμενον ἄνω τοῦ ὀμφαλοῦ, ἀφίνον δὲ ἀκαλύπτους καὶ γυμνοὺς τοὺς μεγάλους καὶ σφριγηλοὺς μαστούς. Εἰς τὴν κεφαλὴν φορεῖ ὑψηλὸν κωνοειδὲς κάλυμμα. Εἰς μὲν τὸ ἓν εἴδωλον ὄφεις μεγάλοι, ὧν αἱ κεφαλαὶ φαίνονται προέχουσαι τῶν χειρῶν καὶ τῆς κεφαλῆς περιελίσσονται εἰς τοὺς βραχίονας καὶ τὸ σῶμα, εἰς δὲ τὸ ἄλλο ἡ θεὰ κρατεῖ μικρὸν ὄφιν διὰ τῆς ἐκτεταμένης χειρός (1). Τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ γυμνὰ τοῦ σώματος μέρη εἶναι κεκοσμημένα διὰ τῆς γραφῆς.

Τὰ δύο ταῦτα ἀριστοτεχνήματα τῆς Κρητικῆς πλαστικῆς τέχνης οὐχὶ μόνον κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ ὁμοίων μνημείων τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἀλλὰ δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ ἄριστα καλλιτεχνικὰ προϊόντα πάσης ἐποχῆς, ἀληθῆ δὲ ἔκπληξιν ἐμποιοῦσιν εἰς τοὺς κατὰ πρώτην φορὰν ἀτενίζοντας αὐτὰ ἐν τῷ Μουσείῳ.

Τελευταῖον ἀναφέρω καὶ ἀγαλμάτιον ἐλεφάντινον εὑρεθὲν μετὰ πολλῶν ἄλλων τεμαχίων (κεφαλῶν, χειρῶν, ποδῶν) ὁμοίων ἐλεφαντίνων ἀγαλματίων εἰς ἓν τῶν δωματίων τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ. Τὰ μικρὰ ταῦτα καλλιτεχνήματα πρὸς τῇ πολυτιμότητι τοῦ ὑλικοῦ συνεδύαζον καὶ τεχνικὴν ἐντέλειαν ἔξοχον. Φαίνεται δὲ ὅτι προέρχονται ἐκ μεγάλης πολλῶν προσώπων συνθέσεως περιόπτου, ἴσως ταυρομαχίας ἀναλόγου πρὸς τὸν τοιχογραφικὸν πίνακα τῆς ταυρομαχίας, ὃν θὰ ἴδωμεν παρακατιόντες. Ὁ εἰκονιζόμενος νέος εἶναι κυβιστὴρ ἢ ταυρομάχος (torreador), ὁ ὁποῖος θὰ ἔχει ἤδη πηδήσῃ ἐπὶ τοῦ νώτου τοῦ ταύρου τρέχοντος στηριζόμενος διὰ τῶν χειρῶν καὶ μετεωρίζων ἄνω τοὺς πόδας (λείπει ὁ εἷς). Ὁ νεανίας εἰκονίζεται γυμνός· αἱ μὲν χεῖρες καὶ οἱ πόδες καὶ ἡ κεφαλὴ ἦσαν ἰδιαιτέρως εἰργασμένα ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, ἡ δὲ κόμη ἦτο ἐξ

(1) Οἱ ὄφεις παρετηρήθησαν καὶ εἰς τὰ εἴδωλα τοῦ Πρινιᾶ τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Wide.

ἀρχῆς πρόσθετος χαλκῆ. Ἡ φυσικότης καὶ ἡ ἀνατομικὴ ἀκρίβεια τοῦ κυβιστῆρος νεανίσκου εἶναι ἀπαράμιλλος, μόνον δὲ χεὶρ καλλιτέχνου καὶ ὀφθαλμὸς ἀπὸ πολλοῦ ἠσκημένος ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ καὶ ἀναπαραστήσῃ μὲ τοιαύτην τόλμην ὑπόθεσιν τόσον δύσκολον (1).

Ἡ γραφική.

Καὶ τὰ γραφικὰ μνημεῖα τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς (πλὴν ἐννοεῖται τῶν πηλίνων ἀγγείων) δὲν ἦσαν πολλὰ πρὸ τῶν Κρητικῶν ἀνασκαφῶν. Τεμάχιά τινα τοιχογραφιῶν ἐκ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν (2), περιθώριον ἐκ χρωματιστῶν ῥοδάκων θύρας θαλαμοειδοῦς τάφου τῆς κάτω πόλεως τῶν Μυκηνῶν (3), μία νεκρικὴ γραπτὴ στήλη ἐκ Μυκηνῶν (4) καὶ δείγματά τινα τοιχογραφιῶν τῆς ἐν Μήλῳ Φυλακωπῆς (5) ἦσαν τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς γραφικῆς τῶν Μυκηναίων.

Ἀντιθέτως ὅμως πρὸς τὰ ἰσχνὰ ταῦτα λείψανα, τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἡ Ἁγία Τριὰς ἐχορήγησαν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν τόσον ἄφθονα καὶ σημαντικὰ καὶ πρωτοφανῆ μνημεῖα γραφικῆς, ὥστε ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Ἡρακλείου κατηρτίσθη ἀληθὴς πινακοθήκη Κρητικῆς γραφικῆς.

Πάντα τὰ γραφικὰ μνημεῖα εἶναι γεγραμμένα κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἐφ' ὑγρᾶς ζωγραφικῆς (fresque) καὶ προέρχονται ἐκ τῶν τοίχων τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ ἐκ τῆς λιθίνης λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐφ' ἧς αἱ γραφαὶ ἐτέθησαν ἐπίσης ἐπὶ τοῦ χλωροῦ ἐξ ἀσβέστου κονιάματος.

Ἡ γραφικὴ τέχνη τῆς Κρητικῆς περιόδου ἔχει μὲν ἀναπτυχθῆ μεγάλως, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὸ περίγραμμα καὶ τὴν ἀκρίβειαν καὶ λεπτότητα τῶν ἐν μέρει, ἀλλὰ διατηρεῖ ἀκόμη ἀρκετὰς τεχνικὰς ἀτελείας, ὀφειλομένας κατὰ πρῶτον μὲν λόγον εἰς τὴν ἄγνοιαν τῶν νόμων τῆς προοπτικῆς, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς συνθηματικούς τινας κανόνας

(1) A. Evans The Palace of Cnossos 73. pl. II.
(2) Ἰδὲ αὐτὰ Perrot καὶ Chipicz Histoire de l'art vol. VI p. 883 καὶ ἑξῆς.
(3) Ἀρχαιολ. Ἐφημ. Τσούντας ἐκ Μυκηνῶν 1891 σελ. 1. πίναξ 1.
(4) Ἀρχ. Ἐφημ. 1896. Τσούντα γραπτὴ στήλη ἐκ Μυκηνῶν σελ. 1-22 πίν. 1-2.
(5) Annual of Br. Sch. vol. IV 1897-1898 pl. II. III.

καὶ τύπους ἀρχαιόθεν παραδεδεγμένους. Τοιαῦται λ. χ. συνθηματικαὶ παρὰ φύσιν στερεοτυπίαι εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἀπεικονίσεως τῶν ὀρέων καὶ τῶν βράχων καὶ ἰδίᾳ ἡ διάκρισις τοῦ χρώματος τῶν γυμνῶν μερῶν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός, δηλουμένων τῶν μὲν ἀνδρῶν δι' ἐρυθροῦ τῶν δὲ γυναικείων διὰ λευκοῦ χρώματος, ὅπως δηλ. ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ γραφικῇ, καὶ ὅπως κατόπιν εἰς τὰ Ἀττικὰ μελανόμορφα ἀγγεῖα, οἱ μὲν ἄνδρες εἰκονίζονται διὰ μέλανος χρώματοςς, αἱ δὲ γυναῖκες διὰ λευκοῦ.

Ἐν τοῖς ἑξῆς θὰ διέλθωμεν τὰ σπουδαιότερα τῶν μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθέντων γραφικῶν μνημείων ἐν Κρήτῃ.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου, ὅτι ἐν τῷ στενῷ διαδρόμῳ δυτικῶς τοῦ νοτίου προπυλαίου εὑρέθη ἡ τοιχογραφία τοῦ ῥυτοφόρου νεανίσκου (Gupbearer). Πάντως προέρχεται ἐκ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ προπυλαίου, διότι εὑρέθησαν τὰ τεμάχια πεπτωκότα κατὰ γῆς μὲ τὴν ὄψιν ἄνω. Ἡ παράστασις τοῦ ῥυτοφόρου συνετελέσθη ἐκ δύο μεγάλων τεμαχίων, λείπουσιν ὅμως τὰ κάτω ἄκρα ἀπὸ τῶν γλουτῶν. Ὁ νεανίας εἰκονίζεται εἰς φυσικὸν περίπου μέγεθος ὄρθιος ἐν στάσει ἐπισήμῳ μὲ ἀνακεκλιμένον μικρὸν τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ κρατεῖ δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν πολύτιμον μεταλλικὸν (ἀργυροῦν μὲ ἐπίχρυσον χεῖλος) μέγα ῥυτόν, τὸ ὁποῖον θὰ ἐκόμιζεν ἴσως ὡς δῶρον πρὸς βασιλέα ἢ θεόν. Φορεῖ μόνον περίζωμα ἐν σχήματι λουτρίδος πλουσίως πεποικιλμένον καὶ ἐζωσμένον εἰς τὴν ὀσφὺν διὰ ζώνης μεταλλικῆς (χρυσῆς καὶ ἀργυρᾶς). Ἔχει περιδέραιον καὶ περιβραχιόνιον ἀργυρᾶ καὶ λίθον ἀχάτην ἴσως ἐγγεγλυμμένον περὶ τὸν καρπόν. Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἔχει κανονικὰ χαρακτηριστικά, οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἡ κόμη εἶναι μέλανα καὶ ἡ ἐν γένει φυσιογνωμία καὶ κατασκευὴ τοῦ σώματος, ὡς παρατηρεῖ ὁ κ. Evans, ἔχει πολλὰ σημεῖα ὁμοιότητος πρὸς τύπους εὑρισκομένους καὶ σήμερον εἰς τὰ ὀρεινὰ διαμερίσματα τῆς κεντρικῆς καὶ δυτικῆς Κρήτης. Ταυτοχρόνως τὸ περίγραμμα καὶ ἡ τεχνικὴ ἐπεξεργασία τῶν μερῶν ἔχει τοιαύτην ἐπιτυχίαν, οἵαν δὲν ἀπαντῶμεν ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ 5 αἰῶνος π. Χ.

Μεγάλη τοιχογραφικὴ σύνθεσις ἀπὸ πολλὰ πρόσωπα εἰς φυσικὸν μέγεθος εὑρίσκετο εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ διαδρόμου, ὅστις ὑπὸ τῆς δυτικῆς στοᾶς τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ ἔφερεν εἰς τὸ

ἐσωτερικόν. Ὁ διάδρομος οὗτος ἐκ τῆς τοιχογραφίας ταύτης ἔλαβε τὸ ὄνομα διάδρομος τῆς πομπῆς (1). Δυστυχῶς τὸ πλεῖστον τοῦ τοίχου εἶχε καταρρεύσει, διὰ τοῦτο ἠφανίσθησαν τὰ ἄνω μέρη τῶν πλείστων μορφῶν. Εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ τοίχου φαίνονται τέσσαρες μορφαὶ μὲ μακρὰς ἐσθῆτας· αἱ μορφαὶ αὗται εἶναι πᾶσαι ἀνδρικαί, διότι οἱ σωζόμενοι γυμνοὶ πόδες εἶναι ἐρυθροί. Ἐπειδὴ δὲ γνωρίζομεν ὅτι ἡ συνήθης ἐνδυμασία τῶν ἀνδρῶν δὲν εἶναι τοιαύτη, ἀλλὰ τὸ περίζωμα, ἕπεται ὅτι τὰ πρόσωπα ταῦτα δὲν εἶναι κοινοὶ ἄνθρωποι ἀλλ' ἐπίσημα ἡγεμονικὰ ἢ ἱερατικὰ ἄτομα. Ἀπέναντι αὐτῶν εὕρηνται ἐλάχιστα λείψανα γυναικείας μορφῆς μὲ κλιμακοειδῶς στολιδωτὴν ἐσθῆτα. Μετὰ ῥῆγμά τι ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ ἔρχεται ἄλλος ὅμιλος, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν κέντρον κατεῖχε γυνή, πιθανῶς βασίλισσα, ἧς σώζεται ἡ πλουσίως κεκοσμημένη ᾤα τῆς ἐσθῆτος καὶ οἱ λευκοὶ πόδες. Ἑκατέρωθεν προσέρχονται πρὸς αὐτὴν τρεῖς νέοι, ὧν ἐσώθησαν μόνον οἱ ἄκροι πόδες φέροντες ἀργυρᾶ περισφύρια. Καὶ ταῦτα μὲν ἐσῴζοντο κατὰ χώραν ἐπὶ τοῦ τοίχου, χαμαὶ δὲ πεπτωκὸς εὑρέθη τὸ πλεῖστον μέρος δύο ἀνδρικῶν μορφῶν ἐκ τῆς αὐτῆς τοιχογραφίας, τῶν ὁποίων λείπουσιν οἱ ἄκροι πόδες καὶ ἡ κεφαλὴ μετὰ τοῦ λαιμοῦ. Ἦσαν καὶ οὗτοι νέοι πορευόμενοι πρὸς τὴν βασίλισσαν ἐνδεδυμένην τὸ αὐτὸ ποικιλτὸν περίζωμα, ἔμπροσθεν τοῦ ὁποίου κατέρχεται λεπτὸν κροσσωτὸν ὕφασμα. Εἶναι ἐζωσμένοι διὰ ζώνης βαρυτίμου καὶ κρατοῦσι σκεύη τὰ ὁποῖα ἔφερον πρὸς τὴν βασίλισσαν· τὸ ἓν ἐκ τούτων φαίνεται ἀγγεῖον μαρμάρινον μὲ βάσιν ἀργυρᾶν. Ὄπισθεν τῶν μορφῶν τούτων φαίνεται ὡσεὶ ποταμός. Τὸ θέμα τῆς τοιχογραφίας ταύτης ἔχει πολλὴν ἀναλογίαν πρὸς τὰς τοιχογραφίας τοῦ Αἰγυπτιακοῦ τάφου Τεθμώσιος τοῦ Β' ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Ῥεκμαρᾶ, ὅπου οἱ ὑποτελεῖς φόρου Keft παρίστανται κομίζοντες τὰ δῶρα καὶ τοὺς φόρους πρὸς τὸν Αἰγύπτιον κυρίαρχον, δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον, ὅτι καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ οἱ πέραν τῆς θαλάσσης ὑπήκοοι τοῦ Ἡγεμόνος τῆς Κνωσοῦ εἰκονίζοντο ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ ταύτῃ φέροντες εἰς αὐτὸν ἢ τὴν Ἡγεμονίδα τὰ πολύτιμα δῶρα.

Ἄλλη τοιχογραφία συναποτελεσθεῖσα ἐκ πλείστων μικρῶν τεμαχίων περιέχει σκηνὴν ταυρομαχίας, ἓν τῶν συνηθεστάτων, ὡς φαίνεται, ἐλευθερίων ἀγωνισμάτων (sport) τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τοῦ ὁποίου

(1) Corridor of the procession. A. Evans The Palace of Cnossos 190 p.1!.

λείψανον ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐποχῇ φαίνεται ὅτι ἦσαν τὰ Θεσσαλικὰ Ταυροκαθάψια. Ἡ τοιχογραφία προέρχεται ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ διαμερίσματος τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ εὑρεθεῖσα νοτίως τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου (1). Εἰκονίζεται τεράστιος ταῦρος τρέχων μανιωδῶς· ἐπὶ τῶν νώτων αὐτοῦ ἔχει πηδήσῃ νεανίας κυβιστὴρ (ὁ ταυροκαθάπτης) στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ῥάχεως τοῦ ζῴου διὰ τῶν χειρῶν μὲ τὴν κεφαλὴν κάτω καὶ μετεωρίζων τοὺς πόδας, ἑκατέρωθεν δὲ τοῦ ταύρου εὕρηνται δύο γυναῖκες, ὧν ἡ μὲν μία φαίνεται ὡς νὰ κρέμεται ἐκ τῶν κεράτων, ἡ δὲ ἄλλη ὄπισθεν ἀνατείνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ νώτου νεανίαν καὶ ἑτοιμάζεται ἢ νὰ τὸν ἀναλάβῃ καταπίπτοντα ἢ νὰ ἐκτελέσῃ καὶ αὐτὴ ἅλμα ἢ ἄλλο ἀγώνισμα ἐπὶ τοῦ ταύρου. Εἶναι ἄδηλον ἂν ἡ σκηνὴ αὕτη εἶναι εἶδος ταυρομαχίας ἢ μᾶλλον ἀγώνισμα γυμναστικὸν ἀνάλογον πρὸς τὰ τελούμενα εἰς τὰ σημερινὰ ἱπποδρόμια ἐπὶ τρεχόντων ἵππων. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἡ ὑπόθεσις τῆς τοιχογραφίας διεγείρει τὸν θαυμασμόν, διότι ἐν οὕτως ἀρχαιοτάτῃ ἐποχῇ ἦσαν ἐν χρήσει τοιαῦται σκηνικαὶ οὕτως εἰπεῖν παραστάσεις. Ἡ ὑπόθεσις τῆς τοιχογραφίας ταύτης συνδυαζομένη πρὸς τὴν εἰς ἀμφότερα τὰ Κρητικὰ ἀνάκτορα εὕρεσιν τόπου θεατρικοῦ καθιστῶσι πιθανωτάτην τὴν ἰδέαν ὅτι καὶ θεαμάτων τοιούτων θεατρικῶν ἢ ἀγωνιστικῶν δὲν ἐστεροῦντο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν.

Θαυμασία εἶναι καὶ ἡ μεγάλη θαλασσογραφία, ἧς τεμάχια διεσώθησαν ἀρκετὰ ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ μετὰ συμπληρώσεων εἷς πίναξ. Ἡ θάλασσα εἰκονίζεται ὑπόλευκος μὲ γραμμὰς κυανιζούσας, ἐν αὐτῇ δὲ ἐπιπλέουσι δύο μεγάλοι δελφῖνες καὶ πολλοὶ ἰχθύες μικρότεροι κατὰ πιστὴν ἐκ τῆς φύσεως ἀντιγραφήν, ὥστε καὶ σήμερον νὰ ἀναγνωρίζωνταί τινες.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἄπειρα εἶναι τὰ τεμάχια, ἄλλων κατεστραμμένων τοιχογραφιῶν εὑρεθέντα εἰς πάντα σχεδὸν τοῦ ἀνακτόρου τὰ διαμερίσματα, ἐξ ὧν πειθόμεθα, ὅτι οἱ τοῖχοι τῶν στοῶν καὶ διαδρόμων, τῶν μεγάρων καὶ τῶν κυριωτέρων δωματίων τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου ἦσαν κεκοσμημένοι διὰ τῆς γραφικῆς, ποῦ μὲν ἁπλουστέρας ἐκ ταινιῶν, ζωνῶν, ἀνθεμωτῶν κοσμημάτων κτλ., ποῦ δὲ διὰ σκηνῶν ὁλοκλήρων ἐκ τοῦ πραγματικοῦ βίου τοῦ στρατιωτικοῦ, τοῦ

(1) Evans The Palace of Cnossos 1901 p. 94.

πολιτικοῦ τοῦ κοινωνικοῦ, διὰ παραστάσεως τοπείων δημοσίων οἰκοδομημάτων καὶ ἀπειρίας ἄλλων ἀντικειμένων.

Εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ θρόνου ἢ τοῦ λουτροῦ εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι εἰκονίζοντο τοπεῖα μὲ δένδρα καὶ φυτὰ τοῦ Νείλου και ποταμόν, μέγας δὲ Γρὺψ παρίστατο καθήμενος οἱονεὶ φρουρὸς ἑκατέρωθεν θύρας.

Ἐν Κνωσῷ ἐπίσης εὑρέθη τεμάχιον τοιχογραφίας σπουδαιότατον ὑπὸ ἔποψιν περιεχομένου, ἐν ᾧ φαίνεται Μυκηναϊκὸν ἱερὸν μὲ τοὺς ἱεροὺς κίονας καὶ τὰ ἱερὰ ζεύγη τῶν κεράτων. 1) Ἔμπροσθεν δὲ αὐτοῦ ἐν μικρογραφίᾳ φαίνεται πολὺ πλῆθος ἀνθρώπων ἐν πλατείᾳ ἢ ἐν ὁδῷ δημοσίᾳ. Ἀλλαχοῦ τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ εὑρέθησαν τεμάχια τοιχογραφιῶν, ἐφ᾽ ὧν διακρίνονται ἐν μικρογραφίᾳ γυναῖκες καθήμεναι εἰς παράθυρα καὶ ἐξώστας οἰκιῶν χειρονομοῦσαι καὶ ζωηρῶς διαλεγόμεναι, ἀριστοκράτιδες τῆς ἐποχῆς πολυτελέστατα ἐνδεδυμέναι καὶ κεκοσμημέναι καὶ λαμπρῶς κεκομωμεναι μὲ λεπτοτάτην τὴν ὀσφὺν καὶ στῆθος τορευτόν, ὡς εἰ ἐφόρουν στηθόδεσμον, καὶ ἐμποιοῦσαι ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν ἐντύπωσιν Κυριῶν τῆς σημερινῆς ἐποχῆς ἐνδεδυμένων κατὰ τοὺς τελευταίους Παρισινοὺς συρμούς. Αἱ τοιχογραφίαι αὗται δὲν ἐδημοσιεύθησαν εἰσέτι πλὴν δειγμάτων τινῶν εἰς τὴν Ἐπετηρίδα τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν (Annual of the British School). Μεταξὺ ἄλλων ἐδημοσιεύθη τὸ ἄνω ἥμισυ γυναικὸς μὲ κόμωσιν καὶ ἐνδυμασίαν τοιαύτην (2) καὶ ἄλλαι ἐν ζωηρᾷ κινήσει μὲ πλοκάμους κυμαινομένους ὑπὸ τοῦ ἀέρος καὶ διπλοῦν περικόρμιον (3).

Τὸ ἀνάκτορον Φαιστοῦ δὲν εἶχε πιθανώτατα τοιχογραφίας ἀλλὰ μόνον ἁπλῆν χρωματιστὴν διακόσμησιν· τοὐλάχιστον δὲν εὑρέθησαν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ ἢ τοιαῦτα ἁπλᾶ τεμάχια μάλιστα κατὰ χώραν εἰς τὰς δύο κόγχας τὰς ἑκατέρωθεν τοῦ διαδρόμου τοῦ ἄγοντος ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς εἰς τὴν γυναικωνῖτιν, Ἡ ἔπαυλις ὅμως ἢ τὸ μικρὸν ἀνάκτορον τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐκοσμεῖτο, ὑπὸ τοιχογραφιῶν, ὧν τὰ σπουδαιότερα τεμάχια ἐδημοσιεύθησαν ἤδη ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἀρχαιολόγων (4). Ταῦτα προέρχονται ἐκ μεγάλης τοιχογραφίας εἰκο-

(1) Evaus Mycenean tree and pillar Cult p. 95 fig. 66 pl. v.

(2) 1901 p. 57 fig. 17.

(3) Ib. 1902 p. 55 fig. 28.

(4) Halbherr Resti dell' età Micenea ad Haghia Triada in Monumenti antichi vol. XIII. 1903 tav. VII-X.

νιζούσης τοπεῖον μὲ βράχους δένδρα καὶ θάμνους, ἐν αὐτῷ δὲ ἐξελισσομένας διαφόρους σκηνὰς ἐκ τοῦ βίου τῶν ζώων. Τῆς τοιχογραφίας ταύτης ἐσώθησαν ἀρκετὰ τεμάχια μὴ προσαρμοζόμενα πάντα διὰ τὸν ἀφανισμὸν πολλῶν ἄλλων. Εἰς ἓν τῶν τεμαχίων εἰκονίζεται αἴλουρος ἐνεδρεύων ἐν τόπῳ βραχώδει ὄπισθεν θάμνων καὶ ἑτοιμαζόμενος νὰ ἐφορμήσῃ κατὰ πτηνοῦ μεγάλου (φασιανοῦ ἴσως). Εἰς ἄλλο τεμάχιον τῆς τοιχογραφίας καθορᾶται λαγωὸς τρέχων. Καὶ τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ ταύτῃ οὐδὲν ἔχουσι ,τὸ συνθηματικόν, ἀλλ' εἶναι καὶ κατὰ τὸ σχεδίασμα καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν εἰργασμένα μετὰ σπανίας φυσικότητος καὶ ἀκριβείας. Ἰδίως τῶν θάμνων καὶ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ἀνθέων ἐκπλήττει ἡ μεγίστη ἀκρίβεια περὶ τὴν ἐκ τῆς ἀληθοῦς φύσεως ἀντιγραφήν.'

Τεμάχιον σημαντικὸν ἐκ τοιούτου δωματίου τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι καὶ τὸ εἰκονίζον τὴν καθημένην θεὰν (Dea Seduta). Δυστυχῶς ἡ τοιχογραφία εἶναι λίαν κολοβή, ἀφ' οὗ λείπει τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ σώματος τῆς θεᾶς, εἰς ἐπίμετρον δὲ εἶναι καὶ τόσον μαυρισμένη ἐκ τοῦ καπνοῦ τῆς πυρκαϊᾶς, ὥστε μετὰ δυσκολίας δύναταί τις νὰ διακρίνῃ τὴν παράστασιν καὶ μετὰ τὸν πολυχρόνιον καὶ κοπιώδη καθαρισμὸν ἐν τῷ Μουσείῳ. Φαίνονται βράχοι καὶ μύρτα καὶ εἰς τὸ βάθος οἰκοδόμημά τι ἴσως ἱερόν, οὗ διακρίνεται μέρος τῆς προσόψεως ὁμοιάζον πρὸς διάζωμα δωρικοῦ ναοῦ μὲ τριγλύφους καὶ μετόπας. Ἡ θεὰ ἐκάθητο ἐπὶ θρόνου ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐγείρεται, φορεῖ δὲ ἐσθῆτα κυανῆν πλουσιωτάτην πεποικιλμένην διὰ σταυροειδῶν κεντημάτων ἐρυθρῶν ἐπὶ λευκοῦ ἐδάφους, ὥστε νὰ παρέχῃ τὴν ἐντύπωσιν Βυζαντιακοῦ πολυσταυρίου. Ἡ ἐσθὴς κοσμεῖται ὑπὸ πολλῶν στόλιδων κυματοειδῶν ἀποτελουμένων ἐκ ταινιῶν καθέτων λευκῶν ἐρυθρῶν καὶ καστανόχρων ἐναλλάξ. Ὁ τεχνίτης πρὶν ζωγραφήσῃ εἶχε χαράξῃ τὸ περίγραμμα τῆς μορφῆς, εἶχε δὲ διαιρέσῃ διὰ τετραγώνων χαρακτῶν καὶ τὸν ὑπὸ τῆς ἐσθῆτος καταλαμβανόμενον χῶρον, ὥστε νὰ εὐκολυνθῇ καὶ ὁδηγηθῇ εἰς τὴν ζωγράφησιν τῶν σταυρωτῶν κοσμημάτων. Τοιαύτη διὰ χαράξεως τοῦ περιγράμματος καὶ τῶν λεπτομερειῶν εὐκολία εὕρηται καὶ εἰς τοιχογραφίας τῆς Κνωσοῦ, εἶναι δὲ γνωστὴ ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς γραφικῆς καὶ σήμερον δὲ δὲν εἶναι ἀσυνήθως εἰς τοὺς κατὰ τὸν Βυζαντιακὸν ρυθμὸν ἐργαζομένους ἁγιογράφους τῆς Ἀνατολῆς.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον μνημεῖον τῆς γραφικῆς τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἡ λιθίνη γραπτὴ λάρναξ, ἡ ἀνακαλυφθεῖσα τὸ παρελθὸν θέρος ἐν σεσυλημένῳ καὶ κατεστραμμένῳ θαλαμοειδεῖ τάφῳ τῆς Ἁγίας Τριάδος κατὰ τὴν βορείαν κλιτὺν τοῦ λόφου, ὅπου κεῖται ἡ ἔπαυλις 1).

Ἡ λάρναξ εἶναι μονόλιθος ἐκ μαλακοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου καὶ εἶναι ἐλλιπὴς ἄνω ἀρκετὸν μέρος. Ἔχει τὸ σύνηθες τετραγωνικὸν σχῆμα τῶν πηλίνων λαρνάκων τῆς Κρήτης μὲ τέσσαρας ὑψηλοὺς πόδας, ἕνα εἰς ἑκάστην γωνίαν. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς λάρνακος ἦτο κεκαλυμμένη δι᾽ ἐπιπάγου, τὸν ὁποῖον μὲ πολὺν κόπον καὶ ὑπομονὴν κατώρθωσε νὰ ἀποξέσῃ ὁ τεχνίτης τοῦ Μουσείου καὶ ἀναφανῶσιν αἱ κάτωθι κεκρυμμέναι γραφαί, συνεκολλήθησαν δὲ καὶ ὅσα τεμάχια ἔγινε δυνατὸν νὰ ἀνευρεθῶσιν, ἀλλὰ πάλιν ἔμεινεν ἐλλιπὲς ἀρκετὸν μέρος ἰδίως περὶ τὰ χείλη.

Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῆς λάρνακος εἶχε κονιαθῇ δι᾽ ἀρκετὰ παχέος στρώματος ἀσβέστου, ἐπὶ τῆς ὁμαλῆς δὲ ἐπιφανείας τοῦ κονιάματος ἐγράφησαν καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας πλευρὰς καὶ τοὺς πόδας αἱ γραφαὶ καὶ ἡ ἄλλη διακόσμησις ἐφ᾽ ὑγροῖς κατὰ τὸ σύστημα δηλ. τῶν τοιχογραφιῶν.

Εἰς τὴν μίαν τῶν δύο μακρῶν πλευρῶν εὑρίσκονται δύο σκηναὶ κατ᾽ ἀντίθετον διεύθυνσιν. Εἰς τὴν πρώτην τὴν ἀριστερὰν τῷ ὁρῶντι εἰκονίζεται ἱερὰ σπονδή. Δύο στῦλοι ἢ κίονες ἱεροὶ λεπτυνόμενοι πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὁμοιάζοντες πρὸς κορμοὺς φοινίκων διὰ τὴν χαρακτηριστικὴν τραχύτητα τῆς ἐπιφανείας ἱστάμενοι ἐπὶ βάσεων τετραγώνων λιθίνων ἐκ μαρμάρων ποικιλοχρώμων φέρουσιν ἑκάτερος ἄνω χρυσοῦν δίστομον πέλεκυν, ἐπὶ ἑκάστου δὲ πελέκεως ἐπικάθηται τὸ ἱερὸν πτηνόν. Μεταξὺ τῆς βάσεως τῶν δύο κιόνων εὕρηται κρατὴρ βαρύτιμος μεταλλικός, εἰς ὃν σπένδει ἀπὸ ἀμφορέως ἐπίσης μεταλλικοῦ γυνὴ φοροῦσα ἐσθῆτα λευκὴν στρογγύλην κάτω (ἐν σχήματι σημερινῆς Κρητικῆς βράκας) πεποικιλμένην δι᾽ ἐρυθρῶν διακοσμητικῶν γραμμῶν. Εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ φορέματος καὶ ὄπισθεν φαίνεται ὡσεὶ οὐρὰ καὶ τοῦτο ἐμβάλλει τὴν ἰδέαν ὅτι τὸ ἔνδυμα αὐτὸ ἦτο δορὰ ζῴου μὲ τὰ ἔρια, καὶ τὴν οὐράν, ἢ τοὐλάχιστον ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοιούτ[ου]

1) Περιγραφὴ αὐτῆς ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Paribeni εἰς τὸ Rendiconti del' Accadem. dei Lincei voll. XII. fasc. 7 1903 p. 29 καὶ ἑξῆς.

δέρματος. Ὄπισθεν τῆς σπενδούσης γυναικὸς ἔρχεται ἄλλη φοροῦσα χιτῶνα ῥαπτὸν ποδήρη ἡμιχειριδωτὸν κυανοῦν διήκοντα ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῶν ἀστραγάλων αἴρουσα δὲ ἐπὶ τῶν ὤμων ἀπὸ ῥάβδου δύο ἄλλους ὁμοίους ἀμφορεῖς, χρησίμους διὰ τὴν σπονδήν. Οἱ τρεῖς αὐτοὶ ἀμφορεῖς περιεῖχον πιθανῶς τὰ ὑγρὰ τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν σπονδὴν ἥτις θὰ ἐγίνετο οὕτως διὰ τριῶν διαφόρων ὑγρῶν (1) ὅπως ἡ γνωστὴ ἐκ τῆς Νεκυίας Ὀδυσ. Χ. 519.

πρῶτα μελικρήτῳ, μετέπειτα δὲ ἡδέϊ οἴνῳ,
τὸ τρίτον αὖθ' ὕδατι·

Τὴν γυναῖκα ταύτην ἀκολουθεῖ ὄπισθεν νέος φέρων τὴν αὐτὴν ποδήρη ἐσθῆτα καὶ κρούων κιθάραν.

Ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ τῷ ὁρῶντι παράστασις τῆς αὐτῆς πλευρᾶς εἶναι τοιαύτη. Τρεῖς νέοι γυμνοὶ μὲν τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ σώματος φοροῦντες δὲ κάτω λευκὰς ἐσθῆτας βρακοειδεῖς κρατοῦσιν ὁ μὲν πρῶτος ὁμοίωμα πλοίου ἢ λέμβου, οἱ δὲ ἄλλοι δύο μόσχους καὶ πορεύονται δεξιὰ πρὸς ἄνδρα νέον ὄρθιον φαινόμενον ὄπισθεν δένδρου καὶ βωμοῦ βαθμιδωτοῦ· καὶ οὗτος φέρει τὸν ποδήρη χιτῶνα ἀλλὰ δὲν φαίνονται αἱ χεῖρες αὐτοῦ κεκρυμμέναι οὖσαι ὑπὸ τὴν ἐσθῆτα, ὑποθέτουσι δὲ διὰ τοῦτο ὅτι ἴσως εἶναι ἡ σκιὰ τοῦ νεκροῦ σαβανωμένου, ὅστις ἐξέρχεται ἐκ τῆς ὄπισθεν φαινομένης μεγαλοπρεποῦς θύρας τοῦ τάφου· πιθανώτερον μοὶ φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ ἱερεὺς ἐξελθὼν τοῦ ναοῦ καὶ ἱστάμενος πρὸ τοῦ ἱεροῦ δένδρου καὶ τοῦ φυτοῦ καὶ τοῦ βωμοῦ, ἵνα δεχθῇ τὰς εἰς τὸν θεὸν προσφορὰς τῶν προσερχομένων.

Καὶ τῆς ἄλλης μακρᾶς πλευρᾶς αἱ παραστάσεις εἶναι θρησκευτικοῦ περιεχομένου ἀποτελοῦσαι συνεχῆ εἰκόνα καθ' ὅλην τὴν πλευράν. Εἰς τὸ δεξιὸν τῷ ὁρῶντι ἄκρον φαίνονται δύο ἱερά, τὸ ἓν μεγαλύτερον περιέχον καὶ τὸ ἱερὸν δένδρον τὸ δὲ ἄλλο μικρότερον καὶ ἔχοντα τὰ ἱερὰ κέρατα. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἱερῶν ὑψοῦται κίων ἐρυθρὸς ἐπὶ βάσεως τετραγώνου ἔχων ἄνω τὸν διπλοῦν πέλεκυν καὶ τὸ ἱερὸν πτηνὸν ἐπ' αὐτοῦ. Πρὸς τὰ ἱερὰ ταῦτα ἀντικείμενα προσέρχεται γυνὴ

(1) Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εὑρέθησαν καὶ τράπεζαι προσφορῶν ἐκ στεατίτου ἐν Ι ήτῃ μὲ τρεῖς κοιλότητας πρὸς ὑποδοχὴν τῶν τριῶν ὑγρῶν. Ἴδε A. Evans Mycen tree and pillar Cult 1901 p. 15. 16.

κρατοῦσα πρόχουν, ἄνωθεν δὲ αὐτῆς κρέμαται κάλαθος μὲ καρπούς· ὄπισθεν τῆς γυναικὸς φαίνεται βωμὸς καμαρωτὸς ἐπὶ τεσσάρων ποδῶν ἐπίπεδος ἄνω καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τούτου κατάκειται βοῦς δεδεμένος τοὺς πόδας μὲ ταινίας νεωστὶ ἐσφαγμένος, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ῥέει ἐντὸς ἀγγείου παραπλεύρως τοῦ βωμοῦ χαμαὶ τοποθετημένου. Ὄπισθεν ἔρχεται νέος αὐλῶν καὶ κατόπιν τούτου ἔρχονται γυναῖκες φοροῦσαι τοὺς ἱεροὺς χιτῶνας.

Εἰς τὰς δύο στενὰς πλευρὰς ἐπαναλαμβάνεται ἡ αὐτὴ περίπου παράστασις, ἤτοι ἅρμα συρόμενον ὑπὸ ζεύγους γρυπῶν, εἰς τὴν μίαν καὶ ἵππων εἰς τὴν ἄλλην. Τοῦ ἅρματος ἐπιβαίνουσι δύο γυναῖκες.

Τοιαῦται εἶναι ἐν ὀλίγοις αἱ γραφαὶ τοῦ πολυτίμου τούτου μνημείου. Καὶ ὑπὸ τεχνικὴν ἔποψιν, ἀλλὰ μάλιστα πάντων ὑπὸ ἔποψιν σημασίας τῶν εἰκονιζομένων θεμάτων, δὲν εὑρέθη εἰσέτι κειμήλιον ἰσάξιον, δικαίως δὲ ἀποτελεῖ τὸ ἀγλάϊσμα τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου καὶ τὸ πολυτιμότερον εὕρημα τῆς Ἰταλικῆς Ἀποστολῆς.

Τεμάχια τοιχογραφίας ὁμοίου θρησκευτικοῦ περιεχομένου εἰς σχῆμα μεγαλύτερον εὑρέθησαν ἐν ἄλλῳ τάφῳ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐλλιπῆ εἰσέτι καὶ ἀδημοσίευτα.

Αἱ σφραγῖδες

Ἀπὸ πολλῶν δεκάδων ἐτῶν εἶχον παρατηρηθῇ εἰς τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος μικροί τινες λίθοι διάτρητοι φέροντες διαφόρους παραστάσεις ἐγγεγλυμμένας ἀνθρώπων ζώων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, οἱ ὁποῖοι ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ἀνήκοντες εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς ἱστορικῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς. Οἱ λίθοι οὗτοι ὠνομάσθησαν τότε ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεώς των **νησιωτικοὶ λίθοι** (Inselsteine). Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Μυκηνῶν καὶ τῶν ἄλλων μυκην. συνοικισμῶν ἐπέχυσαν τὸ πρῶτον φῶς ἐπὶ τῶν λίθων τούτων, ὧν εὑρέθη μέγας ἀριθμὸς μάλιστα εἰς τοὺς τάφους· ἀπεδείχθη δηλ., ὅτι οἱ ἐγγεγλυμμένοι αὐτοὶ λίθοι ἦσαν σφραγῖδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ὅτι ἐγίνετο μεγάλη αὐτῶν χρῆσις πρὸς σφράγισιν καὶ ἀσφάλισιν διαφόρων ἀντικειμένων, ταυτοχρόνως δὲ ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ὡς κοσμήματα. Ἔκτοτε ἀντὶ τοῦ ὀνόματος **λίθοι νησιωτικοὶ** ἐπεκράτησε νὰ καλῶνται **Μυκηναϊκοὶ λίθοι**.

Εἰς τοὺς τάφους τῶν Μυκηνῶν καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ εὑρέ-

θησαν καὶ δακτύλιοι μεταλλικοὶ χρυσοῖ, ἐπὶ τῆς σφενδόνης τῶν ὁποίων ὑπάρχει παράστασις ἐγγεγλυμμένη χρήσιμος ἐπίσης διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν.

Τοὺς ἐγγεγλυμμένους Μυκηναϊκοὺς λίθους ἐγνώριζεν ἀπὸ πολλοῦ καὶ συνέλεγεν ὁ Ἑλληνικὸς λαός, τοῦτο δὲ διότι ἄγνωστον ἐκ τίνος ἐποχῆς καὶ ἐκ τίνος ἀφορμῆς ἤρχισε νὰ ἀποδίδῃ εἰς αὐτοὺς δύναμιν ὑπερφυσικὴν καὶ ἰδιότητας εὐεργετικάς, ὧν ἡ σπουδαιοτέρα εἶναι, ὅτι προξενοῦσιν ἄφθονον γάλακτος ἐκροὴν εἰς τὰς θηλαζούσας μητέρας, ὧν οἱ μαστοὶ ἐστείρευσαν ἢ παρέχουσιν ἀνεπαρκὲς γάλα. Ἕνεκα τῆς διαφημιζομένης ταύτης ἰδιότητος οἱ τοιοῦτοι λίθοι, ἂν μάλιστα ἔχωσι καὶ ἐξωτερικὴν χροιὰν ἢ φλέβας γαλακτόχρους, ἐπονομάζονται γαλόπετρες ἢ γαλατοῦσες, πολλάκις δὲ τοιοῦτος ἐγγεγλυμμένος λίθος μεταβιβάζεται ὡς κειμήλιον οἰκογενειακὸν ἀπὸ μητρὸς εἰς θυγατέρα. Ἡ δεισιδαιμονία αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιμελῆ περισυλλογὴν καὶ διατήρησιν πολλῶν ἐκ τῶν λίθων τούτων.

Τὸ συνηθέστερον σχῆμα τῶν ἐγγεγλυμμένων τούτων λίθων εἶναι τὸ φακοειδὲς καὶ τὸ ἀμυγδαλωτόν, ἡ δὲ ὕλη ἐξ ἧς κατεσκευάζοντο, εἶναι ἢ λίθος μαλακὸς ὡς ὁ στεατίτης, ἢ σκληρότερος, ὅπως διάφορα εἴδη ἐκ τιτανολίθων ἢ συνηθέστερον λίθοι πυριτικοὶ πολύτιμοι καὶ ἡμιπολύτιμοι, ὁ σάρδιος, ὁ φυσικὸς κρύσταλλος, ὁ ἀχάτης, ὁ ὄνυξ, ὁ σαρδώνυξ, ὁ ἴασπις ὁ χαλκηδόνιος ὁ αἱματίτης, ὁ ἀμέθυστος. Ἡ κατεργασία τῶν σκληροτάτων τούτων λίθων ἀπῄτει μέγαν κόπον, ἐξάσκησιν πολυχρόνιον, ἐργαλεῖα εἰδικὰ καὶ τρόπον ἐργασίας ἰδιάζοντα. Ἡ εὕρεσις δὲ τῶν λίθων τούτων ἐν ἀφθονίᾳ δεικνύει, ὅτι πάντα ταῦτα τὰ ἐμπόδια ὑπερενικήθησαν, καὶ ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ ἔφθασαν μέχρι τοιαύτης τεχνικῆς τελειότητος, ὥστε νὰ γλύφωσιν ἐπὶ τῶν λίθων τούτων παραστάσεις πράγματι καλλιτεχνικάς. Ἡ εὕρεσις δύο κρυσταλλικῶν φακῶν ἐν τῷ Ἰδαίῳ ἄντρῳ παρέχει τὴν πιθανοτητα, ὅτι καὶ τοῦ τεχνικοῦ τούτου μέσου ἐγνώριζον νὰ ποιῶνται χρῆσιν οἱ κατεργαζόμενοι τὰ μικρὰ ταῦτα γλυπτικὰ μνημεῖα.

Ἐν Κρήτῃ μάλιστα τῇ ἀνατολικῇ καὶ τῇ κεντρικῇ εὑρίσκονται οἱ Μυκηναϊκοὶ λίθοι ἀφθονώτεροι ἴσως ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἑλληνικὴν χώραν. Ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου κατεχομένων μέγας ριθμὸς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἔχει φυγαδευθῇ ἐκ τῆς νήσου. Ὁ Ἄγγλος ἀρχαιολογος κ. Evans πρὸ τῆς τελευταίας ἀνωμαλίας πολλά-

Πλεῖστα τῶν πηλίνων τούτων σφραγισμάτων φέρουσιν ἐκτὸς τῶν τύπων καὶ σύμβολά τινα γραμμικὰ τοῦ τότε ἀλφαβήτου χαρασσόμενα, ὅτε ὁ πηλὸς ἦτο ἀκόμη νωπός. Σκοπὸς τῶν συμβόλων τούτων ἐπεχόντων θέσιν σημερινῆς ὑπογραφῆς εἶναι ἡ διὰ τῆς ἐπισημάνσεως ταύτης (contremarque) ἀσφάλεια ἀπὸ τῆς παραχαράξεως τῆς σφραγῖδος. Τοιαῦται ἐπισημάνσεις ἁπλαῖ ἢ καὶ διπλαῖ παρετηρήθησαν μάλιστα εἰς τὰ σφραγίσματα τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς Κνωσοῦ.

Τὰ πλεῖστα τῶν σφραγισμάτων τούτων φέρουσι τύπους ἐπαναλαμβανομένους εἰς πολλὰ ἀντίτυπα, προφανῶς προερχομένους ἐκ τῆς αὐτῆς σφραγῖδος, ἥτις ἦτο ἢ δακτύλιος μὲ ἐγγεγλυμμένην σφενδόνην, ἢ λίθος διάτρητος μὲ μίαν ἢ περισσοτέρας ἐγγεγλυμμένας ἐπιφανείας. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέγεθος παρατηρεῖται ἐπίσης ποικιλία τις· εἶναι φανερὸν καὶ εὐνόητον ὅτι αἱ μὲν σφραγῖδες τῶν Ἡγεμόνων καὶ τῶν ἀρχόντων διεκρίνοντο πρὸς τῇ λεπτότητι τῆς ἐργασίας καὶ κατὰ τὸ μέγεθος, ἐν ᾧ αἱ μικρότεραι θὰ ἀνῆκον εἰς τοὺς ἰδιώτας· τὸ μέγεθος τῶν σφραγίδων ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ μεγέθους δακτυλιολίθου μεγάλου ἠδύνατο νὰ λάβῃ καὶ διπλάσιον καὶ τριπλάσιον καὶ πενταπλάσιον μέγεθος.

Οἱ τύποι τῶν σφραγισμάτων τούτων εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τοὺς γνωστοὺς ἤδη ἐκ τῶν Μυκην. λίθων. Ἡ ποικιλία ὅμως τῶν σφραγισμάτων εἶναι μεγαλυτέρα.

Αἱ συνηθέστεραι καὶ σημαντικώτεραι παραστάσεις δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν εἰς τὰ ἑξῆς.

Θρησκευτικαὶ παραστάσεις. Εἰκονίζεται ἱερὸν ἢ μικρὸς ναὸς διώροφος μὲ τὰ ἱερὰ κέρατα. Βωμὸς ἢ ἱερόν, ἐξ οὗ ἐκφύεται τὸ ἱερὸν δένδρον, ἔμπροσθεν δὲ αὐτοῦ οἱ λατρευταί. Εἰς ἄλλον φαίνεται τὸ εἴδωλον τοῦ θεοῦ σεβιζόμενον ὑπὸ λατρευτῶν. Γιγαντιαία γυνὴ (πιθανῶς θεὰ) καθημένη ἐπὶ θρόνου καὶ πρὸ αὐτῆς ἄλλη γυνὴ σέβουσα. Πύλη ἱεροῦ καὶ ἑκατέρωθεν ἐν σχήματι οἰκοσήμου λέων. Θεὰ αἴρουσα αἴγαγρον (πότνια θηρῶν). Δαίμονες ἔχοντες σῶμα ἀνθρώπου καὶ κεφαλὴν ζῴωδη.

Εὑρίσκονται καὶ τύποι τερατώδεις μάλιστα εἰς τὰ σφραγίσματα τῆς Ζάκρου. Συνηθέστερος τοιοῦτος τύπος εἶναι τέρας ἔχον σῶμα γυναικὸς μὲ μεγάλους γυμνοὺς μαστοὺς ἐνδεδυμένης πλουσίαν Μυκην. ἐσθῆτα καὶ κεφαλὴν ἀετοῦ (Eagle-lady). Ἄλλο τέρας ἔχει σῶμα

Ἀλλ' ἐν ᾧ δὲν παρέσχον πολλοὺς τοιούτους λίθους αἱ Κρητικαὶ ἀνασκαφαὶ ἀπ' εὐθείας, ἐχορήγησαν κατὰ τρόπον παράδοξον καὶ ἀνέλπιστον χιλιάδας τύπων ἐπὶ πηλοῦ προερχομένων ἐκ τοιούτων ἐγγεγλυμμένων λίθων καὶ ἐκ σφραγιστικῶν δακτυλίων. Εὑρέθησαν δηλ. εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ζάκρου, τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς Κνωσοῦ σφραγίσματα πήλινα φέροντα τοὺς τύπους ἀρνητικοὺς καὶ ἀναγλύφους τῶν τοιούτων λίθων. Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἥτις παρετηρήθη πρῶτον ἐν Κνωσσῷ κατὰ τὸ 1900, ἐπεκύρωσε κατὰ τρόπον ἀναντίρρητον τὸν προορισμὸν τῶν ἐγγεγλυμμένων τούτων λίθων καὶ σφραγίδων καὶ μᾶς ἐδίδαξε πόσον ἦτο κοινὴ καὶ διαδεδομένη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ χρῆσις τῆς σφραγῖδος, οὐχὶ μόνον παρὰ τοῖς ἡγεμόσι καὶ ἄλλοις ἐπισήμοις προσώποις ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἰδιώταις. Ὁ κ. Evans παρετήρησε κατ' ἐπανάληψιν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ, ὅτι τὰ ξύλινα ἢ γύψινα κιβώτια τὰ περιέχοντα τὰς ἐνεπιγράφους πινακίδας, τὰ ἀρχεῖα τρόπον τινὰ τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου, ἦσαν ἐσφραγισμένα καὶ ἠσφαλισμένα διὰ τοιούτων πηλίνων σφραγιδοτύπων εὑρεθέντων παρ' αὐτά.

Εἰς τὴν Ζάκρον καὶ τὴν Ἁγίαν Τριάδα εὑρέθησαν ἑκατοντάδες τοιούτων σφραγισμάτων ἐκεῖ μὲν περὶ τὰ 500 ἐνταῦθα δὲ περὶ τὰ 450 ὅλα ὁμοῦ, ἐξ οὗ ὑποτίθεται ὅτι ταῦτα εἶναι τὰ μόνα σωθέντα λείψανα μεγάλου ἀρχείου ἢ ἀλληλογραφίας ἐπὶ ὕλης φθαρείσης διὰ τοῦ χρόνου. Καὶ εἰς τὰ Γουρνιὰ δὲ εὑρέθησαν δείγματά τινα ὁμοίων σφραγισμάτων.

Τὸν τρόπον τῆς χρήσεως τῶν σφραγισμάτων τούτων δὲν εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῶμεν. Ἀφ' οὗ κατεσκεύαζον πηλὸν καθαρὸν μαλάσσοντες αὐτὸν διὰ τῶν δακτύλων ἐλάμβανον τεμάχιον καὶ ἀφ' οὗ ἔδιδον εἰς αὐτὸ σχῆμά τι ἀναλόγως τοῦ σχήματος τῆς σφραγῖδος καὶ τοῦ ἀντικειμένου, ἐφ' οὗ ἐπρόκειτο νὰ ἐπικολληθῇ οἷον ἀμυγδαλωτόν, πυραμιδοειδές, τριγωνικόν, κωνοειδές, βαλανοειδές, φακοειδὲς καὶ τὰ ὅμοια ἐφήρμοζον ἢ διεπέρων εἰς τὰ νήματα ἢ ἄλλα ὑλικά, δι' ὧν ἦτο περιδεδεμένον τὸ ἀσφαλιζόμενον ἀντικείμενον, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπετύπουν τὴν σφραγῖδα ἐπὶ τοῦ πηλοῦ, ἅπαξ ἂν εἶχε μόνον μίαν ἐγγελλυμμένην πλευρὰν ἢ πολλάκις ἂν εἶχεν περισσοτέρας. Μετὰ ταῦτα ὁ πηλὸς οὗτος ὠπτᾶτο ἐπίτηδες, ἄγνωστον ὅμως κατὰ τίνα τρόπον, ὥστε νὰ μὴ καῶσι καὶ τὰ συναφῆ ἀντικείμενα.

Πλεῖστα τῶν πηλίνων τούτων σφραγισμάτων φέρουσιν ἐκτὸς τῶν τύπων καὶ σύμβολά τινα γραμμικὰ τοῦ τότε ἀλφαβήτου χαρασσόμενα, ὅτε ὁ πηλὸς ἦτο ἀκόμη νωπὸς Σκοπὸς τῶν συμβόλων τούτων ἐπεχόντων θέσιν σημερινῆς ὑπογραφῆς εἶναι ἡ διὰ τῆς ἐπισημάνσεως ταύτης (contremarque) ἀσφάλεια ἀπὸ τῆς παραχαράξεως τῆς σφραγῖδος. Τοιαῦται ἐπισημάνσεις ἁπλαῖ ἢ καὶ διπλαῖ παρετηρήθησαν μάλιστα εἰς τὰ σφραγίσματα τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς Κνωσοῦ.

Τὰ πλεῖστα τῶν σφραγισμάτων τούτων φέρουσι τύπους ἐπαναλαμβανομένους εἰς πολλὰ ἀντίτυπα, προφανῶς προερχομένους ἐκ τῆς αὐτῆς σφραγῖδος, ἥτις ἦτο ἢ δακτύλιος μὲ ἐγγεγλυμμένην σφενδόνην, ἢ λίθος διάτρητος μὲ μίαν ἢ περισσοτέρας ἐγγεγλυμμένας ἐπιφανείας. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέγεθος παρατηρεῖται ἐπίσης ποικιλιά τις· εἶναι φανερὸν καὶ εὐνόητον ὅτι αἱ μὲν σφραγῖδες τῶν Ἡγεμόνων καὶ τῶν ἀρχόντων διεκρίνοντο πρὸς τῇ λεπτότητι τῆς ἐργασίας καὶ κατὰ τὸ μέγεθος, ἐν ᾧ αἱ μικρότεραι θὰ ἀνῆκον εἰς τοὺς ἰδιώτας· τὸ μέγεθος τῶν σφραγίδων ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ μεγέθους δακτυλιολίθου μεγάλου ἠδύνατο νὰ λάβῃ καὶ διπλάσιον καὶ τριπλάσιον καὶ πενταπλάσιον μέγεθος.

Οἱ τύποι τῶν σφραγισμάτων τούτων εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τοὺς γνωστοὺς ἤδη ἐκ τῶν Μυκην. λίθων. Ἡ ποικιλία ὅμως τῶν σφραγισμάτων εἶναι μεγαλυτέρα.

Αἱ συνηθέστεραι καὶ σημαντικώτεραι παραστάσεις δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν εἰς τὰ ἑξῆς.

Θρησκευτικαὶ παραστάσεις. Εἰκονίζεται ἱερὸν ἢ μικρὸς ναὸς διώροφος μὲ τὰ ἱερὰ κέρατα. Βωμὸς ἢ ἱερόν, ἐξ οὗ ἐκφύεται τὸ ἱερὸν δένδρον, ἔμπροσθεν δὲ αὐτοῦ οἱ λατρευταί. Εἰς ἄλλον φαίνεται τὸ εἴδωλον τοῦ θεοῦ σεβιζόμενον ὑπὸ λατρευτῶν. Γιγαντιαία γυνὴ (πιθανῶς θεὰ) καθημένη ἐπὶ θρόνου καὶ πρὸ αὐτῆς ἄλλη γυνὴ σέβουσα. Πύλη ἱεροῦ καὶ ἑκατέρωθεν ἐν σχήματι οἰκοσήμου λέων. Θεὰ αἴρουσα αἴγαγρον (πότνια θηρῶν). Δαίμονες ἔχοντες σῶμα ἀνθρώπου καὶ κεφαλὴν ζῳώδη.

Εὑρίσκονται καὶ τύποι τερατώδεις μάλιστα εἰς τὰ σφραγίσματα τῆς Ζάκρου. Συνηθέστερος τοιοῦτος τύπος εἶναι τέρας ἔχον σῶμα γυναικὸς μὲ μεγάλους γυμνοὺς μαστοὺς ἐνδεδυμένης πλουσίαν Μυκην. ἐσθῆτα καὶ κεφαλὴν ἀετοῦ (Eagle-lady). Ἄλλο τέρας ἔχει σῶμα

ἀνδρικόν, πτέρυγας ἀετοῦ καὶ κεφαλὴν τράγου ἢ αἰγάγρου καὶ ἄλλο ἔχει κεφαλὴν ἀνθρώπου καὶ σῶμα πτηνοῦ.

Ἔπειτα εἰκονίζονται ζῶα διάφορα μόνα ἢ μετ' ἀνθρώπων, ἄνθρωποι πολεμοῦντες ἢ διαγωνιζόμενοι. Πόλις μὲ πύργους ὑψηλοὺς ἐκτισμένους ἰσοδομικῶς. Γράμματα τοῦ πρωτοκρητικοῦ ἀλφαβήτου καὶ σκηναὶ ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου.

Ἰδιαιτέρας μνείας ἄξιον διὰ τὴν μοναδικὴν αὐτοῦ θρησκευτικὴν σημασίαν εἶναι σφράγισμα μέγα ἐκ Κνωσοῦ (1) προερχόμενον πιθανώτατα ἐκ σφενδόνης μεγάλου ἡγεμονικοῦ χρυσοῦ δακτυλίου, ἐν ᾧ παρίσταται ἡ μεγάλη τῶν Μυκηναίων θεὰ ὀρθία ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βουνοῦ ἢ τροχάλου φοροῦσα κλιμακωτὴν στολιδωτὴν ἐσθῆτα καὶ κρατοῦσα δόρυ ἢ σκῆπτρον διὰ τῆς προτεταμένης ἀριστερᾶς. Ἑκατέρωθεν αὐτῆς δύο λέοντες φύλακες στηρίζοντες τοὺς ἐμπροσθίους πόδας ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βουνοῦ, ἐφ' οὗ ἵσταται ἡ θεά. Καὶ εἰς μὲν τὸ ἕν ἄκρον φαίνεται διώροφον ἱερὸν μὲ τὰ ἱερὰ κέρατα, εἰς δὲ τὸ ἄλλο ἄκρον ἀνὴρ σεβίζων κατὰ τὸν συνήθη τότε τρόπον φέρων δηλ. τὰς χεῖρας εἰς τὸ πρόσωπον (2).

Ἡ γραφή.

Λαὸς τοιοῦτον πολιτισμὸν ἔχων, οἷον ἀπεκάλυψαν ἡμῖν αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Μυκηνῶν, τῆς Τίρυνθος καὶ ἄλλων συγχρόνων συνοικισμῶν καὶ μάλιστα πάντων τῆς Κρήτης δυσκόλως ἠδυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἐστερεῖτο γραφῆς. Βεβαίως αὕτη δὲν εἶναι ἡ ἑλληνικὴ τῶν φοινικικῶν γραμμάτων, ἀφ' οὗ τὰ ἀρχαιότερα γνωστὰ μέχρι τοῦδε ἑλληνικὰ γράμματα μόλις δύνανται νὰ φθάσωσι μέχρι τοῦ ὀγδόου αἰῶνος. Ἂν ὅθεν ὑπῆρχε σύστημά τι γραφῆς κατὰ τὴν Κρητικὴν καὶ Μυκηναϊκὴν περίοδον, τοῦτο θὰ ἦτο ἀλλοῖόν τι, πιθανῶς ὅμοιον ἢ ἀνάλογον καὶ συγγενὲς πρὸς τὰς παλαιοτέρας γραφὰς τῆς Αἰγύπτου, τῶν Χετταίων καὶ ἄλλων λαῶν τῆς Ἀσίας. Ἐξ ἄλλου τὸ

(1) A. Evans The Palace of Cnossos 1901 p. 28. 29.

(2) Οἱ σφραγιδότυποι ἔχουσι δημοσιευθῇ τῆς μὲν Ζάκρου ὑπὸ τοῦ εὑρόντος αὐτὰς Hogarth ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν The Zakro sealings εἰς τὸ J. Hel st. 1902 vol. XXII p. 76 καὶ ἑξῆς. Τῆς Ἁγίας Τριάδος ὑπὸ τοῦ Halbherr εἰς τὸ Monumenti antichi vol. XIII. 1903. Αἱ τῆς Κνωσοῦ εἰς τὰς ἐνιαυσίας πραγματείας ὑπὸ τὴν ἐπιγρ· The palace of Cnossos εἰς τὸ Annual τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς.

παράδειγμα τῆς Κύπρου ἐν ᾗ πρὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ὑπῆρχεν ἄλλο σύστημα γραφῆς συλλαβικὸν ἐξ Ἀσίας πιθανῶς προελθόν, διατηρηθὲν δὲ καὶ κατόπιν ἐν τῇ νήσῳ καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν καὶ ἑλληνικὴν τῆς Κύπρου ἐποχὴν παρεῖχε τὴν ὑποψίαν περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀναλόγου τινὸς ἀρχαιοτέρας γραφῆς κατὰ τὴν προϊστορικὴν ταύτην ἐποχήν. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐτέθη καὶ ἠμφισβητήθη ἀπὸ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Σλεῖμαν καὶ ἐφεξῆς, διότι εὑρέθησαν μὲν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐπί τινων μνημείων τῆς ἐποχῆς σημειά τινα, τὰ ὁποῖα τινὲς ἐθεώρησαν γράμματα, ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν τόσον ὀλίγα, ὥστε οἱ μᾶλλον ἐνήμεροι ἀρχαιολόγοι εἰς τὰς ἀρχαιότητας τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς (1) δὲν ἐθεώρουν αὐτὰ ἐπαρκῆ διὰ νὰ παραδεχθῶσιν, ὅτι ὑφίστατο γραφή τις οἱαδήποτε κατὰ τὴν παναρχαίαν αὐτὴν ἐποχήν, μᾶλλον δὲ ἐξεφράζοντο ἀρνητικῶς. Τοῦτο δὲ κατ' αὐτὰς τὰς παραμονὰς τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ κ. Evans.

Τὰ μνημεῖα, ἐφ' ὧν ἐφαίνοντο τὰ σημεῖα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ὑπώπτευον, ὅτι ἦσαν γράμματα, εἶναι λαβαί τινες ἀγγείων ἐκ Μυκηνῶν καὶ Αἰγύπτου, ἐργαλεῖα λίθινα, σφονδύλια, ἐν οἷς πότε μὲν ἓν μόνον, πότε δὲ καὶ δύο καὶ τρία σημεῖα παρουσιάζονται παρέχοντα τὴν ἐντύπωσιν γραμμάτων, καὶ τὰ ὁποῖα οἱ ἀρχαιολόγοι ἡρμήνευον ὡς σύμβολα τεκτονικὰ ἢ ἀσκόπους ἀντιγραφὰς γενομένας παιδιᾶς ἢ μιμήσεως χάριν ὑπὸ ἐγχωρίων ἐξ Αἰγυπτιακῶν ἢ Ἀσιατικῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα εἰσήγοντο εἰς Ἑλλάδα φέροντα γράμματα Αἰγυπτιακοῦ ἢ Ἀσιατικοῦ τινος ἀλφαβήτου.

Τὸ πρόβλημα τῆς γραφῆς ἔλυσεν ὁριστικῶς εὐθὺς κατόπιν ὁ κ. Evans διὰ τῶν ἐν Κρήτῃ ἐρευνῶν καὶ ἀνακαλύψεών του.

Περιηγηθεὶς τὴν Κρήτην κατὰ τὸ 1893 καὶ εἶτα κατὰ τὸ 1894 καὶ 1896 κατώρθωσε νὰ ἴδῃ ἢ ἀποκτήσῃ ἀρκετὸν ἀριθμὸν ἐγγεγλυμμένων Μυκηναϊκῶν λίθων, μάλιστα ἐκ τῶν ἀρχαϊκωτάτων ἐκείνων ἐκ στεατίτου τριπλεύρων καὶ τετραπλεύρων σφραγίδων, περὶ ὧν εἴπομεν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον, αἱ ὁποῖαι ἔφερον τοιαῦτα σημεῖα ἰδεογραφικὰ (εἰκονογραφικὰ) κατὰ τὸ πλεῖστον, ὁμοιάζοντα πρὸς Αἰγυπτιακὰ καὶ Χετταϊκὰ ἱερογλυφικὰ γράμματα. Παρόμοια σύμβολα παρετήρησεν εἰς τοὺς ὀγκολίθους τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ἀνακτόρου τῆς

(1) Τσούντα Μυκῆναι σελ. 213-216. Perrot Chipiez VI p. 985 καὶ ἑξῆς.

Κνωσοῦ (1), εἰς ἄλλον ἐκ Φαιστοῦ καὶ εἰς τμῆμα ἱερᾶς τραπέζης ἐκ στεατίτου (table d'offrandes) εὑρεθὲν ἐν τῷ Δικταίῳ ἄντρῳ, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἦσαν πλέον ἰδεογραφικὰ ὡς τὰ τῶν σφραγίδων ἀλλὰ μᾶλλον γραμμικά. Πάντα ταῦτα συναθροίσας μεθοδικῶς καθὼς καὶ τὰ ἄλλοθεν γνωστὰ κατήρτισε καὶ ἐμόρφωσε τὴν περὶ ὑπάρξεως ἐν Κρήτῃ συστήματος γραφῆς προφοινικικῆς θεωρίαν αὐτοῦ, καὶ δὴ διττοῦ ἀλφαβήτου, ἑνὸς μὲν ἰδεογραφικοῦ ἢ ἱερογλυφικοῦ, ἄλλου δὲ γραμμικοῦ (2). Τὰ δύο ταῦτα γραφικὰ συστήματα ἔχουσιν ἀναλογίαν καὶ συγγένειαν ἐν μέρει μὲν πρὸς τὰ Αἰγυπτιακὰ ἱερογλυφικὰ καὶ τὰ Χεταϊκὰ καὶ τὸ συλλαβικὸν Κυπριακὸν ἀλφάβητον, εἶναι ὅμως καὶ ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτῶν ἀναπτυχθέντα καὶ μορφωθέντα ἰδιαιτέρως.

Τὰ ἰδεογραφικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα συνέλεξεν ὁ κ. Evans ἀριθμοῦνται περὶ τὰ 80. Χάριν περιεργίας ἀναφέρομέν τινα ἐκ τῶν σαφεστέρων καὶ μᾶλλον χαρακτηριστικῶν· εἶναι δὲ ταῦτα ὀφθαλμὸς ἀνθρώπου, δύο χεῖρες ἀνθρώπιναι διασταυρούμεναι, ποὺς ἀνθρώπου, σκέλος μὲ τὸ γόνυ κεκαμμένον, ξίφος, ῥόπαλον ἢ σκῆπτρον, κεφαλὴ βέλους, πρόχους, θύρα, πρωτόγονος λύρα, κεφαλὴ λύκου μὲ τὴν γλῶσσαν κρεμαμένην ἔξω, κεφαλὴ βοός, κέρατα ἐλάφου, αἰγάγρου καὶ πτηνοῦ, χοῖρος, ἔριφος, πτηνά, ἰχθύες, σιαγὼν ζώου, ἀστέρες μὲ τέσσαρας ἢ ὀκτὼ περιστρεφομένας ἀκτῖνας, διπλῆ ἡμισέληνος, ἄνθη καὶ φυτά. Ἐκ τῶν 80 αὐτῶν ἰδεογραφικῶν συμβόλων 16-20 ὁμοιάζουσιν ἢ ταυτίζονται πρὸς Αἰγυπτιακά, ἄλλα δὲ τόσα μὲ Χεταϊκά. Τὰ δὲ γραμμικὰ σύμβολα ἔχουσιν ὁμοιότητας μᾶλλον πρὸς τὰ τοῦ Κυπριακοῦ ἀλφαβήτου.

Μέχρι τοῦ σημείου τούτου εἶχε φθάσῃ ἡ λύσις τοῦ ζητήματος, ὅτε ἐλευθερωθείσης τῆς Κρήτης, ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ 1900 αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν ἄλλων παναρχαίων Κρητικῶν συνοικισμῶν. Εὐθὺς ὀλίγας ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου ἀνεκαλύπτετο ὁ πρῶτος σωρὸς τῶν πηλίνων ἐνεπιγράφων

(1) Τὰ σημεῖα τῶν ὀγκολίθων τῆς Κνωσοῦ εἶδε καὶ ἀντέγραψεν ὁ Στεϊλμαν εἰς τὸ Report of the executive Comnrit. of the Amer. Institute 1880-1881.

(2) Αἱ δύο σπουδαῖαι πραγματεῖαι τοῦ κ. Evans περὶ τοῦ πρωτοκρητικοῦ ἀλφαβήτου ἶναι τὸ « Cretan Pictographs London 1895 » καὶ τὸ Further discoveries εἰς τὸ J. Hell. st. vol. XVII.

πινακίδων, αἵτινες ἔδωκαν τὴν ὁριστικὴν καταφατικὴν λύσιν εἰς τὸ τέως πρόβλημα καὶ ἐπίστωσαν τόσον λαμπρῶς τὰς θεωρίας τοῦ κ. Evans. Ἡ ἀνακάλυψις ἐνεπιγράφων πινακίδων ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὰ τέσσαρα ἔτη τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἀνακτόρου, ὥστε σήμερον ἀριθμοῦνται περὶ τὰ δισχίλια τεμάχια.

Καὶ ἐν Φαιστῷ ἀνευρέθη ὁμοία ἐνεπίγραφος πινακίς, πεντήκοντα δὲ περίπου εὑρέθησαν πέρυσι καὶ προπέρυσιν εἰς Ἁγίαν Τριάδα καὶ δύο εἰς Ζάκρον Σητείας. Ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Φαιστοῦ εὑρέθησαν ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων κεχαραγμένα ὅμοια γραμμικὰ σύμβολα, πρὸς τούτοις δὲ ἐπὶ πίθων τῆς Φαιστοῦ καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος (1).

Αἱ πινακίδες τῆς Ἁγίας Τριάδος, τῆς Φαιστοῦ, τῆς Ζάκρου καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν τῆς Κνωσοῦ ἀνήκουσιν εἰς τὸ γραμμικὸν λεγόμενον σύστημα, τὸ ὁποῖον οὕτως ἀποδεικνύεται, ὅτι ἦτο τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῇ κεντρικῇ Κρήτῃ κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς Κρητικῆς περιόδου. Τοῦ ἄλλου συστήματος, τοῦ ἰδεογραφικοῦ, ἐπιγραφαὶ ἀνεκαλύφθησαν μόνον εἰς ἓν δωμάτιον ἰδιαίτερον τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ πρὸς βορρᾶν τοῦ μεγάλου διαδρόμου τῶν ἀποθηκῶν, τὸ ὁποῖον ἐκ τῆς κατασκευῆς του φαίνεται ὅτι εἶναι κτίσμα τῆς τελευταίας τοῦ ἀνακτόρου ἐπισκευῆς καὶ μεταρρυθμίσεως. Οἱ εἰκονογραφικοὶ χαρακτῆρες τῶν τελευταίων τούτων πινακίδων εἶναι οἱ αὐτοὶ πρὸς τοὺς χαρακτῆρας τοῦ ἰδεογραφικοῦ ἀλφαβήτου, τὸ ὁποῖον εἶχεν εὕρῃ ὁ κ. Evans πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν εἰς τοὺς τριπλεύρους μάλιστα καὶ τετραπλεύρους ἐγγεγλυμμένους ἐκ στεατίτου λίθους, ὧν οἱ πλεῖστοι προέρχονται ἐκ τῶν ἀνατολικῶν τῆς Κρήτης ἐπαρχιῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι παραδεδομένον, ὅτι τὸ ἀνατολικὸν τῆς Κρήτης τμῆμα κατῴκουν οἱ Ἐτεόκρητες, ὁ κ. Evans φρονεῖ, ὅτι οἱ ἐγγεγλυμμένοι αὐτοὶ λίθοι ἀνῆκον εἰς αὐτοὺς καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ ἰδεογραφικὸν Κρητικὸν τῆς γραφῆς σύστημα ἦτο Ἐτεοκρητικόν. Ἐν ᾧ δηλ. εἰς τὴν Κνωσὸν καὶ τὰς ἄλλας μεγάλας πόλεις τῆς κεντρικῆς Κρήτης ἐπεκράτει τὸ γραμμικὸν σύστημα, οἱ Ἐτεόκρητες διετήρουν τὸ εἰκονογραφικόν, καὶ αἱ ἰδεογραφικαὶ πινακίδες αἱ εὑρεθεῖσαι εἰς τὸ νεώτερον αὐτὸ δωμάτιον σημαίνουσι κατὰ τὸν κ. Evans, ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους

(1) Καὶ πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἡμερῶν νέαι ἐνεπίγραφοι πινακίδες τετράγωνοι εἰς ἀλφάβητον γραμμικὸν εὑρέθησαν ἐν οἰκίᾳ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐπιγραφαὶ δὲ ὁμοίου ἀλφαβήτου ἐπὶ πίθων ἐκ τῆς αὐτῆς ἀνασκαφῆς.

χρόνους ἡ κυριαρχία τῆς Κνωσοῦ ἐπεξετάθη καὶ μέχρι τῆς χώρας τῶν Ἐτεοκρήτων.

Αἱ ἐνεπίγραφοι Κρητικαὶ πινακίδες εἶναι πήλιναι καὶ ὠπτημέναι. Ἔχουσι σχῆμα τετραγωνικὸν ὀρθογώνιον ὅπως π. χ. πᾶσαι τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἡ τῆς Φαιστοῦ καὶ τῆς Ζάκρου ἢ συνηθέστερον εἶναι ἐπιμήκεις γλωσσοειδεῖς μὲ λεπτυνόμενα τὰ ἄκρα, καὶ τοιαῦται εἶναι αἱ πλείονες τῆς Κνωσοῦ. Τὰ γράμματα ἐχαράχθησαν πρὸ τῆς ὀπτήσεως εἰς μίαν ἢ πλειοτέρας γραμμὰς ἀναλόγως τοῦ πλάτους τῆς πινακίδος. Τὸ μεγαλείτερον δεῖγμα ἔχει μέγεθος μεγάλου βιβλίου καὶ φέρει 24 σειρὰς γραμμάτων. Τὸ μέγεθος τῶν περισσοτέρων πινακίδων τῆς Κνωσοῦ ποικίλλει ἀπὸ 5-20 ἑκατοστὰ μήκους καὶ 1-7 ἑκατοστὰ πλάτους. Τὸ σύστημα τῆς γραφῆς ἐπὶ πηλίνων πινακίδων εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ σύστημα τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας μὲ τὰς σφηνοειδεῖς ἐπιγραφάς, οὐχὶ ὅμως καὶ οἱ χαρακτῆρες οἱ ὁποῖοι οὐδεμίαν παρουσιάζουσιν ἀναλογίαν. Σχεδὸν πάντοτε τὰς σειρὰς τῶν γραμμάτων εἰς τὰς Κρητικὰς πινακίδας χωρίζουσι γραμμαὶ χαρακταὶ ὁριζόντιοι πρὸς εὐκολίαν τοῦ γράφοντος. Ἡ διεύθυνσις τῶν γραμμάτων εἶναι, ὡς φαίνεται, ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά.

Οἱ γραμμικοὶ χαρακτῆρες τῶν πινακίδων τῆς Κνωσοῦ εἶναι περίπου 70. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ κ. Evans, ἐκ τούτων 10 μὲν ὁμοιάζουσι πρὸς χαρακτῆρας Κυπριακούς, 10 δὲ ἄλλοι πρὸς χαρακτῆρας τοῦ κατόπιν ἑλληνικοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀλφαβήτου.

Καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος αἱ πινακίδες φέρουσι τὰ αὐτὰ περίπου χαρακτηριστικὰ μὲ τὰς τῆς Κνωσοῦ, ἄγνωστον ὅμως εἶναι ἀκόμη, ἐὰν οἱ χαρακτῆρες καὶ ἑπομένως ἡ γραφὴ ἦτο ἐντελῶς ὁμοία εἰς τὰ δύο Κρητικὰ κέντρα (διότι ἐλάχιστα μόνον δείγματα τῶν πινακίδων τῆς Κνωσοῦ εἶναι δημοσιευμένα), ἢ ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ἀλφαβήτων, ὅπως κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐποχὴν ἀρκεταὶ ὑπῆρχον παραλλαγαὶ τοῦ Κρητικοῦ ἀλφαβήτου εἰς τὰς διαφόρους τῆς Κρήτης πόλεις. Τὸ ὅλον τῶν γραμμικῶν χαρακτήρων τῶν πινακίδων τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι 47, ἂν ὅμως προστεθῶσι καὶ αἱ τῆς ἐπιγραφῆς Φαιστοῦ, τῶν δύο πίθων καὶ τῶν σφραγίδων ἀνέρχονται καὶ αὗται ἐς τὰ 70. Οἱ χαρακτῆρες τῆς Φαιστοῦ ἔχουσιν ὁμοιότητας πρὸς γράμματα τοῦ Κυπριακοῦ ἀλφαβήτου, τοῦ ἑλληνοφοινικικοῦ καὶ πρὸς

τὰς τῆς Φυλακωπῆς τῆς Μήλου (1), ἴσως δὲ καὶ πρός τινας Αἰγυπτιακούς.

Εἰς πλείστας τῶν πινακίδων τῆς Κνωσοῦ καὶ εἰς πάσας τῆς Ἁγίας Τριάδος πλὴν τῶν γραμμικῶν χαρακτήρων παρετηρήθησαν καί τινα ἄλλα σημεῖα, τὰ ὁποῖα καὶ ἐκ τῆς θέσεώς των καὶ ἐκ συγκρίσεως πρὸς τὰ Αἰγυπτιακὰ εὑρέθησαν ὅτι εἶναι ἀναμφιβόλως ἀριθμοί, καὶ τούτων πάλιν προηγοῦνται καὶ ἐπαναλαμβάνονται ἄλλα πρὸ τῶν ἀριθμῶν, τὰ ὁποῖα πιθανῶς σημαίνουσι μέτρα ἢ βάρος. Τὸ ἀριθμητικὸν σύστημα εἶναι δεκαδικόν· αἱ μονάδες δηλοῦνται δι' εὐθειῶν καθέτων γραμμῶν, αἱ δεκάδες δι' ὁριζοντίων γραφόμεναι ἀριστερὰ τῶν μονάδων καὶ αἱ ἑκατοντάδες διὰ κύκλων πρὸ τῶν δεκάδων. Ἐκ τῆς συχνότητος τῶν ἀριθμῶν ἐπὶ τῶν πινακίδων εἰκάζει ὁ κ. **Evans**, ὅτι αὗται πιθανῶς εἶναι ἀποδείξεις, κατάλογοι ἢ λογαριασμοὶ τῶν ἀποθηκῶν καὶ τοῦ ὁπλοστασίου τοῦ ἀνακτόρου. Εἰς ταύτας εὑρίσκονται καὶ ἰδεογραφικὰ σύμβολα ἄνθρωποι, κεφαλὴ ἵππου, ἅρματα, θώρακες, ζῷα, δένδρα, ἀγγεῖα τὰ ὁποῖα πιθανῶς δεικνύουσι τὰ ἀριθμούμενα καὶ καταγραφόμενα ἐν τῇ πινακίδι πράγματα (δούλους, ἵππους, ἅρματα, ὅπλα). Ὅσαι πινακίδες δὲν φέρουσιν ἀριθμοὺς ἢ ἰδεογραφικὰ σύμβολα, δύνανται νὰ περιέχωσι δικαστικὰς ἀποφάσεις, συμβόλαια, ἐπισήμους δημοσιεύσεις ἢ προκηρύξεις ἢ ἀλληλογραφίαν ἢ ἴσως καὶ χρονικά, ὅπως αἱ πινακίδες τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας.

Ἡ ἐξαιρετικὴ σπουδαιότης τῆς εὑρέσεως τοιούτων τεκμηρίων καὶ γραπτῶν μνημείων ἐποχῆς τόσον ἀπομεμακρυσμένης, περὶ ἧς οὐδεμίαν βεβαίαν ἱστορικὴν εἴδησιν ἔχομεν πλὴν τῶν μεταγενεστέρων θρύλων καὶ τῆς Ὁμηρικῆς παραδόσεως, ἀποβάλλει μέγα μέρος τῆς σημασίας της ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι δὲν κατωρθώθη ἡ ἀνάγνωσις τῶν κειμένων αὐτῶν. Ἡ κλεὶς τῆς γραφῆς ταύτης δὲν εὑρέθη ἀκόμη, καὶ δυστυχῶς δὲν ὑποφαίνεται οὐδαμόθεν ἐλπίς, ὅτι ὁ Γόρδιος αὐτὸς δεσμὸς θὰ εὕρῃ ταχέως τὴν λύσιν του. Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη δὲν ἀπελπίζει οὐδὲ ἀποκάμνει. Τίς οἶδε; Δὲν εἶναι δυνατόν ποτε νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ διὰ τὰς Κρητικὰς ἐπιγραφὰς ὅ,τι συνέβη καὶ διὰ τὰς

(1) Εἰς τοὺς ὀγκολίθους τῆς Φυλακωπῆς παρετηρήθησαν γραμμικὰ σύμβολα 25 τὸν ἀριθμόν. Ἐκ τούτων ἓξ ἀνευρίσκονται μεταξὺ τῶν Κνωσίων γραμμάτων. Ἴδε **Ann. Brit. Sch. IV.** (1897-1898) p. 12.

Αἰγυπτιακὰς καὶ τὰς σφηνοειδεῖς καὶ κατά τινα τρόπον, ἢ διὰ τῆς εὑρέσεως διγλώσσου κειμένου ἢ ἄλλως πως ἀνασυρθῇ ὁ πέπλος καὶ ἀποκαλυφθῇ τὸ μυστήριον, τὰ δὲ τέως ἄφωνα καὶ βωβὰ τοῦ λαμπροῦ καὶ παναρχαίου Κρητικοῦ δράματος πρόσωπα ῥήξωσι φωνὴν καὶ διηγηθῶσιν εἰς ἡμᾶς ἐκπλήκτους τὰ κατ' αὐτούς;

Ἡ Θρησκεία.

Τόσον ὀλίγα καὶ ἀσαφῆ ἦσαν τὰ μέχρι τῶν ἐν Κρήτῃ ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν γνωστὰ πράγματα περὶ τῆς θρησκείας τῶν Μυκηναίων, ὅσον εἶναι ἄφθονα καὶ διδακτικὰ τὰ ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν τοῖς Κρητικοῖς μνημείοις ἀνακαλυφθέντα, ὥστε, ἐν ᾧ πρότερον μετὰ δισταγμοῦ πολλοῦ καὶ ἐπιφυλάξεως ἐτόλμων οἱ ἀρχαιολογοῦντες νὰ ἅψωνται τοῦ θέματος τούτου, σήμερον τοὐναντίον εὕρηται ὑλικὸν πρὸς καταρτισμὸν θέματος ἄκρως πλουσίου, ποικίλου καὶ διδακτικοῦ (1).

Νέαν ὁδὸν πρὸς διαφώτισιν τοῦ θρησκευτικοῦ ζητήματος ἐχάραξε, στηριχθεὶς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ Κρητικῶν μνημείων, ὁ κ. Evans, ἐν τῇ σπουδαίᾳ πραγματείᾳ, ἣν πολλάκις ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν ἐπιγραφομένην «Μυκηναϊκὴ λατρεία τῶν δένδρων καὶ τῶν στύλων» (2).

Ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ καταδεικνύει ὁ συγγραφεὺς τὴν λατρείαν, ἥτις ἀπεδίδετο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς πράγματα ἄψυχα ἀντιπροσωπεύοντα τοὺς θεούς, ἢ ἐν οἷς ἐπιστεύοντο ὅτι διέτριβον οἱ θεοί, καὶ ἐν πρώτοις εἰς τὰ ἱερὰ δένδρα (συκῆν, ἐλαίαν, φοίνικα, πλάτανον, κυπάρισσον, πίτυν) καὶ τοὺς ἱεροὺς κίονας χωρὶς νὰ ἀποκλείηται ἡ λατρεία καὶ θεῶν ἀνθρωπομόρφων, ὅπως τοὺς ἐλάτρευον οἱ νεώτεροι. Ἔπειτα διεξέρχεται τὰ κατὰ τὴν λατρείαν τῶν ἄλλων ἱερῶν συμβόλων, τοῦ διπλοῦ πελέκεως, τοῦ ζεύγους τῶν ἱερῶν κεράτων, τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου καὶ τῆς σελήνης.

Οἱ τόποι, ἐν οἷς ἐλατρεύετο ἡ θεότης, ἦσαν ἢ φυσικὰ σπήλαια,

(1) Τὰ περὶ τῆς θρησκείας τῶν Μυκηναίων πρὸ τῶν ἐν Κρήτῃ ἀνακαλύψεων εὕρηνται ἐκτεθειμένα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ κ. Τσούντα «Μυκῆναι καὶ Μυκηναῖος πολιτισμός σελ. 157-172, μάλιστα δὲ εἰς τὴν νεωτέραν Ἀγγλικὴν μετάφρασιν καὶ διασκευὴν τοῦ βιβλίου Tsuntas-Manatt The Mycenean age p. 294-315.

(2) The Myc. tree aud pillar Cult. London 1901.

ὅπως π. χ. τὸ Δικταῖον ἄντρον καὶ τὸ Ἰδαῖον καὶ τὸ Σπέος τῆς Εἰλειθυίας καὶ τὸ τοῦ Κρανείου Ἑρμοῦ, ἢ ἦσαν περίβολοι ὕπαιθροι (ὡς τὸ τοῦ Γουλᾶ), ἐν οἷς ἦτο φυτευμένον τὸ ἱερὸν δένδρον, ἢ ἦσαν μικρὰ κτιστὰ ἱερά, ὅπως τὸ ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ τῆς Κνωσοῦ εἰκονιζόμενον.

Κατὰ τὸν κ. Evans, οἱ λατρευόμενοι θεοὶ σπανίως παρίσταντο ὑπὸ μορφὴν ἀνθρωπίνην, σπανία δὲ ἦτο καὶ χρῆσις λατρευτικῶν ἀνθρωπομόρφων εἰδώλων. Συνηθέστερον πράγματα ἄψυχα καὶ σύμβολα εἰκόνιζον τοὺς θεοὺς τῆς ἐποχῆς, δένδρα δηλ. καὶ κίονες καὶ βαίτυλοι, εἰς αὐτὰ δὲ συνεκεντροῦτο ἡ λατρεία τῶν ἀνθρώπων καὶ αὐτὰ ἐγνώριζον ὡς εἰκονίζοντα τὴν παρουσίαν τοῦ θεοῦ. Ἐνίοτε ὅμως καὶ ὑπὸ ἀνθρωπίνην μορφὴν παρουσιάζοντο οἱ θεοὶ καὶ ἴσως καὶ εἴδωλα τῶν θεῶν κατεσκεύαζον καὶ ἐλάτρευον αὐτὰ ὡς θεούς. Τὰ πλεῖστα ὅμως τῶν πηλίνων καὶ χαλκῶν εἰδωλίων τῶν εὑρισκομένων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς εἰς χώρους ἱεροὺς ὁ κ. Evans θεωρεῖ εἰκονίζοντα οὐχὶ τοὺς θεοὺς ἀλλὰ τοὺς θνητοὺς τοὺς λατρευτὰς τοὺς ζητοῦντας τὴν προστασίαν καὶ ἀντίληψιν τῆς θεότητος, ὅπως ἐπίσης τὰ ζῴδια τὰ εὑρισκόμενα εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους εἰκονίζουσι τὰ κτήνη τῶν εὐσεβῶν, τὰ ὁποῖα οὗτοι θέτουσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς θεότητος.

Δύο κυρίως θεότητας ἀνευρίσκει ἐν τοῖς μνημείοις καὶ περιγράφει ὁ κ. Evans, τὸν ἄρρενα θεὸν τὸν λατρευόμενον ἐν τῷ Δικταίῳ ἄντρῳ, τοῦ ὁποίου ὅπλον καὶ σύμβολον ἱερὸν εἶναι ὁ διπλοῦς πέλεκυς (λάβρυς). Εἰς τὸν θεὸν τοῦτον τὸν κατ' ἐξοχὴν θεὸν τῆς ἐποχῆς ἦτο ἀφιερωμένον καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ, ὁ οἶκος τοῦ θεοῦ τοῦ διπλοῦ πελέκεως, ὁ λαβύρινθος Ἦτο ἄρα οὗτος ὁ Ζεὺς Λαβρανδεὺς ὁ μετὰ ταῦτα πανελλήνιος θεός.

Δευτέραν θεότητα θεωρεῖ τὴν θήλειαν θεάν, τὴν θεὰν τῆς φύσεως καὶ τῆς βλαστήσεως, τὴν δαμάζουσαν τὰ ζῶα καὶ τὰ θηρία (ποτνια θηρῶν), τὴν Γῆν ἢ τὴν Ῥέαν, ἧς ἱερὸν πτηνὸν ἦτο ἡ περιστερά.

Πλὴν τῶν δύο τούτων θεοτήτων παραδέχεται καὶ ἄλλας δευτερευούσας θεότητας, μᾶλλον δαίμονάς τινας ὑπηρετικοὺς τῶν πρώτων, εἰκονιζομένους ἀνθρωπομόρφους καὶ τερατομόρφους.

Ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς λατρεία ἐγίνετο διαφοροτρόπως· προσέφερον θυσίας καὶ σπονδὰς ἐπὶ βωμῶν καὶ τῶν λεγομένων ἱερῶν τραπεζῶν

τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο εἰς τὰ ὕπαιθρα ἱερὰ ἢ τὰ σπήλαια, προσηύχοντο πρὸς τὰ εἴδωλα τῶν θεῶν ἢ τὰ ἱερὰ αὐτῶν σύμβολα κατὰ διαφόρους τρόπους μὲ σχήματα καὶ λατρευτικοὺς τύπους.

Ἡ ἀνωτέρω πραγματεία τοῦ κ. Evans ἐδημοσιεύθη τὸ τελευταῖον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1901, ἓν ἔτος δηλ., ἀφ' οὗ εἶχον ἀρχίση αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κνωσσοῦ καὶ τῆς Φαιστοῦ· διὰ τοῦτο στηρίζεται ἐπὶ ἀνεπαρκῶν μνημείων τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ηὑρημένων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Κρήτῃ. Αἱ μεγάλαι ὅμως ἀνακαλύψεις τῆς Κρήτης ἐπῆλθον μετὰ ταῦτα, αἱ ὁποίαι ἤνεγκον εἰς φῶς ὑλικὸν πολὺ πλουσιώτερον μάλιστα ἀκριβῶς εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς θρησκείας. Διὰ τῶν νέων τούτων εὑρημάτων ἐπεκυρώθησαν μὲν αἱ τέως παράδοξοι φαινόμεναι θεωρίαι τοῦ κ. Evans καὶ ἀπεδείχθησαν ἀληθεῖς ἐν τοῖς πλείστοις, ἐξ ἄλλου ὅμως ἔγινεν ἀνάγκη νὰ τροποποιηθῶσι καὶ ἐκ νέου διατυπωθῶσιν εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ δυσκόλου τούτου ζητήματος.

Ἐν τοῖς ἑξῆς θὰ προσπαθήσωμεν συντόμως νὰ καταδείξωμεν τὰ σημεῖα, εἰς ἃ αἱ νεώτεραι ἀνακαλύψεις ἐπέχυσαν νέον φῶς καὶ ἐτροποποίησαν ἢ συνεπλήρωσαν ἢ καὶ μετέβαλον τὰς θεωρίας τοῦ κ. Evans.

Τόπους λατρείας τῶν θεῶν παραδέχεται καὶ ἀποδεικνύει ὁ κ. Evans, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, τὰ φυσικὰ σπήλαια, τὰ ὕπαιθρα ἱερὰ καὶ τοὺς ἱεροὺς ὑπαίθρους περιβόλους, ἐν οἷς ὑπῆρχε τὸ ἱερὸν δένδρον. Εἰς τὰ ἱερὰ ταῦτα εὑρίσκοντο τὰ ἱερὰ σύμβολα ὁ κίων, ὁ διπλοῦς πέλεκυς, τὰ ἱερὰ κέρατα καὶ ἐτρέφοντο αἱ περιστεραί, τὸ ἱερὸν πτηνὸν τῆς θεότητος. Ἐν τοῖς ἱεροῖς τούτοις τόποις ὑπῆρχεν ὁ βωμὸς διὰ τὰς θυσίας καὶ ἡ τράπεζα τῶν προσφορῶν διὰ τὰς σπονδὰς καὶ τὰς προσφορὰς τῶν καρπῶν. Ὑπῆρχον καὶ κτιστὰ ἱερὰ τὰ ὁποῖα ὁ κ. Evans παραδέχεται καὶ ὕπαιθρα καὶ μικρά. Ἐν τῇ ἁπλουστάτῃ καὶ πρωτογόνῳ αὐτῶν μορφῇ συνίσταντο ἐκ πλακὸς τοποθετημένης ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ λίθου ἢ κίονος ὑποβασταζομένης καὶ ὑπὸ ἄλλων στηριγμάτων. Ἐνιοτε ἦτο ἁψὶς ἢ πύλη καὶ οὕτω τὰ ἱερὰ αὐτὰ τὰ πρωτόγονα θὰ ὡμοίαζον πρὸς τὰ καλούμενα *Dolmen* τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν Βαλεαρίων νήσων. Κατόπιν κατεσκευάσθησαν ἱερὰ συνθετώτερα, ὡς εἶναι λ. χ. τὰ χρυσᾶ ὁμοιώματα τὰ εὑρεθέντα εἰς τοὺς τάφους ς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν. Ἀκόμη τεχνικώτερον εἶναι τὸ ἱερὸν εἰκονιζόμενον ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ τῆς Κνωσσοῦ. Καὶ ταῦτα συνί-

στανται μὲν ἐκ τριῶν μερῶν, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων φαίνεται ὁ ἱερὸς κίων ὁ συμβολίζων τὴν λατρευομένην θεότητα ἐν ἑκάστῳ (ἄρα εἶδος Ἁγίας Τριάδος) καὶ τὸ ζεῦγος τῶν ἱερῶν κεράτων, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἦσαν πολὺ μικρὰ ξύλινα κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ὕπαιθρα πάντοτε κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ κ. Evans. Ἐκ τῆς σμικρότητος δὲ καὶ τῆς ἐκ φθαρτῆς ὕλης κατασκευῆς των ἐξηγεῖ ὁ κ. Evans τὸ περιστατικόν, ὅτι οὔτε ἐν Μυκήναις οὔτε ἀλλαχοῦ εὑρέθη ἴχνος οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον νὰ δύναται ἀναμφισβητήτως νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ναός.

Ὅτι ὅμως δὲν εἶχον παράσχῃ αἱ ἕως τότε γενόμεναι ἀνασκαφαὶ τὸ ἐχορήγησαν αἱ μετὰ ταῦτα ἐν Κρήτῃ γενόμεναι. Πρῶτον μὲν εἰς Γουρνιά, εἶτα εἰς Φαιστόν, εἰς Κνωσόν, Ἁγίαν Τριάδα, Παλαίκαστρον εὑρέθησαν κτίσματα σῳζόμενα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, τὰ ὁποῖα ἀναντιρρήτως εἶναι ἱερά, ὡς ἀπεδείχθη ἔκ τε τῆς διατάξεώς των καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὑρεθέντων ἱερῶν ἀντικειμένων.

Τὸ πρῶτον ἀνακαλυφθὲν κτιστὸν ἱερὸν τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι τὸ εὑρεθὲν εἰς Γουρνιὰ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1901 ὑπὸ τῆς Ἀμερικανίδος Miss Boyd(1). Εἶναι δωμάτιον τετράγωνον οὐχὶ μέγα ἐντὸς τοῦ συνοικισμοῦ καὶ παρὰ τὸ ἀνάκτορον κείμενον, ἐκτισμένον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν καὶ τὰ ἄλλα οἰκήματα, ἰδιαίτερος δὲ δρόμος ἦγεν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ ἱερόν. Ἐντὸς αὐτοῦ εὑρέθησαν κατὰ χώραν ὁ βωμὸς ἢ μᾶλλον ἡ τράπεζα τῶν προσφορῶν κατεσκευασμένη ἐκ πηλοῦ τρίπους καὶ κεκονιαμένη ἔξωθεν καὶ ἄνω ἀσβέστῳ. Ἐπὶ τῆς μικρᾶς ταύτης τραπέζης ἦτο τοποθετημένον πήλινον εἴδωλον, οὗ ἐσῴζετο κατὰ χώραν τὸ κάτω μέρος τῆς κωνοειδοῦς βάσεως. Παρὰ τὴν τράπεζαν ταύτην ἢ τὸν βωμὸν εὑρέθησαν τὰ ἄλλα τέσσαρα πήλινα εἴδωλα, ἤτοι τὸ ἓν ἀνθρωπόμορφον καὶ τὰ τρία ἄλλα κωνοειδῆ φέροντα προσκεκολλημένους ὄφεις, τὰ ἱερὰ κέρατα καὶ ἓν καὶ τὸν ἡλιακὸν δίσκον. Τὰ εὑρήματα καὶ ὁ ἐντελὴς ἀποχωρισμὸς τοῦ δωματίου τούτου ἀπὸ τῶν λοιπῶν παρακειμένων οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπουσιν, ὅτι ἔχομεν ἐν αὐτῷ ἱερὸν τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ δὴ ἐστεγασμένον, κατοικίαν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ εὑρίσκοντο τὰ εἴδωλα καὶ ὁ βωμὸς αὐτοῦ.

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἀκολούθου ἔτους 1902 εὑρέθη ὁ ναΐσκος τοῦ

(1) Ἡ ἀνασκαφὴ Γουρνιῶν ἐξακολουθεῖ καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος. Μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἐδημοσιεύθη περὶ τῆς ἀνασκαφῆς Γουρνιῶν.

ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, τὸν ὁποῖον περιεγράψαμεν προηγουμένως. Τὰ πάντα ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν ὅπως τὰ ἀφῆκαν οἱ τελευταῖοι κάτοικοι τοῦ ἀνακτόρου, ἤτοι ἡ ἱερὰ τράπεζα ἐν τῷ μέσῳ ἐξ ὠμῆς πλίνθου κεκονιαμένη ἔξω ἀσβέστῳ καὶ τὰ σκεύη καὶ τὰ ἀγγεῖα τὰ χρήσιμα διὰ τὴν ὑπηρεσίαν ἐν τῷ ἱερῷ, εἰς τὸ βάθος ἐπὶ κτιστῆς καὶ κεκονιαμένης ἱερᾶς κλίνης τὰ ἅγια τοῦ ἱεροῦ ἤτοι τὰ πήλινα εἴδωλα θεῶν καὶ λατρευτῶν καὶ ἱερὰ κέρατα μετὰ τῶν διπλῶν πελέκεων (1). Καὶ ἐνταῦθα τὰ λατρευτικὰ εἴδωλα εἶναι πήλινα καὶ πρωτογόνου τέχνης, ὅπως δηλ. τὸ τοῦ Πρινιᾶ καὶ τῶν Γουρνιῶν. Τὸ ἱερὸν τῆς Κνωσοῦ ἦτο ἐπίσης ἐστεγασμένον, ἀλλ' ἦτο τόσον μικρὸν καὶ πενιχρὸν ἀπέναντι τῆς πολυτελείας τῶν ἄλλων διαμερισμάτων τοῦ ἀνακτόρου, ὥστε φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευε μόνον πρὸς φύλαξιν τοῦ εἰδώλου τῆς θεᾶς καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν.

Ὁμοίως μικρὸν καὶ πενιχρὸν ἀλλ' ἐστεγασμένον ἦτο τὸ ἱερὸν τοῦ ἀνακτόρου τῆς Φαιστοῦ τὸ ἀνακαλυφθὲν κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν τῆς δυτικῆς αὐλῆς τοῦ ἀνακτόρου, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει τὸ μεγαλοπρεπὲς κλιμακωτὸν κατασκεύασμα, τὸ ὁποῖον πιθανώτατα ἦτο τὸ θέατρον τῆς Φαιστοῦ. Τὸ ἱερὸν τοῦτο τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκτισμένον διὰ μικρῶν λίθων καὶ πηλοῦ συνίστατο ἐκ τριῶν μικρῶν δωματίων, ὧν τὸ πρὸς Ν. μικρότερον δὲν συνεκοινώνει μετὰ τῶν δύο ἄλλων, ἀλλ' εἶχεν ἰδιαιτέραν στενὴν εἴσοδον, ἦτο δὲ ἡ Favissa, ἤτοι ὁ ἀποθέτης τῶν ἀχρήστων σκευῶν καὶ ἄλλων ἱερῶν πραγμάτων τοῦ ναΐσκου. Ὁ κυρίως ναὸς περιεῖχε δύο πηλίνας τραπέζας προσφορῶν, ὧν ἐσώθη ἡ μία ἀκεραία πηλίνη οὖσα καὶ ὀρθογωνίου σχήματος τοποθετημένη ἐπὶ ἄμμου καὶ φέρουσα ἄνω ἐν τῷ μέσῳ μὲν κοιλότητα ἡμισφαιρικήν, πέριξ δὲ περιθώριον ἐξέχον, ἐν ᾧ εἶναι χαραγμένοι βόες καὶ σπειροειδῆ κοσμήματα. Πρὸς τούτοις εὑρέθη ὁ βόθρος τῶν θυσιῶν, διάφορα ἀγγεῖα καὶ σκεύη πήλινα καὶ λίθινα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ εὑρεθέντα ἀγγεῖα εἶναι Καμαραϊκά, ἡ κατασκευὴ δὲ τοῦ ἱεροῦ τούτου εἶναι προγενεστέρα τῆς μεγαλοπρεποῦς κλίμακος τοῦ θεάτρου, διότι ἐν ᾧ αὕτη εἰσέρχεται εἰς τὸ ἱερὸν δὲν προχωρεῖ ὑπὸ τοὺς τοίχους αὐτοῦ, εἰκά-

(1) A. Evans The Palace of Cnossos 1902, p. 93, fig. 55. 56. Περὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν ἄλλων τῆς Κρήτης ἱερῶν ἐπραγματεύθη ἐσχάτως ὁ Georg Karo εἰς τὸ ἄρθρον Altkretische Kultstätten εἰς τὸ Archiv für Religionswissenschaft Band VII. p. 117-156.

ζουσιν οἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι, ὅτι τὸ ἱερὸν τοῦτο εἶναι προγενέστερον τοῦ ἀνακτόρου καὶ ὅτι ἀνῆκεν ἴσως εἰς τὸ ἀρχαιότερον ἀνάκτορον, τὸ Καμαραϊκόν, διετήρουν ὅμως αὐτὸ καὶ οἱ νεώτεροι ἐκ σεβασμοῦ καὶ εὐλαβείας ὡς χῶρον ἅγιον καὶ ἱερόν (1).

Εἰς Ἁγίαν Τριάδα ὑπῆρχον δύο ἱερά, ἓν κατὰ τὸ ἀνατολικὸν καὶ ἓν ἄλλο κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ ἀνακτόρου, τὰ οἰκοδομήματα ὅμως εὑρέθησαν κατεστραμμένα καὶ μόνον ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἱερῶν ἀναθημάτων τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν ἀποδεικνύεται ἡ ὕπαρξίς των. Εἶναι δὲ ταῦτα εἰδώλια πήλινα καὶ χαλκᾶ καὶ ζῴδια καὶ μέγα πλῆθος πηλίνων χρωματιστῶν ἱερῶν κεράτων (2).

Εἰς τὴν κορυφὴν ὑψηλοῦ βουνοῦ λεγομένου Πετσοφᾶ ἄνω τοῦ Παλαικάστρου τῆς Σητείας ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων καὶ ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ κ. Myres (3) ἄλλο πανάρχαιον ἱερόν, οὗ ἐσῴζοντο μόνον τὰ θεμέλια, δεικνύοντα διαφόρους μεταρρυθμίσεις κατὰ τὰς μετὰ ταῦτα (πάντοτε ἐντὸς τῆς Κρητικῆς περιόδου) χρόνους. Ἐνταῦθα εὑρέθησαν ἀφθονώτατα πήλινα ἀναθήματα ζῴων καὶ ἀνθρώπων χρωματιστὰ κατὰ τὸν λεγόμενον Καμαραϊκὸν τρόπον, τὸ δὲ παραδοξότερον εὑρέθησαν καὶ ἀνεξάρτητοι χεῖρες καὶ πόδες καὶ κεφαλὴ καὶ ἡμίτομα σωμάτων πήλινα ἀναθηματικά, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ ἐνταῦθα λατρευομένη παναρχαία θεότης ἦτο ἀλεξίκακος, ἀνέθετον δὲ τὰ πάσχοντα καὶ ἰαθέντα τῇ θείᾳ βοηθείᾳ μέλη τοῦ σώματος εἰς τὸν θεόν, ἀπαράλλακτα δηλ. ὅπως γίνεται σήμερον εἰς τὴν Τῆνον καὶ πολλαχοῦ, ὅπου φημίζονται θαυματουργοὶ ἅγιοι καὶ εἰκόνες. Ποῖον ἦτο τὸ σχῆμα καὶ ἡ διάταξις τοῦ πρωτογόνου τούτου ἱεροῦ δὲν γνωρίζομεν πρὶν δημοσιευθῶσι τὰ κατὰ τὴν σκαφὴν ταύτην.

Αἱ τῆς Κρήτης ἄρα ἀνασκαφαὶ κατέδειξαν, ὅτι πλὴν τῶν σπηλαίων καὶ τῶν ὑπαίθρων περιβόλων ἐκτίζοντο καὶ ἰδιαίτερα οἰκοδομήματα ἐστεγασμένα μικρὰ μὲν ἄλλως καὶ οὐχὶ πολυτελῆ, ἀλλ' ἐπαρκῆ ἵνα ἀποτίθενται τὰ εἴδωλα τοῦ θεοῦ, τὰ ἱερὰ σύμβολα καὶ

(1) L. Pernier Scavi della Missione arch. Italiana à Phaestos Monum. ant. vol. XII 1902, p. 33 καὶ ἑξῆς tav. IV Georg. Caro. ibid. p. 139-140, fig. 18. 19.

(2) Pariboni Lavori eseguti in Hagia Triada Rendiconti 1902.

(3) Ἡ ἀνασκαφὴ ἐγένετο κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1903 καὶ οὐδὲν εἰσέτι ἐδημοσιεύθη.

σκεύη. Ἐνταῦθα προσερχόμενοι κατ' ὀλίγους οἱ πιστοὶ προσέφερον θυσίας καὶ σπονδὰς καὶ ἀπαρχάς, προσηύχοντο πρὸς τὴν ἐν τῷ ναῷ λατρευομένην θεότητα, ἐζήτουν τὴν θείαν ἀντίληψιν καὶ ἀνέθετον τὰ μικρὰ αὐτῶν ἀναθήματα. Τὰ ἱερὰ ταῦτα ὑπῆρχον ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἐντὸς τοῦ ἀνακτόρου, ἢ καὶ ἔξω εἰς ἄλσος ἢ κορυφὴν ὄρους καὶ εἶναι πιθανώτατον, ὅτι τοιαῦτα ἁπλᾶ καὶ πρωτόγονα κτιστὰ ἱερὰ ὑπῆρχον πολλὰ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ συνοικισμοῦ.

Δεύτερον σπουδαῖον σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ νεώτεραι ἀνακαλύψεις τῆς Κρήτης ἐτροποποίησαν τὴν θεωρίαν τοῦ κ. Evans εἶναι, ὅτι οὐχὶ σπανίως, ὡς ἐφρόνει οὗτος, ἀλλὰ πάντοτε ἐφαντάζοντο καὶ συνήθως εἰκόνιζον τοὺς θεοὺς αὐτῶν ἀνθρωπομόρφους. Εἴδωλα λατρευτικὰ θεῶν ἐκ διαφόρων ὑλῶν καὶ ποικίλων σχημάτων μετεχειρίζοντο συχνά. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθέστατον, ὅτι πολλάκις εἰς τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης, ἐν οἷς παρίστανται θρησκευτικαὶ σκηναί, δὲν φαίνονται οἱ θεοὶ ἀνθρωπόμορφοι, ἀλλὰ παρουσιάζονται μόνον τὰ ἱερὰ αὐτῶν σύμβολα καὶ τὰ ἱερὰ ζῷα ἐντὸς τῶν ἱερῶν περιβόλων ἢ ἐπὶ τῶν βωμῶν ἤτοι τὸ ἱερὸν δένδρον, ὁ κίων ἢ κῶνος ἢ βαίτυλος, ὁ διπλοῦς πέλεκυς, τὸ ζεῦγος τῶν κεράτων, ὁ ἡλιακὸς δίσκος καὶ τὸ ἱερὸν πτηνόν, ἀλλὰ ταῦτα πρέπει νὰ θεωρῶνται οὐχὶ ὡς αὐτοὶ οἱ λατρευόμενοι θεοί, ἀλλὰ μόνον τὰ σύμβολα τὰ δηλοῦντα ὅτι ὅπου ταῦτα ὑπάρχουσι παρευρίσκονται ἀόρατοι καὶ αὐτοὶ οὗτοι οἱ θεοί, τοὺς ὁποίους πάντοτε ἐπίστευον καὶ ἐφαντάζοντο καὶ συνήθως εἰκόνιζον ἀνθρωπομόρφους. Τοῦτο κατέδειξεν ἡ εὕρεσις τῶν λατρευτικῶν εἰδώλων τοῦ Πρινιᾶ, τῶν Γουρνιῶν, τοῦ ἱεροῦ τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν ἐκ πορσελλάνης εἰδώλων τοῦ θησαυροῦ τῆς Κνωσοῦ.

Μετὰ τῶν ἀνθρωπομόρφων εἰδώλων τοῦ Πρινιᾶ (1) εὑρέθησαν καὶ κῶνοί τινες πήλινοι εἰκονίζοντες θεόν, ἐκ δὲ τῶν τεσσάρων εἰδώλων τοῦ ἱεροῦ τῶν Γουρνιῶν τὸ ἓν μόνον εἶναι ἀνθρωπόμορφον κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ, τὰ δὲ ἄλλα εἶναι ἐπίσης κῶνοι. Τὰ εἴδωλα ὅμως τοῦ ἱεροῦ τῆς Κνωσοῦ καὶ τὰ τοῦ θησαυροῦ ἐκ πορσελλάνης εἶναι πάντα ἀνθρωπόμορφα· ἐπίσης εἴδωλα ἀνθρωπόμορφα εὑρέθησαν καὶ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος. Εἰς τὰς μήτρας τοῦ Παλαικάστρου αἱ ὁποῖαι ἔχουσι θρησκευτικοὺς τύπους ἔχομεν ἐπίσης τὸν δι-

(1) Sam Wide Athenische Mitteil. 1901. s. 247 seqq.

πλοῦν πέλεκυν, τὸν ἡλιακὸν δίσκον καὶ τὸ ζεῦγος τῶν κεράτων ἀλλὰ καὶ τὴν θεὰν δὶς ἀνθρωπόμορφον τελέως, ἅπαξ μὲν ὑπὸ τὴν πελεμικὴν καὶ καταστρεπτικὴν αὐτῆς ὄψιν κρατοῦσαν τὸν διπλοῦν πέλεκυν ἐν ἑκατέρᾳ τῶν χειρῶν, ἅπαξ δὲ ὑπὸ τὴν εἰρηνικὴν κρατοῦσαν ἄνθη(2).

Καὶ ἐν τῇ βαθμολογικῇ κατατάξει τοῦ ἄρρενος καὶ θήλεος θεοῦ αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κρήτης πιστεύω, ὅτι δὲν ἐδικαίωσαν τὸν κ. Evans. Οὗτος παραδέχεται ὅτι ἡ πρώτη καὶ κυρία θεότης εἶναι ὁ ἄρρην θεὸς ὁ φέρων τὴν ἀμφίκυκλον ἀσπίδα καὶ κραδαίνων τὸ δόρυ ἐν τῷ μεγάλῳ χρυσῷ δακτυλίῳ τῶν Μυκηνῶν καὶ ἐν τῷ γραπτῷ πίνακι τῶν Μυκηνῶν, θεωρεῖ δὲ τὸν θεὸν τοῦτον ὡς τὸν πρόγονον τοῦ πανελληνίου Διός, καὶ τὸν θεὸν τοῦ διπλοῦ πελέκεως, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο καθιερωμένον καὶ τὸ Δικταῖον ἄντρον καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ, ὁ Λαβύρινθος. Θήλειαν θεὸν παραδέχεται, ἀλλ' εἰς ταύτην δίδει θέσιν δευτερεύουσαν, θεωρῶν αὐτὴν θεὰν τῆς φύσεως καὶ τῆς γῆς, σύντροφον δὲ τοῦ ἄρρενος θεοῦ.

'Αλλ' ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον νομίζω, ὅτι ἀποδεικνύουσι τὰ μνημεῖα καὶ τὰ πρότερον ηὑρημένα πολλῷ δὲ περισσότερον τὰ τελευταῖα τῆς Κρήτης. Εἰς πάντα τὰ εὑρεθέντα ἱερὰ μόνον θήλεια θεὸς ἐλατρεύετο καὶ ταύτης τὰ λατρευτικὰ εἴδωλα ἀνευρέθησαν, εἰς Πρινιᾶν καὶ Γουρνιά, καὶ εἰς τὰ δύο τῆς Κνωσοῦ καὶ εἰς 'Αγίαν Τριάδα· καὶ εἰς τὰς μήτρας δὲ τοῦ Παλαικάστρου θήλεια εἰκονίζεται ἡ θεότης. Τοὐναντίον ὁ ἄρρην θεὸς ὑπέστη ἐν ταῖς Κρητικαῖς ἀνασκαφαῖς ἐντελῆ ἀφάνειαν, ὥστε νὰ δύναταί τις νὰ ἀμφιβάλλῃ καὶ περὶ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεώς του ἐν τῇ Κρητικῇ θρησκείᾳ.

'Ο διπλοῦς πέλεκυς δὲν εἶναι τὸ ἀποκλειστικὸν ὅπλον τοῦ ἄρρενος θεοῦ, ὡς φρονεῖ ὁ κ. Evans, καὶ διὰ τοῦτο εὑρίσκει τὸν θεὸν αὐτὸν πανταχοῦ, ὅπου φαίνεται ὁ πέλεκυς, ἀλλ' εἶναι μᾶλλον τὸ ὅπλον τῆς θηλείας θεοῦ, τῆς Μεγάλης Κυρίας ἢ Μητρὸς τῶν θεῶν, ἡ ὁποία δὲν ἦτο μόνον θεὰ τῆς φύσεως καὶ τῆς γονιμότητος, ἀλλὰ καὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆς καταστροφῆς. 'Υπὸ τὴν διπλῆν ταύτην ἰδιότητα εἰκονίζεται εἰς τὰς δύο μήτρας τοῦ Παλαικάστρου, ὡς δότειρα ἐάων κρατοῦσα ἄνθη, ὡς πολεμικὴ δὲ κραδαίνει ἐν ἑκατέρᾳ χειρὶ τὸν λάβρυν.

(2) Δημοσιεύεται τὸ δεύτερον ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τῆς 'Αρχαιολ. 'Εφημερίδος τῶν 'Αθηνῶν τοῦ ἔτους 1903.

Ἡ θρησκεία ἄρα τῆς Κρητικῆς περιόδου ἦτο γυναικοκρατικὴ ἢ μητριαρχική. Τὸ πρᾶγμα παρετήρησεν ἤδη περὶ τῶν Μυκηναίων ὁ κ. Τσούντας ἀναφέρων, ὅτι καὶ κατὰ τὴν Ὁμηρικὴν καὶ τὴν κατόπιν ἱστορικὴν ἐποχὴν πλεῖσται πόλεις τῆς Ἑλλάδος εἶχον πολιούχους θεότητας θηλείας, τὸ Ἄργος καὶ αἱ Μυκῆναι τὴν Ἥραν, αἱ Ἀθῆναι τὴν Ἀθηνᾶν, ἡ Ἐλευσὶς τὴν Δήμητρα καὶ Κόρην, ἡ Κόρινθος τὴν Ἀφροδίτην, καὶ ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ δὲ ἦτο ἀρχαιοτάτη ἡ λατρεία τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος. Τὸ χαρακτηριστικώτερον δὲ παράδειγμα ἐξ ὅλων εἶναι τοῦτο, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ὀλυμπίᾳ τῇ κατ' ἐξοχὴν ἕδρᾳ τοῦ Διός, ὁ ναὸς τῆς Ἥρας ἦτο ὁ ἀρχαιότατος καὶ ὁ μόνος ὑπάρχων κατὰ τὴν πρώτην ἐποχήν (1). Ἐξ ὅλων τούτων ἀποδεικνύεται ὅτι κατὰ τὴν Κρητικὴν περίοδον καὶ τὴν πρώτην ἐποχὴν τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας ἐπεκράτει ὁ θῆλυς τύπος τῆς θεότητος, ὁ δὲ Ζεὺς ἐγένετο θεὸς πανελλήνιος καὶ πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε κατόπιν.

Ἡ λατρεία τῶν ἱερῶν δένδρων, τῶν στύλων, τοῦ διπλοῦ πελέκεως, τοῦ ζεύγους τῶν κεράτων καὶ τοῦ ἱεροῦ πτηνοῦ, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἤδη ἀνεύρει ὁ κ. Evans εἰς τὰ Μυκηναϊκὰ μνημεῖα, ἰδίως εἰς τοὺς χρυσοῦς ἐγγεγλυμμένους δακτυλίους καὶ εἰς τὰς Μυκηναϊκὰς λίθους τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Κρήτης, ἐπεκυρώθησαν πρὸ πάντων διὰ τῶν ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφῶν καὶ ἰδίᾳ διὰ τῆς λιθίνης γραπτῆς λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἥτις καὶ μόνη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀληθὲς μουσεῖον λατρείας τῆς Κρητικῆς περιόδου.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω σύμβολα πρέπει νὰ προστεθῇ νῦν καὶ ὁ σταυρός, ὡς σύμβολον ἱερὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀφ' ὅτου μέγας τοιοῦτος ἰσοσκελὴς ἐκ σκληροῦ τιτανολίθου εὑρέθη μετὰ τῶν ἐκ πορσελλάνης εἰδώλων ἐν τῷ ὑπογείῳ θησαυρῷ τῆς Κνωσοῦ, τῷ περιέχοντι μόνον ἀντικείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὴν θρησκείαν, ἕτερος δὲ μικρότερος ἐκ μάζης ὑελώδους εἶχεν εὑρεθῇ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ. Πιθανῶς ἡ ἱερότης τοῦ συμβόλου προῆλθεν ἐκ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ *Ankh*, ἤτοι τοῦ κρικωτοῦ σταυροῦ (croix ansée), ὅστις ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ὡς σύμβολον θρησκευτικὸν τῆς ζωῆς καὶ τῆς θεότητος Τὸ αὐτὸ σύμβολον εἰσήχθη ἐξ Αἰγύπτου εἰς τοὺς Χεταίους, εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν βόρειον Συρίαν.

(1) Τσούντα Μυκῆναι σ. 164.

Ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς λατρεία τῆς Κρητικῆς περιόδου φαίνεται ὅτι τυπικῶς δὲν διέφερε πολὺ τῆς μετὰ ταῦτα ἐπικρατούσης ἐν Ἑλλάδι, ἡ ὁποία ἐξ ἅπαντος ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ εἶναι συνέχεια τῆς ἀρχαίας Κρητικῆς. Θυσίαι ζῴων, σπονδαὶ ὑγρῶν, προσευχὴ διὰ λόγων καὶ σχημάτων πρὸς τοὺς θεούς, ἀπαρχαὶ καρπῶν καὶ ἀνάθεσις διαφόρων ἀντικειμένων εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ εἴδωλα τῶν θεῶν ἦσαν φαίνεται καὶ ἐν τῇ παναρχαίᾳ ταύτῃ ἐποχῇ τὰ συνήθη μέσα τῆς λατρείας, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν περίοδον.

Ἡ λάρναξ τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην διδακτικωτάτη. Εἰς τὴν μίαν πλευρὰν εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι γίνεται σπονδὴ ἐντὸς μεγάλου κρατῆρος τοποθετημένου ἐν μέσῳ τῶν δύο φοινικοειδῶν στύλων, ἐφ' ὧν εἶναι πεπηγὼς ὁ χρυσοῦς ἱερὸς πέλεκυς καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐπικάθηται τὸ ἱερὸν πτηνόν. Τὴν σπονδὴν τελεῖ γυνὴ καταλείβουσα ἀπὸ ἀμφορέως τὸ ὑγρόν, ἑτέρα δὲ γυνὴ προσέρχεται κομίζουσα δύο ἄλλους ἀμφορεῖς πλήρεις διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ὄπισθεν νέος κιθαρίζων ἀπὸ κιθάρας ἑπταχόρδου συνοδεύει διὰ μουσικῆς τὴν ἱεροπραξίαν ταύτην.

Εἰς τὴν ἄλλην πλευρὰν εἰκονίζεται ταὐτοχρόνως θυσία βοός, σπονδὴ καὶ προσφορὰ καρπῶν ἔμπροσθεν ἱεροῦ τεμένους περιέχοντος τὸ ἱερὸν δένδρον, βωμοῦ μετὰ τῶν ἱερῶν κεράτων ἄνω καὶ τοῦ ἱεροῦ στύλου, ἐφ' οὗ πάλιν ὁ διπλοῦς πέλεκυς καὶ τὸ πτηνόν. Ὁ βοῦς δεδεμένος τοὺς πόδας δι' ἐρυθρᾶς ταινίας κατάκειται ἐσφαγμένος ἐπὶ ἰδιαιτέρου βωμοῦ, τὸ δὲ καταρρέον αἷμα πίπτει ἐντὸς ἀγγείου τοποθετημένου κάτωθι τοῦ βωμοῦ καὶ παραπλεύρως. Νέος αὐλῶν ἀπὸ διπλοῦ αὐλοῦ συνοδεύει τὴν ἱεροπραξίαν, γυνὴ δὲ πάλιν κρατεῖ ἀγγεῖον πρὸς σπονδὴν καὶ ἄνωθι αὐτῆς φαίνεται ὡσεὶ κάλαθος μὲ καρπούς. Ὄπισθεν προσέρχονται ἄλλαι γυναῖκες, ἴσως ἱέρειαι μὲ ἰδιάζοντα ἱερατικὰ ἐνδύματα. Αἱ αὐταὶ ἱεροπραξίαι ἐπανελαμβάνοντο καὶ εἰς ἄλλην τοιχογραφίαν τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἧς διεσώθησαν μόνον ὀλίγα τεμάχια.

Πλὴν τῶν ἀπαρχῶν, τῶν θυσιῶν καὶ τῶν σπονδῶν καὶ ἄλλαι πράξεις τῆς λατρείας εἶναι γνωσταὶ ἔκ τε τῶν Κρητικῶν καὶ τῶν ἄλλων μνημείων τῆς ἐποχῆς ταύτης· χοροὶ θρησκευτικοὶ λόγου χάριν πρὸ τοῦ ἱεροῦ τοῦ βωμοῦ ἢ τοῦ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ ἀνεγνωρίσθησαν εἰς χρυσοῦς δακτυλίους καὶ ἐγγεγλυμμένους λίθους. Πρὸς τούτοις ἡ προσκύνησις τοῦ ἱεροῦ δένδρου καὶ ἡ περιποίησις αὐτοῦ ἐπίσης.

Ἐκτὸς τῶν ἀνθρωπομόρφων θεῶν ἀνεγνωρίσθησαν καὶ ἄλλαι τινες τερατώδεις μορφαί, ὡς ἔχουσαι σημασίαν θρησκευτικήν. Οὗτοι εἶνε δαίμονες ὑπηρετικοὶ καὶ θεότητες δευτερευούσης σημασίας, ὁποῖοι εὑρίσκονται καὶ εἰς τὰς Ἀσιατικὰς θρησκείας. Συνήθως ἔχουσι σῶμα ἀνθρώπου καὶ κεφαλὴν ζώου ἢ καὶ ἀντιστρόφως. Τοιοῦτοι τερατώδεις τύποι παρετηρήθησαν ἀρκετοὶ εἰς τὰ πήλινα σφραγίσματα τῆς Κνωσοῦ καὶ εἰς τὸ ὄστρεον τῆς Φαιστοῦ.

Μεγάλη σχέσις, ὡς φαίνεται, μὴ ἐξακριβωθεῖσα εἰσέτι ἐν ταῖς λεπτομερείαις ὑπῆρχε καὶ μεταξὺ τῆς λατρείας τῶν θεῶν καὶ τῆς πρὸς τοὺς τεθνεῶτας προγόνους, πρὸς οὓς ἐτελοῦντο θυσίαι καὶ σπονδαὶ καὶ προσεφέροντο ἀπαρχαὶ ὅπως καὶ εἰς τοὺς θεούς. Εἶναι γνωστόν, ὅτι εἰς τοὺς βασιλικοὺς τάφους τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν εὑρέθη βωμὸς ἢ βόθρος πρὸς ἐναγισμούς, ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ τῆς λάρνακος Ἁγίας Τριάδος ἀναγνωρίζεται ὑπὸ πολλῶν ὁ νεκρὸς ἐξερχόμενος τοῦ τάφου ὅπως δεχθῇ τὰς προσφορὰς τὰς ὁποίας κομίζουσιν οἱ ζῶντες οἰκεῖοι. Εἰς ἕνα τῶν ὀρθογωνίων λάκκων τῶν τάφων τῶν Καλυβίων παρὰ τὴν Φαιστὸν ἀνασκαφέντα ὑπ' ἐμοῦ εὑρέθη ἐπὶ τῶν πλακῶν τοῦ τάφου κατὰ χώραν κείμενος λαμπτὴρ ἐκ στεατίτου, ὅστις πιθανώτατα ἠνάπτετο χάριν τοῦ τεθαμμένου νεκροῦ.

Ἐνδυμασία καὶ ὁπλισμός.

Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰς παραλλαγὰς τὰς ὁποίας παρουσίασαν τὰ Κρητικὰ μνημεῖα ἀπὸ τὰ ἤδη γνωστὰ ἐκ προηγουμένων ἀνακαλύψεων περὶ τοῦ ὁπλισμοῦ καὶ τῆς ἐνδυμασίας τῶν Μυκηναίων.

Τὸ κύριον καὶ σύνηθες ἔνδυμα τῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τῶν Κρητικῶν μνημείων εἶναι τὸ γνωστὸν περίζωμα τὸ ὁποῖον ἢ εἶναι ἁπλοῦν τεμάχιον ὑφάσματος διερχόμενον διὰ τῶν σκελῶν καὶ κρατούμενον ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν διὰ τῆς ζώνης ἢ πιθανῶς εἶναι ῥαπτὸν ὁμοιάζον πρὸς σημερινὴν λουτρίδα, ἀλλ' ἀνοικτὸν κάτω. Τὸ ἁπλούστατον ὅμως αὐτὸ ἔνδυμα ἠδύνατο νὰ εἶναι πολυτελέστατον κεντητὸν καὶ χρυσοποίκιλτον ἢ ἀργυροποίκιλτον, ὡς παρατηροῦμεν αὐτὸ εἰς τὸν ῥυτοφόρον καὶ τοὺς ἄλλους νέους τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Κνωσοῦ. Οἱ φέροντες τὸ περίζωμα ἄνδρες οὐδὲν ἄλλο ἔνδυμα φέρουσιν, ὥστε εἶναι

γυμνοὶ κατὰ τὰ λοιπά, δηλ. τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ σώματος καὶ τὰ σκέλη φοροῦντες μόνον κοσμήματα ὅρμους, ψέλια, περιβραχιόνια καὶ περισφύρια. Εἰς τοὺς δύο νέους τῆς τοιχογραφίας ἐκ τοῦ διαδρόμου τῆς πομπῆς, τὸ κάτω μέρος τοῦ περιζώματος ἔχει ὡσεὶ φὰν μεταλλικὴν λοξὴν πλατεῖαν μὲν ὄπισθεν, ὀξυνομένην δὲ πρὸς τὰ ἔμπρος καὶ κατερχομένην· ἐξ αὐτῆς δὲ ἐκφύεται ἔμπροσθεν κατασκεύασμα ἢ ὕφασμα λεπτὸν δικτυωτὸν καταλῆγον κάτω εἰς κροσσία ἢ βάρη, χρησιμεύοντα πιθανῶς διὰ νὰ ἕλκωσι πρὸς τὰ κάτω τὸ ἀνοικτὸν περίζωμα καὶ νὰ μὴ ἀφίνωσιν αὐτὸ ἀνυψούμενον ὑπὸ τοῦ ἀέρος νὰ καταλίπῃ γυμνὰ τὰ κρύφια μέλη τοῦ σώματος.

Πλὴν τοῦ περιζώματος ἐγνώσθησαν ἐκ τῶν Κρητικῶν μνημείων μάλιστα ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος δύο ἄλλα ἐνδύματα φερόμενα ὑπὸ ἀνδρῶν.

Εἶναι κατὰ πρῶτον χιτὼν ῥαπτὸς ποδήρης χρωματιστὸς ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ καὶ φθάνων μέχρι τῶν σφυρῶν ἡμιχειριδωτός Κάτω φέρει φὰν ἐξ ἄλλου ὑφάσματος, ἔμπροσθεν δὲ καθέτως ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῶν ποδῶν ὀρθὴν ταινίαν ἁπλῆς ἢ διπλῆν πάλιν ἐξ ἄλλου ὑφάσματος. Τὸ ἔνδυμα τοῦτο παρέχει τὴν ἐντύπωσιν σημερινοῦ ἱερατικοῦ στιχαρίου, ἡ δὲ κάθετος ταινία ὁμοιάζει πρὸς τὸ σημερινὸν ἐπίσης τοῦ κλήρου ἐπιτραχήλιον. Ὁ κ. Evans, ὅστις πρῶτος ἀνεῦρε καὶ παρετήρησε τὸ ἀνδρικὸν τοῦτο ἔνδυμα ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ τοῦ δυτικοῦ διαδρόμου τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ θεωρεῖ αὐτὸ ὡς ἱερατικόν, τὸ δὲ πρᾶγμα κατέστη πιθανώτερον μετὰ τὴν εὕρεσιν τῆς λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὅπου ἐν μὲν τῇ παραστάσει τῆς σπονδῆς ὁ κιθαρίζων, ἐν δὲ τῇ παραστάσει τῆς θυσίας· ὁ αὐλῶν καὶ αἱ προσερχόμεναι γυναῖκες παρίστανται φοροῦντες τοιούτους ἱερατικοὺς ποδήρεις χιτῶνας.

Τὸ ἄλλο εἶδος τοῦ ἐνδύματος τὸ ὁποῖον παρετηρήθη κατὰ πρῶτον εἰς τὰ πήλινα σφραγίσματα τῆς Ζάκρου (1), ἐγνώσθη δὲ καλύτερον ἐκ τῆς λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἶναι ἔνδυμα ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ κατερχόμενον κάτω τῶν γονάτων καὶ ἐνίοτε μέχρι τῶν ἀστραγάλων, εὐρὺ ἀλλὰ στρογγυλούμενον κάτω καὶ ὀγκούμενον ἐν σχήματι σημερινῆς νησιωτικῆς βράκας, οὐχὶ ὅμως ὡς φαίνεται

(1) Hogarth The Zacro sealings in J. Hell. St. XXII, p. 78, fig. 5. 6.

κλειστὸν ἀλλ' ἀνοικτόν. Εἰς τὸ κάτω ὀπίσθιον μέρος φέρει τεμάχιόν τι πρ.εξέχον ὡς οὐρὰν ζῴου, καὶ διὰ τοῦτο, καὶ διότι φέρει σκωληκοειδῆ ποικίλματα χρωματιστὰ ὁμοιάζοντα πρὸς πλοκαμίδας δέρματος (σκουλιὰ) νομίζουσιν ὅτι τὸ ἔνδυμα τοῦτο δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ δορὰ ζῴου μὲ τὰ ἔρια καὶ τὴν οὐράν· πιθανώτερον ὅμως εἶναι, ὅτι εἶχε μὲν τοιαύτην ἀρχὴν τὸ ἔνδυμα, ἦτο δηλ. κατ' ἀρχὰς πραγματικὸν δέρμα, ὕστερον ὅμως κατεσκευάζετο ἐξ ὑφάσματος κατ' ἀπομίμησιν τῆς δορᾶς, ἵνα μὴ ἴσως ἀπομακρυνθῶσι τοῦ πατροπαραδότου σχήματος, τὸ ὁποῖον εἶχε καθιερώσει ἡ θρησκεία, ἐὰν πράγματι τὸ ἔνδυμα εἶναι ἱερατικόν, ἀφ' οὗ ὅλα τὰ μνημεῖα, ἐν οἷς μέχρι τοῦδε παρετηρήθη εἶναι θρησκευτικοῦ περιεχομένου.

Ἀμφοτέρας τὰς ἐσθῆτας ταύτας τὰς ἱερατικάς, ἃς τὰ ὀνομάσωμεν οὕτως, ἠδύναντο νὰ φέρωσι καὶ αἱ γυναῖκες αἱ λαμβάνουσαι μέρος εἰς ἱεροπραξίας. Τὸν ῥαπτὸν χιτῶνα τὸν ποδήρη φέρουσι γυναῖκες ὁμοίως κεκοσμημένον ἐπὶ τῆς λιθίνης λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος αἱ ἐρχόμεναι πρὸς τὴν θυσίαν· ἀλλὰ καὶ τὸ ἄλλο ἔνδυμα τὸ βρακοειδὲς ἐπίσης φέρουσι γυναῖκες ἐν τῇ αὐτῇ λάρνακι, μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι φέρουσιν αὗται καὶ περικόρμιον ἵνα καλύπτῃ τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ σώματος.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν γυναικείαν ἐνδυμασίαν παρατηροῦμεν ὅτι ἡ συνήθης ἐσθὴς τῶν γυναικῶν (ἐννοεῖται τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως) εἶναι ἡ πλουσία καὶ βαρεῖα Μυκηναϊκὴ ἐσθής, ἥτις ἀποτελεῖται ἀπὸ στενώτατον μὲν περικόρμιον, πλατεῖαν δὲ καὶ ποδήρη κωδωνοειδῆ φούσταν. Τὸ περικόρμιον προσηρμόζετο ἀκριβέστατα εἰς τὸ σῶμα ἐπιτρέπον νὰ διαγράφωνται οἱ μαστοὶ καὶ τὸ ἄλλο περίγραμμα τοῦ γυναικείου σώματος. Μεγάλη φροντὶς κατεβάλλετο, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν μεγάλην περίσφιγξιν τῆς ἐσθῆτος ἐν τῇ ὀσφύϊ καὶ εἰς τὸ διάγραμμα τοῦ στήθους, ὥστε ὅταν βλέπῃ τις εἰς τὰς τοιχογραφίας τῆς Κνωσοῦ γυναῖκας κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐνδεδυμένας ἄγεται νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι φοροῦσι στηθόδεσμον. Τὸ περικόρμιον ἐποικίλλετο καὶ ἐσχηματίζετο διαφοροτρόπως κατὰ τὸν αὐχένα, τὸν τράχηλον καὶ τὰς χειρίδας. Εἰς τὰ ἐκ πορσελλάνης εἰδώλια τῆς Κνωσοῦ βλέπομεν αὐτὸ ἀνοικτὸν ἔμπροσθεν καὶ τοὺς μαστοὺς ἐξερχομένους τοῦ περικορμίου, ἐνῷ ἄλλοτε εἶναι κλειστὸν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. Εἴς τινας τοιχογραφίας ὄπισθεν εἰς τὸν αὐχένα ἀνέρχεται τὸ ὕφασμα τοῦ περι-

κορμίου ὑψηλὰ καλύπτον αὐτὸν καὶ φθάνον μέχρι ὕψους τινὸς τῆς κεφαλῆς. Ἀλλαχοῦ πάλιν καθορῶνται ἐξέχουσαι καὶ ὀγκούμεναι αἱ χειρίδες κατὰ τοὺς ὤμους, ὅπως ἦτο ὁ συρμὸς πρό τινων ἐτῶν.

Ἡ φούστα κατεσκευάζετο συνήθως ἐκ βαρέως καὶ πολυτίμου ὑφάσματος καὶ κατήρχετο μέχρι τῶν ποδῶν εὐρυνομένη βαθμηδὸν πρὸς τὰ κάτω, ὥστε νὰ φαίνεται κωδωνοειδής. Ἐστολίζετο δὲ πολλάκις πλουσίως διὰ πολλῶν στολίδων, εἴτε καθ' ὅλον τὸ ὕψος, ὅτε φαίνεται κλιμακωτή, ἢ καὶ πρὸς τὸ κάτω μόνον μέρος. Αἱ στολίδες ἄλλοτε μὲν εἶναι ὁριζόντιαι καὶ ἄλλοτε λοξαὶ ἀποκλίνουσαι ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω καὶ κατεσκευάζοντο ἐκ διαφόρου ὑφάσματος προσραπτόμεναι κατόπιν. Ἡ ποικιλία ἐν γένει περὶ τὴν διακόσμησιν τῆς γυναικείας ἐσθῆτος εἶναι μεγάλη, πολλάκις δὲ φαίνεται τόσον νεωτερίζουσα, ὥστε ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ βλέπων τοιαύτην ἐσθῆτα ὅτι ἐξῆλθεν ἐκ σημερινοῦ καταστήματος παρισινῶν νεωτερισμῶν. Καὶ εἰς τοῦτο ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῆς πλουσίας καὶ πλουσίως διακεκοσμημένης ῥαπτῆς Μυκηναϊκῆς ἐσθῆτος πρὸς τὴν ἁπλῆν καὶ ἀφελῆ ἑλληνικὴν γυναικείαν ἐσθῆτα τῶν ἱστορικῶν χρόνων.

Πλὴν τοῦ περικορμίου αἱ γυναῖκες ἔφερον ἐνίοτε καὶ μικρὸν ἐπενδύτην. Ἐν τοιχογραφίᾳ τῆς Κνωσοῦ (1) βλέπομεν γυναῖκα φέρουσαν ὑπὲρ τὸ λευκὸν καὶ διαφανὲς ἴσως περικόρμιον ἐπενδύτην κίτρινον ἡμιχειριδωτὸν ἔμπροσθεν μὲν ἀνοικὸν καλύπτοντα δὲ μάλιστα τὸ νῶτον.

Εἰς τὴν τοιχογραφίαν τὴν εἰκονίζουσαν τὴν ταυρομαχίαν ἢ τὸ ἐπὶ ταύρου ἀγώνισμα, αἱ δύο κόραι αἱ λαμβάνουσαι μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα δὲν φέρουσι τὸ σύνηθες γυναικεῖον ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον ἄλλως θὰ τὰς ἠμπόδιζεν ἐν τῷ γυμνάσματι, ἀλλὰ μικρὸν περίζωμα ἀνδρικὸν χρυσοποίκιλτον.

Τὰ ἀγαλμάτια καὶ τὰ εἰδώλια τὰ εἰκονίζοντα θεὰς ἔφερον ἐπίσης ὁμοίαν πλουσίαν ἐσθῆτα. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ πιστοὶ καὶ ἀνέθετον τοιαύτας εἰς τοὺς ναοὺς ἢ ἀληθεῖς ἢ καὶ μόνον ἀναθηματικάς, ὅπως εὑρέθησαν τοιαῦται ἀναθηματικαὶ δύο ἐκ πορσελλάνης ἐν τῷ θησαυρῷ τῆς Κνωσοῦ.

Τέλος παρατηρῶ ὅτι εἰς τὴν λάρνακα τῆς Ἁγίας Τριάδος εἰς τὴ

(1) A. Evans The Palace of Cnosos 1902, p. 55, fig. 28.

παράστασιν τῆς σπονδῆς μία γυνὴ καὶ εἷς ἀνὴρ φέρουσι κρεμάμενον ἑκατέρωθεν τοῦ σώματος ὡσεὶ διαφανῆ πέπλον (εἶδος écharpe), τοῦ ὁποίου διακρίνονται μόνον αἱ ἐρυθραὶ γραμμαὶ τοῦ περιγράμματος καὶ τῶν πτυχώσεων.

Ἡ κόμωσις τῶν γυναικῶν τῆς Κρητικῆς περιόδου ἐτελεῖτο μετὰ πολλῆς καὶ περισσῆς ἐπιμελείας· καὶ ἄλλοτε μὲν ἡ κόμη κατέρχεται εἰς κανονικοὺς πλοκάμους ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, πλοκαμίδες δὲ μικραὶ ἑλικοειδεῖς ὡσεὶ ἐπίτηδες καὶ διὰ τεχνικῶν μέσων κατεσκευασμέναι ἐπιστέφουσι τὸ μέτωπον καὶ τοὺς κροτάφους, ἄλλοτε πάλιν ἡ κόμη φέρεται διατεταγμένη ποικιλοτρόπως περὶ τὴν κεφαλὴν καὶ ἀποτελοῦνται κομώσεις πολυσύνθετοι μαρτυροῦσαι μεγάλην πεῖραν καὶ ἐξοικείωσιν περὶ τὴν τέχνην τῆς κομώσεως. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν λείπουσι καὶ διακοσμήσεις τῆς κόμης διὰ καρφίδων, διαδημάτων, ταινιῶν καὶ λοιπῶν κοσμημάτων.

Περὶ τῆς ὑποδέσεως τῶν τε ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν παρατηροῦμεν ὅτι σπανίως αὕτη ἀπαντᾷ, καὶ ὅτι συνήθως καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες φαίνονται γυμνόποδες. Ἰδίως τοῦτο ἦτο γενικὸς κανὼν ἐντὸς τῆς οἰκίας. Εἰς τὰς ἐκδρομὰς ὅμως, τὰς στρατείας, τοὺς ἀγῶνας, καὶ τὰ ὅμοια ἐφόρουν ὑψηλὰ ὑποδήματα, συγκρατούμενα κατὰ τὴν κνήμην διὰ πολλῶν ἱμάντων. Ἡ γυμνοποδία αὕτη φαίνεται μὲν εἰς ἡμᾶς παράδοξος καὶ ἀντιφάσκουσα πρὸς τὴν ἄλλην πολυτέλειαν τοῦ ἐνδύεσθαι καὶ καλλωπίζεσθαι, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶχεν οὕτως καὶ βεβαίως κατὰ τὴν τότε ἀντίληψιν οὐδὲν θὰ εἶχε τὸ ἀπρεπές. Ἂν δὲ ἐνθυμηθῶμεν, καὶ ὅτι τὰ πατώματα τῶν αἰθουσῶν καὶ τῶν ἐπισημοτέρων δωμάτων τῶν ἀνακτόρων ἦσαν ἐπικεχρισμένα δι' ἀσβέστου καὶ χρωματιστὰ πειθόμεθα εὐκολώτερον ὅτι ἡ ἐν τῇ οἰκίᾳ γυμνοποδία ἦτο κανών.

Ἐκ τῶν ἐπιθετικῶν ὅπλων τὸ ξίφος, τὸ δόρυ, ὁ πέλεκυς, τὸ τόξον, τὸ ἐγχειρίδιον εὑρίσκονται εἰς τὰς ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφὰς καὶ ἐπὶ τῶν Κρητικῶν μνημείων ὅπως καὶ εἰς τὰ γνωστὰ ἤδη Μυκηναϊκά. Ὅπλα πολυτελείας ὅπως τὰ πολύτιμα ἐγχειρίδια τῶν τάφων τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν δὲν εὑρέθησαν εἰσέτι ἐν Κρήτῃ, μὴ ἀνακαλυφθέντων τῶν ἡγεμονικῶν τάφων. Χρυσόηλα ὅμως ξίφη καὶ ἐγχειρίδια ὑρέθησαν καὶ ἐδῶ εἴς τινα σημεῖα· εἰς θαλαμοειδῆ τάφον τῶν Καμβίων παρὰ τὴν Φαιστὸν εὗρον ξίφος χρυσόηλον φέρον ἐπένδυσιν

κατὰ τὴν λαβὴν ἐγχάρακτον χρυσῆν. Ἐπίσης πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εὑρέθη ἐν θαλαμοειδεῖ Μυκην. τάφῳ τῆς Κνωσσοῦ ξίφος, οὗ ἡ λαβὴ εἶναι ἐπενδεδυμένη μὲ χρυσοῦν πέταλον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζονται ἑκατέρωθεν δύο Κρητικοὶ αἴγαγροι καὶ δύο λέοντες. Αἱ χαρακτηριστικαὶ διαφοραὶ τοῦ σχήματος τῶν ξιφῶν κατ' ἐποχὰς παρατηροῦνται καὶ εἰς τὰς ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφάς.

Εἴδομεν προηγουμένως, ὅτι εἰς τὸ ἐκ στεατίτου πρῶτον ἀγγεῖον τῆς Ἁγίας Τριάδος οἱ λεγόμενοι στρατιῶται φέρουσιν ὅπλον ἀπολῆγον εἰς τριπλῆν αἰχμὴν ἐν σχήματι τριαίνης. Ἂν πράγματι τοῦτο εἶναι ὅπλον, ὅπως πιστεύουσιν αἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι, τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀξιοσημείωτον, διότι παρουσιάζει καὶ τὸ μόνον ἐπιθετικὸν ὅπλον τὴ μὴ εὑρεθὲν εἰς ἄλλα μνημεῖα Μυκηναϊκά.

Εἰς τὰ ἀμυντικὰ ὅμως ὅπλα αἱ ἐκ Κρήτης γνώσεις ἐτροποποίησαν ἐπαισθητῶς τὰς μέχρι τοῦδε θεωρίας. Ἡ ἀσπὶς εἶναι καὶ ἐν τοῖς Κρητικοῖς μνημείοις μέγας καὶ ποδηνεκὴς θυρεός, ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ κωνικοῦ ποτηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος, καλύπτων ὁλόκληρον τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς μέχρι τῶν ἀστραγάλων. Ἀπετελεῖτο δὲ ἐκ τοῦ σκελετοῦ (πιθανῶς ξύλου ἢ πλέγματος) καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν κυρτὴν ἐπιφάνειαν τανυομένου βοείου δέρματος ὡς φαίνεται ἐκ τῆς κάτωθι κρεμαμένης μικρᾶς οὐρᾶς.

Θωράκων καὶ κρανῶν μεταλλικῶν ἐποιοῦντο χρῆσιν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, ὅπως βλέπομεν ἐν τοῖς Κρητικοῖς μνημείοις. Θώρακα φολιδωτὸν (πιθανώτατα μεταλλικὸν) φορεῖ ὁ ἀξιωματικὸς ὁ προπορευόμενος ἐν τῇ στρατιωτικῇ πορείᾳ τοῦ λιθίνου ἀγγείου τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἄλλοι δὲ θώρακες φαίνονται ἐν τοῖς πηλίνοις σφραγίσμασι κροσσωτοὶ εἰς τὸ κάτω μέρος. Κράνη ἐπίσης μεταλλικὰ ἀναγνωρίζομεν σαφέστατα εἰς τὰς πύκτας τῆς δευτέρας ζώνης τοῦ ἐκ στεατίτου ρυτοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ ὁποῖον περιεγράψαμεν ἀνωτέρω. Τὸ κράνος ἔχει σχῆμα ἑλληνικὸν καὶ δὴ Ἀττικὸν καὶ εἶναι μὲν ἄφαλον καὶ ἄλοφον, ἀλλ' ἔχει τὰ κινητὰ παραρτήματα τὰ καλύπτοντα τὸν αὐχένα, τὰς γνάθους καὶ τὸ μετωπον.

Καὶ τῆς μίτρας εὑρέθη παράδειγμα εἰς θαλαμοειδῆ τάφον τῶν Καλυβίων· εἶναι μεταλον χαλκοῦν ὀρθογώνιον μήκους 0,30 καὶ ὕψους 0,12 ἀποστρογγυλούμενον κατὰ τὰ ἄνω γωνίας, καὶ χρησιμεῦον,

ἵνα προφυλάττῃ τὸ ἔμπροσθεν κάτω μέρος τῆς κοιλίας τὸ μὴ καλυπτόμενον ὑπὸ τοῦ θώρακος.

Χρονολογία

Ἡ ἐποχὴ τοῦ λεγομένου Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ εἶχεν ἤδη καθορισθῆ κατὰ πιθανωτάτην προσέγγισιν ἐκ μνημείων, λ.χ. ἐκ μνημείων τῆς Θήρας πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ αὐτῆς τοῦ γενομένου κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν γεωλόγων τὸν 20 αἰῶνα π. Χ. ἐκ μνημείων Μυκηναϊκῶν εὑρεθέντων εἰς χρονολογημένα Αἰγυπτιακὰ στρώματα, ἢ ἐξ Αἰγυπτιακῶν μνημείων, ἐφ ὧν εἰκονίζονται Μυκηναϊκὰ ἀντικείμενα καὶ πρὸ πάντων ἐξ Αἰγυπτιακῶν χρονολογημένων ἀντικειμένων εὑρεθέντων εἰς Μυκηναϊκὰ στρώματα τῆς Ἑλλάδος. Τοιουτοτρόπως διὰ διαφόρων συνδυασμῶν καὶ ὑπολογισμῶν τὸ τόσον δυσχερὲς ζήτημα τῆς χρονολογίας τοῦ προελληνικοῦ τούτου πολιτισμοῦ ἔφθασεν εἰς σημεῖον μεγίστης καὶ πιθανωτάτης χρονολογικῆς προσεγγίσεως (1). Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τούτους ἡ λεγομένη Μυκηναϊκὴ ἐποχὴ τῆς Ἑλλάδος τίθεται συνήθως ἀπὸ τοῦ 16-12 αἰῶνος. Ἐν Κρήτῃ ὅμως εἴπομεν ὅτι πρὸ τῆς λεγομένης Μυκηναϊκῆς περιόδου ἤκμασε πολλοὺς αἰῶνας πρότερον πολιτισμὸς ἀρχαιότερος ὁ ἐπικληθεὶς Καμαραϊκὸς ἢ πρῶτος Μινωϊκός. Εἶναι ἄρα φυσικὸν ὅτι τίθεται οὗτος αἰῶνάς τινας πρότερον καὶ δὴ κατὰ τὸν εἰκοστὸν π. Χ. αἰῶνα.

Τοὺς χρονολογικοὺς τούτους ὑπολογισμοὺς ἐνίσχυσαν ἔτι περισσότερον καὶ ἄλλα ἐν Κρήτῃ ἀνακαλυφθέντα μνημεῖα Αἰγυπτιακά.

Ἐν τῇ κεντρικῇ αὐλῇ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσσοῦ εὑρέθη τὸ κάτω ἥμισυ Αἰγυπτιακοῦ ἀγαλματίου ἐκ διωρίτου λίθου, τὸ ὁποῖον φέρει Αἰγυπτιακὰ ἱερογλυφικὰ καὶ εἰς τὰς τρεῖς πλευράς. Οἱ Αἰγυπτιολόγοι θέτουσι τὸ μνημεῖον τοῦτο κατὰ τὴν 12 ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς 13 Αἰγυπτιακῆς δυναστείας δηλ. οὐχὶ κατωτέρω τοῦ 2000 ἔτους π. Χ. (2). Τὸ στρῶμα, ἐφ' οὗ εὑρέθη, περιέχει ἀγγεῖα Καμαραϊκοῦ τρόπου καὶ κεῖται ἀμέσως ὑπεράνω τοῦ νεολιθικοῦ, ὥστε τὸ Αἰγυπτ.

(1) Ἴδε τοῦ ζητήματος τούτου ἀκριβῆ ἀνακεφαλαίωσιν Tsuntas-Manatt The Mycenean age p. 316.

(2) A. Evans the Palace of Cnossos 1900 p. 27.

αὐτὸ ἀγαλμάτιον εἶναι σύγχρονον τῆς Καμαρ. ἐποχῆς· ἄρα αὕτη ἤκμαζεν ἤδη κατὰ τὸν εἰκοστὸν π. χ. αἰῶνα.

Παρὰ τὸ βόρειον λουτρὸν τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ ὑπὸ τὸ θεμέλιον Μυκηναϊκοῦ τοίχου καὶ 40 ἑκατοστὰ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ Μυκην. δωματίου εὑρέθη δισκοειδὲς πῶμα πυξίδος ἐξ ἀλαβάστρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι γεγλυμμένη ἐντὸς δέλτου (cartouche) ἐπιγραφὴ ἀναφέρουσα τὸ ὄνομα καὶ τοὺς θείους ττίλους τοῦ βασιλέως τῶν Ὑκσὼς Κυάν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Αἰγυπτιολόγου Petrie ἡ κατὰ προσέγγισιν περίοδος τῆς βασιλείας τοῦ ἡγεμόνος τούτου εἶναι 1837-1787 π. Χ. Ἄρα τὸ μνημεῖον τοῦτο δὲν δύναται τεθῇ κατωτέρα τοῦ 1700 καὶ τὸ στρῶμα, ἐν ᾧ εὑρέθη θετέον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην.

Διὰ τῶν δύο τούτων μικρῶν μὲν ἀλλὰ σημαντικῶν μνημείων τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ ἐπερρώσθησαν ἔτι πλέον οἱ προηγούμενοι χρονολογικοὶ ὑπολογισμοὶ καὶ σήμερον δυνάμεθα ἄνευ πολλῶν δισταγμῶν νὰ δεχώμεθα, ὅτι ἡ Κρητικὴ περίοδος ἄρχεται μὲν πρὸ τοῦ εἰκοστοῦ π. χ. αἰῶνος, διήκει δὲ μέχρι τοῦ 12, ὅτι κατεστράφη διὰ τῆς βίας ὑπὸ ἐπιδρομέων ὁ πολιτισμὸς οὗτος, ἔκτοτε δὲ ἄρχεται ἡ δωρικὴ καὶ ἑλληνικὴ τῆς νήσου ἐποχή.

Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης μηνὶ Μαρτίῳ 1904.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Κατὰ τὸ τέλος Ἰουνίου 1904 ἔληξαν αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς ἐφετινῆς περιόδου. Τὰ σπουδαιότερα ἐξαγόμενα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἔτους τούτου συνοψίζονται ἐν τοῖς ἑξῆς.

Ἐν Κνωσῷ ὁ κ. Evans ἀνέσκαψε νεκροταφεῖα τῆς τελευταίας μυκηναϊκῆς περιόδου ἀποτελούμενα ἐκ τάφων λελαξευμένων ἐν τῷ μαλακῷ βράχῳ· τὸ σχῆμα τῶν πλείστων εἶναι τὸ σύνηθες θαλαμοειδὲς μετὰ δρόμου· ἄλλοι ἦσαν κάθετοι ὀρθογώνιοι λάκκοι. Οἱ τάφοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἀρχαιόθεν σεσυλημένοι ἐξ ὁλοκλήρου ἢ ἐν μέρει. Πλὴν τῶν πηλίνων λαρνάκων εὑρέθησαν καὶ κτερίσματα ἀρκετά, ἤτοι πολλὰ ξίφη χαλκᾶ, ὧν διακρίνεται ἓν φέρον χρυσῆν τῆς λαβῆς ἐπένδυσιν μὲ παραστάσεις ζῴων ἐγχαράκτους ἐπ' αὐτῆς καὶ ἄνω κόμβον ἐξ ὄνυχος, ἐγχειρίδια καὶ μαχαίρια καὶ ἄλλα ἐργαλεῖα καὶ βέλη χαλκᾶ καὶ κάτοπτρα καὶ ξυρά. Πρὸς τούτοις δακτύλιοί τινες χρυσοῖ, περιδέραια χρυσᾶ ἐκ ψήφων ἀνθοσχήμων, ῥοδακοσχήμων καὶ τετραγώνων μετ' ἐκκρούστων διπλῶν ναυτίλων. Εἰς ἕνα τῶν τάφων εὑρέθη ἐλεφάντινον πλοιάριον περιέργου σχήματος. Σειρὰ πηλίνων μυκηναϊκ῀ν ἀγγείων καί τινες λίθοι ἐγγεγλυμμένοι ἐξήχθησαν ἐπίσης ἐκ τῶν τ ρων τούτων.

Ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος εἶναι μέγας θολωτὸς ἡγεμονικὸς τάφος

εὑρεθεὶς εἰς θέσιν Σώπατα ἐπὶ γηλόφου ἓν μίλλιον βορείως τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ. Μέγας δρόμος λαξευτὸς 15 περίπου μέτρων μήκους ἄγει εἰς τὸ στόμιον ἐκτισμένον διὰ μεγάλων πελεκητῶν ὀγκολίθων κατὰ δόμους ἀεὶ προέχοντας, ὥστε οἱ τοῖχοι πρὸς τὰ ἄνω συνήρχοντο καὶ ἀπετέλουν ἀψίδα. Διὰ τοῦ στομίου τούτου εἰσήρχοντο εἰς τὸν μέγαν νεκρικὸν θάλαμον ἐκτισμένον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ὑπὸ τὸ ἔδαφος τοῦ θαλάμου ἦτο ἐσκαμμένος κάθετος ὀρθογώνιος λάκκος κτιστός, ὅστις θὰ περιέκλειε τὸν ἀρχηγὸν τῆς οἰκογενείας. Ὁ μεγαλοπρεπὴς τάφος εἶχε συληθῇ ἀρχαιόθεν, πρὸ εἰκοσαετίας δὲ ὁ ἰδιοκτήτης εἶχεν ἀφαιρέσῃ μέγα μέρος τῶν πελεκητῶν ὀγκολίθων πρὸς οἰκοδομικὴν χρῆσιν. Μολονότι ὁ τάφος, ὡς εἴπομεν, ἦτο σεσυλημένος πάλιν εὑρέθησαν λείψανά τινα ἀξιόλογα τῶν βασιλικῶν κτερισμάτων, ἤτοι τέσσαρες μεγάλοι καὶ λαμπροὶ πήλινοι ἀμφορεῖς γραπτοὶ τοῦ λεγομένου ἀνακτορικοῦ ῥυθμοῦ τῆς Κνωσοῦ, δύο λίθινοι λαμπτῆρες, ἓν μέγα χαλκοῦν κάτοπτρον καὶ ἄλλα τινὰ ἀγγεῖα ἐξ ἀλαβάστρου καὶ βασάλτου ἐξαίρετα πρὸς τούτοις ψῆφοί τινες ζῳόμορφοι ἐκ κυάνου τεχνητῆς.

Ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ ἐκαθαρίσθη δρόμος πλακόστρωτος ἄγων ἀπὸ τοῦ θεάτρου τοῦ ἀνακτόρου πρὸς τὴν σημερινὴν ἁμαξιτὸν ὁδὸν καὶ ἄνω ταύτης πρὸς τὸν λόφον· παρὰ τὸν δρόμον τοῦτον εὑρέθησαν εἰς μέγα βάθος ἰδιωτικὰ οἰκήματα, ἐν οἷς συνελέγησαν νέαι ἐνεπίγραφοι πινακίδες καὶ πήλινα ἀποτυπώματα σφραγίδων.

Εἰς Ἁγίαν Τριάδα ὁ κ. Halbherr ἀνεῦρε κατὰ τὸ θέρος τοῦτο καὶ ἐκαθάρισε μέγαν κτιστὸν θολωτὸν τάφον, οὗ σώζονται μόνον οἱ κατώτατοι δόμοι ἐκ λίθων πελεκητῶν μετρίου μεγέθους. Ἐν τῷ θόλῳ ἔκειντο κατὰ σωροὺς τὰ ὀστᾶ πολλῶν νεκρῶν ἄκχυτα ἴσως πλειόνων τῶν ἑκατόν, ὥστε ἡ θόλος ἦτο πολυάνδριον. Ἡ ἐποχὴ τοῦ τάφου εἶναι προμυκηναϊκή, ὡς ἐξάγεται ἀσφαλῶς ἐκ τῶν συνευρεθέντων κτερισμάτων, τὰ ὁποῖα ἔχουσι μεγίστην ὁμοιότητα καὶ εἶναι σύγχρονα πρὸς τὰ γνωστὰ κτερίσματα τοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου. Τὰ κτερίσματα

εἶναι πεντήκοντα περίπου σφραγίδες ἐξ ἐλέφαντος αἱ πλεῖσται μὲ τύπους ἐγγεγλυμμένους γεωμετρικοὺς ὡς τὰ πολλά, εἰδώλια ἐλεφάντινα καὶ λίθινα Αἰγυπτιάζοντα, μικρὰ χαλκᾶ ἐγχειρίδια καί τινα μικρὰ λίθινα καὶ πήλινα ἀγγεῖα χαρακτηριστικὰ πανάρχαια. Παρὰ τὴν θόλον ἐντὸς μικρῶν δωματίων εὑρέθησαν τὰ πήλινα κτερίσματα τῶν νεκρῶν ἀγγεῖα καὶ σκεύη οἰκιακῆς χρήσεως καὶ μαγειρικὰ ἐκ τοῦ εἴδους τῶν λεγομένων τραχωτῶν (à la barbotine) τὰ πλεῖστα.

Εἰς τὸ Παλαίκαστρον ὁ κ. Bosanquet ἐκαθάρισε καὶ ἄλλα οἰκήματα ἰδιωτικὰ καὶ τάφους Καμαραϊκοὺς καὶ Μυκηναϊκούς, ἐξήγαγε δὲ πολλὰ λίθινα καὶ πήλινα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα σκεύη, ὧν τινα ἐξαίρετα καὶ πρωτοτύπου σχήματος. Ἐξ ἐπιγραφῆς ἑλληνικῆς εὑρεθείσης ἐνταῦθα καὶ περιεχούσης ὕμνον εἰς τὸν Δία τὸν Δικταῖον ἐξηκριβώθη, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ θέσις Ἑλεία καὶ τὸ πολυθρύλητον Δικταῖον Ἱερὸν τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Πραισίων (καὶ ὕστερον Ἱεραπυτνίων). Τὸ ἱερον ἦτο ἐκτισμένον ἐπὶ μυκηναϊκῶν ἐρειπίων καὶ πιθανώτατα διεδέχθη ἱερὸν μυκηναϊκὸν πανάρχαιον, ἐξ οὗ καὶ ἡ μεγάλη αὐτοῦ φήμη κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Κρήτην. Δυστυχῶς εὑρέθη ἐκ θεμελίων κατεστραμμένον, τὰ μόνα δὲ σωθέντα λείψανα αὐτοῦ εἶναι αἱ πήλιναι πλάκες τῆς ζῳοφόρου μὲ τὰ πολεμικὰ ἅρματα, (αἱ ὁποῖαι πρὸ ἐτῶν εὑρεθεῖσαι ἐνταῦθα κατάκεινται ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου) ὀλίγα χαλκᾶ ἀναθήματα καὶ σκεύη καὶ ἡ περιέχουσα τὸν ὕμνον ἐπιγραφὴ οὐχὶ καὶ αὐτὴ πλήρης. Εἰς ἓν ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων τοῦ Παλαικάστρου εὑρέθησαν δύο μικρὰ ἐλεφάντινα ἀγαλμάτια μεγάλης φυσικοτητος καὶ ἐξαιρέτου τεχνικῆς τελειότητος.

Ἐν Πραισῷ ὁ κ. Bosanquet ἀνεῦρε λείψανά τινα ἀρχιτεκτονικὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ λόφου ἐκτὸς τῆς πόλεως (Τρίτη Ἀκρόπολις) δωρικοῦ ναοῦ καὶ τεμάχιον Ἐτεοκρητικῆς ἐπιγραφῆς.

Ἡ Ἀμερικανὶς Miss Boyd ἀνέσκαψε μέγα μέρος τοῦ εἰς Γουρνιὰ μυκηναϊκοῦ συνοικισμοῦ καὶ ἐκαθάρισε καὶ τέσσαρες θαλαμοειδεῖς λαξευτοὺς τάφους. Ἐκ τούτων συνέλεξε ἀγγεῖα λίθινα καὶ πήλινα καὶ

λάρνακος γραπτὰς λουτηροειδεῖς. Ὁ κ. Seager ἐκ τῆς αὐτῆς Ἑταιρείας ἀνεῦρεν ἄλλον συνοικισμὸν ἀρχαιότερον παρὰ τὸ χωρίον Βασιλικήν, οὗ ἀνέσκαψε μικρὸν μέρος. Τὰ ἐξαχθέντα ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ τούτου πρωτοφανῆ ἀγγεῖα εἶναι περίεργα διά τε τὰ σχήματα καὶ τὸν τρόπον τοῦ χρωματισμοῦ ἀνήκουσι δὲ εἰς ἐποχὴν ἀρχαιοτέραν τῆς Καμαραϊκῆς.

Ἐν Ἡρακλείῳ μηνὶ Ἰουλίῳ 1904.

Σ. Ξ.

ΚΡΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ

(Παντελῶς τῆς ὁράσεως ἐστερημένος καὶ οὔτε ν' ἀναγινώσκω οὔτε νὰ γράφω δυνάμενος ἐχρησάμην εἰς τὴν σύνταξιν τῶν Κριτικῶν καὶ Γραμματικῶν τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ταῖς χερσὶ τοῦ Χαρίτωνος Χαριτωνίδου, διδάκτορος τῆς φιλολογίας, ᾧ προθύμως πάνυ καὶ δεξιῶς μοι ὑπουργήσαντι μεγάλην ὀφείλω χάριν. Κ. Σ. Κ.)

ΚΕΦ. Α'

Θατέρᾳ ληπτόν — θήρᾳ ληπτόν.

Παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Γ', σελ. 216 Λιψ. (1828) φέρεται «Εὑρεθήσεται γὰρ οὐχ ἁπλοῦν ἀλλὰ ποικίλον τὸ πρᾶγμα, οὐ θήρᾳ ληπτόν, δυσεύρετον, δυσπεριγένητον, ἐχθρὸν μὲν ὄκνῳ καὶ ῥᾳθυμίᾳ καὶ ἀμελείᾳ, σπουδῆς δὲ καὶ φιλοτιμίας, ἱδρώτων τε καὶ φροντίδων μεστόν». Σημειοῦται δ' ὁ Wendland ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ συγγραφέως τούτου Τόμ. Γ', σελ. 206 (1898) «οὐ om. GF, add. mg. P^2—θηρατοῦ GF, τῇ ῥᾳστώνῃ conicio—ληπτόν MAH^2P^2: μεμπτόν GFH^1P^1».

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι πλημμελῶς ἔχει τὸ θήρᾳ, ἄνευ δέ τινος ὄκνου ἀποφαινόμεθα ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Φίλωνος «εὑρεθήσεται γὰρ οὐχ ἁπλοῦν ἀλλὰ ποικίλον τὸ πρᾶγμα, οὐ θατέρᾳ ληπτόν, δυσεύρετον, κτέ.», τουτέστιν οὐ ῥᾴδιον ἢ οὐκ εὔκολον. Γνωστοτάτη παντὶ πεπαιδευμένῳ ἀνδρὶ εἶνε ἡ φράσις θατέρᾳ ληπτόν, δι' ἧς σημαινούσης τὸ δυνάμενον τῇ ἑτέρᾳ χειρὶ ληφθῆναι μηνύεται χαριέντως ἡ ἔννοια τοῦ ῥᾳδίου ἢ εὐκόλου.

Ὑπομιμνήσκομεν δ' ὅτι ἔκειτο ἄλλοτε ἐσφαλμένως καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουίδα λ. ἐκκείμεθα «οὐ γάρ ἐστιν ἡ ἀλήθεια πρᾶγμα

ἐκκείμενον οὐδὲ καταβεβλημένον οὐδὲ θήρᾳ ληπτέον ». Ἐπηνωρθώθη δὲ πρὸ πολλοῦ τὸ γραφικὸν τοῦτο πταῖσμα, ὡς διδασκόμεθα ἐξ ἧς ἔγραψεν ὁ Κουστῆρος παρατηρήσεως ἐχούσης ὧδε· «οὐδὲ θήρᾳ ληπτέον: Vir doctus in Indice ad Aelianum v. Ἕτερος legendum monet οὐδὲ θατέρᾳ, vel τῇ ἑτέρᾳ (subintellige χειρὶ) ληπτέον: quae elegans est emendatio. Rem enim, quam quis facili negotio conficere vel consequi posse videbatur, Graeci vocabant θατέρᾳ ληπτήν: i. e. *talem, ad quam capiendam una tantum manu opus esset, non vero duabus*. Phrasi hac usus est Numenius apud Eusebium de Praep. Euang. lib. XIV. c. 7. p. 735. sed ubi pro θατέρᾳ ληπτοὶ male hodie legitur θάτερα ληπτοί: quod interpreti Latino fraudi fuit. Quae praeterea de hoc proverbio notavit vir doctus in modo laudato Indice ad Aelianum v. Ἕτερος, hic non repetam, ne aliena scrinia compilare velle videar». Ἀναγκαίως δ' ἔχει νὰ μεταβληθῇ καὶ τὸ ληπτέον εἰς τὸ ληπτόν. Πρβ. καὶ Βοισσονάδην εἰς Φιλοστρ. Ἡρωϊκ. σελ. 469.

Μνημονεύομεν καὶ ἃ περὶ τῆς προκειμένης φράσεως διέλαβεν ὁ Βυττεμβάχιος ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Βοισσονάδου φιλοπονηθείσῃ ἐκδόσει τοῦ Εὐναπίου Τόμ. Β΄, σελ. 57 «Itaque corrigendus est Synesius in Dione p 52, B, ubi nunc quidem ex librariorum errore dicit *veritatem non esse* θήρᾳ ληπτὸν πρᾶγμα, *venatioee consequendum negotium*, absurde et contra Platonicam rationem Platonicus, qui re vera scripsit οὐ θατέρᾳ ληπτόν, *non altera manu conprehendendum*: quod item Platonicum est in Sophista p. 152, D: Ὁρᾷς οὖν ὡς ἀληθῶς λέγεται τὸ ποικίλον εἶναι τοῦτο τὸ θηρίον, καί, τὸ λεγόμενον, οὐ τῇ ἑτέρᾳ ληπτέον: et frequentatum a posteris, v. c. Numenio ap Euseb Praep. Evang. p 735, C: ipso Eusebio IV, p. 136, B. Themistio Orat. V, p. 69, B. X, p. 138, B Basilio M. De Legendis Gr. Libris p. 449, E. Ruhnkenius meus ante hos quadraginta annos ad recens sibi lectam Epistolam Criticam mihi respondens, de hoc loco scripsit: «θατέρᾳ ληπτὸν verissimum est: quod vereor ne occuparint alii. Nam ex quo Kuhnius in Indice Aeliani Voc. Ἕτερος hanc locutionem exquisita erudi-

tione illustravit, certatim alii aliis locis eam restituerunt. Vide Kusterum ad Suidam Voc. 'Εκκείμεθα. p. 691». Est locus a Suida citatus ille ipse Synesii non nominati, et ut incerti auctoris a Kuhnio emendatus».

Ἄξια παραθέσεως εἶνε καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου εἰρημένα ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1860, σελ. 374 «Turpe vitium obsidet Platonis perelegantem locum p. 226. A: ποικίλον τοῦτο τὸ θηρίον (ὁ σοφιστής) καὶ τὸ λεγόμενον οὐ τῇ ἑτέρᾳ ληπτέον, cui Theaetetus scite respondet: οὐκοῦν ἀμφοῖν χρή. Plurimorum imitatione celebratus locus est, quos quum pererudite docti homines conquirerent et emendarent, mirabili casu factum est ut Platonem ipsum, τὸν πατέρα τοῦ λόγου, inemendatum relinquerent. Lege mihi eruditam Wyttenbachii annotationem ad Eunapium p. 58, et qui illic indicantur Kuhnius in Indice Aeliani v. ἕτερος et Kusterus ad Suidam v. 'Εκκείμεθα, et optime hanc causam iudicabis. Plato ipse sic scripserat: οὐ θατέρᾳ ληπτόν, quod duobus modis scribae vitiarunt, qui Atticum θατέρᾳ in τῇ ἑτέρᾳ resolverunt et ληπτόν contra dicti sententiam in ληπτέον deformarunt. Qui facile elabitur et multo labore lepide dicebatur *non altera manu posse capi*, unde scite Theaetetus reponit: *itaque ambabus* eum capere *oportet*. Manifestum est ληπτόν non ληπτέον requiri, et notum est—τόν et—τέον crebro inter se permutari. Quod apud Hesychium legitur: Ληπτέος: ἐπὶ τῶν μὴ εὐαλώτων ἐλέγετο, et mendosum et mutilum esse eruditi viderunt, namque interpretatur proverbium: (Οὐ θατέρᾳ) ληπτός. Idem absurdo errore recepit: Ληκτός: κατάληπτος. Recte suo loco dederat Ἄληπτος: ἀκατάληπτος. Qui hunc flosculum e Platone decerpserunt emendatam scripturam secuti sunt, quam aut intactam ipsi servarunt, aut a Criticis recuperarunt depravatam in θήρᾳ ληπτόν, θάτερα ληπτούς, θατεραλήπτους, οὐδ' ἕτερα· ληπτοί, et sim. Haec igitur omnia docti Critici diligenter emacularunt, sed Platonem ipsum, ex quo uno omnia haec fluxerunt, nescio quomodo emendare supersederunt» καὶ 1862, σελ. 400 «Proverbium, quo Themistius p. 134 C. usus est, scribae corrupe-

runt. Editur: καίτοι γε προήγορον εἶχον οὐδετέρᾳ ληπτόν, οὐδὲ ὥσπερ γλώττῃ βάρβαρον οὕτω δὲ καὶ τῇ διανοίᾳ. Emendandum est οὐ θατέρᾳ ληπτόν pro οὐδετέρᾳ, sic enim appellabant hominem sollertem et versutum, quem non facile dolo circumvenias, et omnino quidquid non nisi multa cura et labore conficitur οὐ τῇ ἑτέρᾳ vel θατέρᾳ ληπτόν dicitur. Sic Themistius ipse locutus est p. 69 B. μηδὲ ἀνιδρωτὶ λαβέσθαι αὐτῆς οἷόν τι καὶ τῇ ἑτέρᾳ. Sumserunt et alii multi (de quibus vide Kuhnium in Indice Aeliani v. Ἕτερος et Wyttenbachium ad Eunapium p. 58) et Themistius a Platone Sophist. p 226 A. ποικίλον εἶναι τοῦτο τὸ θηρίον καὶ τὸ λεγόμενον οὐ τῇ ἑτέρᾳ ληπτέον, ubi corrigendum esse monuimus οὐ θατέρᾳ ληπτόν. Quam saepe in hac locutione turbent librarii multis exemplis Kuhnius et Wyttenbachius ll. ll. docuerunt. Ληπτέον pro ληπτόν perperam scriptum est apud Suidam v. Ἐκκείμενον in loco Synesii: οὐ γάρ ἐστιν ἡ ἀλήθεια πρᾶγμα ἐκκείμενον —οὐδὲ θήρᾳ ληπτέον. Pro θήρᾳ Kuhnius θατέρᾳ rectissime reposuit, sed eadem opera ληπτόν pro ληπτέον repositum oportuerat». Πρβ. καὶ 1877, σελ. 223 «Suid. v. Ἐκκείμεθα:—οὐ γάρ ἐστιν ἡ ἀλήθεια πρᾶγμα ἐκκείμενον οὐδὲ καταβεβλημένον οὐδὲ θατέρᾳ ληπτέον. Clamat sententia ληπτόν emendari oportere, sed in hac proverbiali locutione tralaticium hoc mendum est». Ὁ Σχάνζιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. Η΄, α΄, σελ. 16 «τῇ ἑτέρᾳ ληπτόν Vindob. suppl. 7: τῇ ἑτέρᾳ ληπτέον BT, θατέρᾳ ληπτόν Cobet».

Ὁ Ῥείμαρος ἔγραψεν ἐν τῇ ἐκδόσει Δίωνος τοῦ Κασσίου σελ. 239 «οἱ δὲ ἑάλων τῇ ἑτέρᾳ: Xylander vertit: *reliqui postridie capti sunt*: putavit enim in voce ἑτέρᾳ intelligendum ἡμέρᾳ. Sed intelligi debet χειρί, ut pulchre notavit Lampertus Bos in animadversionibus ad scriptores quosdam Graecos p. 25. Est locutio proverbialis τῇ ἑτέρᾳ λαβεῖν vel ἁλίσκειν, *sinistra manu capere*, hoc est facili vel nullo negotio, ut non opus sit dextram adhibere, qua plurimum valemus. Sic Plato in Sophista, Sophistas ait esse ποικίλον θηρίον, καὶ τὸ λεγόμενον, οὐ τῇ ἑτέρᾳ ληπτέον». Ὅλως ἀπόβλητον νομίζομεν ἣν ἀπεφήνατο ὁ

Ῥείμαρος γνώμην περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Δίωνος, ἐγκρίνομεν δ' ἀνενδοιάστως τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Τουρνήβου ἀνάγνωσιν «ἑάλΩΣΑΝ τῇ ὑστεραίᾳ», εἰ καὶ ἀποδοκιμάζει αὐτὴν ὁ Στούρζιος ἐν τῇ ἐκδόσει Δίωνος τοῦ Κασσίου Τόμ. Α', σελ. 604. Ἐσφάλη δ' ὁ Ῥείμαρος χρησάμενος τῷ ῥήματι ἁλίσκειν ἀντὶ τοῦ αἱρεῖν.

Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι μνημονεύεται καὶ ἐκφορὰ διὰ τοῦ Η θητέρᾳ ὑπὸ τοῦ Φωτίου ἐν τῷ Λεξικῷ Τόμ. Α', σελ. 273 Ναβ. «θάτερα καὶ θάτερον: λέγεται τό τε ἑνικὸν καὶ τὸ πληθυντικόν· τὸ δὲ ἀρσενικὸν ἅτερος λέγεται· τὰ δὲ θηλυκὰ οὕτω συναλείφεται· ἡτέρα καὶ θητέρᾳ». Γράφει δὲ καὶ ὁ Εὐστάθιος ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1573, 60 «Ἰστέον δὲ ὡς κατὰ τοὺς παλαιοὺς οὐ μόνον ἕτερον καὶ ἕτερα ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ θῆτα θάτερον καὶ θάτερα λέγεται τὸ τῶν οὐδετέρων πληθυντικὸν (καὶ) ἑνικόν· Χρύσιππος δὲ λέγων τὸν θάτερον τῶν Διοσκούρων ἐσχάτως βαρβαρίζει, ὥς φησι Παυσανίας· τὸ γὰρ ἀρσενικὸν κατὰ τὴν ὀρθὴν ἅτερος λέγεται, κραθὲν ἀπὸ τοῦ ὁ ἕτερος. — Ἔστι δὲ καὶ θατέρου γενικὴ ἑνικὴ καὶ θατέρῳ δοτικὴ τῶν ἑνικῶν, οὐ θατέροις· σολοικισμὸς γὰρ τοῦτο κατὰ Παυσανίαν. Ἐπὶ δὲ αἰτιατικῆς οὐ κιρνᾶται. Τὰ δὲ θηλυκὰ οὕτω συναλείφεται, ἡτέρα καὶ θητέρᾳ· οὔτε δὲ κατὰ γενικὴν οὐδ' αὐτὰ οὔτε κατὰ αἰτιατικὴν κιρνᾶται» (Πρβ. Αἰλ. Διον. καὶ Παυσαν. Ὀνομ. Ἀττικ. σελ. 123 Σχουαβ). Περὶ τοῦ πράγματος γίνεται λόγος καὶ ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Γ', σελ. 2141 Διδ., ἔνθα φέρονται καὶ τάδε «Femininum est Ἡτέρα Soph. OEd. C. 497, Aristoph. Lys. 85, 90 nunc libris invitis in ἀτέρα mütatum, quod cum plurali Ἅτεραι memorat Thomas p. 121, in prosa pauci usurparunt, ut Ἀτέρα Procop. Gotth. 3 p. 155, C» καὶ «Sed Pausanias certe dativum intellexerat θητέρᾳ, quum nihili sit θήτέρα, quod pro nominativo habuit HSt. In forma dativi autem poetarum Atticorum in libris variatur inter θήτερᾳ et θἀτέρᾳ vel θατέρᾳ Θἠτέρᾳ omnes, ut videtur, Eur. Rhes. 449, Aristoph. Av. 1365, nonnulli Soph Trach. 272, ubi alii θἀτέρᾳ, ut plerique Ed T. 782, omnes Eur. Hipp. 894, quod ponit Thomas 121». Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον εἰς Ἀριστοφ Λυσ. σελ. 17.

Ἡ φράσις θατέρᾳ ληπτόν εἶνε εἰρημένη κατ' ἔλλειψιν τῆς δοτι-

κῆς χειρί. Παραλείπεται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀμφοτέραις, ὃ ἐμφαίνει τὸ ἐναντίον τοῦ θατέρᾳ, ἡ πληθυντικὴ δοτικὴ χερσί(ν), ὡς παρὰ τῷ Θεοκρίτῳ Εἰδυλλ. Ζ', 157 «δράγματα καὶ μάκωνας ἐν ἀμφοτέραισιν ἔχοισα» καὶ παρὰ τῷ Ὁμήρῳ Ὀδυσσ. Σ, 28 «κόπτων ἀμφοτέρῃσι». Ὁ Εὐστάθιος γράφει σελ. 1835, 43 «ἐν δὲ τῷ κόπτων ἤτοι πλήττων ἀμφοτέραις λείπει τὸ χερσίν, ὡς καὶ ἐν τῷ ἀμφοτέρῃσιν ἐδέξατο, ὃ πρὸ ὀλίγων ἐρρέθη». Λέγει δὲ καὶ Γρηγόριος ὁ Κορίνθου ἐν τῷ περὶ Τρόπων (Ῥητορ. Ἑλλ. Τόμ. Γ', σελ. 221, 13 Σπεγγ.) «Ἔλλειψίς ἐστι φράσις οὐ κατὰ τὸ πλῆρες ἐκφερομένη, ἀλλὰ μιᾷ λέξει ἢ πλείοσιν ἐλλείπουσα, οἷον κόπτων ἀμφοτέρῃσιν· ἐλλείπει γὰρ ταῖς χερσίν» (Πρβ. καὶ Ἀπολλών. Ἀλεξανδρ. περὶ Συντάξ. σελ. 233, 23). Ἀνελλιπῶς ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου Ἰλ. Σ, 22 «ἀμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἑλὼν κόνιν αἰθαλόεσσαν.» καὶ Ὀδυσσ. Ε, 428 «ἀμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἐπεσσύμενος λάβε πέτρης».

Ποιούμενοι λόγον περὶ τοῦ φερομένου παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ οὐ θήρᾳ ληπτόν ἀπεδοκιμάσαμεν μὲν τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Wendland ἀνάγνωσιν οὐ ῥαστώνῃ ληπτόν, ἀπεφηνάμεθα δ' ὅτι ἡ γνησία γραφὴ εἶνε οὐ θατέρᾳ ληπτόν Ἀναγκαῖον δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ μνημονευθῇ ἐνθάδε ἡ παρατήρησις, ἣν ἔγραψεν ὁ Cohn ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἑρμῇ 1897, σελ. 139 «(De Sacrificiis Abelis et Caini) § 37 φρόνησις καὶ ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη καλαὶ πᾶσαι καὶ τέλεια ἀγαθά, ἀλλ' οὐ τῇ ῥᾳστώνῃ ταῦτα ληπτά, ἀγαπητὸν δέ, εἰ συνεχέσι ταῖς ἐπιμελείαις ἐξευμενισθήσονται: Die Worte οὐ τῇ ῥᾳστώνῃ ταῦτα ληπτά sind nach dem Vorgange Mangeys aus der Hs. U autgenommen, die hier allein das Richtige erhalten hat. F, die Zwillingshs. von U, hat οὕτη ληπτά (sic), alle andern Hss. bieten οὐχ ἁπλῶς ληπταί, worin wir wohl einen Verbesserungsversuch für die verstümmelte Lesart des Archetypus erblicken dürfen. Auch der Papyrus zeigt, dass im Archetypus die Worte nicht ganz deutlich waren, er hat, wenn V. Scheil richtig gelesen hat, ουθετερα λημπτα. Zu dem Ausdruck ῥᾳστώνῃ ληπτά vgl. § 29 τῶν δὲ περὶ αὐτὴν . . . διεξῆλθε (ἡ ἡδονή), τὰ δὲ ἄλλα ὅσα μὴ ῥαστώνην εἶχεν ἀμύθητα ὄντα ἐθελοκακοῦσα ἐπεκρύψατο und *de migr. Abrah.* 39 (I 471, 25 M.) ἐὰν μέντοι σκοπούμενος μὴ ῥᾳδίως καταλαμβάνῃς ἃ ζητεῖς,

ἐπίμενε μὴ κάμνων· οὐ γὰρ τῇ ἐκεχειρίᾳ ληπτὰ ταῦτ' ἐστίν, ἀλλὰ μόλις πολλοῖς καὶ μεγάλοις πόνοις ἀνευρισκόμενα. Auch hier hat Philo vielleicht οὐ γὰρ τῇ ῥᾳστώνῃ ληπτὰ geschrieben; denn τῇ ἐκεχειρίᾳ wie die Ausgaben bieten, berucht auf einer Correctur in der Hs. H, die hsl, Ueberlieferung ist τῇ ἑτέρᾳ. Das Wort ἐξευμενισθήσονται scheint nicht richtig zu sein: Mangey vermuthete ansprechend ἐξευμαρισθήσονται».

Εὐκόλως πᾶς τις. νομίζομεν, πείθεται ὅτι οὐχὶ «ἀλλ' οὐ τῇ ῥᾳστώνῃ ταῦτα ληπτά» ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Φίλωνος οὐδὲ «οὐ γὰρ τῇ ῥᾳστώνῃ ληπτὰ ταῦτ' ἐστίν», ἀλλὰ «ἀλλ' οὐ θατέρᾳ ταῦτα ληπτά» καὶ «οὐ γὰρ θατέρᾳ ληπτὰ ταῦτ' ἐστίν» ἢ καὶ κατ' ἀσυνάλειπτον ἐκφορὰν τῇ ἑτέρᾳ. 'Επειδὴ δ' ἄπορον δύναται νὰ φανῇ πῶς τὸ θατέρᾳ ἢ τῇ ἑτέρᾳ μετέπεσεν εἰς τὸ τῇ ἐκεχειρίᾳ, εὔλογον ἴσως εἶνε νὰ ὑποληφθῇ ὅτι ἐγράφη ὑπό τινος τῇ ἑτέρᾳ χειρί, τοῦτο δ' ἔπειτα κακῶς ἀναγνωσθὲν ἐγένετο τῇ ἐκεχειρίᾳ.

Παρατηροῦμεν ἐν τέλει ὅτι ὁ Heinichen γράψας ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τῆς τοῦ Εὐσεβίου 'Εκκλησιαστικῆς 'Ιστορίας σελ. 132 «ἄλλους δὲ ὁ πονηρὸς δαίμων τῆς περὶ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ διαθέσεως ἀδυνατῶν ἐκσεῖσαι θάτερα ληπτοὺς εὑρὼν ἐσφετερίζετο» ἐσημειώσατο «θάτερα ληπτοὺς scribendum esse quo utitur ipse Euseb. demonstr. evang. IV, 9., conjeci in Varr. Lectt. T. III. p. 313 prior. edit m. et recte recepit Schwegler probante etiam Burtono, qui tamen meam esse illam conjecturam quam confirmat F[a] (θάτερα λήπτους) et O (κατὰ θάτερα ληπτούς), prorrus reticuit, Laemmero etiam Burtoni eam esse falso significante. θατεραλήπτους ABCDE[a] Steph. Val., θατέρᾳ ληπτοὺς GH Str. Z. Br., θεοπαραλείπτους vitiose F[b], κατὰ θάτερα ληπτοὺς O Lr. qui quid legatur in R[ab], non indicavit. Ceterum Hollenb. teste O κατὰ θάτερα habet».

'Αδυνατοῦμεν νὰ νοήσωμεν πῶς τῆς γραφῆς θατέρᾳ, τῆς μόνης ὑγιῶς ἐχούσης, προεκρίθη ἡ ἡμαρτημένη θάτερα.

ΚΕΦ. Β'.

Ληπτόν - ληπτέον, οἰκητόν - οἰκητέον εἰσιτητόν - εἰσιτητέον, καταληπτά - καταληπτέα, αἱρετά - αἱρετέα, κτλ.

ληπτὸν-ληπτέον. Γνωστὸν ὑπάρχει ὅτι τὸ μὲν ληπτόν σημαίνει τὸ δυνάμενον ληφθῆναι, τὸ δὲ ληπτέον τὸ ὀφεῖλον ληφθῆναι. Ἐπειδὴ δ' εὔκολον ἢ εὐχερὲς εἶνε τὸ δυνάμενον τῇ ἑτέρᾳ χειρὶ ληφθῆναι, οὐχὶ τὸ ὀφεῖλον τῇ ἑτέρᾳ χειρὶ ληφθῆναι, προφανὲς καθίσταται ὅτι ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων θατέρᾳ ληπτόν, γραφικὸν δὲ σφάλμα εἶνε τὸ θατέρᾳ ληπτέον, καθὰ παρετηρήθη καὶ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου.

οἰκητόν - οἰκητέον. Παρὰ τῷ Θεοφράστῳ Χαρακτ. ΚϚ' κεῖται «διὰ τοὺς συκοφάντας οὐκ οἰκητέον ἐστὶν ἐν τῇ πόλει». Ὁ Κοβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 61 «In Palatino libro est οὐκ οἰκη (τ) acuto iuxta scripto: secunda manus ωρ adscripsit οἰκήτωρ, quod prorsus absurdum est. In οἰκη (τ) inest οἰκητόν sic: διὰ τοὺς συκοφάντας οὐκ οἰκητόν ἐστιν ἐν τῇ πόλει, *in urbe habitari non potest*, id est: *non est vitalis vita in urbe.* Οἰκητόν dicitur ut βιωτόν, ἀνεκτόν et similia».

εἰσιτητόν-εἰσιτητέον. Ἀλκίφρ. Ἐπιστ. Α', κγ', 3 (σελ 28 Σειλ) «ὡς οὖν ᾐσθόμην οὐκ εἶναί μοι εἰς ταῦτα εἰσιτητόν» καὶ Θεοδώρητ. Τόμ. Δ', σελ 836 «ὅθεν οὐ μόνον ἀνδράσιν ἀλλὰ καὶ γυναιξὶν εἰσιτητὸν εἰς τοὺς θείους νεώς». Φέρεται δ' ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χωρίοις τούτοις καὶ γραφὴ εἰσιτητέον.

καταληπτά-καταληπτέα. Σωραν. περὶ Γυν. Παθ. σελ. 276,4 Ἑρμ «τῶν ῥηθέντων αἰτίων τῆς δυστοκίας ἃ μὲν ἐξ αὐτῶν ἐστι καταληπτέα, ἃ δὲ οὔ». Οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἡ γνησία γραφὴ εἶνε καταληπτά.

αἱρετά-αἱρετέα. Ξενοφ. Ἀπομν. Α', α', 7 «πάντα τὰ τοιαῦτα μαθήματα καὶ ἀνθρώπου γνώμῃ αἱρετέα ἐνόμιζεν εἶναι». Ὁ Λ. Δινδόρφιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀπομνημονευμάτων σελ. 5 «αἱρετά pro αἱρετέα Schneiderus, ut καθαιρετέον ego

apud Thucyd. 1, 121 scripsi καθαιρετόν». Πρβ. Κύρ. Παιδ. Α', Ϛ', 23 «Δῆλον, ἔφη, ὦ παῖ, ὅτι ὅσα μὲν ἔστι μαθόντα εἰδέναι, μαθὼν ἄν, ὥσπερ τὰ τακτικὰ ἔμαθες· ὅσα δὲ ἀνθρώποις οὔτε μαθητὰ οὔτε προορατὰ ἀνθρωπίνῃ προνοίᾳ, διὰ μαντικῆς ἂν παρὰ θεῶν πυνθανόμενος φρονιμώτερος ἄλλων ἂν εἴης» καὶ Πλάτ. Πρωταγ. σελ. 319, Β' «ὅθεν δὲ αὐτὸ ἡγοῦμαι οὐ διδακτὸν εἶναι μηδ' ὑπ' ἀνθρώπων παρασκευαστὸν ἀνθρώποις, δίκαιός εἰμι εἰπεῖν» καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς «καὶ τἆλλα πάντα οὕτως. ὅσα ἡγοῦνται μαθητά τε καὶ διδακτὰ εἶναι» καὶ Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 98, Α' «ἀλλ' ἐλήρησεν εἰπὼν ὁ Σοφοκλῆς ὅτι πᾶν τὸ ζητούμενον ἁλωτόν, ἐκφεύγει δὲ τἀμελούμενον· καὶ πάλιν αὖ τὰ πράγματα διαιρῶν· τὰ μὲν διδακτὰ μανθάνω, τὰ δ' εὑρετὰ ζητῶ, τὰ δ' εὐκτὰ παρὰ θεῶν ᾐτησάμην» καὶ Θεμίστ. Λόγ. σελ. 384,1 Δινδ. «οὗτος ταῦτα μὲν οὐκ ἐνόμιζεν εὑρετὰ εἶναι ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ κατατρίβειν τὸν βίον καὶ τῶν ὠφελίμων ἀποκωλύειν». Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Ἀπομνημονευμάτων κείμενον μαθήματα μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν *Nov. Lect.* σελ. 647 εἰς τὸ μαθητά, ὃ ἐγένετο ἀποδεκτὸν καὶ ὑπὸ τοῦ Λ. Δινδορφίου. Ὑπομιμνήσκομεν δ' ὅτι καὶ ἐν τῷ ἐκ τοῦ Πρωταγόρου τοῦ Πλάτωνος παρατεθέντι χωρίῳ πρὸς τῇ ὀρθῶς ἐχούσῃ γραφῇ μαθητά φέρεται καὶ ἡ ἡμαρτημένη μαθήματα. Μετέπεσε δὲ καὶ τὸ μαθητῶν, γεν. πληθ. τοῦ μαθητής, εἰς τὸ μαθημάτων, ὡς παρετήρησεν ὁ Λ. Δινδόρφιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀπομνημονευμάτων σελ. 5. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Δ', σελ. 759, Α' λέγεται «Thucydidi I, 121, καθαιρετὸν restituendum esse ex Dion. Cass. Exc. Vat. p. 181 monet L. Dindorfius» (Πρβ. Πόππον εἰς Θουκυδ Τόμ. Α', α', σελ. 188 ἐκδ μικρ.). Γράφει δὲ καὶ ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1879, σελ. 46 «Minutiora complura sciens omitto, et unum tantum addam quia Dionis testimonio vera lectio apud Thucydidem vindicatur. Corinthiorum legati in concilio Spartanorum (Thucyd. I. 121) ita dicunt: ὃ γὰρ ἡμεῖς ἔχομεν φύσει ἀγαθόν, ἐκείνοις οὐκ ἂν γένοιτο διδαχῇ, ὃ δ' .εῖνοι ἐπιστήμῃ προύχουσιν καθαιρετΕΟΝ ἡμῖν ἐστὶ μελέτῃ. L. indorf. sensit καθαιρετΟΝ verum esse. Nemo obtemperat. ‸pud Dionem (in Maii *Exc.* p. 181. Bekk. p. 47.) Consul ·ppius Claudius prorsus idem dicit de Romanis et Cartha-

giniensibus: illis virtutem inesse, his rerum nauticarum peritiam, sed hanc peritiam κτητόν τι καὶ καθαιρετΟΝ μελέτῃ εἶναι. τὸ δὲ εἰ μὴ φύσει τῳ προσείη οὐκ ἂν διδαχῇ ποριοθῆναι. Tam certum est καθαιρετόν unice verum esse quam haec ex Thucydidis imitatione fluxisse» (Ἴδε καὶ Ἐρουερδῆνα ἐν *Stud. Thucyd.* σελ. 19 καὶ 35). Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τοῦ Θουκυδίδου φέρεται οὐ μόνον τὸ πλημμελὲς καθαιρετέον ἀλλὰ καὶ τὸ ὀρθὸν καθαιρετόν.

φευκτόν - φευκτέον. Στοϐ. Ἐκλογ. Τόμ. Β', σελ. 89, 17 Μειν. «τούτους μὲν οὖν αἱρετούς, φευκτέον δὲ τὸν κατὰ κακίαν». Τὸ ὀρθὸν φευκτόν ἀποκατέστησεν ὁ Σπέγγελος.

ἐπιϐατόν - ἐπιϐατέον. Παραδοξογρ. σελ. 30, 12 Οὐεστερμ. «περὶ δὲ Πανδροσίαν τῆς Ἰαπυγίας ἴχνη τοῦ θεοῦ δείκνυται, ἐφ' ἃ οὐδενὶ ἐπιϐατέον». Μεταγραπτέον «ἐφ' ἃ οὐδενὶ ἐπιϐατόν», τουτέστιν ἐφ' ἃ οὐδενὶ ἔξεστιν ἐπιϐαίνειν ἢ ἐπιϐῆναι».

Παρὰ τῷ Ἀρριανῷ Ἀναϐ. Δ', κα', 3 ἀπαντᾷ «οὕτω πάντα ᾤετο χρῆναι βατά τε αὐτῷ καὶ ἐξαιρετέα εἶναι». Πρϐ. καὶ Σουίδ. σελ. 216 Βεκκ. «πάντα δὲ τῷ Ἀλεξάνδρῳ βατά τε καὶ ἐξαιρετέα εἶναι ἐδόκει». Ἀνέγνωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐλλενδέτου σεσημειωμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἀρριανοῦ Ἀναϐάσεως Τόμ. Β', σελ. 85 κέ., ἀλλὰ πιθανώτατον ὑπολαμϐάνομεν ὅτι ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ ἐξαιρετά, ἄλλως τε καὶ φερομένης ἔν τισι τῶν κωδίκων τοῦ Σουίδα τῆς γραφῆς ἐξαίρετα. Κάλλιστα ἔχει τὸ παρὰ Δίωνι τῷ Κασσίῳ κείμενον Τόμ. Α', σελ. 114 Δινδ. «ὅτι ἡ Καρχηδὼν πολλοῖς Ῥωμαίων ἐξαιρετέα ἐδόκει εἶναι».

Ὡς δ' ἀνεγνώσθη πλημμελῶς ἐξαιρετέα ἀντὶ τοῦ ἐξαιρετά, οὕτω καὶ τοὐναντίον ἐξαιρέτους ἀντὶ τοῦ ἐξαιρετέους παρὰ τῷ Ξενοφῶντι Κύρ. Παιδ Β', ϛ', 23 «ἐξαιρέτους εἶναι ἐκ τῆς στρατιᾶς». Ἐπηνωρθώθη δὲ πρὸ πολλοῦ τὸ γραφικὸν τοῦτο σφάλμα καὶ εἶνε ἐγκεκριμένη παρὰ τῷ Ξενοφῶντι ἡ γραφὴ ἐξαιρετέους. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἀντὶ τοῦ ἐν § 25 κειμένου «ὥστε παντάπασιν ἐξαιρετέοι ἡμῖν οἱ τοιοῦτοί εἰσι» ἓν τῶν ἀντιγράφων ἔχει ἐξαίρετοι (Ἴδε Λεξ. Ξενοφ. Στουρζ. Τόμ. Β', σελ. 205 καὶ Θησαυρ. Στεφ. Τόμ. Γ', σελ. 1218). Συνεχύθησαν δὲ καὶ τὸ περιαιρετέον καὶ περιαιρετόν (Ἴδε Λουδούϊχον ἐν τῷ *Arist. Homer. Textkr.*

Τόμ. Α', σελ. 226). Ὁ Γ. Δινδόρφιος ἐκδοὺς παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ Τόμ. Α', σελ. 360, 7 «ταῦτα ἡμῖν νῦν παραθετέα μόνα ἐν ὑπογραφῆς μέρει» ἐσημειώσατο «παραθετέα Wakefieldus in Thesauro vol. 6. p. 257 pro παραθετά».

Παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ἀκομινάτῳ ἀπαντᾷ Τόμ. Α', σελ. 32, 27 Λάμπρ. «ὦ γλῶττα μὲν ἐξάγγελος ἀγαθή, τὰ ἔκφορα μόνα καὶ ῥητέα μηνύουσα» καὶ σελ. 31, 14 «ὑπαναγνοῦσα καὶ μαθοῦσα ὅ,τι λεκτὸν καὶ ὅ,τι μὴ ῥητὸν ἐξ ὧν ἐκείνη ὡς γραμματέως ἐχάραξε κάλαμος». Πιθανώτατον δ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι καὶ ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Ἀκομινάτου ῥητά. Πρβ. καὶ σελ. 111, 31 «ζῳοφαγίαν μὲν καὶ μέθην καὶ γαστρὸς ἀκρασίαν καὶ τὴν πρὸς τὰ ἐδεστὰ τύρβην ἐπιχειροῦμεν ἀποτίθεσθαι» καὶ σελ. 334, 24 «καί τι βρωτοῦ καὶ ποτοῦ προσενεγκοῦσα τὴν ἀναζώωσιν ἐμπεδοῖ». Ἀναγνωστέον δ' ἴσως καὶ σελ. 10, 20 «πότερον ὡς αἱρετὸς αὐτὸς καθ' αὐτόν ἐστιν ὁ λόγος ἐρεῖς;» καὶ 25 «ταῦτα γὰρ οὐ δι' ἑαυτὰ αἱρετά, δι' ἕτερα δέ κτέ.» ἀντὶ τοῦ αἱρετέος καὶ αἱρετέα.

Παρατηρήσεως ἄξιον εἶνε ὅτι παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ πρὸς Ῥήτορ. § 101 φέρεται «οὐ πᾶν δέ γε τὸ καθ' ἕτερον κίνημα ληπτέον ἐστὶν ἑτέρῳ» καὶ § 104 «Ἐπεί τοί γε, εἰ ψιλῶς ἐπαινετέον τὴν εὐγένειάν ἐστι καὶ πολυτεκνίαν καὶ πᾶν (τὸ) τοιουτῶδες, ἐπαινετέος καὶ Βούσιρις καὶ Ἄμυκος καὶ Ἀνταῖος οἱ ξενοκτόνοι, ὅτι Ποσειδῶνος ἦσαν υἱεῖς, ἐπαινετὴ δὲ καὶ ἡ Νιόβη, ὅτι πολύτεκνος. Ἐναντίως τε, εἰ ἡ ἀμορφία καὶ ἡ πενία ψεκτόν, ψεκτέος μὲν Ὀδυσσεύς, ὅτι χερνήτου λαβὼν σχῆμα ἀνδρῶν δυσμενέων κατέδυ πόλιν, ψεκτὸς δὲ ὁ Διὸς Περσεύς, ὅτι πήραν περιηρτημένος τὴν ἄνυδρον ὥδευε Λιβύην». Ὁ Βεκκῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Σέξτου μετέβαλε μὲν τὸ ληπτέον εἰς τὸ ληπτόν σελ. 695, 5 καὶ τὸ ψεκτός εἰς τὸ ψεκτέος σελ. 695, 32 ἀλλ' ἐτήρησεν ἀμετάβλητα τὸ ἐπαινετή καὶ τὸ ψεκτόν. Ψεκτέος εἶνε ἐκεῖνος, ὃν χρὴ ψέγειν ἢ ὃν ὀφείλει τις ψέγειν, καὶ ἐπαινετέος ἐκεῖνος, ὃν χρὴ ἢ ὀφείλει τις ἐπαινεῖν, ψεκτὸς δ' ὁ ψόγου ἄξιος καὶ ἐπαινετὸς ὁ ἐπαίνου ἄξιος. Πρβ. καὶ θαυμαστὸς καὶ ἀγαστός, κτλ. Λέγεται δὲ καὶ ἀξιοθαύμαστος καὶ ἀξιάγαστος, κτλ. Καὶ ὁμολογεῖται μὲν ὅτι κατὰ τὸ εἰκὸς πρέπει νὰ ψέγῃ τις ἢ ὀφείλει τις νὰ ψέγῃ τὸν ψεκτὸν ἤτοι τὸν

ψόγου ἄξιον καὶ νὰ ἐπαινῇ τὸν ἐπαινετὸν ἤτοι ἐπαίνου ἄξιον, ἀλλ' ὅτι δὲν γίνεται τοῦτο πάντοτε δηλοῦται ἐκ τοιούτων τινῶν ῥήσεων, οἷαι αἱ ἐπιφερόμεναι «ψεκτὸς μὲν ὁ ἀνήρ ἐστιν, ἀλλὰ φίλος ὢν οὐκ ἔστι ψεκτέος» καὶ «ἐπαινετὸς μὲν ὁ ἀνήρ ἐστιν, ἀλλ' ἐχθρὸς ὢν οὐκ ἔστιν ἐπαινετέος».

ΚΕΦ. Γ΄

Τὸ οὐδέτερον **ἔλεος, ἐλέους**, κτλ. εἶνε ἀλλότριον τοῦ δοκίμου ἑλληνισμοῦ ἔχοντος μόνον τὸ ἀρσενικὸν **ἔλεος, ἐλέου**, κτλ.

Ἐν τοῖς Φιλολογικοῖς Παρέργοις τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου σελ. 40 ἐκδ. β΄ εἶνε γεγραμμένον «οὐδενὸς γὰρ ἐλέους τυγχάνει ἡ τῆς αἰδοῦς κατακοίνωσις, οὐδ' ἂν κάλλει τις ἔτι, ἢ ἡλικίᾳ, ἢ πλούτῳ γαμέτην εὕροιτο».

Οὐδετέρως τὸ ὄνομα ἔλεος ἐκφερόμενον εἶνε ἀλλότριον τοῦ καθαροῦ καὶ ἀκηράτου ἑλληνισμοῦ. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐλέγετο ἀείποτε ἀρσενικῶς ὁ ἔλεος, τοῦ ἐλέου, κτλ., ὅλως δ' ὑπ' αὐτῶν ἠγνοεῖτο τὸ οὐδέτερον τὸ ἔλεος, τοῦ ἐλέους, κτλ. Εἶνε δὲ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα παλαιότατον ἁπάντων καὶ παρ' Ὁμήρῳ ἅπαξ (Ἴδε Δυντζῆρον ἐν *Homer. Abhandl.* σελ. 333).

Ὁ Εὐστάθιος λέγει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 432,15 «Οὕτω δὲ διφορεῖται σὺν ἄλλοις καὶ τὸ ὄνειδος· ἔστι γὰρ καὶ ὁ ὄνειδος. Τοιοῦτο καὶ τὸ ὁ σκότος καὶ τὸ σκότος καὶ ὁ ὄχος, ἐξ οὗ παρὰ Σοφοκλεῖ τὸ Βαρκαίοις ὄχοις καὶ παρ' Ὁμήρῳ τὸ ὄχεα ἐκ τοῦ τὸ ὄχος, οὐ, φασί, καὶ δοτικὴ τῷ ὄχει. Τῶν διφορουμένων δὲ καὶ ὁ ἔλεος καὶ τὸ ἔλεος· κατα δέ τινας καὶ ὁ θρῆνος καὶ τὸ θρῆνος» καὶ σελ. 1632, 18 «Ὅτι δὲ τὸ μνημονευθὲν σκύφος διφορεῖται κατὰ τὸ ἄφενος καὶ ὄνειδος καὶ ἔλεος δηλοῖ ὁ γράψας τὸ σκύφον μαστεύων κυλικηγορήσων ἔρχομαι ἤγουν ἀγορεύσων περὶ κυλίκων» (Πρβ. Ἀθήν. σελ. 461, Ε΄. Ἴδε Βεργκιον ἐν τῇ Δ΄ ἐκδόσει τῶν Λυρικῶν Ποιητῶν Τόμ. Γ΄ σελ. 559). Τῆς γενικῆς τοῦ οὐδετέρου ὀνόματος ἔλεος ποιεῖται χρῆσιν ὁ Εὐσταθιος σελ. 1351, 59 «αἰτεῖται δὲ ὁ γέρων ὡς μὲν ἐχθρὸ λύσιν ἔχθρας, ὡς δὲ δυστυχὴς ἐλέους τυχεῖν» καὶ μετ' ὀλίγα «ἐλε

τινὸς δὲ ὁ ἐλέους ἄξιος» καὶ σελ. 1565,5 «ἐθέλων καὶ φιληθῆναι καὶ ἐλέους τυχεῖν».

Κεῖται δὲ καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 326,28 «Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐλέους διὰ τοῦ Ε ψιλοῦ· παρὰ γὰρ τῷ ἕλω τὸ λαμβάνω· τὸ γὰρ ἔλεος πάντες λαμβάνομεν· ἔστι δὲ καὶ ἀρσενικῶς ὁ ἔλεος».

Γράφει δὲ καὶ ὁ Ματθίας ἐν τῇ Διεξοδικῇ Γραμματικῇ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 262 ἐκδ. γ΄ (1835) «ἔλεος gebraucht Isocr. in Callim. p. 378. D. im Genitiv als Neutrum ἐλέους. Vgl. Eustath. ad Il. γ, p. 346, 38. Lips. Od. ι, p. 346, 23. Als, Neutr. findet es sich beisonders bei den LXX. und im N. T» (Πρβ. καὶ σελ. 221).

Διφορεῖται ἀληθῶς τὸ ὄνομα ἔλεος, ἀλλ' ἡ κατ' οὐδέτερον γένος ἐκφορὰ αὐτοῦ παντάπασι τοῖς ἀρχαίοις ἄγνωστος οὖσα εὑρίσκεται μάλιστ' ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, οἷον ἐν τῇ Γενέσει ΚΔ΄, 14 «ὅτι ἐποίησας ἔλεος μετὰ τοῦ κυρίου μου Ἀβραάμ» καὶ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς ΙΔ΄, 19 «ἄφες τὴν ἁμαρτίαν τῷ λαῷ τούτῳ κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου» καὶ ἐν τῇ Σοφίᾳ τοῦ Σειρὰχ ΙΗ΄, 4 «καὶ τίς προσθήσει ἐκδιηγήσασθαι τὰ ἐλέη αὐτοῦ;» καὶ ΜΔ΄, 27 «καὶ ἐξήγαγεν ἐξ αὐτοῦ ἄνδρα ἐλέους» καὶ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς ΡϚ΄, 43 «τίς σοφὸς καὶ φυλάξει ταῦτα καὶ συνήσει τὰ ἐλέη τοῦ κυρίου; καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ Α΄, 72 «ποιῆσαι ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν» καὶ Α΄, 78 «διὰ σπλάγχνα ἐλέους θεοῦ ἡμῶν» καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ Θ΄, 23 «ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ σκεύη ἐλέους» καὶ ΙΑ΄,31 «ἠπείθησαν τῷ ἡμετέρῳ ἐλέει» καὶ ἀλλαχοῦ. Τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ ἐλέη ἐμνήσθη ὁ Λοβέκκιος ἐν τῷ Ῥηματικῷ σελ 312 λέγων» Saepe pluraliter efferuntur quae apud nos singularia sunt θάλπη et ψύχη Herod. V. 10. τὰ ἐλέη Sirac. XVIII. v. 4. τὰ ἔχθη Dionys. Antiqq. III 7. τὰ κάλλη Plat. τὰ δέη Lys. c Andoc. p. 105, 9 pro quo Aelianus δέα dixit ut κρέα, γέρα analogia fallaci ductus. Eodem pertinent epicorum vocabula κλέα et μένεα». Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης θὰ γράψωμεν τὰ δέοντα ἐν ἑτέρῳ τόπῳ. Ι κρατηροῦμεν δ' ὅτι δὲν ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ψύχη ἀλλὰ ι ῖχεα.

Ἐν τοῖς τοῦ Ὠσηὲ Ϛ΄, 6 φέρεται «διότι ἔλεος θέλω ἢ θυσίαν»,

ἐν δὲ τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ κεῖται Θ΄, 13 «πορευθέντες δὲ μάθετε τί ἐστιν ἔλεος θέλω καὶ οὐ θυσίαν» καὶ ΙΒ΄, 7 «εἰ δὲ ἐγνώκειτε τί ἐστιν ἔλεος θέλω καὶ οὐ θυσίαν». Παρατηρητέον δ' ὅτι ἔν τε τοῖς χωρίοις τούτοις τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ ἐν ἑτέροις τισὶ ὑπάρχει καὶ γραφὴ ἔλεοΝ. Λέγει δὲ καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς σελ. 580 Ποττ. «ὁ δὲ ἔλεος οὐχ ἢ τινες τῶν φιλοσόφων ὑπειλήφασι λύπη ἐπ' ἀλλοτρίαις συμφοραῖς, μᾶλλον δὲ ἀστεῖόν τί ἐστιν, ὡς οἱ προφῆται λέγουσιν· ἔλεον γάρ φησι θέλω καὶ οὐ θυσίαν». Ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὸ οὐδέτερον ὄνομα εἶνε νῦν ἐγκεκριμένον (Ἴδε Οὐϊνῆρον ἐν Γραμματ. Καιν. Διαθ. σελ. 62 ἐκδ. ϛ΄ καὶ Ἀλ Βουτμαννὸν ἐν Γραμματ. Καιν. Διαθ. σελ. 20).

Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς γράφει ἐν τῷ Ἱερατικῷ Συνεκδήμῳ σελ. 250 «Δώῃ . . . . εὑρεῖν ἔλεος. Οἱ παλαιοὶ ἀρσενικῶς, Ὁ ἔλεος, οἱ ἀποστολικοὶ συγγραφεῖς ἀδιαφόρως Ὁ ἔλεος, καὶ Τὸ ἔλεος, οἱ ἑβδομήκοντα, σπανιώτατα εἰς τὸ ἀρσενικόν». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν μὲν τοῖς Ψαλμοῖς Ρ΄, 1 φέρεται «ἔλεοΣ καὶ κρίσιν ᾄσομαί σοι», παρὰ δὲ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Β΄, σελ. 81 «καθάπερ καὶ ὁ ὑμνῳδὸς εἶπέ που· ἔλεοΝ καὶ κρίσιν ᾄσομαί σοι».

Ἐν τοῖς τοῦ Ἰωνᾶ Β΄, 9 (Παλ. Διαθ. Τόμ. Β΄, σελ. 363 Διδ.) ἀπαντᾷ «φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευδῆ ἔλεος αὐτῶν ἐγκατέλιπον». Ἐν δὲ τοῖς Ἐπιμερισμοῖς τοῦ Χοιροβοσκοῦ σελ. 191, 14 εὑρίσκομεν τὴν παρατήρησιν τήνδε· «Ἔλεον αὐτῷ : ὁ ἔλεος ἀρσενικόν».

Παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ βλέπει τις τήν τε κατ' ἀρσενικὸν γένος ἐκφορὰν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὀνόματος καὶ τὴν κατ' οὐδέτερον, οἷον σελ 5 «ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς» καὶ σελ. 74 «ἐλέου μᾶλλον ἢ θεοσεβείας ἄξια πεπονθότες» καὶ «ἐκφεύγοντες ἐπὶ τὸν ἔλεον τὸν ἐξ οὐρανῶν» καὶ σελ. 141 «ἐλέους γὰρ καὶ ἐλέγχου σκοπὸς ἡ τῶν ἐλεγχομένων σωτηρία» καὶ σελ. 467 «τὸ δὲ ἔλεος λύπην (ἀποδιδόασιν) ἐπὶ ἀναξίως κακοπαθοῦντι» καὶ σελ. 855 «κατ' ἔλεον δὲ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας αἱ προσεχεῖς τῆς προνοίας ἐνεργοῦνται οἰκονομίαι» καὶ σελ. 205 «μυστικῶς ταύτῃ νοοῦσι τὸ ἔλαιον, ὅ αὐτός ἐστιν ὁ κύριος, ἀφ' οὗ τὸ ἔλεος τὸ ἐφ' ἡμᾶς». Παρατιθέμεθα ἃ περὶ τοῦ κομψοῦ τούτου ἔγραψεν ὁ πολὺς Κόβητος ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867, σελ. 214 «Περὶ μὲν τῆς τῶν πάλαι Ἑλλήνων

προφορᾶς, ὦ βέλτιστε Κόντος, οὔτι μαχήσομαι οὔτε σοὶ οὔτε τῳ ἄλλῳ, μάταιον γὰρ καὶ ἀνήνυτον τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐδὲν πλέον ποιήσομεν ζητοῦντες, ὁ δὲ φιλονικῶν ἐν τούτοις γέλωτα τοῖς εὖ φρονοῦσιν ὀφλήσει, ὅμως δ' οὐ σε κρύψω ὅτι μοι δοκεῖ ὁ Κλήμης τὸ ΑΙ καὶ τὸ Ε ὁμοίως προφέρεσθαι. Τεκμαίρομαι δὲ ἐκ τῶν σελ. 205 καὶ 206 γεγραμμένων «μυστικῶς ταύτῃ νοοῦσι τὸ ἔλαιον ἀφ' οὗ τὸ ἔλεος τὸ ἐφ' ἡμᾶς» καὶ μετ' ὀλίγα «ἔλαιον μὲν ὡς μαθητὴν ἠλεημένον». Ταῦτα δ' ἐστὶ μὲν ὑπό τι ἄτοπα καὶ καταγέλαστα, παντελῶς μαινομένου δ' ἂν ἦν τὸ τοιαῦτα γράφειν εἰ μὴ τὸ ἔλαιον καὶ τὸ ἔλεος οὕτω γ' ἀκοῦσαι ἦν ὁμοιότατα. Ἄξιον μνείας νομίζομεν τὸ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου κείμενον σελ. 312, 12 «ἡ δὲ ἐλαία διὰ τὸν καρπὸν τοῦ ἐλαίου τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ θεοῦ μηνύει». Καλὸν δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ ἐλεγχθῇ ἐνθάδε ἡ πλημμέλεια τοῦ ὑπὸ τοῦ Κούμα εἰρημένου ἐν τῷ Λεξικῷ Τόμ. Α', σελ. 338 «Ἔλεος — Εἰς τὸν Ἀριστοφ. Ὄρν ἀστεία παιδιὰ μὲ τὸ ἔλεος καὶ ἔλαιον». Ἐν τοῖς Ὄρνισι τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 1589 λέγει ὁ οἰκέτης πρὸς τὸν Πεισθέταιρον «ἔλαιον οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ ληκύθῳ». Οὗτος δ' ἀναφωνεῖ «καὶ μὴν τά γ' ὀρνίθεια λιπάρ' εἶναι πρέπει». Φανερὸν δὲ παντὶ μὴ λίαν περιέργῳ ὄντι ἀποβαίνει ὅτι ἄνευ παιδιᾶς ἐρρήθη τὸ ἔλαιον οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ λη κύθῳ, ὡς τὸ ἐν ταῖς Νεφέλαις στίχ. 56 ἔλαιον ἡμῖν οὐκ ἔνεστ' ἐν τῷ λύχνῳ. Γελοιότατον δ' εἶναι τὸ εἰς τὸ χωρίον τῶν Ὀρνίθων φερόμενον σχόλιον. «Ἔλαιον οὐκ ἔνεστιν: ἀντὶ τοῦ οὐκ ἐλεοῦμεν, οὐ πειθόμεθα». Παράδοξον ἡμῖν προσπίπτει ὅτι ἡ ἄτοπος αὕτη γνώμη ἔτυχεν ἀποδοχῆς ὑπὸ τοῦ Βαλκεναρίου. Τάδε γράφει ὁ ἐπιφανὴς κριτικὸς ἐν τοῖς Ὑπομνήμασι τοῖς εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολὴν (*Select. e Scholis Valckenarii in Libr. quosdam Nov. Test.* Τόμ. Β', σελ. 452). «De homine duro et intractabili proverbium frequentabant Graeci Ἔλαιον οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ ληκύθῳ. quod explicant Grammatici οὐκ ἐλεοῦμεν, *non sumus misericordes*».

Ἐποιήσατο δὲ χρῆσιν τοῦ οὐδετέρου ἔλεος καὶ τοῦ πληθυντικοῦ αὐτοῦ ἐλέη καὶ ὁ Ἐπιφάνιος Τόμ. Δ', Β', σελ. 38,18 Δινδ. «ἐκεῖν ς μικρὸν ἔλεος ποίησον» καὶ σελ. 39, 16 «ταχὺ τὰ ἐλέη σου ι ἡμᾶς θεωρήσουσι». Ἀλλ' ἐν σελ. 38, 26 κεῖται «ἐπίβλεψον ἐπ' α τοὺς ἐν ἐλέοις καὶ οἰκτιρμοῖς σου».

ἐν δὲ τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ κεῖται Θ', 13 «πορευθέντες δὲ μάθετε τί ἐστιν ἔλεος θέλω καὶ οὐ θυσίαν» καὶ ΙΒ', 7 «εἰ δὲ ἐγνώκειτε τί ἐστιν ἔλεος θέλω καὶ οὐ θυσίαν». Παρατηρητέον δ' ὅτι ἔν τε τοῖς χωρίοις τούτοις τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ ἐν ἑτέροις τισὶ ὑπάρχει καὶ γραφὴ ἔλεοΝ. Λέγει δὲ καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς σελ. 580 Ποττ. «ὁ δὲ ἔλεος οὐχ ἥ τινες τῶν φιλοσόφων ὑπειλήφασι λύπη ἐπ' ἀλλοτρίαις συμφοραῖς, μᾶλλον δὲ ἀστεῖόν τί ἐστιν, ὡς οἱ προφῆται λέγουσιν· ἔλεον γάρ φησι θέλω καὶ οὐ θυσίαν». Ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὸ οὐδέτερον ὄνομα εἶνε νῦν ἐγκεκριμένον (Ἴδε Οὐϊνῆρον ἐν Γραμματ. Καιν. Διαθ. σελ. 62 ἐκδ. ϛ' καὶ Ἀλ Βουτμαννὸν ἐν Γραμματ. Καιν. Διαθ. σελ. 20).

Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς γράφει ἐν τῷ Ἱερατικῷ Συνεκδήμῳ σελ. 250 «Δώη.... εὑρεῖν ἔλεος. Οἱ παλαιοὶ ἀρσενικῶς, Ὁ ἔλεος, οἱ ἀποστολικοὶ συγγραφεῖς ἀδιαφόρως Ὁ ἔλεος, καὶ Τὸ ἔλεος, οἱ ἑβδομήκοντα, σπανιώτατα εἰς τὸ ἀρσενικόν». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν μὲν τοῖς Ψαλμοῖς Ρ', 1 φέρεται «ἔλεοΣ καὶ κρίσιν ᾄσομαί σοι», παρὰ δὲ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Β', σελ. 81 «καθάπερ καὶ ὁ ὑμνῳδός εἰπέ που· ἔλεοΝ καὶ κρίσιν ᾄσομαί σοι».

Ἐν τοῖς τοῦ Ἰωνᾶ Β', 9 (Παλ. Διαθ. Τόμ Β', σελ. 363 Διδ.) ἀπαντᾷ «φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευδῆ ἔλεος αὐτῶν ἐγκατέλιπον». Ἐν δὲ τοῖς Ἐπιμερισμοῖς τοῦ Χοιροβοσκοῦ σελ. 191, 14 εὑρίσκομεν τὴν παρατήρησιν τήνδε· «Ἔλεον αὐτῷ : ὁ ἔλεος ἀρσενικόν».

Παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ βλέπει τις τήν τε κατ' ἀρσενικὸν γένος ἐκφορὰν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὀνόματος καὶ τὴν κατ' οὐδέτερον, οἷον σελ 5 «ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς» καὶ σελ. 74 «ἐλέου μᾶλλον ἢ θεοσεβείας ἄξια πεπονθότες» καὶ «ἐκφεύγοντες ἐπὶ τὸν ἔλεον τὸν ἐξ οὐρανῶν» καὶ σελ. 141 «ἐλέους γὰρ καὶ ἐλέγχου σκοπὸς ἡ τῶν ἐλεγχομένων σωτηρία» καὶ σελ. 467 «τὸ δὲ ἔλεος λύπην (ἀποδιδόασιν) ἐπὶ ἀναξίως κακοπαθοῦντι» καὶ σελ. 855 «κατ' ἔλεον δὲ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας αἱ προσεχεῖς τῆς προνοίας ἐνεργοῦνται οἰκονομίαι» καὶ σελ. 205 «μυστικῶς ταύτῃ νοοῦσι τὸ ἔλαιον, ὅ αὐτός ἐστιν ὁ κύριος, ἀφ' οὗ τὸ ἔλεος τὸ ἐφ' ἡμᾶς». Παρατιθέμεθα ἃ περὶ τοῦ κομψοῦ τούτου ἔγραψεν ὁ πολὺς Κόβητος ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867, σελ. 214 «Περὶ μὲν τῆς τῶν πάλαι Ἑλλήνων

προφορᾶς, ὦ βέλτιστε Κόντος, οὔτι μαχήσομαι οὔτε σοὶ οὔτε τῳ ἄλλῳ, μάταιον γὰρ καὶ ἀνήνυτον τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐδὲν πλέον ποιήσομεν ζητοῦντες, ὁ δὲ φιλονικῶν ἐν τούτοις γέλωτα τοῖς εὖ φρονοῦσιν ὀφλήσει, ὅμως δ' οὔ σε κρύψω ὅτι μοι δοκεῖ ὁ Κλήμης τὸ ΑΙ καὶ τὸ Ε ὁμοίως προφέρεσθαι. Τεκμαίρομαι δὲ ἐκ τῶν σελ. 205 καὶ 206 γεγραμμένων «μυστικῶς ταύτῃ νοοῦσι τὸ ἔλαιον ἀφ' οὗ τὸ ἔλεος τὸ ἐφ' ἡμᾶς» καὶ μετ' ὀλίγα «ἔλαιον μὲν ὡς μαθητὴν ἠλεημένον». Ταῦτα δ' ἐστὶ μὲν ὑπό τι ἄτοπα καὶ καταγέλαστα, παντελῶς μαινομένου δ' ἂν ἦν τὸ τοιαῦτα γράφειν εἰ μὴ τὸ ἔλαιον καὶ τὸ ἔλεος οὕτω γ' ἀκοῦσαι ἦν ὁμοιότατα. Ἄξιον μνείας νομίζομεν τὸ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου κείμενον σελ. 312, 12 «ἡ δὲ ἐλαία διὰ τὸν καρπὸν τοῦ ἐλαίου τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ θεοῦ μηνύει». Καλὸν δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ ἐλεγχθῇ ἐνθάδε ἡ πλημμέλεια τοῦ ὑπὸ τοῦ Κούμα εἰρημένου ἐν τῷ Λεξικῷ Τόμ. Α', σελ. 338 «Ἔλεος — Εἰς τὸν Ἀριστοφ. Ὄρν ἀστεία παιδιὰ μὲ τὸ ἔλεος καὶ ἔλαιον». Ἐν τοῖς Ὄρνισι τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 1589 λέγει ὁ οἰκέτης πρὸς τὸν Πεισθέταιρον «ἔλαιον οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ ληκύθῳ». Οὗτος δ' ἀναφωνεῖ «καὶ μὴν τά γ' ὀρνίθεια λιπάρ' εἶναι πρέπει». Φανερὸν δὲ παντὶ μὴ λίαν περιέργῳ ὄντι ἀποβαίνει ὅτι ἄνευ παιδιᾶς ἐρρήθη τὸ ἔλαιον οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ ληκύθῳ, ὡς τὸ ἐν ταῖς Νεφέλαις στίχ. 56 ἔλαιον ἡμῖν οὐκ ἔνεστ' ἐν τῷ λύχνῳ. Γελοιότατον δ' εἶνε τὸ εἰς τὸ χωρίον τῶν Ὀρνίθων φερόμενον σχόλιον. «Ἔλαιον οὐκ ἔνεστιν: ἀντὶ τοῦ οὐκ ἐλεοῦμεν, οὐ πειθόμεθα». Παράδοξον ἡμῖν προσπίπτει ὅτι ἡ ἄτοπος αὕτη γνώμη ἔτυχεν ἀποδοχῆς ὑπὸ τοῦ Βαλκεναρίου. Τάδε γράφει ὁ ἐπιφανὴς κριτικὸς ἐν τοῖς Ὑπομνήμασι τοῖς εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολὴν (*Select. e Scholis Valckenarii in Libr. quosdam Nov. Test.* Τόμ. Β', σελ. 452). «De homine duro et intractabili proverbium frequentabant Graeci Ἔλαιον οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ ληκύθῳ. quod explicant Grammatici οὐκ ἐλεοῦμεν, *non sumus misericordes*».

Ἐποιήσατο δὲ χρῆσιν τοῦ οὐδετέρου ἔλεος καὶ τοῦ πληθυντικοῦ αὐτοῦ ἐλέη καὶ ὁ Ἐπιφάνιος Τόμ. Δ', 6', σελ. 38, 18 Δινδ. «ἐκείνοις μικρὸν ἔλεος ποίησον» καὶ σελ. 39, 16 «ταχὺ τὰ ἐλέη σου εἰς ἡμᾶς θεωρήσουσι». Ἀλλ' ἐν σελ. 38, 26 κεῖται «ἐπίβλεψον ἐπ' αὐτοὺς ἐν ἐλέοις καὶ οἰκτιρμοῖς σου».

Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Φωτίου ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς σελ. 248 Βαλ. «ἐλέους πηγή» καὶ σελ. 285 «τὰς τῆς συμπαθείας πηγὰς καὶ τοῦ ἐλέους ἀναβλύζων» καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐστρατίου Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Κ΄, σελ. 92,21 «τίς ἂν εὐδαιμονίσοι ἐλέους παθόντα καὶ θρήνων ἄξια;» καὶ ὑπὸ τοῦ Τζέτζου Ἱστορ. Χιλ. Ζ΄. 275 (σελ. 250 Κισλ.) «ὡς οὐδαμοῦ παρά τινος ἐλέους ἠξιοῦτο» καὶ Θ΄, 735 (σελ. 352) «ἀξιωθεὶς ἐλέους τε καὶ οἰκτιρμῶν Αἰόλῳ» καὶ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Παχυμέρη (Παχυμέρους) Τόμ. Α΄, σελ. 70,17 «ἐπιμετρουμένου τοῦ ἐλέους πλείστοις ἡμιόνων σάγμασιν· ἀλλ' ἐπιμετρεῖται τῷ ἐλέει τὸ τοῦ θεοῦ ἔλεος, καὶ ῥαΐζει τῆς νόσου ὁ ἀσθενῶν καὶ ἐπιγάνυται, ὡς εἰκός, τῷ ἐλέει» (ἀλλὰ στίχ. 21 ἐλέου) καὶ ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Σκυθοπόλεως Πατρολ. Ἑλλην. Τόμ. ΠϚ΄, α΄, σελ. 232 β΄ «ἐλέει θεοῦ». Συχνότερον δ' ὅμως εἶνε τὸ ἐλέῳ θεοῦ, οἷον «Μαριανὸς ἐλέῳ θεοῦ πρεσβύτερος καὶ ἀρχιμανδρίτης», κτλ. Γενικὴ πληθυντικὴ ἐλεῶν φέρεται ἐν τῷ Βίῳ Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου Ϛ΄ «προφάσεως συμβάσης ἐλεῶν ἔν τινι πόλει».

Ἐν ῥήσει τοῦ Κέλσου παρ' Ὠριγένει Τόμ. ΙΘ΄, σελ 82 εἶνε γεγραμμένον «οἵαν δὴ καὶ Παπίσκου τινὸς καὶ Ἰάσονος ἀντιλογίαν ἔγνων οὐ γέλωτος ἀλλὰ μᾶλλον ἐλέους καὶ μίσους ἀξίαν». Πρβ. καὶ σελ. 83 «οὐκ οἶδα δ' ὅπως τὰ ἄμικτα και οὐ πεφυκότα ἅμα συμβαίνειν ἀνθρωπίνῃ φύσει συναγαγὼν εἶπε τὸ βιβλίον ἐκεῖνο ἐλέους καὶ μίσους ἄξιον εἶναι».

Ἀλλ', ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄνω εἴπομεν, οὐδεὶς τῶν ἐνδόξων Ἑλλήνων οὐδέποτε τοῦ οὐδετέρως λεγομένου ὀνόματος ἔλεος, ἐλέους, κτλ. χρῆσιν ἐποιήσατο, μόνου τοῦ ἀρσενικοῦ ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν φερομένου.

Ὁ Σουΐδας διαστέλλων τα κατὰ τὸν τόνον μόνον διαφέροντα ἀρσενικὰ ὀνόματα ἔλεος καὶ ἐλεός γράφει «Ἔλεος ἀρσενικῶς ἡ ἐλεημοσύνη, ἐλεός δὲ ὀξυτόνως ἡ μαγειρικὴ τράπεζα. Ἀριστοφάνης· ἴθι δὴ κάθελ' αὐτοῦ τοὐλεόν· τουτέστι τὸ μαγειρικὸν τραπέζιον». Οὐδαμῶς νῦν ἐξετάζομεν ἂν ἐν τῇ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων γλώσσῃ ὑπῆρχεν ἀρσενικὸν ὄνομα ἐλεός, παρατηροῦμεν δὲ μόνον ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Σουΐδα ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους μνημονευθὲν τοὐλεόν εἶνε προφανῶς οὐδετέρου γένους (=τὸ ἐλεόν), οὐχὶ ἀρσενικοῦ. Ἡ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει χρῆσις τοῦ οὐδετέρου ἐλεόν ἠξιώθη μνείας ὑπὸ τοῦ

Εὐσταθίου ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 749,5 λέγοντος «ὁ δὲ ἐλεὸς γίνεται μὲν ἀπὸ τοῦ ἕλος ἕλεος, εὕρηται δὲ καὶ οὐδέτερον, ὡς δηλοῖ τὸ κάθελε τοὔλεόν παρὰ τῷ κωμικῷ». Τὴν ῥῆσιν τοῦ Σουίδα ἀναγινώσκοντες ἀνεμνήσθημεν τοῦ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου γεγραμμένου ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 612 «Θύμος (ὁ) — [ἴσως καὶ τὸ] Ταὐτὸν θύμον φαγόντες, Ἀριστοφ.». Τὸ ταὐτὸν θύμον εἶνε ἀναμφιλόγως γένους οὐδετέρου συναλειφθὲν ἐκ τοῦ τὸ αὐτὸ θύμον· οὐδενὶ δ' ἄδηλον ὅτι ἐκ τῆς ὀνομαστικῆς ὁ αὐτὸς θύμος σχηματίζεται αἰτιατικὴ τὸΝ αὐτὸν θύμον. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Πρῶτον μαρτύριον τῆς δοκίμου ἐκφορᾶς παρατιθέμεθα τὸ Ὁμηρικὸν (Ἰλ. Ω,44) «ὡς Ἀχιλεὺς ἔλεον μὲν ἀπώλεσεν». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ τὶς ἔλεος (Ὀρέστ. 333 καὶ 832) καὶ ἔλεος ἔλεος ὅδ' ἔρχεται (Ὀρέστ. 968) καὶ ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Ἀντιφάνους τὸ μὲν γὰρ ἔλεον—φέρει (παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ϞΖ', 1) καὶ ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Φιλιππίδου ἔλεος ἐμπέπτωκέ τίς μοι (παρ' Ἀθην. σελ. 230, Α'). Ἄξιον μνείας εἶνε τὸ τοῦ Τιμοκλέους ἀπόσπασμα (παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ΡΚΕ', 10):

τοῖς μὲν τεθνεῶσιν ἔλεος (Ἔλεος) ἐπιεικὴς θεός,
τοῖς ζῶσι δ' ἕτερον ἀνοσιώτατον (-τος) φθόνος.

Τὸ ἕτερον εἶνε πάντως ἡμαρτημένον, πολλοὶ δ' ἐπεχείρησαν νὰ ἐπανορθώσωσιν αὐτό. Καὶ ὁ μὲν Ἄλμιος εἴκασε «τοῖς ζῶσι δ' ἑταῖρος ἀνοσιώτατος», ὁ δ' Ἐμπέριος «τοῖς ζῶσι δὲ τέρας ἀνοσιώτατον», ὁ δὲ Μεινέκιος «τοῖς ζῶσι δ' ἔφεδρος ἀνοσιώτατος» (Ἴδε τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην συναγωγὴν τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἑλλήν. Κωμικῶν Τόμ. Ε', σελ. σκε' καὶ σελ 96). Ὁ Ἐρουερδὴν μετέγραψεν ἐν Μνημοσ. 1878, σελ. 76 «τοῖς ζῶσι δ' ἔργων ἀνοσιώτατος φθόνος», ὁ δὲ Φ. Σμιδίτιος ἐν *Krit. Stud. zu den Griech. Dram.* Τόμ. Γ', σελ. 57 «τοῖς ζῶσι δῶρον δ' ἀνοσιώτατον φθόνος», ὁ δὲ Κόκκιος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἀττικ. Κωμικῶν Τομ. Β', σελ. 464, 31 «τοῖς ζῶσι δ' ἐχθρὸς ἀνοσιώτατος» (Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον ἐν *Adversar. in Com. Graec. Fragm.* Μέρ. Α', σελ. 128).

Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἔλεος — δίκαιος ἀντιδίδοσθαι (βιβλ. Γ', 40) καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀντιφῶντος εἰς τὸν ὑμέτε-

ρον ἔλεον (σελ. 121, § 2 καὶ σελ. 122, § 3) καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰσαίου ἐμοὶ μέν τινα φθόνον γενήσεσθαι—τοῖς δὲ παισὶν ἔλεον (σελ. 87, § 38) καὶ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους μήτε συγγνώμην μήτ' ἔλεον καὶ ἔλεον, συγγνώμην, φιλανθρωπίαν (σελ. 431, § 281 καὶ σελ. 794, § 81) καὶ φθόνον ἐξ ὧν ζῇς καὶ ἐφ' οἷς ἀπατᾷς ἔλεον καὶ οὐκ ἔστιν οὐδαμόθεν σοι προσήκων ἔλεος (σελ. 577, § 196) καὶ τὸν ἔλεον τοῦτον ἐπὶ τῷ πλήθει τῷ ὑμετέρῳ μὴ ποιήσασθαι (σελ. 734 § 111) καὶ ὑπὸ τοῦ Λυκούργου εἰς ἔλεον προαγαγέσθαι (152, 33) καὶ ὑπὸ τοῦ Δεινάρχου μηδ' ἔλεον εἰς ὑμᾶς λαμβάνοντες αὐτοὺς (110, 20).

Ἐγένετο δὲ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ἀρσενικοῦ ὀνόματος χρῆσις ὑπὸ παλαιῶν συγγραφέων, οἷον ὑπὸ τοῦ Ψευδοδημοσθένους σελ. 794, § 83 «τίνος δὲ συγγνώμης ἢ ποίων ἐλέων οἱ σεσυκοφαντημένοι τετυχήκασι παρὰ τούτου;» καὶ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος Πολιτ. σελ. 606 γ' «ταὐτὸν ποιῶν ὅπερ ἐν τοῖς ἐλέοις» καὶ ὑπὸ τοῦ Δεινάρχου 104, 108 «τοῖς Δημοσθένους ἐλέοις» καὶ § 111 «ἀφέντες οὖν τοὺς ἐλέους καὶ τοὺς φενακισμοὺς κτέ.». Πρβ. καὶ Ἰάμβλ. περὶ τοῦ Πυθαγορ. Βίου § 64 «λύπας καὶ ὀργὰς καὶ ἐλέους καὶ ζήλους ἀτόπους καὶ φόβους».

Παραδείγματα τοῦ ἀρσενικοῦ ἔλεος παρέχει ἡμῖν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης λέγων Τόμ. Α', σελ. 359, 25 Διδ. «ἐκκρουστικὸν τοῦ ἐλέου» καὶ σελ. 359, 45 «ἅπαντα γὰρ ταῦτα—μᾶλλον ποιεῖ τὸν ἔλεον» καὶ σελ. 360, 26 «κωλυτικὰ μὲν ἐλέου πάντα ταῦτά ἐστι» καὶ σελ. 461, 15 «δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν». Μνημονεύονται δ' ὑπὸ τοῦ Σταγιρίτου καὶ Ἔλεοι τοῦ Θρασυμάχου Τόμ. Α', σελ. 385, 49 «ἐγκεχειρήκασι δ' ἐπ' ὀλίγον περὶ αὐτῆς εἰπεῖν τινες, οἷον Θρασύμαχος ἐν τοῖς Ἐλέοις» (Ἴδε Σπέγγελον ἐν Συναγωγῇ Τεχνῶν σελ. 97).

Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Καλλιμάχῳ Ἐπιγρ. ΞΔ', 4 «ἐλέου δ' οὐδ' ὄναρ ἠντίασας», περὶ οὗ ἴδε Ὄθωνα Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Καλλιμαχείων Τόμ. Α', σελ. 445 καὶ παρ' Ἀπολλωνίῳ τῷ Ῥοδίῳ Γ', 462 «δάκρυον αἰνοτάτῳ ἐλέῳ ῥέε» καὶ 761 «δάκρυ δ' ἀπ' ὀφθαλμῶν ἐλέῳ ῥέεν».

Κακῶς ἐν τῷ πρὸς Καλλίμαχον λόγῳ τοῦ Ἰσοκράτους § 39 εἶναι γεγραμμένον «καίτοι πῶς οὐκ ἄλογόν ἐστιν ἐν τούτῳ τῷ κινδύνῳ

ζητεῖν αὐτὸν ἐλέουΣ παρ' ὑμῶν τυγχάνειν, κτέ.; », ὅπερ βλέπει τις καὶ ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γενομένῃ ἐκδόσει τοῦ ῥήτορος Τόμ. Α', σελ. 379. Ἐλέχθη μὲν ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1565, 5 « ἐθέλων καὶ φιληθῆναι καὶ ἐλέους τυχεῖν », ὡς ἐδηλώθη ἐν τοῖς ἄνω, καὶ ὑπὸ τοῦ γράψαντος τὸν Βίον τοῦ Ἐπιφανίου § 31 « ὁ λαὸς καὶ πᾶσα ἡ ἡλικία τοῦτον ἐξεδυσώπουν ἐλέους τυχεῖν δι' εὐχῆς αὐτοῦ », ἀλλὰ τῷ στόματι τοῦ Ἰσοκράτους ὅλως ἀνάρμοστος εἶνε ἡ μετὰ τοῦ Σ ἐκφορὰ ἐλέουΣ τυγχάνειν.

Οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία ὅτι ἔγραψεν ὁ Ἰσοκράτης « ζητεῖν αὐτὸν ἐλέου παρ' ὑμῶν τυγχάνειν », ὡς ὁ Ἀντιφῶν σελ. 113, § 21 « ὃς ἄξιος καὶ ἐλέου [καὶ βοηθείας] καὶ τιμωρίας παρ' ὑμῶν τυχεῖν » καὶ σελ. 114, § 27 « μὴ τυχοῦσα μήτ' αἰδοῦς μήτ' ἐλέου μήτ' αἰσχύνης μηδεμιᾶς παρ' ὑμῶν » καὶ ὁ Ἰσαῖος σελ. 51, § 10 « οὐδὲ κατὰ τὸ ἐλάχιστον μέρος τῆς οἰκειότητος ἐλέου παρ' αὐτοῦ ἔτυχον » καὶ ὁ Λυσίας σελ. 122, § 20 « οὐδὲ κατὰ τὸ ἐλάχιστον μέρος τῆς οὐσίας ἐλέου παρ' αὐτῶν ἐτυγχάνομεν » καὶ ὁ Δημοσθένης σελ. 423, § 257 « ἵνα μήτ' ἐλέου μήτε συγγνώμης ἐφ' οἷς αὐτὸς ἠδίκηκε τύχῃ » καὶ σελ. 547, § 100 « οὐδεὶς γάρ ἐστι δίκαιος τυγχάνειν ἐλέου τῶν μηδένα ἐλεούντων οὐδὲ συγγνώμης τῶν ἀσυγγνωμόνων » καὶ σελ. 549, § 105 « τίνος συγγνώμης ἢ τίνος ἐλέου δικαίως τεύξεται παρ' ὑμῶν; » καὶ ὁ Δείναρχος σελ. 93, § 22 « ἦ προσήκειν αὐτὸν ὑφ' ὑμῶν ἐλέου τινὸς τυγχάνειν τοιαῦτα διαπεπραγμένον ἀλλ' οὐ τῆς ἐσχάτης τιμωρίας κτέ.; » καὶ ὁ Ἀριστοτέλης Τόμ. Α', σελ. 362, 27 « δῆλον ὡς οὐ τεύξονται ἐλέου παρὰ τῶν κυρίων ».

Μεγάλως θαυμάζομεν ὅτι ἔν τε τῇ Βαιτηρείῳ ἐκδόσει τοῦ Ἰσοκράτους σελ. 265, 20 (1846) καὶ ἐν τῇ Βενσεληρείῳ Τόμ. Β', σελ. 214 (1857) κεῖται ἡ πλημμελῶς ἔχουσα γραφὴ « ἐλέους παρ' ὑμῶν τυγχάνειν », εἰ καὶ πολλοῖς ἔτεσι πρότερον ἐπηνώρθωσεν αὐτὴν ὁ Βεκκῆρος ἐν ᾗ ἐποιήσατο κρίσει τῆς ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γενομένης ἐκδόσεως τοῦ Ἰσοκράτους. Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι καὶ παρὰ τῷ Ἀντιφῶντι σελ. 114 § 27 πρὸς τῇ ὑγιῶς ἐχούσῃ ἐκφορᾷ ἐλέου φέρεται καὶ ἡ πλημμελὴς ἐλέουΣ.

Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Δημοσθένει σελ. 543, § 90 φέρεται κατὰ τἀντίγραφα « ἄτιμον Ἀθηναίων ἕνα εἶναι δεῖ καὶ μήτε συγ-

γνώμης μήτε λόγου μήτε ἐπιεικείας μηδεμιᾶς τυχεῖν». Ἀλλ' ἐν τῷ μετωπίῳ τοῦ ἀρίστου αὐτῶν κεῖται «γρ. ἐλέου». Αὕτη δ' εἶνε ἡ ἀληθὴς γραφή. Ὁ ῥήτωρ εἶπε «μήτ' ἐλέου μήτ' ἐπιεικείας μηδεμιᾶς τυχεῖν». Ἐν ἑτέρῳ χωρίῳ τοῦ Δημοσθένους σελ. 581, § 209 τὰ μὲν ἄλλα ἀντίγραφα ἔχουσι «τίνος συγγνώμης ἢ τίνος ἐλέου τυχεῖν ἂν οἴεσθε;», τὸ δ' ἄριστον «λόγου τυχεῖν», ὅπερ ἀπεδέξαντο ὅ τε Δινδόρφιος καὶ ὁ Βοιμέλιος κακῶς ποιοῦντες· εἶνε δ' ὑπ' αὐτῶν ἐγκεκριμένη καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ χωρίῳ τοῦ Δημοσθένους ἡ ἐσφαλμένη γραφή (Ἴδε Κόβητον ἐν *Miscel. Crit.* σελ. 508). Μετεβλήθη δ' ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν *Nov. Lect.* σελ. 360 καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἀντιφῶντι σελ. 114, § 26 «πῶς οὖν ταύτην ἐλεεῖν ἄξιόν ἐστιν ἢ αἰδοῦς τυγχάνειν παρ' ὑμῶν ἢ ἄλλου του;» εἰς τὸ ἐλέου (Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Σοφοκκλέους Τόμ. Α', σελ. 284). Συνηγορεῖ δ' ὅμως τῇ παραδεδομένῃ γραφῇ ὁ Γεβαυῆρος (ἐν τῷ *De Hypot. de Parat.* σελ. 20).

Ὡς δὲ λέγεται τυχεῖν ἐλέου, οὕτω καὶ ἀξιωθῆναι ἐλέου, οἷον παρὰ τῷ Λυκούργῳ σελ. 168, § 141 «τοῦ κοινοῦ παρὰ πᾶσιν ἐλέου οὐκ ἠξιώθησαν». Πρβ. τυγχάνειν ἀποδοχῆς — ἀξιοῦσθαι ἀποδοχῆς, κτλ. Ὁ Πολύβιος εἶπε βιβλ. Α', ϛ', 4 «τῆς γὰρ ἀρχῆς ἀγνοουμένης ἢ καὶ νὴ Δι' ἀμφισβητουμένης, οὐδὲ τῶν ἑξῆς οὐδὲν οἷόν τε παραδοχῆς· ἀξιωθῆναι καὶ πίστεως· ὅταν δὲ περὶ ταύτης ὁμολογουμένη παρασκευασθῇ δόξα, τότ' ἤδη καὶ πᾶς ὁ συνεχὴς λόγος ἀποδοχῆς τυγχάνει παρὰ τοῖς ἀκούουσιν».

Ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσέως σελ. 2282 ἀπαντᾷ «ἵνα μήτε λόγου τύχῃ κρινόμενος μήτ' ἐλέουΣ». Ἀλλ' ἀδυνατοῦμεν νὰ πείσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὅτι τοῦ οὐδετέρου ὀνόματος χρῆσιν ὁ Διονύσιος ἐποιήσατο, ἀποφαινόμεθα δ' ὅτι ἐγράφη ὑπ' αὐτοῦ ἐλέου, ὡς ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου βιβλ. ΙΓ', κζ', 2 «καὶ κατ' ἰδίαν ἄν τις τοὺς αἰχμαλώτους ἐξετάζων εὕροι δικαίως ἐλέου τυγχάνοντας» καὶ 4 «τὸν δ' ὁμολογουμένως φιλανθρωπότατον Ἀθηναίων γεγενημένον μηδὲ τοῦ κοινοῦ τυχεῖν ἐλέου» καὶ ὑπὸ Φίλωνος τοῦ Ἰουδαίου Τόμ. Β', σελ. 6 Λιψ «ἐλέου μᾶλλον ἢ μίσους τυγχάνοιεν ἄν». Κεῖται δὲ καὶ ἐν τῇ Ῥητορικῇ Τέχνῃ τοῦ Ἀψίνου σελ. 95, 16 Βακ. «ἀξιῶν ἐλέου τυχεῖν αὐτοὺς νῦν» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Τόμ. Δ', σελ. 347, 18 «ὡς δὲ δυστυ-

χῆς ἐλέου τυχεῖν» καὶ ἐν τῇ ΝΑ' Ἐπιστολῇ τοῦ Λιβανίου «τὸ μὲν πεποίηκε καὶ τετύχηκεν ἐλέου» καὶ παρὰ τῷ Νεμεσίῳ σελ. 53 Ματθ. «ἐλέου δικαίου τυγχάνει», ἀλλ' ἐν σελ. 265 εἶνε γεγραμμένον «τὸ συγγνώμης ἢ ἐλέουΣ ἀξιοῦσθαι». Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Κισλίγγιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἀρχαιολογίας Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως οὐχὶ ἀνεκτὸν παρ' αὐτῷ ὑπολαμβάνει τὸ ἐλέους λέγων ἐν Τόμ. Δ' σελ. κβ' «ἐλέου reponendum, cf. Grasberger Philol. XXVIII, p. 349». Πολλάκις δ' ὁ Διονύσιος ἐχρήσατο τῷ ἀρσενικῷ ὀνόματι ἔλεος ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ, οἷον σελ. 216 «εὐνοίᾳ τε τοῦ κινδυνεύοντος καὶ ἐλέῳ τῆς τύχης» καὶ σελ. 310 «ἔλεόν τε κοινῶν κακῶν οὐ μικρὸν ἔρανον εἶναι νομίζοντες» καὶ σελ. 596 «εἰς ἔλεον τοὺς Ῥωμαίους ὑπηγάγετο» καὶ σελ. 1087 «ἐπὶ τὸν ἔλεον τῶν ἀδικουμένων καταπεφεύγασιν» καὶ σελ. 1103 «γονέων τε αἰδῶ λαβεῖν οὐχ ἱκανῶν ἐσομένων ἑαυτοῖς διὰ γῆρας ἀμύνειν καὶ γυναικῶν ἔλεον» καὶ σελ. 1603 «παρ' ὧν οὔτ' ἐλέου μετέσχεν οὔτε συμπαθείας» καὶ σελ. 1612 «καὶ πολὺν ἐκίνησεν ἐκ τῶν παρόντων ἔλεον» καὶ σελ. 1699 «οὔτ' οἴκτῳ ἐνδοὺς τριῶν μὲν αὐτῷ παίδων μεγάλην παρεχόντων εἰς ἔλεον ἐπικουρίαν» καὶ σελ. 1701 «οὔτε φειδὼ τῶν παίδων οὔτ' ἔλεον ἔσχον» καὶ σελ. 1788 «ὅσα ἐπαγωγὰ ἦν εἰς ἔλεον» καὶ σελ. 1925 «ἔλεός τις παρέστη καὶ ἀνεκλάοντο αὐτῶν τὴν τύχην» (Πρβ. καὶ σελ. 872). Εἶπε δὲ καὶ ἐν τῷ Λυσίᾳ ΙΔ' «οἷον ὡς ὁ Λυσίας ἐν τῇ τοῦ Νικίου ἀπολογίᾳ βουλόμενος ἔλεον ποιεῖν» καὶ ἐν τῷ Ἰσοκράτει ΙΒ' «χαριεντισμὸς γὰρ πᾶς ἐν σπουδῇ καὶ κακοῖς γινόμενος ἄωρον πρᾶγμα καὶ πολεμιώτατον ἐλέῳ» καὶ ἐν τῷ περὶ Συνθέσ. Ὀνομάτων σελ. 250 Σχαιφ. «οὕτω γὰρ ἑκάστου τὸν ἔλεον ἐξέστησεν ἡ τοῦ τολμήσαντος ἀπόνοια».

Παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ βιβλ. Γ', ιη', 6 φέρεται διττὴ γραφή, «οὐδεμίαν ἔμφασιν ὀργῆς ἢ πάλιν ἐλέου διδόντες» καὶ ἐλέους Ὁ Λ. Δινδόρφιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Διοδώρου Τόμ. Δ', σελ. 246 (1828) «Ἐλέου: Hoc verum est, quamvis ab ἐλέους stet etiam optimus liber Coisl. At ea forma nonnisi infimae aetati concedenda videtur. Nam Isocrati quidem Callimach. p. 479. B. ἐλέους recte arbitror exemisse Bekkerum censura ed. Coraes p. 287. nec minori iure Polybio I. 88. 2.

Librarii vel grammatici hoc vitium saepe inferunt, ut Antiphonti p. 114. Aeliano H. A. 3. 1. Aristot. Rhet. II. 8. inscr., coll. § 12. 16». Τὸ ἀρσενικὸν γένος κεῖται παρὰ τῷ Διοδώρῳ βιβλ. Η', ς', 3 «ἅμα μὲν ὁ τῆς συγγενείας ἔλεος ἑκάστῳ ὑπεδύετο πρὸ ὀφθαλμῶν λαμβάνοντι τὴν σφαγήν, ἅμα δὲ κτέ.» καὶ ΙΑ', λβ', 5 «δεόμενοι ζωγρεῖν οὐδενὸς ἐτύγχανον ἐλέου» καὶ νς', 5 «τὸν δὲ Θεμιστοκλέα διὰ τὸν ἔλεον σῶσαι βουλόμενος» καὶ ΙΒ', ιη', 4 «τοῦ δὲ δήμου διὰ τὸν ἔλεον ψηφισαμένου διορθῶσαι τὸν νόμον» καὶ κδ', 5 «ἅπαντας εἰς ἔλεον ἤγαγε καὶ πολλὴν συμπάθειαν» καὶ ΙΓ', κ', 5 «τῷ πρὸς τοὺς ἠτυχηκότας ἐλέῳ» καὶ κβ', 8 «τοῖς πολεμιωτάτοις μερίζουσι τὸν ἔλεον» καὶ κγ', 3 «ἕτοιμον ἔχειν τὸν παρὰ πάντων ἔλεον» καὶ 4 «εἰ τὸν πρὸς τοὺς ὑποπεπτωκότας ἔλεον ἀποκόψομεν» καὶ 5 «τίς ἧττονα τοῦ μὲν ὠμοῦ τὸν ἔλεον, τῆς δὲ προπετείας τὴν εὐλάβειαν ἔσχηκε;» καὶ κζ', 1 «διότι τὸν ἔλεον τοῖς τὴν πατρίδα κοινὸν παιδευτήριον παρεχομένοις» καὶ κθ', 3 καὶ 7 καὶ λα', 1 καὶ ΛΒ', ϛ', 3 «τῶν δὲ πρεσβευτῶν εἰς οἶκτον καὶ ἔλεον τραπέντων» καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐν ταῖς ἱστορίαις τοῦ Πολυβίου βιβλ. Α', πη', 2 ὀρθῶς μὲν εἶνε ἐκδεδομένον ὑπὸ τοῦ Λ. Δινδορφίου Τόμ. Α', σελ. 116,5 «διὰ τὸ μὴ καταλείπεσθαι σφίσι τόπον ἐλέου μηδὲ συγγνώμης κατὰ τὰς πρώτας ἐπιβολάς», πλημμελῶς δ' ὑπὸ τοῦ Οὐλσχίου, φυλάξαντος τὴν παραδεδομένην γραφήν, σελ. 102, 29 «διὰ τὸ μὴ καταλείπεσθαι σφίσι τόπον ἐλέουΣ» Πρβ. σελ. 42, 31 «ὁ γὰρ μικρῷ πρότερον οὐ διδοὺς ἔλεον οὐδὲ συγγνώμην τοῖς πταίουσι παρὰ πόδας αὐτὸς ἤγετο δεησόμενος τούτων περὶ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας» καὶ σελ. 166, 15 «σπουδάζων δ' εἰς ἔλεον ἐκκαλεῖσθαι τοὺς ἀναγινώσκοντας καὶ συμπαθεῖς ποιεῖν τοῖς λεγομένοις» καὶ σελ. 169, 23 «οὐκ ἔλεον εἰκὸς ἦν συνεξακολουθεῖν αὐτοῖς παρὰ τῶν Ἑλλήνων» καὶ σελ. 599, 18 «ὥστ' οὔτε τὸν τῶν οἰκείων ἔλεον οὔτε τὰς ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐσομένας χρείας ἐποιήσαντο περὶ πλείονος» καὶ σελ. 621,9 «τό γε μὴν συμβὰν ἔλεον μὲν τῷ παθόντι καὶ συγγνώμην ἀπειργάσατο παρὰ τοῖς ἐκτός, διαβολὴν δὲ καὶ μῖσος τοῖς πράξασι».

Ἐπαινοῦμεν τὸν Κούρτ. Οὐαξμουθιον ἀποκαταστήσαντα ἐν ταῖς Ἐκλογαῖς τοῦ Στοβαίου Τόμ. Β', σελ. 92, 12 τὸν δόκιμον τύπον «ἔλεοΝ δὲ λύπην ἐπὶ τῷ δοκοῦντι ἀναξίως κακοπαθεῖν» ἀντὶ τοῦ

φερομένου ἐν τοῖς ἀντιγράφοις ἔλεοΣ. Ἐγένετο δὲ καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς χρῆσις τοῦ ἀρσενικοῦ ὀνόματος (σελ. 92, 19) «οἷον ἔλεοΝ, φθόνον, ἐπιχαιρεκακίαν, αἰσχύνην». Πρβ. Διογέν. Λαέρτ. Ζ΄, 111 «Καὶ τὴν μὲν λύπην εἶναι συστολὴν ἄλογον, εἴδη δ' αὐτῆς ἔλεον, φθόνον, ζῆλον — Ἔλεον μὲν οὖν εἶναι λύπην ὡς ἐπὶ ἀναξίως κακοπαθοῦντι κτέ.».

Ἐν τοῖς τοῦ Ψευδοφωκυλίδου στίχ. 21 πρὸς τῇ γραφῇ «πληρώσας σέο χεῖρ' ἔλεΟΝ χρήζοντι παράσχου» ὑπάρχει καὶ ἐλέΟΥΣ. Ὁ Βέργκιος Ποιητ. Λυρ. Τόμ. Β΄, σελ. 85 ἐκδ. δ΄ εἴκασεν «ἐλέΟΥ χρήζοντι».

Καὶ ὁ Πλούταρχος ποιεῖται χρῆσιν τοῦ ἀρσενικοῦ γένους τοῦ προκειμένου ὀνόματος καὶ ὁ Λουκιανὸς καὶ ὁ Αἰλιανὸς καὶ Φίλων ὁ Ἰουδαῖος καὶ ὁ Ἰώσηπος καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι οὐκ ὀλίγοι.

Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 598, Γ΄ «ὁ παρ' αὐτῶν ἔλεος» καὶ Αἰμιλ. Παύλ. ΛΑ΄, 4 «τῷ πρὸς ἐκεῖνον ἐλέῳ» καὶ Δημητρ. Ν΄, 2 «εἰς φθόνον μετέβαλε τὸν ἔλεον» καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν τοῖς τοῦ Ψευδοπλουτάρχου Ἠθικ. σελ. 313, Ε΄ εἶνε εἰρημένον «ἐλέουΣ ἔτυχε παρὰ Πέλοπος διὰ τὸν ἔρωτα».

Λουκιαν. Θε. Διαλ. ΙΓ΄, 1 «νῦν δὲ κατ' ἔλεον αὖθις ἀθανασίας μετείληφας;».

Αἰλιαν. περὶ Ζῴ. ΙΔ΄, 18 «οἴκτῳ δὲ ἄρα τῆς φύσεως καὶ ἐλέῳ ἐς τοὺς ἵππους δρᾶται τοῦτο».

Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Β΄, σελ. 81 «ἵνα τὸν σωτήριον ἔλεον ἀνακεράσηται τῇ κατὰ ἁμαρτανόντων κρίσει» καὶ «εἰ γὰρ βουληθείη ὁ θεὸς δικάσαι τῷ θνητῷ γένει χωρὶς ἐλέου» καὶ σελ. 82 «τὸν ἔλεον ἀνακίρνησιν» καὶ «πρεσβύτερος γὰρ δίκης ὁ ἔλεος παρ' αὐτῷ ἐστιν» καὶ Τόμ. Γ΄, σελ. 26 «δι' ἔλεον τοῦ γένους ἡμῶν» καὶ Τόμ. Δ΄, σελ. 122 «τὸν ἀπὸ τῶν οἰκητόρων ἔλεον» καὶ σελ. 231 «τιμωρίαν ἐργασάμενον πρὸ ἐλέου» καὶ Τόμ. Ϛ΄, σελ. 242 «πενία καθ' ἑαυτὴν μὲν ἐλέου χρήζει». Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν Τόμ. Δ΄, σελ. 232 ἀπαντᾷ «τῇ μὲν γὰρ ἐταλάντευε τὸ ἔλεος καὶ τὰ δίκαια, τῇ δ' ἀντέβριθεν ὁ νόμος», ἀλλ' ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει τοῦ Φίλωνος Τόμ. Ι΄, σελ. 253, 17 (1902) ἐγράφη μὲν ὁ ἔλεος, ἐσημειώθη δὲ «ὁ λεος F, τὸ ἔλεος A (v), ἔλεος (om. ὁ) ceteri». Μανθάνομεν δ' ἐκ

τῆς ἐκδόσεως ταύτης Τόμ. Β', σελ. 73 ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ «δικάσαι τῷ θνητῷ γένει χωρὶς ἐλέου» φέρεται καὶ γραφὴ ἐλέουΣ

Ἰώσηπ. Τόμ. Α', σελ. 272, 11 Νισ. «ἐξ ἐλέου καὶ προνοίας τοῦ θεοῦ» καὶ σελ. 278, 22 «φύσει τοῦ θεοῦ τοῖς πενομένοις ἔλεον νεμοντος» καὶ σελ. 297, 8 «μήτ' ἐλέῳ παραχωρήσαντας» καὶ Τόμ. Β', σελ. 374, 14 «εὐχαριστήσας δὲ τῷ θεῷ μετ' αὐτῶν ἔλεον λαβόντι» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 46, 4 «μηδ' ἐλέῳ πλέον ἢ τοῖς ἐπεσταλμένοις πεισθέντας παρακοῦσαι τῶν γεγραμμένων» καὶ σελ. 272, 8 «ἔλεον θηρωμένου παρ' ὑμῶν» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 62, 8 «ἀλλ' ἐγκεκλεισμένοι τὸν ἔλεον ὀδυνηρῶς μέν, ἀναύδως δὲ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πάθους ἔφερον» καὶ σελ. 63, 14 «ἔλεον μὲν τῶν ἀτυχούντων, μῖσος δὲ τῶν ταῦτα διαπραττομένων ἐσχήκασιν» καὶ σελ. 72, 11 «ὁ βασιλεὺς ἐλέῳ τῶν ὀρφανῶν εἰς εὔνοιαν αὐτῶν διὰ τὴν ἐπιγαμίαν τὸν Ἀντίπατρον προκαλούμενος» καὶ σελ. 209, 5 «πλὴν εἴ τινες ἐλέῳ φίλων ἢ γειτόνων ἐπιχωρηθὲν αὐτοῖς ἔφυγον» καὶ σελ. 235, 1 «λογισμῷ τε ἀξιώσεως τῶν ἀνδρῶν καὶ ἐλέῳ τοῦ πάθους» καὶ σελ. 318, 19 «ἦν γὰρ ἄτεγκτος μὲν πρὸς ἔλεον, παντὸς δὲ κέρδους ἄπληστος» καὶ σελ. 357, 7 «βλέπων τοῦ πλήθους τὴν κατήφειαν ἐκλάσθην πρὸς ἔλεον».

Ἐπίκτητ. Διατρ. Γ', κβ', 13 «σοὶ μὴ ὀργὴν εἶναι, μὴ μῆνιν, μὴ φθόνον, μὴ ἔλεον» καὶ Δ', ϛ', 2 «τὸ μὴ εἶναι ἐλέου ἄξιον».

Ἀλκίφρ. Ἐπιστ. Γ', μζ', 2 «τοῖς ἑτοίμοις εἰς ἔλεον καὶ συμπάθειαν».

Ἀρισταίνετ. σελ. 162 Βοισσ. «τοιοῦτος ἔλεος ἐρωτός ἐστιν ἀρχή».

Φιλόστρ. Τόμ. Α', σελ. 130, 21 Καυσ. (Φωτ. Βιβλιοθ. σελ. 333, 15) «καὶ γὰρ ἱκέτευε καὶ πολλὰ ἐπὶ ἐλέῳ ἔλεγεν».

Παυσαν. Κορινθ Ε', 8 «ἐς ὃ Δημήτηρ ἔλεον ἴσχει Πλημναίου» καὶ Ἀχαϊκ. ΙϚ', 10 «ἐτράποντο ἐς ἔλεον Ῥωμαῖοι τῆς Ἑλλάδος» καὶ Φωκικ. ΚΒ', 4 «ἅτε ἴσον μὲν ἐλέου, ἴσον δὲ τὰς φύσεις καὶ ἔρωτος ἀπέχοντες».

Ἀθήν. σελ. 84, Ε' «κάπηλίς τις γυνὴ κατ' ἔλεον ἔδωκεν οὐ μετὰ χεῖρας εἶχεν ἐσθίουσα κιτρίου» καὶ σελ. 592, Ε' «προαγήοχε τὰ τέκνα ἐπὶ τὸ δικαστήριον ὡς δι' ἐκείνων ἔλεον ἕξων». Πρβ. καὶ σελ. 590, Ε' «ἐλέῳ χρησαμένους μὴ ἀποκτεῖναι» καὶ σελ. 602,

Β' «ἀλλὰ καὶ τὸν Φάλαριν αὐτὸν εἰς ἔλεον τῶν βασάνων ἤγαγον».

Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 676, 31 Βεκκ. «οὕτω παραπειστέον τοὺς δικαστὰς καὶ ὀργὴν κινητέον ἢ ἔλεον καὶ μοιχῷ συνηγορητέον ἢ ἱεροσύλῳ, ἐμφαίνει τὸ καθήκειν οὕτω τοὺς δικαστὰς παραπείθειν ἢ ὀργὴν ἢ ἔλεον κινεῖν» καὶ σελ. 690, 25 «ἐχρῆν αὐτοὺς μήτε ἔλεον μήτε οἴκτους μήτε ὀργὰς ἢ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα κινεῖν».

Ἡρῳδιαν. Ἱστορ. σελ. 167, 1 Μενδ. «πάντας τε ἐς οἶκτον καὶ ἔλεον προκαλούμενος».

Πορφύρ. Ὁμηρικ. Ζητήμ. εἰς Ὀδύσσ. σελ. 51, 16 Σραδ. «καὶ ὅτι δι' ἔλεον κατεῖχεν» καὶ σελ. 91, 10 «τὸν εἰς τοὺς ξένους καθήκοντα ἔλεον» καὶ σελ. 92, 1 «ὅτι ἐλέου ἄξιον θέλει παραστῆσαι αὐτόν».

Ἑρμογέν. Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Γ', σελ. 340, 10 «οἷον θαῦμα ἢ λύπην ἢ φόβον ἢ ὀργὴν ἢ ἔλεον» καὶ 17 «ἐλέου δέ, ὅταν λέγῃ κτέ.» καὶ σελ 438, 9 «ἀλλὰ καὶ ἐλέου καὶ παραμυθίας αἴτιον γίνεται».

Προκόπ. Τόμ. Α', σελ 408, 21 Βόνν. «ἐλέου πολλοῦ ἄξια Βανδίλοις ξυνέβη» καὶ σελ. 480, 1 «τὴν ἐλπίδα δὲ ξύμπασαν ἐς τὸν ἐκείνων ἔλεον ἔχων» καὶ σελ. 522, 20 «πολλά τε πρὸς ἔλεον ἐπαγωγὰ φθεγγόμενον» καὶ Τόμ. Β', σελ. 343, 12 «τοῦ τῶν ἐγκλημάτων ὄγκου παραιρουμένου τοῖς ἠδικηκόσι τὸν ἔλεον» καὶ σελ. 502, 2 «τῷ ἐς παῖδάς τε καὶ γυναῖκας ἐλέῳ» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 94, 23 «ἃ γὰρ τοῖς ἄλλοις συγγνώμην τε καὶ ἔλεον φέρει». Ἴσως δὲ καὶ ἐν Τόμ. Β', σελ. 48, 15 γραπτέον «πάσχουσιν ἀνήκεστά τε καὶ ἐλέου πολλοῦ ἄξια» ἀντὶ τοῦ ἐλέουΣ.

Σωζομεν. Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 112 Οὐσσ. «τὸν περὶ τοὺς ἐνδεεῖς ἔλεον καὶ φιλοτιμίαν».

Σουίδ. σελ. 9 Βεκκ. «ἀγαθοὶ δ' ἀριδάκρυες ἄνδρες: ἐπὶ τῶν σφόδρα πρὸς ἔλεον ῥεπόντων».

Ἡσύχ. «Δι' οἶκτον: δι' ἔλεον, οἰκτιρμόν «καὶ «Οἶκτρος: — ἐλέου ἄξιος»

Ζωναρ. Λεξ. σελ. 312 «Ἀσπόνδους: — τοὺς ἀκαμπεῖς καὶ ἀνενδότους πρὸς ἔλεον».

Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Α', σελ. 413, 3 Δινδ. «ὅπως θεασάμενος Πάτροκλος κινηθείη μᾶλλον εἰς ἔλεον» καὶ Τόμ. Β', σελ. 63, 19

«ἅμα δὲ εἰς ἔλεον τῶν Ἑλλήνων ἐπάγεται τὸν Δία» καὶ σελ. 91, 29 «ἵνα ἔλεον κινήσῃ» καὶ σελ 220, 32 «ἐλεεινόν: ἐλέου ἄξιον τυγχάνοντα» καὶ Σχολ. Ὀδυσσ. σελ. 583, 6 «Δινδ. ἐλεητύν: ἔλεον· Αἰολικὴ ἡ διάλεκτος».

Σχολ. Αἰσχύλ. σελ. 496, 3 Δινδ. «αἰσχύνῃ καὶ ἐλέῳ πιεζόμενος θρηνεῖ».

Σχολ. Σοφοκλ. σελ. 43, 15 Τευδν. «τεχνικὸς ὁ λόγος ἐκ προοιμίου καὶ εἰς ἔλεον ἱκανὸς ἐπισπάσασθαι» καὶ σελ. 128, 1 «τὸν ἔλεον Ἠλέκτρας διαγράφει ὁ ποιητής» καὶ σελ. 177, 18 «πολὺν ἔλεον ἐργάζεται ὁ λόγος» (Πρβ καὶ σελ. 47, 9). Ἀλλὰ σελ. 174, 10 «νηλέα: τὰ μὴ τυχόντα ἐλέουΣ» καὶ σελ. 273, 7 «νηλεές: ἐλέουΣ μὴ τυχόν» καὶ σελ. 391, 12 «οὐδὲ ἐλέουΣ ἄξιοι τυγχάνουσιν».

Σχολ. Εὐριπ. Τόμ. Β', σελ. 124, 18 Δινδ. «προσαγόμενος αὐτὸν εἰς ἔλεον» καὶ σελ. 202, 15 «πάνυ σοι συμβάλλεται πρὸς τὸν ἔλεον ἡ εὐγένεια» καὶ σελ. 217, 31 «γαλακτοτροφίας ὑπομιμνήσκουσα καὶ τὸν ἔλεον διὰ τούτου θηρωμένη» καὶ σελ. 317, 13 «ὁ δὲ ἱκέτης προσέπιπτε τὸν ἔλεον θηρώμενος» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 91,8 «ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς ἔλεον ῥέπειν». Ἀλλὰ σελ. 138, 8 «διότι οἰκτρὰ καὶ ἐλέουΣ ἄξια παθοῦσα τῇ Θεσσαλίᾳ ἐπέβης».

Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 346, 20 Διδ. «ἵνα διὰ τούτου πρὸς ἔλεον τοὺς δικαστὰς ἕλκωσι».

Καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων (Ἐπιγρ. Ἑλλην. Σικελ. καὶ Ἰταλ. Καιβελ. σελ. 435, 1722) ἀπαντᾷ «θρεπτῆρσιν λείπων ἡλικίης ἔλεον» καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου σελ. 312, 26 «οἶκτον αὐτῶν ἀξιοῦσαι λαβεῖν τὸν θεὸν καὶ βασιλεῦσαι τὸν ἔλεον ἐπ' αὐτὰς ἤδη καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν» καὶ σελ. 450, 42 «ἀπαθῆ πρὸς τὸν ἐκ δόξης ἔλεον κεκτημένοι τὴν γνώμην» καὶ σελ. 456, 40 «πολὺν ἔλεον τοῖς πάσχουσιν ἀπὸ τῶν ὁρώντων ἐκκαλεῖται» καὶ σελ. 499, 12 «προσπεσὼν δὲ τὸν ἔλεον ᾔτησεν» καὶ 39 «μετὰ πολλῆς τῆς συμπαθείας ᾔτει τὸν ἔλεον» καὶ σελ. 500, 16 «πρᾶγμα γέμον μὲν ἐλέου, συμβὰν δὲ κτέ.» καὶ 26 «πρᾶγμα λίαν οἰκτρὸν ὀφθαλμοῖς ἔχουσιν ἔλεον ἢ εἰδόσιν ἔλεον» καὶ σελ. 502, 29 «μηδ' ἔμφυτ πρὸς τὸ συγγενὲς ἔλεος καὶ ἀγάπη» καὶ σελ. 540, 9 «ἡ δὲ μετά νοια καμάτῳ καὶ δάκρυσι καὶ ἐλέῳ τὸ οἰκεῖον ἔργον περαίνει». Π

ρατηρητέον δ' ὅτι ἐν σελ. 204, 25 εἶνε γεγραμμένον «διὸ καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς τοῦ λόγου οἰκονομίαν δικαιοσύνην θεοῦ καὶ κρίσιν καὶ ἔλεον τὸ ἱερὸν ἀνακηρύττει γράμμα, ὡς δικαίᾳ κρίσει τοῦ θεοῦ μόνους τῶν λογικῶν τῷ πηλῷ συνδεθέντας μόνους καὶ τῆς τοσαύτης ἀξιωθῆναι φιλοτιμίας καὶ τοῦ ἀνεκφράστου ἐλέουΣ».

Πολλὰ τοῦ κινεῖν ἔλεον ἢ τὸν ἔλεον παραδείγματα ἔχομεν ἐκ τῆς Ῥητορικῆς Τέχνης τοῦ Ἀψίνου νὰ καταλέξωμεν, οἷον σελ. 91, 8 «ἐπειδὰν δὲ μέλλωμεν ἔλεον κινεῖν» καὶ σελ. 93, 16 «ἀπὸ τοῦ παρὰ τὴν ἀξίαν καλουμένου τὸν ἔλεον κινήσομεν» καὶ σελ. 94, 3 «οἶμαι μὲν ὅτι καὶ αὐτὸς κινεῖ τὸν ἔλεον» καὶ μετ' οὐ πολλὰ «ὑπῆρχεν ἂν κινῆσαι τὸν ἔλεον αὐτῷ» καὶ μετ' ὀλίγα «ἔτι κινήσομεν ἔλεον καὶ ἀπὸ τοῦ καλουμένου παρὰ τὴν ἐλπίδα» καὶ σελ 95, 3 «ἔτι ἔλεον κινήσομεν ἀπὸ τῆς εὐδαιμονίας τῆς προτοῦ» καὶ σελ. 96, 17 «ἡ ἀντιπαράθεσις τῶν κακῶν τοῖς ἀγαθοῖς τὸν ἔλεον κεκίνηκεν» καὶ μετ' ὀλίγα «ἐπειδὰν δέ τινας τὸν περὶ αὐτῶν κινοῦντες ἔλεον ἀτυχοῦντας ἐπιδεῖξαι θέλωμεν» καὶ σελ. 97, 15 «κινεῖ μὲν ἔλεον καὶ ἁπλῶς λεχθέν» καὶ σελ. 98, 10 καὶ 17 καὶ σελ. 99, 3 καὶ 11 καὶ 19 καὶ σελ. 100, 7 καὶ 10 καὶ ἀλλαχοῦ. Εἶπε δ' ὁ Ἀψίνης καὶ «ἀπὸ τούτων οἶκτον κεκίνηκε» (σελ. 106, 5) καὶ «οἶκτον ἐπὶ τῷ Πενθεῖ κινῆσαι βουλόμενος» (σελ. 107, 20) καὶ «ἀπὸ τῆς ἐρημίας οὖν οἶκτον κινήσει» (σελ. 111, 3). Συνάψας δὲ τὰ συνώνυμα οἶκτον καὶ ἔλεον ἔγραψεν «οἶκτόν τινα καὶ ἔλεον περιθεὶς τῷ πάθει» (σελ. 108, 3). Ἄξια ἀναγνώσεως εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐρνέστου γεγραμμένα ἐν Λεξ. Τεχνολ. σελ. 101.

Κάλλιστον δ' ἡμῖν παράγγελμα φαίνεται τὸ κείμενον ἐν τῷ Ἀνθολογίῳ τοῦ Στοβαίου βιβλ. Α', 31 «Φωκίωνος. Οὔτε ἐξ ἱεροῦ βωμὸν οὔτε ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀφαιρετέον τὸν ἔλεον».

Τῆς δοκίμου φράσεως ἔλεον ἐκκαλέσασθαι γίνεται μνεία ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. Δ', 21 «οἶκτον ἐπισπάσασθαι, ἔλεον ἐκκαλέσασθαι». Πρβ. καὶ Διογέν. Λαέρτ. Β', 14 «Ἱερώνυμος δ' ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν σποράδην ὑπομνημάτων φησὶν ὅτι ὁ Περικλῆς παρήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ δικαστήριον, διερρυηκότα καὶ λεπτὸν ὑπὸ νοσου, ῞ιτε ἐλέῳ μᾶλλον ἢ κρίσει ἀφεθῆναι» καὶ Ζ', 123 «ἐπεί τό γ' εἶν καὶ ὁ ἔλεος αὐτή θ' ἡ ἐπιείκεια οὐδένειά ἐστι ψυχῆς». Περὶ τοῦ ημένου ἐν τῷ Οὐϊνδοβονησίῳ Λεξικῷ σελ. 65, 34 Ναυκ. «ἔλεος

θεοῦ καὶ ἔλεος ἀνθρώπων ὁ ἀπὸ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἕτερα οὕτω πλεῖστα λέγονται» θὰ γράψωμεν τὰ δέοντα ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

Παρ' Ἀχιλλεῖ τῷ Τατίῳ ἔχουσι τἀντίγραφα ἐν μὲν βιβλ. Γ', 10 «ἵνα μηδὲ ἐλέουΣ τύχωμεν», ἐν δὲ βιβλ. ς', 7 «ἔστι μὲν γὰρ φύσει δάκρυον ἐπαγωγότατον ἐλέου τοῖς ὁρῶσι», ὡς καὶ ἐν βιβλ. Ζ', 9 «ἄνθρωπον ἐλέου μᾶλλον ἢ τιμωρίας δεόμενον» (Ἴδε Ἰακώψιον εἰς Ἀχιλλ. Τάτ. σελ. 847 καὶ σελ. 897). Πιθανώτατον ἡμῖν φαίνεται ὅτι καὶ ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ τῇ γενικῇ ἐλέου ἐχρήσατο ὁ συγγραφεύς, ὡς ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου, ᾧ ἠκολούθησαν ὅτε Ἱρσχίγιος καὶ ὁ Ἑρχῆρος. Πρβ. καὶ βιβλ. Γ', 10 «ὁ γὰρ λόγος πολλάκις τὸν ἔλεον προξενεῖ» καὶ 14 «συμπαθὴς δέ πως εἰς ἔλεον ἄνθρωπος ἀκροατὴς ἀλλοτρίων κακῶν, καὶ ὁ ἔλεος πολλάκις φιλίαν προξενεῖ· ἡ γὰρ ψυχὴ μαλαχθεῖσα πρὸς τὴν ὧν ἤκουσε λύπην, συνδιατεθεῖσα κατὰ μικρὸν τῇ τοῦ πάθους ἀκροάσει τὸν οἶκτον εἰς φιλίαν καὶ τὴν λύπην εἰς [τὸν] ἔλεον συλλέγει».

Παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Α', σελ. 576 φέρεται «μελλησμοῦ τε καὶ προπετείας ἐλέουΣ τε καὶ φθόνου». Τὴν ἐκφορὰν ταύτην βλέπει τις καὶ παρὰ τῷ Ὀρειβασίῳ Τόμ. Γ', σελ. 12, 3 μνημονεύοντι τὰ τοῦ Γαληνοῦ. Καὶ ἐν ἄλλῳ δὲ τοῦ Γαληνοῦ τόπῳ εὑρίσκεται ἡ μετὰ τοῦ Σ γενική, Τόμ. Δ', σελ. 727 «πρὸς ταῦτ' οὖν οὐδὲν ἔχοντες ὥσπερ ἐπί τινα βωμὸν ἐλέουΣ καταφεύγουσι τὴν Πυρρωνείαν ἀγροικίαν». Ἀλλ' ὁ Κόβητος κελεύει νὰ γραφῇ ἐλέου λέγων ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1881, σελ. 447 «Iudaeorum et Christianorum est τὸ ἔλεος pro ὁ ἔλεος, itaque βωμὸν ἐλέΟΥ scribendum. Notissima est haec *ara misericordiae*. Lucianus in *Demonacte* cap. 57: μὴ πρότερον ταῦτα ψηφίσησθε, ἂν μὴ τοῦ ἐλέου τὸν βωμὸν καθέλητε». Λέγει δ' ὁ Λουκιανὸς καὶ ἐν τῷ Δὶς Κατηγορουμένῳ § 21 «καὶ ταῦτα ὥσπερ ἱκέτην ἐπὶ τὸν τοῦ Ἐλέου βωμὸν ἐπὶ τὴν ἡδονὴν καταφυγόντα» καὶ ἐν τῷ Τίμωνι § 42 «φίλος δὲ ἢ ξένος ἢ ἑταῖρος ἢ Ἐλέου βωμὸς ὕθλος πολύς». Ἴσως δ' ἔγραψεν ὁ Λουκιανὸς «φίλιος δὲ ἢ ξένιος ἢ ἑταιρεῖος», ὡς ἐν § 1 «ὦ Ζεῦ φίλιε καὶ ξένιε καὶ ἑταιρεῖε καὶ ἐφέστιε κτέ.» Ἐν τοῖς εἰς Λουκιανὸν Σχολίοις φέρεται σελ. 49 Ἰακ. «Ἵδρυτο γὰρ παρ' Ἀθηναίοις Ἐλέου βωμὸς ἐπὶ συμπάθειαν καὶ φιλανθρωπίαν αὐτοὺς παρακαλῶν» καὶ σελ. 159 «Εἰ γὰρ ὁ Ἐλέου βωμὸς οἰκτίρμονας κηρύττει Ἀθηναίους, πῶς ἂν ἀνάσχοι-

σθε, φησί, τοιοῦτον ὠμὸν πρᾶγμα θεᾶσθαι;» καὶ σελ. 160 «Ὅτι Ἐλέου βωμὸς ἦν παρὰ Ἀθηναίοις, πρὸς ὃν οἱ καταφεύγοντες ἐσώζοντο» καὶ σελ. 209 «Βωμὸς ὑπῆρχε παρ' Ἀθηναίοις τοῦ Ἐλέου, ἐν ᾧ οἱ ἀδικούμενοι, ἵνα ἐλεηθῶσι, κατέφευγον».

Ὁ Παυσανίας ἱστορεῖ ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις ἐλέου ἢ Ἐλέου βωμός Ἀττικ. ΙΖ', 1. Μνημονεύουσι δὲ καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι τοῦ βωμοῦ τούτου. Διόδωρ. Σικελ. ΙΓ', κϐ', 7 «οἱ πρῶτοι βωμὸν Ἐλέου καθιδρυσάμενοι τοῦτον ἐν τῇ πόλει τῶν Συρακουσίων (Συρακοσίων) εὑρήτουσιν». Ἀπολλόδ. Β', η', 1 «διωκόμενοι δὲ (οἱ Ἡρακλέους παῖδες) ἦλθον εἰς Ἀθήνας καὶ καθεσθέντες ἐπὶ τὸν Ἐλέου βωμὸν ἠξίουν βοηθεῖσθαι» καὶ Γ', ζ', 1 «Ἄδραστος δὲ εἰς Ἀθήνας ἀφικόμενος ἐπὶ τὸν Ἐλέου βωμὸν κατέφυγε». Φιλόστρατ. Βί. Σοφ. Β', ιϐ', 3 «πῶς Ἠλεῖοι πανηγυρίζουσι, πῶς Δελφοὶ θεσπίζουσι, τίς ὁ παρ' Ἀθηναίοις Ἐλέου βωμός» καὶ Ἐπιστολ. ΛΘ' «ἐδέξαντο καὶ Ἀθηναῖοι — τοὺς Ἡρακλέους παῖδας ἀλωμένους, ὅτε καὶ τὸν Ἐλέου ἐστήσαντο βωμὸν ὡς τρεισκαιδεκάτου θεοῦ». Ζηνόϐ. Παροιμ. Α'. 30 «οἱ τῶν ἀποθανόντων παῖδες πρὸς τὸν τοῦ Ἐλέου καταφυγόντες βωμὸν τοὺς νεκροὺς ἐξήτουν» καὶ Β', 61 «πρὸς τὸν τοῦ Ἐλέου βωμὸν τῶν Ἡρακλειδῶν προσπεφευγότων, Ἀθηναῖοι μὴ ἐκδιδόντες αὐτοὺς πρὸς Εὐρυσθέα πόλεμον ὑπέστησαν». Ἀφίν. Τέχν. Ῥητορ. σελ. 92, 5 «Ἀθήνησι μὲν οὖν λέγοντες — τὸν κοινὸν τόπον τοῦτον κατασκευάσομεν· Ἐλέου βωμὸς ἐστὶ παρ' ὑμῖν, θεὸς εἶναι δοκεῖ παρ' ὑμῖν ἡ κοινὴ πάντων φιλανθρωπία. — Καὶ παραδείγματα προοισόμεθα τοὺς καταφυγόντας μὲν ἐπὶ τὸν βωμόν, μὴ ἀτυχήσαντας δὲ ὧν ἠξίωσαν, οἷον τοὺς Ἡρακλείδας καὶ εἰ δή τινες ἕτεροι λέγονται τὸ ὅμοιον αὐτοῖς ποιῆσαι». Νικηφόρ. Προγυμν. Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Α', σελ. 499, 2 «ἐπὶ τὴν Ἀθηνᾶς πόλιν πορεύσομαι, ἐπὶ τὸν Ἐλέου βαδιοῦμαι βωμόν». Πλανούδ. Ἐπιστολ. σελ. 65, 14 «καὶ τοῦτο δηλοῦν Ἕλληνες βούλονται τὸν Ἀθήνησιν Ἐλέου βωμόν».

Πολὺς λόγος περὶ τοῦ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις βωμοῦ τοῦ Ἐλέου γίνεται ὑπὸ τοῦ Λιβανίου ἐν τῷ Δημοσθένει, ἐξ οὗ παρατιθέμεθα τὰ χωρία τάδε. Τόμ. Δ', σελ. 257, 2 «ἤγγελλε δέ τις εἰς τὸν δῆμον Δημοσθένην τὸν Παιανιέα καταπεφευγέναι πρὸς τὸν Ἐλέου βωμόν» καὶ σελ. 259, 14 «ἐπιμελοῦ δέ, φησί, καὶ τοῦ Ἐλέου βω-

μοῦ· παρ' ὑμῖν γὰρ ἐστὶ τοῖς ἡμέροις». Πρβ. καὶ σελ. 255, 5 «καὶ τὸν Ἔλεον ἐν τοῖς θεοῖς ἀριθμεῖν». Εἶπε δ' ὁ Λιβάνιος καὶ ἐν τῷ Κορινθίων λόγῳ Τόμ. Δ', σελ. 361, 27 «οὐδ' ὁ παρ' ὑμῖν ἔτι βωμὸς ἐστίν, ὃν Ἐλέου καλεῖτε» καὶ ἐν τῷ Πρεσβευτικῷ πρὸς Ἰουλιανὸν Τόμ. Α', σελ. 463, 19 «τῶν γὰρ οἴκοι τὸν ἔλεον ἡγουμένων θεόν, οὗ τὸν βωμὸν ἑώρακας Ἀθήνησιν».

Κεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς εἰς Σοφοκλέα Σχολίοις Οἰδ. Κολ. 261 «ἐπεὶ καὶ Ἐλέου βωμὸς ἐν Ἀθήναις ἵδρυται» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Ἱππ. 1151 «τῶν Ἀθηναίων μὴ ἐκδιδόντων αὐτῷ τοὺς Ἡρακλείδας πρὸς τὸν τοῦ Ἐλέου βωμὸν καταφυγόντας» καὶ ἐν τοῖς εἰς Αἰσχίνην περὶ Παραπρεσβ. 15 «ῥάβδον θαλλῷ ἐλαίας στέψας καθῆστο κατέχων εἰς τὸν Ἐλέου βωμόν» καὶ ἐν τοῖς εἰς Δημοσθένη Ὀλυνθ. Β', 6 «οἷον ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων (γρ. Ἀθηνῶν), ἀπὸ τοῦ χωρίου ὥσπερ τοῦ Ἐλέου, ἔνθα καὶ Ἡρακλεῖδαι ἐσώθησαν, ἀπήλαυνον οὗτοι τοὺς ἱκέτας». Ὁ Σαύπιος ὑπέλαβεν ὅτι τὸ χωρίου εἶνε πλημμελὴς γραφὴ τοῦ βωμοῦ (Ἴδε Γ. Δινδόρφιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Δημοσθένους Τόμ. Η', σελ. 84 Ὀξ.).

Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς λέγει ὅτι Ἐλέου βωμοὶ ἦσαν παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις σελ. 430 Βεκκ. «Εἴ γε μὴν τὴν Ἀφροδίτην θεὰν εἶναι λέγομεν, ἔσται καὶ ὁ Ἔρως υἱὸς ὢν Ἀφροδίτης θεός. Ἀλλ', εἰ ὁ ἔρως θεός ἐστι, καὶ ὁ ἔλεος ἔσται θεός· ἀμφότερα γάρ ἐστι ψυχικὰ πάθη καὶ ὁμοίως ἀφωσίωται τῷ ἔρωτι καὶ ὁ ἔλεος· παρὰ Ἀθηναίοις γοῦν Ἐλέου βωμοί τινες εἰσίν». Παρ' οὐδενὶ ἑτέρῳ εὕρομεν ἡμεῖς τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν Ἐλέου βωμοί (Πρβ. Βέργκιον ἐν *Klein. Phil. Schrift*. Τόμ. Β', σελ. 630, σημ. 8).

Παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ἀκομινάτῳ εἶνε γεγραμμένον Τόμ. Β', σελ. 403, 26 «εἰ τὸν παρὰ σοὶ βωμὸν τοῦ ἘλέουΣ κεκλεισμένον εὑρίσκω καὶ ἄβατον». Ἀλλ' ἴσως τοῦ δοκίμου τύπου χρῆσιν ὁ Ἀκομινᾶτος ἐποιήσατο, ὡς ἐν σελ. 281, 8 «οἱ παλαίτατοι τῶν Ἀθηναίων ἄλλο γε ἱερὸν θυτήριον, τὸν Ἐλέου βωμόν, κατὰ μέσον ἄστυ ἐστήσαντο» καὶ μετ' ὀλίγα «σὲ δὲ τὸν τοῦ Χριστοῦ λαμπρότατον θύτην καὶ θυτήριον ἔμβιον θεοῦ καὶ ἄσυλον Ἐλέου βωμὸν πάντες ἂν ἐμοὶ συμφθέγξαιντο» καὶ σελ. 418, 9 «τὸν Ἐλέου βωμὸν ἄντικρυς τοῖς Ἀθηναίοις καινίζεις πάλαι κατεστραμμένον» καὶ ἐν Τόμ. Α', σελ. 148, 3 «ἀνάστησόν μοι καὶ τὸν τοῦ Ἐλέου βωμὸν πάλαι καταβε-

βλημένον καὶ περιφρονούμενον» καὶ σελ. 319, 4 καὶ 8. Πρβ. Τόμ. Α', σελ. 87, 14 «τὸν ἔλεον οὗτοι καὶ τὴν κρίσιν ᾀδέτωσαν». σελ. 123,11 «εἰ συζεύξεις τὸν ἔλεον».Τόμ. Β', σελ.59,29 «τὸν βασιλικὸν ἔλεον». σελ. 65, 16 «τὸν τοῦ αὐτοκράτορος ἔλεον». σελ. 88, 14 «οὐ μὰ τὸν ἀνεξίκακον καὶ μακρόθυμον ἔλεον τοῦ θεοῦ». σελ. 99, 22 «κάμφθητι πρὸς ἔλεον». σελ. 103, 26 «τὸν βαθύρρουν τῆς βασιλικῆς φιλανθρωπίας ἔλεον μετοχετεῦσαι». σελ. 105, 26 «τὸν παρ' ὑμῶν ἕλκειν ἔλεον». σελ. 150, 17 «καὶ κοινῶς ὑετίζεις τὸν ἔλεον». σελ. 182, 27 «κατενεχθέντες εἰς ἔλεον». σελ. 183, 19 «ἐπὶ ἐλέῳ». Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι φέρεται παρὰ τῷ Ἀκομινάτῳ Τόμ. Α', σελ. 245, 26 «οὕτω γὰρ τὴν ἐκ τῆς ἥττης ἀλμυρὰν ναυτίαν τῷ ποτίμῳ τοῦ βασιλέως ἐλέει ἐξαποβλύσειας (γρ. ἐξαποΚλύσειας)» καὶ σελ. 310, 14 «γενέσθαι καὶ ἐφ' ἡμῖν ἔλεος» καὶ Τόμ. Β', σελ. 54, 21 «οἱ μᾶλλον ἐλέουΣ δεόμενοι» καὶ σελ. 107, 16 «ποιήσατε ἔλεος ἀζήμιον τῷ δημοσίῳ» καὶ σελ. 168, 2 «τὰ ἐλέη αὐτοῦ» καὶ σελ. 277, 13 «ἀπολαύσει τοῦ ἐλέουΣ». Πρβ. καὶ σελ. 127, 15,

Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου ἐν τῇ ΙΓ' Ἐπιστολῇ «ἀλλὰ σῷζε καὶ τὸν Ἐλέου βωμὸν ἐν τῇ ψυχῇ ἔχε» καὶ ὑπὸ Φίλωνος τοῦ Ἰουδαίου Τόμ. Ε', σελ. 253 «οἱ δ' ὅλον τοῦτον παρακαλυψάμενοι τὸν νόμον, τοὺς ἅλας, τὰς σπονδάς, τὸν Ἐλέου βωμόν,τὴν κοινὴν ἑστίαν, κτέ.». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα μνημονεύεται Ἐλέου βωμός, ἀλλ' οὐδεὶς λόγος περὶ αὐτοῦ γίνεται.

Ἐν ἐπιγραφῇ Ἀττικῇ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων (Συλλ. Ἐπιγρ. Ἀττ. Τόμ. Γ', α', σελ. 66) φέρεται «ὑψιμέδων, ὕπατε πάτερ εἰρήνης βαθυκά(ρπου), σὸν ἐλΑΙου βωμὸν ἱκετεύομεν ἡμεῖς» (Πρβ. Ἐπιγρ.Ἑλλην. Καιβελ. 792, σελ. 322). Εὑρέθη δὲ καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐπιγραφὴ ἔχουσα ὧδε (Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1883, σελ.150) « Ἐλέου βωμὸν Ἱεροκλῆς κατ' ὄναρ».

Περὶ τοῦ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις βωμοῦ τοῦ Ἐλέου οὐκ ὀλίγοι φιλόλογοι ἔγραψαν, ὁ Οὐεσσελίγγιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Διοδώρου Τόμ. ., σελ. 559 καὶ ὁ Ἑύνιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀπολλοδώρου Τόμ. Ι', σελ. 202 καὶ ἄλλοι. Ἐκτενέστερον δὲ περὶ αὐτοῦ διέλαβεν ὁ ' ιύλωρος ἐξηγούμενος τὸ ἐν τῷ Ἐπιταφίῳ τοῦ Λυσίου ἢ Ψευδολυ‹ ιυ § 11 «ἀφικόμενοι εἰς τήνδε τὴν πόλιν ἱκέται ἐπὶ τῶν βωμῶν

ἐκαθέζοντο » (Ῥήτ. Δόψων. Τόμ. Β', σελ. 192 κἑξ.). Προκρίνας οὗτος τὴν κατ' αἰτιατικὴν τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ ἐκφορὰν ἐπὶ τὸν βωμόν τῆς κατὰ γενικὴν πληθυντικὴν ἐπὶ τῶν βωμῶν νομίζει ὅτι νοεῖται ὁ βωμὸς τοῦ Ἐλέου, ἀποφαίνεται δ' ὅτι ὁ Ἔλεος οὐχὶ ἕτερος τοῦ Διὸς εἶνε, ὅστις μειλίχιος καὶ ἱκέσιος καὶ ξένιος καλούμενος ἱδρύετο ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν πόλεων· ἱκανὸν δ' ἔπειτα ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ ἀγοραίου τούτου Διός. Καὶ ὁ Βέργκιος ὑπολαμβάνει ἐν *Klein. Philol. Schrift.* Τόμ. Β', σελ. 630, ὅτι ὁ βωμὸς τοῦ Ἐλέου οὐχὶ διάφορος τοῦ βωμοῦ τοῦ ἀγοραίου Διὸς ἦτο. δοξάζει δ' ὅτι θεοῦ Ἐλέου λατρεία οὐδέποτε ὑπῆρξεν. Κατ' ἄλλους ὁ βωμὸς τοῦ Ἐλέου ἦτο ὁ αὐτὸς τῷ τῶν δώδεκα θεῶν (Ἴδε *Philol. Unter-such.* Τόμ. Α', σελ. 201, σημ. 4). Οὐδαμῶς ἀπίθανον νομίζομεν ὅτι θεοποιήσαντες τὸν ἔλεον οἱ Ἀθηναῖοι βωμὸν αὐτῷ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἵδρυσαν. Ὁ Παυσανίας λέγει Ἀττικ. ΙΖ', 1 « Ἀθηναίοις δὲ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἄλλα ἐστὶν οὐκ ἐς ἅπαντας ἐπίσημα καὶ Ἐλέου βωμός, ᾧ μάλιστα θεῶν ἐς ἀνθρώπινον βίον καὶ μεταβολὰς πραγμάτων ὅτι ὠφέλιμος (ὄντι ὠφελίμῳ), μόνοι τιμὰς Ἑλλήνων νέμουσιν Ἀθηναῖοι. Τούτοις δὲ οὐ τὰ ἐς φιλανθρωπίαν μόνον καθέστηκεν, ἀλλὰ καὶ ἐς θεοὺς εὐσεβοῦσιν ἄλλων πλέον· καὶ γὰρ Αἰδοῦς σφίσι βωμός ἐστι καὶ Φήμης καὶ Ὁρμῆς ». Τοῦ βωμοῦ τῆς Αἰδοῦς γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1279, 39 «Διὸ κατὰ τοὺς παλαιοὺς Ἀθήνησιν Αἰδοῦς καὶ Ἀφελείας ἦν βωμὸς περὶ τὸν τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς νεών, καθὰ καὶ Παυσανίας ἱστορεῖ, ἅς οἱ μὲν παιδαγωγούς, οἱ δὲ τροφοὺς τῆς θεᾶς γενέσθαι φασίν. Ἔστι δὲ αὐτὸ αἴνιγμα τοῦ χρῆναι τὸν διδασκόμενον ἢ τὰ πρὸς φρόνησιν Ἀθηνᾶν ἢ τὰ πρὸς ἄλλας τέχνας, ὧν Ἀθηνᾶ ἐπιστατεῖ, αἰδῶ τε τηρεῖν εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ ἀφελῶς αὐτοῖς προσφέρεσθαι καὶ ἀπεριέργως οἷα μὴ εἰδότας ». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου εἶνε γεγραμμένον « Αἰδοῦς βωμός: Ἀθήνησιν ἐν τῇ ἀκροπόλει Αἰδοῦς καὶ Φιλίας εἰσὶ βωμοὶ πρὸς τῷ ἱερῷ ». Πρβ. Ψευδοδημοσθ. κατ' Ἀριστογείτ. Α', 35 (σελ. 780) « καὶ δίκης γε καὶ εὐνομίας καὶ αἰδοῦς εἰσὶ πᾶσιν ἀνθρώποις βωμοί, οἱ μὲν κάλλιστοι καὶ ἁγιώτατοι ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ ἑκάστου καὶ τῇ φύσει, οἱ δὲ καὶ κοινῇ τοῖς πᾶσι τιμᾶν ἱδρυμένοι· ἀλλ' οὐκ ἀναισχυντίας οὐδὲ συκοφαντίας οὐδ' ἐπιορκίας οὐδ' ἀχαριστίας, ἃ πάντα τούτῳ πρόσεστιν » καὶ Αἰσχύλ. Ἑπτ. Θήβ. 409

«τὸν Αἰσχύνης θρόνον τιμῶντα καὶ στυγοῦνθ' ὑπέρφρονας λόγους» καὶ Διοσκορ. Ἀνθολογ. Παλατ. Ζ', 450 «οὐκ εἰμ' ἡ τὰ γυναιξὶν ἀναγράψασα προσάντη ἔργα καὶ Αἰσχύνην οὐ νομίσασα θεόν». Ὁ Φώτιος γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ σελ. 85, 1 «θεὸς ἡ Ἀναίδεια· λέγεται ἐπὶ τῶν δι' ἀναισχυντίαν ὠφελουμένων· ἐτιμᾶτο δὲ καὶ Ἀθήνησιν ἡ Ἀναίδεια, καὶ ἱερὸν ἦν αὐτῆς, ὡς Ἴστρος ἐν ιδ'» (Ἴδε Ναβῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Φωτίου Τόμ. Α', σελ. 277). Πρβ. Μένανδρ. παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ΛΒ', 7 «Ὦ μεγίστη τῶν θεῶν νῦν οὖσ' ἀναίδει', εἰ θεὸν καλεῖν σε δεῖ. Δεῖ δέ· τὸ κρατοῦν γὰρ νῦν νομίζεται θεός» (Ἴδε Κόκκιον ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἀττικ. Κωμικῶν Τόμ. Γ', σελ. 74). Καὶ δι' ἄλλων δὲ πολλῶν παραδειγμάτων δύναταί τις νὰ παραστήσῃ ὅτι σύνηθες τοῖς Ἕλλησιν ὑπῆρχε νὰ προσωποποιῶσι καὶ θεοποιῶσιν ἀφῃρημένας ἐννοίας.

Ἐκ τοῦ ὀνόματος ἔλεος ἐσχηματίσθησαν ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ διὰ συνθέσεως τὰ ἐπίθετα πολυέλεος καὶ φιλέλεος. Γνωστότατος δ' εἶνε ὁ ἐν τοῖς ναοῖς ὑπάρχων πολυέλεος. Ὁ Κοραῆς γράφει ἐν Ἀτάκτ. Τόμ. Δ', σελ. 637 «ΦΑΝΟΣ, τὸ πολλὰ φῶτα φέρον σκεῦος, τὸ ἀπὸ τοὺς Γραικορωμ. ὀνομαζόμενον οὐδετέρ. Πολυκάνδηλον Δ. (lustre). Ὀνομάζεται καὶ ἀρσ. Πολυέλεος, Δ. διότι ἀνάπτεται, ὁπότε ψάλλεται ὁ 136, ψαλμὸς τοῦ Δαυΐδ, ὁ ἐπονομαζόμενος Πολυέλεος, τοῦ ὁποίου τὰ 24 ἐδάφια, ἀπαρτίζονται μὲ τὸ Ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ». Τῷ φιλέλεος συνωνυμεῖ τὸ φιλελεήμων, ἀνθ' οὗ ἐν τῷ δοκίμῳ ἑλληνισμῷ λέγεται φιλοικτίρμων. Πρβ. καὶ φιλοίκτιστος.

Ἐξ ὧν διελάβομεν συμφανές, νομίζομεν, κατέστη ὅτι ἀρσενικῶς ἀείποτ' ἐν τῷ δοκίμῳ ἑλληνισμῷ ἐλέγετο τὸ ὄνομα ἔλεος, ὅλως δ' ἀδόκιμος καὶ ἔκφυλος εἶνε ἡ κατ' οὐδέτερον γένος ἐκφορὰ τὸ ἔλεος, τοῦ ἐλέους, κτλ. Πᾶς δέ τις γινώσκων ὅτι συχνάκις οἱ βιβλιογράφοι μετατυποῦσι παλαιοτέρους καὶ δοκίμους τύπους εἰς νεωτέρους καὶ ἀδοκίμους περὶ οὐδενὸς ποιεῖται τὴν παράδοσιν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἰσοκράτους «ἐλέουΣ παρ' ὑμῶν τυγχάνειν». Θαυμαστὸν δύναταί τινι νὰ φανῇ ὅτι ἀνυπόπτον τὴν γραφὴν ταύτην ὑπολαμβάνει ὁ Κυνῆρος ἐν τῇ Διεξοδικῇ Γραμματικῇ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης Τόμ. Α', σελ. 396 ἐκδ. 6' (1869) «ὁ ἔλεος, Mitleid, aber G. ἐλέους

Isocr. 18. p. 378 § 39». Ἀλλ' ὁ πολυμαθὴς ὄντως οὗτος γραμματικὸς τυγχάνει ὢν τῶν ἀκριτωτέρων ἐκείνων φιλολόγων, οἵτινες ὑπερβαλλόντως τιμῶσι τἀντίγραφα καὶ προχείρως αὐτοῖς ἑκάστοτε πείθονται οὐδαμῶς ἐνθυμούμενοι ὅτι ἥκιστα σοφοῖς ἀνδράσιν ἁρμόζει νὰ ἐκκρέμωνται δουλικῶς τῶν δεινῶς λελωβημένων καὶ πάσης πλημμελείας γεμόντων ἀντιγράφων. Τίς ἔμπειρος τῆς κριτικῆς ὢν ἀγνοεῖ ὅτι ἐν πλείστοις γραμματικοῖς ζητήμασι πολλῷ μεῖζον ὁ ὀρθὸς λόγος ἔχει κῦρος τῶν ἀντιγράφων καὶ παλαιοτάτων ὄντων; Οὐκ ὀλίγα δὲ παραδείγματα τῆς τοῦ Κυνήρου περὶ τὰς παραδεδομένας γραφὰς περιττῆς εὐλαβείας ἔχομεν πρόχειρα, ἐξ ὧν δύο μόνα ἐν τῷ παρόντι μνημονεύομεν, ἵνα μὴ λίαν τὸν λόγον μηκύνωμεν.

Ἐσχάτως βάρβαρος εἶνε ὁ τύπος διεξεπέσαντο, οὐδεὶς δὲ μὴ Σκύθης ὢν ἠδύνατο νὰ εἴπῃ διεξεπεσάμην ἀντὶ τοῦ διεξέπεσον. Καὶ ὅμως ἐν τῇ μνημονευθείσῃ Γραμματικῇ τοῦ Κυνήρου Τόμ. Α', σελ. 894 φέρεται «διεξ-επέσαντο Polyaen. 4, 2. 14. 7, 48». Ὁ Πολύαινος ἔγραψε διεξεπαίσατο ἐν βιβλ. Β', ϐ', 5 καὶ Δ', ϐ', 14 καὶ Ε', ις', 5 καὶ διεξεπαίσαντο ἐν βιβλ. Ζ', 48, ὡς παρετηρήσαμεν ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1876, σελ. 122 κἑξ.

Οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία ὅτι ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἐλέγετο Συρακόσιος καὶ ἰωνιστὶ Συρηκόσιος, οὐχὶ Συρακούσιος. Ὁ δὲ Κυνῆρος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ξενοφῶντος Ἀναβάσεως σελ. 15 τὴν σημείωσιν τήνδε· «Συρακούσιος: Non sum ausus contra omnium codicum veterumque editionum fidem scribere Συρακόσιος — Ego quidem utramque formam Xenophonti in usu fuisse arbitror et haecne, an illa recipienda sit, e codicum auctoritate diiudicandum esse». Ἴδε τὰ ὑφ' ἡμῶν διειλημμένα ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν 1881, σελ. 38.

Ὁ Βλάσιος, φιλόλογος τῶν κρατίστων, ἔγραψεν ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς τοῦ Κυνήρου Διεξοδικῆς Γραμματικῆς Τόμ. Α', α', σελ. 515 «ὁ ἔλεος, Mitleid, aber nachklass., als Nov. Test. u. LXX, τὸ ἔλεος (zu berichtigen G. ἐλέους Isocr. 18, § 39);». Ἀποκατέστησε δὲ καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἰσοκράτους Τόμ. Β', σελ. 214 τὴν γνησίαν ἐκφορὰν ἐλέου.

ΚΕΦ. Δ'.

Ἀδιεξίτητον — ἀδιεξήγητον.

Παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Β', σελ. 252 Λιψ. (1828) κεῖται «σκεπτώμεθα δ' ἡμεῖς καὶ ἐφ' ἑνὸς ἀνδρὸς τὸ ἀδιεξήγητον τῶν κακῶν πλῆθος». Ἐν τῇ νέᾳ τοῦ Φίλωνος ἐκδόσει Τόμ. Β', σελ. 232, 26 (1897) ἐγράφη μὲν σκεπτόμεθα ἀντὶ τοῦ σκεπτώμεθα, ἀλλὰ τὸ ἀδιεξήγητον ἐτηρήθη ἀμετάβλητον.

Κυκλεῖται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὸ ῥῆμα διηγεῖσθαι· εἶνε δ' ἐξ αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀποφατικοῦ Α παρηγμένον τὸ ἐπίθετον ἀδιήγητος, οὗ γίνεται χρῆσις ἔν τε τῷ παλαιῷ καὶ τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ. Γνωστὸν παντὶ φιλολογοῦντι ὑπάρχει τὸ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ῥηθὲν ἐν τῇ Κύρου Παιδείᾳ Ζ', α', 32 «ἐν δὲ τῷ ἀδιηγήτῳ τούτῳ ταράχῳ ὑπὸ τῶν παντοδαπῶν σωρευμάτων ἐξαλλομένων τῶν τροχῶν ἐκπίπτει ὁ Ἀβραδάτας». Γράφει δ' ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1859, σελ. 234 «Dixerat Xenophon in Cyropaed. VII, ι, 32: ἐν δὲ τῷ ἀδιηγήτῳ τούτῳ ταράχῳ — ἐκπίπτει ὁ Ἀβραδάτας, arripuit hoc Chariton p. 121, 12: ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀδιηγήτῳ ταράχῳ μνήμη τις αὐτὸν εἰσῆλθε τοῦ κάλλους, et iterum p. 129, 31: ἐν δὲ τῷ ἀδιηγήτῳ τούτῳ ταράχῳ μόνος ἐσωφρόνησε Χαιρέας». Ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐλέχθη Φαβ. ΙΑ' «ἀδιήγητος κατεῖχε ταραχὴ καὶ πτοία τοὺς Ῥωμαίους;».

Ἀλλὰ τὸ ῥῆμα διεξηγεῖσθαι ἦτο ἄχρηστον τοῖς Ἕλλησιν. Ἀσύστατος εἶνε ἡ ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι τοῦ Ξενοφῶντος Δ', β', 12 φερομένη γραφὴ «οὕτως οἱ δίκαιοι τὰ αὑτῶν ἔχοιεν ἂν διεξηγήσασθαι», ὡς διδάσκει ὁ Κόβητος ἐν *Nov. Lect.* σελ. 702 λέγων «Tralaticio mendo in IV. II. 12. διεξηγήσασθαι scribitur. Vera lectio ἐξηγήσασθαι a Stobaeo servata est, qui in § 14. pro κακουργεῖν multo meliorem lectionem κλέπτειν obtulit. Saepius notavimus δι et ἐξ inter se confundi, aut ex dittographia perperam coniungi. Novum exemplum praebet Teles in Stobaei Floril. 5, 67. οὐ Κράτης καὶ Διογένης πένητες ἦσαν; καὶ πῶς ῥᾳδίως διεξήγαγον; imo vero ῥᾳδίως διήγαγον» (Πρβ. καὶ Κοραῆν

ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ξενοφῶντος Ἀπομνημονευμάτων καὶ τοῦ Πλάτωνος Γοργίου σελ. 293). Παρατηρητέον δ' ὅτι παρὰ μὲν τῷ Θεμιστίῳ σελ. 435, 22 Δινδ. εἶνε γεγραμμένον «δεῖ δ' οὐ πρὸς τὰ φαῦλα καὶ διεστραμμένα ὁρῶντας ἅπαντα ὁμοίως ὑποπτεύειν καὶ διεξελαύνειν», παρὰ δὲ τῷ Στοβαίῳ Ἀνθολογ. Τόμ. Α', σελ. 42, 13 Μειν. «δεῖ δ' οὐ πρὸς τὰ φαῦλα — ἐξευλαύνειν».

Ἐπειδὴ ἀλλότριον τῆς τῶν Ἑλλήνων φωνῆς εἶνε τὸ ῥῆμα διεξηγεῖσθαι, ἐξελέγχεται ἀνελλήνιστον ὂν καὶ τὸ ἐπίθετον ἀδιεξήγητος. Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ἔγραψεν ὁ Φίλων «σκεπτόμεθα δ' ἡμεῖς καὶ ἐφ' ἑνὸς ἀνδρὸς τὸ ἀδιεξίτητον τῶν κακῶν πλῆθος», καθάπερ ἐν Τόμ. Γ', σελ 122 «σήμερον δέ ἐστιν ὁ ἀπέραντος καὶ ἀδιεξίτητος αἰών» καὶ ἐν Τόμ. Δ', σελ. 276 «ὡς ἔτι μᾶλλον τὸν ἀνήνυτον καὶ ἀδιεξίτητον ἐπιτείνεσθαι τοῦ καταλαβεῖν ἵμερον». Κακῶς δ' ἐν Τόμ. Β', σελ. 12 εἶνε γεγραμμένον «ἄλλων ἀριθμὸς δυνάμεων διεξιόντος» ἀντὶ τοῦ ἀδιεξίτητος· εὑρέθη δὲ πρὸ πολλοῦ ἡ ἀληθὴς γραφὴ οὖσα ἀδιεξίτητος.

Οὐκ ὀλίγα δὲ μαρτύρια τοῦ ἐπιθέτου ἀδιεξίτητος ἔχομεν νὰ καταλέξωμεν.

Ἀριστοτέλ. Φυσ. Ἀκροάσ. Γ', ζ', 5 (Τόμ. Β', σελ. 284, 3 Διδ.) «οὐκ ἀφαιρεῖται δ' ὁ λόγος οὐδὲ τοὺς μαθηματικοὺς τὴν θεωρίαν, ἀναιρῶν οὕτως εἶναι τὸ ἄπειρον, ὥστ' ἐνεργείᾳ εἶναι ἐπὶ τὴν αὔξην ὡς ἀδιεξίτητον».

Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 658, 19 Βεκκ. «ἀπὸ ψευδοῦς ὑποθέσεως ἀρχομένης καὶ ἀδιεξιτήτου κατὰ πλῆθος καὶ πρὸς τὴν ἑκάστου προαίρεσιν μεταπλαττομένης».

Θεμίστ. Παραφρ Τόμ. Α', σελ. 111, 13 Σπεγγ. «τὸ μὲν γὰρ ποσὸν ἀδιεξίτητον, τὸ δὲ ποσὸν ὡρισμένον».

Γρηγόρ Νύσσ. Τόμ. Α', σελ. 811, Α' «οἷον ἀπό τινος κορυφῆς ὅρους εἰς τὸ ἀδιεξίτητον τῶν νοημάτων βάθος».

Ἰουλιαν. σελ. 218, 26 Ἑρτλ. «τὸ μὲν γὰρ ἴσον ὡρισμένον ἐστί, τὸ δὲ ἄνισον ἄπειρόν τε καὶ ἀδιεξίτητον».

Πορφύρ. Ὁμηρ. Ζητήμ. εἰς Ἰλ. σελ. 189, 6 Σραδ. «εἰ μὲν οὖν ἡ τοῦ ἀπείρου φωνὴ ἓν σημαινόμενον περιεῖχε, τὸ κατὰ ποσὸν ἀδιεξίτητον καὶ ἀπειρομέγεθες, ἐναντιολογία ἂν ἦν» καὶ 15 «ὡρισμένοι μὲν κατὰ μέγεθος, κατὰ δὲ πλῆθος ἀδιεξίτητοι ὄντες» καὶ σελ

190, 13 «ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν σφαῖραν οὔτε ἄπειρον καὶ ἀδιεξίτητον οὖσαν κατὰ μέγεθος οὔτε κατὰ ἀριθμόν» καὶ σελ. 192, 24 «ἀδύνατον δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κατὰ μέγεθος ἢ κατὰ ποσὸν ἀδιεξιτήτου ἀπείρου τίθεσθαι πέρας».

Ὀρειβάσ. Τόμ. Β', σελ. 320, 4 Δαρ. «ἐὰν δὲ πάσας μήτε παραλλήλους τὰς ἀγυιὰς ἔχῃ μήτε εὐθείας, σκολιὰς δὲ ἢ ἀδιεξιτήτους τινὰς αὐτῶν καὶ πρὸς τοὺς ἀνέμους λοξάς, πολλὴν τοῦ ἀέρος ταραχὴν ἔχει» καὶ 9 «ἐμπίπτων οὖν ταῖς ἀδιεξιτήτοις οὐκ εἰσέρχεται διὰ τὸ μὴ εἶναι ὁδόν».

Συμπλίκ. Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Ζ', σελ. 204, 12 «εἰ δὲ τοῦτο, ἀδιεξίτητον ἔσται τοῦτο τὸ διάστημα» καὶ σελ. 205,23 «τὸ δὲ ἐπ' ἄπειρον αὐξόμενον οὐκ ἔχει πέρας· ἄπειρον ἄρα καὶ ἀδιεξίτητον» καὶ σελ. 206, 6 «εἰ γὰρ τὸ μεταξὺ διάστημα δυεῖν εὐθειῶν ἀλλήλων πλησίον ἀπὸ τοῦ κέντρου ἐκβαλλομένων ἀδιεξίτητον, πολὺ μᾶλλον ἡ πᾶσα περιφέρεια» καὶ σελ. 209, 28 «οὐ γὰρ συνάγεται οὕτως τὸ ἄτοπον τὸ ἀδιεξίτητον αὐτὴν οὖσαν διεξιέναι» καὶ σελ. 210, 6 «εἰ οὖν ἀδύνατον ἄπειρον οὖσαν καὶ ἀδιεξίτητον τὴν ΒΒ διελθεῖν» καὶ 13 «ἵνα τῆς τομῆς ταύτης, καίτοι ἀδιεξιτήτου ὑποτιθεμένης, ἀρχὴν καὶ τελευτὴν ἐπιδείξῃ διὰ τῆς τοῦ Γ κυκλογραφίας» καὶ Τόμ. Θ', σελ. 76, 22 «τὸ μὲν ἄπειρον τὸ σημαῖνον τὴν ἀπειρίαν πάθος ἐστὶ ποσότητος, τὸ δὲ ἄπειρον τὸ πεπονθὸς τὴν ἀπειρίαν ποσόν ἐστιν ἀδιεξίτητον» καὶ σελ. 174, 14 «ὅτι δὲ τὸ ἄπειρον οὐχ ὡς ἀδιεξίτητον πάντῃ τῷ πλήθει λέγει» καὶ σελ. 470, 17 «ἀτελεύτητον δὲ ταύτην καὶ ἄπειρον καὶ ἀδιεξίτητον» καὶ 27 «τέταρτον δὲ τοῦ ἀπείρου σημαινόμενόν ἐστιν ὃ πεφυκὸς ἔχειν διέξοδον ἀδιεξίτητόν ἐστι» καὶ σελ. 471, 31 «οὐκ ἔστι δὲ τὸ νῦν ζητούμενον ἄπειρον, τὸ οὕτως λεγόμενον, ἀλλὰ τὸ ἀδιεξίτητον» καὶ σελ. 474, 66 «ἀριθμὸς μὲν γάρ ἐστι τὸ ἐκ μονάδων συγκείμενον πλῆθος, ἄπειρον δὲ ποσὸν ἀδιεξίτητον» καὶ σελ. 510, 19 «ὡς ὄντος ἀπείρου μεγέθους ἀδιεξιτήτου ἐπὶ τὴν αὔξησιν» καὶ σελ. 513, 24 «οὐ κατὰ τὸ ἀδιεξίτητον θεωρουμένου τοῦ ἀπείρου ἐπὶ τῆς στερήσεως καὶ τῆς ὕλης».

Ἀλέξ. Ἀφροδισ. Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Β', 6', σελ. 86, 27 «ἀδιεξίτητα γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα» καὶ Σχολ. Ἀπορ. καὶ Λύσ. (Συμπληρώμ. Ἀριστοτ. Τόμ. Β', 6', σελ. 35, 25) «ἀλλὰ ἀδιε-

ξίτητα τὰ ἄπειρα» καὶ σελ. 36, 15 «οὐ γὰρ ἔκειτο τὰ δυνάμει ἄπειρα ἀδιεξίτητα εἶναι, ἀλλὰ τὰ ἐνεργείᾳ».

Ἰω. Φιλόπον. Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. ΙϚ', σελ. 35, 3 «φαμὲν γὰρ ἄπειρον εἶναι ποσὸν ἀδιεξίτητον» καὶ σελ. 409, 18 «καθ' ἕνα μὲν τρόπον ἄπειρον λέγεται τὸ μηδὲ πεφυκὸς ὅλως ἔχειν πέρας, ἀλλ' οἷον ἀπόρευτον ὂν καὶ ἀδιεξίτητον τῷ μηδὲ ὅλως ἔχειν πορείαν διὰ τὸ μηδὲ ποσὸν ὅλως εἶναι» καὶ σελ. 411, 11 «ὡς ἀδιεξίτητον καὶ ἀτελεύτητον κατὰ τὴν ἔκτασιν εἶναι ἄπειρον» καὶ σελ. 430,3 «εἴπερ ὅλως κατὰ φύσιν ἀδιεξίτητόν ἐστι τὸ ἄπειρον» καὶ σελ. 459, 16 «ὅτι μὲν κατὰ μέγεθος οὐκ ἔστι τὸ ἄπειρον σῶμά τι ὂν ἀδιεξίτητον τῷ μεγέθει» καὶ σελ. 468, 7 «τῇ γὰρ ἑαυτοῦ φύσει τὸ ἄπειρον ἀδιεξίτητον».

Ἀνών. Παραφρ. εἰς τὴν Σοφιστ. Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. ΚΓ', δ', σελ. 33, 16 «τὰ δὲ ἄπειρα ἀδιεξίτητα» καὶ σελ. 56, 24 «ἃ δήπουθεν ἄπειρα καὶ ἀδιεξίτητα».

Σωκράτ. Σχολαστ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 120 Οὐσσ. «καὶ ἦν ἄπορος μὲν ἡ θήρα, ἀδιεξίτητος δὲ ἡ ὁδός».

Φώτ. Ἐπιστολ. σελ. 500, 5 Βαλ. «εἰ καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς διὰ βάθος κριμάτων ἀνεξιχνίαστον καὶ σοφίας ἀδιεξίτητον πέλαγος οὐκ ἀεὶ πέφυκε γίνεσθαι ἐφικτά». Πρβ. καὶ Βιβλιοθ. σελ. 215, 32 «ἀλλὰ τίς διεξιέναι φιλονεικοίη τὰ ἀδιεξίτητα ;».

Εὐστάθ. Μικρ. Συγγρ. σελ. 84, 46 «ποικίλα ὄντα καὶ ἀδιεξίτητα» καὶ σελ. 184, 20 «ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦ στύλου ἀποπλανηθέντες ὡς ἔν τινι λαβυρίνθῳ ταῖς τῶν ἐπιβούλων οἴκων ἐναποληφθῶμεν σήραγξιν εἰς ἀδιεξίτητον».

Μιχ. Ἀκομιν. Τόμ. Β', σελ. 127,20 Λάμπρ. «τὸ δὲ ἀεὶ καταδεσμεῖσθαι ὑποχθόνιον οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἀλλ' ἢ Τιτάνων ἀδιεξίτητον δεσμωτήριον».

Σχολ. Εὐκλείδ. Τόμ. Ε', σελ. 139, 4 Εἰβ. «ὃ γὰρ ὡς ἀδιεξίτητον ἀφῆκε, τοῦτο ἄπειρον λέγει».

Τοῦ ἐπιθέτου ἀδιεξίτητον ποιεῖται μνείαν ὁ Σουΐδας ἐξηγούμενος αὐτὸ διὰ τοῦ ἀδιεξέλευστον σελ. 26 Βεκκ.

Ὁ Κρευζῆρος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλωτίνου Τόμ. Γ', σελ. 108 «καὶ εἰ οὕτως ἄπειρον, ὡς ἀδιεξίτητον: Haec ultima vox saepius legitur in his Enneadibus, ut VI. 6. 17. VI. 9. 6.

Proclus Inst. Theol. § 94. p. 140. ed. nostr. Francf. καὶ εἴτι ἄλλο τοιοῦτον, ἢ διὰ τὸ ἀδιεξίτητον ἄπειρον ὑπάρχον, ἢ διὰ τὸ ἀόριστον τῆς οὐσίας· ubi haec posui: «Aristoteles in Phys. Auscultt. III. 7. p. 58 Sylb. οὐκ ἀφαιρεῖται δὲ ὁ λόγος οὐδὲ τοὺς μαθηματικοὺς τὴν θεωρίαν, ἀναιρῶν οὕτως εἶναι τὸ ἄπειρον, ὥστε ἐνεργείᾳ εἶναι ἐπὶ τὴν αὔξησιν, ὡς ἀδιεξίτητον. Nam ita distinguebant infinitum philosophi, ut τὸ ἄπειρον esset vel ἀδιεξίτητον, vel ποσὸν ὡρισμένον, i. e. quantitas, quae vel penetrari non posset, neque adeo definiri ac circumscribi, vel quae circumscribi posset. Cf. Themistium in Physs. I Hinc Suidas I. p. 53. ἀδιεξίτητος explicat ἀδιεξέλευστος. Zonaras L. Gr. p. 47. addit τὸ ἀπόρευτον».

Τῶν ἐν τοῖς ἄνω κατειλεγμένων μαρτυρίων τοῦ ἐπιθέτου ἀδιεξίτητος μνημονεύονταί τινα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α', α', σελ. 671, ἔνθα φέρονται καὶ τάδε· «Ἀδιεξήγητος, ον, a διεξηγέομαι, Inenarrabilis, Eust, ad Il. Δ, p. 397 9: Τὰ δὲ ἐν τοῖς ἑξῆς, πέλαγός ἐστιν εὐπορίας ἀδιεξήγητον. Struve. Ἀδιεξήγητον edd. Basil. et Florent.; Rom. et Lips. ἀδιεξίγητον (sic). Fort. ἀδιεξίτητον scribendum est. Sinner—Ap. Achm. Onirocr. 141, p. 105, l. 12 adhuc legitur, μακρὰν καὶ ἀδιεξήγητον. At Clem. Al. Strom. 5, 12, p. 695, l. 19: Ἄπειρον, οὐ κατὰ τὸ ἀδιεξήτητον (sic) νοούμενον, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀδιάστατον, item recte, opinor, emendat Potter ἀδιεξίτητον, Non quod eiusmodi percipiatur, ut pervadi non possit. In ed. C. Morell. ἀδιεξηγήτητον Hase». Ὁ Γ. Δινδόρφιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως Τόμ. Γ', σελ. 64 «ἀδιεξίτητον, vel ἀδιεξήγητον Sylb. ἀδιεξήτητον L. Alia huius corruptelae exempla v. in Thesauro vol. I. p. 671».

Σημειωτέον δ' ὅτι ἀνεγνώσθη πλημμελῶς ἀδιεξήγητον ἀντὶ τοῦ ἀδιεξίτητον καὶ παρὰ Δαμασκίῳ τῷ Διαδόχῳ Ἀπορ. καὶ Λύσ. Τόμ. Β', σελ. 55, 4 «ἆρα οὖν ταῖς ἡμετέραις ἐπιβολαῖς ἀδιεξήγητον; καὶ τί τοῦτο θαυμαστὸν ἐπὶ τῶν νοητῶν; ὅ γε καὶ ἐν τῷ ιθητικῷ κύκλῳ φαίνεται. Πῶς δὲ καὶ ἀδιεξήγητον; εἰ γὰρ καὶ ιὸς ἕνα βίον, ἀλλ' ἔν γε τῷ παντὶ χρόνῳ διεξοδεύσει τὸ νοητὸν ἡ ιχή, εἴπερ πεπέρασται». Περὶ τοῦ ἀδοκίμου τύπου πεπέρασται τὶ τοῦ πεπέρανται θὰ ῥηθῶσι τὰ δέοντα ἐν ἑτέρῳ τόπῳ».

Παρατηροῦμεν δ' ὅτι καὶ τὸ ἐξιτητέον μετέπεσεν ὑπὸ κακῆς ἀναγνώσεως εἰς τὸ ἐξηγητέον. Ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἐλέχθη Ἀπομν. Α', α', 14 «καὶ τοῖς μὲν οὐδ' ἐν ὄχλῳ δοκεῖν αἰσχρὸν εἶναι λέγειν ἢ ποιεῖν ὁτιοῦν, τοῖς δὲ οὐδ' ἐξιτητέον εἰς ἀνθρώπους εἶναι δοκεῖν», ἐν δὲ ταῖς Ἐκλογαῖς τοῦ Στοβαίου πρὸς τῇ ὀρθῶς ἐχούσῃ γραφῇ φέρεται καὶ ἡ ἡμαρτημένη «τοῖς δ' οὐκ ἐξηγητέον εἰς ἀνθρώπους εἶναι δοκεῖν». Ὁ Οὐαξμούθιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐκλογῶν τοῦ Στοβαίου Τόμ. Β', σελ. 12 «ἐξιτητέον A^2S Xen., ἐξηγητέον A^1B».

Τοῦ ἄνευ τοῦ στερητικοῦ Α ἐπιθέτου ἐξιτητός ἓν μόνον μαρτύριον μνημονεύεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Β', σελ. 1441 «Διεξίτητος, ὁ, ἡ, Meabilis. Oribas. p. 244 ed. Matth.». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Σιμπλικίῳ Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 470, 26 «Τέταρτον δὲ τοῦ ἀπείρου σημαινόμενόν ἐστιν ὃ πεφυκὸς ἔχειν διέξοδον ἀδιεξίτητόν ἐστι Τοιαύτη δὲ ἡ διὰ τῆς κεκαυμένης ὁδὸς ἢ τῆς κατεψυγμένης, διεξιτητὴ μὲν οὖσα τῷ ὡρίσθαι τὸ μέγεθος αὐτῶν, κωλυομένη δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ ἀέρος ἀσυμμετρίας. Ἐν δὲ τῷ τοιούτῳ καὶ τὸν λαβύρινθον τέθεικεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν οὕτω κατεσκευασμένον ὡς ἀδιέξοδον εἶναι καὶ τὸν ἄπειρον δακτύλιον, ὡς διεξίτητα (γρ. διεξιτητὰ) μὲν τῇ ἑαυτῶν φύσει τῷ πεπερασμένα εἶναι, διὰ δὲ τὴν ποιὰν κατασκευὴν ἀδιέξοδα» καὶ Τόμ. Ι', σελ. 1179, 23 «εἰ μηδὲ ἅπαξ διεξιτητὸν ἐνδέχεται εἶναι τὸ ἄπειρον» καὶ παρ' Ἰωάννῃ τῷ Φιλοπόνῳ Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. ΙϚ', σελ. 429, 1 «ἀλλὰ καὶ διεξιτητὸν ἔσται τὸ κατ' ἐνέργειαν ἄπειρον» καὶ 4 «δῆλον ὅτι ἐνεργείᾳ διεξιτητὸν τὸ ἄπειρον γέγονεν» καὶ 25 «ὅλως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ συνεχοῦς εἰ διεξιτητὸν τὸ ἐπὶ θάτερα ἄπειρον, πάντως που καὶ ἐπὶ τὸ λοιπὸν διεξιτητὸν ἔσται» καὶ σελ. 430, 6 «ὅτι τὸ μὲν ἐνεστηκὸς οὐ πάντως διεξιτητὸν ἀνάγκη εἶναι, τὸ δὲ παρεληλυθὸς ἐξ ἀνάγκης διεξιτητόν ἐστιν, ὅπερ ἀδύνατον».

Ὡς δὲ λέγεται ἀδιεξίτητος, οὕτω καὶ δυσδιεξίτητος, οὗ παραδείγματα βλέπει τις ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Β', σελ. 1737. Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Κεδρηνῷ Τόμ. Β', σελ. 711, 7 Βόνν. «καὶ ταῦτα δι' ὀρέων ἀβάτων καὶ δυσδιεξιτήτων».

Ὑπάρχει δὲ καὶ ἐπίθετον δυσεξίτητος, περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Β', σελ. 1745 καὶ σελ. 1746 λ. δυσεξίτητος καὶ λ. δυσέξιτος. Ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβο-

λαῖς τοῦ Εὐσταθίου φέρεται σελ. 695, 37 «τὴν διηνεκῆ καὶ δυσεξίτητον τῶν κατὰ γῆς ὑδάτων καὶ πνευμάτων ἔγκλεισιν δηλοῖ» καὶ σελ. 940, 4 «πυλάρτης δὲ διὰ τὸ δυσεξίτητον, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ δυσόρατον» καὶ σελ. 1459, 45 «οὐ μάτην οὖν ὁ ποιητὴς ἐν Ἰλιάδι τὰ ἐκ τοῦ πρώτου ἔτους Τρωϊκοῦ πολέμου παραλιπὼν διὰ τὸ δυσεξίτητον» καὶ σελ. 1684, 44 «πυλάρτης δὲ ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐρρέθη Ἅδης ὁ τὰς πύλας ἀραρυίας ἔχων διὰ τὸ ἐκεῖθεν δυσεξίτητον».

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «Ἀνεξίτητον: ἀνεξέλευστον, ἀσάλευτον, ἀδιάβατον, μὴ ἔχον ἔξοδον». Πρβ. καὶ Σουίδ. σελ. 106 Βεκκ. «Ἀνεξίτητον: ἀνεξέλευστον, ἀδιόδευτον» καὶ Βεκκ. Ἑλλην. Ἀνέκδ. σελ. 397 καὶ Ζωναρ. Λεξ. σελ. 190. Ἐσφαλμένον δὲ πάντως εἶνε τὸ παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ φερόμενον ἀσάλευτον.

Παρατηροῦμεν ἐν τέλει ὅτι ἐγράφη κατὰ πλημμελῆ ἀνάγνωσιν καὶ δυσζητήτους ἀντὶ τοῦ δυσεξιτήτους. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Β', σελ. 734, Δ' λέγεται «Lex. Rhet. post supra citata: Καθόλου δὲ ἔλεγον οὕτω τὰς δυσζητήτους κατασκευὰς καὶ μὴ ἐπ' εὐθείας. Ὁ δὲ Ἀλκμὰν διὰ τοῦ ε γέργυρα ἔφη· ubi scrib. δυσεξιτήτους cum Etym. M. p. 238, 41 «Γόργυρα, ὑπόνομος βορώδης (βορβορώδης Sylb.)· καθόλου δὲ ἔλεγον· οὕτω τὰς δυσεξιτήτους κατασκευὰς καὶ μὴ ἐπ' εὐθείας».

ΚΕΦ. Ε'.

Εἰσιτητά — εἰσηγητά.

Παρ' Ἰωάννῃ τῷ Κιννάμῳ σελ. 6, 12 Βόνν. ἀπαντᾷ «καὶ ἀνθρώποις γὰρ ὅτι μὴ κατ' ὀλίγους πορευομένοις μόλις ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσηγητὰ γίνεται».

Τὸ εἰσηγητά οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ εἰσιτητά. Ὁ Κίνναμος ἀναντιλέκτως ἔγραψε «μόλις ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσιτητὰ γίνεται», τουτέστι «μόλις ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσιέναι δυνατὸν γίνεται». Πρβ. καὶ σελ. 50, 17 «κἀντεῦθεν παντάπασιν ἀδιεξίτητα αὐτῷ ἔσται» καὶ σελ. 122, 19 «νύκτωρ τῶν πολεμίων ἐπιθεμένων ἀδιεξίτητα ἡμῖν ἔσται». Ἐγένετο δ' ὑπὸ τοῦ Κιννάμου χρῆσις καὶ

τοῦ ἐπιθέτου διεξιτητός σελ. 47, 3 «ἔστι δὲ ὁ χῶρος δυσπρόσοδός τε εἴπερ τις καὶ ἀνδράσι μὴ ὅτι γε συντεταγμένοις, ἀλλ' οὐδὲ πορευομένοις κατ' ὀλίγους ῥᾳδίως διεξίτητος (γρ. διεξιτητός)».

Τῇ συντάξει, καθ' ἣν ἐρρήθη «μόλις ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσιτητὰ γίνεται», φιληδεῖ ὁ Προκόπιος λέγων Τόμ. Α', σελ. 285, 11 «αὐτῷ δὲ ξὺν ὀλίγοις τισὶν ἐς πόλιν Δάρας ἐσιτητὰ εἶναι». σελ. 293, 20 «ὡς μὴ ἐς τὴν πόλιν αὐτίκα τῷ Ῥωμαίων στρατῷ ἐσιτητὰ εἶναι». σελ. 331, 6 «ἀπ' οὐδεμιᾶς αἰτίας ἐξαπιναίως καταπεσεῖν καὶ τοῖς πολεμίοις ταύτῃ ἐσιτητὰ ἐς τὴν πόλιν γενέσθαι». σελ. 380, 4 «ὥστε ἐσιτητὰ τῷ στρατῷ ἐς αὐτὴν γενέσθαι». (σελ. 392, 4 «τὰς σιδηρᾶς ἁλύσεις τοῦ λιμένος — ἀφελόμενοι ἐσιτητὰ τῷ στόλῳ ἐποίουν»). Τόμ. Β', σελ. 48, 8 «ἣν πολέμῳ ἐς Νεάπολιν τῷ στρατῷ ἐσιτητὰ εἴη». σελ. 76, 10 «ᾠήθη ἐσιτητά οἱ ἐς Ῥώμην εἶναι». σελ. 87, 1 «ἐς Ῥώμην δὲ σφίσιν οὐκ οἰόμενοι ἐσιτητὰ εἶναι ἐπὶ Καμπανίας λάθρᾳ ἐχώρησαν». σελ. 339, 6 «οἰόμενοι ὅτῳ δὴ τρόπῳ τοῖς τὰ φορτία παραπέμπουσιν ἐς τὴν Ῥώμην ἐσιτητὰ εἶναι». σελ. 351, 15 «ὡς μηκέτι ἀκάτοις τισὶν ἢ πλοίοις ἄλλοις, ἐκ τοῦ πόρτου ἀναγομένοις, ἐς τὴν πόλιν ἐσιτητὰ εἴη». σελ. 361, 11 «ὅθεν οἱ ἄνθρωποι Γότθοις ἔφασκον ἐς τὴν πόλιν ἐσιτητὰ εἶναι». (σελ. 443, 1 «ἀναστάντες οὖν οἱ ἐκ τῶν ἐνεδρῶν κατόπισθέν τε τῶν διωκόντων γενόμενοι ἐσιτητὰ σφίσιν ἐς τὴν πόλιν οὐκέτι ἐποίουν»). Τόμ. Γ', σελ. 18. 21 «ὅπως δὲ καὶ αὖθις Θεοδοσίῳ παρὰ Ἀντωνῖναν ἐσιτητὰ εἴη». σελ. 92, 22 «παρὰ δὲ τὴν βασιλίδα οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τινὶ ὅτι μὴ χρόνῳ τε πολλῷ καὶ πόνῳ ἐσιτητὰ ἦν». σελ. 214, 17 «διεπράξαντο τῷ ὕδατι ἐς τὴν πόλιν ἐσιτητὰ εἶναι». σελ. 219, 4 «ἐνταῦθα ἐσιτητὰ μηδαμῇ ἔσεσθαι». σελ. 272, 5 «ἐνθένδε τοῖς βαρβάροις ἐσιτητὰ ἐπί τε Θερμοπύλας οὐδενὶ πόνῳ ἐγίνετο καὶ τὴν ταύτῃ Ἑλλάδα». (σελ. 322, 16 «ἐκτέμνοντες ἐπὶ πλεῖστον τὰ ὄρη ἐσιτητὰ ταῖς ἐπιγενομέναις ἁμάξαις ἐποίουν»). σελ. 330, 6 «διώρυχα ἐκ τῆς Χαιρέου κατορύξαντες βαθεῖάν τινα βραχείᾳ τοῦ ποταμοῦ ἐς αὐτὴν ἐκροῇ διεπράξαντο ἐσιτητὰ εἶναι». Πρβ. καὶ Τόμ. Α', σελ. 412, 21 «ἐξιτητὰ μὲν σφίσιν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἐν τῷ παρόντι οὐκ ᾤετο εἶναι» καὶ Τόμ. Β', σελ. 96, 4 «κατὰ ταύτης γὰρ ἐπίμαχός τε ὁ περίβολος ἦν καὶ Ῥωμαίοις ἐξιτητὰ ἐπὶ τοὺς πολεμίους ὄντα ἐτύγχανε».

Κεῖται δὲ καὶ παρὰ Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾷ Τόμ. Β', σελ. 620, 1 «μηδ' εἶναι πάροδον οὐδεμίαν, ὁπόθεν εἰσιτητά γε εἴη ξένοις καὶ ἱππόταις ἀνδράσι». Πρβ. καὶ Γεώργ. Παχυμέρ. Τόμ. Α', σελ. 478, 4 «εἰσιτὰ ἐς οἶκον κυρίου».

Καθ' ἑνικὸν ἀριθμὸν εἶνε εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀλκίφρονος Ἐπιστολ. Α', κγ', 3 «ὡς οὖν ᾐσθόμην οὐκ εἶναί μοι εἰς ταῦτα εἰσιτητόν» καὶ ὑπὸ τοῦ Θεμιστίου Λόγ. σελ. 429, 27 Δινδ. «οὐ μηδὲ εἰσιτητὸν οὐδενὶ πλὴν τῶν ἐκκρίτων» καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου Τόμ. Α', σελ. 162 «οὕτως ἔξω μὲν τοῦ καταπετάσματος εἰσιτητὸν ἦν τοῖς ἱερεῦσι» καὶ σελ. 468 «μόνοις γὰρ τοῖς ἱερεῦσιν εἰσιτητὸν ἦν εἰς τὸν πρῶτον ναὸν τὸν καλούμενον ἅγια» καὶ Τόμ. Β', σελ. 206 «μόνῳ γὰρ εἰσιτητὸν ἦν τῷ ἀρχιερεῖ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων» καὶ σελ. 208 «εἰσιτητὸν ἦν εἰς τὸν οἶκον τῷ βουλομένῳ λοιπόν» καὶ σελ. 649 «εἰς μὲν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων μόνῳ τῷ ἀρχιερεῖ εἰσιτητὸν ἦν» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 836 «ὅθεν οὐ μόνον ἀνδράσιν ἀλλὰ καὶ γυναιξὶν εἰσιτητὸν εἰς τοὺς θείους νεώς». Πρβ. καὶ Τόμ. Γ', σελ. 1279 «ἐπειδὴ γυναιξὶν οὐκ εἰσιτὸν ἦν» (Ἴδε Βοισσονάδην ἐν τῇ ἐκδόσει Γ. Παχυμέρους καὶ Ἱεροκλέους καὶ Φιλαγρίου σελ. 26).

Εἰς τὸ τοῦ Ἀλκίφρονος εἰσιτητόν ἐποιήσατο ὁ Βεργλῆρος τὴν παρατήρησιν τήνδε (σελ. 213 Σειλ.) «hic εἰσιτητόν est gerundium indeclinabile, ut ἐξιτόν apud Hesiodum in theogonia v. 731, ubi de Titanibus Tartaro inclusis, τοῖς — οὐκ ἐξιτόν ἐστι — *his exire non datur*. ab εἶμι autem utrumque. et sicut εἰσιτητόν dicitur, ita et ἐξιτητόν dici potest (ut libr. 3 ep. 30 § 1): sicut ἐξιτόν, ita et εἰσιτόν, vi vocis manente, quemadmodum in ἰτητέον et ἰτέον».

Ὁμοία χρῆσις ἐγένετο τοῦ παριτητόν ὑπὸ τοῦ Κέλσου παρ' Ὠριγέν. Τόμ. Κ', σελ. 28 «μηδὲ παριτητὸν εἶναι πρὸς τὸν πατέρα τῷ πλουτοῦντι ἢ φιλαρχιῶντι» καὶ σελ. 37 «μὴ παριτητὸν εἶναι πρὸς τὸν πατέρα τῷ σοφῷ» καὶ σελ. 38 «οὐ μόνον παριτητὸν πρὸς τὸν πατέρα τῷ οὕτω σοφῷ λέγομεν εἶναι» καὶ ὑπὸ τοῦ Συνεσίου Ἐπιστολ. σελ. 212, Γ' «οὐ γάρ ἐστι παριτητὸν ἐπὶ τὸν οἶκον»· οὕτω γραπτέον ἀντὶ τοῦ παριτητέον.

Ὁ Ἀσώπιος γράφει ἐν τῇ Β' Περιόδῳ τοῦ Συντακτικοῦ σελ. 486, § 13 ἐκδ. 6' «Τὰ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας σημασίας, ὅταν ἦναι

ἀνάγκη νὰ ἐξηγηθῇ καὶ τὸ αἴτιον ὑφ' οὗ προῆλθε τὸ πάθος, ἐκφέρουσι τοῦτο κατὰ δοτικήν. Ὡς λέγεται εἴρηταί μοι —, οὕτω καὶ ῥητόν μοι· α΄ = εἴρηταί μοι· β΄ = δυνατόν μοι ῥηθῆναι· τοῖς οὐκ ἐξιτόν ἐστιν (Ἡσ. Θ. 735) = οἷς οὐ δυνατὸν ἐξιέναι = οἳ ἀδυνατοῦσιν ἐξιέναι. — ἆρα γρυκτόν ἐστιν ὑμῖν; (Ἀρφ. Λυσ. 636) = ἔστι δυνατὸν ὑμῖν γρύξαι (γρ. γρῦξαι); Τὰ δὲ ἐνεργητικῶς ἐκλαμβανόμενα συντάσσονται μετ' ἀπαρεμφάτου, ὡς τὰ ἔχοντα τὴν ἔννοιαν τῆς ἱκανότητος τοῦ παραγαγεῖν τι» καὶ σελ. 490, § 126 «Ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς τίθεται καὶ ἐπὶ τῶν εἰς τός· οὐκέτι πιστὰ γυναιξίν (Ὀδ. Λ, 456). — τὴν πεπρωμένην μοίρην (γρ. μοῖραν) ἀδύνατά ἐστιΝ ἀποφυγέειν καὶ θεῷ (Ἡρ. Α΄, 91). — βατὰ καὶ τοῖς ὑποζυγίοις ἔσται (Ξ. Ἀν. Δ΄, ς΄, 17). — ἐπεὶ δὲ ἄβατα ἦν, ἔσπευδε πεζῇ (Ξ. Ἀν. Γ΄, δ΄, 49). Καὶ ἐπὶ τῶν εἰς ιμος, συγγενευόντων τοῖς εἰς τός (§ 111)· οὐκ ἂν ἦν βιώσιμα ἀνθρώποισι (Ἡρ. Γ΄, 109). — βιωτὸν ἀνθρώπῳ. (Πλ. Συμποσ. 211). — ἕως ἦν βάσιμα (Ξ.). Ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἐπιθέτων, χαλεπά, αἰσχρά, ἀχθεινά, κτλ. Ὡσαύτως ἐπεὶ δὲ πλωιμώτερα ἐγένετο (Θ. Ἴδε § 75-77 καὶ § 90). Ὡσαύτως δὲ καὶ κατὰ μετοχήν· δεδογμέν', ὡς ἔοικε, τήνδε κατθανεῖν (Σ. Ἀντ. 576) = δεδογμένον ἐστίν». Πρβ. Κόβητον ἐν *Nov. Lect*, σελ. 215 «nullo negotio Atticam scripturam recipiet ᾔδησθα κηρυχθέντα id est ὅτι ἐκηρύχθη; ubi κηρυχθέντα positum est ut δεδογμένα pro δεδογμένον in eadem fabula 576. δεδογμέν', ὡς ἔοικε τήνδε κατθανεῖν». Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου βιβλ. Α΄, 112 «οὔτε ἡμῖν κακῶς βεβουλευμένα ἔσται», ὡς ἐδηλώθη ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 1898, σελ. 315. Περὶ τῆς χρήσεως τοῦ πληθυντικοῦ ἀδύνατα ἀντὶ τοῦ ἑνικοῦ ἀδύνατον ἴδε Ἐφημερ. Φιλομαθ. 1878, σελ. 2.

Τῷ βιωτὸν ἐχρήσατο ὁ Πλάτων καὶ ἐν τῷ Κρίτωνι σελ. 47, Ε΄ «ἆρα βιωτὸν ἡμῖν ἐστι διεφθαρμένου αὐτοῦ;» καὶ «ἆρ' οὖν βιωτὸν ἡμῖν ἐστι μετὰ μοχθηροῦ καὶ διεφθαρμένου σώματος;» καὶ «ἀλλὰ μετ' ἐκείνου ἄρ' ἡμῖν βιωτὸν διεφθαρμένου, ᾧ τὸ ἄδικον μὲν λωβᾶται, τὸ δὲ δίκαιον ὀνίνησιν;» καὶ ἐν ἄλλοις διαλόγοις. Ἐφ' ὁμοίας δ' ἐννοίας εἶπεν ὁ Ἡρόδοτος βιβλ. Α΄, 45 «οὐδέ οἱ εἴη βιώσιμον». Ὡς δ' ἐλέχθη βιωτόν, οὕτω καὶ ἀβίωτον ὑπὸ τοῦ Εὐ-

ριπίδου Ἡρ. Μ. 1257 «ἀναπτύξω δέ σοι ἀβίωτον ἡμῖν νῦν τε καὶ πάροιθεν ὄν» καὶ Ἴων. 670 «εἰ μὴ γὰρ ἥτις μ' ἔτεκεν εὑρήσω, πάτερ, ἀβίωτον ἡμῖν».

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εὑρίσκονται τεθειμένα τὸ ἐπιβατόν παρὰ τῷ Ἡροδότῳ βιβλ. Δ', 62 «καὶ τὰ μὲν τρία τῶν κώλων ἐστὶ απότομα, κατὰ δὲ τὸ ἓν ἐπιβατόν» καὶ τὸ εὐεπίθετον καὶ τὸ προσβατόν παρὰ τῷ Ξενοφῶντι Ἀναβ. Γ', δ', 20 «εὐεπίθετον ἦν ἐνταῦθα τοῖς πολεμίοις» καὶ Δ', γ', 12 «οὐδὲ γὰρ τοῖς πολεμίοις ἱππεῦσι προσβατὸν εἶναι κατὰ τοῦτο». Πρβ. καὶ Δ', η', 12 «ᾗ τε ἂν εὔοδον ᾖ, ταύτῃ ἕκαστος ἄξει» καὶ Αἰσχύλ. Πέρσ. 688 «ἔστι δ' οὐκ εὐέξοδον, ἄλλως τε πάντως χοὶ κατὰ χθονὸς θεοὶ λαβεῖν ἀμείνους εἰσὶν ἢ μεθιέναι». Ἴδε Στείνιον εἰς Ἡρόδ. Τόμ. Β', σελ. 223 ἐκδ. ϐ' καὶ Ῥεδάντζιον εἰς Ξενοφ. Ἀνάβ. Τόμ. Β', σελ. 21 ἐκδ. δ'.

Ὀρθῶς ὁ Κόϐητος τὸ ἐν τοῖς Χαρακτῆρσι τοῦ Θεοφράστου ΚϚ' φερόμενον «διὰ τοὺς συκοφάντας οὐκ οἰκητέον ἐστὶν ἐν τῇ πόλει» μετέϐαλεν εἰς τὸ «οὐκ οἰκητόν ἐστιν ἐν τῇ πόλει», ἤγουν «οὐκ ἔστι δυνατὸν οἰκεῖν ἐν τῇ πόλει» (Ἴδε ἃ ἐγράψαμεν ἐν κεφ. Β', σελ.440).

Κατελέξαμεν ἐν τοῖς ἄνω μαρτύρια τοῦ πληθυντικοῦ ἐσιτητά καὶ ἐξιτητά ἐκ τοῦ Προκοπίου. Παρατηροῦμεν δ' ἐνθάδε ὅτι ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Προκόπιος καὶ τοῦ πληθυντικοῦ ἐσβατά Τόμ. Γ', σελ. 237, 8 «τῷ μὲν γὰρ τῆς οἰκοδομίας κολοϐῷ ἐσβατὰ πόνῳ οὐδενὶ τοῖς πολεμίοις ἐγίνετο».

Ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἐρρήθη οὐ μόνον πλοϊμώτερα ἐγένετο ἀλλὰ καὶ ἤδη πλοϊμωτέρων ὄντων βιβλ. Α', 7. Φέρεται δὲ καὶ παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Ϛ', σελ. 80 «ἔτι πλοΐμων ὄντων» καὶ παρὰ Δίωνι τῷ Χρυσοστόμῳ Τόμ. Α', σελ. 110, 6 Δινδ. «ὡς τά γε νῦν οὐκ ἔστι πλόϊμα». Ἴδε Γ. Σμιδίτιον ἐν *Atticism.* Τόμ. Α', σελ. 120.

Ἀντὶ τοῦ ἑνικοῦ ἀβίωτον, οὗ ἐμνημονεύσαμεν παραδείγματα ἐκ τοῦ Εὐριπίδου, εἶνε παρειλημμένον τὸ πληθυντικὸν ἀβίωτα ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ Ῥητ. Διδασκ. 1 «ἀβίωτα γὰρ εἶναί σοι φῄς, εἰ μὴ τοιαύτην τινὰ δύναμιν περιβάλοιο ἐν τοῖς λόγοις». Φέρεται δὲ παρὰ τῷ συγγραφεῖ τούτῳ καὶ τὸ ἄφυκτα Ἀναχάρ. 32 «ἄφυκτα τοῖς πολεμίοις ἔσται» καὶ περὶ Διψάδ. 2 «ἄφυκτα γάρ ἐστιν, ἣν ὁ ἥλιος

ἀνασπάσας τὴν ἰκμάδα καὶ τάχιστα ξηράνας τὴν χώραν ὑπερζέσῃ». Ἴδε Γ. Σμιδίτιον ἐν *Atticism*. Τόμ. Α΄, σελ. 248 κέ.

ΚΕΦ. ϛ΄.

Εἰσιτήρια — σωτήρια καὶ εἰσιτητήρια — εἰσηγητήρια.

Ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως σελ. 2120 ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε «τῇ πρώτῃ τῆς ἀρχῆς ἡμέρᾳ θύσας σωτήρια κατὰ τὸν νόμον»· μετεβλήθη δὲ τὸ σωτήρια εἰς τὸ εἰσιτήρια ὑπὸ τοῦ Ῥεισκίου.

Ἐνέκρινε δὲ τὴν μεταβολὴν ταύτην καὶ ὁ Κόβητος ἐν *Observat. in Dionys. Halicarn.* σελ. 199 λέγων «Ut θύειν σωτήρια in tali re est absurdum, ita certa et evidens est Reiskii emendatio θύσας ΕΙCΙτήρια. Demosthenes p. 400: ἡ βουλὴ εἰσιτήρια ἔθυσε, συνειστιάθη, σπονδῶν ἱερῶν ἐκοινώνησεν, οἱ στρατηγοί, σχεδὸν ὡς εἰπεῖν αἱ ἀρχαὶ πᾶσαι. Saepe etiam Romani dicuntur τὰ εἰσιτήρια θύειν. vid. Fabricium ad Dionen Cassium LXXIII. 13. pag. 1236».

Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «Εἰσηγητήρια: ὅταν ἄρχηται βουλεύειν ἢ θύειν»· ἐνομίσθη δὲ τὸ εἰσηγητήρια ὑπὸ τοῦ Κουστήρου ἐσφαλμένη γραφὴ τοῦ εἰσιτήρια. Ἄξια ἀναγνώσεως μάλιστα εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου διειλημμένα ἐν *Nov. Lect.* σελ. 479. Ἐδόξαζε δὲ καὶ οὗτος ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου «Εἰσιτήρια ὅταν ἄρχηταί τις βουλεύειν θύει».

Ἐν παλαιοτέροις χρόνοις μόνος ὁ τύπος εἰσιτήρια ἐγινώσκετο· ὅθεν εὐλόγως τότε ὑπελαμβάνετο τὸ παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ φερόμενον εἰσηγητήρια πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ εἰσιτήρια. Ἀλλὰ νῦν εἶνε ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἐγνωσμένον ὅτι ἐγίνετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων χρῆσις καὶ τοῦ τύπου εἰσιτητήρια. Ὁ Ἑρουερδὴν γράφει ἐν *Lapid. Testim.* σελ. 49 «εἰσιτητήρια, sc. ἱερά. Sic constanter tituli, se- non minus constanter librarii omissa syllaba scribunt εἰσιτη- ρια et ἐξιτήριος. Nam ἐξιτητήρια in solis inscriptionibus extar videtur. Cf. II 10. 325. 470, 4, 34. 481, 33, 58. 482,8. 62

Add. II 453c., al.» καὶ ἐν *Lex. Graec. Supplet. et Dialect.* σελ. 247 «εἰσιτητήρια et ἐξιτητήρια constanter inscr. atticae, ubi scriptores εἰσιτήρια et ἐξιτήρια. Cf. Meisterh.[2] 92, 15. Est tamen εἰσιτήρια in tit. saec. II part. post. Magnesiae ad M. ap. Dittenb.[2] 552, 25: τὴν ἡμέραν τήνδε (inaugurationis templi Dianae Leucophryenae) ἀναδεδεῖχθαι — ἱεράν, προσαγορευομένην εἰσιτήρια. Cf. 1. 48. 81».

Ἐπειδὴ ἐφέρετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ τύπος εἰσιτητήρια, οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι τούτου ἡμαρτημένη γραφὴ εἶνε τὸ ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου κείμενον εἰσηγητήρια καὶ ὅτι ἔγραψεν ὁ Λεξικογράφος «Εἰσιτητήρια: ἅ, ὅταν ἄρχηταί τις βουλεύειν, θύει».

Τὰ ὀνόματα εἰσιτήρια-εἰσιτητήρια καὶ ἐξιτήρια-ἐξιτητήρια παρήχθησαν ἐκ τῶν ῥημάτων εἰσιέναι καὶ ἐξιέναι. Ἐμφερῶς δὲ τῷ μὲν εἰσΙτήρια καὶ ἐξΙτήρια εἶνε ἐσχηματισμένα τὸ Ἰτέον καὶ προσΙτός, κτλ., τῷ δὲ εἰσΙΤΗτήρια καὶ ἐξΙΤΗτήρια τὸ ἸΤΗτέον καὶ ἐξΙΤΗτός, κτλ. Καλὸν δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ ἐπεξέλθωμεν τὰ παράγωγα τοῦ ἁπλοῦ ῥήματος ἰέναι καὶ τῶν συνθέτων ἀπιέναι, ἐξιέναι, κτλ., καὶ πρῶτον μὲν τὰ κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον προενηνεγμένα.

ἰτέον. Εὐριπ. Ὀρ. 786 «ἰτέον, ὡς ἄνανδρον ἀκλεῶς κατθανεῖν». Ξενοφ. Ἀναβ. Γ', α', 7 «ἀλλ' αὐτὸς κρίνας ἰτέον εἶναι τοῦτ' ἐπυνθάνετο πῶς ἂν κάλλιστα πορευθείη» καὶ Ϛ', ε', 30 καὶ Ἀπομν. Γ', ια', 1 καὶ Κύρ. Παιδ. Β', α', 21. Πλάτ. Ἀπολογ. σελ. 21, Ε' «ἰτέον οὖν σκοποῦντι τὸν χρησμὸν τί λέγει» καὶ Πολιτ. σελ. 394, Δ' καὶ Νόμ. σελ. 803, Ε'. Ἱπποκρ. Τόμ. Α', σελ. 309 Ἑρμερ. «πολλῷ δὲ ἧσσον ἐπὶ τὴν πρόσθεσιν ἰτέον· ἐπεὶ τήν γε ἀφαίρεσιν ὅλως ἀφελεῖν πολλαχοῦ λυσιτελέει» (γρ. ἴσ. πολλῷ δ' ἧσσον ἐπὶ τὴν πρόσθεσιν ἰτέον ἢ ἐπὶ τὴν ἀφαίρεσιν· ἐπεὶ τήν γε ἀφαίρεσιν ὅλως κτέ»). Δίων Χρυσόστ. Τόμ. Β', σελ. 5, 1 Δινδ. «ἐπ' ἄλλους ὑμῖν ἰτέον». Διονύσ. Ἁλικαρν. Τέχν. Ῥητορ. Γ', 3 «ἀπὸ δὲ τούτου ἰτέον καὶ ἐπὶ τοὺς τόπους, ἐν οἷς τις γέγονε» κα Ε', 2 «ἑξῆς ἰτέον ἐπὶ τὸ ἐγκώμιον τῶν βασιλέων». Προκόπ. Τό ι. Γ', 148, 3 «ἰτέον δὲ καὶ εἰς τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πτωχο ς» καὶ σελ, 172, 22 καὶ σελ. 184, 1. Σιμπλίκ. Ὑπομνήμ. εἰς

'Αριστ. Τόμ. Ζ', σελ. 49, 25 «ἀλλ' ἐπὶ τὰ ἑξῆς ἰτέον» καὶ σελ. 387, 25 καὶ σελ. 438, 27 καὶ σελ. 510, 35 καὶ σελ. 597, 28. Στέφ. Βυζάντ. σελ. 59, 17 Μειν. «ἀνεῖλε δὲ τὸ Δελφικὸν μαντεῖον ἐπ' ἀνατολὰς ἰτέον». Θεόδωρ. Πρόδρ. Θ', 259 «ἐγγὺς ἰτέον καὶ τοὺς τεκόντας γνησίως ἀσπαστέον». Πρβ. Ἡσύχ. καὶ Σουΐδ. «Ἰτέον: πορευτέον». Μνημονεύεται δ' ὑπὸ τοῦ Σουΐδα σελ. 775 λ. ὁμόσε φράσις ἔχουσα ὧδε· «ὁμόσε ἰτέον τοῖς πολεμίοις». Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Συνεσίου 'Επιστολ. σελ. 179, Β' «ἔγνωκεν ὁμόσε ἰτέον εἶναι τοῖς ἀποθνήσκουσι». Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶναι ὅτι συνεχύθησαν ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου τὸ ἰΣτέον καὶ τὸ ἰτέον· «Ἰστέον: γνωστέον, πορευτέον». Πρβ. Κραμ. 'Ανέκδ. 'Οξ. Τόμ. Β', σελ. 99, 5 «ἰΣτέον δὲ εἰς τὰ παραδείγματα τοῦ κανόνος» καὶ σελ. 145, 29 «ἰτέον οὖν αὖθις ἐπὶ τὰ παραδείγματα». Ὡς δ' ἐλέχθη κατὰ πληθυντικὸν ἀριθμὸν πολεμητέα καὶ ἀμυντέα καὶ συνεκποτέα, κτλ., οὕτω καὶ ἰτέα ὑπὸ τοῦ 'Αγαθίου σελ. 29,20 Βόνν. «ἐμοὶ δ' ἧπερ ὁ πρότερος ἐφέρετο λόγος, ταύτῃ ἰτέα» καὶ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Μενάνδρου σελ. 293,22 Βόνν. «καὶ σοὶ κατ' ἴχνος ἐκείνῳ ἰτέα;».

ἀντιτέον. Διονύσ. 'Αλικαρν. Λυσ. ΙΓ' «ἀντιτέον δὲ ὅθεν ἐξέβημεν εἰς ταῦτα». Τοῦτο μόνον τὸ χωρίον φέρεται μαρτύριον ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α', Β', σελ. 816. 'Απαντᾷ δὲ καὶ παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ Ι', 34 «ἀντιτέον δ' ἐπὶ τὴν ἐπιστολήν» καὶ παρ' 'Απολλωνίῳ τῷ 'Αλεξανδρεῖ περὶ Συντάξ. σελ. 123, 18 «ἀντιτέον οὖν ἐπὶ τὸ προκείμενον» καὶ σελ. 205, 19 «ἀντιτέον μέντοι ἐπὶ τὸ προκείμενον».

ἀπιτέον. Ξενοφ. 'Αναβ. Ε', γ', 1 «ἐδόκει ἀπιτέον εἶναι». Ἄμφις παρ' 'Αθηναίῳ σελ. 559, Β' «ἢ πρὸς ἄλλον ἀπιτέον». Λουκιαν. 'Ερμοτ. 82 «ἀπιτέον αὐτοῖς ἐς διδασκάλου». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα κεῖται τὸ πληθυντικὸν ἀπιτέα σελ. 140 «'Απιτέα: δεῖ ἀπέρχεσθαι».

διεξιτέον. Πλάτ. Τιμ. σελ. 44, Δ' «οὕτω καὶ κατὰ ταῦτα πορευομένοις διεξιτέον». Ψευδοπλ. 'Επινομ. σελ. 974, Δ' «πρῶτον διεξιτέον» καὶ Ψευδαριστοτ. 'Ρητορ. πρὸς 'Αλέξ. Β', 15 (Τόμ. Α', σελ. 419, 47 Διδ.) «διεξιτέον δὲ τὰς μεταβολὰς τὰς ἐν τῷ πολέμῳ».

διιτέον. Πλάτ. Πολιτ. σελ. 545, Α' «ἆρ' οὖν τὸ μετὰ τοῦτο διιτέον τοὺς χείρους».

εἰσιτέον. Ἰάμβλ. περὶ τοῦ Πυθαγορ. Βίου σελ. 77, 15 Ναυκ. «ὁδοῦ πάρεργον οὔτε εἰσιτέον εἰς ἱερὸν οὔτε προσκυνητέον τὸ παράπαν». Ἀλλ' ἐν τῷ Προτρεπτικῷ τοῦ Ἰαμβλίχου σελ. 320 Κισλ. εἶνε γεγραμμένον «ὁδοῦ πάρεργον οὐκ εἰσιτητέον εἰς ἱερὸν οὐδὲ προσκυνητέον τὸ παράπαν». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου φέρεται «Ἰσιγέον: πορευτέον»· σημειοῦται δ' ὁ Σμιδίτιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λεξικοῦ τούτου Τόμ. Β', σελ. 371 «Sic codex, ἰτητέον Mus. ἰσιτέον = εἰσιτέον correxisse etiam Meinek. Philol. XIII p. 528 video». Πιθανὸν δ' ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἐξέπεσε πρὸ τοῦ πορευτέον τὸ ἐπίρρημα εἴσω.

ἐπανιτέον: Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου λέγεται «Ἐπανιτέον: ἐπανοδευτέον», ἐν δὲ τῷ τοῦ Σουΐδα «Ἐπανιτέον: ἐπανακτέον». Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου εἶνε παρατεθειμένα παραδείγματα τοῦ ἐπανιτέον ἐκ τοῦ Πλάτωνος καὶ ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐκ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης. Ἐρρήθη δὲ καὶ ὑπὸ Φίλωνος τοῦ Ἰουδαίου Τόμ. Β', σελ. 80 «ἐπανιτέον δὲ ἐπὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς σκέψιν» καὶ ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ Τόμ. Γ', σελ. 642 «ἐπὶ γὰρ τὸ προκείμενον ἐπανιτέον» καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ σελ. 75, 12 Ἑρτλ. «ἐπανιτέον δὲ ὅθεν περ ἐξῆλθον καὶ ἀποδοτέον τὸ τέλος τῆς μάχης» καὶ ὑπὸ τοῦ Θεμιστίου Λόγ. σελ. 174, 19 «ἀλλ' ἐπανιτέον ἐπὶ τὸν λόγον τὸν ἐξ ἀρχῆς» καὶ σελ. 398, 29 «καὶ ὁπότε βαδιστέον εἰς ἀγορὰν καὶ ὁπότε οἴκαδε ἐπανιτέον» καὶ ὑπὸ τοῦ Σιμπλικίου Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Ζ', σελ. 38, 4 «ἐπανιτέον δὲ πάλιν ἐπὶ τὰ ἑξῆς» καὶ σελ. 91, 20 «ἀλλ' ἐπανιτέον λοιπὸν πρὸς τὸ ἑξῆς τῶν Ἀριστοτέλους προβλημάτων» καὶ σελ. 107, 25 «ἀλλ' ἐπὶ τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπανιτέον» καὶ ὑπ' Ἰωάννου τοῦ Φιλοπόνου Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. ΙϚ', σελ. 459, 1 «ἀλλ' ἐπανιτέον ὅθεν ἐξέβημεν».

ἐπιτέον. Στράβ. σελ. 178,12 Μειν. «οὔτε δὲ τὰς τοσαύτας οἰκήσεις ἐπιτέον, ὅσας ὑπαγορεύει τὸ λεχθὲν μεταξὺ διάστημα, οὔτε πάντα τὰ φαινόμενα θετέον». Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Στράβωνος Τόμ. Δ', σελ. 54 «Ἐπιτέον: Ἐκ ΔΓ, ΑΤ, Ἐπιθετέον. Ἴσως ἐγέγραπτο πάλαι, Ὑποθετέον». Ἀλλὰ κάλ-

λιστα, νομίζομεν, ἔχει ἡ γραφὴ ἐπιτέον, ἥτις εἶνε ἐγκεκριμένη οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ Κραμήρου ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ Μεινεκίου καὶ ὑπὸ τοῦ Καρόλου Μυλλήρου.

μετιτέον. Ἀριστοτ. Τοπ. Ε', ς', 18 (Τόμ. Α', σελ. 218,42 Διδ.) «περὶ μὲν οὖν τοῦ γένους, καθάπερ εἴρηται, μετιτέον» καὶ Μετὰ τὰ Φυσ Ζ', ιζ', 1 (Τόμ. Β', σελ. 556, 43) «ἐπεὶ οὖν ἡ οὐσία ἀρχὴ καὶ αἰτία τίς ἐστιν, ἐντεῦθεν μετιτέον». Διογέν. Λαέρτ. Β', 144 «μετιτέον δὲ ἐπὶ Πλάτωνα τὸν τῆς Ἀκαδημίας κατάρξαντα» καὶ ς', 105 «μετιτέον δ' ἐπὶ τοὺς στωικούς». Ἀλκίφρ. Ἐπιστολ. Γ',13, 3 «μετιτέον μοι ἐφ' ἕτερον βίον». Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 148,19 Βεκκ. «μετιτέον ἐπὶ τὴν περὶ τούτων σκέψιν». Ῥοῦφ. Ἐφέσ. σελ. 172, 8 Δαρ. «ἑξῆς μετιτέον ἐπὶ τὰ ἐν τῷ στόματι παρακείμενα». Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου γίνεται μνεία καὶ τοῦ ἐπιθέτου μετιτέος Τόμ. Ε', σελ. 929 «Adj. Μετιτέος Philo (seu potius Pletho) De virt. c. 13, 2; c. 23,2. Boiss.».

παριτέον. Θεμίστ. Λόγ. σελ. 227, 5 Δινδ. «σιγῇ τῷ τοιούτῳ ἀνδρὶ παριτέον εἰς τὰ βασίλεια;». Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. ς', σελ. 525 ἓν μόνον παράδειγμα τοῦ παριτέον μνημονεύεται τὸ παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Γ', σελ. 89 «ἄλλα μυρία ὧν μακρὸν ἂν εἴη μεμνῆσθαι· τὰ δὲ καίρια οὐ παριτέον». Ἀλλ' ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει τοῦ συγγραφέως τούτου Τόμ. Γ', σελ. 90 (1898) εἶνε γεγραμμένον μὲν «τὰ δὲ καίρια οὐ παρετέον», σεσημειωμένον δὲ «παρετέον scripsi: παραιτέον A, παρεατέον MGFL², παριτέον HL¹». Ποιεῖται δὲ χρῆσιν τοῦ παριτέον καὶ ὁ Προκόπιος λέγων Τόμ. Β', σελ. 464, 3 «Τραπεζοῦντος δέ μοι ἐπιμνησθέντι οὐ παριτέον τὸ πλείστῳ παραλόγῳ τῇδε ξυμβαῖνον» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 90, 10 «ἀλλὰ τἆλλα μοι παριτέον, ὥσπερ τοῦδε ἀρχόμενος τοῦ λόγου ὑπεῖπον» καὶ σελ. 132, 17 «ἐπεὶ δὲ δωματίων ἐμνήσθην, οὐδὲ τοῦτο παριτέον ἡμῖν» καὶ σελ. 140, 11 «ἃ δὲ καὶ ἐς τὰ κέρματα τοῖς βασιλεῦσιν εἴργασται οὔ μοι παριτέον οἴομαι εἶναι». Ἐν Τόμ. Β', σελ. 566, 19 ἀπαντᾷ «οὔτε παριτέος παντάπασιν»· φέρονται δὲ καὶ γραφαὶ παριτέον καὶ παραιτητέος.

περιιτέον. Πλάτ. Φαῖδρ. σελ. 274, Α' «μεγάλων γὰρ ἕνεκα περιιτέον» καὶ Πολιτ. σελ. 504, Γ' «τὴν μακροτέραν τοίνυν, ὦ ἑταῖρε, ἔφην, περιιτέον τῷ τοιούτῳ».

προϊτέον. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου λέγεται Τόμ. Ϛ', σελ. 1731 «Προϊτέον, Procedendum; Praeeundum. Greg. Naz. Epist. 26, p. 790 fin. Boiss.». Εἶνε δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος εἰρημένον σελ. 624, 28 Μειν. «εἰ δὲ καὶ μέχρι τῆς παραλίας προϊτέον τῆς ἐγγυτάτω τοῦ Ὁμολίου», οὗ ἐμνήσθη ὁ Ε. Α. Σοφοκλῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Λεξικῷ σελ. 929. Ἀποκατέστησε δ' ὁ Συλβούργιος καὶ παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ τὸ προϊτέον ἀντὶ τοῦ προσιτέον σελ. 66 (Τόμ. Α', σελ. 232, 13 Δινδ.) «οὐ γὰρ μέχρι τῶν ὕβρεως προϊτέον κρατήρων». Ἔγραψε δὲ καὶ ὁ Κόβητος ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867,43 σελ. 8 «Διόρθωσον δέ μοι πρῶτον προϊτέον ἀντὶ τοῦ προσιτέον, καὶ τοῦτό μοι μέμνησο ὅτι καὶ τόδε ἓν τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ τὴν ΠΡΟ καὶ τὴν ΠΡΟϹ ἀεὶ μεταλλάττειν πρὸς τὸ δέον».

προσιτέον. Ξενοφ. Κυνηγετ. Ι', 21 «ὅμως μέντοι προσιτέον, ὅταν ἔχῃ οὕτως, καὶ ἐπιδεικτέον τὴν εὐτυχίαν». Θεμίστ. Λόγ. σελ. 330, 35 Δινδ. «προσιτέον δὴ πρῶτον αὐτῷ πόρρωθεν». Ἄλλα παραδείγματα βλέπει τις ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ϛ', σελ. 1935. Παρ' Ἰωάννῃ τῷ Φιλοπόνῳ Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. ΙΖ', σελ. 616, 14 φέρεται «καὶ μετὰ ταῦτα λοιπὸν ἀκολούθως τοῖς προβλήμασι προϊτέον»· σημειοῦται δ' ὁ ἐκδότης «προϊτέον KM: προσιέναι Gt: fort. προσιτέον».

εἰσιτόν-εἰσιτά. Ἐμνήσθημεν τούτων ἐν κεφ. Ε', σελ. 475.

ἐξιτόν-δυσέξιτος. Ἡσιόδ. Θεογ. 732 «τοῖς οὐκ ἐξιτόν ἐστι». Σουίδ. «Δυσέξιτος τόπος: ἀδιόδευτος. Ἴδε Θησαυ. Στεφ. Τόμ. Β' σελ. 1746.

παριτός-δυσπάριτος. Καλλίμ. Ὕμν. εἰς Λουτρ. τῆς Παλλ. 90 «ὢ ὄρος ὢ Ἑλικὼν οὐκ ἔτι μοι παριτέ» (Σχολ. παριτέ: παραβατέ, παροδεύσιμε».) Ξενοφ. Ἀναβ. Δ', α', 25 «ἐρωτώμενος δ' εἰ εἴη τι ἐν αὐτῇ δυσπάριτον χωρίον, ἔφη εἶναι ἄκρον ὃ εἰ μή τις προκαταλήψοιτο, ἀδύνατον ἔσεσθαι παρελθεῖν». Προκόπ. Τόμ. Γ', σελ. 294,17 «τελματώδης τε καὶ δυσπάριτος τοῖς τῇδε ἰοῦσιν ἐγίνετο» καὶ σελ. 302,22 «δυσπάριτόν τε καὶ τοῖς προσιοῦσι παντελῶς ἄμαχον» καὶ σελ. 309,9 «δυσπάριτα καὶ κινδύνων ἀτεχνῶς ἔμπλεα». Παρὰ τῷ Καλλιμάχῳ ἔγραψεν ὁ Ὄθων Σνειδῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Καλλιμαχείων Τόμ. Α', σελ. 54 περιτέ (=περιιτέ) καὶ μακρὸν λόγον

περὶ τοῦ πράγματος ἐποιήσατο σελ. 355. Ἀλλ' ἰσχυρῶς τῆς παραδεδομένης γραφῆς παριτέ ὑπερμαχεῖ ὁ Γ. Ῥεινέκιος ἐν *Dissert. Phil. Hal.* 1888, σελ. 36 κέ. Ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ξενοφῶντος τἀντίγραφα ἔχουσι δυσπόριστον καὶ δύσβατον. Τὴν γνησίαν γραφὴν ἀποκατέστησεν ὁ Πόρσων σῳζομένην ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουίδα «Δυσπάριτον: δυσπόρευτον· Ξενοφῶν ἐρωτώμενος δ' εἰ εἴη δυσπάριτόν τι χωρίον· τὸ ἄβατον» καὶ ἐν τῷ τοῦ Ζωναρᾶ σελ. 582 καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 292,30.

(προϊτός)-ἀπρόϊτος. Πολλὰ τοῦ ἐπιθέτου ἀπρόϊτος μαρτύρια μνημονεύονται ἐκ μεταγενεστέρων συγγραφέων ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α', Β', σελ. 1817. Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΔ', σελ. 729 «σημειούμεθα δὲ τοὺς πυρέττοντας ἐκ τῆς θέρμης τῆς ἐπιτεταμένης καὶ ἀπροΐτου οὔσης» καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ψελλῷ Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ', σελ. 94 «τὰ μὲν πρῶτα ἀπρόϊτος οἴκοι διέτριβε» καὶ παρὰ τῷ Θεοφάνει Χρονογρ. σελ. 465,9 (1883) «ἀπρόϊτον ἐποίησεν ἐπὶ ἡμέρας ἱκανάς» (Πρβ. καὶ Κεδρηνὸν Τόμ. Β', σελ. 24,11) καὶ παρὰ τῷ Κιννάμῳ σελ. 42, 14 «ὡς μὴ ἐνταῦθα κατακλείσας ἑαυτὸν ἀπρόϊτον πολιορκοῦσι Ῥωμαίοις ἐργάσηται» καὶ παρὰ τῷ Κεδρηνῷ Τόμ. Α', σελ 327,1 «καὶ διῆγε νηστεύουσα καὶ ἀπρόϊτος σὺν ταῖς δυσὶ θυγατράσιν αὐτοῦ» καὶ σελ. 679,17 «καὶ ὡρίσθη καθέζεσθαι ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἀπρόϊτος» καὶ παρὰ τῷ Κριτοβούλῳ (Ἀποσπ. Ἱστορ. Ἑλλήν. Τόμ. Ε', σελ. 160 Μυλλ.) «εἰσὶ δὲ οἳ καὶ κατακλείσαντες ἑαυτοὺς ἐν τοῖς δωματίοις ἔμενον ἀπρόϊτοι» καὶ παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 968,64 «ὃν ἐχρῆν ἔνδον καθεῖρχθαι ἀπρόϊτον» καὶ σελ. 1093,54 «ἥτις διὰ σωφροσύνην τοῦ θαλάμου ἐστὶν ἀπρόϊτος». Πρβ. καὶ Σουίδ. «Ἀπρόϊτος: ὁ τῆς οἰκίας μὴ ἐξερχόμενος». Ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀπρόϊτος ἐσχηματίσθη τὸ ὄνομα ἀπροϊσία, ὃ κεῖται ἐν τοῖς εἰς Εὐριπίδην Σχολίοις Τόμ. Α', σελ. 94,16 Διν δ. «ἐπεὶ καὶ σωφροσύνης ἕνεκα πολλάκις ἀπροϊσία γίνεται». Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 797,45 φέρεται «ῥηματικὸν ὄνομα ἰτός, προϊτός, προϊτῶ καὶ συναιρέσει προιτῶ καὶ ἐκβολῇ τοῦ Ρ καὶ τροπῇ τοῦ ψιλοῦ εἰς δασὺ φοιτῶ»· ἀλλ' οὐδαμῶς ἐκ τούτου συμπεραίνεται ὅτι ἐγίνετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου προϊτός. Σημειωτέον δ' ὅτι τοῦ ἁπλοῦ ἰτός μόνον τὸ θηλυ-

κὸν εὑρίσκεται κατ' ἀνάγνωσιν τοῦ Λερσίου ἐν τῇ Παλατίνῃ 'Ανθολογίᾳ Ζ', 480 «ἡ γὰρ τὴν οὔπω πρὶν ἰτὴν ὁδὸν ἐτμήξαντο». Ἴδε Δυβνῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Παλατίνης 'Ανθολογίας Τόμ. Α', σελ. 477. Ὁ Μεινέκιος γράφει ἐν *Delect. Poet. Anth. Graec.* σελ. 127 «Vs. 5 cod. τὴν οὔπω πρινὶ τὴν ὁδόν. Quae quum Brunckius audacissima coniectura attrectasset, Jacobsius cod. vestigia premens scripsit τὴν οὔπω πρὶν ἴτην ὁδόν, dualem pro plurali positum esse existimans. Sed recte Lehrsius verbale ἰτὴν poetae reddendum esse vidit Quaest. ep. I, p. 26».

προσιτός - ἀπρόσιτος - δυσπρόσιτος - εὐπρόσιτος. Πολλὰ ἑκάστου τῶν ἐπιθέτων τούτων παραδείγματα εἶνε κατειλεγμένα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου.

εἰσιτήριος. Σουΐδ. «Εἰσιτήριος: Ὁ εἰσόδιος λόγος». Ἐλέχθη δὲ καὶ εἰσιτήριοι θυσίαι ὑπὸ τοῦ Ἡλιοδώρου Αἰθιοπ. Ζ', 2 «ἐπὶ τὴν προφητείαν κληθέντος καὶ τὰς εἰσιτηρίους θυσίας τελοῦντος». Τοῦ οὐδετέρου πληθυντικοῦ εἰσιτήρια μνημονεύονται μαρτύρια ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Γ', σελ. 322. Φέρεται δὲ καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ 'Ακομινάτῳ Τόμ. Α', σελ. 93, 17 «φέρε δή, φέρε — προσδιαλέξωμαι ὑμῖν τὰ εἰσιτήρια εἴτουν ἐμβατήρια».

ἐξιτήριος. Σουΐδ. «Ἐξιτήρια καὶ ἐξαγγέλια κατὰ Ῥωμαίους τὰ ὑπὲρ τῆς ἐξόδου παρεχόμενα» καὶ «Ἐξιτηρίους εὐχάς: ἐφοδίους τοῖς πρὸς ἔξοδον ἰοῦσιν ἢ πρὸς θάνατον» (Πρβ. καὶ Ἐτυμολ. Μέγ. σελ. 348, 43). Ποιεῖται δ' ὁ Κουστῆρος εἰς τὸ ἐξιτηρίους εὐχάς τὴν παρατήρησιν τήνδε «Gregor. Nazianzenus Orat. XX. p. 333. Παρῆν ἡ τῆς ἐκδημίας ἡμέρα, καὶ ὅσα τῆς ἐκδημίας, ἐξιτήριοι λόγοι, προπόμπιοι, ἀνακλήσεις, οἰμωγαί, περιπλοκαί, δάκρυα. Hic ἐξιτήριοι λόγοι vocantur sermones, quibus se mutuo alloquuntur amici, quorum alter ab altero discessurus est. Apud eundem Nazianzenum in eadem oratione p. 370. ἐξιτήριοι λόγοι vocantur suprema Basilii morituri verba: quod exemplum pertinet ad ultimam vocis ἐξιτήριος interpretationem, quam Suidas hoc loco tradit» (Πρβ. καὶ Πιερσῶνα εἰς Μοῖρ. σελ. 222 καὶ Βερνάρδυν εἰς Σουΐδ. Τόμ. Α', Β', σελ. 323). Παρὰ Χορικίῳ τῷ Γαζαίῳ σελ. 179 Βοισσ. ἀπαντᾷ «ἐνταῦθά σοι μονῳδήσω τὸν ἔσχατον καὶ πικρὸν ἐξιτήριον, ἔνθα σοι τὸν γλυκὺν

εἰσιτήριον πολλάκις ἐκρότησα»· σημειοῦται δ' ὁ ἐκδότης «Eumathius 7, p. 269: τὸ δ' ἐμὸν τοῦτο στόμα, πλατυνθὲν ἐξ ὀδύνης κατατραγῳδήσει· σοι τὸ ἐξιτήριον. Melius Codex 2897: κατατραγῳδήσει τὸν ἐξιτήριον· subaudito λόγον». Τοῦ οὐδετέρου πληθυντικοῦ ἐξιτήρια ἐγένετο χρῆσις καὶ ὑπ' ἄλλων καὶ ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Ἀκομινάτου Τόμ. Α', σελ. 301, 11 «οὐκ ἐπισκήψας τὰ ὕστατα, οὐ τὰ ἐξιτήρια συνταξάμενος». Ἄξια παραθέσεως νομίζομεν τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γεγραμμένα ἐν *Nov. Lect.* σελ. 479 «Itaque pro ἐπ' ἐξόδῳ optime ἐξιτήρια dici potest, ἐπεξόδια non potest. Hesychius: Ἐξιτηρίο: ἡμέρα ἐν ᾗ τὰς ἀρχὰς ἀπετίθεντο Ἀθήνησιν. Optime Alberti vidit Ἐξιτήρια veram formam esse, falliturque Grammaticus, qui *diem* sic appellari putat: est enim ἡ ἐπ' ἐξόδῳ τῆς ἀρχῆς θυσία, et ἐξιτήρια θύειν eo sensu dicebatur.

κατιτήριος - κατιτήρια. Ὁ Πιερσὼν γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Μοίριδος σελ. 223 «Ad hanc lucem si spectemus κατιτήριον, facile patebit, derivari a κατιέναι, *descendere*. Ὄβολος κατιτήριος vel νόμισμα κατιτήριον, *nummus*, qui *solvebatur* pro *descensu* ad *inferos*. Similiter *sacrificia*, *quae pro* descensu sive ad inferos, sive in antrum Trophonii, vel *pro reditu* in patriam (hoc enim sensu κατιέναι et κάθοδος non raro occurrunt) fiebant, Graece appellantur κατιτήρια. *Hesychius*: Κατιτήρια, ἡ ἐπὶ καθόδῳ θυσία. Editur quidem κατικτηρία. quod H. *Stephanus* in Ind. Thes. ab Ionico καθικνεῖσθαι sive καθίκεσθαι deducit; sed κατιτήρια legi debere alterumque a librariis esse profectum, ipsa series litterarum docet. Sed hoc nihil est ad incredibilem ipsius *Hesychii* stuporem; is enim suo loco pro Κατιτήρια posuit Καπητήρια, καταβατήρια, ubi notari meretur nomen καταβατήρια ad eandem normam formatum, ad quam διαβατήρια, *sacrificia* pro *transitu*, quod e *Thucydide* aliisque protulerunt Lexicographi. Quibus addi possunt ἐκβατήρια, ἐμβατήρια, ἐπιβατήρια, ὑπερβατήρια, Lexicographis incognita. Ἐκβατήρια *Philostratus* de Vit. Sophist. lib. II. cap. 1. p. 562. θύσας ἐκβατήρια τῆς νόσου. Ἐμβατήρια Idem V. A. lib.V. cap. 43. ἐμβατήρια πλοῦ θύσαντες. Her. cap. 2. p. 687. ἐμβατήρια τοῦ λόγου. Θυσίαν ἐμβατήριον *Heliodor.*

lib. IV. (cap. 16) p. 196. l. 24. quod ante *D' Orvill.* ad Charit. p. 662. (p. 605 ed. Lips.) observavit *Sopingius* ad Hesych. v. Ἐπιβατήρια. *Synesius* Encom. Calv. p. 70. D. Ἄγοιτ' ἂν οὖν ἐν δίκῃ μυστήρια κεφαλῆς ἀνακαλυπτήρια, διὰ μὲν τοὺς βεβήλους οὑτωσί πως καλούμενα, οἱ σοφοὶ δ' ἂν εἰδεῖεν, ὅτι νοῦ ταῦτα ἐπιβατήρια. Ὑπερβατήρια *Polyaen.* lib. I cap. 10. Ἡρακλεῖδαι μὲν δὴ ἔθυον τῇ Ἀθηνᾷ τῶν ὀρείων ὑπερβατήρια. Scribendum ὁρίων ». Λέγει δὲ καὶ ὁ Κόβητος ἐν *Nov. Lect.* σελ. 479 « Ἐπεξόδια omnino Graecum non est: εἰσιτήρια et ἐξιτήρια et κατιτήρια et διαβατήρια in tali re dicebant pro ἐπ' εἰσόδῳ, ἐπ' ἐξόδῳ, ἐπὶ καθόδῳ, ἐπὶ διαβάσει, non ἐπεισόδια aut ἐπεξόδια, aut ἐπικαθόδια aut quidquam huiusmodi. Leviter corruptus Hesychius est v. Κατικτηρία: ἡ ἐπὶ καθόδῳ θυσία, vera lectio est: Κατιτήρια. Immani errore apud eundem scribitur Κάπεσε: κατέπεσε. Καπητήρια: καταβατήρια. imo vero κατιτήρια. ΤΙ in Π depravatum fuit. Foedius etiam paulo ante: Κάππει: κατῆλθεν. Καππεδίον: κατὰ τὸ πεδίον. Nempe ΚΑΤΗΙΕΙ, κατῄει, stolide in ΚΑΠΠΕΙ mutaverunt. Agnosces stupidum genus et apud Photium. Καντήρια: Καταβατήρια. Κανοῦν: κανίσκιον. viden κατιτήρια confusis ΤΙ et Ν in ΚΑΝΤΗΡΙΑ abiisse? — Plura dabit Pierson ad Moeridem p. 222, qui κατιτήρια Hesychio et Photio occupavit reddere aliaque optimae notae aliunde collegit. Levi errore labitur Pierson in Polyaeni loco I. 10. Ἡρακλεῖδαι ἔθυον τῇ Ἀθηνᾷ τῶν ὀρείων ὑπερβατήρια, quum ὁρίων corrigendum esse putaret. Διαβαίνειν τὰ ὅρια dicebant et τὰ ἐν τοῖς ὁρίοις ἱερά constanter διαβατήρια appellantur, sed ὑπερβαίνειν τὰ ὄρη, quamobrem τῶν ὀρέων ὑπερβατήρια censeo esse emendandum ».

ἰτητέον. Ἀριστοφ. Νεφ. 131 « ἰτητέον· τί ταῦτ' ἔχων στραγγεύομαι ἀλλ' οὐχὶ κόπτω τὴν θύραν; » (Σουΐδ. « Ἰτητέον: παρ' Ἀριστοφάνει ἐν Νεφέλαις· ἰτητέον· τί ταῦτ' ἔχων στραγγεύομαι; »). Ἀνταττικιστ. ἐν Βεκκ. Ἀνεκδ. σελ. 100, 11 « Ἰτητέον: ἀντὶ τοῦ ἰτέον. Δίφιλος Ἑλλεβοριζομένοις ». Ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Συνεσίου σελ. 254, Β′ φέρεται διττὴ γραφὴ « ἐμοὶ μὲν ἰτητέον ἐστὶν π' αὐτοὺς ὡς ἔχω » καὶ ἰτέον, ἣν προέκρινεν ὁ Ἕρχηρος ἐν τῇ ἐκ-

δόσει τῶν Ἑλλήν. Ἐπιστολογράφων σελ. 709, 12. Πρβ. καὶ σελ. πβ'. Ἀλλ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὑπὸ τοῦ Συνεσίου ἐγράφη ἰτητέον.

ἀπιτητέα. Λουκιαν. Λεξιφ. 2 «καὶ ἤδη γε ἀπιτητέα».

εἰσιτητέον. Λουκιαν. Ἑρμοτ. 73 «δέον ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν εὐθὺς σκέψασθαι εἴπερ εἰσιτητέον».

ἐξιτητέον. Ξενοφ. Ἀπομνήμ. Α', α', 14 «τοῖς δ' οὐδ' ἐξιτητέον εἰς ἀνθρώπους εἶναι δοκεῖν». Θεμίστ. Λόγ. σελ. 391, 23 «πρός τίνας τε καὶ ὁπότε καὶ ὅπως ἐξιτητέον».

διεξιτητέον. Ὁ Κουμανούδης γράφει ἐν τῇ Συναγωγῇ Ἀθησαυ. Λέξεων σελ. 79 «διεξιτητέον: ΕΥΣΕΒ. πρὸς τὰ Ἱεροκλ. § 42 — Ἐν τῷ ΘΣ κεῖται μόνον τὸ διεξιτέον ἐκ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Πρβ. τὰ ἐν τῇ Συναγ. ταύτῃ ἐξιτητήρια καὶ εἰσιτητήρια».

παριτητέον. Λουκιαν. περὶ τῶν ἐπὶ Μισθ. Συν. 42 «ὅπως ἐς ταύτην ἀποβλέπων εἰδῇς εἴ σοι παριτητέον ἐστὶν εἰς αὐτήν». Θεμίστ. Λόγ. σελ. 378, 10 «καὶ εἰ παριτητέον μοι ἐπ' ἄλλῃ ὑποθέσει εἰς τὸ κοινόν». Ὡς δ' εἶπεν ὁ Θουκυδίδης κατὰ πληθυντικὸν ἀριθμὸν πολεμητέα ἀντὶ τοῦ πολεμητέον, κτλ., οὕτω καὶ παριτητέα ἀντὶ τοῦ παριτητέον βιβλ. Α', 72 «ἔδοξεν αὐτοῖς παριτητέα ἐς τοὺς Λακεδαιμονίους εἶναι». Παρασημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ Τακτικῷ Ὑπομνήματι τοῦ Αἰνείου σελ. 55, 11 Ἑρχ. ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε «τοὺς γὰρ προσιόντας τῶν πολεμίων ἐν τῷ σκότει προαισθάνεσθαι ὅτι οὐ προσπηγαιον ἐστί», σημειοῦται δ' ὁ ἐκδότης «In προσπηγαιον latere προσιτητέον Hauptius egregie divinavit».

εἰσιτητός. Τοῦ ἐπιθέτου τούτου μνημονεύεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Γ', σελ. 322 μαρτύριον ἐκ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ τὸ «Μηκέτι ὁ νυμφὼν αὐταῖς εἰσιτητὸς ᾖ». Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Ζωναρᾷ Ἐπιτομ. Ἱστορ. Τόμ. Δ', σελ. 100, 31 Διν δ. «ἀλλ' ἦν ἐκείνη αὐτοῖς οὐκ εἰσιτητή» καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ἀκομινάτῳ Τόμ. Α', σελ. 117, 7 «τοῖς Ἀμμανίταις καὶ Μωαβίταις οὐκ εἰσιτητὸς ὁ θεῖος ναός» καὶ ἐν τοῖς εἰς Λουκιανὸν Σχολίοις σελ. 52 Ἰακ. «τὸ στόμιον δὲ στενόν τε καὶ οὕτω κρύφιον ὡς μόνῃ ταύτῃ εἶναι καὶ εἰσιτητὸν καὶ γνώριμον». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουίδα σελ. 336 Βεκκ. καὶ ἐν τῷ τοῦ Ζωναρᾶ σελ. 626 λέγεται «Εἰσιτητός:

πορευτός»· φέρεται δὲ παρὰ τῷ Ζωναρᾷ καὶ γραφὴ εἰσιτός. Δὲν εἶνε δ' ἀκριβὴς ἡ ἐξήγησις τοῦ συνθέτου εἰσπτπτός διὰ τοῦ ἁπλοῦ πορευτός· καὶ δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ΕΙΣπορευτός, εἰ καὶ τοῦ ἐπιθέτου τούτου δὲν γίνεται μνεία ἐν τοῖς Λεξικοῖς. Περὶ τῆς χρήσεως τοῦ οὐδετέρου πληθυντικοῦ εἰσιτητά ἀντὶ τοῦ ἑνικοῦ εἰσιτητόν ἐγένετο λόγος ἐν κεφ. Ε', σελ. 474.

ἐξιτητός. Ἀλκίφρ. Ἐπιστολ. Γ', 30 «πολὺς ὁ χειμὼν τὸ τῆτες καὶ οὐδενὶ ἐξιτητόν (διάφ. γρ. ἐξιτόν)». Κακῶς παρὰ τῷ Πορφυρίῳ Ὁμηρ. Ζητ. εἰς Ἰλ. σελ. 192,26 Σραδ. εἶνε γεγραμμένον «μὴ διὰ τὸ μὴ ἐξίτητον αὐτὴν εἶναι κατὰ μέγεθος εἰρῆσθαι ἄπειρον» ἀντὶ τοῦ ἐξιτητήν». Περί τε τοῦ ἐπιθέτου τούτου καὶ τοῦ ἀνεξίτητος καὶ δυσεξίτητος καὶ διεξιτητός καὶ ἀδιεξίτητος καὶ δυσδιεξίτητος ἐγένετο λόγος ἐν κεφ. Δ', σελ. 467 κέ.

εἰσιτητήρια. Ὁ Κουμανούδης γράφει ἐν τῇ Συναγωγῇ τῶν Ἀθησαυ. Λέξεων σελ. 96 «εἰσιτητήρια, τά· (=εἰσιτήρια). Ὁ ἱερεὺς.... ἡ ἱέρεια..... ὁ κοσμητὴς..... οἱ ἔφηβοι..... ἔθυσεν, ἔθυσαν, θύσαντες τὰ εἰσιτήρια». ΕΠΙΓΡ. Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς. C. I. A. II, 325. 470 (δὶς) 482. 622.

ἐξιτητήρια. Γράφει δὲ καὶ περὶ τούτου ὁ Κουμανούδης ἐν τῇ μνημονευθείσῃ Συναγωγῇ σελ. 116 «ἐξιτητήρια, τά· ΕΠΙΓΡ. Ἀθηνῶν. C. I. A. II, 481. δὶς ἐκεῖ ἡ λέξις»

Παράγωγα τοῦ ῥήματος ἰέναι εἶνε καὶ τὸ ἴτης καὶ ἰτητικός. Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 479,37 λέγεται «Ἴτης: ὁ ἐπὶ πάντα ὁρμῶν· ἀπὸ τοῦ ἰέναι· ἀπὸ τούτου καὶ εἰσιτήρια». Ὁ Βανισέκιος γράφει ἐν *Griechisch-Lateinisches Etymol. Wörterb.* Τόμ. Α',σελ.79. «*i-ta*: ἴ-τη-ς losgehend, unerschrocken, verwegen; ἰτη-τέο-ν (=ἰ-τεο-ν) man muss gehen (Arist. Nub. 131; Diphil B. A. 100)[3], ἰτητ-ικό-ς = ἴτης (ἰτητικώτατον ὁ θυμὸς πρὸς τοὺς κινδύνους Aristot. Eth. 3. 8); ἰτα-μό-ς = ἴτης und ἰτητικός, ἰταμό-τη-ς (τητ-ος) f. Dreistigkeit; ἐξ-ίτηλο-ς leicht ausgehend (von Farben), schnell verschwindend, verschwunden, verloschen; i-to: ἀ-πρός-ιτο-ς unzugänglich, δυς-πάρ-ιτο-ς woran schwer vorbeizukommen ist, εὐ-πρός-ι-τος leicht zugänglich; ἁμαξ-ι-τό-ς (erg. ὁδός, vgl. Xen. Anab. 1. 2. 21) f. für Frachtwagen zug., von Fr. befahren;)». Πρβ. καὶ Λ.

Μεϋῆρον ἐν *Vergl. Gramm.* Τόμ. Α', σελ. 634. Περὶ τοῦ ἁμαμαξιτός· ἁμαξιτός ἴδε τὸ ὑπὸ τοῦ Ἐβελιγγίου ἐκδοθὲν Ὁμηρικὸν Λεξικὸν Τόμ. Α', σελ. 91. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐλέχθη καὶ ἴτηλον, ἵνα δηλωθῇ τὸ ἐναντίον τοῦ σημαινομένου ὑπὸ τοῦ ἐξίτηλον. Ἡσύχ. «Ἴτηλον: τὸ ἔμμονον καὶ οὐκ ἐξίτηλον. Αἰσχύλος Γλαύκῳ Ποτνιεῖ» καὶ Φώτ. Λεξ. σελ. 118, 3 «Ἴτηλον: τὸν οὐκ ἐξίτηλον, ἀλλ' ἀνεξάλειπτον. Οὕτως Αἰσχύλος».

Ἐν τέλει μνημονεύομεν τὰ ὑπὸ τοῦ Καυήρου γεγραμμένα ἐν *Delect Inscr Graec.* σελ. 136 ἐκδ. α' «ἐπανιτακώρ v. 8, partic. perf. verbi, quod apud Eleos in usu fuisse statuendum est, frequentativi (ἐπαν-)ιτάω» καὶ σελ, 185 ἐκδ. β' «ἐπανιτακώρ: subest ἰτάω verbum frequentativum; cf. εἰτακεῖν· ἐληλυθέναι, Hesych». Σφόδρα ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ἂν εἶνε ὀρθῶς παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ γεγραμμένον εἰτακεῖν.

ΚΕΦ. Ζ'.

Φύς-φύντες κακῶς ἀντὶ τοῦ φύσας-φύσαντες.

Ὁ πρῶτος ἀόριστος ἔφυσα συνᾴδει κατὰ τὴν διάθεσιν τῷ ἐνεστῶτι φύω, ὁ δὲ δεύτερος ἔφυν τῷ φύομαι. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον λέγεται ἵστημι-ἔστησα καὶ ἵσταμαι-ἔστην, σβέννυμι-ἔσβεσα καὶ σβέννυμαι-ἔσβην, καταδύω-κατέδυσα καὶ καταδύομαι-κατέδυν, ἐνδύω-ἐνέδυσα καὶ ἐνδύομαι-ἐνέδυν, κτλ. Οὕτω δὲ σαφῆ ταῦτα καὶ ἐναργῆ καθίστανται ἐκ τῆς πολλῆς καὶ τῆς αὐτῆς ἀεὶ οὔσης χρήσεως, ὥστ' οὐδένα δύνανται νὰ λανθάνωσι τῶν ἡμμένων πως ἑλληνικῆς παιδείας. Εἰκότως δέ τις ξενίζεται ἐντυγχάνων ἐν τοῖς Αἰθιοπικοῖς τοῦ Ἡλιοδώρου τῇ μετοχῇ φύς-φύντες κειμένῃ ἀντὶ τῆς φύσας-φυσαντες, ὅπερ μάχεται ἄντικρυς τῇ παρὰ τοῖς Ἕλλησι νενομισμένῃ συνηθείᾳ.

Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐσημειώσατο ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Αἰθιοπικῶν τοῦ Ἡλιοδώρου Τόμ. Β', σελ. 72 «Φύντας: Ἐν ἅπασι δισυλλάβως καὶ προπερισπωμένως, Φῦντας, πλὴν τῆς Β, ἐν ᾗ ἄμεινον καὶ τῇ κοινῇ χρήσει μᾶλλον οἰκείως γράφεται, Φύσαντας. τὸ μὲν γάρ, Φύν-

τας (παρὰ τὸ, Φῦμι) ταὐτόν ἐστι τῷ Γεννηθέντας, οἷον τὸ (Εὐριπίδ. Ἡρακλεὶδ. 510), Πατρὸς δ' ἐκείνου φύντας, οὗ πεφύκαμεν· τὸ δὲ, Φύσαντας (παρὰ τὸ, Φύω) σημαίνει τὸ Γεννήσαντας, οἷον τὸ (Αὐτ. Φοινίσσ. 34), Ἔστειχε, τοὺς φύσαντας ἐκμαθεῖν θέλων. γένοιτο δ' ἂν κατάδηλος παρ' ἄλληλα τεθέντων τῶν ῥημάτων ἡ δύναμις, οἷον (Αὐτ. Φοινίσσ. 8), Πολύδωρον ἘΞΕΦΥΣΕ· τοῦ δὲ Λάβδακον ΦΥΝΑΙ λέγουσιν· ὤφειλον οὖν γράφειν, φύσαντας, εἰ μὴ ἐκώλυεν αὐτὸς Ἡλιόδωρος, γράψας καὶ ἐν ἄλλοις χωρίοις, Φύντα, ἀντὶ τοῦ, Φύσαντα, καὶ Φύντι, ἀντὶ τοῦ, Φύσαντι. καὶ οὐ θαυμαστὸν τοὺς ἐπὶ τῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρακμῆς γεγονότας πολλὰ τοιαῦτα καινοτομῆσαι, ὅπου γε καὶ τῶν πολλοῖς ἔτεσι προγεγονότων τοὺς πλείστους χαλεπὸν ἐν ἅπασιν ἀνεπιλήπτους εὑρεῖν» (Πρβ. καὶ σελ. 409).

Περὶ τῆς κακῆς ταύτης χρήσεως ἐποιήσατο λόγον καὶ ὁ πολὺς Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1857, σελ. 454· εἶνε δ' ὑπ' αὐτοῦ τάδε γεγραμμένα· «Quum nuper Heliodori Aethiopica relegerem plurima ab eo animadverti tam negligenter et vitiose contra Graecitatis usum usurpari ut longe longeque etiam hoc nomine caeteris scriptoribus Eroticis sit postponendus. Praeterea eius inflata et tumida oratio poëticis quibusdam vocabulis ineptum in modum distincta est, in quibus et ipsis eum subinde ioculariter admodum labi et ridicule se dare video. De genere hoc unum exemplum delibare iuvat, insignius caeteris ad demonstrandum quam imperiti isti sint Graecitatis antiquioris, quam se scribendo optime referre opinantur. Heliodorus ubi *parentes* aut *genitores* vult dicere usurpare solet participium οἱ φύντες. Legerat apud Veteres poëtas ὁ φιτύσας, ὁ φυτεύσας, ὁ φύσας, οἱ φύσαντες: legerat ὁ φύς et οἱ φύντες: illi *genitores*, hi *nati* sunt, ut ipsa ratio demonstrat et omnium poëtarum confirmat usus. Nihilominus iste ubi *parentes* vult dicere *natos* appellat, absurde *genitos* substituens iis *qui genuerunt*. Subiiciam exempla quaedam ex Hirschigii nova editione Eroticorum: p. 255, 29: τοῦ προελθεῖν εἰς τὸν τῇδε βίον — τοὺς φύντας ἴσμεν αἰτίους. p. 291, 14: γένος μὲν καὶ πατρίδα καὶ τοὺς φύντας κομίζεσθαι. p. 315, 14: διὰ τοῦ φύντος προμαθοῦσαν τὸν γάμον. p. 326, 49: ὄμματα τοῦ φύν-

τος μὴ καταιδέσαι τὸν παῖδα. p. 330, 53: σώζεται γὰρ ἡ περὶ τοὺς φύντας αἰδώς. p. 343, 49: ὁ τῶν φύντων ἀναγνωρισμός. p. 378, 52: τὰ βρέφη — τοὺς μὲν φύντας καὶ τρέφοντας ὑπέφευγεν. p. 387,51: ἐμέ τε καὶ τοὺς ἐμὲ φύντας γνώσεσθε. p. 388.3: τοὺς φύντας ἀναπεμφθήσεσθαι φανταζομένη. p 411,6: ὦ πάτερ, ἔλεγεν, ὦ τῶν φύντων οὐκ ἔλαττον ἐμοὶ σεβάσμιε. Idem semel participio φύντες usus est eodem modo, quo ratio et usus veterum Graecorum iubent pag. 260, 35: ἀλλὰ πᾶν ἔχειν ἡγήσομαι εἰ τούτους ὁπόθεν εἰσὶ καὶ ἐκ τίνων φύντες καὶ πῶς δεῦρο ἀφιγμένοι — βουληθείης ἐξαγορεῦσαι. Potuitne igitur turpins errari quam sic, ut οἱ ἐμὲ φύντες diceretur?».

Παρατηρητέον ὅτι ὑπὸ τοῦ Λυσίου ἐρρήθη ἐν μὲν τῷ Α΄ κατὰ Θεομνήστου Λόγῳ § 8 «εἰ μέν τίς σ' εἴποι πατραλοίαν ἢ μητραλοίαν, ἠξίους ἂν αὐτὸν ὀφλεῖν σοι δίκην, εἰ δέ τις εἴποι ὡς τὴν τεκοῦσαν ἢ τὸν φύσαντα ἔτυπτες, ᾤου ἂν αὐτὸν ἀζήμιον δεῖν εἶναι», ἐν δὲ τῷ Β΄ § 4 «Οὐ γὰρ δήπου, ἐὰν μέν τις πατραλοίαν ἢ μητραλοίαν καλῇ σε, ὑπόδικός ἐστιν, ἐάν δέ τις τὴν τεκοῦσαν ἢ τὸν φυτεύσαντα τύπτειν φῇ, ἀζήμιος ἔσται». Πρβ. καὶ Πλούτ. Ἠθ. σελ. 480, Δ΄ «ὁ γὰρ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ βαρυνόμενος οὐ δύναται μὴ τὸν γεννήσαντα μέμφεσθαι καὶ τὴν τεκοῦσαν». Περὶ τῶν ῥημάτων γεννᾶν καὶ τίκτειν θὰ γραφῶσι τὰ δέοντα ἐν ἑτέρῳ τόπῳ. Γνωστότατον ὑπάρχει τὸ ἐν ταῖς Φοινίσσαις τοῦ Εὐριπίδου στίχ. 17 «ὁ δ' εἶπεν· ὦ Θήβαισιν εὐίπποις ἄναξ, μὴ σπεῖρε τέκνων ἄλοκα δαιμόνων βίᾳ· εἰ γὰρ τεκνώσεις παῖδ', ἀποκτενεῖ σ' ὁ φύς». Πρβ. Εὐσέβ. Προπαρ. Εὐαγγελ. Τόμ. Α΄, σελ. 295, 21 Δινδ. «Προσεοικέναι γὰρ αὐτόν, ὡς λέγουσιν οἱ σοφώτατοι, τῷ Εὐριπιδείῳ λόγῳ· τεκνῶσαι μὲν γὰρ ἐθελῆσαι τὸν Λάϊον κύριον εἶναι τὸν Λάϊον καὶ τοῦτο ἐκπεφευγέναι τὴν Ἀπολλωνίαν ὄψιν· τεκνώσαντι δ' αὐτῷ ἐπεῖναι ἀνάγκην ἄφυκτον ὑπὸ τοῦ φύντος αὐτὸν ἀποθανεῖν» καὶ 28 «ἦν δέ που καὶ ὁ φὺς τῆς ἰδίας βουλήσεως κύριος, ὥσπερ ὁ φύσας».

Μνημονεύομεν καὶ ἃ ἔγραψεν ὁ λογιώτατος Ναβῆρος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1873, σελ. 151 «Judicium tulit de Heliodori oratione Cobetus ad calcem sexti Mnemosynes voluminis, sed, ut mihi quidem videtur, paulo severius. Unum affert exemplum ex quo appareat, quam sit Heliodorus Graecitatis antiquioris

imperitus. Appellat genitores perpetuo, unico loco excepto p. 260. 35, τοὺς φύντας, quo vocabulo apud veteres poetas non *genitores* indicantur, ut aequum est, sed *nati*. Probat hoc Cobetus allatis decem locis: reliquos tres indicare omisit: p. 288.40 φρόνημα βασίλειον καὶ πρὸς τοὺς φύντας ἀναφέρον, p. 336. 29 τὸν φύντα καὶ ἔχοντες καὶ αἰδεσθέντες, p. 336, 35 ἥδοντο ἐπὶ τῷ φύντι σωζομένῳ».

Οὐ μόνον δ' ὑπὸ τοῦ Ἡλιοδώρου εἶνε παρειλημμένη ἡ μετοχὴ τοῦ δευτέρου ἀορίστου ἔφυν ἀντὶ τῆς τοῦ πρώτου ἔφυσα ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Ξενοφῶντος τοῦ Ἐφεσίου Α', ι', 9 «τῶν μέν, ὦ παῖδες, λεγόντων, φίλτατοι, ἆρα ἔτι ὑμᾶς οἱ φύντες ὀψόμεθα;». Ὁ Ναβῆρος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1877, σελ. 217 «Quod apud Heliodorum vidемus, eum *parentes* τοὺς φύντας appellare, idem error apud Xenophontem occurrit p. 339. 24».

Τῶν παλαιοτέρων φιλολόγων τις ἀγνοῶν, ὡς φαίνεται, τὴν ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ γινομένην χρῆσιν τοῦ φύς-φύντες ἀντὶ τοῦ φύσας-φύσαντες μετετύπωσε τὸ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου σελ. 17, 7 «Ῥῶμος καὶ Ῥωμύλος οἱ παῖδες ἐξ Αἰνείου ἕλκοντες μητρόθεν τὸ γένος· τὸ γὰρ τοῦ φύντος ἄδηλον» εἰς τὸ φύσαντος. Ἀλλ', ὡς παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Βεκκήρου ὑπερμαχοῦντος τῆς παραδεδομένης γραφῆς, ἀπαντᾷ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου καὶ σελ. 52, 7 «ἃ δ' ἐστὶν αὐτῷ ὑποβολιμαῖα, σώζει μὲν τῶν φύντων τὸν χαρακτῆρα, πλὴν ἔστι καὶ ἃ τῇ μοχθηρᾷ παρ' αὐτοῦ διαίτῃ καὶ διασκευῇ τοῦ λόγου τὸ γενναῖον καὶ ἀρρενωπὸν τῶν γεννησαμένων ἀπεβάλλετο» καὶ σελ. 55,10 «ἀλλὰ καὶ ὁ ἕτερος τῶν παίδων Ἀρμενέριχος οὐ συμπαρὼν τῷ φύντι τὸν φόνον τότε διέφυγε» καὶ σελ. 193, 6 «ἐκεῖθεν δὲ καὶ κατὰ μετοχὴν καὶ τοῦ φύντος πατρός, ἐξ οὗ καὶ τὸ καλεῖν πατέρα τὸν θεὸν τὸ γηγενὲς ἐπαιδαγωγήθημεν» καὶ σελ. 344, 22 «ἄμφω δὲ καὶ ὁ παῖς καὶ ὁ φὺς ἀσεβέε ἤστην». Ἐν σελ. 214, 10 εἶνε γεγραμμένον «μῖσος ἡ γένεσις βιάζεται τοὺς φύντας εἰς τοὺς φυομένους ἀντὶ τῆς στοργῆς ἔχειν», ἀνθ' οὗ ἀναγνωστέον ἴσως «τοὺς φύοντας εἰς τοὺς φυομένους».

Κεῖται δὲ καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ψελλῷ Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ', σελ. 92 «ἧς καὶ ὁ πατὴρ βασιλεὺς καὶ ὁ ἐκεῖνον φὺς καὶ ὁ τοῦτον αὖθις ἀποτεκών» καὶ παρὰ Θεοδώρῳ τῷ Προδρόμῳ Ζ', 78

«τί γὰρ φίλην γῆν, μητροπατρῷον πέδον, τὸν φύντα, τὴν τεκοῦσαν, ἀδελφοὺς φίλους, ἡλικιώτην ὁρμαθὸν συμπαρθένων, — ἀφῆκα» καὶ Θ', 264 «πλὴν ἀλλὰ γὰρ τὸν φύντα μὴ παροπτέον» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις σελ. 506, 16 Βεκκ. «ὅθεν καὶ διφυᾶ φησιν αὐτὸν λέγεσθαι ὁ Χάραξ, ὅτι τοὺς δύο φύντας δι' αὐτὸν πρῶτον ἔγνωσαν ἄνθρωποι» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἡρόδοτον Τόμ. Β', σελ. 433 Στειν. «ὁ ἐξ αὐτῶν τεχθεὶς Ἀχαιμένης ἐκλήθη, καὶ βασιλεύσας μετὰ τὸν φύντα, ἐκάλεον αὐτὸν Ἀχαιμενίδαν». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τοῖς ἐκ τοῦ Ἱεροσολύμων Κυρίλλου μνημονευομένοις ὑπὸ τοῦ Κ. Κοντογόνου ἐν τῇ Φιλολογ. καὶ Κριτ. Ἱστορίᾳ τῶν Πατέρων Τόμ. Β', σελ. 264 λέγεται «χριστιανῶν εὐσέβεια ἐνάρετος πρώτη τὸ τιμᾶν τοὺς γεννήτορας, τὸ τοὺς πόνους ἀμείψασθαι τῶν φύντων».

Παντοίων κηρῶν γέμει ὁ μεταγενέστερος ἑλληνισμὸς καὶ μάλιστα ὁ Βυζαντιακός· μία δὲ τῶν δεινοτάτων εἶνε ἡ χρῆσις τῆς μετοχῆς φύς-φύντες ἐπὶ μεταβατικῆς διαθέσεως. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ μὴ θαυμάζῃ μεγάλως βλέπων ὅτι ἄνδρες ἐθάδες ὄντες τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς οὕτω καταγελάστως ἡμάρτανον. Ἐσφάλη δὲ καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις Ἕλλην τις καταγελαστότατα χρησάμενος τῷ ῥήματι ἁλίσκεσθαι ἐπὶ ἐνεργητικῆς σημασίας ἀντὶ τοῦ αἱρεῖν. Ὁ θαυμάσιος οὗτος Ἕλλην, Παρθένιος Κατζιούλης καλούμενος, ἐν Συναγωγῇ Παροιμιῶν κατακεχωρισμένῃ ὑπὸ τοῦ Νικ. Πολίτου ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομέναις Παροιμίαις Τόμ. Α', σελ. 69-132 ἔγραψε τὴν χαριεστάτην τήνδε φράσιν σελ. 73 «Ἁμάξῃ Ἀγαρηνοὶ ἁλίσκονται τὸν λαγόν». Σφόδρα παλαιὸς Ἕλλην θὰ ἐδυσαρεστεῖτο καὶ Σκύθου ἀκούων τοιαύτην φράσιν προφέροντος. Ὑπὸ μόνου δὲ τοῦ Σάθα ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκδοθῇ Μεσαιων. Βιβλιοθ. Τόμ. Δ', σελ. 137 «Ἔδεισαν ἥλω».

Τοῖς δευτέροις ἀορίστοις ἔφυν καὶ ἔδυν καὶ ἔστην καὶ ἔσβην συμφωνοῦσι κατὰ τὴν διάθεσιν οἱ παρακείμενοι πέφυκα καὶ δέδυκα καὶ ἕστηκα καὶ ἔσβηκα. Περὶ τοῦ παρακειμένου δέδυκα παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ἁπλοῦς ὢν ἔχει ἀμετάβατον σημασίαν καὶ σύνθετος, οἷον εἰσδέδυκα-παρεισδέδυκα, ἐκδέδυκα, ἐνδέδυκα, καταδέδυκα-ἐγκαταδέδυκα, παραδέδυκα, προδέδυκα, ὑποδέδυκα. Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος λέγει σελ. 162, 17 Ῥισχ. «Ἐνδεδυκώς: ὁ ἐνδεδυμένος, οὐχ ὁ ἐνδύσας· ὁ αὐτὸς (ὁ Λουκιανὸς δηλ.) ἐν τῷ αὐτῷ·

οὐκέτι τὴν ἐσθῆτα ἐκείνην ἐνδεδυκότα. Καὶ αὖθις ἐν τῷ Δὶς Κατηγορούμενος· κάνδυν ἐνδεδυκότα ἐς τὸν Ἀσσύριον τρόπον». Πρβ. Πλάτ. Κρατ. σελ. 411, Α' «ἐπειδήπερ τὴν λεοντῆν ἐνδέδυκα» καὶ Νόμ. σελ. 947, Γ' «πρώτους δὲ προϊέναι τοὺς ἠθέους τὴν πολεμικὴν σκευὴν ἐνδεδυκότας ἑκάστους» καὶ Ἡρόδ. Θ', 22. Ἀλλ' ὁ παρακείμενος ἀποδέδυκα εἶνε τεθειμένος ἐπὶ μεταβατικῆς διαθέσεως ὑπό τε τοῦ Ξενοφῶντος Ἀναβ. Ε', η', 23 «Βοίσκος γοῦν ὁ πύκτης ὁ Θετταλὸς τότε μὲν διεμάχετο ὡς κάμνων ἀσπίδα μὴ φέρειν, νῦν δ', ὡς ἀκούω, Κοτυωριτῶν πολλοὺς ἤδη ἀποδέδυκεν» καὶ ὑπὸ Δίωνος τοῦ Κασσίου Τόμ. Β', σελ. 204 Δινδ. «οὕτω γὰρ αὐτοὺς ἀποδέδυκε καὶ σεσύληκεν ὥστε μηδέν σφας νεκρῶν διαφέρειν». Πρβ. καὶ Ῥουφῖν. ἐν Ἀνθολ. Παλατ. Ε', 73 «τοῦτο πόθεν; σύ, δοκῶ, τὴν θεὸν ἐκδέδυκας» καὶ Βί. Ἀλεξ. 5464 (Trois Poèmes Grecques Wagn. σελ. 221) «πορφύραν τὴν βασιλικὴν αὐτὸν ἐνδεδυκότες». Γράφει δ' ὁ Ναύκιος ἐν *Mél. Gréco Rom.* Τόμ. Δ', σελ. 359 «Bei dieser Notiz ist ausser Acht gelassen die verschiedene Bedeutung des intrasitiven δεδῦκα und des transitiven δέδῦκα (τὴν θεὸν ἐκδέδυκας sagt Rufinus Anthol. Pal. 5, 73). Die beiden Perfecta δέδῦκα und δέδῦκα verhalten sich zu einander wie ἔδυν und ἔδυσα oder wie ἕστηκα, ich habe mich gestellt ich stehe, und ἕστακα, ich habe gestellt (wofür in älterer Zeit στήσας ἔχω gesagt wird). Als transitiv finden wir δέδυκα gebraucht schon bei Xen. Anab. 5, 8, 23: Βοίσκος — πολλοὺς ἤδη ἀποδέδυκεν. Ein intransitives δέδῦκα habe ich mir angemerkt aus keinem früheren Autor als Tzetzes Posthom. 58: καλὴ Πενθεσίλεια — ἀργύρεον θώρηκα πανάστερον ἐνδεδυκυῖα» καὶ ὁ Σχοῦλζιος ἐν *Quaest. Ep.* σελ. 317 «Intr. δέδῦκα (etiam aeol. Sapph. q. d. fr. 52, 1): trans. δέδῦκα (AP. V 73, 6) = intr. ἕστηκα: trans. ἕστᾰκα. Vidit quid rei esset Meineke (v. Bamberg ZG. XXVIII 25).

Ἰσχυρῶς ὁ Κόβητος ἀποδοκιμάζει ἐν *Nov. Lect.* σελ. 791 τὴν κατὰ συστολὴν τοῦ Υ ἐκφορὰν τοῦ παρακειμένου ἐκδέδυκα λέγων ·Nihil est de genere hoc, in quo non turpiter impingant equiores. Defungar nunc quidem uno exemplo Rufini, qui in Epigrammate XI. (apud Iacobs. III. p. 101) ita canit: νῦν

ἔγνων· Ῥοδόκλεια καὶ οὐ Κύπρις. εἶτα τὸ κάλλος τοῦτο πόθεν; σύ, δοκῶ, τὴν θεὸν ἐκδέδυκας. qui in ἐκδέδυκα paenultimam corripit nil sibi illicitum putat». Παρατιθέμεθα καὶ ἃ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ γράφει ὁ μέγας κριτικὸς σελ. 786 «Praeterea notandum est in his quatuor verbis perfectum formae activae et mediae *eandem* formam habere. Ἀποδέδυκα et aoristo ἀπέδυσα respondet et significat: alium *veste spoliavi*, et aoristo ἀπέδυν ut sit; ipse *vestem exui*. Illius significationis, quia admodum rara occurrit, testem produco Xenophontem in Anabasi V. VIII. 23: Κοτυωριτῶν πολλοὺς ἤδη ἀποδέδυκεν. Solent tria reliqua ἐνδέδυκα, ἐκδέδυκα et καταδέδυκα referri ad formas medias ἐνδύομαι *induo vestem*, ἐκδύομαι *pono vestem*, καταδύομαι *penitus in aliquem locum abdo me*, sed nihil impediebat Graecos quominus iisdem perfectis activa significatione uterentur, ut aoristis ἐνέδυσα, ἐξέδυσα et κατέδυσα» καὶ σελ. 787 «In reliquis omnibus compositis, quae permulta sunt, neque activa forma neque passiva apud Graecos in usu est. Utuntur *sola* forma media ὑποδύομαι, παραδύομαι, εἰσδύομαι, ἀναδύομαι, διαδύομαι cet. cuius haec tempora perinde apud omnes Veteres constanti usu teruntur: ὑποδύσομαι, ὑπέδυν et ὑποδέδυκα; ἀναδύσομαι, ἀνέδυν et ἀναδέδυκα; παραδύσομαι, παρέδυν et παραδέδυκα, et sic in caeteris omnibus. Nempe aoristus ἔδυν, ὑπέδυν, ἀνέδυν, παρέδυν, et perfectum δέδυκα, ὑποδέδυκα cet. referenda sunt ad formam *mediam* quemadmodum ἔφυν et πέφυκα cum compositis ἀνέφυν, ἐξέφυν cet respondent praesenti et futuro φύομαι et φύσομαι, ἀναφύσομαι, ἐκφύσομαι cet. et ἔστην, ἕστηκα habent praesens et futurum ἵσταμαι, στήσομαι. Sic et ἀπέσβην, ἀπέσβηκα respondent praesenti ἀποσβέννυμαι, et κατέσκλην, κατέσκληκα praesenti κατασκέλλομαι, et ἑάλων, ἑάλωκα praesenti ἁλίσκομαι».

ΚΕΦ. Η'

Σαμίων ἄνθη - Σαλαμινίων ἄνθη.

('Εκ τοῦ Δελτίου τῆς 'Ελληνικῆς 'Αλληλογραφίας 1880, σελ. 530).

Λιβάν. 'Επιστ. 1311 «Ποταμὸς καὶ λίμνη — καὶ τράπεζα Συβαριτικὴ καὶ θήρα παντοδαπὴ πολλάκις ἴσως σε πρὸς τοὺς συνόντας ἔπεισαν ᾄδειν ὡς ταυτὶ μὲν Σαλαμινίων ἄνθη, ἀφ' ὧν δὲ ἥκοιμεν Λήμνια κακά».

'Ο τῶν 'Επιστολῶν τοῦ Λιβανίου ἐκδότης 'Ι. Χ. Οὐόλφιος σημειοῦται (σελ. 611): «Proverbium hoc alibi legere non memini. Alias *Salaminia navis* proverbialiter velocior quaeque dicitur».

Παροιμιώδη ἦσαν παρὰ τοῖς παλαιοῖς οὐχὶ τὰ Σαλαμινίων ἄνθη ἀλλὰ τὰ Σαμίων ἄνθη. Ὅθεν ἀνενδοιάστως ἀποφαινόμεθα ὅτι ὁ Λιβάνιος ἔγραψεν «ἔπεισαν ᾄδειν ὡς ταυτὶ μὲν Σαμίων ἄνθη, ἀφ' ὧν δ' ἥκοιμεν Λήμνια κακά», ὡς ἐν 'Επιστ. 290 «τοῦτο δέ, εἰ καὶ μὴ πρότερον ἐποίει, πάντως ἂν νῦν ἐφάνη ποιῶν, σοῦ τὰς πόλεις Σαμίων ἄνθη, φασί, καὶ λαύραν ἀποφήναντος Σαμιακήν».

'Εν ἀποσπάσματι τοῦ Κλεάρχου παρ' 'Αθηναίῳ σελ. 540, ϛ' ἀναγινώσκεται «Τούτων δὲ ἡ μὲν Σαμίων λαύρα στενή τις ἦν γυναικῶν δημιουργῶν καὶ τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ ἀκρασίαν πάντων βρωμάτων, ὧν ὄντως ἐνέπλησε τὴν 'Ελλάδα, τὰ δὲ Σαμίων ἄνθη γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν κάλλη διάφορα». 'Αντὶ τοῦ στενή τις ὁ Μεινέκιος ἀκολουθήσας τῷ Κοραῇ ἐξέδωκε στέγη τις. 'Εν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου κεῖται σελ. 1082, 38 «Ἦν δὲ ἡ τοιαύτη λαύρα στενή τις καὶ γυναικῶν, φησί, δημιουγῶν πλήθουσα καὶ τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν. Λέγει δὲ λαύραν μὲν στενήν τινα περιοχὴν ἀκολούθως 'Ομήρῳ, δημιουργοὺς δὲ γυναῖκας λόγῳ σεμνότητος τὰς οἷον δημοτικὰς καὶ ἐργασίαν προϊσχομένας δημίαν ἤγουν δημοσίαν» καὶ σελ. 1922, 2 «Λαύρας δὲ χρῆσις παρὰ τῷ δειπνοσοφιστῇ ἐν τῷ λαύραν ἀντεσκεύασε στενήν τινα οὖσαν καὶ πλήθουσαν τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν».

Ἡμῖν οὐχὶ ἀπίθανον φαίνεται ὅτι ἔκειτο κατ' ἀρχὰς παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ «ἡ μὲν Σαμίων λαύρα στενωπὸς ἦν γυναικῶν δημιουργῶν καὶ τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ ἀκρασίαν πλήθουσα βρωμάτων» (ΠΛΗ = ΠΑΝ). Πρβ. Παροιμιογρ. Τόμ. Α', σελ. 330 «Ἡ Σαμιακὴ λαύρα στενωπὴ ἦν παρὰ Σαμίοις, ἐν ᾗ τὰ πέμματα ἐπιπράσκετο· τὰ δὲ Σαμίων ἄνθη τόπος, ἐν ᾧ συνῄεσαν αἱ γυναῖκες τοῖς ἀνδράσι συνευωχησόμεναι». Περὶ τοῦ τύπου στενωπή ἴδε Λοβέκκιον εἰς Φρύν. σελ. 106. Ἀλλ' ἴσως μεταγραπτέον στενωπός. Ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις σελ. 464, 42 Βεκκ. φέρεται «ὁμοίως γὰρ τῷ γλυκεῖ ἀγκῶνι τὴν λαύραν στενὴν περιωπὴν κατεσκεύασεν», ὅπερ εἶνε πιθανῶς πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ στενὴν περιοχήν».

Ἐγράψαμεν ταῦτα πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀλληλογραφίας 1880, σελ. 530. Ἄγνωστον δὲ τότε ὑπῆρχεν ἡμῖν ὅτι πάλαι ἤδη ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Τουπίου ἐν *Emendat.* Τόμ. Γ', σελ. 130 Σαμίων ἄνθη ἀντὶ τοῦ Σαλαμινίων ἄνθη. Ἀναγκαῖον δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ μνημονευθῶσι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου κριτικοῦ γεγραμμένα.

Libanius Epist. 1311. ad Letoium: Ποταμός, καὶ λίμνη, καὶ κῦρος, καὶ τράπεζα Συβαριτική, καὶ θήρα παντοδαπή, πολλάκις ἴσως σε πρὸς τοὺς συνόντας ἔπεισεν ᾄδειν, ὡς ταυτὶ μὲν Σαλαμινίων ἄνθη, ἀφ' ὧν δὲ ἥκοιμεν, ΛΗΜΝΙΑ ΚΑΚΑ. De *Salaminiorum floribus* alibi legisse non meminit Cl. Editor. Nec mirum. Rescribendum omnino ΣΑΜΙΩΝ ἄνθη. *Samiorum flores*. De quibus Libanius Epist. 290. ad Maximum: Τοῦτο δὲ εἰ καὶ μὴ πρότερον ἐποίει, πάντως ἂν νῦν ἐφάνη ποιῶν, σοῦ τὰς πόλεις ΣΑΜΙΩΝ ΑΝΘΗ φασί, καὶ λαύραν ἀποφήναντος Σαμιακήν. Ad quem locum consulendus Interpres. Huc facit Clearchus apud Athenaeum, lib. XII. p.540. cuius verba hic apponam, ut emendatiora legantur: Κλέαρχος δὲ φησίν, ὡς Πολυκράτης ὁ τῆς ἀβρᾶς Σάμου τύραννος, διὰ τὴν περὶ τὸν βίον ἀκολασίαν ἀπώλετο, ζηλώσας τὰ Λυδῶν μαλακά. Ὅθεν τῷ μὲν Σάρδεων ἀγκῶνι γλυκεῖ προσαγορευομένῳ τὴν παρὰ τοῖς Σαμίοις λαύραν ἀντικατεσκεύασεν ἐν τ πόλει, καὶ τῶν Λυδῶν ἄνθεσι πάντα ἔπλησε τὰ διαγγελθέντα Σα

μίων ἄνθεα. Τούτων δὲ ἡ μὲν Σαμίων λαύρα στενωπή τις ἦν μεστὴ γυναικῶν δημιουργῶν, καὶ τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ ἀκρασίαν πάντων βρωμάτων, ὧν οὗτος ἐνέπλησε τὴν Ἑλλάδα. Τὰ δὲ ΣΑΜΙΩΝ ΑΝΘΗ γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν κάλλη διάφορα. Qui locus insignis est ».

Καθ' ὃν χρόνον συνετάσσομεν τὰ ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀλληλογραφίας κατακεχωρισμένα δὲν εἴχομεν τὸ σύγγραμμα τοῦ Τουπίου· ἐκτησάμεθα δ' αὐτὸ ἔπειτα, οὐκ ὀλίγων παρελθόντων ἐνιαυτῶν, δωρηθὲν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Σπυρίδωνος Κόμνου.

Ἄξια μνείας νομίζομεν τὰ ὑπὸ τοῦ Κασαυβῶνος γεγραμμένα ἐν ταῖς εἰς τοὺς Ἀθηναίου Δειπνοσοφιστὰς Παρατηρήσεσι σελ. 848 « Polycrates extruxit in urbe Samo eam quae dicta est λαύρα Σαμίων. quid sit, mox explicatur. ἡ Σαμίων λαύρα στενή τις ἦν γυναικῶν δημιουργῶν καὶ τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ ἀκρασίαν πάντων βρωμάτων. ὧν ὄντως (vel οὗτος) ἐνέπλησε τὴν Ἑλλάδα postrema verba ita scribi et dinstigui, debent, in editis male concepta. *Samiorum laura* inquit, *vicus fuit ubi habebant mulieres quae placentas et dulciaria opera conficiebant, et omnes cibos ad voluptatem et luxuriam.* nisi est mendum, στενὴν ἀντὶ στενωποῦ posuit, id est pro vico aut via in urbe: erit igitur ellipsis nominis ὁδός: sed fortasse verius est, omissam vocem incuria librariorum restitui debere: et scribendum, στενὴ ἄμφοδός τις. vel στενωπός τις ἦν ». Ὁ Καιβέλιος ἐκδοὺς παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ Τόμ. Γ', σελ. 192 « τούτων δὲ ἡ μὲν Σαμίων λαύρα στενωπή τις ἦν γυναικῶν δημιουργῶν » ἐσημειώσατο « στενωπὴ Tupius, cf. proverb. Alexandr. 1, 61 = Zenobii 3, 92 (Miller Mél. p. 373): στενή AE ». Ἀλλ' ἡμεῖς ἀδυνατοῦμεν νὰ πείσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὅτι ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Κλεάρχου χρῆσις τοῦ τύπου στενωπή ἀντὶ τοῦ στενωπός.

Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Γ. Δινδορφίου γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀθηναίου σελ. 1206 « ἀπώλετο δὲ ζηλώσας, ὥς φησι κλέαρχος, τὰ Λυδῶν μαλακά. ὅς τῷ σάρδεων ἀγκῶνι γλυκὺ (corr. γλυκεῖ) προσαγορευομένῳ τὴν παρὰ σαμίοις λαύραν ἀντεσκεύαζεν, στενήν τινα οὖσαν καὶ γυναικῶν δημιουργῶν πλήθουσαν καὶ τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν C. Conf. Eustathium p. 1082, 37. δημιουργῶν πλή-

θουσα ex epitome dedit Schweigh. et βρωμάτων, ὧν ὄντως — cum Casaubono scripsit». Κεῖται δὲ τὸ ἀντεσκεύασε ἀντὶ τοῦ ἀντικατεσκεύασε δὶς ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου, σελ. 1082, 37 καὶ σελ. 1922, 2.

Παρατηροῦμεν δ' ὅτι περὶ τοῦ κακῶς γεγραμμένου ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Λιβανίου «ἀφ' ὧν δὲ ἥκΟΙμεν» οὐδὲν ὁ Τούπιος εἶπε· ὁ δ'Οὐόλφιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Λιβανίου δοξάζων (ὡς ἐδήλωσεν ἐν σελ. 865) ὅτι ἐποιήσατο ὁ Λιβάνιος χρῆσιν τοῦ ἑνικοῦ δευτέρου προσώπου ἥκοις μεθηρμήνευσε τὴν ῥῆσιν αὐτοῦ ὧδε· «Et fluvius, et lacus, et dignitas, et mensa Sybaritica, et omne venationis genus fortasse fecerunt, ut ad praesentes diceres, Salaminiorum hos esse flores, illa vero, unde *veneris*, mala Lemnia». Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Λιβανίου «ἀφ' ὧν δὲ ἥκΟμεν». Εὔλογον δ' ἴσως εἶνε ἀντὶ τοῦ κῦρος ν' ἀναγνωσθῇ Κῦρος. «Ποταμὸς καὶ λίμνη καὶ Κῦρος καὶ τράπεζα Συβαριτικὴ καὶ θήρα παντοδαπή». Ὁ Οὐόλφιος ἐκδοὺς ἐν σελ. 646 «Δῆλον γὰρ ὡς ἐδέξατο καὶ Κῦρος Εὐανθίου τὸ κλέος;» ἐσημειώσατο «κύρος in Cod. instar nominis appellativi scriptum erat. Non dubium tamen est, urbis Cyri nomen esse, de qua alibi in his diximus». Πρβ. σελ. 76 καὶ σελ. 464.

Σημειωτέον δ' ὅτι φέρεται καθ' ἡμαρτημένην ἀνάγνωσιν ἐν μὲν Βίῳ τοῦ Δημοσθένους (Βιογράφ. Οὐεστερμ. σελ. 308,59) «καὶ πάντως ἂν ἑάλω πολιορκηθεὶς ἐν τῇ Σαλαμῖνι», οὗ ἡ ὀρθὴ γραφή, πρὸ πολλοῦ εὑρεθεῖσα, εἶνε Λαμίᾳ, ἐν δὲ τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου Τόμ. Δ', σελ. 8 Σμιδ. «οὐ μνημονεύει, ἀλλὰ πάντοτε αὐτὴν Σάλαμον καλεῖ καὶ οὐδέποτε Σαμοθρᾴκην κατὰ σύνθεσιν», ὅπερ ἀλλόκοτον ὂν εὐλόγως μετεβλήθη εἰς τὸ Σάμον· εἶνε δ' οὕτω προφανὲς τὸ γραφικὸν τοῦτο πταῖσμα, ὥστ' οὐδὲ παῖδα λανθάνει.

Ὡς δ' ἀνεγνώσθη κακῶς ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων Σαλαμινίων ἄνθη ἀντὶ τοῦ Σαμίων ἄνθη, οὕτω καὶ τὸν Κολοφωνίων λιμένα ἀντὶ τοῦ τὸν Κωφὸν λιμένα. Περὶ τούτου ἐποιήσατο λόγον ὁ Κόβητος ἐν *Nov. Lect* σελ. 381. Παρετηρήθη δ' ὑπὸ τοῦ κριτικοῦ τούτου ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867, σελ. 494 καὶ σελ. 500 ὅτι ἐγράφη πλημμελῶς καὶ ἐπιβασιλείαν ἀντὶ τοῦ ἐπίβασιν καὶ γυναικωνίτιδες ἀντὶ τοῦ γύννιδες.

Παρὰ τῷ Παυσανίᾳ Ἠλ. Β', ιγ', 1 πρὸς τῇ ὀρθῶς ἐχούσῃ γραφῇ «καὶ τὴν εἰκόνα καθεῖλον παρὰ τῇ Ἥρᾳ τῇ Λακινίᾳ κειμένην» φέρεται καὶ ἡ ἡμαρτημένη «παρὰ τῇ Ἥρᾳ τῇ Λακεδαιμονίᾳ», ἐν δὲ ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1473,41 κεῖται «ἄθεοι ἀπέβησαν Διαγόρας ὁ Μιλήσιος καὶ Εὐήμερος ὁ Μεσσήνιος κτέ.» ἀντὶ τοῦ «Διαγόρας ὁ Μήλιος». Πρβ. καὶ Ἰώσ. Τόμ. Ε'. σελ. 94, 17 Νισ. «καὶ Διαγόρᾳ τῷ Μηλίῳ τάλαντον ἐπεκήρυξαν», ἔνθα σημειοῦται ὁ ἐκδότης «Μηλίῳ: ed. pr. ex. Lat. μηλισίῳ, η ex ι corr. L».Ὁ Βυττεμβάχιος ποιεῖται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου Τόμ. Δ', σελ. 541 τὴν παρατήρησιν τήνδε· «Μήλιος: Sic. Bas. Xyl. Amiot. Schott et res ipsa postulat. Vulgo omnes alii et Euseb. adeo P.E.XIV, 16, Μιλήσιος: idemque mendum in Theodoret. De Curand. Gr. III. p. 506. C». Εἶνε δὲ γεγραμμένον πλημμελῶς καὶ Μιλήτῳ ἀντὶ τοῦ Μήλῳ παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ σελ. 229, 6 Μειν. «εἰσὶ καὶ δ' νῆσοι Δῖαι λεγόμεναι· α' ἡ Νάξος· β' ἡ πρὸς Μιλήτῳ· γ' ἡ πρὸς Ἀμοργῷ· δ' κατὰ Κνωσὸν Κρήτης»· πρὸ πολλοῦ δ' ἐπηνωρθώθη τὸ γραφικὸν τοῦτο σφάλμα.

Περὶ τῶν τοιούτων διαφθορῶν ἐγένετο λόγος ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 1889, σελ. 335-336. Πολλὰ δ' ἄλλα παραδείγματα θὰ μνημονευθῶσιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

ΚΕΦ. Θ'.

Πατέρες ἀδοκίμως ἀντὶ τοῦ γονεῖς.

Τί κατὰ φύσιν σημαίνει τὸ πληθυντικὸν ὄνομα πατέρες οὐδεὶς δύναται ν' ἀγνοῇ. Ἐν μόνῳ δὲ τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ κατά τινα ἀκυρολογίαν γίνεται αὐτοῦ χρῆσις καὶ πρὸς δήλωσιν τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς ἢ καὶ τῶν γονέων. Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης ἐποιήσαντο λόγον ὁ Βαλκενάριος καὶ ὁ Σχαιφῆρος καὶ ὁ Βοισσονάδης καὶ ὁ Κόβητος καὶ ὁ Ναβῆρος. Καλὸν δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ παρατεθῶσιν ἃ ἕκαστος τῶν φιλολόγων τούτων περὶ τοῦ πράγματος ἔγραψεν.

Ὁ Βαλκενάριος ἐν τοῖς εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην Ὑπομνήμασι (*Select. e Schol. etc.* Τόμ. Β', σελ. 255) «οἱ πατέρες: hic sunt *Maiores*. Graecis SS. praesertim recentiosibus, οἱ φύσαντες, s. *Parentes*, *Pater* et *Mater*, dicuntur Πατέρες, ut Antonino Lib. c. XXXIX. πατέρες αὐτῷ ἦσαν Φοίνικες. Sic et *Eunapius* in Proaeresio p. 162. et Libanio p. 169».

Ὁ Σχαιφῆρος ἐν τοῖς Κριτικοῖς Μελετήμασι σελ. 45 «πατέρων: *patris ac matris*. Sic saepe πατέρες. Dionysius Hal. Ant. Rom. T. I. p. 291. ἃ δ' εἰς αἰδῶ καὶ δικαιοσύνην παίδων, ἵνα σέβωσι τοὺς πατέρας, κτλ. Diodorus Sic. in Excerpt. de Virt. et Vit. T. 2. p. 561, 22 sqq. χειροτέχνης γὰρ ἐκ παίδων γενόμενος δι' ἀπορίαν βίου καὶ πατέρων ἀδοξίαν, κτλ. —— Eunapius de Vit. Philos. p. 151. sq. ed Antv (p. 124 sq ed. Colon.) θυγάτρια—— ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἄμφω τοὺς πατέρας ἀπέλιπεν. Alciphron p. 428 οἱ μὲν γὰρ πατέρες Πολύβιόν με ἔθεντο καλεῖσθαι. Xenophon Ephes. p. 19 τοὺς πατέρας οἰκτείροντες. p. 57. ὦ πατέρες ἐμοί! p. 99. τεθνήκασι δὲ αὐτῶν οἱ πατέρες. Sic etiam Latini, sed rarius, *patres*. Vid. Burmahn. ad Ovid Metam. IV. v. 61». Καὶ ἄλλα δὲ παραδείγματα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χρήσεως φέρονται παρὰ Ξενοφῶντι τῷ Ἐφεσίῳ βιβλ. Α', ε', 9 «πέμπουσιν οἱ πατέρες ἑκατέρων εἰς θεοῦ μαντευσόμενοι τήν τε αἰτίαν τῆς νόσου καὶ τὴν ἀπαλλαγήν» καὶ ζ', 1 «οἱ πατέρες αὐτῶν ἦσαν ἐν ἀμηχανίᾳ καὶ τὸ δεινὸν ὅ,τι ἦν πάνυ ἠπόρουν» καὶ ι', 3 «χρόνου δὲ διελθόντος ὀλίγου ἔγνωσαν οἱ πατέρες ἐκπέμπειν αὐτοὺς τῆς πόλεως κατὰ τὰ βεβουλευμένα» (Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. ϛ', σελ. 603). Ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀλκίφρονος ἐρρήθη καὶ ἐν βιβλ. Γ', 40, 3 «τὸν ἀγρὸν καὶ ἡμᾶς οὐκ εἰδὼς τοὺς γονεῖς, ἀλλ' ἀρνούμενος, φύσει λέγων γεγονέναι τὰ πάντα καὶ τὴν τῶν στοιχείων σύγκρασιν αἰτίαν εἶναι γενέσεως, οὐχὶ τοὺς πατέρας» καὶ 41, 3 «ἵνα εἰς ἀνδρὸς ἐλθοῦσα μὴ καταισχύνῃ τοὺς πατέρας ἡμᾶς».

Ὁ Βοισσονάδης ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Εὐναπίου Τόμ. Α', σελ. 153 «P. 7. πατέρες δὲ οὐκ ἄσημοι: Junius, *majores*: sed fere crediderim πατέρες intelligendum de *patre et matre* Porphyri. Eo sensu saepe πατέρες legitur apud Nostrum. P. 41. Ἀντωνῖνος δὲ ἦν ἄξιος τῶν πατέρων. Adde p. 91. 92. 96. Marinus P.

c. 4. ὅς γε καὶ τῶν πατέρων, καίτοι πλούτῳ διαφερόντων, τῆς οὐσίας ἐκ παίδων ὀλιγώρει (lege ὠλιγώρει). C. 6. ἄγουσι δὲ αὐτὸν τέως οἱ πατέρες τεχθέντα εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα. Confer Schaeferum virum praestantissimum Mel. p. 45: ubi et nonnulla dicuntur de Latinorum *patres* sic posito. Plura invenies apud Burmannum Anth. Lat. 4. 254».

Ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1873, σελ. 219 «(Philostr.) Athenodorus p. 549 τὸ μὲν ἐς πατέρΑ ἧκον ἐπιφανέστατος ἦν τῶν κατὰ τὴν Αἶνον. Scribe ἐς πατέρΑC, nam sic sequiores *parentes* appellare solent, ut pag. 521. εἴθ' ὥς ἔνιοί φασι πατέρων ἐπιφανεστάτων ἐγένετο, εἴθ' ὥς τινες αὐτὸ τοῦτο ἐλευθέρων, et alibi saepe» καὶ 1878, σελ. 322 «Eodem morbo Eunapius laborat, qui πατέρες pro γονεῖς dicit passim et ἀπελθεῖν pro ἀποθανεῖν etc.» καὶ 1880, σελ. 14 «Similis κακοζηλία legitur pag. 91. θυγάτρια δὲ αὐτοῖς ἐγενέσθην — προελθόντα δὲ εἰς ὥραν — ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἄμφω τοὺς πατέρας ἀπέλιπεν. Inficete recoquitur dualis ἐγενέσθην, et perinde vitiosum est θυγάτρια ἐγενέσθην et ἄμφω ἀπέλιπεν. Atque his addidit ex plebeio sermone arreptum τοὺς τέρας πα pro τοὺς γονέας *parentes*» (Πρβ. καὶ *Var. Lect.* σελ. 31).

Ὁ Ναβῆρος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1873, σελ. 151 «Illud quoque addi potest, Heliodorum aliorum exemplum imitatum parentes semel iterumque vocare τοὺς πατέρας, cum τοὺς γονέας deberet, p. 240. 15 et p. 255. 27; εἴγε σοι πατέρες εἰσίν, ἀπόκριναι».

Ἄξια ἀναγνώσεως εἶνε καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Γεελίου γεγραμμένα ἐν *Annot. in Dion. Chrysost. Reliqu. Orat* σελ. 208. Ἔχομεν δὲ καὶ ἄλλα παραδείγματα νὰ μνημονεύσωμεν τῆς ἀδοκίμου χρήσεως, καθ' ἣν τὸ πατέρες εἶνε τεθειμένον ἀντὶ τοῦ γονεῖς.

Ἐπιγράμμ. Ἑλλην. Καιβ. 227, 2 (σελ. 85) «ἰχνεύεις, ὦ ξεῖνε, τίς εἰμ' ἐγὼ ἡ κατὰ γαίης ἢ τίνες οἱ πατέρες τὴμμελέην ἔτεκον».

Ἰώσηπ. Τόμ. Α', σελ. 277, 1 Νισ. «πρῶτον μὲν λόγοις αὐτοὺς νουθετείτωσαν οἱ πατέρες» καὶ 10 «μεταβαλοῦ πρὸς τὸ σωφρονέστερον λογισάμενος καὶ τὸν θεὸν ἐπὶ τοῖς εἰς πατέρας τολμωμένοις χαλεπῶς ἔχειν» καὶ 18 «οὕτως γὰρ ἂν ὅ τε νομοθέτης ἀγαθὸς εἴη

καὶ οἱ πατέρες εὐτυχεῖς οὐκ ἐπιδόντες οὔτε υἱὸν κολαζόμενον οὔτε θυγατέρα».

Λιβάν. Ἐπιστ. σελ. 255 Οὐολφ. «ὡς ἐστιν ἀμφότερα ἀγαθός, ὅπως αὐτὸν ἐπαινῇς, δι' ὃν εἰς εὐδαιμονίαν πατέρων τελεῖς χορόν». Πρβ. καὶ σελ. 246.

Ζωναρ. Ἐπιτομ. Ἱστορ. Τόμ. Γ', σελ. 404, 10 Διν δ. «τῇ δὲ βασιλίσσῃ πατρὶς ἦν ἡ χώρα τῶν Παφλαγόνων, πατέρες δ' αὐτῇ Μαρῖνος καὶ Θεοκτίστη τῶν εὖ γεγονότων ἐν τῇ χώρᾳ τῇ κατ' αὐτούς».

Γεώργ. Παχυμ. Μελέτ. Α', σελ. 3 Βοισσ. «ἀλλ' ἅμα τῷ πατέρων ἐξουσίας ἀπολυθῆναι καὶ μαθημάτων ἀνεθῆναι κτέ». Σημειοῦται δ' ὁ ἐκδότης «Πατέρων: patris ac matris, parentum. Christodorus Anth. 7, 698: Ὤχετο μουσοπόλοισι ποθὴν πάντεσσιν ἐάσας, Οὓς ἐπόθει πατέρων φέρτερα γειναμένων. Gregorius Presbyter Vita Nazianzeni, p. 3: πατέρες μὲν αὐτῷ εὐπατρίδαι.... ὧν ὁ μὲν πατὴρ.... ἡ δὲ μήτηρ... Adde notulam meam ad Theocritum edit. alt., et ad hunc ipsum locum in Anecd Gr. t V. p. 363».

Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Α', σελ. 343, 14 «οὐδετέρῳ τῶν πατέρων ἐντελὲς οὐδὲν κομισάμενος, οὐδὲ τὸ πέρας ὑπὸ μητρός, οὔτε Διὸς τὸ προοίμιον» καὶ σελ. 360, 2 «οὕτως οὐδὲν ἀγαθὸν ἐκ πατέρων ἤδη λαβών, ἀλλ' ὁ γεγονὼς ἀνὴρ ἐλυμαίνετο» καὶ Τόμ. Β', σελ. 43, 8 «πατέρας δὲ εἰπών, καίτοι τοῦ πατρὸς ἑνὸς ὄντος, καὶ τὴν μητέρα συμπεριλαμβάνει» καὶ σελ. 424, 9 «ἔτι κἀκεῖνο ζητεῖται ὅτι διατί εἶπε πατέρας πληθυντικῶς καὶ οὐχὶ ἑνικῶς πατέρα· προγόνους μὲν καλῶς εἶπε πληθυντικῶς, πολλλοὺς γάρ τις ἔχει προγόνους, πατέρας δὲ οὐ πολλοὺς ἀλλ' ἕνα· καὶ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι τῷ τοῦ πατρὸς ὀνόματι καὶ τὴν μητέρα παραλαμβάνει· καὶ γὰρ οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ πατρός τινα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς μητρὸς ἐγκωμιάζομεν».

Σχολ. Εὐριπ. Τόμ. Α', σελ. 11, 8 Δινδ. «Εὐριπίδῃ τῷ ποιητῇ πατρὶς μὲν Ἀθῆναι, πατέρες δὲ Μνήσαρχος κάπηλος καὶ Κλειτὼ λαχανόπωλις» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 8, 2 «ᾤετο γὰρ πατέρας αὐτοῦ τῷ ὄντι Πόλυβον καὶ τὴν ἐκείνου γυναῖκα εἶναι».

Ἡσύχ. «Τοκέες: πατέρες, γονεῖς».

Ἐν τῇ παλαιᾷ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ ἐκα-

λοῦντο διὰ κοινοῦ ὀνόματος γονῆς ἢ γονεῖς. Πάμπολλα δ' αὐτοῦ παραδείγματα δύναταί τις νὰ καταλέξῃ ἔκ τε τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου. Συνωνυμεῖ δὲ τῷ ὀνόματι τούτῳ τὸ τοκῆς ἢ τοκεῖς, ὃ μάλιστα μὲν παρὰ τοῖς ποιηταῖς ἀπαντᾷ ἀλλ' ἐνίοτε καὶ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν, ὡς παρετηρήθη καὶ ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ζ', σελ. 2268. Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Φίλωνος Τόμ. Β', σελ. 168 «τοὺς τοκέας αὐτοῦ ἥλιον καὶ σελήνην» καὶ σελ. 185 «ἀλλ' οὐδὲ μανεὶς ἑτέρους ἂν εἴποι τις ἢ τοὺς τοκέας εἶναι». Ὁ Πολυδεύκης γράφει Γ', 8 «τὸ μὲν οὖν κοινὸν εἰπεῖν, γονεῖς, τοκεῖς, οἱ γεννήσαντες, οἱ σπείραντες, οἱ ποιήσαντες, οἱ τεκόντες, οἱ προαγαγόντες εἰς φῶς, οἱ θρέψαντες, οἱ πατέρες (τοῦτο γὰρ οὐ κατὰ τοῦ γεννήσαντος μόνον ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἄνω προγόνων φέρεται)· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον πατήρ, γονεύς, τοκεύς, ὁ σπείρας, ὁ φύσας, ὁ γεννήσας, ὁ φυτεύσας, ὁ ποιήσας, ὁ γεινάμενος, καί, ὡς Πλάτων, ὁ γεννήτωρ». Περὶ τῆς μετοχῆς ὁ γεινάμενος-οἱ γεινάμενοι καὶ ἡ γειναμένη-αἱ γεινάμεναι θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἀλλαχοῦ.

Σημειωτέον δ' ὅτι εἶνε ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους εἰρημένον σελ. 296, 205 «Ἡγεῖτο γὰρ αὐτῶν ἕκαστος οὐχὶ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ μόνον γεγενῆσθαι ἀλλὰ καὶ τῇ πατρίδι. Διαφέρει δὲ τί; ὅτι ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι μόνον γεγενῆσθαι νομίζων τὸν τῆς εἱμαρμένης καὶ [τὸν] αὐτόματον θάνατον περιμένει, ὁ δὲ καὶ τῇ πατρίδι ὑπὲρ τοῦ μὴ ταύτην ἐπιδεῖν δουλεύουσαν ἀποθνήσκειν ἐθελήσει, κτέ.». Πρβ. καὶ Πλάτ. Κρίτ. σελ. 51, Β' «ἢ οὕτως εἶ σοφός, ὥστε λέληθέν σε ὅτι μητρός τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἁπάντων τιμιώτερόν ἐστι πατρὶς καὶ σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον κτέ.». Γνωστὸν ὑπάρχει τὸ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ Ε', 16 κείμενον «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ὃν τρόπον ἐνετείλατό σοι κύριος ὁ θεός σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς».

Νομίζομεν δ' ὅτι οὐδεμία ἀνάγκη ὑπάρχει νὰ ὑποληφθῇ ὅτι ἀδιαφόρως εἶνε ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου παρειλημμένα τὸ πατέρας καὶ τὸ γονέας ἐν βιβλ. Γ', 38 «Δαρεῖος ἐπὶ τῆς ἑωυτοῦ ἀρχῆς καλέσας Ἑλλήνων τοὺς παρεόντας εἴρετο ἐπὶ κόσῳ ἂν χρήματι βουλοίατο τοὺς πατέρας ἀποθνήσκοντας κατασιτέεσθαι· οἱ δὲ ἐπ' οὐδενὶ ἔφασαν ἔρδειν ἂν τοῦτο. Δαρεῖος δὲ μετὰ ταῦτα καλέσας Ἰνδῶν τοὺς καλεομένους Καλατίας, οἳ τοὺς γονέας κατεσθίουσι, εἴρετο, παρεόν-

των τῶν Ἑλλήνων καὶ δι' ἑρμηνέος μανθανόντων τὰ λεγόμενα, ἐπὶ τίνι χρήματι δεξαίατ' ἂν τελευτέοντας τοὺς πατέρας κατακαίειν πυρί».

ΚΕΦ. Ι'.

Μεταγράφειν - παραγράφειν.

Γαλην. Τόμ. Ζ', σελ. 892 «Ἀλλά τις τῶν παλαιῶν βιβλιογράφων ἥμαρτεν, ἔπειθ' οὕτως ἔχον ἔφθασεν ἐκδοθῆναι τὸ βιβλίον, ἐφυλάχθη τε εἰκότως μέχρι δεῦρο τοῦτ' αὐτὸ τὸ σφάλμα, τινῶν μὲν ὀλιγώρως ὁμιλούντων τοῖς τῶν παλαιῶν βιβλίοις, ὡς μήτ' εἰ λείπει τι μήτ' εἰ δι' ἑτέρου γράμματος εἴρηται γνωρίζειν, ἐνίων δὲ γνωριζόντων μὲν ἀλλὰ προσθεῖναι τὸ λεῖπον οὐ τολμώντων· οὐ γὰρ δὴ ὁμοίως τοῖς νῦν οἱ πρόσθεν εὐχερεῖς ἦσαν οὐδ' ἕτοιμοι παραγράφειν παλαιὰν λέξιν, ὡσαύτως γεγραμμένην ἐν ἅπασι τοῖς ἀντιγράφοις, ἀλλ' ἐπισημήνασθαι μόνον αὐτοῖς ἱκανὸν ἦν ὡς ἐνταῦθα μὲν ἐλλιπῶς, ἐν τῷ ἕκτῳ δὲ τῶν Ἐπιδημιῶν τελέως ἡ διαίρεσις γέγραπται τῶν δυσπνοιῶν».

Οὐδαμῶς τὸ παραγράφειν ἁρμόζον τῷ προκειμένῳ χωρίῳ, οὗ ἡ ἔννοια ἀπαιτεῖ προφανῶς ῥῆμα σημαῖνον μεταβάλλειν ἢ μεταποιεῖν, μετατυπωτέον εἰς τὸ μεταγράφειν. Ὀρθῶς μετ' ὀλίγα εἶναι γεγραμμένον (σελ. 894) «Τοῦτο μὲν δὴ χρήσιμόν ἐστι μεμνῆσθαι πρὸς πολλὰς τῶν ἀσαφῶν ῥήσεων, ἐν αἷς ἤτοι παραλελεῖφθαί τι πιθανόν ἐστιν ἢ παραγεγράφθαι· οὐδὲν γὰρ κωλύει κατ' ἐκείνας ἤτοι τὸ λεῖπον προστιθέντας ἢ τὸ ἡμαρτημένον ἐπανορθοῦντας ἀπεργάζεσθαι τέλεόν τε καὶ ἀληθῆ τὸν λόγον· ὥσπερ γὰρ τὸ μεταγράφειν τὰς παλαιὰς ῥήσεις προπετές, οὕτω καὶ φυλάττοντας ὡς γέγραπται βραχείαις τέ τισιν ἢ προσθέσεσιν ἢ ὑπαλλάξεσι διαλύεσθαι τὰς ἀπορίας ἀγαθῶν ἐξηγητῶν ἐστιν ἔργον».

Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Ἰαμβλίχῳ περὶ τοῦ Πυθαγορ. Βίου § 43 ἀναγινώσκεται «τὴν δὲ (παιδείαν) δυνατὸν εἶναι καὶ παρ' ἑτέρου ΠΑΡΑλαβεῖν καὶ τὸν δόντα μηδὲν ἧττον αὐτὸν ἔχειν». Ἀλλ' ἐν τῷ ἀρίστῳ τοῦ Ἰαμβλίχου κώδικι φέρεται «παρ' ἑτέρου ΜΕΤΑλαβεῖν». Πρβ. τὸ πρὸ ὀλίγων κείμενον «τὰ μὲν οὐχ οἷόν τε εἶ αι

παρ' ἑτέρου μεταλαβεῖν» (Ἴδε Κόβητον ἐν *Mnemos.* 1877, σελ. 356).

Οὐκ ὀλίγα δὲ παρέχει ἡμῖν ὁ Γαληνὸς παραδείγματα τοῦ ῥήματος μεταγράφω· γίνεται δ' ὑπ' αὐτοῦ χρῆσις ἐφ' ὁμοίας καὶ παραπλησίας ἐννοίας καὶ τοῦ ὑπαλλάττω καὶ τοῦ μεταποιῶ καὶ τοῦ μετατίθημι καὶ τοῦ μετακοσμῶ.

Τόμ. Ζ', σελ. 900 «ἐπανορθοῦνται (Γρ. ἐπανορθοῦν ΤΕ) καὶ μεταγράφειν τὴν λέξιν τολμῶσιν». Τόμ. ΙϚ', σελ. 327 «τοὺς δὲ ἐξηγητὰς ἐθαύμασα πολυειδῶς μεταγράψαντας τὴν ῥῆσιν» (Πρβ. καὶ σελ. 629 καὶ σελ. 757). Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 602 «περὶ δὲ τῶν χαρακτήρων ἐλέγχειν αὐτὸν ὡς μεταγράψαντα τὸ δεύτερον γράμμα» καὶ σελ. 824 «ταύτην τὴν γραφὴν ἁπάντων μὲν τῶν ἐξηγητῶν εἰδότων, ἁπάντων δὲ τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων ἐχόντων, ἔνιοι τῶν νεωτέρων μεταγράφειν ἐπεχείρησαν ἄλλος ἄλλως» (Πρβ. καὶ σελ. 1003). Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 59 «διὰ τοῦτ' οὖν ἔνιοι μὲν μεταγράψαντες τὴν παλαιὰν γραφὴν οὕτως ἐτύπωσαν τὴν λέξιν» καὶ σελ. 72 «Τοῦτο μὲν οὖν κοινῇ πᾶσι μάχεται καὶ φυγεῖν οὐχ οἷόν τε τὸ τῆς ἑρμηνείας ἀλλόκοτον οὐδ' ἐπανορθῶσαι μεταγράφοντα» καὶ «οὕτω κἀνταῦθα τοὺς ἑτοίμως μεταγράφοντας ἐς ὅ,τι ἂν αὐτοῖς δόξῃ τὰς Ἱπποκράτους λέξεις· ἁπάντων γὰρ τῶν ἐξηγητῶν ἐπισταμένων ἐν τῇ ῥήσει γεγραμμένον ἀπὸ ῥινῶν λευκά, μεταγράψαντες αὐτοὶ γράφουσιν ἀπὸ ῥινῶν τῷ λευκῷ. Πολλάκις δ' εἶπον ὡς ἐν ταῖς αἰνιγματώδεσι λέξεσι τὸ μὲν πιθανῶς μεταγράφειν ἔξεστιν, εἰπόντα δὲ πρότερον αὐτὸ τοῦτο τηνικαῦτα προσήκει μεταλλάττειν τὴν γραφήν» καὶ σελ. 75 «Διοσκορίδης δὲ καὶ ταύτην τὴν ῥῆσιν, ὡς μυρίας ἄλλας, μετέγραψεν εἰς ἣν αὐτὸς ἐβούλετο λέξιν» (Πρβ. καὶ σελ. 60 καὶ σελ. 98). Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 186 «ἔξεστι γὰρ ἐν τοῖς ἀσαφέσιν ὡς ἂν ἐθέλῃ τις γράφειν, οὐδενὸς ἐπὶ τοῖς μεταγράφουσι νόμου κειμένου» καὶ «διὰ τοῦτο ἀναγκάζονται προσγράφειν τοῖς ἐξ ἀρχῆς εὑρεθεῖσιν ἢ ἀφαιρεῖν ἢ μεταγράφειν» (Πρβ. καὶ σελ 309 καὶ Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 730).

Τόμ. Η', σελ. 757 «τοῖς μὲν προστιθεῖσί τι τοῖς εἰρημένοις ὑπ' Ἀσκληπιάδου, τοῖς δ' ἀφαιροῦσι, τοῖς δ' ὑπαλλάττουσιν». Τόμ. Ε', σελ. 21 «πολλὰ μὲν οὖν ἀμφότεροι μετέγραψαν ὑπαλλάττοντες τὰς παλαιὰς γραφάς, ἃς μόνας ἴσασιν οἱ ἐξηγησάμενοι τὰ

Ἱπποκράτους βιβλία» (Πρβ. καὶ σελ. 22). Τόμ. ΙϚ΄, σελ. 763 «Διοσκορίδης δέ, ὥσπερ ἄλλα πολλὰ προχείρως ἐν τοῖς ἀσαφέσι βιβλίοις ὑπήλλαξεν, οὕτω καὶ τὰ ὑποψάθυρα μεταγράψας ἐποίησεν ὑποψέφαρα» (Πρβ. καὶ σελ. 511 καὶ σελ. 512). Τόμ. ΙΖ΄, α΄, σελ 795 «Πάντων δὲ τῶν ὑπαλλαξάντων τὰς παλαιὰς γραφάς, τολμηροτάτους (γρ. τολμηρότατΑ) τοὺς περὶ Καπίτωνα καὶ Διοσκορίδην εὑρίσκω πράξαντας τοῦτο. Πότερον μὲν οὖν ἄμεινόν ἐστιν ἁπάντων αὐτῶν ἢ μόνων τῶν εὐλόγως μεταγραψάντων ἢ μηδενὸς ὅλως μεμνῆσθαι σκοπούμενος εὗρον κτέ.» καὶ σελ. 1005 «εἰ δέ γ' ἐτόλμων αὐτὰς μεταγράφειν, εἰς εὐπορωτέραν ἂν ὑπήλλαττον λέξιν, ὥστε πιθανὴν γενέσθαι τὴν ἐξήγησιν» (Πρβ. καὶ σελ. 619 καὶ σελ. 800 καὶ σελ. 816 καὶ σελ. 846 καὶ σελ. 914 καὶ σελ. 976). Τόμ. ΙΖ΄, β΄, σελ. 71 «Αὕτη μὲν ἡ παλαιὰ γραφή· δυσεξήγητον δὲ οὖσαν αὐτὴν ἔνιοι μετέγραψαν, οἱ μὲν ἐπ' ὀλίγον, οἱ δ' ἐπὶ πλέον ὑπαλλάττοντες. Ἐπὶ πλέον μὲν οὖν ὑπήλλαξαν οὕτω γράψαντες, κτέ.» (Πρβ. καὶ σελ. 34 καὶ σελ. 58 καὶ σελ. 90 καὶ σελ. 104). Τόμ. ΙΗ΄, α΄, σελ. 179 «τὰ δ' ὑπαλλάττοντες βραχύ τι, τὰ δ' ὅλα παρεντιθέντες». Τόμ. ΙΘ΄, σελ. 9 «μετὰ τοῦ τὰ μὲν ἀφαιρεῖν, τὰ δὲ προστιθέναι, τὰ δὲ ὑπαλλάττειν». Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΕ΄, σελ. 424 «Ἐπιδιεσκευάσθαι λέγεται βιβλίον ἐπὶ τῷ προτέρῳ γεγραμμένῳ τὸ δεύτερον γραφέν, ὅταν τὴν ὑπόθεσιν ἔχον τὴν αὐτὴν καὶ τὰς πλείστας τῶν ῥήσεων τὰς αὐτὰς τινὰ μὲν ἀφῃρημένα τῶν ἐκ τοῦ προτέρου συγγράμματος ἔχῃ, τινὰ δὲ προσκείμενα, τινὰ δ' ὑπηλλαγμένα. Παράδειγμα δ', εἰ βούλει, τούτου σαφηνείας ἕνεκα τὸν δεύτερον Αὐτόλυκον Εὐπόλιδος ἔχεις ἐκ τοῦ προτέρου διεσκευασμένον. Οὕτως δὲ καὶ τὰς Κνιδίας γνώμας ἐπὶ ταῖς προτέραις δευτέρας ἐξέδοσαν οἱ ἀπὸ τῆς Κνίδου ἰατροί, τινὰ μὲν ἐχούσας τὰ αὐτὰ πάντῃ, τινὰ δὲ προσκείμενα, τινὰ δ' ἀφῃρημένα, καθάπερ γε καὶ ὑπηλλαγμένα». Ὁ Κασαυβὼν παρατιθέμενος τὰ τοῦ Γαληνοῦ ἐν ταῖς εἰς τοὺς Ἀθην. Δειπνοσοφ. Παρατηρήσεσι σελ. 210 γράφει «ἐκ τοῦ προτέρου γράμματος», ἀνθ' οὗ Κόβητος ἐν *Mnemos*. 1883, σελ. 164 εἴκασεν «ἐκ τοῦ προτέρου δράματος». Οὐδαμῶς ἡμεῖς ἐγκρίνομεν τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Κοβήτου, νομίζομεν δ' ὅτι κάλλιστ' ἔχει τὸ «ἐκ τοῦ προτέρου γράμματος» (Πρβ. Παρνασσ. 1878, σελ. 341 κέ.). Τὸ ὄνομα ὑπάλλαξις, ὁ

οὔτ' ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου μνημονεύεται οὔτ' ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Πασσοβίου οὔτ' ἐν τῷ τοῦ Λιδδέλλου καὶ τοῦ Σκόττου, εὑρίσκεται παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Α', σελ. 629 «ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν τῆς ὅλης κράσεως ὑπάλλαξιν» καὶ Τόμ. Ζ', σελ. 894 «βραχείαις τέ τισιν ἢ προσθέσεσιν ἢ ὑπαλλάξεσι» καὶ Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 778 «αὐτοῦ τοῦ γράψαντος αὐτὸ παρὰ γράμματος ἑνὸς ἢ δυοῖν ἀφαίρεσιν ἢ πρόθεσιν (γρ. ΠΡΟΣΘεσιν) ἢ ὑπάλλαξιν ἁμαρτόντος». Πρβ. καὶ Τόμ. Ι', σελ. 46 «ὥστε εἶναι φορὰν μὲν ἐξάλλαξιν ἢ ὑπάλλαξιν ἢ ἀλλαγὴν ἢ μεταβολὴν τοῦ προϋπάρχοντος τόπου (ἐξεπίτηδες γὰρ ἐχρησάμην πολλοῖς ὀνόμασιν αὐτὸ τοῦτ' ἐνδείκνυσθαι βουλόμενος, ὡς ἔνεστι παμπόλλους ὁρισμοὺς ποιεῖν ἑνὸς πράγματος, ἐν ταῖς φωναῖς μόνον, οὐκ ἐν τοῖς νοήμασι διαφέροντας), ἀλλοίωσιν δὲ ἢ μεταβολὴν κατὰ τὸ ποιὸν ἢ ἀλλαγὴν τῆς προϋπαρχούσης ποιότητος ἢ ὑπαλλαγὴν κατὰ τὸ ποιὸν ἢ ὑπάλλαξιν ποιότητος ἢ ὅπως ἂν ἄλλως ἐλπίσῃς μάλιστα συνήσειν τοῦ λεγομένου τὸν ἀκούοντα». Πρβ. καὶ ἀπάλλαξις, διάλλαξις, ἐνάλλαξις, ἐπάλλαξις, κατάλλαξις, μετάλλαξις, παράλλαξις, συνάλλαξις.

Τόμ. ΙΖ', β', σελ 93 «μετεποίησαν δ' αὐτὴν οἱ μὲν μετ' ὀλίγον (γρ. ἘΠ' ὀλίγον), οἱ δ' ἐπὶ πλέον» καὶ σελ. 123 «εἰ δ' ὅλως ἔξει τις (γρ. ἔξεστιν) ὑπαλλάττειν τὰς παλαιὰς γραφάς, ἐνῆν αὐτῷ τὸ τούτου μεταποιήσαντι ταῦτα ἀπηλλάχθαι πραγμάτων».

Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 98 «τίς ἦν ἀνάγκη μεταγράψαι πάντας αὐτὴν τοὺς ἐξηγητὰς ἐπὶ τὸ σαφέστερον; ἐν οἷον (γρ. ἐν οἷς) γὰρ ἀποροῦνται μεταγράφουσιν εὐπορίας ἕνεκεν» καὶ «ἁπάντων τε οὖν τῶν ἐξηγητῶν καὶ πάντων τῶν ἀντιγράφων τὴν αὐτὴν ἐχόντων γραφήν, οὐκ ὀρθῶς ὁ Καπίτων μετέγραψεν» καὶ σελ. 110 «τῆς παλαιᾶς γραφῆς οὔσης ταύτης, ἐπὶ τὸ σαφέστερον αὐτὴν μετατεθείκασι πολλοὶ τῶν ἐξηγητῶν». Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 729 «καινοτομοῦντες δ' ὥσπερ ἐν ἄλλοις καὶ μετατιθέντες τὰς παλαιὰς γραφὰς ὅ τε Ἀρτεμίδωρος καὶ ὁ Διοσκορίδης, οὕτω κἀνταῦθα μεταβάλλοντες τὴν κλίσιν, ἤγουν τὴν λέξιν, ἁπλοῦν ἐγκύκλως ἔγραψαν, νοήσαντες μὲν ὀρθῶς, μεταγράψαντες δὲ τολμηρῶς». Πρβ. Τόμ ΙΕ', σελ. 359 «ἢ τέλος μετατεθειμένων καὶ κενωθησομένων πολλῶν πρός τε τοῦ Καπίτωνος καὶ Διοσκορίδου καὶ τῶν ἄλλων τολμηρῶν ἐξηγητῶν». Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ κενωθησομένων ἀναγνωστέον κεκαι-

νοτομημένων. Ἐν Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 111 φέρεται «Γραφόντων γὰρ τῶν παλαιῶν τόν τε τοῦ Η δίφθογγον (Γρ. φθόγγον) καὶ τὸν τοῦ Ε δι' ἑνὸς χαρακτῆρος, ὅς νῦν μόνον σημαίνει τὸν ἕτερον φθόγγον τὸν Η (Γρ. τὸν Ε), πολλὰ γέγονεν ἁμαρτήματα, τῶν ἐγγραφομένων (Γρ. τῶν ἘΚγραφομένων) οὐ κατὰ τὴν γνώμην τῶν γραψάντων τὴν μετάθεσιν τῶν γραμμάτων ποιησαμένων· διὸ καὶ προσέχειν ἀκριβῶς χρὴ ταῖς τοιαύταις γραφαῖς, ἐν αἷς δυνατόν ἐστι τὸν τοῦ Η φθόγγον εἰς τὸν τοῦ Ε μεταθέντας ἢ τοὔμπαλιν γράψαντας ἐπανορθώσασθαι τὴν γραφήν». Ἴσως δ' ἐπάναγκες εἶνε νὰ μεταβληθῇ τὸ «τοὔμπαλιν γράψαντας» εἰς τὸ «τοὔμπαλιν πράξαντας». Παρατηρητέον δ' ὅτι ἡ μετάθεσις ἤτοι μετατύπωσις τῶν γραμμάτων ἐκαλεῖτο καὶ διὰ μιᾶς λέξεως μεταγραμματισμός, ὡς διδασκόμεθα ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ λέγοντος ἐν Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 778 «Ἴσως δέ τινων καὶ κατὰ τὸν ὀνομασθέντα μεταγραμματισμὸν ἁμαρτηθέντων ἔκ τινων μεταβαλλόντων ἐκ τῆς παλαιᾶς γραφῆς εἰς τὴν ὑστέραν γεγραμμένην πρὸς τοῦ παλαιοῦ, πλῆθος ἁμαρτημάτων ἐκ τούτων ἁπάντων ἐν πολλοῖς τῶν ἀντιγράφων ἠθροίσθη». Ἐν τῷ Περιοδικῷ Συγγράμματι Ἀθηναίῳ 1878, σελ. 150 ἀπεφηνάμεθα «Γραπτέον «ἐκ ΤΩΝ μεταβαλόντων ἐκ τῆς παλαιᾶς γραφῆς εἰς τὴν ὑστέραν ΤΑ γεγραμμένΑ πρὸς τοῦ παλαιοῦ», ὁ δὲ Κόβητος ἀνέγνω ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 235 «ἔκ τινων μεταβαλλόντων ἐκ τῆς παλαιᾶς γραφῆς εἰς τὴν ὕστερΟΝ τὰ γεγραμμένα πρὸς τοῦ παλαιοῦ». Ἐσχηματίσθη δὲ τὸ ὄνομα μεταγραμματισμός ἐκ τοῦ ῥήματος μεταγραμματίζω, ᾧ ἰσοδύναμον τὸ μεταχαρακτηρίζω, οἷον Σχολ. Ἰλ. Ξ, 241 «παρεφθάρη δὲ ὑπὸ τῶν μεταχαρακτηρισάντων». Ἄξια ἀναγνώσεως μάλιστ' εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου διειλημμένα ἐν *Miscel. Crit.* σελ. 289 κέ.

Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 271 «οὐδεὶς γοῦν ἐστιν ὃς οὐκ ἤτοι προσέθηκεν αὐταῖς ἄλλο ἢ ἀφεῖλεν ἢ μετεκόσμησέ πως». Τόμ. ΙΘ', σελ. 83 «ὁ γάρ τοι Διοσκορίδης οὗτος καὶ ὁ Ἀρτεμίδωρος [καὶ] ὁ ἐπικληθεὶς Καπίτων ἐκ τοῦ συνήθους τοῖς ἄλλοις ὀνόματα πολλὰ μετεκόμισαν (Γρ. μετεκόΣμΗσαν)». Πρβ. καὶ Τόμ. Ζ', σελ. 894 «κατὰ τὴν λέξιν μετακοσμηθεῖσαν». Εὑρίσκεται δὲ καὶ συμμετακοσμῶ Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 854 «πρῶτον μὲν ἀφαιροῦντες τὸ διότι, συμμετακοσμοῦντες δὲ αὐτῷ τινα καὶ τῶν ἐκ τῆς ἑπομένης ῥήσεως».

Λέγει δ' ὁ Γαληνὸς Τόμ. ΙΖ', α'. σελ. 1005 καὶ «πολλάκις εἶπον ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ μυρίας εἶναι γραφάς, διὰ τὴν ἀσάφειαν ἄλλων ἄλλως αὐτὰς ῥυθμιζόντων, ὡς ἂν ἑκάστῳ δόξῃ τὸ τῆς ἐξηγήσεως ἔσεσθαι πιθανόν». Παρατηρητέον δ' ὅτι, ὡς πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ παρενετέθη ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων ὁ σύνδεσμος ΚΑΙ, οὕτω καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Γαληνοῦ «ὁ γάρ τοι Διοσκορίδης οὗτος καὶ ὁ 'Αρτεμίδωρος ΚΑΙ ὁ ἐπικληθεὶς Καπίτων». 'Ορθῶς εἶνε μεθηρμηνευμένον ῥωμαϊστὶ « Dioscorides enim et Artemidorus cognomine Capito». 'Ο Γαληνὸς ἔγραψεν «ὁ γάρ τοι Διοσκορίδης οὗτος καὶ ὁ 'Αρτεμίδωρος ὁ ἐπικληθεὶς Καπίτων, ὡς ἐν Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 631 «συμφωνοῦντα γὰρ ἅπαντα ὀλίγου δεῖν εὗρον ἀλλήλοις τά τε συγγράμματα καὶ τὰ τῶν ἐξηγητῶν ὑπομνήματα, ὥστε θαυμάζειν ἐπῆλθέ μοι τὴν τόλμαν τῶν χθὲς καὶ πρώην τὰ ὑπομνήματα γραψάντων ἢ πάντων τῶν 'Ιπποκράτους βιβλίων ἰδίαν ἔκδοσιν πεποιημένων, ἐξ ὧν εἰσι καὶ οἱ περὶ Διοσκορίδην καὶ 'Αρτεμίδωρον τὸν ἐπικληθέντα Καπίτωνα πολλὰ περὶ τὰς ἀρχαίας γραφὰς καινοτομήσαντες».

Τοῦ ῥήματος **μεταγράφειν** ποιεῖται χρῆσιν καὶ ὁ Σιμπλίκιος 'Υπομνήμ. εἰς 'Αριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 526, 17 «ὁ δὲ 'Αλέξανδρος τὴν λέξιν—οὕτως **μεταγράφει**» καὶ σελ. 714,32 «διὰ τοῦτό τινες **μεταγράφουσι** τὴν λέξιν, ὡς 'Ασπάσιός φησιν, οὕτως». Χρῆται δ' ὁ Σιμπλίκιος καὶ τῷ παθητικῷ παρακειμένῳ **μεταγεγράφθαι** Τόμ. Ζ', σελ. 392,24 «τὰ δὲ ἐν τῇ τῶν Πυθαγορικῶν συναγωγῇ **μεταγεγράφθαι** μᾶλλον ὑπό τινος ὁ 'Αλέξανδρος οἴεται ὀφείλοντα ἔχειν οὕτω» καὶ 31 «καὶ τάχα ἔχει λόγον τὸ **μεταγεγράφθαι**, εἴπερ οἶδεν ὁ 'Αριστοτέλης τῷ μὲν δεξιῷ τὸ ἄνω, τῷ δὲ ἀριστερῷ τὸ κάτω συντάττοντας». Κεῖται δὲ καὶ ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1139,16 «ὁ δ' αὐτός, φασίν, 'Αρίσταρχος καὶ τὸ ὡς δ' ὅτε καπνὸς ἰὼν ἐξ ἄστεος αἰθέρ' ἵκηται τηλόθεν ἐκ νήσου οὕτω **μεταγράφει** ὡς δ' ὅτε πῦρ ἐπὶ πόντον ἀριπρεπὲς αἰθέρ' ἵκηται λέγων ὡς ἄτοπον πῦρ εἰκάσαι καπνῷ» καὶ ἐν τοῖς εἰς 'Αριστοφάνη Σχολίοις σελ. 17[illegible],1 Διδ. «Δημήτριος ὁ Ζηνοδότειος **μεταγράφει** [illegible]νδυλον· εἶδος δέ ἐστι πλακοῦντος· ἀλλὰ διὰ τὸ ὄψον περιττὴ ἡ [illegible]**εταγραφή**» καὶ ἐν τοῖς εἰς 'Ιλιάδα Τόμ. Β', σελ. 191,1 Διδ. [illegible]πρότερον δὲ γράφων ὁ 'Αρίσταρχος τῷ δ' εὖτε καὶ κατὰ συστολὴν [illegible]χόμενος ἀντὶ τοῦ ἠύτε—**μετέγραψεν** ὕστερον τῷ δ' αὖτε» καὶ Τόμ.

Γ', σελ. 128,1 «γένωνται οἱ ἄνεμοι: οἱ δ' ἀήθεις μεταγράφουσι γένηται». Ἐν τοῖς εἰς Ὀδύσσειαν Σχολίοις σελ 85,26 Δινδ. ἀπαντᾷ «Ἀρίσταρχος δὲ τὴν μὲν γραφὴν οὐκ ἀμείβει, τὸ δὲ οἷον ἀκούει πρὸς τὸ πένθος τοῦ πατρός». Πρβ. καὶ Παχυμέρ. Τόμ. Α', σελ. 482,11 Βόνν. «τινὲς δὲ καὶ δεχόμενοι μετήμειβον τὸ προβολεὺς εἰς τὸ παροχεύς».

Τὸ μεταποιεῖν φέρεται καὶ ἐν τοῖς Ἐθνικοῖς Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου σελ. 164, 25 Μειν. «Βέροια, πόλις Μακεδονίας, ἣν Φίρωνα κτίσαι φασίν, αὐτοὺς δὲ τὸ Φ εἰς Β μεταποιεῖν» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Τόμ. Α', σελ. 106,19 «μεταποιοῦσι δέ τινες γένηται οὐκ ὀρθῶς» καὶ Τόμ. Β', σελ. 198,8 «καὶ ὅλον τὸν στίχον μεταποιεῖ» (Ἴδε Λουδούϊχον ἐν *Arist. Homer. Textkrit.* Τόμ. Β', σελ. 105. Πρβ. καὶ Πόλακον ἐν *Cur. Sec. ad Odyss. Eiusque Schol.* σελ. 526). Τό τε ἐνεργητικὸν μεταποιῆσαι καὶ τὸ παθητικὸν μεταποιηθῆναι εἶνε εἰρημένα ἐν τοῖς εἰς Ὀδύσσειαν Σχολίοις σελ. 296,10 «μεταποιῆσαι δέ φησι τὸν Ἀριστοφάνην φάτις» καὶ σελ. 69,22 «μεταποιηθῆναι δέ φασιν ὑπὸ Ἀριστοφάνους τὸν στίχον». Πρβ. καὶ Ἀπολλών. Ἀλεξ. περὶ Συντ. σελ. 199,18 καὶ σελ. 269,22 καὶ σελ. 274,5 καὶ σελ. 315,8.

Τοῦ ὑπαλλάττειν παρέχει ἡμῖν μαρτύριον καὶ ὁ Ἀριστείδης Τόμ. Α', σελ. 360 Διν δ. «ἐπέρχεται δέ μοι τὸ Ὁμηρικὸν εἰπεῖν μικρὸν ἐπὶ τῆς τελευτῆς ὑπαλλάξαντι· Ζηνός που τοιήδε γ' Ὀλυμπίου ἔνδοθεν ἀρχή». Πρβ. καὶ Ἐρωτ. Συγγρ. Τόμ. Α', σελ. 10 Ἐρχ. Κακῶς δὲ παρὰ Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾷ εἶνε γεγραμμένον Τόμ. Γ', σελ. 548,20 «τάμά, τὸν δεύτερον πλοῦν, ὑποκλέπτοντες μαχαίραις ἀποξέουσί τε καὶ ἈΠαλλάττουσι πρὸς τὸ σφίσι βουλόμενον» ἀντὶ τοῦ ὙΠαλλάττουσι».

Τοῦ μετατιθέναι γίνεται χρῆσις καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Τόμ. Α', σελ. 125, 1 «ἀλλ' ὅ γε Ἀρίσταρχος οὐ μετέθηκεν, ἀλλ' οὕτως γράφει» καὶ σελ. 155, 3 «προκρίνει μὲν τὴν διὰ τοῦ Ε γραφὴν βήσετο, πλὴν οὐ μετατίθησιν, ἀλλὰ διὰ τοῦ Α γράφει ὁ Ἀρίσταρχος» καὶ σελ. 313, 7 «ἀλλ' ὅμως ὑπὸ περιττῆς εὐλαβείας οὐδὲν μετέθηκεν, ἐν πολλαῖς οὕτως εὑρὼν φερομένην τὴν γραφήν» καὶ σελ. 325, 5 «Διονύσιος ὁ Θρᾷξ ἐν τῷ πρὸς Κράτητα διὰ τῆς ἱπποδρομίας φησὶ γεγραμμένου ἀντιόωντες μεταθεῖναι τὸν Ἀρίσταρ-

χος ἀμφὶς ἐόντες» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ὀδύσσειαν σελ. 314, 29 «ὅμως ἐπί τινων ὁ Ζηνόδοτος ἐπὶ τὸ χεῖρον μετατίθησι» καὶ σελ. 492,17 «πῶς οὖν οὐχὶ καὶ τὴν εὐπατέρειαν μετέθηκαν;». Βλέπει δέ τις ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις καὶ τὸ μέσον μεταθέσθαι Τόμ. Β', σελ. 157, 20 «οἱ περὶ Διονύσιον τὸν Θρᾷκά φασιν Ἀρίσταρχον πρώτῃ ταύτῃ χρώμενον τῇ γραφῇ μεταθέσθαι καὶ γράψαι ὡς δ' ὅτε πῦρ ἐπὶ πόντον ἀριπρεπὲς αἰθέρ' ἵκηται» (Ἴδε Λαρόχην ἐν *Homer. Textkrit.* σελ. 61 καὶ σελ. 62 καὶ σελ. 63). Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Φρυνίχῳ Ἐκλογ. σελ. 412 Λοβ. «Πεντάμηνον, πεντάπηχυ: μετάθες τὸ Α εἰς τὸ Ε πεντέμηνον λέγων καὶ πεντέπηχυ» καὶ σελ. 428 «Κυνηγός: τοῦτο τοὔνομα οὕτω πως μεταχειρίζονται· οἱ μὲν τραγικοὶ ποιηταὶ τρισυλλάβως λέγουσι καὶ δωρίζουσι, τὸ Η εἰς Α μετατιθέντες, κυναγός, οἱ δ' Ἀθηναῖοι κτέ.». Ἀπολλώνιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς χρῆται τῷ τε ῥήματι μετατιθέναι-μετατίθεσθαι καὶ τῷ ὀνόματι μετάθεσις, οἷον περὶ Ἀντων. σελ. 96 «ἀπὸ τῆς σοῦ Δώριος ἐγίνετο ἡ ΤΕΟΥ ὁμότονος, μεταθεῖσα τὸ Σ εἰς τὸ Τ καὶ πλεονάσασα τῷ Ε» καὶ σελ. 105 «ἰδίως γὰρ ἡ μετάθεσις ἡ εἰς τὸ Τ τοῦ Ε δεκτική ἐστι» καὶ «μεταθέσει τοῦ Ε εἰς τὸ Ι, ὅπερ σύνηθες» καὶ σελ. 125 «οὐχ ὑγιὲς δὲ πάλιν εἰσηγεῖσθαι τὴν σφίσιν ἀπὸ τῆς σφέσι, μεταθέσει τοῦ Ε εἰς τὸ Ι, Βοιωτικῶς ἢ Ἰακῶς» καὶ «παρὰ Βοιωτοῖς οὐ μετατίθεται, συμφώνου ἐπιφερομένου, τὸ Ε εἰς τὸ Ι» καὶ σελ. 138 «εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ καλοῦ καλοῖο, μετατιθεμένου τοῦ Υ εἰς τὸ Ι καὶ προστιθεμένου τοῦ Ο, σαφὲς ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς ἐμοῦ ταὐτὸν παρηκολούθει» (Πρβ. καὶ σελ. 131, 28) καὶ περὶ Συντ. σελ. 55, 18 «διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἰωνικὴ μετάθεσις ἐξηλλάγη ἐπὶ τούτων τῶν μορίων, ἐπεὶ τὰ ψιλὰ εἰς δασέα μετατιθέασιν οἱ Ἴωνες καὶ τὰ δασέα εἰς ψιλά» καὶ σελ. 160, 2 «κατ' ἐπένθεσιν τοῦ Ι ἢ καὶ κατὰ μετάθεσιν τοῦ Υ εἰς τὸ Ι» (Πρβ. καὶ σελ. 234, 2 καὶ σελ. 239, 9). Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου σελ. 247,31 Οὐλσχ. «ῥητέον οὐκ ἐπιτιμῶντας οὐδ' ἐπιπλήττοντας, ἐπαινοῦντας δὲ μᾶλλον καὶ διορθουμένους τὴν ἄγνοιαν αὐτῶν, γινώσκοντας ὅτι κἀκεῖνοι τῶν νῦν καιρῶν ἐπιλαβόμενοι πολλὰ τῶν αὐτοῖς εἰρημένων εἰς διόρθωσιν ἂν καὶ μετάθεσιν ἤγαγον» καὶ σελ. 948, 24 «ὁ δὲ λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν καὶ γνοὺς ἀδύνατον οὖσαν τὴν μετάθεσιν διὰ τὸ προεκδεδωκέναι τὰς συντάξεις, ἐλυπήθη μὲν ὡς ἔνι μάλιστα, ποιεῖν δ' οὐδὲν εἶχε»

καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου Τόμ. Ε', σελ. 57, 19 Νισ. «ἡ δὲ περὶ τὴν ὀνομασίαν τοῦ σαββάτου γραμματικὴ μετάθεσις ἀναίδειαν ἔχει πολλὴν ἢ δεινὴν ἀμαθίαν· τὸ γὰρ σαββῶ καὶ σάββατον πλεῖστον ἀλλήλων διαφέρει» (Πρβ. καὶ σελ. 9, 12 καὶ σελ. 10, 23 καὶ σελ. 48, 18 καὶ σελ. 74, 6).

Ὡς δ' ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ τὸ «ἄλλων ἄλλως αὐτὰς ῥυθμιζόντων», οὕτως ὑπὸ Πρόκλου τοῦ Διαδόχου εἰς τὸν Τίμ. Πλάτ. σελ. 173 Σνειδ. «καὶ γὰρ εἰ μικρόν πως τὴν λέξιν ΜΕΤΑρρυθμίσαιμεν, αὐτόθεν ἔσται τὸ πᾶν καταφανές» καὶ ὑπὸ τοῦ Σιμπλικίου Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 91, 27 «κἂν ἐκκλίνοντες καὶ μεταρρυθμίζοντες τὴν λέξιν τὴν κατηγορίαν ἐποιοῦντο» καὶ σελ. 96, 34 «οἱ μὲν ἀφαιροῦντες τὸ ἔστιν ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων, οἱ δὲ παρεκκλίνοντες καὶ μεταρρυθμίζοντες τὴν λέξιν» καὶ σελ. 99, 30 «ὁ Ἀλέξανδρος Πλάτωνά φησιν εἶναι τὸν τὴν λεξιν μεταρρυθμίζοντα τῶν συμβεβηκότων». Πρβ. καὶ σελ. 91, 21 «ἄλλοι δὲ ἀποφαντικὸν λόγον ποιεῖν βουλόμενοι εἰς ῥήματα μετέπλαττον τὰ κατηγορούμενα» καὶ σελ. 93, 30 «τινὲς δὲ εἰς ῥήματα μετέπλασσον τὰ κατηγορούμενα ἐμφαίνοντες τὸ ἐλάττονα αὐτὰ εἶναι καὶ συμβεβηκότα μᾶλλον» καὶ σελ. 758, 9 «ἱστορεῖ δὲ καὶ ἄλλην γραφὴν ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὴν εἰρημένην ἴσως ἀπορίαν οὕτω μεταπλασθεῖσαν».

Μνημονεύομεν καὶ τὰ ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ εἰρημένα Τόμ. Γ', σελ. 548, 1 «τὸ μὲν εὖ προσθήκῃ τοῦ Φ στοιχείου πρὸς τὸ φεῦ μεταστοιχειώσαντες, τὸ δὲ καλὸν αὖ ἑνὸς ἀλλοιώσει τοῦ Λ στοιχείου μεταβεβληκότες εἰς τὸ κακὸν διὰ τῆς εἰς τὸ Κ μεταβολῆς· καὶ πρός γε ἔτι τὴν περὶ πρόθεσιν, λέξιν οὖσαν ὅλην, παραξέσαντες καὶ πρὸς τὴν κατὰ μετενηνοχότες ἀντὶ τοῦ περὶ τοῦ φωτὸς κατὰ τοῦ φωτὸς μεθηρμόσαντο, ἀθύρουσι παιδαρίοις προσόμοια δρῶντες».

Ἄξιον ἐπιστάσεως εἶνε τὸ ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου κείμενον σελ. 1714, 58 «Δωριεῖς μὲν γὰρ τὸ ἦτα εἰς Α μακρὸν τρέπουσιν, οἷον δῆμος δᾶμος, μὴν μάν, Ἴωνες δὲ εἰς βραχὺ καταστρέφουσιν, οἷον λεληκυῖα λελακυῖα, μεμηκυῖα μεμακυῖα· οὕτως Ἀφθόνιος». Πρβ. καὶ σελ. 1012,61 «τὸ δὲ μεταστρέψεις ἀντὶ τοῦ μεταθήσεις, μεταποιήσεις· ἡ δὲ μεταφορὰ ἐκ σωμάτων, ἃ στρεφόμενα χροιὰν ἑτέραν προφαίνουσι».

Τὸ πλημμελῶς παρὰ τῷ Γαληνῷ γεγραμμένον παραγράφειν ἐπηνωρθώσαμεν πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν τῷ Περιοδικῷ Συγγράμματι Ἀθηναίῳ 1878, σελ. 147 μεταθέντες τὴν πρόθεσιν ΠΑΡΑ εἰς τὴν ΜΕΤΑ· μετετυπώσαμεν δὲ καὶ τὸ «βραχείαις ΤΕ τισιν ἢ προσθέσεσιν κτέ.» εἰς τὸ «βραχείαις ΓΕ τισιν κτέ.». Ποιησάμενοι τὰς μεταβολὰς ταύτας ἐν τῷ Ἀθηναίῳ ἐγράψαμεν «Παράδοξον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὁ ἐπιφανέστατος τῶν κριτικῶν παραθέμενος τὰς τοῦ Γαληνοῦ ῥήσεις ἐν *Nov. Lect.* σελ. θ' κέ. καὶ ἐν Λογ. Ἑρμ. Τόμ. Α', σελ. 226 κέξ. οὐδεμίαν οὔτε περὶ τοῦ ΠΑΡΑγράφειν ἐποιήσατο παρατήρησιν οὔτε περὶ τοῦ βραχείαις ΤΕ τισιν». Ἀλλ' ἔπειτα ὁ Κόβητος μετέβαλε μὲν ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 254 τὸ παραγράφειν εἰς τὸ μεταγράφειν, ἀνέγνω δὲ σελ. 253 «βραχείαις τέ τισιν ἢ προσθέσεσιν ἢ ἀφαιρέσεσιν ἢ ὑπαλλάξεσι» φυλάξας τὸν συμπλεκτικὸν σύνδεσμον ΤΕ. Ἄξια δὲ παραθέσεως εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γεγραμμένα ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1882, σελ. 439 «(Iulian) p. 68 c: laudat nobilem Platonis locum ex *Menexeno* μικρὰ παρατρέψας, nempe pro ὅτῳ ἀνδρὶ — ἐς ἑαυτὸν ἀνήρτηται πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα, substituit: ἐς ΤΟΝ ΘΕΟΝ ἀνήρτηται, deinde ita pergit: εἰ δὲ ἐπιτρέπει μηδεὶς ΠΑΡΑγράφειν — ἀλλ' ὥσπερ ἱερὸν ἀρχαῖον κελεύσει μένειν ἐᾶν ἀκίνητον, οὐδὲ οὕτως ἄλλο τι διανοεῖσθαι τὸν σοφὸν ἐροῦμεν. Non est huius loci verbum παραγράφειν *adscribere*, sed requiritur *scripturam mutare* ΜΕΤΑγράφειν. *Si non licet*, inquit, *id quod apud Platonem scriptum est mutare, etiam sic eadem sapientis viri sententia est*». Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ τοὐναντίον καθ' ἡμαρτημένην ἀνάγνωσιν μετέπεσε τὸ παράλλαξις εἰς τὸ μετάλλαξις. Παρὰ τῷ Ξενοφῶντι Κύρ. Παιδ. ϛ', β', 29 πρὸς τῇ ὑγιῶς ἐχούσῃ γραφῇ «ἡ γὰρ κατὰ μικρὸν παράλλαξις πᾶσαν ποιεῖ φύσιν ὑποφέρειν τὰς μεταβολάς» φέρεται καὶ ἡ πλημμελὴς μετάλλαξις.

Ἐπάναγκες δ' εἶνε νὰ ἐξετασθῇ ἀκριβέστερον ἡ ῥῆσις τοῦ Γαληνοῦ, ἐν ᾗ κεῖται «βραχείαις τέ τισιν ἢ προσθέσεσιν κτέ». Ἡ ῥῆσις αὕτη, ἐν προστεθῶσιν αὐτῇ αἱ εὐκόλως προσυπακουόμεναι λέξεις, θὰ ἔχῃ ὧδέ πως «ὥσπερ γὰρ τὸ μεταγράφειν τὰς παλαιας ῥήσεις προπετές, οὕτω καὶ φυλάττοντας αὐτὰς (τὰς παλαιὰς δηλονότι ῥήσεις) ὡς γέ-

γραπται αὗται βραχείαις τέ τισιν ἢ προσθέσεσιν κτέ», ἀλλὰ κατ' οὐδένα τρόπον ἠδύνατο ὁ Γαληνὸς νὰ εἴπῃ «γέγραπται αὗται» ἀντὶ τοῦ γεγραμμέναι εἰσὶν αὗται· ὅθεν εἰκάζομεν ὅτι ἐρρήθη ὑπ' αὐτοῦ «οὕτω τὸ φυλάττοντΑΣ (ἑκΑΣτην) ὡς γέγραπται κτέ». Ἐπειδὴ δ' ἀτοπώτατα κεῖται ὁ συμπλεκτικὸς σύνδεσμος ΤΕ ἐν τῷ «βραχείαις τέ τισιν ἢ προσθέσεσιν κτέ», οὐδεμιᾶς χρείας αὐτοῦ ὑπαρχούσης, εὔλογον ἡμῖν ἐφάνη ν' ἀναγνωσθῇ «βραχείαις γέ τισιν ἢ προσθέσεσιν κτέ». Καὶ ἐν ἄλλοις δὲ τόποις τοῦ Γαληνοῦ εἶνε μεταβεβλημένον ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων τὸ ΓΕ εἰς τὸ ΤΕ.

Τόμ. Α', σελ. 101 «τὴν δὲ ὁρμὴν τῆς φύσεως, ἂν ἐν καιρῷ γένηται, δέχεσθαι, μηδὲ περὶ τὰ σώματα τῶν ὀφθαλμῶν αὐτὰ πραγματευόμενον, ἅτε (ἅ τε) μηδὲ τῆς ῥύσεως ἦν αἴτια».

Τόμ. Ε', σελ. 95 «ἢ δι' ὅλου τοῦ βίου σαυτὸν ἀνάσχες ἀπὸ τῆς τοιαύτης συγκαταθέσεως, ἣν ὀνομάζουσί ΤΕ πρόπτωσιν καὶ προπέτειαν».

Τόμ. Η', σελ. 42 «ὡς ἐφ' ἑτέρου ΤΕ, ταχείας ἐπὶ τῇ δήξει τῆς ἐκκρίσεως γινομένης, ἐτεκμηράμην εἶναι τῶν κάτω τὴν διάθεσιν» καὶ «τοῦτον δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐδέσμασιν ἰασάμην, ἐπιστάμενός ΤΕ τοῦτο βεβαίως ὅτι κτέ».

Τόμ. Θ', σελ. 356 «καὶ χαίρουσί γε οἱ πλεῖστοι τῷ λουτρῷ καὶ βελτίους γίγνεσθαί φασιν· ἅτε γὰρ ἀποθέμενοι μὲν ἀπὸ παντὸς τοῦ σώματος τὴν ἀνωμαλίαν, οὐδὲν δὲ ἀξιόλογον εἴς ΤΕ τὸ παρατίκα βλαπτόμενοι, χάριν τοῦ λουτροῦ γινώσκουσιν».

Τόμ. ΙΒ', σελ. 593 «ἐχρῆν γὰρ αὐτούς, εἰ καὶ μηδὲν ἴδιον ἐπ' αὐτῶν ἐστί, διὰ τὸ περιέχεσθαι κατὰ τὸ τῆς κεφαλαλγίας, αὐτό ΤΕ ἐπισημαίνεσθαι».

Τόμ. ΙΓ', σελ. 8 «προσαγορεύουσι δὲ αὐτὸ σίραιον οἱ ἀττικίζοντες καὶ λέγουσιν, ὥσπερ ἔνιοι τὸ τῶν ἰσχάδων ἀφέψημα, καὶ μάχη αὐτοῖς ΤΕ ἐστὶν ὁπότερον αὐτῶν χρὴ καλεῖν τὸ σίραιον». Ὀρθῶς εἶνε γεγραμμένον ἐν Τόμ. Ε', σελ. 485 «καὶ μάχη ΓΕ πολλάκις ἑκατέρων ἰσχυρὰ γίγνεται πρὸς ἄλληλα». Πιθανώτατον δ' ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ «προσαγορεύΕΙΝ δὲ αὐτὸ σίραιον οἱ ἀττικίζοντες κΕλεΥουσιν — καὶ μάχη αὐτοῖς γε ἐστὶν ὁπότερον αὐτῶν χρὴ καλεῖΣΘΑΙ σίραιον».

Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 33 «τίνας λέγει πιτυρώδεις ἄπορον εὑρεῖν, ἐάν

ΤΕ τις μὴ καθάπερ Ἡροδότου καὶ Κτησίου μόνον ὡς ἱστορίαν ἀναγινώσκῃ τὰ βιβλία τῶν παλαιῶν ἰατρῶν ».

Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 702 « ἐπειδὴ πρῶτόν ἐστι τὸ ἁπλοῦν τοῦ συνθέτου καὶ πολλάκις ΤΕ τῶν ἁπλῶν, οὐδενὸς ὄντος ἀσαφοῦς, ἡ σύνθεσις αὐτῶν τὴν ἀσάφειαν ἐργάζεται» καὶ σελ 62 «ἡ γραφὴ μὲν οὕτως ἔχει καθότι γέγραπται νῦν ὑπ' ἐμοῦ καὶ τὰ ΤΕ παλαιὰ τῶν ἀντιγράφων οὐκ ἄλλην ἔχει» Πρβ. καὶ Ι. Μυλλῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ περὶ τῶν καθ' Ἱπποκρ. καὶ Πλάτ. Δογμάτων συγγράμματος τοῦ Γαληνοῦ Τόμ. Α', σελ 82.

Οὐδὲν δὲ κωλύει νὰ μνημονευθῶσι καί τινα τῶν χωρίων τοῦ Γαληνοῦ, ἐν οἷς φέρεται τὸ ὑγιῶς ἔχον. Τόμ. Α', σελ. 88, 7 «καὶ ὀλίγων ΓΕ ἡμερῶν ὑγιὲς ἀπέφηνε τὸ μέρος» καὶ Τόμ. Η', σελ. 42 «οὐχ ἁπλῶς οὖν προσήκει σκοπεῖσθαι τοῦτο μόνον εἰ ἡ γαστὴρ πέπονθεν ἤ τι τῶν ἐντέρων, ἀλλὰ καὶ τί τὸ πάθος ἐστί, καὶ διορίσασθαί ΓΕ τίνα μὲν ἴδια τῶν παθῶν ἐστι σημεῖα, κτλ» καὶ σελ. 56 «πιθανῶς δ' οὐδὲν ἧττον ἄν τις λέγοι κἀπὶ τῶν ΓΕ στερισκομένων ὕλης τινὸς ἢ δυνάμεως βεβλάφθαι τὸ μόριον» καὶ σελ. 59 «εἰς δέ τις ὡμολόγει, καὶ τοὔνομά ΓΕ τοῦ παθόντος ἔλεγε» καὶ σελ. 60 «καὶ τόν ΓΕ πρωτοπαθοῦντα τόπον ἐκ τοῦ πλήθους τῶν βεβλαμμένων νεύρων μόνον ἔστιν ἐξευρεῖν» καὶ Τόμ. ΙΒ', σελ. 235 «σκωρία πᾶσα ξηραντικὸν ἱκανῶς ἐστι φάρμακον, ἡ δὲ τοῦ σιδήρου μάλιστα· καὶ λειοτάτην ΓΕ ποιῶν αὐτὴν ἐν ὄξει δριμυτάτῳ» καὶ Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 721 «καὶ λέλεκταί ΓΕ περὶ τούτου μικρὸν ἔμπροσθεν» καὶ σελ. 732 «ἀλλ' ἐκ ταύτης ΓΕ τῆς διηγήσεως ἀκόλουθον αὐτὸ νοῆσαι βραχὺν εἶναι κατὰ μῆκος αὐτόν».

Ἐν τέλει παρατηροῦμεν ὅτι ἀνέγνωμεν ἐν χωρίοις τοῦ Γαληνοῦ ἁπάντων δὲ τῶν ὑπαλλαξάντων τὰς παλαιὰς γραφὰς τολμηρότατα» ἀντὶ τοῦ τολμηροτάτους καὶ «γραφόντων γὰρ τῶν παλαιῶν τόν τε τοῦ Η φθόγγον ἀντὶ τοῦ δίφθογγον καὶ «ὅς νῦν μόνον σημαίνει τὸν ἕτερον φθόγγον τὸν Ε» ἀντὶ τοῦ τὸν Η καὶ ἐκγραφομένων ἀντὶ τοῦ ἐγγραφομένων. Τὰς μεταβολὰς ταύτας ἐποιησάμεθα καὶ ἐν τῷ Περιοδικῷ Συγγράμματι Ἀθηναίῳ 1878 σελ. 148 καὶ σελ. 150. Ἐγένοντο δ' αὗται καὶ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 237 καὶ σελ. 235. Πρβ. καὶ 1860, σελ. 30, ἔνθα τὸ πρῶτον μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου τὸ τολμηροτάτους εἰς τὸ τολμη-

ρότατα. Εὐκολώτατον δ' ἦτο ἀντὶ τοῦ «τολμηρόταΤΑ ΤΟΥΣ περὶ Καπίτωνα» ν' ἀναγνωσθῇ πλημμελῶς «τολμηροτάΤΟΥΣ ΤΟΥΣ περὶ Καπίτωνα». Δὲν φαίνεται δ' ὅλως ἀπίθανον ὅτι τοῦ ἐπιρρήματος τολμηροτάτως ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Γαληνός, ὡς καὶ τινων ἄλλων τοιούτων, οἷον Τόμ. Ζ', σελ. 876 «δευτεραίου γὰρ ἀποθανόντος παραδοξοτάτως, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς διηγήσεως ἔνεστι μαθεῖν, εἰκότως παρέλιπεν εἰπεῖν τι περὶ δυσπνοίας ὁ Ἱπποκράτης» καὶ Τόμ. Ι', σελ. 439 «ὅτι μὲν οὖν ἐν ἀρχῇ λεπτοτάτως χρὴ διαιτᾶν ἐν τῇ τῶν φλεγμονῶν οἰκείᾳ θεραπείᾳ λεχθήσεται» καὶ Τόμ. ΙΖ'. β', σελ. 374 «ὅτι δ' εὔλογον ἐν ταῖς ἀκμαῖς λεπτοτάτως διαιτᾶν, ἐπὶ πλέον μὲν ἐν ἑτέροις ἡμῖν δέδεικται» (ἀνθ' οὗ ἐν τοῖς ἔπειτα λέγεται «διὰ ταῦτα μὲν δὴ κατὰ τὰς ἀκμὰς διαιτᾶν χρὴ λεπτότατα») καὶ Τόμ. ΙΗ'. β', σελ. 466 «ἀλλὰ καὶ σφοδροτάτως διαιτᾷ». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου μνημονεύεται μαρτύριον τοῦ μὲν λεπτοτάτως ἐκ τῶν εἰς Θεόκριτον Σχολίων, τοῦ δὲ σφοδροτάτως ἐκ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου. Προστεθήτω δὲ τοῖς Λεξικοῖς τὸ ἐπίρρημα παραδοξοτάτως.

ΚΕΦ. ΙΑ'

Παρενέγραψε — παρέγραψε καὶ παρέγγραπτος — παράγραπτος.

Παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΖ', α', σελ 608 ἀπαντᾷ «ὁ δ' οὖν Μνήμων εἴτ' αὐτὸς ἐκόμισε τὸ βιβλίον εἴτε λαβὼν ἐκ τῆς βιβλιοθήκης παρέγραψε, φαίνεται πράξας ἕνεκα χρηματισμοῦ τοῦτο· μόνον γὰρ ἐπίστασθαι λέγων ἑαυτὸν ἃ δηλοῦσιν οἱ χαρακτῆρες μισθὸν τῆς ἐξηγήσεως αὐτῶν εἰσεπράττετο· καί, εἴπερ τοῦθ' οὕτως ἔχει, πιθανώτερόν ἐστι τὸ κατὰ τὴν βιβλιοθήκην ἀποκείμενον ὑπ' αὐτοῦ διεσκευάσθαι».

Ἄνευ τινὸς ἐνδοιασμοῦ ἀποφαινόμεθα ὅτι ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Γαλην[οῦ] παρενέγραψεν, ὡς ἐν σελ. 606 «ἔνιοι μὲν γὰρ φασιν αὐτὸν (τ[ὸν] Μνήμονα) λαβόντα τὸν τρίτον τῶν Ἐπιδημιῶν ἐκ τῆς ἐν Ἀλεξανδρ[είᾳ] μεγάλης βιβλιοθήκης ὡς ἀναγνωσόμενον ἀποδοῦναι, παρεγγράψαντ[α]

ἐν αὐτῷ καὶ μέλανι καὶ γράμμασι παραπλησίοις τοὺς χαρακτῆρας τούτους». Ποιεῖται δ' ὁ Γαληνὸς χρῆσιν καὶ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου παρεγγεγράφθαι Τόμ. ΙΕ', σελ 9 «ἀπατηθέντες ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ διεσκευασμένων τε καὶ παρεγγεγραμμένων» καὶ σελ. 109 «τὸ δὲ μεταξὺ τούτου τε καὶ τοῦ περὶ φύσιος ἀνθρώπου διεσκεύασται παρεγγεγραμμένον ὑπὸ τοῦ πρῶτον συνθέντος εἰς ταὐτὸ τὰ δύο ταῦτα βιβλίδια» καὶ σελ. 164 «καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ |τῶν παρεγγεγραμμένων ἐνδείκνυται σαφῶς αὐτὰ μήθ' Ἱπποκράτους εἶναι μήτε Πολύβου» καὶ Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 608 «οὐκ ὀκνοίην δ' ἂν οὐδὲ τὰς ὑφ' Ἡρακλείου τοῦ Ταραντίνου τε καὶ τοῦ Ἐρυθραίου γεγραμμένας ἀποδείξεις τοῦ παρεγγεγράφθαι τοὺς χαρακτῆρας εἰπεῖν» καὶ Τόμ. ΙΖ', β' σελ. 249 «Διὰ τοῦτ' οὖν οὐδὲ γνησίαν νομίζω τὴν προκειμένην ῥῆσιν εἶναι, παρεγγεγράφθαι δ' ὑπό τινος, ὥσπερ καὶ ἄλλας οὐκ ὀλίγας. Ἴσως δὲ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Θέσσαλον ἀθροῖσαί φασι (Κόβ. ὃν ἀθροῖσαί φασι) τὰς ὑπογραφὰς τοῦ πατρὸς εὑρόντα γεγραμμένας ἐν χάρταις τε καὶ διφθέραις καὶ δέλτοις καὶ τοιαύτας τινὰς παρεντεθεικέναι ῥήσεις». Πρβ. καὶ σελ. 72 «πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα μοχθηρῶς λέγουσιν εἰς τὴν ῥῆσιν ἡμαρτημένην, ὡς ἐμοὶ φαίνεται, σχεδὸν δὲ καὶ παρεγκειμένην ὑπό τινος».

Παρὰ τῷ Κεδρηνῷ Τόμ. Β', σελ. 88, 10 κεῖται «ὁ δὲ τούτου παράγραπτος καὶ νόθος υἱὸς Ἀναστάσιος τὸ τῆς Βιζύης φεύγων κατέσχε φρούριον»· λέγεται δὲ σελ. 835 «παράγραπτος καὶ νόθος υἱός: illegitima adoptione Thomae adscriptus».

Ἂν ἐφέρετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐπίθετον παράγραπτος, θὰ ἐσήμαινε μὲν τὸ ἐναντίον τοῦ δηλουμένου ὑπὸ τοῦ ἀπαράγραπτος, οὐδαμῶς δὲ θὰ συνήπτετο τῷ νόθος ὡς συνωνυμοῦν αὐτῷ. Πιθανώτατον δὲ φαίνεται ὅτι οὔτ' ἐν τῷ παλαιῷ οὔτ' ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ ὑπῆρξε τοιοῦτον ἐπίθετον, ὡς διδάσκεταί τις καὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ϛ', σελ. 229 «παράγραπτος, ὁ ἡ, lectio vitiosa. Παραγράπτους et παρεγγράπτους Suidas exp. νόθους, ξένους, Spurios, Peregrinos, perperam sc. inscriptos. Gl. illata ex Zonara p. 1499. Recta scriptura παρεγγράπτους est, qua sola utitur Suid. s.v. Παρέγγραπτον. Παρέγραπτος (sic) et παραγραπτός in Etym. Gud. p. 453, 1, 3, vitiose».

Κατ' οὐδένα τρόπον ἡμεῖς πειθόμενοι ὅτι ἠδύνατο ὁ Κεδρηνός, καίπερ ἀδοκιμώτατος ὢν συγγραφεύς, νὰ εἴπῃ «παράγραπτος καὶ νόθος», ἀποφαινόμεθα ὅτι ἐρρήθη μὲν ὑπ' αὐτοῦ «παρέγγραπτος καὶ νόθος», μετέπεσε δὲ ὑπὸ κακῆς ἀναγνώσεως τὸ παρέγγραπτος εἰς τὸ παράγραπτος.

Ὡς ὀνομάζεται παρείσακτος ὁ παρὰ τὸ προσῆκον εἰσηγμένος, οὕτω παρέγγραπτος ὁ παρὰ τὸ πρέπον ἐγγεγραμμένος. Ἱκανὰ μαρτύρια τοῦ τε ἐπιθέτου τούτου καὶ τοῦ ῥήματος, ἐξ οὗ παρήχθη, εἶνε παρατεθειμένα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ϛ', σελ. 451. Ἀξιόλογον δὲ περὶ τοῦ πράγματος παρατήρησιν ἐποιήσατο ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 63, ἥν, καίπερ μακρὰν οὖσαν, οὐδαμῶς ὀκνοῦμεν νὰ μεταγράψωμεν· «ὁ δὲ κακολόγος ἐρωτηθεὶς· ὁ δεῖνα τίς ἐστιν; respondet· Καθάπερ οἱ γενεαλογοῦντες πρῶτον ἀπὸ τοῦ γένους αὐτοῦ ἄρξομαι· τούτου ὁ μὲν πατὴρ ἐξ ἀρχῆς Σωσίας ἐκαλεῖτο, ἐγένετο δὲ ἐν τοῖς στρατιώταις Σωσίστρατος ἐπειδὴ ΔΕ εἰς τοὺς δημότας ἐνεγράφη. Sic Palatinus. Scriptura ἐπειδὴ ΔΕ doctos homines in fraudem induxit, quasi aliquid deesset Itaque de suo addiderunt: ἐπειδὴ δὲ εἰς τοὺς δημότας ἐνεγράφη (Σωσίδημος). Non poterant infelicius. Quid? milesne scriptus est ac militavit antequam in tribulium tabulas receptus esset? Necesse id est si prius quam militaret Σωσίστρατος et postquam εἰς τοὺς δημότας ἐνεγράφη coeptus est Σωσίδημος appellari. Alio ac multo simpliciore modo scripturae vitium tolli potest: scribendum — Σωσίας ἐκαλεῖτο, ἐγένετο δὲ ἐν τοῖς στρατιώταις Σωσίστρατος ἐπειδὴ εἰς τοὺς δημότας ΠΑΡενεγράφη. *Postquam malis artibus in civitatem irrepsit* militavit et ex Sosia factus est Sosistratus. Quid notius Athenis, quid frequentius quam παρεγγραφῆναι, παρεγγεγραμμένος, παρέγγραπτος? Quod est Athenis paratius maledictum quam ξένος καὶ παρέγγραπτος? Aeschines *de F. L.* p. 38, 10. Κλεοφῶν δὲ ὁ λυροποιὸς — παρεγγραφεὶς αἰσχρῶς πολίτης καὶ διεφθαρκὼς νομῇ χρημάτων τὸν δῆμον. Apud eundem ibid. pag. 51, 46. ἄνθρωποι παρέγγραπτοι [γεγενημένοι πολῖται], additum glossema orationem vitiosam reddidit. Erant enim παρέγγραπτοι et multi quidem sed non erant παρέγγραπτοι πολῖται. Apud Theophrastum mendi origo in εἰς τοὺς

δημόΤΑΣ ΠΑΡενεγράφη facile cognoscitur. Non est ovum ovo similius quam loco Theophrasti emendato similis est locus Demosthenis ἐν τῇ κατ' Αἰσχίνου κακολογίᾳ *de Corona* pag. 314, 2: ἐπειδὴ δ' εἰς τοὺς δημότας ἐνεγράφης ὁπωσδήποτε, ἐῶ γὰρ τοῦτό γε, ἐπειδὴ δ' οὖν ἐνεγράφης εὐθέως τὸ κάλλιστον ἐξελέξω τῶν ἔργων γραμματεύειν καὶ ὑπηρετεῖν τοῖς ἀρχιδίοις, namque μετὰ σχήματος nihil aliud dicit quam ἐπειδὴ δ' εἰς τοὺς δημότας ΠΑΡενεγράφης» (Πρβ καὶ *Var. Lect.* σελ. 560 ἐκδ. β'). Ἄξια παραθέσεως νομίζομεν καὶ ἃ ἔγραψεν ὁ ἐνδοξότατος κριτικὸς ἐν Μνημ. 1859, σελ. 158 «Contra Graecitatis usum scribitur pag 82 «νόμοι ὑμῖν εἰσίν, εἰ μέν τὸ νόμισμα παραφθείροι τις αὐτὸν καὶ παιδίον εἴ τις παρεγγράφοιτο, ubi in libris est παραγράψαιτο vel παρεγγράψοιτο, sed emendandum est παρεγγράψαι et paulo ante παραφθεῖραι. Necessarius enim in talibus est *aoristus*: si quis nummos *adulteraverit*, non *adulteret*. Praeterea quis nescit in ea re ἐγγράφειν et παρεγγράφειν usitata esse, non ἐγγράφεσθαι et παρεγγράφεσθαι? Ne putes Philostratum a communi omnium usu descivisse inspice locum pag. 369: γυναῖκά τε ἀντειπεῖν καὶ παῖδας ἐξ αὐτῆς ἐγγράψαι».

Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ μὲν τῷ Αἰσχίνῃ περὶ Παραπρεσβ 177 πρὸς τῇ ὑγιῶς ἐχούσῃ γραφῇ παρέγγραπτοι φέρεται καὶ ἡ ἡμαρτημένη παράγραπτοι. παρὰ δὲ τῷ Ἁρποκρατίωνι σελ. 93, 17 Δινδ. ἄλλα μὲν τῶν ἀντιγράφων ἔχουσι τὸ ὀρθὸν «εἰ τῷ ὄντι πολίτης καὶ δημότης ἐστὶν ἢ παρεγγέγραπται ξένος ὤν», ἄλλα δὲ τὸ πλημμελὲς παραγέγραπται. Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «Παραγεγραμμένος: ὁ μὴ κατὰ νόμον τοῖς πολίταις (ἐν)τεταγμένος, δημοποίητος» καὶ «Παρέγγ[γε]γραπτος: νόθος, παραγεγραμμένος» καὶ «Παρεγγραφέντων: ῥᾳδιουργηθέντων» ἀντὶ τοῦ παρεγγεγραμμένος. Τὴν ὀρθὴν γραφὴν βλέπει τις ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Φωτίου σελ. 392-3 «Παρέγγραπτον: νόθον» καὶ «Παρεγγεγραμμένος: ὁ μὴ ἀστός» καὶ «Παρεγγράπτους: ξένους, νόθους». Πρβ. καὶ Σουΐδ. σελ. 825 Βεκκ. καὶ Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 654, 37. Παρατηρητέον δ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις ἀνεγνώσθη κακῶς παραγεγραμμένον ἀντὶ τοῦ παρεγγεγραμμένον σελ. 313, 52 Διδ. «τάχα δ' ἂν οὗτος εἴη, ὃν καὶ παραγεγραμμένον λέγουσιν».

Τὴν ὀρθὴν γραφὴν ἀποκατέστησεν ὁ Δοβραῖος ἐν *Advers*. Τόμ. Β', σελ. 176 «παραγεγραμμένον: Lege παρεγγεγραμμένον *Falso inscriptus civis*». Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Norden γεγραμμένα ἐν τῷ Ἑρμῇ 1892. σελ. 631 «(Schol. in Greg. Naz. orat.) Ο 243ʳ παρέγγραπτος ὁ παρὰ τὸ προσῆκον γεγραμμένος, ὁ νόθος· ἢ παρ' ὅσον τὰ μὲν ὁμόλογα καὶ ἀναμφήριστα ταῖς γραφαῖς ἐν ταῖς σελίσιν εἴσω, τὰ δ' ἄλλως ἐν ὑπονοίαις πεσόντα τῶν λόγων καὶ μὴ τὸ βέβαιον ἔχοντα ἔξω παρεγγράφεσθαι εἴωθεν. Cf. Hesych. παρέγγραπτος· νόθος, παραγεγραμμένος». Ὀρθῶς ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου εἶνε ὑπὸ τοῦ Σμιδτίου ἐκδεδομένον Τόμ. Γ', σελ. 279 «Παρέγγραπτος: νόθος. παρεγγεγραμμένος».

Παρατηροῦμεν προσέτι ὅτι ὑπάρχει καὶ ἐπίθετον παρέγγραφος ἁπαντῶν παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ σελ. 180, ϛ' «ἡ τῶν ἀκροαμάτων εἰς τὸ σῶφρον τοῦτο συμπόσιον εἰσαγωγὴ παρέγγραφός ἐστιν ἐκ τοῦ Κρητικοῦ χοροῦ μετενηνεγμένη» καὶ σελ. 211, ϛ' «καὶ ἀποθανόντα κληρονομήσας παρέγγραφος Ἀθηναίων πολίτης ἐγένετο». Πρβ. καὶ ἀπαράγραφος καὶ δυσπαράγραφος, κτλ.

Ὡς δ' ἀνεγνώσθη πλημμελῶς παρὰ Γεωργίῳ τῷ Κεδρηνῷ παράγραπτος ἀντὶ τοῦ παρέγγραπτος, οὕτω τοὐναντίον ἀπαρέγγραπτος ἀντὶ τοῦ ἀπαράγραπτος παρὰ Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾷ Τόμ. Β', σελ. 580, 16 «μάρτυς ἀπαρέγγραπτος Ἄννα ἡ βασιλὶς αὕτη». Μαρτύρια τοῦ ὀρθῶς ἔχοντος ἀπαράγραπτος μάρτυς βλέπει τις ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α', β', σελ. 1184.

Πολλὰ ῥήματα φέρονται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ συγκείμενα μετὰ τῆς ΠΑΡΑ προθέσεως σημαινούσης τὸ παρὰ τὸ προσῆκον ἢ τὸ πρέπον, τὸ παρὰ τὸ εἰκὸς ἢ τὸ νενομισμένον, τὸ κακῶς ἢ πλημμελῶς ἢ διαστρόφως, τὸ δολίως ἢ πανούργως ἢ λάθρᾳ, κτλ., οἷον παρακόπτω, παραχαράττω, παραποιῶ, παρανοῶ παρακούω, παραισθάνομαι, παραφθέγγομαι, παραλογίζομαι, παραλαλῶ, παραλέγω, παριστορῶ, παρερμηνεύω, παρεξηγοῦμαι, παρεκδέχομαι, παραδιορθῶ, παραναλίσκω, παρεισδύομαι, παρεισφθείρομαι, κτλ. Πρβ. καὶ παράκουσμα, παράφθεγμα, κτλ., ἔτι δὲ παραβλώψ. Λέγεται δὲ καὶ ἐν τῇ κοινῇ ἡμῶν γλώσσῃ παρακούω, παραμιλῶ, παράειδα, παραπατῶ.

Ἄξιον παρατηρήσεως ὑπάρχει ὅτι κεῖται παρὰ τῷ Γαληνῷ Τι..

Ζ', σελ. 894 «τοῦτο μὲν δὴ χρήσιμόν ἐστι μεμνῆσθαι πρὸς πολλὰς τῶν ἀσαφῶν ῥήσεων. ἐν αἷς ἤτοι παραλελεῖφθαί τι πιθανόν ἐστιν ἢ παραγεγράφθαι· οὐδὲν γὰρ κωλύει κατ' ἐκείνας ἤτοι τὸ λεῖπον προστιθέντας ἢ τὸ ἡμαρτημένον ἐπανορθοῦντας ἀπεργάζεσθαι τέλεόν τε καὶ ἀληθῆ τὸν λόγον». Ἐξηγεῖται δὲ τὸ παραγεγράφθαι ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 253 διὰ τοῦ «*mendose scriptum esse*». Φέρεται δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ καὶ Τόμ. ΙΖ', β'. σελ. 89 «Ταῦτα μὲν οὖν ἀληθῶς τε ἅμα καὶ σαφῶς εἰρημένα τῷ Ἱπποκράτει κακῶς ἐξηγήσαντο διὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἄγνοιαν ὑπὲρ ὧν ὁ λόγος ἐστὶν αὐτῷ. Τὰ δ' ἐφεξῆς οὐχ ὁμοίως ὄντα σαφῆ, τάχα δὲ καὶ παραγεγραμμένα, σαφῆ τ' εἶναι νομίζουσι, καίτοι διαφωνοῦντες ἐν ταῖς ἐξηγήσεσιν αὐτῶν οὐδὲν ἧττον ἢ κατὰ τὰς πρόσθεν, ὑπαλλάττουσί τε τὰς παλαιὰς γραφάς», ὃ ἐξελήφθη ἀντὶ τοῦ παρεγγεγραμμένα ἐν τῇ Λατινικῇ μεταφράσει «et fortasse adjectitia».

ΚΕΦ. ΙΒ'.

Οὐδέποτε ἐλέχθη ὑπὸ παλαιοῦ Ἕλληνος **ἀπεχθάνομαί τινα.**

Ὁ Ἀσώπιος γράφει ἐν τῇ Β' Περιόδῳ τοῦ Συντακτικοῦ σελ. 335 § 18 «Καὶ παθητικὰ ἀποθετικὰ ὀλίγα εἶναι, ὡς καὶ οὐδέτερα· ἵνα μή μοι ἀπέχθηαι φιλέοντι (Ἰλ. Ι, 614)=ἀπεχθὴς γένῃ, μισηθῇς.—φοβούμενοι τὸ ἀπεχθάνεσθαι τοῖς στρατιώταις (Ξ). —ἀπηχθάνοντο τοῖς Ἕλλησιν (Ἰσ)—ἀλλήλοις ἀπεχθάνεσθαι (Πλ)» καὶ § 20 «Αἱ ἐπὶ τῶν εἰς ω παρατηρηθεῖσαι συντακτικαὶ ποικιλίαι γίνονται καὶ ἐπὶ τούτων τῶν εἰς μαι, τῶν ἀποθετικῶν· ἐπεξελθεῖν τῷ πράγματι (Πλ.)=ἐπιχειρῆσαι.—δι' ὅλου τοῦ ᾄσματος ἐπεξέρχεται τῷ τοῦ Πιττακοῦ ῥήματι (Πλ.)=ἀντιφέρεσθαι.—ἐάν τις ἐπεξέλθῃ πᾶσαν τὴν περίοδον (Πλ.)—ἄγασθαί τινι καὶ ἀγασθέντες τῷ ἔργῳ (Πλ.)—ἀπεχθάνεσθαί τινι =μισεῖσθαι.—ἀπεχθάνεσθαι πρὸς τὴν ἡγεμονίαν (Πλούτ.)= ἀπεχθῶς ἔχειν, δυσμενεῖς εἶναι.—δι' ὧν ἀπεχθάνονται ἡμᾶς οἱ ἄνθρωποι (Ξ)=μισοῦσιν. Ὡσαύτως καὶ οἶδα γάρ ὥς μοι ὀδώδυσται κλυτὸς Ἐννοσίγαιος (Ὀδ. Ε, 423)=κεχόλωται.—τί

νύ οἱ τόσον ὠδύσαο Ζεῦ; (Ὀδ. Α, 62) καὶ ὠδύσατο Ζῆνα ξένιον Ἡρόδ. Ὀμ. Γεν. 17) = ἠτίμασε. Διαφωνοῦσι δὲ περὶ τοῦ πολλοῖσιν ὀδυσάμενος (Ὀδ. Τ, 407), εἰ = μισηθείς, ὡς ὁ Εὐστάθιος, ἢ = πολλοῖς δι' ὀργῆς προσφερθείς ἤτοι δυσμενῶς. Παρὰ τῷ σχολιαστῇ· «μισηθείς· ἢ ὀργὴν ἀγαγών· ἢ βλάψας.» Τὸ μισηθείς εἶναι φυσικὴ συνέπεια τοῦ δυσμενῶς προσφερθείς· διότι ὁ πολλοὺς βλάπτων παρὰ πολλῶν μισεῖται». Ἀντὶ τοῦ Ἡρόδοτος γραπτέον Ψευδηρόδοτος. Χαριέστατον δ' εἶνε τὸ προσφερθείς, ᾧ ὅμοια τὸ προφερθείς καὶ περιφερθείς - συμπεριφερθείς καὶ μεταφερθείς καὶ καταφερθείς καὶ ἐκφερθείς καὶ εἰσφερθείς καὶ διαφερθείς.

Λέγει δὲ καὶ Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ συντεθέντι Λεξικῷ τῆς Ἑλλ. Γλώσσης σελ. 143 (1852) «Ἀπεχθάνομαι, Μ. εχθήσομαι (ἀόρ. Ἀπηχθόμην, πρκ. Ἀπήχθημαι). (μὲ δοτ. καὶ σπαν. αἰτιατ.) Εἶμαι (Γίνομαι) μισητός. Ἀλλήλοις ἀπεχθάνεσθαι. Πλάτ Λόγος ἀπεχθανόμενος, Ξεν. 2 (μὲ αἰτ. προθετ.) εἶμαι ἢ γίνομαι ἐχθρός, μισῶ. Πρὸς τὴν ἡγεμονίαν ἀπηχθάνοντο, Πλ.».

Σημειοῦται δὲ καὶ ὁ Βασιάδης ἐν τῇ ἐκδόσει Λόγων τοῦ Δημοσθένους σελ. 345 «ἀπέχθωμαι: τὸ μὲν ἐνεργητικὸν ἀπεχθάνω, εἴ τι ἐσώζετο, ἐσήμαινε ποιῶ τινα ἀπεχθῆ, τὸ δὲ ἀπεχθάνομαί τινι ποιῶ ἐμαυτὸν ἀπεχθῆ τινι, τὸ δὲ ἀπεχθάνομαί τινα ποιῶ ἐμαυτῷ τινα ἀπεχθῆ» Πρβ. Ὀλυνθ. Α. § 18: παραστήσεται. Πλ. Ἀπολ. σελ 24. καίτοι οἶδα σχεδόν, ὅτι τοῖς αὐτοῖς ἀπεχθάνομαι».

Τὸ ῥῆμα ἀπεχθάνομαι εἶνε παλαιότατον ἁπαντῶν καὶ ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ Β, 202 «ἀπεχθάνεαι δ' ἔτι μᾶλλον. «Εὑρίσκεται ἄλλοτε μὲν καθ' ἑαυτὸ ἐν τῷ λόγῳ κείμενον, ἄλλοτε δὲ δοτικῇ συντεταγμένον· ἐλέχθη δὲ καὶ «κρεῖσσον δέ μοι νῦν πρός σ' ἀπεχθέσθαι, γύναι, ἢ κτέ» ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου ἐν τῇ Μηδείᾳ στ. 290. Οὐδεὶς δὲ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐχρήσατο τῇ ἐκφορᾷ ἀπεχθάνομαί τινα.

Ἐφέρετο μὲν ἄλλοτε ἐν τῷ Ἱέρωνι τοῦ Ξενοφῶντος Η', 8 «ὅτι νὴ Δι', ἔφη, ὦ Σιμωνίδη, καὶ ἐξ ὧν ἀπεχθάνονται οἱ ἄνθρωποι ἡμᾶς, πολὺ πλείω τῶν ἰδιωτῶν ἀνάγκη ἐστὶ πραγματεύεσθαι», ἤγουν «ἐξ ὧν οἱ ἄνθρωποι μισοῦσιν ἡμᾶς», ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Οὐεισκίου, ἐπανορθώσαντος τὴν περὶ τὴν στίξιν πλημμέλειαν, «καὶ ἐξ ὧν ἀπεχθάνονται οἱ ἄνθρωποι, ἡμᾶς πολὺ πλείω τῶν ἰδιω-

τῶν ἀνάγκη ἐστὶ πραγματεύεσθαι», τουτέστιν «ἐξ ὧν ἀπεχθεῖς (ἢ μισητοί) γίνονται οἱ ἄνθρωποι». Διδάσκεται δὲ τὸ ὀρθὸν καὶ ἐν τῷ τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης Τόμ. Α', σελ. 231 (1835) «ἀναφέρεται ἔτι ἐκ Ξενοφ. Ἱέρ. Η'. Ἀπεχθάνεσθαί τινα· ἀντὶ τοῦ, μισεῖν, ἐχθρεύεσθαι. Ἐξ ὧν ἀπεχθάνονται οἱ ἄνθρωποι ἡμᾶς· ἀλλὰ τὸ, Ἡμᾶς, ἀνήκει εἰς το ἑπόμενον, Πραγματεύεσθαι».. Ἐπίμεμπτος δὲ φαίνεται ὁ Ἀσώπιος, διότι ἀγνοῶν τὴν ὀρθὴν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου στίξιν, ἣν ὤφειλε πάντως νὰ γινώσκῃ, ὑπελάμβανεν ὅτι συντάξας ὁ Ξενοφῶν τὸ ῥῆμα ἀπεχθάνονται αἰτιατικῇ πτώσει εἶπε «ΔΙ' ὧν ἀπεχθάνονται ἡμᾶς οἱ ἄνθρωποι».

Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α', 6', σελ. 1302, Β' λέγεται «In Bachm Anecd. vol. 2, p. 304, 20, quod ponitur: Ἀπεχθάνομαί σε, alienum a veteribus». Τῆς μετ' αἰτιατικῆς συντάξεως τοῦ ῥήματος ἀπεχθάνομαι φέρομεν παράδειγμα τὸ κείμενον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου σελ. 85, 5 «ὃν οἱ στρατιῶται, ἀπεχθανόμενοι τὸ σῶφρον, εἰσδραμόντες ἐν τῇ βασιλικῇ κτείνουσιν οἰκίᾳ».

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι οὐκ ὀλίγοι τῶν μεταγενεστέρων ποιοῦνται χρῆσιν τοῦ ἀπεχθάνομαί τινι ἐπ' ἐνεργητικῆς σημασίας, οἷον

Ἀντιφάν. ἐν Ἀνθολογ. Παλατ. Θ', 84 «Νηὸς ἁλιστρέπτου πλαγκτὸν κύτος εἶδεν ἐπ' ἀκτῆς μηλοβότης, βλοσυροῖς κύμασι συρόμενον, χεῖρα δ' ἐπέρριψεν· τὸ δ' ἐπεσπάσατ' ἐς βυθὸν ἅλμης τὸν σῴζονθ'· οὕτως πᾶσιν ἀπηχθάνετο» («adeo cunctis hostilem habuit animum»).

Πλούτ. Ἠθ. σελ. 426, Δ' «οὐ γὰρ ἀπεχθάνεται μεταβολαῖς, ἀλλὰ καὶ πάνυ χαίρει τὸ θεῖον» καὶ σελ. 550, Δ' «ὅπως ὑπὸ θέας τῶν ἐν οὐρανῷ φερομένων καὶ θαύματος ἀσπάζεσθαι καὶ ἀγαπᾶν ἐθιζομένη τὸ εὔσχημον ἡ ψυχὴ καὶ τεταγμένον ἀπεχθάνηται τοῖς ἀναρμόστοις καὶ πλανητοῖς πάθεσι καὶ φεύγῃ τὸ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν» καὶ σελ. 1095, Ε' «Ἀθηναίων γὰρ οὐδενὶ πρέπει ταῖς Μούσαις οὕτως ἀπεχθάνεσθαι καὶ πολεμεῖν» καὶ σελ. 1102, Β' «οὕτω γὰρ Ἐπίκουρος οἴεται δεῖν σχηματίζεσθαι καὶ μὴ φθονεῖν μηδ' ἀπεχθάνεσθαι τοῖς πολλοῖς» καὶ σελ. 1127, Ε' «τοὺς μὲν συνήθεις ἀποτρέποντες τοῦ τὰ κοινὰ πράττειν, τοῖς δὲ πράττουσιν ἀπεχθανόμενοι, τοὺς δὲ πρώ-

τους καὶ σοφωτάτους τῶν νομοθετῶν κακῶς λέγοντες» καὶ Βρούτ. Α΄ «καὶ τοὺς ἀπεχθανομένους αὐτῷ διὰ τὴν ἐπὶ Καίσαρα συνωμοσίαν» καὶ Μάρκ. Κάτ. ΚΓ΄ «ὁ δ᾽ οὐ μόνον ἀπηχθάνετο τοῖς φιλοσοφοῦσιν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰατρεύοντας ἐν Ῥώμῃ δι᾽ ὑποψίας εἶχε». Πρβ. καὶ Ἠθ. σελ. 537, Β΄ «μισοῦσι δ᾽ ἄλληλα καὶ ἀπεχθάνονται καὶ πολεμοῦσιν ὥσπερ ἀσπείστους τινὰς πολέμους ἀετοὶ καὶ δράκοντες».

Αἰλιαν. Περὶ Ζῴ. Α΄, 58 «ἀπεχθάνονται δὲ ἄρα αἱ μέλιτται κακοσμίᾳ πάσῃ καὶ μύρῳ ὁμοίως» καὶ Ποικίλ. Ἱστορ. Β΄, 21 «ἤρετο ἄρα τὸν Ἀγάθωνα ὁ Ἀρχέλαος τί βουλόμενος οὕτω πυκνὰ ἀπεχθάνεται τῷ πάντων μάλιστα φιλοῦντι αὐτόν;».

Φιλόστρ. Τόμ. Α΄, σελ. 100, 4 Καυσ. «καὶ τοιόσδε ὢν ἀπεχθάνεται τῇ φιλοσοφίᾳ» καὶ σελ. 233, 29 «οἱ δὲ καίτοι ξενηλασίαις χρώμενοι διεφθάρησαν τὰς ἐπιτηδεύσεις καὶ οἷς μάλιστα τῶν Ἑλλήνων ἀπήχθοντο, τούτοις ὅμοια πράττειν ἔδοξαν» καὶ Τόμ. Β΄, σελ. 148, 6 «μοιχοῖς δὲ οὔτε προσδιαλέγεται οὐδὲν οὔτε ὑποτίθεταί τι ἐρωτικόν· φησὶ γὰρ ἀπηχθῆσθαι αὐτοῖς, ἐπειδὴ τὸ ἐρᾶν διαβάλλουσιν» καὶ σελ. 366, 29 «ᾠὰ γὰρ τῆς γλαυκὸς εἰ φάγοι παιδίον νήπιόν τε καὶ ἄοινον, ἀπεχθάνεται τῷ οἴνῳ πᾶσαν τὴν ἡλικίαν».

Παυσαν. Μεσσην. ΛΔ΄, 10 «διαβάντες δὲ ὕστερον ναυσὶν ἐς Πελοπόννησον γενέσθαι φασὶν Εὐρυσθέως ἱκέται καὶ σφισιν Εὐρυσθέα ἅτε ἀπεχθανόμενον τῷ Ἡρακλεῖ δοῦναι τὴν ἐν τῇ Ἀργολίδι Ἀσίνην» καὶ Ἠλ. Β΄, κϐ΄, 2 «Πισαῖοι δὲ ἐφειλκύσαντο αὐθαίρετον συμφορὰν ἀπεχθανόμενοί τε Ἠλείοις καὶ σπουδὴν ποιούμενοι τιθέναι τὸν Ὀλυμπικὸν ἀγῶνα ἀντὶ Ἠλείων».

Ἰώσηπ. Τόμ. Β΄, σελ. 130, 12 Νισ. «τῷ σαυτοῦ παιδὶ πρῶτον καταλλάγηθι καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὀργὴν ἄφες· πῶς γὰρ ἂν πεισθείην ἐμοί σε ταύτην ἀληθῶς δεδωκέναι τὴν χάριν αὐτοῦ σοῦ μέχρι νῦν ἐφ᾽ ὁμοίοις ἀπεχθανομένου τῷ παιδί;» καὶ Τόμ. Γ΄, σελ. 18, 18 «ταῦτα δὲ ποιοῦντες οὐχ ἦσαν ἐν ἡδονῇ τοῖς προσχωρίοις ἔθνεσιν πάντων αὐτοῖς ἀπεχθανομένων» καὶ σελ. 20, 15 «τῆς δὲ βοῆς τῶν σαλπίγγων ἀκούσαντες οἱ Σαμαρεῖται, ἐτύγχανον γὰρ ἀπεχθανόμενοι τῇ τε Ἰούδα φυλῇ καὶ τῇ Βενιαμίτιδι, συνέδραμον τὴν αἰτίαν τοῦ θορύβου μαθεῖν θέλοντες» καὶ σελ. 44, 19 «καὶ γὰρ φύσει τοῖς Ἰουδαίοις ἀπηχθάνετο ὅτι καὶ τὸ γένος τῶν Ἀμαληκιτῶν, ἐξ ὧν ἦν αὐ

τός, ὑπ' αὐτῶν διέφθαρτο» καὶ σελ. 175, 7 «Ἀντιοχεῖς δὲ μισοῦντες τὸν Δημήτριον ὑπὲρ ὧν πεπόνθεσαν ὑπ' αὐτοῦ κακῶς, ἀπεχθανόμενοι δ' αὐτῷ καὶ διὰ τὸν πατέρα Δημήτριον πολλὰ εἰς αὐτοὺς ἐξαμαρτόντα, καιρὸν ἐπετήρουν λαβεῖν καθ' ὃν ἐπίθοιντο αὐτῷ».

Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Γ', σελ. 191 «εἰκότως τοῖς τὰ συμφέροντα ἀπεχθάνονται εἰσηγουμένοις» καὶ Τόμ. Ϛ', σελ. 142 «τοσαύτη μὲν οὖν τις περὶ τὸ ἦθος ἀνωμαλία πρὸς ἅπαντας, διαφερόντως δὲ πρὸς τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, ᾧ χαλεπῶς ἀπεχθανόμενος, τὰς μὲν ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι προσευχὰς ἀπὸ τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἀρξάμενος σφετερίζεται κτέ.».

Σώπατρ. παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. Τόμ. Β', σελ. 226, 2 Μειν. «ἀνεξίκακον δὲ ὁμοῦ καὶ μισοπόνηρον σεαυτὸν ἐπιδείκνυε, τῷ μὲν ἠρέμα κολάζειν τὴν ἀνεξικακίαν, τῷ δ' ἀπεχθάνεσθαι τοῖς κακοῖς τὴν μισοπονηρίαν ἐλέγχων».

Ἀλκίφρ. Ἐπιστολ. Γ', 11 «οὐκέτι σοι μέλει οὔτε τῆς εὐνῆς ἡμῶν οὔτε τῶν κοινῶν παιδίων οὔτε μὴν τῆς κατ' ἀγρὸν διατριβῆς, ὅλη δὲ εἶ τοῦ ἄστεος, Πανὶ μὲν καὶ Νύμφαις ἀπεχθανομένη, ἃς ἐπιμηλίδας ἐκάλεις κτέ.» καὶ 58, 3 «ἀνάγκη δὲ τὸν διαβολὰς μὴ προσιέμενον τοῖς διαβάλλουσιν ἀπεχθάνεσθαι».

Θεμίστ. Λόγ. σελ. 10, 21 Δινδ. «καὶ ποίμνιον ἐκεῖνο εὔκολον τοῖς λύκοις, ὅτῳ ὁ ποιμὴν ἀπεχθάνοιτο, καὶ αἰγῶν ἀτύχημα νέμεσθαι ὑπὸ μισοῦντος». Πρβ. καὶ σελ. 389, 14 «εἰ δὲ ἀμετάστατα καὶ ἀνήκεστα, λοιδορείσθω καὶ ἀπεχθανέσθω καὶ πολεμεῖν καὶ λοιδορεῖν ἕτοιμός ἐστιν κτέ.»· σημειοῦται δ' ὁ ἐκδότης «λοιδορείσθω καὶ ἀπεχθανέσθω: Fortasse λοιδορεῖσθαι καὶ ἀπεχθάνεσθαι, deletis proximis verbis καὶ πολεμεῖν καὶ λοιδορεῖν» (Πρβ. καὶ σελ. 695).

Ὠριγέν. Τόμ. Κ', σελ. 73 «πρὸς ταῦτα δ' ἡμεῖς φήσομεν οἱ μελετήσαντες μηδενὶ ἀπεχθάνεσθαι τῶν καλῶς λεγομένων». Πρβ. Τόμ. ΙΘ', σελ. 75 «εἶτα, ὡς εἰς τὸ μισεῖν μόνον καὶ ἀπεχθάνεσθαι τῷ κατ' Ἰουδαίους καὶ χριστιανοὺς λόγῳ ἑαυτὸν ἐπιδεδωκώς, φησὶν κτέ.» καὶ σελ. 327 «εἰ δὲ μὴ μετὰ τοῦ μισεῖν καὶ ἀπεχθάνεσθαι ἐντυχὼν τοῖς εὐαγγελίοις φιλαλήθης ἦν ὁ Κέλσος, ἐπέστησεν ἂν κτέ.».

Εὐσέβ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. Ζ', 8 «Νοουατιανῷ μὲν γὰρ εὐλόγως ἀπεχθανόμεθα, διακόψαντι τὴν ἐκκλησίαν καί τινας τῶν ἀδελφῶν εἰς ἀσεβείας καὶ βλασφημίας ἑλκύσαντι».

Ἐπιφάν. Τόμ. Α', σελ. 325,15 Διν δ. «ἀπεχθάνεται δὲ τῇ παρθενίᾳ, μισεῖ δὲ τὴν ἐγκράτειαν, ἀναγκάζει δὲ γάμον». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῇ Ἐπιτομῇ τῆς κατὰ τῶν Αἱρέσεων βίβλου τοῦ Ἐπιφανίου σελ. 352, 25 φέρεται «ἀπεχθανόμενος παρθενίΑΝ καὶ μισῶν ἐγκράτειαν καὶ γαμεῖν ἀναγκάζων».

Θεοδώρητ. Τόμ. Α', σελ. 441 «εἰ δὲ καὶ ὁ νόμος ἐπέτρεπε τὸν ἀπεχθανόμενον τῇ γυναικὶ βιβλίον ἀποστασίου διδόναι, ἀλλ' ἐνταῦθα οὐ μῖσος ἐχώριζεν ἀλλ' ἡ τοῦ παιδὸς παράνομος συνουσία» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 219 «εἰ λίαν οὕτω ταῖς θείαις φωναῖς ἀπεχθάνεσθε, αἳ τὸ μέγα κηρύττουσι τῆς οἰκονομίας μυστήριον, τί δήποτε κτέ.» καὶ σελ. 1021 «οὐ γὰρ τοῖς πονηροῖς ἀπεχθάνεσθε, ἀλλὰ τὸν ἀξιέπαινον διαβάλλετε βίον»

Σωζομεν. Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 84 Οὐσσ. «οἱ δέ, προσφάτως ἀπόλλυσθαι τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας ἀρχομένης, ἀπεχθανόμενοι τοῖς χριστιανοῖς τὴν περὶ τοῦ δόγματος ζήτησιν εἰς ἔριδας λόγων ἐνέβαλλον» καὶ σελ. 162 «καὶ τοὺς ἐναντιουμένους ἢ ἀπεχθανομένους αὐτῷ ἀπεστρέφετο» καὶ σελ. 262 «ἐπιτραπεὶς τὴν τοῦ Μαρεώτου ἐπισκοπὴν πρὸς τῶν Ἀθανασίῳ ἀπεχθανομένων» καὶ σελ. 354 «ἓν τοῦτο μόνον ἔργον ἀγαπῶντες, τὸ τοῖς καλοῖς ἀπεχθάνεσθαι διηνεκῶς» καὶ σελ. 442 «εἰ μὲν πρὸς ἑλληνισμὸν τετραμμένας ἔγνω, προτρέπων αἰτεῖν ἃς βούλονται δωρεάς· ταῖς δὲ χριστιανιζούσαις προφανῶς ἀπηχθάνετο, μήτε ἐπιδημεῖν αὐτὸς ἀνεχόμενος μήτε πρεσβευόντων περὶ τῶν λυπούντων τὰς πρεσβείας δεχόμενος» καὶ σελ. 445 «ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ τῆς Τύχης, ὃ μόνον περιελείφθη, αὐτοῦ βασιλεύοντος, πρὸς τῶν χριστιανῶν ἀνετράπη, δεινῶς ἀπηχθάνετο πάσῃ τῇ πόλει καὶ ἐδυσφόρει» καὶ σελ. 517 «ἀλλ' ὅτι μίσους ἀσπόνδως πρὸς αὐτοὺς εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τῇ πρὸς τούτους θεραπείᾳ λυπεῖν ἐσπούδαζεν οἷς ἀπηχθάνετο» καὶ σελ. 660 «ἔτι μᾶλλον ἐπεδίδου τοῖς ἑτέρως αὐτῷ περὶ τὸ θεῖον δοξάζουσιν ἀπεχθανόμενος καὶ χαλεπῶς τούτους ἐπέτριβε καὶ ἤλαυνεν» καὶ σελ. 821 «ἐπῃτιᾶτο Θεόφιλος τὸν τότε ἀρχιπρεσβύτερον· ἀπηχθάνετο γὰρ αὐτῷ καὶ ἄλλως» καὶ σελ. 835 «σπουδῇ δὲ μάλιστα συνῄεσαν ὅσοι τε τῶν ἐν Ἀσίᾳ τῆς ἐπισκοπῆς ἀφῄρηντο παρὰ Ἰωάννου καὶ ὅσοι ἄλλοθεν ἄλλως αὐτῷ ἀπηχθάνοντο» καὶ σελ. 837 «ἐπεὶ δὲ πολλοὺς ἔγνω Ἰωάννῃ ἀπεχθάνεσθαι καὶ κατηγορεῖν ἑτοίμως, προδιαθεὶς τὰ ἄλλα—ἧκεν εἰς Δρῦν» καὶ σελ.

851 «καὶ μαρτυρόμενοι τῶν ἀπεχθανομένων Ἰωάννη τὴν ἐπιβουλὴν καὶ τὸν φονέα καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦτο ἀναπείσαντας ἐπεβόων τιμωρίαν δοῦναι» καὶ σελ. 874 «οἱ δὲ ἐπὶ Κωνσταντινουπόλεως ἀπεχθανόμενοι Ἰωάννη, ὡς ἐπὶ ὕβρει τῆς ἐνταῦθα βασιλείας τούτων γενομένων, διαβολὴν κατεσκεύασαν». Πρβ. καὶ σελ. 731 «οὐ προσίετο τὸν Εὐτύχιον ὁ προεστὼς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αἱρέσεως, ὑπὸ ζηλοτυπίας ἀπεχθανόμενος, ὅτι μηδὲ κληρικοῦ ὄντος ἐναντίος εἶναι σπουδάζων τοῖς αὐτοῦ λόγοις, οὐχ οἷός τε ἦν διαλύειν τὸ πρόβλημα».

Θεόδωρ. Πρόδρ. Ζ', 420 «κἂν τις μικρὸν βοῦν βουθυτῶν, ἔφη, θύῃ, πάντως ἀπεχθάνοιντο τῷ τεθυκότι».

Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Α', σελ. 275, 12 «τοὺς θεοὺς προσκειμένους τοῖς σώφροσιν, ἀπεχθανομένους δὲ τοῖς τὰς ἡδονὰς προτιμήσασιν».

Ζωναρ. Ἐπιτομ. Ἱστορ. Τόμ. Γ', σελ. 344, 22 Δινδ. «οἵ τε γὰρ τοῦ δήμου καὶ οἱ τῆς γερουσίας, ἀλλὰ μέντοι καὶ τὸ στρατιωτικόν, ἀπεχθανόμενοι τῷ Κωνσταντίνῳ, ὡς εἴρηται, τῷ Ἀρταβάσδῳ ὀρθοδόξῳ τυγχάνοντι τὴν βασιλείαν ἐπεψηφίζοντο» καὶ σελ. 391, 4 «διὸ καὶ τῷ λόγῳ ἀπήχθετο, ὡς εἰς ἀνατροπὴν ὄντι τῆς κακοδοξίας αὐτοῦ» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 143, 3 «ἀδικώτατοι ὄντες καὶ φιλοχρηματώτατοι, οἷς διὰ ταῦτα καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπηχθάνετο» καὶ σελ. 163, 19 «πρὸς ὃν ὁ βασιλεὺς οὔτε ὡς αὐτῷ προσήκοντα διετέθειτο, ἀλλὰ μέντοι καὶ ἀπηχθάνετο τῷ ἀνδρί». Πρβ. Τόμ. Β', σελ. 450, 11 «ἐπεὶ μηδὲ φιλοῦσιν ὅτι ἐδικαιώθησαν ἕτεροι, ἀλλ' ἀπεχθάνονται μᾶλλον ὅτι φόβος καὶ αὐτοῖς ἐντεῦθεν ἐπήρτηται» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 231, 8 «οἴει δὲ τὸν θεὸν τοὺς τὸν ἐκείνου μονογενῆ παῖδα βλασφημοῦντας μὴ βδελύττεσθαί τε καὶ ἀπεχθάνεσθαι μηδ' ὀργίζεσθαι κατὰ τῶν ἐκχωρούντων ἐκείνοις τοῖς ὀρθοδόξοις συναναστρέφεσθαι καὶ διαφθείρειν πολλούς;».

Θεοφύλ. Σιμόκ. σελ. 17 Βοισσον. (καὶ Μιχ. Γλυκ. σελ. 71, 10 Βόνν.) «ὁ γοῦν πολύπους τῇ Ποντικῇ θαλάττῃ ἀπεχθάνεται» καὶ σελ. 22 «φασὶ τοὺς Αἰγυπτίους τοῖς τῶν ἴβεων ᾠοῖς ἀπεχθάνεσθαι καὶ ταῦτα διαθλᾶν» καὶ σελ. 59 «λίαν ἡμῖν οἱ Ἔρωτες ἀπεχθάνονται· ἐγὼ μὲν ἐρῶ, ἀλλ' ἡ ποθουμένη μισεῖ». Ἐρρήθη δ' ὑπὸ τοῦ Σιμοκάττου καὶ «Χοσρόου τοῦ Περσῶν βασιλέως ἀπεχθανομένου τῷ πολεμάρχῳ Ναρσῇ» Ἱστορ. σελ. 345, 23 Βόνν.

Μιχ. Ψελλ. Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ', σελ. 207 «τῷ δέ γε πατριάρχῃ ξυμπάσης τῆς οἰκουμένης —καίτοι τὸν πρὸ τῆς αὐτοκρατορίας χρόνον οἰκειότατα προσκειμένη καὶ σεβομένη, ἐπειδὴ καθαρώτερον βεβασιλεύκει, ἀπεχθάνετό τε (γρ. ἀπηχθάνετό τε) καὶ ἀπεστρέφετο» καὶ σελ. 242 «ἐντεῦθεν τό τε δημοτικὸν πλῆθος ἀπεχθάνεται αὐτῷ καὶ τῶν στρατιωτῶν οὐκ ὀλίγον τι μέρος» καὶ σελ. 407 «διὰ ταῦτα καὶ τῷ τηνικαῦτα βασιλεύοντι ἀπηχθάνοντο ἀκριβῶς» καὶ Τόμ. Ε', σελ. 387 «καὶ τοῖς μὲν εὐνοοῦσιν ἡμῖν προσφέρεσθαι εὐνοϊκῶς, τοῖς δ' ἐναντίως ἔχουσιν ἀπεχθάνεσθαι καὶ μισεῖν». Πρβ. καὶ Τόμ. Δ', σελ. 407 «οὐ πάνυ τὸ στρατιωτικὸν πρὸς τοὺς πολιτευομένους ἡμᾶς συμβατικῶς καὶ ἀστείως εἶχεν, οὐδ' ἐσπένδετο ὁμαλῶς, ἀλλὰ τρόπον τινὰ ἀπηχθάνετο, κτέ.».

Νικηφ. Γρηγ. Τόμ. Α', σελ. 264, 15 «τῷ μὲν οὖν υἱῷ τῷ ἐμῷ καὶ βασιλεῖ Μιχαήλ, οἶμαι, ἀπεχθανόμενος διὰ τὰ τῶν φυσάντων πλημμελήματα τὴν παρ' ἑαυτοῦ συμμαχίαν οὐ δίδωσι».

Νικήτ. Χωνιάτ. σελ. 269, 15 «ὅπως ἔχαιρε καρυκείαις βρωμάτων καὶ τοῖς πρὸς λύριον καὶ κιθάραν καὶ συμφωνίαν ᾠδῶν ἔχουσιν οὐκ ἀπηχθάνετο».

Γεώργ. Κεδρην. Τόμ. Β', σελ. 113, 3 «ταῖς δὲ θείαις εἰκόσιν ὁ τύραννος ἀπεχθανόμενος ἔσπευδε πάντας ζωγράφους ἐξ ἀνθρώπων ἀφανίσαι» καὶ σελ. 688, 6 «βαρὺς γὰρ ἦν αὐτοῖς καὶ βλεπόμενος λίαν αὐτῷ ἀπεχθανομένοις ὡς ἀνδρὶ γενναίῳ καὶ θυμοειδεῖ».

Γεώργ. Παχυμέρ. Τόμ. Α', σελ. 133, 4 «ὡς καί τινας, οὓς ἂν εἴποι τις σκηνίτας καὶ τῇ πολιτείᾳ ἀπηχθημένους, μὴ θέλοντας ὑποτάττεσθαι, κτέ.» καὶ σελ. 277, 6 «φεύγετε τοίνυν τὰς παρασυνάξεις καὶ τοῖς σχίσμασιν ἀπεχθάνεσθε» καὶ σελ. 291, 2 «ὃς οὐ τόσον ὑπερεπάθει τοῦ Ἀρσενίου, ὅσον τῷ Γερμανῷ ἀπηχθάνετο διὰ τὴν ἐκ θρόνου ταπεινοῦ εἰς τὸν ὑπέρτατον ἐπιπήδησιν» καὶ σελ. 376, 18 «ὁ χαρτοφύλαξ τῷ βασιλεῖ ἀπηχθάνετο, αἰτίας ἐργολαβοῦντι τοῦ βλάψαι». Πρβ. Τόμ. Α', σελ. 269,7 «τοιαῦτα γὰρ τὰ τῆς ἐκκλησίας σπλάγχνα, ὡς καὶ βαρυνομένων ἡμῶν ὡς πατέρων ὑμᾶς ὡς τέκνα ἀνέχεσθαι καὶ ἀπεχθανομένων τινῶν ὑμᾶς αὖθις ἀλογοῦντας τῆς ἀπεχθείας ὡς μέλη γνήσια περιέπειν τοὺς ἀπεχθανομένους». Ἐν σελ. 370, 10 κεῖται «μὴ οὕτω διαφόρως ἔχειν καὶ ἀκηρύκτως ἀλλήλοις ἀπεχθάνεσθαι», ὅπερ δύναται καὶ ἐνεργητικῶς καὶ παθητικῶς νὰ νοηθῇ.

Κωνσταντ. Μανασσ. 4775 (σελ. 204 Βόνν.) «καὶ γὰρ ἀπεχθανόμενος ταῖς ἱερογραφίαις καὶ τοῖς ἀπεικονίσμασι Χριστοῦ καὶ τῶν μαρτύρων, τοὺς ἀπονέμοντας αὐτοῖς τὸ κατὰ σχέσιν σέβας ἀνυποφόροις καὶ δειναῖς στρεβλώσεσιν ἐκάκου».

Τιμαρ. ΚΖ' (σελ. 70 'Ελισ.) «καὶ ταῦτα Αἰακοῦ καὶ Μίνωος τῶν δικαστῶν Ἑλλήνων ὄντων καὶ τοῖς Γαλιλαίοις ἡμῖν ἀπεχθανομένων, ὁποῖος σὺ τυγχάνεις, Χριστοῦ μύστης καὶ τρόφιμος».

Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 850, 17 «δῆλον δ' ὅτι ὡς τὰ πολλὰ τῷ σκυλευμῷ ἀπεχθάνεται ὁ ποιητής».

Σχολ. Δημοσθ. σελ. 71, 21 Δινδ. «εἰ δὲ τοῖς ἀδικοῦσιν ἀπεχθάνονται οἱ κρείττους, ἀσθενής ἐστιν ὁ Φίλιππος πολεμίους ἔχων τοὺς θεούς».

Ὁ Ἀσώπιος ἐποιήσατο μνείαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ῥηθέντος Γάλβ. ΙΗ' «οἱ μὲν οὖν πολλοὶ διὰ ταῦτα πρὸς τὴν ἡγεμονίαν ἀπηχθάνοντο». Τῆς τοιαύτης συντάξεως οὐκ ὀλίγα μαρτύρια παρέχουσιν ἡμῖν συγγραφεῖς τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ.

Παυσαν. Μεσσην. ΚΗ', 5 «τὸ δὲ ἀπὸ τούτου ῥᾷον ἔτι ἔμελλον ἀπεχθήσεσθαι πρὸς ἀλλήλους» καὶ Ἠλ. Β', κε', 3 «Ἠλεῖοι δ' οὖν ὡς σφίσι τε εὔνῳ καὶ ἀπεχθανομένῳ πρὸς τὸν Ἡρακλέα ἐποίησαν τὸ ἱερὸν τῷ θεῷ».

Ἰώσηπ. Τόμ. Α', σελ. 334, 14 Νισ. «ἐπιστὰς δὲ κατὰ τοὺς ὕπνους ὁ θεὸς τῷ Γεδεῶνι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν αὐτῷ φίλαυτον οὖσαν ἐδήλου καὶ πρὸς τοὺς ἀρετῇ διαφέροντας ἀπεχθανομένην» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 201, 3 «τῶν τε Σύρων καὶ τῶν στρατιωτῶν πρὸς αὐτὸν ἀπεχθανομένων».

Ἰουλιαν. σελ. 306, 8 Ἑρτλ. «ἀφίημι δὲ τὰ ἑξῆς, ἵνα μὴ καὶ πρὸς τούτους ἀπεχθανόμενος ἅμα τοῖς τε φαυλοτάτοις τῶν κυνικῶν καὶ τῶν ῥητόρων προσκρούσαιμι» καὶ σελ. 457, 8 «καί με ἕτερος τῶν Πλάτωνος νόμων ὑπομνησθέντα ἐμαυτοῦ πεποίηκεν ἀπεχθάνεσθαι πρὸς ὑμᾶς».

Θεοδώρητ. Τόμ. Α', σελ. 1077 «καὶ ἀπεχθάνονται πρός με, αἰτίαν ἐμοῦ τοῦ μίσους οὐ δεδωκότος» καὶ σελ. 1190 «πρός σε γὰρ ἀπεχθανόμενοι τὸν ἀνακείμενόν σοι πολιορκοῦσι λαόν» καὶ σελ. 1194 «διὰ δὲ τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν ἀπηχθάνοντο πρὸς Ἰουδαίους οἱ ὁμοτυγείτονες» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 1184 «ἔφασκε γὰρ τὸν ἄνδρα παλ-

λακίδι προσκείμενον γοητικῇ τινι μαγγανείᾳ καταγεγοητεῦσθαι καὶ ἀπεχθάνεσθαι πρὸς αὐτὴν γάμου νόμῳ συνεζευγμένην» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 436 «ὁ μὲν παλαιὸς τὸν ἀπεχθανόμενον πρὸς τὴν γυναῖκα ταύτην ἀπολύειν ἐκέλευσεν».

Ἐπιφάν. Τόμ. Β', σελ. 450, 21 Διν̄δ. «οὕτω καὶ οὗτοι τὰ στερεὰ τοῦ κηρύγματος μεμισήκασιν ἐπίγειοι ὄντες καὶ πρὸς τὰ ἐπουράνια ἀπεχθανόμενοι».

Ἰω. Χρυσόστ. Ὁμιλ. εἰς Ματθ. σελ. 190, Β' «ἐνταῦθα οὐ τὸ μὴ στασιάζειν αὐτοὺς μόνον καὶ ἀπεχθάνεσθαι πρὸς ἀλλήλους ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι πλέον ἐπιζητεῖ».

Σωκράτ. Σχολαστ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 148 Οὔσσ. «ἐπετίθεντο γὰρ τότε μάλιστα οἱ πρὸς αὐτὸν ἀπεχθανόμενοι» καὶ σελ. 399 «πρὸς τοὺς ἐκ προλήψεως ἀπεχθανομένους πρὸς τὸν ἄνδρα ἀπαντῶντες» καὶ σελ. 663 «πολλοί τε πρὸς αὐτὸν ἀπηχθάνοντο καὶ ὡς ὀργίλον ἐξέκλινον» καὶ σελ. 806 «οὐδὲ γὰρ οὔτε ἀπεχθανόμενος πρὸς αὐτὸν ὧν εἶχεν ἐλαττωμάτων ἐμνήσθην οὔτε χαριζόμενός τισιν κτέ» καὶ σελ. 812 «ἀπήχθετο πρὸς Κύριλλον ὡς αἴτιον τῆς γεγενημένης ταραχῆς».

Σωζομεν. Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 34 Οὔσσ. «σφόδρα γὰρ ἀπηχθάνετο πρὸς τοὺς χριστιανούς» καὶ σελ. 94 «καὶ ἄλλως ἀπεχθάνεσθαι πρὸς Εὐσέβιον ἐδήλου» καὶ σελ. 234 «ἐξ ἐπιβουλῆς τε τῶν πρὸς Παῦλον ἀπεχθανομένων σύνοδον καθίσας, τὸν μὲν ἀπεώσατο τῆς ἐκκλησίας κτέ.» καὶ σελ. 359 «πρόφασις ἐγένετο τοῖς ἀπεχθανομένοις πρὸς τὴν θρησκείαν ἀγγεῖλαι τῷ βασιλεῖ κτέ.» καὶ σελ. 809 «οἵ γε μὴν ἀπεχθανόμενοι πρὸς αὐτὸν καὶ τοῦτο διέβαλλον» καὶ σελ. 814 «ἐκ τοιούτων δὴ προφάσεων ἀπηχθάνοντο πρὸς αὐτὸν κληρικοὶ καὶ πολλοὶ τῶν μοναχῶν».

Πρόκλ. Διάδ. Τόμ. Δ', σελ. 102 Κουζ. «πρὸς τοὺς βασανίζειν ἐπιχειροῦντας ἀπεχθάνονται».

Μιχ. Ψελλ. Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ' σελ. 403 «πρὸς οὐδένα τῶν πάντων ἀπήχθετο, ἀλλ' ὁμαλῶς πᾶσι κατεμερίζετο».

Ἰω. Κανταχουζ. Τόμ. Β', σελ. 527, 22 «ὧν ἕνεκα καὶ πρὸς αὐτοὺς οὔτε περὶ τῶν πρὶν γεγενημένων ἀπεχθάνεσθαι οὔτε τὸν ἔπειτα χρόνον».

Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Α', σελ. 305, 7 «καὶ παῖς πρὸς θεοὺς ἀπηχθάνετο καὶ πρὸς τὴν Λητὼ γέγονεν ἡ παῖς δυσμενής».

Σουίδ. λ. αὐθέκαστα. σελ. 195 Βεκκ. «οἱ τοίνυν ἀπεχθανόμενοι πρὸς αὐτὸν διὰ τὸ αὐθέκαστον τῶν νόμων καὶ ἄμικτον».

Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 170, 1 Διδ. «διὰ γὰρ τὸ ἀνάγκην ἔχειν ἅπτεσθαι καὶ ψηλαφᾶν τῆς κόπρου ἀπεχθάνεται πρὸς τὸν κάνθαρον».

Κεῖται δὲ καὶ ἐν τῇ Παραφράσει τῶν Διονυσίου Ὀρνιθιακῶν σελ. 109 Διδ. «τοσοῦτον ἀπεχθάνονται πρὸς τὰ μύρα, ὥστε οὐδ' ἂν κτήνους ἅψαιντο τεθνεῶτος, εἴ τις αὐτοῦ τὰς σάρκας ἐπαλείψειε μύρῳ».

Γίνεται δὲ μνεία τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος συντάξεως καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους Ε', 115 «δυσμενῶς διάκειμαι πρὸς αὐτόν, δύσνως, κακόνως, ἀπεχθάνομαι πρὸς αὐτόν, ἀπεχθάνομαι αὐτῷ».

Διάφορον τῶν μνημονευθέντων παραδειγμάτων εἶνε τὸ φερόμενον ἐν τῇ πρὸς Δημόνικον Παραινέσει 30 «ἐὰν ἀποδέχῃ τῶν φίλων τοὺς πρὸς τὸ φαυλότατον χαριζομένους, οὐχ ἕξεις ἐν τῷ βίῳ τοὺς πρὸς τὸ βέλτιστον ἀπεχθανομένους», ὃ ἐξηγεῖται ὁ Κοραῆς ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἰσοκράτους Τόμ. Β', σελ. 8 διὰ τῶνδε «Ἐὰν ἐκείνους τῶν φίλων φιλῇς, οἳ χαρίζονταί σοι πρὸς τὸ φαυλότατον, ἤγουν ἐπὶ τῇ σῇ μεγίστῃ βλάβῃ, οὐχ ἕξεις φίλους, οἵ τινες ἂν ἀπεχθάνοιντό σοι πρὸς τὸ βέλτιστον, τουτέστιν ἐπὶ τῇ σῇ ὠφελείᾳ».

Ἀναγκαῖον νομίζομεν νὰ παρατηρηθῇ ἐνθάδε ὅτι ἐπὶ παθητικῆς ἐννοίας ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀείποτε ἀπεχθάνομαί τινι, οὐδέποτε ἀπεχθάνομαι ὑπό τινος ἢ πρός τινος ἢ ἔκ τινος· ἀδόκιμον δ' εἶνε τὸ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Κεδρηνοῦ εἰρημένον Τόμ. Β', σελ. 371, 20 «διὰ ταῦτα πάντα ἀπηχθῆσθαι παρὰ τῶν πολιτῶν ἐπιστάμενος καὶ ἐπίθεσιν ὑφορώμενος τὴν ἀκρόπολιν ἐδομήσατο». Πρβ. καὶ Θησαυρ. Στεφ. Τόμ. Α', 6', σελ. 1301, Δ' «Novitia Cyrillus Alex. vol. 2, p. 553, D: Ἀπηχθημένοι παρά γε τῷ φιλαρέτῳ θεῷ».

ΚΕΦ. ΙΓ΄.

Τοῦ ὀνόματος **ῥυπασμός** δὲν ὑπάρχει ἀψευδὲς μαρτύριον.

Τὸ ὄνομα ῥυπασμός κεῖται ἔν τε τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ϛ΄, σελ. 2441 «Ῥυπασμός, ὁ, idem. Ἄλη per ρ exp. Eustath. p. 1849,12» καὶ ἐν τῷ τοῦ Πασσοβίου Λεξικῷ τῆς Ἑλλην. Γλώσσης Τόμ. Β΄, σελ. 1353 «ῥυπασμός, ὁ, = ῥύπασμα, Eust. p. 1849,12» καὶ ἐν τῷ τοῦ Λιδδέλλου καὶ τοῦ Σκόττου σελ 1368 ἐκδ. ζ΄ «ῥύπασμα — also ῥυπασμός, ὁ, Eust. 1849, 12. Ἀλλὰ τὸ μαρτύριον, οὗ γίνεται μνεία πρὸς πίστωσιν τῆς χρήσεως τοῦ ὀνόματος τούτου, δὲν εἶνε ἀψευδές.

Ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου 1849,12 ἀναγινώσκεται «Δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἐπὶ ἀδημονίας ἡ λέξις (ἀλύω) κεῖται καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς ὕστερον ὡς ἀπὸ τοῦ ἐκλύειν· ἄλις (γρ. ἄλυς) γὰρ ἐντεῦθεν ἡ ἀδημονία καί, ὡς οἱ παλαιοί φασιν, (ἄλυς) ἄλη, ῥυπασμός καὶ ἀλύειν τὸ μηδὲν πράττειν».

Ἂν ἐφέρετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὄνομα ῥυπασμός, θὰ ἦτο πάντως παρηγμένον ἐκ τοῦ ῥήματος ῥυπαίνω-ομαι. Ἀλλὰ τίς ποτε θὰ ἐποιεῖτο δι᾽αὐτοῦ ἐξήγησιν τοῦ ὀνόματος ἄλυς; Καταφανὴς μὲν εἶνε ἡ πλημμέλεια τῆς ἐν τῇ ῥήσει τοῦ Εὐσταθίου παραδεδομένης γραφῆς, εὐχερὴς δ᾽ ἀποβαίνει ἡ ἐπανόρθωσις αὐτῆς. Ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἐγράφη ἀναντιλέκτως «καί, ὡς οἱ παλαιοί φασιν, ἄλυς· ἄλη, ῥιπτασμός».

Ἐν ἑτέρῳ τόπῳ τῶν εἰς Ὅμηρον Παρεκβολῶν τοῦ Εὐσταθίου εἶνε κακῶς γεγραμμένον ῥιπασμός ἀντὶ τοῦ ῥιπΤασμός σελ. 1636,25 «Ἰστέον δὲ ὡς παρὰ τοῖς παλαιοῖς γράφεται καὶ ταῦτα· ἀλύει ἀντὶ τοῦ μαίνεται — καὶ ὅτι ἄλυς· ἄλη ῥιπασμός καὶ ἀλύειν τὸ μηδὲν πράττειν». Τὴν ῥῆσιν ταύτην παρέθετο ὁ Φίξιος ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου λ. ἄλυς Τόμ. Α΄, α΄, σελ. 1591, Β΄ καὶ ἐπηνώρθωσε τὸ προφανέστατον γραφικὸν πταῖσμα ἀναγνοὺς ῥιπτασμός ἀντὶ ῥιπασμός (Πρβ. καὶ Σχουάβιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Αἰλ. Διονυσίου καὶ Παυσανίου Ἀττικῶν Ὀνομάτων σελ. 103). Παράδοξον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἡ πλημμέλεια τοῦ ῥιπασμός οὐδαμῶς ἐγένετο αἰσθητὴ

τῷ Φρεϋήρῳ μνημονεύοντι τὴν ῥῆσιν τοῦ Εὐσταθίου ἐν *Leipz. Stud.* 1882, σελ. 375.

Ἀνεγνώσθη δὲ πλημμελῶς ῥιπασμός-ῥυπασμός ἀντὶ τοῦ ῥιπτασμός, ὡς παρών ἀντὶ τοῦ πταρών παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ Ϛ', 48 «λέγοντος δ' αὐτῷ τινος ἰσχυρῶς δεισιδαίμονος· μιᾷ πληγῇ τὴν κεφαλήν σου διαρρήξω· ἐγὼ δέ γε, εἶπε, παρὼν ἐξ ἀριστερῶν τρέμειν σε ποιήσω». Λέγεται δὲ ἐν ταῖς εἰς Διογένη Σημειώσεσι Τόμ. Β' σελ. 36 Ὑβν. Legendum ex codice Regio πταρὼν ἐξ ἀριστερῶν, *a sinistris sternutans*. Quam verissimam emendationem quemadmodum et praecedentem etiam Bigotius noster ad oram libri notaverat. Superstitiosos homines e sternutamento augurium captasse res est notissima. Apposite ad Laertium Plutarchus libro de Genio Socratis [T. II. p. 581. A]: Μεγαρικοῦ τινος ἤκουσα (Τερψίωνος δὲ ἐκεῖνος) ὅτι τὸ Σωκράτους δαιμόνιον πταρμὸς ἦν, ὅ τε παρ' αὐτοῦ καὶ ὁ παρ' ἄλλων· ἑτέρου μὲν πταρόντος ἐκ δεξιᾶς (ita legendum, non παρόντος, ut vulgo scriptum est: quod etiam vidit Xylander) εἴτ' ὄπισθεν εἴτ' ἔμπροσθεν ὁρμᾶν αὐτὸν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν, εἰ δ' ἐξ ἀριστερᾶς, ἀποτρέπεσθαι etc.—Obiter observandum cum apud Laertium tum apud Plutarchum in eodem erratum vocabulo. Similiter apud Photium in vita Isidori scripta a Damascio p. 1052. ad oram horum verborum, ὡς ἀκούσας γυναῖκα πταρεῖσαν ἀθροώτερον, πάντας ἀποβαλεῖν τοὺς ὀδόντας, scriptum: aliter παρεῖσαν. (cf. Valcken. ad Herodot. VI. 107)». Ἴδε καὶ Ἀθηνᾶν 1889, σελ. 315 κέ.

Τοῦ ὀνόματος ῥιπτασμός μνημονεύονται παραδείγματα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου ἐκ τῶν Ἱπποκρατείων καὶ ἐκ τῶν Διατριβῶν τοῦ Ἐπικτήτου καὶ ἐκ τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου. Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν ταῖς Ἐκλογαῖς τοῦ Στοβαίου Τόμ. Β', σελ. 50, 2 Μειν. «ἄσην δὲ λύπην μετὰ ῥιπτασμοῦ» καὶ παρὰ τῷ Σωρανῷ περὶ Γυν. Παθ. σελ. 30, 8 Ἑρμ. «ἀπορία, ῥιπτασμός, ἀνατροπὴ στομάχου» καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Ζ', σελ. 466 «ἀσιτίαι καὶ ῥιπτασμοί» καὶ Τόμ. ΙΕ', σελ. 556 «ἐν πολλοῖς δὲ τῶν ἀντιγράφων οὐ σπατίλην γεγραμμένην εὑρήσεις ἀλλ' ἄσην, ἵν' ἀκούσωμεν δηλονότι τὸν ῥιπτασμὸν τοῦ σώματος» καὶ Τόμ. ΙΘ', σελ. 75. Ὁ κῶδιξ τοῦ Ἡσυχίου ἔχει «Βλησύρισμος: ὁ ἱππασμὸς καὶ ἀλύς» ἀντὶ τοῦ «Βλη-

στρισμός: ῥιπτασμὸς καὶ ἄλυς». Πρβ. Ἐρωτιαν. σελ. 18,4 Κλειν. «Βληστρισμός: ὁ ῥιπτασμός. Οὕτω Βακχεῖος τίθησιν. Ἐν ἐνίοις δὲ ἀντιγράφοις εὕρομεν βλητρισμὸν χωρὶς τοῦ Σ, ὄντως δὲ τὸν ῥιπτασμὸν σημαίνει, καθὼς καὶ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιός φησιν· .... ἐγὼ δ' ἐμαυτὸν πόλιν ἐκ πόλεως φέρων ἐβλήστριζον· ἀντὶ τοῦ ἐρριπταζόμην» (Ἴδε Μεινέκιον ἐν *Vindic. Strab.* σελ. 217 καὶ Βέργκιον ἐν τῇ Δ' ἐκδόσει τῶν Λυρικῶν ποιητῶν Τόμ. Β', σελ. 116). Παρὰ Ῥούφῳ τῷ Ἐφεσίῳ σελ. 209, 5 Δαρ. εὑρίσκεται «καὶ στενάγματι καὶ βοῇ καὶ ῥιπτάσματι καὶ ἀπορίᾳ».

Παρεθέμεθα ἐν τοῖς ἄνω ἐκ τῶν Ἐκλογῶν τοῦ Στοβαίου τὸ «ἄσην δὲ λύπην μετὰ ῥιπτασμοῦ». Σημειοῦται δ' ὁ Οὐαξμούθιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐκλογῶν τούτων Τόμ. Β', σελ. 92 «ῥυπασμοῦ Andr. (vulg., sed ῥιπτασμοῦ Coisl.)».

Παρατηρητέον ὅτι πλημμελῶς εἶνε γεγραμμένον παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΘ', σελ. 546 «ῥυπτιζόμενοι πάνυ καὶ ἐν ἀέρι ψυχρῷ βουλόμενοι εἶναι ἀεί, ὥστε καὶ τὰ περιβόλαια ἀπορρίπτειν» ἀντὶ τοῦ ῥιπταζόμενοι. Πρβ. Τόμ. ΙΕ', σελ. 663 «ἀλλὰ καὶ σφοδρότερον γίγνεται καὶ ῥιπτάζονται, τουτέστιν ἄσην τε καὶ δυσφορίαν ἔχουσιν» (Ἴδε καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. ΣΤ', σελ. 2399). Σημειωτέον δ' ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου γίνεται ἐξήγησις τοῦ σαλεύειν διὰ τοῦ ῥιπτάζεσθαι.

Ὁμοίως τῷ ῥιπτάζειν εἶνε ἐσχηματισμένον τὸ κυπτάζω. Ὁ Λοβέκκιος γράφει ἐν τῷ Ῥηματικῷ σελ. 220 «Et huic numero adjiciendum videtur illud de quo Ammonius loquitur κύπτειν τὸ κάμπτεσθαι ἐπὶ γῆν, κυπτάζειν τὸ στραγγεύεσθαι, quos nos sic enuntiamus illud absolutum esse, hoc frequentativum ideoque trasferri ad eos qui intenta opera in aliquod studium incumbunt. Itaque non simplex verbi κύπτω paraschematismus esse videtur sed adjectivi κυπτός germana propago simileque frequentativis latini sermonis *versus, versare, tractus, tractare*. Idem fortasse differunt κρύπτω κρυπτός κρυπτάζω, ῥίπτω ῥιπτός ῥιπτάζω etc». Περὶ τοῦ ῥήματος κυπτάζω ποιεῖται λόγον καὶ ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν τῷ Προδρόμῳ τῆς Ἑλλην. Βιβλιοθήκης σελ. ϟβ' κέ. προθυμούμενος ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἀναγκαίως ἔχει νὰ γράφηται δι' Υ κυττάζω τὸ κοινολεκτούμενον ῥῆμα ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ βλέπω,

ὡς οὐδὲν ἄλλο ὂν ἢ τὸ παλαιὸν κυπτάζω κατὰ διάφορον τύπον προενηνεγμένον κυΠτάζω - κυΤτάζω.

ΚΕΦ. ΙΔ΄.

Ἀποδύοντες - ἀποδύονται.

Ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἑλλην. Ἀνεκδότοις σελ. 110, 29 φέρεται «Ὀψίζεσθαι: Λυσίας κατὰ Αὐτοκράτους μοιχείας· τοῖς ὀψιζομένοις ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐπιτιθέμενοι τὰ ἱμάτια ἀποδύονται». Οὕτω δὲ γεγραμμένον τὸ ἀποσπασμάτιον τοῦτο τοῦ Λυσίου βλέπομεν καὶ ἐν τῇ Κοβητείῳ ἐκδόσει τοῦ ῥήτορος σελ. 262, 18.

Οὐδαμῶς ἡμεῖς τῇ προκειμένῃ ῥήσει εὐαρμοστοῦν εὑρίσκομεν τὸ ῥῆμα ἀποδύονται οὔτ' ἐπὶ παθητικῆς διαθέσεως οὔτ' ἐπὶ μέσης νοούμενον· δοξάζομεν δ' ὅτι ἔγραψεν ὁ Λυσίας «τοῖς ὀψιζομένοις ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐπιτιθέμενοι ΚΑΙ τὰ ἱμάτια ἀποδύοντΕΣ». Γίνεται δὲ πιθανώτατα λόγος περὶ λωποδυτῶν τοῖς ὀψιζομένοις ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐπιτιθεμένων καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοὺς ἀποδυόντων. Λέγεται δὲ καὶ ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Ἀλέξιδος παρ' Ἀθην. σελ. 227, Δ' «ὅστις ἀγοράζει πτωχὸς ὢν ὄψον πολύ, ἀπορούμενός τε τἄλλα πρὸς τοῦτ' εὐπορεῖ, τῆς νυκτὸς οὗτος τοὺς ἀπαντῶντας ποιεῖ γυμνοὺς ἅπαντας». Πρβ. καὶ Πλάτ. Φαῖδρ. σελ. 273, Β' «ἐάν τις ἀσθενὴς καὶ ἀνδρικὸς ἰσχυρὸν καὶ δειλὸν συγκόψας, ἱμάτιον ἤ τι ἄλλο ἀφελόμενος, εἰς δικαστήριον ἄγηται, δεῖ δὴ τἀληθὲς μηδέτερον λέγειν». Ἄξια παραθέσεως εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γεγραμμένα ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 446 «Ex oratione Lycurgi Stobaeus affert *Floril.* 2, 31. εἴ τις ἀνδρεῖος ὢν ληίζεσθαι (scr. λῄζεσθαι) μᾶλλον ἢ στρατεύεσθαι προαιρεῖται ἢ ἰσχυρὸς ὢν λωποδυτεῖν μᾶλλον ἢ συμβουλεύειν ἢ καλὸς ὢν μοιχεύειν μᾶλλον ἢ γαμεῖν. Bellissima hercle oppositio λωποδυτεῖν μᾶλλον ἢ συμβουλεύειν! Si in συμβουλεύειν apices litterarum rimaberis, nihil umquam sani extundes. Lacuna stolide expleta est λωποδυτεῖν μᾶλλον ἢ * * * * * ΕΙΝ. Supplemendum verius ipsa sententia suppeditabit. Feret opem Teles

Floril. 5,67. pag. 125,2, Meinek. ἀσθενὴς γέγονας; μὴ ζήτει τὰ τοῦ ἰσχυροῦ φορτία βαστάζειν κτέ. Hoc ipsum requiritur: λωποδυτεῖν μᾶλλον ἢ [φορτία βαστάζ]ΕΙΝ. Homines de plebecula corpore valido robustoquo si frugi essent φορτία βαστάζοντες victum quaerebant, si improbi ἐλωποδύτουν. Proprie dicuntur οἱ τὰ φορτία βαστάζοντες aut τῷ σώματι ἐργάζεσθαι (Xenoph. *Mem.* II. 8,1) aut ἀπὸ τῶν ὤμων ἀποζῆν apud Nicostratum in Stobaei *Floril.* 74, 62 Stuporem scioli, qui συμβουλεύειν supplevit, noli mirari». Πρβ. καὶ Διογ. Λαέρτ. ϛ', 47 «παχέος κιθαρῳδοῦ πρὸς πάντων μεμφομένου, αὐτὸς μόνος ἐπῄνει· ἐρωτηθεὶς δὲ διὰ τί, ἔφη, ὅτι τηλικοῦτος ὢν κιθαρῳδεῖ καὶ οὐ λῃστεύει». Δὲν φαίνεται ἀπίθανον ὅτι ἔκειτο κατ' ἀρχὰς παρὰ τῷ Στοβαίῳ τοιόνδε τι· «ἢ ἰσχυρὸς ὢν λωποδυτεῖν ΜΑΛΛΟΝ Η (ἀχθοφορεῖν ἢ ῥητορικὸς ὢν συκοφαντεῖν ΜΑΛΛΟΝ Ἢ) συμβουλεύειν». Περὶ τοῦ ῥήματος ἀχθοφορεῖν ἴδε Λοβέκκιον ἐν τοῖς εἰς Φρύνιχον Παρέργοις σελ. 680.

Περὶ τῆς ἀσυναλείπτου ἐκφορᾶς τὰ ἱμάτια ἴδε Ἀθηνᾶν 1890, σελ. 527. Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 56 «Sic et θοιμάτιον et θαιμάτια constanter rescribendum»· ἀλλ' ἐν τῷ ἀποσπασματίῳ τοῦ Λυσίου ἐφύλαξε τὴν γραφὴν τά ἱμάτια».

Καθ' ἣν ἡμεῖς ἐποιησάμεθα ἀνάγνωσιν τῆς ῥήσεως τοῦ Λυσίου μετεβλήθη μὲν τὸ ῥῆμα ἀποδύΟΝΤΑΙ εἰς τὴν μετοχὴν ἀποδύΟΝΤΕΣ, προσετέθη δ' ὁ συνδέων τὰς δύο μετοχὰς σύνδεσμος ΚΑΙ. Οὐχὶ δ' ἅπαξ ἢ δὶς μετέπεσεν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις ἡ ἐν τέλει λέξεως κειμένη συλλαβὴ ΤΕΣ εἰς τὴν ΤΑΙ καὶ τοὐναντίον αὕτη εἰς ἐκείνην.

ἀρετῶντες-ἀρετῶνται. Ἐν τῷ Οὐϊνδοβονησίῳ Λεξικῷ σελ. 10, 7 Ναυκ. κεῖται «Ἀρετῶμαι: τὸ ἀρετῆς ἐφίεμαι. Προκόπιος· οἱ μὲν θανατῶνται, οἱ δὲ ἀρετῶνται». Ἀλλ' ἀντὶ τῆς βαρβάρου ταύτης ῥήσεως φέρεται παρὰ τῷ Προκοπίῳ, ὡς παρετηρήθη καὶ ὑπὸ τοῦ Ναυκίου, Τόμ. Β', σελ. 639,23 Δινδ. «ἀμφότεροί τε θυμῷ ἐπὶ τοὺς πέλας πολλῷ ἴεντο, οἱ μὲν θανατῶντες, οἱ δὲ ἀρετῶντες». Παρέχει δ' ἡμῖν ὁ Προκόπιος καὶ ἕτερον μαρτύριον τοῦ ῥήματος ἀρετᾶν Τόμ. Γ', σελ. 170, 20 «διὰ ταῦτα γὰρ καὶ τῶν ἐπιγινομένων πολλοὶ ἀρετῶσι μὲν τὰς τῶν προγεγενημένων ζηλοῦντες τιμάς, ἐς δὲ τὰς βλασφημίας χαλεπῶς ἔχοντες τῶν ἐπιτηδευμάτων τὰ πονηρότατα, ὡς τὸ εἰκός, ἀναδύονται». Οὐ μόνον δ' ὁ Προκόπιος ἀλλὰ

καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι ἐποιήσαντο χρῆσιν τοῦ ἀρχαιοπινοῦς τούτου ῥήματος.

ψιλοῦντες - ψιλοῦνται. Ὁ Γ. Δινδόρφιος ἐκδοὺς ἐν τοῖς εἰς Εὐριπίδην Σχολίοις Τόμ. Γ', σελ. 369, 14 «αἳ αἴ: οἱ παλαιοὶ ῥήτορες ψιλοῦντΕΣ καὶ περισπῶντΕΣ, οἱ δὲ δὲ νέοι αἳ αἳ βαρύνοντΕΣ» ἐσημειώσατο «ψιλοῦνται καὶ περισπῶνται — βαρύνονται C. Correxit Valck. qui conf. Tzetz. ad Lycoph. 31».

πτώσσοντες - πτώσσονται. Ὀρθῶς μὲν ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Φωτίου εἶνε γεγραμμένον «ΠτώσσοντΕΣ: δειλιῶντΕΣ», πλημμελῶς δ' ἐν τῷ τοῦ Ἡσυχίου Πτώσσονται: δειλιῶνται».

ὀφείλοντες - ὀφείλονται. Ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 208, 34 κεῖται «Ὅτι οὕτω θαυμαστοὶ καὶ φιλοβασιλεῖς οἱ Ἕλληνες, ὥστε ἐκπάγλως κοτέονται τῷ Θερσίτῃ, καὶ ὀφείλονται λύπην τρέφειν κατὰ τοῦ βασιλέως διά τε τὴν ἀπόπειραν καὶ τὴν τοῦ νόστου κώλυσιν, οἱ δὲ ὅμως νεμεσῶσι τῷ στασιαστῇ, τουτέστι δικαίως ἐπιμέμφονται». Οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία ὅτι ἔγραψεν ὁ Εὐστάθιος «ὀφείλοντΕΣ λύπην τρέφειν κατὰ τοῦ βασιλέως διά τε τὴν ἀπόπειραν καὶ τὴν τοῦ νόστου κώλυσιν, οἱ δὲ ὅμως νεμεσῶσι τῷ στασιαστῇ». Καθ' ὁμοίαν σύνταξιν εἶνε ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου εἰρημένον σελ. 45, 19 «καὶ τὸ κακὸν δέον ὂν κατὰ τοὺς παλαιοὺς ἐν τοσαύταις ἡμέραις ὑπολωφῆσαι, εἰ μὴ θεόθεν ἦν, τὸ δὲ ἐπὶ πλέον προάγεται» καὶ σελ 1507,51 «δέον γὰρ ὂν βαρύνεσθαι κατὰ τὸ δύω δύνω, θύω θύνω τὰ βραχυπαράληκτα, τὸ δὲ περιεσπάσθη κατὰ τὸ ἵκω ἱκνῶ, οἴχω οἰχνῶ τὰ μακροπαράληκτα» καὶ σελ. 1849, 7 «χρεὼν γὰρ ὂν αἰδεῖσθαι αὐτὴν ἀναμισγομένην ἀνδράσιν, ἡ δὲ τῷ ξείνῳ περιτρέπει τὸ ὄνειδος». Ἴδε Ἀθηνᾶν 1895, σελ. 56 κέ.

ἐναπομάττονται - ἐναπομάττοντες. Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Β', σελ. 43 «ἁπαλαῖς γὰρ ἔτι ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς οἱ τραγῳδίαν τὸν βίον ἐρώντων τύφων νομίζοντες κεκιβδηλευμένους χαρακτῆρας ἐναπομάττοντες, διακόνοις ἀκοαῖς χρώμενοι, ὧν μυθικὸν λῆρον καταχέαντες καὶ μέχρι διανοίας αὐτὸν ἐντήξαντες, θεοπλαστεῖν τοὺς τὰ φρονήματα ἄνδρας μὲν μηδέποτε γινομένους, ἀεὶ θηλυδρίας ὄντας, ἠνάγκασαν». Ὀρθῶς ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει τοῦ Φίλωνος Τόμ. Β', σελ. 36,25 εἶνε γεγραμμένον «ἁπαλαῖς γὰρ ἔτι ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς οἱ τραγῳδίαν τὸν βίον τύφων ἐρώντων νομίζοντες κεκιβδηλευμένους χαρακτῆρας

ἐναπομάττονται». Πολλάκις δ' ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ ῥήματος ἐναπομάττεσθαι, ὡς ἐδίδαξεν ὁ Siegfried ἐν τῷ *Phil. von Alexandr.* σελ. 73.

καταικίζονται-καταικίζοντες. Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 113, Β' «τινὲς δὲ τῶν βαρβάρων καὶ μέρη τοῦ σώματος ἀποτέμνουσι, ῥῖνας καὶ ὦτα καὶ τὸ ἄλλο σῶμα καταικίζοντες, δοκοῦντές τι χαρίζεσθαι τοῖς τετελευτηκόσιν ἀπαρτώμενοι τῆς κατὰ φύσιν ἐν τοῖς τοιούτοις μετριοπαθείας». Ἄνευ τινὸς ὄκνου ἀποφαινόμεθα ὅτι ἡ γνησία γραφὴ εἶνε «τινὲς δὲ τῶν βαρβάρων καὶ μέρη τοῦ σώματος ἀποτέμνουσι, ῥῖνας καὶ ὦτα, καὶ τὸ ἄλλο σῶμα καταικίζοντΑΙ». Πρβ. σελ. 117, Ϛ' «οὐδὲν ἐκ τοῦ πένθους ὄφελος περιποιησάμενοι, μάτην δ' ἑαυτοὺς καταικισάμενοι ταῖς κακουχίαις».

φυλάττονται-φυλάττοντες. Γαλην. Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 611 «καλλίαν δὲ τὸν πίθηκον (ὀνομαζόντων τῶν ἀνθρώπων), ἐπειδὴ καὶ τούτου τὴν προσηγορίαν φυλάττοντες λέγουσιν, ὥσπερ καὶ Καλλίμαχος ἔφη· πρὸ μιῆς ὥρας θηρίον οὐ λέγεται». Πλημμελὲς ἡμεῖς τὸ φυλάττοντΕΣ λέγουσιν ὑπολαμβάνοντες ἀναγινώσκομεν φυλάττοντΑΙ λέγΕΙΝ. Πρβ. Τόμ. ΙΑ', σελ. 560 «καίτοι φυλαττόμενος ἀντιλογίας ἅψασθαι» καὶ Τόμ. ΙΒ', σελ. 1002 «καίτοι φυλαττόμενος οὕτως πράττειν» καὶ Στέφ. Βυζ. σελ. 516, 10 Μειν. «Πελοποννησιακὸν δὲ πόλεμον φυλάττονται λέγειν» (Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Η', σελ. 1120, Γ'). Περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Καλλιμάχου «(ὁ) πρὸ μιῆς ὥρας θηρίον οὐ λέγεται» ἴδε Ὀθ. Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Καλλιμαχείων Τόμ. Β' σελ. 639. Πρβ. καὶ Ναύκιον ἐν τῷ Ἑρμῇ 1889, σελ. 453.

συμπορεύονται-συμπορεύοντες. Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου φέρεται «Πάροχοι: παραβάται, παράπομποι καὶ οἱ συμπορεύοντες τῇ νύμφῃ ἐπὶ τοῦ ζεύγους, καὶ παράνυμφοι». Γράφει δ' ὁ Ναύκιος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου σελ. 148 «Tentabam olim οἱ συμπομπεύοντες τῇ νύμφῃ. Rectius fortasse scripseris οἱ συμπορεύοντες τὴν νύμφην». Ἡμῖν φαίνεται πιθανώτερον ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου «Πάροχοι: παραβάται, παράπομποι· καὶ οἳ συμπορεύονται τῇ νύμφῃ ἐπὶ τοῦ ζεύγους, οἱ καὶ παράνυμφοι». Φέρεται δὲ παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ καὶ «Μοιρίλογχοι: οἱ τὰ κοινὰ διαιροῦντες». Μεταγραπτέον δ' ἴσως «Μοι-

ρόλογχοι: οἱ τὰ κοινὰ διαιροῦντΑΙ». Πρβ. Μοιρολαλεῖν (μοιρολογχεῖν): τὸ μερίδα λαγχάνειν, τινὲς δὲ διαιρεῖσθαι». Ἴδε καὶ Ἀθήν. Σύγγρ. Περιοδ. 1878, σελ. 750.

Παρατιθέμεθα καὶ τὰ γεγραμμένα ἐν τῇ Σχαιφηρείῳ ἐκδόσει Γρηγορίου τοῦ Κορίνθου σελ. 764 «Nonnumquam hoc ες male legerunt habueruntque pro syllaba αι. Scholiastes ad Platon. p. 185. Εἴργοντες τὰ αὐτοῦ: Οὔτε διδάσκοντες λόγῳ τοὺς νέους, εἴργουσιν ἀκολασταίνειν, οὔτε βίᾳ κολάζονται. E Cod. 1807. restituendum κολάζοντες. Vide hoc κολάζοντες tab. IV num. 9. Pari modo νεοχμοῦνται in Etymologico Parisino natum est e νεοχμοῦντες. v. *Gregor*. pag. 545. E contrario in Aristide Vol. II. p. 486. vitiosum οὐκαθρέξοντες recte mutatur in οὐκ ἀφέξονται. v. *Epist*. pag. 187. V. etiam Herodiani Fragm. Herm. p. 302., ubi Cod. August. male dat οἱ σφάλλοντες pro οἱ σφάλλονται» καὶ σελ. 926 «Manetho VI. v. 538. Δινδυμίῃ γὰρ ἀγείρονται κατὰ δήμους Καὶ πόλιας πλάζονται κτλ. Pro ἀγείρονται Ruhnkenius ad Tim. p. 11 optime legit ἀγείρον-ες, quod fugit Dorvillium ad Chariton. p. 681 Lips. Πρβ. καὶ σελ. 983, 22.

ΚΕΦ. ΙΕ'.

Οἱ καὶ τούτῳ συνασπίζοντες - οἱ καὶ τούτῳ συνασπίζονται.

Παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ σελ. 261, 10 Βεκκ. φέρεται «οἷον, εἰ Ἐπίκουρον διὰ τὸ πολλοὺς εἶναι τοὺς περὶ αὐτοῦ συμφωνοῦντας ὅτι εὗρε τἀληθές, τί μᾶλλον Ἐπίκουρον ἢ Ἀριστοτέλην; ἢ ὅτι οὐκ ἐλάσσους εἰσὶν οἱ καὶ τούτῳ συνασπίζονται;».

Ἀπίθανον ἡμεῖς εὑρίσκοντες ὅτι ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Σέξτος τοῦ τύπου συνασπίζεσθαι ἀποφαινόμεθα ὅτι ἐγράφη μὲν ὑπ' αὐτοῦ «οἱ καὶ τούτῳ συνασπίζοντΕΣ», ἀνεγνώσθη δ' ὑπὸ τῶν μεταγραφέων «οἱ καὶ τούτῳ συνασπίζοντΑΙ». Πρβ. σελ. 731, 29 «ἦσαν δέ τινες Χαλδαίων οἱ καὶ ἕκαστον μέρος τοῦ ἀνθρωπείου σώματος ἑκάστῳ τῶν ζῳδίων ἀνατιθέντες ὡς συμπαθοῦν».

Τὸ ῥῆμα συνασπίζω ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ· παρέχουσι δ' αὐτοῦ ἡμῖν οὐκ ὀλίγα μαρτύρια συγγραφεῖς τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ, ὁ Πολύβιος, ὁ Πλούταρχος, Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὁ Λουκιανός, ὁ Στράβων καὶ ἄλλοι.

Εὐριπ. Κύκλ. 38 «χῶτε Βακχίῳ κώμοις συνασπίζοντες 'Αλθαίας δόμους προσῇτ' ἀοιδαῖς βαρβίτων σαυλούμενοι;».

Πολύβ. σελ. 390,24 Οὐλσχ. «παρήγγειλε τοῖς πελτασταῖς πρώτοις ἐμβαλεῖν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ποιεῖσθαι τὴν ἔκβασιν ἀθρόους κατὰ τάγμα συνησπικότας» καὶ 28 «ἐν τῷ ταύτην τε μεῖναι συνασπίσασαν καὶ τὴν δευτέραν κτέ.» καὶ σελ. 835, 20 «εἰ δ' ὅλως συνήσπισαν κατὰ τὸν ποιητὴν οὕτως ὥστε συνερεῖσαι πρὸς ἀλλήλους, κτέ.» καὶ σελ. 836, 7 «ἐν οἷς ἀνάγκη τοὺς τρισμυρίους καὶ δισχιλίους ἐπὶ τριάκοντα τὸ βάθος ὑπάρχειν συνησπικότας».

Πλούτ. 'Ρωμ. ΙΗ' «εἶτα συνασπίσαντες πάλιν ἔωσαν τοὺς Σαβίνους» καὶ Πελοπ. Δ' «συνασπίσαντες ἠμύναντο τοὺς ἐπιφερομένους» καὶ Φιλοπ. Ι' «οἵπερ ἀεὶ τῷ Φιλοποίμενι παρῆσαν μαχομένῳ καὶ συνήσπιζον».

Διόδ. Σικελ. Δ', ις',3 «ἀλλ' ἑαυταῖς συνασπίζουσαι τότε πᾶσαι κατεκόπησαν».

Λουκιαν. 'Αλ. 1 «πάντες ἅμα συνασπίσωμεν ἐπ' αὐτόν».

Στράβ. σελ. 214,23 Μειν. «εἰ γὰρ δὴ συνασπίζειν ἐβούλοντο ἀλλήλοις, οὔτε Καρχηδονίοις ὑπῆρξεν ἂν καταστρέψασθαι ἐπελθοῦσι τὴν πλείστην αὐτῶν ἐκ περιουσίας, κτέ.».

'Αριστείδ. Τόμ. Α', σελ. 750 Δινδ. «ἕως ἂν 'Αθῆναι καὶ Θῆβαι συνασπίζωσιν».

'Αππιαν. σελ. 943, 19 Μενδ. «πάντες ἐδεδοίκεσαν ὅμοια καὶ συνήσπιζον ἀλλήλοις».

Φιλόστρ. Τόμ. Β', σελ. 180, 8 Καυσ. «ὅθεν ἔχαιρε τῷ Παλαμήδει ξυνασπίζοντι καὶ ἀπάγοντι μὲν αὐτὸν τῆς φορᾶς, ὑποτιθεμένῳ δὲ ὡς χρὴ μάχεσθαι».

'Ιώσηπ. 'Ιουδ. 'Αρχαιολ. Ε', α', 16 «συνασπίσαντας δὲ αὐτοῖς διέγνωσαν δραδρᾶναι τὴν δύναμιν αὐτῶν» καὶ περὶ τοῦ 'Ιουδ. Πολ. Γ', ζ', 28 «ζέον ἔλαιον ἐκέλευσε καταχεῖν τῶν συνησπικότων» καὶ Ϛ', β', 6 «'Ρωμαίους μὲν οὖν συνησπικότας καὶ κατὰ συντάξεις προπηδῶντας ἧττον ἔβλαπτεν ἄγνοια».

Θεμίστ. Λόγ. σελ. 70, 19 Δινδ. «ἴσα βαίνοντα, ἴσα φρονοῦντα, συνοπλοφοροῦντα, συνασπίζοντα, συνδρῶντα, οὐ φυλακῆς δεόμενον».

Ἰω. Χρυσόστ. Ὁμιλ. εἰς Ματθ. σελ. 602, Α' «ὅτι τὸ ἐναντίον τούτου ζητοῦμεν καὶ οὐ συνασπίζομεν ἀλλήλοις».

Λέ. Διάκ. σελ. 9,21 Βόνν. «τῶν δρυμῶν καὶ χηραμῶν ὑπεκδύντες καὶ ἐς φάλαγγα παραταξάμενοι καὶ συνασπίσαντες κατ' αὐτῶν ἐχώρουν» καὶ σελ. 78,4 Βόνν. «εἰς τρισμυρίων ἀνδρῶν συναγομένην φάλαγγα συνασπίσαντες ὑπηντίαζον».

Ἄνν. Κομν. Τόμ. Α', σελ. 131. 9 Βόνν. «οἱ δὲ συνησπικότες ἵσταντο πρὸς μάχην παρεσκευασμένοι καὶ ἀτρεμοῦντες τέως».

Γεώργ. Κεδρην. Τόμ. Β'. σελ. 330, 11 Βόνν. «μικροῦ δεῖν αἰχμάλωτος ἐγεγόνει, εἰ μὴ συνασπίσαντες οἱ θεράποντες τῆς αἰχμαλωσίας αὐτὸν ἐλυτρώσαντο».

Νικηφ. Γρηγ. Τόμ. Α', σελ. 297, 9 «Βόνν. «φιλοδωρότατος δὲ ὢν καὶ μηδὲν ἴδιον κτώμενος καὶ μηδὲν πλέον ἔχειν βουλόμενος τῶν ὅσοι τούτῳ συνασπίζοντές τε καὶ παρασπίζοντες ἦσαν ἐν ταῖς ἀκμαῖς τῶν ἀγώνων».

Ἰω. Κίνν. σελ. 129,3 Βόνν. «οἵπερ ὡς κατὰ παντὸς αὐτῷ ξυνασπίσωσι πίστεις ἔδοσαν φθάσαντες».

Μιχ. Ἀκομ. Τόμ. Α', σελ. 214, 18 Λάμπρ. «συνασπίζει δ' αὖ παρεπομένη συστράτηγος, ὅτε πρὸς μάχην ἐρρῶσθαι καιρός».

Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 179, 6 «συνασπίζουσι γὰρ ὥσπερ τῇ πυκνώσει, καθὰ καὶ τὰ τῶν προβάτων ποίμνια» καὶ σελ. 426, 11 «ἡ δὲ καθ' ἱστορίαν ἀλληγορία βούλεται συνωμότας τινὰς ἑταίρους ἡλικιώτας τῷ Ἀλεξάνδρῳ συνασπίσαντας λάθρᾳ ὡς ἐν ἠέρι, ἤγουν ἀορασίᾳ, ἐκ μέσου θεῖναι αὐτόν» καὶ σελ. 863,41 «καὶ Ἀχαιοὶ δὲ μετὰ μικρὸν ἐπὶ τῷ Αἴαντι συνασπίσαντες, οὐκ αὐτοῦ καλέσαντος, ἦλθον» καὶ σελ. 911, 8 «ἤγουν ὁμοῦ ἀραρότες καὶ συνασπίσαντες».

Σχολ. Θουκυδ. σελ. 78,17 Διδ. «Ξυγκλήσαντες: συνασπίσαντες, πυκνωθέντες, συναχθέντες».

Φέρεται δὲ καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου σελ. 366,22 «ᾔδει γὰρ ὡς πολλάκις ἡττηθεὶς ἀπῆλθε τοῦ πατρὸς παρόντος καὶ συνασπίζοντος» καὶ παρὰ τῷ Ἐφραιμίῳ 7007 (σελ. 284 Βόνν.) «καὶ

μή τινος τούτῳ γε συνησπικότος, οὕτω βασιλεῖ δόξαν ἐκ βασκανίας, τάχ' ἂν ἐκινδύνευσεν». Εὑρίσκεται δὲ καὶ ἐν τῷ λεγομένῳ Πρεσβευτικῷ Θεσσάλου Ἱπποκράτους Υἱοῦ (Ἱπποκράτ. Τόμ. Γ', σελ 619 Ἑρμ.) «ξυνείπετο δὲ αὐτῷ ἐκ ποδὸς ξυνασπίζων ὁ ἀνὴρ ὁ Καλυδώνιος».

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «Συνασπίζει: συμμαχεῖ» καὶ «Συνησπικότων: συμπραξάντων». Γίνεται δὲ μνεία ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου καὶ τοῦ μέλλοντος συνασπιεῖ.

Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ῥῆμα ἐπὶ μεταβατικῆς διαθέσεως εἶνε τεθειμένον ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου περὶ τοῦ Ἰουδ. Πολ. Δ', α', 5 «μνησθεὶς δὲ τῶν ἀπὸ νεότητος αὐτῷ πεπονημένων καὶ τῆς ἰδίας ἀρετῆς, ὥσπερ ἔνθους γενόμενος, συνασπίζει μὲν τοὺς ἅμ' αὐτῷ τά τε σώματα καὶ τὰς πανοπλίας, ἐνυφίσταται δὲ κατὰ κορυφὴν ἐπιρρέοντα τὸν πόλεμον».

Τοῦ κατὰ τὴν μέσην φωνὴν ἐκφερομένου τύπου ἐγένετο χρῆσις ὑπὸ τοῦ Ζωσίμου σελ. 37, 2 Τευβν. «τοῖς στρατιώταις ἐνεκελεύσατο συνασπισαμένοις καὶ πυκνῇ τῇ φάλαγγι τὴν πρὸς τὸ ὄρθιον ἀνάβασιν ποιουμένοις τά τε βέλη καὶ τοὺς ὀλοιτρόχους, εἰ καὶ τούτους τυχὸν ἐπαφεῖεν, τῇ πυκνότητι τῆς φάλαγγος ἀποσείσασθαι» καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους Χρονογρ. σελ. 375, 4 Λιψ. «καὶ Ἡράκλειος δὲ ἀπὸ Θράκης δεδεμένος ἤχθη σὺν πᾶσι τοῖς συνασπιζομένοις αὐτοῖς ἄρχουσιν» καὶ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Κεδρηνοῦ Τόμ. Α', σελ. 227, 8 «οὓς Ἀχιλλεὺς μετὰ τῶν συνασπιζομένων αὐτῷ Ἀχαιῶν καταδιώξας τοὺς μὲν ζῶντας εἷλε, τοὺς δὲ εἰς τὸν Σκάμανδρον ποταμὸν ἐναπέπνιξε» καὶ ὑπ' Ἄννης τῆς Κομνηνῆς Τόμ. Α', σελ. 28, 13 «τοὺς δὲ λοιποὺς πυκνὰ συνασπισαμένους ἐμπίπτειν κατὰ τὸ καρτερώτατον» καὶ ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Ἀκομινάτου Τόμ. Α', σελ. 20, 11 «καὶ δεῖ μοί τινος συνασπισομένου καὶ τῶν κατὰ τὴν μάχην συνεφαψομένου καὶ γενναίως ἐπικουρήσοντος».

Πρὸς τῷ ῥήματι συνασπίζειν ὑπάρχει καὶ τὸ συνασπιδοῦν ἀπαντῶν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς τοῦ Ξενοφῶντος Γ', ε', 11 «καὶ νῦν γε, ἐὰν φανεροὶ γενώμεθα ἡμεῖς τε καὶ ὑμεῖς συνασπιδοῦντες ἐναντία τοῖς Λακεδαιμονίοις, εὖ ἴστε κτέ.» καὶ Ζ', δ' 23 «οἱ δ' Ἀρκάδες ἀθρόοι συνασπιδοῦντες». Κατὰ τὴν τρίτην τῶν περισπωμένων συζυγίαν εἶνε ἐσχηματισμένον καὶ τὸ ἐνασπιδοῦσθαι, οὗ τῷ μέλλοντι

ἐχρήσατο ὁ Ἀριστοφάνης Ἀχαρν. 368 «ἀμέλει μὰ τὸν Δί' οὐκ ἐνασπιδώσομαι». Σχολ. οὐκ ἐνασπιδώσομαι: ἀντὶ τοῦ οὐ καθοπλίσομαι, οὐκ ἀσπίδι περιβαλοῦμαι σεμνυνόμενος». Πρβ. καὶ Ἡσύχ. «Οὐκ ἐνασπιδώσομαι: οὐ καθοπλισθήσομαι».

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ χωρίον τοῦ Σέξτου παρατηροῦμεν ὅτι οἱ ὁμοφρονοῦντες ἢ ὁμοδοξοῦντές τισι παρίστανται ἐν αὐτῷ ἐμφαντικώτερον ὡς συνασπίζοντες αὐτοῖς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ συμφωνεῖν ἢ ὁμογνωμονεῖν σημαίνεται καὶ διὰ τοῦ συμπνεῖν λέγει ὁ Σέξτος σελ. 416,8 «πρὸς τούτοις καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου κινήσεως ἐπιχειροῦσι κατασκευάζειν τὴν τῶν θεῶν ὕπαρξιν οἵ τε ἀπὸ τῆς στοᾶς καὶ οἱ τούτοις συμπνέοντες». Πρὸς δήλωσιν δὲ τῆς ἐναντίας ἐννοίας τοῦ συνασπίζειν ἢ συμπνεῖν γίνεται ἐνίοτε χρῆσις ὑπὸ τοῦ Σέξτου τοῦ μάχεσθαι ἢ πολεμεῖν, οἷον σελ. 283, 6 «ἐπεὶ πρῶτον μὲν μαχΕσονται ἑαυτοῖς καὶ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων οἱ στωικοί» καὶ σελ. 638, 29 «ἐπείπερ οἱ τεχνικοὶ μάχονταί τε καὶ εἰς αἰῶνα μαχΗσονται πρὸς ἀλλήλους» καὶ σελ. 327, 11 «οὔποτε πεπαύσονται περὶ αὐτῆς οἱ φυσικοὶ πρὸς ἀλλήλους πολεμοῦντες» καὶ σελ. 554, 28 «τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ κατὰ κοινὴν πρόληψιν δοξάζοντες εἶναί τι ἀγαθὸν καὶ κακὸν οἵ τε ἰδιῶται καὶ οἱ φιλόσοφοι, ἀγαθὸν μὲν τὸ αἱροῦν αὐτοὺς καὶ ὠφελοῦν, κακὸν δὲ τὸ ἐναντίως ἔχον, κατ' εἶδος πρὸς ἀλλήλους πολεμοῦσιν». Πρβ. καὶ σελ. 293, 24 «εἰ γὰρ πᾶν ἄδηλόν ἐστιν ἀληθές, πρῶτον μὲν ἐχρῆν μὴ στασιάζειν τοὺς δογματικούς, οἷον τοὺς μὲν ἓν εἶναι λέγοντας στοιχεῖον, τοὺς δὲ δύο καὶ τοὺς μὲν ἀριθμητά, τοὺς δὲ ἄπειρα, οὐδὲ τὰς ἀλλήλων ψευδοποιεῖν δόξας» καὶ σελ. 312, 14 «περὶ δὲ τοῦ πότε ἀκολουθεῖ καὶ πῶς στασιάζουσι πρὸς ἀλλήλους, καὶ μαχόμενα τῆς ἀκολουθίας ἐκτίθενται κριτήρια» καὶ σελ. 553, 12 «εἰ δέ γε ἐκ τῶν προειρημένων ὅρων ἐδείκνυτο ὅ ἐστι τὸ ἀγαθόν, οὐκ ἂν ἐπεστασίαζον, ὡς ἀγνοουμένης τῆς τἀγαθοῦ φύσεως» καὶ σελ. 554, 19 «ὡς ἄρα πάντες ἄνθρωποι, καθάπερ ἔλεγε καὶ ὁ Αἰνησίδημος, ἀγαθὸν ἡγούμενοι τὸ αἱροῦν αὐτούς, ὁποῖον ἂν ποτ' ᾖ, μαχομένας ἔχουσι τὰς ἐν εἴδει περὶ αὐτοῦ κρίσεις· καὶ ὃν τρόπον συμφωνοῦντες, εἰ τύχοι, περὶ τοῦ εἶναί τινα σωματικὴν εὐμορφίαν περὶ τῆς εὐμόρφου καὶ καλῆς γυναικὸς στασιάζουσιν, τοῦ μὲν Αἰθίοπος τὴν σιμοτάτην καὶ μελαντάτην προκρίνοντος, τοῦ δὲ Πέρσου τὴν γρυποτάτην καὶ λευκοτάτην

ἀποδεχομένου, ἄλλου δὲ τὴν μέσην κατά τε τὸν χαρακτῆρα καὶ κατὰ τὴν χρόαν πασῶν καλλίονα λέγοντος» καὶ σελ. 387, 26 «ὅθεν καὶ ἀντικαθιστάμενοι τοῖς σκεπτικοῖς φασιν, κτέ.» καὶ σελ. 610, 1 «ἐν οἷς θετέον καὶ τὸν Ἐπίκουρον, εἰ καὶ δοκεῖ τοῖς ἀπὸ τῶν μαθημάτων διεχθραίνειν».

ΚΕΦ. ΙϚ΄.

Καίτοι θαυμάζοντες - καίτοι θαυμάζονται.

Γαλην. Τόμ. Α΄, σελ. 55 «διόπερ ἔδοξέ μοι ζητῆσαι τὴν αἰτίαν, ἥτις ποτ' ἐστί, δι' ἥν, καίτοι θαυμάζονται ἅπαντες τὸν ἄνδρα, μήτ' ἀναγινώσκουσιν αὐτοῦ τὰ συγγράμματα μήτ', εἰ καί τῳ τοῦτο παρασταίη, συνίησι τῶν λεγομένων».

Πᾶς τις μὴ παντελῶς ἰδιώτης τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς ὢν κατανοεῖ παραχρῆμα ὅτι ἀτοπώτατ' ἐν τῇ ῥήσει ταύτῃ κεῖται τὸ ῥῆμα θαυμάζονται οὐδὲν ἄλλο ὂν ἢ ἡμαρτημένη ἀνάγνωσις τῆς μετοχῆς θαυμάζοντες· ἐκέλευσε δὲ καὶ ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1876, σελ. 230 νὰ γραφῇ θαυμάζοντες ἀντὶ τοῦ θαυμάζονται. Ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει μικρῶν τοῦ Γαληνοῦ Συγγραμμάτων Τόμ. Β΄, σελ. 3 εἶνε γεγραμμένη ἡ σημείωσις ἥδε «θαυμάζοντες U Cor. Cobet. in Mnem. IV 230 θαυμάζονται LMP edd».

Ὡς δ' ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ συνέταξεν ὁ Γαληνὸς τὸ καίτοι μετὰ μετοχῆς «δι' ἥν, καίτοι θαυμάζοντες ἅπαντες τὸν ἄνδρα, μήτ' ἀναγινώσκουσιν αὐτοῦ τὰ συγγράμματα κτέ.», οὕτω καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς σφόδρα τῇ συντάξει ταύτῃ ἀσμενίζων, οἷον

Τόμ. Α΄, σελ. 2 «καὶ τοῦ νεῖν οὐκ ἀνάσκητός ἐστι, καίτοι πεζὸς ὤν» σελ. 169 «ἀλλά, καίτοι τοῦ αὐτοῦ πάθους ὄντος, διαφόρῳ θεραπείᾳ χρώμεθα διὰ τὴν διαφορὰν τῶν αἰτιῶν». σελ. 345 «ἡ πιμελὴ δ' ὅμως αὐτοῖς, καίτοι γε ἰσχνοῖς οὖσι, παρέσπαρται τῇ σαρκί». σελ. 414 «ἓν εἶναί σοι καὶ ταῦτα φανεῖται πάντα, καίτοι γε οὐχ ἓν ὄντα». σελ. 423 «εἰ τοὺς δύο δακτύλους περιπλέξειας ἀλλήλοις, καίτοι γ' αἰσθητικοὺς ὄντας, οὐδεὶς ἕπεται πόνος κτέ.». σελ. 425 «καθάπερ καὶ τὸ ἡμέτερον σῶμα, καίτοι φανερῶς ὑπάρχον αἰσθητι-

κόν, ὅμως οὐκ αἰσθάνεται». σελ. 448 «ὀρθοῦν τὸν τοῦ Μελίσσου λόγον, καίτοι γ' ἄτοπον ὄντα δεινῶς καὶ παρὰ πᾶσαν ἐνάργειαν εἰρημένον». σελ. 519 «ἐπελάθοντό τε καὶ τελέως παρέλιπον, ὥσπερ μηδ' ὅλως οὖσαν, καίτοι μηδὲ φθέγξασθαί τι χωρὶς ἐκείνης ὑπὲρ τῶν ἄλλων δυνάμενοι». σελ. 660 «ὥσπερ οὐδὲ τοὔλαιον ἀνάπτει τὴν φλόγα, καίτοι γ' οἰκειοτάτη τροφὴ πυρὸς ὑπάρχον». σελ. 665 «καὶ χρώμενοι μεγάλα πρὸς αὐτῆς ὀνινάμεθα, καίτοι τῆς ἀμέτρου καιούσης ἡμᾶς»

Τόμ. Β', σελ. 22 «ὡς γὰρ ὑπὸ βοτανῶν οὐδ' ὅλως δυνάμεθα τρέφεσθαι, καίτοι τῶν βοσκημάτων τρεφομένων, οὕτως ὑπὸ ῥαφανίδων τρεφόμεθα μέν, κτλ.». σελ. 34 «ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦτ' ἀντιλέγειν οἱ νῦν Ἀσκληπιάδειοι πειρῶνται, καίτοι πρὸς ἁπάντων τῶν παρατυγχανόντων αὐτοῖς, ὅταν περὶ τούτων ἐρίζωσι, καταγελώμενοι». σελ. 44 «οὐ γὰρ ἐπιτρέπουσιν οἱ σοφισταὶ τῶν ἀξίων τι ζητημάτων προχειρίζεσθαι, καίτοι παμπόλλων ὑπαρχόντων». σελ. 45 «Ἐπίκουρος μὲν οὖν, καίτοι παραπλησίοις Ἀσκληπιάδῃ στοιχείοις εἰς τὴν φυσιολογίαν χρώμενος, ὅμως ὁμολογεῖ». σελ. 51 «ἅμα δ' ἀποπάλλεσθαι τοῦ μετ' αὐτὸ τεταγμένου, καίτοι κατὰ πᾶν ὁμοίου τὴν φύσιν ὑπάρχοντος». σελ. 53 «ἡμεῖς δ' ἐπειδή, καίτοι φεύγοντες ἀντιλέγειν τοῖς ἐν αὐταῖς ταῖς ἀρχαῖς εὐθὺς ἐσφαλμένοις, ὅμως ἠναγκάσθημεν ὑπ' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς ἀκολουθίας εἰπεῖν τινα καὶ διαλεχθῆναι πρὸς αὐτούς, ἔτι καὶ τοῦτο προσθήσομεν τοῖς εἰρημένοις». σελ. 63 «ἥν, καίτοι πάνυ σαφῶς ἀληθῆ γινώσκων ὑπάρχειν ὁ Ἐρασίστρατος, οὔτ' ἐμνημόνευσεν οὔτ' ἀντεῖπεν». σελ. 118 «τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἐρασίστρατος ὁμολογεῖ, καίτοι μὴ βουλόμενος». σελ. 175 «ὄψει καταπῖνον αὐτό, καίτοι τῆς περισταλτικῆς ἐνεργείας ἀπολωλυίας». σελ. 238 «οὐ μὴν τούς γε τὴν γαστροκνημίαν ἐργαζομένους ἕνα τίθενται, καίτοι δι' ἑνὸς τένοντος ὑπολαμβάνοντες ἐμφύεσθαι τῇ πτέρνῃ». σελ. 269 «ὥσπερ ἀμέλει καὶ ὁ τοῦ μεγάλου δακτύλου, καίτοι μικρὸς ὤν». σελ. 307 «καταφυόμενος δὲ εἰς τὸ κάτω τοῦ μικροῦ τροχαντῆρος οὐκ ἀρρώστῳ τένοντι, καίτοι σμικρὸς αὐτὸς ὤν». σελ. 331 «κοῖλος ὁ μεταξὺ φαίνεται τόπος τῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς κνήμης κοιλιῶν, καίτοι γ' ὑψηλότερος ὤν». σελ. 347 «οὐ γὰρ ἀνάλογον ἔχει ταῖς προσηγορίαις τὰ κῶλα, καίτοι ταῖς κατασκευαῖς ἀνάλογον ἔχοντα». σελ. 470 «ὃν οὐκ ἐθεασάμην μὲν ἐγὼ ζῶντα, καίτοι

πᾶσι τοῖς Κοίντου μαθηταῖς συγγενόμενος». σελ. 483 «ἐπιπεφυκέναι τὸν μῦν τόνδε τῷδε, καίτοι ἀποδέρεσθαι δυνάμενον». σελ. 524 «ἀλλὰ τό γε διάφραγμα διὰ ταῦτα τὰ ἐκπίπτοντα μόρια καὶ μέντοι διὰ τὰς ψόας οὐ συνέφυ τοῖς τῆς ῥάχεως σπονδύλοις ἐνταῦθα, καίτοι δεόμενον». σελ. 529 «ἀεὶ δὲ μᾶλλον εὐτραφέστεροι γίνονται, καίτοι γ' ἀπὸ λεπτῶν ἀρχόμενοι τῶν κεφαλῶν». Πρβ. καὶ σελ. 304 καὶ σελ. 448.

Τόμ. ϛ', σελ. 792 «φαρμάκου δηλητηρίου πλησίον ἥκουσιν, ὥσπερ καὶ τὰ μόρα, καίτοι μετριώτερα τῶν Περσικῶν ὀνομαζομένων ὄντα καὶ τῶν κοκκυμήλων». σελ. 833 «ἐνδέχεται τοιαύτην τινὰ γενέσθαι φαντασίαν, καίτοι τῆς ἐν ὅλῳ τῷ σώματι διαθέσεως οὐκ οὔσης ὁμοίας». σελ. 851 «ἀλλ' οἴονται σοφόν τι πράττειν, καίτοι γε πλημμελοῦντες».

Τόμ. Ι', σελ. 753 «ὥσπερ ἀμέλει καὶ αὐτὰ τὰ τῶν ζῴων σώματα, καίτοι τὸ πλεῖστον τῆς ἑαυτῶν οὐσίας ὑγρὸν καὶ θερμὸν ἔχοντα, διαρκεῖ πάμπολυν ἐτῶν ἀριθμὸν ἄσηπτά τε καὶ ὑγιῆ». σελ. 764 «ἔσχατος γὰρ ἐν τῇ τῶν βοηθημάτων τάξει σκοπὸς ὁ ἀπὸ τοῦδε, καίτοι καθ' ἕτερον τρόπον ὑπάρχων πρῶτος». σελ. 783 «κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ὑπὸ τρυφῆς οὐκ ἀνέχονται τῆς φλεβοτομίας οἱ πλείους αὐτῶν, καίτοι μᾶλλον τῶν πενήτων ἁλισκόμενοι ταῖς πληθωρικαῖς διαθέσεσιν». σελ. 799 «οὕτως οὖν καὶ τῷ καστορείῳ χρώμεθα, καίτοι γ' ἐπὶ τῶν ἄλλων οὐ χρώμενοι φλεγμονῶν». σελ 817 «κατὰ τοῦτον τὸν λογισμὸν καὶ ἡμεῖς αὐτοί, καίτοι μάλιστα πάντων ἐξιστάμενοι χρῆσθαι καρωτικοῖς φαρμάκοις, ἔσθ' ὅτε καὶ κωλικοῖς ἐδώκαμεν αὐτὰ κτέ.». σελ. 906 «πάντα γὰρ ἀνιαρὰ τὰ τοιαῦτα τοῖς ὀφθαλμοῖς, καίτοι κατὰ τὸ γένος ὄντα τῆς ἐνδείξεως». σελ. 1019 «ἔμενε δὲ κάτω, καίτοι τῶν ὑποχυμάτων μὴ μενόντων».

Τόμ. ΙΑ', σελ. 95 «ἑλκοῦται γὰρ πολλάκις ὑπὸ τῶν ἐπιτιθεμένων φαρμάκων τὸ δέρμα, καίτοι πολὺ σκληρότερόν τε καὶ δυσπαθέστερον ὑπάρχον τῶν σπλάγχνων». σελ. 153 «καὶ διὰ τοῦτο, καίτοι παρακειμένων ἀλλήλοις τοῦ στόματος τοῦ τε τῆς φλεβὸς καὶ τῆς ἀρτηρίας, ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις μένειν τὸ αἷμα μηδαμόθι τοῖς τοῦ πνεύματος ἐμβαῖνον ἀγγείοις». σελ. 161 «ἐπὶ γοῦν τῆς προειρημένης γυναικός, καίτοι τρομώδους οὔσης, οὐκ ἐμέλησε τέμνειν τὴν φλέβα». σελ. 170 «τοῦτο οὐκέτι πάντες γινώσκουσι, καίτοι σαφῶς Ἱπποκρά-

τους διδάξαντος». σελ. 210 «ὅτι κακῶς οὐκ ἔφθασεν ἐκκενῶσαι ταῦτα, καίτοι γινώσκων εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὡς πληθωρικὴ διάθεσις εἴη περὶ τὸν ἄνθρωπον». σελ. 212 «ἀλλὰ κἂν τοῦτό τις αὐτοῖς συγχωρήσῃ, καίτοι φανερῶς ὂν ἄτοπον». σελ. 304 «ταῦτα μὲν ἐν παρέργῳ λελέχθω, καίτοι γ' οὐκ ὄντα πάρεργα, διότι τῇ τοῦ αἵματος ἐκ μήτρας φορᾷ συνεργεῖ». σελ. 313 «οὐ μὴν ἐφ' ἑτέρου γέ τινος μορίου πάσχοντος ἐχρήσαντο τῷ βοηθήματι, καίτοι τῶν πολλῶν δεομένων αὐτοῦ μᾶλλον ἢ φλεβοτομίας». σελ. 335 «ἡ μέλαινα χολὴ προτέρα τοῦ αἵματος ἕλκεται, καίτοι γε οἷον ἰλύς τις οὖσα τοῦ αἵματος, ὡς ἐν τοῖς οἴνοις ἡ τρύξ». σελ. 359 «ταῦτά τοι καὶ γράφειν ὤκνουν τὰς ὑποθήκας, καίτοι πάνυ χαρίζεσθαί σοι προῃρημένος». σελ. 369 «τὸ δὲ νᾶπυ, καίτοι γ' ἐπιτηδειότατον ὑπάρχον ὅσον ἐπὶ τὸ τέμνειν τοὺς χυμούς, ὡς ἁπτόμενον τῆς κεφαλῆς παραιτητέον». σελ. 408 «οὕτω γοῦν καὶ τοὔλαιον, καίτοι ῥᾳδίως ἐκφλογούμενον, οὐ πάνυ τι ταχέως οὐδ' ἐναργῶς ἡμᾶς θερμαίνει τῷ γλίσχρῳ καὶ παχυμερεῖ τῆς οὐσίας». σελ. 443 «συλλογίζονται στύφειν αὐτά, καίτοι μηδ' ἐλαχίστης μετέχοντα στύψεως». σελ. 516 «ἔτι τοίνυν ἐκ τοῦ μὴ βλάπτειν μηδ' ἐξαλείφειν αὐτὸ τὰ διὰ τοῦ μέλανος ἐν τοῖς βιβλίοις γραφόμενα, καίτοι τῶν γε ἄλλων ὑγρῶν ἁπάντων ἐξαλειφόντων, κτέ.». σελ. 517 «τὰ δ' αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ μὴ καλῶς ἐλαίῳ δεύεσθαι τὴν γῆν, καίτοι τοῖς ἄλλοις ὑγροῖς βρεχομένην». σελ. 528 «ψυχροῦ δ' ὄντος τοῦ περιέχοντος, ἀλλήλους ἂν οἱ ἄνθρωποι θερμαίνειν λέγοιντο, καίτοι γε οὐ θερμαίνοντες ἀλλ' εἴργοντες τὸ ψυχρόν». σελ. 560 «ἀλλὰ γάρ, οὐκ οἶδ' ὅπως, καίτοι φυλαττόμενος ἀντιλογίας ἅψασθαι, πρὸς τῆς ἀναισχυντίας αὐτῶν ἠναγκάσθην». σελ. 576 «ἐπεί τοι καὶ τοῖς φακοῖς, καίτοι στῦψιν ἱκανὴν ἔχουσι κατὰ τὴν γεῦσιν, ὅμως ὑπάρχει τι τοιοῦτον» καὶ «καὶ γάρ τοι καὶ ὁ τῶν πρεσβυτέρων ἀλυκτρυόνων ζωμὸς ὑπάγει τὴν γαστέρα, καίτοι τῆς σαρκὸς σταλτικῆς οὔσης». σελ. 677 «ἀλλ' οὐ τό γε γάλα, καίτοι γλυκὺ πρὸς τὴν γεῦσιν ὑπάρχον». σελ. 680 «δριμὺ προσαγορεύειν εἰθίσμεθα, καίτοι πολλῶν ὄντων κατ' εἶδος τῶν τοιούτων σωμάτων». σελ. 688 «τούτων δ' ἔτι λεπτομερέστερα, καίτοι γεώδη ταῖς συστάσεσιν ὑπάρχοντα, τίτανός τε καὶ κανθαρὶς καὶ ὁ θαλάττιος λαγωός». σελ. 696 «δάκνει δ' αὐτὰς ἤδη τὸ ἄνθος τοῦ νίτρου, δάκνει δὲ καὶ τὸ ἀφρόνιτρον, οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ τὸ νίτρον αὐτό, καίτοι γε ἧττον ἐκείνων ὑπάρχον θερμόν». σελ. 779

«οὐ μὴν ὠνόμασταί γε ὀξυήκοός τις δύναμις, ὥσπερ οὐδὲ κατὰ τὴν ὄσφρησιν ἢ τὴν γεῦσιν ἢ τὴν ἀφήν, καίτοι γε ἐν αὐτοῖς τοῖς αἰσθητοῖς πράγμασιν ἀναλόγως ὑπαρχούσης». σελ. 804 «ὡς ὁ θαυμασιώτατος Πάμφιλος, καίτοι ταύτην πρώτην πόαν γράφων κτἑ».Πρβ. καὶ σελ. 844.

Τόμ. ΙΒ', σελ. 18 «λεπτομερέστερον μὲν γίγνεται τῆς ὅλης κεδρέας (κεδρίας), ἧττον δὲ δριμύ, καίτοι θερμαῖνον οὐχ ἧττον». σελ. 1!2 «δι' αὐτὸ γάρ τοι τοῦτο, καίτοι στῦφον, ὅμως οὐ σπάσματα μόνον ἀλλὰ καὶ ῥήγματα καὶ ὀρθόπνοιαν ὠφελεῖ». σελ. 175 «μηδὲν μετὰ ταῦτα παθόντων σύμπτωμα τῶν ἑπομένων λαγωῷ τε καὶ κανθαρίσι, καίτοι τῆς δόσεως τῶν ὀλεθρίων φαρμάκων ἐλεγχθείσης». σελ. 185 «διὰ τοῦτο μὲν οὖν, καίτοι γε πολλαῖς ψάμμοις χρυσοῦ καὶ ὑάλου ψηγμάτων περιεχομένων, οὐκ ἐπὶ πάσας οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ παραγίνονται». σελ. 191 «τούτους οὖν, ὡς ἔφην, ἡ ἐκ τῆς Ἀρμενίας βῶλος ἐναργῶς ὠφέλησε, καίτοι γ' ἐν Ῥώμῃ διατρίβοντας, ἔτι τε μᾶλλον τοὺς δυσπνοοῦντας συνεχῶς». σελ. 203 «οὐ μὴν ἐγὼ εἶδον ἐκεῖνον τὸν ποταμόν, καίτοι παραπλεύσας ὅλην Λυκίαν μικρῷ πλοίῳ τῆς ἱστορίας ἕνεκα τῶν ἐν αὐτῇ» σελ. 218 «— εὑρίσκουσι προσεσταλμένα, καίτοι γε γινώσκοντες ὡς εἰ βραχεῖ πλέον ἐπιθεῖεν, οὐ κατεσταλμένον ἀλλὰ καὶ καταβιβρωσκόμενον εὑρήσουσι τὸ ἕλκος». σελ. 228 «μετέχει γε μήν, καίτοι καίοντα, στύψεως» καὶ «ἧττον δ' ἐν τῷ προσφέρεσθαι ταῖς σκληραῖς σαρξὶ δάκνει τὸ μίσυ τῆς χαλκίτεως, καίτοι γε οὐχ ἧττον αὐτῆς ὂν θερμόν». σελ. 251 «ὁ γοῦν ἡμέτερος γενόμενός ποτε βασιλεὺς Ἄτταλος ἐλάττονα φαίνεται γράφων, καίτοι φιλοτιμότατα σχὼν περὶ τὴν τῶν τοιούτων πεῖραν». σελ. 357 «ταῦτα, καίτοι τῆς προκειμένης οὐκ ὄντα πραγματείας, ἔγραψα διὰ τὸ θαρρεῖν τῷ φαρμάκῳ». σελ. 396 «ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὸ πάρεργον εἰρήσθω, καίτοι γε οὐκ ὄντα πάρεργα». σελ. 443 «διὸ καὶ τὸν Ἀρχιγένη νομίζω, καίτοι σεμνότατον ὄντα, γεγραφέναι περὶ αὐτῶν ὧδέ πως αὐτοῖς ὀνόμασιν». σελ. 445 «φαίνεται δὲ καὶ ὁ Ταραντῖνος Ἡρακλείδης πολλὰ καὶ δόκιμα φάρμακα τῆς κομμωτικῆς θεωρίας γεγραφώς, καίτοι μήπω τοσαύτης τρυφῆς κατεχούσης τὰς γυναῖκας, ὅση νῦν ἐστίν». σελ. 607 «διὰ τοῦτο δὲ γράφει πολλὰ παραδείγματα τῶν τοιούτων, καίτοι γε ἐν τοῖς περὶ τῶν ἁπλῶ φαρμάκων τῆς δυνάμεως εἰρηκὼς πάντα». σελ. 821 «ὁ δ' Ἀρχιγέ

νης ὀλίγων μνημονεύσας ἐφεξῆς αὐτῶν ἔγραψε τὴν διὰ χειρουργίας αὐτῶν θεραπείαν, καίτοι τῆς πραγματείας οὐ χειρουργικῆς ἀλλὰ τῶν περὶ τῶν κατὰ γένος φαρμάκων οὔσης;». σελ. 939 «περὶ δὲ τῶν χελιδόνων ἀμφότεροι γεγράφασιν ἀσαφῶς, καίτοι σαφῶς ἄλλων γεγραφότων, εἰ καὶ διαφωνοῦσιν ἀλλήλοις». σελ. 949 «ἰσχυρὸς δὲ οὐδενὸς ἧττόν ἐστι καὶ ὁ ἐκ τοῦ λέμματος τῶν καρύων, καίτοι γε οὐκ ὢν ἐν τῇ γεύσει στρυφνός». σελ. 971 «πλέον γὰρ αὐτὸς ἠγνόει τοῦ Ἀρχιγένους, καίτοι παρά τε τοῖς ἄλλοις παλαιοῖς εὐπορηκὼς τὴν χρῆσιν τῆς προσηγορίας κτέ.». σελ. 1002 «τί δή ποτ' οὖν ἠξίωσα δὶς γράψαι ταῦτα, καίτοι φυλαττόμενος οὕτως πράττειν;».

Τόμ. ΙΓ', σελ. 27 «τῆς μὲν γὰρ τοῦ μέλιτος δριμύτητος ἀνεχόμεθα, καίτοι καὶ αὐτῆς οὐκ οὔσης σφοδρᾶς διὰ τὴν ἄλλην αὐτοῦ χρείαν». σελ. 106 «τὸ γὰρ εἰσπνεόμενον αὐτοῖς ἔλαττόν ἐστιν ἢ κατὰ τὴν χρείαν τῆς ἀναπνοῆς, καίτοι διαστελλομένου τοῦ θώρακος ἐπὶ πλεῖστον». σελ. 272 «μηδενὸς τῶν ἄλλων ὀπῶν, καίτοι παμπόλλων ὄντων, κατὰ τὸ καλούμενον οὐδέτερον γένος ὀνομαζομένων». σελ. 463 «καὶ διὰ τοῦτο θαρραλεώτερον οἱ ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας ἀποφαίνονται, καίτοι γε ἀδιανόητα λέγοντες». σελ. 559 «ἐγὼ δὲ καὶ τὴν ἔμπροσθεν ὁμοίως ὠνόμασα, καίτοι μέλαιναν ὑπ' αὐτοῦ κεκλημένην». σελ. 599 «δόξαν δ', οὐκ οἶδ' ὅπως, τῷ κατὰ τὴν πόλιν ἡμῶν ἀρχιερεῖ τὴν θεραπείαν ἐγχειρῆσαί μοι (γρ. ἐγχειρίσαι μοι) μόνῳ τῶν μονομάχων, καίτοι νέῳ τὴν ἡλικίαν ὄντι». σελ. 642 «οὔτε γὰρ παρ' Ἀσκληπιάδῃ τῷ φαρμακίωνι τὴν γραφὴν εὗρον οὔτε παρὰ Πετρωνᾷ οὔτε παρ' Ἀνδρομάχῳ, καίτοι πάντων τῶν πρεσβυτέρων ἰατρῶν ἄριστα φάρμακα γραψάντων». σελ. 661 «ἰσχυρῶς γὰρ ξηραίνει, καίτοι μετρίως δάκνον». σελ. 711 «ἔνια δὲ ὑπὸ μόνου λιβανωτοῦ, καίτοι μὴ σαρκοῦντος ἀλλὰ διαπυΐσκοντος ἐκείνας τὰς φύσεις». σελ. 848 «ὁ δ' Ἀσκληπιάδης, καίτοι μᾶλλον τοῦ Ἀνδρομάχου τοὺς ὁρισμοὺς εἰωθὼς προστιθέναι, παρέλιπεν ἐπὶ τῶν ἐπουλωτικῶν». σελ. 876 «εἰκότως οὖν κατὰ τὸ προκείμενον φάρμακον, καίτοι σκοπὸν ἔχοντος θερμῆναί τε καὶ ξηρᾶναι καὶ διὰ τοῦτο καὶ ψύδρακας ποιεῖν, ἐμίχθη τι καὶ τῶν στυφόντων». σελ. 892 «καὶ τῶν ἐμπειρικῶν ὀνομαζομένων ἔνιοι, καίτοι ἀξιόλογοι διὰ τῶν τῆς τέχνης ἔργων ὀφθέντες, ὅμως ἀγνοεῖν φασιν ᾧτινι λογισμῷ τῶν συνθέτων φαρμάκων ἕκαστον εὕρηται». σελ. 897 «καθάπερ οὐδ' ἡ τερμινθίνη ῥητίνη, καί-

τοι πολὺ πλαστικωτέρα κατὰ δύναμιν οὖσα τοῦ κηροῦ» (Πρβ. καὶ στίχ. 5). σελ. 900 «οὕτω τοι καὶ τῇ διὰ τῶν ἁλῶν ἐμπλάστρῳ διαφορητικῇ προσέθεσάν τινες χαλκάνθου βραχύ, καίτοι καὶ τῶν ἁλῶν αὐτῶν ἐχόντων τι στυπτικόν». σελ. 901 «διὰ τοῦτο καὶ οἱ ξηραντικοὶ κυκλίσκοι, καίτοι στύφοντες ἱκανῶς, ὅμως ἁρμόττουσι τοῖς γεγυμνωμένοις νεύροις». σελ. 912 «περὶ δὲ τῆς χαλκίτεως καὶ τῆς λεπίδος οὐδὲν ἔγραψε, καίτοι καὶ τούτων δυναμένων μετὰ τῆς θαλάττης λειοῦσθαι». Πρβ. καὶ σελ. 1009, 2.

Τόμ. ΙΔ΄, σελ. 23 «ἐθαύμασα θεασάμενος μέλι παραπλήσιον ἀκριβῶς Ἀττικῷ, καίτοι τοῦ ἄλλου μέλιτος ἀκριβῶς ἐν αὐτῷ φαυλοτάτου ὄντος». σελ. 73 «ἥνπερ καὶ στάχυν ὀνομάζομεν νάρδου, καίτοι ῥίζαν οὖσαν». σελ. 74 «καλουμένην ὑπὸ τῶν πολλῶν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἄνθος σχοίνου, καίτοι γ' ἡμῶν οὐ πάνυ τι τοῦ ἄνθους εὐπορούντων». σελ. 76 «ἐν τῇ γεύσει τε τὴν στύφουσαν ποιότητα παντάπασιν ἀμυδρὰν ἢ οὐδ' ὅλως ἔχει, καίτοι γε ἰσχυρὰν ἔχοντος τοῦ ἀκμαίου ῥήου». σελ. 79 «εὑρήσεις δὲ τὴν πεδιάδα γενναιοτέραν, καίτοι τῶν πλείστων βοτανῶν ἐν τοῖς πεδίοις ἀσθενεστέρων γεννωμένων». σελ. 588 «κρείττω γοῦν διὰ ταῦτα καὶ τῶν βαρβαρικῶν διαλέκτων ἑτέραν ἑτέρας φαμέν, οἷον τὴν Περσίδα τῆς Αἰθιοπικῆς, καίτοι μὴ σημαίνουσαν ἡμῖν». σελ. 630 «καίτοι διαβουλευομένων γε πολλῶν ἀντειπεῖν, ὅπως ἀκουσθῶσιν αὐτὸ τοῦτο μόνον».

Τόμ. ΙΕ΄, σελ. 13 «ὀλίγοι τινὲς τῶν ἀπαιδεύτων, ὅσοι τῶν μὲν ἐν αὐτῷ γεγραμμένων ἀποδείξεων οὐδεμίαν ἠδυνήθησαν ἐλέγξαι, καίτοι γ' ἐπιχειρήσαντες, ἀπεπνίγοντο δὲ ὑπὸ τοῦ φθόνου κτέ.». σελ. 143 «πρὸς γὰρ αὖ τοῖς ἄλλοις, ὥσπερ τὴν καρδίαν ἀμνημόνευτον εἴασεν, οὕτω καὶ αὐτὴν τὴν κοίλην φλέβα, καίτοι τῶν γε σφαγιτίδων μνημονεύσας, εἰς ἃς αὕτη σχίζεται». σελ. 145 «ἀλλ' οὐδὲ κατὰ πολλοὺς τοῦ ἥπατος τόπους φαίνονται, καίτοι πάμπολλαι τὸν ἀριθμὸν οὖσαι». σελ. 185 «οὕτως γοῦν τινες ὀνομάζουσι τοὺς Γερμανοὺς ξανθούς, καίτοι γε οὐκ ὄντας ξανθούς, ἐὰν ἀκριβῶς τις ἐθέλῃ καλεῖν, ἀλλὰ πυρρούς». σελ. 322 «καίτοι τῶν κατὰ γαστέρα πεπονθότων καὶ τῆς διαθέσεως αὐτῶν ἐκ τῶν διαχωρημάτων γνωριζομένης, ὅμως καὶ τῶν οὔρων μνημονεύει, ὡς λεπτῶν ὄντων». σελ. 328 «τοῦτο δὲ οὐ πάντες ἰατροὶ γινώσκουσι, καίτοι σαφῶς Ἱπποκράτους καὶ τοῦτο καὶ ἄλλα πολλὰ διδάξαντος». σελ. 357 «τὸ γὰρ

ἡμέτερον σῶμα, καίτοι φανερῶς ὑπάρχον αἰσθητικόν, ὅμως οὐκ αἰσθάνεται πρὶν παθεῖν ὑπό τινος». σελ. 358 «τοῦτο δὲ οὐ πάντες εἰδέναι βούλονται, καίτοι κατὰ τόνδε τὸν λόγον εἰρηκότος τοῦ συγγραφέως». σελ. 461 «κατὰ τοῦτο μὲν οὖν καὶ τοῦ μελικράτου πολὺ κρεῖττόν ἐστιν ἡ πτισάνη, καίτοι τὸ εὐέκκριτον, ὅπερ ἐφεξῆς εἶπεν ὑπάρχειν αὐτῇ, παραπλησίως τῷ μελικράτῳ κεκτημένη». σελ. 472 «ξηρότερον νόσημα πολυειδῶς γνωρίζεται, καίτοι τόν γε καθόλου καὶ κοινὸν λόγον ἔχον τὸν αὐτόν». σελ. 511 «διὰ τοῦτ' ἀναβαλλόμεθα τὴν δόσιν αὐτῆς, καίτοι τοῦ σώματος ἤδη δεομένου». σελ. 596 «διὰ τοῦτο καὶ τὸ πύον ἐπὶ ταῖς πεττομέναις φλεγμοναῖς γίγνεσθαί φησι, καίτοι μηδενὸς μορίου τὴν ἐκ πύου θρέψιν ἀναλαμβάνοντος». σελ. 597 «διὰ τοῦτο καὶ οὖρα τὰ ἄπεπτα πέττεσθαί φαμεν, καίτοι μὴ δυναμένου τοῦ σώματος ἐκ τῶν πεπεμμένων οὔρων τρέφεσθαι». σελ. 601 «ἀναγκαῖον γάρ ἐστι τηνικαῦτα διά τε τὴν στενοχωρίαν τοῦ διαφράγματος ἔλαττον εἰσπνεῖσθαι τὸ πνεῦμα, καίτοι διαστολὴν διαστελλομένου τοῦ θώρακος κτέ.». σελ. 633 «τό γε μὴν ὑπεροπτηθὲν εἰς πικρότητα μεταβάλλει, καθάπερ καὶ τὸ μέλι, καίτοι πάντων γλυκύτατον ὄν». σελ. 638 «τῶν δὲ κάτω ἐντέρων τὸν γλυκὺν οἶνον οὔ φησιν εἶναι βλαβερόν, καίτοι βραδυπόρου οὔσης τῆς ἀπ' αὐτοῦ φύσης καὶ χρονιζούσης περὶ ὑποχόνδριον». σελ. 649 «ζητῆσαι δ' ἄν τις διὰ τί παρέλιπεν ὁ Ἱπποκράτης ἰδίᾳ περὶ τῶν τοιούτων οἴνων ἐν τῷ διηνυσμένῳ λόγῳ, καίτοι γε ἀλυποτέρων ὄντων τοῖς πυρέττουσιν ἤπερ οἱ ἄλλοι πάντες». σελ. 736 «ὥσπερ οὖν ἡμεῖς, καίτοι τὸν λογισμὸν ἔχοντες ἐπιστατοῦντα ταῖς ὀρέξεσιν, ——ἠναγκάσθημεν ἐπί τι τῶν ἁλμυρῶν καὶ δριμέων ἀφικέσθαι ποτῶν». σελ. 762 «ἀλλ' ὅμως ἐγώ, καίτοι γινώσκων ταῦτα καὶ παρ' ἑτέρου μαθὼν οὐδενός, οὐκ ἔχω μαντεύεσθαι τίνα ποτὲ λέγει τὰ ἐπισπαστικὰ ῥοφήματα». σελ. 766 «οὐ φλεβοτομοῦμεν δ' ἀεί, καίτοι τῆς πληθωρικῆς συνδρομῆς γενομένης». σελ. 891 «τινὲς οὐχ ὑποσαρκίδιον ἀλλ' ἐπισαρκίδιον γράφουσιν, οὐ μὴν ἀνὰ σάρκα τε καὶ κατὰ σάρκα γεγραμμένον εὑρόν που, καίτοι καὶ τῶν νεωτέρων οὕτως ὀνομαζόντων». σελ. 903 «τὰ δ' ἄλλα παρέλιπε, καίτοι τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχοντα».

Τόμ. ΙϚ', σελ. 111 «καὶ τὴν φλεβοτομίαν ἐνίοτε, καίτοι μὴ παρούσης τῆς πληθωρικῆς συνδρομῆς, χρὴ παραλαμβάνειν». σελ. 457 «οὐκέτι πάντες γινώσκουσι, καίτοι Ἱπποκράτους σαφῶς διδάξαντος».

σελ. 510 «ἐγὼ μὲν γάρ, ὡς ἔφην, οὐκ ἤκουσα καλοῦντος οὕτως οὐδενός, καίτοι πολλῶν ἀκούσας ἰατρῶν λεγόντων δασέα βλέφαρα τὰ τραχύτητα ἔχοντά τινα μετρίως». σελ. 547 «ἀλλὰ καίτοι τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ φαινομένης ἐναργοῦς τῆς τῶν ἀσαφῶν ἀχρηστίας, ὅμως οὐκ ὀλίγοι τῶν σαφῶν συγγραμμάτων ἥδιον ὁμιλοῦσι τοῖς ἀσαφέσι». σελ. 551 «ἀλλὰ καὶ βραχυπόται πάντως εἰσὶν οἱ φρενιτικοί, καίτοι διάθεσιν ἔχοντες θερμὴν καὶ ξηράν». σελ. 582 «προσέθηκε γοῦν τῷ λόγῳ καὶ πάνυ φρενιτικαί, καίτοι δυνάμενος ἁπλῶς φρενιτικαὶ εἰπεῖν». σελ. 583 «καὶ νῦν γοῦν προειπὼν αἱ ἐκ ῥίγεος νωθρότητες ἐπήνεγκεν οὐ πάνυ παρ' ἑωυτοῖσιν, καίτοι δυνάμενος εἰπεῖν οἱ ἐκ ῥίγεος νωθροὶ οὐ πάνυ παρ' ἑωυτοῖσιν». σελ. 634 «ἐκ τούτου δῆλόν ἐστιν ὅτι, τῆς διαθέσεως ἔτι μενούσης, ἀναίσθητός ἐστιν αὐτός, καίτοι γε ὀδυνηρᾶς οὔσης διαθέσεως». σελ. 666 «καὶ γὰρ ἡμεῖς ἱστορήσαμεν ἐνίοις τῶν ἡπατικῶν ἄδηκτα διαχωρήματα λεπτὰ γιγνόμενα, καίτοι δακνόντων ὡς τὸ πολὺ τῶν τοιούτων διαχωρημάτων». σελ. 678 «ἐν δὲ τῷ προρρητικῷ τούτῳ, καίτοι πολλάκις φάρυγγος μνημονεύσας ὁ γράψας τὸ βιβλίον, οὐδὲν ἡμᾶς σαφὲς οὐδὲ διηρθρωμένον ἐδίδαξε περὶ τῶν κατὰ ταῦτα παθῶν». σελ. 719 «ἐξίστασθαι δέ, ὅπερ ἐστὶ παρακόπτειν σφοδρῶς, τούτους φησί, καίτοι μηδενὸς σημείου γενομένου τῆς ἐκστάσεως». σελ. 725 «περὶ σπασμοῦ λόγον πεποίηται οὐδένα, καίτοι τραχήλου πόνον εἰρηκὼς γεγονέναι μετὰ κώματος». σελ. 748 «διττὸν γὰρ ἁμαρτάνειν τρόπον αὐτούς, ἢ τῶν αἰσθητῶν οὐκ αἰσθανομένους, καίτοι σὺν ὀδύνῃ γιγνομένων πολλάκις, ἢ τῶν μὴ αἰσθητῶν αἰσθάνεσθαι δοκοῦντας». σελ. 820 «ἀλλ' οὐκ ἐτόλμησεν ἀποφήνασθαι περὶ αὐτῶν, καίτοι γε εἰωθὼς ἐπὶ τῶν κατὰ μέρος ὡς πολλάκις καθόλου ἀποφάσεις γράφειν».

Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 25 «τέσσαρας μόνας διαφορὰς καταστάσεων γράψας, καίτοι παμπόλλων οὐσῶν». σελ. 66 «καίτοι μακρότερα γενόμενα καὶ μετὰ πυρετῶν, ὅμως εὐφόρως ἠνέχθη». σελ. 99 «τῶν προσηκόντων βοηθημάτων τῆς εὑρέσεως ἠπόρει, καίτοι δι' αὐτὸ τοῦτο χρησίμης οὔσης ἀνεγνῶσθαι τῆς γενέσεως τῶν ἐπιδημιῶν (γρ. ἐπιδημίων) νοσημάτων». σελ. 137 «μεμνῆσθαι δὲ χρὴ πάλιν ὅτι καὶ [illegible]ν ἀποστάσεις ἐπὶ στραγγουρίαν ἔφη γεγονέναι, καίτοι κατ' ἔκρουν, [illegible] κατ' ἀπόθεσιν τῶν λυπούντων χυμῶν ἀποχωρησάντων ὅλου τοῦ [illegible]ματος». σελ. 992 «οὐδὲν μὲν ἐγκαλεῖ περὶ τῆς γραφῆς, καίτο[illegible] γ'

ἀπόρου καὶ ταύτης τῆς λέξεως φαινομενης αὐτῷ». σελ. 1005 «διότι, καίτοι γ' ἀπορίας οὔσης περὶ τὴν ἐξήγησιν, ὅμως οἱ παλαιότατοι τῶν ἐξηγητῶν ἐν ταύταις ὁμολογοῦσιν».

Τόμ. ΙΖ', 6', σελ. 9 «ταῦτα ἠξιώσατέ με τὰ ὑπομνήμαθ' ὑμῖν ποιήσασθαι, καίτοι μὴ προῃρημένον». σελ. 26 «ἀλλ' ὅμως οἱ περὶ τὸν Σαβῖνον ἐπὶ τῶν ἀρχομένων ἀφροδισιάζειν τὸν λόγον αὐτῷ εἶναί φασι, καίτοι μνημονεύσαντος ὀνομαστὶ τοῦ Ἱπποκράτους ἑνὸς ἀνθρώπου τοῦ Δαμαγόρου». σελ. 47 «ὅτι μήτε Ἱπποκράτης ἔγραψε, καίτοι δυνάμενος κτέ». σελ. 90 «σαφῆ τ' εἶναι νομίζουσι, καίτοι διαφωνοῦντες ἐν ταῖς ἐξηγήσεσιν». σελ. 169 «ὅταν ᾖ τὸ περιέχον ψυχρὸν ὡς ἐν χειμῶνι, καίτοι διὰ τῆς ἡμέρας οὐ δεόμενος τούτων». σελ. 234 «ὃ παρορῶσιν οὐχ οἱ πολλοὶ μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν ἰατρῶν οἱ πλείονες, καίτοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν γινόμενον» καὶ «ἐὰν γοῦν ἐθελήσῃ κάμψαι τι τῶν κώλων, αὐτίκα τοῦτο ποιεῖ, καίτοι μὴ γινῶσκον ἐκεῖνον τὸν μῦν, ὑφ' οὗ κάμπτεται». σελ. 291 «ἐπισκέψασθαι παρέλιπον οἱ ἐξηγηταί, καίτοι διαφορὰν ἐχούσας οὐ σμικράν» σελ. 357 «καίτοι δυνάμενος εἰπεῖν· ἣν μὲν ὅσα δεῖ καθαίρεσθαι καθαίρηται, κτέ.». σελ. 365 «μάθοιμεν δ' ἂν τοῦτο μάλιστα παρὰ τῆς ἀθλητικῆς εὐεξίας, ἧς, καίτοι τἆλλα κεκτημένης οὐ μεμπτά,— ὅμως τοῦτό γε αὐτὸ μέγιστόν ἐστι αὐτοῖς κακόν». σελ. 393 «ὅθεν εἰκότως καὶ ἡ τοῦ νοσήματος ὅλου λύσις εἰς τὴν λδ' ἐξετάθη, καίτοι τῶν τε πλευριτικῶν ὡς τὰ πολλὰ τὴν ιδ' ὅρον ἐχόντων τῆς κρίσεως». σελ. 406 «ἁπάσας γοῦν τὰς νόσους ὀνομάζουσι μεγάλας τε καὶ μικράς, καίτοι γε οὐκ οὔσας οὐσίας». σελ. 413 «ὥσπερ γὰρ αἱ λυχνιαῖαι φλόγες, καίτοι τροφὴν ἔχουσαι τοὔλαιον, ὅμως, ἐὰν ἀθρόως τις ἐπιχέῃ, σβέννυνται μᾶλλον ἢ τρέφονται». σελ. 470 «διακοπτομένων οὖν τῶν ὕπνων ὑπὸ τῆς ταραχῆς ἐναργῶς ἡ δυσφορία διαγινώσκεται, καίτοι τῆς ἡμέρας ὁμοίαν ἐχούσης ταραχήν». σελ. 490 «τοὺς γὰρ ἐφημέρους πυρετούς, καίτοι ταχέως παυομένους, οὐ καλοῦσιν ὀξέα νοσήματα». σελ. 511 «πλὴν ὅτι ταύτην ἑβδομάδα συνάπτει τῇ 6', καίτοι τὴν δευτέραν ἀποχωρίσας τῆς α'». σελ. 531 «ὁπότ' οὖν οὐ κατέσχεν ἡ ὥρα τὸ μέγεθος τῆς αἰτίας, καίτοι βοηθὸν ἔχουσα τὴν ὑγίειαν, ἤ πού γ' ἂν ἐν τῇ νόσῳ κι ήσειεν αὐτήν» καὶ «καθάπερ οὐδὲ τὸ βράγχους καὶ κορύζας τοῖς σι ἱδρα πρεσβυτέροις μὴ πεπαίνεσθαι, καίτοι γε οἰκεῖα παθήματα τῆς τι ν γερόντων ἡλικίας ὄντα». σελ. 542 «καὶ δι' αὐτό γε τοὐπίπαν

ἅπαντες οἱ μύες ἐπὶ τῶν ἀποπλήκτων ἐνεργοῦσιν οἱ κινοῦντες τὸν θώρακα, καίτοι πρόσθεν ὀλιγάκις ἐνεργοῦντες ἅπαντες». σελ. 579 «διὰ τί μήτ' ἐν αὐτῷ τῷ χειμῶνι μήτ' ἐν τῷ ἦρι κατὰ τὴν τοιαύτην κατάστασιν ἐπιδημεῖν φησι νοσήματα, καίτοι γε ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἐπιδημιῶν κατ' αὐτὴν τὴν βεβλαμμένην ὥραν ἐν Κρανῶνι λέγων γενέσθαι τοὺς ἄνθρακας». σελ 628 «ἀλλὰ τάς γε μὴν τῶν ὤτων ὑγρότητας ἐν παθήμασι τίθεται, καίτοι τάς γε τῆς ὑπερῴας καὶ τῆς ῥινὸς οὐ τιθέμενος». σελ. 642 «ἐπιληψίαι δέ, καίτοι κακῶς διαιτωμένοις αὐτοῖς, ὅμως οὐ γίγνονται πολλαί». σελ. 688 «ἤτοι δυσίατος ἢ παντάπασιν ἀνίατός ἐστι, καίτοι διὰ παντὸς ἐπικείμενον αὐτῷ φάρμακον ἔχειν δυνάμενος». σελ. 792 «οὐ μὴν σαφῶς γέ τι λέλεκται, καίτοι δοκοῦν εἶναι σαφὲς τοῖς ἀμελέστερον ἀκούουσι». σελ. 810 «οὕτω δὲ καὶ τῶν ἑρπήτων τοῖς ἀναβιβρωσκομένοις, καίτοι ὑπὸ χολώδους καὶ θερμοῦ χυμοῦ γιγνομένοις». σελ. 824 «ἔνιοι δὲ ἐπὶ μόνων ἐκείνων, αἷς ἕπεται πάθος, ὃ προσαγορεύουσιν ὑστερικὴν πνῖγα, καίτοι γε οὐ πνῖγα κατ' ἀλήθειαν οὖσαν ἀλλ' ἄπνοιαν» σελ. 874 «καλῶς δ' εἶπεν ὑποχόνδρια μετέωρα, καίτοι δυνάμενος εἰπεῖν ἐμπεφυσημένα καὶ φυσώδη». Πρβ. καὶ σελ. 134.

Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 41 «ἐν ᾧ μηδὲν ὅλως ἐνοχλοῦνται, καίτοι τῆς φυσικῆς ἀσθενείας διὰ παντὸς ὑπαρχούσης αὐτῇ». σελ. 98 «ἐν σχήματι λέξεως τὸ διηνεκὲς ἐνδεικνύμενον, καίτοι γε οὐκ ἀποβαινόντων ἀεὶ τῶν πραγμάτων ὡσαύτως». σελ. 166 «σῴζονται γοῦν ἔνιοι καὶ τῶν ὑδερικῶν, καίτοι τῆς τοιαύτης χώρας αὐτοῖς ὕδατος ἐμπλησθείσης». σελ. 247 «εὐδοκιμοῦσι παρὰ τοῖς πολλοῖς οἱ τολμηρότατοι, καθάπερ ὁ Θέσσαλος, ὧν (Helm. δι' ὧν) ἔγραψε λοιδορηθεὶς Ἱπποκράτει, καίτοι βιβλίον ἓν συνθείς, ἐν ᾧ, καθάπερ οἴεται, τοὺς ἀφορισμοὺς ἐξελέγχει». σελ. 269 «καίτοι θεασαμένου καὶ δείξαντος αὐτὰς τοῦ Θεσσάλου τῷ λαμπροτάτῳ χορῷ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἰατρῶν, ὅμως οὐδεὶς οὐδενὶ συνεφώνησε». σελ 309 «καίτοι δυνάμενός τι λέγειν, οὐκ ἐθέλω εἰπεῖν» (Πρβ. καὶ στίχ. 4). σελ. 387 «ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ μασχάλῃ, καίτοι γε ὑποκειμένων νεύρων μεγίστων καὶ σὺν αὐτοῖς ἀρτηρίας καὶ φλεβὸς εὐρυτάτης, ὅμως ἐκέλευσε καίειν τὸ δέρμα» σελ. 414 «τροπικοῖς ὀνόμασι καὶ γλωσσηματικοῖς εἴωθεν ὁ Ἱπποκράτης ἐννοιῶν (Λοβ. ἐνίοτε) χρῆσθαι, καίτοι πολιτικὴν ἑρμηνεύων ἑρμηνείαν». σελ. 446 «ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι μύες

οἱ καθ' ὅλον τὸ σῶμα, καίτοι τούτων ὄντες ἀκυρότεροι». σελ. 631 «ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν μυῶν οὐδὲν ἐκφύεσθαι τοῦ μηροῦ, καίτοι πολλῶν ὄντων». σελ. 654 «διὰ τί δὲ ταῦτα πέπαυται, καίτοι κατὰ τὴν αὐτὴν χώραν μενούσης τῆς κεφαλῆς τοῦ μηροῦ καὶ θλιβούσης τε καὶ τεινούσης ὁμοίως τὰ νεῦρα, διδάξει τε κτέ.». σελ. 695 «καλεῖ γὰρ οὕτως αὐτὸς ἐν τῷ περὶ ἑλκῶν αὐτά, καίτοι παρηγορικὰ τῶν φλεγμαινόντων ὄντα». σελ. 708 «νῦν γοῦν τὴν κνήμην ἐν τῇ πρὸς τῶν σφυρῶν διαρθρώσει φησὶν ἐξίσχειν ἐνίοτε, ποτὲ μὲν ἔξω τῆς διαρθρώσεως, ποτὲ δ' εἴσω, καίτοι κατὰ τὴν ἑξῆς ῥῆσιν οὐ τὴν κνήμην ἀλλὰ τὸν μηρὸν ἐξίσχειν λέγων εἰκότως». Πρβ. καὶ σελ. 139.

Τόμ. ΙΗ',β', σελ. 1 «ἐδέησε δ' αὐτῷ τοῦ προοιμίου κατὰ τοῦτο τὸ σύγγραμμα, καίτοι γε οὐ πάνυ τι προοιμίοις χρωμένῳ». σελ. 12 «ὁ δὲ κἀνταῦθα τὸ δοκέει μοι προσέθηκε, καίτοι μέλλων ἀποδείξεις γράφειν τῆς ἀποφάσεως». σελ. 14 «οὐ μὴν ὀνομάζουσί γε προδόξασιν οἱ Ἕλληνες, ὥσπερ οὐδ' οἱ περὶ τὸν Ἡρόφιλον αὐτοί, καίτοι πλεῖστα βαρβαρίζοντες». σελ. 15 «ἐσκώπτετο συνεχῶς ὑπὸ τοῦ παρὰ τῷ Πλάτωνι Σωκράτους, καίτοι γε τἆλλα ἐπαινούμενος». σελ. 21 «ἐν μέντοι τῷ προγνωστικῷ τῷδε παρέλιπε, καίτοι ταύτης τῆς θεωρίας ὄντα». σελ. 172 «τὸν δ' ἕτερον, οὐ κἀν τοῖς ἀφορισμοῖς ἐμνημόνευσε, παραλελεῖφθαι, καίτοι μεγίστην ἔχοντα δύναμιν». σελ. 204 «οἱ μὲν οὖν δάκτυλοι, καίτοι καταψυχόμενοι τοὐπίπαν ἐπὶ τῶν χρονίως νοσούντων, ὅμως ἐν πᾶσι τοῖς ἐκτικοῖς πυρετοῖς θερμοὶ διαμένουσιν» σελ. 305 «ὁπόση δ' ἐστὶ καὶ τούτων αὐτῶν ἡ χρεία, καίτοι δοκούντων ἐν τοῖς καθόλου περιέχεσθαι, λεχθήσεται κατὰ τὰ τῶν ἐπιδημιῶν ὑπομνήματα». σελ 469 «καὶ θαυμάζω πῶς οὐκ ἀρκεῖται ταύτῃ μόνῃ, καίτοι γιγνώσκων τε καὶ χρώμενος ἐπὶ τῶν τοιούτων αὐτῇ». σελ. 504 «ἀλλὰ καίτοι τούτων ἀσφαλῶς παρασκευαζομένων τοῖς ἰατροῖς, ὅμως ἡ κατὰ τὰς διαρθρώσεις κίνησις οὐ κωλύεται». σελ. 653 «τοῖς τοῦτον τὸν τρόπον ἐξηγουμένοις ἐναντιοῦσθαι δοκεῖ τὸ παραλελεῖφθαι τὴν ὄσφρησιν τοῦ ἰατροῦ, καίτοι χρωμένου αὐτοῦ πρὸς πολλά». σελ. 717 «ἀναμνησθῶμεν δὲ καὶ ὅτι τὰς χεῖρας ὁμοίας εἶπε, καίτοι ἀπαραλλάκτους οὔσας τῷ εἴδει». σελ. 730 «ἐπὶ μέντοι τῶν πλείστων οὐδὲ καλῶς νοήσαντες ἐτόλμησαν μεταγράψαι, διὰ τοῦτο νῦν αὐτῶν ἐμνημόνευσα, καίτοι μυρία τῶν ἔμπροσθεν ἄχρι τοῦ δεῦρο μεταγεγραφότων οὐ μνημονεύσας». σελ. 915 «ὁ δὲ Ἱπποκράτης οὐκ ἐμνη-

μόνευσεν ὅλως ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ φαρμάκου, καίτοι μνημονεύσας ἐνίων παθῶν». Πρβ. καὶ σελ. 340 καὶ σελ. 1088, 8.

Τόμ. ΙΘ', σελ. 3 «πλὴν οὐκ ἐδεῖτο λιπαρῶς βοηθῆσαι αὐτῷ, καίτοι φοβερώτατος ἔμπροσθεν ὤν». σελ. 13 «βάσκανος δὲ καὶ φιλόνικος ἱκανῶς ἦν ὁ ἀνὴρ οὗτος, καίτοι πλείω γεγονὼς ἐτῶν ο'». σελ. 60 «ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὸ πάρεργον εἰρήσθω, καίτοι οὐκ ὄντα πάρεργα».

ΚΕΦ. ΙΖ'.

Ἀνδρίον - ἀνδρεῖον καὶ ἀνδρίοις - ἀνδρείοις.

Παρὰ τῷ Προκοπίῳ Τόμ. Β', σελ. 409, 1 Βόνν. ἀπαντᾷ «ἔτι μᾶλλον ἠρέθιζέ τε καὶ λόγων ἐνέδραις τὸν ἄνθρωπον καταλαβὼν ἐκάκιζεν, οὔτε νύκτα οὔτε ἡμέραν τινὰ ἀνιείς, ἀνδρεῖόν τε καὶ ἀνδρόγυνον ἀπὸ καιροῦ γεγονότα ὠνείδιζεν» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 59, 25 «τέως μὲν οὖν ἄωρος οὖσα ἡ Θεοδώρα ἐς κοίτην ἀνδρὶ ξυνιέναι οὐδαμῇ εἶχεν οὐδὲ οἷα γυνὴ μίγνυσθαι· ἡ δὲ τοῖς κακοδαιμονοῦσιν ἀνδρείοις τινὰ μισητίαν ἀνεμίσγετο (γρ. ἐμίσγετο), καὶ ταῦτα δούλοις, ὅσοι τοῖς κεκτημένοις ἑπόμενοι ἐς τὸ θέατρον πάρεργον τῆς οὔσης αὐτοῖς εὐκαιρίας τὸν ὄλεθρον τοῦτον εἰργάζοντο».

Γελοιότατα μὲν συνάπτονται τὰ ἐναντίαν ἔννοιαν ἐμφαίνοντα ὀνόματα ἀνδρεῖον καὶ ἀνδρόγυνον, τουτέστιν ἀνδρεῖον καὶ γύννιν ἤτοι θηλυδρίαν, γελοιότατα δὲ λέγεται «τοῖς κακοδαιμονοῦσιν ἀνδρείοις —— καὶ ταῦτα δούλοις». Ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ φέρεται καὶ γραφὴ ἄνανδρον, ἣν ὑπέλαβέ τις πρόσφορον πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ κακῶς ἔχοντος. Οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι τοῦ ἐκ τοῦ ὀνόματος ἀνήρ παρηγμένου ὑποκοριστικοῦ χρῆσιν ὁ Προκόπιος ποιησάμενος εἶπεν «ἀνδρίον τε καὶ ἀνδρόγυνον ἀπὸ καιροῦ γεγονότα» καὶ «τοῖς κακοδαιμονοῦσιν ἀνδρίοις».

Ὀλίγα δὲ μαρτύρια τοῦ ὑποκοριστικοῦ ἀνδρίον ἔχομεν· ἓν μὲν ἐκ τοῦ Θεοκρίτου, ἓν δ' ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους, ἓν δ' ἐκ τοῦ Εὐπόλιδος. Ἐλέχθη δ' ὑπὸ μὲν τοῦ Θεοκρίτου Εἰδυλλ. Ε', 40 «ὢ φθονερὸν τὺ καὶ ἀπρεπὲς ἀνδρίον αὔτως» (Σχολ. «Ἀνδρίον: ἀνδρ[illegible]-

ριον ὑποκοριστικῶς, ἀνθρωπάριον δυσγενὲς καὶ ἀνελεύθερον»), ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀριστοφάνους Εἰρ. 50 «ἐγὼ δὲ τὸν λόγον γε τοῖσι παιδίοις καὶ τοῖσιν ἀνδρίοισι καὶ τοῖς ἀνδράσι καὶ τοῖς ὑπερτάτοισιν ἀνδράσιν φράσω»· τὸ δὲ χωρίον τοῦ Εὐπόλιδος μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1680, 27 λέγοντος «Ἀττικοὶ δὲ ἅπαντες τὸ ἴσθι καὶ ἐπὶ τοῦ ὕπαρχε τάττουσιν. Εὔπολις· μὴ τρηχὺς ἴσθι· καί· ὦ δαιμόνι' ἀνδρῶν, μὴ φθονερὸν ἴσθ' ἀνδρίον», ἤγουν μὴ φθονερὸς ἔσο ἄνθρωπος. Καὶ ὅρα τὸ ἀνδρίον ὑποκοριστικῶς γενόμενον ἐκ τοῦ ἀνδρὸς κατὰ τὸ χρυσός χρυσίον καὶ χαλκός χαλκίον παρὰ τῷ κωμικῷ καὶ φανός φανίον· κοινότερον δὲ τοῦ ἀνδρίον τὸ ἀνδράριον». Περὶ τῆς Ἰωνικῆς ἐκφορᾶς τρηχύς ἴδε Κόκκιον ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἀττικ. Κωμικῶν Τόμ. Α', σελ. 343).

Ὁμοίως τῷ ἀνήρ-ἀνδρίον-ἀνδράριον εἶνε ἐσχηματισμένα τὸ παῖς-παιδίον-παιδάριον καὶ πῶλος-πωλίον-πωλάριον καὶ βῶλος-βωλίον-βωλάριον καὶ μόσχος-μοσχίον-μοσχάριον καὶ οὖς-ὠτίον-ὠτάριον καὶ κλών-κλωνίον-κλωνάριον καὶ δέλτος-δελτίον-δελτάριον καὶ σμίλη-σμιλίον-σμιλάριον καὶ χάρτης-χαρτίον-χαρτάριον, κτλ. Πρβ. καὶ ἄνθρωπος-ἀνθρώπιον-ἀνθρωπάριον καὶ λέβης-λεβήτιον-λεβητάριον· ἔτι δὲ γυνή-γύναιον-γυναικάριον. Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1686, 52 «Ἀθήναιος δὲ ὁ ταῦτα παραδοὺς καὶ φάριον οἶδε διὰ τεσσάρων, ἤγουν τετρασυλλάβως, ὡς καὶ σταμνάριον καὶ σταμνίον, ἐξ οὗ καὶ Ζεὺς παρὰ τῷ κωμικῷ στάμνιος, παίζοντι τὰ συνήθη, ἔνθα σταμνίου Διὸς υἱὸν λέγει τὸν Διόνυσον». Παρατηρητέον ἐν παρόδῳ ὅτι Ζεὺς στάμνιος μνημονεύεται καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 353, 25 Διδ. «ὅτι δὲ ἀπὸ τῆς στάμνου ἢ τοῦ στάμνου καὶ Ζεὺς λέγεται στάμνιος δηλώσει που καὶ ὁ κωμικός», ἀλλ' ὀρθῶς λέγεται σελ. 275, 6 «υἱὸς Σταμνίου: Δέον εἰπεῖν υἱὸς Διός, Σταμνίου εἶπε παρ' ὑπόνοιαν, ἐπειδὴ ὁ οἶνος ἐν σταμνίῳ βάλλεται. Ὁ δὲ Διόνυσος εἰς τὸν οἶνον ἀλληγορεῖται —— Ἄλλως. Ἔπαιξεν, ἐπεὶ ὁ κέραμος ἐν ἑαυτῷ βαστάζει τὸν οἶνον, ὥσπερ παῖδα, καὶ τρέφει».

Ὡς δὲ λέγεται φθονερὸν ἀνδρίον, οὕτω καὶ πονηρὸν ἀνθρώπιον καὶ μιαρὸν ἀνθρώπιον καὶ πονηρὰ ἢ μοχθηρὰ ἀνθρώ-

πια. Θεμίστ. Λόγ. σελ. 320,5 Δινδ. «ὅτι πονηρὸν ἀνθρώπιον ἦν». Λουκιαν. Τίμ. 53 «ἐν δὲ μιαρὸν ἀνθρώπιον μὴ ἐπιτρίψας» καὶ Κατάπλ. 12 «ὦ μιαρὸν ἀνθρώπιον, πληγάς μοι πολλάκις οὐδὲν ἀδικοῦντι ἐνέτεινας». Ξενοφ. Ἀπομν. Β', γ', 16 «τὰ μὲν γὰρ πονηρὰ ἀνθρώπια οὐκ ἂν ἄλλως μᾶλλον ἕλοις ἢ εἰ δοίης τι» καὶ Κύρ. Παιδ. Ε', α', 14 «τὰ μοχθηρὰ ἀνθρώπια πασῶν, οἶμαι, τῶν ἐπιθυμιῶν ἀκρατῆ ἐστι» (Ἴδ. Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἀριστοφάνους Εἰρήνης σελ. 163). Παρατηρητέον δ' ὅτι εἶνε ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους εἰρημένον ἐν μὲν τοῖς Ἀχαρνεῦσι στίχ. 517 «ἀλλ' ἀνδράρια μοχθηρά, παρακεκομμένα, ἄτιμα καὶ παράσημα καὶ παράξενα», ἐν δὲ τῷ Πλούτῳ στίχ. 415 «ὦ θερμὸν ἔργον κἀνόσιον καὶ παράνομον τολμῶντε δρᾶν ἀνθρωπαρίω κακοδαίμονε, ποῖ ποῖ, τί φεύγετ'; οὐ μενεῖτον;».

Διὰ τῶν ὑποκοριστικῶν καταλήξεων, πολλῶν οὐσῶν, δηλοῦται ἡ ἔννοια τοῦ μικρός-μικρά-μικρόν. Γίνεται δ' ὁ ὑποκορισμὸς καὶ χάριν κολακείας ἢ θωπείας, οἷον πατρίδιον, παππίδιον, ἀπφίδιον, μαννάριον, ὃ ὁ Κόβητος μετέβαλεν εἰς τὸ μαμμάριον, ἀδελφίδιον, δεσποτίσκος (Εὐρ. Κύκλ. 267 «ὦ κάλλιστον ὦ Κυκλώπιον, ὦ δεσποτίσκε;»), κτλ. καὶ Δημίδιον (Ἀριστοφ. Ἱππ. 726 «ἔξελθε δῆτ', ὦ Δημίδιον, ὦ φίλτατον, ἔξελθ', ἵν' εἰδῇς οἷα περιϋβρίζομαι») Εὐριπίδιον, Σωκρατίδιον, Φειδιππίδιον, Πολυδεύκιον (Λουκιαν. Νεκρ. Διαλ. Α', 3 «τοῖς πλουσίοις δ', ὦ φίλτατον Πολυδεύκιον, ἀπάγγελλε ταῦτα παρ' ἡμῶν»), κτλ. Πολλάκις δὲ ὁ ὑποκορισμὸς εἶνε δηλωτικὸς χλευασμοῦ ἢ ἐξευτελισμοῦ ἢ καταφρονήσεως, οἷον ἑταιρίδιον, πορνίδιον, ῥηματίσκιον, μυθάριον, κυθρίδιον (Κλήμ. Ἀλεξ. Τόμ. Α', σελ. 215, 5 Δινδ), κτλ. Ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἐρρήθη σελ. 314, 261 «ἐπειδὴ δ' οὖν ἐνεγράφης, εὐθέως τὸ κάλλιστον ἐξελέξω τῶν ἔργων, γραμματεύειν καὶ ὑπηρετεῖν τοῖς ἀρχιδίοις» καὶ ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ περὶ Παρασ. 42 «ἀλλ' ἐντειχίδιοι ἐκάθηντο παρ' αὐτοῖς ἤδη πολιορκούμενοι, γνωμίδια καὶ προβουλευμάτια συντιθέντες» καὶ ὑπὸ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως Τόμ. Β', σελ. 18, 22 «ζητήσεις ἐριστικὰς ἐκπορίζοντες λεξειδίων (λεξιδίων) θηράτορες (θηρητῆρες), ζηλωταὶ τεχνυδρίων, ἐριδαντέες καὶ ἱμαντελικτέες» (περὶ οὗ ἴδε Κόβητον ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867, σελ. 207 κέ.) καὶ σελ. 41, 1 «οὐχὶ συνθεῖναι τὰ λεξείδια (λεξίδια) καθ·

ἅπερ τὰ κόσμια », ἐν δὲ τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου σελ. 347, ς' φέρεται « λέγεται δὲ καὶ Μενάνδρῳ τῶν συνήθων τις εἰπεῖν· ἐγγὺς οὖν, Μένανδρε, τὰ Διονύσια, καὶ σὺ τὴν κωμῳδίαν οὐ πεποίηκας; τὸν δ' ἀποκρίνασθαι: νὴ τοὺς θεοὺς ἔγωγε πεποίηκα τὴν κωμῳδίαν· ᾠκονόμηται γὰρ ἡ διάθεσις, δεῖ δ' αὐτῇ τὰ στιχίδια ἐπᾷσαι ». Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1875, σελ. 339 « Themist. p. 307 — μηκέτι θαυμάζειν τε καὶ πιστεύειν ὡς ἄρα ὁ ΔΙΟΣ Ἑρμῆς καταλιπὼν τὸν Δία τε καὶ τὸν οὐρανὸν σαρκία μικρὰ περιθέμενος ἐν τῇ πόλει ἡμῖν περινοστεῖ, legendum; ὁ ΛΟΓΙΟΣ Ἑρμῆς —— Stoico et Cynico fastidio in tali re σαρκία nominari solent, ut σωμάτιον et ψυχάριον et quidquid habent isti despicatui. Itaque emendandum pag. 232. — ὅπως ἄν τις χαμαὶ βαδίζων καὶ CAPKIA ἠμφιεσμένος κτέ. pro σάρκα. Emendate scriptum est in Synesii *Dione* pag. 23 Reisk. ἀπαθεῖς εἶναι ποιούμενοι, θεοὶ σαρκία περικείμενοι, nisi quod pro ποιούμενοι corrigendum προσποιούμενοι » καὶ ἐν ταῖς εἰς Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα Παρατηρήσεσι σελ. 59 « Pag. 424. πότερον οἴεσθε δεῖν περὶ βοϊδίων καὶ προβάτων ἁρπαγῆς ἄσπειστον πόλεμον φυλάττειν; Scribendum προβατίων. Contemptim enim loquitur *ob raptas buculas et oviculas*. Natura ipsa docet in tali re τὰ ὑποκοριστικὰ geminare, ut παιδάρια καὶ γύναια, non γυναῖκες. Sensit Reiskius qui προβατιδίων coniecit, sed usitata forma est προβάτιον, ut in *Vesp*. 955. οἷός τε πολλοῖς προβατίοις ἐφεστάναι. et alibi passim ». Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ναβήρου γεγραμμένα ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1878, σελ. 244 « Lepidum est quod legitur (Alciphr.) 1. 33. 3. de meretricula, quae φανερῶς ποιήματα ᾖδεν εἰς τὸν οὐκέθ' ἡμῖν προσέχοντα ἐραστήν. Sapphus fuerunt ποιήματα, at illa ποιημάτια cantabat, nam sic deminutiva vocabula usurpantur ad contemptum significandum, veluti apud Isocratem c. Sophist. 4: λέγουσι μὲν ὡς οὐδὲν δέονται χρημάτων, ἀργυρίδιον καὶ χρυσίδιον τὸν πλοῦτον ἀποκαλοῦντες. Amat Alciphron eiusmodi vocabula; sic habemus 1. 36. 2: κτημάτιον, μισθωμάτιον et θεραπαινίδιον, quocirca reponam itidem 1. 37. 2: γραμματίδια μὲν οὖν καὶ θεραπαινιδίων διαδρομαί pro θεραπαινίδων —— Quod legitur apud Dionysium Halicarnassen-

sem VII. 69: ἀνὴρ Ῥωμαῖος οὐκ ἀφανὴς θεράποντα ἴδιον ἐπὶ τιμωρίᾳ θανάτου παραδιδοὺς τοῖς ὁμοδούλοις ἄγειν, quia prorsus otiosum est adiectivum ἴδιον, conicio veram Dionysii manum esse θεραποντίδιον vel, si id forte mavis, θεραπόντιον, quo modo Romani *servulum* appellant». Πολλὰ τοιαῦτα ὑποκοριστικὰ ἀπαντῶσιν ἐν ταῖς Διατριβαῖς τοῦ Ἐπικτήτου, οἷον σαρκίδιον, ἀγρίδιον, λογάριον, δειπνάριον, ἀξιωμάτιον, ζητημάτιον, γυμνασίδιον, σοφισμάτιον, δουλάριον, δοξάριον, ψυχάριον, κτλ. Ὁ Κοραης σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐπικτήτου Διατριβῶν σελ. 336 «περὶ ἀγριδίου πραγμάτιον ἔχων: Ὑποκοριστικῶς, ἀντὶ τοῦ, περὶ ἀγροῦ πρᾶγμα ἔχων, κατ' ἔθος στωικὸν τοῦ ἐκφαυλίζειν πάντα τὰ ἐκτὸς καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν».

Ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς γλώσσης μνημονεύομεν τὸ γνωστότατον *Graeculus*. Ἄξια δὲ παραθέσεως νομίζομεν τὰ παρὰ Δίωνι τῷ Κασσίῳ κείμενα βιβλ. ΜϚ', 18 «ταῦθ' οὕτως, ὦ Κικέρων ἢ Κικέρουλε ἢ Κικεράκιε ἢ Κικερίσκε ἢ Γραίκουλε ἢ ὅ,τι ποτὲ καὶ χαίρεις ὀνομαζόμενος». Ἔγραψε δὲ Κικερίσκε ἀντὶ τοῦ Κικέριθε ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1882, σελ. 204.

Εἴπομεν ἐν τοῖς ἄνω ὅτι μετέβαλεν ὁ Κόβητος τὸ μαννάριον εἰς τὸ μαμμάριον. Ἐν τοῖς Ἑταιρικοῖς Διαλόγοις τοῦ Λουκιανοῦ Ϛ', 1 ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε «ναί, μαννάριον· ἐχέτω δὲ καὶ ψήφους τινὰς πυραυγεῖς». Ἀποφαίνεται δ' ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 204 «In Dialogo 6. § 1. μαννάριον in μαμμάριον corrigatur (Sic et Dial. 7. § 4)». Τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Κοβήτου ἐγκρίνας ὁ Γ. Δινδόρφιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λουκιανοῦ Τόμ. Γ', σελ. 139 ἔγραψε σελ. ζ' «LXVII, 6, 1. et 7, 4. μαμμάριον Cobetus p. 204. Legebatur μαννάριον, quod librarius posuit medii aevi Graecitati adsuetus. Nam Graeci recentiores matrem μάνναν dicunt: v. Coraës ad Heliodor. vol. 2. p. 233».

ΚΕΦ. ΙΗ'.

Μισητίαν - ἐμίσγετο - μισητίΑΝ - ΑΝεμίσγετο.

Ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Προκοπίου, ἃ ὑπολαμβάνονται ὑπό τινων οὐχὶ γνήσιον τοῦ Προκοπίου σύγγραμμα, φέρεται (Προκοπ. Τόμ. Γ', σελ. 59, 22) «τέως μὲν οὖν ἄωρος οὖσα ἡ Θεοδώρα ἐς κοίτην ἀνδρὶ ξυνιέναι οὐδαμῇ εἶχεν οἷα γυνὴ μίγνυσθαι· ἡ δὲ τοῖς κακοδαιμονοῦσιν ἀνδρείοις (γρ. ἀνδρίοις) τινὰ μισητίΑΝ ἈΝεμίσγετο, καὶ ταῦτα δούλοις κτέ.».

Ἐπειδὴ ὁ λόγος εἶνε οὐχὶ περὶ ἀναμίξεως ἀλλὰ περὶ μίξεως, ἐξαλείφοντες τὴν ἐκ διττογραφίας προσφῦσαν τῷ ῥήματι πρόθεσιν ἀναγινώσκομεν «ἡ δὲ τοῖς κακοδαιμονοῦσιν ἀνδρίοις τινὰ μισητίαν ἐμίσγετο». Κακῶς δ' εἶνε γεγραμμένον καὶ παρὰ τῷ Παλαιφάτῳ Β' (Μυθογρ. Οὐεστερμ. σελ. 271, 15) «ταῦρος δὲ οὐ δοκεῖ μοι βοὶ ξυλίνῃ ἈΝαμιχθῆναι», ἀνθ' οὗ ἀναγνωστέον «ταῦρος δὲ οὐ δοκεῖ μοι βοὶ ξυλίνῃ ἊΝ μιχθῆναι». Διάφορον προφανῶς ὑπάρχει τὸ παρὰ Ξενοφῶντι τῷ Ἐφεσίῳ ἁπαντῶν Α', 9 «καὶ συμφύντες ἀλλήλοις ἀναμιγῶμεν». Ὡς δ' ἀνεγνώσθη κακῶς ἀναμιχθῆναι ἀντὶ τοῦ ἂν μιχθῆναι, οὕτω καὶ ἀνατρέψαντος ἀντὶ τοῦ ἂν τρέψαντος, καθὰ παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1877, σελ. 134 λέγοντος «Liban. I. 616. 12. ἡ τελευτὴ τοῦ ταῦτα (ἂν) ἀνατρέψαντος εἰς τοὺς πολεμίους. Reiske ἂν de suo addidit. Melius erat unam literulam delere et sic scribere: τοῦ ταῦτ' ἊΝ Τρέψαντος». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ Κρίτωνι τοῦ Πλάτωνος σελ. 53, Γ' φέρεται διττὴ γραφὴ «οὐκ οἴει ἄσχημον ἂν φανεῖσθαι τὸ τοῦ Σωκράτους πρᾶγμα;» καὶ «οὐκ οἴει ἄσχημον φανεῖσθαι». Καὶ ὁ μὲν Ἱρσχίγιος ἀνέγνω «ἄσχημον ἈΝΑφανεῖσθαι», ὁ δὲ Σχάνζιος ἐγκρίνας τὴν γραφὴν «ἄσχημον ἂν φανεῖσθαι» ἐσημειώσατο Τόμ. Α', σελ. 83 «ἂν φανεῖσθαι BCD: φανεῖσθαι E Eusebius, probavit Baiter, ἀναφανεῖσθαι Hirschig». Τὸ ἂν φανεῖσθαι εἶνε σόλοικον· συμφωνοῦμεν δὲ τῷ Κοβήτῳ λέγοντι ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 248 «Quid scripsit Plato in *Critone* pro: οὐκ οἴει ἄσχημον ἊΝ φανεῖσθαι τὸ πρᾶγμα? Nempe quod est in aliis libris ἄσχημον φανεῖσθαι. Ἀναφαίνεσθαι enim, de quo quis forte cogitaverit, in

hunc locum non quadrat». Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι ὁ Σχάνζιος ἐν νεωτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ Κρίτωνος (Plat Crit. in Schol. usum) σελ. 18 ἀποδεξάμενος τὴν γραφὴν «οὐκ οἴει ἄσχημον φανεῖσθαι» γράφει «φανεῖσθαι T, Eusebius, cf. Cobet Mnemos.[2] II 246: ἂν φανεῖσθαι B, ἀναφανεῖσθαι Burges, ὂν φανεῖσθαι G. H. Müller Fleckeis. Jahrb. CXXXII (1886) 92». Πρβ. καὶ Saml. ausgew. Dial. Plat. Μέρ. Β', σελ. 64 «ἄσχημον. In B folgt ἂν auf ἄσχημον. Allein ἂν mit dem Futurum ist in der klassischen Zeit unmöglich Die wenigen dagegen sprechenden Stellen, welche bei Plato vorkommen, sind zu verbessern. Da in T ἂν fehlt, so ist für die Quelle von B und T das ἂν nicht sicher und wahrscheinlich in B aus der vorhergehenden Silbe ον entstanden».

Τοῦ ὀνόματος μισητία ποιεῖται χρῆσιν ὁ Προκόπιος καὶ ἐν ἄλλοις τόποις Τόμ. Γ', σελ. 61,11 «ξυνεδυάζετο μὲν τούτων ἑκάστῳ, κόρον δὲ οὐδὲ ὧς ταύτης μὲν τῆς μισητίας ἐλάμβανε» καὶ σελ. 199 15 «ὅμιλος ἦν ἐπὶ Βυζαντίου γυναίων ἐν μαστροπείῳ λελαγνευμένων οὐχ ἑκούσιον ἀλλὰ βιαίαν τινὰ μισητίαν». Δεινὴν καταδρομὴν τῆς Θεοδώρας ποιεῖται ὁ Προκόπιος ἄλλα τε πολλὰ περὶ αὐτῆς διηγούμενος καὶ δὴ καὶ τάδε σελ. 62, 13 «ἦν γὰρ οὐκ ἀναίσχυντος μόνον ἀλλὰ καὶ ἀναισχυντοποιὸς πάντων μάλιστα. Πολλάκις δὲ καὶ ἀποδυσαμένη ξὺν τοῖς μίμοις ἐν μέσῳ εἱστήκει λορδουμένη τε καὶ τὰ ὀπίσω ἀποκοντῶσα τοῖς τε διάπειραν αὐτῇ ἔχουσι καὶ τοῖς οὔπω πεπλησιακόσι τὰ ἐκ παλαίστρας τῆς αὐτῇ εἰωθυίας βρενθυομένη. Οὕτω δὲ ἀκολάστως εἰς τὸ σῶμα τὸ αὐτῆς ὕβριζεν, ὥστε τὴν αἰδῶ οὐκ ἐν τῇ τῆς φύσεως χώρᾳ κατὰ ταὐτὰ ταῖς ἄλλαις γυναιξὶν ἀλλὰ ἐν τῷ προσώπῳ ἔχειν ἐδόκει. Οἱ μὲν οὖν αὐτῇ πλησιάζοντες ἔνδηλοι εὐθὺς ἀπ' αὐτοῦ ἦσαν, ὅτι δὴ οὐ κατὰ νόμον τῆς φύσεως τὰς μίξεις ποιοῦνται». Πρβ. καὶ σελ. 63, 10 «διὸ δὴ αὐτῇ ἀπορεῖσθαι τῶν ἀναγκαίων ξυνέπεσεν, ἅπερ τὸ λοιπὸν ἐπορίζετο τὴν ἐς σῶμα παρανομίαν, ἥπερ εἴθιστο, ἐργαζομένη». Παρατηρητέον δ' ὅτι καὶ παρὰ τῷ Σουΐδᾳ σελ. 668 Βεκκ. φέρεται «καὶ τὰ ὀπίσω ἀποκοντῶσα· οἷον κεκαμμένη». Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ῥῆμα εἶνε ἀποκοντοῦν, οὐχὶ ἀποκοντᾶν, γραπτέον «καὶ τὰ ὀπίσω ἀποκοντοῦσα». Πρβ. καὶ Τούπιον ἐν *Emendat.* Τόμ. Α', σελ. 390.

Τὸ ὄνομα μισητία ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει Ὄρν. 1618 «ἐάν τις ἀνθρώπων ἱερεῖόν τῳ θεῶν εὐξάμενος εἶτα διασοφίζηται λέγων, μενετοὶ θεοί, καὶ μἀποδιδῷ μισητίᾳ, ἀναπράξομεν καὶ ταῦτα» καὶ Πλ. 990 «καὶ ταῦτα τοίνυν οὐχ ἕνεκεν μισητίας αἰτεῖν μ' ἔφασκεν». Λέγεται δ' ἐν τοῖς Σχολίοις σελ. 245,48 Διδ. «μισητίαν δὲ οἱ μὲν περὶ Ἀριστοφάνη τὴν εἰς τὰ ἀφροδίσια ἀκρασίαν· καὶ τὸ περὶ σφυρὸν παχεῖα μισητὴ γυνὴ οὕτως ἐξηγοῦνται. Μήποτε μέντοι γενικώτερόν ἐστιν ἀπληστία, ὃ καὶ νῦν ἐμφαίνεται» καὶ σελ. 375, 20 «καὶ ἐν τούτοις μισητίαν φησὶ τὸ εἰς τὰς συνουσίας εὐεπίφορον. Οὐχ ἕνεκα, φησί, τοῦ ὑπηρετεῖν μου τῇ ἀσελγείᾳ». Πρβ. καὶ Σουίδαν σελ. 719 Βεκκ., ἔνθα εἶνε κακῶς γεγραμμένον καὶ «μισητίαν τὸ εἰς τὰς συνουσίας ἐπίφορον» ἀντὶ τοῦ τὸ —— ἐπίφορον. Ἐν τῷ ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. ϛ', 189 κεῖται «καὶ μισητὸν μέντοι τὸν τοιοῦτον οἱ κωμικοὶ καλοῦσι καὶ μισητὴν τὴν μάχλον· ταύτην δὲ οὐχ ἑταίραν μόνον ἀλλὰ καὶ πόρνην καὶ χαμαιτύπην καὶ ἀσελγῆ καὶ ἀκόλαστον καὶ ῥᾳδίαν καὶ εὐχερῆ καὶ πρόχειρον καὶ μοιχεύτριαν· τὸ δὲ πρᾶγμα λαγνείαν, ἀσέλγειαν, ἀκολασίαν, εὐχέρειαν, ῥᾳστώνην, μαχλοσύνην, ἑταίρησιν, πορνείαν, μισητίαν». Ὁ δ' Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1650,63 «Αὐτὸ δέ γε τὸ μισεῖν κοινότερον ἐπὶ τοῦ ἐχθραίνειν τεθὲν ἡ κωμικὴ σεμνότης ἐπὶ μίξεων ἔθετο ἀσέμνων. Ἀριστοφάνης γοῦν μισητέαν (γρ. μισητίαν) ἐπὶ κατωφερείας ἔφη ἤγουν ῥοπῆς ἀσχέτου τῆς περὶ μίξεις. Ἄλλοι δὲ μισήτην βαρυτόνως πρὸς διαστολὴν τῆς ὀξυτονουμένης τὴν κοινὴν καὶ ῥᾳδίαν, λέγοντες καὶ χρῆσιν αὐτῆς εἶναι παρὰ Κρατίνῳ καὶ Σώφρονι· χρᾶται δὲ αὐτῇ καὶ παροιμία ἐν τῷ περὶ σφυρὸν παχεῖα μισήτη γυνή». Τὸ παροξύτονον θηλυκὸν μισήτη μνημονεύει καὶ ὁ Ἀμμώνιος ποιούμενος λόγον περὶ τῆς διαφορᾶς αὐτοῦ πρὸς τὸ ὀξύτονον μισητή σελ. 94 Βαλκ. «Μισητή καὶ μισήτη διαφέρει παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς, ὥς φησι Τρύφων ἐν δευτέρῳ περὶ Ἀττικῆς προσῳδίας· ἐὰν μὲν γὰρ ὀξυτονήσωμεν, σημαίνει τὴν ἀξίαν μίσους, καθὰ καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ συνηθείᾳ προφερόμεθα· ἐὰν δὲ βαρυτονήσωμεν, τὴν καταφερῆ πρὸς συνουσίαν. Τὴν δὲ διαφορὰν τῶν σημαινομένων καὶ παρὰ Δωριεῦσί φασι (φησι) φυλάττεσθαι καὶ παρ' Ἴωσι». Πρβ. καὶ Θωμ. Μάγ. σελ. 240,11 Ῥισχ. «Μισητή: ἡ μίσους ἀξία γυνή, μισήτη δὲ βαρυτόνως ἡ καταφερής». Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ παρὰ

τῷ Ἡσυχίῳ Τόμ. Γ', σελ. 112 Σμιδ. «Μισήτην: τὴν καταφερῆ λέγουσι μισήτην· μίσηται δὲ γυναῖκες ὀλίσβοισι χρήσονται» (Ἴδε Βαλκενάριον ἐν ταῖς εἰς Ἀμμώνιον Παρατηρήσεσι σελ. 115 κέ. καὶ Βεκχῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀριστοφάνους Τόμ. Ε', σελ. 276 κέ. καὶ Μεινέκιον ἐν τῇ Συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἑλλήν. Κωμικῶν Τόμ. Β', σελ. 203 καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀριστοφάνους Πλούτου σελ. 337 καὶ ἐν τῇ τῶν Ὀρνίθων σελ. 437. Πρβ. καὶ Μειττῆρον εἰς Μιμιάμβ. Ἡρῴδ. σελ. 71). Ὁ Κόκκιος ἐν τῇ Συλλογῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἀττικ. Κωμικῶν Τόμ Α', σελ. 105, 316 ἐξέδωκε «μισηταὶ δὲ γυναῖκες ὀλίσβοισιν χρήσονται», ἐσημειώσατο δὲ περὶ τῆς ὑπὸ παλαιῶν ὁριζομένης διαφορᾶς τοῦ μισητή καὶ μισήτη «sed ea differentia ab Herodiano non accepta videtur. Lentz. I 342, 27 adn.». Πρβ. καὶ Λοβέκκιον ἐν Παραλειπομ. σελ. 494.

Δύναται δὲ κάλλιστα τὸ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου εἰρημένον μισητίαν ἐμίσγετο νὰ ἐκληφθῇ ἀντὶ τοῦ βδελυρὰν ἢ ἀθεσμον μῖξιν ἐμίσγετο. Πρβ. Σουίδ. σελ. 890 Βεκκ. «πρότερον γὰρ αἱ τῆς χώρας ἐκείνης γυναῖκες θηριώδη μῖξιν ἐμίγνυντο».

Ὡς δ' ἀνεγνώσθη πλημμελῶς μισητίΑΝ ἈΝεμίσγετο ἀντὶ τοῦ μισητίαν ἐμίσγετο, οὕτω καὶ ἀποδημίΑΝ ἈΝεστείλατο ἀντὶ τοῦ ἀποδημίαν ἐστείλατο καὶ ἀπληστίΑΝ ἈΝεμπλῆσαι ἀντὶ τοῦ ἀπλησίαν ἐμπλῆσαι κτλ.

Παρὰ τῷ Θεοδωρήτῳ Τόμ. Γ', σελ. 1177 ἀπαντᾷ «φασὶ δὲ Ἀνθέμιον, ὅς καὶ ὕπαρχος ἐς ὕστερον ἐγεγόνει καὶ ὕπατος, ἡνίκα πρεσβευτὴς χειροτονηθεὶς τὴν εἰς Πέρσας ἀποδημίΑΝ ἈΝεστείλατο, χιτῶνα αὐτῷ κομίσαι παρὰ Πέρσαις ὑφασμένον» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 197 «καὶ ταύτην ἁρπάσαι καὶ τὴν ἀπληστίΑΝ ἈΝεμπλῆσαι». Τοῦ ἀποδημίαν στέλλεσθαι ἐγένετο χρῆσις ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου καὶ ἐν Τόμ. Γ', σελ. 1220 «ἡνίκα δὲ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἐστέλλετο» (Ἴδε Χαρίτ. Χαριτων. Ποικίλ. Φιλολογ. σελ. 520 κέ. καὶ σελ. 826).

Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1862, σελ. 37 «Impegisse Maium suspicor XII. 25 m. (pag. 45, 13 Heys.) in his ἔστι μὲν οὖν καιρὸς ἐν πᾶσι δυσπαράγγελτος, οὐ μὴν ἀδύνατος εἰς ὑπόνοιαν ἀναχθῆναι. Satis certum est Polybium dedisse εἰς

ὑπόνοιαν ἀχθῆναι, non ἀναχθῆναι, atque illud ipsum in Palimpsesto extare veri non est dissimile. Caeterum sive Maius erravit sive librarius deletis duabus literulis male repetitis ἀχθῆναι emendandum est» καὶ σελ. 423 «Similiter expunge ἂν (Themist.) p. 275 B. εἰ δὲ σὺ μὲν ἐφέλκοιο, τὸν δὲ [ἂν] ἀνάγκη τις ἀντισπῴη» καὶ 1874, σελ. 248 «Sic *de Rep.* pag. 492 c. τὸν νέον τίνα οἴει καρδίαν ἴσχειν ἢ ποίαν [ἂν] αὐτῷ παιδείαν ἰδιωτικὴν ἀνθέξειν; male repetitum ἂν expunges, et ubicumque eadem labes in libris comparet facili negotio malum sanabis» καὶ 1876, σελ. 191 (Strab.) Pag. 480. τοῖς ῥυθμοῖς — οὓς ΘάλητΑ ʼΑΝευρεῖν, ᾧ καὶ τοὺς παιᾶνας καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἐπιχωρίους ᾠδὰς ἀνατιθέασιν. Certa est Meursii correctio ΘαλήτΑΝ εὑρεῖν. Quamquam enim nomen, ut videtur, διφορεῖται, et idem ab aliis Θάλης, ab aliis Θαλήτας (Θαλητᾶς) appellatur, tamen quia h. l. ἀνευρίσκειν vitiosum est, quia de rerum inventoribus εὑρίσκειν omnes constanter dicebant, intelligimus —AN ex praecedente nomine adhaesisse» καὶ 1877, σελ. 88 «(Dion Chrys. Orat.) Τόμ. II, pag 20. ποῖος ἦχος ὑμῖν ἂν ʼΑΝενεχθῆναι ἐδόκει; male repetita syllaba est et expuncta praepositione ἐνεχθῆναι legendum, ut in vicinia: φέρε καὶ ὑμᾶς εἴ τις ἐκ τοῦ ΦΕρομένου ἤχου πόρρωθεν εἰκάζοι ΟΙους ἂν ἀνθρώπους ὑπολάβοι εἶναι; ubi Ποίους pro οἵους reponi oportere manifestum est» καὶ 1878, σελ. 16 «Plut. Mor. pag. 401. *f*. ʼΟπούντιοι συναγαγόντες ὅσον ἀργύριον ὑδρίαν ʼΑΝέπεμψαν ἐνθάδε τῷ θεῷ. Supple ὅσον (πλεῖστον) ἀργύριον et expuncta praepositione ὑδρίαν ῎Επεμψαν, ut in vicinia θέρη χρυσᾶ δεῦρο πέμψαντες, et sic constanter omnes» καὶ 1879, σελ. 433 «Schol. in Odyss. I. 35. οὐκ ἂν ἑλοίμην πᾶσαν εὐδαιμονίαν ʼΑΝέχειν, imo vero ἔχειν» καὶ 1882, σελ. 220 «(Appian.) Lib III. 51. 17. ὠργίζοντο (*Antonio*) πρώτῳ μετὰ τὴν ἀμνηστίαν ʼΑΝΑκινήσαντι τὰ κατ' αὐτούς. Summa constantia eo sensu verbum simplex usurpabant ἀμνηστίΑΝ κινήσαντι. Odiose dicitur aliquis κινεῖν τι, qui manum admovet aut convellit ea quae inviolata et intacta servari oportebat, ut II. 41.41. *Caesar* τῶν ἀψαύστων ἐκίνει χρημάτων» καὶ σελ. 229 «Lib. V. 80.74. τὰς σπονδὰς ὁ Πομπήϊος ληστεύων

τὴν θάλασσΑΝ 'ΑΝΑλύσειεν. Quis umquam audivit τὰς σπονδὰς ἀναλύειν? Quid tritius quam τὰς σπονδὰς λύειν, λελύσθαι τὰς σπονδάς? Facile apparet unde molesta praepositio adhaeserit» καὶ 1884, σελ. 165 «(Herod.) VI. 94: ἐντειλάμενος — ἐξανδραποδίσαντας 'Αθήνας καὶ 'ΕρέτριΑΝ 'ΑΝάγειν ἑωυτῷ ἐς ὄψιν τὰ ἀνδράποδα. Tolle syllabam male repetitam et lege: — 'Ερέτριαν ἄγειν ἑωυτῷ ἐς ὄψιν». Πρβ. καὶ 1873, σελ. 139 «In cap. 34 primum de Sintenisii sententia scribendum ἠγριώθησαν πρὸς τὸν Περικλέα καθάπερ πρὸς ἰατρὸν καὶ πατέρα τῇ νόσῳ παραφρονήσαντες καὶ ἀδικεῖν ἐπεχείρησαν, pro vulgata Περικλέα [καὶ] καθάπερ ἰατρὸν — παραφρονήσαντες ἀδικεῖν ἐπεχείρησαν, deinde in ἐπεχείρησαν 'ΑΝΑπεισθέντες praepositio ΑΝΑ ex praecedenti ΑΝ vitio nata expungenda est. Πεισθῆναι enim et 'ΑΝΑπεισθῆναι ita differunt, ut πεισθῆναι sit *credere* et ἀναπεισθῆναι ad agendum *impelli* et *adduci*». Ἴδε καὶ 1878, σελ. 157.

Παρὰ τῷ 'Αρποκρατίωνι λ. Πολύγνωτος ἔχουσι τἀντίγραφα «ἐπεὶ τὴν Ποικίλην στοΑΝ 'ΑΝέγραψε προῖκα». 'Αποκατέστησε δὲ τὴν ὀρθὴν γραφὴν «ἐπεὶ τὴν Ποικίλην στοὰν ἔγραψε προῖκα» ὁ Βαλκενάριος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν 'Αδωνιαζουσῶν τοῦ Θεοκρίτου σελ. 374, Α'.

'Ο Βυττεμβάχιος γράφει ἐν τῇ Κριτικῇ Βιβλιοθήκῃ Τόμ. Γ', α', σελ. 80 «Longus I, p. 9. Ed. Villois. ἀνθερίκους ἀνελομένη ποθὲν ἐξελθοῦσα ἀκριδοθήραν ἀνέπλεκε· corrigitur ά ά. ἠῶθεν ἀκριδοθήραν ἔπλεκε». Φέρεται δὲ καὶ γραφὴ ἔπλεκε. Ὑπὸ τοῦ 'Ιρσχιγίου εἶνε ἐκδεδομένον παρὰ τῷ Λόγγῳ ('Ερωτικ. Συγγραφ Τόμ. Α', σελ. 134, 6) «ἡ μὲν ἀνθέρικας ἀνελομένη ποθὲν ἐξ ἕλους ἀκριδοθήραν ἔπλεκε». Ἡ γραφὴ αὕτη ἔτυχεν ἀποδοχῆς καὶ ὑπὸ τοῦ 'Ερχήρου 'Ερωτ. Συγγρ. Τόμ. Α', σελ. 246, 11, πλὴν ὅτι προεκρίθη ὑπ' αὐτοῦ ἡ ἐκφορὰ ἀνθερίκους. 'Ο Σειλῆρος ἐξέδωκε παρὰ τῷ Λόγγῳ σελ. 8 «ἡ μὲν ἀνθερίκους ἀνελομένη ποθὲν ἐξελθοῦσα ἀκριδοθήκην ἔπλεκε» (Πρβ. σελ. 176).

Μνημονεύομεν καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Κοραῆ παρατετηρημένα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ 'Ισοκράτους Τόμ. Β', σελ. 191 «Οὐδεὶς ἂν εἰπεῖν: 'Ε τῷ ἐμῷ φέρεται κακῶς, Οὐδεὶς ἂν ἀντειπεῖν. Σημειούσθω δὲ τοῦτι διὰ τὰ ἐν τοῖς πρόσθεν (σελ. 186), εἰρημένα μοι· καὶ γὰρ οἱ ἀντι-

γραφεῖς, ὁτὲ μὲν παραλείπουσι τὸν δυνητικὸν, πλανώμενοι ὑφ' ἑπομένης προθέσεως τῆς, Ἀνὰ, ἢ τῆς, Ἀντὶ, ὁτὲ δὲ τούτων ἑκατέραν κακῶς προστιθέασι, διὰ προηγησάμενον δυνητικὸν, ἢ κατάληξιν πληθυντικοῦ τρίτου προσώπου ῥήματος τῶν ἀορίστων, ἢ τῶν ἑνικῶν αἰτιατικῶν τῶν εἰς α, ἢ εἰς ας ὀνομάτων».

Ἄξια παραθέσεως εἶνε καὶ ἃ ἔγραψεν ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς Τόμ. Β', σελ. 258 «εἰς τὸ τέλος τοῦ περὶ Ὕδρας αὐτοῦ τούτου κεφαλαίου, λέγει ὁ Παλαίφατος, καὶ τὴν Ὕδραν ἀναιρεῖ, Γράφε Καὶ τὴν Ὕδραν αἱρεῖ (ἐξ ΗΔ). Τοῦτο λέγω ὄχι δι' αὐτὸν πλέον· c'est trop fin pour sa tête, ἀλλὰ διὰ νὰ διορθώσῃς σὺ τὸν Παλαίφατόν σου. Κατὰ τὸν μῦθον, εἶναι καλὸν τὸ Ἀναιρεῖ (tuer)· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐξήγησιν, ἢ παρεξήγησιν, τοῦ Παλαιφάτου, ἡ Ὕδρα εἶναι πολίχνιον. Ὅθεν εἶναι βέβαιον ὅτι ἔγραψε τὴν Ὕδραν αἱρεῖ (il prit le bourg d'Hydra). Ἡ Ἀνὰ πρόθεσις ἐγεννήθη ἀπὸ ἀντιγραφέα (ὅμοιον εἰς τὴν σοφίαν μὲ τὸν Παπαδοῦκαν) ὅστις ἐδίπλωσε τὴν τελευταίαν συλλαβὴν τοῦ Ὕδραν». Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι φέρεται παρὰ τῷ Παλαιφάτῳ καὶ γραφὴ «τὴν Ὕδραν καθαιρεῖ», ἥτις πιθανώτατα εἶνε ἡ γνησία. Ὀνομάζει δ' ὁ Κοραῆς Παπαδοῦκαν τὸν Νεόφυτον Δούκαν.

ΚΕΦ. ΙΘ'.

Τὴν αἰτίΑΝ 'ΑΝετίθεσαν - τὴν αἰτίαν ἐτίθεσαν, 'ΙταλίΑΝ 'ΑΝοικιζομένης - Ἰταλίαν οἰκιζομένης, κτλ.

Ὡς ἀνεγνώσθη πλημμελῶς μισητίΑΝ 'ΑΝεμίσγετο ἀντὶ τοῦ μισητίαν ἐμίσγετο καὶ ἀποδημίΑΝ 'ΑΝεστείλατο ἀντὶ τοῦ ἀποδημίαν ἐστείλατο, κτλ., οὕτω καὶ τοὐναντίον τὴν αἰτίαν ἐτίθεσαν ἀντὶ τοῦ τὴν αἰτίΑΝ 'ΑΝετίθεσαν καὶ Ἰταλίαν οἰκιζομένης ἀντὶ τοῦ ἸταλίΑΝ 'ΑΝοικιζομένης, κτλ.

Παρὰ Σωκράτει τῷ Σχολαστικῷ Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 706 Οὔσσ. ἀπαντᾷ «μάλιστα δὲ Θεοφίλῳ τῆς σκευωρίας τὴν αἰτίαν ἐτίθεσαν». Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Σωκράτους «τῆς σκευωρίας τὴν αἰτίΑΝ 'ΑΝετίθεσαν». Μαρτύρια τοῦ τὴν

αἰτίαν τινὶ ἀνατιθέναι ἢ τὰς αἰτίας τινὶ ἀνατιθέναι βλέπει τις ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α', 6', σελ. 586.

Ἐν τῷ Περικλεῖ τοῦ Πλουτάρχου ΙΑ', 5 κεῖται «χιλίους μὲν ἔστειλεν εἰς Χερρόνησον κληρούχους — — ἄλλους δ' εἰς Ἰταλίαν οἰκιζομένης Συβάρεως, ἣν Θουρίους προσηγόρευσαν». Γράφει δ' ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1873, σελ. 134 «Duabus literulis repetilis scribendum ἈΝοικιζομένης. Deleta Sybaris a Pericle *instaurata est*. Praeterea repone Συβάριος pro Συβάρεως;». Πρβ. 1878, σελ. 155. Ἂν δ' εἶναι ἀναγκαῖον νὰ μεταβληθῇ τὸ Συβάρεως εἰς τὸ Συβάριος θὰ ἐξετασθῇ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

Ἀνεγνώσθη δ' ὑπὸ τοῦ Κοβήτου καὶ ἐν χωρίοις τοῦ Ἀππιανοῦ ΛυσιμάχειΑΝ ἈΝῴκιζεν ἀντὶ τοῦ Λυσιμάχειαν ᾤκιζεν (σελ. 371, 17 Μενδ.) καὶ ΛυσιμάχειΑΝ ἈΝεγείρειν ἀντὶ τοῦ Λυσιμάχειαν ἐγείρειν (σελ. 373, 21) καὶ ΛυσιμάχειΑΝ ἈΝήγειρεν ἀντὶ τοῦ Λυσιμάχειαν ἤγειρεν (σελ. 409, 13). Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς κριτικοῦ ἐν τῇ Μνημοσύνῃ γεγραμμένα 1881, σελ. 359 «In Syriacis cap. I: Ἀντίοχος — ΛυσιμάχειΑΝ ᾤκιζεν, ἣν Λυσίμαχος μὲν—ἔκτισεν, — οἱ Θρᾷκες δὲ—καθῃρήκεσαν. Itaque Antiochus Λυσιμάχειαν ἈΝῴκιζεν. Similiter emenda cap.IV: καὶ Λυσιμάχειαν ἈΝεγείρειν pro ἐγείρειν et cap. XXXVIII Λυσιμάχειαν ἈΝήγειρεν pro ἤγειρεν». Πρβ. καὶ 1882, σελ. 61 «Synesius pag. 658 (184. b) κηδεμονίᾳ τῇ σῇ τὴν κατηγορίΑΝ εἱλόμην. Corrige τὴν κατηγορίαν ἈΝειλόμην accusationem suscepi ut πόλεμον ἀναιρεῖσθαι est *suscipere bellum*».

Παρὰ τῷ Λιβανίῳ Τόμ. Γ', σελ. 39, 16 ἀπαντᾷ «κἂν ἁρπάσαι δυνηθῶσι τῶν πολιτῶν τινα τοῦτο ἡγοῦνται λαμπρόν»· ἀνέγνω δ' ἀντ' αὐτοῦ ὁ Κόβητος «ΚΑΝ ἈΝαρπάσαι δυνηθῶσι κτλ.» ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1875, σελ. 150 λέγων «Est aliquid inter ἁρπάζειν *rapere*, et ἀναρπάζειν *opprimere*. Tamen in libris sexcenties inter se confusa videbis. Perspicuum est h. l. κἂν ἈΝαρπάσαι δυνηθῶσι verum esse. Tom I. pag 488, 8 pro κἂν ἁρπάσαι νεύσῃ πόλιν, recte Reiskius restituit κἂν ἈΝαρπάσαι. Simili modo III. pag. 342, 21. μεθ' ἡμέραν ἁρπαζομένην corri[ge] ἈΝαρπαζομένην. et IV. pag. 338,23. ὁ τοῖς κατηρκόσιν ὡς Ἀ[ν]ηρπασμένοις τὴν πόλιν ἐν τῇ φυγῇ ποιῶν τὴν σωτηρίαν εἶναι, sente[ntia]

tia clamat verum esse 'ΑΝαρπασομένοις». Πρβ. καὶ 1877, σελ. 382 «(Iambl.) In § 73. εἰ δ' ἀποδοκιμασθείησαν τὴν μὲν οὐσίαν ἐλάμβανον διπλῆν. Leg. οὐσίΑΝ 'ΑΝελάμβανον» καὶ 1878, σελ. 446 «(Diod.) Lib. XV. 16. 3. οἱ δὲ διὰ τὴν ἧττΑΝ πεπτωκότες ταῖς ἐλπίσιν. Emenda 'ΑΝΑπεπτωκότες, quod in tali re est usitatum et frequens. Vides cur praepositio perierit».

'Εξεύρη δὲ τὸ μόριον "ΑΝ μετὰ τὸ ἐπίθετον πᾶν καὶ μετὰ τὸ ῥῆμα ὁρμήσειαν, ὡς παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν *Nov. Lect.* σελ. 725 «alterum ἄν excidit II. 5. ἧττον δ' ἂν ὄψου δεῖσθαι, εὐχερέστερον δὲ πρὸς πᾶν ἔχειν βρῶμα, καὶ ὑγιεινοτέρως δ' ἂν διάγειν, ubi supplendum πρὸς πᾶν (ἂν) ἔχειν» καὶ σελ. 772 «In § 46 repetita syllaba scribendum: πῶς δὲ καὶ ὁρμήσειαν (ἄν) ποτε πολέμιοι πρὸς τὰ μέταλλα;».

'Εν τοῖς τοῦ Νυμφοδώρου παρ' 'Αθηναίῳ σελ. 266, Δ' φέρεται «καὶ θάψας τὸ σῶμα τοῦ δραπέτου εἰς τὴν ἰδίαν ἐχώρησε», ἀνθ' οὗ γραπτέον ἴσως «εἰς τὴν ἰδίΑΝ 'ΑΝεχώρησε» ("Ιδε 'Αθηνᾶν 1891, σελ. 323).

Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου εἰρημένα ἐν τῷ Λογίῳ 'Ερμῇ 1867, σελ. 507 «'Ανέβλαστεν ἡμῖν ἐκ ταύτης τῆς τῶν ἀντιγραφέων ὀλιγωρίας ἀναρίθμητόν τι σφαλμάτων πλῆθος περί τε ἄλλα μυρία καὶ περί τινας προθέσεις. Τῶν νεωτέρων χάριν ὀλίγα τινὰ ὑπογράψω. Φέρεται παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν τῷ τοῦ Γάλβα βίῳ κεφ. ια': «ἔπεισε τοὺς στρατιώτας αὐτοκράτορα τὸν Γάλβαν εἰπεῖν»· διορθωτέον δὲ «τὸν Γάλβαν ἀνειπεῖν». 'Αναγορεύομεν γάρ τινα αὐτοκράτορα, οὐ λέγομεν. 'Ο δὲ 'Αθήναιος γράφει σελ. 400 D: «πλῆθος γενέσθαι λαγῶν ἐν 'Αστυπαλαίᾳ, ὥστε τοὺς 'Αστυπαλαιεῖς περὶ αὐτῶν μαντεύσασθαι. καὶ τὴν Πυθίαν εἰπεῖν κύνας τρέφειν καὶ κυνηγετεῖν». 'Αστείως πάνυ ἡ Πυθία τῶν ἠλιθίων κατειρωνεύεται, γραπτέον δὲ πάντως «τὴν Πυθίαν ἀνειπεῖν» οὐκ εἰπεῖν. Καὶ ἐν τούτῳ γὰρ παρέφθειραν οἱ μεταγενέστεροι τὴν τῶν ἀρχαίων λέξιν. Παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἀρχαίοις ἡ Πυθία λέγεται ἀναιρεῖν τι καὶ ἀνελεῖν, παρὰ δὲ τούτοις ἀνειπεῖν. Τὸ δὲ ἀναγορεύειν τὸ ἀρχαῖον π ιὶ κήρυκος κυρίως ἐτίθετο καὶ οὐδὲν διέφερε τὸ ἀναγορεύω (ιερῶ, ἀνεῖπον, ἀνάρρημα, ἀνάρρησις) τοῦ κηρύττω, κήρυγμα, κ ι. 'Αρχαῖον οὖν καὶ δόκιμόν ἐστι τὸ «ἀνεῖλεν ἡ Πυθία», ἀδό-

κιμον δὲ καὶ τῶν ὀψιγόνων τὸ «ἡ Πυθία ἀνεῖπεν». Πρβ. καὶ Μνημοσ. 1873, σελ. 373.

Ἐν τοῖς τοῦ Κόνωνος παρὰ Φωτ. Βιβλιοθ. σελ. 142, 13 (Μυθογρ. Οὐεστερμ. σελ. 150, 28) ἀπαντᾷ «εἰδὼς δ' ὡς οὐκ ἀνάσχοιτο Θήβη περιιδεῖν τοὺς ὁμομητρίους ἀναιρουμένους ἀδελφούς, καὶ αὐτὴν ἐπενόει συνανελεῖν». Ἄνευ τινὸς ὄκνου ἀποφαινόμεθα ὅτι ἡ ὑγιῶς ἔχουσα γραφὴ εἶνε «εἰδὼς ὡς οὐκ ἌΝ ἈΝάσχοιτο Θήβη περιιδεῖν κτέ.». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ Φαίδωνι τοῦ Πλάτωνος σελ. 78,Α' πρὸς τῇ ὀρθῇ γραφῇ «ὡς οὐκ ἔστιν εἰς ὅ,τι ἌΝ ἈΝαγκαιότερον ἀναλίσκοιτε χρήματα» φέρεται καὶ ἡ ἡμαρτημένη «εἰς ὅ,τι ἀναγκαιότερον ἀναλίσκοιτε κτέ.». Ὁ Σχάνζιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. Α', σελ. 121, 23 «ὡς om. E, add. e—ἂν ἀναγκαιότερον C, probavit Ast: ἀναγκαιότερον BD, ἂν εὐκαιρότερον E». Πρβ. καὶ Ἄστιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. ΙΑ', σελ. 614. Παρατηρητέον ἐν παρόδῳ ὅτι ἀπαντᾷ εὐκτικὴ ἄνευ τοῦ μορίου ἌΝ καὶ παρὰ τῷ Χαρίτωνι Α', α', 12 «τίς ἀνὴρ μηνύσειε τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην;», ἀλλ' ἡ ὀρθὴ γραφὴ τοῦ χωρίου πρὸ πολλοῦ εὑρεθεῖσα εἶνε «τίς ἂν ἑρμηνεύσειε τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην;» (Ἴδε Κόβητον ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1858, σελ. 123 καὶ 1859, σελ. 232. Πρβ. καὶ Ἑρχῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐρωτικῶν Συγγραφέων Τόμ. Β', σελ. γ').

Ἐν τῷ Φαίδωνι τοῦ Πλάτωνος σελ. 109, Ε' ἔχουσι τἀντίγραφα «ἐπεί, εἴ τις αὐτοῦ ἐπ' ἄκρα ἔλθοι ἢ πτηνὸς γενόμενος ἀνάπτοιτο, κατιδεῖν ἀνακύψαντα, ὥσπερ ἐνθάδε οἱ ἐκ τῆς θαλάττης ἰχθύες ἀνακύπτοντες ὁρῶσι τὰ ἐνθάδε». Τὴν ἀληθῆ γραφὴν ἀποκατέστησεν ὁ Στέφανος ἀναγνοὺς «κατιδεῖν ἌΝ ἈΝακύψαντα».Ὁ Ἄστιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. ΙΑ', σελ. 798 «κατιδεῖν ἄν: Libri κατιδεῖν, Eus. κατιδεῖν δή.Steph. in Annott. p. 12: «Non dubito quin scribendum sit κατιδεῖν ἂν ἀνακύψαντα: ut κατιδεῖν ἂν sit pro κατόψεσθαι. Incipiens autem partic. a syllaba αν fecit ut omitteretur illa v. ἄν». Forst δή illud, quod ap. Eus. reperitur,e confusione cum ἂν natum esse putabat. Steph. sequuti sunt Fisch. Heind. Bekk. et Stallb». Περὶ τῆς συγχύσεως τῶν μορίων ἌΝ καὶ ΔΗ ἴδε Χαρίτ. Χαριτων. Ποικίλ. Φιλολογ. σελ. 487 κέ. Πρβ. καὶ Σχάνζιον ἐν *Nov. Comment. Plat.* σελ. 51

καὶ Κόβητον ἐν *Observat. in Dion. Halicarn.* σελ. 96. καὶ *Mnemos* 1859, σελ. 262 καὶ 1860, σελ. 145 καὶ 1882, σελ. 291 καὶ 1883, σελ. 15.

ΚΕΦ. Κ′

Πρὶν ῎ΑΝ ᾿ΑΝάγκην - πρὶν ἀνάγκην καὶ πρὶν ῎ΑΝ ᾿ΑΝαγκάσῃ - πρὶν ἀναγκάσῃ.

Φέρεται ἐν τῷ Φαίδωνι τοῦ Πλάτωνος σελ. 62, Γ′ «μὴ πρότερον αὑτὸν ἀποκτιννύναι δεῖν, πρὶν ἀνάγκην τινὰ (ὁ) θεὸς ἐπιπέμψῃ» καὶ ἐν τῷ Θεαιτήτῳ σελ. 169, Β′ «τὸν γὰρ προσελθόντα οὐκ ἀνίης (ἀνιεῖς) πρὶν ἀναγκάσῃς ἀποδύσας ἐν τοῖς λόγοις προσπαλαῖσαι». Ὁ Εἰνδόρριος προσθεὶς ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χωρίοις τὸ μόριον ῎ΑΝ ἀνέγνω «πρὶν ῎ΑΝ ᾿ΑΝάγκην τινὰ θεὸς ἐπιπέμψῃ» καὶ «πρὶν ῎ΑΝ ᾿ΑΝαγκάσῃς ἐν τοῖς λόγοις προσπαλαῖσαι».

Μνημονεύομεν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀστίου διειλημμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. ΙΑ′, σελ. 521 «Tum πρὶν ἂν ἀνάγκην cum Heind. dedit Bekk., licet part. ἄν, quam libri edd. ignorant, in solo Flor. i. a rec. manu adscripta sit: τινὰ ἂν ὁ θεός. Copiosius quidem de part. ἄν post coni. πρίν al. omissa ad. h. l. disputavit Stallb. (cf. *Poppon.* de Elocut. Thucyd. p. 140. sq. ad Xenoph. Cyrop. III, 3, 50. et *Lobeck.* ad Phryn. p. 15); attamen reputanti mihi usum Platonicum probabilius videtur hic quoque librariorum vitio excidisse ἄν (quod eo facilius fieri potuit quum αν in v. ἀνάγκη sequatur. Sic etiam etiam Theaet. 169. B. ante ἀναγκάσῃς sine dubio excidit ἄν, Tim. vero 57. B. vide ne ἢ interpositum particulam ἂν post πρὶν extruserit), quam ab ipso Platone omissum esse. Plato videlicet negatione praegressa vel sequente ponere solet πρίν cum coniunctivo et part. ἄν. Sic supra 58. B. 85. C. Phaedr. 228. C. ὡς μοι δοκεῖς οὐδαμῶς με ἀφήσειν, πρὶν ἂν εἴπω ἀμωσγέπως. 242. A: Μήπω γε — πρὶν ἂν τὸ καῦμα παρέλθῃ. Ib. C: ἤ με οὐκ ἐᾷ ἀπιέναι, πρὶν ἂν ἀφοσιώσωμαι. 271. C: πρὶν ἂν οὖν τὸν τρό-

που τοῦτον λέγωσί τε καὶ γράφωσι, μὴ πειθώμεθ' αὐτοῖς· 277. B: πρὶν ἄν τις τό γε ἀληθὲς ἑκάστων εἰδῇ — οὐ πρότερον δυνατὸν τέχνη ἔσεσθαι — μεταχειρισθῆναι τὸ λόγων γένος. Gorg. 463. C: ἐγὼ δὲ αὐτῷ οὐκ ἀποκρινοῦμαι πρότερον — πρὶν ἂν πρῶτον ἀποκρίνωμαι ὅ,τί ἐστιν. Theaet 200. D. 207. B. Sophist. 230. C. 254. B. Politic. 257. C. 281. D. 285. B. Phileb. 16. D. 19. E. 23. B. al. ».

Ὁ Σταλβαύμιος ἰσχυριζόμενος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Φαίδωνος σελ. 32 (1850) ὅτι ὀρθῶς εἶνε εἰρημένον ἄνευ τοῦ μορίου ἌΝ «πρὶν ἀνάγκην τινὰ (ὁ) θεὸς ἐπιπέμψῃ», μνημονεύει πρὸς πίστωσιν τῆς γνώμης αὐτοῦ τάδε τὰ χωρία· Ἡροδ. ϛ', 82 «πρὸς ὧν ταῦτα οὐ δικαιεῦν πειρᾶν τῆς πόλιος, πρίν γε δὴ ἱροῖσι χρήσηται καὶ μάθῃ, εἴτε οἱ ὁ θεὸς παραδιδοῖ, εἴτε οἱ ἐμποδὼν ἕστηκε». Θουκυδ. Η',9 «οἱ δὲ Κορίνθιοι, ἐπειγομένων αὐτῶν τὸν πλοῦν, οὐ προεθυμήθησαν ξυμπλεῖν πρὶν τὰ Ἴσθμια — διεορτάσωσιν» καὶ «οὐ βουλόμενοί πω πολέμιον ἔχειν, πρίν τι καὶ ἰσχυρὸν λάβωσι». Πλάτ. Τιμ. σελ. 57, Β' «λυόμενα οὐ παύεται, πρὶν ἢ παντάπασιν ὠθούμενα καὶ διαλυτὰ ὄντα ἐκφύγῃ — ἢ νικηθέντα — μείνῃ». Θεαιτ. σελ. 169, Β' «τὸν γὰρ προσελθόντα οὐκ ἀνίης, πρὶν ἀναγκάσῃς — προσπαλαῖσαι». Νόμ. σελ. 873, Α' «οὐδὲ ἔκπλυτον ἐθέλειν γίγνεσθαι τὸ μιανθὲν πρὶν φόνον φόνῳ —— τίσῃ κτέ.». Αἰσχίν. κατὰ Κτησιφ. 60 «ὅστις οὕτω διάκειται, μήτ' ἀπογνώτω μηδὲν μήτε καταγνώτω, πρὶν ἀκούσῃ». Ἀντιφ. Κατηγορ. Φαρμ. 29 «οἱ δ' ἐπιβουλευόμενοι οὐδὲν ἴσασι πρίν γ' ἤδη ἐν αὐτῷ ὦσι τῷ κακῷ καὶ γιγνώσκωσι τὸν ὄλεθρον ἐν ᾧ εἰσί». Ἀριστοφ. Βατρ. 1281 «μή, πρίν γ' ἀκούσῃς χἀτέραν στάσιν μελῶν». Ἐναντιούμενος δ' ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Νόμων Τόμ. Γ', σελ. 84 (1860) τῷ Ἀστίῳ ἀναγνόντι «πρὶν ἌΝ φόνον φόνῳ ὁμοίῳ ὅμοιον ἡ δράσασα ψυχὴ τίσῃ κτέ.» λέγει «Dein πρίν sine ἄν quod coniungitur cum coniunctivo, id nihil habere offensionis, ostendisse videmur ad Phaedon. p. 63. *C. Astius* πρὶν ἂν de coniectura scripsit, inani consilio». Ἀλλ' ὁ Στούρμιος γράφει ἐν *Beitr. zur. Histor. Synt. der Griech. Sprache* Τόμ. Α', σελ. 352 (1882) «Schliesslich haben wir noch über das Feh en von ἄν an drei Coniunctivstellen zu sprechen. Diese Parti :el ist von den meisten Herausgebern mit Recht eingefügt v· r-

den; ihr Ausfall erklärt sich überdies leicht in Theaet. 169 b: οὐκ ἀνιεῖς πρὶν (ἂν) ἀναγκάσῃς. Sodann kommt Tim. 57 b in Betracht: λυόμενα οὐ παύεται, πρὶν (ἂν) ἢ παντάπασιν ὠθούμενα, — ἐκφύγῃ πρὸς τὸ ξυγγενές, ἢ — μείνῃ. Hier ist überdies die Einfügung nach Resp. 440 d dringend geboten: οὐ λήγει, πρὶν ἂν ἢ διαπράξηται ἢ τελευτήσῃ etc Endlich vermissen wir ἄν noch Leg. 873 a: πρὶν (ἂν) φόνον τίσῃ etc» καὶ ἐν σημειώσει «*Heindorf* hat hier zuerst ἄν eingefügt; dieser Stelle ist Phaedo 62c ähnlich, wo die Ueberlieferung von ἄν schwankt: πρὶν (ἂν) ἀνάγκην τινὰ θεὸς ἐπιπέμψῃ».

Περὶ τῆς παρὰ τῷ Ἡροδότῳ χρήσεως γίνεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ϛ', σελ. 1600 παρατήρησις ὑπὸ τοῦ Γ. Δινδορφίου, ἣν νομίζομεν ἀξίαν παραθέσεως «Herodotus, qui πρὶν ἤ, de quo infra dicetur, cum conjunctivo construxit, tamen simplici πρίν, ubi conjunctivo junctum est, ἂν constanter videtur addidisse Sic 1, 32: Οὔκω . . . πρὶν ἂν τελευτήσαντα καλῶς τὸν αἰῶνα πύθωμαι, ubi ἂν male abest a codd. quibusdam et Stobaeo Flor 105 63. Id. 3, 109: Οὐκ ἀνίει πρὶν ἂν διαφύγῃ· 7, 8, 2: Οὐ πρότερον παύσομαι πρὶν ἂν ἕλω τὰς Ἀθήνας· ubi male libri nonnulli πρὶν ἂν ἤ. I, 140: Οὐ πρότερον θάπτεται... ὁ νέκυς, πρὶν ἂν ὑπ' ὄρνιθος ἢ κυνὸς ἑλκυσθῇ, ubi libri plures ἑλκυσθῆναι, quod probari posset, si abesset ἄν: nunc quum adsit, vitiosum est habendum, quanquam non me fugit plura hujusmodi in vulgatis legi libris Hippocratis, omni vitiorum genere refertis. Alio modo peccatum videtur duobus aliis in locis Herodoti, 4, 157: Οὐ γὰρ δή σφεας ἀπίει ὁ θεὸς τῆς ἀποικίης, πρὶν δὴ ἀπίκωνται ἐς αὐτὴν Λιβύην· et 6,82: Πρὸς ὧν ταῦτα οὐ δικαιοῦν πειρᾶν τῆς πόλιος, πρίν γε δὴ ἱροῖσι χρήσηται καὶ μάθῃ κτλ. Quod probabilius videtur πρὶν ἢ et πρίν γ' ἢ dixisse Herodotum, ut in locis infra afferendis». Πρβ. καὶ Κόβητον ἐν Μνημοσ. 1883, σελ. 84 «Paullo ante ex R recipe: πρὶν ἈΝ Θυρέας ἀνασώσωνται». Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι ὁ Στούρμιος ἐν τῷ μνημονευθέντι βιβλίῳ σελ. 298 μετατυπώσας τὸ ἐν τοῖς χωρίοις τοῦ Ἡροδότου κείμενον ΔΗ εἰς τὸ ἊΝ ἀνέγνω «πρὶν ἂν ἀπίκωνται» καὶ «πρὶν ἂν — χρήσηται».

Ὁ Κόβητος ἐξετάζων τὸ χωρίον τοῦ Ἀντιφῶντος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1880, σελ. 278 ἀνέγνω μὲν «οὐδέν ΤΙ ἴσασι», οὐδένα δὲ λόγον ἐποιήσατο περὶ τῆς τοῦ ΠΡΙΝ συντάξεως μεθ' ὑποτακτικῆς ἐγκλίσεως ἄνευ τοῦ ἌΝ «πρίν γ' ἤδη ἐν αὐτῷ ὦσι τῷ κακῷ». Ὁ Στούρμιος γράφει ἐν τῷ ἀρτίως μνημονευθέντι τόπῳ «Als Seitenstück und zugleich als Beleg wollen wir schon jetzt einen sehr lehrreichen Fall aus Antiphon besprechen. I, 29 lautet nach *Baiter-Sauppe*: οἱ δ' ἐπιβουλευόμενοι οὐδὲν ἴσασι πρὶν ἐν αὐτῷ ὦσι τῷ κακῷ γ' ἤδη καὶ γιγνώσκωσι τὸν ὄλεθρον, ἐν ᾧ εἰσί. Auch hier ist das nach κακῷ eingeschobene γ' ἤδη sehr anstössig. *Maetzner* schreib nach Cod. Oxon. in seiner Ausgabe: πρίν γ' ἤδη ἐν αὐτῷ etc., während *Lüth* (a. a. O. p. 46), gestützt auf diese Lesart, sowie auf unsere Herodot. Stelle VI, 82, die Verbesserung in πρίν γε δὴ ἐν αὐτῷ ὦσι τῷ κακῷ καὶ etc. vorschlägt. Sicherlich beruht der Fehler auch hier auf der Verwechselung von δή und ἄν, und wir stellen mit Zugrundlegung der Lesart des Oxon. durch πρὶν ἂν ἐν etc. den ursprünglichen Text her» καὶ σελ. 334 «Die beiden übrigen Stellen bieten den Coniunctiv von εἶναι, welchem wir bereits bei Thucydides begegnet sind; Dem. 10, 29; Antiph. 1, 29. Letztere wurde bereits p. 298 einer genaueren Besprechung unterzogen und in folgender Form von uns hergestellt: οἱ δ' ἐπιβουλευόμενοι οὐδὲν ἴσασι πρὶν ἂν ἐν αὐτῷ ὦσι τῷ κακῷ καὶ γιγνώσκωσι τὸν ὄλεθρον ἐν ᾧ εἰσί·—— Die Partikel ἄν fehlt in den Codices noch an zwei Stellen, wo ihre Ergänzung ebenso leicht als begründet ist; so Aesch. 3, 60: μήτε καταγνώτω, πρὶν (ἂν) ἀκούσῃ, ferner Hyper. pro Eux. 20, 3: οὐ χρὴ τοὺς δικαστὰς πρότερον τὰ καθ' ἕκαστα τῆς κατηγορίας ὑπομένειν ἀκούειν, πρὶν (ἂν) αὐτὸ τὸ κεφάλαιον τοῦ ἀγῶνος — ἐξετάσωσιν. Zu Aesch. 3, 60 ist übrigens bereits von *Reisig*, zu Hyper. von *Schneidewin* mit Billigung *Cobets* ἄν eingefügt worden». Ἀλλ' ὁ Βλάσσιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀντιφῶντος σελ. 11 δὲν ἐκίνησε τὴν παραδεδομένην γραφήν.

Παρατιθέμεθα τὴν ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γενομένην παρατήρησιν ἐν τῇ ἐκδόσει Λόγων τοῦ Ὑπερείδου σελ. 84 (1877) «πρὶν αὐτὸ τὸ κεφά-

λαιον—ἐξετάσωσιν Prorsus necessarium est. quod S. coniecit: πρὶν ἂν αὐτό Abutuntur codicum auctoritate nec multos codices tractarunt qui librariorum fidem in talibus inplorant, ut Graecitati vim afferant». Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Αἰσχίνου κατὰ Κτησιφῶντος 235 μετετύπωσε μὲν ὁ Κόβητος τὴν ὑποτακτικὴν ἰσχύσῃ εἰς τὴν ἀπαρέμφατον ἰσχῦσαι, ἐξήλειψε δὲ τὸ μόριον ΄ΑΝ. *Nov. Lect.* σελ. 271 «Addo Aeschinis locum, quia obiter mendo liberari poterit; legitur in Ctesiphontea § 235. οὐδεὶς πώποτε ἐπέθετο πρότερον δήμου καταλύσει πρὶν ἂν μεῖζον τῶν δικαστηρίων ἰσχύσῃ. plerique Codices μείζω habent, vitiose: sed πριν ἂν ἰσχύσῃ cum ἐπέθετο non bene iungitur. Codices ἰσχύσοι, ἰσχύσει, ἰσχύσειν. Corrige: πρὶν μεῖζον τῶν δικαστηρίων ἰσχῦσαι». Πρβ. 'Αθηνᾶν 1891, σελ. 336 κέ. Ἴδε δὲ καὶ Καιβέλιον ἐν τῇ ἐκδόσει 'Ελλην. 'Επιγραμμάτων σελ. 232, 570.

'Εν τῇ 'Αναβάσει τοῦ Ξενοφῶντος βιβλ. Ε', ζ', 12 ἄλλα μὲν τῶν ἀντιγράφων ἔχουσιν «ὅταν δὲ τούτων ἄλις ἔχητε, μὴ ἀπέλθητε, πρὶν ΄ΑΝ ἀκούσητε οἷον ὁρῶ ἐν τῇ στρατιᾷ ἀρχόμενον πρᾶγμα», ἄλλα δὲ πρὶν ἀκούσητε, ὃ εἶνε ἐγκεκριμένον ὑπὸ τοῦ Κυνήρου ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς 'Αναβάσεως σελ. 408 ποιουμένου τὴν παρατήρησιν τήνδε: «πρὶν ἀκούσητε: Sic scripsi cum AB pro πρὶν ἂν ἀκούσητε, quod optimorum librorum auctoritate posthabita ab omnibus recentioribus editoribus immerito receptum est. Nam non solum apud Homerum, Iones, Pindarum, tragicos, Thucydidem, Antiphontem, Aeschinem, verum etiam apud Xenophontem πρὶν non addido ἄν cum coniunctivo coniunctum reperitur, uti de Venat. III, 6. πρὶν ἴδωσιν (in omnibus codd.), ubi v. *Sauppium*. Oeconom. XII, 1: πρὶν παντάπασιν ἡ ἀγορὰ λυθῇ (in omnibus codd.), ubi v. *Breitenbach*.». 'Ο Σαύπιος γράφει ἐν *Lexil. Xenoph.* σελ. 109 «πρὶν sine ἄν c. coni. dubium Oec. 12, 1. n. Ven. 3, 6. n.». Τἀντίγραφα οὐδεμιᾶς πίστεως ἄξια πολλάκις εἶνε. Ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων οὐ μόνον παραλείπεται τὸ ΄ΑΝ μετὰ τὸ ΠΡΙΝ ὑποτακτικῇ συντεταγμένον, ἀλλὰ καὶ προστίθεται μετ' αὐτὸ εὐκτικῇ συντεταγμένον, ὅτε ὁ λόγος ἀποβαίνει σόλοικος (Ἴδε Δινδόρφιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ξενοφῶντος 'Ελληνικῶν σελ. 104).

Ἐν ταῖς περὶ τὰ Ζῷα Ἱστορίαις τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπαντᾷ βιβλ. Β', ϐ', 11 (Τόμ. Γ', σελ. 23, 4 Διδ.) «ἀλλὰ λανθάνει διὰ τὸ μὴ βάλλειν πρότερον, πρὶν ὑποφυῶσιν ἐντὸς ἴσοι» καὶ Θ', ϛ', 3 (σελ. 177, 41) «οὐ πρότερον ἐπιτίθεται, πρὶν συγκαλέσῃ βοηθοὺς ἄλλους». Ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ ὑπάρχει καὶ γραφὴ «πρὶν ἌΝ ὑποφυῶσιν», ἣν ἐνέκρινεν ὁ Συνειδῆρος. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Aubert καὶ τοῦ Wimmer Τόμ. Β', σελ. 224, 10 «πρὶν συγκαλέσΑΙ βοηθοὺς ἄλλους» καὶ ἐσημειώθη «συγκαλέσαι scripsimus nos; συγκαλέσει A^a Cam., συγκαλέσῃ ceteri» καὶ «συγκαλέσαι: haben wir auf Grund der Variante des Venet. und nach Antigon. Car. c. 40 geschrieben».

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Πλάτωνος Σοφ. σελ. 230, Γ' «μὴ πρότερον ἂν τῆς προσφερομένης τροφῆς ἀπολαύειν δύνασθαι σῶμα, πρὶν ἌΝ τὰ ἐμποδίζοντα ἐν αὐτῷ τις ἐκβάλῃ» εἶνε γεγραμμένον ἐν ταῖς Ἐκλογαῖς τοῦ Στοβαίου Τόμ. Β', σελ 254, 5 Οὐαξμ. ἄνευ τοῦ μορίου ἌΝ «πρὶν τὰ ἐμποδίζοντα **ἐντός** τις ἐκβάλῃ».

Ὁ Ἀσώπιος γράφει ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Σύνταξιν σελ. 396 § 162 (1841) «Τὸ ἐναντίον δὲ ἡ Ὑποτακτικὴ τίθεται συνήθως ἐν τούτοις μετὰ τοῦ ἄν, εὑρίσκεται ὅμως καὶ κατὰ παράλειψιν αὐτοῦ, ἐξαιρέτως παρὰ ποιηταῖς, ὡς οὐ γάρ πω καταδυσόμεθ' εἰς Ἀΐδαο δόμους, πρὶν μόρσιμον ἦμαρ ἐπέλθῃ (Ὀδ. Κ, 174) — οὐ γὰρ ἔσθ' ἢ γ' αὔριον, πρὶν εὖ πάθῃ τις τὴν παροῦσαν ἡμέραν — μὴ στέναζε πρὶν μάθῃς — πρὶν τελευτηθῇ φόνος (Σοφ. Τραχ. 946. Φιλ. 917. Εὐρ. Ὀρεστ. 1218. Ἴδε καὶ Ἀριστ. Ἐκκλ. 752)» καὶ § 163 «Ἀρνοῦνται τὴν τοιαύτην παράλειψιν τοῦ ἄν ἐπὶ τοῦ πρίν μετὰ τῆς Ὑποτακτικῆς παρὰ τοῖς πεζοῖς πολλοὶ Φιλολόγοι (γρ. φιλόλογοι), ἀλλ' ὀρθότερον φαίνεται εἰπεῖν ὅτι εἶναι σπανιωτέρα οὕτω πρίν γε δὴ ἱροῖσι χρήσηται καὶ μάθῃ (Ἡρ. Ϛ', 82) — πρὶν φόνον φόνῳ ὁμοίῳ ὅμοιον ἡ δράσασα ψυχὴ τίσῃ καὶ κοιμίσῃ (Πλάτ. Νόμ. Θ', 872. Ἴδε καὶ Φαιδ. 62. Λάχ. 187). Ὁ Εἰνδόρφιος εἶναι ἐκ τῶν μὴ δεχομένων οὐδόλως τὴν τοιαύτην παράλειψιν παρὰ τοῖς πεζοῖς, ὅθεν προσθέτει τὸ ἄν εἰς ὅλα τὰ Πλατωνικὰ χωρία». Πρβ. Ματθίε

ἐν Διεξοδ. Γραμματ. τῆς Ἑλλην. Γλώσσης σελ. 1201-2 ἐκδ. γ' (1835).

Οὐκ ὀλίγα παραδείγματα δύναταί τις ἐκ τοῦ ποιητικοῦ λόγου νὰ καταλέξῃ τῆς συντάξεως τοῦ ΠΡΙΝ μεθ' ὑποτακτικῆς ἄνευ τοῦ μορίου ἈΝ. Παντὶ δὲ γνωστὸς ὑπάρχει ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου σελ. 123, 31 Ἑρχ. μνημονευόμενος χρησμός:

ἀσκοῦ τὸν προύχοντα πόδα, μέγα φέρτατε λαῶν,
μὴ λύσῃς, πρὶν ἐς ἄκρον Ἀθηναίων ἀφίκηαι.

Πρβ. καὶ Εὐριπ. Μηδ. 679, Αἰ. «ἀσκοῦ με τὸν προύχοντα μὴ λῦσαι πόδα Μή. πρὶν ἂν τί δράσῃς ἢ τίν' ἐξίκῃ χθόνα; Αἰ. πρὶν ἂν πατρῴαν αὖθις ἑστίαν μόλω». Παρατιθέμεθα δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γεγραμμένα ἐν Μνημοσ. 1877, σελ. 275 «Incerti poëtae fragm. 367. pag. 708:

μήποτέ τις ἄνδρα πανόλβιον αὐδήσειε
πρὶν ἴδῃ πῶς κεῖνος ἔχοι ποτὲ πότμον ἀπήμων.

non Tragici, sed Epici poëtae locus videtur esse sic scribendus:

μήποτέ τις (βροτὸν) ἄνδρα πανόλβιον αὐδήσειε
πρὶν (κεν) ἴδῃ πῶς κεῖνος ἔχοι ποτὲ πότμον ἀπήμων».

Ἐν τῷ Λάχητι σελ. 187, Ε' ἐκδοὺς ὁ Σχάνζιος (Πλάτ. Τόμ. ϛ', β', σελ. 43, 16) «μὴ παύεσθαι ὑπὸ τούτου περιαγόμενον τῷ λόγῳ, πρὶν ἂν ἐμπέσῃ εἰς τὸ διδόναι περὶ αὐτοῦ λόγον» ἐσημειώσατο «πρὶν ἂν (manu satis vetusta) t: πρὶν BT».

Ἐπηνωρθώθη δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει ὑπὸ τῶν κριτικῶν ἡ παραδεδομένη γραφὴ ἔν τε ταῖς Ἐκκλησιαζούσαις καὶ ἐν τοῖς Βατράχοις. Ὁ Βλαϋδέσιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐκκλησιαζουσῶν σελ. 68 «πρὶν ἐκπύθωμαι libri et vulg. πρὶν ἂν ἐκπύθωμαι Pors. Dind. Mein. πρὶν ἂν πύθωμαι Elmsl. ad Med. 215. Omissum ἄν non posse defendi exemplo ex anapaestis tetrametris petito v. 629 vere monet Dind. Cf. ad 629. Ran. 1281. Vulgatam defendit Reisig. Conj. p.65, cui tragicum haec colorem habere videntur. (Sic πρὶν — ἐκμάθῃ Eur. Med. 222) Defendit etiam Herm. Opusc. IV.p.105. Qu. πρὶν ἐκπυθέσθαι, vel πρὶν (πρίν γ') ἂν πύθωμαι» καὶ ἐν τῇ τῶν Βατράχων σελ. 157 «πρίν γ' ἀκούσῃς: libri et vulg. Bekk. Bo. Th. Fr. Ko. Vels. πρίν γ' ἂν ἀκούσῃς

Elmsl. ad Ach. 176. Reisig. Conj. p.66. Dind. Bergk. Mein. Correctio verissima. Comici nunquam πρὶν cum subjunctivo jungunt, nisi addita particula ἄν. Sic Eq. 960 μὴ δῆτά πω γ' — πρὶν ἄν γε τῶν χρησμῶν ἀκούσῃς τῶν ἐμῶν. Ach. 176. μήπω πρίν ἄν γε στῶ τρέχων. Soph. Tr. 415. οὔ, πρίν γ' ἂν εἴπῃς ἱστορούμενος βραχύ. Cf. ad Eccl. 629. 752. Lys. 1005. Nub 267. Apud Tragicos modo additur, modo omittitur ἄν. Sic Soph. Phil. 917. μὴ στέναζε. πρὶν μάθῃς. Ant. 619. Fr. 608. 946. Aj. 742.965. etc. De particulae ἄν ante subjunctivum omissione v. Stallb. ad Plat. Phaed. 62 C, qui exemplis ex prosaicis scriptoribus allatis defendere eam conatur» (Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. ς', σελ. 1601).

Ὅτι εὐκόλως ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων παρεωρᾶτο ἢ παρελείπετο τὸ μόριον ἌΝ δηλοῦται καὶ ἐκ τῆς πλημμελοῦς ἐκφορᾶς τοῦ περιβοήτου στίχου «μηδὲ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἂν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς» τῆς ἀπαντώσης ἐν τοῖς εἰς Θουκυδίδην Σχολίοις σελ. 23, 39 Διδ. «Ἀκούσαντες ἀμφοτέρων: μηδὲ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς» καὶ παρὰ τῷ Ψευδοπλάτωνι Δημοδ. σελ. 383, Β' «σὺ δέ μοι δοκεῖς οὐδὲ τοῦτο τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν λεγόμενον ἀκηκοέναι. Τὸ ποῖον; ἔφη· μηδὲ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς» (Πρβ. Ναύκιον ἐν *Mél. Gréco-Rom.* Τομ. Δ', σελ. 398). Παρὰ τῷ Λουκιανῷ περὶ τοῦ μὴ ῥᾳδ. πιστ. τῇ διαβολ. 8 κεῖται «φησὶ δέ· μήτε δίκην δικάσῃς, πρὶν **ἄμφω** μῦθον ἀκούσῃς», λέγεται δ' ἐν τοῖς Σχολίοις σελ. 232 Ἰακ. «ἄμφω: Ἀττικὸς σολοικισμός» καὶ «Πλούταρχος ἐν τῷ περὶ Στωικῶν ἐναντιωμάτων· πρὸς τὸν εἰπόντα μηδενὶ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς, ἀντέλεγεν ὁ Ζήνων» (Πρβ. Βέργκιον ἐν τῇ Δ' ἐκδόσει τῶν Λυρ. Ποιητῶν Τόμ. Β', σελ. 93). Ὀρθῶς εἶνε ἐκδεδομένον ὑπὸ τοῦ Γ. Δινδορφίου παρὰ τῷ Λουκιανῷ Τόμ. Γ', σελ. 64 «πρὶν ἌΝ ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς»· ἐπηνωρθώθη δὲ πρὸ πολλοῦ καὶ ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου ἡ ἡμαρτημένη γραφή. Πρβ. Ἀριστοφ. Σφ. 725 «ἦ που σοφὸς ἦν ὅστις ἔφασκεν πρὶν ἂν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς, οὐκ ἂν δικάσαις (Μειν. οὐ μὴ δικάσεις)» καὶ Εὐριπ. Ἡρακλ. 179 «τίς ἂν δίκην κρίνειεν ἢ γνοίη λόγον, πρὶν ἂν παρ' ἀμφοῖν μῦθον ἐκμάθῃ σαφῶς;». Ἐν τῷ Ἱστορικῷ Συντίπα τοῦ Φιλοσόφου σελ. 125, 22 Ἐβερ. φέρεται «οὐ πρί-

πει τινὰ κριτὴν ἢ ἄρχοντα ἢ βασιλέα ἀπόφασιν ποιεῖν περὶ παντὸς πράγματος, πρὶν καλῶς ἀκούσῃ καὶ ἐξετάσῃ τὴν τοῦ πράγματος ἀλήθειαν»· ποιεῖται δ' ὁ ἐκδότης τήν παρατήρησιν τήνδε· «ἀκούσῃ καὶ ἐξετάσῃ scripsi: ἀκούσει καὶ ἐξετάσει ABV. eo minus autem ἄν est addendum quia scriptoris menti illud μηδὲ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς (Bergki Poet. Lyr. p. 464) obversabatur: qui versus etiam Symeoni Sethi notus erat». Ἡ ἀληθὴς ἐκφορὰ τοῦ χρυσοῦ παραγγέλματος, ὅπερ εἰκότως κατέστη περιβόητον, εἶνε «μηδὲ δίκην δικάσῃς πρὶν ἂν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς». Ἐγελάσαμεν δ' ἀναγνόντες τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀσωπίου γεγραμμένον ἐν τῷ περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Λόγῳ σελ. 191 «ἀλλὰ τὸ καθῆκον τοῦ δικαστοῦ εἶναι μὴ δικάσαι πρὶν ἀμφοῖν **μῦθοεν** ἀκούσῃ».

Καλὸν δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ καταχωρισθῶσιν ἐνθάδε τὰ ὑπὸ τοῦ Γ. Δινδορφίου γεγραμμένα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ϛ',σελ. 1601 «Thucydides ut μέχρι et μέχρι οὗ cum coniunctivo construxit sine ἄν, idem in particula πρὶν sibi permisit 8, 9: Οὐ προεθυμήθησαν ξυμπλεῖν, πρὶν τὰ Ἴσθμια, ἃ τότε ἦν, διεορτάσωσιν. Sed quod 2, 53: Εἰ πρὶν ἐπ' αὐτὸ ἐλθεῖν διαφθαρήσεται, in aliquot codd. legitur ἔλθῃ, librariorum error est. Platonis, Xenophontis, oratorum ceterorumque Atticorum quae vel olim ferebantur exempla nunc ex codd. correcta, vel adhuc feruntur, ipsa paucitate sua suspecta fiunt. Difficilior de recentioribus scriptoribus quaestio est: quos quum huiusmodi in rebus minus et diligentes et subtiles quam veteres Atticos fuisse constet, sola singulorum scriptorum usus observatione probabiliter iudicari poterit quid scriptoribus ipsis quid librariis imputandum videatur, qui non dubium est quin in his quoque scriptoribus non raro omittendo ἄν peccaverint».

Ἄξια παραθέσεως νομίζομεν καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Σταλίου εἰρημένα ἐν *Quaest. Grammat. ad Thucyd. Pert.* σελ. 26 «Cum igitur in coniunctivi finalis usu magnam Thucydidei et tragici sermonis affinitatem invenerimus, etiam reliquis locis ubi contra communem Atticorum dicendi consuetudinem ἄν a coniunctivo abest ex tragicorum dictione videtur decernendum esse

num librorum memoria servanda sit— —Eodem modo πρὶν cum nudo coniunctivo, quod VI 10, 5. 29, 2. 38, 2. VIII 9, 1. 3 legitur, tuentur Soph. Phil. 917. Ant. 619. Trach 608. Ai. 742. 965. Eur. Or. 1218».

Ὁ Ἑρουερδὴν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θουκυδίδου Τόμ. Δ', σελ. 12 προσθεὶς τὸ ἌΝ ἐν τῇ ῥήσει «πρὶν ἢν ἔχομεν βεβαιωσώμεθα» ἔγραψεν «inserui ἄν, quod omissum a pedestri oratione alienum esse confirmant tituli Attici». Πρβ. καὶ σελ. 28 καὶ σελ. 38. Ἴδε καὶ Στούρμιον ἐν *Beitr. z. Histor. Synt. der Griech. Sprache* Τόμ. Α', σελ. 311. Περὶ τῆς ἐν ταῖς Ἀττικαῖς Ἐπιγραφαῖς χρήσεως ἐποιήσατο λόγον ὁ Ἑρουερδὴν ἐν *Lapid. Testim* σελ. 77. Πρβ. καὶ Μειστεράνσιον ἐν *Gramm. der Attich. Inscrif.* σελ. 242 καὶ σελ. 251 καὶ σελ. 252 ἐκδ. γ'.

Οὐχὶ ὀλιγάκις εὑρίσκεται παρὰ συγγραφεῦσι τοῦ παρηκμακότος ἑλληνισμοῦ τὸ ΠΡΙΝ συντεταγμένον ὑποτακτικῇ ἐγκλίσει ἄνευ τοῦ μορίου ἌΝ.

Διον. Ἁλικαρν. σελ. 941 «ἵνα μὴ γνοῖεν ἥκοντας αὐτοὺς οἱ πολέμιοι, πρὶν ἐπὶ τῷ ἐρύματι γένωνται». Πρβ. Τόμ. Β', σελ. 199 Ἰακ.

Λουκιαν. Ἀληθ. Ἱστορ. Β', 18 (Τόμ. Β', σελ. 92 Ἰακ.) «ἠκούομεν δὲ καὶ περὶ Χρυσίππου ὅτι οὐ πρότερον αὐτῷ ἐπιβῆναι τῆς νήσου θέμις, πρὶν τὸ τέταρτον ἑαυτὸν ἐλλεβορίσῃ». Ὁ Ἑρουερδὴν γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1879, σελ. 347 «Sub librorum AC lectione ἐλλεβορίσει latere puto ἐλλεβορίσειε. Lucianus ad Atticorum exemplum πρὶν cum nudo cuniunctivo iungere non solet». Πρβ. καὶ σελ. 352 «Supple πρὶν (ἂν) μάθῃς». Ὑπὸ τοῦ Γ. Δινδορφίου εἶνε ἐκδεδομένον παρὰ τῷ Λουκιανῷ Τόμ. Β', σελ. 50 «πρὶν ἌΝ τὸ τέταρτον ἑαυτὸν ἐλλεβορίσῃ» (Ἴδε καὶ Ἰακωβίτσιον εἰς Λουκιαν. Τόμ. Β', σελ. 92).

Στράβ. σελ. 271, 19 Μειν. «μὴ παύεσθαι πρότερον, πρὶν παύσωνται τῆς λύττης».

Ἐπίκτ. Τομ. Γ', σελ 87 Schw. «μὴ πρότερον ἑτέρῳ δικαστηρίῳ δικάσῃς, πρὶν αὐτὸς παρὰ τῇ δίκῃ κριθῇς».

Ψευδοπλούτ. Ἠθικ. σελ. 213, Ε' «ὀφθεὶς δ' ὑπό τινος τῶν φίλων παρεκάλει μηδενὶ φράζειν, πρὶν καὶ αὐτὸς πατὴρ τέκνων γένη-

ται». Πρβ. Πλούτ. Ἀγησ. ΚΕ',6 «παρεκάλει μηδενὶ φράσαι, πρὶν ἌΝ καὶ αὐτὸς πατὴρ παίδων γένηται».

Γαλην. Τόμ. ΙΕ', σελ. 202 «εὐθέως ἐμεῖται, πρὶν ἐκπίῃ τὸ πᾶν» καὶ σελ. 249 «οὐκ ἂν οὖν ἡ τροφὴ θρέψει ποτὲ πρὶν καλῶς πεφθῇ» καὶ Τόμ. ΙΖ', Ϛ', σελ. 816 «χρὴ γὰρ αὐτὸ πρότερον προκεκρίσθαι τοῖς εἰρημένοις σημείοις, πρὶν ὅλως τις ἐπὶ τὴν τοιαύτην ἀφίκηται πεῖραν». Περὶ τοῦ «οὐκ ἂν οὖν ἡ τροφὴ θρέψει», ἀνθ' οὗ δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ θρέψειε ἴδε Χαρίτ. Χαριτων. Ποικίλ. Φιλολογ. Τόμ. Α', σελ. 477.

Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 313, 8 Βεκκ. «πρὶν γὰρ ἄρξωμαι διαλέγεσθαι, ἀπ' ἀληθοῦς μὲν ἤρχετο κτέ.».

Φιλόστρ. Τόμ. Β', σελ. 140, 4 Καυσ. «ἀλλὰ μήπω, ξένε, πιστὰ ἡγοῦ, ἃ εἶπον, πρὶν ἔς τε τὴν νῆσον Κῶ πλεύσῃς κτέ». Ὁ Βοισσονάδης γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Φιλοστράτου Ἡρωικῶν σελ. 362 «πρὶν ἂν . . . πλεύσῃς . . . . ἴδῃς: Editiones sine ἄν, et habent πλεύσοις. In A terminatio ita turbatur, ut vix dici possit utrum πλεύσῃς an πλεύσοις scribatur. BDFH πλεύσῃς. I πλεύσας. Sed πλεύσῃς optime se habet, et firmatur sequenti subjunctivo ἴδῃς quod tenent omnes, praeter D in quo ἴδῃς (superscr. οις). Praeterea ἄν addere placuit, quod omnino fere in hac sententia requiritur, et facile potuit a librariis omitti. Plato Hipp. Maj. § 25. πρὶν ΑΝ μοι εἴπῃς. Lys. § 6. πρὶν ΑΝ ἕλῃ. Phaedr. § 4. πρὶν ΑΝ εἴπω. Phaedon. p 89. C. πρὶν ΑΝ νικήσω. Isocrates Pan § 2. πρὶν ἂν διαλλάξῃ. Euripides Andr. 100. πρὶν ΑΝ . . . ΙΔΗιΣ. Et Scholiastes noster qui ad omissionem particulae offendebat, adscripsit: πλεύσῃς· ἂν δηλονότι».

Μάξ. Τύρ. Λόγ. Ϛ', 8 (σελ. 20, 43 Διδ.) «οὐ πιστεύω τῇ ἑορτῇ, πρὶν τοὺς ἑορταστὰς ἴδω φίλους» καὶ ΙΓ', Ϛ' (σελ. 50, 38) «οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἕλοιτε τουτὶ τὸ τεῖχος, πρὶν ὑμῖν ἐπίκουρος ἔλθῃ ψυχὴ μὲν ἐρρωμένη, σῶμα δὲ νοσοῦν» καὶ ΛΕ', 4 (σελ. 136, 18) «ἀδύνατον εἶναι σωτηρίαν παραγίνεσθαι τῷ μορίῳ, πρὶν καὶ τῷ παντὶ ἔλθῃ»

Πλωτῖν. Τόμ. Β', σελ. 123, 13 Κιρχ. «ἀργόν τι γὰρ τὸ κάλλος αὐτοῦ, πρὶν τοῦ ἀγαθοῦ φῶς λάβῃ».

Ἀλέξ. Ἀφροδ. Προβλ. Α', 30 (Φυσ. καὶ Ἰατρ. Ἑλλ. Μικρ.

Τόμ. Α', σελ. 12, 29 'Ιδ.) «διότι φθάνουσι μεταβληθῆναι καὶ πεφθῆναι πρὶν δράσωσι».

Σιμπλίκ. 'Υπομνήμ. εἰς 'Αριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 216, 4 «διότι ἦν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, πρὶν γένηται τὸ σύνθετον» καὶ σελ. 217, 5 «καθόσον μὲν γὰρ σὺν τῇ ὕλῃ καὶ ἡ στέρησις ἐστί, πρὶν ἐπιγένηται τὸ εἶδος» καὶ σελ. 647, 29 «καὶ οὐ πρότερον ἀφιᾶσι, πρὶν τὸν ἐπιπωματίζοντα τὴν ὀπὴν δάκτυλον ἀφελών τις τῷ ἐξιόντι ὕδατι ἀνάλογον εἰσελθεῖν ἀέρα συγχωρήσῃ» (Πρβ. καὶ σελ. 153,9). Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ φέρεται καὶ γραφὴ πρὶν γενέσθαι.

Χαρίτ. 'Αφροδ. Ε', 7 ('Ερωτ. Συγγρ. Τόμ. Β', σελ. 97, 7 'Ερχ. «μὴ καταγνῷς μου, πρὶν ἀκούσῃς τῶν λόγων ἑκατέρωθεν» Ὁ Κόβητος ἀποφαίνεται ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1859, σελ. 290 «Tum supple vs. 9. πρὶν (ἂν) ἀκούσῃς».

'Ωριγέν. Τόμ. Α', σελ. 178 «τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ διδάσκοντος αὐτούς, καὶ πρὶν γένηται σάρξ» καὶ σελ. 179 καὶ σελ. 231 καὶ σελ. 331. Τόμ. Β', σελ. 238 «ὡς ἦν, πρὶν ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ θεοῦ» καὶ σελ. 257 καὶ σελ. 372 καὶ σελ. 399 καὶ σελ. 410. Τόμ. Γ', σελ. 333 «πρὶν δὲ ἔλθω ἐπὶ τὴν διήγησιν τῶν κατὰ τὸν τοπον, λεκτέον ὅτι κτέ.» καὶ σελ. 340. Τόμ. Δ', σελ. 122 «διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς εἰσέρχεται θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους, πρὶν αὐτοῖς παραθῇ τὸ ἡτοιμασμένον ἄριστον». Τόμ. ΙΓ', σελ. 68 «πρὶν γὰρ ἔλθῃ ἡ ὀγδόη τοῦ κυρίου 'Ιησοῦ Χριστοῦ ἡμέρα, ὅλος ὁ κόσμος ἀπερικάθαρτος ἦν καὶ ἀκρόβυστος». Τόμ. ΙΕ', σελ. 212 «ἔλεγον ὅτι καὶ ὁ διάβολος πρότερον ἦν ἡμῶν πατήρ, πρὶν γένηται ἡμῶν ὁ θεὸς πατήρ» καὶ σελ. 223 καὶ σελ. 258 καὶ σελ. 314 καὶ σελ. 457 καὶ σελ. 469. Τόμ. ΙΖ', σελ. 110 «ἀναγκαίως τοῦτο μετὰ τῶν λοιπῶν, πρὶν γένηται, τῷ θεῷ ἔγνωσται ἀπὸ κτίσεως καὶ καταβολῆς κόσμου». Τόμ. ΙΗ', σελ. 80 «πρὶν ἀρξώμεθα τῆς ἀπολογίας, λεκτέον κτέ.» καὶ σελ. 195. Τόμ. ΙΘ', σελ. 416 «ὅπερ ἦν, πρὶν γένηται σάρξ». Τόμ. Κ', σελ. 176 «εἰ μὴ φιλόσοφον μὲν ὄψεται τὸ πάλαι 'Ιουδαίων ἔθνος, πρὶν ἐξυβρίσωσιν εἰς τὸ θεῖον». Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΗ', σελ. 57 «κατανοῶν ἐν ὅσαις μὲν ἀκολασίαις, ὅσαις δὲ ἀδικίαις καὶ πλεονεξίαις ἕκαστος τῶνδε ἦν, πρίν, ὥς φησι Κέλσος καὶ οἱ τὰ αὐτὰ αὐτῷ νομίζοντες, ἀπατηθῶσι καὶ παραδέξωνται, λόγον λυμαινόμενον — τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον».

Ἰγνάτ. Ἐπιστολ. πρὸ Φιλιππ. Δ' (Πατέρ. Ἀποστολ. Τόμ. Β', σελ. 218, 17 (1876) «καὶ πρὶν μὲν γένηται ὁ σταυρός, ἔσπευδε γενέσθαι τοῦτο».

Θέων Ῥητ. Ἑλλ. Τόμ. Β', σελ. 80,15 Σπεγγ. «πολλάκις ἀναγκάζεται, πρὶν τελεσθῇ τὸ ὅλον πρᾶγμα, μεταβαίνειν ἐφ' ἕτερόν τι γεγονὸς ὑπὸ τὸν αὐτὸν καιρόν».

Ἡσύχ. Μιλήσ. σελ. 115, 15 Φλαχ. «πρὶν δὲ συσταθῇ τῷ βασιλεῖ, γράμματα ἐδίδασκεν ἐν Ἐλευσῖνι κωμυδρίῳ τῆς Ἀλεξανδρείας».

Ἀρμενόπ. σελ. 40 Εἱμβ. «ὁ κατηγορηθεὶς ἀντικατηγορεῖν οὐ δύναται, πρὶν ἐλευθερωθῇ» καὶ σελ. 212 «αἱ ἐν τῷ σῷ δένδρῳ καθεσθεῖσαι μέλισσαι τῆς σῆς οὐ γίνονται δεσποτείας, πρὶν αὐτὰς τοῖς σίμβλοις ἐναποκλείσῃς».

Βί. Αἰσ. Γ' (σελ. 233, 2 Ἐβερ.) «φθάσας τοίνυν αὐτοῦ κατηγορήσω αὐτὸς ἐπὶ τοῦ δεσπότου, πρὶν αὐτὸς τοῦτ' αὐτὸ δράσῃ κτέ.». Εἰκάζει δ' ὁ ἐκδότης πρὶν ἄν. Ἀλλ' οὐδαμῶς εὔλογον φαίνεται νὰ μεταβληθῇ ἡ παραδεδομένη γραφή.

Ἡσύχ. «Πρόουρον: τὸ ἀπόσταγμα τῆς σταφυλῆς, πρὶν πατηθῇ».

Σχολ. Εὐριπ. Τομ. Β', σελ. 172,17 Δινδ. «μηδ' οὖν τὸ δοκοῦν σοι εἰς πέρας ἄγε, πρὶν ἀκούσῃς τοὺς ἐμοὺς λόγους»

Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 63, 32 Διδ. «πέμψας προσέταξε μὴ πρότερον τοὺς Λακεδαιμονίους ἄνδρας ὀπίσω πάλιν ἐλθεῖν ἐᾶσαι, πριν αὐτόν τε καὶ τοὺς συμπρέσβεις ἀπολύσωσι Πελοποννήσιοι».

Σφόδρ' ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ἂν πάντα τὰ ἐκ μεταγενεστέρων συγγραφέων μνημονευθέντα χωρία εἶνε ἀδιάφθορα, μάλιστα δὲ τὰ ἀπαντῶντα παρὰ Διονυσίῳ τῷ Ἁλικαρνασσεῖ καὶ τῷ Στράβωνι καὶ τῷ Λουκιανῷ.

ΚΕΦ. ΚΑ'

Διαπεπραγμένοι εἰσί - πεπραγμένοι εἰσί.

Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ϛ', σελ. 1574 λέγεται «Interdum autem passiva vox pro activa ponitur: ut videmus πεπραγμένοι pro πεπραχότες in isto Dem. loco p 931, 27:

Οὐδὲν ἀκήκοα πρᾶγμα μιαρώτερον, ἢ ὃ οὗτοι πεπραγμένοι εἰσὶ περὶ ἡμᾶς. Sed et pro activa voce πράττειν, significante Exigere, usurpatur passiva πράττεσθαι, ut paulo ante ostendi».

Γράφει δὲ καὶ Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 1131 (1852) «ὃ οὗτοι πεπραγμένοι (ἀντὶ πεπραγότες) εἰσί, Δημ.».

Ἐφέρετο ἄλλοτε παρὰ τῷ Δημοσθένει σελ. 931, 26 «ἐγὼ μὲν οὐδ' ἀκήκοα πώποτε πρᾶγμα μιαρώτερον ἢ ὃ οὗτοι πεπραγμένοι εἰσὶ περὶ ἡμᾶς», ἀλλ' ἐπηνωρθώθη πρὸ πολλοῦ μεταβληθὲν εἰς τὸ «ὃ οὗτοι ΔΙΑπεπραγμένοι εἰσί», ὡς διδασκόμεθα ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Σχαιφήρου γεγραμμένων ἐν *Apparat. Crit. et Exeget. ad Demosth.* Τόμ. Δ', σελ. 575 «διαπεπραγμένοι: Vulg. πεπραγμένοι. διαπεπραγμένοι margo Lutetianae, August. primus. Et hoc dedi. REISK.». Ἐρρήθη δὲ καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους σελ. 1073, 68 «ἓν δὲ παρανομώτατον καὶ μιαρώτατον διαπεπραγμένοι εἰσί». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Πλάτωνι Γοργ. σελ. 479 Α' «σχεδὸν γάρ που οὗτοι, ὦ ἄριστε, τὸ αὐτὸ διαπεπραγμένοι εἰσίν» καὶ παρὰ τῷ Ἰσαίῳ περὶ τοῦ Φιλοκτ. Κλήρ. 57 «οἳ οὐ μόνον ὑφ' ἡμῶν ἐλέγχονται, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν αὐτοὶ οἱ ἐπίτροποι διαπεπραγμένοι εἰσί» (Ἴδε Ἀθηνᾶν 1898, σελ. 271). Παρασημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Πλάτωνος ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου «σχεδὸν γάρ ΤΙ οὗτοι» (Ἴδε Μνημοσ. 1874, σελ. 128). Οὐχὶ σπανίως γίνεται χρῆσις ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τοῦ διαπράττομαί τι καὶ διεπραξάμην τι καὶ διαπέπραγμαί τι. Λέγεται δὲ καὶ καταπράττομαί τι, οὐ βλέπει τις μαρτύρια κατειλεγμένα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Δ', σελ. 1190. Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἀρτεμιδώρῳ σελ. 19, 25 Ἑρχ. «ἀγαθῶν γὰρ σύστασιν σημαίνει καιρῶν, ἐν οἷς ἔστι τι μέλλον τελέσαι καὶ καταπράξασθαι».

Φέρεται καὶ παρὰ τῷ Λεσβώνακτι Πολιτ. περὶ τοῦ Πολ. τῶν Κορινθ. (Ῥητ. Ἀττικ. Τόμ. Β', σελ. 183 Διδ.) «εἰ μὲν γὰρ δὴ καὶ πρότερον πρὸς τὴν ὑμετέραν πόλιν ὑπήκουον Θηβαῖοι μὴ δυσμενῶς διακείμενοι, καίτοι πρὸς τοὺς προγόνους ὑμῶν πολλὰ καὶ δεινὰ καὶ μεγάλα πεπραγμένοι καὶ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου πολέμιοι καθεστῶτες ὑμῖν, παριδὼν ἂν τὰ νῦν αὐτοῖς ἡμαρτημένα περὶ ἑτέρων ἂν τοὺς λόγους ἐποιούμην». Ἀναγκαίως δ' ἔχει καὶ ἐν τῇ ῥήσει τὸ ἤτ

ἀντὶ τοῦ πεπραγμένοι ν' ἀναγνωσθῇ ΔΙΑπεπραγμένοι· μετατυπωτέον δ' ἴσως καὶ τὸ ὑπήκουον εἰς τὸ ὑπῆρχον. Πρβ. Δημοσθ. σελ. 30, 7 «ὑπῆρχον Ὀλύνθιοι δύναμίν τινα κεκτημένοι» (Ἴδε Μαυροφρύδην ἐν Δοκιμ. Ἱστορ. τῆς Ἑλλην. Γλώσσης σελ 320).

Τὴν χρῆσιν τοῦ πράττομαι ἀντὶ τοῦ πράττω σφόδρ' ἀποδοκιμάζει ὁ Κοβητος ἐν τῷ *De Philostr. Libell.* περὶ Γυμναστ. σελ. 29 «Nisi forte lubet credere ἵνα πράττοιτο eodem sensu dici atque ἵνα πράττοι, et verbum compositum παρακελεύουσιν *eleganter* usurpari pro simplici κελεύουσιν Sed πράττομαι pro πράττω extremam esse barbariem et nihilo sanius quam Datidis χαίρομαι vel Burnovio iudice vincam. —— Est igitur ad manum lenissima correctio haec: μάστιγος καὶ τῷ γυμναστῇ παρηρτημένης ἵν' εἴ τι παρακούουσι παίοιντο».

Κατ' οὐδένα τρόπον ἡμεῖς πειθόμεθα ὅτι ἔχει ὑγιῶς τὸ ἐν ἐπιγραφῇ φερόμενον πρήξηται· «ἣν δὲ οἱ ἐνεστηκότες ταμίαι ἢ οἱ ἑκάστοτε γινόμενοι μὴ παραδῶσιν τὸ ἀργύριον τοῦτο κατὰ τὰ γεγραμμένα, ἢ ἄλλος τις ἄρχων ἢ ἰδιώτης εἴπῃ ἢ πρήξηται ἢ προθῇ ἢ ἐπιψηφίσῃ ἢ νόμον προθῇ ἐναντίον τούτῳ ἢ τοῦτον τὸν νόμον ἄρῃ τρόπῳ τινὶ ἢ παρευρέσει ἡοῦν, κτέ.» (Συλλογ Ἐπιγρ. Ἑλλην. Διττεμβ. 349, 42, σελ. 465). Οὐδαμῶς δ' ἡμεῖς ὀκνοῦμεν νὰ μετατυπώσωμεν τὸ πρήξηται εἰς τὸ πρήξῃ τι. Γίνεται δὲ τοῦ πρῆξαί τι χρῆσις ἐν τοῖς ἔπειτα στίχ. 52 (σελ. 466) «ὀφειλέτω δὲ καὶ τῇ πόλει ἕκαστος τῶν πρηξάντων τι παρὰ τόνδε τὸν νόμον περὶ τοῦ ἀργυρίου τούτου ἢ μὴ ποιούντων τὰ προστεταγμένα δραχμὰς μυρίας».

Παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ Οἰδ. Τυρ. 287 ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε «ἀλλ' οὐκ ἐν ἀργοῖς οὐδὲ τοῦτ' ἐπραξάμην». Γράφει δ' ὁ Μεινέκιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ σελ. 225 «Nescio quae h. l. vis esse possit medii ἐπραξάμην, cuius nullum praeterea exemplum neque apud Sophoclem neque apud Aeschylum reperias. Alius enim generis est quod legitur Agam. 812. δικαίων ὧν ἐπραξάμην πόλιν; et quod codd. habent ib. 823. πάγας ὑπερκόπους ἐπραξάμεσθα, rectissime Paleius scripsit ἐφραξάμεσθα. Facilis autem Sophoclei loci emendatio; scribendum enim ἐπράξαμεν». Πρβ. καὶ Γ. Δινδόρφιον ἐν Λεξ. Σοφοκλ. σελ.

418 «Formae mediae pro activa positae unum est exemplum OR. 287 οὐκ ἐν ἀργοῖς οὐδὲ τοῦτ' ἐπραξάμην. ubi haud dubie ἐπράξαμεν scribendum cum Meinekio».

'Εν τῷ Αἴαντι τοῦ Σοφοκλέους στίχ. 45 ἐκδοὺς ὁ Λοβέκκιος «κἂν ἐξέπραξεν, εἰ κατημέλησ' ἐγώ» ἔγραψεν ἐν τῷ εἰς Αἴαντα 'Υπομνήματι σελ. 99 ἐκδ. β' «Κἂν ἐξέπραξεν: — Schol. Rom. et La a secunda manu ἐξεπράξατ' γρ. ἐξέπραξεν. In vulgata lectione consentiunt Thomas M. s. Εὖ, Eustath. p. 1564, 20. codicesque omnes. Aesch. Pers. 720. καὶ τόδ' ἐξέπραξε. Plutarch. V. Ages. XXVIII. ἐξέπραξε τὸν πόλεμον» (Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Αἴαντος σελ. 21). 'Ο δὲ Γ. Δινδόρφιος προκρίνας τὴν γραφὴν ἐξεπράξατ' Τόμ. Δ', σελ. 22 'Οξ. (1860) ἐσημειώσατο «'Εξεπράξατ': In scholio ad lemma κἂν ἐξεπράξατο annotatum ἐξέπραξεν, quod est in apographis. Restitui ἐξεπράξατο lectum, ni fallor, ab Hesychio, qui per ἐφόνευσεν interpretatur. In ἐξέπραξεν consentiunt Eustathius p. 571,10. 1564,19. et Thomas M p. 269» (Πρβ. καὶ Λεξ. Σοφοκλ. σελ. 158). Οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἡ γνησία γραφὴ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Σοφοκλέους εἶνε «κἂν ἐξέπραξεν, εἰ κατημέλησ' ἐγώ». Τὸν μέσον ἀόριστον ἐξεπραξάμην εὕρομεν παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 296 «ὅπου γὰρ καὶ γράψαντος αὐτοῦ σαφῶς ὅτι μὴ περὶ μόνων τῶν ὀξέων ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκ μεταπτώσεως τούτων εἰς χρόνου μῆκος ἐκτειμένων ὁ λογὸς αὐτῷ γέγονεν, ὅμως τοιαῦτα ζητοῦσι, τί ποτ' ἐξεπράξαντ' ἄν, εἰ μὴ τοῦτ' ἐποίησε». Κεῖται δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ καὶ πάντα πραττόμεθα καὶ τί πράξονται Τόμ. Ι', σελ. 422 «τούτων οὐδὲν οἱ θαυμασιώτατοι γιγνώσκοντες μεθοδικοί, τί ποτε πράξονται ἐπίπλου μελανθέντος οὐκ ἔχουσι φάναι» καὶ Τόμ. ΙΘ', σελ. 53 «ὅτι χωρὶς ἔχθρας ἢ φιλονικίας ἢ φιλίας ἀλόγου πρὸς αἵρεσίν τινα πάντα πραττόμεθα». Πρβ. Μιχ. Ψελ. Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ', σελ. 371 «πείσεις πάντως ἕν τι τῶν ἀτοπωτάτων ἢ πράξασθαι ἤ, τό γε μετριώτερον εἰπεῖν, φθέγξασθαι» καὶ Φώτ. 'Αμφιλοχ. σελ. 168 Οἰκ. «καὶ τί ἄν, διηπορεῖτο, πραξάμενος τὰ ἀρεστὰ πράττοι τῷ θεῷ» καὶ 'Ομιλ εἰς τὴν Ἔφ. τῶν 'Ρῶς Α',11 ('Αποσπ. 'Ιστορ. 'Ελλην. Τόμ. Ε', σελ. 164 Μυλλ.) «μηδὲν

εἰς ἀρετῆς καὶ σωτηρίας λόγον πραξάμενοι» καὶ Νικόλ. Προγύμν. Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Α΄, σελ. 277, 8 καὶ 10.

Συχνὸν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἶνε τὸ ῥῆμα πράττω ἐπὶ ἀμεταβάτου διαθέσεως, οἷον εὖ πράττω, κακῶς πράττω, κτλ., ὡς θὰ παραστήσωμεν ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ. Πλημμελῶς δ' ἔχει τὸ πρασσομένων φαυλότερον ἀντὶ τοῦ πρασσόντων, ὡς παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1860, σελ. 145 «In eodem Hipparchi loco p. 48. ubi editur: καὶ ἀντιπαραβάλλοντες τὸν ἑωυτῶν βίον πρὸς τὸν τῶν πρασσομένων φαυλότερον καὶ τὰ προσπίπτοντα ἀνθρώπινα νομίζοντες καὶ μὴ μόνοις συμβαίνοντα, duo vitia tollenda sunt: barbarum πρασσομένων in πρασσόντων refingendum est, et pro καὶ μὴ μόνοις inserto pronomine legendum καὶ μὴ (ἁμῖν) μόνοις συμβαίνοντα».

Εἶνε δὲ κακῶς γεγραμμένον καὶ ἐν τῇ Εἰρήνῃ τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 215 «εἰ δ' αὖ τι πράξαιντ' ἀγαθὸν ἀττικωνικοί, κᾆλθοιεν οἱ Λάκωνες εἰρήνης πέρι, ἐλέγετ' ἂν ὑμεῖς εὐθύς· ἐξαπατώμεθα νὴ τὴν Ἀθηναίαν». Ὁ Κόβητος γράφει ἐν *Nov. Lect.* σελ. 325 «Est enim πράττεσθαι ἀγαθόν τι et πράττεσθαι εὖ pro εὖ πράττειν non minus portentosum quam χαίρομαι, γηράσκομαι, προσπαίζομαι, alia, de quibus supra diximus. Reperit primus omnium veram scripturam Bekkerus, qui intellexit secundam personam πράξαιτε a poeta profectam esse repente ad ipsos Athenienses scite admodum orationem convertente. Nae ille minimi pretii homunculus fuit, qui olim tertiam personam requiri putans de suo πράξαιντ' ἀγαθόν substituit et tantum non omnes per tot saecula homines doctos ludificatus est» (Πρβ. καὶ *Var. Lect.* σελ. 156).

Ὁ Μοῖρις ἀποφαίνεται σελ. 276 «Οὐκ ἐπράττου Ἀττικῶς, οὐκ ἔπραττες Ἑλληνικῶς» καὶ σελ. 293 «πράξομαι Ἀττικῶς, πράξω Ἑλληνικῶς» καὶ «Πράξεται Ἀττικῶς, πράξει Ἑλληνικῶς». Πιθανώτατον φαίνεται ὅτι ἔγραψε ταῦτα ὁ Μοῖρις ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν χρῆσιν, καθ' ἣν λέγεται χρήματα πράττομαι, ἀργύριον πράττομαι, κλπ. (Ἴδε Φισχῆρον ἐν ταῖς εἰς τὴν Οὐελλήρου Γραμματικὴν Παρατηρήσεσι Τόμ. Γ', α', σελ. 436 καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Νεφελῶν σελ. 280).

ΚΕΦ. ΚΒ'.

§ 2. Ἀντιστατοῦντος - ἀντιστρατοῦντος.

Παρ' Ἰωάννῃ τῷ Κιννάμῳ φέρεται Ἱστορ. Β', 5 «Πέρσαι δὲ ἐν τούτῳ συσκευασάμενοι στρατῷ μεγάλῳ τῇ Θρακησίων ἐμβάλλουσι γῇ, οὐδενός τε σφίσιν ἀντιστρατοῦντος — ἄχρι καὶ ἐπί τι τῶν οὐκ ἄπο θαλάσσης χωρίων — προνομεύοντες ἦλθον λείαν τε ὡς πλείστην ἐπαγόμενοι ἀνεχώρησαν».

Τὸ ἀντιστρατοῦντος εἶνε σφάλμα γελοιότατον· παράδοξον δ' ἡμῖν προσπίπτει ὅτι εἴκασεν ἀντ' αὐτοῦ ὁ Μεινέκιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Κιννάμου σελ. 39, 11 ἀντιστρατεύοντος. Οὐχὶ ἀντιστρατεύοντος ἀλλ' ἀντιστατοῦντος ἔγραψεν ὁ Κίνναμος, ὡς ἐν βιβλ. Γ', 19 (σελ. 131, 9 Μειν.) «αἱ γὰρ Ῥωμαίων δυνάμεις, μηδενὸς ὁθενδήποτε τῷ τέως ἀντιστατοῦντος, ἐπὶ χώρας ἑκάστη ἔμενον» καὶ βιβλ. Ε', 1 (σελ. 202,4) «ἐπειδὴ μηδὲν ὁθενδήποτε ἀντιστατοῦν τῇ Ῥωμαίων ὑπεφαίνετο ἀρχῇ».

Ἐκ τοῦ ῥήματος ἀνθίσταμαι ἐσχηματίσθη ὄνομα ἀντιστάτης· ἐκ τούτου δὲ παρήχθη νέον ῥῆμα ἀντιστατῶ. Πρβ. ἀφίσταμαι - ἀποστάτης - ἀποστατῶ, ἐφίσταμαι - ἐπιστάτης - ἐπιστατῶ, παρίσταμαι - παραστάτης - παραστατῶ, κτλ. (Ἴδε Γλωσσ. Παρατηρ. σελ. 28).

Ἀπαντᾷ δὲ τὸ ῥῆμα ἀντιστατῶ παρὰ τῷ Ἡροδότῳ καὶ παρὰ τῷ Πλάτωνι καὶ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ καὶ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ καὶ παρὰ Διονυσίῳ τῷ Ἁλικαρνασσεῖ καὶ παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ καὶ παρ' Ἀπολλωνίῳ τῷ Ἀλεξανδρεῖ καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ψελλῷ καὶ παρὰ τῷ Προκοπίῳ.

Ἡρόδ. Γ', 52 «ἀντιστατέων τε καὶ ὀργῇ χρεόμενος (ἄλλ. χρεώμενος) ἐς τόν [σε] ἥκιστα χρῆν».

Πλάτ. Γοργ. σελ. 513, Γ' «ὁ δήμου γὰρ ἔρως — ἐνὼν ἐν τῇ ψυχῇ τῇ σῇ ἀντιστατεῖ μοι».

Θεόφραστ. περὶ Φυτ. Ἱστορ. Α', ζ', 1 «ἐὰν (ἐπειδὰν) ὁ τόπος ᾖ κενὸς καὶ μηδὲν τὸ ἀντιστατοῦν». Πρβ. καὶ περὶ Ὀσμ. 18 «διὰ τὸ μὴ ἀντιστατεῖν».

Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 802, Β' «τὰ δ' ἀντιστατοῦντα πρὸς τὸ ἔργον — μαλάσσων καὶ καταλεαίνων».

Διονύσ. Ἁλικαρν. Τέχν. Ῥητορ. Ζ', 2 «ἐν ᾗ πολλὰ τὰ ἀντιστατοῦντα».

Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Α', σελ. 78 «ἀντιστατοῦσα τῇ κατευθύνειν δοκούσῃ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἡδονῇ» καὶ σελ. 83 «οὔτε πολιορκεῖ καὶ περιτειχίζει τινὰ οὔτε ἀντιστατεῖ» καὶ σελ. 115 «ἀντιστατεῖν αὐτοῖς καὶ διαμάχεσθαι» καὶ σελ. 181 «ὁ δὲ ἀθλητὴς ἀντέχων καὶ ἀντιστατῶν» καὶ σελ. 201 «ἀντιστατούντων βιαίως πνευμάτων» καὶ σελ. 287 «βουλευμάτων (βουλημάτων) λόγοις ἀντιστατούντων καὶ μηδαμῇ μηδαμῶς συνᾳδόντων». Πρβ. καὶ Τόμ. Β', σελ. 20 καὶ σελ. 194 καὶ σελ. 252 καὶ Τόμ. Γ', σελ. 159.

Ἀπολλών. Ἀλεξ. περὶ Συντάξ. σελ. 51, 11 «διὰ τοσούτων ἀντιστατεῖ ἡ τοῦ ὦ φωνή» καὶ σελ. 296, 13 «οὐ μὴν τῷ Διομήδει ἐπείσθη, ἀντιστατοῦντος τοῦ θεοῦ».

Μιχ. Ψελλ. Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ', σελ. 363 «ἀντιστατούντων δὲ ὅμως ἀλλήλοις καὶ πασχόντων ἢ ποιούντων τὰ χαλεπώτατα».

Πολλὰ παραδείγματα τῆς μετοχῆς ἀντιστατοῦντος παρέχει ἡμῖν ὁ Προκόπιος λέγων

ἀντιστατοῦντος τοῦ πράγματος (Τόμ. Α', σελ. 434, 5),

τοῦ πράγματος δὲ ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β', σελ. 177, 10),

τοῦ δὲ πράγματος σφίσιν ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β', σελ. 378, 17),

τοῦ πράγματος σφίσι διὰ τὰς δυσχωρίας ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Α', σελ. 58, 13),

τοῦ πράγματος σφίσι διὰ τοὺς θυρεοὺς ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β', σελ. 108, 14),

οὐδενὸς ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Α', σελ. 177, 5. σελ. 225, 3),

οὐδενός οἱ ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β', σελ. 303, 15),

οὐδενὸς σφίσιν ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Α', σελ. 182, 1. σελ. 1°9, 9. σελ. 283, 12. σελ. 532, 5. Τόμ. Β', σελ. 164, 4. σελ. ? 6, 1. σελ. 362, 22. σελ. 418, 21. σελ. 441, 5. σελ. 572 2. σελ. 592, 10),

οὐδενὸς ἔτι ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β', σελ. 232, 2. σελ. 358, 8).

οὐδενὸς σφίσιν ἔτι ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β'. σελ. 69,11).

οὐδενὸς τὸ παράπαν ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β', σελ. 361, 17).

οὐδενὸς τὸ παράπαν ἀντιστατοῦντος σφίσι (Τόμ. Γ', σελ. 22, 17).

οὐδενὸς τῇ ῥύμῃ τῆς βουλήσεως ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Α', σελ. 194, 1),

τοῦ δὲ χειμῶνος ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β', σελ. 395, 6),

τοῦ δὲ ἀνέμου σφίσιν ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β', σελ. 309, 6),

τοῦ ῥεύματος σφίσιν ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β', σελ. 357, 4),

τοῦ νόμου σφίσιν ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Γ', σελ 54, 16).

Ἀπαντᾷ δὲ παρὰ τῷ Προκοπίῳ καὶ ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς τῆς ἀρσενικῆς μετοχῆς, οἷον «πολεμίων ἀντιστατούντων» (Τόμ. Β', σελ. 607, 22) καὶ «τοὺς ἀεὶ σφίσιν ἀντιστατοῦντας» (Τόμ. Β', σελ. 257, 22), καὶ ὁ ἑνικὸς καὶ πληθυντικὸς τῆς θηλυκῆς, οἷον «τὴν δυσκολίαν ἀντιστατοῦσαν — εἶχε» (Τόμ. Β', σελ. 46, 16) καὶ «τῆς ὁπλίσεως ἀντιστατούσης» (Τόμ. Β', σελ. 514, 14) καὶ «τῆς δυσχωρίας ἀντιστατούσης» (Τόμ. Β'. σελ. 639, 2) καὶ «καίπερ ἀντιστατοῦσα τῶν ἄλλων οὐδέν» (Τόμ. Γ', σελ. 66, 5) καὶ «τούτοις — ἀντιστατοῦσαι» (Τόμ. Α', σελ. 120, 15). Ἔτι δὲ ἡ ἀπαρέμφατος ἀντιστατεῖν, οἷον «τῷ μὴ ἀντιστατεῖν» (Τόμ. Β', σελ. 415,22) καὶ «κελεύσεσι δὲ τῆς γυναικὸς ἀντιστατεῖν οὐχ οἵῳ τε ὄντι» (Τόμ. Γ', σελ. 70, 19) καὶ «τοῖς ταῦτα ἐπαγγέλλουσιν ἀντιστατεῖν ἅπαντες ἔγνωσαν» (Τόμ. Γ', σελ. 74, 20), καὶ ἡ ὁριστικὴ ἀντιστατεῖ, οἷον «ἀντιστατεῖ δὲ παρά τι ἔργον τῶν πάντων οὐδέν» (Τόμ. Γ', σελ. 69, 4). Ἀλλ' ἡ ῥῆσις εἶνε παρεφθαρμένη. Καὶ ὁ μὲν Ῥείσκιος ἀνέγνω «ἀντιστατεῖ δὲ ἀπαρχομένῳ τοῦ ἔργου τῶν πάντων οὐδέν», ἡμεῖς δὲ μεταγράφομεν «ἀντιστατεῖ δὲ τὸ παράπαν ἔργον τῶν πάντων οὐδέν».

Καὶ ἄλλοι δὲ συγγραφεῖς τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ ἐποιή-

σαντο χρῆσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ῥήματος, ὡς διδάσκεταί τις ἐκ τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α΄, Β΄, σελ. 992-3 Διδ.

Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ ἀντιστατοῦντος μετεβλήθη καθ' ἡμαρτημένην ἀνάγνωσιν εἰς τὸ ἀντιστρατοῦντος, ὃ παντελῶς ἀνυπόστατον, καὶ παρὰ τῷ Προκοπίῳ Τόμ. Α΄, σελ 177,6 καὶ σελ. 182,1.

Ὁ Λ. Δινδόρφιος γράφει ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου λ. ἀντιστρατεύω (Τόμ. Α΄, Β΄, σελ. 996) «Quibus satis redarguitur quod in schol. Hom. ex aliis libris nunc editum ἀντιστατεύει, verbum non Graecum. Vitiose ἀντιστρατοῦντος Cinnamus Hist. 2. p. 22, A». Προστίθησι δὲ τούτοις ὁ Ἄσιος τάδε· «Vitiose etiam ἀντιστρατοῦσα ap. Greg. Nyss. t. 3, p. 61, C».

Ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Ν, 1 ἐξέδωκεν ὁ Βεκκῆρος σελ. 353, 6 «ἀναγκαίως τῷ ἀνυπόστατον ἔχοντι τὴν δύναμιν τὸν Ποσειδῶνα ἀντιστατεύει» ἀντὶ τοῦ ἀντιστρατεύει. Θαυμάζομεν τῇ ἀληθείᾳ πῶς ὁ Βεκκῆρος τῆς κάλλιστ' ἐχούσης γραφῆς ἀντιστρατεύει προέκρινε τὴν οὔτε κατὰ τύπον οὔτε κατ' ἔννοιαν ὑγιαίνουσαν ἀντιστατεύει. Τίς ποτε δύναται νὰ πεισθῇ ὅτι, καὶ ἂν ἐφέρετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ῥῆμα ἀντιστατεύω (ὁμοίως τῷ προστατεύω), θὰ ἐγίνετο χρῆσις αὐτοῦ ἐπὶ μεταβατικῆς διαθέσεως ἀντὶ τοῦ ἀνθίστημι;

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Ἰουνίου 1904.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Σελ. 435,19 γρ. et multo labore *capitur*. σελ. 440,1 γρ. ληπτόν σελ. 447,10 γρ. ὁμοιότατα». σελ. 465,3 κάτ. γρ. ἀνύποπτον. σελ. 476,11 ἀδύνατά ἐστιΝ ἀποφυγέειν (ἀποφυγεῖν). σελ. 479,7 κάτ. γρ. «ἐπεὶ ὅλως κτἑ.» ἀντὶ τοῦ «ἐπεὶ τήν γε ἀφαίρεσιν ὅλως κτἑ.». σελ. 482,9 κάτ. γρ. τἆλλά μοι ἀντὶ τοῦ τἆλλα μοι. σελ. 489,2 γρ. εἰσΙτητός ἀντὶ τοῦ εἰσΗτητός. σελ. 489,19 γρ. εἰσιτητήρια. σελ. 492,10 γρ. turpi*us*. σελ. 494,12 κάτ. γρ. ἐδυσανασχέτει. σελ. 497,6 γρ. δημιουργῶν. σελ. 502,3 γρ. recentioribus. σελ. 503,19 γρ. πατέρας ἀντὶ τοῦ τέρας πα σελ. 511,9 γρ. Καπίτων». σελ. 513,6 γρ. πρῶτον ἀντὶ τοῦ πρώτῃ. σελ. 516, 23 γρ. χάριν τῷ λουτρῷ γινώσκουσιν. σελ. 518, 2 κάτ. Κακῶς εἶνε γεγραμμένον «τὸΝ τρίτον τῶν Ἐπιδημιῶν», ὀρθῶς δ' ἐν τοῖς ἔπειτα «τὸ τρίτον τῶν Ἐπιδημιῶν». σελ. 521, 11 γρ. ἀποθνήσκειν αὐτόν. σελ. 539, 5. ἐξαλειπτέον τὸ ἕτερον δέ. σελ. 542, 4 κάτ. γρ. διαδρᾶναι. σελ. 549,9 κάτ. γρ. ἀλεκτρυόνων. σελ. 550, 16 γρ. ἐγώ. σελ. 555, 19 γρ. ἐστίν. σελ. 556, 4 γρ. Κακῶς εἶνε παρὰ τῷ Γαληνῷ γεγραμμένον ΚραΝῶνι ἀντὶ τοῦ ΚραΝΝῶνι. σελ. 564,23 γρ. διάπειραν αὐτῆς ἔχουσι. σελ. 566,21 γρ. ἀπληστίαν. σελ. 571,7 γρ. ἐξερρύη. σελ. 576,11 γρ. schreib*t*. σελ. 577,25 γρ. addi*to*. σελ. 580,16 γρ. Θουκυδίδην. σελ. 588,22 γρ. ἐκτεινομένων. σελ. 580,22 γρ. λόγος.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

σελ. 442, 15-16. Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Λουκιανῷ ὑπὲρ τοῦ ἐν τῇ προσαγορεύσει πταίσματος § 2 φέρεται «ἀρχόμενος μὲν ἐν τῆς γραφῆς πάνυ ἀπόρῳ ἐντεύξεσθαι ᾤμην τῷ προβλήματι, προϊόντι δὲ πολλὰ προυφάνη τὰ λεκτέα». Γράφει δὲ περὶ αὐτοῦ Schwa[illegible]

ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 437 «Nolo premere suspicionem a Luciano scriptum fuisse τὰ λεκτά, cum praesertim sciam vulgo has formas a librariis oblitterari. Certe, si quid video, sententiae accommodatius est».

σελ. 451,5 κάτ. Ἀλλὰ πολλῷ θαυμαστότερον ἡμῖν φαίνεται ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Βεκκῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀττικῶν Ῥητόρων Τόμ. Β', σελ. 543,18 (1822) ἐφύλαξε τὴν παραδεδομένην γραφὴν «ζητεῖν αὐτὸν ἐλέουΣ παρ' ὑμῶν τυγχάνειν».

σελ. 457,1. Κεῖται δὲ τὸ ἔλεον ἕξων ἐπὶ παθητικῆς ἐννοίας ἀντὶ τοῦ ἐλεηθησόμενος. Καθ' ὅμοιον τρόπον εἶνε εἰρημένον ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ βιβλ. ΙΒ', 232 «τείνεο καὶ ῥήσσου καὶ δάκρυε· πάντα ματαίως· οὐχ ἕξεις ἔλεον χειρὸς ἈΦ' ἡμετέρης».

σελ. 457, 8 κάτ. Φώτ. Ὁμιλ Α' εἰς τὴν ἔφοδον τῶν Ῥώς (Ἀποσπ. Ἱστορ. Ἑλλ. Τόμ. Ε', σελ. 164 Μυλλ.) «οὐ τὸν νῦν ἔλεον ἐμπορεύεσθαι» καὶ «οὐκ εἰς ἔλεον, οἶμαι, κινοῦμεν τὸν θεόν».

σελ. 459,2 κάτ. Παρεθέμεθα τὸ χωρίον τοῦτο ὡς ἔχει ἐν τῇ Κοβητείῳ ἐκδόσει σελ. 185,17. Ἂν δ' εἶνε εὐλογώτερον νὰ ἐκφέρηται διὰ τοῦ Ι τὸ ἐκ τοῦ οὐδείς παρηγμένον ὄνομα οὐδενία, θὰ ἐξετασθῇ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ. Ἴδε Σχάνζιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. Β', β', σελ. ια'.

σελ. 465,23. (Πρβλ. καὶ Δουκάγγιον ἐν Γλωσσαρ. σελ. 1198). Ἄξια παραθέσεως εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Ε. Α. Σοφοκλέους γεγραμμένα ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ (A Glossary of Later and Bysant. Greek) σελ. 482 «πολυέλαιος, ου, ὁ (πολύς, ἔλαιον)=πολυκάνδηλον Porph. Cer. 93,9 [In Modern Greek, πολυέλαιος means *chandelier*]».

σελ. 467, 7. Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρ' Ἀχιλλεῖ τῷ Τατίῳ βιβλ. Δ', ιδ', 5 «τῶν δ' ἄλλων ἀδιήγητος ὁ θάνατος ἦν», περὶ οὗ γράφει ὁ Ναβῆρος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1876, σελ. 341 «ἀδιήγητος ὁ θάνατος ἦν, ex Xenophonte petitum est ἀδιήγητος ὁ τάραχος».

σελ. 467,20. Περὶ τοῦ ἐπιθέτου διηγητός εἶνε ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τομ. Β', σελ. 1457 τάδε γεγραμμένα «Διηγητός, ὁ, ἡ, Qui narratur, traditur, si mendo caret ed. Cat. in Jerem. t. 2, p. 823, F: Ἕως τούτου τὰ πάλαι διηγητά, Huc usque antiquae narrationes». Ἐν τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ φέρεται καὶ ἐπίθετον ἀνεκδιήγητος γενόμενον ἐκ τοῦ ἀποφατικοῦ Α καὶ τοῦ ῥήματος ἐκδιηγεῖσθαι, οὗ καὶ αὐτοῦ ὑπὸ μόνων τῶν μεταγενε-

στέρων γίνεται ἐνίοτε χρῆσις. Καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος διηγητής, ὃ μνημονεύεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου ἐξ 'Αχιλλέως τοῦ Ταπίου, παρατηροῦμεν ὅτι εἶνε πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ ἐξηγητής, ὡς διδάσκει ὁ Κόβητος ἐν *Nov. Lect.* σελ. 486 «In § 14. τῶν λοχαγῶν τις διαγγέλλει εἰς τὸ στράτευμα, mirum ni Xenophon ἐξαγγέλλει dederit, ut solet de iis rebus, quae *evulgantur*. Quoties δι et ἐξ ostendimus permutari? Apud Achillem Tatium IV. 15. aeque animo ferunt editores: σὺ δὲ διηγητὴς γενοῦ τῶν θείων μηνυμάτων. Satin perspicuum est ἐξηγητὴς scribi oportere? Tum Διηγητὴς obiter exime e Lexicis, nam hoc solo loco nihili vocabulum nititur». Πρβ. καὶ 'Ερχῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν 'Ερωτικῶν Συγγραφέων Τόμ. Α', σελ. κγ' καὶ 'Ερουερδῆνα ἐν *Append. Lex. Graec.* etc. σελ. 53. Παρατηρητέον δ' ὅτι παρὰ τῷ 'Ωριγένει κεῖται Τόμ. Β', σελ. 238 «ἄλλοι δὲ τὸ ἐξῆλθον ἀπὸ τοῦ θεοῦ διηγήσαντο ἀντὶ τοῦ γεγέννημαι ἀπὸ τοῦ θεοῦ», ὅπερ προφανῶς εἶνε ἡμαρτημένη ἀνάγνωσις τοῦ ἐξηγήσαντο. Εἶνε δὲ καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ πλημμελῶς γεγραμμένον Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 626 «ὀλίγοις μὲν διαρθρεῖ τὸν νῦν προκείμενον τρόπον ἡ κεφαλὴ τοῦ μηροῦ» ἀντὶ τοῦ ἐξαρθρεῖ. Ἴδε καὶ 'Ερουερδῆνα ἐν *Append. Lex. Graec.* σελ. 80.

σελ. 467,1 κάτ. 'Εποιήσατο δὲ λόγον περὶ τοῦ πράγματος ὁ Κόβητος καὶ ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1860, σελ. 100 καὶ σελ. 141 καὶ ἐν *Nov. Lect.* σελ. 120.

σελ. 470, 20. Γεώργ. Κεδρην. Τόμ. Β', σελ. 364, 12 «γενέσθαι δὲ καὶ τέλμα ἀδιεξίτητον ἐκ τοῦ πολὺν ὄμβρον οὐρανόθεν καταρραγῆναι».

σελ. 475,18. 'Ελέχθη δὲ καὶ ὑπὸ 'Ιωάνν. τοῦ 'Αναγνώστου σελ. 532,16 Βόνν. «ἡμῖν μὲν καὶ τὸ εἰσιέναι ἔνδον τοῦ θυσιαστηρίου φοβερὸν εἶναι ἐδόκει· καὶ μόνοις ἦν εἰσιτητὸν τοῖς τεταγμένοις».

σελ. 479,12. Τὴν αὐτὴν ἀποφαίνεται γνώμην καὶ ὁ 'Ερουερδὴν ἐν *Append. Lex. Graec.* etc. σελ. 65 (1804) λέγων «Ad εἰσιτητήρια. Facilius hanc formam reddideris pro εἰσηγητήρια Hesychio quam εἰσιτήρια cum Cobeto, Nov. lect. p. 429».

σελ. 480, 1 κάτ. 'Αγαθ. Ἱστορ. σελ. 11, 9 Βόνν. «παριτέον

ἐκεῖνα ἔμοιγε, ἅτε δὴ ἀποχρώντως εἰρημένα, τὰ δὲ μετ' ἐκεῖνον ὡς οἷόν τε διεξιτέον».

σελ. 481,6 κάτ. καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐναπίου Β', σελ. 499,53 Διδ. «ἐπανιτέον δὲ ἐπὶ τοὺς φιλοσόφους πάλιν, ὅθεν ἐξέβημεν» Παρὰ Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾷ Τόμ. Α', σελ. 123,1 Βόνν. φέρεται «Ἀλλ' ἐπανιτέον τὸν λόγον μικρόν, ἵνα καθ' εἱρμὸν ὁ λόγος ὁδεύῃ»· εἶνε δὲ σεσημειωμένον «ἐπανακτέον W. in mg». Οὐδαμῶς δ' ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἐπανακτέον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Γρηγορᾶ. Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. λ. ἐπανακτέον.

σελ. 484,22 καὶ Τόμ. Β', σελ. 375, 11 «καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ ἀπρόϊτον εἶναι κελεύσας» καὶ παρὰ Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾷ Τόμ. Β', σελ. 781,18 «πρῶτον μὲν οὖν ἀπρόϊτον ὡς ἐν εἱρκτῇ τῷ οἴκῳ συγκεκλεῖσθαι τοῦτον ἐπέταττεν» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 102,22 «θεῷ γὰρ μόνῳ τοῦτ' ἀπρόϊτον τετήρηταί γε καὶ τεταμίευται» καὶ σελ. 539,20 «οἶκοι τὸ παράπαν ἀπρόϊτος ἔμεινε τοῦ λοιποῦ» καὶ παρ' Ἰωάννῃ τῷ Καντακουζηνῷ Τόμ. Α', σελ. 252,2 «ἐν τῇ μονῇ τῶν Μαγκάνων ἀπρόϊτον μένειν· τοὺς δὲ πρὸς τὸν νέον βασιλέα παραγενομένους ἀρχιερέας μήτ' αὐτοὺς προϊέναι τῶν οἰκιῶν αὐτῶν μήθ' ἑτέρους παρ' αὐτοὺς φοιτᾶν» καὶ Τόμ. Β', σελ. 143,14 «εἶτα ἀμφοτέρους, εἰς ἣν ἐξενίζοντο οἰκίαν, ἐφρούρουν ἀπροΐτους» καὶ σελ. 213,6 «πρῶτον δὲ ἐν τῇ μονῇ τῇ προσαγορευομένῃ Πέτρᾳ ἀπρόϊτον μένειν κατεδίκασαν» καὶ 10 «ἐν ἑτέρᾳ μονῇ τῇ Χώρᾳ προσαγορευομένῃ μένειν καὶ αὐτὸν ἐψηφίσαντο ἀπρόϊτον» καὶ σελ. 336,11 «κατέκλεισεν αὐτόν τε καὶ τὸν υἱὸν ἀπρόϊτον εἰς τὴν οἰκίαν» καὶ σελ. 421,13 «ἔστι δὲ οὓς καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις ἐφρούρει ἀπροΐτους» καὶ σελ. 537,18 «ἢ ἐν φροντιστηρίοις ἀπρόϊτοι καθείργνυντο» καὶ σελ. 565,2 «οἳ ἐν ταῖς οἰκίαις ἀπρόϊτοι διῆγον» καὶ παρὰ Λέοντι τῷ Διακόνῳ σελ. 59,25 «διεκαρτέρουν ἀπρόϊτοι».

σελ. 486,5 καὶ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Κεδρηνοῦ Τόμ. Β', σελ. 393,7 «τῷ θεῷ τὰ ἐξιτήρια θύσας καὶ συνταξάμενος τοῖς πολίταις ἔξεισι τῆς βασιλίδος» καὶ σελ. 617,10 «τῷ βασιλεῖ προσειπὼν τὰ ἐξιτήρια ἐξῆλθεν εὐθύς» καὶ σελ. 621,1 «καὶ τῷ βασιλεῖ προσειπόντες καὶ ἐξιτήρια ἕκαστος οἴκαδε τῷ δοκεῖν ἀπεφοίτησεν».

σελ 488,6 κάτ. καὶ παρὰ Γεωργίῳ τῷ Κεδρηνῷ Τόμ. Α', σελ. 559,4 «Ἴσθι, ὦ βασιλεῦ, ὡς μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν ὑπάρχουσι τὰ ἔνδον εἰσιτητά».

σελ. 509,5 καὶ Τόμ. Δ', σελ. 631 «εἰ κατὰ τὴν τούτων ὑπάλλαξιν ἄρρεν καὶ θῆλυ γίγνεσθαι δύναται» καὶ Τόμ. Θ', σελ. 31 «ἔπειτα δ' ἤδη καὶ τὰς μετὰ τῶν ἄλλων αἰτίων ὑπαλλάξεις, ὥσπερ ὀλίγῳ πρόσθεν ἐποιήσαμεν» καὶ σελ. 941 «ἐξ οὖν τῆς τοιαύτης ὑπαλλάξεως—οὐ μόνον αἱ προσηγορίαι συνεχύθησαν ἀλλὰ καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν αἱ διαγνώσεις».

σελ. 509,4 κάτ. Γαλην. Τόμ. ΙΗ', Ϭ', σελ. 730 «μεταγράψαντες δὲ τολμηρῶς. Ἐπὶ μέντοι τῶν πλείστων οὐδὲ καλῶς νοήσαντες ἐτόλμησαν μεταγράψαι, διὰ τοῦτο νῦν αὐτῶν ἐμνημόνευσα, καίτοι μυρία τῶν ἔμπροσθεν ἄχρι τοῦ δεῦρο μεταγεγραφότων οὐ μνημονεύσας· ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἔδοξάν μοι καλῶς μὲν νενοηκότες, ἐπὶ τὸ σαφέστερον δὲ μεταγράψαι σφαλέντες ἐν τοῖς μικροῖς καὶ μὴ νοήσαντες ὡς ὁ γραφεὺς βούλεται».

σελ. 516,15. Τὸ ὀρθὸν βλέπει τις ἐν Τόμ. ΙΗ', Ϭ', σελ. 14 «οὐ μὴν ὀνομάζουσί ΓΕ προδόξασιν οἱ Ἕλληνες, ὥσπερ οὐδ' οἱ περὶ τὸν Ἡρόφιλον αὐτοί, καίτοι πλεῖστα βαρβαρίζοντες».

(σελ. 518). Ἐκ τῶν ἐν τῷ ΙΑ' κεφαλαίῳ γεγραμμένων γίνεται φανερὸν ὅτι ἐχρήσατο ὁ Γαληνὸς οὐ μόνον τῷ παρεγγράψαι καὶ παρεγγεγράφθαι ἀλλὰ καὶ τῷ παρεντεθεικέναι καὶ παρεγκεῖσθαι. Ἀναγκαῖον δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ μνημονευθῶσι καὶ ἄλλα χωρία τοῦ Γαληνοῦ, ἐν οἷς ἀπαντῶσιν οἵ τε μνημονευθέντες χρόνοι καὶ οἱ ἐνεστῶτες παρεγγράφειν καὶ παρεντιθέναι καὶ ὁ ἀόριστος παρενθεῖναι. Τόμ. ΙΕ', σελ. 11 «τὸν δὲ περὶ τῆς τῶν φλεβῶν ἀνατομῆς ἐναργῶς παρεγκείμενον ἔχει μοχθηρὸν ὅλον» καὶ σελ. 733 «καὶ μὲν δὴ καὶ ἄλλας ἔστι ῥήσεις εὑρεῖν ἐν τῷ προκειμένῳ βιβλίῳ φανερῶς οὐκ οὔσας ἀξίας Ἱπποκράτους, ὡς ὑπονοῆσαι παρεγγεγράφθαι τοῖς γνησίοις, ὥσπερ καὶ κατὰ τοὺς ἀφορισμοὺς ἐφάνησαν ἔνιοι τοιοῦτοι πρὸς τοῖς τελευταίοις μέρεσι τοῦ βιβλίου· τῷ γὰρ ἐν μνήμῃ πολλοῖς εἶναι τὰ πρῶτα τῶν συγγραμμάτων οἱ παρεγγράφοντες εἰς τὰ τελευταῖα παρεγγράφουσι» καὶ «ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὸ νῦν ἡμῖν προκείμενον βιβλίον ἔστιν εὑρεῖν παρεγκείμενα καὶ μᾶλλον ἔτι πρὸς τοῖς τελευταίοις». Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 67 «ἐγὼ μὲν καὶ τὸ γεγραμμένον ἔμπροσθεν ἐπὶ τοῦ δωδεκάτου κα τὴν τάξιν ἀρρώστου, καθ' ὃν οὕτως ἔφη, δεξιῷ ἤλαινεν, ὑπώπτευ ὡς παρεγγεγραμμένον» καὶ σελ. 634 «δῆλον ὅτι παρεγγέγρα

πται τοῦτο πρός τινος, οὐχ ὑφ' Ἱπποκράτους αὐτοῦ γέγραπται». Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 266 «ταύτην τὴν ῥῆσιν ὑπώπτευσάν τινες ὡς παρεγγεγραμμένην» καὶ σελ. 268 «διὰ τοῦτο τὴν ῥῆσιν ὅλην ὑποπτεύουσιν ὡς παρεγγεγραμμένην» καὶ σελ. 304 «εἴτ' οὖν αὐτὸς ὁ Ἱπποκράτης οὕτως ἔγραψεν εἴτε τις ἄλλος ἐστὶν ὁ παρεγγράψας τήνδε τὴν ῥῆσιν, οὐκ ὀρθῶς ἐγίνωσκε περὶ φακῶν δυνάμεως» καὶ σελ. 741 «οὐκ οἶδ' εἰ τοῦτον τὸν ἀφορισμὸν Ἱπποκράτης αὐτὸς ἔγραψε καὶ μὴ τῶν παρεγγεγραμμένων ἐστίν» καὶ σελ. 876 «ἢ παρεγγέγραπται πρός τινος τὸ λίην, ὥσπερ καὶ ἄλλα πολλά;». Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 178 «εὔδηλον δ' ὅτι καὶ οὗτοι παρέγκεινται τῶν ἔμπροσθεν ἢ οὐδὲν ἢ βραχύ τι τῇ λέξει διαφέροντες» καὶ σελ. 179 «τὰ μὲν αὐτῇ τῇ λέξει γράφοντες τῶν ἔμπροσθεν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἱπποκράτους εἰρημένων, τὰ δ' ὑπαλλάττοντες βραχύ τι, τὰ δ' ὅλα παρεντιθέντες, ὥσπερ καὶ τουτὶ τὸ νῦν προκείμενον» καὶ σελ. 183 «αὕτη τοίνυν ἡ περὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ῥήματα χρῆσις ἄκυρος ἐνδείκνυται παρεγκεῖσθαι καὶ τοῦτον τὸν ἀφορισμόν» καὶ σελ. 184 «ἀλλ' οἱ τούτους τοὺς ἀφορισμοὺς παρενθέντες δοκοῦσί μοι χάριν αὐτοῦ τούτοις συνθεῖναι» καὶ σελ. 189 «καὶ οὗτος ὁ ἀφορισμὸς ἔν τισι τῶν ἀντιγράφων παρέγκειται πρόσθεν εἰρημένος ὅλος ὡσαύτως». Κακῶς εἶνε γεγραμμένον ἐν Τόμ. ΙΕ', σελ. 172-173 «ὥσθ' ὁ ταῦτα γράψας ἤτοι οὗτος ἦν σοφιστὴς ἢ πανοῦργος ἄνθρωπος, ὡς ἔοικε, παραγράψας τὸ ψεῦδος, ἕνεκα τοῦ προστρίψασθαι ψόγον τῷ παλαιῷ· τοῦ δὲ νεώτερον εἶναι τὸν παραγράψαντα ταῦτα καὶ ἡ τοῦ συνόχου προσηγορία τεκμήριόν ἐστιν· οὐδαμόθεν γὰρ οὔθ' Ἱπποκράτης οὔτε τις τῶν παλαιῶν τὸν συνεχῆ πυρετὸν ὠνόμασε σύνοχον, ὥσπερ οὐδὲ οὐρήματα τὰ οὖρα, ἀλλὰ ταῦτα ὀνόματα νεωτέρων ἐστὶν ἰατρῶν, ὅσοι τὴν παλαιὰν λέξιν ἠγνόησαν. Ἀπολιπόντες οὖν ἤδη τὰ παραγεγραμμένα ταυτὶ μεταβῶμεν ἐπὶ τὸ περὶ διαίτης ὑγιεινῆς, ὃ Πολύβου φασὶν εἶναι σύγγραμμα» ἀντὶ τοῦ παρεγγράψαι καὶ παρεγγράψαντα καὶ παρεγγεγραμμένα καὶ Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 796 «καὶ τινὲς μὲν ἡγοῦνται καὶ αὐτόν τι παραγράψαι τὸν Θέσσαλον, τινὲς δὲ ἄλλους τῶν μετ' αὐτόν» ἀντὶ τοῦ παρεγγράψαι καὶ Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 37 «εἶτ' αὐτὸς ὁ Ἱπποκράτης τοὺς τοιούτους ἀφορισμοὺς ἔγραψεν — εἴτ' ἄλλοι παρέθεσαν, ἐάσαντες ζητεῖν ἑτέροις, ἐκεῖνο μόνον ἐπ' αὐτῶν φυλάττομεν» ἀντὶ τοῦ παρενέθεσαν

σελ. 509,5 καὶ Τόμ. Δ', σελ. 631 «εἰ κατὰ τὴν τούτων ὑπάλλαξιν ἄρρεν καὶ θῆλυ γίγνεσθαι δύναται» καὶ Τόμ. Θ', σελ. 31 «ἔπειτα δ' ἤδη καὶ τὰς μετὰ τῶν ἄλλων αἰτίων ὑπαλλάξεις, ὥσπερ ὀλίγῳ πρόσθεν ἐποιήσαμεν» καὶ σελ. 941 «ἐξ οὖν τῆς τοιαύτης ὑπαλλάξεως—οὐ μόνον αἱ προσηγορίαι συνεχύθησαν ἀλλὰ καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν αἱ διαγνώσεις».

σελ. 509,4 κάτ. Γαλην. Τόμ. ΙΙΙ', 6', σελ. 730 «μεταγράψαντες δὲ τολμηρῶς. Ἐπὶ μέντοι τῶν πλείστων οὐδὲ καλῶς νοήσαντες ἐτόλμησαν μεταγράψαι, διὰ τοῦτο νῦν αὐτῶν ἐμνημόνευσα, καίτοι μυρία τῶν ἔμπροσθεν ἄχρι τοῦ δεῦρο μεταγεγραφότων οὐ μνημονεύσας· ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἔδοξάν μοι καλῶς μὲν νενοηκότες, ἐπὶ τὸ σαφέστερον δὲ μεταγράψαι σφαλέντες ἐν τοῖς μικροῖς καὶ μὴ νοήσαντες ὡς ὁ γραφεὺς βούλεται».

σελ. 516,15. Τὸ ὀρθὸν βλέπει τις ἐν Τόμ. ΙΗ', 6', σελ. 14 «οὐ μὴν ὀνομάζουσί ΓΕ προδόξασιν οἱ Ἕλληνες, ὥσπερ οὐδ' οἱ περὶ τὸν Ἡρόφιλον αὐτοί, καίτοι πλεῖστα βαρβαρίζοντες».

(σελ. 518). Ἐκ τῶν ἐν τῷ ΙΑ' κεφαλαίῳ γεγραμμένων γίνεται φανερὸν ὅτι ἐχρήσατο ὁ Γαληνὸς οὐ μόνον τῷ παρεγγράψαι καὶ παρεγγεγράφθαι ἀλλὰ καὶ τῷ παρεντεθεικέναι καὶ παρεγκεῖσθαι. Ἀναγκαῖον δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ μνημονευθῶσι καὶ ἄλλα χωρία τοῦ Γαληνοῦ, ἐν οἷς ἀπαντῶσιν οἵ τε μνημονευθέντες χρόνοι καὶ οἱ ἐνεστῶτες παρεγγράφειν καὶ παρεντιθέναι καὶ ὁ ἀόριστος παρενθεῖναι. Τόμ. ΙΕ', σελ. 11 «τὸν δὲ περὶ τῆς τῶν φλεβῶν ἀνατομῆς ἐναργῶς παρεγκείμενον ἔχει μοχθηρὸν ὅλον» καὶ σελ. 733 «καὶ μὲν δὴ καὶ ἄλλας ἔστι ῥήσεις εὑρεῖν ἐν τῷ προκειμένῳ βιβλίῳ φανερῶς οὐκ οὔσας ἀξίας Ἱπποκράτους, ὡς ὑπονοῆσαι παρεγγεγράφθαι τοῖς γνησίοις, ὥσπερ καὶ κατὰ τοὺς ἀφορισμοὺς ἐφάνησαν ἔνιοι τοιοῦτοι πρὸς τοῖς τελευταίοις μέρεσι τοῦ βιβλίου· τῷ γὰρ ἐν μνήμῃ πολλοῖς εἶναι τὰ πρῶτα τῶν συγγραμμάτων οἱ παρεγγράφοντες εἰς τὰ τελευταῖα παρεγγράφουσι» καὶ «ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὸ νῦν ἡμῖν προκείμενον βιβλίον ἔστιν εὑρεῖν παρεγκείμενα καὶ μᾶλλον ἔτι πρὸς τοῖς τελευταίοις». Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 6 8 «ἐγὼ μὲν καὶ τὸ γεγραμμένον ἔμπροσθεν ἐπὶ τοῦ δωδεκάτου κα[...] τὴν τάξιν ἀρρώστου, καθ' ὃν οὕτως ἔφη, δεξιῷ Πλαινεν, ὑπώπτ[...] ὡς παρεγγεγραμμένον» καὶ σελ. 634 «δῆλον ὅτι παρεγγέγ[...]-

πται τοῦτο πρός τινος, οὐχ ὑφ' Ἱπποκράτους αὐτοῦ γέγραπται». Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 266 «ταύτην τὴν ῥῆσιν ὑπώπτευσάν τινες ὡς παρεγγεγραμμένην» καὶ σελ. 268 «διὰ τοῦτο τὴν ῥῆσιν ὅλην ὑποπτεύουσιν ὡς παρεγγεγραμμένην» καὶ σελ. 304 «εἴτ' οὖν αὐτὸς ὁ Ἱπποκράτης οὕτως ἔγραψεν εἴτε τις ἄλλος ἐστὶν ὁ παρεγγράψας τήνδε τὴν ῥῆσιν, οὐκ ὀρθῶς ἐγίνωσκε περὶ φακῶν δυνάμεως» καὶ σελ. 741 «οὐκ οἶδ' εἰ τοῦτον τὸν ἀφορισμὸν Ἱπποκράτης αὐτὸς ἔγραψε καὶ μὴ τῶν παρεγγεγραμμένων ἐστίν» καὶ σελ. 876 «ἢ παρεγγέγραπται πρός τινος τὸ λίην, ὥσπερ καὶ ἄλλα πολλά;». Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 178 «εὔδηλον δ' ὅτι καὶ οὗτοι παρέγκεινται τῶν ἔμπροσθεν ἢ οὐδὲν ἢ βραχύ τι τῇ λέξει διαφέροντες» καὶ σελ. 179 «τὰ μὲν αὐτῇ τῇ λέξει γράφοντες τῶν ἔμπροσθεν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἱπποκράτους εἰρημένων, τὰ δ' ὑπαλλάττοντες βραχύ τι, τὰ δ' ὅλα παρεντιθέντες, ὥσπερ καὶ τουτὶ τὸ νῦν προκείμενον» καὶ σελ. 183 «αὕτη τοίνυν ἡ περὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ῥήματα χρῆσις ἄκυρος ἐνδείκνυται παρεγκεῖσθαι καὶ τοῦτον τὸν ἀφορισμόν» καὶ σελ. 184 «ἀλλ' οἱ τούτους τοὺς ἀφορισμοὺς παρενθέντες δοκοῦσί μοι χάριν αὐτοῦ τούτοις συνθεῖναι» καὶ σελ. 189 «καὶ οὗτος ὁ ἀφορισμὸς ἔν τισι τῶν ἀντιγράφων παρέγκειται πρόσθεν εἰρημένος ὅλος ὡσαύτως». Κακῶς εἶνε γεγραμμένον ἐν Τόμ. ΙΕ', σελ. 172-173 «ὥσθ' ὁ ταῦτα γράψας ἤτοι οὗτος ἦν σοφιστὴς ἢ πανοῦργος ἄνθρωπος, ὡς ἔοικε, παραγράψας τὸ ψεῦδος, ἕνεκα τοῦ προστρίψασθαι ψόγον τῷ παλαιῷ· τοῦ δὲ νεώτερον εἶναι τὸν παραγράψαντα ταῦτα καὶ ἡ τοῦ συνόχου προσηγορία τεκμήριόν ἐστιν· οὐδαμόθεν γὰρ οὔθ' Ἱπποκράτης οὔτε τις τῶν παλαιῶν τὸν συνεχῆ πυρετὸν ὠνόμασε σύνοχον, ὥσπερ οὐδὲ οὐρήματα τὰ οὖρα, ἀλλὰ ταῦτα ὀνόματα νεωτέρων ἐστὶν ἰατρῶν, ὅσοι τὴν παλαιὰν λέξιν ἠγνόησαν. Ἀπολιπόντες οὖν ἤδη τὰ παραγεγραμμένα ταυτὶ μεταβῶμεν ἐπὶ τὸ περὶ διαίτης ὑγιεινῆς, ὃ Πολύβου φασὶν εἶναι σύγγραμμα» ἀντὶ τοῦ παρεγγράψαι καὶ παρεγγράψαντα καὶ παρεγγεγραμμένα καὶ Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 796 «καὶ τινὲς μὲν ἡγοῦνται καὶ αὐτόν τι παραγράψαι τὸν Θέσσαλον, τινὲς δὲ ἄλλους τῶν μετ' αὐτόν» ἀντὶ τοῦ παρεγγράψαι καὶ Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 37 «εἴτ' αὐτὸς ὁ Ἱπποκράτης τοὺς τοιούτους ἀφορισμοὺς ἔγραψεν — εἴτ' ἄλλοι παρέθεσαν, ἐάσαντες ζητεῖν ἑτέροις, ἐκεῖνο μόνον ἐπ' αὐτῶν φυλάττομεν» ἀντὶ τοῦ παρενέθεσαν

καὶ Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 524 «οὐκ οἶδ' ὅπως ἐδυστύχησε καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον, ὥσπερ καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν Ἱπποκράτους. τὰ μὲν ἄλλως διεσκευασμένα, τὰ δὲ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένοις παρακείμενόν τι ἔχοντα» ἀντὶ τοῦ παρεγκείμενον.

σελ. 522,4 κάτ. Λέγεται δὲ καὶ παρευρίσκω, παρεύρεσις, παρεύρημα καὶ παραπωλεῖν, παράπρασις, κτλ. (Ἴδε Ἐρουερδῆνα ἐν *Lex. Graec. Supplet et Dialect.* σελ. 626.

σελ. 531,12-13. Δὲν φαίνεται δ' ἀπίθανον νὰ ὑποληφθῇ ὑπό τινος ὅτι καὶ ἐν τῇ ῥήσει τοῦ Φωτίου, ἣν παρεθέμεθα ἐν τοῖς ἄνω, ἡ γνησία γραφὴ εἶνε «ἀπεχθανόμενοι τῷ σώφρονι».

σελ 527,18 Ὁ τύπος ἄστεΟς εἶνε ἀνάττικος. Ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐλέγετο ἄστεΩς, ὡς ἐδιδάχθη ἐν τῇ Ἑβδομάδι 1884, Δελτ. 31, σελ. 3.

σελ. 536,21. Πρβ. καὶ Ἐρουερδῆνα ἐν *Lex. Graec. Supplet.* etc. σελ. 971.

σελ. 540,3. εἴσοντΑΙ-εἴσονΤΕΣ. Παρὰ τῷ Ἀππιανῷ σελ. 1090,18 Μενδ. πρὸς τῇ ὀρθῶς ἐχούσῃ γραφῇ εἴσονΤΑΙ φέρεται καὶ ἡ ἡμαρτημένη εἴσονΤΕΣ. Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1882, σελ. 229 «Lib. V. 39. 46. ἐδημαγώγησε γάρ τινας ἡ διαβολὴ καὶ πρὸς ἐκεῖνον ᾤχοντο πολεμήσοντες ἡμῖν ὡς νομίζουσι, σὺν χρόνῳ δ' ΕΙCONTEC στρατευσάμενοι καθ' ἑαυτῶν. Libri σὺν χρόνῳ δείσαντες vel δ' εἴσαντας. Emendandum est σὺν χρόνῳ Δ' εἴσοντΑΙ στρατευσάμενοι καθ' ἑαυτῶν. *Nobiscum* (inquit) *se bellum gesturos putant*, sed *tandem* cognituri sunt *se contra semet ipsos hanc expeditionem suscepisse*».

σελ. 540,12 πιστεύοντΑΙ-πιστεύοντΕΣ. Κακῶς εἶνε γεγραμμένον παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Ε'. σελ. 11 πιστεύονΤΕΣ ἀντὶ τοῦ πιστεύοντΑΙ. Ἀποκατέστησε δὲ τὴν γνησίαν γραφὴν ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1880, σελ. 237 λέγων «Sequitur: ὅπου γὰρ οἱ δι' ὅλου τοῦ βίου ἀπάθειαν ἀσκήσαντες οὐ πιστεύοντΕC τελέως αὐτὴν ἐσχηκέναι πολὺ δήπου μᾶλλον ὁ μηδέποτε ἀσκήσας σύ. Corrige: οὐ πιστεύοντΑΙ». Εἶνε δ' ἡ γραφὴ αὕτη ἐγκεκριμένη καὶ ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει Μικρῶν τοῦ Γαληνοῦ Συγγραμμάτων Τόμ. Α', σελ. 8,16. Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἱμερίῳ πλημμελῶς ψηφίζοντες ἀντ τοῦ ψηφίζονται καὶ τοὐναντίον κομίζονται ἀντὶ τοῦ κομίζοντες σελ. 75,7 Διδ. «Ἀττικοῖς δὲ θεάτροις πρέπον εἶναι τὸ ἀνάθημα

κρίνοντες ἀνατιθέναι οὕτως ψηφίζοντες» καὶ σελ. 47, 35 «καὶ πῦρ ἐπὶ Σάρδεις κομίζονται ἔδειξαν τότε τοῖς Πέρσαις (Πρβ. σελ. ιβ' καὶ σελ. ιη').

σελ. 540, 20 καὶ Τόμ. Ε', σελ. 11 «ἀλλ' ἤτοι μὴ βουλόμενον ὠφελεῖν σε νόμιζε λέγειν οὕτως, ἢ μὴ παραφυλάξαι προηρημένον ἃ πράττεις κακῶς, ἢ φυλαττόμενον ὑπὸ σοῦ μισηθῆναι» καὶ σελ. 125 «καίτοι παντὶ τρόπῳ φυλαττόμενος αἰτιᾶσθαι τοὺς μοχθηροὺς χυμούς» καὶ Σχολ. Εὐριπ. Τόμ. Γ', σελ. 208, 17 Δινδ. «πεφύλακται τὰς ὀνομασίας αὐτῶν εἰπεῖν».

σελ. 572,8. Φέρεται δὲ πλημμελῶς καὶ παρὰ Μαξίμῳ τῷ Τυρίῳ Λόγ. Δ', 6 (σελ. 12,47 Διδ.) «καὶ τίς ἀνάσχοιτο ψυχὴ ἡδονῶν τοσούτων ὄχλον ἐπιρρέοντα κτέ;» ἀντὶ τοῦ «καὶ τίς ᾿ΑΝ ᾿ΑΝάσχοιτο κτέ.».

σελ. 588,22. Ἀλλὰ δὲν φαίνεται ἀπίθανον ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ «τί ποτ' διεπράξαντ' ἄν».

Ἐν τῷ ΙϚ' κεφαλαίῳ παρετέθη ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Γαληνοῦ σμῆνος παραδειγμάτων τοῦ καίτοι μετοχῇ συντεταγμένου. Ἐν τοῖς πλείστοις τῶν παραδειγμάτων τούτων κεῖται πρὸ λέξεως μὲν ἀπὸ συμφώνου ἀρχομένης τὸ καίτοι, πρὸ λέξεως δὲ ἀπὸ φωνήεντος ἢ διφθόγγου ἀρχομένης τὸ καίτοι γε. Ἐν ὀλίγοις δὲ βλέπει τις τὸ ἐναντίον. Ἀπαντῶσι δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ καὶ τάδε τὰ παραδείγματα. Τόμ. Γ', σελ. 16 «καίτοι ζηλωτὴς ὤν». σελ. 59 «καίτοι πολὺ μικροτέρους—ὑπάρχοντας». σελ. 62 «καίτοι πολλῷ λεπτότερα τῶν ἄλλων ὄντα». σελ. 85 «καίτοι γ' οὐκ ἴσων ἁπασῶν οὐσῶν» σελ. 149 «καίτοι γε ἐπιπολαίου τε καὶ ἀβαθοῦς ὑπαρχούσης». σελ. 150 «καίτοι γε ἀσφαλῶς ἐχούσῃ τῇ διαρθρώσει». σελ. 161 «καίτοι πολλάκις ἀναγκαζόμενα». σελ. 164 «καίτοι τῶν περικειμένων αὐτοῖς συνδέσμων ὑμενωδῶν τε καὶ λεπτῶν ὑπαρχόντων». σελ. 232 «καίτοι γε ἓξ ἢ ἑπτὰ κάλλιον ἂν ῥηθέντες». σελ. 248 «καίτοι γ' ἐναντίας οὔσας». σελ. 275 «καίτοι τὰς αὐτὰς ἔχουσι δυνάμεις». σελ. 277 «καίτοι τούτου δεομένη». σελ. 294 «καίτοι τῶν ἄλλων ἀποφύσεων—λεπτῶν ἁπασῶν γεγενημένων». σελ 332 «καίτοι καὶ ἧττον τὴν τροφήν». σελ. 419 «καίτοι σειομένη». σελ. 458 «καίτοι παχείας οὔσης». σελ. 487 «καίτοι μηδενὸς αὐτὴν δεσμοῦ—συνάπτοντος». σελ. 492 «καίτοι τεχνικῶς ὑπὸ τῆς φύσεως οἰόμενοι κατεσκευάσθαι πάντα». σελ. 497 «καίτοι κεχυμένον γε τὸ αἷμα». σελ.

505 «καίτοι γε ἀναπνεόντων». σελ. 545 «καίτοι τριῶν ἀγγείων διαπλεκόντων τὸν πνεύμονα». σελ. 580 «καίτοι γ' οὕτω μακρὰν ὁδὸν—διερχόμενον». σελ. 591 «καίτοι σμικρότατον ὄν». σελ. 604 «καίτοι πλησίον ὑπαρχούσης αὐτῶν». σελ. 628 «καίτοι γ' ἑτέρωθι τεταγμένους». σελ. 638 «καίτοι πλησίον ὄντα». σελ. 658 «καίτοι ταῦτα σοῦ δρῶντος». σελ. 660 «καίτοι πορρωτάτω ταῖς ποιότησιν ὑπαρχούσαις». σελ. 661 «καίτοι δεομένη». σελ. 671 «καίτοι—μετέχοντος». σελ. 732 «καίτοι σμικροὺς παντάπασιν ὄντας». σελ. 874 «καίτοι γ' οὕτως ὑπαρχουσῶν τῶν γενύων ἑκατέρων». σελ. 877 «καίτοι τῶν λεόντων καὶ λύκων καὶ κυνῶν πολλοὺς ἑκατέρωθεν ἐχόντων». σελ. 898 «καίτοι πολὺ καλλίονι μορίῳ τούτων ἁπάντων ὄντι». σελ. 927 «καίτοι τῆς αὐτῆς ἕνεκα χρείας ἐκείνῳ γεγονώς». σελ. 929 «καίτοι δεόμενον εἶναι σκληρόν». Τόμ. Δ', σελ. 9 «καίτοι γ' ἐναντία ἀλλήλοις ὑπάρχοντα». σελ. 26 «καίτοι μεταξὺ τεταγμένη». σελ. 41 «καίτοι γ' εὐθὺς εὐθεῖς κατὰ τὸ μῆκος ἐκτεταμένους τῆς ῥάχεως». σελ. 69 «καίτοι γ' ἐναντίας ὑπαρχούσας». σελ. 76 «καίτοι γ' οὐχ ὁμοίαν ἔχουσιν ἅπασι τὴν ἰδέαν». σελ. 126 «καίτοι γ' οὐ δεόμενος». σελ. 237 «καίτοι τὸν πόρον ἔχοντος ἤδη τοῦ τραχήλου τῆς κύστεως» καὶ «καίτοι κατά γε τὴν πρόχειρον φαντασίαν ἱκανῶς ὄντα πιθανά». σελ. 270 «καίτοι τῶν νεύρων ἁπάντων ἑκατέρας ἐχόντων τὰς δυνάμεις». σελ. 399 «καίτοι κινούμενοι» καὶ «καίτοι μηδαμῶς κινεῖσθαι φαινόμενοι». σελ. 419 «καίτοι γε ἀνώδυνον ὄν». σελ. 776 «καίτοι πολλάκις ἐπισκεψάμενός τε καὶ ζητήσας ἐπιμελῶς» καὶ «καίτοι προθυμηθεὶς χρόνῳ παμπόλλῳ». Τόμ. Ε', σελ. 15 «καίτοι τὴν Ἡράκλειον εὐεξίαν οὐ δυνάμενος σχεῖν». σελ. 50 «καίτοι γε ἐλάττω σοῦ κεκτημένος». σελ. 125 «καίτοι παντὶ τρόπῳ φυλαττόμενος αἰτιᾶσθαι τοὺς μοχθηροὺς χυμούς». σελ. 227 «καίτοι γε ἑψομένου». σελ. 271 «καίτοι ἐνίας μὲν ἀποδείξεις ἐν τῷ τετάρτῳ τῆς πολιτείας γράψαντος». σελ. 430 «καίτοι πάμπολλα τὸν ἀριθμὸν ὄντα». σελ. 481 «καίτοι μὴ θαρρῶν ᾗ μέλλει λέγειν ἀποδείξει». σελ. 493 «καίτοι πληρώσας λόγων μακρῶν κτλ.». σελ. 537 «καίτοι γ' ἄλλης μὲν εἰσαγούσης ἀρτηρίας, κέ.». σελ. 560 «καίτοι οὔτ' ἐξ ἐκείνης ἐκφυομένας οὔτ' ἐκ τῆς μεγάλης τῆς κατ' ὀσφύν». σελ. 643 «καίτοι τήν γε σάρκα ι-φῶς ὁρῶν αἰσθητικὴν γιγνομένην». σελ. 671 «καίτοι γε οὐκ οὐ ης

ἀνάγκης». σελ. 851 «καί τι (καίτοι) πάμπολυ δοκοῦσαι διαφέρειν». Τόμ. Ζ', σελ. 264 «καίτοι γὰρ αὐτῆς τῆς μήτρας τὸ σῶμα πυκνὸν καὶ σκληρὸν ὑπάρχον». σελ. 274 «καίτοι γε Ἱπποκράτους ἄριστα πεποιημένου τὴν διαίρεσιν ἐν τῷ ἕκτῳ τῶν Ἐπιδημιῶν» σελ. 342 «καίτοι γ' ἧττον ὑπάρχων θερμός». σελ. 371 «καίτοι καὶ αὐτοῦ τούτου πολλὴν ἐν τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον ἔχοντος τὴν διαφοράν». σελ. 431 «καίτοι γε Ἱπποκράτους ὀρθότατα διδάξαντος ὑπὲρ αὐτῶν». σελ. 512 «καίτοι γ' οὐ βουληθέντος ἐμοῦ διδάσκειν ἄχρηστα πράγματα». σελ. 518 «καίτοι γε ἐλάχιστα προσενηνεγμένων». σελ 543 «καίτοι οὐδεμίαν ἡγούμενον εἶναι δύναμιν». σελ. 552 «καίτοι ὑγιεῖς ἐθέλοντες γενέσθαι». σελ. 573 «καίτοι μὴ μεταδιδοῦσι ταῖς ἀρτηρίαις αἵματος». σελ 633 «καίτοι ὑπὸ χυμῶν ἐναντίων τῇ δυνάμει συνισταμένοις». σελ. 634 «καίτοι διαμένον ἡμέραις ἐνίοτε πλείοσιν ἐφεξῆς». σελ. 654 «καίτοι ἀμφοτέρων τυγχάνον τὸ πάθος». σελ. 655 «καίτοι δήπου σαφῶς οὕτω καὶ φανερῶς γράφοντος Ἱπποκράτους». σελ. 744 «καίτοι παμπόλλων οὐσῶν καὶ σαφῆ τὴν ὑπεροχὴν ἐχουσῶν». σελ. 765 «καίτοι σαφεστέραν — ὑπάρχουσαν». σελ. 783 «καίτοι διαστέλλειν δυναμένου». σελ 834 «καίτοι διδάξειν ἐπαγγελλομένοις». σελ. 835 «καίτοι παραφρονῶν». σελ. 848 «καίτοι μικρὸν ἄνω περὶ αὐτοῦ γράψας αὐτοῖς ὀνόμασιν». σελ. 855 «καίτοι βραχυλόγος ὢν ὁ Ἱπποκράτης». σελ. 861 «καίτοι δυνάμενος εἰπεῖν». σελ. 874 «καίτοι πρὶν κριθῆναι μηδ' ὅλως παραφρονήσας». σελ. 876 «δι' ἣν καίτοι παραφρονήσας ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἐδυσπνόησε τὴν τῆς παραφροσύνης ἰδίαν δύσπνοιαν». σελ. 886 «καίτοι παραφρονήσασα». σελ. 900 «καίτοι κἀνταῦθα παρακούοντές τινες». σελ. 905 «καίτοι γ' εἴπερ τῳ καὶ ἄλλῳ τῶν Ἱπποκράτους βιβλίων ὑπάρχοντι σαφεῖ». σελ. 930 «καίτοι γιγνώσκων αὐτήν». Τόμ. Η', σελ. 63 «καίτοι γ' ἀξιούντων οὕτω τῶν ἐμπειρικῶν». σελ. 82 «καίτοι γ' ὅσον ἐπὶ τῷ χωρίῳ — μηδενὸς μᾶλλον ἐνδεικνυμένου τὸ κῶλον». σελ. 89 «καίτοι γ' οὐ πάνυ τι νοσώδης γενόμενος». σελ. 198 «καίτοι καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν γινόμενον». σελ. 200 «καίτοι μηδεμίαν ἄλλην ἐνέργειαν ἐνεργούντων τῶν προαιρετικῶν». σελ. 229 «καίτοι τῶν αὐτῶν οὖσα νεύρων». σελ. 312 «καίτοι σαφῶς ἑρμηνεύειν προηρημένου». σελ. 394 «καίτοι ὑπὸ χολῆς ἀκράτου βλαπτόμενα». σελ. 426 «καίτοι μηδὲν ἀποδεικτικὸν ἀκούοντες ὧν εἶπον». σελ. 431

«καίτοι μηδέν τι πεπονθὸς τὸ κατὰ τὴν ἰγνύαν ἄρθρον». σελ. 445 «καίτοι γ' ἀγνοοῦντας». σελ. 632 «καίτοι τούτων ἁπάντων συνήθων μὲν τοῖς Ἕλλησιν ὄντων, ὑπὸ Ἡροφίλου δὲ καὶ τῶν Ἡροφιλείων σχεδὸν ἁπάντων μυριάκις εἰρημένων». σελ. 649 «καίτοι συνιέντες τε καὶ αἰσθανόμενοι σφοδροῦ σφυγμοῦ». σελ. 650 «καίτοι κατ' ἀρχὰς —— μόνον τόνον εἰπόντι τῆς τῶν ἀρτηριῶν κινήσεως». σελ. 669 «καίτοι γιγνώσκοντες παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸ τῆς σφοδρότητος ὄνομα». σελ. 696 «καίτοι γ' ἀντιτείνοντος αὐτοῖς ἐμοῦ μέχρι πρὸ πολλοῦ» καὶ «καίτοι γε οὐδεμιᾶς χρείας οὔσης τῶν ὅρων». σελ. 707 «καίτοι τῶν ἰδιωτῶν — ἐναργῶς αἰσθανομένων». σελ. 742 «καίτοι γ' οὐκ οὔσης ἀνάγκης». σελ. 749 «καίτοι τοῖς δι' ὅρων ἐπιχειροῦσιν ἅπαντα διδάσκειν ἐπιτιμῶν». σελ. 768 «καίτοι τὴν ὕλην τῆς τέχνης ἄφθονον ἔχοντες». σελ. 784 «καίτοι ταῖς αἰσθήσεσι χρωμένοις». σελ. 812 «καίτοι μηδὲν εἰκῇ δημιουργούσῃ». Τόμ. Θ', σελ. 22 «καίτοι πρόσθεν ὑφ' Ἡροφίλου κεκινημένον». σελ. 45 «καίτοι πάντων τῶν εἰρημένων αἰτίων μικρὸν γεννᾶν πεφυκότων». σελ. 116 «καίτοι γ' ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ τῆσδε τῆς πραγματείας ἀποροῦντες». σελ. 158 «καίτοι διελθόντες ἐπὶ πλέον ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ» σελ. 181 «καίτοι τῆς γ' ἄλλης ἀνωμαλίας πολλῆς συμπιπτούσης» σελ. 382 «καίτοι δι' ἄλλο τι σύμπτωμα γινομένη». σελ. 385 «εἰς ἃς καίτοι φυλαττόμενος ὁ Ἀρχιγένης ἐμπίπτει πολλάκις». σελ. 400 «καίτοι πορρώτερον τοῦ θώρακος κειμένῳ». σελ. 402 «καίτοι γ' οὐκ ἀπολειπομένου τοῦ μορίου τῷ μεγέθει τῷ νεύρων». σελ. 406 «καίτοι γ' ἐν τούτῳ κειμένων». σελ. 410 «καίτοι μαλακῆς ὑπαρχούσης». σελ. 416 «καίτοι γ' οὖν ἐκτὸς ὄντα βουβώνων». σελ. 498 «καίτοι μὴ ταχέως κινουμένης τῆς ἀρτηρίας». σελ 500 «καίτοι γε ὁδοιποροῦντα πρὸς νευρώδη ψῦξιν». σελ. 644 «καίτοι πολλάκις ἁμαρτάνοντας τοῦ σκοποῦ». σελ. 669 «καίτοι τοῦ μήκους — διττοῦ τὴν φύσιν ὑπάρχοντος». σελ 820 «καίτοι τῶν περιττῶν παροξυνουσῶν». σελ. 850 «καίτοι μεγάλως ἐνδείκνυσθαι δυναμένῳ» σελ. 889 «καίτοι δυνάμενος εἰπεῖν». σελ. 941 «καίτοι γ' οὐ τὴν αὐτὴν ἔχον ἔννοιαν». Τόμ. ΙΖ', α', σελ 609 «καίτοι προειρηκὼς εὐθὺς ἐν ἀρχῇ». Δὲν φαίνεται δ' ἀπίθανον ὅτι πανταχοῦ, ἔνθα τῷ καίτοι γε ἐπιφέρεται λέξις ἀρχομένη ἀπὸ φωνήεντος ἢ διφθόγγου, τῆς κατ' ἔκθλιψιν ἐκφορᾶς καίτοι γ' ὁ Γαληνὸς χρῆσιν ἐποιήσατο. Κ. Σ. Κ.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΕΙΣ ΤΑ ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

Τὸ ὄνομα ἄρουρα ὡς μέτρον ἐκτάσεως καὶ ἠδύνατο νὰ συντεθῇ μετ' ἀριθμητικῶν καὶ ἀληθῶς συνετέθη. Ὁ Γρηγ. Βερναρδάκης ἀπεφήνατο ἐν Ἀνασκ. τῶν Φιλολογ. Συζητ. σελ. 35 «Καὶ ἡ μὲν λέξις ἄροτρον συντεθειμένη ἐξ ἀριθμητικοῦ εἶνε παντὶ καταληπτή, ἰσοδύναμος δὲ πρὸς τὰς παγκοίνους σήμερον φράσεις «ὅπου δουλεύουν τρία (τέσσαρα κτλ.) ἀλέτρια». Ἡ δὲ λέξις ἄρουρα, καὶ δὴ ὡς μέτρον ἐκτάσεως, οὐδαμοῦ εὕρηται σύνθετος μὲ ἀριθμητικόν, εἶνε λέξις ἀνύπαρκτος, ἑπομένως ἀδιανόητος».

Οὐδὲν γελοιότερον ἢ νὰ νομίζηται ὅτι τὸ μὲν ὄνομα ἄροτρον δύναται νὰ συντεθῇ μετ' ἀριθμητικῶν, τὸ δ' ἄρουρα οὐχί. Ὡς συνετέθεντο μετ' ἀριθμητικῶν τὰ ὀνόματα στάδιον καὶ πλέθρον-πέλεθρον, κτλ., οἷον ἑπταστάδιος, κτλ., δεκάπλεθρος, ἑπταπέλεθρος, κτλ., οὕτω κάλλιστα ἠδύνατο νὰ συντεθῇ καὶ τὸ ἄρουρα. Ἐν τῷ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου συντεθέντι Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 377 λέγεται «Ἑκατοντάρουρος (ὁ, ἡ), ὁ περιέχων 100 ἀρούρας». Γράφει δ' ὁ Στρούβιος ἐν *Opusc*. Τόμ. Β'. σελ. 196 (1854) «(Arist. de LXX Interpretibus) p. 270. (XIV.) περιρρεῖ δὲ αὐτὴν (τὴν χώραν) ὁ λεγόμενος Ἰορδάνης, ποταμὸς ἀειῤῥους (κάλλιον ἀείρους), οὐκ ἔλαττον ἑξακισχιλίων μυριάδων ἀρουρῶν κατὰ τὸ ἀρχαῖον οὔσης· μετέπειτα δὲ οἱ γειτνιῶντες ἐπέβησαν (ἀπέβησαν Hod.) αὐτῆς, ἑξήκοντα μυριάδες ἀνδρῶν ἔγκληροι καθειστήκεισαν ἑκατονταρούροις. Locus corruptus est: pro οὔσης lege οὖσαν, tum sic pergas: μετὰ δὲ, ἐπεὶ οἱ γειτνιῶντες ἐπέβησαν αὐτῆς, ἑξήκοντα μυριάδες ἀνδρῶν ἔγκληροι καθειστήκεισαν, ἕκαστος ἑκατοντάρουρος. Sexaginta enim myriades, quorum singuli centena jugera possident, sexies mille myriades jugerum explent».

Εἶνε δὲ νῦν γνωστὰ καὶ τὰ ἐπίθετα τάδε· ἑπτάρουρος, δεκάουρος, εἰκοσάρουρος, εἰκοσιπεντάρουρος, τριακοντάρουρος, ἑβδομηκοντάρουρος, ὀγδοηκοντάρουρος, μυριάρουρος. Πάντα ταῦτα μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Ἐρουερδῆνος ἐν *Lex. Graec. Supplet. et Dialect.* καὶ ἐν *Append. Lex. Graec.*

etc., ἔνθα εἶνε τάδε γεγραμμένα σελ. 60 «**ἑβδομηκοντάρουρος** miles. Tebt. pap. 62, 30; 63, 34; 64 (a), 16 (aet. Ptolemaeorum). Cf. εἰκοσάρουρος, εἰκοσιπεντάρουρος, ἑκατοντάρουρος. etc».

σελ. 4,15 (Πρβ. καὶ Μνημοσ. 1900, σελ. 408).

σελ. 14,15. ἰχθυοθήρας.

σελ. 21,2 κάτωθ. Ἐξέδωκε δὲ καὶ ὁ Ἑρτλῖνος παρὰ τῷ Ἰουλιανῷ σελ. 60,24 «ὅπερ ἔφαμεν ἐξ ἀρχῆς» ἀντὶ τοῦ ἔφημεν.

σελ. 28, 22. καὶ σελ. 558, 8 «ὃν δὲ οὔτε ὑμεῖς οὔτε οἱ πατέρες ὑμῶν ἑοράκασιν Ἰησοῦν οἴεσθε χρῆναι θεὸν λόγον ὑπάρχειν» ἀντὶ τοῦ ἑώρακασιν.

σελ. 31,3 κάτωθ. Πρβ. καὶ *Mnemos*. 1860, σελ. 379.

σελ. 116,13. Ἀνεπιστάτως πως ἐλέχθη. Ἐνέκρινε δὲ τὴν γραφὴν Ἀνταττικιστής καὶ ὁ Κόβητος ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867, σελ. 489· διότι καὶ πρότερον ἔγραψεν ὁ Κόβητος Ἀνταττικιστής ἐν *Nov. Lect.* σελ. 624 καὶ σελ. 784.

σελ. 160,8 κάτ. Λουκιαν. Πλοῖ. ἢ Εὐχ 1 «Νὴ Δία, καὶ Ἀδείμαντος ὁ Μυρρινούσιος εἵπετο μεθ' ἡμῶν».

σελ. 164, 9 (Ἴδε τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ Περιοδικῷ συγγράμματι Ἑρμῇ 1897, σελ. 141).

σελ. 165,22 Φώτ. Λεξ. Τομ. Β', σελ. 324 Naβ. «παχνοῦται: πήσσεται».

σελ. 191,3. Τοῦ παρατατικοῦ ὑπερεπάθουν φέρομεν μαρτύριον τὸ παρὰ Γεωργίῳ τῷ Παχυμέρῃ (Παχυμέρει) Τόμ. Α', σελ 291,2 Βόνν κείμενον «ὃς οὐ τόσον ὑπερεπάθει τοῦ Ἀρσενίου κτέ».

σελ. 209,14. Περὶ τοῦ αἱρεσιομάχος ἴδε Λοβέκκιον εἰς τοῖς εἰς Φρύνιχον Παρέργοις σελ. 678.

σελ. 209,20 Μινυαμάχος.

σελ. 213,18. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Σούτσου Περιπλαν. σελ. 42 (1858) «καὶ παρῆλθον οἱ λαμπροί σου Ὀθωμανομάχοι χρόνοι».

σελ. 233,8. Παρὰ τῷ Φιλοστράτῳ φέρεται Τομ. Β', σελ. 24[illegible],1 Καυσ. «ἓν δὲ μόνον δυσχεραίνειν ἔφη, ὅτι τρύζοι αὐτῆς (τῆς Ἀ[illegible]ο-δίτης) τὸ ὑπόδημα καὶ λίαν εἴη λάλον καὶ τῷ ψόγῳ ὀχληρον», [illegible]ρὶ οὐ ποιεῖται λόγον ὁ Βοισσονάδης ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐπιστολῶν οὐ

Φιλοστράτου, σελ. 75, ἔνθα εἶνε καὶ τάδε γεγραμμένα· «Hic (Jacobsius) quidem fere malit τρίζοι. Sed optio valde est incerta, et codicibus parui». Ὀρθῶς ὁ Ἑρουερδὴν ἐν *Append. Lex. Graec.* σελ. 218 ἀποφαίνεται «Idem verbum (τρίζειν) reddendum Philostrato, Epist. XXXVII, ubi vitiose legitur: (Momus) δυσχεραίνειν ἔφη, ὅτι τρύζοι αὐτῆς (Veneris) τὸ ὑπόδημα. Lege τρίζοι, strideret».

σελ. 235,6 κάτ. Φέρεται δὲ τὸ ῥῆμα πρίζειν καὶ παρὰ τῷ Πολυδεύκει γράφοντι βιβλ. Ζ΄, 114 «πρίειν δὲ λέγεται τὸ πρίζειν».

σελ. 257,4. Παρατηρητέον δ' ὅτι φέρεται παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΗ΄, 6΄, σελ. 351 «ἵσταται δὲ τότε καὶ παύεται πρῶτον, ὅταν ἐξήγηται πρὸς τὴν ἐνταῦθα κοιλότητα τοῦ βραχίονος», ὅπερ πιθανώτατα εἶνε ἡμαρτημένη ἀνάγνωσις τοῦ ἐξίκηται.

σελ. 257,18 (Ἴδε καὶ Κοραῆν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἱπποκράτους τοῦ περὶ Διαίτης Ὀξέων κτέ. σελ. 131, 1887).

σελ. 260,15. Ἀπαντᾷ δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ καὶ Τομ. ΙΗ΄, 6΄, σελ. 876 «ἀλλ', ἐπειδὴ τοῖς πρὸ ἡμῶν ἔδοξε καὶ τὰ τοιαῦτα ἐξηγῆσαι, καὶ ἡμεῖς αὐτοῖς ἀκολουθήσομεν», ὃ μετατυπωτέον εἰς τὸ ἐξηγεῖσθαι ἢ ἐξηγήσασθαι.

σελ. 263, 18. Ὑπὸ τοῦ Σουΐδα εἶνε εἰρημένον σελ. 26 Βεκκ. «Ἀδιήγητον: τὸ μὴ δυνάμενον δι' ὑπερβολὴν κακοῦ διηγηθῆναι».

σελ. 264,5. καὶ σελ. 459, 2 «εἰ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς περὶ τούτου παρ' αὐτῶν εἰσηγηθεὶς ἐνδέδωκεν — θεὸς ἂν εἰδείη».

σελ. 277,17. Παρατηρητέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Ἡροδότῳ Γ΄, 107 πάντα σχεδὸν τἀντίγραφα ἔχουσι εὐπετέως ἀντὶ τοῦ δυσπετέως. Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1883, σελ. 293 (Herodot) III, 107: ταῦτα πάντα—εὐπετέως κτῶνται οἱ Ἀράβιοι. Sic libri omnes perinepte praeter R, in quo est vera lectio ΔΥΣπετέως».

σελ. 299,25 Τόμ. Α΄, σελ. 623 «ὅταν δὲ καὶ τὰ κατ' ὠμοπλάτας αὐτοῖς ἄσαρκα ᾖ καὶ γυμνὰ καὶ προπετῆ δίκην πτερύγων, ὀνομάζονται μὲν αἱ τοιαῦται φύσεις ὑπὸ τῶν ἰατρῶν πτερυγώδεις» καὶ Τόμ. Β΄, σελ. 740 «τὸ μὲν οὖν κατὰ φύσιν εἴς τε τὸ πρόσω καὶ εἰς τοὐπίσω προπετέστερον ὑπάρχον, τρεῖς ἔχει τὰς πάσας ἐν αὐτῷ ῥαφάς».

σελ. 303,12-13. Ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος εἶπεν ἐν τῇ Τουρκοέχῳ Ἑλλάδι σελ. 191 (1850) «καὶ ὁ Βουδούρης ἀνὴρ προπέπης, ἀλλ' ἔχων λογου πολλὴν ἰσχύν».

σελ. 319,9 καὶ Ἀλ. Σοῦτσος Περιπλανώμ. σελ. 87 (1858) «ἤρχετο περὶ τὰ τέλη τοῦ ὑψΗπετοῦς του βίου».

σελ. 362, 8 κάτ. Ὀρθῶς δὲ καὶ ὁ Κοβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1882, σελ. 322 ἐκφέρει τὴν ὀνομαστικὴν τοῦ προκειμένου ὀνόματος γράφων «Emendandum esse censeo ex certa analogia: αὐτΟέλληνες, ut αὐτοβορέας, αὐτοθαΐς et similia»

σελ 372,9. καὶ σελ. 126 ὀροκωνίτιδα

σελ. 372,6 κάτ. Φίλων Βελοποι. σελ. 75,34 Σχοιν. «καθάπερ ἐπιτοξίτιδα».

σελ. 373, 14. Ἀναγινώσκει δ' ὁ Ἑρουερδὴν ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1881, σελ. 155 «παρὰ τὴν εἰς ἀνδρωνίτιδα ἔστη θύραν».

σελ. 368,15. Τοῦ λευκάσπιδα γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου «Λευκάσπιδα: λευκῇ ἀσπίδι χρώμενον».

σελ. 379,14. Ἐν τῇ Δυβνηρείῳ ἐκδόσει τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου σελ. 345,31 φέρεται «Ἡ τοὺς μὲν ἐξ ἀρχῆς κατανεμηθέντας ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου πατέρας ἐκάλουν καὶ πατρικίους, οἷον εὐπάτριδας ὄντας, πατέρας αὐτῶν ἔχοντας ἀποδεῖξαι, κτέ.». Γράφει δὲ περὶ αὐτοῦ ὁ Κόβητος ἐν *Collect. Crit.* σελ. 501 «In fine loci leve vitium eximendum superest. Editur enim εὐπάτριδας contra Plutarchi sententiam, qui εὐπατρίδας dixerat. Facile distinguuntur ὁ πατρίδα ἔχων ἀγαθήν, et ὁ ἐξ ἀγαθοῦ πατρὸς γεγονώς, et tamen in libris crebro haec permiscentur».

σελ. 381,12. Πρβ. καὶ Ἀθηνᾶν 1897, σελ. 81.

σελ. 387,8 καὶ Γαληνον Τόμ. Β', σελ. 489 «ὡς πρὸς τὴν κλεῖν».

σελ. 388,2 ὁ Γαληνὸς Τόμ. ΙΒ', σελ. 97 «πολλοὶ μὲν τῶν ἰσχνῶν φύσει τάς τε κλεῖς ἔχουσι σαφεῖς καὶ τὰς φλέβας ἐκκειμένας τε καὶ μεστὰς αἵματος, ὥσπερ αὖ πάλιν ἕτεροι οὔτε τὰς κλεῖς (σαφεῖς) οὔτε τὰς φλέβας ἐκκειμένας».

σελ. 389,6 καὶ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ Τόμ. Α', σελ. 385,19 «τὰς δὲ κλεῖς ἀναλαμβάνεται».

σελ. 393,5. ἁλιάποδα. Ἡσύχ. «Ἁλιάποδα: τὸν κέπφον ἢ θαλάττιον ὄρνιν».

σελ. 393,10 κάτ. καὶ Δευτερον. ΙΔ', 7 «τὸν κάμηλον καὶ δασύποδα (οὐ φάγεσθε).

σελ. 393, 5. δεκάποδα. Ὁ Ἑρουερδὴν γράφει ἐν *Append.*

Lex. Graec. σελ. 47 «δεκάπουν (masc.) saec. IV. a. C., δεκάποδα saec V in usu fuisse testantur tituli attici. Meisterh.[3] 149,8. Vide infra s. v. πούς».

σελ. 394,26. καναχάποδα (ἵππον). Ἀλκμ. Λυρ. Ἑλλ. Ποιητ. Τόμ. Γ', σελ. 39 ἐκδ. δ'.

σελ. 445, 22. Γράφει δὲ καὶ ὁ Ἑρουερδὴν ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1898, σελ. 201 «Thucyd. Libr. IV cap. 36 extr. σιτόδειαν pro σιτοδείαν postulare analogiam docuit Cobet, sed Hudium non habuit discipulum».

σελ. 462,7. καὶ σελ. 975,1 «ὡς ἄν τις εἴπῃ».

σελ. 474,8 κάτ. Παρατηρητέον δ' ὅτι κεῖται παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙϚ', σελ. 328 «εἰ δ' ἔξεστι προστιθέναι τοῖς καταφατικῶς εἰρημένοις τὰς ἀποφάσεις, ἅπαν ΟΥΝ οὕτω τις διαφθείρΗ δόγμα καὶ μηδεμίαν γνώμην τῶν παλαιῶν βεβαίαν φυλάττΗ», ἀνθ' οὗ ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 232 ἀνέγνω «ἅπαν ἌΝ οὕτω τις διαφθείρΟΙ δόγμα καὶ μηδεμίαν γνώμην τῶν παλαιῶν φυλάττΟΙ».

σελ. 478,4. ὡς παρετηρήθη καὶ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 10 λέγοντος «Perspicuum est κἂν ἅπαξ τις ἼΔΗΙ (ἴδῃ) scribi oportere. Producam tamen testem Galenum pag. 82: εἴρηταί μοι καὶ πρόσθεν ὡς ἅπαξ μέν τις ἰδὼν σκευαζόμενον τὸ φάρμακον οὐκέτι δεήσεται θεάσασθαι δεύτερον».

σελ. 514,2. καὶ σελ. 254,8.

σελ. 514,12. καὶ σελ. 157, Α' «εἶδες πῶς ἤδη τὸ μυστήριον ἀκολούθως προκατεβάλλετο τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς κρίσεως;».

σελ 514,1. καὶ Τόμ. Ε', σελ. 311 «ἐγκράτειαν δὲ ὥσπερ τινὰ θεμέλιον προκαταβαλόμενοι τῇ ψυχῇ τὰς ἄλλας ἐποικοδομοῦσιν ἀρετάς».

σελ. 520,4. Πρβ. καὶ Οὐερνίκιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Τριφιοδώρου σελ. 457.

σελ. 521,2. Πρβ. καὶ Τόμ. Ε', σελ. 39 «ἣν (ἀποικίαν) ἀπ' Αἰγύπτου μυριάσι πολλαῖς ἐστείλαντο κατὰ τὰ χρησθέντα λόγια» (καὶ σελ. 308). Ἐρρήθη δ' ὑπὸ τοῦ Φίλωνος Τόμ. Ϛ', σελ. 44 «ἡνίκα τὸν ἐπὶ Ῥώμης πλοῦν ἐστέλλετο πρὸς Τιβέριον».

σελ. 521,19. Πρβ. καὶ Πλήθ. Α', 3 (Αναλέκτ. Ἑλισ. σελ. 43) «οἱ μετὰ ταῦτα τὴν λαμπρὰν ταύτην ἀπὸ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ῥώμης ἀποικίαν στειλάμενοι».

σελ. 532,14. καὶ 46 «ἡδίστους ὕπνους καθεύδει».

σελ. 578,1. καὶ σελ. 1028 «καὶ τὸν βίον ἡ γενναία κατέστρεψε».

σελ. 581, 3 κάτ. Ἰωὴλ σελ. 25, 19 «καὶ σκώληκας ἐκβράζων ἐλεεινῶς τὸν βίον κατέλυσεν».

σελ. 588,9 γρ. Ὀροίτου.

σελ. 599,4 περὶ τοῦ Ἡρῴδ. Φόν. 44 «ὑπὸ δὲ ἑνὸς ἀποθνήσκων οὔτ' ἀνέκραγεν οὔτ' αἴσθησιν οὐδεμίαν ἐποίησεν οὔτε τοῖς ἐν τῇ γῇ οὔτε τοῖς ἐν τῷ πλοίῳ;»

σελ. 620, 7 κάτ. Παρατηρητέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Θεόγνιδι 957 κεῖται «εἴ τι παθὼν ἀπ' ἐμεῦ ἀγαθὸν μέγα μὴ χάριν οἶδας». Σημειοῦται δ' ὁ Βέργκιος ἐν τῇ Δ' ἐκδόσει τῶν Ἑλλην. Λυρ. Ποιητῶν Τόμ. Β', σελ. 201 «ἀπ', Herwerden ὑπ', quem non sequor».

σελ. 632,2. Ὑπὸ Δίωνος τοῦ Κασσίου ἐλέχθη Τόμ. Α', σελ. 114 Δινδ. «ἡ Καρχηδὼν πολλοῖς Ῥωμαίων ἐξαιρετέα ἐδόκει εἶναι».

σελ. 653,19. Ἐρρήθη δ' ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ καὶ ἐν Ἀναχάρσιδι 15 «στέφανος οὐ πίτυος οὐδὲ κοτίνου ἢ σελίνων, ἀλλ' ὃς ἐν αὑτῷ συλλαβὼν ἔχει τὴν ἀνθρώπων εὐδαιμονίαν». Ἀναγινώσκει δ' ὁ Ναβῆρος «τὴν ἐξ ἀνθρώπων εὐδαιμονίαν» ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1901, σελ. 255.

σελ. 654, 9 κάτ. Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν Τόμ. ΙΕ', σελ. 456 εἶνε πλημμελῶς γεγραμμένον «ὡς ἐν ἄλλοις τέ τισιν ἔχει δεῖξαι καὶ νῦν δηλώσει λέγων ἐπ' αὐτοῦ» ἀντὶ τοῦ «ἔχει δείξας».

σελ. 694, 4 κάτ. Πλήθ. Β', 14 (Ἀναλέκτ. Ἑλισσ. Τόμ. Δ', σελ. 72) «ἄλλοσέ πῃ ἐξαναλουμένων τῶν δαπανῶν».

σελ. 700,19. Λαόν. Χαλκοκονδ. σελ. 161,19 «ἔχουν τὴν πόλιν, ὥστε ἐπὶ τὸ τεῖχος τὰ χώματα ἀναβαίνειν».

σελ. 700,1 κάτ. καὶ 1876, σελ. 341.

σελ. 701, 14-15. Ἀνθολογ. Παλατ. Ζ', 137 «τούτοις πᾶσιν ἐχωννύμεθα» καὶ «Ἑλλήνων ἐχθραῖς χερσὶν ἐχωννύμεθα».

σελ. 702, 9-10. Φίλ. Βελοπ. σελ. 82, 30 Σχοιν. «ὅταν συγχωννύωνται» καὶ σελ. 97,29 «τὰς τάφρους χώννυε τὴν χώραν μὴ φθείρων» καὶ σελ. 99, 43 «οἱ χωννύοντες ἐξ αὐτῶν τὰς τάφρους» καὶ σελ. 100,23 «τὰς δὲ παλιούρους σκάπτοντας εἰς τὰ τέλματα καταχωννύναι» καὶ 30 «χωννύναι τοὺς τοίχους».

σελ. 703, 3. Πρβ. καὶ Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Α', σελ. 187,1 «λειμῶνες οἱ μὲν κατεχώννυσαν», ὅπερ προφανέστατα ἐνι

γραφικὸν παῖσμα ἀντὶ τοῦ κατεχώννυντο»· ἐν τοῖς ἑξῆς κεῖται τὸ ἀναχωννύμενοι, ὡς καὶ σελ. 191 τὸ ἀνεχώννυντο.

Ἀνν. Κομν. Τόμ. Α΄, σελ. 265,5 «ἀναχωννύειν ἠπείγετο».

σελ. 712, 4. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Ναβῆρος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1899, σελ. 207 εἴκασεν «ἐκτριβεῖσαν ὑπ' ἐκείνου φθήσεσθαι τὴν Ἰταλίαν».

σελ. 714,15. Ἴδε καὶ Γ. Σμιδίτιον ἐν τῷ *De Flav. Joseph. Elocut.* σελ. 447.

σελ. 714,17. Γράφει δ' ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1859, σελ. 142 «Ipsius Philostrati vitium esse arbitror quod legitur p. 294. ῥᾷον γὰρ ἐν οὐκ εἰδόσι λήσῃ, nam λήσεις dare debuerat, sed secutus vitiosam vulgi συνήθειαν erravit, ut in multis aliis, de quibus alio loco dicam»

σελ. 715,5. Πρβ. Κόβητον ἐν *Var. Lect.* σελ. 30.

σελ. 716,6. Ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε γραφέντων..Ὁ Κόβητος ἀποφαίνεται ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1878, σελ 323 «Vera lectio est τὰ Ὑπὸ τῶν πρότερον γραφένΤΑ». Πρβ. καὶ *Nov. Lect.* σελ. 563.

σελ. 721, 14 καὶ Ἀνθολ. Παλατ. Ζ΄, 278 «ἀγρύπνων λήσομαι ἠιόνων».

σελ. 727,4. Διάφορον εἶνε τὸ ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 136, 1 φερόμενον «ὡς ἄν τις ἰδιωτευόμενος εἴπῃ πεντάσουβλον».

σελ. 742,3. Προκόπ. Τόμ. Γ΄, σελ. 272,2 «ἐπειδὰν δὲ ὕοι, χειμάρρους ἐνταῦθα ἐπικυρτοῦται κτέ.».

σελ. 744,8. Πρβ. καὶ Νικηφ. Γρηγ. Τόμ. Γ΄, σελ. 13,1.

σελ. 757,1 κάτ. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Φίλωνος Τόμ. Β΄, σελ. 230 «ὁ οὐρανὸς ἀσβέστους ἔνιφεν».

σελ. 776, 6 κάτ. καὶ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου Τόμ. Α΄, σελ. 66, 1 «ἤδη γὰρ καὶ ξυνεσκόταζεν».

σελ. 787,7. Κεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς Ἑλλην. Ἀνεκδότοις τοῦ Βεκκήρου σελ. 419,25 «Ἀπέδοσθε: ἀπημπολήσατε».

σελ. 790,3. Ἀλλὰ σελ. 48,4 ἀπεμπολᾶν.

σελ. 791,3 καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Δούκᾳ σελ. 32,18 «ὡς Σκύθας ἢ Ἀβασγοὺς ἀπεμπολοῦντας» καὶ παρὰ τῷ Ἐφραιμίῳ 7562 «ἀπεμπολεῖται πρὸς Μιχαὴλ χρυσίου» καὶ παρὰ Νικηφόρῳ Πατρ.

Κωνστ. σελ. 85,16 «καὶ πλεῖστα ἄγαν βραχείᾳ πάνυ ἀπεμπολεῖσθαι ποσότητι».

σελ. 818,1 κάτ. Φίλων Βελοπ. σελ. 93,14 «ἐὰν —— καταλάβωνταί τινας τόπους» καὶ σελ. 95, 25 καὶ σελ. 96, 37 καὶ σελ. 103,47 «τόπους ἐπιτηδείους προκαταλαβόμενος».

σελ. 822,3 ὡς καὶ παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Α', σελ.132 (Τόμ. Α', σελ. 117,32 ἐκδ. νέας).

σελ. 830,22. Πρβ. καὶ *Mnemos*. 1874, σελ. 425.

σελ. 834,5-6. Γεώργ. Φραντζ. σελ. 451,11 «ἀπΕλπίσθην παρὰ πάντων».

σελ. 837,8 κάτωθ. Σημειωτέον δ' ὅτι φέρεται ἐν τῇ Ῥητορικῇ τοῦ Ἀριστοτέλους οὐ μόνον εἰκὸς ὕσαι ἀλλὰ καὶ «εἰκὸς γὰρ τὸν μέλλοντα καὶ ποιῆσαι» καὶ «καὶ εἰ τὸ ἕνεκα τούτου γέγονεν, καὶ τοῦτο εἰκὸς γενέσθαι» Β', ΙΘ', 20 καὶ 25 (Τόμ. Α', σελ. 369,18 καὶ 35, Διδ.).

σελ. 837,3 κάτ. Διον. Ἀλικαρν. Τέχν. Ῥητ. Γ', 5 «καὶ ποῖον εἰκὸς ἔσεσθαι εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον».

σελ. 838,7 «εἰκὸς οὖν καὶ τὴν δύναμιν ἐναργέστερον ἐν ταῖς μήτραις φωράσειν ἡμᾶς τὴν καθεκτικήν».

σελ. 844,8. Πρβ. καὶ σελ. 89.

σελ. 845,19. Ἴδε καὶ Μενδελσῶνα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀππιανοῦ σελ. κζ'.

σελ. 864,8. Πρβ. καὶ Θησαυ. Στεφ. Τόμ. Δ', σελ. 1448.

σελ. 868,8 κάτωθ. καὶ Κρυγῆρον ἐν *Kritische Analect*. Μέρ. Γ', σελ. 168,

σελ. 874,5 κάτ. καὶ σελ. 23, 24 «αἰσχίστῳ μόρῳ τὸν βίον ἐπὶ ξένης κατέστρεψεν» καὶ σελ. 26,18 «οὕτω τὸν βίον κατέστρεψεν» καὶ σελ. 37,22 «αἰσχίστῳ μόρῳ τὸν βίον κατέστρεψεν ὁ τρισάθλιος».

σελ. 880,20-21. Ἀνθ' οὗ ὁ Κόβητος ἔγραψεν ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1876, σελ. 101 «Οὐάρρων Ὁ καταστρεψάμενος αὐτοὺς στρατηγός».

σελ. 885,22. Ἀνθ' οὗ Κόβητος ἐν *Collect. Crit*. σελ. 245 ἀνέγνω «εὐψυχότατΑ ΤΗΝ τοῦ βίου καταστροφὴν ἐποιήσατο».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Ἰουλίου 1904.

ΧΑΡΙΤΩΝ Χ. ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΗΣ

AD PSEUDACRONIS SCHOLIA HORATIANA

Pseudacronis *Scholia in Horatium vetustiora recensuit* **Otto Keller**. *Vol. I. Lipsiae 1902. Vol. II. Lipsiae 1904.*

Pergratum nuper cum Horatii tum omnino Latinarum litterarum studiosis munus attulit vir de Horatio optime meritus *Otho Keller*. Scholia enim Pseudacronis Horatiana apparatu critico ornata *docto*, *Iuppiter*, *et laborioso* edidit et codicum a se admirabili cura et diligentia collatorum rationem ita reddidit, ut et quae inter eos sit cognationis series et quid quisque ad genuinam scholiorum scripturam constituendam conferat, ex eius disputatione luculenter appareat. Huc accedit index locupletissimus, quo qui utetur, a temerariis coniecturis, quibus non librariorum errores sed ipsius scriptoris manus corrigitur, satis superque cautus erit.

Hoc igitur nomine maximi est sane preti habenda haec editio.

Nec tamen hoc tribuens dederim quoque cetera.
Nam emendandi munus, qui finis est et cumulus artis criticae, non ita paucis locis ab editore aut neglectum aut non qua par fuit sollertia administratum; ut aliquotiens legenti illud occurrat:

«Indignor quandoque bonus dormitat Homerus».

Qua re ex Satirarum Epistolarumque scholiis quos locos, cum in Kelleriana editione minas recte haberentur facili emendatione, ac nonnunquam distinctione tantum mutata, sanare posse visus mihi sum, hac disputatione tractare institui.

Atque ut inde oratio mea proficiscafur, unde omnis haec in Saturas Epistulasque Scholiorum farrago initium capit, illum

primum locum videamus quo Sat. I, 1. 2. explicantur huius editionis

pag. 2, 16· *Aut ratione inimus propositum vitae, aut fortuna; verbi gratia: aliquis init ut militet: hoc rationis est, alius de summo gradu felicitatis ad ima detrusus* **init docendi aut** *arandi mecessitatem: hoc fortunae est.*

Itane vero? Magister, scholasticorum ausa qui haec scribat, ita contemptim de suo ipse munere loquitur, ut id cum aratoris durissima atque abjectissima fortuna comparet? Praeterea, ut propositum aut eonsilium aut rationem inire apte dicitur, ita prorsus nugatur si quis quem *necessitatem inire* dicit. Denique non est horum scholiastarum mos, ut aliunde sumptis exemplis verba poetae illustrent, cum ex ipso, quo de agitur, loco exempla trahi possint. Qna re hic quoque, cum ipse poeta variarum vitae conditionum exempla affatim praeberet, veri simile non est scholiastam, cum duo, alterum militiae alterum agriculturae, a poeta mutuatus esset, his tertium idque minime idoneum de suo addidisse.

Quae cum ita sint, Scholiastae verba corrupta mihi videntur ac sic emendanda esse:

. . . *alius de summo gradu felicitatis ad ima detrusus* **descendit ad** *arandi necessitatem.*

Descendit cum in *docendi* corruptum esset, necessario, cum verbum desideraretur, illud *init* ex superioribus suppletum est, quod iure nostro sustulimus.

Descendere aliquo sive *ad* (*in*) *aliquid*, quamquam in Indice Kelleriano praetermittitur, tamen non semel in his Scholiis invenitur; velut 42,25. 278,6. 331,25.

pag. 14, 25: (Sat. I, 1, 114: ut cum carceribus missos rapit ungula currus). *Totus iste versus* **dianecos** *est.*

Nam hoc interposito sequentem superiori sensui adiungit; qui sensus talis est: quemadmodum auriga instat cum equis his, qui vincunt equos suos. Quando autem instat? cum rapit ungula curru Contempnit autem se-

quentem, idest posteriorem; ita avarus semper festinat vincere ditiorem.

Sic editor nulla sententia, quippe qui in illis quae in libris leguntur: *diane* cō ē vel *diane c* ē quid lateret non senserit eaque corrigendo corruperit. Tu vero pro his corruptelis repone διὰ μέσου *est* (i. e. parenthesis est, pro parenthesi accipiendus est), quod *uncialibus*, quas vocant, litteris scriptum cum esset, littera σ (C) pro latino *c* accepta illa monstra peperit; tum tota Scholiastae oratio distinctione tantum mutata ex illis tenebris elucebit. Quae haec est:

Totus iste versus (=v. 114) διὰ μέσου *est. Nam hoc interposito sequentem superiori sensui adiungit, qui sensus talis est: quemadmodum auriga instat cum equis his qui vincunt equos suos (quando autem instat? cum rapit ungula currus*=v. 114), *contempnit autem sequentem i. e. posteriorem, ita avarus semper festinat vincere ditiorem.*

Parentheseos signis inclusimus ea quibus Scholiasta versum 114 explicat, quem διὰ μέσου i.e. pro parenthesi accipiendum putat. Illud διὰ μέσου apud graecos grammaticos pro eo q. e. ἐν παρενθέσει tritissimum est. In his scholiis pro eo invenitur διὰ μέσης (*diameses*) ad c. III, 5, 6. Vide Kelleri indicem generalem s.v. et Appendicem glossarum. Alibi *parenthesis* vocabulo scholiasta utitur V. Ind. Kell. s. v.

Simili morbo, i. e. distinctione perversa, affectus proximus huic locus, quo eiusdem Satirae vv. 120, 121 explicantur;

p. 15, 21. *Sufficit ergo, inquit, me de avaris dixisse, hoc est me Stoice locutum esse.*

Nam Stoici de divitiis maxime disserunt, ne me quidam putet de libris Crispini, quae dico surripuisse.

Quibus ex disiectis interpretis membris hoc nullo mutato verbo licet integrum reficere corpus.

Sufficit ergo, inquit, me de avaris dixisse, hoc est me Stoice locutum esse (*nam Stoici de divitiis maxime disserunt*), *ne me quidam putet eqs.* I. e. non dicam plura

(=*Sufficit*) de avaris ad Stoicorum modum, nequis putet me de Crispini Stoici libris haec surripuisse.

p. 17, 3: (Sat. I, 2, 4: Quippe benignus erat). *Pleonasmos*; *non enim vere benignus erat, sed prodigus.*

Si quis eum, qui *prodigus* sit, *benignum* vocat, hoc non est πλεονασμός, ut libri narrant, neque ακυρολογία, ut editor vult, sed χλευασμός, quod reponendum. Eadem vi est alibi *irridentis animo* (234, 11).

p. 22, 18. *quod excusat idem* (i. e. Sallustius) *in Catilinae* **bello**.

Recte aliquot libri *bello*, pro quo non debuit editor cum ceteris *libello* reponere.

p. 25, 20: (Sat. I, 2, 67) *Et notandum* **fore** *numero singulari . . . Cicero pro Cornelio «aperui forem scalarum», sed ex accusatoris verbis ridentur*. Sententia est: «*forem* singulari numero etiam Cicero posuit, sed in accusatoris oratione, quam ipsis verbis deridendi causa repetit, non in sua». Haec cur «olim scholii ad voces *Sullae gener* pertinentis pars fuisse» videantur editori non video.

60, 13 (Sat. I, 4, 93) *Pro* **siqua**, *ut ulibi*: «*Spartacum siqua potuit vagantem fallere testa*».

Illa *Spartacum etc.* ex Horatii carm III, 14, 19 eqs affert Scholiasta, ut doceat *siquae*, quod is hic legebat, pro *siqua* Horatium nonnunquam ponere. Itaque illo quoqne loco *quae* non *qua* legisse videtur. Libri tamen *qua* exhibent. Et sunt qui nihil non credendum librariis putent! Ceterum quae de illo carminum loco Scholiasta opinatur falsa esse ne monendum quidem est.

p. 66, 21 (Sat. I, 5, 32): *ad unguem facti homines dicuntur qui sunt urbani, qui sunt* **eloquentes,** *qui sunt dicaces, qui non habent vitium*·

Nullus hic, credo, eloquentiae locus, et in hominis ad unguem facti descriptione *elegantia* desideratur. Repone igitur *elegantes* pro eo q. e. *eloquentes*.

p. 69, 21 eqs. *si non esses mutilatus . . . quid faceres? Quo modo minitaris ut taurus?* Scr. *si non esses mutilatus, quid faceres*, **qui** *modo minitaris ut taurus?* Est autem *modo* pro *nunc* ut 13, 20. 86, 23. 94, 8. 14. 98, 25. 114,5. 140,25. 161,21. 226,13. 289,8. 319,6. 360,23 et sic passim apud grammaticos.

p. 112, 10 (Sat. I, 10, 44: Molle atque facetum). *Hic plena. Nam molle atque facetum annuerunt Virgilio rure Camenae; nam nihil ioculare in Georgicis scripsit.*

In his nec caput nec pedes. Nec quidquam proficimus, si pro eo quod traditur *plena* cum Kellero scribimus *pro lene*, quibus scilicet verbis illud *facetum* illustretur Quo enim illa: *nam molle . . rure Camenae* pertinere dicamus? Quare alia quaerenda laborantis loci medicina.

Ac mihi quidem sic constituenda scholiastae verba videntur:

Hic plena (i. e. post *facetum* plena distinctione interpungendum, τελεία στικτέον), **non:** «*molle atque facetum* » *annuerunt Vergilio* ⟨*gaudentes*⟩ *rure Camenae*». *Nam nihil ioculare in Georgicis scripsit*.

Horum planissima est sententia. Ait enim Scholiasta sic esse distinguenda poetae verba:

ut nemo, Varius ducit molle atque facetum.
Vergilio adnuerunt gaudentes rure Camenae.

non . . . *facetum*
Vergilio admierunt eqs.

quia in Vergili Georgicis nihil ioculare i. e *facetum* sit scriptum.

Huic sententiae accommodatum est quod huic proxime antecessit Scholion, in quo est: *Varius* **delicatum** *versum*

componit, idest nemo ut Varius dulciter canit, quod qui scripsit. illud *molle atque facetum* cum eo q.e. *Varius ducit* composuisse videtur, quod idem in lemmate huic scholio praemisso significatur.

pag. 124, 8: *Caecilius Metellus . . , potens fuit temporibus Scipionis Africani, et cum in seditione quaedam adversus se facta clamaret, Scipio* **ait**: *hi sunt, quos Hannibali eripui, patere ergo, inquit, nos liberos esse etc.*

Haec libri. Scholiasta vero haec scripsit: *Caecilius Metellus . . . . cum in seditione quadam adversus se facta clamaret Scipio:* **at** *hi sunt quos Hannibali eripui, patere ergo, inquit, nos liberos esse.* Quorum verborum haec est sententia. Cum Scipio indignaretur quod ei, quos ipse ab Hannibale *liberasset*, contra se concitarentur. nihil, inquit Metellus, prodest nobis ista *libertas*, si ea nobis adversus te uti non *pateris.*

At in *ait* corruptum totam sententiam pervertit.

p. 128, 16: delectaris pavone, quia mirando habet spectacula in cauda sua.

Quod vel sine codicibus reponendum erat *miranda* habent aliquot Kelleri codices (E *miranda*, S *admiranda*).

p. 137, 20: (Sat. II, 2,) **confortatis** *auctoribus Graecis ad villam secessit quasi ut aliquid vacans dignum scriberet.*

Illud *confortatis* hinc prorsus alienum est. Quid scholiasta scripserit apparebit, si cum huius verbis Horatianum illud (v. 11) conferas:

Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro.

Nam huic *stipare* ad amussim respondet *confartatis* (an *confertatis*?), quod vocabulum quamvis in lexicis desideretur, tamen quin adhibuerit idem, qui alibi (166,20) *fartata salsicia* dixerit, nihil obstat.

p. 139, 24. *Cerdonem*. An *Cerdoum*?

p. 144, 12 quod in libris est προτουστερον non in πρὸ τοῦ ὕστερον (?) cum editore, sed in πρωτοΰστερον (cf. quem locum editor citat p. 209, 22, ubi r: YCTHPOΠPOTHPOM b: ysteroproteron) mutandum erat. Tritior est forma πρωθύστερον.

p. 159, 25: *Aesopi fabula, quae duas peras dicit habere posse* (? an: *apud se* ?) *mortales. In illo postremo sua vitia, in primo aliena cognoscimus facilius*; *nostra enim videre vix possumus.*

Postrema verba sic fortasse resarcienda: *in primo* (an-*a*?) *aliena* **Ideo aliena** *cognoscimus facilius eqs.*

p. 202, 10-12. Haec uno tenore scribenda sic: *Quia in planis locis plus pulveris est*; *Campania eqs* His enim explicatur quod poeta magnitudinem pulveris exaggerans dixit (Sat. II, 8. 56).

quantum non Aquilo Campanis excitat agris.

p. 221, 20: sic distingue; *dum adhuc inulto odio* — odium *autem pro ira* — *inpatientius vindictam desiderat, per vim cupit poenas exigere.*

Hanc distinctionem, quae unice vera est, cum et in bonis codicibus et apud Hauthalium invenisset, tamen sprevit editor.

p. 230, 24. 25 (Epist. I, 5. 22. 23: ne sordida mappa conruget nares): *moveat fastidium*; *nam, quotiens horret aliquid, nares contracti rugam faciunt.*

Illud *horret* corruptum profecto est Ad verum *sordet* ducit nos illud poetae *sordida mappa* Ex eo q. e. *quotiens-sordet* factum primo *quotiens ordet*; inde natum *quotiens horret.*

p. 248. 249: *Democritus inventor fuit atomorum* **qua sepius** *postea auditor eius Epicurus asseruit.*

Pro eo, quod male traditur in libris *qua sepius*, quod editor *qua saepius* rescripsit, sententiam nihil adiuvat. Mihi vero illud *qua sepius* nihil aliud esse videtur quam *quas Epīus* i. e. *quas Epicurus*, quod cum intellectum non esset, insertum est postea *Epicurus* post *eius*. Simile compendium est pro eo q. e. *epistola* p. 250, 13.

Ib. 12 seqq. *Stertinius vero philosophus*, *qui CCXX libros Sioicen Latine descripsit.*

Pro eo q. e. *libros* editor *libris* legendum putat; ego vero potius *Stoicon* rescribendum censeo, ut Stertinius CCXX *Stoicorum* libros *Latine descripsisse* i. e. vertisse dicatur.

P. 250, 10 sic distingue:

Sarcina]. *Figura Vinium paterni cognominis facit Asinae* i. e. facit Vinium figura *asinae*, quod cognomen patris eius erat.

p. 278 (Epist. II, 1, 5). *Sensus*: *tanti viri idest quos consecratio manebat invidiam inter suos passi sunt*, *quanto tu* **maiorem**, *cum paesenti tibi largimur honores.*

Maiorem (subaudi *invidiam pateris*) editor pro eo quod libri praebent *maiores*. Quae coniectura si vera est, mirum in modum poetae sententiam in terpretando pervertit Scholiasta. Cum enim Horatius dicat Augustum, qui vivus divinis fruatur honoribus, unum invidia immunem esse, qua ceteri heroes, dum viverent, prohibiti sint quominus eisdem honoribus afficerentur, interpres hunc etiam *maiorem* quam illos invidiam subire opinatur. Quod quamvis mirum sit, facile tamen crederemus, nisi ipsa librorum scriptura recte lecta (**maior es**) optimam praeberet sententiam: «Tu *maior es* omnibus ceteris magnis viris, quippe qui, quod illi post mortem demum assecuti sunt, vivus effeceris, ut divinis honoribus colereris».

pag. 313, 6: (Ep. II, 3, 25: *decipimur specie recti.). Imagine boni, dum praeferimus imaginem veritatis.*

Virtutis pro *veritatis* editor. Qua coniectura nihil adiuvamur. Quaeritur enim cui rei praeferatur illa *imago*; quod habebis si pro eo q. e. *veritatis* una litterula deleta *veritati* reposueris.

pag. 318, 10: *mire, dum de fingendis verbis loquitur, secundum Graecos ipse finxit «invideor». Invideor idest invidiam patior; nam «invideor» negatur posse dici; aut invideor prohibeor.*

Illud *nam «invideor» negatur posse dici* alieno prorsus est loco. Suum obtinebit, si post illa *finxit invideor* transtuleris, ut sic procedat oratio:

Mire, dum de fingendis verbis loquitur . . , ipse finxit «invideor», Nam «invideor» negatur posse dici. Invideor idest iuvidiam patior; aut invideor prohibeor.

p. 324, 22: Illa «*O Horati, si dedisti praecepta qua re nescis*» nec cum superioribus nec cum eis quae secuntur cohaerent. Itaque ab eis ita separanda, ut proprium efficiant caput. Sunt autem ab eo adscripta qui illud Horatianum:

> «descriptas servare vices operumque colores
> cur *ego* si *nequeo ignoroque*, poeta salutor»

ita acciperet, quasi poeta id de se ipso dixisset. Quod quamvis homine non dico docto, sed sano sit indignum, tamen in mediae q. v. aetatis hominibus nihil habet quod mireris. Illud dolendum quod eiusmodi homunciones Graecos Latinosque libros dum corrigendos, si dis placet, sumunt, ita inquinarunt ut ne nostrorum quidem temporum sollertia eos perpurgare potuerit.

p. 329, 2: *Nesciat leges* **pro** *potentia sua, non propter ignorantiam.*

Negativa sententia (*Nesciat*) postulat ut pro eo, quod traditur *pro* rescribamus *prae.*

p. 352, 24 eqs. «*Quia aut neglegentia spondeos non admiscet, aut . . . incongruis locis ponit. Dicit spondeos Enni quoque versus crimine premi.*

Verba turbata sic ordina: *Quia aut . . . aut . . . incongruis locis ponit spondeos, dicit Enni quoque versus crimine premi.*

p. 356, 24 (v. 294 *perfectum decies*) *Finitum*, **ut**, *cum iam perfectum videretur, decies emendavit.*

Lege *aut* pro *ut*. Sententia est: aut *perfectum* est *finitum*, aut si, ut solet, pro eo q.e. *expolitum* accipimus, tum breviter illud *perfectum* dictum putemus pro eo quod dicendum esset «cum videretur scriptori iam expolitum (=perfectum) esse nec iam lima egere».

p. 370, 5 sqq. (v. 396: Fuit haec eqs). *Id est olim poetae sapientiam et eruditionem incultorum hominum* **prophetabant.**

Sic plerique libri; qua in scriptura *prophetabant* in *perfectabant* i. e. *perficiebant* si mutaveris, nihil praeterea desiderabis.

Editor sic hunc locum concinnavit:

Poetae sapientia et eruditione incultorum hominum feritatem prohibebant (hoc cum γ); quae scriptura, ut alia omittam, cum eis pugnat quae secuntur: **aliter:** *scilicet in poetis, idest aliquando fuit haec sapientia in poetis*, ubi illud *aliter* significat in superioribus *sapientiam et eruditionem* non, ut hic, de poetis, sed de ceteris hominibus accipi.

p. 373, 26 Lege *accipiant.*

Σ. ΒΑΣΗΣ.

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΡΩΜΑΪΚΑ

ΛΘ'.

Παρεξηγήσεως ἐπανόρθωσις.

Ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Θ' σελ. 469 κ.ἑ. ἐπεχειρήσαμεν νὰ δείξωμεν ὅτι ὀρθῶς ἔχει τὸ παρὰ Τακίτῳ κείμενον (Ann. XI,22) ὅτι οἱ πρῶτοι **χειροτονητοὶ** quaestores ὑπῆρξαν οἱ militares. Πρὸς ταῦτα ὁ W. Liebenam ἐν Iahresbericht für die Fortschritte der Classischen Altertumswissenschaft 1903 III σελ. 27 ἑ. παρατηρεῖ ὅτι ὁ Mommsen ἀναμφισβητήτως (unwiderlegt) ἀπέδειξεν ὅτι ἡ quaestura militaris εἶναι νεωτέρα.

Πρὸς ταῦτα καὶ ἡμεῖς ἀντιπαρατηροῦμεν ὅτι οὔτε ὁ Τάκιτος οὔτε ἡμεῖς εἴπομέν που ὅτι ἡ quaestura militaris εἶναι ἡ παλαιοτάτη quaestura, παράδοξον δὲ τῇ ἀληθείᾳ εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Mommsen ἐν Str. II, 562 σημ. 2 λεγόμενον ὅτι alle **anderen** Berichte . . . sprechen dafür dass die Quaestur nicht von der militärischen Thatigkeit ausgegangen ist. Διότι οὐ μόνον οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ καὶ ὁ Τάκιτος αὐτὸς τὴν στρατιωτικὴν quaesturam τιθεται πολὺ βραδύτερον τῆς ἄλλης τῆς οὐχὶ ἰδίᾳ στρατιωτικῆς τάδε λέγων: mansitque consulibus potestas deligendi (ὑπαχ. quaestores) donec eum quoque honorem populus mandaret, ereatique primum V. P. et A. M. 63° anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον; μέχρι μὲν τοῦ 63ου ὑπατικοῦ ἔτους οἱ quaestores καθίσταντο ὑπὸ τῶν ὑπάτων· τούτῳ δὲ τῷ ἔτει κριθέντος ἀναγκαίου ἵνα κατασταθῶσι δύο ταμίαι ἴδιον ἔργον ἔχοντες ut rem militarem comitaren-

tur, οὗτοι ᾑρέθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου. Ἐντεῦθεν συνάγονται δύο τινά· α^{ον} μὲν ὅτι κατὰ τὸν Τάκιτον οἱ μέχρι τοῦ 63^{ου} ὑπατικοῦ ἔτους quaestores non comitabantur aem militarem, τ. ἔ. dass die Quaestur nicht aus der militärischen Thätigkeit ausgegangen ist. β^{ον} δὲ ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα οἱ πρῶτοι **ὑπὸ τοῦ δήμου κατασταθέντες** οἱ πρῶτοι **χειροτονητοὶ** (1), οὐχὶ **ἁπλῶς** οἱ πρῶτοι quaestores ὑπῆρξαν οἱ militares, ὅπερ οὔτε πρὸς ἄλλας παλαιὰς μαρτυρίας διαρρήδην ἀντίκειται, οὔτε καθ' ἑαυτὸ παράλογον φαίνεται. Διότι τί πιθανώτερον ἐν πολιτείᾳ οὕτω συντηρητικῇ, οἵα ἡ τῶν Ρωμαίων, ἢ ὅτι τὰ πράγματα διεξήχθησαν ὧδε. Τὸ μὲν δίκαιον τοῦ καθιστάναι τοὺς ἀνέκαθεν καθεστῶτας quaestores τοὺς quaestores parricidii ἤ, συνηθέστερον, ἁπλῶς quaestores καλουμένους οὐδέποτε ἀφεῖλε τοὺς ὑπάτους ὁ δῆμος. Ὡς δ' ὅμως τῷ 63^{ῳ} ὑπατικῷ ἔτει ἐκρίθη ἀναγκαία τῆς τῶν στρατιωτικῶν ἐφοδίων οἰκονομίας ἕνεκεν ἡ κατάστασις δύο ἔτι quaestorum, τούτων τὴν αἵρεσιν ἀνέλαβεν ἤδη αὐτὸς ὁ δῆμος. Οὕτως οἱ πρῶτοι χειροτονητοὶ τ. ἔ. ὑπὸ τοῦ δήμου αἱρούμενοι quaestores εἶναι οἱ militares, βραδύτερον δέ, ἀπὸ τοῦ 421 μ. χ., ἤρξατο ὁ δῆμος νὰ καθιστᾷ eos, qui Romae curarent, τ. ἔ. quaestores urbanos, οὗ γενομένου οἱ ὕπατοι ἐπαύσαντο καθιστάντες αὐτοὶ ἰδίους quaestores, τὰ δὲ τούτοις προςήκοντα ἔργα ἀνετίθεσαν ἤδη εἰς τοὺς χειροτονητοὺς quaestores urbanos. Πλατύτερον ἐκτίθενται τὰ περὶ τούτου ἐν τῇ ὑφ' ἡμῶν ἐκδεδομένῃ Ῥωμαίων πολιτείᾳ (σελ. 339 ἑ.).

Μ'.

Consul imaginarius

Ἐν τῷ ὑπὸ E. de Ruggiero συνταςσομένῳ Dizionario Epigrafico delle Antichità Romane Τόμ. II σελ. 1080 μνημονεύεται ἐν τοῖς Ῥωμαίοις ὑπάτοις καὶ Tarrutenius Paternus οὗ τῆς ὑπατείας μόνον μαρτύριον παραφέρεται τὸ παρὰ Δίωνι Κασσίῳ ΟΒ'. 5

(1) Ὥςπερ νῦν, οὕτω καὶ τότε τὴν λέξιν **χειροτονητοὶ** διὰ παχέων ἐδηλώσαμεν γραμμάτων, ἵνα ἀποφύγωμεν πᾶσαν παρεξήγησιν, ὅπερ ὅμως δυστυχῶς δὲν κατωρθώσαμεν.

κείμενον «ἀπέκτεινε δ' ὁ Κόμμοδος . . . Πάτερνον Ταρρουτήνιον **ἐς τοὺς ὑπατευκότας** κατειλεγμένον». Ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦτο οὐδαμῶς δηλοῖ ὅτι ὁ Πάτερνος ἐχρημάτισέ ποτε ὕπατος, ἀλλ' ὅτι ἱππεὺς ὢν **κατελέχθη** ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Σύγκλητον, καὶ δὴ εἰς τὴν τῶν ὑπατευκότων συγκλητικῶν τάξιν, ἅτε διοικήσας τὸ ὕπατον τῶν ἱππικῶν ἀξιωμάτων τὸ τοῦ ἐπάρχου τῶν δορυφόρων (praefecti praetorio), καθ' ἃ αὐτὸς ὁ Δίων ὑποβὰς λέγει. Εἶναι δῆλα δὴ γνωστὸν ὅτι δυσὶ τρόποις εἰσήρχετό τις ἐν τοῖς Αὐτοκρατορικοῖς χρόνοις εἰς τὴν Σύγκλητον, ἤτοι ipso iure, ἄρξας ἕν τι τῶν συγκλητικῶν καλουμένων ἀξιωμάτων, οἷον ταμιείαν ἤ τινα τῶν ὑπὲρ ταύτην ἀρχῶν, ἢ adlectione τ. ἔ. **καταλεγόμενος** ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς τοὺς Συγκλητικούς, ὁριζομένης ἅμα καὶ τῆς τάξεως, εἰς ἣν ἔμελλε νὰ τελῇ ὁ adlectus. Ἦσαν δὲ αἱ τάξεις αὗται οἱ qnaestorii, tribunicii, aedilicii, praetorii, consulares. Ἀλλ' ἡ adlectio inter consulares ἐν τοῖς δυσὶ πρώτοις μ. Χ. αἰῶσι συνέβαινε κατ' ἐξαίρεσιν καὶ δή, καθ' ἃ ὁ Mommsen διδάσκει (RStr. II, 942, 1), ἐπὶ μόνων τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπάρχων τοῦ δορυφορικοῦ, οἷς ἐξιοῦσι μετὰ τιμῆς ἐκ ταύτης τῆς ὑπουργίας παρείχετο τὸ τοῦ Συγκλητικοῦ ἀξίωμα, ὁποῖόν τι καὶ περὶ τούτου δὴ τοῦ Πατέρνου ῥητῶς ὑπάρχει παραδεδομένον ἐν Vita Commodi 4: (Paternum . . . per lati clavi honorem a praefecturae administratione summovit). Ἂν ὁ Δίων ὑπενόει ὅτι ὁ Πάτερνος ἦτο ὄντως ὕπατος γεγενημένος, θὰ ἔλεγεν ὑπατευκότα οὐχὶ εἰς τοὺς ὑπατευκότας κατειλεγμένον.

Σ. ΒΑΣΗΣ.

ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ

Ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι (1903 σελ. 115 ἑ.) ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ φίλου Κ^ου^ Γ. Παππαβασιλείου τέσσαρα Χαλκιδικὰ ψηφίσματα, ὧν τὸ 4^ον^ ἀπὸ τοῦ 3^ου^ μέχρι τοῦ 6^ου^ στίχου ἔχει κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου γενομένην μεταγραφήν τε καὶ ἀναπλήρωσιν ὧδε:

3 Εὔβουλος Ἀγαθίνου . . . . εὔνους ὢν διατ[ελεῖ
τῷ δήμῳ τῶν Χαλκιδέων καὶ πολλοῖς τῶν πολι[τῶν]
5 χρήσιμος γίνεται ὅ[σοις ἄ]ν τις χρείαν ἔχων αὐτ[οῦ]
τυγχάνῃ κτέ.

Τῶν τοῦ ἐκδότου ἀναπληρώσεων τὴν ἐν στίχῳ 5^ῳ^ **ὅσοις** ἀποδοκιμάζων ὁ κράτιστος ἐπιγραφικὸς κ. A. Wilhelm ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1904 σελ. 103 γράφει ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ ὁπόταν ἀντὶ τοῦ ὅσοις ἄν, ὅπερ ὁ Κ^ος^ Π. προτείνει. Οὕτω κατὰ τὸν Κ^ον^ Wilhelm ὁ 5^ος^ στίχος μεταγραπτέος ὧδε·

χρήσιμος γίνεται ὁ[πότα]ν τις χρείαν ἔχων αὐτ[οῦ]
τυγχάνῃ κ.τ.ἑ.

Ἡ ἀναπλήρωσις αὕτη καθ' ἑαυτὴν μὲν θεωρουμένη καλῶς ἔχει. Ἀλλ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὀρθῶς ὁ Κ^ος^ Παπαβασιλείου παρετήρησεν (ἐν σελ. 126. 127) ὅτι πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ στίχου 5^ου^ ἀνάγκη νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἔν τε τῷ πρώτῳ καὶ ἐν τῷ 3^ῳ^ τῶν Χαλκιδικῶν τούτων ψηφισμάτων κείμενον· πολλοῖς τῶν πολιτῶν χρήσιμος γίνεται εἰς ἃ ἄν τις αὐτὸν ΠΑΡΑΚΑΛΗΙ.

Κατὰ τὴν ὀρθὴν ταύτην παρατήρησιν ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ ἐπιγραφικῇ φράσει νὰ ὑπάρχῃ μὲν ῥῆμα ἰσοδύναμον τῷ παρακαλεῖν, νὰ ὑπάρχῃ δὲ καὶ ἀντωνυμία παρεμφερὴς τῷ ἃ ἐκείνῳ. Ταῦτα δὲ εὑρίσκομεν ἐν τῇδε τῇ ῥήσει.

. . . πολλοῖς . . .
χρήσιμος γίνεται ὅ[του] ἄν τις χρείαν ἔχων αὐτ[ῷ **ἐν-**]
τυγχάνῃ.

Πρὸς τὴν τοιαύτην ῥῆσιν παραβλητέα τάδε:

Dittenberger Sylloge Inscr. Graec. ἐκδ. β', ἐπιγρ. 186: ἐν ἅπασι καιροῖς διατελεῖ χρήσιμος ὢν καὶ κοινῇ τῷ δήμῳ καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἐντυγχάνουσι τῶν πολιτῶν.

Αὐτ. 265,11: καὶ χρ[είας πα]ρέσχηται καὶ κοινῇ τῇ πόλει καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἐντυγχάνουσιν αὐτῷ τῶν πολιτῶν.

Αὐτ. 284,13: καὶ κατ' ἰδίαν . . τοῖς ἐντυγχάνουσιν αὐ[τῷ] τῶν πολιτῶν εὔχρηστον ἑαυτ[ὸν] παρασκευάζει.

Αὐτ. 330,4: διατετέλεκαν τὰ δίκαια ποιοῦντες τᾷ τε πόλει καὶ κατ' ἰδίαν τοῖς ἐντυγχάνουσιν αὐτοῖς τῶν πολιτᾶν.

Αὐτ. στ. 30: τῶν τε πολιτᾶν κατ' ἰδίαν ὅσοι αὐτοῖς ἐντέτευχαν ἤ τινα χρείαν εἴσχηκαν, τὰ πάντα πᾶσιν πεποίηκαν.

Αὐτ. στ. 44: ἐπὶ πᾶσι τοῖς προγεγραμμένοις εἴς τε τὰν πόλιν καὶ τῶν ἰδιωτῶν τοῖς ἐντετευχόσιν αὐτοῖς.

Αὐτ. 718,4: χρείας παρέχεται Δηλίων τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἑαυτῷ.

Τούτοις πρόσθες

Αὐτ. 270,8: τοῖς τε ἐν[τυγ]χά[ν]ουσι αὐτῶι τῶν πολιτᾶν καὶ τῶν παροί[κω]ν εἰς πάντα τὰ καλῶς ἔχοντα αὐτὸν ἐπιδι[δο]ὺς διατελεῖ.

Ἔτι δὲ παραβλητέα καὶ τάδε, ἐν οἷς συμφανεστάτη ὑπάρχει ἡ τοῦ ἐντυγχάνειν καὶ παρακαλεῖν ἰσοδυναμία.

Αὐτ. 254,10: καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ Δηλίων τῷ ἐντυγχάνοντι χρείας(1) παρεχόμενος . . . [εἰς ἃ] ἄν τις αὐτὸν παρακαλῇ.

Αὐτ. 285,6: καὶ χρείας παρέχεται καὶ κοινῇ τῇ πόλει καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἐντυγχάνουσιν αὐτῷ τῶν πολιτῶν, εἰς ἃ ἄν τις αὐτὸν παρακαλεῖ (sic).

Αὐτ. 303,21: ἐντυγχάνοντες μὲν τοῖ[ς πρώτοι]ς Ρωμαίων καὶ ἐξομηρευόμενοι κτέ.

Αὐτ. 330,28: ἐνέτυχον, ἵνα μὴ δῷ ἡ ἡμετέρα πόλις, ἀλλὰ ἐλαφρισθῇ, ὃ καὶ ἐπέτυχον.

Αὐτ. 655,13: ἐντυγχάνουσί σοι δι' ἐμοῦ οἱ ὀφείλοντες τὰ μυστήρια ἐπιτελεῖν, ἵνα ἐπιγνοὺς κτέ. = παρακαλοῦσί σε.

Σ. ΒΑΣΗΣ.

(1) = ὅτου ἄν τις χρείαν ἔχῃ.

ΧΩΡΙΟΥ ΤΗΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΗΛΕΚΤΡΑΣ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Οἱ ἐν τῷ θρήνῳ ἀπὸ σκηνῆς εἴτ' οὖν τῇ τῆς Ἠλέκτρας μονῳδίᾳ στίχοι τοῦ δράματος 110 - 117 παραδιδομένοι ἡμῖν ὑπὸ τῶν χειρογράφων εἶναι ὧδε:

ὦ δῶμ' Ἀίδου καὶ Περσεφόνης,
ὦ χθόνι' Ἑρμῆ καὶ πότνι' Ἀρὰ
σεμναί τε θεῶν παῖδες Ἐρινύες,
αἳ τοὺς ἀδίκως θνῄσκοντας ὁρᾶτε,
τοὺς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους,
ἔλθετ', ἀρήξατε, τίσασθε πατρὸς
φόνον ἡμετέρου
καί μοι τὸν ἐμὸν πέμψατ' ἀδελφόν.

Οὐδενὸς ἄξιαι διαφοραὶ εἶναι αἱ ἑξῆς:

114 τοὺς εὐνὰς] τὰς εὐνὰς E. Vindob., τούς τ' εὐνὰς τ (ἄλλα νέα χειρόγραφα), τοὺς τὰς εὐνὰς ἢ τούς τ' εὐνὰς Σουίδας ἐν τῇ λέξει Περσεφόνη.

Περὶ τοὺς ἀμέτρους στίχους 113 - 114 πλεῖστοι μάτην ἐμόχθησαν σοφοὶ ἄνδρες ὧν καὶ παρατίθεμαι τὰς εἰκασίας:

αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ', | ἔλθετ', ἀρήξατε, * * * * * | τοὺς τὰς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους, | τίσασθε Monk, αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ', | ⟨αἰσχρῶς λέκτρων προδό⟩τους εὐνὰς | ὑποκλεπτομένους, | ἔλθετ', ἀρήξατε, | τίσασθε Hermann·

αἳ τοὺς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους | καὶ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ' *Hamacher* καὶ *Hartung*, εἰ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ', | ἔτι τούς γ' εὐνὰς ὑποκλεπτομένους Burges·

εἰ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ', | εἰ τοὺς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους Sverdsioe, αἳ τοὺς ἀδίκως | θνήσκοντας, ὁρᾶτε δὲ τοὺς εὐνὰς | ὑποκλεπτομένους Schneidewin·

αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ', | εἰς τοὺς εὐνὰς ὑπο-

κλεπτομένους Elmsley, Schneider (ἐς) καὶ Bernhardy, αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶθ', | αἳ τοὺς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους Dobree ᾧ πλεῖστοι ἠκολούθησαν: Wolff, Nauck, Wecklein, Tournier, Campbell, κ. Μιστριώτης, Bellermann, Mekler, Jebb·

αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶθ', | ὑποκλεπτομένους Kolster, αἳ τοὺς ἀδίκως θνῄσκοντας ὁρᾶθ' | ὁσίους εὐνὰς ὑποκλεπτομένους Kaibel·

αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ' | εὐνάς τε κακῶς ὑποκλεπτομένους Heimsoeth, αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ' | εὐνάς τ' αἰκῶς ὑποκλεπτομένους Eggert·

αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ', | ἐσορᾶτε δὲ τοὺς αἰκῶς εὐνὰς | ὑποκλεπτομένους Martin, αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ', | ἔλθετ', ἀρήξατε, τίσασθε πατρὸς | φόνον ἡμετέρου | τοὺς τὰς εὐνὰς ὑποκλεπτομένου Velk·

αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ' | ἢ τοὺς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους Sverdsioe καὶ Plüss·

αἳ τοὺς ἀδίκως θνῄσκοντας ὁρᾶτ' | ἀπάταις εὐνάς θ' ὑποκλεπτομένους (ἢ ἀπάταις εὐνὰς ὑποκλεπτομένους τ' ἢ ἢ τὰς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους ἢ ἢ 'ς τὰς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους) Blaydes ὁ γονιμώτατος.

Εἰκασίαι αὗται 20.

Πρόσθες ὅτι ὁ Porson ὁ μέγας ἐξέβαλε τοῦ κειμένου ὡς νόθον ὅλον τὸν στίχον 114, τὴν δὲ ἐκβολὴν ἐνέκριναν ἄλλοι καὶ ὁ Wunder καὶ ὁ Leutsch.

Τῶν ἀποτολμημάτων τὸ τελευταῖον τοῦτο συνεπλήρωσεν ὁ Dindorf συνεκβαλὼν τὸν στίχον 113!

Ἐγὼ ἀδιστάκτως λέγω ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἔγραψεν οὐχὶ τὰ

ΟΡΑΤΕΤΟΥϹ

ἀλλὰ τὰ

ΟΡΑΤΕΕΤΟΥϹ

καὶ γράφω:

αἳ τοὺς ἀδίκως θνῄσκοντας ὁρᾶτ',
ἒ ἔ, τοὺς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους.

Τοῦ λόγου τὴν περιπάθειαν δεινοῖ τὸ παρένθετον «ἒ ἕ», παράβαλε δέ μοι τὰ 136 καὶ 152 αἰαῖ, 827 «ἒ ἔ, αἰαῖ», 840 «ἒ ἔ, ἰώ»· Αἰσχ. Ἑπτ. ἐπὶ Θήβ. 326 «τὰς δὲ κεχειρωμένας ἄγεσθαι, | ἒ ἔ, νέας τε καὶ παλαιάς», 338 «πολλὰ γὰρ . . . , | ἒ ἔ, δυστυχῆ τι πράσσει», Σοφ. Φιλ. 363 «οἱ δ' εἶπον, οἴμοι, τλημονέστατον λόγον», περὶ οὗ ὁ ἀρχαῖος Σχολιαστὴς γράφει «διὰ μέσου τὸ οἴμοι ἀποδυρόμενός φησιν».

Ἐν παρέργου μέρει παρατηρῶ ὅτι τῷ Σχολιαστῇ γράφοντι «πότνι' Ἀρὰ] γράφε ποινία ἀρὰ» προέκειτο κατ' ἐμὲ οὐχὶ τὸ

ΠΟΙΝΙΑΑΡΑ

ἀλλὰ τὸ

ΠΟΙΝΙΜΑΡΑ

ποίνιμ' Ἀρά· Σοφ. Αἶ. 843 «ποίνιμοί τ' Ἐρινύες», Τραχ. 808 καὶ ἄλλα.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 17 Ὀκτωβρίου 1904.

ΠΕΤΡΟΣ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.

Διόρθωσις τυπογραφικῶν τινων σφαλμάτων.

Ἀθηνᾶς Τόμ. ΙϚ' (1904) σελ. 244 γραπτέον τὸ ἀναμένναντας ἀντὶ τοῦ ἀναμένναντος, σελ. 245 τὸ κάδεος ἀντὶ τοῦ κάδεως καὶ τὸ «καὶ ἐν τῷ 7» ἀντὶ τοῦ «καὶ 7».

Ἄλλα τινὰ διορθούτω ὁ ἀναγνώστης αὐτός.

Π. Ν. Π.

Σελ. 305 εἰς τὸν τρίτον ἀπὸ τέλους στίχον γραπτέον Κοντάραδω ἀντὶ Κονταράδω, σελ. 357 ἐν τῷ μέσῳ γραπτέον *37* ἀντὶ *0,37*, σελ, 367 κατὰ τὸ μέσον γραπτέον Στεῖλμαν ἀντὶ Σλεῖμαν, σελ. 409 κατὰ τὸ μέσον γραπτέον ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ ἀντὶ ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά. Στ. Ξ.

ΛΥΣΙΑΚΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Ἐν τῇ Λυσίου ὑπὲρ τοῦ Ἐρατοσθένους φόνου ἀπολογίᾳ § 32, κατὰ τὴν ὑπὸ Βεκκήρου ἔκδοσιν τῶν Ἀττ. Ῥητόρων ἀναγινώσκεται: ΝΟΜΟΣ. Ἀκούετε, ὦ ἄνδρες, ὅτι κελεύει, ἐάν τις ἄνθρωπον ἐλεύθερον ἢ παῖδα αἰσχύνῃ βίᾳ, διπλῆν τὴν βλάβην ὀφείλειν, ἐὰν δὲ γυναῖκα, ἐφ' αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι. οὕτως, ὦ ἄνδρες, τοὺς βιαζομένους ἐλάττονος ζημίας ἀξίους ἡγήσατο εἶναι ἢ τοὺς πείθοντας· τῶν μὲν γὰρ θάνατον κατέγνω, τοῖς δὲ διπλῆν ἐποίησε τὴν βλάβην, ἡγούμενος κτἑ.

Αὐτὰ δὲ ταῦτα ὁμοιότατα κεῖνται καὶ ἐν τῇ ὑπὸ Scheibe τεϋβν. (ἔτ. 1895) τῶν τοῦ Λυσίου, τοῦ ἐκδότου ἐν τῷ Προλόγῳ (σ. *VII*) τάδε παρασημειουμένου: «ἐὰν δὲ γυναῖκα] Cfr. potisimum C. Fr. Hermanni commentat. de iniuriarum actionibus. Gotting. 1874 p. 25 sqq». Δυστυχῶς τὴν πραγματείαν ταύτην δὲν ἐδυνήθημεν νὰ προμηθευθῶμεν.

Ὁ δὲ J. J. Hartman ἐν τῇ τῶν Λυσίου λόγων γ' ἐκδόσει (1), τῇ τῷ ὀνόματι τοῦ περικλεεστάτου Κοβήτου τετιμημένῃ, ἣν δὲ πασῶν νεωτάτην νομίζομεν, ὡς ἑξῆς τὸ αὐτὸ χωρίον ἐκδίδωσιν: Ἀκούετε, ἄνδρες, ὅτι κελεύει, ἐάν τις ἄνθρωπον ἐλευθέραν ἢ παῖδα αἰσχύνῃ βίᾳ, διπλῆν τὴν βλάβην ὀφείλειν· οὕτως ὦ ἄνδρες, τοὺς βιαζομένους κτἑ. Καὶ οὗτος δὲ τάδ' ἐν τῷ Προλόγῳ (σ. *XLIII*) παρατηρεῖ: «in loco desperato (§ 32), ut aliquid fieret, medelis a Kaysero et Halbertsma propositis usus sum».

Εἶνε παντὶ φανερὸν ὅτι ἡ πᾶσα δυσχέρεια μάλιστα ἔγκειται ἐν τῇ προσηκούσῃ κατανοήσει τοῦ ὑπὸ μὲν τῶν τελευταίων κριτικῶν τούτων ἄρδην περιγραφομένου, ὑπ' ἄλλων δὲ φιλολόγων (2) ἄλλως διορ-

(1) Lugd. Batav. 1891.

(2) Οὕτω λ. χ. ὁ μὲν Μάρκλανδος καὶ ὁ Ῥείσκιος ᾔκασαν ὅτι μετὰ τὸ ἐφ' αἷσπερ

θουμένου χωρίου: ἐὰν δὲ γυναῖκα, ἐφ' αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι.

Καθ' ἡμᾶς ἂν ὁρισθῇ μὲν σαφῶς τίνες αἱ γυναῖκες, ἐφ' αἷς ἀποκτείνειν ἐξῆν, ζητηθῇ δ' ἅμα ἐπιμελῶς καὶ ἡ διάνοια τοῦ ῥήτορος, δι' ὧν μάλιστα αὐτὸς οὗτος διδάσκει, ταχέως δύναται ν' ἀναλάμψῃ ὁ τῶν λεγομένων ἀληθὴς νοῦς.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ζήτημα ἀποκρίνεται αὐτὸς ὁ Λυσίας, οὑτωσὶ λέγων, μικρὸν ἀνωτέρω (αὐτόθ. § 30): «Ἀνάγνωθι δέ μοι καὶ τοῦτον τὸν νόμον ἐκ τῆς στήλης τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου. Νόμος. Ἀκούετε, ὦ ἄνδρες, ὅτι αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ τῷ ἐξ Ἀρείου πάγου . . . διαρρήδην εἴρηται τούτου μὴ καταγιγνώσκειν φόνον, ὃς ἂν ἐπὶ δάμαρτι τῇ ἑαυτοῦ μοιχὸν λαβὼν ταύτην τὴν τιμωρίαν ποιήσηται. Καὶ οὕτω σφόδρα ὁ νομοθέτης ἐπὶ ταῖς γαμεταῖς γυναιξὶ δίκαια ταῦτα ἡγήσατο εἶναι, ὥστε καὶ ἐπὶ ταῖς παλλακαῖς . . . τὴν αὐτὴν δίκην ἐπέθηκεν».

Οὐδὲν ὅμως κωλύει, μᾶλλον δὲ ἀναγκαῖον εἶνε, ἵνα παρατιθῶμεν ἐνταῦθα καὶ τὸν ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τοῦ Δημοσθένους περιφερόμενον νόμον (1), αὐτὸν πιθανώτατα τοῦτον, ὃν ὁ Λυσίας εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν: «Ἐάν τις ἀποκτείνῃ ἐν ἄθλοις ἄκων, ἢ ἐν ὁδῷ καθελὼν ἢ ἐν πολέμῳ ἀγνοήσας, ἢ ἐπὶ δάμαρτι ἢ ἐπὶ μητρὶ ἢ ἐπ' ἀδελφῇ ἢ ἐπὶ θυγατρὶ (2) ἢ ἐπὶ παλλακῇ, ἣν ἂν ἐπ' ἐλευθέροις παισὶν ἔχῃ, τούτων ἕνεκα μὴ φεύγειν κτείναντα». Ἑρμηνεύων δὲ ταῦτα ὁ ῥήτωρ, τάδ' εὐθέως καὶ κατὰ λέξιν προστίθησι (3): «διδόντος γὰρ τοῦ νόμου σαφῶς οὑτωσὶ καὶ λέγοντος ἐφ' οἷς ἐξεῖναι κτεῖναι, οὗτος κτλ.»

Ἐκ τούτων, νομίζομεν, σαφῶς ἱκανῶς ἀποδείκνυται ὅτι, κατά γε τὸν ἄρτι παρατεθέντα παλαιότατον ἐκεῖνον νόμον (4), γυναῖκες ἐφ'

ἐξέπεσεν ἡ μετοχ. πείσαντας, ὁ δὲ Herm. Schelliug (De Solonis legibus apud Orat. att. (Berol. 1842), σ. 90), εἰς τὴν ἔννοιαν προσκρούων καὶ οὗτος, πρότεινεν ἵνα πρὸ τοῦ ἀποκτείνειν τιθῶμεν τὸ ἀρν. ΟΥΚ, ἵνα ὁ νοῦς ᾖ: «ἐὰν δὲ (τις βίᾳ αἰσχύνῃ) γυναῖκας, ἐφ' αἷσπερ (scil. βίᾳ αἰσχυνθείσαις) ΟΥΚ ἀποκτείνειν ἔξεστιν, ἐν τοῖς αὐτοῖς κτέ.»

(1) Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. § 53.

(2) Ὅτι καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους ἔτι χρόνους μοιχὸς ἐδύνατο νὰ ληφθῇ ἐπὶ θυγατρὶ ὑπὸ τοῦ πατρός, συνάγεται ἐκ τοῦ Ψ/Δημοσθ. κ. Νεαίρ. § 67.

(3) Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. § 53.

(4) Τὸν νόμον τοῦτον, οὗ τὸ γνήσιον πλεῖστοι νῦν ἀναντίλεκτον θεωροῦσι (ὅρ. Beauchet, Dr priv. Rép. Athén. τόμ. Α' σ. 234 ἑπ. καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ) κατὰ

αἷς ἀποκτείνειν ἐξῆν, ἦσαν πρώτιστα μὲν αἱ γαμεταί, εἶτα δὲ κατὰ τάξιν ἡ μήτηρ, ἡ ἀδελφὴ καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ ὑβρισθέντος, τέλος δέ, σὺν αὐταῖς, καὶ ἡ νόμιμος (1) παλλακή.

Ἀλλ' ἐν τίνι περιπτώσει ἐξῆν ἐπ' αὐταῖς ἀποκτείνειν; Φανερώτατον ὅτι ἐπὶ μοιχείας (2) μόνον, ἢ ὅμως οὐδαμῶς ἄλλως νὰ τελεσθῇ δύναται, ἀλλ' ἢ ἑκούσης καὶ συνεργούσης τῆς γυναικός· διότι ἂν αὕτη μὴ συναινῇ καὶ συμπράττῃ, ἀλλά, τοὐναντίον, βίᾳ αἰσχύνηται, ἐν περιπτώσει τοιαύτῃ ἀπὸ συναυτουργοῦ τοῦ τῆς μοιχείας ἀδικήματος μεταβάλλεται εἰς ἀντικείμενον ἁπλῶς ἄλλου ὅλως ἐγκλήματος, τοῦ κατὰ τοὺς νεωτέρους ἡμᾶς βιασμοῦ (3) ἢ κατὰ τοὺς παλαιοὺς βιαίων.

Καὶ νῦν τίς ἡ τοῦ Λυσίου διάνοια ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ; Τολμῶμεν νὰ νομίζωμεν ὅτι αὕτη δύναται σαφῶς καὶ ἀναντιλέκτως νὰ συναχθῇ ἔκ τε τοῦ ὑποκειμένου τοῦ λόγου καὶ ἐκ τῶν συμφραζομένων καθόλου. Ὁ ῥήτωρ συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ τὸν μοιχὸν ἐπὶ δάμαρτι τῇ ἑαυτοῦ λαβόντος καὶ ἀποκτείναντος· ἔχει ἄρα ὑπ' ὄψει μάλιστα μὲν τὰς γαμετάς, προσέτι δ' ὅμως καὶ τὰς νομίμους παλλακάς. διότι καὶ αὗται, εἰ καὶ ἐλάττονος ἄξιαι, ἐπειδὴ ὅμως πρὸς κτῆσιν παίδων ἐλευθέρων χρησιμεύουσι, ὡς πρὸς τοῦτο τοὐλάχιστον ἐξομοιοῦνται ταῖς γαμεταῖς. Ἀλλ' ὁ νόμος, ὃν ἐπικαλεῖται, πλὴν τούτων, ἐφ' αἷς ἀποκτείνειν ἔξεστι, μνημονεύει ὡσαύτως τὴν μητέρα, τὴν ἀδελφὴν καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ ὑβρισθέντος· καὶ αὗται ἄρα κατ' ἀνάγκην περιλαμβάνονται ἐν τῇ ῥήσει τοῦ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος χωρίου: ἐφ' αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν.

μὲν τὸν Παυσανίαν (Θ. 36) πρῶτος ὁ Δράκων ἔθηκε, κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον (β. Σόλ. 23) ὁ Σόλων, ᾧ μάλιστα καὶ ἐπιτιμᾷ: «Ὅλως δὲ πλείστην ἔχειν ἀτοπίαν οἱ περὶ τῶν γυναικῶν νόμοι τῷ Σόλωνι δοκοῦσι. μοιχὸν μὲν γὰρ ἀνελεῖν τῷ λαβόντι δέδωκεν, ἐὰν δ' ἁρπάσῃ τις ἐλευθέραν γυναῖκα καὶ βιάσηται, ζημίαν ἑκατὸν δραχμὰς ἔταξε κτέ.» Κατὰ δὲ τὸν Ἀριστοτέλην ἐν Τενεδίων Πολιτείᾳ καὶ «βασιλεύς τις ἐν Τενέδῳ νόμον ἔθηκε. τὸν καταλαμβάνοντα μοιχοὺς ἀναιρεῖν ἀμφοτέρους» Rose, Aristotel. Fragm. 593 (Fragm. Hist. Graec. 169)

(1) Νόμιμον παλλακὴν λέγομεν ἣν ἄν τις ἐπ' ἐλευθέροις παισὶν ἔχῃ, οὐχὶ δὲ πρὸς ἡδονὴν ἢ τέρψιν ἁπλῶς. Περὶ τῆς νομικῆς καταστάσεως αὐτῆς ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ ὅρ. Beauchet, ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Α' σ. 82 ἑπ. διὰ μακρῶν καὶ μετὰ πλείστης ἐμβριθείας ἐξετάζοντα τὸ ζήτημα.

(2) Σημειωτέον μόνον ὅτι ὁ νομικὸς ὅρος μοιχεία ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ ἔχει εὐρυτέραν ἔννοιαν ἢ ἐν τῷ νῦν κοινικῷ δικαίῳ ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς μοιχευομένης. Πρβλ. Meier-Schömann-Lipsius, Proc. σ. 402 ἑπ. καὶ σημ. 599.

(3) Ποιν. Νομ. ἄρθρ. 273.

Ἀλλ' ὁ Λυσίας, πλὴν τοῦ διαληφθέντος νόμου περὶ μοιχείας, καὶ ἕτερον νόμον ἐπικαλεῖται, τὸν περὶ βιασμοῦ, ποιεῖ δὲ τοῦτο, ἵνα καταστήσῃ μὲν συμφανεστέραν τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἀδικημάτων τούτων ὑφισταμένην οὐσιωδεστάτην διαφοράν, ἅμα δὲ παροξύνῃ καὶ ἐξοργίσῃ ἔτι μᾶλλον τοὺς δικαστάς, διδάσκων αὐτοὺς περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου, τὸν μὲν μοιχὸν θανάτῳ κολάζοντος, τὸν δὲ βιαζόμενον δι' ἐλάσσονος ἢ μᾶλλον εἰπεῖν διὰ μικρᾶς ὅλως ζημίας.

Κελεύει δ' ὁ νόμος βιαίων σὺν τοῖς ἄλλοις: ἐάν δέ τις γυναῖκα βίᾳ αἰσχύνῃ, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι, τουτέστι διπλῆν τὴν βλάβην ὀφείλειν. Ἀλλὰ **γυναῖκα** λέγων ὁ νόμος τίνα ἢ τίνας τῶν γυναικῶν νοεῖ; Περιλαμβάνει ἆρά γε καὶ τὰς ἐν τῷ διειλημμένῳ νόμῳ περὶ μοιχείας κατονομαζομένας;—Βεβαίως, ἀπαντᾷ ὁ ῥήτωρ, οὐδ' αἱ ἐφ' αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν ἐξαιροῦνται, διότι ὁ νομοθέτης εἰς τὴν τοῦ δεδρακότος διάνοιαν ἀπέβλεψε· τούτου δ' ἕνεκα καὶ «τοὺς βιαζομένους ἐλάττονος ζημίας ἀξίους ἡγήσατο εἶναι ἢ τοὺς πείθοντας· τῶν μὲν γὰρ θάνατον κατέγνω, τοῖς δὲ διπλῆν ἐποίησε τὴν βλάβην, ἡγούμενος κτλ.»

Κατὰ ταῦτα δ' ὅμως, ἃ ἡμεῖς τοὐλάχιστον βέβαια καὶ ἀναντίλεκτα νομίζομεν, λεληθότως πως ὡς εἰπεῖν καταντῶμεν εἰς τὴν ὑπόνοιαν ὅτι πρὸ τῶν διαγραφομένων ἢ ἁπλῶς ὑπόπτων νομιζομένων ῥημάτων: ἐφ' αἷσπερ κτέ. ἐξέπεσέ τι τὰ μάλιστα ἀναγκαῖον λεξίδιον, ὃ καὶ παραχρῆμα ἀποκαθίσταμεν ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ: ἐὰν δὲ γυναῖΚΑ, [ΚΑΝ] ἐφ' αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι. Λέγει δῆλα δὴ βραχυλογικώτατα ὁ ῥήτωρ καὶ τὰ πολλὰ ἔκ τε τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἄρτι εἰρημένων καὶ ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἀνεγνωσμένων νόμων ὑπονοῶν: ἐὰν δὲ γυναῖκα (αἰσχύνῃ τις βίᾳ) κἂν (αὕτη ἐκ τῶν γυναικῶν ᾖ) ἐφ' αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν (οὐ θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν ὁ νόμος κελεύει, ἀλλ' ἁπλῶς) ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι (διπλῆν δῆλον ὅτι καὶ πάλιν τὴν βλάβην ὀφείλειν).

Ὅπως δε τὸ ΚΑΝ ἐξερρύη καὶ ἠφανίσθη, δύναται νὰ μαρτυρήσῃ κυρίως ἡ ἀμέσως ἡγουμένη λέξις.

Ἐν Σμύρνῃ, τῇ 15 Νοεμβρίου 1904.

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Σελ.	5	στίχ.	3	ἀντὶ	ἢ	γράφ.	ῄ
»	26	»	2	»	Ἀργινούσαις	»	Ἀργινούσσαις
»	42	»	8	»	ψηφίσωνται	»	ψηφίζωνται
»	42	»	21	»	διειλημένοις	»	διειλημμένοις
»	45	»	6	»	(1)	»	(2)
»	54	»	28	»	δι' αὐτοῦ	»	δ' αὐτοῦ
»	56	»	4	»	οἱονοὶ	»	οἱονεὶ
»	57	»	10	»	ὀξείδωσις	»	ὀξίδωσις
»	63	»	27	»	βερολινείῳ	»	βερολινίῳ
»	64	»	24	»	Ἑρμεῖ	»	Ἑρμῇ
»	67	»	8	»	ἀπορροφῶν	»	ἀπορροφοῦν
»	70	»	31	»	τε ὑπὸ	»	τε καὶ ὑπὸ
»	80	»	17	»	εἰς τόμον	»	εἰς τὸν τόμον
»	81	»	2	»	ἀποκατεστημένα	»	ἀποκαθιστάμενα
»	84	»	8	»	ἀποροῦντες	»	ἀποροῦμεν
»	84	»	8	»	ἀποκλίνωμεν	»	ἀποκλίνομεν

Σελ. 55, εἰς τὸ τέλος τῆς σημ. 3 πρόσθες ἐν συνεχείᾳ τάδε: Πρβ. δὲ καὶ τὰ Ἀλκιδάμαντος ἐν τῷ Περὶ Σοφιστῶν (Blass § 11, Bekk. Orat. Att. Τόμ. 5 σ. 675.7 ἑπ.): «πῶς δ' οὐ καταγέλαστον, εἰ τοῦ κήρυκος παρακαλοῦντος «τίς ἀγορεύειν βούλεται τῶν πολιτῶν». ἢ τοῦ ὕδατος ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἤδη ῥέοντος, ἐπὶ τὸ γραμματεῖον ὁ ῥήτωρ πορεύοιτο συνθήσων καὶ μαθησόμενος ⟨τὸν⟩ λόγον;» Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ σοφὸς Βλάσσιος, ὃς καὶ ὑπέμνησεν ἡμᾶς τὸ χωρίον, τὸν λόγον τοῦτον τοῦ Ἀλκιδάμαντος νομίζει παλαιότερον καὶ τοῦ Ἰσοκράτους Πανηγυρικοῦ (Att. Beredsamkeit II², 353).

Σελ. 54 στίχ. 22, μετὰ τὸ τέλος τῆς σημ. 1, πρόσθες ἐν νέᾳ § τάδε: Παρατηρητέον ὅμως ὅτι ἐν στίχ. 2 τοῦ ἐμπεδοκλείου τούτου χωρίου ἀντὶ τῶν δι' εὐπετέος χαλκοῖο φέρεται καὶ γραφή, πολλῷ

κρείσσων ἴσως, διιπετέος, ὑπὲρ ἧς ὁ Μουλλάχιος ('Αποσπ. Φιλοσόφ. Ἑλλ. σ. 69) σημειοῦται: «Pro vitioso δι' εὐπετέος optime codices praebent id quod Bergkius conjecerat διιπετέος». (Κόντου, Ποικίλα Φιλολογικά, Τόμ. Α΄ σελ. 288 ἔτ. 1904).

Σελ. 71 στίχ. 2 ἀντὶ δικαστηρίοις γράφ. δικαστηρίοις(1), εἶτα δὲ πρόσθες ἐν ὑποσημειώσει τάδε:

(1) Καίτοι ἐνθάδε περὶ τῆς δικαστικῆς μόνον κλεψύδρας πρόκειται, οὐδαμῶς δὲ περὶ τῶν ἄλλων χρήσεων τοῦ χρονομετρικοῦ τούτου ὀργάνου (ὅρα δὲ περὶ τούτων Daremb.-Sagl. Dict. Ant. Gr. λ. Horologium σ. 260 ἐπ. καὶ τὰς αὐτόθ. μνημονευομένας μονογραφίας), ὅμως καλὸν νομίζομεν ἵνα μνημονεύωμεν ὧδε καί τινα ἑτέραν χρῆσιν τῆς κλεψύδρας, τέως ὅλως ἄγνωστον οὖσαν, ἣν πρῶτος γνωστὴν κατέστησεν ὁ ἰατρὸς κ. Σκεῦος Ζερβὸς (Ein Beitrag zur Lehre von der Sphygmologie ἐν Wiener Klinischen Rundschau, ἀρ. 29, τοῦ ἔτ. 1902), εὐτυχήσας ν' ἀνεύρῃ καὶ ἀντιγράψῃ ἐν τῇ Αὐτ. Βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης μικρὸν ἐπὶ μεμβράνης ἀνέκδοτον πονημάτιον, ἐπιγεγραμμένον Περὶ Σφυγμῶν, τοῦ ἀρχαίου Ἕλληνος ἰατροῦ Μαρκέλλου τοῦ ἐκ Σίδης, ἀκμάσαντος περὶ τὸ 130 μ. Χ.

Κατὰ τὸν κ. Ζερβόν, ὅς καὶ ἐνεχείρισεν ἡμῖν τὸ ἑπόμενον ἀποσπασμάτιον, ἐν τῷ εἰρημένῳ ἰατρικῷ συγγραματίῳ ἀναγινώσκονται τάδε: «οὕτω δὲ τῇ πυκνοσφυξίᾳ τὸν Ἡρόφιλον θαρρεῖν λόγος, ὡς βεβαίῳ σημείῳ χρώμενον, ὥστε κλεψύδραν κατασκευάσαι χωρητικὴν ἀριθμοῦ ῥητοῦ τῶν κατὰ φύσιν σφυγμῶν ἑκάστης ἡλικίης, εἰσιόντα δὲ πρὸς τὸν ἄρρωστον καὶ τιθέντα τὴν κλεψύδραν ἅπτεσθαι τοῦ πυρέσσοντος· ὅσῳ δ' ἂν πλείονες παρέλθοιεν κινήσεις τῶν σφυγμῶν παρὰ τὸ κατὰ φύσιν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς κλεψύδρας, τοσοῦτον καὶ τὸν σφυγμὸν πυκνότερον ἀποφαίνειν, τουτέστι πυρέσσειν ἢ μᾶλλον ἢ ἧττον».

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου παντὶ φανερὸν ἀποβαίνει, ὅτι ἡ ἡροφίλειος ἡ ἰατρικὴ αὕτη κλεψύδρα, πιθανῶς πεποιημένη κατὰ τὸ σύστημα τῆς δικαστικῆς, ἐτέλει τότε παρὰ τοῖς ἰατροῖς τὰ τοῦ νῦν ἐν χρήσει ὡρολογίου, πρὸς ὁρισμὸν τῆς ἑκάστοτε πυκνότητος τῶν σφυγμῶν. Καλὸν ὅμως εἶνε νὰ παρατηρηθῇ ὅτι, ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν

τῆς χρήσεως ἑκατέρου τῶν ὀργάνων τούτων, ὑπῆρξε κατ' ἀνάγκην ἡ ἑξῆς διαφορά. Ἐν ᾧ δῆλα δὴ ὁ νεώτερος ἰατρός, ὅπως κατασκευάσῃ ἑαυτῷ γνώμονα τῆς ἑκάστοτε πυκνότητος τῶν σφυγμῶν, πρῶτον μὲν ἔλαβε γνωστὸν καὶ ἀκριβῶς ὡρισμένον τμημάτιον χρόνου (1 πρῶτον λεπτὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ὥρας), εἶτα δὲ πρὸς τοῦτο ἠρίθμησε τοὺς κατὰ φύσιν σφυγμοὺς τῆς ἡλικίας ἑκάστης, τοὐναντίον, ὁ παλαιὸς ἰατρός, καὶ δὴ ἐπὶ παραδείγματι ὁ τῆς ἰατρικῆς κλεψύδρας εὑρετὴς Ἡρόφιλος (300 π. Χ.), ἐστερημένος τοῦ ἡμετέρου ὡρολογίου, ἠναγκάσθη ὅλως ἀντίθετον νὰ τραπῇ ὁδόν, δῆλα δὴ νὰ λάβῃ μὲν πρῶτον ῥητὸν (= ὡρισμένον) ἀριθμὸν τῶν κατὰ φύσιν σφυγμῶν, καὶ ταῦτα κατὰ τὴν ἡλικίαν ἑκάστην, εἶτα δὲ δι' ἰδίας κλεψύδρας νὰ προσδιορίσῃ τὴν κατὰ χρόνον διάρκειαν τούτων, καὶ οὕτω νὰ φθάσῃ εἰς ὃ ἀποτέλεσμα καὶ ὁ νῦν ἰατρός.

Ἐκ τοῦ ὑποκειμένου ἡμῖν χωρίου συνάγομεν μᾶλλον ὅτι ὁ Ἡρόφιλος, τῆς εὐχρηστίας μάλιστα στοχαζόμενος, οὐχὶ πλείονας, ἀλλὰ μίαν ἁπλῶς ὑπὲρ πασῶν τῶν ἡλικιῶν κλεψύδραν κατεσκεύασε, διαφανῆ πιθανῶς, ἔχουσαν δ' ἔξωθεν οὑτωσὶ σεσημασμένην τὴν ἐπιφάνειαν, ὥστε, κατὰ τὴν ἡλικίαν ἑκάστην (διέκρινε δ' ἴσως 3 ἢ 4 ἡλικίας) τὸ προσῆκον ἀεὶ νὰ ἐγχῆται εἰς αὐτὴν ὕδωρ, ἔλασσον μὲν ὑπὲρ τῶν παίδων, πλεῖον δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑπὲρ τῶν πρεσβυτέρων.

Ἀξία παρατηρήσεως φαίνεται ἡμῖν ἡ φράσις: τιθέναι (τιθέντα) τὴν κλεψύδραν, ἀνάλογος τῇ κοινολεκτουμένῃ: βάλλω ἢ βάνω τὸ (ὡ)ρολόγι, ὡσαύτως δ' ἄξιαι σημειώσεως αἱ λέξεις: πυκνοσφυξία καὶ ἐκπλήρωσις (= κένωσις ἢ ἀποκένωσις) τῆς κλεψύδρας.

Σελ. 71, μετὰ τὸ τέλος τῶν σημ. 2 καὶ 2, πρόσθες ἐν νέᾳ § τάδε: Ὁ δ' Ἡρώνδας (Πορνοβοσκ. 41 ἑπ. Κρουσ. ἔκδ. γ') κωμικῶς λέγων ἐχρήσατο τῷ ῥ. βύειν (βυνεῖν):

κ]αίτοι λαβών μοι, γραμματεῦ, τῆς αἰκείης
τὸν νόμον ἄνειπε, καὶ σὺ τὴν ὀπὴν βῦσον
τῆς κλεψύδρης, βέλτιστε, μέχρις οὗ εἴπῃ.

Π. Σ. Φ.

ΤΟ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Τὸ ἔτος καθ' ὃ ἀπέθανεν ὁ γνωστὸς θεολογικῶν ἔργων συγγραφεὺς τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος καὶ Ἁγιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γρηγόριος Παλαμᾶς δὲν ἦτο μέχρι τοῦδε ἐπακριβῶς γνωστόν (1).

Ἔκ τινος ὅμως σημειώματος ὑπάρχοντος ἐν τέλει τοῦ κειμένου, φ. 105^6, κώδικος τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου περιέχοντος ἔργα τοῦ Μάρκου Ἐφέσου καὶ Νείλου Καβάσιλα, γραφέντος κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ XV αἰῶνος καὶ διὰ τοῦ ἀρ. 48 διακριθέντος ἐν τῇ ὑφ' ἡμῶν ταξινομήσει τῶν χειρογράφων τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, μανθάνομεν τὸ ἔτος τῆς τελευτῆς τοῦ περὶ οὗ πρόκειται Πατρός.

Τὸ σημείωμα τοῦτο ἔχει ὡς ἑξῆς: Γρηγόριος ὁ ἁγιώτατος Παλαμᾶς ὁ Θεσσαλονίκης ὕπνωσεν ἐν κυρίῳ τὸν γλυκὺν ὕπνον τῷ ϛωξϛ'. Τὸ ἔτος 6866 ἀπὸ θεμελιώσεως κόσμου συμπίπτει πρὸς τὸ 1357/1358 ἀπὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως.

Ν. Βεης

(1) Ὅρα Krumbacher Ἱστορίαν Βυζαντ. Λογοτεχνίας μεταφρασθεῖσαν ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου (ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ). Τόμ. Α'. Ἐν Ἀθήναις 1897, σελ. 201.

Παντελῆ Μ. Κοντογιάννη, Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' Ῥωσοτουρκικὸν πόλεμον 1768-1774, ἐν Ἀθήναις, 1903, τύποις Σακελλαρίου (σ. ις' καὶ 528).

Καθ' οὓς χρόνους ἡ Ἑλλὰς ἐθεωρεῖτο ἁπλῶς ὡς γεωγραφικὴ ἔκφρασις καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐμάχοντο πρότερον μὲν Φράγκοι καὶ Τοῦρκοι, ἔπειτα δὲ Ῥῶσοι καὶ Τοῦρκοι, οἱ ταλαίπωροι πατέρες ἡμῶν πάσχοντες τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν κατακτητῶν ἐπίστευον εἰς τὰς ὑποσχέσεις παντὸς τῶν Τούρκων ἐχθροῦ, ἤλπιζον ὅτι παρ' αὐτοῦ θὰ ἐτύγχανον τῆς περιποθήτου ἐλευθερίας, ἔσπευδον νὰ μετάσχωσι κατὰ δύναμιν τοῦ κατὰ τῶν τυράννων των ἀγῶνος, ἔπασχον ἐξ αὐτοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον μεγάλα κακά, καὶ μετέπειτα, ὅτε ἤθελε γίνει εἰρήνη μεταξὺ τῶν δύο πολεμίων, οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες ἐγκατελείποντο εἰς τὸ ἔλεος ἢ μᾶλλον εἰς τὴν σκληρότητα τῶν Τούρκων. Τὸ φοβερὸν τοῦτο δρᾶμα ἐπανελήφθη πολλάκις, ἀλλ' οὐδέποτε ὑπῆρξε τοσοῦτον τραγικὸν ὅσον κατὰ τὴν ἐποχήν, ἣν θαυμασίως ἐξιστορεῖ ὁ φιλόπατρις συγγραφεύς. Τὴν εὐσυνείδητον καὶ ἐπίπονον ἐργασίαν αὐτοῦ μαρτυρεῖ μεγαλοφώνως αὐτὴ αὕτη ἡ ἐν ἀρχῇ γενομένη ἀναγραφὴ τῶν διαφόρων πηγῶν, ἐξ ὧν ὡς μέλισσα συνέλεξε τὴν ὕλην τοῦ πολυτίμου βιβλίου του, καὶ αἵτινες γεγραμμέναι οὐ μόνον Ἑλληνιστὶ ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καταλαμβάνουσι δέκα ὅλας σελίδας τοῦ παρόντος τόμου. Οὐδεὶς ἄνθρωπος ἔχων Ἑλληνικὴν καρδίαν ἢ ὁπωσδήποτε ἐνδιαφερόμενος περὶ τῶν τυχῶν τοῦ ἔθνους ἡμῶν κατὰ τοὺς φοβεροὺς ἐκείνους χρόνους θέλει διέλθει ἄνευ μεγάλης ὠφελείας τὸ μετὰ μεγάλης κριτικῆς καὶ ἐξαιρέτου μεθόδου συντεταγμένον ἐξαίρετον τοῦτο ἔργον, ὑπὲρ οὗ καὶ κόπους πολλοὺς καὶ φιλοτιμίαν μεγάλην φαίνεται καταβαλὼν ὁ κ. συγγραφεύς, ἄξιος πολλῶν συγχαρητηρίων διὰ τοῦτο γενόμενος· εἴθε δὲ νὰ δυνηθῇ νὰ παράσχῃ ἡμῖν καὶ ἕτερον πόνημα μετὰ τῆς αὐτῆς εὐσυνειδησίας καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου συντεταγμένον, ὅπως τὸ πρὸ ἡμῶν.

Γ. Ν. Χ.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1903.

Πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικὴν Ἑταιρείαν.

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλωμεν ὑμῖν, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρ. 17 τοῦ κανονισμοῦ τῆς Ἑταιρείας, ἔκθεσιν περὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν πόρων αὐτῆς κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1903.

Ἡ περιουσία τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν λῆξιν τοῦ ἔτους ἦτο δραχμαὶ 21,177 καὶ λεπτὰ 70, ἤτοι 10 λαχειοφόροι μετοχαὶ (δρ.6175), 100 ὁμολογίαι ἡνοποιημένου δανείου (δρ. 10.560.50), 1200 δραχμαὶ εἰς ἔντοκον δάνειον πρὸς 5 %, καὶ 3,242.20 εἰς μετρητά.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐστερήθη ἡ Ἑταιρεία τῆς συνήθους γενναίας χορηγίας τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, οὐ μόνον οὐδὲν περίσσευμα ἐκ τῶν προσόδων ἔμεινεν ὡς ἄλλοτε, ἀλλὰ τοὐναντίον αἱ δαπάναι ὑπερέβησαν κατὰ δραχμὰς 483 50 τὰς προσόδους. Διότι τὸ ὅλον τῶν μὲν προσόδων ἦτο δρ. 2,016.40, τῶν δὲ δαπανῶν δρ. 2,499.90, ὡς ἐν τῷ ἑπομένῳ ἀναλυτικῷ πίνακι φαίνεται.

Πρόσοδοι

1) ἐκ συμβολῶν 1903	δρ.	637.70
2) » » παρελθόντων ἐτῶν	»	410.20
3) ἐκ τόκων	»	645 50
4) ἐκ πωλήσεως περιοδικοῦ	»	323.—
		2,106.40

Δαπάναι

1) εἰς Π. Σακελλάριον διὰ τυπωτικὰ 4ου τεύχους ΙΔ' τόμου καὶ 1ου τεύχους ΙΕ' τόμου	δρ.	1,497.40
2) εἰς Καζάνην διὰ ζιγκογραφήματα	»	453.—
3) εἰς ταχυδρομικὰ καὶ δημοσιεύσεις	»	53.50
4) εἰς μισθὸν ὑπαλλήλου Ἰ. Σπιτάδου	»	420.—
5) εἰς ὑπηρέτην Ἀκαδημείας δι' 11 συνεδρίας	»	22.—
6) εἰς Δ. Παπαδόπουλον δικαιώματα εἰσπράξεως	»	54.—
		2,499.90

Ἐν Ἀθήναις τῇ 27 Ἰανουαρίου 1904.

Ἡ ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεία

Ε. ΤΣΙΡΙΓΩΤΗΣ Β. ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Συνεδρία ΡΚ΄.

Ὁ μὲν κ. Σπ. Βάσης ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑταίροις κριτικὰς παρατηρήσεις εἰς Οὐεργιλίου Αἰνειάδα, περὶ τῶν τεσσάρων στίχων τῶν προτασσομένων τῆς ἀρχῆς αὐτῆς (ille ego κ. τ. λ.) καὶ παρέβαλε πρὸς τὴν περὶ τῶν στίχων τούτων διήγησιν τοῦ γραμματικοῦ Νίσου τὴν παρὰ Σέξτῳ Ἰουλίῳ Ἐμπορικῷ· ἔτι δὲ εἰς Ὁράτιον, Κικέρωνα καὶ Αὖλον Γέλλιον. Ὁ δὲ κ. Γ. Παππαβασιλείου περὶ ἀγνώστου τέως ἀρχαίου φρουρίου εὑρεθέντος ὑπ᾽ αὐτοῦ παρὰ τὴν Χαλκίδα ὑπὲρ τὸν ποταμὸν Λήλαντα.

Μετὰ ταῦτα ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ κ. ταμίου καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς ἑταιρείας ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ ἔτους 1903.

Συνεδρία ΡΚΑ΄. (22 Φεβρουαρίου 1904)

Ὑπεβλήθη τοῖς ἑταίροις ὑπὸ τῆς ἐξελεγεγκτικῆς ἐπιτροπείας διὰ τοῦ εἰσηγητοῦ κ. Λεονάρδου ἡ ἔκθεσις περὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς περιουσίας τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1903 (ταύτην ἰδὲ ἀνωτέρω). Μετὰ ταῦτα ἐγίνοντο αἱ ἀρχαιρεσίαι τοῦ Προεδρείου καὶ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας.

Συνεδρία ΡΚΒ΄. (2 Μαΐου 1904).

Ὁ μὲν Σταμ. Δ. Βάλβης ἐποιήσατο λόγον περὶ τῶν παρὰ Σοφοκλεῖ καὶ Πλουτάρχῳ ἀπαντωσῶν ῥήσεων «ἐπὶ πᾶν ἔρχεσθαι, ἐπ᾽ οὐδὲν ἔρχεσθαι, ἐπὶ μηδὲν ἔρχεσθαι». Τὰ χωρία ταῦτα ἐθεώρησεν ἡμαρτημένα κατὰ τὴν γραφὴν καὶ ἀντ᾽ αὐτῶν ἀνέγνω «ἐπὶ

μεῖον ἔρχεται»: ὁ δὲ κ. Γεώργ. Ν. Χατζιδάκις ἀνεκοινώσατο ἑρμηνευτικὰς παρατηρήσεις εἰς τὸ χωρίον τοῦ Πλάτωνος 'Αλκιβ. Α'. 111 α, ὅπερ ἀπὸ πολλοῦ παρερμηνεύεται ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς δημώδους ἀπέδειξε δὲ ὅτι τὸ ἐν τῇ φράσει ταύτῃ «ἑλληνίζειν» οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ ἢ τὴν ἐν τῇ νηπιακῇ ἡλικίᾳ πρώτην μάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ διαφόρων ἄλλων χωρίων ἐν τῷ αὐτῷ διαλόγῳ.

Ὕστερον ὁ κ. Θ. Κακριδῆς ἀνεκοινώσατο μελέτην περὶ τῆς κωμῳδίας militis gloriosi τοῦ Πλαύτου καὶ ἐπειράθη νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ κωμῳδία δὲν εἶνε διεσκευασμένη (contaminata) ὡς κρίνεται ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν φιλολόγων ἀλλὰ μόνον ὅτι ἡ δευτέρα σκηνὴ τῆς τρίτης πράξεως εἶνε παρεμβεβλημένη ὑπὸ μεταγενεστέρου τινός.

Ἐν τέλει δὲ ὁ κ. Σπ. Βάσης ἀνεκοινώσατο διορθώσεις εἰς Noctes Atticas τοῦ Αὔλου Γελλίου καὶ ἑρμηνευτικὰς παρατηρήσεις εἰς Ὁράτιον· τελευτῶν δὲ τὸν λόγον ἀνεσκεύασε διὰ παραδειγμάτων τὴν διδασκαλίαν νεωτάτων γραμματικῶν ὅτι τῶν παθητικῶν ῥημάτων προστακτικὴ δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ

Συνεδρία ΡΚΓ'. (17 Μαΐου 1904).

Πρῶτον ὁ κ. Σταμ. Δ. Βάλβης ἀνεκοινώσατο κριτικὰς παρατηρήσεις εἰς χωρίον τῆς Ὁμήρου Ὀδυσσείας ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστάρχου ἀθετουμένου, διὰ διορθώσεως δὲ γραφικῶς ἐσφαλμένου στίχου ἐπειράθη νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὸ χωρίον εἶναι γνησιώτατον.

Ἔπειτα ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις διέλαβε περὶ τῆς ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν χρήσεως τῶν ξένων λέξεων, ἐζήτησε δὲ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο ὀφείλει νὰ ἐξετασθῇ καὶ κριθῇ παρ' ἡμῖν ἕνεκα τοῦ μεγάλου παρελθόντος ἡμῶν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, οὐχὶ καθ' ὃν τρόπον κρίνεται παρὰ τοῖς ἄλλοις πολιτισμένοις καὶ ἀπολιτίστοις λαοῖς, ἀποδείξας ὅτι οἱ ἀληθῶς ἰσχυροὶ παρὰ τοῖς λαοῖς ἐκείνοις λόγοι δὲν ἰσχύουσι παρ' ἡμῖν.

Συνεδρία ΡΚΔ'. (30 Μαΐου 1904).

Ὁ μὲν κ. Θεοφάνης Α. Κακριδῆς ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑταίροις ἑρμηνευτικὰς παρατηρήσεις εἰς Ὁράτιον καὶ κατέδειξε σημεῖα διασκευῆς (contaminationis) τῆς κωμῳδίας Rudentis τοῦ Πλαύτου.

Ὁ δὲ κ. Σπ. Βάσης διέλαβε περί τινων χωρίων τῆς Αἰνειάδος ὧν τὰ μὲν ἐπεχείρησε νὰ ἑρμηνεύῃ ὀρθότερον ἢ μέχρι τοῦδε ἐγένετο, τὰ δὲ νὰ διορθώσῃ.

Συνεδρία ΡΚΕ'. (28 Νοεμβρίου 1904)

Πρῶτον μὲν ὁ γραμματεὺς ἀνεκοίνωσεν ἐπισήμως ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προεδρείου τὸ θλιβερὸν γεγονὸς τοῦ θανάτου τοῦ Δημητρίου Χ. Ζαγγογιάννη. Εἶτα δ' ὁ μὲν κ. Γεώργιος Παπαβασιλείου ἀνεκοινώσατο τρεῖς ἐπιγραφὰς ἐκ Καρύστου ὧν ἡ μὲν πρώτη εἰκάζεται ὅτι εἶναι τῶν χρόνων τοῦ Πελοπίδου, περιέχουσα λόγον (λογοδοσίαν) τῶν ταμιῶν Καρύστου, ἡ δὲ δευτέρα ἦτο ἔμμετρόν τι ἐπίγραμμα καὶ ἡ τρίτη παρακέλευσίς τις

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Σπ. Βάσης διέλαβε περὶ τῆς νεωτάτης ὑπὸ τοῦ O. Keller κριτικῆς ἐκδόσεως τῶν εἰς Ὁράτιον ψευδακρωνείων σχολίων, (ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 614 κέξ.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ. 613, 24 θὲς κόμμα (,) μετὰ τὸ haberetur.
» 614, 15 γρ. Qua re.
» 616, 20 γρ. abibi.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΑΝΤΑΛΛΑΣΣΟΜΕΝΑ

Ἐφημερὶς Ἀρχαιολογική. Ἀθῆναι.

Διεθνὴς ἐφημερὶς τῆς νομισματικῆς ἀρχαιολογίας. Ἀθῆναι.

Annales de l'Observatoire national. Ἀθῆναι.

Mitteilungen des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts. Ἀθῆναι.

Bulletin de Correspondance Hellénique. Ἀθῆναι.

Revue des études Grecques. Παρίσιοι.

Analecta Bollandiana. Βρυξέλλαι.

Musée Belge. *Liège*.

Sitzungsberichte der Königl. Preussischen Akademie der Wissenschaften. Βερολῖνον.

Sitzungsberichte der Königl. böhmishen Gesellschaft der Wissenschaften. Πράγα.

Nachrichten von der Königl. Geselleschaft der Wissenschaften. Γοτίγγη.

Berichte über die verhandlungen der königl. sächsischen gesellschaft der Wissenschaften. Λειψία.

Sitzungsberichte der Königl. Bayer. Akademie der Wissenchaften. Μόναχον.

Byzantinische Zeitschrift. Πετρούπολις.

Rivista moderna politica e letteraria. Ρώμη.

Rivista di Storia antica. *Padova*.

Skrifter utgifna af Königl. humanistiska Wetenskaps-Samfundet. Eranos. Acta philologica Suecana. *Upsala*.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΑΝΤΑΛΛΑΣΣΟΜΕ

Ἐφημερὶς Ἀρχαιολογική. Ἀθῆναι.

Διεθνὴς ἐφημερὶς τῆς νομισματικῆς ἀρχαιολογίας.

Annales de l'Observatoire national. Ἀθῆνα

Mitteilungen des Kaiserlich Deutschen Ar-
stituts. Ἀθῆναι.

Bulletin de Correspondance Hellénique. Ἀθῆ

Revue des études Grecques. Παρίσιοι.

Analecta Bollandiana. Βρυξέλλαι.

Musée Belge. *Liège*.

Sitzungsberichte der Königl. Preussischen Ak
Vissenschaften. Βερολῖνον.

Sitzungsberichte der Königl. böhmishen Gese
Vissenschaften. Πράγα.

Nachrichten von der Königl. Geselleschaft de
haften. Γοττίγγη.

Berichte über die verhandlungen der königl. s
gesellschaft der Wissenschaften. Λειψία.

Sitzungsberichte der Königl. Bayer. Akademie
senchaften. Μόναχον.

Byzantinische Zeitschrift. Πετρούπολις.

Rivista moderna politica e letteraria. Ρώμη.

Rivista di Storia antica. *Padova*.

Skrifter utgifna af Königl. humanistiska Wete
fundet. Eranos. Acta philologica Suecana. *Upsal*

Πρόεδρος

Ἀντιπρόεδρ…

Γραμματεῖς

…ΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Κα-

ΔΡΑΚ… …ΝΟΥΗΛ ΔΗΜΗ-

ΦΕΙΜ… …ΡΓΙΟΣ Ν., Κα-

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ…

ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟ…

ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ … …ΗΣ Ν., Κα-
Καθηγητὴς τῆς ἱστορ… … ἐν τῷ Ἐ-
φίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπ…

ΖΟΛΙΝΔΑΚΙΣ ΠΑΥΛΟΣ Μ., … Κα-
γητής.

ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ Π. Λ., Γενικὸς Ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ Καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ ΚΟΣΜΑΣ Π., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΚΑΤΣΟΥΡΟΣ Ι., Σχολάρχης.

ΚΑΦΕΖΕΖΗΣ Σ.

ΚΑΨΑΛΗΣ ΓΕΡΑΣ., Σχολάρχης

ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ Α.

ΚΕΦΑΛΑΣ ΜΙΧΑΗΛ.

ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ, Ἀρχιμ. διευθυντὴς τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

ΚΟΙΚΙΛΙΔΗΣ ΚΛΕΟΠΑΣ, Καθ. τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ θεολογικῆς Σχολῆς.

ΚΟΚΑΛΗΣ Σ., Γυμνασιάρχης.

ΚΟΝΤΑΙΑΣ Π., Σχολάρχης.

ΚΟΝΤΑΡΑΚΙΣ Ι., Καθηγητής.

ΚΟΝΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ., Καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΚΟΣΜΑΣ Κ., Σχολάρχης.

ΚΟΥΣΗΣ ΕΛΕΥΘ. ΤΡΙΑΝΤ., Γυμνασιάρχης.

ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ Ι., Σχολάρχης.

ΛΑΒΔΑΣ ΚΩΝΣΤ., Σχολάρχης.

ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ ΞΕΝ., Καθηγητής.

ΛΑΜΨΑΣ ΔΗΜΗΤΡ.

ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΠΙΤΙΜΙΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

EDUARD ZELLER	N. WECKLEIN
† JOHANNES SCHMIDT	VAN LEEUWEN
A. KIRCHHOFF	J. VAHLEN
S. NABER	FR. BLASS
H. VAN HERVERDEN	DOM. COMPARETTI
† TH. MOMMSEN	R. KEKULE V STRADONITZ
IWAN VON MÜLLER	A. CONZE
B. DELBRÜCK	GEORG TREU
WILH. WUNDT	G. PERROT
MAX HEINZE	† U. KOEHLER
† FRANZ SUSEMIHL	R. DARESTE
HERMANN DIELS	HENRI WEIL
ADOLF MICHAELIS	E. CAILLEMER
SALOMON REINACH	P. FOUCART
OTTO BENNDORF	R. C. JEBB
C. M. FRANCKEN	W. G. RUTHERFORT
J. J. HARTMANN	WILLIAM GOODWIN
BERNHARD SCHMIDT	BASIL D. GILDERLEEVE
WILH. CHRIST	C. JORDAN
† G. KAIBEL	ÉMILE PICARD
U. VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF	WILH. SCHULZE
	KARL BRUGMANN

INGRAM BYWATER

ΣΥΝΕΔΡΟΙ ΚΑΙ ΤΑΚΤΙΚΟΙ

ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ Γ. Ν., Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ ΔΗΜ., Καθηγ. τῆς Ἀστρονομίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ διευθ. τοῦ Ἀστεροσκοπείου.
ΑΚΥΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Καθηγητής.
ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι., Καθηγητής.
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Καθ. τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς.
ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, Καθηγητής.
ΒΑΛΑΚΗΣ ΠΑΥΛΟΣ, καθηγ.
ΒΑΣΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Καθ. τῆς Λατ. φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.
ΒΑΣΙΚΥΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Καθηγητής.
ΒΙΤΑΛΗΣ ΒΑΣΙΛΑΣ, Διδάκτ. Μαθ.
ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σχολάρχης.
ΒΟΛΩΝΑΚΙΣ Μ., Γυμνασιάρχης.
ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Γ.
ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΓΕΩΡΓ., Καθηγητής.
ΒΟΥΡΔΟΥΜΠΑΚΙΣ ΑΝΔΡ., Καθηγητής.
ΒΟΥΤΣΙΝΑΣ ΕΜΜ.
ΓΑΖΕΠΗΣ ΓΕΩΡΓ., Καθηγητής.
ΓΕΝΕΡΑΛΗΣ ΕΜΜ., Καθηγητής.
ΓΕΩΡΓΑΚΑΚΙΣ Δ.
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΕΥΣΤΡ., Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΓΙΔΟΠΟΥΛΟΣ Ν., Καθηγητής.
ΓΟΥΔΗΣ Δ., Καθηγητής.
ΓΟΥΛΑΝΔΡΗΣ ΜΑΤΘΑΙΟΣ, Σχολάρχης.
ΓΡΑΤΣΙΑΤΟΣ Γ., Γυμνασιάρχης.
ΔΑΓΚΛΗΣ ΧΡ., Σχολάρχης.
ΔΕΛΛΙΟΣ Ι, Διευθυντὴς Λυκείου.
ΔΗΜΟΠΟΥΛΛΟΣ Ν., Γυμνασιάρχης
ΔΡΑΚΟΝΤΙΔΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.
Ὁ Σεβασμιώτατος Εὐρυτανίας ΣΕΡΑΦΕΙΜ.
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΓΕΩΡ, Καθηγητής.
ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚ.
ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ, Καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΖΟΛΙΝΔΑΚΙΣ ΠΑΥΛΟΣ Μ., Καθηγητής.
ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ Π. Α., Γενικὸς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ Καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ ΚΟΣΜΑΣ Π, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΚΑΤΣΟΥΡΟΣ Ι., Σχολάρχης.
ΚΑΦΕΖΕΖΗΣ Σ.
ΚΑΨΑΛΗΣ ΓΕΡΑΣ., Σχολάρχης
ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ Α.
ΚΕΦΑΛΑΣ ΜΙΧΑΗΛ,
ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ, Ἀρχιμ. διευθυντὴς τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.
ΚΟΙΚΙΛΙΔΗΣ ΚΛΕΟΠΑΣ, Καθ. τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ θεολογικῆς Σχολῆς.
ΚΟΚΑΛΗΣ Σ., Γυμνασιάρχης.
ΚΟΝΤΑΙΑΣ Π., Σχολάρχης.
ΚΟΝΤΑΡΑΚΙΣ Ι., Καθηγητής.
ΚΟΝΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ., Καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΚΟΣΜΑΣ Κ., Σχολάρχης.
ΚΟΥΣΗΣ ΕΛΕΥΘ. ΤΡΙΑΝΤ., Γυμνασιάρχης.
ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ Ι., Σχολάρχης.
ΛΑΒΔΑΣ ΚΩΝΣΤ., Σχολάρχης.
ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ ΞΕΝ., Καθηγητής.
ΛΑΜΨΑΣ ΔΗΜΗΤΡ.
ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων.

ΛΙΒΑΔΑΣ Μ., Ὑφηγ. τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛ., Γραμ. τοῦ ὑπουργ. τῶν ἐσωτερικῶν, ὑφηγ. τοῦ Ῥ. δικαίου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡ. Α., Διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορ. Σχολῆς.
ΛΥΚΟΥΡΕΖΟΣ ΗΛ., Καθηγητής.
ΛΩΡΕΝΤΖΑΤΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Κεφαλληνίᾳ.
ΜΑΝΔΑΛΟΣ Π.
ΜΑΡΑΣ Χ.
Martini Edgar, Dr Phil.
ΜΕΝΑΡΔΟΣ ΣΙΜΟΣ, Δικηγόρος.
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Θ.
ΜΙΧΕΛΗΣ Γ., Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.
ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ.
ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ., Καθηγητής.
ΜΠΑΞΕΒΑΝΑΚΙΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ., Καθηγητής.
ΜΠΑΡΤ ΓΟΥΛ. διδ. φιλ., ἐν Ἀθήναις.
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ ΡΗΓΑΣ, Καθηγητὴς τῆς ἀνατομίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Π. Καθηγητής.
ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Σχολάρχης.
ΞΑΝΘΑΚΙΣ Κ., Σχολάρχης.
ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ Δ., Ἔφορος ἀρχαιοτήτων ἐν Κρήτῃ.
ΞΥΛΙΝΑΚΙΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ, Καθηγητής.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΛΕΟΝΤΙΟΣ, Διδάκτωρ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΘΩΜΑΣ, Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Π.
ΠΑΪΖΗΣ Π., Γυμνασιάρχης ἐν Λευκάδι.
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ Γ., Γυμνασιάρχης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝ., καθηγητής.
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠ., Καθηγητής.
ΠΑΝΤΑΖΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ Ι., πρώην γυμνασιάρχης, νῦν δὲ Ὑφηγ. τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΠΑΝΤΕΛΑΚΙΣ ΕΜΜ.
ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Γυμνασιάρχης.
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΤΡΟΣ.
ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ Ν.
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Θ.
ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΑΘ., Σχολάρχης.
ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Π., Πρόεδρος τοῦ μετοχικοῦ ταμείου.
ΠΑΠΑΠΑΥΛΟΥ ΛΕΩΝΙΔΑΣ, Καθηγητής.
ΠΑΠΠΑΣΤΕΡΓΙΟΥ Ι., Σχολάρχης.
ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΔΗΜ., ἐν Ἄνδρῳ.
ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΕΥΣΤ., Σχολάρχης ἐν Τεργέστῃ.
ΠΕΡΔΙΚΑΡΙΣ Ι. Γυμνασ. ἐν Κρήτῃ.
ΠΙΖΑΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητής.
ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ Γ. Μ., Καθηγητής.
ΡΑΛΛΗΣ ΜΑΛΛΙΑΚΑΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΡΕΝΤΙΦΗΣ Ι., Σχολάρχης.
ΡΩΜΑΙΟΣ Κ.
ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Καθηγητής.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, Διευθυντὴς τοῦ ἐν Λαρίσῃ Διδασκαλείου.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ ΑΝΤ., Σχολάρχης.
ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΣ Γ., Καθηγητής.
ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ι., Διευθυντὴς τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου ἐν Ἀθήναις.
ΣΕΡΤΣΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Καθηγητής.
ΣΙΔΕΡΗΣ Π., Καθ. ἐν Σάμῳ.
ΣΚΙΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, Ὑφηγητὴς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΣΟΥΛΟΣ Σ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Καθηγητής.

ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ ΝΙΚΟΛ. Σχολάρχης.
ΣΤΑΜΑΤΕΛΛΟΣ, Ἐπιθεωρητὴς δημοτικῶν Σχολείων.
ΣΤΑΥΡΙΑΝΟΣ Κ., Καθηγητὴς τοῦ ἐν Πάτραις Ἀρσακείου.
ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων.
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ ΜΙΧ., Καθηγητὴς ἐν Μυτιλήνῃ.
ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓ., Γυμνασιάρχης ἐν Σμύρνῃ.
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΣ.
ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ, Σχολάρχης.
ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΛΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου.
ΤΣΙΡΙΓΩΤΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Γ., Καθηγητής.
ΦΑΒΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, σχολάρχης.
ΦΙΛΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθηγητής.
ΦΟΥΝΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ.
ΦΩΤΙΑΔΗΣ Π., Δικηγ. ἐν Σμύρνῃ.
ΧΑΪΝΑΣ Α., Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.
ΧΑΡΑΣΟΒΙΤΣ Γ.
ΧΑΡΔΑΒΕΛΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Καθηγητής.
ΧΑΤΖΗΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθηγητής.
ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν., Καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΧΟΥΛΟΥΒΑΙΑΣ Γ., Σχολάρχης.
ΧΟΥΡΜΟΥΖΗΣ ΚΛΕΑΝΘΗΣ, Καθηγητής.
ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, Καθηγητής.
ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΛΟΣ ΞΕΝ., Καθηγητής.
ΨΑΛΤΑΚΙΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Ἐπιθεωρητὴς δημοτ. σχολείων.

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΩΝ

Α

B

Γ

Ζ

Η

Λ

Μ

Ν

Ξ

Ο

Π

Ρ

Σ

ΠΙΝΑΞ ΛΑΤΙΝΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΛΑΤΙΝΙΚΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΧΩΡΙΩΝ ΛΑΤΙΝΙΚΩΝ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΖΑΓΓΟΓΙΑΝΝΗΣ

Ἐν ταῖς ἀραιαῖς τάξεσι τῶν παρ' ἡμῖν τὴν Φιλολογίαν ὡς ἐπιστήμην ἀσκούντων νέον ἐποίησε καὶ λίαν αἰσθητὸν ῥῆγμα ὁ θάνατος ἀναρπάσας τὸν **Δημήτριον Ζαγγογιάννην.** Ἰδίᾳ δὲ ἡ **'Αθηνᾶ** ἡ τοῖς δακτύλοις μετροῦσα τοὺς τακτικοὺς αὐτῆς συνεργάτας θὰ ποθῇ διηνεκῶς ἕνα τῶν κορυφαίων αὐτῆς συντακτῶν. Αἱ ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ καταχωρισθεῖσαι πραγματεῖαι τοῦ Δ. Ζαγγογιάννη εἴτε φιλολογικαὶ καὶ αἱ παιδαγωγικαὶ θὰ κατέχωσιν ἀεὶ λόγου ἀξίαν θέσιν ἐν ταῖς οἰκείαις ἐπιστήμαις καὶ θὰ καταλέγωνται εἰς τὰς κρατίστας τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐκδεδομένων τοιούτων πραγματειῶν. 'Αλλ' ἡ στέρησις τοῦ Δ. Ζαγγογιάννη δὲν θὰ εἶναι μόνος τοῖς περὶ τὴν 'Αθηνᾶν λογίοις αἰσθητή. Διότι ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ δρᾶσις ὑπῆρξεν εὐρυτάτη καὶ ποικιλωτάτη. Καὶ ἐν γυμνασίοις τά τε Ἑλληνικὰ καὶ τὰ Λατινικὰ γράμματα εὐδοκίμως ἐδίδαξε, καὶ διὰ βιβλίων διδακτικῶν δοκιμωτάτων μεγάλως τῆς Λατινικῆς μάλιστα γλώσσης τὴν διδασκαλίαν ὠφέλησε, καὶ Διδασκαλεῖα δεξιώτατα διηύθυνε, καὶ τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως ἄριστος ἐγένετο προστάτης καὶ ἀρίστων περὶ ταύτης νομοθετημάτων εἰσηγητὴς ὑπῆρξε, καὶ τῇ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ψήφῳ Καθηγητὴς τοῦ 'Εθνικοῦ Πανεπιστημίου ἀποδειχθεὶς εὐφραδέστατα μὲν ἀπὸ τῆς 'Ακαδημεικῆς ἕδρας τὴν παιδαγωγικὴν θεωρίαν ἐξετίθει, δεξιώτατα δὲ καὶ ἐπιμελέστατα περὶ τὴν